Vasile Ilincan

Dicționar de expresii românești în contexte (DERC)

D – N

Volumul al II-lea

Presa Universitară Clujeană

VASILE ILINCAN

DICȚIONAR DE EXPRESII ROMÂNEŞTI ÎN CONTEXTE

[*DERC*]

D – N

VOLUMUL AL II-LEA

VASILE ILINCAN

DICȚIONAR DE EXPRESII ROMÂNEŞTI ÎN CONTEXTE

[*DERC*]

D – N

VOLUMUL AL II-LEA

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2016

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Rodica Nagy
Prof. univ. dr. Ioan Oprea

ISBN general 978-973-595-856-5
ISBN specific 978-606-37-0020-0

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./Fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

LISTA ABREVIERILOR[1]

arg. argou, argotic
arf. argotic şi familiar
asr. astăzi rar

Ban. Banat
bis. termen bisericesc
Buc. Bucovina

Cmr. comerţ

d. despre
dep. depreciativ

etc. etcetera
euf. eufemistic

fam. familiar
fig. figurat
frm. franţuzism
frp. formulă de politeţe

gmţ. glumeţ

irn. ironic
iuz. ieşit din uz

îf. în forma/formele
îlsd. în limbajul soldaţilor
înv. învechit
îppl. în poezia populară
îrg. învechit şi regional
îvp. învechit şi popular
îvr. învechit şi rar

Jur. ştiinţe juridice

liv. livresc
ljc. la jocul de cărţi
lpl. la plural
lsg. la singular

Mar. Maramureş
Mil. termen militar
mls. mai ales
Mol. Moldova
mpl. mai ales la plural
Mun. Muntenia

nob. neobişnuit

Olt. Oltenia

pan. prin analogie
pex. prin extensiune
pfm. popular şi familiar
pgn. prin generalizare
pop. popular
prt. peiorativ
Psr. păstorit

reg. regional
Rel. religie

spc. specializat
Spt. sport

şfg. şi la figurat

Trs. Transilvania
trv. trivial

vlg. vulgar

[1] Abrevierile cu iniţială majusculă indică domenii de activitate sau provincii istorice româneşti. În interiorul parantezei explicative, prima abreviere începe cu majusculă, următoarele fiind scrise cu iniţială minusculă.

D

DA[1]

A nu spune (sau **a nu zice**) **nici da, nici ba = a)** A sta la îndoială în a-şi exprima părerea:

Nevoind a le strica inima, nu le spune nici da, nici ba. (ION CREANGĂ)

Copilul sta posomorât şi nu mai putea spune nici da, nici ba.

b) A nu se putea pronunţa:

Teofil Steriu n-a răspuns nici da, nici ba. A strâns numai din umerii imenşi. (CEZAR PETRESCU)

Într-o asemenea situaţie, ea nu putea zice nici da, nici ba.

A zice da = A afirma, a accepta, a consimţi:

Altă explicaţie decât criza nu văd pentru acest reality-show de la Moscova, care a lăsat fără replică pe băieţii noştri teologi şi istorici paraşutaţi în fruntea serviciilor externe mai ales pentru capacitatea lor de a zice da, să trăiţi cu accentul cuvenit... (ALINA MUNGIU-PIPPIDI)

DA[2]

(**A fi**) **dat naibii.** v. **naiba.**

(**Bine că**) **a dat Dumnezeu** = În sfârşit, după atâta aşteptare, în cele din urmă:

Bine că a dat Dumnezeu şi a venit.

A (**nu**) (**mai**) **da de** (înv. **în**) **urma** (**cuiva** sau **a ceva**) sau **a** (**nu**) **găsi** (ori **a prinde, a afla** etc.) **urma** sau **a** (**nu**)**-i da de urmă, a da de o urmă** (**a cuiva** sau **a ceva**)**.** v. **urmă.**

A (**se**) **da** (sau **a lăsa**) **uitării** (sau **în uitare**) (**pe cineva** sau **ceva**) sau (înv.) **a pune la uitare** (**ceva** sau **pe cineva**)**.** v. **uitare.**

A (**se**) **da în** (sau **la**) **vorbă cu cineva** (Îvp.) = A începe o discuţie:

Ne-am dat în vorbă despre multe, / Ca nişte liniştiţi drumeţi; / Şi ne-am mărturisit în fine / Din ce pricină suntem beţi. (TRAIAN DEMETRESCU)

N-au întârziat mult, şi iată că au venit un drac la dânsul, şi punându-se lângă foc, s-au dat la vorbă cu Pepelea. (I. G. SBIERA)

A (**se**) **da înapoi.** v. **înapoi.**

A (**se**) **da la fund.** v. **fund.**

A (**se**) **da la o** (sau **într-o**) **parte** = A (se) îndepărta:

[…] *un atât de promiţător şi simpatic personaj cum e tânărul călugăr Iovănuţ e sistematic uitat sau – mai grav – pur şi simplu dat la o parte de mâna nedibace a unuia din povestitori?* (IOAN GROȘAN)

El a încercat să-i dea la o parte pe toţi cei care ar fi dorit să candideze la primărie.

A (**se**) **da o luptă, o bătălie** = A (se) desfăşura o luptă, o bătălie:

Acolo s-a dat bătălia, în ziua de 3 august, o bătălie crâncenă, înveninată de răcelile trecutului, de ura şi setea de răzbunare a fiecăruia din cei trei povăţuitori de oşti. (AL. VLAHUŢĂ)

De asemenea, e de precizat că atunci când se hotăra apărarea reşedinţei domneşti, bătălia se dădea înainte de sosirea inamicului în preajma acesteia. (MAGAZIN ISTORIC, vol. 25, 1991)

A da (**ceva**) **după spate** = A lăsa la o parte, a trece cu vederea:

Mane, fârtate! / Dă-ţi mânia după spate. (VASILE ALECSANDRI)

A da (**ceva**) **pe mâna** (**cuiva**) = **a)** A încredinţa cuiva ceva (spre păstrare):

A dat toate bijuteriile pe mâna mamei.

b) (Fig.) A lăsa ceva la dispoziţia, la bunul plac, în voia cuiva:

Aşa m-am pomenit dat pe mâna unui proxenet burdihos, care avea chipul de mangaliţă al lui Kir Apostolis. (OCTAVIAN SOVIANY)

Femeia a promis că n-o să mai dea niciodată casa pe mâna nimănui.

A da (**ceva**) **peste cap.** v. **cap.**

A da (**cuiva**) **cu flit** (Arg.) = **a)** A ignora, a se retrage dintr-o situaţie nefavorabilă. A respinge (pe cineva), a izgoni (pe cineva):

Tâmpita dă înapoi, schimbă tonul, o dă pe pisiceală, mă întreabă ce mai fac, face pe disponibila, probabil aşteaptă vreo invitaţie să ne vedem, dar eu chiar nu am chef de aşa o vacă şi îi dau cu flit. (RADU GĂVAN)

Trebuia să mă întâlnesc cu Andrei, dar i-am dat cu flit. (http://www.123urban.ro/)

b) A mustra; a ironiza:

Când s-au revăzut, el a început să-i dea cu flit fetei, cu fel de fel de aluzii şi glume de prost gust.

A da (**cuiva**) **fata de soţie** sau **de nevastă** ori **a da** (**pe cineva**) **de bărbat** (sau **de soţie**) = A căsători pe cineva cu…:

Arz-o focul duşmănie, / Să rămâi tu la domnie / Şi-mi dă fiica-ţi de soţie: / Cu domnia-ţi n-am ce face, / Dar domniţa mult îmi place! (B. P. HASDEU)

A da (**cuiva**) **goană** (Înv.) = A goni pe cineva:

Şeapte Beduini, mai marii celor mari, se răped pe cai, ia cuţitele'n dinţi, împumnă lăncile şi dau goană cailor prin cătun, sbierând ca nişte posedaţi. (I. L. CARAGIALE)

A da (**cuiva**) **în cărţi** (sau **cu cărţile**)**, în bobi** (sau **cu bobii**)**, cu norocul, cu ghiocul** etc. = A prevesti viitorul cu ajutorul cărţilor de joc, al bobilor etc.:

– Ştii c-o să te faci bine, sănătoşel ş-o s-ajungi om mare? Aşa mi-a dat în bobi... (BARBU DELAVRANCEA)

Face mereu pasienţe şi dă în cărţi. (G. IBRĂILEANU)

Îmi da şi mie în cărţi, uneori. (MIHAIL SADOVEANU)

Dar poate da ea bobi cu sâta, / O fierbe ciuda pe urâta, / Că-s mai frumoasă decât ea, / Şi-atâta! (G. COŞBUC)

A da (**cuiva**) **inima** = A iubi, a îndrăgi (pe cineva):

Cum s-ar fi închinat unei copile, care i-ar fi dat lui inima ei! (MIHAI EMINESCU)

A da (**cuiva**) **la cap** = A lovi, a omorî (pe cineva); a ataca (pe cineva) cu violenţă, pentru a-i distruge situaţia, bunul nume etc.:

Publicul ţipa, făcea spirite, încuraja, se indigna când lupta nu era destul de aprinsă. Dă-i la cap, Lucică! (ANTON HOLBAN)

A da (**cuiva**) **nas** (sau **obraz**) = A îngădui cuiva prea multe:

Ea, biet, nu ştia unde bate diavolul de zmeu. Nu cunoştea la sufletul ei ce sunt ispitele şi cursele dragostei, şi prin urmare nu da nas spurcatului să se întinză. (P. ISPIRESCU)

Mă mieram eu, de ce-s şi ei aşa de cuminţi, mititeii; că tu le dai nas şi le ţii hangul. (ION CREANGĂ)

A da (**cuiva**) **un număr de ani** = **a)** A aprecia cu aproximaţie vârsta:

Eu de-abia ţi-aş fi dat şapte, mult opt ani. (ION CREANGĂ)

b) A aprecia cu aproximaţie câţi ani mai are de trăit:

După operaţie, doctorul i-a mai dat bătrânului cel mult doi ani.

A da (**pe cineva** sau **ceva**) **dracului** (ori **la draci, la dracul, la toţi dracii, în plata Domnului**) (Fam.) = A nu se mai ocupa de ceva sau de cineva:

– Aoleu, nu mă mai întreba, Cristache, şi lasă-mă-n plata Domnului, că amărât ca mine nu mai poate fi om sub soare! răbufni ţăranul cu un glas în care era mai multă ură decât durere. (LIVIU REBREANU)

A da (**pe cineva**) **dezertor** = A face cunoscut, în mod oficial, că cineva este dezertor:

Păi uite, am întârziat şi ăştia m-au dat dezertor. Mi-au spus că vor chema procurorul. (ALEXANDRU ARŞINEL)

Erau ordine severe: frontiera închisă pentru toţi mobilizabilii. Să plec în disperare?

Dacă mă treceau ca dezertor în timp de răsboiu? (JEAN BART)

A da (**pe cineva**) **peste cap.** v. **cap.**

A da (sau **a arunca, a pune**) (**toată**) **vina pe...** (sau **asupra**, reg. **la...**)**.** v. **vină.**

A da (sau **a face**) **mărire** (**cuiva**) = A preamări (pe cineva):

Toţi într-un gând şi-ntr-o glăsuire dete mărire Domnului. (P. ISPIRESCU)

A da (sau **a intra**) **buzna.** v. **buzna.**

A da (sau **a lăsa**) (**cuiva** sau **la ceva**) **frâu liber** (sau, reg. **slobod**) sau (pop.) **a lăsa** (**pe cineva**) **în frâul său.** v. **frâu.**

A da (sau **a prezenta**) **onorul** = A saluta unele autorităţi, unele evenimente deosebite (fapte de arme, evenimente memoriale etc.), prezentând arma sau sunând din goarnă:

Gravă încălcare a Constituţiei cu ocazia paradei militare de la Arcul de Triumf. În absenţa şefului statului, armata trebuia să dea onorul celui de-al doilea om în stat, preşedintele Senatului, Mircea Geoană. (http://www.cotidianul.ro/)

Ilie începu să legene mai tare steagul alb, să nu cumva să nu-l observe soldaţii. Trosnitura salvei păru mai asurzitoare. Cămaşa însângerată cu puşca se prăvăli scurt ca un drapel când dă onorul. (LIVIU REBREANU)

A da (sau **a ridica, a înhăţa, a strânge,** (reg.) **a sălta, a face, a clătina**) **din umeri** (sau **din umăr**)**.** v. **umăr.**

A da (sau **a trage, a primi**) **o calcavură** (Reg.) = A da (sau a primi) o mamă de bătaie:

În loc de bucate, îţi mânca o calcavură de cele tătărăşti. (VASILE ALECSANDRI)

A da (**un**) **examen** = A trece cu succes printr-o încercare:

De când a murit domnul Mizrachi, familia lui e fără rost; îi lipseşte un punct de sprijin, Coca e leneşă, ba dă un examen, ba se lasă, e bolnavă mereu (ce are?) şi doarme. (N. STEINHARDT)

De data asta a avut de dat un examen greu.

A da (**un**) **exemplu** = **a)** A explica ceva printr-un exemplu:

Pare o utopie, dar Regina Ana îmi dă un exemplu. (DOINA URICARU)

Prezentarea a fost foarte bună, dar n-a dat exemple.

b) A se purta astfel încât să constituie un model de urmat:

Prin felul său de a se comporta, ea a dat un bun exemplu pentru cei prezenţi.

A da amocul în cineva (Arg.) = A se îndrăgosti de cineva:

S-ar putea să distrugeţi două familii şi să lăsaţi un copil fără tată... numai aşa, că a dat amocul în voi... deodată, subit şi instantaneu. (http://www.eva.ro/)

A da apă la şoricei (Fam.) = A plânge:

Omul nostru a început să dea din nou apă la şoareci, cu hohote. (DAN LUNGU)

Băsescu dă apă la şoricei. Curat electoral, parcurgem o perioadă în care politicienii noştri sunt excesiv de sentimentali. (www.telegrafonline.ro/)

A da bici = A lovi cu biciul. (Fig.) A grăbi:

[…] *după ce ne suim în căruţă, supăraţi şi plânşi, ca vai de noi, Luca Moşneagu, harabagiul nostru, dă bici cailor* […] (ION CREANGĂ)

Atunci împăratu-a strigat s-aducă calul cel mai bun din grajd şi-a legat pe ţigan la coada calului, ş-a pus ş-un sac de nuci ş-a dat bici calului. (MIHAI EMINESCU)

A da bună ziua, bună seara etc. sau **a-şi da** (sau, rar, **a face**) **bineţe** = A saluta:

Titu îl însoţi până la Jidoviţa, unde se opri să zică bună ziua cunoscuţilor şi prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni,

dându-i întâlnire la prânz la berăria Rahova. (LIVIU REBREANU)

Pe afară, pe sub streşini, câţiva mai oropsiţi se fereau de ploaie şi-şi spovedeau oftând nevoile. Chirilă dădu bineţe şi trecu înlăuntru. (*IDEM*)

Stan se apropie de el. Îşi dă bineţe cu păpuşarul, ca două cunoştinţe vechi. (G. BĂLĂIŢĂ)

A da craci (Arg.; în fotbal) = A strecura mingea printre picioarele adversarului:

Am spus că Messi nu a făcut nimic altceva, decât a dat craci unui adversar. (http://www.gsp.ro/)

A da cu banul = A alege la întâmplare dintre două posibilităţi:

Eu sunt pozarul zâmbetului pe care carnea îl ascunde. Pentru rest, îl ai pe doctorul fără de arginţi. El ce spune? – Nimic. Dă cu banul...– Şi banul ce spune? (VARUJAN VOSGANIAN)

Sau în fine, plictisit de dileme şi lihnit de foame, un al treilea om ar putea da cu banul, gândind că hazardul va alege în locul lui cei preferabil. (ANDREI CORNEA)

A da cu chirie = A da (sau a lua) cu chirie, a închiria:

Hanul poţi să-l dai cu chirie […] (I. L. CARAGIALE)

A da cu cioarda (Arg.) = A fura. A jefui:

– Bine, mă, le spuse Armeon agitat, dar îl amanetaţi şi gata. Să nu prind pe vreunu' că dă cu cioarda. (ALEXANDRU IOAN DESPINA)

Îi plăcea să dea cu cioarda uneori, furând fel de fel de mărunţişuri din curţile vecinilor.

A da cu harponul (Arg.; d. poliţişti) = A fi arestat:

După ce au dat cu harponul în piaţă, poliţiştii i-au băgat în dubă.

A da cu jula (sau **cu zula** ori **cu racu'**) (Arg.) = A fura:

Premiul „Însetaţi de Ape" l-a luat Dumitru Voloşeniuc şi tot neamul lui, inclusiv fratele cel penal pe care şi l-a înşurubat la Administraţia Bazinală de Apă Crişuri pentru a da cu jula în banii şi motorina statului. (http://www.bihorel.ro/)

A da cu mătura = A mătura:

Dă şi tu, femeie, oleacă cu mătura, că acuşi ne vin oaspeţii (POP.)

Un băieţel fragil aşa ca tine, ce să facă el la munca de jos... mă şi văd încărcând lăzi toată ziua, dând cu mătura pe jos. (RADU GĂVAN)

A da cu paharul = A bea mult:

A dat cu paharul pân' s-a îmbătat. (ANTON PANN)

De tânăr, el începuse să cam dea cu paharul şi acum nu se mai putea abţine.

A da cu panacotu' (Arg.; lumea interlopă) = A fura din buzunare:

[…] *da' el mai fură, aşa, texte, şi s-ar putea să le fi luat şi pe ale mele, din greşeală. Sau evitaţi aglomeraţia, pentru că ştiţi că ăsta micu mai dă cu panacotu*'. (http://www.pah.ro/)

A da cu praştia în ceva = A da iama prin ceva. (Pex.) A încerca să fure sau a fura, a şterpeli ceva:

Nici pomeneală nu era…să dea [pisoiul] *cu praştia prin bucăţelele de friptură.* (P. ISPIRESCU)

A da cu subsemnatul = **a)** A scrie o declaraţie la cererea organelor de cercetări penale:

A dat el cu subsemnatul vreun an pe la DNA, după care nu s-a mai întâmplat nimic. Mi-a zis că s-a rezolvat. (RADU MIHAI)

Papp a părăsit cantonamentul naţionalei pentru a da cu subsemnatul în cazul de proxenetism în care îi apare numele: Nu am avut niciodată de-a face cu respectivele fete. (http://www.infoziare.ro/)

b) A scrie un raport, o declaraţie justificativă la cererea superiorilor:

După ce a refuzat să prezinte un raport de activitate instanţei supreme a statului român, respectiv Parlamentului, el a dat cu subsemnatul totuşi, despre activitatea de până acum a PNA, la Uniunea Europeană. La Bruxelles. (SORIN ROȘCA STĂNESCU)

După terminarea programului, el trebuia să dea cu subsemnatul.

A da cu vastu' (Arg.; lumea interlopă) = A fura din buzunare:

Individul umbla zilnic prin pieţe şi da cu vastu'.

A da cu zarul = A se lăsa în voia sorţii:

– Prostii, zise Guţu plictisit. Dai cu zarul, câştigi sau pierzi. (VOICU BUGARIU)

A da cuiva (sau **la ceva**) **cu piciorul.** v. **picior.**

A da de (sau **peste**) **dracul.** v. **drac.**

A da de băut (Fam.) = A oferi cuiva mâncare şi băutură (plătind, de obicei, consumaţia la un local) pentru a sărbători ceva:

A, da, Pavel Perfil a dat de băut, pentru că i-a apărut o carte de reportaje, şi era omul bucuros, şi desigur, a dat de băut. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

Laureatul concursului i-a invitat pe toţi prietenii la un restaurant şi le-a dat de băut ca să sărbătorească evenimentul cum se cuvine.

A da de bine = A ajunge într-o situaţie bună:

Toţi din familia lor au început să dea de bine, de când începuseră să lucreze cu sârguinţă.

A da de dracu = A o păţi:

– Mişule, astâmpără-te, că eşti militar şi-ai să dai de dracu! zise deodată bătrânul, speriat parcă de zelul fiului său. (LIVIU REBREANU)

A da de fund. v. **fund.**

A da de mâncare = A hrăni (pe cineva):

Apoi se roagă să-i dea şi lui ceva de mâncare, căci e tare flămând şi n-are nimica merinde la dânsul […] (ION CREANGĂ)

Nici de mâncare nu-i dădea destulă. (POP.)

A da de necaz, ruşine etc. = A păţi o ruşine, un necaz etc.:

Unii de necaz când dau / Pierd şi mintea ce o au; (ANTON PANN)

[…] *mă tem că această întâmplare îmi va pricinui multe nemulţumiri; nu ştiu cum, dar am presimţirea că voi da de un necaz mare.* (I. M. BUJOREANU)

A da de ştire. v. **ştire.**

A da de… (sau **peste…**) = **a)** A ajunge la…, a nimeri la…:

A întrebat de mai e mult pân-a da de capul pământului. (POP.)

b) A întâlni la tot pasul pe…:

Hoţii s-au înmulţit atât de tare, încât nu mai e colţ să nu dai de ei. (POP.)

c) A găsi pe.., a descoperi:

Taci, dragă, şi nu mai spune, că or da ei peste mine. (POP.)

A da de-a dreptul (Pop.) = A merge direct la ţintă:

Foamea dă de-a dreptul. (POP.)

A da dezminţire = A dezminţi:

Nu credem că se va tăgădui aceasta. Martorii sunt prea numeroşi şi prea înalt puşi ca să li se poată da o dezminţire şi se pot invoca cele mai auguste mărturii în cauză. (MIHAI EMINESCU)

D. gen. Leca…dă cea mai formală dezminţire. (I. L. CARAGIALE)

A da din cap (**afirmativ** sau **negativ**)**.** v. **cap.**

A da dintr-însul (sau **dintr-însa**) **o vorbă** (ori **nişte vorbe**) = Se spune pentru a arăta admiraţia faţă de înţelepciunea sau măiestria vorbitorului:

Are un duh cât şăpte şi dă dintr-însa nişte vorbe. (VASILE ALECSANDRI)

A da eject (Arg.) = A respinge (pe cineva sau ceva):

Nici n-a vrut să stea de vorbă cu ea şi i-a dat eject.

A da faţă. v. **faţă.**

A da gata. v. **gata.**

A da găuri (sau **o gaură**)**.** v. **gaură.**

A da greş. v. **greş.**

A da iertare sau înv. **iertăciune** = A ridica pedeapsa pentru păcatul, vina sau greşeala cuiva. A scuza:

– *„Mulţi turci ucis-ai oare? Eu pot a-ţi da iertare / De n-ai ucis niciunul!" La astă întrebare, / Maria îi răspunde: – Îţi jur pe Dumnezeu, / Ucis-am numai nouă, şi mult îmi pare rău!* (D. BOLINTINEANU)

A da în (sau **a chema, a merge cu cineva, a trage, a soroci la**) **judecată.** v. **judecată.**

A da în bâlbă = A se bâlbâi. A vorbi incoerent:

E o mare ruşine pentru un actor român să se tragă o dublă, pentru că a dat el o bâlbă! Nu ai voie să greşeşti. (http://jurnalul.ro/)

După ce femeia l-a certat şi i-a arătat unde greşise, băiatul începu să dea în bâlbă şi se înroşise.

A da în clocot (sau **în undă**) = **a)** A începe să fiarbă; a clocoti:

Supa a dat în clocot.

b) (D. situaţii, stări etc.) A fi pe cale de a izbucni:

Am zis că da, accept, fără a da în clocot de entuziasm (înăuntru, într-adevăr, dădusem în clocot de cum l-am văzut). (VLAD A. POPESCU)

Puroiul corupţiei din PSD dă în clocot. Cu o virulenţă care pare să devină ucigătoare. (www.comisarul.ro/)

A da în copt sau **în pârg**(**ă**) = A începe să se coacă:

M-am plimbat prin astă grădină de atâtea ori şi am văzut roade foarte frumoase în pomul din fundul grădinei, dar n-am putut gusta niciodată din ele; acum a dat în copt, dă-mi voie ca nopţile astea să păzesc însumi [...] (P. ISPIRESCU)

Pomul înflorea în fiecare zi, se scuturau florile, rodul creştea şi seara da în pârg. Noaptea se cocea. (*IDEM*)

A da în floare = A înflori:

Devreme, prea devreme a dat în floare teiul – care o fi motivul, care o fi temeiul? (MIHAI MORĂRAŞ)

Cireşii au dat în floare.

A da în foc (D. lichide în fierbere) = A se umfla şi a curge afară din vas:

– Antipa, grăbeşte-te, oalele dau în foc. (G. BĂLĂIŢĂ)

– *Păvăluc, tu, că eşti mai mare, ia seama să nu dea în foc oala asta de ciorbă, că eu mă duc să chem o vecină s-o scalde!* (LIVIU REBREANU)

A da în folosinţă sau **în funcţiune, în exploatare** = A pune ceva la dispoziţia cuiva:

Important este că oamenii aceştia, constructori de hidrocentrale, ridicaseră şi dăduseră în folosinţă un obiectv economic. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

Noua clădire nu este încă gata şi nu poate fi dată în folosinţă acum.

A da în mangleală (Arg.) = A schimba subiectul discuţiei:

Dă barem o ţigare, că stăm şi noi aici-şa ca băieţii pe uscat! –Nu fumez! – Ce-ai... O dai pe mangleală cu mine? Eşti şmecher? (SORIN STOICA)

Numai după câteva cuvinte, el a dat în mangleală.

A da în mugur = A înmuguri:

O, cad de pe mine florile putrede, ca altele să dea mugur, cum din cer cad stelele şi altele apar să bolească. (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

Odată cu venirea primăverii, pomii au dat în mugur.

A da în pârpăra însuratului = A fi stăpânit de dorinţa însuratului:

Dă, ce să-i zici! dăduse şi el în pârpăra însuratului! (ION CREANGĂ)

A da în vileag sau (rar) **a scoate în vileag, a da în vileagul obştii.** v. **vileag.**

A da însemnătate = A acorda atenţie:

Lucruri de acestea se petreceau de multă vreme, le observase părintele, căci se găseau pe toate drumurile, dar nu le dăduse nicio însemnătate; trecuse pe lângă ele ca pe lângă atâtea întâmplări străine, indiferente. (PAVEL DAN)

Pentru a da mai multă însemnătate agentului său, domnitorul Cuza l-a avansat la gradul de maior, iar apoi la acela de locotenent-colonel. (DAN BERINDEI)

A da jet (Arg.; d. deţinuţi) = A denunţa, a informa:

Nu i-ar fi prins aşa de repede, dacă unul dintre ei n-ar fi dat jet.

A da la mână = **a)** A pune ceva la dispoziţia cuiva:

Toate materialele au fost date la mână de proprietar.

b) A înmâna ceva cuiva:

[...] *regretatul meu amic Dimitriade mi-a dat la mână o declaraţiune că nu va lipsi scena naţională de concursul său.* (V. A. URECHIA)

Ca să fie mai sigură, ea i-a dat la mână băiatului şi titlul de proprietate.

A da la oglinzi (Arg.) = A lovi (pe cineva) peste ochi:

El a ameninţat-o că-i dă la oglinzi, dacă nu-şi ţine gura.

A da la pompă (Arg.; d. bărbaţi) = A face sex cu o femeie:

– Ce face George în seara asta? Dă la pompă? (http://www.123urban.ro/)

A da la raţe (Arg.) = A vomita:

Am dat la raţe toată noaptea, după ce am combinat berea cu vodcă. (http://www.123urban.ro/)

A da la televizor = A difuza ceva la televizor:

– Ce naiba zici că a dat la televizor? (RADU ALDULESCU)

A da la ziar = A publica ceva în ziar. A trimite ceva spre publicare:

Altădată i s-ar fi părut ceva de dat la ziar. (PAULA SĂCUI)

Ea s-a grăbit să dea articolul la ziarul local.

A da lecţii (Fam.; fig.) = A spune cuiva ce sau cum trebuie să facă:

Este drept că am fost dintre aceia care o vreme au scris şi s-au implicat într-o reformare echilibrată a mediul academic românesc, fără a da lecţii, spunându-mi doar, ca expert, punctul de vedere personal; (DANIEL DAVID)

Mecanicul l-a rugat pe proprietarul maşinii să nu-i mai dea lecţii de mecanică, deoarece el ştie foarte bine ce are de făcut.

A da lecţii sau **meditaţii.** v. **lecţie.**

A da lenchi = A lovi arşicele cu ichiul:

Dacă... încep a da lenchi, nu mai scapă niciun arşic. (P. ISPIRESCU)

A da lovitura sau **a da** (rar, **a face**) **o lovitură** (Fam.) = A reuşi într-o acţiune, obţinând un succes (important şi neaşteptat):

Numai că, după câteva săptămâni bune, nişte doamne de bine, reprezentante ale unor organizaţii feministe altminteri extrem de discrete, s-au gândit că au dat lovitura. (DAN-SILVIU BOERESCU)

A da năvală = A năvăli:

Dar cavalerii franţuji, setoşi de glorie şi plini de ambiţie, nu vor să stea în urma moldovenilor şi muntenilor, ci vor în frunte să

dea năvală vitejască, să spulbere pe turci. (MIHAI EMINESCU)

Tătarii ca zăvozii pe dânsul dau năval. (VASILE ALECSANDRI)

A da noroc. v. **noroc.**

A da o dârcă (Arg.) = A se masturba:

Gigel a dat o dârcă să se răcorească înaintea întâlnirii cu Viorica. (http://www.123urban.ro/)

A da o dumă (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A prelua un citat sau o poantă de la altcineva şi a o prezenta drept originală; a face o glumă proastă:

Iată cum a reuşit un individ care pozează in ziarist, Bogdan Tazu din Huşi să închidă un spital şi cum a dat o dumă care a transformat un caz medical din spital, într-un Breaking News. (http://www.vremeanoua.ro/)

A da o fugă (până la…) sau **a da (cu) fuga.** v. **fugă.**

A da o lecţie (cuiva). v. **lecţie.**

A da o raită. v. **raită.**

A da o telegramă = A trimite o telegramă:

S-ar putea să fie altă oră. Te rog să te interesezi. Poate îţi voi da o telegramă din Dolhasca. (EMIL BRUMARU)

Femeia s-a grăbit să dea o telegramă, ca să-l felicite pe băiat.

A da pe bingă (Arg.) = A pârî, a turna la poliţie:

– Bă, tu eşti nesimţit. Ne-ai dat pe bingă? (http://www.123urban.ro/)

A da pe cineva la mama dracului = A înjura:

Să-i dăm odată dracului pe fanarioţi, să nu mai pomenim de ei! Acu, slavă domnului! suntem regat independent!... (I. L. CARAGIALE)

– Ba mai du-te şi dracului, tu n-ai frică de Dumnezeu, n-ai ruşine de lume, ce om eşti tu? (I. POP-RETEGANUL)

A da pe cineva la şcoală (sau **la învăţătură**) = A înscrie pe cineva la şcoală:

Astăzi, a da pe cineva la învăţătură înseamnă a-l da la studii, ceea ce implică e drept şi o ascultare. (GEORGE PANU)

Copilul a fost dat la şcoală mai târziu.

A da pe gârlă. v. **gârlă.**

A da pe gât sau **peste cap, pe spate.** v. **gât.**

A da pe ici, pe acolo (sau **încolo, încoace** ori **pe dincolo** sau **la deal, la vale**) (Pop.) = A căuta (febril) o rezolvare. A încerca mai multe alternative:

Dau încolo, încoace, dară nime nu poate chibzui […] încotro să fie drumul spre casă. (I. G. SBIERA)

A da pe la cineva = A da (sau a trece) pe la cineva, a-i face o vizită cuiva:

Pe drum, ce-mi zic: ce-ar fi să dau şi pe la el ? (I. L. CARAGIALE)

Că nu a dat pe la noi, mai treacă-meargă, dar am fi putut să ne vedem ca în alte dăţi, la aeroport. (ION LAZU)

A da pedală (Arg.) = A pleca pe furiş:

Imediat, el a dat pedală şi dus a fost.

A da peste cineva (Pop.) = A se ivi pe neaşteptate asupra cuiva:

Drept aceea va veni peste tine o nenorocire pe care tu nu vei şti să o înlături cu frumuseţea ta şi te va copleşi nenorocirea pe care tu nu o vei putea ocoli şi pe neaşteptate va da peste tine pieirea, fără să fi avut vreme s-o prevesteşti! (BIBLIA)

A da peste cineva (cu maşina, cu caii etc.) (Pop.) = A lovi sau a răsturna din mers pe cineva, accidentându-l (grav sau mortal):

Şoferul a condus maşina cu viteză şi a dat peste un copil care alerga pe marginea drumului.

A da plicul (Arg.) = A mitui, a oferi cuiva o sumă de bani în semn de recunoştinţă sau ca recompensă pentru un serviciu:

Pentru cei cu o conştiinţă civică politică redusă a da plicul cu vot pentru o sumă de bani sau pentru un mic şi o bere la o fiestă în străinătate nu cred că e o mare problemă. (http://www.gazetaromaneasca.com/)

A da prin băţ (Pop.) = A fi foarte obraznic:

Că nicio lighioaie nu se poate aciua pe lângă casă de răul vostru. Iaca, dacă nu v-am săcelat astăzi, faceţi otrocol prin cele mâţe şi daţi la om ca câinii prin băţ. (ION CREANGĂ)

A da prin şperlă (Arg.) = **a)** A se purta rău (cu cineva). A maltrata (pe cineva).
b) A trăda, a părăsi (pe cineva):

– Adă cuţitaşul încoace, zic eu, şi, la toată întâmplarea, cred că nu mă vei da prin şperlă şi nu-l vei lăsa să mă bată! (ION CREANGĂ)

A da roade sau **rezultate** = A produce efectul dorit:

Şi altele au căzut pe pământul cel bun şi, înălţându-se şi crescând, au dat roade şi au adus: una treizeci, alta şaizeci, alta o sută. (BIBLIA)

O imitare metodică a modelelor şi formulelor existente în lumea civilizată, cum am zice, o contrafacere mai mult sau mai puţin dibace a aparatului material, poate da rezultate similare dacă nu egale, adesea destul de fericite. (I. L. CARAGIALE)

A da să cunoască (Reg.) = A lăsa să se înţeleagă:

Femeia a dat să cunoască că nu era ruptă de ceea ce s-a întâmplat prin vecini.

A da seamă (sau **socoteală**) = A răspunde de ceva, a fi tras la răspundere:

Ţi-am cerut să-mi dai samă ce cauţi la hotar. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu avea de dat socoteală nimănui, numai din slăbiciune permisese altora să creadă că au anumite drepturi. (ANTON HOLBAN)

A da semn (sau **semne**) **de viaţă.** v. **semn.**

A da sfară în ţară ori **a da de veste** = A răspândi o veste:

Şi tocmai acum îmi dă de veste Ion Grumază, pârcălabul din Cernăuţi, că leşii se arată pe sub poalele Haliciului. (BARBU DELAVRANCEA)

A da strechea în cineva sau **a lovi** (ori **a apuca, a împinge pe cineva strechea**) sau **a fugi ca** (**apucat**) **de streche.** v. **streche.**

A da toate pe una (Reg.) = A rămâne cu o singură alternativă:

Căci şi împăratul, cât era de împărat, le dăduse acum toate pe una, şi nici măcar aceea nu era bună: frica! (ION CREANGĂ)

A da un avertisment = A avertiza:

Şeful i-a dat un avertisment angajatului.

A da un concert = **a)** A susţine un concert:

Hotărî să deie o instrucţiune muzicală celor două fete mai mari (a treia era din cale-afară mică), şi odată această instrucţiune muzicală terminată, să plece cu ele în Europa şi în America, să deie concerte şi să câştige milioane. (RADU ROSETTI)

b) (Fam.; fig.) A face scandal, gălăgie:

Îndată ce te culci, începe un concert dat de câinii din mahala, concert care ţine până la două spre zece din noapte. (RADU ROSETTI)

A da uşa, poarta etc. **de perete** = A împinge în lături. A deschide larg uşa, poarta etc.:

Sare din pat, ia o armă şi se repede la uşă; împinge; uşa nu se lasă. Atunci trage un picior, uşa se dă de perete; (I. L. CARAGIALE)

A da viaţă (sau **suflarea vieţii**) = **a)** A naşte; a da fiinţă, a făuri*:*

Femeia a dat viaţă unui băiat.

b) (Fig.) A anima, a însufleţi:

Bătrânul Dan trăieşte ca şoimul singuratic, / În peşteră de stâncă, pe-un munte păduratic, / Privind cu veselie cum soarele răsare, / Dând viaţă luminoasă cu-o caldă sărutare […] (VASILE ALECSANDRI)

c) A readuce la viaţă, a învia:

Din inimă pământul la morţi să deie viaţă. (MIHAI EMINESCU)

A da (sau **a cădea, a veni** etc.) **alivanta** = A da (sau a cădea etc.) peste cap:

Ion însă, împiedicat cu picioarele în mânecile contăşului, căzuse alivanta la pământ, zvârcolindu-se ca şarpele şi blestemându-ne cum îi venea la gură […] (ION CREANGĂ)

A nu da doi bani (**pe cineva** sau **pe ceva**) (Fam.) = A avea o părere proastă (despre cineva sau ceva):

A zis că nimic nu ştie, / Că nu este bun să ţie / Un rang între curtezani; / Că la orice-l rânduieşte, / Nicio slujbă nu-mplineşte, / Că nu face nici doi bani. (GR. ALEXANDRESCU)

[…] *nu dau doi bani nici pe ei, nici pe votul pe care îl vând o dată la patru ani pe ligheane şi pungi cu mălai.* (ALEXANDRU PETRIA)

A nu se da cu una cu două = A nu renunţa uşor:

Mulţi trăgeau nădejdea să-l ia de ginere, dar flăcăul era chitit la capul său şi nu se da cu una, cu două. (ION CREANGĂ)

– D-apoi cum socoţi, domnule? Chiriţa nu se dă cu una, cu două. (VASILE ALECSANDRI)

A nu se da pe cineva (Fam.) = A se considera superior cuiva:

Nu m-aş da pe zece ca d-al de ăştia. (P. ISPIRESCU)

A nu şti încotro s-o dea (**s-o deie**) (Reg.) = A nu şti ce să mai facă:

Femeia era mâhnită şi nu ştia încotro s-o dea acum.

A nu-i da meşii (**cuiva**)**.** v. **meş.**

A o da cotită (Arg.) = A se eschiva de la un răspuns concret; a se dezice de o afirmaţie anterioară:

Pantiuc m-a invitat la el. Îi spun că o să vin mai târziu. îl sunăm, dar iar o dă cotită. (GRID MODORCEA)

După câteva minute, amintindu-şi, probabil, ciocnirile pe această temă cu Ionuţ Popescu, domnul Tăriceanu a dat-o cotită, lăsându-şi deschisă o portiţă de scăpare. (ROBERT TURCESCU)

Bogdan Vlădău o dă cotită. Nu mai vrea să se însoare. (http://www.click.ro/)

A o da în mirişte (Arg.) = A avea legături amoroase extraconjugale:

Cum anume putea fi influenţat martorul Ioana Andreea Popa, pentru a da o declaraţie favorabilă lui Vântu, rezultă din interceptările convorbirilor dintre Nicolae Popa şi SOV, în care acesta din urmă îi atrăgea atenţia că fata sa a cam luat-o pe mirişte, ba chiar pe iarbă. (http://www.curentul.info/)

A o da în SF-uri (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A minţi; a pălăvrăgi:

N-am citit cartea d-nului Funar, dar mai mult ca sigur că o dă în SF-uri mai ceva ca Atwill. (http://playtech.ro/)

A o da în tango (**cu cineva**) (Arg.) = A minţi (pe cineva), a păcăli (pe cineva):

La un moment dat, fata a început s-o dea în tangou cu fel de fel de amănunte picante.

A o da în ţuicomanie (Fam.) = A deveni dependent de consumul de băuturi alcoolice:

În ultima vreme, bărbatul a dat-o în ţuicomanie şi rareori îl vedeai treaz.

A o da pe… = A o duce altfel, a o întoarce, a o schimba:

Când însă i se întâmpla să pomenească de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe româneşte. (MATEIU I. CARAGIALE)

Brusc, ea începu s-o dea pe glume, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

A o da prin şperlă (Arg.) = A o păţi:

– Adă cuţitaşul încoace, zic eu, şi, la toată întâmplarea, cred că nu mă vei da prin şperlă şi nu-l vei lăsa să mă bată! (ION CREANGĂ)

A o da roită (Arg.; lumea interlopă) = A dispărea de la locul unei razii:

Când au văzut agenţii, toţi au dat-o roită.

A se da (sau **a se lăsa) după păr.** v. **păr.**

A se da artist (sau **artizan**) (Fam.) = A se grozăvi, a se lăuda:

Îi plăcea să se dea artist, mai ales în fața fetelor.

A se da bătut = A se lăsa convins:

Cel ce s-a apucat la ceartă cu Cel Atotputernic se va da oare bătut? (BIBLIA)

Paul așteptase cu înfrigurare acest telefon și desigur, acum poate că era prea târziu, probabil că așa era, dar nu-i nimic, el nu se va a bătut. (CAMELIA CAVADIA)

A se da cu binișorul = A intra pe sub pielea cuiva, a curta (pe cineva):

El atâta s-a dat cu binișorul pe lângă dânsa. (POP.)

A se da de-a dura = A se rostogoli:

Uncheșul odată scoate din sân două mere și le zvârlă înaintea lui, așa că se dau de-a dura. (POP.)

A se da drept cineva = A voi să treacă drept altcineva, a face să se creadă că e altcineva:

[Agenții] *s-au ivit în aceeași zi la han la Brătulescu, dându-se drept negustori de covoare.* (V. I. POPA)

Îi place poetului a-și da adresa, nu și a grăi în limbaj direct; îi place a se da drept păianjen și a sta de vorbă cu entități și spirite întrupate. (N. STEINHARDT)

A se da după deget = A recurge la diverse pretexte pentru a se eschiva de la o acțiune sau pentru a nu-și asuma răspunderea unei fapte:

Ce ne mai dăm după deget?... Ba cum nu, cu plăcere, m-am uitat sugestiv poruncitor la tipul meu, da, desigur, poftiți, românii între noi trebuie să ne ajutăm […] (EUGEN ȘERBĂNESCU)

A se da grande (Arg.) = A se grozăvi, a fi îngâmfat:

Uitați bă, afaficilor, cu ăsta am băut din aceeași sticlă, mă dădeam eu grande la cei din jur, ca să vedeți lângă cine stați. (DAN LUNGU)

El avea obiceiul să se dea grande, mai ales în fața fetelor.

A se da în (sau **de**) **partea cuiva** (sau **a se da cu cineva**) = A se alătura de partea cuiva într-o discuție, într-un diferend etc.:

Stă la chibzuri în care parte să se dea. (P. ISPIRESCU)

A se da în bărci (Pop.; gmț.) = A avea un contact sexual:

Femeii îi cam plăcea să se dea în bărci și intra în vorbă cu fel de fel de bărbați.

A se da în lături (**de la…**) = A căuta să scape (de ceva nedorit):

Bunicul lua arareori parte la vro préférence, bunica nu se da în lături nici de la stos, nici de la ghiordum [numele unui joc de cărți]. (RADU ROSETTI)

Acum este foarte supărat că Lovinescu i-a divulgat vârsta, așa că nu se dă în lături de la nimic pentru a-l pedepsi. (MARTA PETREU)

A se da în spectacol = A se face de râs:

Ar trebui să-l luăm pe departe, cu vorbă bună, să-l convingem c-a ars destul, că ne vede lumea și că e rușine să se mai dea în spectacol. (G. TOPÂRCEANU)

[…] *mi-a dat mănușa pe care i-am scos-o aseară din mână, și apoi, fulgerător, s-a aplecat cu buzele pe mâna mea, cu primejdia de a se da în spectacol întregii ogrăzi și, fără niciun cuvânt, s-a întors la trăsură.* (G. IBRĂILEANU)

A se da în vânt (**ca**) **să…** sau **după ceva** ori după **cineva.** v. **vânt.**

A se da la cineva (Fam.) = A face avansuri cuiva:

Ea și-a dat seama că băiatul se da la ea, dar nu-i venea să creadă.

A se da la pace. v. **pace.**

A se da lebădă (Arg.) = A se grozăvi, a se lăuda:

Fetei îi plăcea să se îmbrace bine şi să se dea lebădă.

A se da peste cap. v. **cap.**

A da adormiri proştilor (Arg.) = A înşela, a păcăli pe cineva:

Nimeni nu vede că de fapt politica e făcută în lojile masonice, iar prostimea stă cu gura căscată şi se zgâieşte la tv. de aşa-zisele certuri politice, în realitate doar nişte făcături lucrate inteligent pentru adormirea proştilor… (http://www.striblea.ro/)

A da dume (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A minţi:

Vorbea multe, se încălzea uşor şi dădea „dume" de presă. (http://newspascani.com/)

Colegul ei da dume în fiecare pauză, dar nimeni nu-l mai lua în seamă.

A(-i) da (**cuiva**) **cuvântul** = A permite cuiva să vorbească într-o şedinţă, adunare etc.:

Nu trebuie să supunem la vot dacă i se dă cuvântul şi domnului senator Varujan Vosganian sau altui senator, da? (MONITORUL OFICIAL, vol. 20)

A(-i) da (**cuiva**) **de lucru** (sau **de furcă**) = A pricinui cuiva bătaie de cap. A pune pe cineva în mare încurcătură:

Eu am avut de furcă ca să scăp de întrebările a cinci din ei şi mă întreb şi astăzi de unde şi cum au aflat adresa mea în Cartierul latin, mai ales că mă întâlnisem cu Nicu Ghica, care-mi era rudă depărtată, numai o dată, la altă rudă comună. (RADU ROSETTI)

Copilul acesta îmi dă de lucru cu încăpăţânarea lui.

A(-i) da cuiva papucii = **a)** A face pe cineva să plece; a părăsi pe cineva:

Fata i-a dat papucii băiatului după câteva zile, fiindcă era neserios.

b) (Arg.) A se despărţi de iubită sau de iubit:

Este foarte important să alegi cu înţelepciune locul şi momentul potrivit pentru a-i da papucii. Acesta nu este niciodată acasă la tine sau acasă la el, ci undeva în public. (http://www.studentie.ro/)

A(-i) da din clanţă (sau **cu clanţa**). v. **clanţă.**

A(-i) da legătura = A face (cuiva) legătura telefonică:

A trecut mult timp de când nu ne-am mai văzut şi nu am mai vorbit, cu toate că am încercat să te sun la telefon de atâtea ori, dar nu mi s-a dat legătura […] (LIVIU OLTEAN)

Mi-a dat imediat legătura şi am vorbit la telefon mai bine de jumătate de oră.

A(-şi) da acordul = A fi de acord:

Istoricul viitor, voind să aştearnă povestirea interesantei noastre vremi, nu va trebui, credem, să nesocotească nota noastră, dacă va dori, în folosul lumii lui, să dea acordul exact al împrejurărilor lumii noastre româneşti. (I. L. CARAGIALE)

Trei zile mai târziu şi-a dat acordul şi patriarhul Teoctist. (VALERIU ANANIA)

A(-şi) da binecuvântarea. v. **binecuvântare.**

A(-şi) da inima sau **duhul** (**din cineva**) = Se spune despre cineva care se sufocă din cauza efortului:

– Ah! taci, mă rog, conteneşte! Taci, zic, dacă creştin eşti! Nu vezi că mai îmi dau duhul de când de aste vorbeşti? (C. NEGRUZZI)

Aleargă săraca, de dă inima din ea, ş-o trec ameţeli. (AL.VLAHUŢĂ)

A(-şi) da întâlnire (sau **rendez-vous**) = A(-şi) fixa o întâlnire:

Spre marea mea surprindere, mi-a scris şi *mi-a dat rendez-vous pentru 6 sau 8 decembrie 1973, ora 17,30.* (CRISTIAN POPIŞTEANU)

Cei doi şi-au dat întâlnire în faţa teatrului.

A-i da (**ceva**) **în** (sau **prin**) **cap** (sau **în minte, prin gând**) = **a)** A-i veni (pe neaşteptate) o idee (năstruşnică), a avea (pe neaşteptate) intenţia:

Cum de i-a dat în cap imbecilului să-mi trimită telegrama? (CEZAR PETRESCU)

N-avusese până-acuma obicei nici vreme să numere ce-avea-n ladă, acu i-a dat în cap să facă şi asta […] (I. L. CARAGIALE)

b) A bănui (ceva):

Începuse să-i dea în minte că ea l-ar fi înşelat.

A-i da câteva = A lovi de câteva ori (cu palma, cu băţul etc.) (pe cineva):

O să te mustre ş-o să-ţi dea câteva – după lege. (ANTON PANN)

A-i da cu praftoriţa (Arg.) = **a)** A vorbi mult:

Vecina lui era femeie cumsecade, dar îi da cu praftoriţa ore întregi şi ne plictisea.

b) A supăra (pe cineva) prin aluzii jignitoare:

Nu se aştepta nimeni ca tocmai el să-i dea cu praftoriţa celui mai bun coleg.

A-i da cuiva în (sau **prin**) **gând** (ori **prin minte, în** sau **prin cap**, rar, **prin cuget**) sau **a-şi da cu gândul** ori **cu mintea** = A-i veni în minte o idee, un gând neaşteptat:

Nu i-a dat în gând să sune mai repede.

A-i da cuiva lacrimile = A i se umezi ochii de lacrimi. (Pex.) A începe să plângă:

Stete un moment cu gura întredeschisă, gata să-i spuie că e un modoran fără pereche, dar se stăpâni şi de astă dată. Îi dăduseră lacrimile şi, încet, îşi scoase batista şi se şterse la ochi. (DUILIU ZAMFIRESCU)

S-a lăsat luat de valul celor spuse şi i-au dat lacrimile. Astăzi a fost absolut la înălţimea reputaţiei sale. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

A-i da cuiva sângele = A începe să sângereze:

Şi tâmpla îi era învineţită, întrucât a fost bruscată de un jandarm şi aruncată la podea. George Sălăgean a fost lovit de i-a dat sângele, tot aşa, la tâmplă. (GABRIEL ANDREESCU)

Băiatului i-a dat sângele pe nas şi începuse să plângă.

A-i da nasul (**să…**) = A îndrăzni, a cuteza (să…):

De i-a mai da lui nasul să miroase pe aici, apoi las! (ION CREANGĂ)

A-i da un cuţit prin inimă = A simţi (sau a-i pricinui cuiva) o durere, o mare supărare, a fi cuprins (sau a provoca cuiva o stare) de spaimă:

Atât îi trebui unchiaşului să auză, ca să-i dea un cuţit ascuţit prin inimă. (P. ISPIRESCU)

Aşa e datul. v. **dat.**

A-şi da [sau, rar, fam., **a se da** (**cu**)] **părerea** (sau **câte o părere**) = A opina, a crede; a considera, a aprecia:

Când metopolisienii au văzut-o pe Goya Serafis trecând fluviul cu barca, au crezut că pleacă spre Dicomesia. Unii şi-au dat cu părerea că ea se duce să-şi caute ceva rude s-o ajute. (ŞTEFAN BĂNULESCU)

Se miră împăratul când auzi de la porc aşa vorbe frumoase şi îndată îşi dete cu părerea că aci nu putea să fie lucru curat. (P. ISPIRESCU)

A-şi da aere sau **a se da mare, a-şi da importanţă** = A lua o atitudine de superioritate:

Mai frumos ca sfântul Gheorghe, îşi da aere viteje... / Ele − repede ghicindu-l, se-ncercau să-l prindă-n mreje […] (AL. MACEDONSKI)

– Ia nu te mai da mare! (LIVIUS CIOCÂRLIE)

Nici nu a fost timp, şi nici nu mi-am dat importanţă. Eu trebuia să programez cine şi când poate veni la Elena Pugna. (TRISTAN MIHUŢĂ)

A-şi da cu presupusul (Pop.) = A-şi exprima părerea:

S-a găsit şi el, tocmai acum, să-şi dea cu presupusul. (CEZAR PETRESCU)

Nu ştii nimic despre mine, nu-ţi mai da cu presupusul. (ANDREI RUSE)

A-şi da demisia = A demisiona:

Bătrânul intendent, pe care l-am moştenit de la tata, şi-a prezentat zilele trecute demisia irevocabilă. (I. L. CARAGIALE)

În urmă cu numai câteva zile, un alt consilier şi-a dat demisia. Treaba asta a surprins pe mulţi. (CONSTANTIN ARCU)

A-şi da în petic = A-şi arăta anumite cusururi:

VERIGESCU: *Ursul nu joacă de bunăvoie.* PALATI: *Cu toate acestea tot îşi dă în petic.* (I. M. BUJOREANU*)*

Îmi amintesc că o cunoştinţă m-a chemat odată să-i văd nepotul, prilej cu care mi-am dat complet în petic. Când am văzut copilul, m-am speriat cât era de urâţel. (OCTAVIAN PALER)

A-şi da ochii peste cap. v. **ochi.**

A-şi da seama (sau **socoteala,** rar, **seamă,** reg., **samă**) (**de ceva**) = A se dumiri, a pricepe, a se lămuri:

Bătrâna semăna foarte bine cu maică-sa, sau aşa i se părea lui atunci, însă la întoarcere, urmărit de imaginea bătrânei, îşi dădu seama că nu-i o impresie […] (DINU SĂRARU)

Ei zâmbesc azi, parcă nu văd lumea ce-i împresoară, parcă nu-şi dau seama că înfricoşata vreme curge peste ei şi că, în timpul acesta, cei şerpuitori ca argintul viu, ori cei inerţi ca bietele stridii acaparează toate ierarhiile şi urcă toate măririle, bătându-şi joc de ei. (D. ANGHEL)

A-şi da viaţa = A muri din devotament pentru cineva sau ceva:

Mi-aş da viaţa ca să te apăr. (CAMIL PETRESCU)

Mi-aş fi dat viaţa ca s-o salvez, indiferent dacă viaţa unei Coccinella nu merită atât. (ION PETRU CULIANU)

Dă din tenişi! (Arg.) = Pleacă! Fugi!:

− Ajunge! Ar fi timpul să dai din tenişi şi să-ţi vezi de treburile tale.

Dă-i (**înainte**) **cu…** = Se spune pentru a arăta o succesiune de acţiuni:

Din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o ţuică… una… două… trei… pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere. (I. L. CARAGIALE)

Eu, familia mea, de la patuzsopt... luptă, luptă si dă-i, si dă-i si luptă... (*IDEM*)

Acum continui cu evaziunea fiscală. Dă-i înainte, băiete, nu degeaba ceri tu ultimul loc. Ştii vorba aia: încă una şi mă duc! (http://www.simonatache.ro/)

Îmi dau capul = Se spune de către cineva pentru a-şi arăta deplina certitudine asupra unui lucru:

− Capul îmi dau că aşa s-a întâmplat, zise el celor prezenţi.

În ce ape se dă (Reg.) = În ce ape se scaldă:

Noi nu mai înţelegeam în ce ape se dă, căci una spunea şi alta făcea.

Ş-apoi dă Doamne (**bine**) (Pop.) = Se spune despre ceva (mai ales despre un ospăţ, un chef) extraordinar:

[…] *căci, din băţul în care era aşezată fila cu cruce-ajută şi buchile scrise de bădiţa Vasile pentru fiecare, am ajuns la trătaji, de la trătaji la ceaslov, ş-apoi, dă, Doamne, bine!* (ION CREANGĂ)

DAIBOJ

A fi-n daiboji (Reg.) = A fi bine dispus:

Toţi erau în daiboji, numai ea părea îngândurată.

A umbla cu daibojul (Fam.) = A cere de pomană. (Fam.) A trăi din mila altora:

Mă, Panaite, mâine se duc cu daiboje toţi factorii şi măturătorii. Dacă ne-ai ticlui tu o poezioară! Am copia-o cât mai caligrafic şi ne-am duce cu ea să urăm ani mulţi întru stăpânirea lumii, acelora cari ne flămânzesc. (PANAIT ISTRATI)

Pe daiboj = Pe nimica toată, pe gratis, degeaba:

− Te intimidezi...?! Fir-ai al dracului de chiriaş pe daiboj şi de spaimă a chelnărilor... Acuma te roşeşti ca fetele de pension... uită-te la el... aventurierul călugărit... (GIB I. MIHĂESCU)

Mi-am luat lumea în cap de sărăcie, de şedere fără muncă, de muncă pe daiboj. (ION PAS)

Nu-mi pare rău că ţi-am dat un glonte pe daiboj: se vede bine c-ai făcut războiul. (VIRGIL TĂNASE)

DAIBOJEALĂ

A da (sau **a face**) **ceva pe daibojeală** (sau **pe daiboji**) = A da (sau a face) ceva pe datorie:

Numai că inteligenţa şi proverbiala hărnicie a acestui popor au cam dat peste răscoale, cum se spune, o bună parte din averea cea mai de preţ a ţării – pământul, ca şi marile sale rezerve de minerale au fost date pe daiboji străinilor, în deplin dispreţ pentru soarta acestui popor. (http://www.ziarulmara.ro/)

„Fierarul nu le face pe daibojeală, consumă şi el cărbuni", spune nea Moacă. (http://adevarul.ro/)

A face (**ceva**) **în daibojeală** = A face un lucru de mântuială:

Când lucra ceva, pe toate le făcea în daibojeală.

A sta (sau **a se da**) **la daibojeală** (Arg.) = A trăncăni:

Când se dau fetele la daibojeală, nimeni nu mai poate deschide gura.

A umbla cu daibojeala (sau **cu daibojeli**) (Fam.) = **a)** A căuta să obţii ceva la un preţ avantajos:

Negustorul umbla cu daibojeli.

b) A minţi; a înşela:

Pe cine îi iese în cale nu pierde ocazia să umble cu daibojeli şi toţi îl ocolesc acum.

DAICĂ

A umbla cu daica (Reg.) = A cerşi:

Cât mi-a fost bărbatul în spital, am umblat cu daica. (http://www.123urban.ro/)

DAJDIE

A-l ajunge dajdia (Înv.) = A-i reveni cuiva plata unei contribuţii:

Când îi ajungea dajdia, ţăranii n-aveau încotro şi plăteau cu greu.

A se aşeza (sau **a intra, a arunca**) **în dajdie** (Înv.) = A obliga să plătească impozit:

După ce l-a dat jos de pe tronul din Ierusalim, regele Egiptului l-a dus în Egipt şi a pus pe ţară o dajdie de o sută talanţi de argint şi un talant de aur. (BIBLIA)

Pentru plata lefilor ostaşilor... se aşezase dajdie, subt numire de fumărit, ca toată casa de ţăran să plătească... 80 aspri. (NICOLAE BĂLCESCU)

Dăjdiile erau aşezate pe toţi deopotrivă. (*IDEM*)

DAMBLA

A avea dambla la ceva sau **la cineva** (Reg.) = **a)** A dori ceva:

Călcat, spălat, ţigluit, avea pantofi cu scârţ şi baston. Primăvara îşi punea şal la gât… Avea o dambla: umbla cu flori la rever. (EUGEN BARBU)

Nu vreau să fiu un psihopat sau un scriitor care face psihologie sau judecă o anumită perioadă. Însă am o dambla, cea cu ritualizarea banalului. Pentru mine totul e sacru. Nu există banal. (http://www.hotnews.ro/)

b) A fi îndrăgostit de cineva:

Feciorul avea dambla la fata vecinului de lângă pădure.

A lovi (**pe cineva**) **damblaua** (Reg.; fig.) = **a)** A înnebuni: ANICA (alergând lângă moşul ei):

Ce ai? ce te doare? LEONAŞ (asemene): *L-a lovit damblaua.* (VASILE ALECSANDRI)

Nici în pat nu mă puteam mişca. Deşurubat de la încheieturi, cu şalele frânte, mi se părea că ajunsesem în stare de piftie. În mintea mea aburită miji frica să nu mă fi lovit damblaua. (MATEIU I. CARAGIALE)

b) A se enerva foarte tare:

– Ce-i cu tine? Parcă te-a lovit damblaua… Stăpâneşte-te!

A-l apuca damblaua (sau **pandaliile**) (Pop.) = A se înfuria foarte tare:

Chioara dracului, că mă apucă pandaliile, cu arhitectura mea cu tot, când trec pe lângă casa ei cu două garaje la demisol... (ADRIAN BUȘILĂ)

Pe grec îl apuca damblaua când auzea numele lui Spirca. (CONTEMPORANUL, VI)

I-a venit pandaliile, era să-şi taie gâtul cu briciul. (I. L. CARAGIALE)

Ce-avea cu el? Nimic, îl apucase pandaliile. Îi apucă pandaliile pe mulţi neisprăviţi şi n-ai cum să-i controlezi, bat brambura. (D. R. POPESCU)

A-şi face damblaua = A-şi satisface dorinţa sau capriciul:

Fiecare voia să-şi facă damblaua şi nu da înapoi de la niciun atac, oricât de mincinos sau de neruşinat. Căci numai surzii sau inepţii nu ştiau ce se petrece la Sofia. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Mi-am făcut damblaua şi, într-o zi, chiulind de la lucrările conferinţei, mi-am aranjat o ieşire cu barca în Ocean, la 6 mile în larg. (DAN-SILVIU BOERESCU)

Primul tău impuls va fi să dregi ce-ai stricat, dar tentativele de a-l înveseli şi a-l scoate din starea lui încăpăţanată înainte de a-şi face damblaua se vor dovedi absolut imposibile. (http://www.lovelife.ro/)

DAMF

A da damf (Pfm.) = A intensifica, a accelera:

Dacă n-o să daţi damf, n-o să terminaţi lucrarea azi.

A fi (sau **a avea**) **damf** (Pfm.) = **a)** A fi uşor ameţit de băutură:

Ajunsese până la cei din faţă damful din gura perceptorului. (ION PAS)

b) A fi pornit pe ceartă:

Copiii îl ocoleau când avea damf, căci au păţit-o de câteva ori cu el.

DANS

A face (**pe cineva**) **un dans** (Arg.) = A dansa (cu cineva):

Voia s-o facă şi el un dans pe fata în roşu, dar n-avea curaj.

A lua la dans (Arg.; d. poliţişti) = A interoga, a lua la întrebări un infractor:

După ce ofiţerul i-a luat la dans pe indivizi, a aflat adevărul uşor.

A lua la joc (sau **la dans**). v. **lua.**

Ai intrat în dans (sau **horă**), **trebuie să joci** = Se spune când cineva se angajează la ceva fără posibilitatea de a mai renunţa:

Acum dacă am intrat în horă, trebuie să jucăm, nu putem întrerupe tratamentul cu antibiotice, drept urmare, în fiecare zi, dimineaţa şi seara, trebuie să mergem la spital pentru injecţie. (http://www.parinti.com/)

DAR[1]

A avea (sau **a lua, a prinde**) **darul beţiei** = A fi (sau a deveni) beţiv:

Ovreica însă mai rămâne acuma să se jeluiască mamii că mai blestemat bărbat ca Aron nu se află subt soare, că nici în crâşmă nu-l mai poate lăsa, fiindcă a prins darul beţiei, încât mai mult rachiu strică el decât vinde muşteriilor… (LIVIU REBREANU)

– Dar o să fie cam greu, domnule căpitan, n-aveţi darul... – Ce dar, locotenente? Dacă n-oi avea eu darul beţiei, cine dracu-l mai are?! (ANTON BACALBAŞA)

A avea darul să... (sau **de a...**) = A avea puterea, posibilitatea să... A fi în stare să... A fi de natură să...:

Cât e de scurtă viaţa omului, progresul n-ar fi fost posibil, dacă omul n-ar fi avut darul să înveţe din păţeala altuia, să se folosească de experienţa aproapelui său. (I. L. CARAGIALE)

Dacă epigramele vor avea darul să placă şi să merite aprobare sonoră, atunci din aplauzele dv. dăruite voi face un buchet şi-l voi arunca cu un salut adânc de gratitudine şi de simpatie […] (CINCINAT PAVELESCU)

A avea darul suptului = A fi alcoolic, a consuma multe băuturi alcoolice:

Ştia şi el glasurile pe dinafară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpănea de bătrân ce era; ş-apoi mai avea şi darul suptului... (ION CREANGĂ)

Era om vesel şi pişicher, dar Dumnezeu ori dracul – nu ştiu care din ei doi – îl înzestrase şi cu darul suptului; ba nici Cărăşel nu se sfia să mărturisească, când se trecea cu deochiul. (ION GRĂMADĂ)

A avea darul vorbirii = A fi bun orator:

În cursul acestui volum, s-a demonstrat că la origină specia umană a trăit in grupuri sau cete de cel mult 50 de indivizi, dar care – spre deosebire de haitele de lupi – datorită darului vorbirii, şi schimbului de femei, voluntar, între cete, care propaga limba vorbită şi care deci unea – tindeau să formeze triburi. (ALEXANDRU GABRIEL FILOTTI)

A ridicat sala în picioare şi a fost aplaudat pentru că avea darul vorbirii, fiind un bun orator.

A face darul cuiva = A face o favoare cuiva:

I-a făcut darul şi de data asta, dar s-a jurat că n-o să-l mai ajute.

A fi în starea darului (Trs.; Buc.) = A fi gravidă:

De când e în starea darului, toţi au grija de ea şi nimic nu-i lipseşte.

DAR[2]

D-apoi (**bine**) sau **dar cum să nu** = Se spune ca răspuns negativ la o propunere:

Ceapă cu mămăligă? D-apoi neam de neamul mieu n-a mâncat aşa bucate. (ION CREANGĂ)

Nici... dar nici... = Nici... şi cu atât mai puţin...:

Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ţi faci. (ION CREANGĂ)

DARA

Mai mare daraua decât ocaua sau **a nu face daraua cât ocaua** = Prea multă osteneală pentru obţinerea unui lucru neînsemnat:

Închiderea judecătoriei din motive de rentabilizare ar reprezenta aşadar o măsură prin care daraua ar fi mai mare decât ocaua. „Nu s-ar face niciun fel de economie, căci sediul în care funcţionează instanţa de judecată aparţine chiar judecătoriei şi nu trebuie plătită chirie”, arată Dorel Covaci. (http://www.renasterea.ro/)

DARABANĂ

A bate darabana în (sau **pe**) **ceva** = A bate ritmic în ceva:

Damian vorbise rar, cu ochii în pământ, bătând darabana pe masă. (G. M. ZAMFIRESCU)

A bate darabana (Pop.) = A bate toba:

Pe cărăruşa aceea se scursese toată tinereţea satului, către regimente, când au bătut darabanele. (EUSEBIU CAMILAR)

A bate darabana = A divulga un secret, a da în vileag; a bate toba:

Pesemne eu nu am alta de făcut decât să bat darabana. (C. NEGRUZZI)

A bate darabana cuiva (Pop.) = A vinde averea (cuiva) la mezat.(Pex.) A sărăci:

I-au bătut darabana şi la poarta lui.

A face (**cuiva**) **spatele darabană** (Pop.) = A bate foarte tare pe cineva:

Ieşeau din mâinile mele cu părul vâlvoi şi cu spatele darabană. (CALISTRAT HOGAŞ)

A face (**cuiva**) **capul darabană** (Pop.) = A năuci:

Copilul i-a făcut capul darabană bunicului.

A vinde (sau **a cumpăra**) **la darabană** = A vinde (sau a cumpăra) la mezat:

– Dacă... nu pot găsi parale? Şi dacă-i pune sechestru şi-l vinde la darabană? (CAMIL PETRESCU)

– Ei bine, Arbore, bogătaşul Arbore, acela care număra cu sutele de mii, a ajuns să-şi vadă tot avutul vândut la darabană, şi astăzi mănâncă pe la mesele creştinilor. (NICOLAE GANE)

DARAC

A da la darac sau **a trece prin** (ori) **pe sub dinţi de darac** (Pop.) = A dărăci:

Femeia a dat lâna la darac, ca s-o poată toarce.

A pune (**cuiva**) **nutreţ pe darac.** v. **nutreţ.**

DARAVERĂ

A avea (sau **a face**) **daraveră** (**cu cineva**) (Pfm.) = A avea (sau a face) afaceri cu cineva:

Un om ca dumneata nu se poate să n-aibă vreo daraveră, vreo nevoie, şi să nu dorească a i se face pe plac. (I. L. CARAGIALE)

A fi (sau **a intra**) **în daraveri** (**de comerţ**) (Rar, fam.) =A fi în relaţii comerciale:

În vara anului 1907, aflându-mă în străinătate şi având în ţară daraveri, m-aşez în trenul Berlin-Bucureşti, cu gândul să m-abat o zi-două pe la Iaşi, unde să vizitez pe nişte vechi şi buni prieteni, familia Ronetti Roman. (I. L. CARAGIALE)

A venit alaltăieri la mine; mi-a spus că a intrat într-o daraveră de păcură şi m-a rugat să-i spun tot ce ştiu despre americanul ăla, care vrea să ne cumpere ţara. (*IDEM*)

DASCĂL

A sta dascăl (**pe capul**) **cuiva** (Reg.) = A bate la cap pe cineva:

– Du-te şi te mai joacă afară şi nu-mi sta dascăl pe cap!

DAT

Aşa e datul (În superstiţii) = Aşa e soarta cuiva:

Aşa mi-e datul sorţii, / Să n-am eu pe băiatul meu / La cap în ceasul morţii. (G. COŞBUC)

La fel şi cu anotimpurile, aşa e datul lor, ba chiar şi cu cifrele, pe doi nu-l numeri după trei şi nici pe cinci înaintea lui unu... (MATEI VIŞNIEC)

DATĂ[1]

Aşa-i (sau **aşa i-a fost**) **data** (**cuiva**) = Aşa-i soarta (cuiva), aşa i-a fost (cuiva) sortit, scris:

Aşa-i data fetelor / Să scrie cătanelor. (NERVA HODOŞ)

Cum (sau **precum**) **e data** (Reg.) = După cum e obiceiul, datina; după cum trebuie, după cum se cuvine, se cade, se obişnuieşte:

Cu lăutari s-aducem fata, / Cu vin şi chef, precum e data. (G. COŞBUC)

Staţi... până merg eu... să mă gat, cum e data să meargă omul. (I. POP-RETEGANUL)

DATĂ[2]

Încă o dată = din nou, a doua oară:

Încă o dată de vei veni... să te faci că nici mă cunoşti. (AL. SAHIA)

Nu o dată = În repetate rânduri, de multe ori, adesea:

Nu o dată s-a întâmplat ca un personaj mult prea chibzuit să dea greş, în timp ce un altul, care a riscat totul, fără să reflecteze nici măcar o clipă, să culeagă laurii victoriei. (ARINA AVRAM)

O dată (**cu**) = În acelaşi timp (cu)..., cu acelaşi prilej, concomitent, simultan:

O dată cu venirea serii, femeile au aprins focul în vatră. (GEO BOGZA)

Baba, care se culcase o dată cu găinile, se sculă cu noaptea-n cap. (ION CREANGĂ)

Nu te ocupa de multe trebi o dată. (C. NEGRUZZI)

O dată cu capul = Cu niciun preţ, niciodată:

O dată cu capul nu putea el crede una ca asta. (P. ISPIRESCU)

St! nu deschide o dată cu capul! (I. L. CARAGIALE)

O dată pentru totdeauna = Definitiv, irevocabil:

Ei trebuie să înţeleagă o dată pentru totdeauna că forţa braţelor noastre întrece forţa tuturor motoarelor. (AL. SAHIA)

DATOR, -OARE

A (**nu**) **rămâne** (**cuiva**) **dator = a)** A face totul după cum era stabilit. A clarifica. A răspunde prompt:

Ca persoană care am fost crescut în teama de a nu rămâne cuiva dator, n-am prea

înţeles, la început, această ciudată atitudine. (http://ioncoja.ro/)
b) (Pex.) A se răzbuna:

Vezi ce spui şi ce faci, că nu-ţi rămân dator.

A face dator (**un lucru**) (Rar) = A pune amanet, a amaneta, a ipoteca:

Mâncai caii şi cocia [trăsură uşoară; căruţă] */ Și-mi făcui datoare via.* (JARNÍK-BÎRSEANU)

A fi dator vândut (Pfm.) = (A fi) plin de datorii:

Sărac-lipit, dator-vândut... rămânea netulburat. (MATEIU I. CARAGIALE)

Că săraca Zoe când l-a cunoscut / Era fără slujbă şi dator vândut. (G. TOPÂRCEANU)

A scoate (**pe cineva**) **dator** (Pfm.) = A pretinde (cuiva) achitarea unei sume pe care nu o datorează:

Băui trei zile de vară... / Băui, nene, turma toată / Sărăcuţ de maica mea / Când văzui că, după toate, / Încă şi dator mă scoate. (VASILE ALECSANDRI)

A se băga dator (**pe ceva**) (Trs.) = A lua ceva pe datorie:

Zi de zi, el se băga dator pe mâncare şi băutură.

DATORIE

A (**se**) **băga** sau **a** (**se**) **îneca, a** (**se**) **îngloda, a** (**se**) **încurca în** (**nişte**) **datorii** = A (se) împrumuta cu sume mari de bani care nu mai pot fi restituite:

Aici nu numai că m-ai înglodat în datorii pân'în urechi, ba încă m-ai şi făcut să-mi lepăd numele tătâni-meu!... şi să iau pe-al d-tale... (VASILE ALECSANDRI)

Lucrează aproape pe nimic, că-s înglodaţi în datorii la catastiful vechilului, care a rămas mare şi tare după fuga stăpânului. (EUSEBIU CAMILAR)

A bate (**pe cineva**) (sau **a da cuiva**) **pe datorie** = A bate (pe cineva) fără nicio justificare. (Pex.) A bate (pe cineva) foarte tare:

De cum l-a văzut, l-a bătut pe datorie.

A crede de datoria (**cuiva**) **să...** = A se crede obligat să...:

Crezu de a sa datorie să se mai salte încă o dată. (MIHAIL SADOVEANU)

A fi chemat la datorie (D. tineri) = A fi încorporat:

Mai mult ca să se ispitească pe sine însuşi, Apostol răspunse: – Zilele acestea am să plec şi eu la datorie. (LIVIU REBREANU)

Se spunea că persoanele peste 18 ani vor fi chemate la datorie.

A fi de datoria cuiva să... = A fi obligaţia cuiva să...:

Ca prietin vechi a cucoanei Nastasicăi, îi de datoria mea să vin o dată cu lăutarii. (VASILE ALECSANDRI)

În concluzie, preşedintele Mitterrand nu a dorit să prezinte Franţa drept un arbitru sau un mediator potenţial în Orientul Apropiat, deoarece era de datoria părţilor implicate în acest conflict să-şi rezolve neînţelegerile [...] (LOREDANA PĂTRUȚIU-BALTEȘ)

A fi la datorie (D. oameni) = A fi acolo unde îl cheamă obligaţiile de serviciu:

Îşi recăpătă încrederea văzând şi pe ceilalţi colegi de cronică dramatică la fel, ba unii în sacouri de purtare, ca o demonstraţie că ei sunt aici la datorie, nu la petrecere. (LIVIU REBREANU)

Eu, nu; eu, la datorie, coane Fănică, zi şi noapte la datorie. (I. L. CARAGIALE)

A fi omul datoriei = A fi foarte conştiincios:

Cu toate că e departe de a fi omul datoriei, el niciodată nu se va găsi, ca Silion, într-o asemenea situaţie. (ION VINEA)

Aveam mentalităţi diferite şi luam viaţa fiecare în felul lui, eu eram omul datoriei şi al

acţiunii, el al amânării şi al distracţiei. (SANDA BUDIŞ)

Pe datorie = Pe credit:

Dădea oamenilor pe datorie, şi oamenii nu-i mai plăteau. (ION PAS)

De trei zile mâncam... pe datorie. (CALISTRAT HOGAŞ)

Dator nu-s, că nu-mi dă nimene pe datorie. (ION CREANGĂ)

DATORNIC, -Ă

A fi (sau **a rămâne**) **datornic** = A fi îndatorat din punct de vedere moral:

Autorul, d-l Radu Rosetti – un colaborator apreţiat al Analelor noastre, unde a găsit ospitalitate şi în cazul de faţă, în împrejurări asupra carora Procesul-verbal al şedinţei de la 12 Ianuarie a. c. dă lămurire – rămâne datornic cu proba (ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE, 1907)

Pentru gestul făcut, el i-a fost datornic multă vreme.

DĂDACĂ

A face pe dădaca = A-şi asuma rolul de a îngriji, de a îndruma (un copil):

Ei sunt artilerişti şi se pricep să tragă cu tunul... nu să facă pe dădacele pe lângă civili. (G. M. ZAMFIRESCU)

A-i sta cuiva dădacă pe cap = A bate pe cineva la cap; a cicăli:

În fiecare dimineaţă, el îmi sta dădacă pe cap şi, crede-mă, nu-mi era uşor.

A-i trebui cuiva dădacă = **a)** A nu avea curajul să ia o hotărâre:

– Idiotule! Cum n-ai înţeles de la început că asta e o sinistră pungăşie. Trebuie să-ţi fiu dădacă pentru toate fleacurile? (GIB I. MIHĂESCU)

b) A nu şti să se comporte:

Nimeni pace nu-ţi dă dacă / Ai nevoie de dădacă. / Dragul meu, de-aceea zic / Că scriind sudalme / Calme / Nu poţi câştiga nimic. (G. TOPÂRCEANU)

DĂLĂCI

A se dălăci la vorbă = A se întinde la vorbă:

Cele două vecine se dălăcesc la vorbă şi parcă nu mai termină.

DÂRĂ

A face dâră (**drum**) **prin barbă.** v. **barbă.**

DÂRDORĂ

A fi în dârdora însurătorii = A ţine cu orice preţ să se însoare. A fi în plină desfăşurare a căsătoriei:

Încântat de cunoştinţă, noul meu amic îmi dete un plic, pe care scrise cu condeiul de la portofel adresa mea. Era o invitare la nuntă pentru a doua zi. Leonică se afla în dârdora căsătoriei. (I. L. CARAGIALE)

– I-auzi, bată-l crucea; i-a abătut de dârdora însurătorii... Vorbele astea fură zise într-un chip aşa de ciudat, încât dezvăluiră în mintea lui Matei o întreagă stare de lucruri: cum baciul prinsese vorba lui de a-l însura în nume de bine […] (DUILIU ZAMFIRESCU)

DÂRLOG

A-i pune cuiva dârlogii de nas (Reg.) = A ţine sub ascultare strictă pe cineva:

Femeia încercase să-i pună dârlogii pe nas, dar bărbatul nu se lăsa.

DÂRLOAGĂ

A fi (sau **a se băga, a ajunge**) **slugă la dârloagă** = A fi (sau a ajunge) sub comanda, sub conducerea unui om nevrednic, nepriceput:

Tănăsică era... păgubaş din sărăcia lui de slugă la dârloagă. (G. M. ZAMFIRESCU)

Dacă n-am ţinut samă de vorbele lui, am ajuns slugă la dârloagă, şi acum, vrând nevrând, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie. (ION CREANGĂ)

DÂRMON

A da (sau **a cerne,** înv. **a zbate**) (**şi**) **prin** (sau **cu, în**) **ciur şi prin** (sau **cu, în**) **dârmon.** v. **ciur.**

A vedea ca prin dârmon = A avea vederea slabă, neclară:

Femeia vedea ca prin dârmon.

Trecut (sau **dat şi**) **prin ciur şi prin sită** (sau **prin dârmon**). v. **ciur.**

DÂRVALĂ

A ajunge slugă la dârvală = A ajunge un om de nimic:

Nu se gândea nimeni ca tocmai el s-ajungă slugă la dârvală.

A face ceva de dârvală = A face treabă în mod superficial; a strica:

Nu l-am mai chemat să mă ajute, că făcea muncă de dârvală.

A face cuiva dârvală = A crea cuiva neplăceri:

De când îl ştia, i-a făcut numai dârvală.

A face pe cineva de dârvală = A batjocori; a certa rău:

Ş-ai atacat vârtos pe miniştri?... – I-am făcut de dârvală. (VASILE ALECSANDRI)

A lua la dârvală = A impune cuiva să facă o muncă nedorită; a obliga pe cineva să se supună:

Deci eu socot, că pentru tine sunt eu un capital scump. Sau voieşti să mă ţii de o dârvală? Apoi dacă este aşa, eu zbor de la tine. (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

A rămâne de dârvală = A rămâne pe drumuri. A nu mai avea din ce trăi:

Amară mi-i inima... rosti... şi se sprijini de-un arbore. Acuma am rămas cu totul de dârvală pe faţa pământului. (EUSEBIU CAMILAR)

DE

De ce...de ce... (sau **de ce... de aceea...** ori **de ce... tot...**) = Cu cât... cu atât...:

De ce mergeau înainte, de ce lui Harap Alb i se tulburau minţile. (ION CREANGĂ)

DEAL

A grăi cam peste deal (Pop.) = A vorbi neînţeles:

SUZANA: *Dar, parcă şi el grăieşte cam de peste deal.* TOADER: *Apoi dă, ce să-i faci? A învăţat carte la Braşov.* SUZANA: *De-aceea vorbeşte braşoveneşte?* (VASILE ALECSANDRI)

A nu şti nici (**la**) **deal, nici** (**la**) **vale** (Pop.) = A fi nepriceput:

Se vedea că fata nu ştia nici deal, nici vale.

A se face cât dealul (Pop.) = A se supăra foarte tare:

Uimă, uimită, / Înapoi te îndărată. / Nu te face ca un deal, / Ci te-aşează ca un ban; (POP.)

A trecut dealul = A pierdut ocazia; a reuşit să treacă de ce-a fost mai greu:

Să nu spui hop până ce n-ai trecut dealul.

A umbla şi-n deal, şi-n vale sau **a sui în deal, a coborî în vale** (Pop.) = A umbla peste tot (pentru a găsi pe cineva sau ceva):

Toţi umblau şi-n deal, şi-n vale, dar nu-l găseau pe copil.

Ce mai (sau **ce tot**) **la deal, la vale** (Pfm.) = **a)** E inutil să mai discutăm:

– Apoi... dă... capra mea nu-i de cele săritoare, şi-i bună de lapte. – Ce mai la deal, la vale! bună, ne-bună, na-ţi carul şi dă-mi-o! (ION CREANGĂ)

b) Să spunem lucrurilor pe nume:

Mă rog, ce mai la deal, la vale? aşa e lumea asta şi, de-ai face ce-ai face, rămâne cum este ea; nu poţi s-o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului. (ION CREANGĂ)

– Ce mai la deal, la vale, să-ţi pară bine că nici nu te-am înjurat şi nici nu te-am bătut, cum au păţit alţi boieri, că poate-i fi auzit şi matale! zise ţăranul neînduplecat. (*IDEM*)

Dă la deal, dă la vale = Se sileşte în toate chipurile, încearcă toate posibilităţile:

Baba se scarmănă de cap, dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face. (ION CREANGĂ)

Deal cu deal se întâlneşte, dar (**încă**) **om cu om** (Pop.) = Se spune (cu ocazia unei întâlniri neaşteptate sau) în speranţa unei revederi posibile:

Ține minte ce-ți spun eu, că poate să ne mai întâlnim la vrun capăt de lume: *căci deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!* (ION CREANGĂ)

Greu la deal, greu la vale (Pfm.) = Oricum încerci, e tot greu:

Greu la deal, şi greu la vale, / Nu-s bucate, nu-s parale […] (AL. VLAHUȚĂ)

Mai e un deal şi-o vale (Pop.) = Mai sunt multe dificultăţi:

Până vor isprăvi, mai e un deal şi-o vale.

Parcă aduce picioarele de după deal (Mol.) = Se spune despre o persoană care merge alene:

Ea mergea pe drum de parcă ar fi adus picioarele de după deal.

Și-n deal şi-n vale (Pop.) = Pretutindeni:

Zici că-s mândră şi n-am vrut / Ca s-ascult vorbele tale? Dar de unde ştii? / În cale / Ţi-am umblat şi-n deal, şi-n vale. (G. COȘBUC)

DEASUPRA

A fi pe deasupra ca fuiorul popii. v. **fuior.**

A ieşi (sau **a scăpa**) **din nevoie** sau **a scăpa** (ori **a se ridica**) **deasupra nevoii** (Pop.) = A scăpa de griji, de necazuri, de sărăcie:

Iară Dănilă Prepeleac, nemaifiind supărat de nimene şi scăpând deasupra nevoii, a mâncat şi a băut şi s-a desfătat până la adânci bătrâneţe, văzându-şi pe fiii fiilor săi împrejurul mesei sale. (ION CREANGĂ)

DECĂDEA

A decădea din drepturi (Jur.) = A pierde un drept prin neîndeplinirea, în termenul prevăzut de lege, a unor condiţii sau a unor formalităţi:

Într-adevăr, un părinte poate fi decăzut din drepturile părinteşti, dar numai pentru infracţiuni grave, pentru care s-a stabilit, ca pedeapsă adiacentă, şi decăderea din drepturile părinteşti de către instanţa penală, pe durata stabilită de aceasta. (http://www.cugetliber.ro/)

DECÂT

N-ai (sau **n-are**) **decât!** = Poţi (sau poate) s-o faci (sau s-o facă), puţin îmi pasă:

Ştiu că o să mă împuşcaţi... a spus el, cu glas hotărât Curţii. N-aveţi decât! (EUSEBIU CAMILAR)

Annie strâmbă din nas... Sabina strânse din umeri la acest refuz: – N-ai decât! (CEZAR PETRESCU)

N-am (**n-ai** etc.) **decât să...** = **a)** Singurul lucru care îmi (sau îţi etc.) rămâne de făcut este să..., îţi recomand să...:

Iată pistolul... îl ţiu eu, n-ai decât să tragi piedica. (C. NEGRUZZI)

b) Sunt (eşti etc.) liber să..., dacă vreau (vrei etc.):

N-are decât să se ascundă, dacă îi e frică. (CAMIL PETRESCU)

Tu n-ai decât să strângi baierele pungii. (VASILE ALECSANDRI)

DECLARA

A declara apel = A face apel:

Procurorul poate declara apel în ce priveşte latura penală şi latura civilă (art. 362 alin. 1 lit. a) C. proc. pen.). (http://www.juspedia.ro/)

A declara grevă (Spc.) = A anunţa în mod oficial începerea unei greve:

Se înmulţesc exprimările cu privire la împărţirea inechitabilă a resurselor, vizând condiţiile speciale ale elitei conducătoare. În 1977, minerii de pe Valea Jiului declară grevă din cauza lipsei de aprovizionare cu alimente şi pensionare forţată cu alocaţie redusă. (GHEORGHE RAFAEL ȘTEFĂNESCU)

A declara război (D. state) = **a)** A începe în mod oficial starea de război:

Unul din aceştia, Ion-Vodă, caută a se rezema în contra boierilor şi a turcilor, declarând război acestora. Trădat, el cade glorios în luptă. (NICOLAE BĂLCESCU)

b) (Fig.) A lua o atitudine ostilă, combativă faţă de cineva sau ceva:

Eu am declarat război, celor ce ne vând. (CAMIL PETRESCU)

DECLINA

A-şi declina numele, calitatea etc. = A-şi spune numele, calitatea etc. A se prezenta:

Am aşteptat până ce a venit la mal într-o mică barcă, m-am apropiat de dânsul cu „Bine-ai venit, căpitane", i-am declinat numele şi calitatea mea, spunându-i că eram venit într-adins ca să-l întâlnesc, cerându-i să ne tragem la o parte ca să vorbim, pentru că ne năpădise şi oamenii lui, şi populaţia venită de sus din oraş. (ION GHICA)

A-şi declina răspunderea (sau **competenţa**) = A refuza să-şi asume răspunderea (sau competenţa):

În privirea acestui dicţionar, însuşi părintele canonic Cipariu au declinat onoarea de-a-l fi inspirat cumva în tendenţele sale. (MIHAI EMINESCU)

Nu mă obligasem la alte contribuţii şi-mi declinasem orice amestec şi răspundere în întreprinderea de lumânări de seu a lui Glad. (ŞTEFAN BĂNULESCU)

Scena se repeta, ofiţerul la rândul lui sfârşind prin a-şi declina competenţa. (ION IOANID)

DEFĂIMARE

A lua în defăimare (Îvr.) = A lua în batjocură:

Ş-a prietin scădere / Nu va face-ntr-avere, / Şi ruda sa ce are / Nu o ia-n defăimare. (DOSOFTEI)

DEFERI

A deferi onoarea (sau **cinstea**) (Nob.) = A da, a acorda (cinste, demnităţi, distincţii); a conferi:

Maiorul... îşi înălţă vesel sabia în sus, mulţumind cu entuziasm colonelului că a deferit lui şi muscelenilor săi această onoare. (AL. ODOBESCU)

A deferi un jurământ (Jur.) = A cere ca cineva să jure înainte de a face declaraţii sau depoziţii:

Numai celui ce neagă contractul se poate deferi jurământ. (CONSTANTIN CRIȘU)

DEFICIT

A fi în deficit = A fi în pierdere, a avea cheltuieli mai mari decât veniturile:

E veşnic în deficit cu leafa. (AL. VLAHUŢĂ)

Şi dacă punem la socoteală această imensă sumă cheltuită în jumătatea de veac din averea ţării rămasă din părinţi, atunci suntem în deficit, atunci socoteala devine dezastruoasă în toată puterea cuvântului […] (C. DOBROGEANU-GHEREA)

DEGEABA

A face (sau **a ţine**) **umbră pământului degeaba** (Pfm.) = A trăi inutil:

Noi, ce din mila sfântului / Umbră facem pământului, / Rugămu-ne-ndurărilor, / Luceafărului mărilor; (MIHAI EMINESCU)

Iubiţi-vă şi bucuraţi-vă! Numai aşa nu veţi face degeaba umbră pământului. (AURA CHRISTI)

– În cei optsprezece ani n-am realizat nimic. Absolut nimic. Am făcut degeaba umbră pământului, cum spunea cineva. (*IDEM*)

A mânca pâine degeaba (Pfm.) = A se întreţine de pe urma cuiva, fără a-i aduce un folos; a nu-şi merita mâncarea:

Scârţ, i-a rupt coada, se pomenise Ştefan Paul vorbind în gând, revoltat împotriva acestei pramatii, care mânca degeaba pâinea ţării. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

Toţi îi vorbeau cu dispreţ, subestimându-l: „Tu nu eşti bun de nimic. Uită-te la Miladin (un alt copil) cum îl ajută pe tatăl lui, iar tu degeaba mănânci pâine!" (http://www.crestinortodox.ro/)

A purta căciulă degeaba (Pfm.) = A nu avea demnitate:

Degeaba te-a lăsat Dumnezeu cu căciulă, că n-ai ştiut cum să ţi-o porţi, Stane! Căciula pe cap ţi-a stat întotdeauna ca pe aracul din grădină. (JEAN BĂILEȘTEANU)

A sta sau **a şedea degeaba** = A nu face nimic; a nu avea ocupaţie:

Şi-n scurta ei viaţă nu făcuse nimănui rău, măcar că îi dăduse şi ei Dumnezeu ac şi

venin în coadă, ca să nu stea degeaba pe acest pământ. (G. TOPÂRCEANU)

– Aici se listează poze? îl întreabă Evghenie, ca să fie sigur că nu mai stă degeaba la coadă. (FLORIN LĂZĂRESCU)

A-i fi cuiva degeaba = A nu avea folos de pe urma unui efort; a avea în mod inutil o calitate:

Mai bine îţi vedeai de treabă...Nu vezi că totul ţi-a fost degeaba...

A-şi răci gura degeaba (Pfm.) = A vorbi fără a fi luat în seamă:

– O, Doamne, Doamne, zise moşneagul, dar nu mai sunt ele fete, ci numai chiar la împăratul? Acela nu ţi-o va da, numai în zadar vei călca şi mi-oi răci gura; să ne încercăm norocul în alte părţi, dragul tatei! (I. POP-RETEGANUL)

DEGERA

A-i degera (sau **a-i îngheţa cuiva**) **măduva-n oase** (sau **în ciolane** etc.) (**de frig**)**.** v. **măduvă.**

DEGERAT, -Ă

A mânca o ceapă degerată (Reg.) = A nu izbuti într-o afacere. A nu duce la bun sfârşit o misiune:

Da' şoarecu o învăţat pe feciorul de 'mpărat, că să nu-l fure păcatul să iee v'o unul din cei frumoşi, c'apoi o mâncat o ceapă degerată. (POP.)

A nu da (**pe cineva** sau **peceva**) **nici** (**cât pe**) **o ceapă degerată** (sau **nici două cepe degerate**) (Pfm.) = A considera (pe cineva sau ceva) lipsit de (valoare sau importanţă):

Iar soldatul bulgar care mi-a povestit faptul, într-o gară depărtată, şi care fusese rănit la picior cu revolverul, adăuga, vorbind de necunoscutul erou: – Era un om smead şi slăbuţ, pe care n-ai fi dat o ceapă degerată... (G. TOPÂRCEANU)

A nu face (sau **a nu plăti,** înv. **a nu ajunge**) (**nici cât**) **o ceapă degerată** (rar, **două cepe degerate**) (Pfm.) = A nu valora nimic:

– Aveţi dreptate să vă sfădiţi voi, mă. Căci una fără alta, aceste bulendre nu fac nici două cepe degerate. (P. ISPIRESCU)

– Aide mă, încolo, zise astronomul către doctor şi atingându-l cu cotul, aici nu e treabă, că nu plătim nicio ceapă degerată unde şi porcii sunt astronomi. (*IDEM*)

DEGET

(**A fi**) (**cu cineva**) **ca degetul cu mănuşa** = Se spune despre două persoane că se potrivesc foarte bine una cu cealaltă:

– Păi, da' voi eraţi foarte, foarte apropiaţi, poate chiar mai mult decât ar fi trebuit. Eraţi, cum se spune, ca degetul cu mănuşa. (AL. IVASIUC)

A (**putea**) **număra pe degete** (sau **pe degetele mâinilor** ori **de la o mână**) (Fam.) = A fi un număr (foarte) mic de obiecte sau de fiinţe:

Era om trecut de şasezeci de ani, deşirat şi puţin adus de spinare, cu hainele îmbâcsite de pete şi miros de gaz… De subt pălăria soioasă i se zbârlea părul lung, amestecându-se cu barba lăţoasă cafenie, în care firele argintii se puteau număra pe degete. (LIVIU REBREANU)

A aluneca (sau **a se strecura**) **printre degete** (Pfm.) = A scăpa. A dispărea pe neobservate:

N-ar trebui să-ţi lunece printre degete, / Ca un peşte de argint, / Tinereţea. (MIHAI BENIUC)

A arăta cu degetul (Pfm.) = A dispreţui (făţiş) pe cineva pentru faptele sale; a face de ruşine pe cineva:

De aceea, să mă grăbesc, să nu mă arăţi cu degetul şi să spui despre mine că după ce că-i prost mai face şi-n cărare. (O. NIMIGEAN)

Antrenorul echipei sub 19 ani a fost arătat cu degetul de către reprezentanţii Academiei Hagi, care îl consideră principalul vinovat pentru catastrofa de la lot. (http://observator.ro/)

A avea (**pe cineva**) **la degetul** (**cel**) **mic** sau **a fi în** (sau **la**) **degetul mic al cuiva = a)** A cunoaşte temeinic (ceva):

Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic, / Universul fără margini e în degetul lui mic […] (MIHAI EMINESCU)

b) A dispune după bunul plac (de cineva sau de ceva) sau a fi la discreția cuiva:

Pentru că, deşi avea Consiliul la degetul cel mic, nu uita că trei dintre componenții acestuia aveau întotdeauna câte ceva de obiectat. (MARCEL SECUI)

Mă are la degetul mic și mă joacă așa cum poftește.

c) A fi superior (cuiva):

Nu se temea de ceilalți concurenți; abia dacă erau la degetul lui mic.

A avea mâna lungă (sau **degete lungi**) sau **a fi lung de mână** (sau **a fi lung în degete**). v. **lung.**

A avea (sau **a fi ceva**) **în degetul cel mic** = A ști, a cunoaște foarte bine:

Uscățiv, așa cum este, gârbovit și de nimic, / Universul fără margini e în degetul lui mic. (MIHAI EMINESCU)

Ideea e aceeași, dar d-sa ia și din alte bucăți. Așa versurile: Când omul pentru el e tot, și totul pentru el nimic, / Și crede, știe, jură toate că sunt în degetul său mic […] (G. IBRĂILEANU)

A bate (**cuiva**) **cu degetul** (Îrg.) = A amenința cu degetul:

– Degeaba-mi bați cu degetul. Nu mi-e frică și pace bună.

A da din deget (Rar) = A fi viu:

Încă mai da din deget, dar multe zile nu mai avea.

A da pe cineva după deget (Pop.) = **a)** A înșela pe cineva:

Ea era în stare să ne dea după deget și pe noi.

b) A întrece pe cineva în privința situației materiale:

Se lăuda peste tot că o să-i dea pe toți vecinii după deget.

A fluiera din degete (Pop.) = A rămâne păgubaș:

– Nu mi se pare lucru curat… Vezi să nu fluieri din degete!

A încerca marea cu degetul = A încerca ceva evident imposibil:

– De, don' colonel, făcu Ștefan cu fața zâmbitoare, mai încercăm și noi marea cu degetul. – Vrem să vedem și noi cum o mai fi și altfel, că ce a fost am văzut și n-a fost bine! adăugă altul, întunecat. (LIVIU REBREANU)

Împăratul tăcea la toate aceste, îi asculta cu dezgust și numai înghițea noduri. Dar, în gândul său: "Bine, bine! Cercați voi marea cu degetul, dar ia să vedem cum i-ți da de fund? Vă vor ieși ele toate aceste pe nas". (ION CREANGĂ)

Nu cerca marea cu degetul, nici apa fiartă cu bățul. (http://proverbe-zicatori.com/)

A învârti (sau **a duce, a purta, a juca**) **pe cineva pe deget**(**e**) (Pfm.) = A conduce pe cineva după plac; a face ce vrei (din cineva), a duce (pe cineva) de nas:

Eu ți-oi arăta-o pe unde se ascunde, iară tu să mi-o prinzi cum ți-i meșteșugul și să-i strâmbi gâtul oleacă, să se învețe ea de altă dată a mai purta lumea pe degete. (ION CREANGĂ)

De opt săptămâni mă poartă pe degete și mă fierbe. (MIHAIL SADOVEANU)

MIȚA: *A! Care va să zică v-ați schimbat costumul, ca să mă jucați pe degete!...* (I. L. CARAGIALE)

Timi va rămâne prietenul ei. Lui i se va destăinui. Pe bărbați îi va juca pe degete. Așa hotărâse Rita. (RADU ȚUCULESCU)

A lăsa (**pe cineva**) **la degetul cel mic** (Pfm.) = A întrece pe cineva:

Putea oricând să-l lase la degetul cel mic pe vecinul său.

A merge (sau **a umbla, a păși, a se înălța** etc.) **în** (sau **pe**) **vârful** (sau **vârfurile**) **degetelor** (sau **în degete**) = A merge, a umbla etc. cu corpul sprijinit numai pe vârfurile picioarelor. (Pex.) A merge, a umbla etc. fără zgomot:

Lina, pe furiş, ca dorul,/ Păşea-n degete pridvorul. (G. COȘBUC)

Se scoală binişor şi se duce, în vârfu degetelor, lângă căruţă. (ION CREANGĂ)

A nu ajunge cuiva nici la degetul cel mic (Pfm.) = A fi cu mult inferior cuiva:

E un om căruia tu nu-i poţi ajunge nici măcar la degetul cel mic. (DUMITRU CRUDU)

Părea cu totul resemnată, aşezată bine în relaţia ei de dependenţă faţă de celălalt bărbat care nu-i ajungea nici la degetul mic. (AURORA LIICEANU)

Dacă nu ştiai Leo a Caprei este un vânător de fotomodele, doar că cele dinaintea Mădălinei, cum ar fi Gisele Bundchen, nu-i ajunge nici la degetul cel mic Mădălinei privitor la frumuseţea feţei şi a corpului... (http://mirciulica232.blogspot.ro/)

A nu mişca (**măcar**) **un deget** (Fam.) = **a)** A rămâne pasiv când trebuie să rezolvi ceva:

Cu totul nevinovaţi n-au cum să fie nici ceilalţi pacienţi, cu siguranţă au fost martorii furtului diabolic şi n-au mişcat nici măcar un deget în apărarea artei. (CRISTINA NEMEROVSCHI)

Aveam cu ce trăi zece ani, fără să mă obosesc să mişc măcar un deget. (PANAIT ISTRATI)

b) A nu ajuta pe cineva:

El nu mişcă măcar un deget, dacă nu-l plăteşti.

A nu rămâne loc nici să pui degetul = A nu rămâne niciun pic de loc:

În curând apoi durerile au cuprins toate încheieturile şi toţi muşchii, încât nu-mi mai rămăseseră sănătoase decât capul şi organele de digestie, afără de acestea nu mai era pe trupul meu loc unde pot să pun degetul fără ca să simt dureri sfâşietoare. (IOAN SLAVICI)

Sala de spectacole era arhiplină şi nu rămânea loc nici să pui degetul.

A nu şti să-şi numere degetele (Pfm.) = A fi (prost sau) lipsit de învăţătură:

A văzut că nu ştie să-şi numere măcar degetele şi l-a lăsat în pace.

A pune (**pe cineva**) **la degetul cel mic** (Pop.) = A se dovedi superior cuiva:

O bătrână asfel cum mă vezi pe mine / Nici la degetu-mi ăl mic nu te pui pe tine. (ANTON PANN)

A pune degetul = A aplica amprenta digitală pe hârtie, în loc de iscălitură:

A trecut vremea când unii nu ştiau carte şi puneau degetul.

A pune degetul pe rană (Pfm.) = A înţelege (sau a exprima) esenţialul într-o problemă sensibilă:

I se părea chiar că n-ar avea decât să întinză mâna şi ar putea pipăi de-a binelea schimbarea aceasta grozavă, care o durea şi o tulbura în toată fiinţa ei. Dar încă nu se încumeta şi nu voia să pună degetul pe rană. (LIVIU REBREANU)

Alex. Ştefănescu pune degetul pe rană atunci când afirmă că „Elegia oului, a noua, conţine, in nuce, schema din Iona lui Marin Sorescu, consemnând faptul că, prin depăşirea unei limite a cunoaşterii, nu reuşim decât să ajungem în faţa unei noi limite.” (DORIN ȘTEF)

A rămâne (**numai**) **cu degetul** (Pop.) = A rămâne foarte sărac:

Nu mai are nimic acum şi-a rămas numai cu degetul.

A se ascunde (sau **a se da**) **după** (**propriul**) **deget** (Pfm.) = A încerca în zadar să-şi ascundă o vină evidentă; a fugi de răspundere:

Dar e un act de patriotism să mergi la vot. E un act de asumare a unei responsabilităţi creştine. Nu poţi la nesfârşit să te ascunzi după deget. (http://turnulsfatului.ro/)

Din felul cum vorbea se vedea clar că vrea să se ascundă după deget.

A se trage în degete sau **a trage degetul cu cineva** (Pop.) = **a)** A-şi măsura puterile cu cineva:

Cu cei mari nu mânca cireşe, nici nu te trage-n degete. (http://proverbe-zicatori.com/)

Se trage în degete cu toată lumea.
b) A se lua la ceartă cu cineva:

– Lasă, dragul mamii, că punem capăt la toate; cine a rămas în lume nerăzbunat, care a voit a trage deget cu noi? (I. POP-RETEGANUL)

Puţin a lipsit ca cei doi flăcăi să se tragă-n degete.

A sta (sau **a şedea, a fi**) **cu degetul** (ori **cu degetele**) **în gură** (Pop.) = A pierde vremea fără să facă nimic:

Eu socotesc, mărite împărate, că cel care a făcut o asemenea vitejie, nu crez să se fi culcat pe urechea aia şi să fi stat numa aşa cu degetul în gură, după ce a ucis pe zmei […] (P. ISPIRESCU)

A şti (sau **a cunoaşte**) (**ceva**) (**ca**) **pe degete** (Pfm.) = A şti (sau a cunoaşte) ceva foarte bine:

Baci de pe şapte măguri îi cunoşteau viaţa pe degete. (EUSEBIU CAMILAR)

Filozofii cei vechi... îi cunoaşte pe cele zece degete ale mânilor sale. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i da cuiva cu degetele în ochi (Pop.) = A spune cuiva lucruri neplăcute:

Cum nu-i convenea ceva, el îi da femeii cu degetele-n ochi.

A-şi da cu degetul în ochi = A nu vedea nimic din cauza întunericului:

Peste tot întuneric şi o ceaţă densă de-ţi dădeai cu degetul în ochi.

A-şi linge degetele (sau **buzele**) ori **a se linge pe degete** (sau **pe buze**)**.** v. **linge.**

A-şi muşca degetele (Pop.) = **a)** A fi zgârcit:

Ea îşi muşca degetele dac-ar fi trebuit să dea ceva şi altora.
b) (Pfm.) A regreta:

Zece minute trecură făr'a se auzi din gura lui nervoasă şi spumată o silabă măcar. Îşi frângea mânile, îşi muşca degetele, îşi lovea şi-apoi mângâia fruntea. (I. L. CARAGIALE)

El îşi muşcă degetele, neştiind ce trebuie să facă, apoi deodată întoarse resortul luminii, se aşeză cu faţa în sus şi începu să respire regulat, parcă să momească somnul. (GIB I. MIHĂESCU)

Degetul lui Dumnezeu (Pop.) = Voinţa divină:

Și au zis magii către Faraon: „Acesta e degetul lui Dumnezeu!" Dar inima lui Faraon s-a învârtoşat şi nu i-a ascultat, după cum spusese Domnul. (BIBLIA)

Sunt cinci degete la o mână şi nu seamănă (Pfm.) = Nici fraţii nu seamănă perfect între ei:

Era odată o capră care avea trei iezi. Iedul cel mare şi cu cel mijlociu dau prin băţ de obraznici ce erau; iară cel mic era harnic şi cuminte. Vorba ceea: „Sunt cinci degete la o mână şi nu samănă toate unul cu altul". (ION CREANGĂ)

DEGRABĂ

A-i fi cuiva degrabă (Pop.) = A fi foarte grăbit:

Mi-e degrabă să ajung la vreme.

Mai degrabă = Mai uşor, mai curând:

Ian, auzi-l, mai degrabă i-ai putea strâmba fălcile, decât vorba. (ION CREANGĂ)

Să mă întorc? Mai degrabă îşi va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. (C. NEGRUZZI)

DEJUGA

A dejuga rău (sau **la moara frântă**) (Reg.) = A nimeri la un om rău sau într-un moment nepotrivit:

Tare mă tem că aţi dejugat rău şi va trebui să vă căutaţi de drum.

La rea moară am dejugat = Se spune despre cel care a intrat într-o mare încurcătură sau a ajuns într-o situaţie dificilă:

Am stat toată noaptea de mă gândeam la povestirile ce auzisem şi-mi ziceam, vorba românului: „La rea moară am dejugat." (ION GHICA)

DEOCHI

A se deochea vremea (D. vreme) = A se strica, a se înrăutăţi brusc:

– Aşă-i că s-a deocheat vremea? zise unul dintre plăieşi oftând. Mă miram eu să fi mâncat lupul iarna asta aşa de în pripă. (ION CREANGĂ)

A se trece cu deochiul sau **a se întrece cu deochiul** = A se obrăznici:

Era om vesel şi pişicher, dar Dumnezeu ori dracul – nu ştiu care din ei doi – îl înzestrase şi cu darul suptului; ba nici Cărăşel nu se sfia să mărturisească, când se trecea cu deochiul. (ION GRĂMADĂ)

A trece (**pe cineva**) **cu deochiul** = A batjocori (pe cineva) afirmând lucruri neadevărate:

Nu era frumos din partea ei s-o treacă cu deochiul tocmai pe vecina sa.

De-a deochiul = Cu admiraţie:

Eu nu ştiu de ce privea... Pătru aşa de-a deochiul la ea. (IOAN SLAVICI)

Să nu(**-i**) **fie** (**cuiva**) **de deochi!** (Gmţ.) = Formulă de admiraţie pentru calităţile fizice ori pentru inteligenţa cuiva (care nu trebuie deocheat):

– Ptiu, să nu fie de deochi! că frumoasă mai eşti! Fata se duse după aceea la fiul bătrânei şi-i întinse mâna cu aceeaşi reverenţă; (DUILIU ZAMFIRESCU)

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, şi zice râzând: – Pt! să nu te deochi! Şi l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. (I. L. CARAGIALE)

– Ba te văz cu faţa vie / Şi, de deochi să nu-ţi fie, / Eşti la piele ca curcanul, / Galben de gras ca şofranul. (ANTON PANN)

Ia uitaţi-vă la dânsa ce ochi are, să nu fie de deochi! (G. IBRĂILEANU)

DEPARTE

A (**nu**) **ajunge departe** = A (nu) se realiza social (şi profesional); a nu izbuti:

– Da eu socot că dintâi trebuie să lucrezi ş-apoi vremea îţi va arăta la cât va veni lucrul tău. Dar dacă tot te porţi numai cu vorbele, apoi departe n-ajungi. (A. MATEEVICI)

C-un asemenea cap omul nu ajunge departe. (MIHAI EMINESCU)

A fi tot mai departe unul de altul = A fi înstrăinat:

El le aducea liniştea provizorie, acolo se nasc resentimentele şi se amestecă trupurile, de ani de zile, rămânând tot mai departe unul de altul. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

După ce au plecat de acasă, cei doi fraţi erau tot mai departe unul de altul.

A merge prea departe. v. **merge.**

A o lua pe departe (sau **pe ocolite**) = A evita să spună direct un adevăr:

Iar simplitatea relatării constă în renunţarea de a o lua de departe, cu prolegomene, cu introducere în subiect, cu explicaţii şi observaţii, cu pilde şi citate […] (LEO BUTNARU)

O lua pe ocolite, calm, sfătos, amânându-şi intenţiile reale. (ION IANOȘI)

Deja Pascu evita discuţia telefonică şi mă tot lua pe ocolite. (ALEXANDRU BUZOIANU)

Îi lua pe departe şi, ca să nu-i intimideze, cerea o discuţie intimă, fraternă, adoptase un stil populist. (STELIAN TĂNASE)

Spune aşa, femeie, nu mă lua pe ocolite! se lumină el. Ce mistere mai au şi doamnele astea în cap! (www.psihospecialist.ro/)

A vedea departe = A prevedea:

Poate, dar azi tot el stă mai bine ca noi toţi! Asta înseamnă că a ştiut să vadă departe. (LUCIA DEMETRIUS)

Departe de mine gândul = Nici nu mă gândesc să…:

Departe de mine gândul să vă dau dreptate! Până când o fi să-mi dau duhul nu mă voi lepăda de nevinovăţia mea. (BIBLIA)

Departe de mine gândul de a mă da pe brazdă, de a merge ca lucrător pe nu ştiu ce şantier ca să câştig nişte bani pe care să-i aduc acasă. (NICOLAE COVACI)

Mai e mult până departe = Mai e până a ajunge la soroc, la ţintă, până a isprăvi ceva:

Nu ne sperie că se apropie contracandidatele de noi, eu am spus-o mereu că mai e mult până departe. (http://www.prosport.ro/)

Tehnicianul sucevean este de părere că drumul echipei sale până la finalul campionatului va fi greu, deşi pe moment „studenţii" s-au cocoţat pe a treia treaptă a podiumului. Mai e mult până departe şi trebuie să fim realişti. (http://www.crainou.ro/)

Nu mai departe = (În legătură cu un adverb de timp) N-a trecut sau nu va trece mai mult timp decât...:

Un vis urât... din care or să iasă curând, poate nu mai departe decât mâine? (AL. VLAHUŢĂ)

Ah! când gândesc că ieri, nu mai departe... se jură... că mă iubeşte. (C. NEGRUZZI)

Rudă de departe = Rudă al cărei grad de filiaţie se situează după un şir de rude cu grad intermediar:

Madam Keller ne era rudă foarte de departe. (N. STEINHARDT)

Când nu se mai aştepta nimeni, o rudă de departe i-a venit în ajutor.

DEPĂNA

A depăna din picioare = A umbla mişcând repede picioarele:

În urma tuturor, agăţat de coada convoiului, venea depănând mărunt din picioare unul mai mic la trup şi mai de nevoie decât toţi. (G. TOPÂRCEANU)

Îşi îndesau în cap pălăriile bortite […] *şi prindeau să depene iute din picioarele goale, luând cărarea târgului.* (MIHAIL SADOVEANU)

A lua (**pe cineva**) **la depănat** (sau **la descântat**). v. **lua.**

DEPUNE

A depune armele = A se preda, a se declara învins. (Fig.) A ceda în faţa argumentelor adversarului, a se declara convins:

Cu cincizeci mii oameni paşa vă loveşte. / Armele depuneţi, primiţi a vă da. / Căci cu caii numai vă vor sfărâma. (D. BOLINTINEANU)

O luasem numai cam repede şi mă vedeam în curând silit să depun armele. (MATEIU I. CARAGIALE)

A depune bani (**la o instituţie bancară**) = A lăsa o sumă de bani (în păstrare la o instituţie bancară):

Pe vremea aceea boierii refugiaţi în regatul vecin erau asiguraţi în felul acesta: precum în timpul nostru politicienii îşi depun banii la băncile din străinătate pentru ca să fie la adăpost, aşa pe vremea aceea se asigura cineva făcând să fie înscris în rândurile nobilimii polone. (NICOLAE IORGA)

A depune bilanţul (**la tribunal**) (Fig.; cmr.) = A da faliment:

Administratorii celor 38.000 de societăţi comerciale au, în primele trei-patru luni ale anului, obligaţia fiscală de a depune bilanţul contabil aferent anului fiscal care a trecut. (http://www.ziuaconstanta.ro/)

Dar Raiul, şi chiar Iadul, căzând în faliment / Şi depunând bilanţul din lipsă de-aliment? / Dar faptul că dădaca, chemată să ne crească, / Zadarnic cu strigoii ar vrea să ne-ngrozească? (AL. MACEDONSKI)

A depune coroana (Fig.) = A renunţa la domnie:

Voturile unanime ale Camerelor din Iaşi şi din Bucureşti înălţând pe tronurile Moldovei şi Valachiei pe colonelul Alexandru Cuza, noul Domn găsi de cuviinţă a trimite Cabinetelor europene acea memorabilă declaraţie prin care zice că: „deşi pe tronurile Principatelor-Unite el era gata a depune ambele sale coroane pe fruntea unui Principe străin, dacă marile Puteri ar voi să realizeze dorinţele naţiei române exprimate de Divanurile ad-hoc din anul 1858". (VASILE ALECSANDRI)

A depune jurământul. v. **jurământ.**

A depune mandatul = A renunţa la o însărcinare încredinţată, invocând drept motivare imposibilitatea de a continua îndeplinirea ei:

Această apariţie necurată a demoralizat atâta pe biata babă, ale cărei puteri erau

covârşite, încât a trebuit, cu lacrimile în ochi, să-şi depuie mandatul şi să prezinte demisia Cabinetului. (I. L. CARAGIALE)

A depune mărturie (D. un martor) = A face declaraţii în faţa unui organ de jurisdicţie sau de urmărire penală în legătură cu faptele unui proces:

După 4 ani de când a petrecut clipe minunate alături de fostul premier italian, Ioana Vişan a depus mărturie în faţa anchetatorilor în legătură cu acuzaţiile ce i se aduc politicianului. (http://www.ziarulargesul.ro/)

A depune muncă (sau **efort, osteneală** etc.) = A trudi:

Se oferă să-i dovedească îndată, cu creionul în mână, că oricât s-ar sforţa, nu e chip să realizeze, cu preţurile de azi, nici măcar trei sferturi din arendă, fără să se gândească la un câştig cât de mic pentru dânsul, pe care l-ar merita, căci depune o muncă supraomenească... (LIVIU REBREANU)

A depune un examen (Rar) = A da un examen:

Am văzut anunţându-se prin România liberă că în Viena, Praterstrasse, nr. 16, se găsesc ceasornice foarte ieftine. Te rog, scumpul meu domn, ca să cercetezi, când vei avea timp, dacă este ceva bun şi ieftin, ca să cumpărăm unul lui Constantin, dacă va depune examen cu bun succes, acum, în ianuarie. (P. ISPIRESCU)

DERANJA

A-şi deranja stomacul = A avea o indigestie:

În nicio ţară civilizată din lume nu se consumă atâta siminichie [purgativ, diuretic] *pentru copii. Care cocoană o întrebi „Da' ce a avut Goguşor al dumitale?" îţi răspunde „Mersi! a avut deranj la stomac!"* (I. L. CARAGIALE)

Dacă te-ai deranjat la stomac la o zi după ce-ai mâncat mâncare gătită de la comercianţii ambulanţi, este posibil să suferi de gastroenterită. (www.clickpentrufemei.ro/)

DERÂDERE

A lua în derâdere = A lua în râs:

[…] *italienii, mai degrabă, vor să folosească prilejul pentru a lua în derâdere democraţia pariziană şi parlamentarismul englez.* (DAN CIACHIR)

Poate o să mă luaţi în derâdere, dar a existat o profeţie de câţiva ani, că dacă vom avea un preşedinte cu nume de floare, şi era posibil să avem, dar era rău în România. (http://blogdoman.blogspot.ro/)

DERBEDEU

A umbla derbedeu Tănase = A umbla fără rost din loc în loc:

[…] *umblă prin odaie derbedeu Tănase.* (VASILE ALECSANDRI)

DERIVĂ

A fi la deriva unei puteri (Rar) = A fi dependent de..., a fi la cheremul...: *Acum, eram la deriva unor puteri superioare mie.* (CAMIL PETRESCU)

A merge sau **a fi în derivă** = A pluti în voia vânturilor şi a valurilor:

O navă-cargo rusă care are la bord sute de tone de combustibil este în derivă în nordul Oceanului Pacific, în largul Canadei, existând temeri că s-ar putea scufunda. (http://www.mediafax.ro/)

DESAGĂ

A rămâne cu picioarele în desagă (Înv.) = A fi păgubit:

– Să nu te întovărăşeşti cu el la drum, c-o să rămâi cu piciorele-n desagă.

DESCĂRCA

A-şi descărca inima sau **sufletul** ori **conştiinţa** = **a)** A-şi uşura inima (sufletul conştiinţa) prin confesare, a se destăinui (cuiva); a-şi spune ofurile (cuiva):

Numai duminică avu răgaz să se repeadă până acasă, în Amara, să-şi mai vază de necazuri şi să-şi descarce sufletul. (LIVIU REBREANU)

După masă lucrurile erau potrivite aşa fel ca Laura să rămână între patru ochi cu

Pintea, spre a-şi putea descărca sufletele… (*IDEM*)

b) A-şi revărsa supărarea, mânia (asupra cuiva); a mustra, a certa (pe cineva):

După ce-a mustrat-o şi şi-a descărcat tot aleanul inimii sale asupra ei, cică a părăsit pentru totdeauna pământul acesta. (POP.)

DESCHIDE

A (**nu**) **deschide gura** (sau înv. **rostul, buzele**) = A (nu) vorbi:

Vestita şedinţă de la 26 fevruarie – să ne dea voie confraţii noştri să le spunem – s-a petrecut într-o Cameră în care opoziţia n-a deschis gura, ci a tăcut ca peştele ? pentru că e prea puţin numeroasă. (MIHAI EMINESCU)

[…] *femeia se văieta întruna, avea sumedenie de junghiuri şi vorbea cu glas tremurat şi înfricoşat, privind des spre stăpânul ei, ca şi când mereu ar fi vrut să-i implore îngăduinţa de-a deschide şi ea gura.* (LIVIU REBREANU)

A deschide (**cuiva**) **braţele** = A primi cu bunăvoinţă pe cineva:

Iar când fiii nerecunoscători / Îi cer iubire şi mângâiere, / Le deschide braţele tuturor / Şi la piept îi strânge cu putere. (IULIA HASDEU)

A deschide (**cuiva**) **pofta** (sau **apetitul**) = A provoca cuiva (sau a căpăta) poftă de mâncare:

Am luat cu toţii o masă frugală, ca la pustă, rachiu de drojdii, ca să se deschidă pofta de mâncare, câteva felii de şuncă, tocană de berbec, tăiţei cu brânză dulce, cu smântână şi cu jumere, spinare de iepure şi clapon fript la tavă […] (IOAN SLAVICI)

– Ce este asta ce se puse pe masă, scumpul meu amic? întrebă invitatul pe gazdă. – Aceasta este păpara, dragul meu prieten. Ea deschide apetitul. (P. ISPIRESCU)

A deschide (**cuiva**) **uşa** (sau **uşile, porţile**) = **a)** A primi în vizită:

Pe la miezul nopţii, sergenţii au sculat oamenii din somn pe la mahalale, să aprindă lămpile şi să deschidă uşile, căci vin nemţii… Aşa cerea în ordonanţă… (LIVIU REBREANU)

b) A-i da (cuiva) acces liber (la ceva):

Talentul său extraordinar i-a deschis porţile unei cariere strălucite.

A deschide capul (sau **mintea**) (**cuiva**) = A face (pe cineva) să înţeleagă:

Negustorul, văzând că are a face cu ursul din pădure, îi deschise capul şi-l făcu să priceapă cum merg lucrurile prin oraşe. (P. ISPIRESCU)

A avut însă conducători cu tragere de inimă, care l-au învăţat şi i-au deschis mintea, a avut pilde care l-au îndreptat pe calea cea bună. (LIVIU REBREANU)

Şi a venit şi mi-a grăit zicând: „Daniele, chiar acum am sosit ca să-ţi deschid mintea”. (BIBLIA)

A deschide cuiva carieră (Irn.) = A înlesni cuiva să-şi facă o situaţie profesională bună:

Iar cărările vieţii fiind grele şi înguste, / Ei încearcă să le treacă prin protecţie de fuste, / Dedicând broşuri la dame a căror bărbaţi ei speră / C-ajungând cândva miniştri le-a deschide carieră. (MIHAI EMINESCU)

A deschide mâna = A fi darnic:

Căci nu va lipsi sărac din pământul tău; de aceea îţi şi poruncesc eu: Deschide mâna ta fratelui tău, săracului tău şi celui lipsit din pământul tău. (BIBLIA)

Înaintând cu doi ani asupra serbărilor profane ce se vor desfăşura pe mormântul vechii noastre glorii de neştearsă amintire, dl. Stroescu deschide mâna larg şi dă o jumătate de milion culturii româneşti, afirmând astfel legătura neapărată şi veşnică a Basarabiei sale de viaţa, de lupta, de triumful firesc al acestei culturi. (NICOLAE IORGA)

A deschide o paranteză = A pune primul dintre cele două semne care formează o paranteză. (Fig.) A face o digresiune în cursul unei expuneri:

Aici deschid o mică paranteză privitoare la fostul reprezentant al principatului Ţării Româneşti, devenit totdeodată omul de încredere şi dragomanul ambasadorului rusesc. (ION GHICA)

A deschide ochii = a) A veni pe lume, a se naşte:

Satul în care deschisese ochii nu mai exista.

b) A se trezi:

Zgomotul îl făcu să deschidă ochii.

c) A vedea (sau a face pe cineva să vadă) dincolo de aparenţe; a (se) lămuri:

Bine că ţi-ai deschis şi dumneata în sfârşit ochii ca să vezi cine sunt. (I. L. CARAGIALE)

Reacţiunea?... prostule! Deschide-ţi ochii bine; uite-te împrejuru-ţi, şi revino la sensul realităţii. (*IDEM*)

Nu mă mai întreba cum, şi zi bogdaprosti că ţi-am deschis ochii ce să faci… (ION CREANGĂ)

A deschide ochii mari (**cât cepele**) = A se mira tare de ceva:

Căscară toţi gura; deschiseră ochi mari, rădicară din umeri şi începură să cam surâză. (I. L. CARAGIALE)

A deschide pliscul (Arg.) = A denunţa pe cineva:

– Nu mai mă interesează nenorocitul acela, gata, s-a terminat! Și dacă umblaţi cu ameninţări, am să deschid şi eu pliscul şi am să ciripesc, vă dau în gât pe toţi […] (EUGEN PATRICHE)

A deschide scorul = A marca primul gol într-un meci:

Gazdele au deschis scorul sub Podul Grant, la prima fază periculoasă a partidei. (looktv.ro/)

A deschide urechile (**cuiva**) = A face pe cineva să fie atent:

Aşa că deschide urechile bine, titanule. Află că zeii au murit de mult. (OCTAVIAN PALER)

Dacă soţia nu i-ar fi deschis urechile, el ar fi gafat şi de data aceasta.

A deschide uşa (**cuiva**) **cu capul** (Arg.) = A mitui (pe cineva):

De nu i-ar fi deschis uşa cu capul, ar fi aşteptat mult şi bine ca să-l primească în birou.

A deschide vorba despre ceva = A începe, a aborda un subiect:

Când musafirul l-a văzut pe Abu-Hasan încălzit bine, i-a deschis vorba despre dragoste. (I. L. CARAGIALE)

A nu şti deschide gura (Îvr.) = A rămâne mut:

Celălalt îl priveşte cu coada ochiului, necăjit, şi nu mai deschide gura. Amândoi tac, duşi pe gânduri. (LIVIU REBREANU)

A se deschide la minte = A căpăta putere de înţelegere:

După lungi vremuri de viaţă deplin liberă, când se vor fi şters din sufletul feminin semnele cele din urmă ale celei mai curioase sclavii, se va deschide şi mintea femeiască în chip deplin şi normal pentru luxurile superb naive ale spiritului. (PAUL ZARIFOPOL)

A-i deschide (**cuiva**) **capul.** v. **cap.**

A-i deschide (**cuiva**) **gura** (sau **rostul, buzele**) (Înv.; d. Dumnezeu) = A da cuiva grai (sau glas):

În ziua aceea voi face să crească cornul casei lui Israel şi ţie-ţi voi deschide gura în mijlocul lor şi vor şti că Eu sunt Domnul. (BIBLIA)

A-şi deschide drum (sau **cale, intrare, pârtie** etc.) = **a)** A(-şi) crea o posibiltate de acces. A-şi uşura pătrunderea (spre cineva sau ceva):

Prin norodul în freamăt se deschide drum; întâi trece domnul călare, apoi se-nşiră boierimea, clerul, ostaşii, şi după ei mulţimea toată se mişcă-ncet, se urcă-încet pe drumul ce se îndoaie la deal, spre porţile cetăţii. (AL. VLAHUŢĂ)

Construirea, mânuirea şi interpretarea unui model aruncă o rază de lumină explicativă asupra originalului, deschide o pârtie de acces la esenţialitate […] (IOAN CERGHIT)

b) A uşura cuiva atingerea unui ţel:

Cerul vouă vă deschide un drum foarte lăudat,/ Ca să mergeţi cu pas mare către slavă nencetat. (VASILE CÂRLOVA)

Acest duh, trimis într-adins spre a deschide drumul literaturei noastre, şi credincios împlinitor

al datoriei sale, păşaşte cu statornicie şi fără abatere către preursirea sa. (CEZAR BOLLIAC)

A-şi deschide ochii bine = A privi cu mare atenţie. A deveni conştient de ceva:

Trebuie să ne deschIDEM ochii ca să alegem depotaţi tot de-ai noştri... ştiţi... colè... get-beget... vinograzi, care să să lupte vârtos pentru apărarea boieriei şi a proprietăţii... (VASILE ALECSANDRI)

Deschide ochii bine, bade Ioane, se îndemnă pe sineşi badea Ion, trăgându-şi cojocul pe ceafă, mai aproape de căciulă. (TUDOR ARGHEZI)

A-şi deschide ochii în patru sau **a-şi deschide ochii** (**şi urechile**) **în patru** sau **a fi cu ochii în patru** = A fi cu mare băgare de seamă:

– Chiriac, puiule, fii cu ochii-n patru! (I. L. CARAGIALE)

– Apropie-te, măi Ionică şi deschide-ţi ochii în patru şi te uită, ca să vezi şi tu… (ION CREANGĂ)

Să fii cu ochii în patru la pologul cela din livadă, să nu-l laşi să vi-l mănânce toţi câinii!... (LIVIU REBREANU)

A-şi deschide punga = a) A cheltui mult:

Când mergea la restaurant cu prietenii, el îşi deschidea întotdeauna punga şi nu-i lăsa să plătească.

b) A fi generos:

De aceea nu pierdea credinţa că, până la urmă, şi Ion va deschide punga şi deci se sili să-l câştige prin bunăvoinţă. (LIVIU REBREANU)

De unde acest dezinteres manifestat faţă de disponibilitatea canadienilor de a-şi deschide punga, fie şi pe bani puţini? (www.bzi.ro/)

A-şi deschide sufletul (sau **inima**) = A-şi exterioriza sentimentele. A se destăinui:

De şapte luni, de când o cunoştea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decât tocmai de două ori, şi încă şi atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-şi deschidă inima. (LIVIU REBREANU)

Fiecare îşi zicea în sine că ar trebui să înceapă celălalt şi în sfârşit se mângâiară că se vor lămuri mai bine deseară, la bal, unde în potopul de lume şi de muzică le va veni mai lesne să-şi deschidă inimile. (*IDEM*)

A-şi deschide urechile (**în patru**) = A asculta cu atenţie:

Mă apropii de neamţul meu şi-i zic: „Măi, şonţule!... deschide-ţi urechile-n patru la glasul adevărului... Tu te duci la Iaşi ca să arăţi locuitorilor lui că ştii să te dai de-a tumba şi că poţi ridica multe oci de bere şi de fier? (VASILE ALECSANDRI)

DESCHIS, -Ă

A avea (sau **a se afla cu**) **ochii deschişi** (sau **ochiul deschis**) = A fi deosebit de atent:

Şi vouă şi mie ne revine sarcina să avem ochii deschişi. (LUCIA DEMETRIUS)

A avea (sau **a ţine**) **casa** (sau **casă**) **deschisă** = A avea mereu musafiri. A primi multă lume:

Nimeni nu s-a întrebat de unde avea gazda atâta bănet încât să-şi permită să ţină casa deschisă şi să mai şi piardă sume mari. (ION PAVELESCU)

Adam Gună, a cărui biografie e reluată, ţine casă deschisă, ca aceea a Arnotenilor, unde vin boieri scăpătaţi, snobi şi snobinete, scriitori, artişti etc. (EUGEN SIMION)

A avea prăvălia deschisă (Gmţ.) = A-şi uita şliţul deschis la pantaloni:

Aplica, care ar fi trebuit să facă lumină, era plină de muşte moarte şi avea un bec atât de slab, încât nu am văzut nici măcar să mă închei la nasturi. A trebuit să deschid uşa, pentru a intra lumina de afară, ca să mă asigur că nu umblu cu prăvălia deschisă. (http://asacume.ro/)

A lăsa poarta deschisă (**pentru ceva**) = A accepta completări (sau modificări) ulterioare:

Concluzia acestei discuţii a fost că pentru moment statele danubiene nu trebuie să ia iniţiativa unei discuţii, pentru a lăsa poarta

deschisă reluării negocierilor între cele patru mari puteri. (GH. SBÂRNĂ)

După ce a citit referatul, el a spus că lasă poarta deschisă şi pentru alte observaţii sau sugestii.

A sta deschis (**cuiva**) (D. o locuinţă) = A sta la dispoziţia cuiva:

– Vrei o casă? A mea îţi stă deschisă. (MIHAI EMINESCU)

A-i fi (sau **a avea**) **prea deschisă uşa** (sau **poarta**) **la cineva** (sau **într-un anumit loc**) = A avea (oricând) acces undeva sau la cineva:

Îi era poarta deschisă mereu pentru oricine ar fi venit să-i ceară un sfat.

Aplauze la scenă deschisă = Aplauze în timpul desfăşurării unui spectacol:

În genere, mă simţeam nemulţumit şi aşteptam să se sfârşească mai repede, deşi mă mai înviorase o clipă un ropot de aplauze la scenă deschisă. (ION PETROVICI)

Aplauze la scenă deschisă pentru actorii români Mircea Diaconu şi Alexandru Repan, la Palais des Beaux-Arts din Bruxelles. (http://observatoreuropean.radioromania.ro/)

Cu pieptul deschis = Fără teamă, fără sfială, făţiş, direct:

Bogătaşul mândru şi cu pieptul deschis, săracul, umilit şi strâns la piept de sta să-i crape sumanul. (P. ISPIRESCU)

Deschis la minte = Deştept:

Era urât la chip, dar deschis la minte. (I. G. SBIERA)

Mult n-a stat şi a trecut într-un pension de băieţi, ţinut de un profesor aspru, dar deschis la minte şi la inimă. (ION MARIN SADOVEANU)

Deschis la vorbă sau **cu sufletul deschis** sau **cu inima deschisă** = Sincer, fără ascunzişuri:

Fiindcă era din fire om cu inima deschisă... împrăştia veselie oriunde se afla. (I. L. CARAGIALE)

Bine, fără îndoială bine, dar inima îi sângera când vedea că copiii ei nu mai au inimă deschisă către dânsa şi se-ntâlnesc în taină, vorbesc pe şoptite, se-nţeleg din ochi […] (IOAN SLAVICI)

Era deschis la vorbă, ştiai întotdeauna la ce să te aştepţi din partea lui.

Scrisoare deschisă = Text (de obicei cu ton polemic) redactat în formă de scrisoare şi dat publicităţii:

Cei opt semnăm Scrisoarea deschisă adresată Conferinţei de la Belgrad. (PAUL GOMA)

Ai citit scrisoarea deschisă publicată în presa de săptămâna trecută?

DESCLEŞTA

A i se descleşta cuiva fălcile = A începe, în sfârşit, să vorbească:

Tată-său stărui de el până i se descleştară fălcile. Negoiţă povesti cu nevinovăţie tot ce i se întâmplase. (GALA GALACTION)

A-i descleşta cuiva fălcile = A face pe cineva să vorbească:

Sta ca mutul şi nu spunea nimic, cu toată că femeia încercase să-i descleşteze fălcile.

DESCOPERI

A descoperi America (Irn.) = A se lăuda cu o descoperire cunoscută de toată lumea:

– Mare scofală! Ai descoperit America! (EUSEBIU CAMILAR)

A se descoperi în faţa (sau **înaintea**) (**cuiva** sau **a ceva**) = A cinsti în mod deosebit (pe cineva sau ceva):

Văd în capul gol pe Ştefan şi zdrobit ca de-o durere / Îşi descopăr şi ei capul şi s-apropie-n tăcere / Şi se duc după sicriu. (G. COŞBUC)

[…] *curios şi interesant oraş, în care câteva minute-ţi ajung ca să treci de la cetăţuia vechiului cneaz litvan din veacul al XIV-lea, azi în mijlocul unui parc bine îngrijit, la bisericile masive, în stilul iezuit al secolului al XVII-lea, pe când supt culoarul întunecos toată lumea se*

descoperă înaintea icoanei Maicii Domnului. (NICOLAE IORGA)

DESCREȚI

A (**i se**) **descreți fruntea** (mai rar) **fața** (**cuiva**) = A nu mai fi încruntat. (Fig.) A (se) destinde:

Bietul tata, om de treabă, încerca să-și descrețească puțin fruntea. (PANAIT ISTRATI)

Eu cred că poporul are nevoie și de petreceri, ca să i se descrețească fruntea. (CAMIL PETRESCU)

A(**-și**) **descreți sprâncenele** (Fig.) = A lua un aer vesel:

Duca tăcu, fără să-și descrețească sprânceana. (MIHAIL SADOVEANU)

Cu totul alt om se făcea după ce mirosul de bucate pătrundea-n cancelarie. El se-nviora și-și descrețea sprâncenele. (IOAN SLAVICI)

DESCURCA

A descurca ițele. v. **iță.**

A descurca urma = A căuta urmele unui animal:

Vânătorii au reușit să-i descopere urma mistrețului.

Cine a încurcat pânza, trebuie s-o descurce = Cine a făcut rău trebuie să o dreagă:

VETA: *Sunt în curte, ‘aide să mergem degrabă. Tu ai făcut încurcătura, tu s-o descurci! ‘Aide repede de scapă omul din primejdie.* (I. L. CARAGIALE)

Descurcă-mi drumul! = Du-te din drumul meu!:

Cu sabia-și curăți Sfatul de ticăloși, grăbit să-și descurce drumul. Și zile de liniște tot nu s-așezară. (AL. VLAHUȚĂ)

DESFACE

A desface patul (Reg.) = A pregăti patul pentru dormit:

Era destul de târziu și mama a desfăcut patul.

A i se desface capul cuiva (Reg.) = A avea dureri mari de cap:

Ea simțea că i se desface capul și a mers la medic.

A se desface din somn = A se trezi:

Abia în zorii zilei, el s-a desfăcut din somn și a pornit din nou la drum.

DESPĂRȚI

A despărți apele de uscat = A scoate la iveală adevărul:

Pentru mine, Dumnezeu nu despărțise încă apele de uscat, și averea strămoșească nu-și lămurise încă forma definitivă sub care aveam să fiu despăgubit de comoara pe care o crezusem pierdută pentru totdeauna. (ION MINULESCU)

Din acest efort de a despărți apele de uscat a câștigat și ceea ce în romanul clasic s-ar fi putut numi partea naratorului […] (AL. IVASIUC)

A i se despărți inima (Reg.) = A i se rupe inima:

Ea a bocit la capul lui de parcă i se despărțea inima.

A se despărți sufletul de trup (Fig.) = A muri:

Și când socotim și zicem că la vremea de nevoia noastră ne va fi avuțiia de folos, dar ce folos vom dobândi și vom avea de la avuțiia cea multă, când să va dăspărți sufletul de trup, ca cum să desparte un priiaten de alt priiaten și lasă toate […] (NEAGOE BASARAB)

DESPICA

A despica părul în patru (sau **a tăia**) **părul** (sau **firul de păr**) **în patru** (sau **în șapte**) = A cerceta cu minuțiozitate exagerată ceva:

E în stare să taie un fir de păr în patru. (VASILE ALECSANDRI)

Negreșit, nu voi fi în stare să-ți dovedesc în limba învățaților și cu cartea în mână ce fel de boală este iubirea, câte grade de tărie are; cum un om simte într-un fel, și altul într-alt fel; cum o dragoste alungă pe alta, precum un cui scoate pe alt cui. Toate aceste le las pe seama celor ce știu să despice firul de păr în patru. (NICOLAE GANE)

A se despica de ziuă (Înv.) = A se ivi zorile:

Se despica de ziuă, când oştile băteau la porţile cetăţii.

DESTUPA

A-şi destupa urechile (Pfm.) = **a)** A asculta cu atenţie:

– Mai destupaţi-vă urechile şi fiţi atenţi!

b) A deveni receptiv la nou, la sugestiile altcuiva etc.:

Ascultă, caracudă flămândă!… Tu care te încumătezi să faci versuri! Astupă-ţi gura clefăitoare c-o bucată de cozonac; destupă-ţi urechile şi învaţă mai întâi prozodia de la maître Boileau […] (NICOLAE GANE)

DESUETUDINE

A cădea în desuetudine (D. legi, obiceiuri etc.) = A ieşi din uz, a nu se mai folosi, a nu mai fi obişnuit. A se perima:

Oricâte lipsuri ar avea, antologia are şi un mare merit. A trezit interesul publicului, al presei şi al criticii pentru un gen literar căzut de mult în desuetudine în Franţa şi care dă literaturii noastre, cum prea bine a observat chiar filozoful Conte Keyserling, un aer de spiritualitate latină şi de umor spontan şi sănătos. (CINCINAT PAVELESCU)

DEŞANŢ

A-i fi (sau **a-i părea**) **deşanţ** = **a)** A-i fi (sau a-i părea) ciudat:

– Râdeţi, domnia-voastră? vă pare deşanţ?… Poate! dar cum era pe-atuncea, bine era, că lui Barbu-i curgea şi laptele în pasat şi galbinii în cobză!… (VASILE ALECSANDRI)

b) A-i fi ruşine:

– Poate ţi-i deşanţ de una ca aceasta? zise baba. (ION CREANGĂ)

DEŞERT

A lua în deşert (În limbajul bisericesc) = A batjocori, a nesocoti:

Să nu iei în deşert Numele Domnului, Dumnezeului tău; căci Domnul nu va lăsa nepedepsit pe cel ce va lua în deşert Numele Lui. (BIBLIA)

[…] *au fost buni, milostivi, şi n-au râvnit la ale altuia, şi n-au zavistit, şi n-au furat, şi n-au luat numele Domnului în deşert, şi n-au avut nouă băieri la pungă, ca în ziua de azi...* (BARBU DELAVRANCEA)

DEŞERTA

A deşerta sacul (sau **plosca**) (**până la fund**) (Pop.) = A spune tot ce ştii (noutăţi, glume etc.):

Propunerea aceasta zâmbi bătrânului, care urmând sfatului dat, deşerta plosca, îşi drese glasul, şi începu […] (C. NEGRUZZI)

Deşertaţi-vă sacul cu veşti şi poveşti până ce mă-ntorc eu. (MIHAIL SADOVEANU)

DEŞIRAT, -Ă

A se uita lung şi deşirat (Pop.) = A privi insistent şi cu mirare:

Stau precum gorila din P17 privind lung şi deşirat la locurile prin care ai fost. (amfostacolo.ro/)

DEŞTEPT, DEŞTEAPTĂ

A face pe deşteptul (Dep.; irn.) = A încerca cu orice preţ şi fără temei să demonstreze că este atotştiutor:

Cocoşilă se supără şi spuse ca Moromete să nu facă pe deşteptul. (MARIN PREDA)

Cartea este aerisită, vioaie, şi nu persistă impresia că autorul o face pe deşteptul – boala scriitorului român. (FELIX NICOLAU)

– N-o întrebăm mai întâi? – Nu face pe deşteptul. Normal c-o întrebăm mai întâi, mormăi Big Dino şi îşi încreţi buzele. (DAN DOBOŞ)

DETALIU

(**A vinde**) **în detaliu** = (A vinde) în cantităţi mici, cu bucata, cu amănuntul:

Ikea a pregătit întregul concept de vânzări de case în detaliu: locuinţele vor fi prefabricate, cu caracteristici standard […] (http://media.imopedia.ro/)

DEVENI

Cum devine cazul (sau **chestia**)**?** (Fam.) = Cum stau lucrurile?:

Şi aţi râde şi dumneavoastră, iubite şi stimate tovarăşe Ilderim, dacă aţi şti în amănunt cum devine cazul. (ION D. SÎRBU)

N-ai priceput cum devine chestia? Nu-i vorba de-un trandafir adevărat. (CEZAR PETRESCU)

DEZBĂTA

A (**se**) **dezbăta de cap** = A (se) dezmetici:

[…] *lumea se dezbată de cap, or fi existând destui imbecili, dar suntem mai mulţi cei care înţelegem ce se întâmplă şi vrem să terminăm cu comunistoidele şi cu corupţia generalizată pe care aţi instalat-o!* (http://www.stiripesurse.ro/)

Până s-a dezbătat el de cap, n-a mai găsit nimic în casă.

DEZLEGA

A dezlega calul de la gard (Reg.) = A vorbi deschis; a începe discuţia:

Desleagă odată calul de la gard, să ştiu şi eu… ce-i al tău şi ce-i al meu. (ION CREANGĂ)

El a avut energia să dezlege, cum se zice, calul de la gard. Este meritul lui… Eu am fost lângă el, şi viceprimarul Ciumacenco a acceptat de asemenea ideea. (http://www.vremeanoua.ro/)

A(**-i**) **dezlega** (sau **a**(**-i**) **se dezlega cuiva**) (ori **limbile** sau **gura**) ori **a-şi dezlega limba** (sau **limbile**) = A face să devină sau a deveni mai volubil (deconspirând o taină, divulgând un secret, denunţând un complice etc.):

Afară toate limbile se dezlegară. Numai Luca Talabă îi strigă lui Trifon că nu face bine împungându-se cu boierul cel bătrân. (LIVIU REBREANU)

Ana îndulcise o cupă de rachiu, căci băutura dezleagă limbile şi îmblânzeşte inimile. (*IDEM*)

A(**-şi**) **dezlega punga** (Fig.) = A da sau a cheltui bani ori a face pe cineva să dea sau să cheltuiască bani:

Le-a arătat în ce mare strâmtoare se află şi i-a rugat să-şi dezlege pungile ca să-l ajute. (I. L. CARAGIALE)

Nu era vorba a cheltui numai timpul, era a dezlega şi punga. (C. NEGRUZZI)

A-(**şi**) **dezlega sacul** = **a)** A începe să vorbească; a spune tot ce ştie:

Ascultaţi, copiii moşului, să dezleg eu sacu cu glumele şi cu snoavele. (POP.)

b) A se destăinui:

Şi-a dezlegat sacul cu greu în faţa prietenilor, căci îi era frică să le spună adevărul.

A-şi dezlega punga (sau **a-şi desface**) **punga** (sau **băierile pungii**) = A da sau a cheltui bani ori a face pe cineva să dea sau să cheltuiască bani. (Pex.) A fi darnic, generos:

Oamenii din târg trec repede; …n-au vreme să-şi desfacă punga. (BARBU DELAVRANCEA)

DEZLEGAT, -Ă

A fi slobod la limbă (sau **limbă slobodă,** ori, **a avea limba dezlegată**)**.** v. **limbă.**

Cu limbă dezlegată = Care spune multe, vorbăreţ; care mărturiseşte tot:

Rămâneau bărbaţii cu limbi mai dezlegate după câteva pahare de vin bun şi uşor. (ION PAS)

DEZMORŢI

A dezmorţi atenţia (**cuiva**) = A destinde (pe cineva):

D. preşedinte îl opreşte, spre a mai dezmorţi atenţia Camerei cu o glumă. (I. L. CARAGIALE)

DEZNODA

A deznoda punga (sau **băierile pungii**) = A scoate banii, a da banii. A cheltui:

Deznoadă-ţi punga, zgârcitule. (VASILE ALECSANDRI)

De ce nu s-a ales aşa băiatul lui Pană, al lui Trufanda? Pentru că au fost struniţi la vreme; pentru că părinţii n-au desfăcut băierile pungii, ţâncilor fără de minte. (NICOLAE GANE)

Cum înnozi, aşa deznozi = Dacă greşeşti, trebuie să repari singur greşeala:

Tu, cel care înnozi, (tot tu) va trebui şi să deznozi. (GRETE TARTLER)

DIAPAZON

A fi (sau **a se pune**) **la acelaşi diapazon cu cineva** = A se afla în aceeaşi dispoziţie, stare sufletească cu cineva:

Spre care ţel mergea internaţionala aceasta ce nu putea fi pusă la acelaşi diapazon? Vă voi mărturisi că nu ştiu nici eu, după cum nu ştia nici acela care le crease. (D. ANGHEL)

DIBUIT

Pe dibuite = Dibuind, căutând (pe întuneric); umblând nesigur, pipăind:

Pe dibuite ajunseră acolo şi, cu inima strânsă, începură să sape. (ION AGÎRBICEANU)

Iana, îndată ce simţi că s-a potolit casa, se sculă binişor şi, fără a aprinde pic de lumânare ca să nu deştepte vreo roabă, Se găti şi se îmbrăcă pe dibuite cu tot ce avea mai scump. (SPIRIDON POPESCU)

(Fig.) *Să mai umble acum pe dibuite, de la uşă la uşă, ca să o caute, asta nu mai era cu putinţă.* (ION SLAVICI)

DICHIS

A fi cu tot dichisul = Se spune despre un om viclean:

– Deşi mă vezi cu tot dichisul vânătoresc, să nu crezi că am năvălit în dormitorul tău, ca să te târesc prin stufişuri. Nu, altă vorbă am a-ţi spune: o veste bună. (NESTOR URECHIA)

DICHIU

A fi dichiul (**cuiva**) sau **a-şi găsi dichiul** (Reg.) = A(-i) veni cuiva de hac:

– Ai grijă, să nu-ţi găseşti dichiul cu el!

DIFICULTATE

A avea dificultăţi = A avea neînţelegeri cu cineva:

Ştiu că voi avea dificultăţi cu ei. Ba se vor plânge de una şi de alta. Ba nu vor plăti. (ION RAŢIU)

Ea avea dificultăţi de comunicare cu toată lumea.

A face (sau **a crea**) **dificultăţi** = A pune (cuiva) piedici. A opune rezistenţă, a se împotrivi (într-o problemă):

– Cum îţi permiţi dumneata să mă acuzi că-ţi fac dificultăţi? izbucni şeful iritat. (JEAN BART)

Lipsa semnelor de punctuaţie dintr-un text, ca şi folosirea lor fără logică, ar putea crea dificultăţi în înţelegerea acestuia. (ISABELA NEDELCU)

DIHONIE

A băga-n dihonii (Reg.) = A băga zâzanie:

Se hotărî să se ridice cu totul de pe moşie, vânzând şi dăniile, când auzi că în sat s-o iscat o dihonie grozavă, că sunt certe, bătăi şi chiar capete sparte. (RADU ROSETTI)

DILACHE

A fi cu (sau **a avea pe**) **dilache la cap** (Reg.) = A fi nebun:

Nu te mai înţelegi cu el, parcă-l are pe dilache la cap...

DIMENSIUNE

A patra dimensiune (Fam.) = Ceva imposibil, ceva ce n-a fost încă descoperit, ceva neconceput încă de mintea noastră:

Erai, băiete, prost, / Şi roata pentru tine-a fost / A patra dimensiune! (G. COŞBUC)

DIMINEAŢĂ

A fi (sau **a umbla**) **cu două dimineţi** (Mun.) = A fi prefăcut:

Nu te puteai încrede niciodată în ea, că mereu umbla cu două dimineţi.

A umbla cu bună dimineaţa = a) A umbla cu colindul în dimineaţa sau în ajunul Crăciunului:

Umbla în Ziua de Crăciun, nu în Noaptea de Ajun. Venea de „bună dimineaţa” şi corinda un corind cu bradul şi teiul. (GRIGORE LEŞE)

b) (Irn.) A umbla fără treabă (pe la vecini):

Femeia îşi făcuse obiceiul de a umbla cu bună dimineaţa de la o vecină la alta.

Bună dimineaţa! sau **dimineaţa bună!** = Formulă de salut:

– Bună dimineaţa, domnişoară Camelia! (MIHAI RADU)

DINAFARĂ

A şti (sau **a spune, a recita**) **pe de rost** ori **pe dinafară** (sau **de a rostul**)**.** v. **rost.**

DINAINTE

A nu-i trece cuiva pe dinainte = A nu îndrăzni (din prea mare respect sau consideraţie) să se arate în faţa cuiva:

Când aş avea eu o slugă ca aceasta, nu i-aş trece pe dinainte. (ION CREANGĂ)

A-l lua (sau **a-l scăpa**) **gura pe dinainte.** v. **gură.**

DINTE

A avea un dinte împotriva (sau **contra**) **cuiva** (Pfm.) = A avea un motiv de nemulţumire, de supărare sau de duşmănie împotriva cuiva:

Cine avea un dinte contra... conservatorilor bătrâni se declara partizan al votului universal. (ION PAS)

Călinescu avea un dinte împotriva tatei. Ei se cunoşteau de mult. (MONICA PILLAT)

A clănţăni (sau **a dârdâi**) **din dinţi** = A-şi lovi involuntar şi sacadat dinţii, de frisoane de frig, producând un zgomot caracteristic:

Câinile pe gerul tare, / Când ningea zăpada mare, / Să-ncovrigase cu totul, / Vârându-şi sub coadă botul, / Ş-într-a lui tremurătură, / Clănţănindu-i dinţii-n gură […] (ANTON PANN)

Dar n-apucase să-şi pună din ochi atâtea întrebări, şi horcăielile se porni ca un clocot, întrerupte de gemete din adânc, în timp ce trupul tremura tot mai tare şi mai tare clănţănind din dinţi. (I. L. CARAGIALE)

A se ţine de ceva cu dinţii (Pop.) = A nu ceda cu niciun preţ:

Să ţii dârlogii cu dinţii, / Să mi te plângă părinţii, / Să te-nsori de nouă ori / Ca să faci nouă feciori. (VASILE ALECSANDRI)

A sta (**a şedea, a rămâne**) **cu dinţii la stele.** v. **stea.**

A tăia ca dinţii babei = A fi neascuţit; a nu tăia deloc:

Mi-a dat un cuţit ce taie ca dinţii babei…

A-i scoate (**cuiva**) **şi dinţii din gură** (Pfm.) = A-i lua (cuiva) tot ce are:

Atât de lacomă era, încât era în stare să-i scoată şi dinţii din gură.

A-şi arăta dinţii (Pfm.) = A ameninţa. A se manifesta în mod nefavorabil:

Rarii vişini din grădină au de furcă pân la muguri, / Şi în locul blândei toamne, iarna dinţii şi-i arată. (CINCINAT PAVELESCU)

În momentele de faţă, Europa trece printr-o spăimântătoare criză. Recoltele sunt pretutindeni, afară de Ungaria şi România, într-o stare mizerabilă. Foametea îşi arată dinţii. (ANTON BACALBAŞA)

A-şi lua inima-n dinţi = A se îmbărbăta, a-şi face curaj:

Varan îşi luă inima-n dinţi şi porni din nou spre car. (EUSEBIU CAMILAR)

[…] *când întâlneşti un evreu în hudiţele Tangerului, îl vezi trecând ca o umbră de-a lungul pereţilor, cu ochiul pândaci, cu urechea dreasă, cu inima-n dinţi, ca un om ce ar fi comis o crimă şi s-ar teme de a fi recunoscut.* (VASILE ALECSANDRI)

A-şi ţine inima cu dinţii = A se stăpâni, a răbda:

Oricât îl durea de tare, el tot îşi ţinu inima cu dinţii. (ION CREANGĂ)

Înarmat până în dinţi = Puternic înarmat:

Înarmat până în dinţi, cu sabia la brâu şi-n fiecare buzunar cu câte un revolver, se urcă într-o căruţă având drept vizitiu un harabagiu turc şi alături de harabagiu doi soldaţi cu puştile încărcate. (ANTON BACALBAŞA)

Şi, în drumul lui, descoperise un infractor, înarmat până-n dinţi, cu pistol, cu cuţit,

care trecuse graniţa şi încerca de zor să-şi schimbe încălţămintea. (JEAN BĂILEȘTEANU)

Mai aproape dinţii decât părinţii = Se spune despre cei egoişti:

– Ori mi-or da feciorii după moarte de pomană, ori ba, mai bine să-mi dau eu cu mâna mea. Că, oricum ar fi, tot îs mai aproape dinţii decât părinţii. (ION CREANGĂ)

Părinţii mănâncă aguridă şi fiilor li se strepezesc dinţii = Se spune atunci când copiii pătimesc de pe urma greşelilor părinţilor:

Zi şi d-ta că ai avut să tragi un păcat strămoşesc. Vorba ceea: „Părinţii mănâncă aguridă, şi fiilor li se strepezesc dinţii”. (ION CREANGĂ)

Printre dinţi = (În legătură cu verbele de declaraţie) Neclar, nedesluşit (trădând mânie, ciudă ameninţare):

A veni ea şi vremea aceea, voinice, zise împăratul, îngânând vorba printre dinţi. (ION CREANGĂ)

Scobeşte-te în dinţi! = Pune-ţi pofta în cui!:

Părul s-a făcut de-o mie de ori mai nalt de cum era, de-i ajunsese crengile în nori! Ș-atunci... scobeşte-te, fata babei, în dinţi! (ION CREANGĂ)

Soare cu dinţi (Pop.) = Soare pe timp geros, răcoros sau ploios:

Cerul limpede de sticlă albastră. Soarele – soare cu dinţi – muşcă. (ZAHARIA STANCU)

Treizeci şi opt de ani mai târziu, într-un martie cu soare cu dinţi, stau cu soţia mea în balconul apartamentului nostru din Bucureşti. (SANDRA PRALONG)

E un soare cu dinţi, de-ţi îngheaţă nasul.

DIRECT

A fi sau **a** (**se**) **face direct răspunzător** (**de ceva**) = A răspunde (sau a face pe cineva să răspundă) personal şi integral de anumite fapte:

Sunteţi invitat să vă conformaţi întocmai cu legea... vă vom face direct răspunzător. (AL. MACEDONSKI)

DISCREȚIE

A fi (sau **a ajunge, a rămâne, a pune, a lăsa**) **la discreţia cuiva** = A fi (sau a ajunge etc.) la bunul plac, la dispoziţia cuiva, supus puterii abuzive, capriciilor cuiva:

Ţările române erau la discreţia marilor puteri vecine, şi cei care simţeau ruşinea şi nenorocirea acestei situaţii […] *nu puteau să nu fie fascinaţi de concepţia naţionalistă, datorită Franţei revoluţionare.* (G. IBRĂILEANU)

Cetitorul distrat să nu se grăbească a-mi aduce aminte că guvernul sovietic a făcut exproprieri, prin legi sau lăsând avutul unor clase la discreţia indivizilor cu specială iniţiativă în materie de rechiziţie fără bon, şi că aceste maniere nu sunt deloc sentimentale. (PAUL ZARIFOPOL)

A păstra discreţia = A nu răspândi o ştire. A nu divulga un secret încredinţat:

Din punctul nostru de vedere, căci din moment ce nu mai păstra discreţia, nu mai era treaba lui, ci devenise a noastră, a tuturor. (ION IOANID)

Carol o alinta Păsărica, iar aceasta păstra discreţia necesară, mulţumindu-se cu satisfacţiile pe care i le oferea tânărul principe. (IOAN SCURTU)

DISCUŢIE

A pune în discuţie = A supune discuţiei, deliberării, o idee, un punct de vedere etc.:

Vroia ca marele ziarist să nu-l mai trimită la Paris? Sau, şi mai rău, să-l dea afară? Nimeni, niciodată, n-a îndrăznit să-i pună în discuţie un articol. (MARIN PREDA)

Nu (**mai**) **încape discuţie** = Desigur, neîndoios:

– Negreşit, nici nu încape discuţie! reveni prefectul cu elan. Să nu crezi că eu nu înţeleg starea ta, iubitule! (LIVIU REBREANU)

Că instrucţia se întinde la noi – cam încet, nu e vorbă, dar totuşi se întinde – nu mai încape discuţie. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

DISPARIȚIE

A fi pe cale (sau **în curs**) **de dispariție** (D. specii de animale, plante) = A fi pe punctul de a nu mai exista ca specie, rămânând doar câteva exemplare:

Din acest moment înainte, animalele de pradă, au început să devină, din ce în ce mai accelerat, specii pe cale de dispariție. (ALEXANDRU GABRIEL FILOTTI)

DISPĂREA

A dispărea ca prin farmec = A pieri repede şi fără urmă:

Și cum mergeau cu bulgărele lor luminos, deodată marginea orizontului se apropia şi cerul se lumină în partea aceia. Apoi copiii dând un râset clar, împinseră bulgărul cu o ultimă sforţare şi dispărură ca prin farmec. (D. ANGHEL)

L-am privit pentru o fracţiune de secundă, el mi-a zâmbit, mi-a făcut un semn să continui să cânt şi în clipa aceea a dispărut ca prin farmec orice rezervă şi resentiment pe care le aveam până atunci. (BUJOR NEDELCOVICI)

DISPERARE

A duce pe cineva la disperare = A face pe cineva să-şi piardă nădejdea; a exaspera (pe cineva):

Simţirile dulci ale amorului s-au prefăcut într-un chin dureros, ce pe mulţi îi duce la disperare şi nu o dată la sinucidere, dacă nu pot izbuti să-şi împlinească nesăţioasele dorinţe. (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

La disperare = Într-o împrejurare grea, în care sunt puţine posibilităţi de scăpare:

Fiindcă ea refuza să vorbească, blestematele coabe îi cădeau pe cap cu sfaturile lor de despărţenie şi o torturau până la disperare. (PANAIT ISTRATI)

La disperare te agăţi de orice.

DISPONIBIL, -Ă

A pune (sau **a fi, a rămâne** etc.) **în cadru disponibil** = A pune (a fi etc.) în disponibilitate:

După ce Dabici ieşi [din închisoare], *fu pus în cadru disponibil apoi, la foarte scurt timp, deoarece era un om capabil, fu numit la început adjunctul, apoi şeful O.C.L. din N.* (NICOLAE BREBAN)

DISPOZIȚIE

A fi (sau **a sta, a se afla** etc.) **la dispoziția cuiva** = A fi gata să satisfacă dorinţele, ordinele cuiva:

– A, domnul Iuga? exclamă Modreanu aranjându-şi cravata la gât. Mi se pare c-am avut plăcerea să-l cunosc odată în tren... Cum nu, domnule Herdelea, bucuros, vino oricând şi-ţi stau la dispoziţie. (LIVIU REBREANU)

DISPUS, -Ă

A fi (**bine**) **dispus** = **a)** A avea bună dispoziţie, a fi vesel, mulţumit:

Și doctorul Ispas a fost foarte bine dispus toată ziua şi a istorisit la toată lumea cum a ridicat din noroi şi din beznă pe un biet nenorocit. (LIVIU REBREANU)

b) A fi uşor ameţit de băutură:

Prânzul a fost vesel; Alexandrescu, bine dispus, a povestit o mulţime de istorioare ţărăneşti în care vestitul Carcalechi, ziaristul curţii, juca rolul principal. (ION GHICA)

Să bea toată lumea! strigă un scoţian bine dispus, cum intră în cârciumă. Când beau eu, toată lumea trebuie să bea! (FLORENTIN SMARANDACHE)

A fi rău (sau **prost**) **dispus** = A fi într-o stare sufletească rea:

Ieronim se aşeză în colţul unui divan şi părea rău dispus... Francesco ieşi; iar Cezara... s-aruncă la picioarele tânărului cu mâinile unite, tremurând şi aproape plângând. (MIHAI EMINESCU)

Giraud, criticul rău dispus de altădată, repetă astăzi laudele admise totdeauna de universitarii, ca şi de publicul favorabil autorului. (PAUL ZARIFOPOL)

DISTANȚĂ

A păstra distanța (**cuvenită**) = A fi rezervat (faţă de cineva):

Partidele conservatoare, de centru sau centru dreapta, s-au văzut silite să apese pedala

populismului naţionalist pentru a păstra distanţa. (MIHAELA MIROIU)

Nu putem păstra distanţa între noi şi el. Suntem subjugaţi cu totul şi fără putinţă de scăpare. (MARIANA NEŢ)

A ţine (sau **a pune**) **la distanţă** = A (se) arăta rezervat; a nu lăsa pe cineva să fie prea familiar:

După această convorbire Smaragda trata pe coana Anica cu foarte multă afabilitate şi atenţiune, dar aceasta se simţi totuşi pusă oarecum la distanţă, şi nu-şi mai putea permite confidenţe şi expansiuni ca altădată. (CONSTANTIN STERE)

O forţă epică neobişnuită uimeşte şi, în acelaşi timp, ţine la distanţă. (TANIA RADU)

DIVAN

A face (**cuiva**) **divan pe spinare** (Pop.; irn.) = A bate (pe cineva):

Nu-ţi tot bate gioc de mine, / C-a veni vara ca mâine / De te-oi prinde-n lunca mare / Să-ţi fac divan pe spinare. (VASILE ALECSANDRI)

A se sui pe divan (Fam.; fig.) = A se obrăznici:

Bine-a mai zis cine-a zis: „Dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe divan”. (ION CREANGĂ)

Ce să facă Ivan, în aceste condiţii când, totuşi, nu se mai poate sui pe tanc, spre a-i pedepsi pe cei care îşi permit să spună un adevăr neconvenabil? Ivan s-a suit pe divan: nu-i mai place vinul moldovenesc. Şi doar îl bău şi-i plăcu, timp de câteva sute de ani. (http://www.ziaruldeiasi.ro/)

A sta divan (Înv.) = A avea o atitudine solemnă şi respectuoasă:

Când începe să cânte, tot satul îi stă divan. (ANTON PANN)

A ţine (sau **a sta, a şedea la**) **divan** = A ţine consiliu:

După un interegn, în care zilnic boierii ţin divan, prezidaţi de mitropolit, Veniamin Costachi, noul domn, Scarlat Callimachi, soseşte. (NICOLAE IORGA)

(Pex.) A sta de vorbă, a sta la taifas: *Când însă-n turlă ceasul tainei bate, / De prin morminte umbre mari se scoală... / Şi ţin divan sub bolţile surpate.* (ŞT. O. IOSIF)

DOAGĂ

A ajunge (sau **a veni, a cădea**) **în doaga cuiva** = A ajunge să se identifice (în sens rău) cu cineva în felul de a fi, de a gândi:

Ai căzut în doaga lui Tomiţă. (M. DAVIDOGLU)

Parc-aş fi agiuns în doaga palamariului de la sfântu Onofrei. (VASILE ALECSANDRI)

Ce-ţi faci capul ciulama cu atâta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Paşadia? (MATEIU I. CARAGIALE)

A fi în doaga morţii = A nu mai avea mult de trăit:

Domnii de la Cluj nu vin cu niciun program, ceea ce nu-i împiedică să vocifereze amarnic, ca din gura şarpelui, că ţara e în doaga morţii din pricina constituţiei. (OCTAVIAN GOGA)

Pe lângă morţii de până azi, alţi fruntaşi ai ţării şi ai bisericii sunt în doaga morţii. (documente.bcucluj.ro/)

A lăsa pe cineva în doaga lui = A lăsa pe cineva să facă ce vrea:

Femeia l-a lăsat în doaga lui toată dimineaţa şi s-a putut înţelege cu el.

A lipsi multe doage (**unui lucru**) = A avea multe defecte:

Mă Traiane, văd că lipsesc multe doage în colonie. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i lipsi cuiva o doagă sau **a fi** (**cam**) **într-o doagă** = A fi trăsnit, nebun. A avea comportări anormale:

– Da, bine zici, – el răspunse – că mai ştiu ce fac şi eu! / Parcă-mi lipseşte o doagă, acum la necazul meu. (ANTON PANN)

Pentru că se sulemenea şi umbla cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i lipseşte o doagă. (LIVIU REBREANU)

Omul mă priveşte de parcă aş fi într-o doagă, dar e prea amabil ca să nu se execute. (IOAN T. MORAR)

A-i suna cuiva doagele = A fi sleit de puteri. A fi aproape de sfârşitul vieţii:

La cei aproape 100 de ani, el simţea că-i sună toate doagele şi mergea greu.

DOAR

Doar că nu... = Aproape că..., puţin a lipsit să nu...:

Şedea tocmai înspre partea aceea, încotro era împărăţia tatălui său; doară căci nu-i zisese că şade chiar la dânsul. (P. ISPIRESCU)

Fără doar şi poate = Desigur, neapărat, necondiţionat, fără nicio îndoială:

[Căpitanul] *are să se lupte cu fiul ei, împăratul, pe care fără doar şi poate are să-l omoare.* (P. ISPIRESCU)

Fără doar şi poate, te-aşteaptă, biata fată! (AL. MACEDONSKI)

– Hai să fugim împreună... – Ce zici? Vrei să mă furi?... – Fără doar şi poate. (VASILE ALECSANDRI)

Într-o doară sau (rar) **de-o doară** = La noroc, la întâmplare, pe nimerite:

M-am uitat aşa, într-o doară. (MARIN PREDA)

Mai nu crede, mai se-ndeamnă / Și răspunde – aşa-ntr-o doară. (ȘT. O. IOSIF)

Plecă într-o doară, ia aşa, peste câmp, unde o vor duce-o ochii. (P. ISPIRESCU)

A cerut aşa de-o doară lui Albu-mpărat cartea cu care-l trimisese pe mezin. (I. L. CARAGIALE)

DOASCĂ

Din doască-n doască (Înv.) = De la un capăt la altul. Din scoarţă-n scoarţă:

Când eram de vreo opt ani, tata mi-a făcut cadou o foarte frumoasă carte, câteva povestiri admirabil ilustrate, pe care am răsfoit-o din doască-n doască, i-am citit textele, pe unele silabisindu-le să-mi intre mai bine-n cap. (DAN REBREANU)

Adică să citesc romane. Nu aveam bani să îmi cumpăr cărţile mele, premiile mele întâi erau cărţi de poezie, Alecsandri, balade cu Toma Alimoş, mai apoi Blaga, Philippide, Minulescu, pe care le citeam din doască-n doască. (MARTA PETREU)

DOBÂNDĂ

A aduce dobândă = A produce beneficiu, câştig, profit:

Pusă la bancă, moştenirea îi aducea destulă dobândă ca să aibă din ce trăi. (GALA GALACTION)

A plăti (**cuiva**) **cu dobândă** (Pop.) = A se răzbuna fără milă pentru o pagubă sau suferinţă:

Și te rog îmi iartă gluma, / Că nu-ţi este spre osândă, / Ci priimeşti cu dobândă. (ANTON PANN)

A sluji în dobândă = A merge la război fără a fi plătit, ci numai având drept la pradă:

Slujind în dobândă şi iubitori de bogăţie, ei dobândiseră mult de la Mihai. (NICOLAE BĂLCESCU)

DOBÂNDI

A dobândi voie (Înv.) = A avea voie:

Făt-Frumos iară se rugă să-l lase şi pe dânsul să meargă, şi iară fu huiduit. Dară dacă dobândi voie, porni iară cu iapa lui. (P. ISPIRESCU)

În conferinţa ce avu Sigismund cu deputaţii, faţă fiind şi Bocskai, se chibzuiră despre mijloacele d-a sili pe deputaţii îndărătnici a primi învoirea făcută; hotărâră a dobândi de la dânşii prin spaimă aceea ce nu credeau că pot dobândi cu voie. (NICOLAE BĂLCESCU)

DODIE

A lăsa (**pe cineva**) **în dodiile lui** (Pop.) = A lăsa (pe cineva) să-şi facă toanele, capriciile:

Noi copiii o lăsăm în dodiile ei. (ZAHARIA STANCU)

A umbla sau **a merge** (**ca**) **în dodii** (Îvp.) = A merge în neştire, năuc:

Bătrânul umbla în dodii toată ziua.

A vorbi sau **a grăi** (**cam**) **în dodii** (Pfm.) = A vorbi fără sens, aiurea:

– Ce vorbeşti în dodii, mătuşă? Tocmai de la una ca d-ta ţi-ai găsit să aştept eu ajutor? (ION CREANGĂ)

Ei, dacă se adunară la un loc, aduseră vorba iarăşi despre broasca fratelui lor celui mai mic, şi începură împreună cu logodnicele lor a grăi despre dânsul cam în dodii. (P. ISPIRESCU)

– Să nu bănuieşti, pre-sfinţite, răspunse ticăloasa fată dând un hohot de râs, dar mi se pare că vorbeşti cam în dodii făcându-mi o asemine întrebare. (C. NEGRUZZI)

– Îţi spusei, mai zise neguţătorul, cu grai scurt şi cam în dodele, că am pierdut punga cu o mie de lei; tu mi-ai adus-o numai cu nouă sute. Asta e! (P. ISPIRESCU)

DOI, DOUĂ

(**A spune**) **două vorbe şi-un cuvânt** (Fam.) = (A spune) pe scurt, în puţine cuvinte:

[…] *şi-mi aduc aminte cu atâta plăcere de ceasurile pe care le-am petrecut la dumneavoastră la Năpădeni, încât am ţinut să vă bat la uşă aici, la Chişinău, şi să am vreo două vorbe cu dumnealui.* (CONSTANTIN STERE)

Iar, mai apoi, ce stângaci ne exprimam iubirea în două vorbe şi-un cuvânt, de parcă ea ar încăpea într-un blog ori într-o mie. Şi să priceapă cu sufletul lor curat că întotdeauna ne-am străduit. (http://siblondelegandesc.ro/)

A face (**pe cineva**) **de două parale** = A ofensa, a jigni pe cineva:

Numai cel ce şi-a mâncat plumânii ani de zile în prăfăria câtor cincizeci de copii ştie ce va să zică şcoală. Şi pe urmă vine un revizor şi te face de două parale. (LIVIU REBREANU)

– Spune, de ce ai scris despre seara aia şi m-ai făcut de două parale? Te simţeai mai puternică? – Nu te-am făcut numai pe tine de două parale, şi pe mine... (MARIA BANUŞ)

A fi (**om**) **cu două feţe** = A fi (om) făţarnic, ipocrit:

Nu era abilă, nu era cu două feţe, nu putea tolera compromisul, nu era atractivă, nu era mondenă, era deci opusul Paulinei şi al altor femei din preajma ei. (AURORA LIICEANU)

Şi mai ales acea impresie de femeie cu două feţe, stăpână pe ea şi cinică, a Elvirei Arămia, crease între ei un fel de prăpastie pe care, ciudat, femeia fusese prima care-o intuise. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A fi taler cu două feţe. v. **taler.**

A nu scăpa cu una cu două = A nu scăpa uşor:

– Lasă-l, măi Ţurlui! Facem noi judecată şi-i găsim pedeapsa cuvenită. Nu scapă el cu una cu două... (CEZAR PETRESCU)

Am să aflu eu pe loc ce-mi ascundeţi, nicio grijă, de mine nu scăpaţi voi cu una, cu două. (NICOLAE ŢIC)

A nu vorbi sau **a nu zice** (**nici**) **două** = A nu scoate o vorbă, a nu zice nici cârc, a tăcea chitic:

Toată dimineaţa / N-a vorbit nici două, iar cînd a-nceput / Mă-sa cu ocară, fata s-a făcut / Albă şi-apoi verde. (G. COȘBUC)

A se scula în două labe. v. **labă.**

A suge la două oi = A trage foloase, în acelaşi timp, din două părţi:

– Eşti sigur că nu suge la două oi? se întoarse blondul pentru o clipă în discuţie. (ADRIAN VOICU)

Jurnalistul Corneliu Calotă, proaspăt uns de Ponta, în funcţia de purtător de cuvânt al Guvernului României, suge la două oi. Întrucât este şi membru în Consiliul de Administraţie al TVR şi mai nou purtător de vorbe la Guvern. (http://www.exclusivnews.ro/)

A umbla după doi iepuri deodată = A urmări concomitent două scopuri, două avantaje diferite:

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine goneşte doi iepuri nu prinde niciunul. (C. NEGRUZZI)

Dacă umbli mereu după doi iepuri deodată, n-o să-ţi iasă socoteala.

A umbla să iei două piei de pe o oaie = A urmări un câştig exagerat:

Nu ştiu ce va fi avut Domnul. Poate haznaua lui era săpată până-n adâncimile Tartorului şi nu se mai putea umple; ori poate el era ca lupul cel nemilostiv, care voia să ieie şapte piei de pe-o biată oaie. (MIHAIL SADOVEANU)

A vorbi (**a spune**) **cu două înţelesuri** = A se exprima echivoc:

Mă critica tandru, mă întrerupea numai ca să spună ceva cu două înţelesuri, ceva indecent şi, în tot ce făcea, se vedeau germenii unei oferte. (CĂTĂLIN DORIAN FLORESCU)

Oricât era de prefăcut, Păturică tot nu putu să reziste acestor cuvinte pline de ironie şi cu două înţelesuri; (NICOLAE FILIMON)

Poţi vorbi cu două înţelesuri. Poţi spune cuvinte mincinoase. Dar cel mai grav este atunci, când te ascunzi după cuvinte. (corneliusgreising.com/)

Cu una cu două (În propoziţii negative) = Uşor, repede:

Patroana nu se lasă bătută cu una cu două. (CAMIL PETRESCU)

Stambulachie însă nu este om să se dea bătut cu una cu două. (AL. MACEDONSKI)

Din două una sau **una din două** = Ori una, ori alta, ori... ori...:

– Şi mai crezi că nu vrea să te omoare când îţi pune astfel de condiţii! Filfizonul, ori că e nebun, ori o fi crezând că nu mai eşti în stare să ţii pistolul. Din două una. (EM. GÎRLEANU)

Măi bărbate... alegeţi una din două: ori merg eu de unde-am venit, ori alungă-ţi copiii. (I. POP-RETEGANUL)

În doi peri. v. **păr.**

În doi timpi şi trei mişcări (Fam.) = Imediat, foarte repede:

Ozun, dragă, ţi-a răsucit […] *capul, în doi timpi şi trei mişcări. Nu te-am crezut aşa slab de înger.* (CEZAR PETRESCU)

În două (sau **pe din două**) **cu...** = Amestecat (în părţi egale) cu altceva:

Făina e în două cu ţărâna... Mâncăm pământ fiert în loc de mămăligă! (AL.VLAHUŢĂ)

S-a şi stârnit un vifor cumplit – cu lapoviţă în două, – de nu vedeai nici înainte, nici înapoi. (ION CREANGĂ)

Nici una, nici două = Fără multă vorbă, fără a sta pe gânduri, dintr-o dată, imediat:

Nici una, nici două, haţ! pe ied de gât, îi retează capul pe loc. (ION CREANGĂ)

A doua zi, Anton plecă la un festival de poezie la Craiova şi, nici una, nici două, le propuse fetelor să-l însoţească. (DUMITRU CRUDU)

Nu face (sau **nu dai,** pop. **nu plăteşte**) **nici două parale** (sau **doi bani**) = Nu prezintă niciun interes; nu are nicio valoare:

– Ascultă, domnule! Să ştii de la mine că asta-i cea mai bună din toate coasele d-tale; celelalte nu fac două parale! (LIVIU REBREANU)

TALPĂ: *Vorbă-i?… un ţopârlan ca dânsu… leneş… somnoros… tuieş* [(reg.) ţicnit, smintit; zăpăcit]… *care când îi poroncesc câte ceva… să măture casa… să aducă apă de la fântână… se uită la mine cu ochii boldiţi, ca o broască la soare… Mă mir ce-l tot aperi, Tiţo dragă, că nu plăteşte nici doi bani…* (VASILE ALECSANDRI)

Una şi cu una fac două = E limpede:

EFIMIŢA (*aproape răsconvinsă*): *De! bobocule, să zic şi eu cum zici, că după cum le spui dumneata, una şi cu una fac două, n-are de unde să te mai apuce omul...* (I. L. CARAGIALE)

– Răducane, una şi cu una fac două. Câinele care cerşeşte din uşă în uşă nu păzeşte nicio casă. (BARBU DELAVRANCEA)

Când e vorba de breasla ostăşească, apoi breasla ostăşească e tot una cu breasla

bisericească... îţi spun eu! Uite colea... una şi cu una fac două... şi cu trei fac mai multe... (MIHAIL SADOVEANU)

DOILEA, DOUA

A pune (sau **a lăsa, a trece** etc.) **ceva pe planul al doilea** = A considera ceva ca fiind de importanţă secundară:

Monica Anghel are parte de o schimbare în viaţa ei, hotărând să pună pe planul al doilea actoria şi să se întoarcă la prima dragoste, muzica. (www.libertatea.ro/)

De mâna a doua = a) De calitate inferioară, mai puţin luxos, mai ieftin:

Marfă de mâna a doua. Hotel de mâna a doua.

b) De mică importanţă:

Apoi regele a poruncit lui Hilchia arhiereul, preoţilor de mâna a doua şi celor ce stăteau de strajă la prag, să scoată din templul Domnului toate lucrurile făcute pentru Baal, pentru Astarte şi pentru toată oştirea cerului şi să le ardă afară din Ierusalim […] (BIBLIA)

Joacă într-un rol de mâna a doua.

DOISPREZECE

În ceasul al doisprezecelea = În ultimul moment:

Ei bine, comuniştii români au ratat şansa istorică de a se reabilita faţă de ţara lor (căci în faţa victimelor nu se pot răscumpăra) şi, în ceasul al doisprezecelea, au continuat să nu îşi facă datoria. (HORIA-ROMAN PATAPIEVICI)

Să-ţi fie ruşine, că nici măcar acum în ceasul al 12-lea, nu ai demnitatea să taci atunci când vine vorba despre Oltchim şi Roibu! (http://www.criterii.ro/index.php/)

DOMENIU

A cădea în domeniul public (D. opere, invenţii) = A deveni bunul tuturor, putând fi comercializat de oricine:

O indicaţie geografică înregistrată nu va putea fi considerată că a devenit generică şi nici nu va cădea în domeniul public. (MONITORUL OFICIAL, 1998)

Căderea unei opere în domeniul public este un efect al expirării duratei de protecţie şi nu trebuie confundat termenul cu noţiunea de domeniu public utilizată în materia dreptului administrativ. (http://www.scritub.com/)

DOMN

A fi domn (Arg.) = A face o favoare (cuiva), a se purta frumos (cu cineva):

Ironia sorţii e că uneori nu poţi rămâne în relaţii faine cu oameni cu care ai fost domn! (TIMOTEI RAD)

A lăsa (sau **a da, a părăsi pe cineva**) **în plata Domnului** (sau **a lui Dumnezeu, a sfântului**). v. **plată.**

Dragă Doamne! v. **drag.**

Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor (Înv.) = Exprimă bucuria poporului la fiecare nouă domnie, care provenea din speranţa că traiul va fi mai bun:

– Pentru ce s-au răsculat boierii? – Pentru ca să scape ţara de o domnie tirană şi degradată... – Hum! Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor! replică bătrânul, clătinând din cap. (VASILE ALECSANDRI)

– Hei, cinstite jupâne, strigă Chirilă, înţelegând cum stau lucrurile; schimbarea domnilor, bucuria nebunilor… Dar nu-i nimica. Toate trec; noi rămânem pe loc. (MIHAIL SADOVEANU)

Vezi Doamne. v. **vedea.**

DOMOL, -OALĂ

A o lăsa (sau **a o lua**) (**mai**) **domol** = A proceda cu calm şi răbdare:

Ascultă, coane procurorule, ia-o mai domol cu mine. (G. M. ZAMFIRESCU)

A lăsat-o mai domol şi mi-a făgăduit o a doua ediţie în scurt timp. (IORDAN DATCU)

DONIŢĂ

Plouă (**toarnă** sau **varsă**) **cu doniţa** (Pop.) = Plouă foarte tare:

Ploua ca cu doniţa, de se făcuse vale prin pădure-n jos, şi durăia şi fulgera, de gândeai că-i vremea de apoi. (OVIDIU BÎRLEA)

DOP

(**Mare**) **cât un dop** sau (pop.) **dop de saca** (D. oameni) = Bondoc:

Acesta era şi măscăriciul lui Baccus; şi nimeni nu scăpa, fără să-i atârne de coadă acest Silenu câte vrun ponos. Râdea şi de bun şi de rău, şi pe toţi îi lua în zeflemea. Era, măre, acest Silenu gras şi gros ca un butoi, adecă, cum i-am zice noi astăzi: dop de saca; faţa lui, faţa sfeclei, nasul ca un ardei roşu.(P. ISPIRESCU)

A afla dop la ceva (Înv.) = A găsi un mijloc de rezolvare:

Nu credea c-o să afle dop la avocat, dar a ieşit cu bine din încurcătură.

A pune dop cuiva (**la** sau **în gură**) = A nu lăsa pe cineva să-şi exprime nemulţumirea; a interzice cuiva să vorbească:

Să arătăm că nu numai trăim ca un neam de toţi uitat şi obijduit [...] *şi că din râurile lacrimilor noastre se nasc şi se vor mai naşte mari viteji ai neamului moldovean, uriaşii minţii şi ai luminii, care vor birui, în sfârşit, mişelia oamenilor întunecaţi, ce ne-au apăsat pân-acuma şi ne-au pus dop în gură ca să nu grăim despre ce ne doare pe noi.* (A. MATEEVICI)

A se face (**ca un**) **dop** (Fam.) = A se îngrăşa:

Cotan este scurt, gras şi gălăgios. Parcă ar fi un dop de sticlă de şampanie proptit pe două beţe de chibrituri cu gămăliile negre. (ION MINULESCU)

DOR

A face pe dorul cuiva (Pop.) = A-i îndeplini o dorinţă:

Băiatul i-a făcut pe dorul iubitei sale şi au plecat departe de casă.

A i se face dor (**de cineva** sau **de ceva**) = A dori (pe cineva sau ceva):

Aseară, mi s-a făcut dor de tine. Un dor atât de cumplit, atât de dureros, încât cred că nu se mai potriveşte cuvântul „dor." (CELLA SERGHI)

Spune-le că mi s-a făcut dor de aleea lor şi mai ales de pimniţă [pivniţă]. (I. L. CARAGIALE)

Şi cum stăteam, într-o după amiază caldă de octombrie, în curtea şcolii unde eram încartiruiţi, unora dintre noi li s-a făcut dor de o bere. (MIRCEA CARP)

DORI

A dori cuiva de bine (Înv.) = A-şi lua rămas-bun:

La plecare, domnul le-a dorit numai de bine celor rămaşi în curte.

A fi de dorit = A fi necesar, a se cuveni:

Ar fi de dorit să ştim cine a fost acea doamnă. (C. NEGRUZZI)

A lăsa de dorit = A avea lipsuri sau defecte:

Dotarea lasă de dorit, cea mai mare parte a tehnicii fiind depăşită fizic şi moral. (ADELIN PETRIŞOR)

Ceea ce am văzut lăsa mult de dorit, dar cred că ei vor remedia toate deficienţele.

Cum doreşti (sau **doriţi**) = Formulă care lasă la aprecierea interlocutorului luarea unei hotărâri:

Iară către cel mijlociu zice: „Tu vei avea moşii mari şi boi după cum doreşti; iar tu băiete, zice cătră fratele cel mai mic, tu vei veni cu noi, să te-nsurăm, să-ţi câştigăm o luntre şi un bordei lângă Dunăre şi apoi să te lăsăm cu dorul împlinit". (I. POP-RETEGANUL)

Mai ales faceţi, domnule, cum doriţi, sau coborâţi-vă, sau rămâneţi. Mult de gândit nu aveţi timp. Cu aceste cuvinte ieşi conductorul grăbit din cupeu. (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

DORMI

A dormi boiereşte sau **ca un boier, ca** (ori **cât**) **un bei, ca un popă, popeşte, somnoros** (Pfm.) = A dormi fără grijă (în confort):

Şi cum ajung în pădure, sapă o groapă adâncă de un stat de om, lângă un izvor, unde în

fiecare zi pe la amiază venea cerbul de bea apă, apoi se culca acolo pe loc şi dormea cât un bei, până ce asfinţea soarele. (ION CREANGĂ)

A dormi ca mielul la oaie (Îvp.) = A dormi liniştit:

Copilul dormea ca mielul la oaie.

A dormi de-a-n picioarele (sau **pe picioare**), ori **umblând, mergând** (**pe brazdă**) = A fi foarte obosit:

În drum spre casă, el dormea pe picioare de trudit ce era.

(Pex.) A nu-i sta mintea la ceva, a fi absent:

Ochii lui erau mai totdeauna coperiţi de o ceaţă, aşa că părea nepăsător pentru tot ce se petrece împrejuru-i şi că umblă dormind pe picioare. (AL. MACEDONSKI)

A dormi greu, sau (**ca un**) **buştean, ca groşii, bute, tun,** (rar) **buba, bumbac,** (**ca**) **dus** (**de pe** sau **din lume**)**, ca mort**(**ul pe moarte**)**,** (**de poţi**) **să tai lemne pe el** (sau **la capul lui**) (Pfm.) = A avea un somn adânc:

Şi mai stă din băut, şi iar începe a mornăi; şi iar mai bea câte un răstimp, şi iar mornăieşte, până ce, de la o vreme, încep a-i slăbi puterile şi, cuprins de ameţeală, pe loc cade jos şi adoarme mort, de puteai să tai lemne pe dânsul. (ION CREANGĂ)

A dormi iepureşte sau **a dormi somnul iepurelui.** v. **iepure.**

A dormi numai cu un ochi. v. **ochi.**

A dormi somnul drepţilor (Arg.) = A fi mort:

În casa erau doar trei adulţi, doi dintre ei, mamă şi fiu, deci firesc solidari, au dormit parcă somnul drepţilor de nu au auzit când Madalina a căzut... (http://www.cancan.ro/)

Dormi în pace! (sau **odihnească în pace!**) = Formulă prin care se imploră liniştea sufletului celui mort:

Dormi în pace printre făclii o mie! (MIHAI EMINESCU)

Dormire-ai mort (sau **dus**),ori **somnul cel de veci** (Pop.) = Să mori!:

– Trăiţi, don sergent... N-am putut... dormeam...– Dormeai! Dormir-ai mort! Nu vorbi-naintea mea! (ANTON BACALBAŞA)

– Dormi, prăpăditule, dormi?! Toată lumea ară şi samănă, şi tu dormi! Dormire-ai somnul ăl de veci! Ţie nu ţi-e destul, ca la orice bărbat, un ceas, două de somn pe noapte, ţie îţi trebuie să dormi până se face ziuă. (PAVEL DAN)

DORMITA

Şade, dormitează şi deştept visează (Pop.) = Se zice despre un om neghiob:

Totdeauna / Şade, dormitează / Şi deştept visează. / Când îl întrebi, îţi răspunde: / Curând şi degrabă, a treia zi după înfierbinţeală. (ANTON PANN)

DOS

A da dos (sau **dosul** ori **dosurile**)**, a**(**-şi**) **arăta dosul, a pune dos la fugă, a bate dosurile, a da dos la faţă** (Îvp.) = A fugi (din faţa duşmanului). A se ascunde:

[…] *află şiretenia pricinei din fir până în aţă, cum adică s-a bătut tată-său cu tâlharii, cum aceştia i-au înfrânt oastea şi cum împăratul cu ai săi, dând dosul, n-a mai ştiut nimic nici despre dânsul* […] (P. ISPIRESCU)

– Apoi suntem şase, într-ales, toţi buni de picior şi meşteri la ochit, de cei care nu dau dos la faţă. (NICOLAE GANE)

Dădeau dosul, goniţi de vrăjmaşi. (POP.)

Tu cauţi să dai dosul, îmi pare?... Vrei să fugi? (AL. MACEDONSKI)

A face (**totul**) **pe dos** = Se spune despre o persoană care are un comportament ieşit din comun:

Dar, cum am spus, omul nostru era un om de aceia căruia-i mânca câinii din traistă, şi toate trebile, câte le făcea, le făcea pe dos. (ION CREANGĂ)

Tot ce-a făcut în viaţă, el a făcut pe dos. (VLADIMIR GĂITAN)

A fi întors pe dos (Pfm.) = A fi necăjit; a fi furios:

Toată lumea aceea de pastori, profesori sau rentieri, savanţi fără slujbă oficială a fost brusc aruncată în groazele mizeriei şi silită, sub pedeapsa de pieire, să-şi întoarcă pe dos fiinţa întreagă, să-şi înăbuşe instinctele, deprinderile, gusturile ei esenţiale. (PAUL ZARIFOPOL)

Dragostea asta te-a cam întors pe dos. (G. M. ZAMFIRESCU)

Nu te mai puteai înţelege cu ea, căci parcă era întoarsă pe dos.

A ieşi cu dosul la oameni. v. **ieşi.**

A intra pe uşa din dos (Pop.) = A obţine o favoare (pe căi necinstite, prin protecţie):

Eu nu cred că voi intra pe uşa din dos în niciun partid. Am intrat mereu pe uşa din faţă. Am fost dat afară din PNL şi nu reintru în PNL. (http://www.agerpres.ro/)

A întoarce (**către cineva** sau **cuiva**) **dosul** (Pfm.) = A se întoarce cu spatele către cineva (în semn de dispreţ sau de încetare a conversaţiei):

Acela care ar îndrăzni să arate vro idee neatârnată se pune în primejdie de a vedea pe gazdă că-i întoarce dosul: maniere toute neuve de faire les honneurs de son salon. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A întoarce (**pe cineva**) **pe dos** = A tulbura, a indispune (pe cineva):

Dragostea asta te-a cam întors pe dos. (G. M. ZAMFIRESCU)

A lua cuiva dosul (Înv.) = A ataca pe la spate:

De nu-i lua dosul ca un mişel, bărbatul se putea apăra.

A pune la dos (Pop.) = A ignora ce i se spune:

– Nu mai pune la dos ce-ţi zicem, c-ai s-ajungi rău.

A scăpa pe uliţa din dos (Înv.) = A scăpa ruşinos şi cu mare greutate dintr-o încurcătură:

N-a mai găsit nicio cale de ieşire din încurcătură şi a scăpat pe uliţa din dos.

A i se întoarce maţele (sau **stomacul**) **pe dos.** v. **întoarce.**

A se scula (sau **a fi** etc.) **cu dosul în sus** = A se trezi (sau a fi) indispus (fără motiv):

Cănuţă e îngropat de viu, în catalepsie; la şapte ani, când îl dezgroapă, îi găsesc oasele cu dosul în sus. Sfinţia-ta, nu l-ai cunoscut pe răposatul Cănuţă... Om sucit! zice văduva, dintr-un excesiv spirit de explicaţie şi definire. (I. L. CARAGIALE)

Dos la faţă! = Ia-o la fugă! Şterge-o!:

M-am dus... Să ne videm cu bine, Măndică! Pe unde să ies ca să nu mă-ntâlnesc cu el? Ha! pe fereastă... Dos la faţă. (VASILE ALECSANDRI)

Întors pe dos = Necăjit, supărat, indispus:

Mai întors pe dos decât înseşi buzunarele sale, intră, dimineaţa, acasă. (MATEIU I. CARAGIALE)

Nici în dos, nici în faţă. v. **faţă.**

DOSAR

A închide dosarul (sau **un dosar**) (Jur.) = A opri cercetarea într-un proces; a pune definitiv capăt unei acţiuni judiciare, unor cercetări, unei anchete, fără a fi ajuns la soluţionarea lor în fond; a clasa dosarul:

Dă-mi oarecare timp, lasă-mă să vorbesc eu cu el şi să văd dacă-ţi poate închide dosarul. (VALERIU ANANIA)

[…] *toţi cei în măsură să ancheteze s-au lăsat păgubaşi, au închis dosarul sau nici măcar nu l-au deschis ca sa aibă ce închide.* (EUGEN URICARU)

Îl chemase pe Constantin Lipan şi îi ceruse să suspende urmărirea şi să închidă dosarul. (CEZAR PETRESCU)

A pune la dosar = A nu da curs unei cereri, unui act. (Fig.) A nu-i păsa de ceva. (Fig.) A da uitării:

Vorbim de acel Theodor Şerbănescu, prea adesea pus la dosarul uitării. (AL. MACEDONSKI)

DOVADĂ

A aduna dovezi = A strânge probe:

Abia venind spre casă a aflat, chiar de la grefierul cabinetului de instrucţie, care ieşea de la tribunal, că s-a emis mandat de arestare contra lui Ciufu şi că judecătorul Dolga a adunat destule dovezi încât mâine are de gând să aresteze şi pe ceilalţi doi. (LIVIU REBREANU)

Cinci ani a căutat şi adunat dovezi că pădurea fusese a bunicilor. (CEZAR PETRESCU)

A da dovadă (sau **dovezi**) **de…** = A manifesta o atitudine, un sentiment, o însuşire etc.:

Publicul nostru… tocmai în acele vremuri a dat cea mai puternică dovadă de cuminţenie. (I. L. CARAGIALE)

Esc[elenţa] sa dr. Ioan Vancea, părintele metropolit din Blaş, de curând a dat o dovadă nouă de generosul său zel filantropic. (MIHAI EMINESCU)

A da dovadă că... = A demonstra, a dovedi că...:

Trebuie să ştiţi însă, şi pot să dau dovadă, / Că pe vremea aceea toporul n-avea coadă. (GR. ALEXANDRESCU)

A da dovadă de... = A lăsa să se vadă (o atitudine, un sentiment, o însuşire), a arăta, a vădi, a dovedi:

Dădu dovadă de o mare agerime de minte. (MIHAIL SADOVEANU)

Oameni... îi daseră dovadă temeinică de prietenie. (MATEIU I. CARAGIALE)

Dacă n-ar fi vărsat întâiul pahar, ar fi dat dovadă de creştere rea. (G. IBRĂILEANU)

A face dovadă sau **a face dovadă dacă…** = A susţine o afirmaţie în faţa unei instanţe judecătoreşti; a dovedi:

Calea de atac ar putea fi admisă numai în situaţia în care dovada a fost făcută în faţa primei instanţe, însă aceasta a anulat cererea în mod greşit, cu neobservarea dovezii sau cu interpretarea sa eronată. (http://legeaz.net/)

Totuşi, în cazul în care cardurile de sănătate nu au ajuns încă la asiguraţi, aceştia pot folosi în continuare adeverinţele pentru a face dovada că sunt contributori ai sistemului de sănătate […] (http://www.digi24.ro/)

DOXĂ

A fi cu doxă la cap (sau **a avea doxă la cap**) = A fi înţelept:

– Iacă: cum d-ta, om cu destulă doxă la cap, trecut şi prin ciur şi prin dârmon, lovit cu capul şi de pragul de sus şi de cel de jos, şi la vârsta dumitale, cum d-ta, zic, te-ai lăsat să te muşte şarpele de inimă şi să faci greşeala d-a lua de muiere o fată mare? (P. ISPIRESCU)

Pentru cine nu-l ştie, domnu Arsene îi o făptură de om pe dos; da nu-i aşa, că doar are doxă la cap şi-i cu tâlc la vorbă. (CALISTRAT HOGAŞ)

DRAC

(**Aşa**) **de-al dracului** = Fără niciun motiv, fiindcă aşa vreau:

Altul, purtând ochelari numai aşa, „de al dracului”, măcar că distinge cale de o poştă polul de liră. Îţi joacă pe blazatul. (ANTON BACALBAŞA)

A avea (sau **a fi cu**) **draci** = A fi prost dispus:

– Las-o în pace! Nu vezi că are draci?

A avea draci, a fi cu draci sau **a avea pe dracu în el = a)** A fi energic, plin de viaţă, zvăpăiat, neastâmpărat:

Sora asta a noastră are glas blând, dar ştie să poruncească. Are în ea draci. Îmi place. (MIHAIL SADOVEANU)

Da, ştii c-ai chitit-o bine, măi Chirică ? Tot cu draci eşti tu, bine zic eu. (ION CREANGĂ)

b) A avea toane rele, a fi rău dispus:

Are draci astăzi şi nu te poţi înţelege cu ea.

A băga (**pe cineva**) **în draci** (sau **în toţi dracii**) = A intimida (pe cineva). A face (pe cineva) să depună toate eforturile (de frică):

Aceste cinci cuvinte îi bagă în toţi dracii. Bărbaţii au un mod ciudat de a fi sensibili. (mioritice.libertatea.ro/)

A căuta pe (sau **a fugi de**) **dracul şi a da de tată-său** = A ajunge într-o situaţie şi mai rea decât cea anterioară:

– Na! c-am scăpat de dracul şi am dat peste tată-său: acesta mă asurzeşte! Las' că te însor eu şi pe tine acuş, măi buclucaşule! (ION CREANGĂ)

A căuta pe dracul = A intra singur într-o încurcătură. A-şi provoca singur neplăceri:

– Ai căutat pe dracul? Acum l-ai găsit…

A cere pe dracul şi pe tată-său sau **a cere cât dracul pe tată-său.** v. **cere.**

A da (sau **a lăsa**) **dracului** (**pe cineva** sau **ceva**) = A abandona (pe cineva sau ceva). A renunţa definitiv (la cineva sau la ceva):

Am s-o dau dracului de pomană, soi rău ce este ea. (ION CREANGĂ)

A da de (sau **peste**) **dracul** = A o păţi, a da de bucluc, a o încurca:

Să nu-ţi pui în cârcă cu mine, c-apoi dai de dracu! (POP.)

– Dar să nu te culci pe o ureche, nea Ioniţă! adăugă plutonierul. C-apoi şi dumneata dai de dracu cu mine, aşa să ştii! (LIVIU REBREANU)

Şi să faci bunătate să nu mai strici capul poporanilor mei cu asemenea poveşti, ci să te cărăbăneşti cât mai repede de la noi, dacă nu vrei să dai de dracu. (G. TOPÂRCEANU)

Să ne apropiem... poate e cu cineva, să nu dăm de dracu! (MARIN PREDA)

Să nu te mai aud vorbind de asta, că dai de dracu. (MIHAIL SADOVEANU)

A da (**pe cineva**) **dracului** (sau **la toţi draci**) = A înjura, a blestema; a drăcui:

Călcând pe bătăturile moşnegilor care mă da la toţi draci... am alergat la celalalt capăt al galeriei. (C. NEGRUZZI)

A face ca toţi dracii (Arg.) = A face scandal, a se comporta violent:

Un chelner de mare viteză, pe deasupra aerian, era cât pe ce să dea peste cărucior, şi ar fi dat dacă nu făceam ca toţi dracii, atrăgându-i astfel, în ultimul moment, atenţia. (VLAD A. POPESCU)

După ce-au ieşi din restaurant, băieţii făceau ca toţi dracii.

A face pe dracu-n patru, a face şi pe dracul = A face tot posibilul:

– Du-te în Pădurea Cerbului, cum îi şti tu, şi măcar fă pe dracul în patru, sau orice-i face, dar numaidecât să-mi aduci pielea cerbului, cu cap cu tot, aşa bătute cu pietre scumpe, cum se găsesc. (ION CREANGĂ)

Domnul Mihalache... aştepta cu catastiful deschis pe geantă, să facă datornicul pe dracu în patru şi s-aducă de prin vecini câţiva lei. (ION PAS)

Făcu pe dracul în patru şi se urcă deasupra muntelui. (P. ISPIRESCU)

A fi dracul gol (sau **împieliţat**) = **a)** A fi rău, afurisit:

Slujitorul domnului este dracul împeliţat. (C. NEGRUZZI)

b) A se descurca în orice situaţie:

Cei patru ucenici arătau mult mai mult interes pentru discuţie; ei şuşoteau cuvinte pe care urechile celor mari nu le puteau prinde: roşcovanul, mai ales, era dracu' gol, aşa mărunt cum îl făcuse maică-sa. (PANAIT ISTRATI)

Eşti dracul împeliţat. Dar şi copiii oamenilor sunt draci goi. (ANTON PANN)

L-aş defini făr'de ocol, / Ştiindu-mă bărbat – şi basta – / Spunând că este dracul gol, / Sper să nu afle şi nevasta! (http://epigrame.citatepedia.ro/)

A fi un drac la mijloc = Se spune când nu poate fi găsită o explicaţie logică a unei situaţii încurcate. Se spune când se bănuieşte o cauză ascunsă, greu de găsit, a unei situaţii încurcate:

Ea, cum îl văzu viind fără stăpânu-său, pricepu că trebuie să fie vreo drăcie la mijloc. (P. ISPIRESCU)

A nu avea nici pe dracul (D. ființe) = **a)** A fi perfect sănătos:

Ei bine, ancheta declanşată atunci şi-a urmat cursul, iar probele aflate la dosarul care se va judeca începând cu data de 2 septembrie demonstrează că, într-adevăr, Năstase nu a avut nici pe dracu. (http://www.curentul.info/)

b) (D. lucruri) A fi în perfectă stare:

Maşina n-avea nici pe dracul, dar el nu şi-a dat seama că nu mai avea benzină.

A se duce la dracul = A pleca în treaba lui (fără să-i mai ştie cineva de urmă):

Acum vino... la masă cu noi, ş-apoi te poţi duce la dracu cu toate ghebele tale. (CALISTRAT HOGAŞ)

TIPĂTESCU: (aparte) *Duceţi-vă la dracul!* (I. L. CARAGIALE)

A se închina dracului. v. **închina.**

A se teme de ceva ca de dracul (sau **ca dracul de tămâie**) = A se teme foarte tare de ceva:

De spovedanie fugi ca dracul de tămâie. La biserică mergi din Paşti în Paşti. Aşa cauţi tu de suflet? (ION CREANGĂ)

Îmi doream moartea, de ruşinea ce mă mânca şi de necazul la care am ajuns, din ceea ce fusesem; doar moartea fugea de mine, ca dracul de tămâie. (I. POP-RETEGANUL)

A se ţine după cineva ca dracul după popă (sau **după călugăr**) = A se ţine mereu de capul cuiva. A nu lăsa pe cineva în pace:

Se întoarseră iarăşi pe unde au fost venit. Băiatul se ţinea după dânsele, ca dracul după călugăr. (P. ISPIRESCU)

A se uita la cineva ca la dracul = A se uita la cineva cu duşmănie. A se uita la cineva cu frică:

Ori de câte ori se întâlneau, ea se uita la el ca la dracul.

A trage pe dracul de coadă = A fi foarte sărac:

Corciogarii, porecliţi şi apărători, nemaiavând chip de traiu numai din minciuni, sau s-ar apuca de muncă, sau ar trebui, în toată viaţa lor, să tragă pe dracul de coadă... (ION CREANGĂ)

Închipuieşte-ţi, dragă, am tras pe dracul de coadă două luni, şi acum mi-a intentat proces cerându-mi daune-interese!!... (I. L. CARAGIALE)

A trimite (pe cineva) de la dracul la tată-său. v. **trimite.**

A trimite (pe cineva) la dracul, a da dracului = A blestema (pe cineva), pomenind de diavol:

– Duceţi-vă dracului, banii dracului! N-apucă bine să sfârşească cuvântul, şi zări de la răsărit turme albe şi de la apus turme negre ce izvorau din lumină şi din neguri ca nişte ape creţe şi nemărginite. (BARBU DELAVRANCEA)

A vedea (sau **a-şi găsi**) **pe dracul** = A o încurca:

VOCHIŢA: *Bine. A! dumnealor vor să se joace cu noi? Săracii! N-au văzut încă pe dracu!* (C. NEGRUZZI)

– Vrem să vedem şi noi cum o mai fi şi altfel, că ce a fost am văzut şi n-a fost bine! adăugă altul, întunecat.

– Numai să nu vedeţi pe dracul, măi băieţi! zise colonelul. (LIVIU REBREANU)

Să se ieie amândoi la harţă, să se taie în vorbe şi-n săbii: ş-apoi a vedea franţuzul pe dracu! (MIHAIL SADOVEANU)

A să treacă prin strâmtori, prin păduri, unde ş-ar putea găsi pe dracul. (VASILE ALECSANDRI)

Al dracului (sau **al naibii**) (**de...**) (Formează expresii cu nuanţe superlative) = **a)** Foarte, tare, afară din cale, peste măsură de..., grozav:

Primejdia are să fie... a dracului de grea. (EUSEBIU CAMILAR)

Drumul ăsta... e lung al dracului. (CAMIL PETRESCU)

Şampania era rece şi bună, al naibii de bună! (IOAN SLAVICI)

b) Care dă de furcă, afurisit, incomod:

Poziţia e cam a dracului. (CAMIL PETRESCU)

(Cu sens atenuat) *Fugea şchiopătând dupe nişte ale dracului de vaci.* (MARIN PREDA)

c) Energic, capabil:

Mic şi al dracului.

d) (Admirativ) Straşnic, extraordinar:

Mă! da al dracului cucoş i-aista! (ION CREANGĂ)

e) Foarte rău, îndrăcit, păcătos:

Sturza era cel mai al dracului [boier]. (EUSEBIU CAMILAR)

Ai să vezi şi dumneata, al dracului ce e... De ce-i zice lui «Titircă Inimă Rea»? (I. L. CARAGIALE)

Pentru boala urâtului, care-i boala cea mai a dracului din lume... ascultaţi. (VASILE ALECSANDRI)

Dar cu toate aceste, trebuie să ştii, nepoate, că unii oameni îs mai al dracului decât dracul; (ION CREANGĂ)

Al dracului! sau **ptiu, drace!** = Exclamaţii exprimând uimire, enervare, admiraţie:

Ptiu, drace! minunaţi-vă, creştinilor. (MIHAIL SADOVEANU)

Ptiu! drace, iaca în ce încurcătură am intrat. (ION CREANGĂ)

A-l lua (**pe cineva**) **dracul** (sau **dracii, mama dracului, toţi dracii, naiba**) = **a)** Se zice când este ameninţat cineva:

Căpitanu este tata cumpaniei şi cumpania este fata căpitanului... Fiţi mândri de tatăl vostru, că vă ia mama dracului!... Fiţi deciuplinaţi! Fără deciuplină, armata este o adunătură de oameni periculoşi... mai bine s-o dai dracului!... (ANTON BACALBAȘA)

b) A muri:

Pe bătrân l-a luat mama dracului şi, doar uneori, îi simţim lipsa.

c) A o păţi:

– Dar bine, măi ţărane, ce porcării spui pe lângă cerdacul meu, că te mănâncă mama dracului! Acuş te pun la scară şi-ţi trag o bătaie, de te-or duce cu cerga acasă… Înţeles-ai? (ION CREANGĂ)

E tot un drac = E acelaşi lucru:

În uliţă îşi zise că şi în temniţe oameni trebuie să stea şi că ori o săptămână, ori o lună, tot un drac e… (LIVIU REBREANU)

Nu e la miliţie, spuse el cu glasul lui dulceag. E la securitate! Tot un drac! răspunsei. (MARIN PREDA)

Fă-te frate cu dracul până treci puntea = Aliază-te cu oricine, chiar cu un duşman, până treci de primejdie sau îţi atingi scopul:

O vorbă veche la noi spune: „Fă-te frate cu dracul până treci puntea”, deoarece se credea că dracul folosea punţile drept capcane pentru călători. (PETRU DUMITRIU)

Dar ţine minte un lucru: dacă vrei să treci neapărat o punte şubredă, mai bine fă-te frate cu dracul decât să mori ca prostul. Trece puntea şi pe urmă vezi încotro o apuci. Până n-o treci, n-ai ce face cu principiile... (CONSTANTIN BANU)

Fir-ar al (sau **a, ai, ale**) **dracului!** = Blestemat să fie!:

Fir-ar a dracului de viaţă ş-afurisită! Că m-a făcut mama fără noroc! (I. L. CARAGIALE)

La ora asta abia ies din depou, vin rar, fir-ar ale dracului de tramvaie şi de ce dracu' nu l-ai strigat dacă vroiai să-l vezi […] (RADU ALDULESCU)

La dracul (**cu ceva**) = Formulă de dispreţ prin care se exprimă dorinţa de a renunţa la ceva, de a se lepăda de ceva:

La dracu mările, cnutul, zăbrelele... / La dracu pungaşi, călăi, lichelele! (DAN DEȘLIU)

La dracul cu toţi şi cu toate. Dar acum o făcusem. Urca în mine, aşa, pe negândite, o revoltă împotriva celor doi „eu” prezenţi în acea clipă […] (OVIDIU PECICAN)

La dracu-n praznic sau **la mama dracului, unde şi-a înţărcat dracul copiii, unde şi-a spart dracul opincile** sau **unde şi-a pierdut dracul potcoavele** = Foarte departe, într-un loc care nu-l cunoaşte nimeni:

Vă duc şi până la măru roş, dacă vreţi şi până la calea-ntoarsă... Şi până la dracu-n praznic. (VASILE ALECSANDRI)

Acel împărat mare şi puternic bătuse pe toţi împăraţii de prin pregiurul lui şi-i supusese, încât îşi întinsese hotarele împărăţiei sale pe unde a înţărcat dracul copiii […] (P. ISPIRESCU)

Nu există cheie pentru capul Andreei, dacă nu cumva el nu-i în stare să-i descuie mintea, încercând s-o convingă că-i nebunie curată ce vrea ea: să-şi lase slujba aia de gardian pentru care face naveta tocmai la mama dracului, la Piteşti […] (RADU ALDULESCU)

Lucrul dracului = Lucru dificil, dubios, care creează neplăceri:

Mai ştii, lucru dracului, să nu se întâmple să ne ia nevestele noastre pe unul drept altul! (AL. MACEDONSKI)

Banul este lucrul dracului, mai ales acolo la Paris, unde viaţa este mai scumpă ca la noi. (ION MINULESCU)

N-am (sau **n-ai** etc.) **nici pe dracul** = N-am (sau n-ai etc.) suferit nicio vătămare, nicio durere; nu sunt (sau eşti etc.) atins de nicio infirmitate, de nicio boală; sunt (sau eşti etc.) sănătos:

– Nu eşti lovit pe dinăuntru?... – N-am nici pe dracu. (M. DAVIDOGLU)

Ce să vezi, bucurie mare, aveam un ganglion umflat. Cum l-am căpătat, el ştie. Cert e că în prima zi n-am avut nici pe dracu. Apăruse şi el acolo şi nu m-am strofocat dacă singurul deranj provocat era de ordin estetic. (http://www.andreeabalaban.ro/)

Nici pe dracul să-l vezi, nici cruce să-ţi faci = Să te fereşti de omul îndoielnic. Să nu pierzi, în loc să câştigi:

Nu te amesteca în intrigi. Nici pe dracul să vezi, nici cruce să-ţi faci. (C. NEGRUZZI)

Of, mămucă, of! Mai bine taci şi lasă-l în plata lui Dumnezeu! Că ştii că este o vorbă: „Nici pe dracul să-l vezi, da' nici cruce să-ţi faci!” (ION CREANGĂ)

Nu-i dracul chiar atât de negru = Nu întotdeauna lucrurile se prezintă atât de rău pe cât se pare sau se spune:

– Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsaţi, că nu-i nici dracul aşa de negru cum se pare… O fi blestemat Ion, dar rău nu-i! (LIVIU REBREANU)

Dacă ne vine un oaspete excesiv de sincer şi face greşeala de a-şi exprima în gura mare dezaprobarea faţă de felul nostru de viaţă, se găseşte câte unul dintre noi care îl pune la punct: „Lasă, dom'le, că nu e dracu' chiar atât de negru!” (ALEX ŞTEFĂNESCU)

Omul (sau **salba, poama**) **dracului** = Om rău, ticălos, afurisit:

De omul dracului să dai şi să scapi. (P. ISPIRESCU)

Nu ştiţi d-voastră ce poama dracului e Harap-Alb. (ION CREANGĂ)

Deşi sângele apă nu se face şi cămeşa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. (C. NEGRUZZI)

Parcă a intrat dracul (**în cineva**) = Se spune despre cel aprig la mânie (sau la treabă):

Într-un nor de colb ce zbura pe faţa pământului, caii alergau ca şi când ar fi intrat dracul într-înşii. (VASILE ALECSANDRI)

Cocoţat pe masă, zapciul urla de parcă au intrat dracii în el. (CAMIL PETRESCU)

Pe dracul (Formulă de negaţie) = Nimic:

– Bagă bine de seamă, să poţi scăpa, că de nu – mâne mâncăm pe dracul, vezi că suntem hămesite de foame? (I. POP-RETEGANUL)

Râde dracul de porumbe negre şi pe sine nu se vede = Se zice când cineva critică pe altul fără să-şi vadă propriile greşeli:

Aşa e lumea asta: / Râde om de om şi dracu de toţi. / Dracu râde de porumbe negre şi pe sine nu se vede. (ANTON PANN)

Scoate drace ce-ai furat, că te duc la spânzurat! (Pop.) = Se zice când nu găseşti un lucru pierdut:

[...] *şi toca prosteşte* [Caramet] *din gură, cum fac copiii când umblă să găsească un lucru pierdut: – Scoate drace ce-ai furat, că te duc la spânzurat.* (FĂNUŞ NEAGU)

Şi-a băgat (sau **şi-a amestecat**) **dracul coada** = Se zice când o situaţie care părea clară devine complicată pe neaşteptate:

[...] *şi apoi când dracul îşi bagă coada în casa popii, poznele se fac cu mare uşurinţă.* (G. SION)

Îşi băgă dracul coada în oala lui şi-l îndeamnă să deschidă odăile să vadă ce minunăţii zac ascunse acolo? (CRISTEA SANDU TIMOC)

Fiind făcut de Dumnezeu, vinul era bun, dulce şi nealcoolic (mustul), dar şi-a băgat Dracul coada „şi de atunci oamenii se îmbată." (ANDREI OIȘTEANU)

Trebuie să fie un drac la mijloc = Se spune când nu se poate găsi o explicaţie logică unei situaţii încurcate sau când se bănuieşte o urzeală, ceva ascuns:

Aici încă trebuie să fie un drac la mijloc, zise Gerilă, clătinând din cap. (ION CREANGĂ)

Aici tot trebuie să fie un drac la mijloc! (MIHAIL SADOVEANU)

DRAG, -Ă

(**Ţi-e**) **mai mare dragul** (sau **e drept dragul să...**) = E o mare plăcere (să...):

Mireasa ici, dincolo nun, / Și-n mijloc el, mai mare dragul! (G. COȘBUC)

Crescu un nuc aşa de frumos, încât îţi era mai mare dragul să-l priveşti. (POP.)

Aşa vorbeşte de blând şi primeşte cu bunătate pe fiecare, de ţi-i mai mare dragul să te duci la el! (ION CREANGĂ)

Nu se îmbăta însă niciodată rău şi era blând la beţie; râdea întruna şi povestea fel de fel de minciuni, de-ţi era mai mare dragul de el… (LIVIU REBREANU)

A avea (**pe cineva**) **drag** (Pop.) = A iubi (pe cineva):

– Spune-mi, bade, din inimă, / Bagă-mi maică-ta vreo vină? / – Eu îţi spui de la inimă / Că nu-ţi bagă nicio vină... / Ci te are / Dragă tare! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A cădea (**cuiva**) **cu drag** = A deveni iubit de cineva:

Cum o văzu... îi căzu cu drag. (P. ISPIRESCU)

A prinde drag de (sau **pe**) **cineva** (Pop.) = A se îndrăgosti (de cineva):

Las'să văd şi cum se leagă / Dragostea – dar ştiu eu bine!... / Hai, mă prind feciorii dragă / Și pe mine! (G. COȘBUC)

A se avea dragi (Reg.) = A se iubi unul pe altul:

Fata şi flăcăul se aveau dragi de mici. Crescuseră, oarecum, în vecinătate. Şi aşa, în taină, se înţeleseseră să fie soţi, să facă adică nunta împreună. (ALEXANDRU MITRU)

A-i fi (sau, reg. **a-i avea, a-i sta** etc.) **cuiva** (**drag**) **ca sarea-n ochi.** v. **sare.**

A-i fi drag cuiva (sau **a iubi pe cineva a-i fi drag cuiva**) **ca ochii** (**din cap**) sau **a ţine la cineva ca la ochii din cap.** v. **ochi.**

A-i fi (**cuiva**) **drag să...** = A-i plăcea mult să facă ceva, a se simţi atras spre ceva:

Îi era drag să înveţe şi el meşteşugul albinăritului. (MIHAIL SADOVEANU)

Cât mi-a fost mie de drag / Să mân oile să pască, / Caprele să rătăcească / Prin pădurile de fag! (G. COȘBUC)

Niciodată nu găsise o cameră să-i placă, să-i fie drag să stea acasă. (AL. VLAHUȚĂ)

Când ţi-e lumea (sau **viaţa**) **mai dragă.** v. **lume.**

Cu (sau **în**) **dragă voie** (Înv.) = De bună voie. Cu plăcere:

Intrând, Lică îşi aruncă biciul pe masă, un semn că voia să petreacă în dragă voie. (IOAN SLAVICI)

Tânărului îi părea acum chiar bine că nu aflase loc să şadă: aşa o putea vedea în dragă voie. Nu mergea departe. (ION AGÎRBICEANU)

Cu dragă inimă = Din toată inima. Cu multă plăcere:

Bine, zise Saşa din nou; eu nu ştiu multe lucruri; din puţinul ce ştiu cu dragă inimă îţi spun. Cu ce să începem? (DUILIU ZAMFIRESCU)

El se întoarse şi spuse împăratului că este priimit a găzdui acolo cu dragă inimă. (P. ISPIRESCU)

Dragă Doamne! (Pop.) = Vorba vine:

Şi ne punem, dragă Doamne, la învăţat. Însă, fie vorba între noi, nu ne era a învăţa, cum nu i-e câinelui a linge sare. (ION CREANGĂ)

Şi oare de ce nu m-aş fi dat dus din Humuleşti, nici în ruptul capului, când mereu îmi spunea mama că pentru folosul meu este aceasta? Iaca de ce nu: drăgăliţă Doamne, eram şi eu acum holtei, din păcate! (*IDEM*)

În dragul lelii = În dorul lelii:

Tot mergeam eu aşa pă drum, în dragu lelii. (POP.)

DRAGOSTE

A (**mai**) **slăbi cu dragostea** (**pe cineva**) (Pfm.) = A înceta cu insistenţele (fals afectuoase) pe lângă cineva:

Era, oare, bine să încerce un demers pe lângă acel tată aşa de scump pentru a-l readuce sau trebuia să caute a slăbi dragostea filială a Siei, acum, mai ales, când el îi oferea o altă dragoste, ce putea înlocui cu atât avantaj pe cealaltă? (H. PAPADAT-BENGESCU)

A avea dragoste să… (Reg.) = A-i plăcea să…:

Făcuse un clopot mare la acea mânăstire... şi avea dragoste să-l tragă singur. (ION CREANGĂ)

A face (sau **a se da în**) **dragoste cu cineva** = A se iubi, a trăi cu cineva:

De vrei să-ţi găseşti norocul, n-ai decât să te dai în dragoste cu mine, pre legea mea. (VASILE ALECSANDRI)

A fi în (sau, înv. **întru**) **dragostea cuiva** sau, înv. **a-l lua** (**pe cineva**) **în** (ori **la**) **dragoste, a fi în dragoste la cineva** (Pop.) = A se bucura de protecţia cuiva. A-şi câştiga calda afecţiune a cuiva:

Şi Pavel, atâta era de fierbinte în dragostea lui Hristos, cât verice feliu de muncă, toate zidirile cele văzute şi nevăzute, nicidecum, întru nimica, nu le-au socotit (zicând): Cine ne va despărţi pre noi de dragostea lui Hristos? (ANTIM IVIREANUL)

A fi în dragoste cu cineva (Pop.) = A se iubi cu cineva, a fi în legături amoroase cu cineva:

Din dragostea mea cu împărăteasa n-a ieşit încă fecior. (MIHAIL SADOVEANU)

Din dragostea-i lumească un imperiu se va naşte. (MIHAI EMINESCU)

A prinde dragoste de (sau **pentru, faţă de**) **cineva** sau **a lua** (**pe cineva**) **la dragoste** = A începe să simpatizeze sau să iubească pe cineva, a-i cădea drag:

Văzând împăratul un tânăr aşa de cuminte, prinse dragoste de el. (P. ISPIRESCU)

Părintele mă ia la dragoste şi Smărăndiţa începe din când în când a mă fura cu ochiul. (ION CREANGĂ)

A se topi (sau **a se sfârşi, a muri** etc.) **de dragoste** sau **a fi nebun de dragoste.** v. **topi.**

DRAM

A avea două dramuri sub căciulă (Reg.) = A fi chibzuit:

– Nu te faci om decât pornind în lume! Mai ales dacă ai şi-un dram de şmechereală-n căpăţână, lucru ce ni se poate-ntâmpla şi nouă, cojanilor. (PANAIT ISTRATI)

Drept la dramuri (Înv.) = Bine măsurat:

Cei ce vor avea dramuri sau măsuri minciunoase în magaziile, în prăvăliile sau casele lor de negoţ, sau în târguri ori bâlciuri, fără a fi apăraţi cu acesta de osândele corecţionale hotărâte pentru dânşii, când vor întrebuinţa asemenea minciunoase dramuri sau măsuri. (CODUL PENAL din 1864)

DRAMĂ

A face o dramă din ceva =A vedea o situaţie tragică într-o întâmplare oarecare. A exagera gravitatea unei situaţii:

Tiţa... fără să facă o dramă din asta, dimpotrivă zâmbeşte înduioşată. (CAMIL PETRESCU)

DRAPEL

A fi (sau **a intra**) **sub drapel** = A servi în armată. A-şi satisface stagiul militar:

Întâiul cotigent chemat sub drapel a fost Adam şi Eva. (ANTON BACALBAȘA)

Aşa cum era şi în alte ţări, în faţa pericolelor crescânde care ameninţau pacea şi patria, era necesar ca tineretul, înainte de a intra sub drapel, să primească cunoştinţe militare elementare. (http://www.fgmanu.ro/)

A lupta sub drapelul cuiva = A lupta sau a milita pentru cineva sau pentru ceva:

O mare parte a Ediţiei Speciale de 1 Decembrie a fost dedicată celor care luptă sub drapelul românesc în teatrele de operaţii din zonele de conflict, adevăraţi eroi, care pun datoria faţă de patrie mai presus de propria viaţă. (www.tvr.ro)

A ridica drapelul luptei pentru… = A porni lupta sau acţiunea pentru…:

În genunchi, la steagul ţării, / Români, să depunem jurământ, / Că tot mai sus, în largul zării, / Vom ridica drapelul sfânt. (http://www.citatepedia.ro/)

A ţine sus drapelul = A milita cu tărie pentru o idee, o cauză etc.:

[…] *nu poate răbda mult timp să vadă urmându-se în afară o politică reprobată de naţiune prin mai multe acte solemne şi să vadă că, sub cuvântul de a ţinea sus drapelul naţional, să aleagă jocul periculos al întâmplărilor, să ne ducem să compromitem demnitatea noastră, espunându-ne la umilinţe şi să dăm pe toată ziua ocaziune străinilor de a se amesteca în afacerile noastre dinăuntru* […] (ION GHICA)

DRĂCIE

Ei, (sau **ce**) **drăcie!** ori **ei, drăcia dracului!** (sau **naibii**)**!** = Se spune pentru a exprima surpriza, nemulţumirea:

– Ei! bată-te vina să te bată!... Auzi dumneata, neiculiţă, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie, la plimbare de-a călare!!... (I. L. CARAGIALE)

– Unde vă burduşiţi, he? Nu puteţi aştepta până vă vine rândul?... Ei, drăcia dracului!... (LIVIU REBREANU)

DRĂGAICĂ

A sări (sau **a juca**) **drăgaica** (Pop.) = A fi neastâmpărat:

– Da ce-aţi păţit de săriţi drăgaica prin casă? (VASILE ALECSANDRI)

Am rămânea de capu nostru ş-am giuca drăgaica pin curte. (*IDEM*)

Păcat că nu era şi Alexandru călare pe lupul lui de adinioare! Ce drăgaică aţi fi jucat împreună! (NICOLAE GANE)

DRĂGUŞ

A-i veni (sau **a-i cădea**) **cuiva drăguş la căuş** (Mol.) = A fi nevoit să ceară ajutorul cuiva pe care l-a refuzat într-o împrejurare asemănătoare:

C-apoi atunci iarăşi mi-ţi ajunge drăguş la căuş, şi soră-mea nicovala vă va ţine în spate, iar eu vă voiu bate pe rudă pe sămânţă, ca să prindeţi la minte. (ION CREANGĂ)

DRĂGUŢ, -Ă

A fi (sau **a se arăta**) **drăguţ** = A fi amabil, binevoitor:

– Mersi, bărbăţele, eşti foarte drăguţ! răspunse femeia ciupindu-l de braţ. (LIVIU REBREANU)

A se purta drăguţ = A fi amabil:

Desigur că primul pas este mult mai greu, nu ştii limba, cultura, nu ştii multe lucruri, dar vreau să vă mărturisesc că oamenii de acolo s-au purtat foarte drăguţ cu noi. (http://www.trm.md/)

Tocmai de aceea se purta aşa de drăguţ cu oamenii, ca aceştia să zică: „Absalom va fi împăratul nostru.” (www.copilul.ro/)

DRÂMBĂ

A bate în drâmbă (Pop.) = A răbda:

Pentru că altfel, tot vom bate din drâmbă în fiecare an, punând pe net poze cu gropile din autostrăzi, gropi pe care nu le astupă nimeni. (http://www.arhiblog.ro/)

A fi ca o drâmbă (Pop.) = A fi slab la trup:

Fata nu mânca mai nimic şi era ca o drâmbă.

DREGE

A drege busuiocul. v. **busuioc.**

A o drege (Pfm.) = A face, a vorbi ceva corespunzător pentru a îndepărta o greşeală, o gafă etc.:

Observând încurcătura pe feţele celor trei, îşi dădu brusc seama c-a făcut o gafă. Vru s-o dreagă cu orice preţ. (LIVIU REBREANU)

De aceea căută s-o dreagă, adăugând că el a stăruit la Herdelea şi l-a rugat în genunchi până l-a înduplecat. (*IDEM*)

A-i drege cuiva o palmă (sau **palme**) (Pfm.) = A lovi pe cineva cu palma:

I-a dres o palmă copilului şi l-a lăsat plângând.

A-şi drege cheful (Pop.) = A face ceea ce doreşte, cu orice preţ:

Apoi, pănă a nu ajunge la dugheana cu mărgelele, se încurcă puţin pe la crâşma din sat spre a-şi drege cheful după un val aşa greu. (NICOLAE GANE)

A-şi drege glasul (sau, rar, **vocea**, înv. **viersul**) = A tuşi uşor înainte de a vorbi sau de a cânta pentru a-şi limpezi vocea:

Atunci Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuşi uşor, să-şi dreagă glasul, şi rosti sentenţios […] (LIVIU REBREANU)

Cântăreţii... îşi dreseră glasurile tuşind în chip felurit. (MIHAIL SADOVEANU)

Ei, ei! de-acum drege-ţi «voacea» şi descurcă-te, măi Trăsne, dacă poţi. (ION CREANGĂ)

A-şi drege gustul (sau **gura**) = A mânca sau a bea ceva plăcut pentru a îndepărta gustul neplăcut lăsat de alimentele sau băuturile consumate anterior:

La sarmale mai apăreau pe masă şi două-trei feluri de muştar, hrean şi alte mirodenii de dres gustul, după poftă. (http://bodean.go.ro/)

După prânz, toţi şi-au dres gustul cu un pahar de lichior.

Face şi drege = a) Se străduieşte să rezolve, să realizeze ceva:

Între toţi oamenii din împărăţia mea, numai un pădurar se bizuieşte la treaba asta. Şi acela, el ştie ce face, ce drege, de-mi aduce din când în când aşa, câte puţine, de poftă. (ION CREANGĂ)

[…] *şi întorcându-se spuse băiatului că i-a găsit un loc unde să se bage argat. Îl şi învăţă ce să facă şi cum să dreagă ca să argăţească cu folos.* (P. ISPIRESCU)

b) Se laudă, face caz că se străduieşte să realizeze ceva:

Ce-a făcut el, ce-a dres, că fetei şi lui Ipate au început a le sfârâi inima unul după altul. (P. ISPIRESCU)

Na-ţi-o frântă (sau **bună**) **că ţi-am dres-o** (Pfm.) = Se spune când cineva în loc să schimbe în bine o situaţie, o agravează:

Povestea ăluia: / Zile înşirate, fire încurcate, / Pânză rău ţesută şi vreme pierdută / S-o lovi, nu s-o lovi / Na-ţ-o frântă că ţ-am dres-o. (ANTON PANN)

O fi şi-o drege (Pfm.) = Se spune pentru a sugera un şir de întâmplări sau de vorbe lipsite de importanţă:

Unii se mândresc în mod stupid văzându-i pe copii jucându-se de-a rachetele şi de-a cosmodroamele, zicând că vor face şi vor drege cu ele prin cosmos […] (MARIN PREDA)

Tronc, Marico, că ţi-am dres-o = Se spune când cineva spune o vorbă fără rost, nepotrivită cu situaţia:

La vrâsta de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Marica, minunată femeie, groasă şi frumoasă, dar cam prostană, zicând adesea nişte vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: „Tronc, Marico!” (C. NEGRUZZI)

DREPT, DREAPTĂ

A avea drept (Pop.) = A avea dreptate:

Ai drept, moş Iolampie... Numai cei mari... Oriunde, numai ei. (EUSEBIU CAMILAR)

A avea dreptul (sau (înv.) **drit**) = A i se permite, a-i fi îngăduit; a avea voie (în temeiul legii) să întreprindă ceva, a fi îndreptăţit:

Şi, ca să ştim că aveţi dreptul de a pretinde, să întrebăm ce produceţi? (MIHAI EMINESCU)

De la cea întâi prezentare el are drit să trateze pe toţi ceilalţi ca şi când i-ar cunoaşte demult. (VASILE ALECSANDRI)

D-sa avea dreptul să ia o minimă sumă din fondurile acelea. (I. L. CARAGIALE)

A călca (sau **a păşi, a porni, a intra, a ieşi**) **cu dreptul înainte** = A începe o acţiune sub bune auspicii:

Ea nu se aştepta să calce cu dreptul înainte chiar de la prima probă a examenului.

A călca cu dreptul (sau **cu stângul**). v. **călca.**

A călca drept = **a)** A fi dârz:

Calcă drept şi să nu-ţi fie frică de ei!

b) A avea o purtare cinstită:

Ei simt în piept / Fiori de gheaţă, / Nu calcă drept, / Rău o să paţă. (VASILE ALECSANDRI)

A da drept (**cuiva**) = A da dreptate (cuiva):

Ei m-au purtat pe la jandari, legat în funie, că parcă m-ar fi prins cu mâna-n sacul lor cu făină. Jandarii tot lor le-au dat drept; la fel şi judecătorii. (EUSEBIU CAMILAR)

A da drept(**ul**) sau **drepturi** ori **a face drept cuiva** = A acorda cuiva posibilitatea, a-i oferi condiţiile necesare favorabile pentru îndeplinirea unei acţiuni în mod legal sau legitim:

Dacă însă Coroana părăseşte ce este al ei, naţia care i-a dat aceste drepturi le smulge din mâna cui le uzurpă şi i le dă înapoi regelui. (NICOLAE IORGA)

Celor ce găsiră însă că e mai bine să primească oblăduirea împărătească, ce nu li s-a dat? Drepturi ca ale nobililor ruşi, cinuri de funcţionari, cordoane de cavaler, – juveţe prinse de gâturi plecate. (*IDEM*)

A da dreptul (**cuiva**) (Arg.) = A mitui (pe cineva):

Până nu i-a dat dreptul, funcţionara de la ghişeu nici n-a vrut să stea de vorbă cu el.

A face (**a apuca, a o lua**) **la dreapta** = A coti, a se îndrepta către partea dreaptă:

Iată, nu e oare tot pământul înaintea ta? Desparte-te dar de mine! Şi de vei apuca tu la stânga, eu voi apuca la dreapta; iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stânga”. (BIBLIA)

Din Covaci, apucăm la dreapta-n sus pân Şelari; din Şelari, apucăm la dreapta pân Lipscani; din Lipscani, la stânga – şi Costică mă sărută […] (I. L. CARAGIALE)

A fi (sau **a se simţi, a se crede**) **în drept** (sau **în dreptul său**) = A beneficia sau a crede că beneficiază de condiţiile necesare favorabile pentru îndeplinirea legală a unor acţiuni, pentru exercitarea unui privilegiu:

[…] *căci fiecare autor ce se tipăreşte, o dată sau de două ori, şi face a se vorbi de dânsul, parcă ar lua o îndatorire către public, şi fiecine se crede în drept a-i cere socoteală de întrebuinţarea timpului, când el, ce ar putea să facă la mulţi aceeaşi întrebare, n-are curajul nici a deschide gura* […] (GR. ALEXANDRESCU)

A fi mâna dreaptă (**a cuiva**) = A fi omul de încredere (al cuiva):

Eu! eu, vătavul cel mare, mă-nţelegi tu cine-s eu? / Mâna dreaptă a lui hatman, carele la rândul său / Este şi el mâna dreaptă a lui vodă... Prin urmare, / Vreau să-ţi spun, cap făr' de crieri! că eu, vătavul cel mare, / N-aş putea citi prea iute ceea ce alţii au scris. (B. P. HASDEU)

Grădinarul îl învăţă cum să facă brazde, să semene flori, să le răsădească şi să le îngrijească. Şi îl luase la ochi, căci era spirt, ştii, colea, cum trebuie omului, mână dreaptă, nu altceva. (P. ISPIRESCU)

A i se pune (**cuiva**) **soarele drept la inimă** (Pop.) = A i se face foame:

Grăbiră după aceea spre o ospătărie, căci soarele li se cam pusese drept inimă. (MIHAIL SADOVEANU)

Ar fi trebuit să înceapă a mi se pune soarele drept inimă... căci era trecut de amiază. (ION CREANGĂ)

Am mers cât am mers, dar de la o vreme ni s-a pus, vorba ceea, soarele în dreptul inimii. Noroc că plutaşii, oameni prevăzători, alcătuise pe căpătăiul din urmă un fel de cuptoraş de cărămidă unde au aprins focul şi-au aşezat un ceaun pe pirosteie. (NICOLAE GANE)

A lua (sau **a sta, a se ţine în**) **poziţia de drepţi** = A lua (sau a sta, a se ţine în) poziţie perfect verticală, stând nemişcat:

Dadaci abia se ţinea în poziţia de drepţi, sub ghionturile lui Vieru. (EUSEBIU CAMILAR)

A merge drept = A merge cu mişcări sigure, fără a se clătina:

Merge drept pe marginea povârnişului, înfăşurată în mirosul cimbrului ce creşte tocmai pe fund. (EM. GÎRLEANU)

A reintra în drepturile (**lui, ei** etc.) = A dobândi o situaţie privilegiată de care anterior a fost privat:

Dar, împreună cu el, întreg poporul făcea un vis, pentru că întâiaşi dată, după sute de ani, el reintra în drepturile sale de a-şi alege domn din libera sa voinţă. (NICOLAE GANE)

A repune în drepturi = A acorda cuiva un privilegiu de care anterior a fost privat:

Trebuie luptat cu toată energia, cu toată absurditatea încăpăţânării, pentru ca nu numai această încântătoare şi nobilă bătrână, doamna Smaralda, dar şi acest prieten sublim, acest suflet mare, acest cu adevărat prinţ de neam imperial, acest divin Raoul, pe care eu îl bârfisem în gândul meu, îl acuzasem de egoism şi exclusivism de clasă, să fie repus în drepturile lui, în avuţia lui răpită de pleşcarii tagmei mele. (GIB I. MIHĂESCU)

A se duce (sau **a trece**) **în lumea celor drepţi** (D. oameni) = A muri:

Şi după, trei zile şi trei nopti, timp în care femeia nu s-a mai putut sălta din pat, a închis ochii, trecând în lumea celor drepţi, scăpând astfel de necazuri. (http://www.anidescoala.ro/)

A se odihni cu drepţii = A fi mort:

Bietul meu judecător odihneşte cu drepţii. (GALA GALACTION)

A se ţine drept = A avea o poziţie perfect verticală:

Bărbatul se ţine drept şi merge ca o cătană.

A spune drept = A spune adevărul:

– *Aveţi bunătate de vorbiţi mai moldoveneşte, cucoane, să ne dumerim şi noi; căci eu, unul, drept vă spun, că nu pricep nimica, păcatele mele!* (ION CREANGĂ)

A sta (sau **a şedea** etc.) **strâmb şi a judeca** (sau **a grăi** etc.) **drept** = A aprecia just, corect (o situaţie, un om etc.), indiferent de împrejurările (nefavorabile):

Mai bine şezi strâmb şi vorbeşte drept. / Dacă nu ştii să văpseşti, nu te pune să mânjeşti. / Mai lesne de a vorbi adevărul decât minciuna. (ANTON PANN)

A sta drept = A fi neclintit într-o atitudine, a fi dârz, curajos:

Şi ceilalţi toţi au fost netrebnici... Toţi au dat ruşinos înapoi... Au aruncat vina unul pe

altul... Numai Mitiță Filipescu a stat drept şi a lăsat să cadă pe el totul. (CAMIL (PETRESCU)

De-a fost om să-ţi steie drept în faţă, / Ca pe-un vrăjmaş l-ai depărtat de tine. (AL. VLAHUŢĂ)

A trage pe dreapta (Fam.) = A se opri cu un vehicul pe partea dreaptă a carosabilului pentru odihnă sau remedieri etc.:

Mă trage pe dreapta ieri un poliţai. – Ştii de ce te-am tras pe dreapta? mă întrebă el.– Probabil că vrei să vezi cât sunt de înalt... (http://mioritice.libertatea.ro/)

A ţine dreapta = A merge (numai) pe partea dreaptă a unui drum:

Trăsurile furnică; „ţine pe dreapta!", „mişcă mai repede!" „stânga!", „deschide-ţi ochii!", strigă vizitiii unii la alţii, într-un concert puternic de uruituri. (BARBU DELAVRANCEA)

A-i cânta (**cuiva**) **cucul la** (**în**) **dreapta** = A avea noroc:

Din când în când cucul cânta partea dreaptă. (P. ISPIRESCU)

A-şi da dreapta = A-şi strânge mâinile în semn de salut, de bucurie, de împăcare:

Cuza simţi că trecuse măsura: îşi desfăcu mâinile şi întinse dreapta către preşedintele Camerei; atunci, acesta făcu asemenea şi întinse lui Cuza adresa. (I. L. CARAGIALE)

A-şi lua (**a-şi aroga**) **dreptul** (**de a face ceva**) ori **drepturi** (**asupra cuiva**) = A se comporta ca şi cum ar fi îndreptăţit, împuternicit legal, pretinzând anumite privilegii:

Sublima Poartă promite să nu elibereze niciodată un firman la cererea unui supus valah, pentru afacerile sale din Valahia, de orice natură ar putea fi ele, şi nu-şi arogă niciodată dreptul de a chema un supus valah la Constantinopol sau în orice parte a posesiunilor otomane, sub orice pretext ar putea să fie. (CAPITULAŢIA din 1460 de la ADRIANOPOL)

Ce-i drept, e drept = Se spune pentru a recunoaşte un adevăr incontestabil:

Ce e drept, şi ele erau frumoase, hainele pare că erau turnate pe dânsele. (P. ISPIRESCU)

Drept ca lumânarea = Foarte drept:

Înţepenindu-şi picioarele, rămase drept ca lumânarea. (P. ISPIRESCU)

Sta el drept ca lumânarea şi le privea cu băgare de samă. (ION CREANGĂ)

Dreptul lui dumnezeu! = Adevărat! ce-i drept! zău!:

Se apropie de fată – şi dreptul lui dumnezeu! nici că mai văzuse... aşa frumuseţe. (P. ISPIRESCU)

Dreptul lui dumnezeu, în asemenea caz... ruşinea va rămînea numai pe seama mea. (AL. ODOBESCU)

Drepţi! (Formulă de comandă militară) =

Grupă, drepţi! (AL. SAHIA)

În dreapta şi în stânga sau **de-a dreapta şi de-a stânga** = În toate părţile:

Ai aflat, în dreapta şi în stânga, amănunte cu privire la femeia aceasta. (ION PAS)

Promisiuni, asigurări, încurajări... arătau, de-a dreapta şi de-a stânga, calea mea încrezută şi fabuloasă.(GALA GALACTION)

Alerga singur zi şi noapte în toate părţile, cum putea, şi muncea în dreapta şi în stânga. (ION CREANGĂ)

La drept (sau **la dreptul**) **vorbind** (sau, regional, **grăind**) = Spunând adevărul, de fapt, în realitate:

La dreptul vorbind, mi-i frică de obuze. (EUSEBIU CAMILAR)

Toţi domnişorii oraşelor erau pe-acasă... La drept grăind, ce ştiau ei despre ţăranul român, care plătea birurile şi pentru ei? (*IDEM*)

Nu-i rău, măi Ştefane, să ştie şi băietul tău oleacă de carte... Din cărţi culegi multă înţelepciune; şi, la dreptul vorbind, nu eşti numai aşa, o vacă de muls pentru fiecare. (ION CREANGĂ)

Să nu ştie stânga ce face dreapta = Formulă prin care se impune discreţie absolută:

Tu însă, când faci milostenie, să nu ştie stânga ta ce face dreapta ta. (BIBLIA)

Aduceau câte o echipă pe zi, apoi alta, să nu ştie stânga ce face dreapta. (VIORICA RĂDUŢĂ)

Nu înţeleg pe ce se bazează acest proiect al domnului ministru şi din nou constatăm că în acest Guvern nu ştie dreapta ce face stânga. Am văzut că una spune ministrul, alta spune primul ministru, alta spun colegii celor doi. (http://gazetadedimineata.ro/)

Sărut (sau **sărutăm**) **dreapta** (Rar) = Formulă de salutare plină de umilinţă:

După ce găti ţigara şi cafeaua, se roti puţin înaintea oglinzii şi ieşi în balcon. – Ei, Anico, vin-încoace. – Sărutăm dreapta, cuconiţă. (CONTEMPORANUL, IV)

DREPTATE

A avea dreptate (Înv.) = **a)** A avea câştig de cauză:

Şi logofătul pe care eu îl nedreptăţisem, văzând că am dreptate, mi-a dat dreptate cu toate că-i greşisem, deşi la judecată era amestecat un om de casă al său. (RADU ROSETTI)

b) A fi întemeiat în ceea ce spune şi face:

Da! mama ei avea dreptate: nu vedea nici un bine în faţa ei, dară soarta nu putea să şi-o schimbe şi nu-i rămânea decât să facă pe răspunderea ei ceea ce făcea şi să meargă cu inima întreagă înainte. (IOAN SLAVICI)

A avea dreptate (Înv.) = **a)** A avea dovezi. A avea o justificare acceptabilă:

Poporul rutean are mare dreptate lucrând pentru resturnarea despotismului şi contra centralisaţiunei imperiale, care a nimicit libertăţile sale căzăceşti. (ZAMFIR ARBORE)

Poate că era greşit şi că vechilul său avea şi el dreptate când spunea că pământul nostru nu-i încă destul de obosit pentru a-l hrăni pe cale artificială şi a-l lucra cu atâtea maşini, când ai destule braţe de muncă pentru un preţ aşa de derizoriu. (D. ANGHEL)

b) A avea motive de a face ceva:

Avea dreptate ca să reclame acest abuz.

A face (sau **a da**) **cuiva dreptate** sau, înv. **a alege cuiva dreptatea** = A judeca favorabil pe cineva. A repara o nedreptate făcută cuiva:

Cred că şi judecata are să-mi găsească dreptate. (ION CREANGĂ)

A găsi dreptate cuiva. v. **găsi.**

A-i ieşi (**cuiva**) **dreptăţile** (Pop.) = A i se face (cuiva) dreptate:

N-a fost chip să-i iasă dreptăţile şi era mereu mâhnit.

DRES

A apuca (sau **a avea**) **darul dresului** = A fi marcat de beţie:

Îl apuca darul dresului dis-de- dimineaţă şi era toată ziua mahmur.

A(-şi) face dresurile = A(-şi) aranja treburile:

Pasămite, călăuzind, el făcea dresurile înainte. (P. ISPIRESCU)

Fata împăratului îşi făcu dresurile cum o învăţase tatăl său. (*IDEM*)

A-şi pune (sau **a-şi da cu**) **dresuri** = A se farda:

Au nu îţi e ruşine să-ţi dai cu dresuri şi sulemenele? (AL. TOMA)

DRIC

A fi pe dric (Fam.; fig.) = **a)** (D. oameni) A fi grav bolnav; a fi în agonie:

– E Mişu, ne şopti Pirgu. E pe dric, ne lasă. L-a dat gata şi p-ăsta; doi bărbaţi în trei ani, başca de ce-a mai forfecat pe de-alături. Halal să-i fie, straşnică muiere, pe onoarea mea! (MATEIU I. CARAGIALE)

b) (D. acţiuni) A fi gata să eşueze:

Suntem bătuţi, suntem pe dric / Nu mai putem nimic! / Suntem pârliţi şi suntem raşi / La roată traşi! (CONSTANTIN BACALBAŞA)

A fi ca un cal de dric (Fam.; d. oameni) = A fi orgolios şi fără valoare:

Maradona şoptea: „Vedea-te-aş cal de dric!” pe când mezelarul zicea scrâşnind: „Cârnaţi şi salam să se aleagă din crupa ta de piază afurisită!” (DANIELA ZECA)

În dricul… (Fig.) = Punct culminant al unui anotimp sau al unei acţiuni care se desfăşoară în timp; miez, toi:

Vâlvătăile şi jarul carpănului şi fagului au o putere tot aşa de mare ca a soarelui în dricul verii. (MIHAIL SADOVEANU)

Maistorul are nevoie de calfă, tocmai acum toamna, când e dricul târgurilor. (POPOVICI-BĂNĂŢEANU)

Mă bucur şi eu că-i tocmai în dricul iarmarocului. (ION CREANGĂ)

DROJDIE

A fi cu drojdii în cap (Pfm.) = A fi beat:

Ici unul plin de drojdii păşeşte şovăind, / Cu capul se izbeşte d-un zid ce-i stă-nainte: / De sânge umple locul şi toţi de dânsul râd. (VASILE ALECSANDRI)

Taci, mă minere, cu drojdia în cap! Vrei bani, du-te în Germania la muncă! (http://www.pandurul.ro/)

A fi (sau **a sta**) **pe drojdie** (sau **pe drojdii**) = A fi la capătul resurselor materiale:

Parcă nu ştie lumea că, de mult, numai în miambal [suc de lemn-dulce, coagulat şi turnat în formă de bastonaşe, întrebuinţat în trecut ca medicament contra tusei] *şi-n magiun îţi mai stă nădejdea? Te vezi pe drojdii, caută să mori încai fericit.* (MATEIU I. CARAGIALE)

A-i face cuiva capul drojdii (Pfm.) = A sparge capul cuiva:

– Ce spui, mă, mocârţane?! – fluieră Iordache printre dinţi, pe când ochii lui zvâcniră în sânge – îţi fac capul drojdii! (GALA GALACTION)

DRUG

A o ţine druc (**înainte**) (Pop.) = A stărui în ceva:

Eu, văzând că iţele se-ncurcă şi că, înduioşat cum era, el avea de gând să o ţie drug înainte, mi-am furat căciula, m-am strecurat nebăgat în samă pe uşă, şi m-am dus ca un om cuminte acasă […] (NICOLAE GANE)

DRUM

A aduna (**pe cineva**) **de pe drumuri** = A da cuiva un adăpost. A lua pe cineva sub ocrotire:

Mama doarme în patul de după uşă cu un nepoţel de doi ani. Copilul a avut un tată care l-a lăsat şi a plecat în lume. Noroc că mai trăiau bătrânii şi şi-au adunat de pe drumuri fata şi nepotul. (PAVEL DAN)

Vorbele mele nu le încrestezi în nimic, ca şi când m-ai fi prins de pe apă, m-ai fi adunat de pe drumuri! (I. POP-RETEGANUL)

A apuca (sau **a lua**) **alt drum** = **a)** A schimba destinaţia iniţială:

Voi, de acuma înainte, să urmăriţi pe sulgeriu în fiecare după-amiază şi, îndată ce veţi vedea că apucă drumul Prălii, să vă luaţi după dânsul. (RADU ROSETTI)

Copilul s-a rătăcit şi a apucat alt drum.

b) A se iniţia în alt domeniu: *Taică-său a ştiut să ia alt drum.* (LUCIA DEMETRIUS)

A bate (sau **a ţine, a păzi**) **drumul** (sau **drumurile**) ori **a umbla** (sau **a fi, a sta**) **pe drumuri** = A vagabonda; a umbla de colo-colo, a fi mereu pe drum, a nu sta locului, a umbla fără rost, a umbla haimana:

Am bătut din nou drumul la Şercaia. (CAMIL PETRESCU)

Cucoşul... fugi de-acasă şi umbla pe drumuri, bezmetec. (ION CREANGĂ)

A da drumul (**cuiva** sau **la ceva**) = A lăsa din mână; a lăsa liber, a elibera (pe cineva sau ceva de undeva):

Când i-a dat drumul Noe din corabie, corbul trebuie să fi aflat numai vârful munţilor. (POP.)

Îl apucă de piept şi-l scutură cu furie, apoi, îndurerat de privirea speriată a acestuia, îi dă drumul. (M. DAVIDOGLU)

Vă poftesc să-mi daţi drumul, ca să încalec în pripă şi să mă duc spre miazănoapte. (MIHAIL SADOVEANU)

A da drumul (**cuiva** sau **la ceva**) = **a)** A desface o cusătură, un tiv (pentru a lărgi sau a lungi o haină):

Va trebui să-i dau drumul din umeri [surtucului]. (M. DAVIDOGLU)

b) A permite (cuiva) să intre sau să iasă:

Nu-i mai dă drumul pe poartă afară, de când cu întâmplarea cu streinul. (CAMIL PETRESCU)

Acum cred că... mi-i da drumul să întru. (ION CREANGĂ)

c) A pune în mişcare, a face să pornească:

A dat drumul motorului.

d) (Fig.) (În trecut) A concedia (pe cineva), a scoate (pe cineva) din slujbă.

Acum o săptămână, nenorocitul a venit cu cinci minute mai târziu la slujbă. Patronul, cum l-a văzut, l-a bătut până l-a umplut de sânge şi apoi l-a dat afară… Acum e pe drumuri, cerşetor! (ANTON BACALBAŞA)

A da (**cuiva**) **drumul în lume** = A da (cuiva) libertatea să plece, a lăsa (pe cineva) de capul lui, a nu mai ţine din scurt:

Lasă-mă, dă-mi drumu-n lumea mea, mi-i drag altul. (MIHAIL SADOVEANU)

Când mi-a dat tata drumul în lume, mi-a pus o legăturică în mână. (CAMIL PETRESCU)

A face drum (sau **cale**) (Înv. şi pop.) = A merge, a umbla, a călători:

Când răstorni mămăliga pe masă şi se desface, ai a face drum. (POP.)

Femeia l-ar fi minţit că mai are de făcut drum foarte lung. (GH. SCHWARTZ)

Au fost cazuri când am făcut cale de sute de km pentru un surâs. Care poate nici nu s-a deschis la sosirea mea. (ION LAZU)

A fi de pe drumuri = A fi fără familie aşezată, fără locuinţă stabilă, fără căpătâi:

Dar ia mai aveţi puţină răbdare, căci fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luaţi numai aşa, cum s-ar întâmpla. (ION CREANGĂ)

A fi pe drumuri = **a)** A nu avea locuinţă stabilă:

I s-a luat tot ce avea şi acum e pe drumuri, fără nimic.

b) A fi fără un rost în viaţă şi fără sprijinul familiei:

A ieşi la drumul mare = A ataca oamenii în drum spre a-i jefui:

Păunaşul Codrilor ar apăra-o chiar, la nevoie, de orice duşman. Dar acuma nu umblă numai el prin codri şi nu iesă numai el la drumul mare; să vă ferească Dumnezeu de vreo întâlnire cu Ianoş şi cu haraminii [(înv. şi reg.) haiduc] *lui.* (RADU ROSETTI)

Acolo au jefuit satele fără apărare de au fugit oamenii care încotro, iar acum tâlharii au ieşit la drumul mare de jefuiesc pe toţi care le pică la mână. (DAN RĂDULESCU)

A întoarce (**pe cineva**) **pe drumul cel bun** = A determina pe cineva să adopte un mod de viaţă, un comportament etc. (sau să revină la un mod de viaţă, un comportament etc.) conform normelor vieţii sociale:

Întâmplarea aceasta ne arată cât de minunat este modul în care Dumnezeu poate întoarce un om păcătos pe drumul cel bun. (www.sfaturiortodoxe.ro/)

A lăsa (**pe cineva**) **în drum** = A părăsi (pe cineva) (la nevoie):

Sunt foarte harnici şi cinstiţi, nu te lasă în drum. (AL. IVASIUC)

A lăsa (sau **a arunca, a azvârli** etc.) (**pe cineva**) **pe drum** (sau **pe drumuri**) = **a)** A da (pe cineva) afară din casă:

Când ş-a dat sufletul, mă strângea de mâni ca c-un cleşte şi te chema, ars d-un foc nestins. „Încă doi ani... Să nu vă las pe drumuri”... a zis şi i-am închis ochii. (BARBU DELAVRANCEA)

Vrei să ne-aprindem paie în cap? Să ne zvârlă baba pe drum? (ION CREANGĂ)

b) A lua cuiva totul, a sărăci pe cineva:

Mă răpeşti şi mă despoi, / M-arunci pe drum să pier. (G. COŞBUC)

Când am avut serbarea de întâi Mai, l-a văzut la grădină cu cocardă în piept și i-a zis: «Ce, măi, și tu faci socialism? Am să te arunc pe drumuri!» Și i-a purtat sâmbetele. (ANTON BACALBAȘA)

A lua drumul uliței. v. **lua.**

A lua drumul. v. **lua.**

A nu se lua (**ceva**) **din drum** (Reg.) = A nu se găsi ușor (ceva):

– Nu te pune în poară, măi omule, cu împăratul iadului; ci mai bine ia-ți bănișorii și caută-ți de nevoi. [...] *– Bun! zise Dănilă. Nici asta nu se ie din drum.* (ION CREANGĂ)

A pune (**pe cineva**) **pe drumuri** = A face pe cineva să meargă mai mult decât ar fi necesar pentru rezolvarea unei probleme:

Și, în sfârșit, pe când boierii cei mari, bătrâni, se arătau indignați, ca Alecu Beldiman în „Jalnica tragodie" a lui, că-i tulbură revoluționarii în huzurul lor și-i pun pe drumurile de străinătate ale pribegiei prin Bucovina și Basarabia […] *altă boierime, mai nouă, mai tânără, mai îndrăzneață, se gândea să întrebuințeze evenimentele neașteptate pentru a crea o nouă situație patriei lor.* (NICOLAE IORGA)

Și pe mine mă pune să umblu pe drumuri, să dau și bani, și eu nu mai pot să umblu pe drumuri, sunt bolnavă, am optzeci și trei de ani, cum să mă lupt cu hoții să-mi iau ce am de la părinți?! (O. NIMIGEAN)

A rămâne (sau **a ajunge**) **pe drumuri** = A rămâne fără adăpost, fără slujbă, fără mijloace de trai:

Așa ajunse Păcală iar pe drumuri. Se duse și tot se duse mereu, de dimineață până la prânz și de la prânz până seara. (IOAN SLAVICI)

El, Dumescu, preferă să-l mâhnească azi, decât să-l lase pe drumuri mai târziu. (LIVIU REBREANU)

– Așa este, ai dreptate; dar el poate să se amorezeze de alta, sau poate să afle că ne iubim amândoi și să ne oropsească și atunci vom rămânea calici pe drumuri. (NICOLAE FILIMON)

A se da din drumul cuiva = **a)** A se da la o parte:

Se dădu din drum, lăsând-o să treacă.

b) A nu mai împiedica pe cineva în acțiunile sale:

Fata i-a spus să se dea din drumul ei și să n-o mai încurce.

A se face drumul cruciș = A se bifurca, a se face cruce:

Ne-am dus până unde ne-am dus și ni s-a făcut drumul cruciș și nu ne-am mai putut duce. (POP.)

A sta (sau **a se pune** etc.) **în drumul cuiva** (sau **a-i sta cuiva în drum**) = A se afla (sau a ieși) înaintea cuiva, împiedicându-l (să înainteze, să facă o treabă etc.). A împiedica pe cineva într-o acțiune. A i se împotrivi cuiva:

Zis-a Varlaam către îngerul Domnului: „Am păcătuit, pentru că n-am știut că stai tu în drum înaintea mea. Deci, dacă aceasta nu este plăcut în ochii tăi, atunci mă voi întoarce". (BIBLIA)

Jalnic tu-ți doinești durerea / Dunăre, și iat-acum! / Din mormânt ieși puterea / Și-n zadar îi stai în drum. (G. COȘBUC)

A vorbi alăturea cu drumul = A vorbi prostește. A îndruga verzi și uscate:

Dar în genere discursul d-lui Filipescu ne-a făcut impresia unei cuvântări alăturea cu drumul. (ANTON BACALBAȘA)

Stând la țară de vreo nouă zile, îmi pot da seama cât de alăturea cu drumul e discursul etnologilor. (SORIN STOICA)

A-i da cuiva răvaș de drum (sau **a-i face cuiva răvașul**). v. **răvaș.**

A-i ieși cuiva în drum = A întâmpina pe cineva:

Ieși tu, mândră-n drumul lui / Și-i dă gură bietului. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-i ţine cuiva drumul legat = A împiedica acţiunile cuiva:

De mă iei, de nu mă iei, / Mă mai roagă ş-alţi flăcăi. / De-ai nădejde de-nsurat, / Nu-mi ţine drumul legat. (POP.)

A-şi căuta (sau **a-şi vedea**) **de drum** (sau **de cale**) = A pleca:

Mai bine ţi-ai căta de drum şi-ai întreba pe Sfânta Vineri, milostiva, că de ce izvorul meu, limpede ca roua şi rece ca gheaţa, codeşte gura călătorilor şi pleacă toţi bombănind […] (BARBU DELAVRANCEA)

Apoi o lăsă acolo şi-şi căută de drum, mulţumită fiind în suflet că a putut săvârşi o faptă bună. (ION CREANGĂ)

În sfârşit am dat ce le-au plăcut şi mi-am cătat de drum. (VASILE ALECSANDRI)

Dânşii au pornit devale şi eu m-am întors şi m-am uitat după ei o bucată de timp, ş-apoi mi-am văzut de drum şi i-am spus socrului ce mi-au spus călăreţii, şi s-a mirat şi dumnealui... (LIVIU REBREANU)

A-şi da drumul = a) A se lăsa în jos. A coborî:

Şi-a dat drumul cu dânsa, pe o altă lume, unde era un rai şi nu altăceva. (ION CREANGĂ)

b) A se avânta. A depăşi o inhibiţie. A începe să povestească:

Şi-a dat drumul conu Dumitrache ş-a povestit ba una, ba alta, până târziu. (AL. VLAHUŢĂ)

c) A izbucni (într-o avalanşă de vorbe, în ţipete, în plâns etc.):

Ho! Ţi-ai dat drumul la gură şi nu te mai opreşti! (POP.)

A-şi face (sau **a-şi croi, a-şi găsi**) **un drum** (**nou în viaţă**) = A dobândi o (nouă) situaţie materială sau socială, o (nouă) poziţie etc.:

Îşi dădu seama acuma că dragostea aceasta a luat o întorsătură plină de răspunderi. Şi tocmai când el a început să-şi croiască de-abia un rost în lume! (LIVIU REBREANU)

Să întindem mâna şi altora, să-i ajutăm să-şi facă un drum. (CAMIL PETRESCU)

A-şi face drum = A se abate de la traseul iniţial spre a se duce undeva sau la cineva:

Din ceruri exilata, osândita trufie îşi face drum şi intră în sfintele altare. D-acolo destinează creştina înfrăţire. (I. HELIADE RĂDULESCU)

Îşi face drum pe lângă camera fiului ei, încercând, cu auzul ei tot mai scăzut, să deducă cine este fata misterioasă [...] (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

Drum bun! = Urare adresată cuiva care pleacă într-o călătorie:

– Drum bun!… Să ne scrieţi!… De pretutindeni!… Negreşit!… Adio!… (LIVIU REBREANU)

Pe Ben-Ardun / N-ai să-l mai vezi în zbor nebun, / Pe urma unui şoim uşor... / Nu-i vei pofti: Drum bun! (G. COŞBUC)

Hoţ (sau **tâlhar**) **de drumul mare** = Hoţ care atacă oamenii în drum, spre a-i jefui:

Din pricina lui frate-meu, o să mă fac tâlhar de drumul mare! (MIHAIL SADOVEANU)

Nişte oameni buni-teferi... purtaţi cu jăndari, ca hoţii de drumul mare. (CAMIL PETRESCU)

Nici asta nu se ia din drum= Nu este ceva uşor de găsit, nu se găseşte cu una cu două:

– Nu te pune în poară, măi omule, cu împăratul iadului; ci mai bine ia-ţi bănişorii şi caută-ţi de nevoi. [...] *– Bun! zise Dănilă. Nici asta nu se ie din drum.* (ION CREANGĂ)

Pe drum = Gata să vină, să sosească, să apară, să se nască:

Asculta cu gândurile la cei şapte copii şi al optulea pe drum. (CEZAR PETRESCU)

Pe toate drumurile = Pretutindeni, peste tot:

Oamenii plâng pe toate drumurile şi spun şi comunelor vecine care merg, spun că le-au luat totul şi acum au rămas cu ochii în mărăcini. (MIOARA ANTON, LAURENŢIU CONSTANTIN)

Marfă din asta găseşti pe toate drumurile.

Pe-aici (sau **pe-aci, pe ici**) **ţi-e drumul!** = Pleacă repede!:

Şi luând şi nucile, pe cari le ochise el, încălecă şi pe ici ţi-e drumul! (P. ISPIRESCU)

Când te miri ce nu-i venea la socoteală, ie-ţi, popa, desagii şi toiagul şi pe ici ţi-e drumul. (ION CREANGĂ)

DUBI

A pune (**pe cineva**) **la dubit** (Fam.) = A băga (pe cineva) la închisoare:

C-un director de agie / Nu e lucru de glumit / Căci el poate-ntr-o mânie / Să te puie la dubit. (VASILE ALECSANDRI)

DUBLU, -Ă

A da o dublă = A cădea acelaşi număr de puncte la ambele zaruri:

Dacă n-ar fi dat o dublă, el ar fi pierdut partida.

A vedea dublu = **a)** A vedea două imagini ale aceluiaşi obiect. A vedea tulbure:

– Voiesc să mă uit în ochii dumitale atât de mult până te voi vedea dublu, triplu… – A! îl întrerupse voios femeia. Nu-ţi mai ajung aşa acum sunt?… Vrai să mă vezi dublu, triplu… Imaginaţie de sultan oriental. (EUGEN LOVINESCU)

b) A fi beat:

Majorul bea pahar după pahar de vin roşu; unicul său ochi îl obliga să facă ceea ce trebuie pentru a vedea dublu, aşa că nu trebuia să piardă nicio înghiţitură de vin. (BORIS VIAN)

Cuvânt (sau **vorbă, afirmaţie** etc.) **cu dublu sens** (sau **înţeles**) = Cuvânt (sau afirmaţie etc.) cu două înţelesuri, echivocă:

Apoi îi arătam imposibilitatea de a cunoaşte pe oameni şi nesiguranţa pe care ne-o inspiră iubitele noastre, deoarece orice gest de-al lor poate avea dublu înţeles. (ANTON HOLBAN)

Steluţa e palidă, blondă, cu ochii albaştri şi oftează ca Ofelia. Georgică e oacheş, încovrigat ca un semn de întrebare şi vorbeşte tot în dublu înţeles ca Hamlet. (ION MINULESCU)

DUCĂ

A fi sau **a se simţi pe ducă** = **a)** A fi gata de plecare:

Putem spune, din sorginte autorizată, că ieri s-a petrecut la palat o scenă, care caracterizează situaţiunea întreagă ca imposibilă de susţinut. Guvernul e pe ducă. La ediţia de seară amănunte. (I. L. CARAGIALE)

b) A fi pe punctul de a se sfârşi:

Iarna e pe ducă.

c) (Pex.) A fi pe moarte:

Baba era pe ducă. (MIHAIL SADOVEANU)

A lăsa pe cineva în duca lui = A lăsa pe cineva în voia lui:

– Lasă-l mai bine în duca lui, interveni colegul, şi ai să vezi că te poţi înţelege cu el.

A se duce într-o ducă = A merge fără oprire:

Şi mă duc vere-ntr-o ducă... / De se pare că-s nălucă, / Drept la târg. (VASILE ALECSANDRI)

DUCE

A duce (**pe cineva**) **cu vorba** (sau, arg. **cu muia, cu şupa**) = A face cuiva promisiuni, amânând mereu (sau mult) împlinirea lor, pentru a obţine răgaz. A tărăgăna. A purta cu vorba:

Ades, când îi întâlneam peste ani pe participanţii şuetelor de la Capşa, ne salutam cu o vorbă a lui Bonciu: „Detest dusul cu muia şi ficţiunea şmecherească!”. (VLAICU BÂRNA)

Băiatul a dus-o cu vorba pe fată toată iarna şi i-a promis că se vor căsători, dar acum s-a răzgândit.

A duce (**pe cineva**) **paşii** sau **a-şi duce paşii spre** = A merge spre…:

Ducându-mi paşii solitari, / Pe sub pădurea cântătoare, / Coroane-n veci nepieritoare / Simt în frunzişurile mari. (AL. MACEDONSKI)

A duce ceva (**până**) **la capăt** sau (rar) **cap** sau (**până**) **la** (**bun**) **sfârşit** = A îndeplini (în bune condiţii). A desăvârşi:

Ionuţ Vulpescu, ministrul Culturii, a declarat sâmbătă, la inaugurarea sălii Teatrului de Operetă şi Musical „Ion Dacian”, că acest

proiect, dus până la capăt „într-o țară renumită, mai degrabă, pentru că, prea adesea, își lasă baltă interesele”, înseamnă, de fapt, „un drum care abia acum începe”. (http://www.mediafax.ro/)

Mai bine să nu începi ceea ce nu poţi duce la bun sfârşit. (ARINA AVRAM)

A duce cu preşul (sau **a duce cu zăhărelul, a duce de nas**) = A păcăli:

– Asta, îi zisei, e drept mulţumire că te-am făcut să-ţi vezi visul cu ochii, mergând la Arnoteni. – După ce m-ai purtat şase luni cu zăhărelul. Şi dacă aţi mers, de partea cui a fost câştigul, a mea ori a dumneavoastră? (MATEIU I. CARAGIALE)

De ce încerci să mă duci cu preşul? (ZAHARIA STANCU)

E drept însă şi altceva: cui mă duce cu preşul puţin îi pasă de ce mă las dus. (LIVIUS CIOCÂRLIE)

A duce cu şoşoşo (sau **a lua**) **cu şoşoşo** (**pe cineva**) sau **a umbla cu şoşoşo** (Reg.) = A linguşi, a amăgi (pe cineva):

Umblă pe lângă mine cu şoşoşo; crede că eu nu bag de seamă. (POP.)

A duce (sau **a purta, a târî, a ține**) **de nas** (**pe cineva**)**.** v. **nas.**

A duce dorul sau **jindul** (**cuiva, a ceva** sau **de ceva**) = A-i fi dor de cineva sau ceva:

[…] *aici, la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea: „Falā goală, traistă uşoară”; şezi cu banii în pungă şi duci dorul la toate cele.* (ION CREANGĂ)

Eşti ce nu eşti: acesta e amorul / Pe care eu-l urăsc deşi-i duc dorul! (ȘT. O. IOSIF)

Şi pe când tu te gândeai la mine, eu umblam zile întregi în cale lungă dus numai de dorul tău şi de amarul inimii mele. (IOAN SLAVICI)

Ceri la văduvă bărbat şi ea îi duce dorul. (ANTON PANN)

A duce grija sau, rar, **vergile** (**cuiva** sau **a ceva**) = **a)** A fi îngrijorat să nu i se întâmple cuiva ceva rău:

Ea le-a spus părinţilor să nu-i mai ducă grija, că ştie ce să facă.

b) A se interesa de cineva sau ceva:

– Ia las’, moşule, nu-i duce grija; pun rămăşag că are să-mi aducă sălăţi întocmai ca aceste, şi încă multe, că ştiu eu ce poate el. (ION CREANGĂ)

A duce poşta (sau **ştafeta**) = **a)** A bârfi:

O ştiam cu toţii că numai ea ducea poşta şi ne-a dovedit şi azi.

b) A se ţine de intrigi:

Vecina lor simţea o adevărată plăcere de a duce ştafeta şi de a născoci fel de fel de istorii.

A duce (**pe cineva**) **la groapă** (sau **la ultima locuinţă** etc.) = A conduce la locul de înmormântare:

Am dus la ultima-i locuinţă pe un june... plin de speranţe şi de viitor. (AL. MACEDONSKI)

Se mişc-în line pasuri, / Ducând la groapă trupul reginei dunărene. (MIHAI EMINESCU)

Mâhnirea ei a fost atât de mare, încât peste câteva săptămâni o duse la groapă. (ION GHICA)

A i (**se**) **duce** (**cuiva**) **pomina** (sau **faima, vestea** ori pop. **buhul**) = A ajunge să fie cunoscut de toţi:

Iară după ce se duse vestea în ţară, mai mulţi voinici se vorbiră să meargă împreună la pândă şi să mântuiască ţara de un aşa balaur înfricoşat. (P. ISPIRESCU)

În acelaşi timp se dusese prin Lipova vestea că o fată a fugit de la călugăriţe cu un băiat. (IOAN SLAVICI)

A o duce (**cu cineva**) = A convieţui cu cineva. A trăi într-un anumit fel:

Şi atunci, nu-i rămâne decât să pretindă că nici înainte românii n-au dus-o bine. (ALEX ŞTEFĂNESCU)

Cât au trăit părinţii fetii, Vlad a dus-o bine, fiindcă o ajutau părinţii. (CRISTEA SANDU TIMOC)

A se duce (sau **a merge, a pleca**) **în** (sau **la**) **treaba** (sau **treburile**) **lui** (**ei** etc.) sau **a se duce în treabă-şi** sau **a-şi vedea de treaba lui** (**a ei** etc.) = A se întoarce la ocupaţiile sale, a-şi vedea de lucrul său, de interesele sale:

Cei trei camarazi se despart, să meargă fiecare la treaba lui. (I. L. CARAGIALE)

Felix era acum atât de devotat cauzei Otiliei, pe care o înţelegea, încât, intuind situaţia, plecă fără să murmure, având aerul că se duce la treburile lui. (G. CĂLINESCU)

A se duce cu Dumnezeu (sau **în plata, în ştirea lui Dumnezeu, în plata Domnului**) = A merge unde vrea, unde poate, oriunde:

– Acu lasă, că m-ai supărat destul... Du-te cu Dumnezeu! (LIVIU REBREANU)

– Numai cucoana asta de n-ar mai sta pe aici că, nu ştiu, dânsa poartă toate relele... Barem de s-ar duce cu Dumnezeu, să nu ne mai amărască! (*IDEM*)

Un capital cumsecade pentr-un om cât de sărac; / Na-ţ-ii pe toţi, pân' la unul, şi du-te cu Dumnezeu. (ANTON PANN)

A se duce de pe capul cuiva (sau **a pleca**) **de pe capul cuiva** = A lăsa în pace pe cineva:

Duceţi-vă de pe capul mieu,că mi-aţi scos peri albi! (ION CREANGĂ)

A se duce de râpă, (rar) **a ajunge la malul râpei.** v. **râpă.**

A se duce drept (sau **într-un suflet, glonţ, puşcă, întins**) = A merge repede undeva:

Târziu ş-a adus aminte că nici nu i-a mulţămit. / Deci alergă într-un suflet, inima în el săltând, / Numaidecât la vizirul a ajuns nepricepând; (ANTON PANN)

Puneţi mâna toţi cu totul să dăm bolovanul la o parte şi să mergem într-un suflet să ne scăpăm stăpânul de la pieire. (P. ISPIRESCU)

Băieţelul cel mai mic al Smarandei, care se nimerise prin preajma cârciumii şi văzuse bătaia, goni într-un suflet până acasă […] (LIVIU REBREANU)

Şi, cum tutunul îi era pe isprăvite, şi-a luat pălăria şi s-a dus glonţ la cârciumă. (*IDEM*)

Trase ivărul uşii şi se duse puşcă la gard. (BARBU DELAVRANCEA)

A se duce după cineva (Pop.) = A se mărita:

Eu, Costane, după el nu mă duc... că-i colţat şi hâd. (EUSEBIU CAMILAR)

După ciobănel m-oi duce, / Că guriţa lui e dulce! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A se duce în (sau (înv.) **a se deda pre**) **sihăstrie** (Înv. şi reg.) = A se sihăstri:

Văzuse că el tot nu e nimic de lumea asta oarbă şi d-aia se dusese în sihăstrie. (P. ISPIRESCU)

A se duce în lume = A pleca departe, fără să se ştie unde:

Toată lumea ştia că Miron s-a dus în lume; nimeni însă nu ştia unde s-a dus şi ce s-a făcut. (IOAN SLAVICI)

A se duce în ţară = A se duce în lumea largă:

Eu mă duc mândruţă-n ţări, / Dar te rog să nu porţi flori. (POP.)

A se duce în treaba lui (sau **în treabă-şi** sau **într-ale sale**) = A pleca, a-şi vedea de drum:

Cucoşul o ia de jos cu bucurie, se duce în treaba lui şi lasă pe boier în pace. (ION CREANGĂ)

Se duse fiecare într-ale sale.

A se duce pe drum neînturnat = A muri, a dispărea:

Unde-i boul lui cuminte, unde-i vulpea diplomată? / S-au dus toţi, s-au dus cu toate pe o cale ne-nturnată. (MIHAI EMINESCU)

A se duce pe urlaţi (Reg.) = A fugi repede de undeva (urlând); a se duce foarte departe şi pentru totdeauna:

[…] *şi scăpând cu mare greu de mâinile lor, hârşcâit şi stâlcit cum era, a lăsat şi bani şi tot şi s-a dus pe urlaţi după ceilalţi.* (ION CREANGĂ)

A se lăsa dus (**de gânduri, de visare**) = A se lăsa copleşit de gânduri, de visare:

În faţa munţilor noştri sufletul se lasă dus de visare: ca într-o elegie fără sfârşit. (ALECU RUSSO)

Câteodată, se lăsa dus de gânduri; se oprea locului şi privea fix într-un punct imaginar. (AURA CHRISTI)

A se tot duce = A merge fără încetare:

S-a tot dus cale de trei zile. (I. POP-RETEGANUL)

Ivan începe iar a cânta şi se tot duce înainte. (ION CREANGĂ)

Se tot duc, se duc mereu, / Trec în umbră, pier în vale, / Iară cornul plin de jale / Sună dulce, sună greu. (MIHAI EMINESCU)

A-l duce (**pe cineva**) **capul** sau **mintea** ori (rar) **mintea şi capul** = A fi perspicace:

[…] *iar la zile mari, ca să le ticnească veselia, împărţeau bucăţica de pâine cu orfanii, cu văduvele şi cu alţi nevoiaşi, cum apucară din părinţi. Atâta-i ajungea capul, atâta făceau şi ei pe vremea lor, Dumnezeu să-i ierte şi să-i odihnească, unde-or fi acolo, că bună inimă mai aveau!* (ION CREANGĂ)

Atâta m-a tăiat capul şi m-a dus mintea, luminate împărate, atâta am făcut. Măria-ta judecă şi fă ce e cu dreptul. (P. ISPIRESCU)

A-l duce (**pe cineva**) **cu gândul la…**= A-l face pe cineva să se gândească la…:

De fapt, m-au dus cu gândul la faptul că întâlnirile dintre oameni pot avea rolul unui amănunt biografic, a ceva ce schimbă viaţa fiecăruia dintre cei doi care se întâlnesc. (AURORA LIICEANU)

Jurnalistul Cristian Tudor Popescu a afirmat, la Realitatea TV, că discursul preşedintelui PDL, Emil Boc, îl duce cu gândul la „Germania din primăvara lui 1945”. (http://jurnalul.ro/)

A-şi duce traiul = A trăi:

Dumnezeu, după ce a făcut toate animalele şi vietăţile, a orânduit apoi fiecăruia felul de viaţă şi locul unde să-şi ducă traiul. (POP.)

Ducă-se pe pustii (sau, reg. **în pietre, în bolovani**) (Mpl.; euf.) = Epilepsie:

Mi se pare, trăiţi, don căpitan, că suferă de „du-că-să pă pustii”, răspunde un soldat. (ANTON BACALBAŞA)

Zice c-a vindecat pe Lina Todiresei, care-o aduse mă-sa astă-iarnă la sfinţia-ta să-i citeşti de ducă-se-pe-pustii... de era să moară de tot după aia, c-a apucat-o şi mai rău năbădăile... (G. TOPÂRCEANU)

Ducă-se pe pustii! sau **Ducă-se** (**duce-te-ai**, **duce-s-ar** etc.) **pe** (sau **la, în**) **pustii** (sau **pustiu, pustia**)**!** (Pop.) = Nu vreau să mai ştiu de el (de tine, de ei etc.)!, ducă-se (duce-te-ai, duce-s-ar etc.) dracului!, lua-l-ar (lua-te-ar etc.) naiba!:

Dar mai grea e sărăcia, duce-mi-s-ar la pustia. (POP.)

Smaranda se înfurie brusc: – Ducă-se pe pustii de cucoană, fire-ar a dracului! (LIVIU REBREANU)

– Sărăcie, sărăcie / Duce-te-ai pe pustie, / Sărăcie, ce-ai cu mine? (CRISTEA SANDU TIMOC)

Du-te, de te plimbă! = Lasă-mă-n pace! Pleacă!:

Eu voi să trăiesc; d-aia m-am măritat; aminteri mă duceam la călugărie!… Şi-n sfârşit, dacă-ţi place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t' te plimbă, şi să ne vedem când mi-oi vedea ceafa... fără oglinzi! (I. L. CARAGIALE)

Du-te-ncolo! = Pleacă! Lasă-mă în pace! Exprimă neîncrederea faţă de spusele cuiva:

– Du-te-ncolo! N-o să te mai creadă nimeni!

Du-te-vino = Forfotă. Mişcare continuă (şi intensă) încoace şi încolo:

Deasupra celor patru terase largi e un neîntrerupt du-te-vino de vagonete. (GEO BOGZA)

Te-aş fi remarcat chiar dacă nu ai fi urmărit şaptesprezece minute prin monoclu furnicile aflate în du-te vino pe dudul meu preferat. (CRISTINA FRÂNCU)

DUDĂU

Cât hăul şi dudăul (Pop.) = Niciodată:

Aşa ţi se cade, procletule!... Vadra nu ţi-o mai trimit acasă, pâ-nă-i hăul!... (DUMITRU ALMAŞ)

DUH

A-şi da duhul = A muri:

Şi poate că din această pricină, bolnăvindu-se greu, şi-a dat duhul, tocmai când ajunsese îngrijitor la biserica Nicoriţa din Tătăraşi. (ION CREANGĂ)

După un chin de jumătate ceas, în sfârşit, îşi dete duhul în mânile călăilor săi. (C. NEGRUZZI)

Cu duh (sau **plin de duh**) = Cu spirit, fin, inteligent, subtil, spiritual:

Acel sec, în judecata-i, e cu duh şi e frumos. (MIHAI EMINESCU)

Iaca băietul, vezi-l, îi frumos... cu duh. (VASILE ALECSANDRI)

Fieşcine cunoaşte ce cap tânărul are; / Dar, pentru că dă bine din mâini şi din picioare / Şi trânteşte la vorbe fără să se gândească, / Am văzut multă lume cu duh să-l socotească. (GR. ALEXANDRESCU)

Cu duhul blândeţii (sau **blândeţelor**)**.** v. **blândeţe.**

Sărac cu duhul = Prost, naiv, simplu:

D. Sihleanu a vorbit de „învechimea veche” şi de anticitatea antică, de cei săraci cu duhul al cărora este împărăţia Cerului, de doine şi de Ileana „Cosânzeana, în, „cosiţe floarea-i cântă”, nelăsând pe auditoriu în îndoială asupra păsărelelor cari cântă mereu în colivia strâmtă a propiului craniu. (MIHAI EMINESCU)

Slab de duh = Greoi la minte. (Nob.) Lipsit de personalitate:

La bună ziua prefectului nu răspunseră decât câţiva, mai slabi de duh. (PETRU DUMITRIU)

DULAP

A învârti dulap (sau **dulapuri**) sau **a întoarce chichiţe şi dulapuri** (Reg.) = A înşela:

Ci să ştii să-ntorci dulapuri, / Să rabzi multe, să-nghiţi hapuri, / Să despici şi firu-n două / Şi să scoţi din piatră lapte, / Iar nu să-mi spui basme nouă, / Şi că trei şi trei fac şapte. (COSTACHE BĂLĂCESCU)

Văzând dar ovreiul, stând se socoti / Cu înşelăciune dulap a-nvârti. (ANTON PANN)

A juca (sau **a-i trage**) **cuiva un dulap** ori **a lua pe cineva în dulap** (Reg.) = A amăgi:

El îmi spuse, pe picior lângă un dud favorit al meu, ce-l găurisem de mai nainte şi prin care petrecusem o funie cu mare meşteşug ca să învăţ să săr pe funie ca comedianţii ce văzusem că jucau la dulap la Cişmigiu. (I. HELIADE RĂDULESCU)

DULCE, -I

A face (**cuiva**) **ochi dulci** = A privi (pe cineva) cu dragoste; a curta:

Minodora parcă uitase sărutarea cu pricina. Ba, în cele din urmă, prinse a face ochi dulci locotenentului, ştii, cum fac femeile când vor să scoată pe bărbat din minţi. (LIVIU REBREANU)

[…] *a doua zi după înmormântarea nenorocitei fete închipui şi spuse stăpânei sale o poveste întreagă despre o iubire nenorocită a Anicăi pentru un gramatic, care într-adevăr făcuse ochi dulci frumoasei ţigance dar, cu puţină vreme înainte de nuntă, fusese dat afară din pricina unor fapte necinstite.* (RADU ROSETTI)

A fi sătul de dulce = A se sătura de bine:

Cel sătul de dulce vrea şi amar câteodată. (POP.)

– Mi se pare mie sau eşti sătul de dulce?

A spune cuiva de dulce = A spune (cuiva) lucruri dezagreabile, a reproşa (cuiva ceva), a certa pe cineva:

– Vezi să nu-ţi spună ea ceva de dulce, zise băiatul.

DULUŢĂ

A se duce duluţă sau **a fugi duluţă** = A alerga foarte repede:

Dară lupul, să te ţii, pârleo! lungi pasul lupeşte, se duse, duluţă, de nu mai dete cu mâna de dânsul. (P. ISPIRESCU)

– Mă! da' sprinten şi sprinţăroi copil mai ai, drept să-ţi spun! Când aproape-aproape să pun mâna pe dânsul, i-am pierdut urma, şi să te duci, duluţă! (ION CREANGĂ)

BARZĂ (spăriet): *Vai de mine!… el îi!… Stăpânu-meu!… Mă duc să dau de ştire lui cuconu Agachi.* (Fuge până la uşa din dreapta.) *Nu-i aci… e în aialaltă parte… să te duci, duluţă.* (VASILE ALECSANDRI)

A se ţine duluţă = A se face nevăzut:

Dară lupul, să te ţii, pârleo! lungi pasul lupeşte, se duse, duluţă, de nu mai dete cu mâna de dânsul. (P. ISPIRESCU)

DUMNEZEU

A (**se**) **ruga pe** (sau **de**) **toţi Dumnezeii** = A se ruga cu insistenţă, a implora:

Atunci Harap-Alb începe a-i spune toate cu de-amănuntul şi o roagă de toţi dumnezeii ca să-i dea ajutor. (ION CREANGĂ)

Şi te mai rog de toţi dumnezeii să-mi împrumuţi macar o dată carul cu boii, s-aduc nişte lemne din pădure la nevastă şi la copii […] (*IDEM*)

A da cu barda (sau **cu piatra** etc.) **în Dumnezeu** = A fi nesocotit; a nu se teme de nimic, a nu ţine seama de nimic:

Ar fi dat, la o adică, şi cu barda în Dumnezeu. (TUDOR ARGHEZI)

LEONIDA: *Ăi mai prima, domnule, aleşi pe sprânceană, care mai de care, dă cu puşca-n Dumnezeu; volintiri, mă rog: azi aici, mâine-n Focşani, ce-am avut şi ce-am pierdut!* (I. L. CARAGIALE)

A fi omul lui Dumnezeu = A fi om bun. A fi slujitor al lui Dumnezeu:

Atunci a zis femeia către Ilie: „Acum cunosc şi eu că tu eşti omul lui Dumnezeu şi cu adevărat cuvântul lui Dumnezeu este în gura ta!” (BIBLIA)

A fi pâinea lui Dumnezeu = A fi foarte bun:

– Mai ştii? Bine-ar fi, măi Chirică, dac-ar fi toate cu lapte câte le spui. Dar tu curat că ai dat peste un stăpân ca pâinea cea bună; (ION CREANGĂ)

– Lasă că ne-a dat şi ne-a omenit, Dumnezeu să-i dea sănătate! sări bătrâna. Că-i bună şi inimoasă ca pâinea lui Dumnezeu. (LIVIU REBREANU)

A fi uitat de Dumnezeu = **a)** A fi foarte bătrân:

Când, o dată văz înaintea mea un moş, fleoş de bătrân, uitat de moarte şi de Dumnezeu. (P. ISPIRESCU)

b) A fi lipsit de noroc:

Socrat ce află raiul, Columb şi Galileu, / Cesar şi Bunăparte avur-amară viaţă, / Ca cel care cerşaşte şi viforul îngheaţă, / Ca sclavul care geme, uitat de Dumnezeu! (CEZAR BOLLIAC)

SÂNZIANA: *M-am furişat din palat, ca să merg la malul mării... nenorocita de mine! n-am zărit nici o corabie!... nici un ajutor nu-mi vine! Sunt uitată şi de Dumnezeu şi de oameni!... numai păsărica asta mă mai mângâie.* (VASILE ALECSANDRI)

c) A fi foarte îndepărtat de lumea civilizată:

O întreagă lume de taină singuratecă părăsită şi uitată de Dumnezeu, trezind în minte icoana pustiilor ce încunjură Marea Moartă. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

A lăsa (**pe cineva**) **în plata** (sau **în ştirea**) **lui Dumnezeu** = A lăsa pe cineva în pace. A lăsa pe cineva să facă ce vrea:

– Este că voi căscaţi gura pe toate dealurile şi pe mine mă lăsaţi în plata lui

Dumnezeu, ostenită, flămândă, fără ca nime să-mi poarte de grjă. (NICOLAE GANE)

Mitropolitul Teoctist lăsă în plata lui Dumnezeu pe prietenul fără noroc, şi, luând cu el mirul sfânt ce se turna pe creştetul Domnilor, după cum odinioară proorocul Samuil făcuse prin ungere cu mir din Saul, un rege al Iudeii, el ieşi până la Siretiu înnaintea lui Ştefan. (NICOLAE IORGA)

Și, dacă îl luă, văzu că într-însul era o scrisoare, o ceti şi află că copilul de faţă este lepădat de o fată mare de împărat, care alunecase şi ea în valurile lumei şi, care, de frica părinţilor, lepădă copilul, îl puse în secriaş şi-i dase drumul pe gârlă, lăsându-l în ştirea lui Dumnezeu. (P. ISPIRESCU)

A nu avea (**a fi fără niciun**) **Dumnezeu** = A nu fi bun de nimic. (D. oameni) A fi fără căpătâi. (D. vorbe, lacrimi etc.) Fără niciun sens:

Ce, zice, v-aţi aninat de mine, blestemaţilor? Ticăloşi mai sunteţi, n-aveţi Dumnezeu în voi […] (A. MATEEVICI)

Fără familie, fără casă, fără niciun Dumnezeu, Leonid era omul clipei prezente. (ȘERBAN MĂRGINEANU)

A porni (**a merge** etc.) **cu Dumnezeu** = A călători liniştit. Urare de noroc:

– Da! răspunse Costan, pricepând ce şi cum ar trebui să fie. Hai, frate Petre, să ne stâmpărăm o dată setea şi apoi să pornim cu Dumnezeu. Noi vom merge în urma ta şi te vom păzi de necaz şi primejdie. (IOAN SLAVICI)

– Apoi mergi cu Dumnezeu, îi zise împăratul, doară vei avea mai mult noroc decât fraţii tăi. (*IDEM*)

A se uita la cineva ca la Dumnezeu = A iubi pe cineva foarte tare:

Pe coridor, maiorul operator, care trăsese cu urechea, se uita acum la regizor ca la Dumnezeu. (CONSTANTIN BANU)

A(**-i**) **pune** (**cuiva**) **Dumnezeu mâna în cap** = A avea noroc pe neaşteptate:

Pantazi, de când l-a făcut mă-sa nu s-a văzut cu atâţia bani. Dar n-are a face; fiecare cu norocul lui şi al dumitale e mai grozav decât toate, îţi pune Dumnezeu mâna în cap. (MATEIU I. CARAGIALE)

Nevestelor de vameş, ca şi celor de popă, le-a pus Dumnezeu mâna în cap. Dacă spală o singură farfurie murdară, le cad mâinile. (DAN LUNGU)

Ce Dumnezeu! = Exclamaţie prin care se exprimă nemulţumirea:

– Nu ştiu, părerea m-a amăgit, ori am auzit mai multe glasuri? Dar ce Dumnezeu?! Parc-au intrat în pământ... (ION CREANGĂ)

– Eu văz ochii tatii, zise Irina. Eu văz mânele tatii… Ce Dumnezeu! Numai una?… (BARBU DELAVRANCEA)

Cu Dumnezeu înainte! = Urare de succes:

Izbânda va fi a noastră. La luptă. Cu Dumnezeu înainte! (ION ANTONESCU)

Iată, el nu e ipocrit: recunoaşte. Da, s-a întâmplat. Cu Dumnezeu, înainte. Tot înainte. (IOAN GROȘAN)

Cum (sau **ce**) **dă** (sau **vrea, aduce, lasă** etc.) **Dumnezeu!** = Exclamaţie rostită atunci când o acţiune viitoare este lăsată să se întâmple cum este sortită să fie:

Și te mai rog de toţi dumnezeii să-mi împrumuţi macar o dată carul cu boii, s-aduc nişte lemne din pădure la nevastă şi la copii, că n-au scânteie de foc în vatră, sărmanii! ş-apoi, ce-a da Dumnezeu! cred că nu te-oi mai supăra. (ION CREANGĂ)

TÂNDALĂ: *Păcală... apucă tu în dreapta şi eu în stânga... deacum ce-o vrea Dumnezeu cu noi.* PĂCALĂ: *Poate să pierim... Tândală, să ne îmbrăţişăm, pentru întâia şi ultima oară... Să ne iertăm...* (VASILE ALECSANDRI)

– Cum Dumnezeu? Aşa să fie oare? Ei! vezi, acum nu mă mai mir de cele ce-mi spunea şi bărbatu-meu, când am venit din piaţă. (P. ISPIRESCU)

Dumnezeu cu mila! = Exclamaţie rostită când o acţiune viitoare e considerată ca nesigură sau supusă eşecului:

Aşa e omul... un ciocan, încă unul ş-al treilea, până ajungi la tinichea... d-acolo-ncolo... Dumnezeu cu mila... torni, parcă torni într-o pârnaie... (BARBU DELAVRANCEA)

Dumnezeu cu mila! Ce-o fi o fi. E foarte marcat de zvonul cu reducerea de personal. (MIRCEA DANELIUC)

Vlăduţ îi transmise Soră-sii că bătrânii nu vor să mai audă de ea, iar de-acum, Dumnezeu cu mila. Dumnezeu ştie cum o să se descurce cu un copil de opt ani şi cu unul de ţâţă, care o ţine legată de mâini şi de picioare [...] (RADU ALDULESCU)

Dumnezeu să ierte! (pe cineva) = Exclamaţie rostită de vorbitor când cineva păcătuieşte:

Să-i ierte Dumnezeu pentru câtă muncă de robi au muncit, pentru ce trai de dobitoace nenorocite au dus, pentru câtă înşelare au suferit, pentru câtă jignire au durat, să-i ierte pentru viaţa lor de suferinţe. (NICOLAE IORGA)

Dumnezeu să mă ierte! = Exclamaţie prin care vorbitorul doreşte să fie iertat pentru cele ce face sau spune:

Dumnezeu să mă ierte, moş Ioane, dar dumneata, cum văd, eşti cam greu de cap. (ION CREANGĂ)

PAPURĂ: *Dumnezeu s-o ierte... însă, pe vremea ei, fetele se măritau după placul părinţilor.* SÂNZIANA: *S-au schimbat lucrurile de-atuncea, tătucă. Astăzi suntem libere şi independente.* (VASILE ALECSANDRI)

Dumnezeu să-l ierte! = Formulă folosită la moartea cuiva sau când se vorbeşte de cineva decedat:

Iar astăzi petrece în linişte lângă zidurile mănăstirii, Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească întru împărăţia cerească! (ION CREANGĂ)

Ierte-l Dumnezeu pe dascălul Pintilie! Era cântăreţ vestit. (IOAN SLAVICI)

– Pare că venise mama, Dumnezeu s-o ierte, la noi şi s-a aşezat pe laviţă, după masă, în frunte. Era îmbrăcată în haine albe. Eu încă m-am mirat şi am întrebat-o de ce se îmbracă în alb, dumneaei, muiere bătrână. (PAVEL DAN)

Dumnezeu ştie! = Exclamaţie rostită când nu se ştie ceva:

Dumnezeu ştie cât a rămas el acolo, până s-a dezmeticit din ameţeala ce-i veni căzând. (P. ISPIRESCU)

Apoi, după un răstimp, adăugă, lungind vorbele: Mai ştie-ne Dumnezeu! Câte n-am încercat de şase săptămâni, de când zace şi se zbate ca şarpele! Să ferească Dumnezeu, Vasilie, de aşa chinuri şi pe cei care omoară la drumuri. (PAVEL DAN)

Dumnezeule! = Exclamaţie de uimire, de spaimă sau de entuziasm:

Desigur, nu era vorba să faci o sută sau două de kilometri cu piciorul dar, Doamne-Dumnezeule, care-s îndrăznelile şi visurile şi presupunerile şi speranţele care să nu încapă-ntr-un cap de copil născut la o margine de Bărăgan! (PANAIT ISTRATI)

Dumnezeule, Dumnezeule, Dumnezeule! Dumnezeule, Dumnezeule, de ce îţi baţi joc de noi! Dumnezeule, de ce nu îţi este milă de noi?! (ŞTEFAN DUMITRESCU)

Ferit-a (sau **să te ferească**) **Dumnezeu** = A se feri de o nenorocire:

Unii zic aşa, că femeia-i sac fără fund. Ce-a mai fi şi asta? Alţii, că să te ferească Dumnezeu de femeia leneşă, mârşavă şi risipitoare; alţii alte năstruşnicii, încât nu ştii ce să crezi şi ce să nu crezi? (ION CREANGĂ)

Doamne fereşte, sunt creştin şi m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mâna pe cruce: să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de ţăran, că ţăranul atunci te strânge de gât, când te doare mai tare! (LIVIU REBREANU)

Încotro (sau **unde, cum**) **te-a îndrepta Dumnezeu** = La voia întâmplării:

– Draga tatei, iaca ce-mi tot spune mă-ta de tine: că n-o asculţi, că eşti rea de gură şi înnărăvită şi că nu este de chip să mai stai la

casa mea; de-aceea du-te şi tu încotro te-a îndrepta Dumnezeu […] (ION CREANGĂ)

Am plesnit-o cu sfârcul biciului, şi i-am spus aşa: Du-te unde te-a îndrepta Dumnezeu. (MIHAIL SADOVEANU)

Până (**când ajungi**) **la Dumnezeu, te mănâncă sfinţii** = Până să ajungi la cel mare, trebuie să-i înfrunţi pe slujbaşii cei mici, care îţi pun piedici:

Până la Dumnezeu, te mănâncă sfinţii, asta-i de când lumea. (CEZAR PETRESCU)

Ştii cum e lumea... Cum? E strâmbă, e mafie şi până la Dumnezeu te mănâncă sfinţii. Pe urmă e şi voia destinului. (GRID MODORCEA)

Parcă (sau **i se pare că**) **a apucat** (sau **a prins**) **pe Dumnezeu de** (**un**) **picior** = Se spune despre cineva care are o bucurie sau o realizare neaşteptată:

Nu este hârtie şi cerneală ca să se scrie bucuria ce avu călugărul. Socotea că a apucat pe Dumnezeu de un picior şi se îngâmfa; căci socotea că procopseala lui l-a făcut să dobândească un asemenea har. (P. ISPIRESCU)

– Moş Nichifor, oare n-om păţi ceva în noaptea asta? Ce-a zice Iţic? – Iţic? Lui Iţic i s-a părea c-a prins pe Dumnezeu de-un picior, când te-a vedea acasă. Da' ce crezi d-ta, că Iţic ştie ce-i pe lume? (ION CREANGĂ)

Pentru (**numele lui**) **Dumnezeu!** = Exclamaţie prin care se imploră. Exclamaţie prin care se exprimă deznădejdea. Exclamaţie prin care se exprimă dezaprobarea faţă de ceva:

– Pentru Dumnezeu! Ce faci! strigă spărietă duduca Balaşa. Numai sălbaticii mănâncă aşa. Luaţi din lădiţa asta cuţite, furculiţi, solniţe şi tot ce vă trebuie. (NICOLAE GANE)

– Ei, unde să te vâr pe dumneata cu patacele [veche monedă turcească] *dumitale? Unde? Pentru numele lui Dumnezeu, unde?…* (EM. GÎRLEANU)

– Încetează, pentru numele lui Dumnezeu, căci mă cutremur. (NICOLAE FILIMON)

Prin (sau **din** sau **cu**) **mila lui Dumnezeu** = Formulă rostită când se doreşte realizarea unei acţiuni grele care ar putea fi sortită eşecului:

Şi într-acest fel se va învrednici de mântuirea sufletului său, cu mila lui Dumnezeu, cu toată încredinţarea, fără nici o îndoială. (SFÂNTUL PAISIE)

Este evident că prin mila lui Dumnezeu sufletul lui ascultă toate cererile pe care i le adresăm. (TEOCTIST CAIA)

Să dea Dumnezeu, să ajute Dumnezeu = Formulă de urare. Exclamaţie prin care vorbitorul invocă divinitatea în speranţa de a avea succes:

– Priceput, cucoane, cât se poate de bine, răspunseră mai toţi. Dumnezeu să vă ajute la cele bune! (ION CREANGĂ)

Cu căciula-n mână, tata apucă hăţurile de frânghie şi-şi făcu semnul crucii: – Doamne-ajută! – Să v-ajute Dumnezeu! (PANAIT ISTRATI)

Femeia, luminându-le din prag cu felinarul, adăugă şi ea, cu mintea ei cea proastă: – Aşa, aşa, grăbiţi-vă, să nu vi se întâmple ceva... Dumnezeu să v-ajute!... (LIVIU REBREANU)

Unde (sau **pe ce**) **pune** (**el**) **mâna, pune şi Dumnezeu mila** = Proverb rostit la adresa unei persoane căreia îi merg toate din plin:

Vezi, că era meşter bun şi dibaci. Unde punea el mâna punea şi Dumnezeu mila. Ieşea lucrul gârlă din mânile lui şi curat ca mărgăritarul. (P. ISPIRESCU)

De harnică, harnică, n-are cum mai fi! Unde pune mâna, Dumnezeu cu mila! Sare din vârful stogului şi cade ca un fulg. (BARBU DELAVRANCEA)

Ce-ar fi trebuit să fie Glanetaşu, a fost feciorul. Era iute şi harnic, ca mă-sa. Unde punea el mâna, punea şi Dumnezeu mila. Iar pământul îi era drag ca ochii din cap. (LIVIU REBREANU)

DUNĂRE

A căra apă-n dunăre (Reg.) = A întreprinde o acţiune inutilă:

Ceea ce făcea el e ca şi cum ar căra apă-n Dunăre.

A creşte dunăre (Pop.; d. ape) = A creşte peste măsură de înalt:

Când s-a topit zăpada, râul crescu dunăre.

A fi dunăre de mânios sau **a fi mânios dunăre** (Reg.) = A fi foarte supărat:

– Dar ştii că m-ai ars, haldeule?! zise părintele Duhu, luându-şi tălpăşiţa, Dunăre de mânios. (ION CREANGĂ)

Ştirea a auzit-o Nicolae, fratele învăţătorului, de la Petre a Smarandei cu care s-a întâlnit întâmplător pe uliţă. Flăcăul s-a făcut Dunăre de mânie. (LIVIU REBREANU)

A se face (sau **a fi**) **dunăre** (Reg.; d. apă) = **a)** A creşte foarte mult:

Când era mai să ajungă iar pe fugari, feciorul aruncă năframa jos şi se făcu din ea o apă mare, o Dunăre! dar nu, mai era mai lată! dar nu mai era-nfoiată! turbure şi spumegoasă! (I. POP-RETEGANUL)

b) (D. oameni) A se supăra foarte tare:

La această privire, bărbatul se face Dunăre, îşi smulge trei peri din mustaţa ce-i rămânea, se repede, lunecă şi se arată ca o fantasmă între femeia lui şi domnul D. (VASILE ALECSANDRI)

A se face dunăre (**turbată**) = A se mânia foarte tare:

Sai, români, pe omor, / Fă-te fulger răzbitor, / Fă-te Dunăre turbată, / Fă-te soartă ne-mpăcată, / Căci potopul iată-l vine / Şi-i amar, amar de tine! (VASILE ALECSANDRI)

Urlă-n vaiet urieşii!... Amândoi, cuprinşi deodată / În vârtej de nebunie, se fac Dunăre turbată […] (*IDEM*)

Dunăre de apă = Cantitate mare de apă:

Râul se umflase din cauza ploilor şi se făcuse dunăre de apă.

Dunăre de mânios sau **mânios dunăre** = Supărat foc, foarte supărat:

Dar ştii că m-ai ars... zise părintele Duhu, luându-şi tălpăşiţa, dunăre de mânios. (ION CREANGĂ)

DUNGĂ

A deschide ochii în patru dungi (Pfm.) = A face ochii mari:

Când a văzut-o că intră în casă aşa repede, băiatul a deschis ochii-n patru dungi şi nu-i venea să creadă.

A fi într-o dungă (Pfm.) = A fi cu toane. A nu fi în toate minţile:

ACTORUL: *Aaaa! Filmuleţul? Dar noi am spus-o numai aşa…într-o doară.* HANSEL: (Actorului) *Domnule, noi nu suntem într-o dungă!* (SÎNZIANA POPESCU)

Sunt intr-o dungă, care muncă? / Lumea-i tâmpă, / Realitatea azi, e semipreparată, nu crudă. (http://www.versuri.ro/)

– Eşti într-o dungă? Cum poţi spune aşa ceva unui bărbat în floarea vârstei? – Eşti un ratat. E timpul să mori. (ANDREI CODRESCU)

A trage clopotul într-o dungă = A trage clopotul izbind limba de o singură parte a lui (pentru a anunţa un deces, pentru a da alarma etc.):

Unii alergară la biserică să tragă clopotele într-o dungă, alţii cereau în tot chipul să stângă focul, dar nu era chip, că din patru locuri luase casa deodată foc şi acoperişul era de paie vechi, iar păreţii de bârne mâncate de cari, şi ardeau pârâind. (I. POP-RETEGANUL)

Curând se auzi bătând la biserică clopotul de primejdie, rar, numai într-o dungă. (MIHAIL SADOVEANU)

De asemenea, există mai multe feluri de a trage clopotele: „La noi se spune când se trage „într-o ureche”, adică, „în dungă”, sau pe înţelesul tuturor, limba clopotului nu atinge amândouă marginile, ci doar una, atunci e semnal de pericol, când este foc în sat”. (http://www.gazetademaramures.ro/)

Pe o dungă şi pe alta (sau **pe dungă şi pe lat**) (Pfm.) = **a)** Pe o parte şi pe alta:

Aşadară cei doi mai tineri se pun pe o dungă, iar cel mai mare îşi umple puşca şi merge lângă drum să păzească. (I. POP-RETEGANUL)

Când era singur, se punea pe-o dungă şi asculta murmurul depărtat al pădurilor. (ION AGÎRBICEANU)

b) Pe toate părţile:

O să înot pe burtă o zi, două, un an, până obosesc bine, apoi pe spate, apoi într-o dungă. (MARIN SORESCU)

DUP

A se juca în dupi (Pop.; d. copii) = A se juca cu mai multe despicături scurte şi subţiri de şindrilă, aruncându-le în sus şi prinzându-le pe dosul palmei în şanţurile dintre degete:

[Copiii] *se mai gioacă şi în dupi, în ţarc, cu mingea sau cu zmeii.* (VASILE ALECSANDRI)

DUPĂ

A da (**o fată**) **după cineva** (Pop.) = A mărita o fată cu cineva:

Împăratul […] *a făcut sfat şi a găsit cu cale să dea fata după feciorul moşneagului.* (ION CREANGĂ)

A nu avea (**nici**) **după ce bea apă** (Pop.) = A fi foarte sărac:

A fost odată un om şi o femeie. Ei erau atât de săraci, încât n-aveau după ce bea apă. Nici tu casă, nici tu masă, nimic, nimic, dară nimic n-aveau după sufletul lor. (P. ISPIRESCU)

A se da după cineva (Pop.) = A căuta să fie la fel ca cineva. A se acomoda cu cineva:

Eu gândesc că s-a da după mine şi s-a face şi ea bună. (ION CREANGĂ)

A se lua după capul cuiva (sau **capul său**) (Pop.) = A urma sfatul cuiva (sau propriul său îndemn); a nu face după propria sa judecată:

M-am luat după capul tău cel sec şi m-am dus pe coclauri. (ION CREANGĂ)

A se lua după ceva = A urma, a imita, a copia ceva:

Luându-se după croiala unor palaturi întortocheate ce văzuse el în Egipet... puse de scobi într-un munte de cremene, ce era acolo, un sălaş. (P. ISPIRESCU)

Dacă (sau **când**) **ar fi după mine** = Dacă ar depinde de mine:

Îi răspund că dacă ar fi după mine, aş lăsa trecere liberă tuturor celor cari vor să treacă dincolo, ba chiar, unora, ca domnişoara Roza Mendel, le-aş pune îndată la dispoziţie chiar mijloace de transport. (GIB I. MIHĂESCU)

– Pe când hotărăşti ziua plecării? – Când ar fi după mine, şi mâine. (P. ISPIRESCU)

După cum se întâmplă = Ca de obicei:

[…] *pendulul format de centrul de greutate va readuce aparatul la normal, împiedicându-l de a se angaja pe un arc de parabolă, care duce la catastrofă, după cum se întâmplă cu toate celelalte aparate.* (AUREL VLAICU)

După dumneavoastră! (Formulă eliptică de politeţe) = În urma dumneavoastră:

După dumneavoastră! făcu Jules, fost recepţioner de hotel, deschizând poarta. (ALEXANDRU POTCOAVĂ)

– Poftiţi înăuntru. – După dumneavoastră!

DUR(A)

Dura în car (sau **în căruţă, încoace, încolo, în sus, în jos, la deal, la vale**) = Exprimă o mişcare continuă. Exprimă un schimb de vorbe prelungit, o chibzuire îndelungată:

– Apoi... dă... capra mea nu-i de cele săritoare, şi-i bună de lapte. – Ce mai la deal, la vale! bună, ne-bună, na-ţi carul şi dă-mi-o! (ION CREANGĂ)

În sfârşit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă, şi Prepeleac mărită capra! (*IDEM*)

DUREA

A atinge (sau **a lovi**) **pe cineva unde-l doare** = A spune cuiva intenţionat ceva neplăcut. A aduce în discuţie un subiect neplăcut pentru interlocutor:

CAVALERUL SPÂN *(încet către altul)*: *L-a lovit unde-l doare. Prietenul nostru cade la toate valţurile şi nu ştie să descurce două buchi la judecătorie.* (VASILE ALECSANDRI)

Sau că / Tata avea armăsar, / Dar el a ieşit măgar. / Şi aşa, / Cu vorbe îmbolditoare / Îl atinge unde-l doare. (ANTON PANN)

Chiar şi acela pe care toată lumea îl ştie de bun îşi are ceasurile de răutate, şi nu avem decât să-l atingem unde-l doare pentru ca să-l facem mai dârz decât alţii. (IOAN SLAVICI)

A-l durea (**pe cineva**) **inima** (sau **sufletul, gândul**) = A fi mâhnit:

Dascălul Chiosea nu era om rău, dar se necăjea, pentru că-l durea inima când vedea că nu se silesc copiii la învăţătură. (ION GHICA)

Desculţi, cu capul gol, adevăraţi cerşetori, mă durea sufletul pentru ei de parcă mi-ar fi fost toţi neamuri. Nevestele lor, dacă treceau de treizeci de ani, păreau bătrâne. (PANAIT ISTRATI)

A-l durea (**pe cineva**) **în paişpe** = A fi indiferent, a nu-i păsa (de ceva sau de cineva):

O durea în paişpe de durerea lui de cap. De oboseala lui. De faptul că luni trebuia să fie din nou la serviciu. Să vorbească frumos şi să zâmbească. (DAN LUNGU)

A-l durea la bascheţi (sau **la patină**) (În limbajul adolescenţilor) = A nu-i păsa, a-i fi indiferent:

Poate că l-a durut la bascheţi de monument şi probabil nu numai de acesta, iar cetăţenii l-au sancţionat şi nu i-au mai dat votul. (www.jurnaluldeilfov.ro/)

Anii '90. Aveam 90 şi ceva de kilograme. Eram tânăr şi mă durea la patină (această expresie total neacademică poate fi considerată ca fiind inadecvată, totuşi, o las aici pentru că aşa era pe vremea aceea). Nici azi nu-s cine ştie ce băbăciune, dar mă doare în cu totul alte locuri. (http://www.adihadean.ro/)

Fiecare ştie unde-l doare = Orice om îşi cunoaşte necazurile, nevoile, fiecare om îşi cunoaşte necazurile:

Da, fiecare, cu ce-l doare, unde-l doare. Fată dragă, pune-ţi capu' la contribuţie, fă ceva util cu banii câştigaţi, deşteaptă-te! (http://activenews.ro/)

Nu-l doare nici capul (sau **Nici capul nu-l doare**) = A nu-i păsa de ceva:

Nici capul nu-l mai durea de ce i s-ar putea întâmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit şi fericirea e atât de aproape, că doar să întindă mâna s-o culeagă. (LIVIU REBREANU)

Mă doare-n cot!. v. **cot.**

DUS, -Ă

A dormi dus = A dormi foarte profund:

[…] căci, deşi în iulie, dimineaţa din ziua de şase era totuşi destul de rece; ei dormeau duşi şi se legănau poate în visuri fericite. (CALISTRAT HOGAŞ)

Iar oşteanul, mai la o parte, dormea dus ca omul fără grijă. (NICOLAE GANE)

Pe când dormea el dus, îi scoaseră inelul din deget şi îl ascunseră. (P. ISPIRESCU)

Se ivi totuşi o problemă gravă, pusă de doamna Pintea însăşi: cum să facă oare cu cei trei copii ai ei pe care îi culcase îndată după cină şi acuma dormeau duşi? (LIVIU REBREANU)

A nu fi dus la biserică = A fi necioplit. A fi capabil de multe (rele):

Şeful DIICOT Craiova: „Pot să îmi fac singur dreptatea mea. Mă ştii că nu sunt dus la biserică cu multe chestii." (http://jurnalul.ro/)

SRI-ul nu e dus la Biserică. Dar nu-i lasă să meargă nici pe studenţii de la Academia Naţională de Informaţii (ANI). (http://roncea.ro/)

Dus (**pe ceea lume** sau **din lume**) = Mort:

Căsenii, obosiţi fiind de priveghere, toţi se aşază care pe unde pot şi adorm ca duşi din lume. (I. POP-RETEGANUL)

Sermana s-a chinuit aşa până despre ziuă, dar în zadar, căci împăratul parcă era dus pe ceea lume! (ION CREANGĂ)

Sărmana, e numai sumanul ei, a murit! S-a dus pe ceea lume, şi eu am rămas iar singur. (VASILE ALECSANDRI)

Dus pe gânduri = Preocupat, absorbit de gânduri:

Ceasuri întregi rămâne dus pe gânduri, incapabil de a lucra ceva. (AL. VLAHUŢĂ)

De la o vreme încoace însă, nu ştiu ce avea, că era tot galeş, trist şi dus pe gânduri. (P. ISPIRESCU)

Sta jos pe covor, dus pe gânduri. (I. L. CARAGIALE)

DUȘ

A-i face (**cuiva**) **un duş** (**rece**) = A certa pe cineva; a face cuiva morală:

Tânărul se pleoşti, parcă ar fi primit un duş rece. Îi era ruşine că a fost fără tact şi se retrase la masă, aşezându-se modest lângă învăţătorul Dragoş. (LIVIU REBREANU)

A (**nu**) **fi în duşii lui** (**buni**) = A (nu) fi bine dispus:

Odată, fiind în duşi buni, le povesti istoria trişcăi de os pe care o purta, totdeauna, în brâu. (ION GRĂMADĂ)

A-şi veni în duşi = A-şi recăpăta buna dispoziţie:

Ea și-a mai venit în duși, dar se gândea încă la cele întâmplate.

DUȘCĂ

A da (**de**) **duşcă** = A bea dintr-o singură înghiţitură sau fără să se oprească:

Când ne-a fi mai rău, tot aşa să ne fie! Şi dă paharul de duşcă. (ION CREANGĂ)

Dar, încaltea, halal să-mi fie! adause el luând cu o mână un pahar de vin pe care-l sorbi de duşcă şi cu cealaltă aruncându-şi punga din buzunar în obrazul lui Ghioc. (NICOLAE GANE)

– Mai bea o duşcă, băiete, zise un bătrân de care se vedea că ascultă toţi […] (C. NEGRUZZI)

DUZINĂ

De duzină = a) (D. mărfuri etc.) Făcut în serie, de calitate inferioară:

Să fac câte-o duzină de ode sugrumate, / Să laud rău sau bine, aş fi mulţumit, poate. (GR. ALEXANDRESCU)

Era sătul de mamifere de duzină, trase în serie după acelaşi şablon. De mult îl chinuia pe el un dor ascuns, să întâlnească şi alte vietăţi, de-o specie mai rară. (JEAN BART)

E o variantă mai bună decât să citeşti extrem de mult şi să dai peste cărţi de duzină. (www.hoinaru.ro/)

b) (D. oameni) De rând, mediocru:

Şi de zece ani spiritul dictatorial pătrunde în toate capetele: cu cât sunt ele mai de duzină, cu atât mai oarbă, fireşte, şi mai dârză e setea de autoritate. (PAUL ZARIFOPOL)

Ea ar fi o fiinţă de duzină, dacă n-ar fi în sufletul ei acel elan, acea aspiraţie la bine şi chiar la sacrificiu, şi dacă din sufletul ei, din toată fiinţa ei, n-ar radia acea căldură sufletească, acea "căldură tainică", de care vorbeşte poetul […] (G. IBRĂILEANU)

E

ECHILIBRU

A fi (sau **a se afla**) **în echilibru** (D. forţe) = A avea proprietatea să acţioneze asupra unui corp, a unui sistem etc., fără a modifica starea de repaus sau de mişcare a acestuia:

Mai trebuie precizat că toate forţele electrodinamice de atracţie şi de repulsie la nivelul atomilor şi al moleculelor se află permanent într-un echilibru dinamic. (ILIE NEGRUȘA)

A-şi pierde echilibru = A fi pe punctul de a cădea, de a se prăbuşi:

Zgomotul străzii îmi reaminti de departe oraşul, dar acum oraşul se învârtea foarte lent în jurul meu ca o placă de gramofon. Devenisem ceva ca de pildă centrul şi axa lumii. Esenţialul era să nu-mi pierd echilibrul. (MAX BLECHER)

Pierdeam al minţii echilibru / Pe mările făr-de liman, / Eu, iritabilul felibru [membru al unei grupări literare din sudul Franţei, care lupta pentru dezvoltarea limbii şi literaturii provensale], */ Profet al genului uman* […] (I. L. CARAGIALE)

ECOU

A se face ecoul cuiva = A răspândi cuvintele sau ideile cuiva:

Firesc ar fi fost dar să schimb slujba, dacă ţineam să fiu în slujbă şi nu să trăiesc ca un fecior de bani gata, făcând cel mult politică, aşa cum mi-a spus atunci ministrul, fără a şti că se face ecoul lumii întregi […] (MATEIU I. CARAGIALE)

EDEC

A fi la edecul cuiva = A depinde cu totul de cineva. A fi la dispoziţia cuiva:

S-au găsit la noi oameni care să ne spună că locul statului român trebuie să fie astăzi la edecul, la remorca politicii turceşti. (AL. ODOBESCU)

A trage la edec = A remorca o ambarcaţiune sau o navă de pe mal cu un odgon împotriva cursului apei:

A văzut bănăţeni trăgând la edec luntri pe apă, femei frumoase ca statuile antice şezând pe ţerm cu vălul alb ca zăpada coborât pe umeri, preoţi încinşi cu albastru ţinând în mână toiagul cu vârf de argint […] (NICOLAE IORGA)

Acest vas ar fi mers mai iute decât acela care ne adusesă de la Peşta, dacă n-ar fi fost silit să tragă la edec un cârlac [(înv.) luntre, cu fundul turtit, folosită pe Dunăre] *foarte mare, încărcat cu cărbuni de pământ, pentru una din staţiile societăţii.* (DACIA LITERARĂ, vol.1, 1840)

A trage pe cineva la edec (Reg.) = A determina pe cineva să se apropie pentru a-l pedepsi:

Cu fel de fel de tertipuri, el a reuşit să-l tragă la edec pe răufăcător.

EFECT

A(-şi) avea efect(ul), a(-şi) produce efect(ul) = A avea rezultatul scontat:

Poate că şi scriitoarea era prea aspră cu sine însăşi, iar spiritul ei autocritic, de la o graniţă încolo, avea efectul unui blocaj psihic. (AURA CHRISTI)

Versurile acestea, pronunţate cu o mare doză de duioşie, îşi făcură efectul lor, căci inima maghiarei noastre se muie, uşa se deschise şi amanţii noştri dispărură prin întunecoasele coridoare […] (NICOLAE FILIMON)

EGAL, -Ă

A-i fi (**cuiva**) **egal** = A-i conveni în aceeaşi măsură şi o soluţie şi cealaltă; a-i fi indiferent:

– Eu sunt Nicolai Damianovici Gorski. – Şi eu, Mircea Băleanu. – Şi tatăl dumitale? […] *– Teodor. – Atunci, Mircea Fedorovici Băleanu. – Cum zici dumneata… Mie mi-e egal, că eu tot acela sunt!...* (ION MINULESCU)

Aş vrea să te pedepsesc ca să mă răzbun, şi sunt disperat că n-aş putea face altfel decât strivind câteva flori de pe mormânt! Ceea ce ţie ţi-e egal, iar eu aş vrea să te pedepsesc în carnea care m-a înşelat! (ANTON HOLBAN)

A nu avea egal = A nu avea echivalent:

Laurenţiu Ulici ştia să se joace. Nu mă gândesc numai la jocurile propriu-zise – bridge, şah, table, pocker – la care nu avea egal în lumea scriitoricească, ci şi la gândirea lui combinativă, la practicarea curentă a paradoxului, la arta construirii unor teorii fanteziste. (http://www.romlit.ro/)

Să-ţi spun că frumuseţea aceea lumina lumea, poate că este prea puţin, dar fruntea aceea care răspândea o muzică mai dulce decât lumina apusului, făcându-ţi inima să-ţi sângereze, nu-şi avea egal între frumuseţile femeieşti văzute de mine vreodată. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

A trata (**pe cineva** sau **ceva**) **de la egal la egal** = A se comporta într-o situaţie dată ca fiind pe aceeaşi treaptă cu partenerul. A duce tratative cu cineva în condiţii de egalitate:

[…] *această corespondenţă spune povestea fascinantă a unei relaţii maestru-discipol, singura de acest fel dintre Mircea Eliade şi un român mult mai tânăr, pe care Eliade ajunsese să-l considere „singurul prieten căruia am atâtea de spus, şi de întrebat" şi să discute cu el de la egal la egal probleme de istoria religiilor şi de literatură.* (IOAN PETRU CULIANU)

Partida este egală (Rar) = Cei doi adversari au aceeaşi forţă:

În cele din urmă, partida a fost egală şi cei doi şi-au strâns mâna.

EI

Ei bine....v. **bine.**

EL, EA

Ai lui (**ai ei**) = Persoane legate prin interese comune, prietenie etc.; rude foarte apropiate:

Ai lui n-au vrut să vină la logodnă.

Ale lui (**ale ei**) = **a)** Lucrurile personale:

Se îmbracă şi se înarmează Ivan cu toate ale lui. (ION CREANGĂ)

b) Capriciile, toanele cuiva:

Lasă-l într-ale lui.

Ele în de ele = Între ele:

Codrii negri aiurează şi izvoarele-i albastre / Povestesc ele-n de ele numai dragostele noastre. (MIHAI EMINESCU)

EMISIUNE

A fi în emisie (sau, rar, **pe emisie** ori fam. **a sta pe emisie**) (Îf. *emisie*) = A se afla în timpul transmisiei radiofonice sau de televiziune:

Inscripţia luminoasă „sunteţi în emisie!" îi avertizează pe participanţii la un program radiofonic că pauza de conversaţie liberă trebuie să înceteze. (MIHAI DINU)

ENGLEZ

A face pe englezul sau **a se face englez, a fi englez** = A se face că nu înţelege:

– Nu mai face pe englezul că nu e cazul!

ENGLEZEŞTE

A o şterge (sau **a pleca**) **englezeşte** = A pleca repede şi pe neobservate:

A şters-o apoi englezeşte. Ei şi! Să fie sănătos! Pe urmă a plecat şi Ion. (DUMITRU ŢEPENEAG)

EPITROP

A fi (sau **a supune**) **sub epitrop** (D. femei, copii; în legislaţia feudală) = A fi tutelat:

Zic însă: Câtă vreme moştenitorul este copil, nu se deosebeşte cu nimic de rob, deşi este stăpân peste toate; Ci este sub epitropi şi iconomi, până la vremea rânduită de tatăl său. (BIBLIA)

A intra epitrop (Înv.) = A fi numit epitrop:

[...] *să va ceare de la dânsul dobândă după doă luni ce au intrat epitrop.* (ANDRONACHI DONICI)

EPITROPIE

A lua (sau **a avea, a ţine**) **sub epitropie** (**pe cineva**) = A tutela:

De mult nu te-am văzut! – De mult, dragă Luluţă... tocmai de când te-o luat cucoana Chiriţa sub epitropia ei şi te-o adus la Bârzoieni. (VASILE ALECSANDRI)

A pune pe cineva sub (sau, rar, **la**) **epitropie** sau (îvr.) **a orândui ceva sub epitropie** = A da pe cineva sau ceva în grija unui epitrop:

La 1774, el pierdu pe tată-său şi împreună cu frate-său... rămaseră supt epitropia unchiului lor, banul Mihai Cantacuzino. (NICOLAE BĂLCESCU)

EPOCĂ

A face epocă = A se impune la un moment dat, pentru un anumit timp. A atrage atenţia, a face vâlvă. A marca o modă:

Este o sistemă materialistă-mistică, a cărei expunere va face desigur epocă în ştiinţa umană. (I. L. CARAGIALE)

Rareori, însă, s-a văzut un căpitan aşa de capabil ca Moş Teacă. Numele lui a făcut epocă, s-a popularizat, a trăit peste veacuri şi a slujit de titlu unui volum de nuvele. (ANTON BACALBAŞA)

Epoca de Aur (Irn.) = Ultimii ani ai dictaturii comuniste, 1980-1989, în România, marcaţi de scăderea drastică a nivelului de trai:

– Cred că vă mai amintiţi de Epoca de Aur? Nu-i aşa?

EROARE

A fi în eroare = A greşi în judecata sau aprecierea lucrurilor:

Caragiale mai era în eroare şi când credea că ceea ce scria la Berlin, povestiri orientale destul de modeste (afară de Kir Ianulea), era partea cea mai bună a operei sale. (GELU IONESCU)

De data asta, invitatul nostru era în eroare.

A induce în eroare = A sugera cuiva o concepţie sau o părere falsă:

Ne-ar părea rău dacă d. Clemenceau ar fi indus în eroare de acea tiradă şi ne îndoim că mişcarea ar fi avut loc dacă în faţa romanilor care făceau gălăgie s-ar fi ivit un singur dac, sub formă de dorobanţ, c-o armă încărcată. (MIHAI EMINESCU)

Nu obosesc tot cântând laude nemeritate unor persoane din Principate şi inducând astfel în eroare opinia publică. (D. BOLINTINEANU)

Or, chiar admiţând că se confrunta cu persoane posedând acelaşi grad de inteligenţă, acestea erau mereu în stare să născocească trucuri complicate pentru a-l induce în eroare. (IOAN PETRU CULIANU)

ETERN, -Ă

A trece la cele eterne = A muri:

Departe de îmbulzeala zgomotoasă a politicii de fiecare zi, a trecut la cele eterne un om care întrupa intransigenţa ideii. (VALERIU BRANIŞTE)

Într-un interviu pe care l-a dat cu puţin timp înainte de a trece la cele eterne, teologul român Dumitru Stăniloae, întrebat despre destinul spiritual al unor intelectuali români din diaspora […] *a făcut o afirmaţie care la prima vedere ar putea deruta o natură creştină epidermică* […] (https://vasilechira.wordpress.com/)

EU

Eu şi cu mine (Gmţ.) = Eu în persoană, chiar eu:

Ce văd?... Cuconu Grigori Bârzoi!... [Bârzoi:] *Eu şi cu mine, cucoană dragă!* (VASILE ALECSANDRI)

EVANGHELIE

A-i citi (**cuiva**) **evanghelia** (Pfm.) = A mustra (pe cineva):

Fata s-a cam săturat ca de fiecare dată când întârzia, maică-sa să-i citească mereu evanghelia.

A-şi vârî (sau **a-şi pune, a-şi băga, a-şi pleca**) **cap**(**ul**) (**sănătos** sau **zdravăn, teafăr**) **sub evanghelie** (Pfm.) = **a)** A se însura:

Petrecerile, cărţile, mesele se mai rărise puţin, dar după şapte ani Dumnezeu strângând la sine pe scumpa lui soţie, el de atunci ca mai ba să-şi puie cap sănătos sub Evanghelie. (NICOLAE GANE)

b) A-şi cauza singur încurcături:

Oricât erau de aprinse, nu-i dădeau însă ele destulă tărie să-şi pună capul teafăr sub Evanghelie. (CEZAR PETRESCU)

Ce, erau nebuni să-şi vâre capul zdravăn sub evanghelie? (AL.VLAHUȚĂ)

Literă (sau **cuvânt**) **de evanghelie** (Pfm.) = Lucru mai presus de orice îndoială:

Deşi, după litera şi în spiritul evangheliei ioanite „la început a fost Cuvântul", şi deşi – cum vom vedea – Arghezi preia această formulă, tăcerea apare în poeziile sale într-o ipostază ce-i asigură primordialitatea față de cuvânt. (NICOLAE BALOTĂ)

În rest, tot ce îi spuneai era instantaneu preluat cu naivitate ca literă de Evanghelie, fără filtrarea informației, fără simț critic. (MIHAI CANTUNIARI)

EVIDENȚĂ

A avea evidența (**cuiva** sau **a ceva**) = A nota în vederea unei observări mai atente:

Departamentul Cultelor avea evidența personalului de cult şi putea retrage legitimația, aşa cum s-a şi întâmplat de multe ori [...] (COSMIN BUDEANCĂ, FLORIN OLTEANU)

A fi în evidența (**cuiva**) = A fi sub observația cuiva:

Dar, fiindcă nu era în evidența lor, probabil din considerente administrative se luase decizia asta. (CĂLIN KASPER)

Serviciul Controlul Străinilor avea în evidență „supuşii străini", apatrizii şi naturalizații români [...] (MARIUS OPREA)

A ieşi în evidență = A se reliefa, a se remarca (dintr-un grup, dintr-o mulțime):

Atât interesele imediat practice, cât şi vanitatea atotputernică îmboldesc drăceşte pe om să iasă în evidență, prin urmare să ştie ceva, să judece, să generalizeze, cum s-o putea, despre ce s-o putea, repede, simplu, hotărât. (PAUL ZARIFOPOL)

Poți fi delicat şi fără să fii ridicol, trebuie doar să fii echilibrat şi să nu încerci să ieşi în evidență, ci să faci lucrurile din inimă curată. (http://www.ortodoxiatinerilor.ro/)

A scoate (sau **a pune**) **în evidență** = A scoate la iveală, a sublinia, a accentua:

Analiza seducției care a plecat de la etimologia cuvântului latin a scos până acum de fiecare dată în evidență o formă a „luării-de-o-parte" în care beneficiarul seducției se distribuie deopotrivă asupra celui sedus şi a seducatorului [...] (GABRIEL LIICEANU)

Moş Teacă îşi desfăşură steagul, scoate spada şi avansează ca un erou ce este, cu gândul că toată campania lui va reuşi să pună în evidență producțiunile politice, sociale, literare şi morale ale acelora care pătimesc de boala moştecismului. (ANTON BACALBAŞA)

A se scoate (sau **a se pune**) **în evidență** = A căuta să se facă remarcat. A-şi sublinia ostentativ meritele:

Ea ştia să-şi pună în evidență calitățile.

A ține (sau **a păstra**) **evidența** sau **a ține** (sau **a avea**) **în evidență** = A înregistra şi a păstra la zi situația bunurilor, a lucrurilor şi a persoanelor legate de o anumită activitate:

Consiliul Legislativ este un organ consultativ de specialitate al Parlamentului, care avizează proiectele de acte normative în vederea sistematizării, unificării şi coordonării întregii legislații. El ține evidența oficială a legislației României. (CONSTITUȚIA ROMÂNIEI, 1991)

EXAMINA

A-şi examina conştiința = A-şi cerceta atent propria conduită, din punct de vedere moral:

Vă rog, însă totuşi, ca atunci când vă veți examina conştiința, să fiți mai exigent. (VALENTIN ORGA)

EX CATHEDRA

A vorbi ex-cathedra = A vorbi pe un ton doctoral, ce nu admite replică:

După cum vezi, domnul Damian ne vorbea ex cathedra. (ION MINULESCU)

Teologii au tendința de a vorbi ex cathedra. De partea lor, preoții de parohie sunt

înclinaţi să uite cu totul teologia. (THEODOR BACONSKY)

EXCEPŢIE

A face (**o**) **excepţie** = A se abate de la o regulă generală (în favoarea sau defavoarea cuiva):

Cea mai prostească iluzie e să crezi că posteritatea îţi va face dreptate. Numărul analfabeţilor şi-al imbecililor nu scade cu timpul în lume, ci creşte. De ce-ar face critica literară excepţie? (MIRCEA CĂRTĂRESCU)

A fi o excepţie = A se deosebi, prin calităţi superioare, de ceilalţi:

Păi „ninge", spune logica, este o excepţie. – Nu există excepţii. Când se formulează o regulă, nu există excepţii. (NAE IONESCU)

Faţă de ceilalţi fraţi, el era o excepţie.

EXECUTARE

A (**se**) **pune în executare** = A (se) executa:

În funcţie de normele naţionale, există diferite mijloace cu ajutorul cărora puteţi pune în executare o hotărâre judecătorească. (https://e-justice.europa.eu/)

EXEMPLU

A (**se**) **da** (**de** sau **ca**) **exemplu** = A (se) atrage atenţia asupra unei persoane, a unei acţiuni etc., care poate servi ca model. A se pune în evidenţă:

Îndealtminterelea, republica – foarte provizorie – de la Ploieşti, pe care reacţia [a] avut nepoliteţa de a o desfiinţa repede-repede, puind chiar mâna pe inviolabila persoană a capului statului ploieştean, ne-a dat deja un exemplu viu, oarecum istoric […] (MIHAI EMINESCU)

Nu mai puteau de necaz, când le certau bărbaţii ori soacra, dându-le de exemplu pe nevasta fratelui cel mic. (POP.)

A da (sau **a fi**) **exemplu** = A da sau a constitui un model demn de urmat:

[Miron Costin] *a cinstit ştiinţa şi a dat frumosul exemplu în acele triste timpuri, pierzându-şi viaţa pentru binele omenirii.* (NICOLAE BĂLCESCU)

A urma exemplul (**cuiva**) sau **a lua** (**pe cineva** sau **ceva**) **de** (sau **drept**) **exemplu** = A imita pe cineva sau ceva:

Resemnarea în faţa a ceea ce a căzut în desuetudine nu înseamnă proclamarea inutilităţii oricărei tradiţii, dreptul rabinilor de a urma exemplul forţat al laicilor. (N. STEINHARDT)

EXERCIŢIU

În exerciţiul funcţiunii (D. un funcţionar, o persoană oficială) = În timpul serviciului legal:

Să-i torni, domnule taxator, un proces-verbal drastic de ultragiu adus în exerciţiul funcţiunii. (JEAN BART)

Dar eram atât de neliniştită încât am vrut să vin să te văd. Asta mai lipsea! Mă găsea în exerciţiul funcţiunii, umblând prin subsoluri cu poveri al căror nume nici nu-l mai rostesc. (GEORGE ARION)

EXPLICAŢIE

A avea o explicaţie (**cu cineva**) = A purta o discuţie cu scopul de a justifica o acţiune, o atitudine, de a lămuri un lucru, de a înlătura un conflict:

MIŢA: *Ce spiţer? Nu-i spiţer... A! Trebuie să am o explicaţie... O să-mi răzbun... o răzbunare teribilă!* (I. L. CARAGIALE)

A cere cuiva explicaţii = A cere cuiva socoteală:

Aşa cum îl cunosc, n-ar mai avea ce spune, i-aş închide gura, toate întrebările i-ar muri, ar accepta că sunt cineva şi nu mi-ar mai cere explicaţii. (RADU COSAŞU)

EXTRAGE

A extrage rădăciua pătrată (**cubică** etc.) (Mat.) = A afla un număr care, ridicat la pătrat (la cub etc.), să dea un număr dat:

A învăţat cu uşurinţă operaţia de a extrage rădăcina pătrată a unui număr.

EXTREMĂ

A trece de la (sau **a cădea dintr-**) **o extremă la** (sau **într-**) **alta** = A trece de la o atitudine (exagerată) la alta opusă (dar tot exagerată):

Dan devenise cel de toate zilele. Adică sărea de la o extremă la alta, confunda glumele cu lucrurile serioase. (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

Extremele se ating (sau, rar, **se întâlnesc**) = Lucruri opuse, caractere, păreri contrare se pot apropia foarte mult sau pot prezenta asemănări neaşteptate:

Extremele se ating? Astea sunt vorbe de clacă. La capra podului, un ţigan îşi laudă marfa în gura mare, praf, praf pentru moartea puricilor. (G. BĂLĂIŢĂ)

Extremele s-au întâlnit mai adânc, s-au unit mai trainic, acum, mai mult decât oricând. (MARIAN VICTOR BUCIU)

Se spune că, de regulă, extremele se ating, dar în cazul celor doi nu se verifică.

F

FABRICĂ

A intra în fabrica (**cuiva**) (Fam.) = **a)** A fi certat de cineva; a i se cere socoteală:

Dac-ai intrat în fabrica ei, greu mai ieşi.

b) A fi bătut:

Cu greu a scăpat băiatul, după ce a intrat în fabrica celor doi indivizi, dar s-a ales cu câteva zgârieturi.

A lua (sau **a băga**) (**pe cineva**) **în** (sau **la**) **fabrică** (Fam.) = **a)** A certa; a cere socoteală:

De cum a intrat pe uşă, părinţii l-au luat în fabrică şi l-au întrebat de ce a întârziat.

b) A bate:

N-a fost frumos din partea lui s-o bage-n fabrică pe biata fata şi s-o stâlcească-n bătaie.

FACE

(**E**) **scump, dar face** (sau **fie, că face**)**!** = E scump, dar merită (banii)!:

Ştiind cât alergase şi fratele Costache pentru dânsul, îşi recapitula opiniile cu nobilă şi largă filosofie: – Scump, cucoane... Scump, dar face! (N. D. COCEA)

N-o să mai găseşti aşa ceva; e scump, dar face.

A face gâlceavă = a) A provoca ceartă, scandal:

Oamenii, când n-au ce face, se-apucă de gâlceavă. Se dau la vorbă, şi destul e unul s-o apuce anapoda, că cearta e gata. (BARBU DELAVRANCEA)

b) A face intrigi, a băga zâzanie, a stârni dihonie:

Îl închise Dumnezeu în foalele pământului, în iad, de unde numai o gheară scoate şi face gâlceavă în lume. (POP.)

A (**se**) **face** sau **a fi** (**a rămâne, a** (**se**) **da** etc.) **de ruşine** (sau **de ruşinea lumii, a satului**), (înv.) **a da în** (sau **peste**) **ruşine** sau **a face** (**cuiva**) **ruşine.** v. **ruşine.**

A (**se**) **face bine** (sau **sănătos**) = A (se) vindeca:

Îndată omul acela s-a făcut sănătos, şi-a luat patul, şi umbla. (BIBLIA)

A (**-şi**) **face amiaza = a)** A mânca de prânz:

Aci se aşeză, ca să-şi facă amiazul. (POP.)

b) A se odihni după masa de prânz; a-şi face siesta:

Cerbul ce-mi făcea? Sta şi rumega, namiaza-şi făcea. (POP.)

A avea a (sau **de-a**) **face cu cineva** (sau **cu ceva**) = **a)** A avea ceva în comun cu cineva sau cu ceva:

Ea spunea că n-a mai avut de-a face cu asemenea persoane.

b) A suporta consecinţele faptelor sale; a o păţi:

Aşa mi ţi-a fost povestea? zise el încetişor, stai măi, dară, să-ţi arăt eu cu cine ai a face. (P. ISPIRESCU)

O să ai de-a face cu mine.

A face (**aşa**) **după cum** (sau **cum, precum**) **zice** (sau **porunceşte** etc.) (**cineva**) = A se conforma unei porunci. A se comporta după cum i s-a cerut:

Mai-mai că aş face aşa precum zici tu. (P. ISPIRESCU)

Ea a făcut aşa după cum i s-a zis şi a avut succes.

A face (**ceva** sau **pe cineva**) **uitat.** v. **uita.**

A face (**cuiva**) **coastele pântece** (sau **spinarea cobză**) sau **a face pe cineva ghem** (Pop.) = A bate (pe cineva) tare:

[...] *şi-i da piste un omuşor care ţ-a face coastele pântece.* (C. NEGRUZZI)

Ia, să-i faci chica topor, spinarea dobă şi pântecele cobză, zise Setilă, căci altmintrelea nici nu e de chip s-o scoţi la capăt cu boclucaşul acesta. (ION CREANGĂ)

A face (**cuiva**) **cu degetul** = A ameninţa pe cineva cu degetul arătător:

Zărindu-l în slava cerului printre stolul de corbi, începu a-i face cu degetul. (P. ISPIRESCU)

A face (**cuiva**) **cu mustaţa** (D. bărbaţi) = A cocheta:

Într-o zi se încumese a-i face cu mustaţa, dară cam cu sfială; ea se uită galeş la dânsul. (P. ISPIRESCU)

A face (**cuiva**) **cu ochiul** (sau **din ochi**) = **a)** A face cuiva un semn simbolic (închizând şi deschizând un ochi):

Tu îi face cu ochiul, el îţi face cu capul. (ANTON PANN)

Nenea Niţă stă un minut pe gânduri şi răspunde, făcând cu ochiul: – Las' că o-pui eu bine; n-ai dumneata grije! (I. L. CARAGIALE)

De aceea, întâlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu ochiul spre a-i arăta că ştie şi nu-i supărat, şi-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea… (LIVIU REBREANU)

b) A cocheta cu îndrăzneală; a atrage, a îmbia:

S-auzi zornetul de pinteni şi foşnirile de rochii, / Pe când ei sucesc musteaţa, iară ele fac cu ochii? (MIHAI EMINESCU)

ARVINTE: *Unde să găsim vin?... Aşteaptă... am un pui de Cotnari, care face cu ochiul... Am să-l fac cuc!* (VASILE ALECSANDRI)

A face (**cuiva**) **un topor.** v. **topor.**

A face (**de**) **nevastă** (Pop.) = A se însura, a lua de nevastă:

Fata mândră mai curată / El şi-o face de nevastă. (POP.)

A face (**pe cineva**) **cum îi vine la gură** = A batjocori (pe cineva); a certa rău pe cineva, fără a-şi alege cuvintele:

Este că pot spune şi scrie tot ce le vine la gură şi sub condei, şi verzi, şi uscate. (ION GHICA)

Pentru ce a spus sâmbătă, când a dat exemple cum este acuzat de presa cu adevărat iresponsabilă, care îl face cum îi vine la gură? (CORNELIU VADIM TUDOR)

A face (**un**) **semn** (**cu capul, cu mâna** etc. sau **din cap**) = A atrage atenţia printr-un gest. A da să se înţeleagă printr-un semn că...:

Să nu te sperie ăla din faţă, spune băiatul din sectorul nouă şi îmi face semn cu capul înainte. (ANDREI TRIFĂNESCU)

Se uită peste capul meu şi face semn cu mâna. – Poţi să pleci! Şi Robert trage uşa după el. (RADU GĂVAN)

A face (**un**) **târg** (sau **târgul**) (Pop.) = A încheia o tranzacţie comercială:

Ai să facem un târg din două vorbe. Eu te iubesc prea mult; nu ştiu ce ai, că m-ai fermecat! Pe mine mă ţine douăsprezece mahmudele [monedă turcească de aur, care a circulat şi în Ţările Române în prima jumătate a sec. XIX], *dar pentru hatârul domniei tale o dau ce zece.* (NICOLAE FILIMON)

Mă cauţi la adresă şi facem târgul pe loc. (ION LAZU)

A face a bine (sau **a rău, a vânt, a ploaie**) = A cobi, a prevesti:

Parcă nu faceţi a bine, de nu vă mai astâmpără dracul … ! (ION CREANGĂ)

A face aiasmă (sau **moliftă**) (Pop.) = A sfinţi casa:

După ce s-au mutat în casă nouă, preotul a făcut aiasmă.

A face amiazul (Pop.) = A mânca de prânz:

Astfel, într-o colindă din Ardeal, Dumnezeu e înfăţişat dormind la umbra unui păr „cu perele de argint", ca un călugăr obosit de muncă, ce-şi face „amiazul", odihnindu-şi oasele la umbră. (MARCEL OLINESCU)

A face arşice (**pe cineva** sau **ceva**) = A face fărâme, ţăndări; a distruge:

Simt că nu mai am răbdarea să dorlotez [a alinta, a răsfăţa, a cocoloşi (pe cineva)] *un colos care cu o mână m-ar face arşice. Îi trântesc rapid un clişeu din înţelepciunea populară pe care-l înghite cu ultimii stropi de bere fără să zică măcar mulţumesc.* (GEORGE ARION)

A face avere (sau **bani, parale**). v. **avere.**

A face bășcălie (**de cineva**) (Fam.) = A ironiza, a batjocori (pe cineva):

Calimachi constituie, de facto, o voce total antibrebaniană; el face bășcălie, ia în derâdere, biciuiește toate ideile, obsesiile creației lui Breban. (AURA CHRISTI)

A face bezele cuiva (Fam.) = A trimite cuiva, (de) la distanță, un sărut simbolic, cu vârful degetelor:

Și ea dacă vede că alt îi zâmbește, / Umblă după dânsa și o curtenește, / Îi face bezele, versuri îi citește, / O-nalță în slavă, zână o numește, / Socotește cum că-n toat-a lui viață / Din gura-i nu curge decât tot dulceață. (ANTON PANN)

A face bine cuiva cu ceva = **a)** A ajuta pe cineva cu ceva:

Pentru aceasta, el făcu mult bine poporului său. (P. ISPIRESCU)

b) A împrumuta pe cineva cu ceva:

I-a făcut bine vecinului cu un sac de porumb.

A face morală (**cuiva**). v. **morală.**

A face burtă (sau **pântece, fălci**) (Pfm.) = A se îngrășa:

[Cocoșul] *a făcut un pântece mare, mare, cât un munte.* (ION CREANGĂ)

– Ai cam făcut fălci, băiete....

A face ca cineva = A urma exemplul, pilda cuiva; a imita pe cineva:

Cine-a face altă dată ca mine, ca mine să pățească. (ION CREANGĂ)

– Bine ai nimerit, voinice, zise plugarul către fecior, hai să ședem pe grindeiul plugului să-ți spun dar ce am pățit, că eu sunt Ion Pățitul, și povestesc la toți pățaniile mele, că cine a face ca mine, ca mine să pată! (I. POP-RETEGANUL)

Ce s-o mai fi petrecut după aceea nu știu, dar, după ce m-am culcat, pare că auzeam prin somn un glas care se văita strigând: „Iartă-mă, măria-ta! Cine o mai face ca mine ca mine să pață”. (ION GHICA)

A face cale = A călători, a merge, a umbla, a se duce:

Dragile mamii picioare, / De-amu n-or mai face cale! (POP.)

A face cap (Înv. și pop.; despre bube, coșuri) = A se umfla la vârf prin acumulare de puroi:

Buba cap nu face, / Până nu se coace. (ANTON PANN)

A face capătul (sau **a-i pune**) **capătul** (sau **conețul, sfârșitul**) (**cuiva** sau **la ceva**) = **a)** A sfârși, a face să înceteze (ceva):

Cu o suflare răcorești suspinu-mi, / C-un zâmbet faci gândirea-mi să se-mbete. / Fă un sfârșit durerii... vin la sânu-mi. (MIHAI EMINESCU)

b) A omorî, a ucide (pe cineva), a-i face de petrecanie (cuiva):

S-au sfătuit acum maică-sa cu zmeul cum să-i facă capătul. (POP.)

Omu Nopții sare într-un picior ca și iepurele când merge. Și umblă pe dealuri și pe păduri. Pe Fata Pădurii o ia și o pune pe foc. Îi face capătul. Nu-i bine să te întâlnești cu el. (T. PAPAHAGI)

A face casă (sau **a duce**) **casă** (**bună** sau **rea**) (**cu cineva**) = **a)** (D. soți) A conviețui (bine sau rău):

Dumnezeu n-o vrut să facem casă-mpreună. (VASILE ALECSANDRI)

b) (Pex.) A se înțelege (bine sau rău) (cu cineva):

Romanul românesc e așadar unul de aventuri sentimentale, în care senzaționalul face casă bună cu dragostea. (GIB I. MIHĂESCU)

Înțelepciunea nu face casă bună cu trufia și mărirea fiindcă a fi înțelept înseamnă să ai întreaga lume la picioarele tale fără să mai simți nevoia să te laude vreodată cineva. (SORIN CERIN)

A face caz = **a)** A insista asupra a ceva:

[o gazetă] *zice că nu mai face caz de infamia pe care o comitem noi.* (I. L. CARAGIALE)

b) A scoate în evidență, a sublinia însușirile cuiva sau a ceva; a prețui foarte mult pe cineva sau ceva:

Chiar dacă a câştigat competiţia, fata n-a mai făcut caz de reuşita ei.
c) A da amploare la ceva; a exagera însemnătatea cuiva sau a ceva:

A făcut mult caz de asta, ca şi cum urma să plecăm într-o călătorie periculoasă. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

L-am admirat pe Cosaşu pentru acel gest de cutezanţă şi cu atât mai mult l-am admirat cu cât am văzut, după ce l-am cunoscut, că nu face caz de el. (GABRIEL DIMISIANU)

A face cărţile (**la joc**) (Ljc.) = A amesteca şi a împărţi cărţile:

Era rândul lui să facă cărţile, dar nu se grăbea.

A face câţiva paşi = A se plimba:

Am făcut câţiva paşi, în grabă, către port. (MARIN MĂLAICU-HONDRARI)

A face ce-o face (Pop.) = A face orice:

Se hotărî să facă ce-o face şi să se cotorosească de leneşă. (POP.)

A face cercare (Înv.) = A cerceta (pe cineva):

Protopopu face cercare despre viaţa, purtarea şi năravurile acelui de curând ales. (P. MAIOR)

Să-i facă cercare, căci e creştină. (MINEIUL)

A face chemare (**cuiva**) (Înv.) = **a)** A chema (pe cineva); a solicita:

Măria Sa le face chemare cavalerilor Berilă Vlahul, Pişta Massy şi Kremvurşt von Schpitz. (ADRIAN VOICU)

b) A invita pe cineva (în străinătate):

Ce-aş putea face pentru tine? Ţi-aş putea face chemare încoace, dar nu ştiu dacă-ţi vor da viză americanii. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Neamurile din Germania i-au făcut chemare şi a plecat la ele două săptămâni.

A face chiseliţă. v. **chiseliţă.**

A face copil de suflet pe cineva (Pop.) = A adopta pe cineva:

Cei doi, văzându-l aşa de isteţ, s-au gândit să-l facă copil de suflet pe băiat.

A face cotituri (sau **coturi**) = A coti, a şerpui:

Poteca face cotituri în drum. (G. COȘBUC)

A face credinţa. v. **credinţă.**

A face creţ (**ceva**) = A încreţi (ceva):

Hai, murgule, murguleţ, / Nu-ţi mai face părul creţ. (POP.)

A face cu capul (**să...** sau **că...**) = **a)** A porunci. A chema printr-o mişcare a capului:

Du-te, bade, la dracu, / Nu-mi mai face cu capu, că mă vede bărbatu! (POP.) *Făcu împăratul cu capul, / Îndată săriră leii şi apucară pe lup.* (D. ŢICHINDEAL)

b) A mişca încoace şi încolo capul:

Merge făcând cu capul, / Gândeşti că-i moşul, săracul! (POP.)

A face cu mâna (sau **din mână**) (**cuiva**) = A porunci, a da de ştire, a da de înţeles (cuiva), a chema (pe cineva):

Ipate, care dă oca pe spate şi face cu mâna să-i mai aducă una. (ION CREANGĂ)

A face cu spoială (sau **cu humă, cu var**) (Pop.) = A spoi (cu humă, cu var):

După „uns" şi făţuit, în Bucovina pereţii caselor se dădeau în trecut cu spoială, preparată din argilă albicioasă şi apă. (NICOLAE COJOCARU)

A face cuiva de urât (Pop.) = A fermeca pe cineva pentru ca acesta să urască pe cineva sau pentru a-şi pierde pofta de viaţă; a descânta pe cineva împotriva farmecelor de urât:

Că nu-i dracul pe pământ, / Să ne facă de urât. (POP.)

A face cuiva pardesiu de scânduri (Arg.) = A ucide pe cineva:

Dacă nu fugea, individul era cât pe ce să-i facă pardesiu de scânduri.

A face cunoscut (**pe cineva** sau **ceva**) = **a)** A prezenta (pe cineva cuiva):

Pe dată îl face cunoscut curţii şi fetelor sale. (ION CREANGĂ)

b) A încunoştiinţa, a informa (pe cineva); a avertiza, a preveni (pe cineva):

Face cunoscut împăratului această hotărâre a ţării. (NICOLAE BĂLCESCU)

A face cunoştinţă (**cu cineva**) = **a)** A cunoaşte pe cineva, a se cunoaşte cu cineva:

Fă cunoştinţă cu fata; n-o lua numai pe auzite. (C. NEGRUZZI)

Leonid Dimov îi face cunoştinţă, la redacţie, cu Ştefan Bănulescu. (EMIL BRUMARU)

b) A lega relaţii sociale cu o persoană:

Cu azi, cu mâine, a făcut cunoştinţă kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba şi de boieri; a-nceput să meargă pe la ei şi să-i poftească pe la el, la sindrofie. (I. L. CARAGIALE)

A face de (sau **pe**) **ursită** (Pop.) = A ghici:

– Ce-i de făcut? Ce-i de făcut? şopti ea în neştire. Îmi ia unguroaica bărbatul şi-l dă nevestei contabilului. A face ceva de l-a duce – şi nici n-a mai veni pe-acasă... Ori mi-a face pe ursită [...] (MIHAIL SADOVEANU)

De aceea, în cursul vieţii, când soseşte cineva la o primejdie de boală, îi fac bătrânele satului de ursită pe o frigare nouă. (A. MATEEVICI)

A face de dragoste (Pop.) = A face vrăji pentru a atrage dragostea unei persoane:

Astfel, V. Alexandresco (V. A. Urechiă), în romanul său „Coliba Măriucăi”, descrie modul cum baba Floarea face de dragoste [...] (ARTUR GOROVEI)

A face de minciună pe cineva = A arăta, în public, că o persoană este mincinoasă:

Ele n-au mai răbdat şi au făcut-o de minciună.

A face de ştire (**cuiva**) (Învp.) = A anunţa (pe cineva):

Şi neavând mănăstirea mijloc din alte venituri ca să-l dreagă face ştire stăpânirii mai nainte ca la vreo întâmplare (ferească Dumnezeu) de primejdie să nu fie cuvioşia să învinovăţit că n-au dat de ştire. (GEORGE POTRA)

A face din cap că da (sau **nu**) = A aproba (sau a refuza):

Mitică zâmbeşte şi face semn din cap că da. (I. L. CARAGIALE)

A face din două babe o nevastă (Pop.) = A coase din două cârpe o cămaşă:

Mamă-sa face din două babe o nevastă, adică din două cămăşi vechi una nouă, iar fata spune că a fost surprinsă de peţitori [...] (OVIDIU BÂRLEA)

A face din noapte zi (sau **ziuă**) sau **a face noaptea zi = a)** A petrece zi şi noapte, neîntrerupt; a face noapte albă:

Vara petreceri, Alpii cu frunţile de gheaţă / Ei fac din noapte ziua, ş-a zilei ochi închid. (MIHAI EMINESCU)

b) (Fig.) A munci fără odihnă:

Biata femeie nopţile le făcea zi. (P. ISPIRESCU)

c) A lumina (ca ziua); a străluci:

Un palat cu ziduri numai şi de aur şi trepte de nestemate, de făceau noapte zi cale de trei poşti. (POP.)

A face din vorbe (Fam.) = A minţi; a înşela:

Păi dacă eu te pot face din vorbe, şi asta în scris, fără măcar să te cunosc sau să te văd, ce te faci în faţa unui vânzător profesionist? (DORU MĂRCULESCU)

A face dragoste cu cineva = A avea relaţii sexuale cu cineva:

Ipocritule, dar nu te dai înapoi de la modul acesta de a face dragoste. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A face drum (sau **cale**). v. **drum.**

A face după (sau **de, din**) **capul său** (**ceva**) sau **a face cum îl taie capul** = **a)** A lucra din proprie iniţiativă (ceva):

De-ai făcut-o din capul tău, rău cap ai avut! (ION CREANGĂ)

b) A face cum crede de cuviinţă, cum îl duce mintea, cum se pricepe (ceva):

Am făcut de capul mieu, / Şi m-a bătut Dumnezeu! (POP.)

– Credeţi că eu fac de capul meu?... Dacă vine porunca de sus, trebuie s-o împlinesc, că sunt soldat şi soldatul nu crâcneşte! (LIVIU REBREANU)

A face farmece (sau **fermecătură, descântece**) (**cuiva**) (Pop.) = A fermeca (pe cineva):

Călugării, care umblă raşi ca-n palmă şi se strâmbă grozav de urât, au o ştiinţă tainică şi ştiu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-şi vie la leac, săracul să-şi găsească sprijoana şi nenorocitul să se fericească. (IOAN SLAVICI)

Le face farmece, d-aia îl cumpără! N-ai auzit că-i mason?!, i-a spus Horaţiu colegului său de suferinţă. (CRISTINA NEMEROVSCHI)

A face fasoane = A face mofturi cuiva:

Dacă este ce bănuiesc eu, apoi atunci captura lui s-o facem noi... şi atunci să poftească iar d. judecător să ne mai facă fasoane! (I. L. CARAGIALE)

A face faţă. v. **faţă.**

A face furori (Fam.) = A provoca senzaţie, admiraţie:

[…] *de ce nu i-aş clădi amicului meu câteva caturi de baliverne, cu cari şi el la rându-i să facă furori la cafeneaua centrală din orăşelul lui?* (I. L. CARAGIALE)

A doua zi Raul Brumaru, mai matinal decât toţi, coborî spilcuit, fericit, fredonând vesel o arie nouă care făcea furori la Paris. (LIVIU REBREANU)

A face genunchi (D. pantaloni) = A se deforma în dreptul genunchilor:

Stofa pantalonilor era de proastă calitate şi făceau genunchi.

A face ghetele = A curăţa şi a lustrui încălţămintea:

În fiecare seară, băieţelul făcea ghetele.

A face hareci (**asupra cuiva**) (Înv.) = A adjudeca (asupra cuiva):

S-au făcut hareci în divan asupra d-sale. (AXINTE URICARIU)

A face hau-hau (Irn.; d. şefi) = A face scandal, a admonesta un subordonat:

Femeia era sigură că directorul îi va face din nou hau-hau.

A face inimă bună cuiva (Îvp.) = A îmbărbăta pe cineva, a consola pe cineva; a îmbuna pe cineva:

Au să vie dupa voi, să vă facă inimă bună. (POP.)

A face în două (**bucăţi** sau **părţi**) = A tăia în două bucăţi. A despica, a înjumătăţi:

Ea a făcut pepenele în două bucăţi.

A face în două (sau **în patru**) (**pe cineva**) = A tăia în două (sau în patru), a omorî, a ucide (pe cineva):

Pe butuc mi-l aşeza, / Cu baltac patru-l făcea. (POP.)

A face înştiinţare (Înv.) = A face cunoscut, a încunoştiinţa, a vesti:

Se şi feace înştiinţare la Roma. (P. MAIOR)

Se face înştiinţare că de catră răsărit s-a ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş, întâi cu puţină oaste, dar din zi în zi ea sporeşte; (COSTIN MURGESCU)

A face la loc. v. **loc.**

A face loc. v. **loc.**

A face masa = A pune masa:

Femeia se grăbea să facă masa, că era târziu.

A face meşte(r)şug (Înv.) = A întrebuinţa mijloace incorecte spre a realiza ceva:

Deci Mihnea, văzând că nu va face nimic, făcu meşteşug, de purcése cu toate oştile să treacă muntele şi să să împreune cu ungurii. Când ajunse la Ceraşi, iar boiarii şi oştile pricepură de meşteşugul Mihnii, ce va să facă. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

Ce meşteşug să facă, ca să scape de el? (P. ISPIRESCU)

A face milă = A da de pomană, a milui (pe cineva):

[…] *că lui i-o am făgăduit, pentru căci au făcut milă cu mine şi au rădicat deasupra mea hula norodului;* (ANTIM IVIREANUL)

A face moarte (**de om**). v. **moarte.**

A face mototol. v. **mototol.**

A face mult (**din ceva**) = A da mult (pe ceva); a face caz (de ceva); a pune mult preţ (pe ceva):

Ţiganul avea de trecut Dunărea să-şi aducă cărbuni, şi neavând nici el bani, apoi ştiind că luntraşul e om de omenie, nu face mult din bani, îi duse luntraşului azima. (I. POP-RETEGANUL)

A face muzică = **a)** A cânta:

Cella nu mai face muzică după masă. S-a amânat pe luni. (JENI ACTERIAN)

b) (Arg.) A se plânge, a protesta:

Încetează cu smiorcăielile şi nu mai fă atâta muzică!

A face nasoale (**cuiva**) (Arg.) = A sâcâi (pe cineva), a şicana (pe cineva). A face rău (cuiva):

Ninge de basm în capitală şi ne face nasoale la picioare. (https://aldoileablog.wordpress.com)

A face năvod de oameni (Înv.) **=** A căuta, a hăitui (pe cineva) cu un şir de oameni prinşi mână de mână:

Având Radu Vodă o fată, s-au ascuns în codru…; şi au făcut Radu Vodă năvod de oameni şi au găsit-o în mijlocul codrului. (ION NECULCE)

A face o bilă (sau **un carambol**) (La biliard) = A nimeri cu bila alte bile:

De data asta, jucătorul a făcut un carambol de toată frumuseţea.

A face o călătorie = A călători:

După plecarea lui Ionel la Paris pentru tratativele de pace, regele şi regina se hotărâră a face o călătorie oficială în tot Ardealul. (SABINA CANTACUZINO)

Au hotarât să facă această călătorie în ultima săptămână.

A face o foiţă (Fam.) = A participa la o partidă de cărţi:

În fiecare seară, grupul de prieteni făcea o foiţă la unul dintre ei.

A face o gură cât o şură = A deschide gura mare:

Dentistul i-a spus băiatului să nu facă o gură cât o şură.

A face o temenea (sau **un compliment**) = A se înclina (în semn de supunere şi respect):

El se ridică şi ne făcu o temenea. (PANAIT ISTRATI)

Când vezi capete atât de vitreg înzestrate de la natură încât nu sunt în stare a înţelege cel mai simplu adevăr, capete în care, ca în nişte oglinzi rele, totul se reflectă strâmb şi în proporţii pocite, făcându-şi complimente unul altuia şi numindu-se sarea pământului, ai avea cauză de a te întrista […] (MIHAI EMINESCU)

Cârciumăreasa, care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mână de ajutor, scoţându-i pe furiş paltonul din odaia unde chefuiau domnii. (LIVIU REBREANU)

A face ochi (D. puii unor animale) = **a)** A putea deschide ochii (la câteva zile de la naştere):

Când fată Griva opt-nouă căţei, noi îi lăsăm să sugă o săptămână până fac ochi. (ZAHARIA STANCU)

b) (Fam.; d. oameni) A se trezi din somn:

Mai era vreme pân' la ziuă, când Andrieş se simţi scuturat de mâna lui Morocine: – Ei, tinereţă, încă n-ai făcut ochi? Scoală, scoală: trebuie s-o pornim. (MIHAIL SADOVEANU)

A face ochi(i) mari (sau **ca de bou**) = A se holba:

Când i-a povestit ciobanului ce-a păţit acesta a făcut ochii mari îngrozit, şi a început să se dea înapoi tremurând. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A face ochii în patru = A fi foarte atent:

Ei stau la pândă şi fac ochii în patru ca să nu le scape vânatul.

A face opturi = **a)** A parcurge un traseu de forma cifrei opt într-un poligon auto:

Nu mai trăisem o asemenea ameţeală exaltată de pe vremea când făceam opturi, piruete dificile cu patinele pe gheaţă. (SIMONA POPESCU)

b) (Arg.) A-şi undui şoldurile în timpul unui act sexual:

Uite ce opturi face Roxana Vancea la prima oră, pe plajă! Îi luceşte tot corpul de la cât ulei şi-a dat pe ea! (www.cancan.ro)

A face pasul (**acesta**) (Fig.) = A întreprinde ceva (important):

Parcă tot m-aş însura; când aş da peste o parte bună, aş face poate şi eu pasul acesta. (ION CREANGĂ)

A face paşi mari = A înainta (rapid). (Fig.) A progresa mult:

Apoi urmă a face paşi mari prin casă şi a trage adânc din ţigară, ca şi cum maximul acesta de fum ar fi putut reduce firea sa la un minimum de supărare. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Şi în cazul unei înfrângeri principiul naţional va face paşi înainte, şi încă paşi mari. (MANUSCRIPTUM, vol. 18, 1987)

A face patul (înv. **culcuşul**) = A întinde aşternuturile:

Dar de ce, când a scuturat şi a făcut patul, soră mea Elisabeta a pus două perne? Acum trei zile în patul acela a murit mama. (ZAHARIA STANCU)

A face părăluţe. v. **părăluţă.**

A face părtaş = A împărţi (cu cineva ceva):

Şi-n orice întâmplare a vieţii mele-mi place la gândurile mele părtaş a te face. (VASILE ALECSANDRI)

Radu Cosaşu are o ştiinţă de a se face plăcut şi parcă te face părtaş la un fel de conspiraţie împotriva tuturor. (SORIN STOICA)

A face pe cineva cobză. v. **cobză.**

A face pe cineva cunoscut (sau înv. **numit**) = A pune pe cineva în centrul atenţiei publicului:

Nu se înrudeau. Era vorba doar de o asemănare de nume. Dar, datorită lui Ion Antonescu, s-a făcut şi el cunoscut [...] (CORNELIU LEU)

A face pe cineva scăpat = A lăsa (sau a ajuta) pe cineva să scape:

Şi-a dat seama că eram un nepricopsit, un găgăuţă... şi chiar eram, domnule... şi m-a făcut scăpat. (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

A face pe el (Euf.) = **a)** A urina sau a defeca pe el:

Sărmanul, pe lângă toate câte i se întâmplaseră, auzind-o şi pe asta, făcu pe el de frică. (GH. VÎRTOSU)

b) (Dep.; complinit şi cu „de frică") A fi îngrozit:

Antipa este acum ca un robot primejdios deconectat şi stârpitura asta, gândacul ăsta de Colorado care făcea pe el de frică, acum face pe tine şi nu-i pasă, scrie măscări. (G. BĂLĂIŢĂ)

A face pe fapt (Pop.) = A face vrăji ca o anumită persoană să nu aibă noroc:

Femeia era tare pricepută să facă pe fapt şi fetele o ocoleau.

A face pleaşcă. v.**pleaşcă.**

A face pocăinţă (Înv.) **=** A-şi mărturisi păcatele săvârşite, a se căi şi a căuta să obţină iertare prin post şi rugăciuni:

Întru acéste zile mă tem, adevărat că nimeni nu să va fi scris în cartea lui Dumnezeu, căci aşa mi se pare cum că nimeni n-au făcut pocăinţă adevărată. (ANTIM IVIREANUL)

A face prietenie (sau **tovărăşie**) **cu cineva** (Îvp.) = A avea cu cineva relaţii de prietenie (tovărăşie):

Pofti pe Făt-Frumos, ca să vie şi el pe la dânsul p-acasă, ca să lege prietenie. (P. ISPIRESCU)

A face primă = A se bucura de consideraţie deosebită; a preţui, a valora:

Cuvântul său făcea primă. (GH. BRĂESCU)

A face roată (sau **cerc**) (**în jurul...**) = A se aşeza (în cerc) (în jurul...):

S-ar fi oprit circulaţia în toate staţiile, s-ar fi iscat imediat poveşti despre mine, dar lumea n-ar fi putut face roată în jurul corpului meu lipsit de viaţă. (ALEXANDRU POPA)

A face rost. v. **rost.**

A face săpături (Arg.) = A verifica, a investiga. A căuta:

Poliţiştii făceau săpături prin tot cartierul, dar nu au dat de urma infractorului.

A face stânga (sau, înv. **hoisa**) = A merge spre stânga:

Noi după el, pare că se îndreaptă spre ieşire, însă face stânga deodată şi se duce spre o perdea întunecată. (RADU GĂVAN)

Am făcut hăisa pe după gardul jităriei [(reg.) locuinţa jitarului; persoană angajată să păzească semănăturile]. (VASILE ALECSANDRI)

A face totul (sau **tot posibilul, în toate chipurile, posibilul şi imposibilul**) **să** (sau **ca să**)**...** = A depune toate eforturile (pentru a realiza ceva):

Aceste întrebări frământau acum mintea băiatului, care la opt ani era pus pe fapte vitejeşti şi era în stare să facă totul pentru a reuşi. (LIVIU IOAN CODREANU)

Eminescu, „refăcut”, pentru că în realitate nu fusese bolnav mintal niciodată, vrea să rămână, să se stabilească la Bucureşti, să lucreze în Bucureşti, dar Maiorescu face tot posibilul să îl trimită şi să îl ţină cât mai departe de Capitală. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

A face treişpe-paişpe (Arg.) = A fi nervos, agitat. A fi nerăbdător:

Site-ul se încărca exact cu viteza melcului turbat, iar eu făceam treişpe-paişpe când vedeam că minunatul test e construit din mai multe şi că e de o stupiditate rară şi tot aşa. (http://siblondelegandesc.ro/)

A face trotuarul. v. **trotuar.**

A face un cerc = A descrie un cerc:

Reţeta de pizza vulkan provine din Suedia şi a devenit tot mai populară şi la noi în România. A făcut un cerc în centrul unui aluat de pizza. (http://bewoman.ro/)

A face un pas (sau **câţiva paşi**) = A păşi:

[Femeia] *Face-un pas şi stă şi iarăşi face-un pas şi iar s-opreşte.* (G. COŞBUC)

A face un pas înapoi = A bate în retragere:

Preşedintele PSD ar fi avut de câştigat dacă le-ar fi cerut baronilor din partid care au probleme cu legea să facă un pas înapoi. (http://www.jupanu.ro/)

A face vârf la ceva (Îvp.) = A termina ceva:

Patru clăi au rădicat / Şi le-am pus vârf minunat; / Numai una mi-am lăsat / Şi mi-am pus în gândul mieu, / Să-i fac vârf cu capul tău. (M. SEVASTOS)

A face zurbavă (Înv.) = A stârni agitaţie în mulţime:

Părinţii fetei, ca să nu să mai facă zurbavă. i-o mai dat ginerelui... pe deasupra zestrei. (ŞEZĂTOAREA, VII)

A face (**cuiva**) **spinarea burduf** = A bate (pe cineva) foarte tare:

Se ştia că cel care mergea p-atunci la Constantinopole ambasador trebuia să aibă „capul burduf de carte” şi să se aştepte a i se face spinarea „burduf de pumni”... argument şi acesta eminamente diplomatic... (GH. BULUȚĂ)

A face (**pe cineva**) **piftie.** v. **piftie.**

A face (**pe cineva**) **din cal măgar.** v. **cal.**

A face (**pe cineva**) **pastramă.** v. **pastramă.**

A i se face (**cuiva**) **negru** (sau **roşu**) **înaintea ochilor** = A i se face rău (de supărare, mânie). A se mânia foarte tare:

Şi unde n-a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor şi a tremura de mânios... (ION CREANGĂ)

Doar l-au văzut şi a fost de ajuns să li se facă roşu înaintea ochilor. A trebuit să vină ditamai şeful portului să-i liniştească. (TATIANA NICULESCU BRAN)

A i se face cuiva (**de ceva** sau **de cineva**) = A fi puternic atras de...; a dori, a pofti să...:

I se făcu de ducă. (POP.)

A i se face cunoscut (sau (înv.) **de ştire**) (**cuiva**) **că...** = A fi înştiinţat, anunţat, a primi vestea că....:

I se făcu de ştire că românii prădează locurile. (P. MAIOR)

A i se face (**cuiva**) **de petrecanie.** v. **petrecanie.**

A i-o face (**bună** sau **cu vârf şi îndesat** sau **lată**) ori **a-i face** (**cuiva**) **una** (**şi bună**) = **a)** A pricinui cuiva un rău, un prejudiciu:

Şi câte nu ne venea în cap, şi câte nu făceam cu vârf şi îndesate, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întâmplă. (ION CREANGĂ)

b) (Irn.) A juca o festă cuiva:

De data asta ţi-am făcut-o.

A nu (**mai**) **avea ce-i face** (sau **ce să-i facă**) = **a)** A nu mai putea să repare ceva:

Mecanicul spunea că nu mai are ce să-i facă, dacă nu cumpără o piesă nouă.

b) A recunoaşte superioritatea evidentă a cuiva (într-o confruntare):

În cele din urmă a abandonat lupta, deoarece nu mai avea ce-i face şi se simţea epuizat.

c) A nu putea influenţa (în bine) pe cineva:

Zarul fusese însă aruncat. Nu mai avea ce face. (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

Lasă-l în voia lui, n-ai ce-i face.

A nu avea ce face (sau **ce să facă**) = **a)** A nu avea ocupaţie:

Dracul când n-are ce face, ştiţi ce face... Intră înlăuntru şi începe a-şi purta codiţa cea bârligată pe la nasul unchiaşului. (ION CREANGĂ)

b) A nu avea posibilitatea să schimbe o situaţie. A nu avea posibilitatea să se împotrivească, să obiecteze. A nu avea încotro:

Boierul acela cică era cam zgârcit, dar, văzând că Ivan este om împărătesc, n-are ce să facă. (ION CREANGĂ)

Tot nu avea ce face până a doua zi, măcar nu se plictisea şi nu trebuia să dea explicaţii, să poarte conversaţii cu nimeni. (IOAN T. MORAR)

[…] *servul legii nu avea ce face, nu găsise nicio soluţie care să faciliteze mersul anchetei* […] (AURA CHRISTI)

c) Se spune despre cineva (sau cuiva) care comite sau este pe punctul de a comite o imprudenţă, o gafă:

Omul n-are ce face şi o întreabă. Atât i-a trebuit femeii; era în stare să-l ia la pumni...

A nu avea ce face cu... = A nu avea (nicio) nevoie de... A nu-i servi la nimic:

Motivele: nu avea alimente suficiente pentru a-i hrăni, nici vase pentru a-i putea transporta pe mare în Egipt şi nici trupe disponibile care să-i escorteze până la Alexandria sau Cairo. Nu avea ce face cu ei... (ION D. VULCĂNESCU)

A nu avea ce-şi face capului (Înv.) = A nu putea evita să...:

Dară n-avu ce-şi face capului, căci tată-său îl trimitea întruna să caute a se căpătui şi el. (P. ISPIRESCU)

A nu face nimic cuiva = A lăsa în pace pe cineva; a nu agresa fizic pe cineva:

El nu i-a făcut nimic colegului, cu toate că merita măcar să-l dojenească.

A se face (**o**) **rană** = A se umple de răni:

După accident, ea s-a făcut rană.

A se face că plouă. v. **ploua.**

A se face de băcănie (Fam.) = A se face de râs, a se face remarcat în public prin manifestări care dovedesc proastă creştere:

Familia din proza aceasta a lui Urmuz se face de băcănie, cu o expresie populară, atunci când are preocupări spirituale. (MARIAN VICTOR BUCIU)

– Mai bine ai tăcea, că iar te faci de băcănie.

A se face dus(ă) de acasă (Pop.) = A părăsi casa părintească:

Tot în haine de mireasă, / S-a făcut dusă de-a casă. (POP.)

A se face evantai (D. femei) = A se purta în aşa fel încât să atragă privirile bărbaţilor:

Femeii îi plăcea să se facă evantai, atunci când se plimba prin parc.

A se face în două (sau **în trei, în patru** etc.) **părţi** = A se desface în două (sau în trei, în patru etc.):

Când ajung la moara nouă, / Calea lor se face-n două. (G. COŞBUC)

A se face mare = A creşte, a se mări:

Şi crescu şi se făcu mare. (MIHAI EMINESCU)

A se face mare şi tare = A-şi da importanţă:

Doar acasă se făcea mare şi tare.

A se face mititel = A se strânge, a se chirci (pentru a nu fi văzut, remarcat):

S-a făcut mititel într-un ungher. (MIHAIL SADOVEANU)

Că aşa a fost omul ăsta cu femeile, de când l-a luat: se pierde lângă ele, se face mititel cât un pisoi, se roşeşte... (I. A. BASSARABESCU)

A se face stăpân pe ceva = A lua un lucru în stăpânire prin forţă sau viclenie:

[David] *s-a făcut căpetenia unei bande de hoţi şi s-a dus la Damasc şi a locuit acolo şi s-a făcut stăpân pe Damasc.* (BIBLIA)

El s-a făcut stăpân pe toată averea lor şi nici nu-i păsa.

A se face (sau **a fi**) **trup şi sufletcu cineva** = A se uni strâns; a se identifica cu aspiraţiile cuiva, a fi foarte apropiat de cineva:

Se cunoscu cu Pan..şi se făcu trup şi suflet după dânsul. (P. ISPIRESCU)

Toţi din casă se făceau trup şi suflet când era vorba de ceva important.

A(-şi) face inimă rea (sau **amară** sau **sânge rău**) = A (se) supăra:

– Apoi da, cumătră, când ar şti omul ce-ar păţi, dinainte s-ar păzi. Nu-ţi mai face şi dumneata atâta inimă rea, că odată avem să mergem cu toţii acolo. (ION CREANGĂ)

– Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ţi mai face sânge rău pentru un netrebnic! Merită un stricat ca el să-l plângă o fiinţă gingaşă şi distinsă ca tine?… (LIVIU REBREANU)

Fireşte, el, Puiu Faranga, n-are să-şi facă sânge rău pentru nedelicateţea unui viitor doctoraş, care ar trebui să se simtă măgulit dacă un Faranga s-a coborât să-i întindă mâna. (*IDEM*)

– Ş-apoi, ce mai... Nu-ţi mai face inimă rea, copile, îmi zise el, punându-mi mâna pe umăr. (NICOLAE GANE)

A-i face bine = A-i prii:

[…] *cum se mai simte, dacă mai are dureri în abdomen, dacă îl mai jenează ficatul, dacă medicamentul pe care i l-a dat i-a făcut bine*. (ION IOANID)

Vizita i-a făcut bine şi acum el este mult mai relaxat.

A-i face cu măseaua (**cuiva**) = A-i arăta colţii (în semn de prietenie) (cuiva), a rânji (la cineva):

Ticălosul şi mangositul [(reg.) (om) nătărău, tont, care nu este bun de nimic]*! Încă se rânjea la mine şi-mi făcea cu măseaua! Apoi doar eu nu-s de-acelea de care crede el: n-am sărit peste garduri niciodată, de când sunt.* (ION CREANGĂ)

A-i face cuiva (**de dragoste**) **cu ulcica** sau **a-i pune** (**cuiva**) **ulcica.** v. **ulcică.**

A-i face în silă (**cuiva**) (Înv.) = A-i produce, a-i provoca silă (cuiva):

De ce vrei să-mi faci în silă? (VASILE ALECSANDRI)

A-i face rău = A-i produce o neplăcere (fizică sau morală):

Artistul stătea pierdut, nevrând să se mişte, din teama de a deranja zburătoarea, din frica de a-i face rău, fără să-şi dorească neapărat asta. (AURA CHRISTI)

A-şi face (**o**) **idee** = A-şi închipui. A înţelege în linii mari:

LEONIDA: *Ce te gândeşti dumneata, că a fost aşa un bagadel lucru? Fă-ţi idee: dacă chiar Galibardi, de-acolo, de unde este el, a scris atunci o scrisoare către naţiunea română.* (I. L. CARAGIALE)

A-şi face de lege, a-şi face (sau **a sta de**) **legi.** v. **lege.**

A-şi face gânduri (sau **închipuiri** ori **griji**) = A fi îngrijorat:

Cum să nu mă îngrijesc şi să-mi fac fel de fel de gânduri când te văd aşa? (AL. VLAHUŢĂ)

Lui Paul îi e dor de casă şi îşi face tot felul de gânduri despre cum merg lucrurile fără el. (CARMEN SYLVA)

Nu-ţi face griji pentru ei, stimate domn. Vezi-ţi de păcatele tale. (RADU ALDULESCU)

A-şi face inimă bună = A se înveseli:

Da ce inimă bună îmi faci că vii şi pe la noi. Să-l chem şi pe moşul meu. (H. YVONNE STAHL)

A-şi face loc. v. **loc.**

A-şi face milă de (sau **cu**) **cineva.** v. **milă.**

A-şi face ochii roată = A se uita de jur-împrejur:

Mai scoate-mă-n deal odată, Să-mi fac ochişorii roată, / Să mă uit la lumea toată. (POP.)

A-şi face părul = A se coafa:

Are şi codiţă. O întrebăm cu ce şi-a făcut părul aşa frumos. (MARIA BANUȘ)

A-şi face râs (**de cineva** sau **de ceva**) = A râde de cineva (sau de ceva); a batjocori:

Mijlocul cel mai fericit pentru a înfrunta moartea şi a-şi face puţin râs de ea i s-a părut retragerea [...] (N. STEINHARDT)

A-şi face siesta = A se odihni după masă:

[el] *ieşea pe balcon în toiul zilei şi striga la copiii care băteau mingea în faţa blocului să facă linişte ca să-şi poată face siesta de prânz.* (ADINA DABIJA)

A-şi face spaimă (Îvp.) = A se speria (fără motiv şi a fugi):

– Nu e nimic, răspunse Şofron întorcându-se spre Simina, nu-ţi face spaimă degeaba. (IOAN SLAVICI)

A-şi face toaleta = A se spăla (şi a se îmbrăca):

Înaintea bărbaţilor, femeile se desbracă pană la cămaşă, dar cu precauţie „să ceară permisiunea de a-şi face toaleta”. (NICOLAE IORGA)

A-şi face unghiile = A-şi face manichiura:

De data asta s-a dus să cumpere haine pentru ea, şi-a făcut o nouă coafură, şi-a făcut unghiile […] (CĂTĂLIN DORIAN FLORESCU)

A-şi face (sau **a-şi duce, a-şi petrece, a-şi trece**) **veacul.** v. **veac.**

Ce (**mai**) **faci?** = Cum îţi merge?:

– Feciorul meu ce mai face? – Face bine, că-i sănătos. (I. POP-RETEGANUL)

Ce (**tot**) **faci** (sau **ce ai făcut de**)**...?** = Ce ţi s-a întâmplat că...? De ce?:

Vai, mândruţă de departe, / Ce tot faci de nu scrii carte? (JARNÍK-BÎRSEANU)

Ce are a face? = Ce legătură este (între un lucru şi altul)? Ce interesează? Şi ce-i cu asta?:

VOCHIŢA: *Nu-i vina mea dacă joc mai bine decât altele.* DOMNICA: *Ce are a face! Da ien las, nu-i vorba să ne sfădim.* (C. NEGRUZZI)

Ce face şi ce (sau **cum**) **drege...** [sau **ce face şi cum face** (**destul, că**) (...)] = În ce chip izbuteşte să...:

El ştie ce face, şi ce drege, de-mi aduce din când în când, aşa câte puţine, de poftă. (ION CREANGĂ)

Ce face? (Exprimând surpriza neplăcută şi purtând accentul în frază) = Cum?! Cum se poate una ca asta!:

– Ce face? Să te iert? – Eu, o tigoare [om de nimic, ticălos; fiinţă leneşă], *o scorpie?* (C. NEGRUZZI)

Ce puteam face? = Nu m-am putut împotrivi:

– Ce putem face noi, dacă asta vrea publicul să vadă? (CEZAR PAUL BĂDESCU)

Ce s-a făcut (**cineva**)**?** = Ce a devenit? Cum s-a descurcat?:

Au venit împăratul... şi n-am ştiut ce s-au făcut cu dânşii. (I. G. SBIERA)

Ce-i de făcut (**cu cineva** sau **cu ceva**)**?** = Cum să se procedeze (cu cineva sau cu ceva)?:

Şi unde nu ne trezim într-o bună dimineaţă plini ciucuri de râie căprească de la caprele Irinucăi! Ei, ei! ce-i de făcut? (ION CREANGĂ)

Să lăsăm toate la o parte şi, până la una alta, hai să vedem ce-i de făcut cu cerbul. (*IDEM*)

Cum să fac (**ca**) **să?** = În ce chip (să ...)?:

O învaţă cum să facă să iasă şi de astă dată biruitoare. (P. ISPIRESCU)

Cum se face că... (sau **de...**)**?** = Cum e posibil ca?:

Fata nu se putea domiri cum se face de bărbatu-său ziua este porc şi noaptea om. (P. ISPIRESCU)

Nu ştiu cum s-a făcut, că ori chersinul [(reg.) albie adâncă, largă şi scurtă, folosită de obicei pentru a frământa aluatul de pâine] *a crăpat, ori cumătrul a strănutat.* (ION CREANGĂ)

De când l-a făcut mă-sa (sau **de când mă-sa l-a făcut**) = De când s-a născut. Dintotdeauna:

Fata împăratului văzând în capul arăpoaicei, ce nu mai văzuse de când o făcuse mă-sa, i se făcu scârbă şi îi veni să scuipe. (P. ISPIRESCU)

De-acestea (sau **de-acelea**) **face =** Acestea sunt faptele lui, acesta e felul lui de a se purta:

Îs trei fii a lui Novac, / De trei ori ţar-a prădat: / Pe-unde merg d-acele fac. (I. BIBICESCU)

E de-a face (Pop.) = Este însărcinată:

Se vede că femeia e de-a face.

Face ce face şi... = Încearcă în toate felurile...şi izbuteşte să...:

Face Gheorghieş ce face, / Dă pe ici, dă pă colea, / Şi pleacă... (I. BIBICESCU)

Face ce face şi... = Încearcă prin toate mijloacele şi reuşeşte să... Nu ştiu cum procedează că...Vorba e că...:

Se părea că s-a liniştit vulpea, dar, după un timp, face ce face şi îl vrăjeşte pe leu. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Face parale(**le**) (Îvp.) = Merită banii:

Are strânsă o avere bunicică în bani şi vinaţuri bine îngrijite, o marfă care totdeauna face parale. (I. L. CARAGIALE)

Fă ce-i face = Îndeplineşte indiferent ce ca să...:

– Fă-ţi pomană cu noi; fă ce-i face şi ieşi de aici, că e vai şi jale de măria-ta şi de biată mănăstire! (AL. ODOBESCU)

– Aşa că fă ce-i face, roagă-te de domn consilier să-ţi dea drumu înainte, cum ţi-a mai dat şi atunci, când cu parastasu bietei mame [...] (GIB I. MIHĂESCU)

Fă-ne să ne fie dor de tine! (Irn.; în limbajul adolescenţilor) = Pleacă! Du-te!:

Încetează! Fă-ne să ne fie dor de tine!

Mă-sa l-a făcut dormind (Pop.) = Se spune despre o persoană apatică sau leneşă:

Toată ziua nu face nimic, parcă l-a făcut mă-sa dormind.

N-am făcut nimic = N-am rezolvat nimic. Nu m-am ales cu nimic. Nu sunt vinovat:

Exist pe Pământ de 45 de ani. N-am făcut nimic deosebit în timpul asta. N-am inventat ceva, n-am creat nimic de valoare. (LUCIAN MÎNDRUŢĂ)

Habar n-am cine era omul lor, cine le-a spus tot ce am făcut, tot ce am vorbit, deşi nu am făcut nimic, nu am vorbit nimic... (DORIN DAVID)

N-are a face! = Nu interesează! N-are importanţă!:

Harap-Alb, Gerilă, Ochilă şi Păsări-Lăţi-Lungilă se pun ei de ospătează şi beu cât le trebuie. Dar ce are a face? parcă nici nu se cunoştea de unde au mâncat şi au băut. (ION CREANGĂ)

Nu face nimic! = N-are nicio importanţă. Răspuns de complezenţă dat celui care îşi cere scuze că a produs, fără voie, o neplăcere:

CHIRIŢA: […] *Ş-apoi, nu ştii? Sunt o persoană vertuoasă... vertuoasă, de nu-mi încap în piele... sunt jurată să păzesc credinţă...* MOGHIOR: *A! nu face nimic... Când îi fi sus în aer, te-oi dezlega eu de toate jurămintele.* (VASILE ALECSANDRI)

– Da… Credeam că nici nu mai e nevoie să ţi-l cer… Ştiai prea bine că sunt totdeauna al dumitale… Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret? (LIVIU REBREANU)

Nu face parale(**le**) (sau **nicio para, o para chioară, nici două parale**) = Nu are nicio valoare:

Mărfurile ei nu făceau nicio para chioară, dar ştia să ţină la preţ.

Nu face pentru... (Fam.) = Nu e potrivit pentru... Nu e de prestigiul cuiva:

Nu face pentru atâta lucru să mai vii şi tu.

Orice aş face = Oricât mi-aş da silinţa:

Orice aş face, tot timidă rămân cu străinii. În casă sunt obraznică şi cu un străin mă fac mică, mică şi galbenă ca un pui de jidan. (MARIA BANUŞ)

Orice aş face, *esenţialul rămâne intact.* (ANTON HOLBAN)

S-a făcut! = Sunt de acord. Fii fără grijă!:

– Adu-mi cărţile împrumutate. – S-a făcut!

Se face frumos = Se înseninează:

Abia de mâine se face frumos.

Tace şi face = Se spune despre un om care acţionează rapid şi eficient:

Tu îl crezi impresionat de funcţia ta şi el, de fapt, *tace şi face.* (DAN DOBOŞ) *Penescu, creierul şi sufletul portalului LiterNet, exemplu rar de om care, în vesel gălăgioasa noastră lume culturală, tace şi face.* (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

Văzând şi făcând = Procedând în funcţie de împrejurări:

[De cel mai mic copil] *nu se despărţea, îl ţinea lângă dânsa, şi mai târziu – «văzând şi făcând»*. (AL. MACEDONSKI)

FACERE

Facere de bine = Faptă bună, folos, har:

Robinson […] *nu ştia ce facere de bine e tunetul.* (VASILE DRĂGHICI)

FALANGĂ

A pune (sau **a bate**) **la falangă** = A bate la tălpi; a bate rău:

Am învăţat la dascălul Gaitani, cel care bătea la falangă. (VASILE ALECSANDRI)

Nu era vorbă de nimic altă decât... a pune la falangă pe stolnicii curţii. (C. NEGRUZZI)

Puse mâna pe Dimu şi-l bătu la falangă până ce-şi dete sufletul în groaznice dureri. (NICOLAE BĂLCESCU)

FALĂ

A-i fi cuiva fală (**cu cineva** sau **cu ceva**) (Pop.) = A se mândri (cu cineva sau ceva):

Place-mi mândra cinăşea [frumuşică], */ Că mi-i fală-n târg cu ea!* (JARNÍK-BÎRSEANU)

A socoti (sau **a ţine, a avea**) **drept fală** (Pop.) = A aprecia ca vrednic de laudă:

Limba începuse a se corci şi a se strica de tot; în biserică preoţii şi cântăreţii aveau drept fală a face slujba într-o limbă necunoscută de dânşii şi prin urmare schimonosită în gura lor nedeprinsă cu dânsa; (I. HELIADE RĂDULESCU)

Fală goală, traistă uşoară = Se spune atunci când cineva se laudă fără temei sau despre un om fudul şi leneş:

Ia, aşa păţeşti dacă te strici cu dracul; aici, la sărăcăciosul ist de rai, vorba ceea: „Fală goală, traistă uşoară"; şezi cu banii în pungă şi duci dorul la toate cele. (ION CREANGĂ)

FALCĂ

A (**stră**)**muta** (sau **a strâmba, a drege**) **cuiva fălcile** = A lovi zdravăn peste faţă:

Mai degrabă i-ai putea strâmba fălcile decât vorba. (ION CREANGĂ)

Nu doar s-au încăierat, dar băiatul i-a strâmbat fălcile.

A da fălci (Fam.) = A mânca cu lăcomie:

Dau fălci mămăligii şi fierturii. (POP.)

– Ia colea şi trage-i fălci, că dinţi, slava Domnului, văz că ai. (I. L. CARAGIALE)

A face fălci = a) A se îngrăşa:

Obrajii prea plini, a făcut fălci, şi guşă aproape că a făcut, şi ochii negri, mijiţi, asiatici, umezindu-se – un Buddha îndurerat de păcătoşenia întregii lumi... (RADU ALDULESCU)

De când nu te-am văzut, ai făcut fălci.

b) A se împotrivi, a nu mai asculta:

După cele auzite a început să facă fălci şi ne-a părăsit.

A fi tare în fălci (Pfm.) = A fi greu de convins:

Orice dovadă i-am mai fi adus, ea era tare în fălci.

A i se încleşta (**cuiva**) **fălcile** (sau **gura**)**.** v. **încleşta.**

A pune mâinile sub fălci (Reg.) = A lenevi:

De mai bine de două săptămâni, mereu pune mâinile sub fălci şi visează la cai verzi pe pereţi.

Cu o falcă în cer şi (**cu**) **alta** (sau **una**) **în** (ori **pe**) **pământ** = Foarte furios. (În basme) Cu gura larg deschisă, spre a înghiţi tot ce-i iese în cale:

Aoleu! dară zmeii când simţiră! unde veneau cu o falcă în cer şi cu una în pământ, şi unde răcneau de-ţi îngheţa sângele în vine. (P. ISPIRESCU)

Şi mai stând Sfânta Duminică oleacă în preajma fântânii, numai iaca ce vede că vine ursul cu o falcă în cer şi cu una în pământ, mornăind înfricoşat. (ION CREANGĂ)

FALIMENT

A da faliment = **a)** A nu-şi mai putea face plăţile (în calitate de comerciant, industriaş etc.):

D-ta zâmbeşti, zice economistul sever. Dumitale îţi place asta; aprobi luxul acesta nebunesc, din care are să rezulte ruina societăţii noastre... Dar ne ducem la faliment, domnule! (I. L. CARAGIALE)

b) A da greş, a nu reuşi într-o acţiune. A se prăbuşi:

I-am explicat că patronul a făcut investiţii, şi-a asumat nişte răspunderi, inclusiv riscul de a da faliment. (ION LAZU)

FALS

A se înscrie în fals (Jur.) = A ataca un act în faţa justiţiei ca neautentic. A contesta formal valabilitatea unei declaraţii:

Apelantul care va voi să se înscrie în fals împotriva procesului-verbal este obligat [...] *să arate prin declarația sa pe autorul falsului.* (CONSTANTIN HAMANGIU, GEORGE ALEXIANU)

FAPT

A (se) da în fapt (Îvp.) = A (se) declara vinovat:

Ea a fost dată în fapt, cu toate că nu se credea vinovată.

A prinde în fapt (sau **în flagrant**) (Îvp.) = **a)** A prinde în flagrant delict:

Pe 19 octombrie, când a primit banii, procurorii l-au prins pe Chelaru în flagrant. (http://www.ziarulevenimentul.ro/)

b) A prinde pe cineva săvârşind un adulter:

Tocmai când nu se aştepta, el a fost prins în fapt.

A pune (pe cineva) în faţa unui fapt împlinit = A obliga pe cineva să accepte o situaţie dată:

Ne aflam, răspica dânsa, în fața unui fapt împlinit, tot ce mai rămânea era, dacă se putea, să nu fie dat în vileag și aceasta cu orice preț, chiar cu al vieții soțului său. (MATEIU I. CARAGIALE)

Fapt e că... = Nu e mai puţin adevărat că... Adevărul e că... În orice caz:

Fapt e că Pârvan, după ce ne asigură că geţii credeau într-un unic zeu, mai numeşte pe geţi şi henoteişti. (LUCIAN BLAGA)

FARFURIE

Parcă calcă în farfurie = Umblă încet, atent:

Priveşte-l! Parcă calcă în farfurie...

FASOLE

A bate (sau **a da**) **ca la fasole** (Pfm.) = A bate fără milă (metodic):

În al doilea rând, să nu baţi la ea ca la fasole. Bătaia e ruptă din rai, dar nu se practică acolo. (IOAN GROŞAN)

Că ăia bat la frontierişti ca la fasole, cu bocancii, cu patul puştii, cu pumnii... nu ai cum te feri de ei [...] (CĂLIN KASPER)

A(-şi) arăta, rânji sau **beli fasola** (sau **fasolele**) (Pfm.) = A râde:

– Tu, Paraschive, ce stai acilea şi beleşti fasolele la mine? Ce, nu ţi-am mai văzut dinţii ăia de mult? Rânjeşti ca un colţat la maică-ta, parcă tu ai fi mai breaz. (MARIN PREDA)

FAŞĂ

A fi abia ieşit din faşă = A fi foarte tânăr, încă copil:

Se apropiase poate pentru că alţi oameni nu erau atât de copilăroşi precum cel din faţa sa, cu toţi cei treizeci şi opt de ani ai lui, un copil abia ieşit din faşă, care nu-şi mai amintea nimic din viaţa ailaltă [...] (LUCIAN DAN TEODOROVICI)

Încă cât eraţi în faşă, săraci de maic-aţi rămas. (COSTACHE CONACHI)

Încă din faşă se arătase drept un copil bun.

A ieşi din faşă = A depăşi vârsta copilăriei:

Copilul ieşise deja din faşă, crescuse suficient şi vorbea frumos.

FATĂ

A merge (sau **a se duce**) **la fete** (D. băieţi) = A avea prima relaţie sexuală. A merge la bordel:

Eram supărat, or, dacă doi flăcăi se duc la fete, tot împreună trebuie să se întoarcă […] (ANATOL MORARU)

A şedea (sau **a fi**) **ca o fată mare** = A fi timid:

Ea avea un fiu. El era de treabă, smerit şi sfiicios ca o fată mare. (P. ISPIRESCU)

[…] *nalt la stat, lat în spete, subţire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn, uşor ca o căprioară şi ruşinos ca o fată mare, Dumnezeu să-l ierte! că n-avu parte să se preoţească.* (ION CREANGĂ)

A-şi da fata din casă = A-şi mărita fiica:

– De acum înainte cred că mi-ţi da fata, ca să vă lăsăm în pace şi să ne ducem în treaba

noastră. – Bine, voinice, zice... Dar acum, deodată ia să ospătaţi ceva, ca să nu ziceţi că aţi ieşit din casa mea ca de la o casă pustie. (ION CREANGĂ)

FAŢĂ

A (**se**) **da (ceva) de faţă** = A (se) dezvălui. A (se) demasca:

Totul a fost dat de faţă cu cei adunaţi în curte.

A (**se**) **da** (**ceva**) **pe faţă** = A (se) descoperi, a (se) arăta în lumina cea adevărată, a (se) demasca, a (se) trăda:

– Boieri dumneavoastră, hoţul care a tulburat o ţară prin iscusinţa, măiestria şi isteţimea lui, şi care mi-a răpit odihna sufletului meu, se află în mijlocul domniei voastre, şi îl rog să se dea pe faţă. (P. ISPIRESCU)

Podoablele inteligenţii primului ministru sunt date pe faţă cu o zgârcenie proverbială. (I. L. CARAGIALE)

Spânul, văzând că i s-a dat vicleşugul pe faţă, se răpede ca un câne turbat la Harap-Alb. (ION CREANGĂ)

A avea (sau **a-şi face**) **faţă la cineva** (Îvp.) = A merita recunoştinţa cuiva; a căuta favoarea cuiva, a avea trecere:

Boierii, …nădăjduind că dintru acea faptă vor avea faţă la Petru-vodă. (MIRON COSTIN)

A avea faţă (Fam.) **=** A aduce a…, a fi bun de…:

Are faţă de şef.

A bate războiul faţă (Înv.) = A duce o luptă deschisă:

Şi aşe, într-aceea dzi, marţi, toată dzua şi peste noapte şi a doa dzi miercuri, de îmbe părţile s-au bătut războiul faţă. (NICOLAE COSTIN)

A da dos (sau **dosul** ori **dosurile**), **a(-şi) arăta dosul, a pune dos la fugă, a bate dosurile, a da dos la faţă.** v. **dos.**

A da faţă (**cu cineva**) = A se întâlni (cu cineva). (Rar) A înfrunta (pe cineva):

Dar cu Simina n-ar fi voit Iorgovan să dea faţă; asta şi-o pusese el de mult în gând. (IOAN SLAVICI) *Cu nime faţă n-a dat.* (POP.)

A face faţă (**cuiva** sau **la ceva**) = A rezista. A corespunde cerinţelor unei sarcini, ale unei probe:

Îşi strânse cu putere tot aparatul de erudiţiune pentru a face faţă înaltei situaţiuni în care se afla. (I. L. CARAGIALE)

Pentru mine, care nici nu ştiam bine româneşte şi nici, dacă aş fi avut bunăvoinţă, n-aş fi făcut faţă exigenţelor. (ION IANOȘI)

A face feţe (Trs.) = A se strâmba:

Feciorul n-avea răbdare şi făcea feţe.

A fi (sau **a se întâmpla**) (**de**) **faţă** = A fi prezent (sau martor din întâmplare) la ceva:

Era vorba să măritâm pe mama ta, şi alegerea mea se oprise la prietenul Neculai, care era de faţă, gospodar cu oarecare avere şi văduv, fără copii. (PANAIT ISTRATI)

Şi eu vătavul loniţă m-am întâmplat faţă. Şi eu dascălul Nache m-am întâmplat faţă. Şi eu preutul Andrii Bicolman m-am întâmplat faţă. (NICOLAE IORGA)

A fi faţă (Arg.) = **a)** A fi prost:

– Nu fi faţă! Mergi şi vezi ce spune fata.

b) A fi răuvoitor:

De data asta ai fost faţă; aşteptam să pui o vorbă bună.

A pieri (sau **a scădea, a trece, a se ofili**) **la faţă** (Înv.) = A îmbătrâni:

Cu trecerea timpului, femeia parcă se ofilea la faţă.

A pieri (sau **a se prăpădi, a se stinge, a se duce**) **de pe faţa pământului** = A muri. A dispărea fără urmă:

Mai am numai trei zile de trăit, şi te... ai dus, Ivane, de pe faţa pământului! (ION CREANGĂ)

A privi (**pe cineva**) **în faţă** = A privi (pe cineva) drept în ochi:

Fără să-l privească în faţă, scoase cămaşa împăturită a dosarului din buzunar. (CEZAR PETRESCU)

A privi (sau **a vedea, a zări**) **pe cineva din faţă** = A privi (sau a vedea etc.) în întregime figura cuiva:

El s-a oprit şi o privea din faţă cu atenţie mărită.

A pune (**de**) **faţă** (sau **faţă în faţă**) = A confrunta; a compara:

– Mă rog ţie, cine e măgarul ăsta, aş vrea să-l ştiu... De ce să nu-l spui, dacă zici că mi-eşti amic sincer? – Ca să mă pui de faţă? N-am poftă. (I. L. CARAGIALE)

O a doua secţiune a avut în atenţie o ipostază particulară a ideologiei, aceea a liberalismului, pus faţă în faţă cu provocările pe care i le adresează contemporaneitatea. (DANIEL ȘANDRU)

Eu, fictiv, am pus faţă în faţă doi prozatori... pe Negruzzi şi Sadoveanu! (GEORGE BANU)

A scăpa cu faţa (sau **faţă**) **curată** = A scăpa fără neplăceri dintr-o situaţie dificilă:

Dacă văzu tovarăşul meu aşa şi că nu este chip a scăpa cu faţă curată, se opri în loc, ameninţă asupra lor şi se făcură stane de piatră. (P. ISPIRESCU)

În faţa dlui Blăguţă, Trică stătea smirna, iar cu Costi se bătuse adeseori în piaţă, în zilele cele bune, când nu era singur, ci săreau amândoi, cu Sida, în capul lui, şi rar scăpa Costi cu faţa curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica şi ar fi sărit şi în foc pentru fraţiorul ei. (IOAN SLAVICI)

A schimba (sau **a face**) **feţe**(**-feţe**) = A-şi schimba fizionomia sau culoarea obrazului (de jenă, de ruşine etc.). A se tulbura:

– Ei, Ivane, ce mai direguieşti? Moartea n-a mai venit pe-aici? Ivan, atunci, lasă capul în jos şi, tăcând, începe a face feţe-feţe. (ION CREANGĂ)

Ion schimba feţe-feţe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simţea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. (LIVIU REBREANU)

Procurorul schimba feţe-feţe. Nu îndrăznea să zică nu, dar nici nu-şi putea însuşi uşurinţa cu care prefectul lichida o chestie atât de gravă. (*IDEM*)

A se găsi vina faţă (Jur.; înv.) = A se constata evidenţa unui delict:

Stăpânul era prea iscusit ca să nu găsească vina faţă.

A sta faţă = A se împotrivi (cuiva), a ţine piept (cuiva):

Ercule se întorcea într-un călcâi şi sta faţă întotdeauna unde era primejdia mai mare şi războiul mai înverşunat. (P. ISPIRESCU)

A(**-i**) **cânta** (**cuiva**) **cucul în** (sau **din**) **faţă** (Pop.; în superstiţii) = A-i merge (cuiva) bine:

Dac-ar fi pretutindene tot asemene judecători ce nu iubesc a li cânta cucul din faţă... cei ce n-au dreptate n-ar mai năzui în veci şi în pururea la judecată. (ION CREANGĂ)

A(**-i**) **lua** (**cuiva**) **faţa** = A apărea brusc în faţa cuiva:

Un biciclist i-a luat faţa şi a intrat cu maşina într-un copac.

A-i da (sau **a trage**) **la faţă** (Fam.) = A lovi peste figură:

Băiatul i-a dat la faţă şi l-a umplut de sânge.

A-i veni (**iarăşi**) **faţa** (sau **a prinde faţă**) (Îvp.) = A se însănătoşi:

Femeii i-a venit iarăşi faţa şi parcă s-a mai întremat.

A-l prinde (**pe cineva**) **la faţă** (D. haine, culori) = A i se potrivi:

Haina îi vine foarte bine şi îl prinde la faţă.

A-şi întoarce faţa (**de la cineva**) = A nu mai vrea să ştie (de cineva):

Domnul ş-a întors faţa de la noi, păcătoşii. (BARBU DELAVRANCEA)

Omul mai are încă multă cale până să ajungă la Dumnezeu, dar pentru că l-a ajutat să răzbească pe dracu', omul e încredinţat că Dumnezeu nu şi-a întors faţa de la el şi că-l va ajuta şi de aici încolo. (MARCEL OLINESCU)

A-şi sparge faţa (Fam.) = A (se) lovi (grav) la faţă:

În urma accidentului, taximetristul şi-a spart faţa rău şi a ajuns la spital.

Nici în dos, nici în faţă (Pop.) = În niciun fel:

Eu ca badea nu găsesc nici în faţă, nici în dos, nici în port aşa frumos. (POP.)

FAUR

A cumpăra cărbuni de la faur (Îvp.) = A cumpăra scump marfă (la mâna a doua):

Jupânul s-a jurat că n-o să mai cumpere niciodată cărbuni de la faur, dar nu s-a ţinut de cuvânt.

A se învăţa ca faurul cu scânteiele sau **ca broasca cu grindina.** v. **învăţa.**

FAVOARE

A fi (sau **a intra, a ajunge** etc.) **în** (sau **la**) **favoare** (ori **favor**) (Înv.) = A se bucura de bunăvoinţa cuiva:

Am putut vedea oameni [...] *care nu au cruţat nici intriga* [...] *pentru a ajunge sau pentru a se susţinea la putere sau la favoare.* (ION GHICA)

FAZAN

A pica (sau a **rămâne**) **de fazan** (Fam.) = A fi păcălit (din naivitate):

El, acolo, a fost înconjurat de consilieri şi de o situaţie, unii au vrut să profite, au şi profitat, şi el a picat de fazan. (CORNELIU DRAGOMIR)

FAZĂ

A face o fază (**cuiva**) (Fam.) = A pune pe cineva într-o situaţie neplăcută:

Am nimerit în clasă cu una dintre cele mai bune prietene şi stau în bancă cu ea, iar ieri mi-a făcut o fază foarte urâtă. (maramuresenii.ro/)

A fi pe fază (Fam.) = **a)** (A fi atent şi) a acţiona prompt:

Trebuia, cu el, să fii mereu pe fază. (DOINA PAPP)

b) A fi stăpân pe situaţie:

Dar am fost pe fază şi n-am întrebat nimic. Am intrat în scurt timp pe autostradă şi am simţit că aţipesc. (CONSTANTIN ARCU)

c) A profita de o ocazie:

Am fost pe fază, tovarăşe prim, zic eu, pe fază mereu, nu i-am dat nimic. (DINU SĂRARU)

Din fericire, tatăl băiatului a fost pe fază şi a imortalizat momentul. Acum, amândoi se amuză pe seama întâmplării. (http://www.antena3.ro/)

FĂCĂLEŢ

A amesteca vorba ca făcăleţul mămăliga (Pop.) = A se bâlbâi. (Pop.) A spune prostii:

Exista şi un proverb: A amesteca vorba ca făcăleţul mămăliga, referitor la cineva care nu are o vorbire clară, ci una cam confuză. (https://newskeeper.ro/)

FĂCĂTURĂ

Parcă-i făcătură = Se spune atunci când cineva nu reuşeşte, oricât s-ar strădui:

Văzând cum stă lucrul, mă iau cu limba scoasă, du-te, du-te, mergeam în neştire, doară-doară va da cineva peste mine să mă omoare, gândind că-s turbat. Dar gândeai că-i făcătură! (I. POP-RETEGANUL)

Dar parcă-i făcătură! Unde-i averea mare, acolo nu prea e noroc la copii. (*IDEM*)

FĂCĂU

A dejuga de la moară la făcău = A ajunge de la bine la (mai) rău:

Vezi c-a mai dejugat unul de la moară la făcău.

FĂCUT, -Ă

A rămâne bun făcut = A fi considerat în formă definitivă asupra căreia nimeni nu mai poate interveni:

Că bine zici tu, nevastă, răspunse bărbatu-său. Atunci ceilalţi nemaiavând încotro, şovâi, diata [(înv.) testament; prevedere testamentară] *rămase bună făcută.* (ION CREANGĂ)

Desigur, un lucru bun făcut chiar mai târziu, rămâne bun făcut […] (DUMITRU SUCIU)

Parcă-i (**un**) **lucru făcut** (sau **un făcut**) = Se spune pentru a exprima surprinderea că un lucru se întâmplă (constant) contrar aşteptărilor, ca şi cum ar interveni o forţă supranaturală:

Pare că era un lucru făcut: acel cineva care lua merele îşi bătea joc şi de împăratul şi de toţi paznicii lui. (P. ISPIRESCU)

Avea dreptate autorul să-şi înceapă articolul cu propoziţiunea: „Parcă-i un lucru făcut!" căci cea mai mare parte a materialelor de prezentare a realităţii româneşti şi mai ales a realizărilor artei şi literaturii apar deformate. (IONEL OPRIȘAN)

Da bat-o întunericu de muiere, că doar nu scapi de pocinocu ei cu una, cu două... parcă-i un făcut cu muierea asta. (CALISTRAT HOGAȘ)

FĂGAŞ

A nu-şi ieşi din făgaş (Pop.) = A-şi păstra obiceiurile, deprinderile:

Bătrânul nu-şi ieşea din făgaş niciodată.

A se da în hăugaşul lui (Mol.) = A se întoarce la deprinderile sale:

Vremurile l-au făcut pe bietul om să se dea în hăugaşul său.

A-şi pierde făgaşul (Pop.) = A-şi pierde direcţia:

În cele din urmă, femeia şi-a pierdut făgaşul şi rătăcea pe dealuri.

FĂGĂDUI

A făgădui (sau **a cere**) **marea cu sarea şi** (**Oltul cu totul** ori **munţi de aur**) = A făgădui sau a cere prea mult. (Pex.) A făgădui sau a cere imposibilul:

Ca şi acum, ei făgăduiau marea cu sarea, ca şi acum cauza tuturor relelelor era că clasele privilegiate domneau […] (MIHAI EMINESCU)

În vremea asta, nouă, celor de-afară, ni se făgăduia marea cu sarea […] (PANAIT ISTRATI)

Când ei erau la putere făgăduiau ţării în fiecare an, marea cu sarea, fără a-şi bate capul a şti dacă pot să ţină ceea ce au promis. (I. L. CARAGIALE)

Făgăduiţi marea cu sarea la început. Marea dragoste! Iubire până la moarte! Basme, domnilor, basme. Gogoşi. Minciuni. (OCTAVIAN PALER)

FĂGĂDUIALĂ

A da (sau **a face**) **o făgăduială** (Îvp.) = A promite:

[…] *îşi urmară drumul către Alba Iulia, unde Sigismund îi primi cu cinste şi le dete bună făgăduială că îşi va ţine cuvântul.* (NICOLAE BĂLCESCU)

A (**nu**) **se ţine de făgăduială** (Îvp.) = A (nu) se ţine de cuvânt:

Ne-am făgăduit către publicul cititor să-i dăm aci un şir de articole critice asupra teatrului românesc şi ne grăbim a ne ţine de făgăduială. (I. L. CARAGIALE)

FĂGĂDUINŢĂ

A da făgăduinţă = A făgădui, a promite:

Däduserăm făgăduinţă să rămânem până a doua zi. (D. BOLINTINEANU)

A trăi ca în pământul făgăduinţei = A trăi bine, în belşug:

Unora nu le păsa de cei apropiaţi şi trăiau ca în pământul făgăduinţei.

Ţara (sau **pământul**) **făgăduinţei** = Numele biblic al Palestinei. Loc unde cineva tinde să ajungă:

Întotdeauna i-am auzit pe ceilalţi vorbind despre el şi despre Basilicata lui ca despre un pământ al făgăduinţei. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Observaţia lui Bachelard este valabilă şi pentru mişcarea personajelor pornite în căutarea câte unui Pământ al Făgăduinţei [...] (LIANA IVAN- GHILIA)

Pământul făgăduinţei era altul, era cel de unde plecaseră străbunicii. Era, de acum, Germania cea prosperă. (IOAN T. MORAR)

FĂINĂ

(**A fi**) **scump la tărâţe şi ieftin la făină.** v. **scump.**

A se uita cu un ochi la făină şi cu altul la slănină (Fam.) = A fi saşiu:

Dacă te durea capul sau priveai cruciş, bunica îţi descânta cu cărbuni stinşi în apă neîncepută şi îţi lua durerea cu mâna şi nu te mai uitai cu un ochi la făină şi cu altul la slănină. (G. BĂLĂIŢĂ)

Iată-l pe loghiatatul Mitilineu „cu un ochi la făină şi cu altul la slănină, cu pălăria în forma tingirii, largă în fund de două ori cât diametrul capului şi pusă pe o ureche”. (TUDOR VIANU)

A-i trece (**cuiva**) **făina prin traistă** (Reg.) = A îmbătrâni:

Femeia se ţinea bine şi nu se vedea că i-a trecut făina prin traistă.

Altă făină se macină acum la moară! = S-a schimbat situaţia, s-a schimbat (în bine) rostul vechilor lucruri:

Și părintele mă ie la dragoste, şi Smărăndiţa începe din când în când a mă fura cu ochiul, şi bădiţa Vasile mă pune să ascult pe alţii, şi altă făină se macină acum la moară. (ION CREANGĂ)

Dar vezi, azi altă făină se macină la moară! când ai sprijin, poţi merge şi după dreptate. (SPIRIDON POPESCU)

De aceeaşi (sau **de o**) **făină** (**cu cineva**) = De aceeaşi tagmă, de aceeaşi categorie, de aceeaşi teapă:

Franţisc David fu osândit şi de cei ce era tot de o fărină cu el. (GH. ȘINCAI)

S-a spulberat făina din covată = Se spune atunci când cineva nu mai poate obţine avantaje:

Omul şi-a dat seama că s-a cam spulberat făina din covată şi n-a mai venit pe la ei.

FĂRAŞ

A aduna (sau **a lua, a duce**) (**pe cineva**) **cu făraşul** = A bate pe cineva foarte tare:

[...] *dau cu tine de pământ nenorocitule, îţi rup oasele de te adună mă-ta cu făraşul de pe jos* [...] (ADRIAN ȘCHIOP)

La ce minciuni i-am tras, ar fi putut pune namila pe mine să mă facă aşchiuţe, să vină nevastă-mea şi să mă ducă cu făraşul acasă. (DAN LUNGU)

Nu poţi să-ţi spui părerea despre ceva, că se şi găseşte câte unul să te ia pe făraş şi să te arunce-n stradă. (NICOLAE SIRIUS)

A face pe cineva făraş = A bate pe cineva foarte tare:

El i-a mai spus că de nu se astâmpără, îl face făraş.

A fi pus pe liber (sau **pe făraş**). v. **liber.**

FĂRÂMA

A-l fărâma la inimă (sau **la stomac**) (**pe cineva**) (Trs.) = A avea colici:

Pruncul n-a dormit toată noaptea, pentru că l-a fărâmat la stomac.

A-şi fărâma capul = A-şi bate capul:

Degeaba îşi mai fărâma capul acum, după ce a făcut ce a făcut.

FĂRÂMĂ

A (**se**) **face** (**mici** sau **mii şi**) **fărâme** = A (se) fărâma, a (se) zdrobi, a (se) nimici:

Bietul Ştefan Voievod! El ştia să facă fărâme pe turci, tătari, leşi şi unguri, ştia niţică slavonească, avuse[se] mai multe rânduri de neveste. (MIHAI EMINESCU)

Făcu mici fărâme pe necuratul de zmeu. (P. ISPIRESCU)

Am o căţea cu dinţii de oţel şi, de i-oi da drumul, te face mii şi fărâme! (ION CREANGĂ)

FĂT

Fătul meu = Formulă cu care un bătrân se adresează cu afecţiune, bunăvoinţă etc. unui tânăr:

Că mândruţa, fătul meu, / Când simţeşte că ţi-i rău, / Fuge iute la părău, / Udă cârpa-n apă rece, / Te leagă la cap şi-ţi trece. (JARNÍK-BÎRSEANU)

FÂN

A face fân (Pop.) = A cosi şi a strânge iarba:

Că m-ai dat la un bătrân, / Merge ziua, face fân. (POP.)

Muntenii au făcut mult fân vara aceasta.

Ori fân, ori paie (Pop.) = Una din două. Sau una, sau alta:

Fân ori paie? Dacă erau de acord, ziceau «otavă». Acum se înţeleg tinerii şi e gata. Se cunună şi la două luni fac nuntă. (ION GHINOIU)

FÂNTÂNĂ

A căra apă la fântână (Pop.) = A face o treabă inutilă:

Ceea ce făcea el acum era ca şi cum ar fi cărat apă la fântâna din curtea casei.

FÂS

A face un fâs (Fam.) = A eşua, a nu izbuti:

La referendum văzut-ai cum v-aţi făcut iar de râs. Căci toată zbaterea voastră nu a fost decât un... fâs? (FLORENTIN SMARANDACHE)

FÂSNĂ

A sta într-o fâsnă = A sta aşezat pe marginea scaunului (fandosindu-se):

Vali, culcat pe-o fâsnă, ca de obicei, se trezi. (https://psihedelicul.wordpress.com/)

FECIOR

Fecior de ghindă (**fătat** sau **făcut în tindă**). v. **ghindă.**

FECIORIE

A strica fecioria (Pop.) = A dezvirgina:

Cel ce făcea abuz de forţă, cuvinte mincinoase sau promisiuni de luare în căsătorie şi „strica fecioria" unei fete era obligat să plătească o anumită sumă de bani. (MAGAZIN ISTORIC, vol. 39)

FEDELEŞ

A lega (**pe cineva**) **fedeleş** (sau **burduf, butuc, bute, cobză, nod, snopi**) = A imobiliza complet pe cineva prin legături foarte bine strânse:

Până să tragă Fékete Láioş spada lui de oţel de Damasc, pe care o avea amintire din vremea cruciadelor, au năvălit toţi tinerii cavaleri; l-au legat burduf şi l-au pus în genunchi. (I. L. CARAGIALE)

Răvaşul asupriţilor glăsuia: „Veţi găsi la curte vreo douăzeci de slugi fricoase, pe care vă vom ajuta să le legaţi fedeleş". (PANAIT ISTRATI)

Raţionamentul celor trei avea logica lui şi tot logică trebuia privită măsura de a-l captura pe Niculiţă, de a-l lega fedeleş cu aţele de la opinci şi, încă în aceeaşi noapte, a-l depune în pivniţa primăriei. (PLATON PARDĂU)

Au hotărât să lege burduf bou cu bou şi să-i urce în vagon pe braţe. (V. EM. GALAN)

Au tăbărît ipistaţii... l-au legat cobză pe el şi pe calfele lui şi i-au purtat prin târg. (ION PAS)

FEL

A face felul (**cuiva**) = **a)** A omorî (pe cineva):

Iar sătenii duc pe leneş la locul cuvenit şi-i fac felul. Şi iaca aşa au scăpat şi leneşul acela de săteni, şi sătenii aceia de dânsul. (ION CREANGĂ)

b) A face un rău (cuiva). (Pfm.) A dezvirgina: –

– Aşa le încântă pe toate, cu vorbe şi promisiuni, până le face felul. – Dacă Sanda mi-a spus ce mi-a spus, înseamnă că pe ea n-a putut s-o încânte. (CONSTANTIN BĂRBUCEANU)

A se alege (sau **a se vedea**) **la un fel** ori **într-un fel** (sau **altul**) = A se clarifica:

Lucrul acesta trebuie să se aleagă într-un fel! Aşa, ori aşa! răspunse el, apoi plecă cu paşi mari după Persida. (IOAN SLAVICI)

Până sâmbătă trebuie să se aleagă într-un fel. (ION AGÎRBICEANU)

A-i face felul (**cuiva**) (Fam.) = **a)** A-i face pe plac cuiva:

Că cică ar fi venit la el în seră femeia aceea şi că într-o zi nu era nimeni şi Niculae a pus-o jos pe pământ şi i-a făcut felul. (MARIN PREDA)

b) A da gata, a omorî, a nimici (pe cineva):

Nu te-am ştiut eu că eşti de aceştia, că de mult îţi făceam feliul! (ION CREANGĂ)

Crede-mă pe cuvânt că fraierul ăsta nu glumeşte şi îşi vrea banii înapoi, iar dacă nu-i

primeşte până săptămâna viitoare îmi face felul. (LAVINIA CĂLINA)

A-şi face felul (Mol.) = A-şi face cheful:

Nu-i vorbă, că noi tot ne făceam felul, aşa, câteodată. (ION CREANGĂ)

De fel din... = De neam, de origine, de loc, originar etc.:

Părintele lui, de fel din Botoşani, l-a regăsit pe excentricul fugar şi... l-a luat acasă. (I. L. CARAGIALE)

De felul meu (sau **tău, său** etc.) = **a)** Din fire, ca temperament:

Moshe, un tip vesel de felul lui, părea în dimineaţa aceea mohorât şi supărat. (FLORENTIN SMARANDACHE)

b) Din punctul de vedere al originii, al provenienţei. De profesiune, de meserie:

De felul meu, sunt inginer, spuse Mihai.

În felul lui = Într-un mod original, propriu lui:

Nu semănau amândouă surorile. Fiecare era frumoasă în felul ei. (AL. VLAHUŢĂ)

Într-un fel (sau **într-un fel** sau **altul**) = (În legătură cu verbele „a se alege”, „a se hotărî”, „a se vedea” etc.) Într-o manieră oarecare:

Poate fiecare vorbă sună diferit în urechile diferiţilor oameni – numai individul, acelaşi rămâind, o aude într-un fel. (MIHAI EMINESCU)

Toţi trăgeau nădejde că, într-un fel sau altul, dorinţele lor se vor împlini într-o bună zi. (DAN DOBOŞ)

Un fel de... = Un lucru asemănător cu..., ceva care vrea să fie...:

Ionuţ umblă plecat pe lângă gard, legănând în mână un fel de tinichea goală. (M. DAVIDOGLU)

FELICITA

A se felicita pentru sau **că...** = A fi mulţumit în urma estimării efectelor unei acţiuni întreprinse, a unei atitudini luate etc.:

M-am felicitat că eram în stare să fac până şi din spălatul ciorapilor un gest cultural. (DANIEL BĂNULESCU)

M-am felicitat pentru întrebare; când ai un musafir, îl întrebi de cafea, de sănătate, de rude [...] (STELIAN TĂNASE)

FEREASTRĂ

A arunca banii pe fereastră = A fi risipitor:

Uită-te cum arunci banii pe fereastră! Bani la care alţii doar visează, bani din care ai putea pune deoparte şi tu pentru o casă, pentru ceva palpabil, Dumnezeule! (ANDREI RUSE)

A avea (**o**) **fereastră** (Fam.) = A avea o oră liberă, intercalată între două ore de curs, în programul zilnic al unui profesor sau al unui student:

Dacă avea fereastră, o lua pe bulevard şi se plimba, iar când avea liber mai mult de două ore, se aşeza la una din terasele de pe pietonal [...] (DAN COMAN)

Profesoara avea o fereastră şi s-a gândit să corecteze lucrările elevilor.

FERECA

A fereca şi desfereca = A discuta în amănunt; a critica:

Amestecaţi din umbră în toate urzelile şi uneltirile, fără noi nu se fereca nici desfereca nimic. (MATEIU I. CARAGIALE)

Cu C. A. Rosetti poezia românească desfereca şi fereca poezia misterului feminin, a păcatului ineluctabil prin dragoste. (MARIN BUCUR)

FERI

A trăi ca Doamne fereşte = A trăi foarte rău:

Numai viaţă nu era aceea, căci trăiau ca Doamne fereşte şi nimic nu aveau în casă.

Doamne fereşte, Ferească (**ferit-a**) **Dumnezeu** (**Domnul, Sfântul**) = Exclamaţie prin care se invocă un sprijin, un ajutor etc. în faţa primejdiei. Exclamaţie care exprimă surprinderea, opoziţia, dezaprobarea:

Cu toate aceste, acum, tocmai acum, nu s-ar fi legat, Doamne fereşte, de nimeni; îi era greu a ieşi din casă. (IOAN SLAVICI)

Când stăpâna casei făcea la ciorap, pisoiul se juca cu ghemul. Dară nu-l încurca, ferească Dumnezeu. (P. ISPIRESCU)

Când stăpânul casei se juca cu dânsul, ferit-a sântul să-l zgârie, pare că-şi pilise ghearele. (*IDEM*)

– Măi Grivei, măi, să te ferească Sfântul de Şcoala domnească! (BARBU DELAVRANCEA)

TÂNDALĂ: *Ferească Sfântul... hai dar în codru... de-om întâlni vreun zmeu... i-om da decoraţiile noastre, ca să-l îmblânzim... Cine ştie?...* (VASILE ALECSANDRI)

FERICE

A-l bate (**pe cineva**) **fericea** = Se spune despre un om sau unui om norocos:

În ziua când primea paralele ne bătea fericea... nu bătea pe nimeni! (BARBU DELAVRANCEA)

Ferice de mine (sau **de tine**) = Ce fericit sunt (sau eşti etc.):

Ferice de părinţii care l-au născut, că bun suflet de om este, n-am ce zice! (ION CREANGĂ)

Ferice de nebunii care trăiesc fără să-şi pună întrebări şi fără a aştepta răspunsuri. (MARCEL SECUI)

FERFENIŢĂ

A (**se**) **face** sau **a** (**se**) **rupe ferfeniţă** = A (se) rupe în multe bucăţi. A distruge:

– Ferfeniţă ai făcut toate înfloriturile şi mărgeluţele, şi ai înnegrit-o de nu ştiu zău cum am s-o scot din boală!… Ba ai mai umplut-o şi de sânge… (LIVIU REBREANU)

Îşi rupea ciubotele ferfeniţă jucând împreună cu noi. (ION CREANGĂ)

FES

A-i turti (**cuiva**) **fesul** (Fam.) = **a)** A face pe cineva să rămână uimit în faţa unei prostii săvârşite. A comite o mare prostie*:*

La pagina 14 sus, prima replică: «M-ai nenorocit. Mi-ai turtit fesul». Se scoate chestia cu fesul. Înţelegeţi, dumneavoastră, acum cu Orientul Mijlociu, să nu se creadă că este o aluzie. (ROMULUS DIACONESCU)

b) A face de râs pe cineva:

De când s-a făcut el că joacă fotbal la Dinamo şi galeria l-a citit şi i-a turtit fesul! Ce vreţi? (www.gsp.ro/)

Interesul poartă fesul (Fam.) = Se spune adesea la adresa celui care face anumite acţiuni numai pentru a dobândi avantaje:

Ai văzut diavolul de Zoiţă cum şi-a bătut joc de bărbatu-său şi de mine!... şi toate aceste pentru ce?... pentru un şal!... Apoi, pas de nu zi că interesul poartă fesul... (VASILE ALECSANDRI)

Interesul poartă fesul! Mărturisesc că nu mi-am cunoscut interesul să descifrez sensul acestei formule. (GEO BOGZA)

FESTĂ

A face (sau **a juca**) **o festă** sau **festa** (**cuiva**) = A păcăli (pe cineva):

Mă puteam prinde că d. Costică o să ne joace festa. (I. L. CARAGIALE)

Am giurat să-i gioc feste peste feste... şi văd că pân-acum îmi merge bine. (VASILE ALECSANDRI)

FEŞTELI

A feşteli băţul sau **briceagul** sau **mantaua** (şi eliptic, astăzi) **a o feşteli** (Fam.) = A o păţi; a se face de râs:

Unii au mai feştelit-o, dar nu atât de mult încât să nu se aleagă cu note bune. (CĂLIN TORSAN)

Naiba le-a făcut, cu chip de-a bate oştile lui Dumnezeu, dar n-a ieşit la bun sfârşit, n-a scos-o la capăt cu obraz curat, a feştelit băţul de amândouă capetele. (www.e-calauza.ro/)

A-i feşteli iacaua (Iuz.) = A-i face rău cuiva fără să vrei:

Păcat că la cărunteţe a feştelit iacaua cu hosanale politice uimitoare: să vezi şi să nu crezi. (N. STEINHARDT)

FETI

A feti cu cineva (sau d. mai multe fete) **a feti împreună** = A petrece timpul de fetie împreună (cu cineva):

Cele două prietene au fetit împreună până la vârsta măritişului.

FETIE

A strica fetia (Înv.) = A dezvirgina:

Şi curvia ei cea de la Eghipet n-au părăsit, căci cu ea doriniia în tinereaţele ei; şi ei i-au stricat fetia ei şi au vărsat curvia lor preste ea. (ŞERBAN CANTACUZINO)

FI

A fi (sau **a se pune, a se situa**) **mai presus de...** = A se ridica deasupra...:

Sunt în stare să mă pun mai presus de orice interes personal. (I. L. CARAGIALE)

Nu există decât un singur drept, care e mai presus de orice, anume dreptul ţăranilor de a trăi în ţara lor, de a nu fi jefuiţi, de a fi ocrotiţi contra venalităţii unei administraţii corupte […] (LIVIU REBREANU)

A fi (sau **a cădea, a** (**se**) **da, a** (**se**) **lăsa, a rămâne**) **pradă** (sau (**în**) **prada** (**cuiva** sau **a ceva**) = A fi (sau a (se) da, a (se) lăsa, a rămâne) dominat, copleşit de cineva sau ceva, la bunul plac al cuiva (sau ceva):

Fruntea albă-n părul galben / Pe-al meu braţ încet s-o culci, / Lăsând pradă gurii mele / Ale tale buze dulci... (MIHAI EMINESCU)

A fi (sau **a rămâne**) **orfan** = A-şi pierde părinţii:

Din cea mai fragedă a mea copilărie eu am rămas orfan. (POP.)

A fi (sau **a se vedea**) **nevoit** (sau **silit**) **să...** = A fi constrâns să..., a trebui să...:

Până şi cel mai mare erou se vede silit a părăsi câmpul gloriei. (VASILE ALECSANDRI)

A fi bine de cineva sau **a-i fi cuiva bine** = A se găsi într-o situaţie favorabilă; a avea parte de linişte, de mulţumire:

De noi ar fi mai bine în pădure! (I. POP-RETEGANUL)

Se încălzea la foc. Îi era rău? Nu. Nu-i era rău. Dimpotrivă. Îi era bine. (ZAHARIA STANCU)

A fi cu ceva = A avea ceva:

Dealul e cu spini acum. (G. COȘBUC)

Era cu o stea în frunte. (P. ISPIRESCU)

A fi cu cineva = **a)** A fi de partea cuiva (într-o dispută):

Se vedea clar că vecinii erau cu el şi era firesc să fie aşa.

b) A fi prietenul (-na) logodnicul (-ca) cuiva:

Băiatul era cu ea încă din timpul liceului.

A fi cuiva drag (**cineva** sau **ceva**) = A-i fi pe plac, a îndrăgi, a iubi:

Aşa-i fusese drag în tinereţe Lipan, aşa-i era drag ş-acum. (MIHAIL SADOVEANU)

A fi Gică Contra (Irn.) = Se spune despre o persoană care adoptă întotdeauna puncte de vedere diferite de cele ale majorităţii:

Eşti un fel de „Gică contra”? A, nu, nu. Asta este o prostie. Nu sunt contra de dragul de a fi contra [...] (RADU LUPAȘCU)

Cu riscul de a-i nedumeri pe mulţi şi de a fi etichetat drept „Gică-contra”, voi privi acest „cadou” european cu un ochi mai sceptic. (SORIN ROȘCA STĂNESCU)

A fi nul la... (Arg.) = A nu şti absolut nimic la...:

Eram nul la matematici. (GALA GALACTION)

La istorie nu mă descurcam, din chimie nu-mi plăceau decât acizii cu care stropeam fustele fetelor, ele nu se amuzau, femeile n-au simţul umorului, la română eram nul însă aveam talent la desen. (RĂZVAN PETRESCU)

A fi op (Înv.) = **a)** A fi de folos, oportun:

Toţi plecaseră... şi fură op. (PSALTIREA)

b) A trebui, a fi necesar:

E op să ştim.

A fi pe cât este = A fi încă o dată pe atât (de mare, tare):

Asta n-aş face-o eu, de-ar mai fi el pe cât este.

A fi recunoscător (**cuiva**) = A purta recunoştinţă (cuiva):

Pentru propagarea învăţăturilor înalte... şcoalei fireşti trebuie să-i fim recunoscători. (I. L. CARAGIALE)

Nu se supăra, dimpotrivă, era recunoscător lumii în care avea mereu ceva de privit, de înţeles ori de socotit. (VARUJAN VOSGANIAN)

A fi salta-singurel (Reg.) = A fi singur cuc:

La început era Dumnezeu salta-singurel. (POP.)

A fi sensibil (sau **simţitor**) **la...** = A fi impresionat de...:

El era tot aşa de puţin simţitor la aplauzele semenilor săi. (I. L. CARAGIALE)

Timotei era sensibil la capriciile realităţii. Era un fel de seismograf al realităţii, al epocii. (CONSTANTIN STOICIU)

A fi sub glie = A fi mort, îngropat:

– Dar George-al nostru cum o duce? / – Sub glie, taică, şi sub cruce. (G. COȘBUC)

A nu fi bine (sau **a bună**) = A prevesti ceva rău:

I-am şi spus zilele trecute neveste-mii: «Geto, porumbacele noastre şi-au pierdut pofta de mâncare, nu-i a bună!». (DAN LUNGU)

A nu fi puţin lucru = A fi mare lucru:

Nu era puţin lucru pentru om să aibă pe Dumnezeu în preajma lui. (POP.)

De câteva luni v-aţi înhămat la a traduce Baudelaire, ceea ce nu-i puţin lucru. (OCTAVIAN SOVIANY)

A-i fi (**cuiva**) **aminte** (**de ceva**)**.** v. **aminte.**

A-i fi (**cuiva**) **paraxin** (Înv.) = A i se părea curios, a se mira:

Boierule, să nu-ţi fie praxim unde nu vezi... numai amândoi. (P. ISPIRESCU)

A-i fi nează (**cuiva**) (Reg.) = A-i fi scârbă, silă, greaţă (cuiva de ceva sau de cineva):

La vremea asta ceţoasă tot omului i-i nează. (POP.)

Aşa a fost să fie! = Aşa a trebuit să se întâmple, era imposibil ca lucrurile să se petreacă în alt chip:

Aşa a fost să fie, nu fi disperat, totul se uită, totul se repară. De ar fi să ne lăsăm doborâţi de fiecare dată, unde am ajunge? (LIVIUS CIOCÂRLIE)

Ce mi-i (sau **ţi-i** etc.) = Ce importanţă are:

Ce mi-i vremea, când de veacuri / Stele-mi scânteie pe lacuri. (MIHAI EMINESCU)

Ce-o fi, o fi! = Exprimă indiferenţa, neputinţa sau resemnarea cuiva în faţa unei situaţii:

– Dar pe aici încă n-a venit ordin, că ne-ar fi spus primarul, urmă Petre. Acu ce-o fi o fi, nu-ţi mai face grijă şi supărare de pomană! (ION CREANGĂ)

Ce-o fi, o fi... am murmurat. Ce nu faci ca să îţi satisfaci curiozitatea?! (GH. VÎRTOSU)

Dacă (sau **când**) **ar fi după mine** = Dacă ar depinde de mine:

– Pe când hotărăşti ziua plecării? – Când ar fi după mine şi mâine. (P. ISPIRESCU)

De când sunt (**eşti** etc.) = De când mă aflu pe lume, dintotdeauna:

N-am sărit peste garduri niciodată, de când sunt. (ION CREANGĂ)

Tu, de când eşti, nu te-ai îngrijit de toaletă. (C. NEGRUZZI)

E ce (sau **cum**) **e** sau **a fost ce** (sau **cum**) **a fost, dar...** = Treacă-meargă:

De foame ar fi ce-ar fi, dar n-am cu ce mă-nveli. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Era mai (**mai**) sau **aproape, p-aci** (**p-ac**i), **cât p-aci** (sau **pe ce**), **tocmai,** (mai rar) **puţin era** = Puţin lipsea să se întâmple (ceva):

Când era mai să-i ajungă, să uită fata-ndărăpt. (I. POP-RETEGANUL)

Strângându-l tare în braţe, era mai ca să-l omor. (MIHAI EMINESCU)

Este? (Fam.) = Nu-i aşa (că am dreptate, că se confirmă ce spun)?:

Da ştii, mă simt eu fără carte, că cine n-are carte n-are parte... Este, d-le căpitan? – Da cum să nu fie, d-le Paraipan? (DUILIU ZAMFIRESCU)

Fie! = **a)** (Exprimând consimţirea) Să se facă precum spui, accept:

– Vino şi tu! – Fie, am să vin!

b) (Exprimând concesia) Admit, aprob, merită, nu e păcat:

Destulă muncă avu, dar fie, că izbuti. (P. ISPIRESCU)

Mi-e (sau **ţi-e**) (Urmat de un infinitiv, un supin sau o propoziţie secundară cu verbul la conjunctiv) = Îmi pasă. Îmi vine (greu sau uşor). Sunt interesat:

Dacă nu ţi-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul [pupezei]*?* (ION CREANGĂ)

Mi-e (sau **ţi-e**) **că...** (sau **să nu...**) = Mă tem (sau te temi) că... (sau să nu...):

Sunt bătrân... şi mi-e să nu poticnesc. (P. ISPIRESCU)

Mi-i să nu mă scoţi din sărite. (ION CREANGĂ)

O fi! = Se poate, posibil (dar eu n-aş crede)!:

O fi, nu tăgăduiesc. (NICOLAE FILIMON)

Ţi-o (sau **i-o**) **fi!** (Fam.) = Ajunge!:

Hai, du-te! Ţi-o fi! (MIHAIL SADOVEANU)

FICAT

A ofta de la ficaţi (Fam.; mpl.) = A ofta din adânc:

De supărare, bătrânul oftase de câteva ori de la ficaţi şi începuse să plângă.

A se opinti de la ficaţi (Fam.; mpl.) = A se opinti cu putere:

În cele din urmă, el a încercat să se opintească de la ficaţi şi a scos maşina din nămeţi.

A tăia (**pe cineva**) **frigul la ficaţi** = A pătrunde (pe cineva) frigul:

Cât a aşteptat tramvaiul, l-a tăiat frigul la ficaţi şi începuse să tremure.

A-i îngheţa (**cuiva**) **ficaţii** (Fam.; mpl.) = A se înspăimânta:

Un glas de cucuvaie şi de luare în râs îi îngheţa ficaţii. (GALA GALACTION)

A-l atinge (**pe cineva**) **până la ficaţi** (Fam.; mpl.) = A-l atinge (ceva) foarte tare; a-l supăra:

Ştefan-vodă, pătruns până la ficaţi de mâhnire, când îi văzu morţi, porunci de-i îngropă chiar în locul unde îşi deteră sufletul; (P. ISPIRESCU)

A-l roade sau **a-l usca** (**pe cineva**) **la ficaţi** (Fam.; mpl.) = A simţi o durere fizică foarte puternică. (D. griji, de necazuri) A frământa, a chinui (pe cineva):

Şi apoi o rodea la ficaţi călcarea poruncii tatălui lor. (P. ISPIRESCU)

– Cum mă? Da pă mine şi pă toată negustorimea asta din Obor nu ne seacă la ficaţi orânduirea de azi? Dac-ai şti cum ne jegmănea oamenii agiei [organ administrativ din sec. al XIX-lea, însărcinat cu menţinerea ordinii publice]. (CAMIL PETRESCU)

A-l ustura (**pe cineva**) **la ficaţi** (Fam.; mpl.) = **a)** A simţi o durere fizică puternică:

Te mai scuipă câte o stropeală de te ustură la ficaţi, dar aia nu seamănă cu o explozie. (CONSTANTIN BANU)

b) A produce (cuiva) un sentiment puternic de mânie, de regret, de ciudă etc.:

Crezi tu, mă vericule, că nu m-a usturat la ficaţi şi pe mine... (G. M. ZAMFIRESCU)

FIER

A arunca (**ceva**) **la fier vechi** = A scoate din uz. A nu mai acorda nicio importanţă unui lucru:

Cu piese lipsă, fără geamuri şi cu banchete furate, garnitura mai aşteaptă să fie casată şi aruncată la fier vechi. (www.digi24.ro/)

Dacă nu-l caută nimeni, înseamnă că l-au aruncat la fier vechi. Cu excepţia celui care-i umple frigiderul. Cineva tot mai are grijă de el. (GH. SCHWARTZ)

A avea fier (Ban.) = A avea bani:

Ei aveau fier, nu glumă, căci şi-au ridicat adevărate palate.

A avea fierul cuiva (Pop.) = A semăna cu cineva:

Gheorghe are fierul mă-sei. (TUDOR PAMFILIE)

Nepotul pare că avea fierul bunicului, ochi albaştri şi la fel de chipeş.

A bate fierul până-i (sau **cât e**) **cald** = A nu lăsa să scape o ocazie când i se oferă:

Colo unul vinde, altul cumpără, unul croieşte, altul coase, un al treilea bate fier[ul] până-i cald, la câmp se ară, se samănă, se seceră […] (MIHAI EMINESCU)

Bate fierul pân-e cald, şi fă tot lucrul la vremea lui. (C. NEGRUZZI)

A purta fierul şi pârjolul (Înv.) = A nimici cu forţa armată:

Ridicarea romanilor [...] *purtase ferul şi pârjolul peste toată întinderea de la Dunăre ai împărăţiei turceşti.* (NICOLAE BĂLCESCU)

A trece prin ascuţişul fierului (Îvp.) = A pustii un ţinut, tăind şi omorând locuitorii:

[...] *o adâncă plângere tremurată în liniştea codrilor, sub cerul curat, în lumina scăzută, în faţa câmpiei Moldovei, care deschidea zare pustie spre întreaga ţară prădată, arsă, trecută prin ascuţişul fierului.* (MIHAIL SADOVEANU)

Ca şi hanul cel dintăi, supusese jumătate de Europă şi Asia subt ascuţişul fierului. Menirea lui, ca şi a lui Ghinghis, era să fie o pedeapsă a lumii. (*IDEM*)

A-i trece (sau **a-i da cuiva**) **un fier** (**ars** sau **roşu**) **prin inimă.** v. **inimă.**

Fierul rău nu se prăpădeşte (Pop.) = Se spune despre omul care e rău din fire şi care, de aceea, trăieşte mai mult:

Când m-a văzut tata înapoi, acasă, mi-aduc aminte că i-a spus mamei: „Nu ţi-am spus eu că fierul rău nu să prăpădeşte.” (ADRIAN NECULAU)

În fierul nopţii (Pop.) = În timpul nopţii:

Nu i s-a mai întâmplat niciodată să-i bată cineva în fierul nopţii la fereastră.

FIERBE

A fierbe în suc propriu (Fam.) = A fi măcinat de griji şi incertitudini:

Dimineaţă de dimineaţă, în jurul orei cinci, mă trezeam fierbând în suc propriu, ca o ţicnită. (DOINA POPESCU)

Totuşi, în cele din urmă, m-am întors, dar, cu toate că locuiam în acelaşi apartament, nu am mai schimbat o vorbă cu mama, fierbând în suc propriu. (DUMITRU CRUDU)

A fierbe tărâţa (**în cineva**) (Arg.; d. femei) = A fi excitată, a dori să facă dragoste:

Tinereţea e momentul când fierbe tărâţa-n tine şi îţi place să apeşi pedala să impresionezi [...] (http://pustiul.ro/)

A se amesteca (sau **a-şi băga nasul**) **unde nu-i fierbe oala.** v. **fierbe.**

A-i fierbe oala fără foc = A-i merge bine:

La omul cu noroc, fierbe oala fără foc. (TEODOR FLONTA)

Cără apă toată ziua, muncea ca un om harnic la gospodărie cu răspundere, femeia era şi ea slugă, dar oamenii acum se lăudau bine, căci boierul îi luase la iubire şi treaba mergea tot din plin, ca la cel cu noroc, la care fierbe oala şi fără foc. (COLINDE din ARDEAL, vol. 22, 1913)

A-l fierbe pe cineva fără apă (sau **în oală seacă**) = A-i face cuiva multe neplăceri. A-l chinui:

Eu, bolnavă, Russescu preocupat, musafirii fără interes. Doar copiii şi vara basarabeancă drăguţi – veştile stagnează, ne fierb nemţii şi ruşii în oală seacă. (ALICE VOINESCU)

Eroii lui Mauriac sunt toţi oameni „cu carte”, pe care însă contactul cu lumea culturii şi cu orizonturile mai largi nu i-a putut scoate din oala seacă în care fierb şi din bârlogul strâmt unde vieţuiesc (de cele mai multe ori cu tot confortul) (N. STEINHARDT)

Era duminică şi a doua zi se deschideau cursurile. – Am găsit ! strigă el vesel. – Atunci hai şi spune repede, nu mă mai fierbe fără apă. (CORNELIU BUZINSCHI)

FIERE

A vărsa fiere = Se spune despre o persoană plină de necaz, de mânie (care se manifestă cu violenţă):

Ce mai tocmeală de creştin încât mi se varsă fierea de turbare! (MIHAI EMINESCU)

A-i crăpa (sau **plesni**) **cuiva fierea** (**de necaz**) = A fi mânios, invidios, la culme:

Crăpa fierea într-însa de necaz când văzu mielul; căci ţiganca pricepu că acesta nu era lucru curat pentru dânsa. (P. ISPIRESCU)

– De-amu am să joc numai cu Florica… Cel puţin să plesnească fierea şi într-însul!… (LIVIU REBREANU)

Nici nu prinse de veste când ajunse în pădure peste nămeţi şi troiene, ostenit, de era să crape fierea în el. (P. ISPIRESCU)

FIERT, FIARTĂ

A o face fiartă (Fam.) = **a)** A face o gafă:

– Ai făcut-o fiartă! Acum ce facem? Cum o dregem?

b) A suferi un eşec:

[...] *sistematic, de câte ori, pe plan intern, nu se urmăreşte rezultatul, echipa bună o face fiartă în faţa unei necunoscute din Ce sau chiar De.* (RADU COSAȘU)

FIERTURĂ

A băga (**pe cineva**) **în fierturi** = A speria (pe cineva) foarte tare. A băga (pe cineva) în sperieţi:

Era cât pe ce s-o bage-n fierturi pe biata fată.

FIGURAŢIE

A face figuraţie = A avea rol de figurant:

Am făcut atâta figuraţie, încât uneori nu mai deosebesc realitatea de ficţiune. (BUJOR NEDELCOVICI)

M-am prezentat şi eu pe platou, spunându-i regizorului că am intrat la Teatru şi că mi-ar plăcea să fac figuraţie în serial. (VLADIMIR GĂITAN)

FIGURĂ

A face (**cuiva**) **figura** (Fam.) = **a)** A face (cuiva) o farsă sau o surpriză neplăcută. A păcăli (pe cineva):

Peste vreun sfert de ceas s-a arătat Baciu, furios... poate pentru că ghicise că i-am făcut figura. (ION PAS)

b) A dezamăgi, a decepţiona (pe cineva):

Și de data aceasta, el mi-a făcut figura şi a întârziat la întâlnire.

A face figură (Îvr.) = A însemna ceva (în societate):

Autoscopia lucidă nu fusese prea mult cultivată în paşoptism; în generaţia sa, scriitorul face figură aparte. (MIHAI ZAMFIR)

A face figură bună (sau **rea**) = A face o impresie bună (sau rea) celor din jur:

El ofta de mult, ca şi alţii, în cele din urmă l-a acceptat, nu din iubire, ci din indiferenţă. Conta în lume ca un băiat spiritual şi făcea figură onorabilă în suita ei. (LIVIU REBREANU)

Soţia lui, o femeie frumoasă şi elegantă, face figură bună la recepţii şi reuniuni mondene. (DAN TALOȘ)

A face figură de circumstanţă = A se purta potrivit împrejurărilor:

Va trebui să facă figură de circumstanţă. (I. L. CARAGIALE)

A face figură de... = A avea aerul de... A fi considerat drept... A ţine să fie considerat drept...:

Trebuie să facă sau figură de nătărău sau de impertinent. (D. BOLINTINEANU)

După cum spuneam, el nu şi-a configurat o artă poetică explicită şi, cu atât mai puţin, o estetică a poeziei, dar, evident, nici nu face figură de epigon prin aceste adeziuni teoretice târzii la modalitatea baladescului. (PETRU POANTĂ)

A face figuri (Fam.) = A se da în spectacol. A face fiţe:

Alţii însă îmi fac mereu figuri, priviri, vorbe. (AURORA LIICEANU)

Răspundeţi, nu faceţi figuri, că până la urmă tot aflu! (MUGUR BURCESCU)

A se rupe în figuri (Fam.) = A încerca cu orice preţ să impresioneze; a se grozăvi, a se fuduli:

Geta stătuse ore întregi la cineva care avea balconul spre curte, numai ca s-o vadă pe pipiţa aia cum se rupe în figuri. (DOINA RUȘTI)

Vârciu se rupe în figuri pe motocicletă. (http://www.ziartop.ro/)

FIINŢĂ

A avea fiinţă (**pe lume**) (Înv.) = A se naşte. A exista:

De unde ai să-l iei, dacă n-are fiinţă pe lume? (ION CREANGĂ)

Atunci lumea cea gândită pentru noi avea fiinţă, / Şi, din contra, cea aievea ne părea cu neputinţă. (MIHAI EMINESCU)

A da fiinţă = a) A da viaţă, a da naştere:

Ca om al cuvântului, cum mă definesc, pentru mine a rosti cuvântul, a-i da fiinţă, a-l face să dureze consemnându-l în scris, înseamnă a trăi. (NICOLAE BALOTĂ)

b) A realiza, a făuri, a concretiza:

Dar asemenea lucrări comune pot determina şi înfiinţarea unor noi persoane juridice, cu scopul de a da fiinţă unor structuri care să constituie linstrumentul juridic adecvat înfăptuirii unor activităţi de interes comun [...] (TRAIAN IONAȘCU)

A fi (sau **a sta,** (rar) **a se ţine**) **în fiinţă** = A exista. A se menţine, a dăinui:

Bolta este în fiinţă şi pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi. (AL. ODOBESCU)

FILĂ

A cerceta (**o lucrare**) **filă cu filă** = A cerceta, a verifica (o lucrare) amănunţit, de la un capăt la altul, cu mare atenţie:

Și încep să scriu şi dau filă cu filă pe nerăsuflate acestui monstru de zeţar, care se hrăneşte cu manuscris. (I. L. CARAGIALE)

Ca să aibă timp s-o purice document cu document, filă cu filă, pentru a distruge orice document, orice filă care era compromiţătoare. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

FILM

A face (**pe cineva**) **un film** (Fam.) = A merge la cinematograf (cu cineva):

– Te fac un film? Sper că nu mă refuzi.

A i se rupe (**cuiva**) **filmul** = A-şi pierde cunoştinţa; a nu mai realiza ce se întâmplă:

Nu-i exclus să fi fost ceva mai multe, socotind că la un moment dat am intrat într-un timp mort şi mi s-a rupt filmul. (CONSTANTIN ARCU)

Asta-i din alt film (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = Asta e cu totul altceva. Nu are nicio legătură (cu cazul în speţă):

Chiar dacă ţin mult la puştoaică, e un pic din alt film. E cam proastă. (CRISTINA NEMEROVSCHI)

[...] *chiar dacă păstrează unele din trăsăturile familiei, pare din alt film – e o fire veselă, vorbeşte direct şi suferă de o generozitate luminoasă, sinceră.* (ADRIAN BUZ)

FILOSOFIE

Nu e mare filozofie sau **nu e nicio filozofie** (Fam.) = Este un lucru uşor de realizat (sub aparenţa de dificultate):

– Poţi să tragi cu stânga? – Nu am tras niciodată, în viaţa mea nu am folosit aşa ceva. – Nu e mare filozofie, am spus eu înmânându-i un pistol. (LAVINIA CĂLINA)

Nu-i nicio filozofie în a dezlega o inscripţie în trei feluri diferite [...] (NICOLAE MANOLESCU)

FIR

A da un fir (**cuiva**) (Arg.) = A telefona cuiva:

I-a dat un fir, dar suna ocupat sau n-a vrut să răspundă.

A se băga pe fir (Arg.) = A interveni în relaţia dintre două persoane. A se amesteca într-o acţiune:

Aşteptându-mă jos, Gherman i-a văzut şi s-a băgat pe fir. (ION RAŢIU)

Se băgase pe fir un maior colonel ce-o fi fost şi din cauza asta a trebuit să-l bage pe maistrul Părăluţă la balamuc. (EUGEN URICARU)

A se ţine (sau **a-i sta, a-i atârna**) **cuiva viaţa numai într-un fir de aţă** (sau **de păr**) = **a)** A fi pe punctul de a se rupe:

Fireşte, nu votăm nici în favoarea Guvernului, care se ţine într-un fir de păr [...] (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 18, 2007)

b) A se afla într-o situaţie foarte nesigură, a fi în mare dificultate sau aproape de moarte:

Abia când i se mai ţinea viaţa într-un fir de păr, ajunse unchiaşul la poarta de argint a Sfintei Vineri. (BARBU DELAVRANCEA)

Văzu ăla că nu e glumă, că-i sta viaţa numai într-un fir de aţă, şi, ca să scape de moarte, spuse că la el este inelul. (P. ISPIRESCU)

A tăia firul de mălai în opt (sau **în patru**) = A fi foarte zgârcit:

PEPELEA: *Ba! pe moşu-tău, că mare zgârcit îi! Îi în stare să taie un fir de mălai în opt...* (VASILE ALECSANDRI)

A-şi pierde firul = A încurca ideile în cursul unei expuneri. A-şi pierde cumpătul:

Totuşi, repetarea propoziţiei întrerupte nu e obligatorie atunci când povestitorul nu şi-a pierdut firul expozitiv [...] (OVIDIU BÎRLEA)

[...] *dar şi-a pierdut firul gândurilor şi a cerut transmisionistului să-i facă legătura cu căpitanul Partenie.* (VIAŢA ARMATEI, 1999)

FIRE

A scoate (**pe cineva**) **din fire** = A enerva (pe cineva), a înfuria, a scoate din sărite, din răbdări:

Trandafir ş-un fir supţire, / Rău m-ai scos, dragă, din fire. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Însă prinse a mă scoate din fire: citea prea îndelung, cerceta cam amânat o filă [...] (LEO BUTNARU)

A se întrece (**cu firea**). v. **întrece.**

A se prăpădi (sau **a se rupe**) **cu firea** (Fam.) = A face tot posibilul. A se consuma foarte mult sufleteşte:

– Ia mai închide gura şi nu mi te prăpădi cu firea! zise liniştit bătrânul Iuga. Lasă-i să vie! Bine că vin, ca să ne lămurim! (LIVIU REBREANU)

Acuma avea o emoţie stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea. (*IDEM*)

Noi ne-am prăpădit cu firea şi dumneata habar n-ai. (I. A. BASSARABESCU)

A-şi face fire (sau **a prinde la fire**) (Îvp.) = A-şi păstra (sau a-şi recâştiga) sângele rece:

Cum l-au zărit, l-au şi săgetat nu-ş'ce pin inimă, dară, făcându-şi fire, i-au dat bună demineaţa. (I. G. SBIERA)

Ia băiete, bea şi prinde la fire, ca să nu-ţi mai zic băiete, ci voinice! (PAUL LEU)

A-şi ieşi din fire = A se enerva foarte tare:

Cu gura căscată, căută să muşte, şi, când văzu pe unul din ei trei azvârlit în râu, îşi ieşi din fire. (BARBU DELAVRANCEA)

Nu îţi ieşi din fire dacă ţi-a pus o întrebare delicată sau dacă i-ai mai explicat o dată acelaşi lucru. (IRINA PETREA)

A-şi pierde firea sau **a se pierde cu firea** = A nu se mai putea stăpâni, a-şi pierde cumpătul:

Nu-ţi pierde firea, măi frate. Că de moarte nu ne temem. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Calul, dacă simţi că fata se pierde cu firea, o îmbărbătă iarăşi şi-i aduse aminte ce o învăţase să facă. (P. ISPIRESCU)

Când Baiazid îl întreabă arogant: „Tu eşti Mircea?”, domnitorul român nu se pierde cu firea şi îi răspunde la fix: „Da-mpărate!” (FLORENTIN SMARANDACHE)

A-şi ţine (sau **a-şi păstra**) **firea** (înv. **a-şi îngădui firii**) = A se stăpâni, a-şi păstra cumpătul. A nu-şi pierde curajul:

– Ţine-ţi firea, omule, nu fi copil! Am îngrijit eu de toate. Ţie să nu-ţi pese de nimic. (P. ISPIRESCU)

A-şi veni în fire = A-şi reveni (după un şoc, o emoţie puternică, un leşin):

Când îşi reveni în fire, el se găsi culcat pe un pat de catifea într-o odaie, cea mai splendidă şi bogată ce o văzuse în viaţa lui, luminată de lumini aşezate în candelabre de cristal. (MIHAI EMINESCU)

S-a dus: dusă să fie! Cu cât rău s-a dus, cu atât mai curând are să-şi vie în fire şi cu atât mai căită se va întoarce. (IOAN SLAVICI)

FIT

A trage la fit (Fam.) = A lipsi de la datorie (în special de la orele de şcoală). A chiuli:

A trage la fit era ceva banal, dar a trage chiul chiulului, recunoaşteţi că este o performanţă unică. (EDGAR PAPU)

Fiindcă se simt ca un şcolar care trage la fit, completă Blondet. (ANGELA ION)

FITIL

A băga (sau **a vârî**) **un fitil** (sau **fitiluri**) (Fam.) = A provoca intrigi, discordie:

Alta n-au de vorbit decât bârfeli şi răutăţi, ca să vâre fitiluri şi zâzanie în toată mahalaua. (I. L. CARAGIALE)

Este campion la fitile, îţi bagă fitile de te adoarme, a declarat Dragomir la Look tv. (https://www.dolce-sport.ro/)

A da (sau **a pune**) (**cuiva**) **fitil** = A îmboldi pe cineva să facă ceva:

Nu sunt un intrigant să vin aici să dau fitiluri, să înflăcărez resentimentele. (I. L. CARAGIALE)

Parcă i-ar fi pus fitil, căci imediat şi-a schimbat părerea.

FIŢE

A face fiţe (Fam.) = A se arăta mofturos. A se lăsa rugat:

Puteam să mă apropii de Viktor Erofeev, scriitor şi om care nu face fiţe, agreabil, politicos, dispus la dialog cu colegii de oriunde. (LEO BUTNARU)

M-am gândit că poate este o apropiere între „a face fiţe” şi „a face mutre”. Cuvântul „mutră” nu e prea elegant, deşi vine din greacă, unde înseamnă „faţă, figură”. Fiţele nu sunt scandaluri, ele sunt mărunte şi dese, ca un fond muzical la ţambal. (AURORA LIICEANU)

FIZIONOMIE

Joc de fizionomie = Figură mobilă, mobilitate a figurii:

Marin are numai joc de fizionomie. (CAMIL PETRESCU)

FLACĂRĂ

A arunca flăcări pe nas = A fi furios: *Deşi îi spusese clar că nu doreşte să intervină în conflictul lor, Candie s-a cam săturat să-i vadă pe cei doi scoţând flăcări pe nas.* (CRISTINA BONCEA)

A fi în flăcări = A arde puternic. A fi cuprins de flăcări:

În curând totul va fi în flăcări. Într-adevăr, peste câteva clipe tot sanatoriul fu cuprins de limbi de foc uriaşe. (COSMIN PERŢA)

FLEANCĂ

Tine-ţi (sau **închide-ţi, tacă-ţi**) **fleanca!** = Taci! Nu mai vorbi fără rost:

– Tacă-ţi fleanca, fă Paraschivo, zise un bărbat dinaintea ei. (DUILIU ZAMFIRESCU)

– Apoi, atunci, tacă-ţi fleanca ş-ascultă!... (I. L. CARAGIALE)

FLEURA

A umbla fleura (Pop.) = A umbla fără rost:

[…] pentru că n-ai depus încă jurământul, n-ai voie încă să umbli fleura prin cazarmă, trebuie să găseşti pe cineva care să te însoţească, un militar care a depus jurământul. (BOGDAN SUCEAVĂ)

Poate îi caută doamna cu coasa pe acasă şi ei umblă fleura... (www.mediafax.ro/)

FLOARE

(**Copil**) **din flori** = (Copil) nelegitim, (copil) natural:

Anca [...] *o fată-din-flori a lui Neagoe-Basarab.* (NICOLAE IORGA)

A strânge degetele floare = A strânge degetele cap la cap:

Dacă nu erau bine tăiate, făceai mâna puică, strângând degetele floare, cu unghiile în sus, apoi, cu linia în patru muchi, judeca puica tătarului. (BARBU DELAVRANCEA)

De florile mărului sau **de flori de cuc** = În zadar, gratuit:

Calul, carele nu ştiu de unde aflase tainele zânelor, vezi că nu era el de florile mărului năzdrăvan, spuse băiatului să fie cu mare băgare de seamă […] (P. ISPIRESCU)

Vedeţi bine că nu-l ducem noi la spânzurătoare numai aşa, de flori de cuc, să-i luăm năravul. (ION CREANGĂ)

Floare la ureche = Lucru de puţină importanţă sau gravitate, foarte uşor de rezolvat:

Însă deschid Vieţile sfinţilor şi văd atâtea şi atâtea şi zic: Doamne, multă răbdare ai dat aleşilor tăi! Ale noastre sunt flori la ureche pe lângă cele ce spune în cărţi. (ION CREANGĂ)

Asta însă era floare la ureche pe lângă felul cum se purtase cu mine după aceea Nicolai Ivanovici. (DUMITRU CRUDU)

FLUIERA

A fluiera a pagubă = **a)** A fluiera în semn de regret pentru o pagubă suferită sau pentru o nereuşită:

Le răsfoi, apoi fluieră a pagubă. (MARIN PREDA)

b) A face o prostie, a suferi un insucces, fără a mai putea schimba lucrurile:

– Adică asta-i dreptatea, să ia ce-i mai bun tot care au, iar noi să fluierăm a pagubă? ameninţă altul. (LIVIU REBREANU)

Sta în loc şi fluiera a pagubă. Tot gândindu-se, îşi aduse aminte a fi văzut, în codrul unde a crescut el, un fier gros înfipt în pământ. (P. ISPIRESCU)

A fluiera în biserică (Fam.) = A comite fapte care şochează, care contravin moralei curente:

Aşa-i trebuie! Cine l-a pus să fluiere în biserică? (POP.)

Ştefanache avea vocaţia de a fluiera în biserică. Nu era nici prudent cu cenzorii, nici pasiv. (MAGDA URSACHE)

A(-i) fluiera cuiva (sau **pe cineva**) = A chema pe cineva printr-o fluierătură. A avertiza pe cineva printr-o fluierătură:

Zogru l-a fluierat uşor pe Omul Negru, care a apărut, ţinându-se câteva clipe pe picioarele lui, de broască uriaşă. (DOINA RUȘTI)

FOAIE

A da (sau **a-i face**) **pe foaie** (sau **pe foi**) (**cuiva**) (Pop.) = A mustra, a certa (pe cineva); a da o bătaie (cuiva):

Voi să-i dea pe foi, pentru că nu îngrijise grădina. (P. ISPIRESCU)

A întoarce foaia sau **a o întoarce pe foaia cealaltă** = A-şi schimba purtarea sau atitudinea faţă de cineva, devenind mai aspru:

A mers aşa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească şi pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară. (I. L. CARAGIALE)

Era speriat şi furios. Strigă că are să se ducă la boierul Miron, să-i cadă în genunchi... Boiangiu se supără: să nu-i facă lui neplăceri, altfel întoarce foaia…(LIVIU REBREANU)

Dascălul văzu că a cam scrântit-o şi o întoarse pe foaia ailaltă. (P. ISPIRESCU)

FOALE

A beli (**pe cineva**) **de foale** (Îvp.) = A jupui pe cineva:

Adevăr, acel Başta însă ş-au luat plata de la împăratul Rodolfo, că l-au belit de viu la foale, precum scrie, că cine sapă groapa altuia, el cade într-însa. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

A face foale (Pop.) = A avea pântecele plin, a se ghiftui:

Boii şi vacile chiar acolo făceau foale, gândesc că numai în pizmă. (POP.)

FOAME

A avea o foame cât China (Arg.) = A fi extrem de înfometat:

Avea o foame cât China şi a intrat în primul restaurant.

A fi rupt (sau **fript**) **în coş de foame** (Reg.) = A fi foarte flămând, a fi mort de foame şi de sete:

– Hai, ia daţi-vă deoparte, măi păcătoşilor, că numai aţi crâmpoţit mâncarea, ziseră atunci Flămânzilă şi Setilă, care aşteptau cu neastâmpăr, fiind rupţi în coş de foame şi de sete. (ION CREANGĂ)

Înainte de vro câteva sute de ani ţara, în care locuim noi astăzi, era foarte bântuită din toate părţile de către o mulţime de lifte păgâne, care, ca nişte lupi rupţi în coş de foame, năvăleau asupra ei, şi pe unde treceau, era mânia lui Dumnezeu. (SIMION FLOREA MARIAN)

A muri (sau **a crăpa, a leşina**) sau **a fi leşinat** (sau **lat**) **de foame** (Pfm.) = A fi foarte flămând:

– Numai fata asta-i de vină, domnu Titu, se scuză doamna Gavrilaş, trăgând cu ochiul spre Marioara care zâmbea şiret. Că zicea că e moartă de foame şi că ea nu mai aşteaptă nici pe prinţul... (LIVIU REBREANU)

[...] *fiindcă are un fiu atât de nevolnic, care crapă de foame dacă nu-i pune cineva un blid cu mâncare sub nas.* (DAN LUNGU)

A muri (sau **a fi muritor**) **de foame** (Fig.) = A fi foarte sărac:

Într-un rând, ajunsese Nastratin într-o foarte proastă stare nu mai avea în casă niciun pumn de făină, nici lescaie frântă şi hainele de pe el hărtănite de tot – de azi pe mâine, gol şi muritor de foame. (I. L. CARAGIALE)

Nu voia ca toată viaţa să fie muritor de foame. (GH. NICULESCU)

A-i da foamea de cap (Pop.) = A fi lihnit de foame:

Nici îmbrăcaţi nu erau aşa bine, da foamea le da de cap. (POP.)

A-şi înşela sau **a-şi păcăli foamea** (Arg.) = A mânca frugal:

(Fig.) *E lipsit de toate, dar adună o lume de amintiri şi adesea îşi păcăleşte foamea citind cu lăcomie, mai ales pe maeştrii ruşi şi pe scriitorii occidentali.* (PANAIT ISTRATI)

Fata a luat o gură ca să-şi păcălească foamea şi a plecat.

FOARTE

Nici prea-prea, nici foarte-foarte (Fam.) = Moderat:

Omul nu trebuie să fie nici prea-prea, nici foarte-foarte, / Nici carnea să arză, nici frigarea. (ANTON PANN)

– Aveţi mult de lucru? […] *– Nici prea-prea, nici foarte-foarte... potrivit.* (I. L. CARAGIALE)

FOC

A arde ca focul = a) A fi foarte fierbinte:

Soarele încinge, aerul arde ca focul. (FLORENTIN SMARANDACHE)

– Nu vezi că arzi ca focul? Mai stai încă pe plajă?

b) (D. bolnavi) A avea febră (mare):

Are aproape 40 de grade temperatură şi arde ca focul.

A avea un foc la inimă = a) A avea ceva pe suflet; a fi îngrijorat de ceva:

– Ascultă-mă, rogu-te gazdă bună; eu văz că dumneata eşti mâhnită de ceva... – Ce ai? – Ce să am, domnule? Am şi eu un foc la inimă; dar, dumneata, cum ai să-l înţelegi? (I. L. CARAGIALE)

b) A fi îndrăgostit de cineva:

– Ei, domnule, am şi eu un foc la inima mea. Ne-a prins războiul pe meleagurile astea şi

n-am apucat barem să-mi mai văz ţiganca o data ... (G. TOPÂRCEANU)

A da cu mâna în foc (sau **prin spuză, prin şperlă**) = **a)** A se păcăli:

– Adă cuţitaşul încoace, zic eu, şi, la toată întâmplarea, cred că nu mă vei da prin şperlă şi nu-l vei lăsa să mă bată! (ION CREANGĂ)

b) A se îmbogăţi peste noapte:

Înţelese ea că trebuie să fi dat cu mâna în foc. (P. ISPIRESCU)

A da în foc. v.**da.**[2]

A deschide focul = A începe să tragă cu arma:

Când o baterie a noastră a deschis focul asupra dealului din faţă, am avut, pentru întâia oară, priveliştea unui duel de artilerie. (CAMIL PETRESCU)

Din pâlcul de copaci din stânga, o baterie de a noastră deschide focul fără veste spre răsărit. (G. TOPÂRCEANU)

A face focul = A aprinde focul:

Fata aducea apă, făcea focul şi punea de mâncare. (POP.)

A fi (sau **a rămâne**) **scris cu litere de foc.** v. **literă.**

A fi (sau **a sta**) **între două focuri** = A fi încolţit din două părţi:

Şi noi, domnilor (cocoana Ghioliţa ridică pumnii spre tavan), neculeştenii, suntem între două focuri: Slatina şi Gorunii! – Între două focuri? întrebă mirat intelimarul, deschizând ochii mari şi speriaţi. (BARBU DELAVRANCEA)

Fiodor Lukianov a explicat că în cazul eşecului operaţiunii speciale, actualele autorităţi de la Kiev se vor afla între două focuri. (http://www.evz.ro/)

A lua (sau **a prinde**) **foc cu gura** sau **a mânca foc** (**pentru cineva**)**.** v. **lua.**

A lua foc = A se supăra foarte rău; a se aprinde ceva:

Cine vrea să mă vadă, îi răspunse ăsta – să poftească el, la mine-acasă. Împăratul atât a aşteptat – şi parcă a luat foc – flăcări scotea pe nări, de supărare. (HRISTU CÂNDROVEANU)

Acum parcă a luat foc cerul. Acum parcă a luat foc pământul. Arde ţărâna sub tălpile goale. (ZAHARIA STANCU)

A lua focul cu mâna altuia sau **a scoate castanele din foc cu mâna altuia** = A pune pe altcineva să întreprindă o acţiune primejdioasă; a fugi de răspundere, lăsând munca pe seama altuia; a se folosi de cineva într-o situaţie dificilă:

Din mojici, din ghiorlani şi din dobitoci nu ne mai scoateţi! Dumnezeu să ne ierte, şi să ne iertaţi şi dumneavoastră, cucoane, dar cu adevărat aşa este: v-aţi deprins a lua focul totdeauna cu mâinile noastre cele mojiceşti... şi tot noi cei horopsiţi! (ION CREANGĂ)

Obişnuiţi cu sistemul comod de "a lua focul cu mâna altuia", ei cer să se pună în mişcare tancurile şi să se improaşte gazurile asfixiante ale d-lui Averescu […] (IDEOLOGIE şi STRUCTURI COMUNISTE în ROMÂNIA)

[…] *pentru că roşii au ştiut totdeauna să ademenească pe un om mai bun şi mai conştiinţios decât ei ca să le scoată castanele din foc* […] (MIHAI EMINESCU)

Marea masă ţărănească merge condusă şi împinsă de această burghezime, merge să scoată castanele din foc pentru alţii, căci pentru ea însăşi, în orice caz şi în orice fel numai pacoste şi nenorocire poate să iasă din aceste revolte. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

A pune pe cineva pe foc = A cere cuiva ceva cu prea mare stăruinţă. A insista prea mult ca cineva să acţioneze într-un anumit sens:

Sculă în picioare toată casa, puse pe foc toate slugile să-i scoată salba din pământ din iarbă verde, că nu e de trai. (P. ISPIRESCU)

Vestea l-a pus pe foc şi încerca să găsească soluţii.

A se arunca (sau **a intra**) **în foc** (**pentru cineva** sau **pentru ceva**) = A-şi expune viaţa (pentru cineva sau ceva):

Chiar şi-n foc de ţi-aş zice, să te arunci. (ION CREANGĂ)

El iubea pe Grigore ca pe un arhanghel, mai ales de când cu plata boilor şi ştergerea datoriei, şi ar fi fost în stare să sară în foc pentru el. (LIVIU REBREANU)

A se face (sau **a fi, a se mânia, a se supăra**) **foc** (**şi pară**) sau **a scuipa foc de mânie** = A se înfuria, a turba de mânie:

Auzind aceste, leahul s-au făcut foc de mânie şi dasă acum poroncă să împuşce, când unul din hatmanii lui i-au zis nu ştiu ce. (C. NEGRUZZI)

Zmeul... se făcu foc şi pară de mânie. (P. ISPIRESCU)

Când a mai auzit mama şi asta, s-a făcut foc. (ION CREANGĂ)

Are să se mânie foc pe mine doamna Lucsiţa! (VASILE ALECSANDRI)

A se teme ca de foc = A se teme foarte tare:

Cine a făcut o revoluţie ţine cu dinţii de ea, nu mai doreşte, se teme ca de foc de o nouă revoluţie. (ION D. SÎRBU)

A sta ca pe foc = A fi neliniştit sau grăbit:

Gânjul smead sta ca pe foc. Parcă ar fi vrut să-mi spună ceva si parcă n-ar fi vrut... (ZAHARIA STANCU)

Ca pe foc stătea văzându-l. Dar – şireată – s-a uitat. (PETRE DULFU)

A trece (**o ţară, un oraş** etc.) **prin foc şi sabie.** v. **trece.**

A(-şi) pune sau **a(-şi) băga mâna în foc** (**pentru cineva** sau **pentru ceva**) = A garanta pentru faptele, pentru cinstea cuiva:

Umbla vorba că ar avea un copil din flori, în satul vecin, dar nimeni n-ar fi putut băga mâna în foc pentru asta. (MARIUS CHIVU)

Aş fi băgat mâna în foc că a murit demult! (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

Uite, eu pun mâna în foc că nu există în muzeu nicio ascunzătoare secretă. (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

Să-i spun domnului procuror că cineva mi-a cotrobăit prin cameră azi-noapte. [...] *Dumnealui bagă mâna în foc că era ucigaşul.* (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

Arz-o focul! = Se spune pentru a sublinia admiraţia:

Dar ce frumoasă se făcu şi mândră arz-o focul! (MIHAI EMINESCU)

A-şi vărsa focul (Fig.) = A se destăinui; a-şi descărca nervii:

Om era şi el; trebuia să-şi verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din şcoală pe Trică, fiindcă era leneş, neascultător, hărţăgos şi strica şi pe ceilalţi copii. (IOAN SLAVICI)

Copiii sufereau pe tăcute şi, de ce sufereau mai mult, mai mult doreau să se vadă, să-şi vorbească, să-şi verse focul... (BARBU DELAVRANCEA)

Bată-te focul (**să te bată**)**!** = Arde-te-ar focul!:

Bată-te focul să te bată, măi ţărane, că ticălos mai eşti! (ION CREANGĂ)

Cum, bată-te focul, te vei hrăni tu cu oameni? (POP.)

De mama focului. v. **mamă.**

Foc de paie = **a)** Entuziasm sau pasiune trecătoare:

După ce s-a pus de acord cu fosta învăţătoare că dragostea lor nu are simptomele unui foc de paie, s-au cerut pe vecie soţ şi, respectiv, soţie. (VLAD A. POPESCU)

Iubirea lor a fost un foc de paie.

b) Fleac, bagatelă:

De asta au şi fost, din perspectiva timpului, ca un foc de paie. (CĂLIN KASPER)

S-a speriat degeaba. Totul n-a fost decât un foc de paie…

Foc şi pară = Înfierbântat, îndârjit, înverşunat; extrem de supărat, înfuriat:

Dragii moşului, în ţară / Vin păgânii foc şi pară, / Dar cum vin s-ar duce iară. (G. COŞBUC)

Este iute în mişcări şi tăios în rostiri, totul în vorbirile, purtările şi gesturile sale produce o impresie ce poate fi rezumată numai în termeni ca foc şi pară, tunete şi fulgere […] (N. STEINHARDT)

Foc şi scrum (Reg.) = Durere (foarte mare):

Of! Iubiţii mei părinţi! De când d-acas am plecat, mult dor de voi am mâncat; dar în vremea de acum la inimă foc şi scrum. (POP.)

Harnic (sau **iute** etc.) (**de mănâncă**) **foc** = Foarte harnic (sau iute etc.):

Zâna porunci şi trase la scară o căruţă ferecată în aur, cu patru telegari de mâncau foc. (P. ISPIRESCU)

Negru ca corbul / Iute ca focul, / De nu-l prindea locul; (VASILE ALECSANDRI)

N-o fi foc (Fam.) = Nu e nicio nenorocire:

– Iaca, să mai mergem şi pe la haznaua împărătească, că doară n-o fi foc. (P. ISPIRESCU)

„Doar n-o fi foc" era o vorbă a lui; odată, l-am auzit, uimit, aplicând-o şi morţii: „Ei, n-o fi foc nici moartea asta!" (NICOLAE BREBAN)

Până nu faci foc, nu iese fum sau **nu iese fum, fără foc** = În orice zvon, oricât de exagerat, există un sâmbure de adevăr:

Pân'nu se face foc nici nu mai iese fum. / Şi, dar, la ce de noi aşa tăgadă mare, / Când leşul tot acum această vorbă are. (ALECU DONICI)

Nimeni însă n-ar fi pus mâna în foc că este adevărat acest zvon. Alţii erau de părerea că nu iese fum până nu faci focul. (AURA CHRISTI)

FOFÂRLICĂ

A umbla cu fofârlica = A recurge la şmecherii, la înşelăciuni; a fi intrigant:

Nemernicul umbla cu fofârlica, vezi bine, că, uite, lui i s-a încredinţat o misiune pe care trebuie s-o îndeplinească. (NICHITA DANILOV)

Ce-mi umbla el cu fofârlica progresului? Ăsta e progres adevărat!... Să fabrici ceaţă ca să chiorăşti oamenii. (CEZAR PETRESCU)

FOFEAZĂ

A umbla ca o fofează = A umbla repede:

Iar Serafim Ciorovici umbla ca o fofează în jurul meu sâsâind […] (DUMITRU CRUDU)

FOLOS

A avea (sau **a trage**) **folos** (**din ceva** sau **de pe urma cuiva**) = A dobândi ceva, a avea un avantaj:

[…] *n-am să am folos de el niciodată.* (ION CREANGĂ)

Cine iubeşte argintul, nu se satură niciodată de argint, şi cine iubeşte bogăţia multă, nu trage folos din ea. (BIBLIA)

Ce folos? = La ce bun? Degeaba:

Dar cu pământul ce să faci ? / Şi ce folos de boi şi vaci? / Nevasta dacă nu ţi-o placi, / Le dai în trăznet toate! (G. COŞBUC)

Ce folos de tine, dragă,/ Că eşti albă şi spălată / Şi trăieşti tot supărată. (JARNÍK-BÎRSEANU)

De folos = Folositor, avantajos, profitabil:

Da, bădică, mâne ţi se-mplineşte anul, ia-mă şi pe mine cu d-ta, că ţi-oi fi de mare folos. (MIHAI EMINESCU)

Adunând ţara spre a se chibzui, îşi aleseră cu toţi sfat de folos acestei nevoi ca domnul să se închine lui Sigismund, păstrându-şi însă fără scădere drepturile suveranităţii şi veniturile ţării. (NICOLAE BĂLCESCU)

FOND

A fi în fonduri (Fam.) = A avea bani:

Se vedea că tipul era în fonduri, căci arunca banii în stânga şi dreapta.

FORFOTĂ

A umbla forfota = A umbla grăbit (şi fără rost) de colo până acolo. A forfoti:

Pot să admit eu la Amara o nemulţumire serioasă unde ţăranii umblă forfota să cumpere moşia Nadinei, să facă concurenţă altora? (LIVIU REBREANU)

În adevăr, de când se îmbolnăvi Tincuţa, el umbla forfota de colo până colo, trântind uşile, înjurând slugile, dând dracului pe toată lumea. (DUILIU ZAMFIRESCU)

FORMĂ

A băga formele (Pop.) = A începe, la primărie, îndeplinirea formalităţilor pentru o căsătorie:

Cei doi s-au gândit să bage formele şi în toamnă să facă nunta.

A face (**cuiva**) **formele** (Arg.; lumea interlopă) = A ucide (pe cineva):

Interlopul i-a ameninţat pe cei doi că le face formele, dacă nu aduc banii.

A fi în formă = A fi, a se găsi în cele mai bune condiţii (fizice şi intelectuale):

Prezbiterul era în formă. Pe Andi îl pufni râsul. (DAN LUNGU)

Toţi jucătorii echipei erau în formă şi erau optimişti.

FORTE

A se face forte = A face toate eforturile pentru a reuşi într-o acţiune. A se declara capabil, în stare să depăşească o încercare anevoioasă:

Păun s-a făcut forte să mă înscrie la Fondul literar şi la Uniunea Scriitorilor. (ONISIFOR GHIBU)

FORŢA

A forţa uşa cuiva = A intra cu sila în casa cuiva:

Vă rog să mă iertaţi... Recunosc că nu e un fel civilizat de a forţa uşa cuiva. (CEZAR PETRESCU)

Uşa înţepenită. Au sărit câţiva şoferi în trecere. Unul a forţat uşa. Mi-am desprins centura şi am ieşit târându-mă pe burtă. (FLORENTIN SMARANDACHE)

A forţa (**cuiva**) **mâna** = A constrânge (pe cineva) să facă ceva:

Nu vrea totuşi să se spună că ar fi forţat mâna cucoanei. (LIVIU REBREANU)

Cel puţin asta trebuie să fi fost intenţia autorului, dar tiparele imaginarului i-au forţat mâna, astfel că Euthanasius s-a transformat în paznic al Paradisului terestru şi unic deţinător al secretului existenţei acestuia. (MIHAI EMINESCU)

A forţa nota = A întrece măsura în comportarea faţă de cineva. A exagera:

Am forţat nota cât am putut de tare: – Vă rog să mă iertaţi! Dar acasă nu prea am timp să citesc pentru că exersez la pian. (ALEXANDRU POPA)

De astă dată Emanuel socotea că-i bine să facă pe ofensatul, pentru a-i tatona dispoziţia, să vadă dacă poate forţa nota... (RADU ALDULESCU)

FRANC

A avea franci (Fam.) = A avea bani mulţi:

Ea avea franci, nu glumă, şi se lăuda peste tot.

A căuta francu' popii (Reg.; fam.) = A fi în agonie. A fi gata de moarte:

Mult n-avea s-o mai ducă, căci de câteva zile bătrâna începuse să caute francu' popii.

FRATE

A fi frate întru Hristos (Bis.) = A fi creştin:

Adică să nu ne mai simţim singuri, orfani şi să nu ne simţim mai mari ca alţii, ci fraţi cu alţii în Hristos, fraţi cu alţii pentru că suntem fraţi întru Hristos prin Duhul Sfânt. (DUMITRU STĂNILOAE)

FRĂMÂNTA

A frământa glodul. v. **glod.**

A frământa pământul = A bate pământul cu picioarele, prin lovituri puternice şi repetate:

[…] *iară împrejuru-l frământa pământul, un ungur lung, cu picioarele goale în papuci mari împluţi cu paie.* (MIHAI EMINESCU)

Fetele jucau uşurel, fără să zâmbească, cu genele plecate; iar flăcăii frământau pământul, se răsuceau pe loc, băteau din călcâie tactul horii şi strigau. (MIHAIL SADOVEANU)

Ei frămîntau pământul sub un brâu sau o bătută nebună. (CALISTRAT HOGAŞ)

Caii-n neastâmpăr frământă-n loc pământul. (VASILE ALECSANDRI)

A se frământa cu gândul (sau **cu firea, cu mintea**) sau **a-şi frământa mintea** (sau **minţile**) = A-şi bate capul, a se gândi cu mult şi intens; a se chinui să găsească o soluţie:

Colonelul Cotruţ se tot frământa cu gândul, să dea năvală ori să stea pe loc. (G. COŞBUC)

Până atunci bietul flăcău se frământa cu gândul ce o să facă el şi unde o să-şi ducă mireasa. (P. ISPIRESCU)

A-şi frământa mâinile = A manifesta o mare nelinişte, o tulburare prin frecarea puternică a mâinilor:

Îşi frământa mâinile neliniştit, parcă-i lipsea ceva. (EUSEBIU CAMILAR)

Sergiu Miclăuş îşi frământă mâinile. Dădu să se ridice de pe taburetul pitic. Nu mai avea ce căuta aci. (CEZAR PETRESCU)

A-şi frământa mintea (**capul** sau **creierul**) = A se gândi intens pentru a soluţiona o problemă:

Tot frământându-mi mintea să ştiu cum a venit... am adormit. (P. ISPIRESCU)

Îmi băteam capul şi mintea-mi frământam. (C. NEGRUZZI)

Neavând ce să fac, îmi frământ capul cu gânduri de tot felul. (ALECU RUSSO)

Femeia ce nu voieşte să frământe, toată ziua cerne (Pop.) = Se spune despre cei care, nedorind să realizeze o acţiune, acordă o atenţie prea mare preparativelor acesteia:

Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. De-i videa-o că nu vra să plămădească şi toată ziua cerne, cercetează-ţi casa, pentru că bataia e din rai. (C. NEGRUZZI)

FRĂSINEL

A umbla (**de**) **frunza frăsinelului** (Pop.) = A vagabonda, a hoinări; a umbla numai după distracţii:

Să umblaţi numai aşa, frunza frăsinelului, toată viaţa voastră şi să vă lăudaţi că sunteţi feciori de crai, asta nu miroase a nas de om... (ION CREANGĂ)

Colegul nostru de rezidenţă e celibatar în vârstă de vreo 50 de ani, umblă prin lume ca frunza frăsinelului, de asta crede că un copil e un fel de drăcuşor care ar putea să îl distrugă. (CARMELIA LEONTE)

FRĂŢEŞTE

A împărţi (**ceva**) **frăţeşte** = A împărţi în mod egal. A împărţi în mod loial:

Dumnezeu a rânduit ca unul să aibă porumb, altul mălai mărunţel, iar al treilea bani, ca să le împărţim frăţeşte toate […] (IOAN SLAVICI)

Tu le-ai spune prostiile tale şi eu, pe ale mele. Dar asta ne-ar înlesni să câştigăm ceva bani, împărţiţi frăţeşte în trei […] (PANAIT ISTRATI)

FRÂNGE

A (**i se**) **frânge cuiva inima** (**sufletul**) = A (se) întrista peste măsură; a (se) înduioşa până la lacrimi:

– Plângi, copilă? – C-o privire umedă şi rugătoare / Poţi din nou zdrobi şi frânge apostat-inima mea? (MIHAI EMINESCU)

Oh! deşert va fi de-acuma sufletul ce-n mine port! Oh! oh! Grue! Vai de mine! Grue!... Doamne, mi se frânge inima! Oh! Oh! (AL. DAVILA)

A frânge (**cuiva**) **gâtul** = A omorî pe cineva:

Am spus eu că ăsta are să-i frângă gâtul lui Gică. (CEZAR PETRESCU)

Poate frânge gâtul vreunuia, gândea uluită Magda. (DAN LUNGU)

A frânge carul (Pop.) = A nu reuşi:

Încrederea ritos afirmată în „valorile democraţiei” şi în „economia de piaţă” sunt, la fel, lozinci fără un conţinut real, atâta timp cât drumu-i prost şi ţi se frânge carul. (EMIL IORDACHE)

A-i frânge (sau **a-i rupe, a-i muia**) **cuiva oasele** (Pop.) = A snopi pe cineva în bătaie:

PAMPON: *Da, şi tu, Bibicul, în loc să te duci la ea, o părăseşti şi te dai pe furiş la amanta mea, la Didina.* (se repede) *O să-ţi rup oasele... Oasele am să ţi le rup!* (I. L. CARAGIALE)

O dată-n viața noastră am băgat jalbă la măria sa şi în loc să ne facă dreptate, ne-am pomenit cu o ceată de arnăuţi, care ne-au rupt oasele. (NICOLAE FILIMON)

Dar i-a spus finei ca nu cumva să îndrăsnească «ticălosul» să-i calce în bătătură, că-i frânge oasele; că asta a făcut-o pentru ea, nu pentru el. (REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI, vol.1-4, 1962)

A-şi frânge gâtul = **a)** A muri (într-un accident):

N-am chef să-mi frâng gâtul pe şosele. (LIVIU REBREANU)

În goana asta, când la fiece clipă îmi puteam frânge gâtul, cu trupul îngheţat şi capul ca-n foc, mă gândeam la culcuşul bun pe care-l părăsisem prosteşte. (I. L. CARAGIALE)

b) (Pfm) A-şi compromite situaţia prin întreprinderi riscante:

Or fugi de mine toţi tinerii. – Or fugi?... Pentru ce? – De frică să nu-şi frângă gâtul când or cerca s-ajungă până la mine. (VASILE ALECSANDRI)

Dar nici observaţii din categoria acelora de care trebuie negreşit să ţii seama înainte de a-ţi frânge gâtul. (RADU MAREȘ)

A-şi frânge mâinile (Fig.) = A-şi împreuna mâinile şi a-şi îndoi cu putere degetele (ca expresie a durerii, a deznădejdii etc.); a fi îndurerat, deznădăjduit, disperat; a se căi:

Suspina şi-şi frângea mâinile de ginere ca acesta. (GR. URECHE)

– Ce ne facem, coane Miroane, cu oamenii, că nu mai vor să primească învoielile vechi, ba mă şi ameninţă! se tângui Cosma Buruiană frângându-şi mâinile. (LIVIU REBREANU)

FRÂNT, -Ă

A fi beat frânt = A fi foarte beat:

[…] *era şi Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt.* (I. L. CARAGIALE)

A nu avea (**nici**) **o para frântă** = A nu avea niciun ban:

Ceea ce adăoga la mâhniciunea lui era şi împrejurarea că se afla omul la bătrâneţe împovărat de două copile destul de coapte, care trebuiau numaidecât măritate, şi el n-avea para frântă, nemite cu ce să le-nzestreze pe potriva lor şi a numelui părintesc. (I. L. CARAGIALE)

Că îmi moare un copchil acasă... şi mi-i nevasta bolnavă şi n-am para frântă-n pungă. (EM. GÎRLEANU)

A nu face (**nici**) **o para frântă** = A nu valora nimic:

Negustorul nu credea că face nicio para frântă.

Frânt de oboseală (sau **de osteneală**) = Epuizat, peste măsură de obosit, istovit:

Se trezi din somn cu ochii limpezi [...] *cu toate că se culcase seara frânt de oboseală.* (MARIN PREDA)

Atât de mult era ruptă de osteneală, încât căzu şi rămăsese acolo o zi ş-o noapte. (P. ISPIRESCU)

Na-ţi-o frântă (sau **bună**), **că ţi-am dres-o!** (Gmţ.) = **a)** Se spune celui care, într-o situaţie dificilă, pretinde că a găsit o soluţie, afirmând însă un lucru nerelevant sau luat deja în calcul:

Pânză rău ţesută şi vreme pierdută / S-o lovi, nu s-o lovi, / Na-ţ-o frântă că ţ-am dres-o. / Unde chiorăşte şi unde loveşte. (ANTON PANN)

Cică-aista e progres!... / Na-ţi-l frânt, ca ţi l-am dres! (VASILE ALECSANDRI)

b) Se spune celui care se vede ajuns dintr-o situaţie mai bună într-una mai proastă:

Na-ţi-o frântă, că ţi-am dres-o! Dintr-o pereche de boi de-a mai mare dragul să te uiţi la ei am rămas c-o pungă goală. (ION CREANGĂ)

FRÂU

A da (sau **a lăsa**) (**cuiva** sau **la ceva**) **frâu liber** (sau, reg. **slobod**) sau (pop.) **a lăsa** (**pe cineva**) **în frâul său** = A lăsa pe cineva să facă ce vrea, a lăsa în voie:

În acea epocă a culturii vechilor elini, când dezvoltarea aşezămintelor sociale şi politice lăsa frâu liber opiniilor individuale şi când instituţiunile sociale ameliorau viaţa cu ale ei exigenţe, atunci nu exista fatala dispută între idealism şi realism. (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

Uitându-şi cu totul sacrele îndatoriri de tată şi de soţ, Stamate începu să-şi taie în fiecare noapte, cu foarfecă, legăturile ce-l ţineau ataşat de ţăruş şi, spre a putea da frâu liber dragostei sale neţărmurite […] (URMUZ)

Dăduse frâu slobod închipuirii înfierbântate. (V. I. POPA)

Anglia, ţara cea mai austeră în privinţa moravurilor, a lăsat frâu liber prostituţiei, supunând-o numai unui control riguros şi pedepsind cu deosebită asprime prostituatele care staţionează în localuri publice sau acostează […] (ADRIAN MAJURU)

A da frâul (sau **frâu liber, frâiele**) (**cuiva** sau **la ceva**) = **a)** A îngădui, a permite (cuiva sau la ceva) să acţioneze în voie, nestingherit:

Moş Anghel, însurat cu o nevolnică, se prăbuşeşte, după ce luptă voiniceşte cu destinul său vitreg; cele două Chire şi micul Dragomir-Stavru sunt răpuşi, din pricină că-şi dau frâu liber patimii de-a trăi cum li-o cere inima; (PANAIT ISTRATI)

b) A încredinţa conducerea treburilor (cuiva):

De când i-ai dat frâiele daraverii în mână, se face că nu mă mai cunoaşte. (I. L. CARAGIALE)

A lăsa (**pe cineva**) **în frâul său** = A lăsa pe cineva să acţioneze după bunul plac: *Poate că a fost mai bine să-l lase pe băiat în frâul său.*

A pune (**în**) **frâu** = A stăvili. A stăpâni:

[…] *condus de un om moderat şi înţelept ca d. Waddington, ţinând seamă şi de manifestaţia unanimă a guvernelor şi a presei străine, au priceput imensul ridicol a unei asemenea acuzaţiuni şi au izbutit a pune un frâu poftelor necurate şi urelor meschine a tuturor nulităţilor invidioase care compun partida radicală estremă din Camera franceză.* (MIHAI EMINESCU)

[…] *niciuna din prerogativele monarhice nu se exercită pentru a pune frâu viciilor şi turpitudinelor unui partid ignorant şi corupt.* (*IDEM*)

A ţine (**pe cineva**) **în** (sau **din**) **frâu** = A domoli avântul sau pornirile cuiva. A domina pe cineva:

Şi trebuie să ştiţi că şi între oameni cea mai mare parte sunt dobitoace, care trebuiesc ţinuţi din frâu, dacă ţi-i voia să faci treabă cu dânşii. (ION CREANGĂ)

„Busuioc nu ştie să-şi ţie feciorul în frâu": asta n-ar fi voit Busuioc s-o zică neamurile nevestei sale despre dânsul, pentru că avea şi el neamuri […] (IOAN SLAVICI)

Nefiind stăpân care să-i ţie în frâu, ei îşi fac mendrele şi vă sărăcesc, creându-şi locuri şi locuşoare, deputăţii, primării, comisii şi multe altele pe care voi le plătiţi peşin […] (MIHAI EMINESCU)

A ţine (**pe cineva**) **în şapte** (sau **nouă**) **frâie** = A supraveghea (pe cineva) de aproape, fără a-i lăsa nicio libertate:

Mi-i urât de cin'te ţine, / Că te ţine-n nouă frâne. (JARNÍK-BÎRSEANU)

De-ar fi ţinut-o şi în şapte frâie, fata făcea tot ce ştia ea.

A-şi pune frâu la limbă (sau **limbii**) ori **a-şi înfrâna** (sau **a struni**) **limba** = A vorbi cumpătat, cu prudenţă. A se reţine de la vorbă:

[…] *să se hotărască fiecare a pune frâu mâncărimii sale de vorbă, cel puţin în cestiunile ce nu le cunoaşte şi nu le-a studiat* […] (MIHAI EMINESCU)

De aceea / Pune-ţi frâu la gură şi lacăt la inimă / Căci / Gardul are ochi şi zidul urechi. (ANTON PANN)

Scrisoarea e iscălită şi încă de prietenul meu cel mai bun: de fratele Petru, despre care, pentru că e dintr-o bucată, şi nu ştie să-şi pună frâu limbii, lumea spune că-i smintit. (EUGEN LOVINESCU)

FRECA

A freca buha (**ca să faci copii cu pene**) (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A lenevi, a trândăvi, pierde vremea de pomană:

Şi eu o mai frec din când în când deoarece trebuie să fiu în pas cu moda. Chiar şi

acum când scriu aceste rânduri se poate spune că frec buha. (https://blocul8a.wordpress.com/)

Termină ce-ai început şi nu mai freca buha!

A freca la melodie (**pe cineva**) (Fam.) = A bate la cap (pe cineva). A cicăli (pe cineva):

La revedere ! îi închid înainte de a mai spune ceva, deoarece ştiu că mă va freca la melodie şi nu vreau să mă enervez. (https://www.wattpad.com/)

A freca menta (sau **parul, mangalul**) sau **a o freca** (Fam.) = A nu face nimic important (pretinzând însă că este foarte ocupat):

Mai târziu aveam să aflu că, atunci când lipsea de acasă, adică aproape în fiecare zi, ea nu mergea la serviciu, ci pe la prietene sau freca menta prin magazine, cafenele, restaurante. (DAN LUNGU)

Nu-i mare filosofie la mijloc. E unul dintre miile de feluri în care poţi freca menta. (FLORIN LĂZĂRESCU)

Luni, prin birourile de la primărie lumea freca mangalul cu mai mult aplomb decât de obicei. (http://www.obiectivbr.ro/)

A freca pe cineva la gâlci (Pop.) = A pune la punct pe cineva. A învăţa minte pe cineva:

Până nu-l freca la gâlci aşa cum ştia el, nu se lăsa.

A-şi freca (sau **a-şi roade, a-şi toci**) **coatele pe băncile şcolii** (Pfm.) = A face studii îndelungate:

Dacă nu mi-aţi fi luat cu pripă vorba din gură, vă spuneam tocmai că este în numele acelor tineri care împreună cu mine şi-au frecat coatele pe băncile şcolii, care împreună cu mine au intrat în viaţa publică […] (GH. BUZATU)

Nu e vorba aici de preşcolari absorbind ca un burete cuvintele şi gesturile părinţilor, ci de elevi care şi-au tot tocit coatele pe băncile şcolii […] (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

Noi n-am avut nici măcar curent electric, am învăţat la lumânare şi ne-am ros coatele pe băncile şcolilor ca să ajungem aici! (IRINA PETREA)

A-şi freca mâinile (**de bucurie, de mulţumire** etc.) = A-şi manifesta o stare sufletească (de bucurie, de mulţumire etc.) prin gestul spontan de frecare a mâinilor:

Se duse la geam şi privi afară, frecându-şi încântat mâinile. (CEZAR PETRESCU)

Deschideţi iute, zise Ivan, tropăind şi frecându-şi mâinile. (ION CREANGĂ)

FRECUŞ

A trage cuiva un frecuş (Pfm.) = **a)** A mustra pe cineva:

Un gazetar din cei mărunţei... Va lua la trei parale pe toţi d-nii autori şi le va trage frecuş. (AL. VLAHUŢĂ)

b) A bate pe cineva:

La urma urmelor, Ivan scoate de barbă şi pe Scaraoschi şi-i trage un frecuş. (ION CREANGĂ)

FRICĂ

A băga (**cuiva**) **frica în oase** = A înfricoşa (pe cineva):

Iar Sisoe, ca să-i vâre şi mai tare-n oase frica de cele dumnezeieşti, se stropşi la dânsul umflându-şi obrajii, ba se şi luă după el câţiva paşi, cu toiagul ridicat. (G. TOPÂRCEANU)

A duce frica cuiva (sau **a ceva**) = A-i fi teamă de cineva sau de ceva. A-i fi teamă să nu i se întâmple cuiva ceva rău:

– Ai prevăzut şi ai ascuns banii, de frică. Ştii dumneata unde duce frica? La panică şi la perturbare. (TUDOR ARGHEZI)

Dar şi mai grav era că atunci, sub teroarea spaimei, credea că adevărul e de partea lui. Iată unde poate duce frica! (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

A fi cu frica în spate (sau **în sân**) = A fi într-o continuă stare de nelinişte, de teamă:

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sân. (LIVIU REBREANU)

Bătrâna, cu frica Domnului în sân, crezu. Se sperie văzându-şi fata sângerată. (BARBU DELAVRANCEA)

A se îngălbeni de frică = A se speria foarte tare:

Când îl văzu, muierea înlemni și îngălbeni de frică. (P. ISPIRESCU)

Când a văzut însă pe Urmă Galbină intrând, și-a scăpat și sticla din mână și pipa din gură, și din negru ce era a îngălbenit de frică, și tremura ca varga, că el cunoștea pe Urmă Galbină. (I. POP-RETEGANUL)

A ști de frica cuiva = A asculta pe cineva, fiindu-i frică de el:

[…] *oamenii lui Marmont începură să-mi știe de frică și mă pomenii vânat cu înverșunare de dușmanul care pornise asupra mea o hăituială în toată puterea cuvântului.* (OCTAVIAN SOVIANY)

A-i tremura chiloții de frică (Arg.) = A-i fi foarte frică:

Bisericii îi tremură chiloții. De frică, evident! (www.adventomania.ro/)

Frica păzește bostănăria (sau **pepenii**) (Reg.) = Dacă nu le-ar fi teamă, oamenii ar face multe lucruri nepermise:

Până l-am dat la brazdă, mi-am stupit sufletul cu dânsul. Numai eu îi vin de hac. Vorba ceea: „Frica păzește bostănăria". (ION CREANGĂ)

Ca de obicei, ca totdeauna, nu înțelepciunea, nu bunătatea, ci frica păzește bostănăria. (MIHAI CANTUNIARI)

La Petroșani, de frică, au transferat comanda către județ. Se spune că frica păzește bostănăria. (www.cotidianul.ro/)

Meșter (de) strică, și drege de frică (Pop.) = Se spune unui meseriaș într-un domeniu oarecare:

În ținuta lor de paradă sunt, în comparație cu securiștii care-și fac meseria lor înfiorătoare (meșteșugul vreme cere, nu se-nvață din vedere; meșterul strică și drege de frică), cu noi care n-aveam încotro […] (N. STEINHARDT)

FRIG

A băga (pe cineva) în frig = A se răsti la cineva. A amenința pe cineva:

Ori de câte ori se întorcea acasă, el îi băga în frig pe copiii care se jucau liniștiți.

A nu-i fi (sau **a nu-i ține**) **nici de cald, nici de frig** (sau **de rece**). v. **cald.**

Frig de moarte (sau **frigul morții**) = Emoțiile (însoție de fiori) prin care trece cineva atunci când se găsește în fața unei primejdii:

Iar mireasa, vai de ea / Frig de moarte-o coprindea. (VASILE ALECSANDRI)

FRIGE

A frige (pe cineva) la inimă (ori **la ficați**) sau **a-i frige (cuiva) inima** = A provoca cuiva o durere vie, usturătoare. A provoca cuiva o mare suferință morală:

O vorbă ca asta, mă, că ți se culcă nevasta cu altcineva, o crezi de oriunde-ar veni, că te frige la ficați când o auzi și nu mai stai să judeci. (G. M. ZAMFIRESCU)

M-o fript la inimă, nu altă. (ȘEZĂTOAREA, II)

A frige (sau, rar, **a pătrunde**) **pe cineva la mațe.** v. **maț.**

A-i frige pielea cuiva = A-i face zile fripte cuiva; a se răzbuna pe cineva:

Mai rabdă Harap-Alb, căci cu răbdarea îi frigi pielea. (ION CREANGĂ)

A-l frige pământul sub tălpi = A fi neliniștit, nerăbdător (să facă ceva, să plece undeva):

[clipele] *Îi păreau că durează o veșnicie, fiindcă îl frigea pământul sub tălpi.* (CAMIL PETRESCU)

[…] *stătea ce stătea într-un loc, apoi se muta într-altul, ca și cum le-ar fi ars pământul sub tălpi.* (OVIDIU BÎRLEA)

Bea de frige (Fam.; gmț.) = Bea foarte mult:

– Nu-ți pune mintea cu el, că bea de frige.

FRIPT, -Ă

A face (cuiva) zile fripte (Pfm.) = A necăji pe cineva (zi de zi). A hărțui, a șicana:

Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său. (ION CREANGĂ)

PEPELEA: *Am să-ţi fac zile fripte, ca să pomeneşti de Pepelea cât îi mai trăi!...* (VASILE ALECSANDRI)

A mânca pe cineva (**fript** sau **de viu**). v. **mânca.**

FRÂNTURĂ

Frântură de limbă = Fel de a vorbi încâlcit; (Pex.) Frază încâlcită, alcătuită din cuvinte greu de rostit:

Turbare de cap şi frântură de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli, nu s-a mai dat a vedea. (ION CREANGĂ)

FRONT

A rupe (sau **a sparge**) **frontul** = A pătrunde forţat în linia de apărare a inamicului:

Biletul rămas deasupra, la vedere, scris de mână, cuprindea următorul mesaj: Grigore, Ruşii au rupt frontul la Nicolaev şi vin încoace, spre Nistru. […] (ION LAZU)

Armata a Il-a română, comandată de generalul Alexandru Averescu, sparge frontul german la Mărăşti […] (DINU C. GIURESCU)

FRUMOS, -OASĂ

A face frumos (D. câini) = A sta sluj:

Câinele făcea frumos şi nu mai lătra.

A face frumos = A face pe placul, pe gustul cuiva; a fi slugarnic:

Și din haosul de gânduri s-alergi sfintele icoane, / Ca să faci frumos cu ele la boieri şi la cucoane? (MIHAI EMINESCU)

Acum, după alegeri, au făcut frumos în Parlament, au votat ridicarea unor imunităţi, au respins legea amnistiei, ca după ce entuziasmul popular s-a pleoştit pe principiul „orice minune ţine 3 zile", şi-au revenit. (http://politicstand.com/)

A fi frumos (**din partea cuiva**) = A se cuveni. A fi lăudabil:

Nu-i frumos să laşi ca să te sărute ofiţerii. (VASILE ALECSANDRI)

A lua (**pe cineva**) **cu frumosul** = A trata (pe cineva) cu blândeţe, cu menajamente:

Bunică-mea se întorcea după el, îl lua cu frumosul, după aia arunca cu băţul, câinele ieşea […] (LAVINIA BRANIȘTE)

A se face frumos (Fam.) = **a)** A se îmbrăca şi aranja frumos:

Du-te acasă, fă, buhoasă, / Și te lă, te fă frumoasă! (POP.)

b) (D. vreme) A se îndrepta:

De mâine se încălzeşte şi se face frumos.

A sta (sau **a şedea**) **frumos** = **a)** (D. obiecte de îmbrăcăminte) A i se potrivi (cuiva). A-i veni bine:

Haina îi sta frumos.

b) (D. purtări) A fi aşa cum cer regulile de bună-cuviinţă:

Pentru că era lume străină şi nu şedea frumos să ridic tonul, am convenit cu domnul Nasta să trimit textul comunicării, în două exemplare, pe adresa sa. (GH. DUMITRAȘCU)

FRUMUSEȚE

O frumuseţe (de)... = Foarte frumos:

Îi fu milă să răpuie o aşa frumseţe de vită. (P. ISPIRESCU)

Este o frumuseţe de zi acum când îţi scriu. (MIHAI EMINESCU)

FRUNZĂ

A lua frunza-n buză = A fugi de lume:

[…] *iar Dl. Maniu, care a luat frunza-n buză prin toată Europa, îi pasă prea puţin ce are şi ce n-are Dl. A. Bănuţ.* (PUBLICIȘTI ARDELENI CĂTRE HORIA PETRA PETRESCU)

A tăia frunză câinilor (sau **la câini**) (Pfm.) = A nu lucra nimic. A nu avea nicio ocupaţie serioasă:

Multe a văzut, multe a prefirat el prin ăl Bucureşti! Doară n-a tăiat câinilor frunză! (BARBU DELAVRANCEA)

– Ba ce mai proletar, domnule Mişu! făcu Titu şi mai în glumă, şi mai în serios. Atât de proletar că deocamdată tai frunze câinilor cu speranţa că voi găsi cândva de lucru! (LIVIU REBREANU)

A trăi ca frunza pe apă = A trăi la voia întâmplării:

Titu Herdelea se strecură afară. Roşu îi vârâse un cuţit în suflet. De unde îşi închipuise că, muncind conştiincios, are asigurată o lefşoară din care să trăiască, azi iată-l iar ca frunza pe apă. (LIVIU REBREANU)

Din satul nostru au ridicat o sumedenie de familii şi numai unul Dumnezeu ştie unde au fost duse, acum şi noi stăm ca frunza pe apă. (ANDREI SMOCHINĂ)

A umbla frunza lelii sau **de frunza frăsinelului** = A umbla fără rost:

Tot umblând noi din şcoală în şcoală, mai mult, ia, aşa de frunza frăsinelului, mâine, poimâine avem să ne trezim nişte babalâci gubavi şi oftigoşi numai buni de făcut popi, ieşiţi din Socola. (ION CREANGĂ)

Câtă frunză şi iarbă sau **ca frunza şi ca iarba** sau **câtă frunză, câtă iarbă** = Foarte mult, în cantitate foarte mare, extrem de numeros:

Împrejurul Costeştilor e armată câtă frunză şi iarbă, gata să pornească încoace. (LIVIU REBREANU)

Au şi început a curge furnicele cu droaia, câtă pulbere şi spuză, câtă frunză şi iarbă. (ION CREANGĂ)

Când văzui a lor mulţime, câtă frunză, câtă iarbă... / Am jurat ca peste dânşii să trec falnic, fără păs. (MIHAI EMINESCU)

FRUPT

A mânca de frupt = A mânca de dulce:

A trecut miezul nopţii, acum putem să mâncăm de frupt. (AL. VLAHUŢĂ)

Închipuindu-mi că este de vină mâncarea de post, am poruncit pentru mine mâncare de frupt. (TEOCTIST CAIA)

Unul mânca de post şi celălalt de frupt. Cel ce mânca de frupt mânca puţin; iar cel ce mânca de post mânca mult. Amu' ei au prins a se sfădi pentru mâncare. (http://ziarullumina.ro/)

FUDUL, -Ă

A fi fudul de-o ureche (Fam.; gmţ.) = A fi surd:

Carp, răsturnat pe canapea, ţipă cu glasul lui cam strident: „Ceteşte mai tare, domnule, nu ştii că Maiorescu e fudul de-o ureche?” (CORNEL REGMAN)

Vecinul de la zece, care-şi chelfănea zgomotos consoarta, e cam fudul de-o ureche. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

A fi fudul la coate (Pfm.; irn.) = A fi rupt în coate:

Surtucul lui pe lângă acestea era mai mult urzeală decât bătătură, ros pe margini, fudul la coate, de râdea pare că şi vântul în urma lui. Oamenii căscau ironic gura când îl vedeau... (MIHAI EMINESCU)

FUGĂ

A (o) ţine numai (într-) o fugă = A alerga întruna, fără întrerupere:

De la Ocea până aproape de Grumăzeşti, a ţinut numai o fugă. (ION CREANGĂ)

A da o fugă (până la…) sau **a da (cu) fuga** = A se duce repede (până la…):

Florica, fata văduvei lui Maxim Oprea, care se nimerise a fi cea dintâi când a început bătaia, văzând acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghearele tatălui său, dădu fuga până la domnul învăţător şi-l rugă să vie degrabă să potolească dumnealui pe Vasile Baciu […] (LIVIU REBREANU)

Aş da o fugă până la mama, să îmbuc ceva şi să-i povestesc cum a fost la film. (CRISTINA NEMEROVSCHI)

A o lua (sau **a o rupe,** rar **a apuca**) **la fugă** sau **a o rupe de-a fuga** = A porni în goană:

După ce pun mâna pe cârmă, – apucă la fugă. (MIHAIL SADOVEANU)

O iau la fugă după el, şi oamenii după mine. (CAMIL PETRESCU)

Am lăsat în urmă pe tovarăşii mei şi am rupt-o de-a fuga înainte. (VASILE ALECSANDRI)

A o întinde (la fugă). v. **întinde.**

A pune (sau **a lua**) **pe cineva pe** (sau **la**) **fugă** = A alunga. A fugări:

La Doljeşti, pe Siret, îi pune pe fugă întâiul rând de săgeţi. (AL. VLAHUŢĂ)

[…] *statura impozantă îl face să pară că s-ar putea lua la trântă de la egal la egal cu ursul. Nu l-a înzestrat natura cu o asemenea forţă, dar, dacă ursul dă târcoale stânei, doi câini–bărbaţi îl pot pune pe fugă.* (http://www.gandul.info/)

O fugă (**bună**) sau **o fugă bună de cal** = O distanţă nu prea mare, cât poate fugi, fără oprire, un om (sau un cal):

Nu-i mai mult decât de-o fugă / Până-n deal. (G. COȘBUC)

Încă o fugă bună de cal şi am sosit într-un sat alcătuit de bordeie acoperite cu stuh. (VASILE ALECSANDRI)

FUGI

A fugi (sau **a alerga**) **de** (**îi**) **scăpără picioarele** (sau **călcâiele, potcoavele, pietrele**) = A fugi foarte repede, din toate puterile:

Şi unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele. (ION CREANGĂ)

[…] *şi mergea de-i pârâiau călcâiele, de frică să nu se răzgândească Sfânta Duminică să pornească după dânsa, s-o ajungă şi să-i ieie lada.* (*IDEM*)

A fugi (sau **a alerga, a goni, a veni**) **mâncând** (sau **rupând**) **pământul** sau **a mânca pământ**(**ul**) (**fugind** sau **alergând**) sau **a rupe pământul în fugă** = A fugi foarte repede:

Alergând groaza pieirei bătut. Mănâncă pământul. (G. COȘBUC)

A fugi de acasă = A pleca în lume, a-şi lua lumea în cap:

– Tu eşti copilă, asta e... / Hai ş-om fugi în lume, / Doar ni s-or pierde urmele / Şi nu ne-or şti de nume. (MIHAI EMINESCU)

A fugi în lume = **a)** A pleca de acasă (fără să se ştie unde):

Hai ş-om fugi în lume, / Doar ni s-or pierde urmele / Şi nu ne-or şti de nume. (MIHAI EMINESCU)

De urât mă duc de-acasă / Şi urâtul nu mă lasă; / De urât să fug în lume, / Urâtul fuge cu mine. (ION CREANGĂ)

b) (D. îndrăgostiţi) A-şi părăsi pe ascuns familia, plecând să trăiască împreună:

El bănuia că ea va fugi de acasă cu un altul. Aceste gânduri deveniră insuportabile. (RADU COSAȘU)

Văzând că nu mai era chip, cei doi se gândeau să fugă-n lume şi să se căsătorească.

A-i fugi (**cuiva**) **ochii după cineva** = A nu-şi mai putea lua ochii de la cineva. A privi insistent, cu admiraţie, cu dor pe cineva. A-i plăcea de cineva:

E neapărat şef. Îl simţi rapid pentru că lui îi fug permanent ochii din cap. Cam în genul în care îi fugeau lui Ceauşescu, pentru cei care şi-l mai amintesc. (GEORGE MANOLE)

A-i fugi (**cuiva**) **ochii pe ceva** = A nu-şi putea fixa privirea pe ceva (din cauza strălucirii sau a unei îmbinări de culori):

Femeia ceea are acum o tipsie de aur şi o cloşcă de aur, cu puii tot de aur, aşa de frumoşi, de-ţi fug ochii pe dânşii. (ION CREANGĂ)

A-i fugi (**cuiva**) **pământul** (rar, **terenul**) **de sub picioare** = **a)** Se spune când cineva îşi pierde echilibrul şi este gata să cadă:

Sui scăricica, intru, când...simt că-mi fuge pământul de sub picioare. (I. L. CARAGIALE)

b) (Fig.) Se spune când cineva îşi pierde cumpătul:

Zicând aceste cuvinte, el se primbla cu paşi iuţi şi neregulaţi prin odaie; dar deodată se opri în loc; îşi întinse amândouă braţele în aer ca un om ce simte că-i fuge pământul de sub picioare, se cumpăni un moment, apoi căzu grămadă jos. (NICOLAE GANE)

Platamonu simţea că-i fuge pământul de sub picioare. Încercă să insite: când să mai vie? Doamna ezita: nu ştie câte zile mai rămâne pe aici şi… (LIVIU REBREANU)

A-i fugi (**cuiva**) **sângele** (**la cap, la inimă**) = A se congestiona:

Mi-am simţit sângele fugit spre inimă. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i fugi (**cuiva**) **sufletul** = A fi inconştient, ca mort:

Îi trecea un frecuş... de-i fugea sufletul din el. (ION CREANGĂ)

A-i fugi laptele (Pop.; d. o lăuză) = A nu mai avea lapte:

Copilul scâncea, căci mamei îi fugise laptele.

A-i fugi ochii în fundul capului (**cuiva**) sau **a i se înfunda ochii în cap** (**cuiva**) = A fi foarte slăbit:

I se tulbură şi painginesc ochii, fugindu-i în fundul capului. (POP.)

Bolnava avea faţa suptă, nasul ascuţit, ochii duşi în fundul capului, iar când vorbea limba i se împleticea în gură (MIRCEA CRĂCIUN)

A-i fugi printre (sau **dintre**) **degete = a)** (D. obiecte) A-i aluneca cuiva ceva din mână:

Cercelul i-a fugit printre degete.

b) (D. persoane) A se strecura cu dibăcie dintr-o împrejurare. A nu se lăsa prins:

Îi în stare să le fugă dintre degite, ca o şopârlă. (VASILE ALECSANDRI)

Fugi de-acolo! (Fam.) = Da' de unde! Nici gând să fie aşa!:

MIŢA: *Mă traduce la sigur.* IORDACHE: *Fugi de-acolo!* (I. L. CARAGIALE)

Nu te cred. Minţi. Fugi de acolo!

Fugi de-aici! (Fam.) = Pleacă! Nu mai spune!:

Fugi, Ninico, cine ţi-a băgat în cap prostii de astea? (AL.VLAHUŢĂ)

FUIOAGĂ

A umbla fuioagă (Reg.) = A umbla fără rost:

Toată ziua, femeia umbla fuioagă prin sat.

FUIOR

A da pânza pe fuioare (Pop.) = A se înşela într-o tranzacţie:

Negustorul a cam dat pânza pe fuioare şi-a ieşit în pierdere.

A fi pe deasupra ca fuiorul popii (Pop.) = A fi mai mult decât se cuvine:

Fuioare se dau şi preotului în ajunul Bobotezei; fuiorul nu lipseşte niciodată, din care pricină a rămas vorba „ca fuiorul popii" când trebue să dai ceva de care nu-i chip să scapi. (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1910)

A ţine fuior cu cineva (Pop.) = A nu se lăsa intimidat de cineva:

Filozoful acela ţinea fuior cu boierul şi nu se lăsa întru nimică mai pe jos decât dânsul. (I. G. SBIERA)

A umbla ca fuiorul popii (Pop.) = A umbla de colo-colo, fără astâmpăr. A umbla fără rost:

– Ce umbli şi tu ca fuiorul popii? Astâmpără-te!

A-şi lua (**ale**) **trei fuioare** (Pop.) = A pleca repede de undeva. A-şi lua catrafusele:

– Fata mea, să-ţi iei ale trei fuioare şi să te duci din casa mea. (P. ISPIRESCU)

FULG

A bate (sau **a freca, a croi, a flocăi pe cineva**) **de-i merg** (sau **să-i meargă**) **fulgii** (sau **peticele, colbul, untul**) = A bate tare (pe cineva); a snopi în bătaie (pe cineva):

Scoteam mâţele … şi le flocăiam … de le mergea colbul. (ION CREANGĂ)

Acuş iau varga din coardă şi vă croiesc de vă merg peticile. (*IDEM*)

Haosul nu are limite, nu are răspundere! Şi s-ar fi ales şi cu o scărmăneală, să-i meargă fulgii! (GH. VÎRTOSU)

Negustor greu ca fulgul pe apă. v. **negustor.**

FULGERA

A tuna şi a fulgera. v. **tuna.**

A-i fulgera ochii (**cuiva**) = A arunca priviri pătrunzătoare:

În casa sa, cea mai înaltă de pe toată strada, cu garaj la demisol, cu etaj şi mansardă, acoperită cu tablă nouă, de-ţi fulgera ochii când o scrutai de pe deal, dintre vecini nu pătrunsese decât Milica […] (DAN LUNGU)

De când a intrat, îi fulgerau ochii la cei din faţă.

FUM

A avea fum (sau **ceaţă**) **în creieri** (Pfm.) = A fi beat:

Tânărul abia mergea de parcă avea ceaţă în creieri.

A avea fumuri = A fi înfumurat şi cu pretenţii nejustificate:

[…] *este cel mai plin de fumuri, cel mai nerod.* (C. NEGRUZZI)

– Atâta da, că eu am minte! se înfurie dăscăliţa. Practicant de notar nu-ţi place să fii, învăţător nu-ţi place, dar la mâncare te îmbulzeşti! Apoi aşa-i uşor să ai fumuri! (LIVIU REBREANU)

FUMA

A fuma ca un şarpe (sau **ca o şerpoaică**) = A fuma foarte mult:

Alion Drugan se apucă să fumeze ca un şarpe. (ZAHARIA STANCU)

Şi, colac peste pupăză, tipa fuma ca un şarpe! Iar eu mă aflam în probe în meseria de nefumător, după ce duhănisem vreo douăzeci de ani. (CONSTANTIN ARCU)

A fuma ca un turc (Fam.; d. bărbaţi) = A fuma foarte mult, excesiv:

Sâmbăta mergea la sinagogă şi duminica la Stavropoleos, iar în rest stătea sus, la mansardă, şi fuma ca un turc […] (SIMONA SORA)

Cucoana Tinea suferea de un neajuns: fuma ca un turc şi-i plăcea să pipăie tutunul cu limba, lipsindu-se de ciubucele de chilimbar dăruite de elita oltenească a oraşului. (TUDOR ARGHEZI)

FUND

A da de fund = A ajunge până la fund; a ajunge la margine, la capăt, la sfârşit:

Cercaţi voi marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ţi da de fund? (ION CREANGĂ)

Omul credea că n-o să mai de fund şi îşi cam pierduse speranţa.

A (**se**) **da la fund** = **a)** A se lăsa în adâncul apei; a se scufunda:

Or, într-un astfel de râu, oricând te poţi da la fund cu cea mai mare uşurinţă. (GIB I. MIHĂESCU)

Râul se îngusta, se da la fund, scurmând la rădăcina muntelui, ieşea la suprafaţă împroşcând mânios. (PAVEL DAN)

Pescarul a fost nevoit să se dea la fund.

b) (Fam.) A dispărea din viaţa publică:

Dar într-o zi cu ploaie şi cu vânt, / Necunoscuta care se vindea, / S-a dat la fund / Și-a dispărut... (ION MINULESCU)

Toni Bucevschi s-a dat la fund pentru un timp. (MATEI VIȘNIEC)

A existat un zvon de felul acesta, pentru că vreo două săptămâni s-a dat la fund şi nimeni nu mai ştia cei cu el. (CONSTANTIN ARCU)

c) (Fam.) A se ascunde pentru a scăpa de sub urmărire:

Îl caută poliţia, aşa că s-a dat la fund! (FLORENTIN SMARANDACHE)

A-i da (**cuiva**) **de fund** = A-i descifra cuiva cele mai ascunse gânduri. A înţelege pe deplin (pe cineva):

Vezi unde au dus-o gândurile, c-o s-o ia Drăgan... E împeliţat Căprarul, nu-i dai de fund. Cu rămăşagul i-a păpat neichii juncul cel mai gras. (BARBU DELAVRANCEA)

Câte ştii tu, numai dracul cred să-ţi deie de fund. (ION CREANGĂ)

Fundul-fundului = Punct foarte depărtat, extremitate:

Cunosc calea codrului / Până-n fundul-fundului. (VASILE ALECSANDRI)

FUNIE

A (**i**) **se apropia** sau **a-i ajunge** (**cuiva**), **a i se strânge funia de** (sau **la**) **par** (sau **la stejar**) = Se spune despre cei ajunşi într-o situaţie extrem de dificilă:

Mă simţesc mai slab ... s-apropie funia de par. (MIHAIL SADOVEANU)

Eu cred că de-acu s-a strâns funia la par. (*IDEM*)

Se vede că mi s-a apropiet funia la par... Cu spânul tot am dus-o cum am dus-o... Dar cu omul roş nu ştiu, zău, la cât mi-a sta capul. (ION CREANGĂ)

A fi drept ca funia în traistă (sau **în sac**) (Pop.; gmţ.) = **a)** A fi strâmb, răsucit:

În imediata apropiere se înşiră, pe străzi înguste, când drepte parcă trase la riglă, când întortocheate ca funia în traistă […] (VIOREL SĂLĂGEAN)

b) (Fig.) A fi necinstit:

Toată lumea spunea că el e drept ca funia în sac.

A juca (**ca**) **pe funii** = A umbla pe funie, făcând diferite figuri. (Fig.) A fi abil:

Panglicari în ale ţării, care joacă ca pe funii, / Măşti cu toate de renume din comedia minciunii. (MIHAI EMINESCU)

A pune (**cuiva**) **funia în coarne** (Pop.) = **a)** A înşela pe cineva:

Ei au încercat în fel şi chip să le pună funia în coarne.

b) A domina pe cineva:

Vrei să mă duci la apă de căpăstru? Vrei să-mi pui funia în coarne? (ŞEZĂTOAREA, II)

Femeia i-a pus funia în coarne bărbatului şi făcea acum ce ştia ea.

A se învârti ca funia în traistă. v. **învârti.**

A trage cu funia (Înv.) = A măsura o moşie:

Trăgându-se cu funia, au venit toată moşia 500 stânjeni. (AXINTE URICARIU)

A vorbi de funie în casa spânzuratului = A vorbi despre un lucru care poate supăra pe cineva dintre cei de faţă, dacă este interpretat ca o aluzie la situaţia lui:

Nu vă prefaceţi a fi lei! În casa spânzuratului nu se vorbeşte de funie. Dar în casa călăului? (FLORENTIN SMARANDACHE)

În al doilea rând, să nu vorbim de funie în casa spânzuratului şi nici despre întrebări care deranjează, că aici ei sunt campioni. (MIHAI RADU)

FURA

A fura (**cuiva**) **ochii** (sau **vederile**) = A orbi pe cineva. A fascina pe cineva. (Fig.) A fi îndrăgostit:

Se lumina... de le fura vederile. (ION CREANGĂ)

A fura (**pe cineva**) **cu ochiul** = A privi pe cineva pe furiş (cu dragoste):

Şi părintele mă ia la dragoste, şi Smărăndiţa începe din când în când a mă fura cu ochiul, şi bădiţa Vasile mă pune să ascult pe alţii, şi altă făină se macină acum la moară. (ION CREANGĂ)

A fura (**pe cineva**) **cu zâmbetul** = A captiva pe cineva zâmbind:

Rada, când o vezi, te fură cu necontenitul zâmbet şi cu a vorbelor căldură. (G. COŞBUC)

A fura (sau **a apuca, a lua, a prinde, a pupa, a turti**) **luleaua neamţului** (**cu zale cu tot**), **a se lua cu luleaua lui Dumnezeu** sau **a se afuma cu luleaua.** v. **lulea.**

A fura (sau **a lua**) **sfântul** (sau **sfinţii**) **pe cineva** (Reg.) = **a)** A adormi, a dormi uşor:

Cum a pus capul jos, l-au luat sfinţii. (POP.)

b) A păţi ceva neplăcut:

Dacă nu-i fi şi cu draci oleacă, apoi cică te fură sfinţii şi iar nu-i bine. (ION CREANGĂ)

c) A fi moleşit de somn sau de beţie.

d) A se îmbolnăvi.

e) A muri:

Bolnav şi părăsit de toţi, el se gândea c-o să-l ia sfântul cât mai repede.

A fura cu ochiul (sau **cu ochii, cu coada ochiului**) (**pe cineva**) = **a)** A se uita furiş (la cineva):

Din când în când cu ochiul eu te fur. (MIHAI EMINESCU)

b) A fermeca, a vrăji (pe cineva):

Când se uită la dânsul, parcă îl fură cu ochii. (POP.)

A fura cu urechea (Îrg.) = A trage cu urechea:

Fur cu urechea pentru a mă încredinţa dacă vorbesc limba mumei mele. (C. NEGRUZZI)

A fura inima (sau **mintea**) (**cuiva**) = A fermeca pe cineva, a-i lua minţile, a-i suci capul (cuiva):

Nimene nu mi-a furat inima ca hicleana asta de fată. (POP.)

Când a intrat fata împăratului în casă, s-a mirat ce a văzut. Ce avea mirele în odăile lui, n-avea împăratul în curte. Totul era numai de aur şi o frumuseţe, că-ţi fura inima. (http://www.piticipenet.ro/)

A fura meseria (**cuiva**) = A-şi însuşi pe apucate o meserie de la cineva (văzând cum o face şi imitându-l):

La „Independenţa", cei tineri nu mai „fură" meseria de la cei vârstnici. O învaţă. (MIHAI PELIN)

A fura o sărutare (sau **un sărut**) (**cuiva**) = A fura pe furiş (sau prin surprindere) (pe cineva):

Ţi-aş fura o sărutare. (VASILE ALECSANDRI)

În ochii lui, Lucreţia era o fată drăguţă, cu care poţi sta de vorbă făcând exerciţii şi declaraţii de dragoste şi căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. (LIVIU REBREANU)

A-l fura (**pe cineva**) **gândurile** = A se gândi intens la ceva. A medita îndelung:

Cotoşmanul nu-i dădu răspas să se mai gândească, ci cu fel de fel de glume şi snoave îi fura gândurile şi-l înveselea. (P. ISPIRESCU)

Te fură gânduri, omule, pentru mine? (DOSOFTEI)

A-l fura pe cineva somnul (sau **aghiuţă**)**.** v. **somn.**

Să nu vă fure şarpele de inimă! (Pop.) = Să nu vă împingă păcatul!:

– Iacă: cum d-ta, om cu destulă doxă la cap, trecut şi prin ciur şi prin dârmon, lovit cu capul şi de pragul de sus şi de cel de jos, şi la vârsta dumitale, cum d-ta, zic, te-ai lăsat să te muşte şarpele de inimă şi să faci greşeala d-a lua de muiere o fată mare? (P. ISPIRESCU)

Apoi să nu vă fure şarpele de inimă să ne afle tătarii planul ăsta. (ANTOLOGIE de LITERATURĂ POPULARĂ, vol. 3, 1967)

FURCĂ

A avea de furcă cu cineva (sau **cu ceva**) = A avea mult de luptat cu cineva (sau cu ceva); a avea dificultăţi în rezolvarea unei probleme:

Se luă la luptă cu el; dar n-avu mult de furcă. (POP.)

Cu d-l Disescu... am avut de furcă anul trecut. (GALA GALACTION)

Tu ai vrut să ai cu noi de furcă, / Şi dac-ai vrut să-ncurci, acum descurcă! (G. COŞBUC)

– Ehe, negustoreasă, nu glumă! Zise bătrânul Iuga. Vom avea de furcă cu tine! (LIVIU REBREANU)

A avea stupit la furcă (Pop.) = A vorbi mult şi cu plăcere. A avea chef de vorbă:

Sorbea fiecare din zamă, ascultând ba la unul din capătul cela, ba la scripcari care cântau „de dorul puicuţei mele", ba la dascălul Cristeiu, căruia nu-i mai tăcea gura; avea stupit la furcă, din capul locului. (VIAŢA ROMÂNEASCĂ, vol. 1, 1906)

A bate furcă (**pe cineva**) = A bate (pe cineva) foarte mult:

L-a bătut furcă, de l-a lăsat lat.

A da (**cuiva**) **de furcă** = A face (pe cineva) să-şi bată capul cu chestiuni greu de rezolvat; a crea dificultăţi, greutăţi, probleme (cuiva):

Mult îi mai dăduse de furcă tărăşenia aceea. (I. L. CARAGIALE)

Dacă nu mi-i fură din picioare la înmormântare vreun Dumitrel, o să le dea un pic de furcă viermilor! (DAN LUNGU)

A fi aruncat din furcă = A sta în dezordine:

Era dezordine în casă, căci toate erau aruncate din furcă şi nu găseai niciodată ceea ce căutai.

A lua pe cineva cu furca (**cea**) **lungă.** v. **lua.**

A nu avea de furcă (Pop.) = A fi extrem de sărac:

Sărmanul om trăia de pe o zi pe alta şi n-avea nici de furcă.

A se certa furcă (Pop.) = A se certa foarte tare. A se certa mereu:

– Crede ce-ţi spun eu. Postelnicul Andronache a aflat acest amor tainic şi s-a certat cu dânsa furcă. (NICOLAE FILIMON)

M-am certat cu el furcă şi de abia târziu, după miezul nopţii, l-am convins să renunţe şi să citească ceva [...] (VALERIU ANANIA)

A se ţine furcă (**cu cineva**) (Pop.) = A se certa continuu cu cineva:

Zi de zi, el se ţinea furcă cu vecinul de peste drum.

A trece pe sub furcile caudine. v. **caudine.**

A ţine furcă (**la ceva**) (Pop.) = A ţine morţiş (la ceva):

Ţinea furcă să vină şi el.

Parc-ar fi puse (sau **adunate**) **cu furca** = Se spune despre lucruri aşezate în dezordine, nesortate:

Părul îi sta în cap de parcă ar fi fost pus cu furca. (P. ISPIRESCU)

Există şi „culegeri” în care ele parcă ar fi puse cu furca, la întâmplare, pentru a avea o grămadă cât mai mare. (GAZETA MATEMATICĂ, vol. 75, 1970)

FURNICĂ

A fi harnic ca o furnică = Se spune despre un om foarte muncitor:

E o viaţă vioaie de muncă ca de nişte furnici harnice, de curăţenie şi seninătate sufletească. (NICOLAE BULAT)

Fata era harnică ca o furnică şi nu ieşea din cuvântul părinţilor.

A mânca ca o furnică (sau **ca furnicile**) = A mânca foarte puţin:

Fetiţa mânca ca o furnică şi era palidă.

A mânca furnici (Pop.) = A minţi:

– Fugi de aici! Nu vezi că mănânci furnici?

A se prăsi ca furnicile (Pop.) = A se înmulţi foarte repede şi în număr mare:

Aveau o familie mare de parcă se prăseau ca furnicile în muşuroi.

FUTE

A fute la cap (sau **la icre**, **la melodie**) (Fam.) = A agasa; a plictisi:

Că mă fute la cap de nu ştiu când să mergem undeva împreună. Dar eu m-am făcut că plouă. (CORINA OZON)

Mă fute la icre tot timpul. Că omul este cel mai penibil animal. Că ne-am alterat bioritmurile. (COSMIN CÂRCIOVA)

A fute una (sau **o bătaie**) = A da o lovitură (sau o bătaie zdravănă) cuiva:

M-am apropiat de scârba aia josnică de om şi i-am futut una în ceafă cu pumnul [...] (http://dement.ro/)

A(-şi) fute timpul (sau **vremea**) (Fam.) = A pierde timpul (vremea):

Prietenul i-a spus să nu mai fută vremea şi să se apuce de muncă.

G

GAIE

(A se uita) cu un ochi la gaie şi cu unul la tigaie (Pop.) = (A se uita) chiorâş:

Omul leneş se uită cu un ochi la gaie şi cu altul la tigaie. (http://www.citatepedia.ro/)

Nu, m-am uitat cu un ochi la gaie şi unul la tigaie! (http://forum.softpedia.com/)

A lua gaia pe cineva (Fam.) = A o păţi:

Acu eşti al meu! acu te-a luat gaia! (I. L. CARAGIALE)

A dat bărdaca peste cap, şi, fireşte, numaidecât l-a luat gaia. (*IDEM*)

A merge (sau **a veni**) **laie, gaie** (Pop.) = A merge în ceată, cu zgomot mare:

Copiii mergeau laie, gaie prin tot satul.

A păpa gaia pe cineva (Gmţ.) = A da de belea:

O să te pape gaia, dacă nu eşti cuminte.

A se ţine gaie după (sau **de**) **cineva** (Pop.) = A se ţine scai de cineva; a deranja în permanenţă pe cineva:

Pe urmă s-a ţinut iar gaie după mine... până la răscruci, ştii, unde vrei s-apuci spre cazarmă. (I. L. CARAGIALE)

GAIŢĂ

A se ţine gaiţă de (sau **după**) **cineva** (Pfm.) = A se ţine scai de cineva:

Și vai de capul lor, că se ţine gaiţă după dânşii, stă ziua toată în piaţă, ca să vază cum datornicii lui adună banii. (IOAN SLAVICI)

Tacă-ţi gaiţa! = Tacă-ţi gura!:

– Tacă-ţi gaiţa, cumătră, degeaba-mi descânţi, că eu mă mulţumesc cu ce am învăţat de la părinţii mei [...] (CRISTEA SANDU TIMOC)

GAJ

A lua pe gaj (Rar) = A lua un împrumut depunând un gaj:

N-a avut încredere în el şi a fost nevoit să ia pe gaj.

A ţine în gaj (Rar) = A avea un obiect străin ca o garanţie pentru o datorie:

Fu silit să se împrumute, puind toată averea sa în gaj. (D. BOLINTINEANU)

GALANT,-Ă

A se purta galant = A fi darnic, mărinimos:

– Bine; când ai nevoie, îmi spui. Eu cu prietenii mă port galant. (MIHAIL SADOVEANU)

S-a purtat cu mine cum se purtau mătuşile mele cu musafirii: galant, îndatoritor, cu bucurie. Deşi era prima noastră întâlnire. (STELIAN ŢURLEA)

GALBEN, -Ă

A i se face (cuiva) galben înaintea ochilor = A-i veni (cuiva) ameţeală, a i se face rău:

Plângea... până i se făcea galben înaintea ochilor. (AL.VLAHUŢĂ)

A râde galben = A râde silit, fals:

La vremea când dinţii câinilor pierduţi scrâşnesc de frig, Pointu, la căldură, cu blana înroşită, cu fundul încins, se stăpâneşte să nu urle şi râde galben [...] (G. TOPÂRCEANU)

A se face sau **a fi galben ca ceara** (sau **ca turta de ceară** sau **ca lămâia** ori **ca şofranul**) = A se face sau a fi palid din cauza unei boli sau a unei emoţii:

– Ba te văz cu faţa vie / Și, de deochi să nu-ţi fie, / Eşti la piele ca curcanul, / Galben de gras ca şofranul. (ANTON PANN)

La început era galben ca ceara şi abia îngâna cuvintele; (IOAN SLAVICI)

Când a ieşit de la Psihiatrie, săracu Telu, era galben şi slab la faţă, ca turta de ceară. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

Galben de gras (Irn.) = Foarte slab şi palid, pe moarte:

Eram tinerel şi gras; / Da: acuma ce-am rămas? / C-am rămas galbin de gras. (POP.)

Galben de spaimă = Care s-a făcut (brusc) palid din cauza unei spaime puternice:

În ultimii ani am adunat straturi peste straturi de măşti de chipuri peste chipul meu care, dedesubt, este galben de spaimă. (http://www.copacul.ro/)

GALERIE

A face galerie = A se manifesta zgomotos şi entuziast ca încurajare în timpul unui spectacol, al unei adunări, al unei întreceri sportive etc.:

Deţinuţii de la Poarta Albă au făcut galerie la meciul HCM Constanţa cu Poli Timişoara. (http://www.replicaonline.ro/)

Fireşte că nimeni nu ar face galerie vreunui viitor, dacă acel viitor ar fi înfloritor. (FELIX NICOLAU)

GARANŢIE

A da garanţie = A da asigurări că un lucru va fi îndeplinit:

Pe plan politic, această garanţie dată României a avut drept consecinţă faptul că Molotov, cu prilejul vizitei sale la Berlin, s-a informat imediat dacă această garanţie este îndreptată şi contra Rusiei. (MIHAI PELIN)

A prezenta garanţie = A fi de încredere:

Omul prezenta garanţie şi s-a integrat repede în colectiv.

Pe garanţia cuiva = Pe răspunderea cuiva:

M-am rugat, iar m-am rugat; în fine, am făcut ce-am făcut, şi am obţinut liberarea tânărului pe garanţia mea morală. (I. L. CARAGIALE)

Pe garanţia mea! îşi duse la piept mâna cu manşeta de celuloid şeful staţiei. (CEZAR PETRESCU)

GARD

A ajunge ca gardul = A slăbi foarte mult:

Dacă nu renunţi la toate prostiile, ai să ajungi ca gardul vecinului…

A da din gard (sau **din gardul Mântulesei** ori reg. **din gardul Oancei, Răzoarei, Bârlobrezoaei, Ilioaei**) = A nu da cuiva ceea ce ţi-a cerut:

Din gardul Oancei ţi-a da-o împăratul, dacă n-oi fi şi eu pe-acolo. (ION CREANGĂ)

A dezlega calul de la gard. v. **dezlega.**

A lega pe cineva la (sau **de**) **gard** = A păcăli; a prosti:

Nu mă legi la gard cu vorba. (ION C. VISSARION)

A lega (**ceva**) **la** (sau **de**) **gard** = A lăsa, a abandona, a părăsi, a renunţa (la ceva):

Credeam că am legat de mult la gard telegarii închipuirii tinereşti. (GALA GALACTION)

Bărbate, leagă vornicia de gard, că eu nu mai am parte de tine. (VASILE ALECSANDRI)

A lega cartea (sau **vornicia** etc.) **de gard.** v. **lega.**

A nimeri (sau **a da**) (**ca Ieremia**) **cu oiştea-n gard** = A face o gafă:

Dacă mergem tot aşa, hâţa-hâţa, o vârâm cu oiştea-n gard. (I. L. CARAGIALE)

– Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiştea-n gard! murmură dânsul zâmbind zăpăcit. (LIVIU REBREANU)

A sări garduri (ori **gardul** sau **peste garduri**) (D. bărbaţi, femei) = A umbla după femei (bărbaţi):

Apoi doar eu nu-s de-acelea de cari crede el: n-am sărit peste garduri niciodată de când sunt. (ION CREANGĂ)

Ruşine obrazului să vă fie; cogeamite feciori ca voi! Ca mâine îmblaţi după fete, sărind gardurile, şi cu lumânări la nas? (ION GRĂMADĂ)

A sări peste (sau **dincolo de**) **gard** = A trece peste limitele admise (prin atitudinea, faptele sale):

Cred că ai sărit dincolo de gard prin tot ceea ce ai făcut.

A se lipi (**de cineva**) **ca cocoşatul de gard** (Arg.) = A eşua, a da greş:

Dube, sirene, ambulanţe, maşini ale pompierilor... poliţişti, lunetişti şi psihologi care se lipesc ca şi cocoşatul de gard în astfel de situaţii. (CONTRAPUNCT, vol. 10, 1999)

A se ţine de ceva ca orbul de gard. v. **orb.**

A-i părea gardul pârleaz = A fugi mâncând pământul:

Băiatului i s-a părut gardul pârleaz şi nu s-a oprit decât la marginea pădurii.

A-şi pune gard la gură = A-şi impune tăcere. A tăcea:

Florico, pune-ţi gard la gură, că... te-oi lua frumos de spate şi te-oi da afară. (VASILE ALECSANDRI)

Din gardul Oancei = Se spune ca răspuns negativ la o cerere care nu poate fi satisfăcută:

Fata Împăratului-Roş nu se capătă aşa de lesne cum crezi tu. Din gardul Oancei ţi-a da-o împăratul, dacă n-oi fi şi eu pe-acolo. (ION CREANGĂ)

Gardul rău învaţă vita vicleană = Obstacolele puse în calea cuiva din răutate împing omul să devină şmecher:

Omul s-a convins abia acum că gardul rău învaţă vita vicleană.

Păsările fripte nu se găsesc pe parii gardurilor = Avantajele, indiferent de natură, nu se găsesc peste tot şi cu uşurinţă:

Totul cu osteneală se dobândeşte, pe drumuri nu se găseşte; *păsările fripte nu se găsesc în parii gardului; nimica nu-i fără osteneală.* (ARINA AVRAM)

Propteaua gardului (Pop.) = Persoană leneşă (şi urâtă):

Belivacă, beat de supărare, îi cânta naşului: „Fire-al dracului de naş, / Cu cine mă cununaşi, / Cu urâta satului, / Cu propteaua gardului”. (VIAŢA ROMÂNEASCĂ, vol. 29, 1969)

GARDĂ

A face (sau **a fi**) **de gardă** = **a)** A păzi:

Aceea ce însă e foarte greu este să fii de gardă când e de rond Moş Teacă. (ANTON BACALBAŞA)

Timpul trecea, făceam gardă permanentă şi priveam acel peisaj ce îl vedeam împrejurul unităţii. (http://confluente.ro/)

b) (D. medici, asistente, infirmiere). A rămâne în spital, în policlinică, până ziua următoare supraveghind starea bolnavilor şi rezolvând cazurile urgente:

Într-una din serile libere, când nu era de gardă noaptea la spital, Virgil se întâlni cu Ilie. (EMIL RAŢIU)

Un bebeluş s-a născut mort după ce mama sa ar fi stat ore în şir în travaliu, timp în care în spital nu era niciun medic de gardă. (www.romaniatv.net/)

A se pune în gardă = **a)** A-şi lua poziţia de apărare sau de atac, la scrimă:

În vederea începerii jocului s-a pus în gardă de la început.

b) A-şi lua toate măsurile de precauţie spre a nu fi surprins de un lucru neplăcut. A fi prevăzător:

Statele Unite au pus în gardă marţi rebelii proruşi din estul Ucrainei şi Moscova contra riscurilor violării suveranităţii Kievului şi acordului de încetare a focului parafat în urmă cu două luni, în cazul unei ofensive de anvergură a separatiştilor. (http://www.agerpres.ro/)

GAŞCĂ

A fi de gaşcă (În limbajul tinerilor) = **a)** A avea spirit camaraderesc:

– Degeaba râzi, bă, ca boul, e mai dăşteaptă ca tine, are bacalaureatu’ tot ca tine şi e o fată de gaşcă! (EMIL MLADIN)

De ce băieţii de gaşcă se îndrăgostesc de tocilare, iar băieţii tocilari de fete de gaşcă? (http://www.tpu.ro/)

b) A fi sociabil, de treabă:

Povestesc acum despre el pentru că ne căzuse cu tronc aceeaşi fată, aşa că beam cot la cot într-o veselie. Carmen era fata, era de

gaşcă, numai că nu avea treabă cu noi. (FLORIN IARU)

Profu' nu e de gaşcă; ne cere prea mult să învăţăm.

A se sparge gaşca = A se destrăma gaşca. A se termina o petrecere sau o adunare:

Nelu căzu pe gânduri reflectând cu voce tare: – Mda, uite aşa se sparge gaşca. Mă gândesc că după el, urmează plecarea ta şi cine ştie... (RĂSVAN GÂRLEA)

Când am văzut că s-a spart gaşca, şi-au început oamenii să fugă prin pasaj, am luat repede felicitările şi m-am dus la un atelier de pictură pe Academiei unde un prieten avea un Nikon FM. (http://www.historia.ro/)

GATA

(**A fi**) **gata să...**(sau **a...**) = Cât pe ce să..., aproape să...:

Era gata a o lovi. (P. ISPIRESCU)

Ea scânci ca un copil dureros şi gata să dea drumul lacrimilor. Şi gata să-şi reverse taina ce o măcina, cu voce tare în această încăpere, pentru a auzi bărbatul acesta bun şi drept şi a o ajuta. (PETRU DEMETRU POPESCU)

A da gata = **a)** A isprăvi, a lichida ceva:

La vârsta de 11 ani, un copil... a dat gata gramatica cu etimologia, sintaxa şi cu toate chichiţele ei. (AL. VLAHUŢĂ)

Grădinarul se puse iară pe muncă şi dădu grădina gata în patru săptămâni. (P. ISPIRESCU)

b) A chinui, a distruge pe cineva:

Mă dai gata cu-al tău dor. (POP.)

c) A ului, a zăpăci pe cineva:

Ce-mi pasă! Am să fiu neom, şi după ce-oi da gata pe barbaţi, mă leg de fete. Are să fie vai şi amar de pielea lor. (ŞT. O. IOSIF)

M-am sculat, mi-am înfipt mâinile în buzunar şi am declarat ritos: „Nu vreau să ştiu nimic! Doresc să fiu satisfăcut ,altfel!...” Atâta a fost suficient. L-am dat gata. (LIVIU REBREANU)

A face gata (Înv.) = A pregăti:

Să-mi facă un om de oaste gata. (ION NECULCE)

A fi gata la (sau **de**) **bătaie** = A fi pregătit şi chiar dornic să se bată:

Nu credeam că e aşa arţăgos; mereu e gata de bătaie, fără niciun motiv.

A plăti de-a gata (Înv.) = A da toţi banii datoraţi o dată:

Iaca 5 000 lei, să-i ai la tine; ca să te arăţi gata de a plăti şi tu consumaţia. (GIB I. MIHĂESCU)

A veni (sau **a sosi**) **la** (**de-a**) **gata** = A profita de ceva făcut de altul:

[...] *dacă Dumnezeu îmi va ajuta, cum am nădejde, căci nu are cine să-mi stea împotrivă, voi veţi veni la gata.* (MAGAZIN ISTORIC, vol. 40, 2006)

Nu ştiu cum făcea că mereu venea la gata.

GAURĂ

A (**se**) **face** (sau **a fi**) **gaură** (sau **bortă**) **în cer** = A se întâmpla un lucru neobişnuit. A face o mare ispravă:

Oricum, tată, spune-ne şi nouă, că doară nu s-o face gaură în cer, dacă vom şti şi noi ce lucru te amărăşte. (P. ISPIRESCU)

Nu s-o face gaură în cer pentru atâta! (DAN DAVID)

A astupa o gaură (sau **găuri**)**.** v. **astupa.**

A da găuri (sau **o gaură**) = **a)** A delapida, a păgubi, a fura. A obţine un profit pe căi ilicite:

Unde este jignirea pentru americani? Profesioniştii nu se supără pe cei care le-au dat gaură. (MARIAN OPREA)

Trei medici au dat o gaură de 2,3 milioane lei bugetului Casei de Asigurări de Sănătate a Municipiului Bucureşti. (www.evz.ro/)

b) A câştiga la jocurile de noroc:

În seara aceea el a dat o gaură mare şi a plecat cu toţi bani acasă.

A se ascunde (sau **a se piti**) **în gaură de șarpe** = A se ascunde într-un loc sigur, greu accesibil:

Ucigașii tinerimii sunt notați și nu vor scăpa de răspundere măcar de s-ar ascunde în gaură de șarpe... (I. L. CARAGIALE)

Să-l aducă chiar din gaură de șarpe. (P. ISPIRESCU)

A sufla pe gaură = A nu putea intra în casă:

Dacă ar fi avut cheia, acum nu mai sufla pe gaură.

Doar nu s-o face gaură în cer = Nu va fi o pagubă prea mare:

Doară nu s-a face gaură în cer, d-om intra! (P. ISPIRESCU)

În vremurile astea grele se mai cârpește omul cu câte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer fiindcă un creștin merge gratis cu trenul... (LIVIU REBREANU)

GAZ

(**Doar**) **n-am băut gaz** (Pfm.) = (Doar) n-am înnebunit:

– Acum intră, zbiară el, ca să fie sigur că-l aude. Amice, ai băut gaz? (ADRIAN BUZ)

– Dar ce, am băut gaz? zice una dintre ele. Și pleacă amândouă. – Dar ce, îi zic Corinei, noi am băut gaz? și plecăm râzând. (CORNEL MIHAI UNGUREANU)

A arde gazul degeaba (sau **de pomană**) = A nu face nimic; a lenevi, a trândăvi:

Se mai pricepe la ars gazul de pomană prin tot felul de pasaje ale timpului vieții la care nu va reveni niciodată. (VASILE BAGHIU)

Fă!, trecu el iar la doamna Mia, notează astea c-o să le uiți. Și ca să nu arzi gazul degeaba, tu să fii șefa comisiei. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 103, 2008)

GAZDĂ

A da (sau **a așeza**) **în gazdă** (**pe cineva**) = A găsi o gazdă (cuiva):

Am fost dat în gazdă la un fel de prietenă a mamei, o șvăboaică tânără și frumoasă, care era măritată după un pantofar [...] (IOAN SLAVICI)

Ne-a așezat bunicul în gazdă cu toată cheltuiala lui. (ION CREANGĂ)

TÂNDALĂ: *Minunat; și unde au tras la gazdă?* PĂCALĂ: *La „Grand Hotel”, la „Trei sarmale”.*(VASILE ALECSANDRI)

GĂINA

A se duce unde s-a găinat cioara-ntâi = A se duce departe, de unde să nu se mai întoarcă:

– Să nu te mai văd în viața mea și să te duci unde s-a găinat cioara-ntâi.

GĂINĂ

A avea orbul găinii = A nu vedea bine:

Ai trecut de-o mie de ori prin fața ei, dar tu ai orbul găinii și nu vezi nimic. (PETRU VINTILĂ)

„Tu nu vezi că e ocupat, bă, ori ai orbul găinilor”, așa ziceau toți. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A fi (sau **a umbla**) **ca găina cu ou** = A nu-și găsi locul:

Constată, involuntar, că trecuseră șase ore de când nu-și găsea liniștea, de când umbla de colo-colo, ca găina cu ou, cum spunea nevastă-sa. (DAN LUNGU)

A mânca numai picioare de găină = A fi mincinos și flecar:

Așa era el de mic, de parc-ar fi mâncat picioare de găină.

A se culca (**odată**) **cu găinile** = A se culca foarte devreme:

Baba, care se culcase odată cu găinele, se sculă cu noaptea-n cap. (ION CREANGĂ)

Se vede că și aici, ca și la Nicorești, el se culca odată cu găinile. (VASILE ALECSANDRI)

A sta (sau **a umbla**) **ca o găină plouată** = A fi trist, descurajat, abătut:

Hai, nu mai sta ca o găină plouată! rămâi la mine în astă noapte și ți-oi da eu vrun ajutor. (ION CREANGĂ)

Adam îl privi pieziş: – Devine agresiv! A stat ca o găină plouată şi acum are veleităţi de cocoş. (ION VINEA)

A trăi ca găina la moară (sau **morarului**) = A trăi în belşug:

Ei, cui nu i-ar plăcea să trăiască mereu ca găina la moară şi ca popa la zile mari? Dar nu merge; mai sunt şi altele [...] (MIHAI EMINESCU)

A umbla ca o găină beată = A umbla împleticindu-se:

Am mers ca o găină beată. Am coborât din tramvai în Piaţa Vitan, am ajuns în faţa blocuşorului sărăcăcios. (MARIA BANUŞ)

Putea fi înjurată muierea cu tandreţe şi i se făceau obrajii roşii şi se învârtea pe loc ca o găină beată că era iubită [...] (MARIN PREDA)

A-i cânta găina în casă = A fi sub papucul femeii:

Din inimă, bietul moşneag poate c-ar fi mai zis câte ceva; dar acum apucase a cânta găina la casa lui, şi cucoşul nu mai avea nicio trecere. (ION CREANGĂ)

În casa noastră voi ca să cânte cocoşul, iar nu găina. (P. ISPIRESCU)

GĂITAN

A merge găitan (D. acţiuni, activităţi; înv.) = A decurge bine, fără nicio poticneală:

Olio-lio! greu i-a fost lui să facă ce-a făcut, că d-aci încolo merge găitan. (BARBU DELAVRANCEA)

– Ce negoţ, ce daraveri, ce bănet s-ar face! Lemnul sfânt merge găitan [...] (*IDEM*)

Treaba merge găitan. Legaţi-mi-l şi duceţi-l. (B. P. HASDEU)

GĂLĂTUŞ

A-i merge mâncarea pe gât gălătuş = A înghiţi cu noduri:

Îi mergea mâncarea pe gât gălătuş [cocoloş mare (de mămăligă)] *şi suspina din când în când.*

GĂLBINARE

A găsi pe cineva gălbinarea (Pop.) = A se îmbolnăvi de frică:

Ea i-a zis să nu se mai frământe c-o să-l găsească gălbinarea.

A suferi de gălbinare rusească (Pop.; gmţ.) = A fi beţiv:

Prietenii îi spuneau că suferă de gălbinare rusească, dar el nu se supăra.

A-şi înghiţi gălbinarea (Pop.) = A păţi ceva din prea mult efort făcut o dată. A muri:

După câteva zile de chin, bătrâna şi-a înghiţit gălbinarea.

GĂLEATĂ

A ploua (sau **a turna, a vărsa, a cădea**) **cu găleata** = A ploua torenţial:

Când am trecut întâia oară prin aceste locuri, era o vreme cumplită; ai fi zis că-i haosul; o ploaie cu găleata, glod, ceaţă de nu se vedea om pe om; (ALECU RUSSO)

Şi unde începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata şi îndată ajunse apa până la genuche iepelor. (P. ISPIRESCU)

Era complet uscat, cu toate că afară ploua cu găleata. (DUMITRU CRUDU)

Vaca răstoarnă găleata după ce o umple cu lapte = Se spune despre cei care îşi compromit, din greşeală sau din nepricepere, propria lor muncă:

Dacă eşti conştient de ceea ce se întâmplă, cunoşti şi cauzele, şi efectele, pe scurt, te simţi îndreptăţit să deschizi gura, atunci rişti şi-ţi asumi. Altfel, e ca în vorba aia românească cu vaca aia care răstoarnă găleata cu lapte... (http://atelier.liternet.ro/)

GĂLUŞCĂ

A înghiţi găluşca = A răbda şi a nu riposta la o insultă, la o mustrare, la o minciună evidentă:

Bietul om tăcu şi înghiţi găluşca. Cugetul că are să fie tată, vorba că trebuie să aibă ce pune în locul Sărăciei îi mutară gândul. (P. ISPIRESCU)

Dacă s-a întâmplat ca vreun critic literar să mă mai tragă de urechi, am înghiţit găluşca, dar nu i-am purtat ranchiună. (CASSIAN MARIA SPIRIDON)

GĂOACE

A ieşi din găoace (Pfm.) = **a)** A scăpa de un rău. **b)** (Pfm.; d. pui; fig.; d. oameni) A apărea pe lume:

Cine eşti tu? se răsti ea la puiul care abia ieşise din găoace şi încă nici nu se zbicise. (VIAŢA ROMÂNEASCĂ, vol. 95, 2000)

Puştii ăştia abia au ieşit din găoace şi se cred Romeo şi Julieta la curtea lui Suleiman. (EUGEN PATRICHE)

A pune palmele găoace (Pop.) = A curba şi a alipi palmele astfel încât să formeze o scobitură:

Pun palmele făcute găoace una peste alta şi apoi izbesc scoica lor de genunchiu. (ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE, vol. 28, 1906)

GĂRGĂUN

A avea gărgăuni în cap. v. **avea.**

A-i intra cuiva gărgăunii în cap = A deveni ciudat, extravagant sau încrezut:

Când văzu acele slove şi le citi, dascălul rămase înmărmurit şi, intrându-i gărgăunii în cap, îi şi puse gând rău găinei. (P. ISPIRESCU) *Ţi-au intrat în cap gărgăuni* […] *vrei s-ajungi senator!* (VASILE ALECSANDRI)

A-i scoate cuiva gărgăunii din cap = A determina pe cineva să renunţe la ideile ciudate, extravagante pe care le are:

Şi încă una: de şaizeci şi mai bine de ani, de când slujesc preoţia, voi aveţi să mă învăţaţi tipicul, pui de năpârcă ce sunteţi! Ia staţi oleacă să vă scot eu gărgăunii din cap!... (ION CREANGĂ)

Învăţătorul înşiră triumfător şi de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebând mereu pe Laura dacă n-a avut el dreptate când a stăruit să-şi alunge gărgăunii din cap şi să fie cuminte? (LIVIU REBREANU)

În ce fel puteau să-i scoată gărgăunii? (ION PAS)

GĂSI

A (**i se**) **găsi o papară** (**cuiva**). v. **papară.**

A avea, a căuta (**a găsi, a afla**) **ac de cojocul cuiva.** v. **ac.**

A găsi (sau **a afla, a crede, a socoti** etc.) **cu** (**fără de**) **cale.** v. **cale.**

A găsi (sau **a lega**) **tei**(**e**) **de curmei**(**e**) = **a)** A găsi pretexte, subterfugii; a se fofila:

Şi altele multe către acestea dicăind şi în uscat înghiţind, cuvinte căptuşite îngăima şi teie de curmeie lega. (DIMITRIE CANTEMIR)

b) A înşira vorbe fără rost:

Cuvinte căptuşite îngăima şi teie de curmeie până ce se văd ieşiţi din casă. (POP.)

Şi cu faţă înţeleaptă / Şi cu schiptru-n mâna dreaptă / Legând din teie-curmeie / Ca ţara bine să steie. (MIHAI EMINESCU)

c) A o duce greu, a fi sărac.

A găsi de cuviinţă (sau pop. **cu cale**) = A considera nimerit, potrivit:

Eu găsesc de cuviinţă că aici să nu şedem, / Ci mergând să ne ascundem care pe unde putem. (ANTON PANN)

Şi cu mare ce scăpând din labele lui, am găsit cu cale să mă întorc la d-ta acasă decât să fiu prada fiarelor sălbatice. (ION CREANGĂ)

Guvernul acesta nu a găsit de cuviinţă – şi foarte bine a făcut – să nu ia nicio măsură excepţională de siguranţă publică. (I. L. CARAGIALE)

A găsi dreptate cuiva (Pop.) = A da, a face cuiva dreptate:

Cred că şi judecata are să-mi găsească dreptate. (ION CREANGĂ)

[...] *atunci cel păgubit să meargă îndată cu jalbă la divanul domnesc, care « este deschis pentru ca fiecare să-şi găsească dreptate ».* (STUDII şi MATERIALE de ISTORIE MEDIE, vol. 5, 1962)

A găsi sau **a afla** ori **a şti leacul** (**cuiva** sau **a ceva**). v. **leac.**

A găsi vreme (sau **prilej**) **de…** (Înv.) = A găsi momentul potrivit, favorabil pentru a întreprinde ceva. A-şi face timp pentru ceva:

Boierii sta acolo de aştepta să găsească vreme. (ION NECULCE)

A nu găsi (sau **a nu avea**) **cuvinte.** v. **cuvânt.**

A nu-şi (**mai**) **găsi** (sau **afla**) **astâmpăr.** v. **astâmpăr.**

A se găsi de faţă = A fi de faţă:

Când s-au întâlnit şi părinţii se găseau de faţă.

A(-i) găsi pricină (sau **pricini**) (**cuiva**). v. **pricină.**

A-şi găsi (sau **a-şi face**) **un rost.** v. **rost.**

A-şi găsi (sau, înv. **a-şi nimeri**) **sacul** (sau **gaura**) **peticul.** v. **petic.**

A-şi găsi mantaua (**cu cineva**). v. **manta.**

A-şi găsi naşul sau **a da de** (sau **peste**) **naş.** v. **naş.**

A-şi găsi popa (ori **omul, naşul** ori **lelea bărbatul**). v. **popă.**

A-şi găsi sfântul. v. **sfânt.**

A-şi găsi (sau, rar, **a-şi căpăta**) **beleaua** sau **a da de belea** sau **a-i cădea** (**cuiva**) **beleaua pe cap.** v. **belea.**

A-şi găsi (sau, refl., **a se găsi**) **să...** (sau, mai rar, **de...**) = A-i veni să..., a se apuca să...:

Tocmai acum la masă v-aţi găsit şi voi să vorbiţi secături ? (P. ISPIRESCU)

Cu mine v-aţi găsit de jucat? (ION CREANGĂ)

Din toţi caii tocmai tu te-ai găsit să mănânci jăratic? (*IDEM*)

Bine v-am găsit!. v. **bine.**

Ce te-a găsit (**de...**)? = Ce ai? Ce ţi s-a întâmplat (de...)? Ce te-a apucat? Ce ţi-a venit?:

Nu ştia baba lui ce l-a găsit, de-i aşa de cu chef. (ION CREANGĂ)

– Ce te-a găsit, măi Ştrul, de mi-ai adus de ziua mea un ceas deşteptător? (FLORENTIN SMARANDACHE)

Găsite-ar ciorile (sau **dracii**) (În imprecaţii) = Fir-ai al naibii:

–Mâncă-v-ar ciorile de pârliţi să vă mănânce! oftă femeia, pe româneşte, întorcându-se puţin mai cu spatele. (G. TOPÂRCEANU)

Să te găsesc sănătos = Formulă de salut la despărţire:

– Să ne vedem sănătoşi! – Să te auză Dumnezeu, tată, îi răspunse fata, şi să te găsesc sănătos. (P. ISPIRESCU)

Înspre sară ea se apropie de mine, zicându-mi: – Andrei, caută să dormi bine, să te găsesc deplin sănătos când mă voi întoarce. (NICOLAE GANE)

Ţi-ai găsit! = Nici gând!:

Ş-apoi chitiţi că numai în arc se încheia tot meşteşugul... omului aceluia? Ţi-ai găsit! (ION CREANGĂ)

Ei, ţi-ai găsit, continuă Băiatu, cu o volubilitate cum n-a mai avut până acum în viaţa lui. Ţi-ai găsit! Când vrea femeia... Te urmăreşte, domnule, vine după tine. îţi iese în cale când nici cu gândul nu gândeşti. (GIB I. MIHĂESCU)

GĂTI

A găti cuiva o papară (Pop.) = A pregăti cuiva ceva rău:

Mama i-a făgăduit că-i găteşte o papară băiatului, dacă întârzie iar.

A se găti de drum (Pop.) = A trage să moară:

Până acu era s-o gătească de zile. (I. G. SBIERA)

GĂVAN

A dat Nan de găvan (Pop.) = A păţit-o. S-a supărat:

Crezuseră că dase iar Nan de găvan. Grabnică le-a fost însă dezamăgirea şi amară. (MATEIU I. CARAGIALE)

A i se umple găvanul (Pop.; fig.) = A nu mai rezista:

Fetei i se umplea găvanul şi l-a părăsit peste câteva luni.

Anu' şi găvanu' = Se spune despre femeile care nasc în fiecare an:

O soră muncea cu maică-sa, iar prâslea se lăfăia în braţe la tată-său, care suferea de un reumatism cronic, lucru care nu-l împiedica să toarne la copii: anu' şi găvanu'. (PANAIT ISTRATI)

GÂDILA

A gâdila în mod plăcut auzul (**cuiva**)**.** v. **auz.**

A gâdila pe cineva la inimă (Pop.; fig.) = A linguşi:

– Foarte mulţumesc, zise doamna Angheleanu, c-un glas care-l gâdili la inimă şi cu o căutătură pe care nici chiar un literat de la Zorile artelor din Dorohoi n-ar fi fost în stare s-o descrie. (NICOLAE GANE)

A te gâdila limba (Pfm.) = A avea o poftă irezistibilă de a vorbi, de a sporovăi. A avea gâdilici la limbă:

După cum văd, te gâdilă limba şi vorbeşti mereu ca o moară stricată.

GÂDILICI

A avea gâdilici la limbă = A avea mâncărime la limbă:

Moş Roată, după câte văzuse şi după câte pățise el în viața sa, nu prea punea temei pe vorbele boiereşti, şi avea gâdilici la limbă; adecă, spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, când îl scormolea ceva la inimă. (ION CREANGĂ)

GÂLCĂ

A trage de gâlci = A face masaj la ganglionii inflamaţi:

Am... o prietenă meşteră care ştie să tragă de gâlci. (I. L. CARAGIALE)

GÂND

A abate gândurile (**cuiva de la ceva**) = A face, a determina pe cineva să nu se mai gândească la ceva:

Lovitură după lovitură s-a dat masei mari de deţinuţi pe care o aveau în mâini, pentru a avea linişte şi pentru a abate gândurile unora de a protesta […] (CONSTANTIN TRIFAN)

A aluneca cu gândul = A trece pe nesimţite de la un gând la altul:

Și plimbându-se […] *Negrea alunecă cu gândul spre o mulţime de lucruri deosebite.* (MIHAIL SADOVEANU)

A avea (**de**) **gând să ....** v. **avea.**

A avea (**de**) **gând** sau **a-i fi** (**cuiva**) **gândul să...** = A avea intenţia, a voi să...:

Prin martie, Cănuţă îşi vesti părinţii că are de gând să se-nsoare. (I. A. BASSARABESCU)

Făt-Frumos îi spuse ce avea de gând să facă. (P. ISPIRESCU)

Am căptuşit nişte iepuroi şi am de gând să-i jumulesc. (ION CREANGĂ)

Fă-mi cămaşă de fuior, / Că mi-i gândul să mă-nsor. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A avea (sau **a pune în**) **gând** (Înv.) = A presupune:

[…] *n-au avut gând că-l va ucide, ce s-au gândit că numai ce-l va sudui.* (PRAVILA)

A bate cu gândul (**departe**) = A-i merge mintea, a fi capabil să înţeleagă lucruri dificile:

Câtă vreme nu vorbesc, gândurile lor umblă departe pe cărările pe cari ei le-au bătut odinioară în tinereţe, întovărăşiţi de Costică Panaite. (I. L. CARAGIALE)

A cădea pe gânduri. v. **cădea.**

A face (sau **a fi**) **pe** (sau **după**) **gândul cuiva** = A face (sau a fi) pe placul cuiva:

Of! crăişorule! crede-mă, că să aibi tu puterea mea, ai vântura ţările şi mările, pământul l-ai da de-a dura, lumea aceasta ai purta-o, uite aşa, pe degete, şi toate ar fi după gândul tău. (ION CREANGĂ)

A face pe gând = A proceda cum gândeşte sau doreşte cineva:

Cu lacrimi te-oi ruga, ca să faci pe gândul meu. (POP.)

A fi (sau **a afla pe cineva**) **într-un** (sau **la un**) **gând** = A fi de aceeaşi părere cu cineva:

[…] *cu toţii într-un gând, erau de părere să ducă păsurile ţărei la cunoştinţa întâiului consul.* (ION GHICA)

Dar aceştia au venit toţi într-un gând la el. (ANA TĂTAR ANDRAS)

A fi (sau **a cădea, a se pune, a sta, a şedea, a rămâne**) (**dus**) **pe** (sau (înv.) **în**) **gânduri** (sau înv. şi pop.) **Pe gând, pe cugete**) = A cugeta, a (se) gândi, a reflecta:

O demone ! viaţa-mi şi sufletu-mi de vrei / De ce mai stai pe gânduri, de ce nu mi le cei? (MIHAI EMINESCU)

Câteodată, în faţa ştirilor pe care le avea pe birou, rămânea dus pe gânduri. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A pune (**cuiva**) **gând rău** = **a)** A avea intenţii rele faţă de cineva. A complota împotriva cuiva:

Procleta le puse gând rău, şi tot plănuia, cum ar face ca să-i răpuie. (P. ISPIRESCU)

b) (Gmţ.) A încerca să seducă pe cineva:

– Hoţomanule, hoţomanule! Mi se pare că ai pus gând rău Tănţichii noastre? Ce să-ţi spun, n-ai gust prost! (LIVIU REBREANU)

Când un tânăr punea gând rău pe o fată, el putea să dea cu ochii de tatăl sau de fratele ei, şi atunci, nici una, nici două, popa îi şi cânta Isaiia dănţuieşte, şi căsătoria, deşi silită, era valabilă. (ION GHICA)

A purta pe cineva în gând = A se gândi intens la cineva din cauza grijii sau a iubirii pe care i-o poartă:

El a spus că o va purta în gând toată viaţa.

A scoate ceva (sau **pe cineva**) **din gând** (Fam.) = A izgoni din amintiri, din minte:

De-aş face orice-aş face, nu pot să-l scot din gând. (G. COȘBUC)

În zadar a încercat s-o scoată din gând pe fata pe care tocmai a întâlnit-o.

A se adânci (sau **a se cufunda**) **în gânduri** = A gândi adânc, profund (făcând abstracţie de realitate):

– Aşa este, măicuţă, răspunse Harap Alb, cufundat în gânduri şi galben la faţă, de parcă-i luase pânza de pe obraz. (ION CREANGĂ)

Se cufundase în gânduri şi nu mai auzea, nici nu mai vedea, nimic împrejur. (AL. VLAHUŢĂ)

Un cetăţean era singur într-un compartiment, cufundat în gânduri. (FLORENTIN SMARANDACHE)

A sta la gânduri (Pop.) = **a)** A se gândi cu îngrijorare:

Dintr-aceasta el sta pe gânduri. Grija lui cea mare era ca să nu crează acel împărat că el este zăcaş şi se îndărătniceşte a-i trimite vreun fiu […] (P. ISPIRESCU)

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gânduri la o masă sub umbrarul de dinaintea dughenii, aşteptând diligenţa, care trebuia să fi sosit de mult […] (I. L. CARAGIALE)

b) A şovăi:

Hai, nu mai sta la gânduri; încalecă pe mine şi pune-ţi nădejdea în Dumnezeu, că mare-i puterea Lui. (ION CREANGĂ)

A sta pierdut (sau **dus**) (ori **a pune, cădea, rămâne**) **pe gânduri** = A fi într-o stare de meditare, de reflexiune adâncă, vecină uneori cu întristarea:

Împăratul se puse pe gânduri văzând că după atâta mare de timp nu se mai întoarse fiii săi nici cu pasărea măiastră, nici fără dânsa. (P. ISPIRESCU)

Când ajunse la urechile lui nişte vorbe ce-l trezi, căci era dus pe gânduri. (*IDEM*)

A zbura cu gândul (sau **cu mintea**) ori **a-i zbura** (**cuiva**) **gândul** (sau **gândurile, mintea, inima**) **la** (ori **către** etc.) (**cineva** sau **ceva**)**.** v. **zbura.**

A zbura, a fugi (sau **a duce pe cineva**) **ca gândul** (rar **ca un gând**) = A zbura (sau a duce) cu mare repeziciune:

Să-mi spui dinainte cum să te duc, ca vântul ori ca gândul ? (ION CREANGĂ)

[Calul] *zbura ca un gând, ca o vijelie printre volburile de nisip ce se ridicau în urmă-i.* (MIHAI EMINESCU)

A-i da (sau **a-i trece, a-i veni, a-i trăsni**) (**ceva**) **prin gând** (Pfm.) = A-i veni brusc o idee:

Cu vreo lună înainte umblau şi se zbăteau să cumpere moşia Babaroaga. Azi nici prin gând nu le mai trece aşa ceva. Azi pretind foarte simplu să li se împartă toate moşiile. (LIVIU REBREANU)

Aşa brutarul se-nşală c-uneltitul meşteşug, / Nu-i da prin gând c-o să-i joace un asfel de vicleşug. (ANTON PANN)

A-i fi în gând (Pop.) = A şti că nu trebuie să uite ceva:

I-a fost în gând toată ziua să telefoneze.

A-i sta gândul (sau **capul, firea, gândurile**) **la ceva** (sau **la cineva**) (Fam.) = A se gândi în mod insistent numai la ceva (sau la cineva), neglijând preocupările curente:

La şcoală n-o mai interesează nimic, învaţă în duşmănie, orice i se pare prea mult, îi stă gândul la modă, muzică uşoară, plimbare, dans. (ȘTEFAN BORBÉLY)

A-i trece multe gânduri prin cap = A avea multe idei în general sau în legătură cu un anumit subiect:

Cred că multe gânduri cumpănite i-ar mai fi zburat din cap acestui zdravăn ţăran buzoian, de ar fi fost drumul mai lung. (IOAN ERHAN)

A-i veni gândul = A-i veni ideea să…:

Cu toate aceste, îi veni gândul să se ducă să vadă cine a venit. (IOAN SLAVICI)

[…] *ochii ei căzură asupra locului unde era îngropată cutia, şi deodată-i veni gândul că de banii aceia poate va avea lipsă şi că numai Miloş o poate desluşi care sunt umblători în ţară* […] (ION AGÎRBICEANU)

A-l cuprinde (sau **a-l frământa, a-l apăsa**) **gânduri negre** = A deveni tot mai trist din cauza îngrijorării sau a unor reflecţii triste:

După vreo patru săptămâni a venit Trică să-i spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena şi o roagă de mii de ori s-o ierte şi să nu-i poarte gând rău. (IOAN SLAVICI)

Deocamdată căuta să nu se lase copleşit de gândurile negre. (LIVIU REBREANU)

A-l duce, a-l purta gândul (sau **gândurile**) = A face asociaţii de gândire, a schimba subiectul gândirii prin comparaţie cu cel anterior:

Nu mă purta gândul la suferinţa aceasta drăcească pe care mi-a trimis-o şi care constă în a se retrage în aparenţă de la mine şi a mă lepăda […] (N. STEINHARDT)

A-l frământa, a-l munci sau **a-l apăsa** (**pe cineva**) **gândul** (sau **gânduri**) = A fi obsedat de o idee, a fi urmărit în mod insistent de o preocupare:

Și firul tău se rupe des, / Căci gânduri te frâmântă. (G. COȘBUC)

A-l fura (**pe cineva**) **gândurile.** v. **fura.**

A-l paşte un gând (sau **gândul**)**.** v. **paşte.**

A-l purta gândul departe = A se gândi la lucruri mai puţin obişnuite, la lucruri depărtate, la persoane (îndrăgite) aflate la distanţă:

Dar calificativul (echivoc numai la prima vedere) preferat dintre toate cele posibile pentru a-l specifica pe Gombrowicz mi-a purtat gândul mult mai departe, la însăşi problema stilului, nu a celui „literar" […] (N. STEINHARDT)

A-şi lua (sau **a-şi muta**) **gândul** (**de la ceva** sau **de la cineva**) = A-şi lua speranţa (de la ceva), a renunţa (la ceva sau la cineva):

Mi-a spus că s-a gândit la mine, dar când a aflat că am şi un copil cu actualul, şi-a luat gândul de la mine. (AURORA LIICEANU)

N-a fost găsit nici viu şi nici mort, deşi domnul Vizantidis şi-a luat gândul că fiul său mai este viu pe lume... (ŞTEFAN DUMITRESCU)

A uitat ce-o întrebaseşi şi deja şi-a mutat gândul în altă parte? (ION LAZU)

A-şi lua de gând (Pop.) = A-şi pune în gând:

Dacă-şi lua de gând ceva, nu se lăsa până ce nu isprăvea.

A-şi lua gândul de la... (Fig.) = A nu se mai gândi la...:

Dar eu nu îmi puteam lua gândul de la faptul că voi sta chiar pe scaunul lui Tataie! (GH. VÎRTOSU)

A-şi pune în gând (sau **a pune gând**) **să...** = A lua hotărârea să..., a-şi propune:

Mi-am pus în gând să vă povestesc. (P. ISPIRESCU)

Dacă vede lupul şi vede că nu mai găseşte nemic, îşi pune în gând una: aşază cele două capete cu dinţii rânjiţi în fereşti. (ION CREANGĂ)

Mă hotărâi să mă duc la doamna B. Nu ştiu pentru ce, cum pusei acest gând, inima începu a mi se bate. (C. NEGRUZZI)

[…] *căci lumea din întâmplări se alcătuieşte, iar întâmplarea e noroc ori nenorocire, şi nimeni nu ştie dacă e rău ori bun ceasul în care a pornit, nici dacă va face ori nu ceea ce-şi pune de gând.* (IOAN SLAVICI)

A-şi scoate (sau **a scoate altuia**) **ceva din gând** = A(-şi) izgoni din minte, a(-şi) abate gândul în altă parte, a uita (sau a face pe cineva să uite):

De-aş face orice-aş face, nu pot să-l scot din gând. (G. COŞBUC)

Când cu gândul n-ai gândi = Când nici nu te aştepţi:

Nu mă omorî, Făt-Frumos, ci mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ţi-oi prinde, când cu gândul n-ai gândi. (P. ISPIRESCU)

Cu gândul să... = Cu intenţia, cu scopul să...:

De creştea câteva oi, cu gândul să le vândă toamna şi să-şi cumpere o junincă, ori de ţinea o scroafă, trăia până când trebuia s-o vândă, atunci murea. (NICOLAE BÂRNA)

Am venit cu gândul să mergem la spectacol.

Cu un gând să se ducă şi cu zece nu (Pop.) = Mai curând indecis decât hotărât:

Ipate, cu un gând să se ducă şi cu zece nu. În sfârşit, îşi ia el inima-n dinţi şi se duce la curte să vadă ce are să fie […] (ION CREANGĂ)

Fără gând de... = Cu intenţia de a nu...:

Adrian se aşezase pe marginea patului îmbrăcat încă, fără gând de culcare. (DINU PILLAT)

Gând la gând cu bucurie = Expresie folosită pentru a arată că suntem de acord cu o idee sau cu o propunere avansată de un interlocutor:

E bine să iau treaba în glumă, să nu-mi stric buna dispoziţie: – Gând la gând cu bucurie! Nici eu nu pot dormi cu altcineva în pat. (PAVEL CORUŢ)

În problema Iohannis, cu primul-ministru suntem gând la gând cu bucurie. (http://stiri.tvr.ro/)

În gând sau **în gândul cuiva** = **a)** În cuvinte nerostite cu glas tare, necomunicate altora:

Începea să latre ascuţit, alene... turburând somnul vecinilor, care-l ocărau în gând. (I. A. BASSARABESCU)

În gândul lui măsoară / Drumul lung pe care-a mers; / Suspinând priveşte-n urmă / Câte fericiri s-au şters! (AL. VLAHUŢĂ)

b) În minte, în memorie:

Stai tot la vatră-ncet plângând: / E dus şi nu mai vine! / Ş-adormi târziu cu mine-n gând / Ca să visezi la mine! (G. COŞBUC)

Nici cu gândul n-am gândit = Nu m-am aşteptat să se întâmple aşa ceva:

În timp ce Petre cu ai lui ajungea în uliţă, Ion Pravilă spuse prefectului, tot cu glas tare, să audă şi oamenii, că băiatul cine ştie ce are ori i s-o fi năzărit, că altfel e foarte de treabă şi aşezat, şi

harnic, fruntea flăcăilor, dar nevoile mai sucesc mintea multora şi-i înfierbântă când nici cu gândul n-ai gândi. (LIVIU REBREANU)

Pe gânduri sau **dus pe gânduri** = Cu mintea în altă parte, preocupat de alte lucruri decât de cele prezente, cufundat în visare, visător:

Rămase afară, în cerdac, privind pe gânduri depărtările albastre. (CEZAR PETRESCU)

Străinul parcă n-auzea cuvintele; pe gânduri dus, sta piatră şi tăcea. (G. COȘBUC)

Visam odinioară pe acea ce m-ar iubi, / Când aş sta pierdut pe gânduri, peste umăr mi-ar privi. (MIHAI EMINESCU)

Pe (sau **după**) **gândul** (**cuiva**) = Pe plac, pe voie, după dorinţă:

De-aş avea, pe gândul meu, / Un cal aprig ca un leu, / Negru ca păcatul greu. (VASILE ALECSANDRI)

Eu nu te-oi mai blăstema, / ... / Ci cu lacrimi te-oi ruga, / Ca să faci pe gândul meu. (*IDEM*)

GÂNDAC

A avea gândaci în cap = A avea gărgăuni în cap:

Colegii i-au spus că, dacă are gândaci la cap, ar fi timpul să-şi revină.

GÂNDI

(**Nici**) **nu e de gândit** = Nu se poate închipui:

[…] *acesta nu poate avea fiinţă şi nici una dintre caracteristicile fiinţei, încât el nici nu mai poate fi gândit (adică numit, cunoscut, definit).* (MARILENA VLAD)

Nici nu era de gândit aşa ceva.

A da (**cuiva**) **de gândit** = **a)** A ridica o problemă (cuiva); a face (pe cineva) să se gândească, să mediteze, să reflecteze asupra unei probleme:

Vorbele unchiului îi dăduseră de gândit (AL. VLAHUŢĂ)

America l-a impresionat, se pare, mai puţin, deşi poezia tânără de acolo i-a dat de gândit. (EUGEN SIMION)

b) A naşte îndoieli, întrebări în mintea cuiva, a pune pe gânduri (pe cineva):

Începuse să-i dea de gândit supuşenia nevestei. (POP.)

La scurt timp după oprirea spectacolului, Penciulescu şi-a dat demisia de la Mic. Gestul lui mi-a dat de gândit. (ANDREI ȘERBAN)

A-i gândi cuiva bine (sau **rău** sau **gând bun** sau **rău**) = A avea faţă de cineva gânduri sau intenţii bune sau rele; a-i vrea binele (sau răul) cuiva:

Rău nu-ţi voiesc, ci bine-ţi gândesc. (ANTON PANN)

Când nici nu te gândeşti (Fam.) = Când nici nu te aştepţi:

Uite!! vine aşa deodată, când nici cu gândul nu te gândeşti. (IOAN SLAVICI)

Te urmăreşte, domnule, vine după tine... îţi iese în cale când nici cu gândul nu gândeşti. (GIB I. MIHĂESCU)

Nici cu gândul nu gândeşti = Nu-ţi face iluzii, speranţe deşarte:

Nici cu gândul nu gândeşti şi tu vii să te înfigi să te încălzeşti în licăr molatec de plăcere la pieptul meu. (EUGEN NEAGOE)

Unde nici nu gândeşti (**acolo îl găseşti**) (Fam.) = Unde nici nu te aştepţi:

La el te poţi aştepta la surprize, căci unde nici nu gândeşti acolo îl găseşti.

GÂRBĂ

A da cu gârba-n casă (Pop.) = A veni nepoftit:

Vecina da cu gârba-n casă de dimineaţă şi nu se mai da dusă.

A se ţine gârbă de cineva (Îvp.) = A se ţine scai de cineva:

În fiecare săptămână, în zilele de duminică, îi făceau vizite lui Mugure, care se odihnea ca toată lumea de la muncile pământului, ce se ţine gârbă de ţăran – mereu îi găseşte ocupaţie. (GH. MATCIN)

Copilul se ţinea gârbă de bunici.

GÂRBIȚĂ

A muia cuiva gârbiţa (sau **gârliţa**) = A înfrânge cuiva trufia, ifosele, încăpăţânarea:

[…] *îi dete după ceafă câţiva pumni de-i muie gârbiţa* (P. ISPIRESCU)

Nu mă dau bătut aşa cu una, cu două. Ne puneţi unghia în gât? Vă îndoim noi gârbiţa... (IACOB BURGHIU)

GÂRLĂ

A da de gârlă (Arg.) = A risipi (ceva), a rămâne păgubit (cu ceva):

Tot ce-a adunat într-o lună, a dat de gârlă într-o seară.

A da pe gârlă = a) A arunca ceva sau a pierde ceva din neglijenţă:

Nu ştiu cum făcu şi rupse un căpătâi. De frică, îl dete pe gârlă. (P. ISPIRESCU)

Ce de-a lucruri scumpe, puse cum dă Dumnezeu! Ce de-a bani aruncaţi pe gârlă! Cine-o fi avut parte de ele? (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

b) A cheltui bani (cu neglijenţă):

Câţi sutari n-am dat *pe gârlă... Da' mă rog... n-aş fi zis nimic... dar să nu-l pună nici pe el...* (GIB I. MIHĂESCU)

A ieşi gârlă = A lucra cu mult spor, din belşug:

Nora cea mai mare tălmăci apoi celeilalte despre ochiul soacră-sa cel atoatevăzător, şi aşa, una pe alta se îndemnau la treabă, şi lucrul ieşea gârlă din mâinile lor. (ION CREANGĂ)

Vezi, că era meşter bun şi dibaci. Unde punea el mâna punea şi Dumnezeu mila. Ieşea lucrul gârlă din mânile lui şi curat ca mărgăritarul. (P. ISPIRESCU)

A se duce pe gârlă (sau **pe apa gârlei**) = A se pierde, a se risipi:

Mai bine să se ducă pe gârlă toate, numai să scape cu viaţă. (LIVIU REBREANU)

Îmi era frică să nu se ducă pe apa gârlei încrederea pe care mi-o acorda. (ADRIAN OPRESCU)

GÂSCĂ

A strica (sau **a pierde**) **orzul pe gâşte** = A dărui, a sacrifica ceva util, bun, valoros, cuiva care nu ştie să preţuiască:

– *Bunătatea dumneavoastră, milostivă cucoană, dar degeaba mai voiţi a strica orzul pe gâşte.* (ION CREANGĂ)

Nu strica orzul pe gâşte. Degeaba îi cumperi o minge „de firmă" cum n-are nimeni în toată şcoala lui, dacă stă uitată în debara pentru că micuţul nu are cu cine să se joace. (IRINA PETREA)

Altă gâscă-n altă traistă (Pop.) = Asta-i cu totul altceva, altă vorbă, altă înţelegere, alt comportament, altă atitudine faţă de o situaţie:

– *Hei, cocoşelule, când m-a luat pe mine cu arcanu, era altă gâscă-n traistă! Eu am apucat pe Pazvante* […] (ANTON BACALBAȘA)

Poate ar fi fost ceva mai precaut, să-l pună sub şapte lacăte, nu după o amărâtă de yală, dar asta e deja altă discuţie. Altă gâscă în altă traistă, cum ar spune taică-su. (DAN LUNGU)

Asta-i altă gâscă = Asta e complet altceva:

Dar mi-ţi zice, poate, că balonu-i altă gâscă... mi-ţi pomeni de trăsnete, de fulgere, de pericole etcetera şi cele multe... Habar n-am!... (VASILE ALECSANDRI)

Pe mine mă interesa literatura şi asta vroiam să fac. Că n-am reuşit, e altă gâscă. (VICTORIA DRAGU-DIMITRIU)

Gâscă (**numai**) **bună de jumulit.** v. **jumuli.**

GÂT

A da de gât pe cineva (Îvp.) = A nenoroci pe cineva:

L-a dat de gât pe cel mai bun prieten, dar n-a recunoscut niciodată.

A da în gât (**pe cineva**) (Arg.) = **a)** A demasca, a trăda, a pârî:

Cineva l-a dat în gât, cred, şi tipul a dispărut. L-au găsit la vreo trei săptămâni, în Târnavă, cică s-a sinucis că avea probleme în dragoste. (LAVINIA CĂLINA)

b) A ucide (pe cineva):

L-a pândit cât l-a pândit, dar până la urmă tot l-a prins şi l-a dat în gât. (I. L. CARAGIALE)

c) A compromite (pe cineva):

Se lăcomise, se zgârcise, da, şi l-au dat în gât spurcaţii că n-are autorizaţie şi nu plăteşte impozit la stat. (RADU ALDULESCU)

d) A întinde o cursă (cuiva).

A da pe gât sau **peste cap, pe spate** = A bea lacom, dintr-o dată, în cantităţi mari (băuturi alcoolice):

– Be şi tu, măi Pepeleo!... be, dă-i gât, că te lovesc cu ulcioru-n cap!... Ha, ha, ha!... mare înţălept om mai era tata Noe! (VASILE ALECSANDRI)

– Hai noroc, mă îndemnă ea. N-am mai stat pe gânduri, am ciocnit paharele şi am dat pe gât băutura. (LAVINIA CĂLINA)

Tare i-a mai plăcut lui gulaşul piperat şi ardeiat! Şi ca să le treacă arsura, au dat pe gât şi câte un stampăl de palincă ardelenească. (CĂLIN KASPER)

A face gât (Fam.) = A avea pretenţii neîntemeiate pe care şi le exprimă gălăgios. A face scandal:

– Dacă face gât şi ne trezim cu poliţia pe cap?” – „Poliţia, la mine?” protestă Ivan. (MUGUR BURCESCU)

A fi în rahat până în (sau **la**) **gât.** v. **rahat.**

A fi sătul până-n gât. v. **sătul.**

A i se usca gâtul de sete (Fam.) = A-i fi foarte sete:

Era o căldură insuportabilă şi li se usca gâtul de sete.

A lua (sau **a înhăţa**) **de gât** (**pe cineva**) = A brutaliza. A cere cuiva socoteală cu violenţă:

Începu a răsufla repede, sforăind ca un bolnav de plămâni. Se năpusti ca o fiară asupra femeii, o înhăţă de gât şi o tăvăli jos. (LIVIU REBREANU)

Ei nu se aşteptau că partidul îi va descoperi şi-i va lua de gât. (ION SCURTU)

A o lua în gât (Pop.) = A lua asupra sa o însărcinare, un lucru. A se pune pe muncă cu toată râvna pentru împlinirea unui lucru:

Peste o lună va trebui s-o ia-n gât şi să ducă la bun sfârşit treaba.

A potrivi din gât pe cineva (Pop.) = A da cuiva să bea pe săturate:

Dacă ştiai să potriveşti din gât pe moş Nichifor, apoi era cât se poate de şăgalnic. (ION CREANGĂ)

A se arunca (sau **a se agăţa**) **de gâtul cuiva.** v. **arunca.**

A se lua (**a fi, a sta, a se ţine**) **de gât** (**cu cineva**)**.** v. **lua.**

A strânge de gât pe cineva. v. **strânge.**

A trage pe gât (Pop.) = A bea mult, a fi beţiv:

Aveam de gând să vin, să trag repede câteva vinuri pe gât ca să pot să îmi uşurez chinul de a-i suporta pe toţi ăştia. (ALEX PIŢIGOI)

Trăgea pe gât pahar după pahar, dar nu făcea scandal.

A-i pune cuiva juvăţul de gât. v. **juvăţ.**

A-i pune cuiva ştreangul de gât. v. **ştreang.**

A-i sta (sau **a i se opri**) **în gât** = **a)** A nu putea înghiţi:

Prietenilor cocalari le-a stat şaorma în gât când l-au auzit pe Manuel Rotaru, mai ales că toţi obişnuiesc să-l asculte pe Daniel Buzdugan. (http://www.timesnewroman.ro/)

b) A nu putea suferi pe cineva sau ceva:

– Ia lăsaţi-l încolo, măi; sta-i-ar în gât pe ceea lume! zise Zaharia. (ION CREANGĂ)

A-şi pune gâtul (**pentru ceva**) (Pop.) = A garanta pentru cineva:

Ce mai atâta? Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o; gâtul îmi pun la mijloc! (ION CREANGĂ)

Pui gâtu că e ceva. (AL. VLAHUŢĂ)

A-şi rupe (sau **a-şi frânge**) **gâtul.** v. **frânge.**

Mor cu tine de gât = Se zice, ca ameninţare, pentru a arăta cuiva hotărârea de a lupta contra lui până la capăt:

Mor cu tine de gât, dacă nu recunoşti adevărul.

GÂŢĂ

A face gâţă cuiva = A face în necaz cuiva. (Reg.) A amăgi:

El îi făcea gâţe toată ziua.

A împleti gâţe albe (Reg.) = A rămâne fată bătrână:

Când o fată are păr frumos, nu împleteşte gâţe albe. (M. SEVASTOS)

GEANĂ

A da geană = A privi pe furiş. A supraveghea:

Eram ca la un concurs de miss, toţi puriii ăia geană pe mine şi io geană pe Fioros […] (CRISTINA FRÎNCU)

A face (sau **a trage**) **cu geana** = **a)** A face cu ochiul:

Mă badeo al meu dulce, / Fă-mi cu oichiu când te-oi duce; / Măcar badeo cu geana, / Să vin lângă dumneata. (CRISTEA SANDU TIMOC)

b) A spiona:

Bărbatul cucereşte şi prin pusul dopului, adică prin ţinuta lui, prin felul cum priveşte când trage cu geana […] (LIVIU RUSU)

A lăsa genele = A se supăra:

Ea voia să nu se trădeze, dar am văzut cu toţii cum a lăsat genele şi n-a mai scos un cuvânt.

A nu pune geană pe geană = A nu dormi deloc:

Toate se repetară de patru ori. Maiorul nu puse geană pe geană. (D. R. POPESCU)

A privi printre gene = A privi cu ochii întredeschişi:

Zâmbi şi mă privi printre gene, apoi flutură prin aer, încetişor, arătătorul delicat al mâinii drepte […] (GH. VÎRTOSU)

A veni Ene pe la gene sau **a se pune Enache pe gene** = A-i veni cuiva somnul:

Şi dacă Enachi se punea pe gene-i, ea îndată lua apă rece şi-şi spăla faţa, ca nu cumva s-o vadă neadormita soacră şi să-i bănuiască. (ION CREANGĂ)

Un moşneag uscăţiv s-a răsucit din para focului, vorbindu-l cu blândeţe: – Ce-i ţâcule! îmi pare că te-a cam agiuns moş-Ene pe la gene. (CEZAR PETRESCU)

A(-i) da (**cuiva**) **ochii** (sau **pleoapele**) **în gene** sau **gene-n gene** = A i se închide cuiva ochii de somn. A aţipi:

De voie, de nevoie, trebui să se ducă acolo, căci ochii nu-i dase în geană de nu ştiu cât timp. (P. ISPIRESCU)

Când să deie geană-n geană, furat de dulceaţa somnului, Jder a auzit glasul lui Onofrei. (MIHAIL SADOVEANU)

GEANGANA

A bate geanganaua (Reg.) = A-şi face cruce într-un mod ciudat (caraghios):

De teamă, el începuse să bată geanganaua.

GENUNCHI

A cădea în genunchi = **a)** A se lăsa cu genunchii la pământ înaintea cuiva în semn de umilinţă, de respect sau pentru rugăciune:

Atunci ea căzu în genunchi şi se rugă lui Dumnezeu să-i vie-n ajutor... (ALECU RUSSO)

b) A se ruga umilitor, aşezându-se în genunchi (în faţa cuiva):

ZMEUL: *Aşa!... i-am spus că o iubesc, că vreau s-o fac împărăteasa zmeilor, că i-oi aduce toate comorile din lume, botine cu tocuri de-o şchioapă, corsete, chirase, degeaba!... în sfârşit, i-am căzut la genunchi...* (VASILE ALECSANDRI)

Era speriat şi furios. Strigă că are să se ducă la boierul Miron, să-i cadă în genunchi... (LIVIU REBREANU)

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plângă, să-l roage, să-i cadă în genunchi şi

totuşi se pomeni curând în uliţă, mergând spre casă, obosită, suflând greu. (*IDEM*)

A i se tăia (**cuiva**) (**mâinile şi**) (sau **genunchii**). v. **tăia.**

Cu genunchii la gură = Adunat ghem, ghemuit, închircit:

Carp care şedea ghemuit într-un fotoliu larg, cu genunchii la gură, ţinându-şi cu braţele genunchii, sare din locul său, îmi ia cuvântul din gură […] (GEORGE PANU)

Dârdâiam lângă cuptor cu genunchii la gură.

Până la genunchiul broaştei = Foarte puţin, o nimica toată:

Nică, băiat mai mare şi înaintat în învăţătură până la genunchiul broaştei, era sfădit cu mine din pricina Smărăndiţei popii, căreia, cu toată părerea mea de rău, i-am tras într-o zi o bleandă, pentru că nu-mi da pace să prind muşte... (ION CREANGĂ)

GHEARĂ

A da o gheară (Arg.) = A juca, pe bani, barbut sau alte jocuri (cu zaruri):

– Hai să mai dăm o gheară, ca să mai treacă timpul.

A fi (sau **a cădea, a încăpea** etc.) **în ghearele cuiva** (Fam.) = **a)** A fi (sau a ajunge etc.) în posesia, puterea sau sub autoritatea absolută a cuiva. A fi la discreţia cuiva:

În loc de un profesor învăţat şi blând, căzusem în gheara unui bătrân copilăros şi rău. (BARBU DELAVRANCEA)

b) A fi prins (şi ţinut închis):

În cele din urmă, el a căzut în ghearele poliţiei.

A fi (sau **a se zbate**) **în ghearele morţii** (Fam.) = A fi grav bolnav, pe moarte. A fi în mare pericol:

Era de la sine înţeles, pentru întreaga şatră, că nebunaticul fiu al lui Sarat se zbătea fără nicio scăpare în ghearele morţii şi că-i sosise negrul soroc. (ZAHARIA STANCU)

Şi în timpul ăsta mama se zbătea în ghearele morţii. (SANDA BUDIȘ)

A fi lung în (**la, de**) **gheare** (Fam.) = A avea obiceiul să fure:

De nu era lung în gheare, l-am fi crezut şi l-am fi acceptat.

A pune gheara pe cineva (Fam.) = A pune stăpânire pe cineva:

– Frate Negoiţă, fă-ţi pomană şi mă scapă! Umblă nişte duşmani să puie gheara pe mine, să mă nenorocească! (I. L. CARAGIALE)

A scoate (sau **a scăpa**) **pe cineva din ghearele cuiva** (Fam.) = A scăpa din stăpânirea, robia, asuprirea, prigonirea cuiva:

Ah, sfinte Panteleimoane! scapă-mă din ghearele lor, că ţi-oi da trii paraclisuri. (VASILE ALECSANDRI)

A smulge pe cineva din ghearele morţii = A salva pe cineva de la moarte:

[...] *îl privea pe Sava Uşurelu şi n-avea cuvânt să-i mulţumească: l-a smuls din ghearele morţii* [...] (DUMITRU ALMAȘ)

Până şi moartea ne scotea uneori din ghearele morţii, de parcă, intimidată, nu se încumeta să ia lucrurile pe cont propriu. (VARUJAN VOSGANIAN)

A-i tăia (sau **a-i scurta**) **cuiva ghearele** (Fam.) = A-i lua posibilitatea de a mai fura:

Iar tu eşti un duşman, un pui de năpârcă căruia demult trebuiau să i se fi tăiat ghearele. Ai noroc, ai noroc cu carul [...] (MIRCEA MARIAN)

A-şi scoate (sau **a-şi arăta**) **ghearele** (Fam.) = A-şi arăta partea ascunsă şi rea a firii:

Nu credeam că vor cuteza să-şi scoată ghearele în chiar asemenea clipe de sinistru. (ION MARIN ALMĂJAN, ARISTIDE BUHOIU)

Femeia păru că-şi scoate ghearele din teacă. – Domnu' doctor, un om mai mizerabil decât el eu nu am pomenit. (DAN STANCA)

GHEATĂ

A-l strânge ghetele = A se afla într-o împrejurare dificilă:

Ghetele însă începeau să-l strângă rău pe acest mare stat-major. Rezerva îl părăsise de la începutul luptei. (FLORENTIN POPESCU)

GHEAŢĂ

A fi cu gheaţa (sau **cu frica**) **în spate** = A fi mereu într-o stare de nelinişte:

[…] *ştiind că avea să treacă prin acel codru atât de duşman perciunilor, el îşi cumpără două pistoale şi un iatagan ruginit, se sui singur într-o brişcă şi se porni cu frica-n spate şi cu galbenii în sân.* (VASILE ALECSANDRI)

Ce-a fi zis Irinuca, în urma noastră, ce n-a fi zis, nu ştiu; dar ştiu atâta, că eram cu gheaţa-n spate, de frică, pân-am ajuns la Borca, unde ne-a fost şi masul. (ION CREANGĂ)

A se da pe gheaţă = A aluneca pe suprafaţa apei îngheţate:

(Eliptic) *Toată ziulica bate prundurile după scăldat... Iarna, pe gheaţă şi la săniuş.* (ION CREANGĂ)

A se sparge gheaţa sau **a se rupe gheaţa =** A dispărea sau a face să dispară o atmosferă tensionată:

Astfel s-a rupt gheaţa şi cele două prime subiecte s-au făcut iar prietene bune. (I. L. CARAGIALE)

De-abia acuma se rupse gheaţa aievea şi se încinse o vorbăraie de vreo trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr, ca peste un minut să se mulcomească iar. (LIVIU REBREANU)

Bani gata (sau **buni, lichizi, gheaţă, peşin, bătuţi** sau **număraţi**)**.** v. **ban.**

GHEBOS, -OASĂ

A scăpa ghebos (Pop.) = A scăpa dintr-o situaţie din care putea lua bătaie:

Băiatul a luat-o la fugă şi a scăpat ghebos, dar putea s-o păţească rău.

GHEM

A face ghem = a) (Cu privire la tort) A depăna:

Făcu şi inul tot gheme (I. POP-RETEGANUL)

b) (Cu privire la obiecte) A strânge ca un ghem, a face mototol:

În atâtea nopţi mi-am odihnit trupul zdrobit de oboseala zilei, cu mantaua făcută ghem drept căpătâi. (JEAN BART)

Batista era făcută ghem.

A fi făcut ghem (**de către cineva**) (Arg.) = A fi lovit, bătut:

Căuşul lipsea, iar deţinutul, făcut ghem lângă tinetă, în colţul din fundul celulei, se ţinea cu mâinile încătuşate de burtă şi gemea. (ION IOANID)

Ofiţerul n-a avut timp să scoată pistolul. Pumnii grei primiţi în plex şi în plină faţă l-au făcut ghem […] (CONSTANTIN BANU)

A se face ghem = A se ghemui, a se strânge ca un ghem:

Fata doarme pe brânci, ori strânsă, ori făcută ghem. (P. ISPIRESCU)

A se mântui aţa de pe ghem (Pop.) = A fi aproape de moarte:

[…] *omul când se naşte are de la D-zeu şi un ghem de aţă care se tot dezvârteşte pe zi ce trece şi când se mântuie aţa de pe ghem se sfârşeşte şi omul.* (NICOLAE DENSUSIANU, ADRIAN FOCHI)

A sta ghem = A sta adunat, ghemuit:

Oare ce gândeşte hâtrul, de stă ghem? (MIHAI EMINESCU)

Întinde-te, nu sta ghem. (MIRCEA DANELIUC)

GHEMOŞAT, -Ă

A sta ghemoşat = A sta aplecat asupra unui lucru mic şi migălos:

Bătrânul ceasornicar sta ghemoşat toată ziua.

GHEMOTOC

A cădea ghemotoc = A cădea grămadă:

Antrenorul l-a hâşâit să cadă, până a căzut ca un ghemotoc negru. (D. R. POPESCU)

A se face ghemotoc = A se strânge în formă de ghem:

Acesta a sărit peste zaplaz. L-a prins pe străjer de gât. Străjerul se face ghemotoc. (ALEXANDRU MITRU)

GHERLĂ

A da gherlă la plată (Gmţ.) = A pleca fără a plăti:

Băieţii s-au gândit să dea gherlă la plată şi au şters-o din restaurant.

A da (**o**) **gherlă** (La jocul de table) = A da un zar ghinionist:

– Ce gherlă am dat?!... Nu-şi putea lua gândul de la gafa pe care o făcuse. (TRAIAN TANDIN)

– Şase cinci, turbează Păsărică. – Iar ai dat gherlă? îl întreabă nevinovat grecul. Mie asta-mi miroase a marţi. (CRISTIAN SĂILEAN)

GHES

A da (**cuiva**) **ghes** = **a)** A da (cuiva) o lovitură uşoară (cu cotul sau cu pumnul):

Toţi rămaseră mărmuriţi de frumuseţea lui şi se uitau lung, dându-şi ghesuri. (BARBU DELAVRANCEA)

b) A îndemna, a stimula, a îmboldi, a zori (să întreprindă ceva):

Ah, cât aş fi vrut să stau de vorbă cu unul care să-mi povestească aiureli, să mă mintă, dar să-mi dea ghes la visat, la cutezat! (PANAIT ISTRATI)

Se miră niţel, apoi parcă-i da cineva ghes, vru să ştie că ce fel de pasăre să fie aceea ce se adăpostea în astfel de cuib. (P. ISPIRESCU)

GHIMPE

A avea sau **a simţi un ghimpe** (sau **un cui**) **la inimă** = A avea un necaz, o supărare sau o nemulţumire (nedestăinuită nimănui):

Numai cea mică, fiind cu cuiul la inimă, îl cunoscu şi începu a tânji de dragoste. (P. ISPIRESCU)

Se despărţiră. Mitică rămase cu cuiul la inimă. (*IDEM*)

Simţea pare că un ghimpe în inimă când ea era faţă, nu mai avea acea libertate de vis care era esenţa vieţii sale şi singura fericire a unui caracter […] (MIHAI EMINESCU)

A şedea (**ca**) **pe ghimpi** (sau **pe spini, pe foc, pe ace, pe sponci**) (Pfm.) = A fi îngrijorat; a fi nerăbdător să plece:

Voia tânărul să nu ţie seama şi totuşi stătuse pe ghimpi la masă şi înghiţise cu noduri, căci Miron Iuga fusese şi mai ursuz […] (LIVIU REBREANU)

Stam ca pe ghimpi. Urcat pe o schelă de grinzi pentru ridicarea greutăţilor, priveam spre marginea platoului către Antimovo linia de tranşee deasupra căreia exploziile de şrapnele însemnau stoluri de nouraşi plutitori, mici ca nişte batiste albe. (G. TOPÂRCEANU)

A-i sta cuiva ca un ghimpe în ochi = A-l incomoda pe cineva. A-i fi antipatic:

Prin acest gest a dispărut din Parlamentul European un grup parlamentar care le stătea multora ca un ghimpe în ochi. (http://ziuadecj.realitatea.net/)

Despre aceste probleme se scrie şi se vorbeşte necontenit, ele sunt ca un ghimpe în ochi, care nu oferă un plus de imagine statului. (www.profit.md/articles-ro/)

GHINDĂ

Fecior de ghindă (**fătat** sau **făcut în tindă**) = Om necioplit, ţopârlan:

Oare nu cumva v-aţi face şi voi nişte feciori de ghindă fătaţi în tindă, că sunteţi obraze supţiri? (ION CREANGĂ)

GHIOC

A da cu ghiocul sau **a căuta** (**cuiva**) **în ghioc** = A ghici cu ghiocul:

Şi aşa, când şi-a pierdut ei toată nădejdea, că erau bătrâni-bătrâni, cocliţi de bătrâni, numai iacătă că vine o ţigancă, mai bătrână ca ei, şi zice să le dea cu ghiocul... (I. L. CARAGIALE)

– Cu ghiocul ori cu bobii să-mi dai, să-mi ghiceşti, că te tai! a urlat Barlaboi. (*IDEM*)

Alb ca ghiocul = Alb strălucitor, imaculat:

Cămeaşa... va face-o albă ca ghiocul. (I. G. SBIERA)

Trei căluşei am furat... / Unu negru ca corbu, / Unu alb ca ghiocu. (ŞEZĂTOAREA, V)

GHIOCEL

A lua poziţia ghiocel (În limbajul adolescenţilor) = A sta cu capul în pământ sau cu bărbia în piept:

Nu am luat poziţia ghiocel în faţa FMI în problema deficitului; vom negocia şi reducerea TVA. (www.agerpres.ro/)

A pune (**cuiva**) **ghiocel la ureche** (Fam.) = A înşela (pe cineva):

Toată lumea râdea de îmbroboditul de bărbat, numai popa şi Sgâmboi nici vedea, nici că simţea cum maica preoteasa le punea ghiocei la ureche. (TH. POPESCU)

A sta ghiocel (În limbajul adolescenţilor) = A fi mustrat, a fi certat cu asprime:

Băiatul roşise şi acum sta ghiocel în faţa părinţilor.

GHIOZDAN

A băga la ghiozdan (Fam.) = A mânca:

„Viorele, bagă la ghiozdan, că am ras tot din frigider, n-ai ce mânca acasă!” (http://www.spy.ro/)

GHIPS

A pune în ghips (**pe cineva**) = **a)** A imobiliza un membru sau o parte a corpului (care prezintă o fractură sau o fisură) cu ajutorul unui pansament făcut din ghips:

Kiru Vanea s-a dus cu el la Odessa, l-au pus în ghips. (ION LAZU)

A doua zi Alain a fost implicat într-un accident de maşină şi s-a ales cu un picior pus în ghips […] (GH. CRĂCIUN)

b) A bate rău de tot (pe cineva):

Individul l-a ameninţat că-l pune-n ghips, dacă nu se astâmpără.

GIOL

A da la gioale (Pfm.) = **a)** A lovi la picioare:

Deşi era nonviolent, faptul că se alesese cu porecla asta, îl obliga să dea la gioale în neştire. (SORIN STOICA)

„Or fi distrus jurnaliştii presa, da' i-au dat şi cititorii la gioale de câte ori au prins-o”. (http://www.larevista.ro/)

b) (În fotbal) A faulta, a lovi picioarele adversarului:

A dat din cap şi am simţit că m-a înţeles. – E un cretin. La fotbal, dă la gioale. (ADINA POPESCU)

A face (sau **a da**) **pui de giol** (Pfm.) = **a)** A câştiga toate arşicele adversarului:

Nimenea nu ştia să dea pui de giol ca dânsul. (ION GHICA)

b) A fura:

Mai făceau pe ici pe colea şi câte un pui de giol cu gâştele şi cu purceii de prin izlazuri. (AL. ODOBESCU)

GIURGINĂ

A juca (**pe cineva**) **giurgina** = A păcăli pe cineva:

[…] *să-l joace giurgina.* (P. ISPIRESCU)

GLAS

A căpăta (sau **a prinde**) **glas** = A căpăta curaj, a-şi reveni şi a începe să vorbească:

Cea mai în vârstă prinde glas: Străine, dacă tot n-ai adormit, poate ţi-ar prinde bine o îmbucătură de pâine, ia de colea, că e caldă aburită... (ION LAZU)

Moromete avea uneori obiceiul – semn de bătrâneţe sau poate nevoia de a se convinge că şi cele mai întortocheate gânduri pot căpăta glas […] (MARIN PREDA)

A da glas = A striga; (fig.) a exprima:

Când căruţa se opri, el dădu glas. (MIHAIL SADOVEANU)

A i se închide cuiva glasul. v. **închide.**

A ridica glasul (sau **glas, tonul**). v. **ridica.**

A-i pieri cuiva (sau **a i se stinge**) **glasul** = A nu mai putea să vorbească, să răspundă:

Cum se face că tocmai acum ți-a pierit glasul? (GALA GALACTION)

– Armaş, dă-i câteva să-i piară glasul! (DUMITRU ALMAŞ)

A-şi da glas cu cineva (Înv.) = A se pune de acord cu cineva:

Ion-vodă şi-au dat glas cu cazacii să se pedestrească toți. (GR. URECHE)

A-şi drege glasul (sau, rar, **vocea**, înv. **viersul**). v. **drege.**

A-şi ridica glasul în favoarea (sau **împotriva**) **cuiva** (sau **a ceva**). v. **ridica.**

GLEZNĂ

A face (**ceva**) **din călcâie până la glezne** = A munci mult, dar fără spor:

N-a mai reuşit să termine casa, căci o făcea parcă din călcâie până la glezne.

GLOATĂ

A avea o gloată de copii (Fam.) = A avea mulți copii:

– Dar n-am cu ce sta la învățătură, domnule director, că-mi trebuiesc haine şi mâncare şi cărți, iar eu n-am cine-mi da cele de lipsă, că tată n-am, a picat în revoluție, mama mi-i săracă şi cu o gloată de copii mai mici ca mine. (I. POP-RETEGANUL)

GLOD

A ajunge din pod în glod. v. **ajunge.**

A frământa glodul = A merge mult timp prin glod:

Usinevici figurează din nou pe fişele de mobilizare şi veteranul războiului ruso-japonez este nevoit, din nou, să frământe glodul drumurilor desfundate ale Rusiei războinice. (IURIE COLESNIC)

Când ploua mult, copiii erau nevoiți să frământe glodul până la şcoală.

GLONȚ

A se duce drept (sau **într-un suflet, glonț, puşcă, întins**). v. **duce.**

GLUMĂ

A face o glumă = A glumi:

– M-ai înțeles că am făcut o glumă, ca să râdem de flecăreala voastră? (I. L. CARAGIALE)

În fața unei poveşti lacrimogene, moderatorul poate face o glumă sau chiar se poate minuna de întâmplare. (MIHAI COMAN)

A lăsa gluma (**la o parte**) = A vorbi serios:

Să lăsăm gluma. Aştept al doilea transport de flori. (C. NEGRUZZI)

Dar, lăsând gluma la o parte, e clar că Brousson a greşit nu prin acumularea detaliilor din domeniul clevetirii ordinare, ci prin tonul de moralist […] (N. STEINHARDT)

A lua (**ceva**) **în glumă** = A nu lua ceva în serios, a nu da importanță. A subestima:

El lua viața în glumă. Sau cel puțin părea că o ia în glumă. Nu era un urs serios. (CEZAR PETRESCU)

Situația era aşa de stupidă, încât nicio soluție, nici măcar atitudinea de a lua totul în glumă nu le venea în gând. (H. PAPADAT-BENGESCU)

A merge prea departe cu gluma = A-şi permite prea mult:

Califul nu a putut vedea acele semne fără să fie adânc mişcat de compătimire şi foarte mâhnit că gluma mersese prea departe […] (I. L. CARAGIALE)

Antipa al tău împinge gluma prea departe, îi spusese odată Feliciei profesorul Baroni. (G. BĂLĂIȚĂ)

A nu şti (sau **a nu înțelege**) **de glumă** = Se spune (ca reproş) despre cineva care se supără când glumeşti cu el:

L-a prevenit să fie atent ce vorbeşte, că şeful nu ştie de glumă.

A nu-i arde (**cuiva**) **de glumă** = A fi supărat, indispus etc.:

– Tot ce spun e împotriva mea, nu-i aşa?, îl întreb eu ca să fac conversaţie. Da' lui nu-i arde deloc de glumă. (GEORGE ARION)

Sebastian tăcu câteva clipe; aştepta ca gluma directorului să se risipească, să-şi piardă puterea. […] *Mie nu-mi arde de glume.* (TEODOR MAZILU)

A se îngroşa gluma = Se spune despre o situaţie care a început ca o glumă şi s-a transformat în ceva serios sau periculos:

Şi ştii, cum e omul, din una într-alta, se îngroaşe gluma, şi căpătuiala vine, că moş popa ce-aşteaptă? (BARBU DELAVRANCEA)

Gluma se îngroşa. Când ajunseră la movilă, unde era locul în contestaţie, îi aştepta jumătate satul. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A se întrece cu gluma (sau **vorba, deochiul, nebuniile, şaga**). v. **întrece.**

Nu glumă! = De-a binelea, cu adevărat, serios:

Era un brad de flăcău, chipeş şi drăgălaş, nu glumă. (P. ISPIRESCU)

Carte se învăţa acolo, nu glumă. (ION CREANGĂ)

Nu-i (**de**) **glumă** = E un lucru serios:

Cei mai pricepuţi se codiră la răspuns. Vedeau ei că nu e glumă cu tata Doroftei. (BARBU DELAVRANCEA)

Şi cum să nu fi voit fata; căci era un brad de flăcău, chipeş şi drăgălaş, nu glumă. (P. ISPIRESCU)

GLUMI

A nu glumi (**cu cineva** sau **cu ceva**) = A lua (pe cineva sau ceva) în serios. (Pex.) A fi fără cruţare (faţă de cineva sau de ceva):

Iată ce vra să zică un om cinstit, un om blând, dar care nu glumeşte cu tâlharii. (CONTEMPORANUL, II)

Cu dragostea nu glumi. (NERVA HODOŞ)

Nu-i de glumit (**cu cineva** sau **cu ceva**) = Trebuie să iei în serios (pe cineva sau ceva); trebuie să fii serios:

Ţie ţi-e a glumi, dar nu-i de glumit. Pârleo, zmeul are gând rău cu noi. (VASILE ALECSANDRI)

GOANĂ

A da (**cuiva**) **goană.** v. **da.**[2]

A fi pus pe goană (Arg.; lumea interlopă) = A fi urmărit de poliţie:

Tipul ştia că era pus pe goană de poliţişti şi se ascundea.

A lua (sau **a pune**) (**pe cineva**) **în** (sau **la goană**), ori **la** (sau **pe**) **fugă** (sau **la fugărit**) (Pfm.) = A goni pe cineva:

Dar la încheierea învoielilor s-a pomenit cu prefectul, care le-a spus să nu se lase înşelaţi de arendaşul jidan şi mai bine să-l ia la goană. (LIVIU REBREANU)

Pantelimon însă izbuti să se smulgă din strânsoarea lui Boiangiu şi o luă la goană, după ceilalţi, având totuşi şi el pe faţa stâlcită de lovituri acelaşi râs uluit; (*IDEM*)

Oştile deteră în tâmpene şi în surle şi se loviră, iar Făt-Frumos, dacă văzu că vrăjmaşii sunt mai puternici, se repezi din munte şi-i puse pe goană. (P. ISPIRESCU)

A nu slăbi (**pe cineva**) **din goană** = A urmări continuu pe cineva:

Poliţiştii nu-l slăbeau din goană pe bietul om.

A o lua la goană = A o lua la fugă:

O luă la goană pe chei, cu scrisoarea în mână, cu capul gol, ameţit, beat de emoţie. (JEAN BART)

A se lua la goană (**cu cineva**) = A se întrece:

Împăratul acela avea o paţircă [femeie uşuratică] *de fată slujitoare, care se lua în goană cu ogarii.* (P. ISPIRESCU)

GOANGĂ

A spune goange (Pfm.) = A spune fleacuri:

Băiatul nu înceta să spună goange şi ne amuza într-un fel.

A se ţine de goange = A face glume nepotrivite; a fi neserios:

Femeia se ţinea de goange tot timpul când ne întâlnea.

GOGOAŞĂ

A înșira (la) gogoși = A spune minciuni, a pălăvrăgi:

Tot înşiră la gogoşi / Spuind despre moşi păroşi. (ANTON PANN)

Pe mine mă umilea arta lui de a găsi fără să caute, aşa cum pe el îl surprindea obiceiul meu de a înşira gogoşi incoerente, învăţate din revista de avangardă 75 HP. (ALEXANDRU CIORĂNESCU)

GOL, GOALĂ

A (se) da de gol = A se (trăda), a (se) demasca:

Se dăduse de gol, se făcuse de ruşine, îşi arătase slăbiciunea. (IOAN SLAVICI)

Crivăţul nu putu să zică ba, căci firea toată îl da de gol. (POP.)

A dormi pe pământul gol (sau **pe scândura goală**) (Înv.) = A dormi fără aşternut, direct pe pământ sau pe scândurile patului:

Fecioru, care-i fecior, / Doarme pe pământu gol. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Şi vine întotdeauna beat din resturile paharelor deşertate la iuţeală, când se schimbă muşteriii la mese. O bate şi o alungă să doarmă pe scândura goală. (CEZAR PETRESCU)

A lăsa (pe cineva) gol (Pfm.) = A jefui (pe cineva) de tot ce are:

Hoţii l-au lăsat gol pe bietul om şi s-au făcut nevăzuţi.

A merge cu golul sau **a(-i) ieşi cu golul** (Pop.; în superstiţii) = A ieşi înaintea cuiva cu un vas (găleată) fără conţinut, predispunându-l la ghinioane:

Drept că le şi ieşise în cale cu gol o muiere, când porniră de acasă, şi acela fu semn rău; ba încă o puseră păcatele să-i mai întrebe: „unde mergeţi?" şi aceasta fu un semn şi mai rău pentru ei. (I. POP-RETEGANUL)

A prinde cu golul (Înv.) = A prinde cu minciuna:

Boierul l-a prins cu golul şi l-a alungat pe slujbaş de la curte.

A privi (sau **a se uita**) **în gol** = A avea privirea absentă. A privi fără de ţintă:

Lucrând la trusou, rămânea deseori cu mâinile în poală şi cu ochii în gol, aşteptând parcă un răspuns care nu putea veni. (LIVIU REBREANU)

Era o doamnă, se uita undeva în sus, în gol, pieptul i se bomba sub rochia frumoasă, gălbuie, alburie, aproape roz. (GH. CRĂCIUN)

A rămâne cu fundul gol = A sărăci, a scăpăta:

Voi aţi pierdut Polonia la beţie şi acum aţi rămas în fundul gol. (LETTRE INTERNATIONALE, 2001)

– Va rămâne Damalina Neghea în fundul gol, sau Domniţa va ieşi basma curată şi de astă dată? (http://www.cancan.ro/)

A simţi un gol la (sau **în**) **stomac** = A avea o senzaţie neplăcută la stomac din cauza foamei sau a fricii:

Şi îndată ce-am rostit aceste vorbe, am simţit un gol în stomac. (DĂNUŢ UNGUREANU)

Aveam un gol în stomac, o stranie senzaţie de prăbuşire în vid. (CELLA SERGHI)

A umple un gol = A completa o lipsă. A satisface o nevoie reală:

Manualul de jurnalism a venit să umple un gol cauzat nu numai de perioada postcomunistă ori de cea comunistă, ci de întreaga istorie a jurnalismului românesc. (MIHAI COMAN)

El umple un gol atât în istoria receptării prozatorului, cât şi în istoria genului biografic în sine. (http://www.romlit.ro/)

Adevărul gol (**-goluţ**) = Adevăr spus direct, fără menajamente:

Când nu se minte grosolan se mimează adevărul. Nimeni nu spune adevărul gol-goluţ, mai bine zis nu poate spune adevărul. (IOAN ERHAN)

Şi ăsta este adevărul, gol, goluţ, şi el, poporul român, ar fi trebuit să ţină minte acest adevăr şi să mediteze asupra lui […] (ȘTEFAN DUMITRESCU)

Cu coatele goale = Rupt în coate. (Fig.) Zdrenţăros, sărac lipit pământului:

Unii sunt mai bogaţi decât mine din punct de vedere material, dar spiritual, toţi în păr, şi cei mai bogaţi şi ceilalţi, sunt nişte sărăntoci şi nişte coate goale. (MARCEL SECUI)

Cu mâna goală (Fam.) = **a)** Fără niciun dar (sau ban):

În faţa cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mâna goală, Herdelea oferi tinerilor „din partea bătrânilor" un serviciu de cafea cu lapte, modest şi frumos. (LIVIU REBREANU)

b) Care nu are nicio armă asupra sa:

Fără pistoale, / Numai cu mânele goale. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Gol (sau (înv.) **îmbrăcat**) **puşcă** (sau **pistol**) = **a)** Complet dezbrăcat, în pielea goală:

Vine dumnealui gol puşcă şi bea până se face tun. (I. L. CARAGIALE)

b) (Foarte) sărac; (extrem de) sărăcăcios:

Nici pat, nici masă, nimic...vine iarna şi noi tot goi puşcă suntem. (MIHAIL SADOVEANU)

Gol nap (sau **ca napul**) sau **gol puşcă, gol ca degetul** = Gol de tot. (Fig.) Lipsit, sărac, fără nimic:

Apele mari se azvârle şi muşcă: / Înfulecă holda / Și focu din vatră / Și lasă rumânu, săracu, gol puşcă. (DAN DEȘLIU)

Și, zău, Antohi, eşti gol ca degitul ? – Gol, gol... chiar casa asta în care şed... e a ta, nu-i a mea. (VASILE ALECSANDRI)

Minciună goală (Fam.) = Minciună evidentă:

Bolnavul, în plin delir (delirul e adeseori o confesiune) strigă că viaţa lui de până atunci a fost o minciună goală, şi iacă, acum el e ameninţat să moară […] (D. I. SUCHIANU)

Pe burta (sau, pop. **inima**) **goală** ori **pe stomacul gol** (Fam.) = Pe nemâncate:

Ca să-şi anihileze stresul, greaţa, dimineaţa bea o cinzeacă de coniac gruzin pe stomacul gol. (NICHITA DANILOV)

Sub cerul gol = Fără adăpost:

Am stat tăcuţi, jumătate de oră, sub cerul gol şi ne-am întors să ne-adunăm boarfele. (MIRCEA CĂRTĂRESCU)

GOTCĂ

A se face (sau **a se înroşi**) **ca** (sau **cum e**) **gotca** = A se face foarte roşu:

Ajungeam sus, câţi eram, roşi ca gotca, pic de apă, gâfâind, numai c-oleacă de suflet. (MIHAIL SADOVEANU)

Mă înroşisem, nu-i vorbă, cum îi gotca. (CALISTRAT HOGAȘ)

Fiul craiului cel mai mic, făcându-se atunci roş cum îi gotca, iese afară în grădină şi începe a plânge în inima sa. (ION CREANGĂ)

GRABĂ

A avea grabă (**mare**) sau **a-i fi cuiva** (**de** sau **cu**) **grabă** = A fi grăbit, nerăbdător:

Căprarul vechi îi iese-n prag. / «Ce-mi face Radu?» el întreabă. / De Radu-i este mai cu grabă, / Că Radu-i este cel mai drag. (G. COȘBUC)

Soră dulce, soră dragă, / Nu pot sta că mi-e de grabă, / Maica nu poate răbda / Până nu te va vedea. (I. POP-RETEGANUL)

Am grabă de-a-l cunoaşte. (VASILE ALECSANDRI)

GRADA

A grada o pedeapsă = A fixa o pedeapsă în raport cu gravitatea faptei:

Instanţa a decis să-i gradeze pedeapsa, deoarece nu era o faptă gravă.

GRAI

A prinde grai sau **a i se deschide graiul** (Pfm.) = A începe (sau a se hotărî) să vorbească:

Pe urmă însă i s-a deschis şi ei graiul, încât au stabilit pe îndelete să facă negreşit

logodna luna viitoare, când să vie şi părinţii lui George… (LIVIU REBREANU)

A-i pieri (sau **a-şi pierde**) **graiul** = A amuţi de frică, de emoţie etc. A nu mai avea ce să spună:

Starea sănătăţii Papei e din ce în ce mai îngrijitoare. El au pierdut graiul în urma unei paralizii a limbei şi picioarele-i sunt foarte îmflate. (MIHAI EMINESCU)

GRAPĂ

A se ţine grapă (**de cineva** sau **de ceva**) = A urmări cu insistenţă pe cineva sau ceva:

Când d-lor ne zic nouă că nu suntem români râde lumea care ştie că ne ţinem grapă de părinţi ce neam de neamul lor au fost români. (MIHAI EMINESCU)

Apucasem... vitejia de coadă şi mă ţineam grapă de ea. (CALISTRAT HOGAȘ)

GRAŢIE

A (**-i**) **da lovitura de graţie** = **a)** A produce cuiva o surpriză:

S-*a rupt coaliţia! UDMR dă lovitura de graţie guvernului Ponta!* (http://www.pauzadestiri.ro/)

b) A răpune pe cineva, a omorî:

Dar încă mai răsuflă... – Nu e destul!... Daţi-i lovitura de graţie! (I. L. CARAGIALE)

Eu cred că lovitura de graţie trebuie s-o deie totuşi natura. Chiar dacă-i cu suferinţă, mai bine decât s-o dai tu, şi să te transformi fără voia ta în călău, care dă lovitura de graţie, lasă natura să-şi facă datoria până la ultima clipă. (VASILE REBREANU)

A face graţii (Fam.; d. femei) = **a)** A căuta să pară fermecător prin gesturi şi atitudini afectate:

Cucoana face graţii în balconul ei ştiindu-se spionată. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A-şi manifesta în mod nejustificat nemulţumirea, a face nazuri:

El a sfătuit-o să nu mai facă graţii şi să se apuce de treabă.

A intra în graţiile cuiva = A câştiga încrederea, bunăvoinţa cuiva:

Sunt cuvintele unei fecioare de 43 de ani, săgetată de o dragoste năprasnică pentru un bărbat ciudat, provocator, insolent, curajos, fermecător, care intră în graţiile Regelui Soare, refuzând să se lase inclus în banalitatea de serie a curtenilor. (ADRIANA BABEŢI)

Nu ştiu cum făcea, că mereu intra în graţiile colegilor.

Anul de graţie (Înv.) = Formulă emfatică prin care se indică un an calendaristic:

Cu ceva vreme în urmă, mai exact în anul de graţie 1989, nu fusese seară lăsată de la Dumnezeu să nu asculte „Europa liberă" şi să nu se informeze asupra evenimentelor care frământau ţara şi lumea. (DAN STANCA)

Anul de graţie 1848.

GRĂDINĂ

O grădină de om (Fig.; înv.) = Om plăcut, simpatic:

Ah, ce mucalit e Mişu, i-o grădină de băiat! (AL. VLAHUŢĂ)

E mai bine să-ţi zică: Este grădină de om. / Și, de vorba lui nu te saturi. (ANTON PANN)

GRĂI

A grăi (sau **a spune, a striga**) **de la inimă** = A vorbi, a spune, a striga din suflet, pe faţă, fără nicio reţinere:

Drăguţa de la inimă grăia. (POP.)

A grăi bine (sau **rău**) **de cineva** sau **a grăi de bine** (sau **de rău**) **pe cineva** = A spune lucruri bune sau rele despre cineva:

Grăiţi de bine pre ceia ce vă blastămă. (VARLAAM)

Puii năpârcelor, cum puteţi a grăi bine, răi fiind? Pentru că den prisosirea inimii gura grăiaşte. (ȘERBAN CANTACUZINO)

A grăi cu năpaste. v. **năpastă.**

A grăi pe cineva (Pop.) = A chema pe cineva, a i se adresa cuiva:

La fereastră sus sărea şi pe nume mă grăia. (POP.)

GRĂMADĂ

A cădea (sau **a se prăbuşi**) **grămadă** = A se prăbuşi la pământ (în nesimţire):

Zicând aceste cuvinte, el se primbla cu paşi iuţi şi neregulaţi prin odaie; dar deodată se opri în loc; îşi întinse amândouă braţele în aer ca un om ce simte că-i fuge pământul de sub picioare, se cumpăni un moment, apoi căzu grămadă jos. (NICOLAE GANE)

Rostogolindu-se în uliţă, cei doi se descleştară. Ion se repezi la gardul cârciumarului, smulse un par şi, mai înainte să-l poată opri cineva, croi pe George peste spinare, încât acesta căzu grămadă, gemând prelung: – Valeu! M-a omorât tâlharul! (LIVIU REBREANU)

A da (sau **a face, a pune**) (**pe cineva**) **jos grămadă** = A doborî (pe cineva):

Pe opt ţi-i dăm grămadă jos. (G. COȘBUC)

A fi (**prost**) **grămadă** (Arg.; irn.) = A fi prost, nerod:

Era prost grămadă, nu ştia nici tabla adunării, nu-l ajuta mintea nici să memoreze o poezie de două strofe. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

El a fost bine intenţionat (ca dovadă, la despărţire, mi-a dat 50 grivne – 5 €), dar era prost grămadă. (TIMOTEI RAD)

A sta grămadă (sau **roi**) **(la un loc).** v. **loc.**

Claie peste grămadă. v. **claie.**

GRĂUNTE

A nu avea grăunţe (sau **toate grăunţele**) **în cap** (Pop.; euf.) = A fi prost, a nu avea minte:

O, tu craiu cu barba-n noduri ca şi câlţii când nu-i perii, / Tu în cap nu ai grăunţe, numai pleavă şi puzderii. (MIHAI EMINESCU)

Cât un grăunte de muştar = Mic de tot:

Cine-a spus oare că, dacă am avea credinţă măcar cât un grăunte de muştar, putem să mutăm munţii din loc? (DAN DUNGACIU)

GREAŢĂ

A(-i) fi cuiva greaţă (Irn.) = Exprimă situaţia cuiva care face un lucru cu neplăcere sau neatent. Exprimă situaţia cuiva care evită să facă un anumit lucru:

Tânărului îi era greaţă acum să se trezească de dimineaţă şi să se înghesuie la metrou pentru a ajunge la timp la serviciu.

GREBLĂ

A-şi face mâna greblă (La jocurile de noroc) = A trage banii spre sine cu degetele încovoiate şi depărtate unul de altul:

Îşi făcea mâna greblă ş-aduna mizele-n banc, c-o mişcare graţioasă, rotundă. (AL. VLAHUŢĂ)

– De ce eşti sălbatic? Am cerut o nimica toată, şi tu te repezi! Nu, nu plătesc! Numai din ambiţie. – Deci nu plăteşti. Dar tu, Gică? – Nu, nici eu. – Și mâna greblă se făcu... (ION LAZU)

GRECEŞTE

A sta greceşte = A sta cu picioarele încrucişate:

Dănilă se aşeză greceşte pe asfalt. (MIHAIL SADOVEANU)

Pe babă o văzuseră aşezată greceşte pe o laviţă din tindă. (AL. MACEDONSKI)

Sta greceşte pe tron cât e ziulica şi nopticica de mare şi din loc să se mişte, ba. (P. ISPIRESCU)

A vorbi greceşte (Pop.) = A fi beat:

Dacă i-ar mai fi dat să bea, vorbea greceşte.

GREIER

A avea greieri în cap (Pfm.) = A fi (cam) nebun:

Ea se poartă ciudat, parc-ar avea greieri în cap.

GREŞ

A da greş = a) A nu nimeri ţinta, obiectivul ochit:

Vânătorul o privea cu uimire. Până atunci, puşca lui nu dăduse greş... (G. TOPÂRCEANU)

MACOVEI: *Tronc, Mărico!... Oameni buni, este un leac de secetă care nu dă greş.* (VASILE ALECSANDRI)

Plăieşii răspundeau cu gloanţe care nu făceau greş. (C. NEGRUZZI)

A cercat şi el să vadă de-a putea trece podul cu ochii închişi, şi n-a dat greş. (ŞEZĂTOAREA, IX)
b) A nu izbuti într-o acţiune, într-o întreprindere. A se înşela:
Ochiul şi cu mâna nu pot să dea greş? (AL. ODOBESCU)

A nu avea greş (Reg.) = A nu constitui o greşeală. A nu aduce vătămare. A fi nimerit:
Întrebarea, n-are greş. Mai ştii de unde sare iepurele? (ION CREANGĂ)
Când ţi s-or aprinde călcăiele, însoară-te păn-a nu îmbătrâni, căci însuratul de tânăr şi mâncarea de dimineaţă n-au greş; şi bătrânul amorezat e ca chiroşca cu pasat. (C. NEGRUZZI)

A-i da (**cuiva**) **greş** (Înv.) = A-i imputa (cuiva) ceva, a găsi vinovat (pe cineva):
– Ş-apoi ce-i dai greş cucoanei Luxiţei ?... Ea-i încă hazlie, nurlie. (VASILE ALECSANDRI)

GREȘI
A greşi drumul (sau **calea**) = A (se) rătăci. (Pex.) A se abate de la regulile morale, de conduită:
Mă opresc, căci mi se pare că iar am greşit calea. (AL. ODOBESCU)
Iovan Iorgovan... / Nainte mergea, / De Cerna-şi uita, / Drumul că greşea / Şi se rătăcea. (POP.)

GREU, GREA
A avea cap greu sau **a fi greu** (sau **gros**) **de** (sau **la**) **cap** (Pfm.) = A nu pricepe uşor:
– Dumnezeu să mă ierte, moş Ioane, dar dumneata, cum văd, eşti cam greu de cap; (ION CREANGĂ)
Să dau şi cititorului mai gros de cap să-nţeleagă că răposatul de la spital este numai un nou costum al meu de paradă. (I. L. CARAGIALE)

A avea inima grea (Pfm.) = A fi îngrijorat; a fi plin de griji, trist:
N-aş vrea să plec de-aice cu inim-aşa grea. (C. NEGRUZZI)
Am inima grea. Atâta mizerie pe lume, atât de mult de lucrat şi eu nu fac nimic. Nu ajut cu fapte vizibile. (ALICE VOINESCU)

A avea mână grea (Pfm.) = **a)** A lovi periculos:
Colegul purtase cam o lună de zile vânătaia la faţă, îl lovise greu, avea mână mare şi grea, puternică, avea muşchi pe el, de la trasul de fiare de la sală. (VICTORIŢA DUŢU)
Şi avea şi mână grea... Era un om puternic? Da, zic, nu înalt, dar vânjos. (LEON VOLOVICI)
b) A lucra neatent sau neîndemânatic, provocând dureri pacienţilor:
Fetiţei îi era teamă să meargă la dentist, deoarece acesta avea mână grea.

A avea pas(ul) greu = A călca apăsat:
Maria era de optsprezece ani, avea un trup atletic şi pasul greu, de cal de povară. (TUDOR ARGHEZI)

A cădea (sau **a mistui**) **greu** (D. mâncăruri) = Care nu fac bine la stomac:
Orice ar fi mâncat, îi cădea greu.

A da de greu = A întâmpina dificultăţi:
Dacă ar fi dat de greu şi ar fi fost ameninţat cu Curtea Marţială, orice soldat ar fi spus tot ce ştia despre domnul locotenent-colonel, ba chiar şi ceva pe deasupra. (IOAN T. MORAR)

A duce greul la ceva (Pfm.) = A avea de rezolvat partea cea mai dificilă dintr-o activitate:
Am înţeles că tot ea duce greul. (CELLA SERGHI)

A fi greu de (sau **la**) **cap** = A nu pricepe uşor, a fi prost:
Ha, ha, ha, greu ai mai fost de cap. (VASILE ALECSANDRI)

A lăsa grea, îngreunată sau (înv.) **îngrecată,** (pfm.) **borţoasă, cu burta mare, cu burta la gură.** v. **lăsa.**

A o duce greu (Pfm.) = A fi în mare dificultate (mai ales materială):

Îmi spune, în maşină, în ultima clipă: „Paul e la Paris, studiază medicina – o duce greu”. (MARIA BANUȘ)

Reuşi cu greu să-mi comunice cât de greu o duce, înfiorător de greu, că de multe ori chiar avea impresia că a ajuns la fundul sacului. (GH. SCHWARTZ)

A ofta (sau **a suspina**) **greu** = A ofta (sau a suspina) din adâncul inimii, profund (de necaz, de durere etc.):

Sublocotenentul oftă greu, îşi dădu chipiul pe ceafă, oftă iar, scuipă şi zise, plin de năduf: – Du-te dracului! Îmi scoţi sufletul! (MIHAIL SADOVEANU)

A plăti greu = A plăti scump, cu mari sacrificii:

Există însă şi acel inefabil al artei interpretative ce se va pierde cu timpul, iar Sergiu Celibidache va plăti greu perioada când a refuzat deliberat să facă discuri şi înregistrări pe benzi magnetice. (VIOREL COSMA)

A scoate pe cineva de la greu (Pfm.) = A scoate pe cineva dintr-o situaţie precară:

Vinde-ţi, mândră, ce-i al tău / Şi mă scoate de la greu. (POP.)

A se lăsa greu. v. **lăsa.**

Acu-i greul (Pfm.) = A sosit momentul decisiv:

Aţineţi-vă, fraţilor, c-acu-i greul. (VASILE ALECSANDRI)

Până acum a fost ce-a fost, dar acu-i greul.

A-i fi (sau **a-i veni, a-i cădea, a-i pica cuiva**) **greu ceva** (sau **de cineva, de ceva, de a face** ori **să facă ceva**) (Pfm.) = A se afla într-o situaţie dificilă. A-l supăra pe cineva:

– Bine, atâta am vrut să aflu din gura ta, pui de viperă ce mi-ai fost, zice atunci Spânul: numai cată să fie aşa, că, de te-oi prinde cu oca mică, greu are să-ţi cadă. (ION CREANGĂ)

A-i fi greu (**de cineva** sau **de ceva**) = **a)** A fi sătul sau a-i fi silă (de cineva sau de ceva):

Câteodată parcă mă iubeşte, alteori însă mă primeşte cu atâta răceală, parcă-i e greu de mine. Li era amu şi lor greu de a tot fi cumătri. (I. G. SBIERA)

Să ne întrecem din trântă. – Din trântă? Doar de-ţi e greu de viaţă. (ION CREANGĂ)

b) A se ruşina (de cineva sau de ceva):

Ea atunci s-a roşit la obraji, fiindcă-i era greu de mine. (IOAN SLAVICI)

Greu la deal cu boii mici sau **greu la deal şi greu la vale** (Pfm.) = Exprimă situaţia cuiva care este silit să facă faţă unei împrejurări dificile cu mijloace puţine:

Să pot sbura pe trei zile la Iaşi, tare-aş veni. Dar mai mult de trei zile n-aş avea, pentru că eu nu am vacanţă, ci trebuie să trag ca catârii, greu la vale şi greu la deal. (MIHAI EMINESCU)

Dacă se spune că este greu la deal cu boii mici, în cazul ascensiunii politice este şi mai greu să urci un cap atât de sec şi greu, în care este zămislită o minte atât de micuţă; (GEORGE TUICĂ)

Ţi-e mai mare greul să ... (Pfm.) = Te apucă jalea să...:

Ţi-e mai mare greul s-o iei mereu de la capăt.

Unde-i greu (**cuiva**) = Unde îl doare (pe cineva) mai rău, unde-i face mai rău:

Paloşul din sân scotea... / Ş-aşa bine mi-l chitea, / Că pe Toma mi-l tăia / Pe la furca pieptului... / Unde-i greu voinicului. (VASILE ALECSANDRI)

Vorbă grea = Insultă, jignire:

Spune o vorbă grea, bate-mă, alungă-mă, mă duc. (MIHAIL SADOVEANU)

GREUTATE

A i se lua (sau **a-i cădea**) **cuiva o greutate de pe inimă** = A răsufla uşurat, că a scăpat de un necaz:

Hangiul era foarte mulţumit: om cu dare de mână, cu han în drum – mare greutate i se luase de pe suflet. (I. L. CARAGIALE)

Simţii că mi se luă o greutate de pe inimă. (C. NEGRUZZI)

GRIJĂ

A avea (**de**) **grijă** = A băga de seamă, a lua seama, a se (în)griji (de ceva):

[…] *acum să ai grije, că maică-ta merge la o nuntă!* (I. BARAC)

A avea grijă (**să...**) = (Mai ales la imperativ) A băga de seamă, a lua seama, a fi atent:

Ai grijă, mamă, să nu ţi se întâmple ceva. (AL. SAHIA)

Hârca... avea grijă să n-o audă, din odaia de alăturea, un credincios al împăratului. (ION CREANGĂ)

Adă luntrea şi mă treci... / Aibi grijă să nu mă-neci. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A avea grijă = A se îngriji:

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. (LIVIU REBREANU)

Ea avea grijă de toată gospodăria.

A avea grijă (**de cineva** sau **de ceva**) = **a)** A îngriji (de cineva sau de ceva):

Să aibă grijă de casă, iar dacă iese, să încuie bine. (LIVIU REBREANU)

Toate soacrele veneau, / La nurori prânz aduceau; / Soacra mea, muiere rea, / De mine grijă n-avea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) A supraveghea, a păzi (pe cineva sau ceva):

– Du-te şi le adă – zice avocatul – îţi vom avea noi grijă de coşarcă până vii cu ele. (I. POP-RETEGANUL)

A da (**cuiva**) **de** (sau **în**) **grijă ca să...** = A recomanda, a atrage atenţia:

Se culcă, spuind nurorilor să fie harnice şi dându-le de grijă ca nu cumva să adoarmă. (ION CREANGĂ)

Tata mi-a dat în grijă... ca să mă feresc de omul roşu. (*IDEM*)

A duce grija sau, rar, **vergile** (**cuiva** sau **a ceva**)**.** v. **duce.**

A intra la grijă (sau **la griji**) = A începe să fie îngrijorat:

Cum s-a răspândit vorba şi despre asta, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mufluz, şi s-au adunat cu toţii la cafeneaua de la Hanul cu Tei […] (I. L. CARAGIALE)

A nu avea grijă (**de cineva** sau **de ceva**) = **a)** A nu-i păsa, a nu se sinchisi (de cineva sau de ceva):

Ei prânzea şi veselea, / De nime grijă n-avea. (VASILE ALECSANDRI)

b) (Mai ales la imperativ) A nu avea teamă, a nu fi îngrijorat:

Ai să te înzdrăveneşti, n-ai grijă. (MIHAIL SADOVEANU)

A purta grijă (**de cineva** sau **de ceva**) sau **a-i purta** (**cuiva**) **de grijă,** (rar) **a purta de grijă despre** (**ceva**) sau **a purta grija** (**cuiva**) = A îngriji (pe cineva sau de ceva):

I-am învăţat... să facă altoi, să poarte grijă de stupi. (IOAN SLAVICI)

La ce de-acu-nainte tu grija mea s-o porţi? (MIHAI EMINESCU)

Cine-ţi poartă de grijă acolo, cine-ţi face prânzul? (ION GHICA)

A-şi lua de-o grijă = A rezolva o problemă presantă:

Gata! Mi-am luat de-o grijă. La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce câinelui jumătate locurile şi căsuţa cea veche, să scape de-o grijă… (LIVIU REBREANU)

Purtare de grijă = Preocupare, îngrijire de cineva sau de ceva:

Las' că am eu purtare de grijă pentru dânsul. (ION CREANGĂ)

GRINDĂ

A cresta (sau **a încresta, a însemna**) **în grindă** (Pop.) = A însemna sau a scrie ceva spre a-şi aminti mai târziu:

Azi am să-ncrestez în grindă / Jos din cui acum, oglindă! / Mama-i dusă-n sat! / Cu dorul / Azi e singur puişorul. (G. COȘBUC)

A pune ochii în grindă sau **a fi cu ochii stâlpiţi după uşă** (Pop.) = A fi pe moarte:

Slăbit cum era, bătrânul punea ochii-n grindă şi ofta toată ziua.

A tăia în grindă (Pop.) = A nu face nimic:

Bunica nu mai ştia ce să creadă despre nepotul ei, care toată ziulica tăia în grindă şi moţăia pe cuptor.

GROAPĂ

A băga pe cineva (**de viu**) **în mormânt** (sau **în groapă** ori **în pământ**)**.** v. **băga.**

A duce (**pe cineva**) **la groapă** (sau **la ultima locuinţă** etc.)**.** v. **duce.**

A fi (sau **a ajunge**) **la marginea gropii** sau **a fi cu un picior în groapă** = A fi aproape de moarte:

Nu mai trecu mult şi iată că împăratul ajunse la marginea groapei. (P. ISPIRESCU)

Cărăşel era un pezevenchi şi jumătate şi, măcar că se afla cu un picior în groapă şi cu altul deasupra, totuşi, nu se lăsa de ghiduşii. (ION GRĂMADĂ)

– Tu, zise împăratul necăjit ălorlalţi, te gândeşti la secături şi nu vezi că eşti cu un picior în groapă. (BARBU DELAVRANCEA)

A fi prost de dă în gropi sau **a da în gropi** (**de prost ce e**) = A fi foarte prost:

Mă! tot am auzit din bătrâni că dracii nu-s proşti; d-apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi, de prost ce eşti. (ION CREANGĂ)

Nu c-ar fi deştept din cale-afară, dar nici nu dă în gropi de prost. (I. L. CARAGIALE)

A săpa cuiva groapa (Fig.) = A căuta pe ascuns distrugerea sau înlăturarea cuiva. A unelti împotriva cuiva:

În groapă cade-acela ce altui groapa sapă. (VASILE ALECSANDRI)

Cine sapă groapa altuia cade singur în ea.

GROAZĂ

A băga (**pe cineva**) **în răcori** (sau **în toate răcorile**), **în sperieţi** (sau **în toţi sperieţii**) **în groază** (sau **în toate grozile morţii**), **în spaimă** sau **a-i băga** (**cuiva**) **frica** sau **fiori în oase** sau **a băga spaima în cineva.** v. **băga.**

A umple (**pe cineva**) **de groază** sau **a băga, a vârî** (**pe cineva**) **în groază** (sau **groază în cineva**) sau **a face groază** (**cuiva**) = A înfricoşa, a înspăimânta, a îngrozi (pe cineva):

Am tăiat atâtea capete ca să vâr groază. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i fi (sau **a avea**) **groază de ceva** = A-i fi foarte frică:

În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieţii de soldat. (LIVIU REBREANU)

A-l apuca (sau **a-l lua, a-l cuprinde**) **groaza** = A se înfricoşa, a se îngrozi:

M-a luat groaza, când am trecut pe lângă lan şi l-am văzut câtu-i de mare. (ION CREANGĂ)

Închipuieşte-ţi dar, scumpa mea, ce groază m-a cuprins când m-am rătăcit în acel sac lung şi adânc! (VASILE ALECSANDRI)

Ţi-e mai mare groaza (**să…**) = Se spune în legătură cu ceva înfiorător, îngrozitor:

Cârn, fără nas şi fără urechi, de-ţi era mai mare groaza să te uiţi la dânsul. (ŞEZĂTOAREA, II)

GROS, GROASĂ

A avea bani groşi (Pfm.) = A fi foarte avut:

Sunt nevoită să pun căminul să se încălzească, dar căminul muşcă, trebuie bani groşi. (www.publika.md/)

A avea obraz gros sau **a fi gros de obraz, a-i fi** (**cuiva**) **gros obrazul** = A fi obraznic, fără ruşine:

Cu alte cuvinte, «de oriunde aş începe acest film, pot mesteca şi înghiţi tot, pentru că am

gura mare, obrazul gros şi maţu' lung». (DOINA PAPP)

Fără îndoială că este o lume confuză şi fireşte că reginele care se aventurează în chestiuni obişnuite trebuie să aibă obrazul mai gros decât îl au de la natură! (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

A fi gros la (sau **de**) **obraz** ori **a fi gros la piele** (sau **cu pielea groasă**) (Pfm.; fig.) = A fi nesimţit. A fi obraznic:

Ba de câte ori mi-ai pus şi poşte la picioare, şi eu, ca omul cel bun, tot am tăcut şi ţi-am răbdat. Îmi pare rău că eşti gros de obraz! (ION CREANGĂ)

A fi gros la cap (Pfm.; fig.) = A înţelege (mai) greu anumite lucruri:

Trebuia să-i fi explicat mai clar, că e gros la cap şi n-o să înţeleagă mare lucru.

A fi gros la ceafă (sau **cu ceafa groasă**) (Pfm.; fig.) = **a)** A fi bogat:

„Trebuie să fie gros la ceafă răposatu", exclamă paracliserul, avid de pomană. (I. L. CARAGIALE)

b) A fi bădăran:

„Vorbim de miliţianul tipic cu ceafa groasă, cu cascheta dată pe spate, care nu stătea la coadă, care umbla cu tot felul de învârteli, care lua polul în carnet ca să nu ţi-l ia atunci când încălcai o regulă", spune Florin Şinca. (http://www.digi24.ro/)

A fi gros la pungă (sau **cu punga groasă**) (Pfm.) = A fi înstărit:

Iar cine nu s-a recunoscut, să-i priască economia de piaţă, să fie sănătos şi la pungă gros, la anu' şi la mulţi ani! (MARCEL SECUI)

Dacă îmi va oferi în schimb un pac de tutun, că-l ştiu gros la pungă. – Nici pomeneală! (GH. TOMOZEI)

A fi la gros (sau **la mititica**) (Arg.) = A fi închis, a fi la închisoare:

Dacă nu ascultau, îi bătea la fund şi îi băga în gros. Un gros era la curte şi unul la biserică. (FLORIAN DUDAȘ)

În timp ce Lora i-a dat ceva să bage în ghiozdan, Vio i-a povestit cum a fost la mititica. (DUMITRU CRUDU)

Unul îşi pusese ştreangul de gât, alţi trei dăduseră ortul popii şi patru erau la mititica. (VIOREL ZAICU)

A împinge bani groşi (Pfm.) = A mitui:

Căci medicii tranziţiei se uitau la tine ca la un căcat dacă nu le împingeai bani groşi. (IULIAN CIOCAN)

E groasă! (Arg.) = Situaţia e foarte gravă!:

– Iese, n-a pus-o şi el de-o şmecherie, ştii ceva? – Nu. De data asta chiar e groasă, prieteni. Şi o să fie din ce în ce mai groasă. (ANDREI RUSE)

E groasă, fraţilor! (IULIAN SÎRBU)

GROŞ

A înşira (sau **a spune**, **a îndruga**) **moş(i) pe groş(i)** (Pop.) = A vorbi mult şi fără rost; a spune minciuni:

[…] *spune odată lămurit şi nu înşira moşi pe groşi!* (AUGUST SCRIBAN)

GROZAV, -Ă

A face pe grozavul = A se lăuda, a se mândri (în mod nejustificat) cu calităţile sale. A se grozăvi:

– Ai dreptate, nene. Da' deh, n-aş mai fi ţigan dacă n-aş face de-astea; prost nărav, să faci totdeauna pe grozavu'! (PANAIT ISTRATI)

[…] *prin bodegi, la teatru sau la filme, unde mergem adeseori, el mă sărută pe gură şi face pe grozavul.* (NICOLAE BREBAN)

A se crede grozav = A avea o părere bună despre sine:

Să te crezi grozav? Bine zice omul nostru: „Numai nebunii sunt siguri de ei şi hotărâţi". E plină lumea de nebuni! (LIVIUS CIOCÂRLIE)

GRUMAZ

A da (sau **a lua**) **de grumaz** (Înv.) = **a)** A prinde, a lua prizonier (pe cineva):

I-au dat pre toţi de grumaz, pre mâna lui Grigore-Vodă. (ION NECULCE)

b) A strânge de gât (pe cineva):

Puţin a mai lipsit şi îl lua de grumaz.

A pune piciorul pe grumazul cuiva = A subjuga pe cineva:

Aceşti păgâni s-au prefăcut; este chip de înţelegere între ei şi noi, mai ales de când ismailitenii şi-au pus piciorul pe grumazul lor. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi îndoi grumazul = A renunţa la luptă, considerându-se învins:

Eşti nădejdea ţării, / Scut unui popor, / Şi-ţi îndoi grumazul, / Frângi mândria lor ? (AL. TOMA)

A(-şi) pleca grumazul (sau **capul, fruntea, genunchiul**, pop. **cerbicea**) = A (se) supune, a (se) umili, a face pe cineva să renunţe sau a renunţa:

Norodul şi-a plecat iar grumazul sub piciorul păgânului. (MIHAIL SADOVEANU)

GRUP

Grupuri-grupuri = (În) mai multe cete sau grămezi aşezate una lângă alta sau succedându-se una după alta:

Oamenii ieşiră încetinel, se mai opriră în ogradă, apoi în uliţă, grupuri-grupuri, chibzuind şi sfătuind. (LIVIU REBREANU)

Grupuri-grupuri, de oameni, femei şi copii se făceau pe la casele vecine. (I. BUJOR)

GULER

A lua (sau **a apuca**) (**pe cineva**) **de guler** (Fam.) = **a)** A aduce (pe cineva) cu forţa:

Venea glonţ de la conac şi avea în urechi proaspăt glasul boierului cel bătrân: „De unde ştii, să-mi aduci hoţii, primare, că altfel pe tine te iau de guler!” (LIVIU REBREANU)

Pe ăla l-am luat de guler şi din doi pumni i-am rupt trei coaste, ei nu i-am făcut nimic. Din clipa aia n-am mai vrut s-o mai văd. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

b) (Fam.; fig.) A cere cuiva socoteală pentru cele făcute:

De asta, când am văzut că m-ai luat de guler şi m-ai scuturat ca pe un prun toamna, fără nicio explicaţie, m-am gândit c-am făcut o greşeală […] (CĂLIN KASPER)

A strânge (**pe cineva**) **gulerul** (Pfm.; fig.) = A se simţi încolţit. (Pfm.; fig.) A fi intimidat:

Am observat că roşeşte, de parcă l-ar strânge gulerul. Că pe fruntea lui mare, prea netedă, se iveşte o vână, că privirea i se înceţoşează. (CELLA SERGHI)

GUNOI

A (**nu**) **scoate gunoiul din casă** = A (nu) vorbi în prezenţa unor persoane străine despre lucruri compromiţătoare din familie sau din colectiv:

În zadar îi zicea fetei să nu scoată gunoiul din casă când sunt şi musafirii, dar ea nu se mai oprea din povestit.

A nu face gunoaie (**multe**) **la casa cuiva** (Pfm.) = A nu sta multă vreme în casa cuiva:

Pesemne că n-o să facă multe gunoaie la casa lui, şi aşa s-a întâmplat, căci peste două săptămâni a plecat nu se ştie unde.

A-i sta cuiva ca gunoiul în ochi (Pfm.) = A supăra pe cineva; a displăcea cuiva:

Vecina de peste drum îi sta ca gunoiul în ochi, dar trebuia s-o suporte.

GURĂ

A (**nu**) (**mai**) **avea gură** (sau **obraz, tupeu**) **să....** v. **avea.**

A avea (sau **a fi cu**) **gura mare** = A fi certăreţ:

Nu se simţea în largul lui, pentru că Tibi era prea familiar cu toată lumea, avea gura mare şi-l intimida. (MIRCEA GHEORGHE)

[…] *soacra nu trebuie să fie cu gura mare.* (ION CREANGĂ)

Cum erai tu nonconformist şi cu gura mare, de la carceră, unde te băgase,

comandantul te-ar fi trimis pe şantier […] (TATIANA NICULESCU BRAN)

A avea (sau **a-i fi cuiva**) **gura amară** (sau **rea**) ori **a avea fiere în gură.** v. **amar.**[1]

A avea (sau **a-i fi**) (**cuiva**) **gura seacă** (Reg.) = A avea gură pocită:

Afurisit drac, parcă-i fu gura seacă; cum a cobit el, aşa s-a întâmplat. (POP.)

A avea gura de aur (sau **aurită**) = A prevesti (corect şi) de bine:

– Of, dare-ar Cel-de-sus să-ţi fie gura de aur, că numai bunul Dumnezeu ştie cât am răbdat şi am suferit în vremurile astea de scumpete amară! (LIVIU REBREANU)

A avut gura aurită, cum se zice, trimiţându-i-l Lenţicăi acasă pe bărbatu-său şi parcă doar pentru a-i face fetele, că-n rest Lenţica n-a prea avut parte de el. (RADU ALDULESCU)

A avea gura pecetluită. v. **pecetluit.**

A avea gura spartă (sau **de cârpă**) (Fam.) = A divulga orice secret:

Dovedise că e de încredere, că nu era o gură spartă încă de când fusese treaba aia cu „Contra” […] (EUGEN URICARU)

A avea gură pocită (sau **a fi pocit la gură**) (Pop.) = A prevedea lucruri neplăcute:

Şi uite, parc-avu gura pocită: că bietu Ilie păţi accidentu şi muri, la niciun an după asta... (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Ai avut gura pocită… Să nu te mai aud.

A avea o gură cât o şură = A vorbi mult şi tare:

Nu era geloasă şi nu avusese niciodată nicio pretenţie de măritiş, era fata bună la toate, însă cu o gură cât o şură […] (IOANA DRĂGAN)

A da de-a gata (sau **mură-n gură**) = A da cuiva ceva de-a gata, fără ca acela să facă cel mai mic efort:

Tare mă tem că va aştepta ca toate să i le dau de-a gata, aşa cum s-ar zice, mură-n gură. (POP.)

Stăpânul viei era un pierde-vară, care aştepta să-i dea cineva mură în gură. În toate verile croia la planuri cum să-şi lucreze via, dar nu punea mâna să facă nimic. (P. ISPIRESCU)

A da din gură (sau **cu gura**) ori **a-i umbla** (sau **a-i merge, a-i toca**) (**cuiva**) **gura** (**ca o meliţă, ca o fofează, ca o moară stricată, ca o pupăză**) = A vorbi repede şi fără întrerupere. A flecări:

Dă-i cu gura, iasă sfanţu! (POP.)

Spânului îi mergea gura ca pupăza. (ION CREANGĂ)

Daţi din gură, măi feciori, / Nu şedeţi ca-n şezători. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Violeta turuia, ce-i drept, ca o meliţă, despre toate prostiile de pe lume, lucruri pe care nu le cunoştea […] (IOANA DRĂGAN)

A da gura unui cal = A-l lăsa să fugă în voia lui:

I-a dat gură calului şi parcă zbura.

A da gură la câini (Pop.) = A porunci câinilor să nu mai latre:

El a trebuit să dea gură la câini, deoarece nu se mai înţelegeau deloc.

A da o gură (Pfm.) = A striga:

Dă-i o gură vecinului, să vină până la noi!

A face gură (**largă** sau **mare**) = A face gălăgie. A vocifera, a face scandal:

Toţi strigă şi fac gură largă. (VASILE ALECSANDRI)

Pentru aceea, când Safta începe să facă gură, nenea Mihu îşi pune mâinile în cap […] (IOAN SLAVICI)

Auzi obrăznicie! Tu... cu optzeci de mii de fălci de moşie, şi el un ghiorlan c-un petic de pământ, şi uite ce gură face alăturea cu mine!... (ION CREANGĂ)

A fi bun de (sau **la**) **gură** = A fi vorbăreţ. A şti să pledeze cauza cuiva:

– Măi... da' bun eşti de gură! – Şi de gură, dar şi de lucru. (ION CREANGĂ)

Moş Lupule, ia spune matale conaşului că eşti mai bun de gură şi mai bătrân. (LIVIU REBREANU)

Cum era ea femeie deşteaptă şi bună de gură, a pus iute-iute lucrurile la cale. (AL. VLAHUŢĂ)

Aşa, doar au cei mulţi a mea învăţătură, / Sau sunt asemene ca mine buni la gură?! (ALECU DONICI)

A fi cu sufletul la gură = a) A respira greu (de emoţie, de oboseală etc.):

După terminarea crosului, sportiva era cu sufletul la gură.

b) A fi aproape de moarte:

Când fu la ceasul morţii, îşi chemă feciorii şi le zise: – Feţii mei, sunt cu sufletul la gură, precum mă vedeţi; (P. ISPIRESCU)

A fi moale (sau **tare**) **în gură** ori **a avea gura moale** (sau **tare**) (D. cai) = A se supune uşor (sau greu) la comenzile ce i se dau prin mişcarea frâului:

Armăsarul era tare-n gură şi călăreţul abia îl mai stăpânea.

A fi numai gura de cineva = A promite fără să se ţină de cuvânt. A se lăuda cu multe, fără însă a face nimic:

Numai gura e de el! Astfel de vorbe i se păreau tare nepotrivite, de câte ori le auzea, indiferent de la cine şi în ce împrejurări. (ION LAZU)

A fi rău de gură (sau **gură rea**) **= a)** A fi bârfitor:

Să nu fii rău de gură, c-apoi mi-i să nu mă scoţi din sărite ! (ION CREANGĂ)

b) A prevesti (cuiva) ceva nefavorabil:

Să ştii că nu sunt rău de gură şi îţi vei atinge scopul.

A fi slobod la gură = A fi obraznic sau a folosi cuvinte obscene:

Nu fi slobod la gură. Aici nu e cumetrie cu chief şi cu lăutari. (BARBU DELAVRANCEA)

Şi-i slobod la gură, vorbeşte de istov, dă glas celor mai primejdioase anecdote, nu ştie ce-i respectul, toate le ia de sus, spune ce-i trece prin minte […] (N. STEINHARDT)

A i se muia (**cuiva**) **gura** (Pop.) = **a)** A nu mai avea curaj să vorbească:

Ea n-a mai scos o vorbă, parcă i s-a muiat gura.

b) A schimba tonul şi conţinutul celor spuse:

Când am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiet gura. (ION CREANGĂ)

A intra în gura lumii (sau **satului, mahalalei**) = A ajunge să fie vorbit de rău (provocând antipatia comunităţii):

M-am tot oprit, cum vezi, dinaintea temerii de a nu intra în gura lumii, care găseşte pete chiar în soare. (ION GHICA)

Fetelor, a zis ea, o să intraţi în gura satului. Mare ruşine! (MIHAIL SADOVEANU)

Pentru fiecare dintre ele, teama de a nu se abate de la ceea ce trebuie să faci dictează grija de a nu intra în gura satului. (AURORA LIICEANU)

A închide (sau **a astupa**) **gura** (**cuiva**). v. **închide.**

A lega gura pânzei, a lega nodurile, a lega la gură = a) A înnoda firele de la capătul urzelii înainte de a începe ţesutul unei pânze pentru a nu se destrăma bătătura:

Marioara legase abia pe la toacă gură la pânză, căci o întârziase mult înnăvăditul. (CONSTANTIN SANDU-ALDEA)

Femeia a învăţat de mică să lege gura pânzei.

b) A începe cu bine un lucru sau o afacere. (Fig.) A începe să-i meargă bine cuiva:

Începu şi el a lega gura pânzei. Munca lui se vedea cum mergea înainte şi avea parte de ea. (P. ISPIRESCU)

Atunci boul cu cincizeci de lei era scump, fiindcă n-aveam bani, astăzi, acesta cu două sute de lei este ieftin, fiindcă, de la mila lui

Dumnezeu, am putut lega şi noi gura pânzei. (*IDEM*)

A lua (**cuiva**) **vorba din gură = a)** A spune tocmai ceea ce voia să zică altul în clipa respectivă:

Mămuca, le luă cea mai tânără vorba din gură... nu face bine ce face. (ION CREANGĂ)

Fetele căscară gura să răspundă, dar muma lor le luă vorba din gură. (I. POP-RETEGANUL)

b) A întrerupe pe cineva, nelăsându-l să termine ce avea de spus:

Vru el să le spuie cine a fost broasca, dară nu-i deteră răgaz, căci îi luau vorba din gură, şi-l cam dedeau în tărbăceală cu graiuri care mai de care păcălitoare. (P. ISPIRESCU)

A nu avea gură (**să răspunzi, să spui ceva**) = A nu avea posibilitatea (sau curajul) de a mai zice ceva, a i se lua cuiva posibilitatea de a mai zice ceva:

Şi n-avea gură românul să zică ceva. (P. ISPIRESCU)

– Aud, dar n-am gură să-i răspund; şi văd, dar trebuie să rabd. (ION CREANGĂ)

A nu i se auzi gura = A fi liniştit:

Te sfădeşti necontenit cu soră-ta nicovala, ţipaţi şi faceţi larmă, de-mi ţiuie urechile. Eu lucrez toată ziua, şi nime nu-mi aude gura. (ION CREANGĂ)

A nu pune (sau **a nu băga, a nu lua**) **nimic în gură** = A mânca (puţin):

A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowsky, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile. (I. L. CARAGIALE)

Sultănica nu mai băga nimic în gură. Se topea pe picioare. Îngălbenise, se uscase ca iasca şi-i scoteai vorba cu cleştele. (BARBU DELAVRANCEA)

A nu se uita în (sau **la**) **gura cuiva** = A nu crede ceea ce spune cineva:

Nu te mai uita la gura ei, că mereu spune prostii.

A prinde pânza gură (Pop.) = A se fi făcut deja începutul:

Mai greu e până prinde pânza gură…

A pune (sau **a băga, a lua**) **ceva în gură** = A mânca:

A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowski, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile. (I. L. CARAGIALE)

A purta (sau **a trece, a umbla**) **din gură-n gură** = A transmite (sau a fi transmis) de la om la om, de la unul la altul:

Din gură-n gură-acum / Umblă doina cea pribeagă, / Iară azi o cântă toţi, / De răsună ţara-ntreagă! (ŞT. O. IOSIF)

De-oiu muri – îşi zice-n sine – al meu nume o să-l poarte / Secolii din gura-n gură şi l-or duce mai departe. (MIHAI EMINESCU)

Mers-au vestea-n lume, trecând din gură-n gură. (VASILE ALECSANDRI)

A scoate (sau **a striga**) **ca din gura şarpelui** (sau **ca din gură de şarpe**) ori **cât îl ţine** (ori **îl ia**) **gura** (Pfm.) = A ţipa din răsputeri:

Flăcăul ţipa ca în gură de şarpe. (MARIN PREDA)

Deodată se opri şi, ţipând ca din gură de şarpe, porni în goana mare spre casă, dând din mâini, ca o desperată […] (LIVIU REBREANU)

– Neghiniţă, de ce-l bat pe ăla, de răcneşte ca din gură de şarpe? – Fiindcă împăratul e surd şi n-aude, răspunse Neghiniţă. (BARBU DELAVRANCEA)

A se afla (sau **a trimite pe cineva**) **în gura tunului** = A fi expus (sau a expune pe cineva) la un mare pericol:

Vă aduceţi aminte, domnilor, că în această privinţă eu m-am pus, cum se zice, în gura tunului parlamentar […] (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Bibescu nu crezu că poate să se pună în gura tunului pentru a conduce o revoluţie a căreia neputinţă o previdea. (A. D. XENOPOL)

A se duce (**ca**) **pe gura lupului.** v. **lup.**

A se înţelege gură în gură = A se învoi printr-o înţelegere directă, de la om la om:

Ori trimite sol la scaunul domniei-mele un boier credincios, sau să binevoiască măria-ta să ne înţelegem gură în gură. (P. ISPIRESCU)

A se lua în (sau **de**) **gură** (**cu cineva**) = A se certa cu cineva:

Se punea la mintea lui şi se lua în gură cu el, păi, nu vedea că pe tac-su mare îl doare-n fund, că n-a mai dat de un an pe aici să-i întrebe de sănătate? (RADU ALDULESCU)

A se pune (sau **a sta**) **cu gura pe cineva** = A sta de cineva voind a-l convinge cu vorba; a fi insistent:

Şi atâta s-au pus cu gura pe el, ca cioarele, până în cele din urmă le spuse feciorul verde... să nu se cerce în zădar a-l însura. (I. POP-RETEGANUL)

A se zvârcoli ca în gură de şarpe (Pop.) = A se zbate cu disperare:

S-a zvârcolit ca în gură de şarpe... a luptat cu moartea zile negre, zile lungi. (BARBU DELAVRANCEA)

A sta (sau **a sări, a începe**) **cu gura pe** (sau **la**) **cineva** ori **a-i da** (ori **a-i trage**) **o gură** (**cuiva**) = A certa pe cineva:

Când fu în ziua d-a treia, Verdeş împărat chemă slujitorii şi le dete o gură de or pomeni-o. (P. ISPIRESCU)

Acum vine alta la rând. Într-una din zile, cum vorbea frumos un boier dintre cei tineri, iaca şi moş Ion Roată sare cu gura […] (ION CREANGĂ)

A striga (**a răcni** sau **a ţipa**) **cât te ia** (sau **te ţine**) **gura** (sau **în gura mare**) = A striga (sau a ţipa) cât te ajută vocea, din răsputeri, cu glasul ridicat:

Răcneam în gura mare ca un disperat. (MIHAIL SADOVEANU)

Vede o dihanie de om, care se pârpâlea pe lângă un foc de douăzeci şi patru de stânjeni de lemne şi tot atunci striga, cât îl lua gura, că moare de frig. (ION CREANGĂ)

Norodul începuse a se căţăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: Să ne deie pre Moţoc ! Capul lui Moţoc vrem! (C. NEGRUZZI)

A striga (sau **a** (**se**) **boci, a spune, a vorbi**) **în gura mare** = A striga (sau a (se) boci, a spune, a vorbi) pe un ton ridicat:

– Vezi bine c-aşa. Doar mereu o spune în gura mare, s-audă toţi câinii… Apoi amu vezi şi dumneata cine-i de vină… (LIVIU REBREANU)

A tăcea (sau **a nu bleşti**) **din gură** (Mai ales pe un ton ameninţător, în construcţii cu «a tăcea» sau cu alte verbe la imperativ) = A nu (mai vorbi) deloc:

Tăcu din gură şi înghiţi ruşinea. (P. ISPIRESCU)

– Ţine-ţi gura! Să nu-ţi aud gura! Să nu mai scoţi o vorbă din gură! Ia tacă-ţi gura, măi Gerilă. (ION CREANGĂ)

Baba era umflată cât o bute şi nici nu putea bleşti măcar din gură. (*IDEM*)

– Tacă-vă gura, mojicilor. (VASILE ALECSANDRI)

A te lua după gura cuiva = A acţiona (în mod greşit) după sfatul cuiva:

Se luase adică după gura unora, rătăciţi pe-acolo de prin părţile Idumeii, care i-au bătut capul să-şi vânză averea şi s-o împartă la săraci, ca d-alde ei, dacă vrea să găsească pe lumea cealaltă o viaţă veşnică. (G. TOPÂRCEANU)

De câte ori te-ai luat după gura lui, ai dat-o în bară.

A ţine sau **a avea, a pune lacăt la gură** ori **gurii** sau, rar, **a ţine lacătul asupra gurii.** v. **lacăt.**

A uita de la mână pân' la gură (Fam.) = A uita foarte repede:

– Întâi dă-mi banii. Mi-ai promis două mii cinci sute de franci, ori ai uitat iarăşi? Uiţi de la mână pân' la gură. (RADU ALDULESCU)

Dom' doctor, am o mare problemă. Nu ţin minte nimic. Uit de la mână pân' la gură. (FLORENTIN SMARANDACHE)

A vorbi cu jumătate de gură (sau **de glas**) sau **a vorbi cu gura** (**pe**) **jumătate** (ori **cu gura altuia**)**.** v. **jumătate.**

A(**-şi**) **strânge** (sau **a face, a i se face, a avea**) **gura** (sau **buzele**) **pungă** = A avea sau a produce o contractare a buzelor din cauza unui aliment astrigent, acru etc.:

Mărul lui Adam nu mai dădea rod. Doar la zece ani o dată dacă mai făcea şi el, acolo, câteva mere pipernicite şi verzi, de-ţi strângeau gura pungă de departe, numai cât te uitai la ele. (G. TOPÂRCEANU)

Ea îi lăsa pe toţi să se joace în ograda ei umbrită de coroana celui mai mare păr pădureţ care creştea în sat, din care, din iulie până la Sântămăria Mică, se scuturau pe jos păruţe verzi, acre de-ţi făceau gura pungă. (MARTA PETREU)

Nişte roade negre ca alunele de mari şi care, când le mănânci, îţi face gura pungă. (ȘEZĂTOAREA, III)

A-i da (ori **a-i trage**) **o gură** (**cuiva**) (Pfm.) = A săruta pe cineva:

– Mai dă-mi o guriţă, Ianulică, parigboria tu kosmu! I-a mai dat o guriţă, şi au adormit ca nişte copilaşi scăldaţi. (I. L. CARAGIALE)

A-i umbla (**cuiva**) **cuvântul prin gură** (Fam.) = A nu găsi cuvântul potrivit pentru a exprima ceva (dar a fi pe punctul de a-l afla):

La un moment dat, ea se pierduse cu firea şi-i umbla cuvântul prin gură înroşindu-se.

A-l lua (sau **a-l scăpa**) **gura pe dinainte.** v. **lua.**

A-şi bate (sau **a-şi strica, a-şi răci, a-şi rupe**) **gura degeaba** (sau **de pomană** ori **de clacă**) = A pleda fără niciun folos:

Şi / Dacă nu ţi se trece vorba, nu-ţi mai răci gura. / Că / Dacă nu eşti vrednic la o treabă, / Nu-ţi bate capul degeabă. (ANTON PANN)

Dacă nu ţi se trece vorba, nu-ţi răci gura. (MIHAI EMINESCU)

A-şi da bucăţica de la gură. v. **bucăţică.**

A-şi pune lacăt (sau **gard**) **la gură** ori **a-şi păzi gura** = A fi prudent în tot ceea ce spune:

Florico, pune-ţi gard la gură! (VASILE ALECSANDRI)

De aceea / Când vrei să vorbeşti, la gură / Să aibi lacăt şi măsură. (ANTON PANN)

Mai puneţi lacăt la gură, că e mai bine pentru tine.

De-ale gurii = (Lucruri de) mâncare:

Trebuia de-ale gurii purcarului în baltă, pentru că nu-i putură da din destul până a nu începe să curgă sloii. (CONSTANTIN SANDU-ALDEA)

Într-o clipă masa e plină cu de-ale gurii. (AL. VLAHUŢĂ)

Din gură în gură (D. vorbe, cântece etc.) = De la om la om, din generaţie în generaţie:

Din gură-n gură-acum / Umblă doina cea pribeagă / Iară azi o cântă toţi / De răsună ţara-ntreagă! (ȘT. O. IOSIF)

Odată ce vestea a trecut din gură în gură, prin tot satul a început şi oftatul unor domnişoare din peisajul local, pe care Costel le dansase la balurile din vara trecută. (OVIDIU GH. IONESCU)

Gura lumii = Vorbe, critici, bârfeli, intrigi care trec din gură-n gură:

Ca să scape de gura lumii, acestei pricinuitoare de atâte nenorociri... ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soţie. (C. NEGRUZZI)

Apa, vântu şi gura lumii n-o poţi opri. (ȘEZĂTOAREA, I)

Foaie verde lobodă, / Gura lumii-i slobodă. (POP.)

Gurile rele = Cei care bârfesc:

Gurile rele şopteau la ureche o sumă de infamii pe socoteala ei. (JEAN BART)

Unii zic că fac aceasta din distracţiune, dar gurele rele susţin că nu plăteşte fiindcă nu are parale. (NICOLAE FILIMON)

Gurile rele spun că, vreo câteva zile, dacă nu săptămâni, la începutul anului 1990, Brucan a fost stăpânul ţării. Gurile şi mai rele adaugă: bine că n-a rămas! (G. BĂLĂIŢĂ)

Nicio gură de apă = Nici cea mai mică cantitate; nimic:

Eu ştiu de la tata o vorbă: să nu rămâi dator nicio gură de apă. (V. I. POPA)

Nu i se aude gura = Se zice despre cel care vorbeşte puţin, care e tăcut:

Eu lucrez toată ziua şi nimeni nu-mi aude gura. (ION CREANGĂ)

Parcă se bat lupii (sau **calicii**) **la gura lui** = Se spune de cineva care mănâncă cu lăcomie sau vorbeşte mult şi repede:

Prinde mutul limbă, de parcă i se bat calicii la gură ca la pomană. (MIHAIL SADOVEANU)

Începu iarăşi a mânca, de părea că se bat lupii la gura lui. (P. ISPIRESCU)

GUST

A avea (**bun**) **gust** = A avea simţ artistic:

[…] *amicul meu va giudeca de am gust bun.* (VASILE ALECSANDRI)

Chiar foarte săracă. Era instruită, cultivată, cânta la pian, avea bun gust […] (AURORA LIICEANU)

A avea (sau **a-i fi** ori **a** (**i**) **se face cuiva gust de...** sau **a**(**-l**) **prinde** sau **a**(**-l**) **apuca** (**pe cineva**) **gustul de...** = A fi (sau a se lăsa) cuprins de dorinţa de a face ceva:

[…] *poporul nostru în mare parte nu prea are gustul citirei.* (I. L. CARAGIALE) *Nea Ghiţă părea mai liniştit, avea gust de vorbă.* (MIHAIL SADOVEANU)

A da de (sau **a afla**) **gustul** (**unui lucru**) = A începe să-i placă (un lucru):

Dăduşi de gustul muierii, fârtate. (POP.)

Doc, după ce-a dat de gustul întâlnirilor cu Profesorul, a început să fie tot mai pasionat de homeopatie. (CĂLIN KASPER)

A face (**pe**) **gustul cuiva** = A face potrivit plăcerii sau dorinţei cuiva:

Plec numai să fac gustul medicilor. (CEZAR PETRESCU)

Noi, pe limba noastră groasă, dar sănătoasă, zicem: la cutare, ori cutare lucrare s-a făcut mare prăpăd de oameni. S-a făcut pe gustul cutăruia, dar s-a făcut mare jertfă de popor. (P. ISPIRESCU)

A(**-şi**) **face gustul** = A-şi îndeplini o dorinţă, a-şi satisface o plăcere:

Când pierdeam cinci-şase sfanţi ziceam: He! Mi-am făcut gustul... nu e nimica... cu atâta nu mă ruinez... (G. SION)

Cu asemenea bucate alese mi-am făcut gustul şi de data aceasta.

A-i trece, a (**i se**) **tăia** sau **a** (**i se**) **lua** (**cuiva**) **gustul** (**pentru ceva**) = A pierde sau a face pe cineva să-şi piardă plăcerea, pofta pentru ceva:

Am mai tăiet gustul de popie unuia, care venise în gazdă la noi. (ION CREANGĂ)

Cum... se face că-mi trece gustul de-a mă juca? (VASILE ALECSANDRI)

Fără (sau **lipsit de**) **gust** = Care dovedeşte lipsă de simţ estetic; urât:

– Uite-o, e la geam... – Nu mi se pare aşa de urâtă. Dar ce halat fără gust! (TUDOR ARGHEZI)

Glumă de prost gust (sau **lipsită de gust**) = Glumă lipsită de haz, nesărată, care poate supăra sau jigni:

Citi de mai multe ori scrisoarea doctorului şi i se păru o glumă de prost gust. (EUGEN PATRICHE)

Numai de (sau **pentru**) **un gust** = Pentru satisfacerea unui capriciu trecător:

Avocatul învârtește o mică prefă [preferință, preferans; numele uni joc de cărți], *în trei, știi numai de-un gust.* (BARBU DELAVRANCEA)

GUSTA

A gusta la oala cu chişleag (D. fete) = A-şi pierde fecioria:

Lumea mai spunea că fata notarului ar fi gustat la oala cu chişleag.

GUŞĂ

A fi tare în guşă (Arg.) = A fi bogat:

El se credea tare-n guşă, dar vecinul l-a întrecut.

A râde din guşă = A râde afectat, forţat:

Bărbat îndrăzneţ a cuprins-o strâns; i-a presărat mănunchiul de flori pulbere de aur, râzând din guşă ca un hulub. (MIHAIL SADOVEANU)

A scoate (**tot**) **din guşă** = A spune repede tot ceea ce are de spus:

Şi-acum, dac-ai venit, scoate tot din guşă ca să auzim şi noi.

A vorbi din guşă = **a)** A vorbi gros:

E caraghios şi vorbeşte din guşă.

b) A vorbi afectat:

Nu i-a plăcut fata, pentru că vorbea din guşă.

Ce-i în guşă şi-n căpuşă. v. **căpuşă.**

GUTĂ

A lovi pe cineva guta = A se îmbolnăvi de apoplexie; a paraliza:

Când îşi ţinea gura deschisă, ochii îi dispăreau în grăsime şi eu mă temeam c-o s-o lovească guta. (FRANCISC MUNTEANU)

De când l-a lovit guta, toţi îl îngrijeau cu atenţie.

A se face (**cineva**) **gută de apă** (Reg.) = A fi ud leoarcă:

[…] *„M-a plouat de m-a făcut gută de apă”, a zis un bătrân din Zgribeşti, Bănat, cătră d. Poşiar, teolog în Blaj.* (ALEXIU VICIU)

GUTUIE

A înghiţi cineva gutuia = A o păţi:

Pe urmă, şi-a revenit, n-a înghiţit gutuia, a înghiţit numai pretenţiile copilului care deja solicita un joc încă nelansat pe piaţă […] (http://adevarul.ro/)

H

HABAR

A nu avea habar = **a)** A nu avea nicio ştire; a nu şti nimic:

D. Lefter, până adineaori, habar n-avea că se trăseseră ieri amândouă lotăriile. (I. L. CARAGIALE)

b) A nu se îngriji de ceva, a nu-i păsa de nimic; a nu avea nicio grijă:

Ad-o vadră de Cotnar, şi de plată n-ai habar! (VASILE ALECSANDRI)

Mor după tine / Şi tu habar n-ai de mine. (ANTON PANN)

Cum ţi-e habarul? (Reg.) = Cum îţi merge?:

– Cum vi-i habarul, feciorilor? a întrebat hatmanul. – Apoi, măria-ta, se cheamă c-am venit şi noi. (MIHAIL SADOVEANU)

– Ei, cum îi habaru, mă întrebă el... cum te împaci cu călugăria, tinere? (CALISTRAT HOGAŞ)

Habar de grijă = A nu-i păsa. A nu-şi face griji:

Habar de grijă n-o să am, să ştii! ameninţă ea. (MARIN PREDA)

Venim noi pe gerul ista, şi voi habar de grijă n-aveţi. (EM. GÎRLEANU)

HAC

A da (sau **a-i veni**) **de** (sau **peste**) **hac** (Înv.) = A găsi un adversar mai puternic:

– Ei, ei! Acum scoate, lupe, ce-ai mâncat! Cu capra ţi-ai pus în cârd? Capra ţi-a venit de hac! (ION CREANGĂ)

Un potcaş [om poznaş sau supărăcios, arţăgos] *de logofăt, însă, îi veni de hac.* (P. ISPIRESCU)

A fi (**cuiva**) **hacul** (Înv.) = A-l pune la respect:

Numai soacra-sa i-a fost hacul şi l-a liniştit.

A-i veni cuiva de (sau **la**) **hac** (Îvp.) = **a)** A răsplăti pe cineva după merit:

– Vezi, vornice? Poporul ştie că toată buba are leac şi că vii de hac oricărui trufaş, oricât de abraş. (DUMITRU ALMAŞ)

b) A sili pe cineva să dea înapoi:

Dacă nu mi-au venit de hac nici balonul meu cel galben, ştiţi, cel troienit în Păcurari... apoi de balonul ista o să mă spariu?... (VASILE ALECSANDRI)

Nelegiuitului îi vine de hac necredinciosul. (ANTON PANN)

c) (Pex.) A omorî pe cineva:

Helbet! vom putea veni de hac şi Spânului celuia, nu-i e vremea trecută. (ION CREANGĂ)

[...] *părea că mă-nsurasem cu fata împăratului, după ce o scăpasem din ghearele unui zmeu, care-o răpise din palatul tătâne-său. Greu m-am luptat prin somn... dar i-am venit eu de hac zmeului.* (VASILE ALECSANDRI)

d) (D. boală) A birui:

Toate ca toate, dar urâtul îi venea de hac. În zile de lucru, calea-valea; se lua cu treaba şi uita de urât. (ION CREANGĂ)

HACHIŢE

A-l apuca (sau **a-i veni**) **hachiţele** = A-l apuca istericalele; a avea capricii:

I-auzi, fa Catrină, ia peste-aşa bărbat să fi dat tu, ş-apoi te vedeam eu ce făceai, când îţi vin haghiţele…(ION CREANGĂ)

Ion rândaşul s-a mâniat şi a început a mormăi: – Iar ţi-au venit hachiţele, Ianoş afurisit ? Măgarul dădu din cap de sus în jos [...] (MIHAIL SADOVEANU)

HAGIALÂC

A merge (**a se duce** etc.) **la** (sau **în**) **hagialâc** = A merge în pelerinaj:

S-a dus... în hagialâc la Sfântul Munte şi la Ierusalim. (ION PAS)

Pe când împlineam şapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagialâc. (I. L. CARAGIALE)

HAI

A face cuiva un hai = A face cuiva un scandal în semn de protest, de scandal:

Băiatul ne-a făcut un hai de zile mari, pe care nu-l vom uita aşa uşor.

HAIDALERA

A lucra haidalera = A lucra pe ascuns:

Degeaba lucra el haidalera; până la urmă tot s-a aflat.

A umbla haidalera = A umbla în ascuns; a umbla fără rost; a vagabonda:

Au cam luat-o haidalera, îşi spune el. (SORIN TITEL)

Dragă Cristi, Ce-ar zice părinţii tăi, dacă ar şti că în loc să înveţi, umbli haidalera pe Internet? (https://groups.google.com/)

HAIDE

Haida-de! = Fie şi aşa!, treacă-meargă:

Aida-de, nu se scrie la dânsa aşa ţigănie. (BARBU DELAVRANCEA)

Haide, hai sau **haide, haide** = Lasă, vezi tu:

Haide, hai, parcă le văd cum or să mănânce păpara. (VASILE ALECSANDRI)

HAIHUI

A umbla haihui = A umbla razna. A vagabonda:

Grivei, tovarăşul meu drag, / Nerăbdător aşteaptă-n prag / S-azvârl în colţ ghiozdanul... / I-e dor ca s-o pornim haihui. (ȘT. O. IOSIF)

A umbla haihui prin Paris pe urmele celor care avuseseră şansa să intre în istorie era un joc vital pentru noi. (MATEI VIȘNIEC)

HAIMANA

A fi de haimana (Îrg.) = A fi fără stăpân, la dispoziţia fiecăruia:

ARVINTE: *Breee! care vra să zică, tu eşti stăpân aici, şi eu îs de haimana?* PEPELEA: *Ceteşte zdelca* [(înv. şi reg.) contract, act (de vânzare)]... *cea cu cuiul... ştii?* (VASILE ALECSANDRI)

Nevasta, nemaiavând încotro, tăcea şi înghiţea noduri. Toate ca toate, dar carul său era de haimana. (ION CREANGĂ)

A umbla haimana = A umbla fără rost, a hoinări, a vagabonda:

Nu putea tolera ca fata lui, a unui om cinstit şi cu o situaţie în societate, să umble nopţile haimana. (LIVIU REBREANU)

N-o prea suferea la drept vorbind; nu-i era simpatică, era leneşă, dezordonată; ori nu făcea nimic şi căsca ziua mare, ori umbla haimana. (H. PAPADAT-BENGESCU)

HAINĂ

A(-şi) da şi haina de pe el = A face sau a fi dispus să facă orice sacrificiu (pentru a obţine ceea ce doreşte):

Se opri şi căută în gând pe cineva pentru care să se fi pus chezaş, pe care să-l fi apărat cu preţul funcţiei, al demnității, al vieţii, pe cineva pe care să-l fi putut ierta de orice trădare, să-l fi salvat, căruia să-i fi dat haina de pe el. (TATIANA NICULESCU BRAN)

Era în stare să-şi dea şi haina de pe el numai să i se împlinească visul.

HAL

A fi (sau **a ajunge**) **într-un hal fără de hal** (Pfm.) = A fi într-o stare foarte rea:

După ce trântea paharul gol înapoi, pe masă, îi privea pe rând şi le căuta expresia: vedeţi? Sunt într-un hal fără de hal [...] (MATEI VIȘNIEC)

După ce că nu ni se potriveau [pantalonii] *ca măsură, că n-aveau nasturi şi erau numai zdrenţe, mai erau şi într-un hal fără de hal* [...] (ION IOANID)

A nu avea hal să... (Înv.) = A nu putea să… A nu fi în stare de ceva:

N-ai hal să-mi fii bărbat! (POP.)

În aşa hal (**că...**) = În aşa măsură (că):

O să le ameţesc treburile în aşa hal că şi computerele de la NASA au să-şi prindă urechile încercând să le dea de capăt. (MARCEL SECUI)

Era în aşa hal că nu l-am recunoscut.

HALAGEA

A-şi căpăta halageaua = A o păţi rău. A-şi găsi beleaua:

De data aceasta ţi-ai căpătat halageaua şi putea fi şi mai rău.

HALAL

Halal să-ţi fie (Fam.; irn.) = Să-ţi fie de bine. Bravo ţie!:

– Nicio şagă, dascăle; să vedem cum le-i duce, şi halal să-ţi fie! (ION CREANGĂ)

Dar să nu-ţi pară rău! Încai n-ai pătimit ca atâţia alţii degeaba! Frumos eşti, voinic eşti, bogat eşti! de trăit ştii să trăieşti! Halal să-ţi fie! (I. L. CARAGIALE)

Tot aşa să dea Dumnezeu să fiu înşelat în viaţa mea. Cât despre mine, dac-oi muri, halal să-mi fie!... Încaltea oi muri sătul. (NICOLAE GANE)

HALCA

A bate halcaua = A pierde timpul:

– Nu mai bate halcaua toată ziua!, i-a zis bunicul nepoatei.

HAM

A fi mâncat ca alba (sau **iapa**) **de ham**. v. **mânca.**

A trage în (sau **la**) **ham** = A trăi o viaţă grea; a munci din greu:

De-ale casei se îngrijea tuşa Corcoduşa, tot mare şi ciolănoasă ca un cal, bună doar de tras în ham şi de bombănit. (LAURENŢIU CERNEŢ)

Ca şi cum ar fi tras lângă mine în acelaşi ham sau chiar singurel, eu fiind cu gâştele pe islaz. (G. BĂLĂIŢĂ)

A ţine în ham (**pe cineva**) (Fam.) = A avea (pe cineva) la mână, a şantaja (pe cineva):

– Cum?! sare revoltată Cristina. Manevrându-le conştiinţele şi ţinându-i în ham pe ceilalţi? Ori ei, ori noi! (BUJOR NEDELCOVICI)

A-şi lua praştia şi hamul (sau **hamul şi praştia**). v. **praştie.**

HAMAL

(**A munci**) **ca un hamal** = A (munci) din greu, până la istovire:

Că n-o să mă ţii flămând după ce muncesc toată ziua ca un hamal! (LIVIU REBREANU)

HAMBESA

A umbla hambesa = A umbla fără rost:

Omul s-a cam săturat să umble hambesa şi acum se gândea să-şi găsească un rost.

HAN

Din vremea lui han-tătar = De mult, din timpuri străvechi:

– Vere Enachi! Scos-ai încalte vin de cel vechi din vremea lui han-tătar? (VASILE ALECSANDRI)

HANDĂRĂ

A se ţine handără (**după cineva**) = A se ţine scai (după cineva):

[…] *o viaţă muncea bărbatul lângă ea pentru copiii lor, / o ţânea mereu lângă şold cu ăi mici handără după ei.* (MARIUS ȘOLEA)

HANDRALĂU

A umbla handralău. v. **umbla.**

HANDRALELA

A umbla handralela (Reg.) = A umbla fără ţintă:

Fetiţa umbla handralela toată ziua şi doar spre seară mai ajungea pe acasă.

HANDRĂ

A lua (**o haină**) **la handră** = A lua (o haină) mereu la purtare. A rupe (o haină):

Acum a început să ia la handră hainele bune.

A se lua în handră (Reg.) = A se întovărăşi cu alţii pentru a face rele:

S-au luat ei în handră asupra mea, dar nu te teme, i-oi învăţa eu pe dânşii a mânca mămăligă! (IULIAN CHIVU)

HANG

A ţine hangul = **a)** A acompania (o melodie). (Fig.) A ţine isonul:

Cobza ţinea hangul zumzăind când mai tare, când mai înăbuşit: zumba-zumba... zumba-zumba. (MIHAIL SADOVEANU)

Lin viorile răsună, iară cobza ţine hangul. (MIHAI EMINESCU)

b) (Fig.) A ţine partea cuiva. (Fig.) A aproba tot ce face cineva. (Fig.) A face pe placul cuiva:

– Ei, apoi! minte ai, omule? Mă miram eu, de ce-s şi ei aşa de cuminţi, mititeii; că tu le dai nas şi le ţii hangul. (ION CREANGĂ)

Doamna Dragoş se îngrozi văzându-l cu jandarmul după el. Începu să plângă cu hohote, apoi să afurisească. Soacră-sa îi ţinea hangul. (LIVIU REBREANU)

HAP[1]

A face hap = A înhăţa:

Deodată, el face hap şi prinde pasărea.

A fi hap pe cap = Tocmai pe tocmai:

– Dă-mi şi căciula de ţap, / Care vine hap pe cap, / Să-ţi dau cuşmă de-mpărat, / Adusă din Ţarigrad. (POP.)

HAP[2]

A înghiţi hapul (**găluşca, gutuia**) sau **a o înghiţi**. v. **înghiţi.**

HAPCĂ

A lua cu hapca = A lua repede şi pe nedrept:

Se răpede şi-i ia apa şi smicelele [ramură roditoare de măr sau de păr, flexibilă, tăiată cu toţi mugurii vegetativi] *cu hapca.* (ION CREANGĂ)

Ai avea poftă să le răşluieşti o parte de pământ... cu hapca. (VASILE ALECSANDRI)

Bineînţeles că nici aceia nu-i iau aşa, cu hapca, fără nicio socoteală, ci potrivit cu rangul şi vrednicia fiecăruia. (G. TOPÂRCEANU)

Nu-i cu hapca = Nu se poate lua la întâmplare:

Staţi, oameni buni, că nu-i cu hapca!

HAPŞA

A lua cu hapşa (Reg.) = A lua fără voie:

[…] *este corect să recunoaştem că ele şi-au căpătat un drept luat cu hapşa şi în calitate de colegi trebuie să-i susţinem.* (http://www.observatorulbuzoian.ro/)

HAR

A afla har înaintea cuiva (Înv.) = A obţine bunăvoinţa cuiva:

Cu cât eşti mai mare, cu atât mai mult să te umileşti şi vei afla har înaintea Domnului! (BIBLIA)

A da în har = A dărui:

[…] *iertăciunea păcatelor de la Tatăl sfânt, Dumnezeu, că i se va da în har pren Isus Hristos.* (ANTIM IVIREANUL)

A lua în har numele Domnului (Înv.) = A comite o blasfemie:

[…] *numele Domnului Dumnezeului tău în har sã nu-l iai!* (CORESI)

A şti harul unui lucru (Înv.) = A se pricepe la ceva:

Nişte babe bătrâne, / Care ştiu harul la pâne. (POP.)

HARA-PARA

A face o hara-para (sau **harcea-parcea, harta-parta, hartal-partal, harpa-harpa**) = A bate. A face bucăţi. A strivi. A spulbera. A împrăştia:

Cu dracii de la boierul cela ai făcut hara-para. La iad ai tras un guleai [chef, ospăţ, petrecere] *de ţi s-a dus vestea ca de popă tuns.* (ION CREANGĂ)

Pe el, băieţi, de mi-l faceţi harta-parta! (P. ISPIRESCU)

Socrul mă privi ca un paznic de la Luvru în faţa căruia un nebun scoate un briceag şi o face harcea-parcea pe Gioconda. (ALEXANDRU PETRIA)

HARACHIRI

A-şi face harachiri = A se sinucide prin spintecarea pântecului:

Harachiri, Măria Ta! răspunse samuraiul. îmi fac harachiri. (ION COJA)

Samuraiul care şi-a pierdut seniorul poate deveni muritor de foame ori să-şi facă harakiri sau să devină tâlhar. (VIORICA RAMBA)

Guvernantul român, chiar prins cu mâţa-n sac, nu-şi face harakiri ca japonezul; nu-şi trage, în criză de conştiinţă, un glonţ în cap, ca Bérégovoy, primarul din Nevers. (MAGDA URSACHE)

HARFĂ

A avea harfe (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A fi exagerat de pretenţios; a fi încrezut:

Becali a declarat după meci că regretă că a adus atât de mulţi jucători de la Urziceni, dar îl laudă pe Ricardo: „Apostol avea harfe de playmaker, parcă era în parc”. (http://www.fcsteaua.ro/)

HARAM

A lăsa de haram (**ceva**) = A renunţa necondiţionat la bunurile pe care le are cineva:

– Cum să plec aşa, măi omule? Cum?... Să-mi las toată agoniseala mea de haram? Se poate, Ioane? stărui colonelul arendaş. (LIVIU REBREANU)

El a rămas acasă, ce-o fi să fie, căci nu s-a îndurat să-şi lase averea de haram. (*IDEM*)

A mânca praz (sau **borş, haram, rahat, ciuperci**). v. **mânca.**

Haram că... (Fam.) = Păcat că... Degeaba...:

Haram că-i însurat! Văd că mănâncă tot ca un burlac. (VASILE ALECSANDRI)

Haram de... = Vai de...:

– Haram de capul vostru! de n-aş fi eu aici, aţi păţi voi şi mai rău decât aşa. (ION CREANGĂ)

Sau ca popă, colo-n templul închinat fiinţei care / După chip ş-asemănare a creat mâţescul neam, / Aş striga: o motănime! motănime! Vai... Haram / De-al tău suflet motănime, nepostind postul cel mare. (MIHAI EMINESCU)

Haramul haram se face sau (**de**) **haram vine,** (**de**) **haram se duce** ori **de haram a fost, de haram s-a dus** = Lucrul câştigat pe nedrept se pierde precum s-a dobândit:

Banii câţi cu nedreptate câştigaţi carii i-am pus, / După cum haram veniră, astfel şi haram s-au dus. (ANTON PANN)

Dacă ar fi muncit pe brânci şi în mod cinstit pentru acest titlu, nu ar fi renunţat niciodată la el. Aşa însă... de haram a venit, de haram s-a dus. (http://m.ziaruldeiasi.ro/)

HARA-PARA

A face (**o**) **hara-para** = A provoca o învălmăşeală:

Dulăii... dădură deodată năvală asupra merindelor... şi... făcură o iama, o hara-para nemaipomenită. (NICOLAE GANE)

A face hara-para = A face harcea-parcea:

Dar, de la o vreme încoace, cam de pe când ţi-am blagoslovit turbinca aceasta, te-ai făcut prea nu ştiu cum. Cu dracii de la boierul cela ai făcut hara-para. (ION CREANGĂ)

HARNIC, -Ă

A fi harnic să (sau **de**) = A fi în stare să:

Va fi harnic să alunge pe zmeu de la turmă. (I. POP-RETEGANUL)

De băieţi nu mai trag nădejde: pentru că baba mea e o sterpătură; n-a fost harnică să-mi facă nici unul. (ION CREANGĂ)

HART

A ţine hart = A o lua la stânga:

[…] *pluta, repezindu-se în hart, intră voiniceşte în strâmtoare.* (AL. VLAHUŢĂ)

HARŢĂ

A se lua la harţă (**cu cineva**) = A se certa, a se încăiera la bătaie:

– Ce te iei la harţă cu slugile? Aici Benvolio! Priveşte-ţi moartea-n faţă! (ŞT. O. IOSIF)

În cele din urmă se luă la harţă cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr. (LIVIU REBREANU)

HASMAŢUCHI
A mânca hasmaţuchi = A se păcăli:

Deseori, femeia vindea merele cu mult sub preţul pieţii, de parc-ar fi mâncat hasmaţuchi.

HASNĂ
A avea (sau **a-i fi cuiva**) **hasnă** (**de cineva** sau **de ceva**) (Reg.) = **a)** A avea, a trage folos de pe urma cuiva:

Cine ne spuse pe noi / N-ar avea hasnă de boi, / Nici de ochii amândoi; / N-ar avea hasnă de vaci, / Cum ne-am avut noi de dragi. (SABINA ISPAS, DOINA TRUŢĂ)

b) A-i păsa de cineva (sau de ceva):

Cu ibovnică-n vecini, / Nu ţi-i hasnă de cei câni. (POP.)

A lua hasnă (sau **folos**) **din ceva.** v. **lua.**

HAT
A fi într-un hat cu cineva = A fi vecin cu cineva:

Cei doi fraţi erau într-un hat.

A nu ieşi la hat (**cu cineva**) = A nu ajunge la un acord (cu cineva):

El n-a ieşit la hat cu precupeaţa, căci aceasta ţinea la preţ.

A umbla haturile (D. femei) = A duce o viaţă desfrânată:

Bărbaţii din sat ştiau că fata umbla haturile.

HATAL
A da cu hatalul = A da ceva cu inimă îndoită:

Când veni vremea să-şi vândă casa, femeia a suferit atât de parc-ar fi dat-o cu hatalul.

A munci cu hatalul = A munci cu bucata:

Meseriaşul muncea cu hatalul, dar acum nu mai reuşea să facă faţă la atâtea comenzi.

HATÂR
A face (**cuiva**) **hatârul cuiva** (Pop. şi fam.) = **a)** A acorda cuiva o favoare:

Aide! să-ţi fac hatârul şi de data asta... să-i dau nepricopsitului 7. (I. L. CARAGIALE)

Aceasta se duse la craiul odată, / Cu alt oarecine având judecată, / Şi văzând că craiul hatâr ei nu-i face / Să vorbească-n parte-i după cum îi place, / Prerumpând cuvântul, zise cu mirare […] (ANTON PANN)

b) A satisface (cuiva) o dorinţă sau un capriciu:

Căpitanul Manoli iubea fireşte pe domniţa din tot sufletul; dar aşa hatâr mare nu-i putea face fără voia stăpânilor. (I. L. CARAGIALE)

A face (**cuiva**) **un hatâr** = A acorda (cuiva) o favoare. A satisface (cuiva) o dorinţă sau un capriciu. A manifesta faţă de cineva o atitudine concesivă. A face un serviciu cerut:

– *Venisem să te rog să-mi faci un mare hatâr.* (I. L. CARAGIALE)

Asemenea hatâruri sau chiverniseli se făceau numai pe seama unui om şi pe timpul vieţii sale. (AL. ODOBESCU)

A păzi hatârul cuiva (Înv.) = A păstra interesul (pentru cineva):

Li se ceru să fie cu mare dreptate săracilor, neîngăduind pe nime ca să-i calce şi să-i năpăstuiască; căci, de va auzi cât de puţin că au păzit hatârul cuiva şi va veni vreun sărac să jăluiască, atuncea cu mare pedeapsă îi va pedepsi. (NICOLAE IORGA)

A strica hatârul cuiva = A lipsi pe cineva de plăcerea la care se aşteaptă:

Cucoana, ca să nu strice hatârul popei, pune caii la carâtă [trăsură închisă, cu patru roţi] *şi se duce cu dânsul în sat să-i boteze.* (ION CREANGĂ)

Spânul, neputându-le strica hatârul, cheamă pe Harap-Alb de faţă cu dânsele şi-i învoi aceasta, însă cu tocmală […] (*IDEM*)

Ce să facă sârbul, fu nevoit să se scoale, ca să nu strice hatârul cuscrului. (P. ISPIRESCU)

De hatârul (**unui lucru**) (Înv.) = Mulţumită, datorită, graţie (unui lucru):

Sub domnia celui de pe urmă grec, tată-său s-a făcut vornic de hatârul unei plăcinte ce a trimis la masa domnească. (VASILE ALECSANDRI)

Pentru (sau **de,** mai rar, **în**) **hatârul** (**cuiva** sau **a ceva**) = De dragul (cuiva sau a ceva); pentru a face plăcere (cuiva):

Făcurăm plăcintei cuvenita cinste, în hatârul, mai cu samă, al cotnariului nou sosit. (CALISTRAT HOGAŞ)

Să-mi dau eu liniştea mea pentru hatârul nu ştiu cui? (ION CREANGĂ)

N-am să şez aici toată noaptea pentru hatârul tău! (VASILE ALECSANDRI)

HAVALEA

A face havalea (**la cineva**) = A da în grija cuiva:

Rugaţi-vă cu toată inima sfântului Hăraşc Nicolai de la Humuleşti, doar v-a ajuta să vă vedeţi popi o dată; ş-apoi atunci... aţi scăpat şi voi deasupra nevoiei: bir n-aveţi a da şi havalele nu faceţi. (ION CREANGĂ)

A plăti avalele = A plăti contribuţiile:

[…] *într-o carte, prin care Mavrocordat se adresează poporului cu ocazia perceperii primului sfert din al doilea an al domniei sale în Moldova, spune că în primele şase luni ale domniei sale a îndeplinit atâtea porunci şi a plătit atâtea havalele, încât în aceste şase luni a plătit haraciul de peste trei ani.* (ARIADNA CAMARIANO-CIORAN)

HAZ

A avea haz (Înv.) = **a)** A simţi plăcere şi bucurie:

Aşa era cu dl. Caragiani. Aceeaşi anecdotă spusă de un altul n-avea niciun haz […] (GEORGE PANU)

Ce haz am să merg acasă, / Când n-am nevastă frumoasă? (POP.)

b) A avea farmec, a fi nostim, simpatic, a avea (pe) vino-ncoace:

E frumoasă, se-nţelege... Ca copiii are haz, / Şi când râde face încă şi gropiţe în obraz […] (MIHAI EMINESCU)

A face haz = A fi vesel. A face glume pe seama cuiva sau a ceva:

Şi cu toate că ştie să glumească şi să facă haz când i se dă prilej, îi place mai mult să asculte cuviincios. (PANAIT ISTRATI)

Ajungând pe marginea [h]eleşteului, se aşeză şi el acolo jos, şi, privind cu nedomirire, ia aşa numai ca să zică şi el că face ceva, bălăcea cu nuiaua prin apă, şi făcea haz cum sare stropii de apă, când o lovea. (P. ISPIRESCU)

A face haz de necaz = A-şi ascunde supărarea glumind:

Pandele face haz de necaz; trăieşte ca un exilat aici la Fundulea, luptându-se cu ţigănimea bulibaşei Silidor. (ION IOVAN)

Mă bucur că ai vigoarea sufletească de a face haz de necaz, de a numi drama prin care ai trecut experienţă de om-cârtiţă. (AURA CHRISTI)

A face haz de cineva (sau **de ceva**) = A-i plăcea de cineva sau de ceva:

Ea nu-l făcea haz, şi totdauna îl lăsa cu buzele umflate. (P. ISPIRESCU)

Îl făceau haz, fiindcă era plin de originalitate, de duh şi de veselie. (ION GHICA)

A fi cu haz (Înv.) = A avea farmec. A avea umor:

[…] *dar le spunea mereu la alţi oameni şi iar la alţii, încât morarului îi venea să fugă în lume, iară oamenii ziceau că nu e om mai de haz decât Pupăză.* (IOAN SLAVICI)

Era mai tot timpul cu haz şi avea darul povestirii.

Ştii că ai (sau **are**) **haz?** (Irn.) = Ştii că-mi placi (sau că-mi place)?:

Plecaţi imediat. – Știi că ai haz? Cum să-l las singur pe părintele? Nu vezi câte treburi avem? (MIHAIL SADOVEANU)

Știi că are haz şi asta ! Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iară eu să crăp de frig. (ION CREANGĂ)

Las' că v-a mai păli el berechetul acesta de altă dată! Ştii că are haz şi asta? (*IDEM*)

HĂBĂUC -Ă

A o lua hăbăuca = A umbla în zadar; a vagabonda:

Iar în sărbători, o luam hăbăuca prin cele sate, pe unde ştiam că se fac hore. (ION CREANGĂ)

HĂBUC

A rupe (sau **a face**) **hăbuci** = **a)** A rupe în bucăţi; a sfărâma:

Până acasă făcu cămeşa hăbuci. (ŞEZĂTOAREA, II)

Mogorogea, băiet grâjuliv, îşi curăţă ciubotele frumos şi le pune la uscat pe vatră, cum făcea totdeauna. A treia zi, după asta, ciubotele văru-mieu se rup hăbuc în toate părţile. (ION CREANGĂ)

b) (Spc.) A mesteca. (Spc.) A încâlci lâna:

O cânepă... poate fi putredă sau hăbuc. (ŞEZĂTOAREA, II)

HĂIS

A apuca hăisa = A se abate de la drumul cuvenit:

Ştia dânsul că Vasile Baciu e într-o ureche şi că, de o apucă hăis, apoi hăis o ţine să ştie de bine că dă cu carul prin toate şanţurile. (LIVIU REBREANU)

A da hăisa = **a)** A mâna boii la stânga:

Şi-au dat nu ştiu cum hărămurile de cai mai hăisa oleacă, prin nişte cânepă... că moşia e a mănăstirei aceştia, a Neamţului. (MIHAI CANCIOVICI)

b) A evolua într-o direcţie greşită:

A început prin a se lăuda că în sfârşit se confirmă sloganul său electoral din 2008 – „lucrurile importante au nevoie de timp" – după care a luat-o complet hăisa […] (http://www.topiasi.ro/)

A da hăisa în loc = A se întoarce pe drumul de unde a venit:

Și-apoi când s-a înturnat / Întoarceţi băieţi boii hăisa în loc / Pe-acasă n-a mai dat / Să răsară busuioc! (http://www.candestibt.ro/)

A face hăisa = A dispărea repede spre stânga:

Am făcut hăisa pe după gardu jităriei. (VASILE ALECSANDRI)

A trage hăisa = A nu fi niciodată de acord cu ceilalţi:

D-ta, bade, totdeauna ai tras hăisa. (EUSEBIU CAMILAR)

A trage (sau **a fi**) **unul la hăis şi celălalt la cea** sau **a zice unul hăis şi celălalt ceala** = Se zice despre doi oameni care nu se înţeleg:

D-ta, jupâne Buhuşe, şi d-ta, jupâne Săvine, juraţi d-voastră că nu-ţi trage unul hăisa şi altul ceala? (V. A. URECHIA)

Dacă se-nţeleg şi nu zice unul hăis şi celălalt ceala, tot merge. (CONTEMPORANUL, VI)

Cu hăisa-n cealǎ nu vezi zeama-n oalǎ = O afacere încurcată nu sfârşeşte bine:

– *Acasă, ca şi la lucru, cu hăisa-n cealǎ nu vezi zeamă-n oalǎ! Râde, şi rămâne apoi îngândurat şi blând.* (IACOB BURGHIU)

Nu ştie nici de hăisa, nici de cea = Este nepriceput. Este neascultător:

Frunză Ion se pare că nu mai ştie acuma nici cealǎ, nici hăisa. […] (SPIRIDON POPESCU)

HĂLĂDUI

Cum o mai hălăduieşti? = Ce mai faci?:

– *Ei, Petre, cum mai hălăduieşte lumea noastră? îşi mai aduce aminte de mine, ori ba?* (TUDOR PAMFILE)

Dumnezeu să vă hălăduiască (Reg.) = Rămâneţi cu bine:

Dumnezeu să vă hălăduiască! Noi plecăm, că s-a făcut noaptea.

HĂMIŞLIU, -IE

A se juca cu (**de-a**) **hămişliul** = A face pe şiretul:

He! mi se pare / Că te joci de-a hămişliul! (AL. DAVILA)

HĂRĂŢI

A (**se**) **hărăţi pe** (**cu**) **cineva** = A nu(-şi) da pace (cuiva) sau unul altuia:

Toată vremea, steagurile de răzăşi se hărăţiseră cu năvrapii şi cu deliii, pricinuindu-le multă nelinişte. (MIHAIL SADOVEANU)

Noi în cale ţi-am ieşit / C -avem dor de hărăţit. / Și la harţă vitejească, / Și la gioacă războiască. (VASILE ALECSANDRI)

HĂŢ

A scăpa hăţurile din mână = A pierde conducerea:

Pentru a nu scăpa hăţurile din mână, nu este suficient să ceri demisia din conducerea Bundesbank a lui Thilo Sarrazin […] (DANIEL DĂIANU)

Cred că şi în alegerile de la noi, populaţia a votat masiv împotriva haosului şi debandadei economice create de guvernele care au pierdut hăţurile din mână, lăsând preţurile să crească la voia lor. (SILVIU BRUCAN)

A scăpat hăţurile din mână şi o dă de gard. Cred că-i primul politician care invită presa şi fuge după câteva minute de la propria conferinţă. (http://fermapolitica.ro/)

A ţine (**pe cineva**) **în hăţuri** = A-şi exercita autoritatea strictă asupra cuiva:

A stârnit mai degrabă râsul, decât admiraţia celor prezenţi. Şi asta pentru că animalul nu a acceptat cu una cu două să fie ţinut în hăţuri de celebrul interlop. (http://www.reporterntv.ro/)

A ţine (sau **a lua**) **hăţurile în mână** = A prelua conducerea:

Ce s-o fi făcut cu el, săracu? Îşi aminti, scuturat de un puternic fior, şi se miră cum a avut tăria să mai ţină hăţurile în mână […] (GIB I. MIHĂESCU)

A-i veni iapa la hăţ = A-i merge bine (cuiva):

De când i-a venit şi lui iapa la hăţ, se ţine cu nasul pe sus.

HĂŢIŞ

A ţine hăţiş (Reg.) = A ţine morţiş:

Ea ţinea hăţiş să meargă cât mai repede de acolo.

HĂU

A duce şi hăul şi greul = A face toate treburile, a suporta toate greutăţile:

Şi mi-a mai zis că omul pe care voi avea să-l iau de bărbat să fie ca de cincizeci de ani, căci atunci omul ştie şi la vale şi la deal, este hârşit cu toate belele şi ticnit, duce hăul casei fără să cârtească. (P. ISPIRESCU)

Cât (**e**) **hăul** (sau **câtu-i hăul**) = Niciodată; în niciun caz, cu niciun preţ:

Cine ştie ce încurcătură vei face p-acolo, de să nu-i mai dea nimeni de căpătâi, cât hău! (P. ISPIRESCU)

Nu mai vezi pe preot ţinând coarnele plugului câtu-i hăul! (CONTEMPORANUL, III)

HĂUGAŞ

S-a dat în hăugaşul lui = S-a îndreptat:

Acum s-a făcut om de treabă, dar cu greu s-a dat în hăugaşul lui.

HÂI

A hâi în bătaie = A rupe în bătaie:

Individul a ameninţat-o c-o hâieşte în bătaie.

HÂR

Că(-i) hâr, că(-i) mâr = Exprimă încurcarea cuiva în explicaţii neconvingătoare:

Că nu ştiu ce, zâce el, că hâr, că mâr... (MARIN PREDA)

Hâr încolo, hâr încoace, – intră omu-ntr-o crâşmă. (MIHAIL SADOVEANU)

Că hâr, că mâr, bietul băiat nu se lăsa: ba că nu merg, ba că n-am furat nimic, păcatele mele. (BARBU DELAVRANCEA)

HÂRB

A face hârburi = A sparge:

Levy întinde urciorul, fata îl izgoneşte, urciorul cade pe pietre, se face hârburi […] (MIHAI EMINESCU)

A-i sfârâi cuiva cu hârbul = A-l fermeca:

Mă rog, nu-şi mai avea astâmpăr, ca şi când i-ar fi sfârâit cu hârbul […] (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1913)

Râde hârb de ciob (**oală, strachină**) **spart**(**ă**) = A râde de defectele altuia, fără a le vedea pe ale sale:

– Vorba ceea, soro: „Şede hârbu-n cale şi râde de oale". Măi puşchiule! Ia să vedem, ce ai făcut tu mai mult decât noi? (ION CREANGĂ)

Şi-a găsit hârbul capacul = Se spune despre cineva care şi-a găsit perechea potrivită:

Cei doi trăiau în înţelegere şi unul nu ieşea din cuvântul celuilalt, e ca şi cum şi-ar fi găsit hârbul capacul.

HÂRCA

A se da (**cineva**) **hârca** (Reg.) = A-şi face vânt cu scaunul, când se dă în scrânciob:

Copilul era neliniştit şi s-a dat hârca până a căzut.

HÂRCĂ

A face de hârcă = A face de râs:

Tatăl i-a spus băiatului la plecare să nu-l facă de hârcă.

HÂRDĂU

A turna (**pe cineva**) **la hârdău** (sau **la hârdăul lui Petrache**) = A băga (pe cineva) la închisoare, a aresta pe cineva:

Pe cine trebuia să-l turnăm la hârdău, l-am turnat. (ION PAS)

Am pus mâna pe d. Caţavencu... L-am turnat la hârdăul lui Petrache. (I. L. CARAGIALE)

HÂRHOM

A se ţine hârhom = A merge înşiruiţi:

Cei mai mulţi se ţineau hârhom, când urcau sus pe creasta muntelui, deoarece vântul sufla năprasnic.

HÂRJELE

A vorbi în hârjele = A vorbi figurat, în alegorii. A face glume:

Nepoţii îl ascultau cu plăcere, căci bunicul avea darul de a povesti şi vorbea în hârjele.

HÂRLĂ

A se alege hârlă de... = A se alege praful de cineva:

Femeia îi spunea mereu c-o să se aleagă hârlă de viaţa lui, dar el făcea tot ce ştia.

HÂRLEŢ

De-amu numai sapa şi hârleţul (D. oameni) = A ajuns la sfârşitul vieţii:

Bunica le spunea nepoatelor cu părere de rău că de-amu numai sapa şi hârleţul o aşteaptă.

HÂRŞI

A se hârşi cu lumea (Arg.) = A se deprinde (cu necazurile, cu nevoile):

Răspunsul poliţistului şef, învechit şi hârşit în lupta cu mafioţii: hoţii sunt şi ei oameni! (ION COJA)

Dar primul gospodar al comunei, hârşit de atâtea şi atâtea „capcane" financiare, îşi pierde câteodată entuziasmul pentru amintitul proiect […] (http://www.economistul.ro/)

HÂRŞIM

Mi-a ieşit hârşimul = Am ajuns de pomină. Mi-a ieşit faimă rea:

Că voiniculului celui blestemat i-o ieşit hârşimul peste nouă mări şi ţări de când s-a făcut pupăză, şi „pupăză necredincioasă" i se zice şi azi. (http://copilaria-la-muzeul-satului.blogspot.ro/)

HÂRŞTIOAGĂ

A da hârştioaga popii (Reg.) = A muri:

Unii plătesc tribut naturii, alţii dau hârştioaga [(reg.) botoaşă, boancă; oaie bătrână fără dinţi] *popii. Nu ştiu ce-i aia hârştioagă, dar după cum sună cuvântul nu-i o chestiune de onoare. Poate doar naşterea să fie marcată de mai multe accente pe rang în societate, descendenţă, stare materială şi destin.* (TUDOR OCTAVIAN)

HÂRTIE

A aşterne (sau **a pune**) **ceva pe hârtie.** v. **aşterne.**

A înnegri hârtia. v. **înnegri.**

HÂRŢI

Hârţi încoace, scârţi încolo = Exprimă o încercare neizbutită de a urni din loc un lucru greu:

Când să-l suie la deal, suie-l dacă poţi!... Hârţi! încolo; scârţi încolo... carul se da napoi. (ION CREANGĂ)

HÂRZOB

A cădea cu hârzobul din cer = A veni pe neaşteptate. A se realiza de la sine:

A doua zi dimineaţa, Sisoe se pogorî cu hârzobul din cer, pe vârful unui munte înalt. (G. TOPÂRCEANU)

Să-şi facă lungi autobiografii – iată că sosesc cu hârzobul din cer topuri de coli de hârtie, cerneală, condei în care să-şi renege originea socială, părinţii […] (N. STEINHARDT)

A se crede coborât cu hârzobul din cer = A se crede superior celor din jur, a fi îngâmfat:

Ehe! s-au dus vremurile alea! Acuma, chimiru! Ai bani, eşti boier! N-ai bani, poţi să fii coborât cu hârzobul din cer, tot degeaba. (DUILIU ZAMFIRESCU)

HEBEREU

A umbla hebereu = A umbla fără rost:

El s-a cam săturat să umble hebereu prin lume şi s-a întors acasă.

HEI

A fi om cu hei = A fi om cumsecade, gospodar, de cuvânt:

După ce vecinii l-au cunoscut mai bine şi-au dat seama că era om cu hei [(reg.) dependinţe, acareturi; loc de casă; curte] *şi te puteai încrede în el.*

HELEŞ-BELEŞ

A fi de heleş-beleş = A fi la dispoziţia, la bunul plac al cuiva:

Bietul om se săturase să fie de heleş-beleş toată ziua, căci mai avea şi treburi acasă.

HELGE

Alb ca (sau **cum e**) **helgea** (Reg.) = Alb strălucitor:

Uncheşul Haralambie avea pe el straie albe ca helgea. (MIHAIL SADOVEANU)

Mirele îmbrăcat cu cămeaşă albă ca helgea. (M. SEVASTOS)

Văzându-ne pe mai toţi de-a rândul îmbrăcaţi cu cămeşuice cusute cu bibiluri şi albe cum îi helgea... aruncă o privire părintească spre noi. (ION CREANGĂ)

HIOLĂ

A lua în hiolă = A împinge pe cineva fără voie:

Cu ochii încruntaţi, se repezea să ia în hiolă când gardul, când fânarul din ogradă. (CALISTRAT HOGAŞ)

Maldărele de scânduri, ducând pe cai în hiolă, îi repezi devale, printre călăreţii noştri. (AL. VLAHUŢĂ)

HIP

A fi cu hipuri = A fi (neastâmpărat sau) nervos:

Fata era cu hipuri şi nu sta un minut în loc.

HLOBĂ

A bate hlobile, să (**se**) **priceapă calul** (Reg.) = A face aluzii:

Degeaba bătea el hlobile să priceapă calul, femeia o ţinea una şi bună.

HODORONC

Hodoronc (sau **hodorog**) - **tronc** = Brusc, din senin, pe neaşteptate; (ni)tam-nisam:

Trânteşte vorba hodorog-tronc. (ANTON PANN)

– Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsaţi, că nu-i nici dracul aşa de negru cum se pare… O fi blestemat Ion, dar rău nu-i! (LIVIU REBREANU)

HOHOT

A plânge (sau **a râde**) **cu hohot** (sau **cu hohote**) = A plânge (sau a râde) foarte tare:

– Na! încaltea v-am făcut şi eu pe obraz. De-acum înainte spuneţi ce vă place, că nu mi-a fi ciudă, zise Gerilă, râzând cu hohot. (ION CREANGĂ)

Popa a-nceput să plângă cu hohot şi să se bată cu pumnii în cap. (I. L. CARAGIALE)

HOJMÂC

A făcut hojmâc = A căzut pe neaşteptate:

Cum mergea el pe cărare, a făcut hojmâc aproape de izvor.

HOLERĂ

A da holera în cineva = A se speria foarte tare:

Cu cât mergem înainte, / Direptatea-naintează, / Dă holera în ciocoi. (CEZAR BOLLIAC)

HOLISTURI

A umbla holisturile (Reg.) = A umbla haimana, fără nicio treabă:

Ai casei i-au zis fetei să nu mai umble holisturile şi să se apuce de treabă.

HOMERIC -Ă

Râs homeric (Liv.) = Râs foarte puternic şi de nepotolit:

Dialogul începu să semene a anchetă şi ar mai fi răpăit astfel, dacă ultimul răspuns al lui Sid n-ar fi urcat în gâtlejul lui Paul acel râs homeric de demult […] (PLATON PARDĂU)

Atunci m-a apucat un râs homeric şi i-am replicat: să ia cartea de gramatică a fiului cel mare, s-o înveţe bine şi să meargă în faţa Biroului organizaţiei de bază să-l asculte. (TRISTAN MIHUŢĂ)

HOMOTI

A homoti de cap (Reg.) = A bate la cap (pe cineva):

Fata i-a homotit de cap pe bunici cu fel de fel de născociri năstruşnice.

HONIPSI

A nu putea honipsi (**pe cineva**) = A nu simpatiza, a nu putea suferi (pe cineva):

Să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi! (I. L. CARAGIALE)

HOP

A trece hopul (sau **gârla**) = A scăpa de o greutate, de o primejdie:

Niciodată nu am avut vocaţie de pacient. Important, de astă dată, e că am trecut hopul, n-am întrerupt tratamentul. (AURA CHRISTI)

Am trecut hopul de la Ministerul Instrucţiunii, unde directorul Jean Dumitrescu se opunea şi apoi nu voia să mă numească ca specialist. (PETRU COMARNESCU)

Nu zice hop până n-ai sărit (sau **până nu treci**) **şanţul** (sau **gardul**) = Nu te bucura înainte de a vedea rezultatul, sfârşitul:

Să nu zici hop până n-ai sărit; şi chiar după ce ai ajuns pe celălalt mal al şanţului, e mai cuminte să-ţi cauţi de drum […] (ION LAZU)

„Întotdeauna e bine să nu zici hop până n-ai sărit gardul, însă cu victoria la 12 goluri cred că soarta calificării e deja jucată", mai spune Horaţiu. (http://www.digi24.ro/)

HORĂ

A duce (sau **a purta**) **hora** = A fi flăcău de frunte:

Flăcăul era chipeş şi aşezat la minte şi numai el purta hora duminica.

A ieşi la horă = A intra (la vârsta cuvenită) în rândul fetelor şi flăcăilor care dansează la horă:

Mult mai cu grijă este pregătită tânăra fată pentru a ieşi la horă, hora fiind primul pas spre lume, un prilej de cunoaştere, de iniţiere în dragoste, de alegere a tovarăşului de viaţă. (FLORICA ALBU, IULIAN ALBU)

A intra (sau **a se băga**) **în horă** (Fam.) = A se implica serios într-o acţiune:

Dar fie ce a da Dumnezeu, m-am băgat în horă, şi trebuie să joc, de o fi să mor din asta, tot c-o moarte-s dator. (I. POP-RETEGANUL)

A întinde hora. v. **întinde.**

A învârti hora (sau **a se învârti în horă**)**.** v. **învârti.**

A nu-i veni (**cuiva**) **vremea la horă** = A fi încă copil:

Fata suferea, că nu-i venise încă vremea de horă.

A porni hora = A începe hora:

A venit dup-aceea-n mijlocul gălăgiei şi baciul şi s-a pornit hora care s-ar fi urmat până-n revărsatul zorilor de zi. (IOAN SLAVICI)

Primii care au ieşit au trezit lăutarul, adormit pe treptele căminului, şi s-a pornit iar hora. (MIRCEA DIACONU)

A se găti (**ca**) **de horă** = A se îmbrăca în haine de sărbătoare:

Își potrivea șiragul de hurmuz la gât și un mănunchi de floricele pe cap. Se gătise ca de horă. (I. BUJOR)

A se prinde în horă (sau **în joc**)**.** v. **prinde.**

HORHA

A umbla horha = A umbla fără niciun rost:

Învățătoarea i-a spus copilului să vină la școală și să nu mai umble horha prin sat.

HORN

A cădea (sau **a se surpa**) **hornul** = A fi foarte surprins de vizita cuiva:

– Noroc, poete!… Are să mi se surpe hornul de când n-ai mai fost pe la mine… (LIVIU REBREANU)

A fi abia ieșit din horn = A fi tânăr:

Lasă-l în pace, zise bătrânul, nu vezi că-i abia ieșit din horn și nu știe ce face!

HOTĂRÎ

Hotărât lucru = În mod categoric, sigur:

De data asta, hotărât lucru, nu vei avea colaborarea mea. (ION AGÎRBICEANU)

HOTĂRÂRE

A lua (înv. **a face, a pune, a încheia, a veni în**) **hotărâre** = A se hotărî:

Ea fu nevoită să ia hotărâre de îndată.

Cu hotărâre = Fără îndoială, neîndoios, sigur, hotărât:

Să știe cu hotărâre că-i va da de soție pe cea mai frumoasă muiere. (P. ISPIRESCU)

HOȚEȘTE

A frige (**carnea**) **hoțește** (Spc.) = A frige (carnea) înăbușit, acoperind cu jăratic:

La o groapă cu jeratic înfundată, era pus un miel la copt, așa hoțește. (CAMIL PETRESCU)

Hei! dacă e așa, lasă-te pe mine; o să te fac să mănânci un miel fript hoțește. (NICOLAE FILIMON)

HRAM

Ce hram porți (ori **poartă**) **ții** (ori **ține**)**?** = Ce fel de om ești (sau este), ce rost ai, ce ocupație ai?:

Se întoarseră pe ulicioara zarafilor și-l întrebară pe ovrei dacă bănuiește ce hram poartă aga prin ulița Franzelarilor. (DUMITRU ALMAȘ)

– Ioana, nevasta lui Marin, asta ce hram ține?... – E o fată foarte bună. (AUREL BARANGA)

– Treci și tu în cârd... îi răspunse un sergent... Ce hram porți tu prin Ucraina? (EUSEBIU CAMILAR)

HRĂNI

A hrăni batoza = A alimenta batoza cu snopi:

Alții stau sus pe batoze și hrănesc mașina, care le smulge snopii. (AL. VLAHUȚĂ)

A se hrăni cu vânt = **a)** A nu avea ce mânca; a mânca foarte puțin, a ciuguli:

Așa este de slabă, parcă se hrănește cu vânt.

b) A-și face iluzii:

Degeaba se hrănea ea cu vânt, căci realitatea era cu totul diferită.

HREAN

A trăi (sau **a se deprinde**) **ca viermele în hrean** = A se obișnui cu o viață amărâtă, plină de privațiuni:

*E! pescar... nu vreau eu să fiu pescar – să trăiesc ca viermele-*n *hrean ? Mai bine la mânăstire.* (MIHAI EMINESCU)

Dacă ajunge cuțitul la os și petreci ca cânele în car, tră(i)ește ca v(i)ermele în rădăcina hreanului. (C. NEGRUZZI)

Anton Pann zicea: „M-am învățat cu răul ca viermele în hrean”. Nu-i bine să apucăm să ne învățăm în hrean. (MARIN SORESCU)

HREAPCĂ

A ieși la hreapcă = A ieși la coasă:

Ţăranii ieşeau la hreapcă înainte de răsăritul soarelui.

HUC

A face pe cineva (**tot**) **huc** = A snopi în bătaie:

Băieţii fugeau de el ca să nu-i mai facă tot huc.

HUCI

A umbla huci-marginea. v. **margine.**

HUHUREZ

A se scula ca huhurezii = A se scula foarte devreme dimineaţa:

– Ce-i cu tine, băbucă?... Ce te-ai pus să te plimbi în cap de noapte ca huhurezii? (LIVIU REBREANU)

Sătenii se sculau ca huhurezii şi mergeau la târg să vândă sau să cumpere.

A sta ca un huhurez (sau **ca huhurezul**) (Pfm.) = A sta singur, părăsit; a avea insomnii:

Cât ţinea iarna, stătea ca huhurezul în pat. (ION PAS)

Îmi spune Zizi, eşti tânără, ce naiba de trăieşti ca huhurezii, de ce nu îţi găseşti şi tu pe cineva! (CONSTANTIN MATEESCU)

HUIDEO

A lua pe cineva (sau **a da cuiva**) **cu huideo** = A huidui (pe cineva):

Cum văzu dar pe hatmanul, negru ca un bivol şi cu coarnele-n cap, începu a-i da cu huideo. (NICOLAE FILIMON)

HULISTRII

A apuca-o pe hulistrii = **a)** A bate câmpii:

Hei! Băiatule, eu folosesc partea stângă a creierului, n-o dau încă pe hulistrii. (http://forum.softpedia.com/)

b) A-şi lua lumea în cap (de supărare):

Acum chiar nu mai ştia ce să facă şi-a apucat-o pe hulistrii.

HUŢA

A (**se**) **da huţa** (sau **de-a huţa**) = A se legăna:

– Ia lasă-i şi tu, măi nevastă, lasă-i, că se bucură şi ei de venirea mea, zicea tata, dându-ne huţa. (ION CREANGĂ)

Mai ieri, erai numai de-o şchioapă, / Când te pierdeam printre păpuşi; / Când te dam huţa pe picioare. (AL. VLAHUŢĂ)

Te rog să legi prosopul de gratiile ferestrei, ca să mă pot da huţa toată ziua, cum fac de obicei. (GH. VÎRTOSU)

A avea (**a face** sau **a se da**) **huţa-huţa** (Arg.; gmţ.) = A avea contact sexual:

E adevărat că am liniştit-o, spunându-i că nu-mi pasă de gura lumii. A fost o mărturisire, da' şi-o ameninţare, când i-am zis că: numai tu să nu te dai huţa în leagănul dracului! (G. M. ZAMFIRESCU)

I

A pune punctul pe i = A reda esenţialul într-o discuţie. A sublinia faptele semnificative:

– Bine, toate bune, răspunde Stan liniştit, răsuflând că-n definitiv a ajuns să pună punctul pe i. (I. L. CARAGIALE)

Articolul lui Richard Wagner pune punctul pe i. (NORA IUGA)

IA

Ia aşa = Numai întâmplător, fără nicio intenţie precisă:

Ia aşa numai ca să zică şi el că face ceva. (P. ISPIRESCU)

Am zis şi eu, ia aşa, o vorbă în vânt. (ION CREANGĂ)

Ştii prea bine – răspunse fata – că nu vreau ca s-o ştiu, decât numai ia aşa, ca s-o ştiu, pentru c-acu nu mai e Făt-Frumos să mă răpească. (MIHAI EMINESCU)

IACA

A feşteli cuiva iacaua (Fam.) = A face de ruşine (pe cineva):

[…] *dar plăcerea de a-i feşteli iacaua acelui străin semăna cu degetele de curvă, trecute din greşeală peste turul unor şalvari.* (DOINA RUȘTI)

Tutun iaca = Tutun de cea mai bună calitate:

Tot cu tiutiun iaca şi cu ţigareta lui cea de chilimbar de optzeci de galbeni îşi trece el vremea? (CALISTRAT HOGAȘ)

IAMA

A da iama = **a)** A da năvală:

Că până se coace dovleacul în sobă, câţiva flăcăi dau iama prin fete. (BARBU DELAVRANCEA)

b) A jefui. (D. averi) A risipi:

Te-am lăsat sa dai iama în averea mea. (VASILE ALECSANDRI)

Tot copiii dădeau iama prin corcoduşi şi mere. (ION PAS)

A umbla iama = A călca tot în picioare:

Copiii umblau iama prin lanul de grâu.

IAMĂT

A da iamăt (Reg.) = A face pagube mari în semănături:

Ea s-a supărat tare, fiindcă vitele vecinului au dat iamăt peste semănături.

IAPĂ

A avea burtă de iapă = A nu se mai sătura mâncând:

El mânca tot ce era pe masă, parc-ar fi avut burtă de iapă.

A bate şaua (**ca**) **să** (**se**) **priceapă** (sau **înţeleagă**) **iapa** (sau **calul**)**.** v. **bate.**

A da iapa în călăreală (Pop.) = A împerechea o iapă cu un armăsar:

De cu ziuă, Florea le spuse că în noaptea aia trebuiau să vină la groapă nişte căruţaşi cu iepe de şişic, să le dea în călăreală la armăsarii unuia, moş Leu, de păzea într-un bordei averea primăriei de la rampa de gunoaie. (EUGEN BARBU)

A fi mâncat ca alba (sau **iapa**) **de ham**. v. **mânca.**

A fi neam cu cineva după iapa popii (Gmţ.) = A fi neam foarte îndepărtat:

Cei doi nu se înrudeau, dar lui Ion îi plăcea să spună că era neam cu el după iapa popii.

A necheza ca o iapă (Pop.) = A căuta dragoste:

A început apoi a chicoti şi-a necheza ca o iapă. Ce i-a pus într-însul, nu ştiu, dar chiar la masă, soro unde prugea [(reg.) a glumi; a spune anecdote, snoave]*omul meu cu dânsa, unde-i făcea cu ochiul, ba l-am zărit chiar pişcând-o.* (SOFIA NĂDEJDE)

Când îi mușca buzele dulci, gura de piersică. Necheza ca un armăsar în călduri și-i frângea mijlocul subțire ca o trestie. (http://www.santinelaonline.ro/)

A umbla până îți stă iapa (Pop.) = A umbla fără oprire:

Tatăl i-a spus feciorului s-o caute peste tot și să umble până i-o sta iapa.

Când îi dai îi fată iapa, când îi ceri îi moare mânzul (Pop.) = Se zice despre cel care este nerecunoscător sau rău platnic:

Îl dăruise Dumnezeu cu un vechil, care nu știu zău, dacă îi aducea pe cât îi luă. Adevărat că omul din fire așa-i: când îi dai, îi fată iapa; când îi cei, îi piere mânzul. (DIN VIAȚA POPORULUI ROMÂN, 1914)

Dă-ți, popo, pintenii și bate iapa cu călcâiele (Pop.) = Se zice când cineva a dat cu împrumut un lucru de care și el însuși are nevoie:

Ș-apoi, știi vorba ceea: „Dă-ți, popă, pintenii și bate iapa cu călcâiele”. (ION CREANGĂ)

Dezleagă-ți iapa de la gard (Pop.) = Vorbește mai clar!:

Dezleagă-ți iapa de la gard și nu mai umbla cu ocolișuri!

Du-te unde și-a dus mutul iapa (Dep.) = Dispari de aici!:

Haiti! lipsești dinaintea mea și du-te unde-a dus surdul roata și mutul iapa, ca să nu mai aud de numele tău! (ION CREANGĂ)

Mă duc și eu unde a dus mutul iapa, că și așa de aci înainte nu mai am pomul de aur și nici muiere. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Și-n loc să mă iei mireasă, m-ai lăsat să zac borțoasă și te-ai dus, duce-te-ar apa unde și-a dus mutul iapa! (MIRON RADU PARASCHIVESCU)

IARBĂ

A căuta (ceva sau **pe cineva) ca iarba cea de leac** = A căuta insistent ceva sau pe cineva:

Apoi te caută, ca iarba de leac, să facă la fabrică din tine hârtie. (ION CREANGĂ)

Unde să fie?... îl cat ca iarba de leac. (VASILE ALECSANDRI)

A crește iarba pe sub cineva = A fi leneș:

Țopescu ne-a ținut în proverbe și citate foarte reușite și cu haz, la care eu voi adăuga: „amicalu-i amical, dar brânza-i pe bani”... Răducanu a fost eroic, Sătmăreanu – „cel sub care nu crește iarba din lipsă de talent” (citat din Cântarea cântărilor) – „excepțional”, în schimb geniile nu s-au văzut. (RADU COSAȘU)

A fi de-o iarbă cu cineva (Reg.) = A fi de aceeași vârstă sau de același neam cu cineva:

El este de-o iarbă cu verișorul lui.

A merge la iarbă verde = A merge la picnic:

Duminicile și sărbătorile și le petrec la Sinaia, la iarbă verde, punând de un picnic, fără a evita aventurile pasagere. (I. L. CARAGIALE)

Viața o mutilase, ajunsese o oarecare nevastă, care merge la grătare de 1 mai cu nașii, la iarbă verde, așadar. (ANDREI CRĂCIUN)

A paște iarba pe care o cunoști = A te ocupa de lucruri cunoscute, apropiate:

Nu-l puteam îndupleca pe bătrân să facă ceva nou, căci mereu ne zicea că el paște iarba pe care-o cunoaște.

Când mi-o crește iarba-n barbă = Niciodată:

Din partea mea, înțeleptule, penițarule, du-te învârtindu-te, și să vii când mi-o crește iarbă-n barbă! (VIORICA HUBER ROGOZ)

Câtă frunză, câtă iarbă sau **câtă frunză și iarbă** sau **ca frunza și ca iarba.** v. **frunză.**

Din pământ, din iarbă verde = Cu orice preț, neapărat:

Din pământ, din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia, și să nu îndrăznești a mai zice nicio vorbă măcar. (P. ISPIRESCU)

Se întâmplă, câteodată, și mai altfel de cum gândești. Nici lene, nici prostie, nici răutate să nu

fie la mijloc, şi totuşi sare omului ţâfna din senin, din iarbă verde. (BARBU DELAVRANCEA)

Sculă în picioare toată casa, puse pe foc toate slugile să-i scoată salba din pământ din iarbă verde, că nu e de trai. (P. ISPIRESCU)

Paşte, murgule, iarbă verde. v. **paşte.**

Pe cărarea bătută nu creşte iarbă = Nu se pot descoperi lucruri noi decât în problemele necercetate încă:

Ar mai trebui să te gândeşti şi că poate ceea ce faci tu nu ajută cu nimic pe nimeni. Pentru asta avem şi cunoscuta vorbă „Pe cărarea bătută nu creşte iarbă”. (http://www.teenpress.ro/)

IARNĂ

Face din iarnă vară = Se zice despre omul harnic care munceşte mult, indiferent de condiţii:

Bărbatul era în stare să facă din iarnă vară.

IASÂC

A juca la iasâc şi tura = A juca rişca:

În fundul curţii se vedeau diferite grupe de masalagii [(înv.) persoană care purta sau aprindea masalale (faclie, torţă) pe străzi] *şi pungaşi; unii jucau nuci; alţii iasâc* [un fel de joc cu gologani (după cum cădea dos ori faţă, adică cu efigia sau turaua)] *şi tura.* (NICOLAE FILIMON)

IASCĂ

A (**se**) **face iască** sau **ca iasca** = **a)** A se usca:

– Ai ceva sā-mi spui? L-a întrebat ea cu un glas uscat ca iasca. – Nu, a zis Radu nevinovat. (CRISTIAN SĂILEANU)

Pâinea s-a făcut iască şi n-o mănâncă nici căţelul.

b) (Fig.) A slăbi foarte mult:

Te bagă-n boala cânească şi te face numai iască. (POP.)

Îngălbenise, se uscase ca iasca şi-i scoteai vorba cu cleştele. Ochii ei, drăgălaşi odinioară, în fiece dimineaţă erau roşii. (BARBU DELAVRANCEA)

IAURT

A pune piper şi-n iaurt (Pfm.) = A-şi bate joc de ceea ce ai (în cantitate mare):

La câte a adunat, lui îi plăcea să arate că e în stare să pună piper şi-n iaurt.

A sufla şi-n iaurt (Pfm.) = A fi extrem de precaut:

Momentul l-a marcat pe viaţă pentru că, în perioada următoare «sufla şi în iaurt» ori de câte ori auzea de intelectuali [...] (GH. BUZATU)

Dar cum cine s-a fript cu ciorbă suflă şi-n iaurt, *am trecut din nou miercuri pe la agenţia ANGEL WINGS Timişoara* [...] (NICOLAE CORBEANU)

IAVAŞA

A-i atârna cuiva iabaşa de nas (Înv.) = A domina pe cineva. A păcăli pe cineva:

– Târziu te-ai deşteptat, bărbăţele, acum eşti cu iabaşaua de nas, *îi răspunse femeia.* (P. ISPIRESCU)

IAZ

A fi cu borşul la foc şi cu peştele în iaz (Pop.) = A promite un lucru care nu poate fi realizat. A se lăuda înainte de reuşită:

În faţa cunoscuţilor îi plăcea să fie cu borşul la foc şi cu peştele în iaz, dar mulţi începuseră să-i întoarcă spatele.

IBRIŞIN

A da (sau **a-i trage**) **cuiva cu ibrişinul pe la nas** (Pfm.) = A ironiza pe cineva:

Şi cum ne binecuvântează, după obiceiul său, cu amândouă mâinile, ca vlădicii, ne şi trage câte-un ibrişin pe la nas despre fata popii de la Folticenii-Vechi […] (ION CREANGĂ)

Uneori, când se mâniau, dădeau şi ei tinerilor câte-un ibrişin pe la nas, numindu-i: bonjurişti, duelgii, pantalonari, oameni smintiţi la minte şi ciocoi înfumuraţi, lepădaţi de lege, stricători de limbă şi de obiceiuri. (*IDEM*)

A merge ibrişin (Pop.; d. activităţi) = A se desfăşura rapid, fără greutate:

[…] *treburile merg ibrişin.* (I. L. CARAGIALE)

Şi face, dom' şef, să fiu al dracu', merge afacerile ibrişin! Bijuteriile ălea de le-am vândut, nu mă mir c-au fost şterpelite, era blestemate, vă spui! (TUDOR NEGOIŢĂ)

ICOANĂ

A purta pe cineva (pe) la icoane (Reg.) = **a)** A purta cu vorba pe cineva:

Ea nu avea răbdare să o poarte pe la icoane şi meşterul să o tot amâne de pe o zi pe alta.

b) A purta pe cineva prin tribunale, intentându-i procese:

Vreme de şase ani, vecinul l-a purtat pe la icoane, dar acum a câştigat procesul.

A umbla pe la icoane = A umbla pe la judecăţi: *De la o vreme, femeia se cam săturase să umble pe la icoane şi să dea bani avocatului.*

A vorbi în icoane (Rar) = A folosi în vorbire figuri poetice, retorice:

Vorbea domol, totdeauna în icoane. (GALA GALACTION)

IDEE

A (nu) avea idee de ceva = A (nu) avea cunoştinţe sumare despre un lucru:

CATINDATUL: (hotărât) *Ştii s-o scoţi? Scoate-mi-o!* IORDACHE: *N-ai idee cum ţi-o scot; până să clipeşti din ochi, o dată, pac!... Ia poftiţi! Poftiţi!...* (I. L. CARAGIALE)

A avea idei creţe (Arg.; în limbajul adolescenţilor) = A avea intenţii irealizabile sau inacceptabile de către cei din anturaj:

Colegii i-au spus să-l ocolească pe individ, ca are idei creţe cu grămada.

A băga (pe cineva) la o idee (sau **la idei**) ori **a intra la o idee** (sau **la idei**) (Fam.) = A face pe cineva să-i fie (sau a-i fi) teamă:

Ei, când am văzut... ştii că eu nu intru la idee cu una cu două... (I. L. CARAGIALE)

A i se scula o idee (Gmţ.) = A-i veni o idee:

[…] *mi s-a sculat cândva o idee tare ca piatra iute ca săgeata câte cuie sunt pe masă atâţi galbeni s-aveţi pe masă* […] (FLORENTIN SMARANDACHE)

A intra la idei (sau **la idee**) (Fam.) = A se îngrijora, a se preocupa de ceva:

Ştii că eu nu intru la idee cu una cu două. (I. L. CARAGIALE)

A-şi face o idee = A-şi forma o părere sumară (despre cineva sau ceva); a concepe cu mintea ceva:

Istoricul viitor nu-şi va face desigur o idee bună despre starea sănătăţii intelectuale a unei mari părţi a contimporanilor noştri. (I. L. CARAGIALE)

CRĂCĂNEL: *Fă-ţi idee, domnule, ce traducere!* (*IDEM*)

Ce idee! (Fam.) **=** Exprimă dezaprobarea (faţă de un gând, o propunere etc.):

– Cât e ceasul? întrebă Viorica. Ce idee să te scoli cu noaptea în cap când n-ai nevoie. (A. PHILIPPIDE)

Dă-mi o idee = Ajută-mă cu o sugestie sau să găsesc o soluţie:

– Domnule, mă-ntrerupe zeţarul, să mai aştept? – Da, să mai aştepţi, şi dacă asta te osteneşte prea mult, fii bun şi dă-mi o idee, o inspiraţie... Ce rubrică lipseşte? (I. L. CARAGIALE)

N-am (nicio) idee (Fam.) = Nu ştiu:

Tobit îi mărturisi că nu ştie deloc şi nu numai că nu ştie, dar n-are nicio idee în privinţa asta, singura lor şansă este Ludmila, femeile sunt pline de fantezie […] (ŞTEFAN AGOPIAN)

IED

Pe unde a sărit capra, trebuie să sară şi iedul = Copiii trebuie să semene cu părinţii:

Fata semăna leit cu maică-sa, nu degeaba se spune că pe unde a sărit capra, trebuie să sară şi iedul.

IEFTIN, -Ă

(**A fi**) **ieftin la vorbă =** A vorbi mult şi (de obicei) fără rost. A-i plăcea să flecărească:

E multă simplitate în cronica lui Constantin Căpitanul, multe mişcări împotriva moldovenilor; dar e ieftin la vorbă şi tare ostenitor. (ALECU RUSSO)

A scăpa ieftin = A ieşi dintr-o situaţie dificilă, fără urmări serioase:

Ce e drept, dacă întâmplarea a fost adevărată, putem zice că Leuştean a scăpat ieftin, pentru că alţii au păţit-o mai rău decât dânsul. (NICOLAE GANE)

Popescule, ai scăpat ieftin până acum... Chiar foarte ieftin, aş zice: nişte coaste fisurate şi câteva zgârieturi. (CEZAR GIOSAN)

Ieftin ca braga. v. **bragă.**

IEPURE

(**A fi**) **fricos ca iepurele** = (A fi) foarte fricos:

Noroc că nu era buclucaş şi bătăuş, că altfel multă lume strica în bătaie cu tânjelile celea. Era fricos ca iepurele. (VASILE IONESCU)

A ajuns griva iepurele (Pop.) = S-a apropiat timpul să răspundă pentru faptele sale:

Să ne-nţelegem. Nu avem pretenţiune ca profesorii noştri să fie genii. Departe griva [(pop.) căţea (vărgată la gât] *de iepure. Dar, în împrejurări normale, acest domn ajuns din întâmplare profesor s-ar fi pus pe-nvăţat carte* […] (MIHAI EMINESCU)

A alerga (sau **a fugi**) **ca un iepure** = A alerga (sau a fugi) foarte repede, a fi iute de picior:

Am fugit ca un iepure ca să scap cât mai repede, încât nu am mai simţit greutatea oaselor şi a cărnii, doar gâfâiam. (LUMINA, vol. 53, 2000)

A căuta iepuri în biserică = A umbla după lucruri zadarnice:

Când inima e spre rele, apoi velinţe de flori să-i semeni, că tot ciulini şi pălămidă dă şi, de n-o găsi în miere fiere, iepuri la biserică, câini cu covrigi în coadă şi apa Dunării prin curtea vecinului, atunci e atunci, să te mai ţii, Pârleo, că nu-şi mai vine în voie măcar de i-ai da tot mărunţişul şi pe deasupra şi toiagul lui vodă pe spinare. (BARBU DELAVRANCEA)

A împuşca (sau **a prinde**) **doi iepuri deodată** (sau **dintr-un foc**) = A înfăptui (cu succes) două acţiuni deodată:

Cornel însă era şmecher, voia să împuşte doi iepuri deodată, umblând la sentiment. (ALEXANDRU ARŞINEL)

[…] *în discuţie să nu fie vorba de vreo rătăcire, ci doar de intenţia explicită de a împuşca doi iepuri dintr-un foc: să-şi impună erezia şi să fie totodată ancoraţi în spiritul epocii.* (LUIZA BARCAN)

Cine aleargă după doi iepuri, nu prinde niciunul = Cel care încearcă să facă concomitent două lucruri nu reuşeşte să facă niciunul:

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine goneşte doi iepuri nu prinde niciunul. (C. NEGRUZZI)

Nu ştii de unde sare iepurele (Pop.) = O împrejurare favorabilă poate oricând să apară:

[…] *reporterul trebuie să se înarmeze cu puterea de a se lăsa pisălogit pentru că nu se ştie de unde sare iepurele* […] (MIHAI COMAN)

M-a sfătuit să îmi găsesc prieteni virtuali. „E mai discret şi nu ştii de unde sare iepurele". (CORINA OZON)

IEPUREŞTE

A dormi iepureşte sau **a dormi somnul iepurelui** (Pop.) = A dormi uşor, sculându-se la cel mai mic zgomot:

Dar tu să ştii că eu dorm iepureşte; şi pe lângă işti doi ochi, mai am unul la ceafă, care şede pururе deschis şi cu care văd, şi noaptea şi ziua, tot ce se face prin casă. (ION CREANGĂ)

Al treilea moţăia; al patrulea sforăia; ş-altul se încerca să doarmă iepureşte, cu ochii deşchişi. (BARBU DELAVRANCEA)

Se temu că ar putea fi asasinat şi câteva nopţi dormi iepureşte, cu jungherul sub pernă şi pază la uşă, nu bău decât apă din fântână şi mâncă

numai fructe crude, pretextând o indispoziţie care îi uimi pe toţi curtenii. (STELIAN ŢURLEA)

A fugi iepureşte (Pop.) = A fugi repede, ferindu-se de cineva:

Tahy goneşte pe urma muschetarilor care fug iepureşte. Se ridică în scări. (RADU THEODORU)

Decizia eroului de a fugi iepureşte din faţa presupusului pericol consemnează în domeniul faptului practic laşitatea […] (VICU MÎNDRA)

A înota iepureşte (Pop.) = A înota cu mişcări precipitate şi cu mare consum de energie:

Totuşi, pentru a arăta că nu le poartă ranchiună şi ca să le dea în acelaşi timp o lecţie fină, de tact şi urbanitate, se dete jos, îşi scoase spada şi intră de bunăvoie în lacul mocirlos şi infect din vecinătate, unde înotă iepureşte timp de aproape o oră. (URMUZ)

A sta iepureşte (Pop.; fig.) = A sta la pândă, gata de fugă:

Haiducii stăteau iepureşte toată noaptea şi tresăreau la orice adiere de vânt.

IEPURI

Dumnezeu să-l iepure! (Fam.) = Dumnezeu să-l ierte! Dumnezeu să-l apere!:

N-apucase moş Bodrângă a lua bine fluierul de la gură, şi iaca ne trezim cu popa Buligă, ce-i ziceau şi Ciucălău, din uliţa Buciumenii, tămăiat şi aghezmuit gata dis-dimineaţă. Dumnezeu să-l iepure! (ION CREANGĂ)

IERI

A căuta ziua de ieri. v. **căuta.**

IERTA

A iertat-o Dumnezeu sau **l-a iertat Dumnezeu** (Înv.) = **a)** Datorită vârstei, acea persoană nu mai are legături sexuale. (D. femei) Nu mai are menstruaţie:

[…] *mai mare cu cinşpe ani decât mama şi a iertat-o Dumnezeu: e la menopauză, singură, fără bărbat şi uite că-i arde şi-o mănâncă, de nu mai ştiu ce să mă fac* […] (RADU ALDULESCU)

b) A murit:

– Să-l ierte dumnezeu... Vă mulţumim. – Dumnezeu să-l ierte. Mulţumim şi noi. (CĂLIN TORSAN)

Ba să mă ierţi! = Formulă cu care contrazici pe cineva. Nici vorbă!:

– Ba, madam Caloianu, să mă ierţi, dar cred că faci o confuzie. (SIMONA ANTONESCU)

– Ba să mă ierţi! Nu ai dreptate nici de data aceasta.

Doamne, iartă-mă = A fi conştient că a spus sau a gândit ceva necuviincios:

– Da cum Doamne iartă-mă, să slujeşti tu degeaba! zise baba cea vicleană – cum să nu-ţi iei tu dreptul tău? (MIHAI EMINESCU)

– Da cum, Doamne iartă-mă?... am fost pe la toţi şi le-am spus curată vorbă: M-a poftit boierul să vă poruncesc ca să veniţi la masă la d-lui. (VASILE ALECSANDRI)

Dumnezeu să-l ierte (sau **Fie iertat**) = Despre cei morţi nu mai trebuie reţinut nimic rău:

Şi mama, Dumnezeu s-o ierte, straşnic se mai bucura când se întâmplau oaspeţi la casa noastră şi avea prilej să-şi împartă pâinea cu dânşii. (ION CREANGĂ)

Mă ierţi = Expresie politicoasă stereotipă care introduce o replică sau o rugăminte:

Te rog să mă ierţi pentru ieşirea de mai devreme…

Nu-i iertat (Reg.) = Este interzis:

Femeile de pe şirul satului unde este mort nu-i iertat să coase, nici să toarcă, căci le amorţesc mânile. (IRINA NICOLAU, CARMEN MIHALACHE)

Nu-i iertat să faci asemenea fapte urâte…

IERTARE

A se ruga de iertare = A-şi cere scuze:

Chemând pe mitropolitul Teofan, pre episcopi şi pre boieri şi spuindu-le că se simte

sosit la sfârşitul vieţii, îşi ceru iertare de la toţi, umilindu-se; (C. NEGRUZZI)

Să am iertare (**să avem iertare**)**! = a)** Exprimare politicoasă prin care se captează bunăvoinţa interlocutorului înaintea unei replici sau a unei rugăminţi. Să ne scuzaţi!:

– S-avem iertare, cucoane, n-om putea, că doar acolo-i greutate, nu şagă. (ION CREANGĂ)

b) Cred că nu ai dreptate:

– Să avem iertare, stăpâne! Apa era bâhlită şi ne-am fi putut bolnăvi. (ION CREANGĂ)

IERTĂCIUNE

A-şi lua iertăciune = A-şi lua rămas bun şi a-şi cere, pe patul de moarte, iertare de la rude şi prieteni, pentru vreo supărare făcută:

(Gmţ.) *Iapa! Las' pe Dănilă ! că ştie el unde-a duce-o; să-şi ieie iertăciune de la boi şi ziua-bună de la car.* (ION CREANGĂ)

Să fie cu iertăciune = Formulă prin care se cer cuiva scuze pentru o necuviinţă; nu vă supăraţi:

Uite, mă mustră cugetul de atâtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua, când începi, – adică să fie cu iertăciune, – când începi a tăia la palavre vânătoreşti. (AL. ODOBESCU)

IEŞI

(**A ieşi** sau **a scăpa, a fugi, a pleca, a se duce** etc.) **ca din puşcă** sau **puşcă.** v. **puşcă.**

A (**nu**) **ieşi din cuvântul cuiva** = A (nu) respecta o promisiune, a (nu) se ţine de cuvânt:

– Fii pe pace, tată, răspunseră ele. Niciodată n-am ieşit din cuvântul dumitale. (P. ISPIRESCU)

[…] *îi era frică de Iuga, pe care-l cunoştea foarte ciufut, cum nu i-a fost niciodată de generalul care fusese un om ca o bomboană şi nu ieşea din cuvântul ei.* (LIVIU REBREANU)

A (**nu**) **ieşi** (**bine**) **la vopsea.** v. **vopsea.**

A (**nu**) **ieşi de sub făgaş** = A (nu)-şi părăsi obiceiurile:

A-şi vedea patria ieşită din făgaşul putred în care zace de secoli. (VASILE ALECSANDRI)

A fi (sau **a ieşi**) **tobă de carte** (sau **de învăţătură**) = A deveni foarte învăţat:

LIONESCU: (puindu-se jos) *Tot cărţi şi iar cărţi, ce dracu! vor să mă facă dobă de carte! când aş putea videa pe Vochiţa, care-i aşa de frumuşică!...* (C. NEGRUZZI)

A ieşi (**ceva**) **abraş.** v. **abraş.**

A ieşi (**de**) **mincinos** = A căpăta faimă de mincinos:

Ea se temea acum să nu iasă de mincinoasă în faţa colegilor.

A ieşi (sau **a se duce**) **înainte(a)** (sau **în calea, în drumul**) (**cuiva**) **= a)** A întâmpina pe cineva:

Cum l-au văzut tovarăşii, i-au ieşit înainte de departe. (POP.)

b) A răsări în calea cuiva:

Poate să-ţi iasă în cale vrun iepure. (ION CREANGĂ)

Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepţiile; şi deoarece nu-i ieşise în cale niciuna mare, se mulţumea chiar cu iubiri mai mărunte şi mai variate. (LIVIU REBREANU)

A ieşi (sau **a scăpa**) **din impas** = A depăşi o situaţie dificilă, grea:

Ca să ieşim din impas, socotii de cuviinţă să-i pun lui David o întrebare […] (VALERIU ANANIA)

Îmi venise să renunţ, spunându-mi că o cutie cu ciocolată m-ar scoate din impas – este tipul de „atenţie” care te salvează în orice situaţie […] (LIA MUREȘAN)

A ieşi (sau **a se afla**) **în priveală** sau **a face priveală** (Înv.) = A privi, a asista:

Îşi înălţă harapnicul, alungându-şi neamul care ieşise la priveală. (MIHAIL SADOVEANU)

A ieşi (sau **a se retrage, a scoate pe cineva**) **la pensie** = A (se) pensiona:

Ieşise la pensie ca judecător. (MIHAIL SADOVEANU)

Căsuţa asta o păstrăm s-o avem aici pentru când ne-om retrage la pensie. (RADU ALDULESCU)

A ieşi basma (sau **batistă**) **curată** = A nu mai fi bănuit de nimic rău:

Era vânătă şi zbârcită: părăsea oamenii când se simţea părăsită, lăsa bileţele şi minţea, ca să iasă basma curată... (PAULA LAVRIC)

A vuit presa. Dar tovarăşii de partid nu l-au lăsat la greu şi l-au scos basma curată.

A ieşi biruitor (sau **învingător**) = A birui, a învinge:

O învăţă cum să facă să iasă şi de astă dată biruitoare. (P. ISPIRESCU)

A ieşi ca păduchele (**înainte** sau **în frunte**)**.** v. **păduche.**

A ieşi către Dumnezeu (Înv.) = A muri:

Au ieşit cătră Dumnezeu. (DOSOFTEI)

A ieşi cu alai (Fam.) = A se isca o ceartă, un scandal, o încăierare (între mai multe persoane):

Dar nu trecură prea multe luni şi […] *Mohamed ieşi iarăşi cu alai mare din Stanbul şi cu jurământ înnoit să-l pedepsească pe ghiaurul de Ştefan al Moldovei.* (VALERIU TUREA)

A ieşi cu dosul la oameni (Îvp.) **=** A nu se purta cum trebuie în societate:

Împărate, nu uita un lucru, că omul nu iese cu dosul la oameni, ci cu obrazul! (CRISTEA SANDU TIMOC)

A ieşi cu scandal (sau **cu şucăr mare**)**.** v. **scandal.**

A ieşi cu vorba înaintea cuiva. v. **vorbă.**

A ieşi de minciună = A se dovedi neadevărat:

Toate cele povestite de soacră-sa în ziua aceea au ieşit, după ceva vreme, de minciună.

A ieşi din comun. v. **comun.**

A ieşi în afară (D. părţi ale unui întreg) = A fi proeminent:

Tot atunci am observat că ochiul drept era ieşit în afară, stângul era normal. (TATIANA NICULESCU BRAN)

A ieşi la (**între**) **oameni** (sau **în lume**) (Fig.) **=** A frecventa (prima oară) societatea:

Fata simţea nevoia să iasă în lume, căci se săturase să stea toată ziua acasă.

A ieşi la interval (**cu ceva**) (Arg.) = A plăti trataţia (cuiva), a face cinste (cuiva):

Dacă nu ieşi la interval cu un motiv bun pentru care n-ai plătit, primeşti o intrare într-un registru de răi platnici. (http://www.casa-romanilor.ch/)

Prietenul i-a spus să iasă la interval, că el n-are bani să plătească berea.

A ieşi la larg = A ajunge în loc deschis, a se simţi liber:

Era acum ieşit la larg. (POP.)

A ieşi la lume. v. **lume.**

A ieşi la luptă (Înv.) = A începe războiul:

Oştenii au ieşit la luptă în zori de zi şi mare prăpăd a mai fost.

A ieşi la prominca = **a)** (D. caii participanţi la cursele de trap) A efectua încălzirea dinaintea cursei:

Jocheul a ieşit la promincă de dimineaţă cu un armăsar nărăvaş.

b) (Arg.) A efectua plimbarea zilnică în perimetrul penitenciarului:

Deţinuţii ieşeau la promincă sub supraveghere strictă.

A ieşi la săvârşit (Înv.) = A reuşi să isprăvească, să termine ceva:

Îi arată că acesta lucru la săvârşit va putea ieşi. (DIMITRIE CANTEMIR)

A ieşi la spălat = **a)** (D. pete de murdărie) A se curăţa, a dispărea:

Petele o să iasă la spălat.

b) (Fig.) A nu conta, a nu avea importanţă:

Nu fi, bade, supărat şi mâniat, / Oful iese la spălat! (POP.)

A ieşi mincinos (sau **de minciună**) = A rămâne de minciună, a căpăta faimă de mincinos; a se dovedi neadevărat:

Toate prorocirile...ieşiră de minciună. (NICOLAE BĂLCESCU)

A ieşi pârâş (**asupra cuiva**) (Înv.) = A pârî, a reclama pe cineva:

Eşind pârâş Ioniţă Talpă asupra lui Ghervasie. (AXINTE URICARIU)

A ieşi sau **a veni în** (ori **întru**) **întâmpinarea cuiva.** v. **întâmpinare.**

A(-i) ieşi (**cuiva**) **vorbă** (sau **vorba** ori **vorbe**) = A se vorbi de rău despre cineva; a deveni subiect de bârfe:

Cu siguranţă eşti invidiat şi totuşi nu ţi-au ieşit vorbe. Nu cred că simpla invidie a născut toate acestea. (SIMONA ANTONESCU)

– Copiliţă de la munte, / Ce ţi-ai pus barşon [(reg.) catifea (roşie)] *pe frunte, / Că ţi-or ieşi vorbe multe?* (ALEXIU VICIU)

A-i ieşi cuiva de (sau **înde**) **bine** (În superstiţii) = A-i merge bine:

Toate învăţăturile lui îi iese înde bine. (P. ISPIRESCU)

A-i ieşi cuiva untul din piele. v. **piele.**

A-i ieşi oasele prin piele (Fam.) = A fi sfrijit, slăbănog:

Un soi de slăbiciune senzuală emana din faţa ei ciudată, palidă, străvezie, cu sprâncene subţiri ca nişte fire de aţă şi oasele pometţilor dând să-i iasă prin piele. (RADU ALDULESCU)

A-i ieşi ochii din cap = **a)** A i se bulbuca ochii:

L-a strâns până i-au ieşit ochii din cap. (DUILIU ZAMFIRESCU)

b) A nu mai putea suporta, a fi prea mult de muncit, de aşteptat etc.:

– O fi bun, nu zic ba... Că se vede cât dă colo... dar şi două sute dă lei sunt bani buni... Că am muncit 15 pă ei până mi-au ieşit ochii din cap. (CAMIL PETRESCU)

Domnu' Marinescu, umblăm de ne-au ieşit ochii din cap după pământul ăla pentru veterani. (AUGUSTIN CUPȘA)

A-i ieşi pasienţa (**cuiva**) (Fam.) = A duce la îndeplinire un plan ambiţios şi nesigur; a izbuiti, a reuşi:

La poartă, cocoşatul care rupea biletele – la hochei iarna, la fotbal vara – mă luă la fix: – Aţi pierdut diurna... n-a ieşit pasienţa! (RADU COSAȘU)

Cum, necum i-a ieşit pasienţa: a făcut rost de bani.

A-i ieşi pe nas = **a)** A se întoarce în rău binele de care se bucură cineva:

Le-a ieşit pe nas planul lor nebunesc.

b) A se sătura până peste cap de ceva:

„Tâlharii'', cum li s-a spus în câteva cazuri, erau ameninţaţi că „nu vor mai vedea soarele", că „acolo le vor putrezi oasele", că vor fi „sparţi în bătăi", că „le va ieşi pe nas". (RUXANDRA CESEREANU)

A-i ieşi porumbelul (**pe** sau **din gură**) (Gmţ.) **=** A rosti involuntar adevărul sau soluţia unei probleme dificile, pe care încearcă s-o rezolve mai multe persoane:

Începe imediat să urle: – Ce-ai zis?... Aha! Iată. În sfârşit, i-a ieşit din gură porumbelul şi aflu că îşi doreşte cu adevărat să devin ce-ar vrea el să devin. (ALINA NEDELEA)

Bine! strigă ea la el. Mi-a ieşit porumbelul pe gură, recunosc! Asta e! Ce vrei să fac acum? (MIHAELA GHEORGHE)

A-i ieşi tărâţa pe nas. v. **tărâţă.**

A-i ieşi un sfânt din gură. v. **sfânt.**

A-i ieşi vorba din gură = A vorbi ce nu trebuie (fără să vrea):

Doamne, ce vorbă ţi-a ieşit din gură! ziseră cele două. Vrei să ne-aprindem paie în cap? Să ne zvârlă baba pe drum? (ION CREANGĂ)

A-i ieşi (**cuiva ceva**) **după plac** = A-i reuşi după voie:

Harun-al-Raşid, care văzuse şi auzise tot, a coborât degrabă în salon, bucuros că toate îi ieşiseră după plac. (I. L. CARAGIALE)

A-şi ieşi din păreri (Reg.) = A se lămuri, a se lumina:

Îţi spun că ţi-e greşit planul şi-ţi ieşi din aste păreri. (ANTON PANN)

A-şi ieşi din pepeni (sau, rar, **din pepene**) (**afară**). v. **pepene.**

A-şi ieşi din sărite (sau **din fire, din răbdări, din pepeni, din ţâţâni, din balamale**) = A se enerva foarte tare, a se mânia:

De câte ori şi-i gândea pe dânşii singuri împreună, simţea că-şi iese din fire şi că trebuie să fie moarte de om. (IOAN SLAVICI)

Apoi, nu mă fă să îmi ies din fire că n-are să-ţi placă! (POP.)

Cum o ieşi, (**numai**) **să iasă** = Exprimă indiferenţa sau resemnarea faţă de un rezultat (nefavorabil) aşteptat:

Termină mai repede treaba asta şi cum o ieşi numai să iasă, că m-am săturat de aşteptat.

IFOS

A cânta cu ifos (Înv.) = A cânta patetic:

Cântau la psaltichie [muzică vocală cântată în biserica ortodoxă]*, colea, cu ifos.* (ION CREANGĂ)

A-şi da ifose = A se crede (fără temei) om important, valoros; a se îngâmfa:

[…] *lucru care, totuşi, nu împiedica pe măruntul meu călugăr de a-şi da ifose profesionale de Moschion sau de Labdacus.* (CALISTRAT HOGAŞ)

Dumnealor au văzut că în Anglia este contrazis uneori ministerul şi cred acum că îşi pot de asemenea da ifose cu predica lor. (TITU MAIORESCU)

IGNAT

A îngrăşa porcul la ignat = A începe o treabă prea târziu, fără şanse de a o termina la timp:

Îngraşă porcul de Ignat! Păi, 4 ani a stat degeaba şi s-a plimbat prin America şi acum, înainte de alegeri, vine şi povesteşte cât de mult vrea el să dezvolte Botoşaniul. (http://www.botosaneanul.ro/)

I-a venit (sau **îşi aşteaptă**) **ignatul** = Se apropie de moarte:

Grăsunului i-a venit ignatul, aşa cum sorocise gospodarul.

IGRASIE

A avea igrasie la cap (Fig.) = A fi prost sau nebun:

Ba că [Fridelache] *a mâncat laur şi o să turbeze, ba că are streche regală, ba că a prins igrasie la cap din pricina învăţăturii, ba că trebuie operat la urechi, că-i atârnă prea greu, nimeni nu ştia ce are.* (ANTON BACALBAŞA)

A trage igrasie = A deveni umed:

Camera din dreapta trăgea igrasie şi nimeni nu voia să stea acolo.

ILĂU

A fi între ciocan şi ilău = A fi într-o situaţie critică din care nu există posibilitate de ieşire:

Bieţii domni, puşi între ciocan şi ilău, recurgeau la cruzimile cele mai sălbatice pentru a sili ţara să primească fără murmur şi fără opunere acest jug de fer şi de foc. (A. D. XENOPOL)

ILUZIE

A-şi face iluzii = A spera în lucruri irealizabile; a se amăgi:

Să nu ne facem iluzii. Prin atârnarea noastră economică am ajuns ca toate guvernele, spună ele ce or pofti, să atârne mai mult ori mai puţin de înrâuriri străine. (MIHAI EMINESCU)

Nu-ţi face iluzii că vei putea mulţumi vreodată pe toată lumea. Este o nebunie să crezi că le poţi face pe plac tuturor. (ARINA AVRAM)

A-şi pierde iluziile = A rămâne dezamăgit:

E drept că ideile demagogice, exemplele de parvenire fără muncă şi merit, au alterat puţin echilibrul ideilor lui abituale, dar – din norocire s-ar putea zice – măsurile demagogice prea a inundat repede şi în şivoi ţara pentru ca să nu dezvelească toate relele ce-au adus şi pentru ca să nu-l facă a-şi pierde iluziile de ele. (MIHAI EMINESCU)

Dar mie aşa mi-a fost scris se vede: să-mi pierd toate iluziile una după alta, şi o dată cu ele să-mi pierd şi puţinii prieteni ce-i aveam. (ION MINULESCU)

IMOS, -OASĂ

A umbla imos = A umbla cu haine murdare:

Hainele de pe dânsul erau imoase, deh ! ce să zici, ca de văcar. (P. ISPIRESCU)

IMPORTANŢĂ

A (**nu**) **avea importanţă** = A (nu) avea însemnătate, valoare; a (nu) conta:

Însuşi Grigore a recunoscut acuma două sau trei zile că într-adevăr a auzit parcă odată pe Nadina pomenind de aşa ceva, dar nu i-a dat importanţă, pentru că nevastă-sa, când spune lucruri d-astea, vrea doar să-şi arate mai mult dispreţul pentru tot ce priveşte moşia. (LIVIU REBREANU)

Îmi pare foarte rău de păţania voastră, care, deşi n-are importanţă, totuşi vă plictiseşte destul. (I. L. CARAGIALE)

A da importanţă = A acorda atenţie, a lua în seamă:

Aveam de gând să mă scol ca să merg la cină şi la film, dar a fost imposibil şi a trebuit să mă dau bătută, în ciuda dorinţei de a nu da importanţă situaţiei. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

Nimeni din salon nu dădu importanţă crâmpeiului de conversaţie. (ION GHEŢIE)

A-şi da importanţă = A se crede superior, comportându-se ca atare:

Este foarte important să nu-i dai importanţă celuia care îşi dă importanţă. (GH. NICULESCU, FLORENTIN SMARANDACHE)

[…] *din nevoia de a-şi da importanţă, adoptă stilul verbal de preot predicator, cu neîncetate citate din Scripturi.* (D. I. SUCHIANU)

IMPOSIBIL

A face imposibilul = A face tot ce este cu putinţă:

Geniul lui Shakespeare stă în aceea că face imposibilul şi găseşte soluţia ca Hamlet să rămână în eternitate ca un prinţ al gândirii umaniste. (ILEANA MĂLĂNCIOIU)

Îţi dai seama, în vremurile alea baba făcea imposibilul – dar numai nebunii şi neputincioşii suferă că nu pot face imposibilul. (LIVIU IOAN STOICIU)

IMPRESIE

A avea impresia că… = A presupune că...:

Dar după o jumătate de ceas am avut impresia că doamna M... e acolo anume ca să scoată în evidenţă tinereţea şi frumuseţea triumfătoare a fetei sale. (G. IBRĂILEANU)

Din când în când aveam impresia că trec paseri străine prin cerul negru, spre singurătăţile de la pol. (MIHAIL SADOVEANU)

A da (sau **a face, a lăsa**) **impresia că** = **a)** A determina pe cineva să-şi formeze o părere despre cineva sau ceva:

Un câmp de luptă modernă face impresia că e deşert. (CAMIL PETRESCU)

Oricând te-ai fi uitat la el, îţi făcea impresia că doarme; un singur lucru însă nu dormea în el niciodată: ochii. (CALISTRAT HOGAŞ)

b) A părea că...:

A, dar noi suntem în clasă. E un examen adevărat. Domnul singur dă impresia că e pe scenă. (AL. VLAHUŢĂ)

A da (sau **a face, a lăsa, a cauza**) **o impresie** (**bună** sau) **rea** = A obţine prin înfăţişare, gesturi,

vorbă o atitudine (favorabilă sau) defavorabilă cuiva:

Toţi se aşteptau ca musafirul să facă o impresie mai bună, dar ne-a dezamăgit.

A face (sau **a produce**) **impresie asupra cuiva** = A impresiona pe cineva. A atrage atenţia:

Şi mie-mi face aceeaşi penibilă impresie. (I. L. CARAGIALE)

Pe cât aflăm, faptul însărcinării d-lui Cogălniceanu cu guvernarea Dobrogei a produs între toţi partizanii d-lui prezident al Consiliului o impresie foarte neplăcută. (MIHAI EMINESCU)

A fi sub impresia cuiva (sau **a ceva**) = A fi stăpânit, de amintirea, de impresia produsă de cineva (sau de ceva):

Eram încă sub plăcuta impresie a petrecerii. (C. NEGRUZZI)

Tribunalul, sub impresia ultimelor cuvinte ale apărării, admite circumstanţe atenuante. (I. L. CARAGIALE)

IMPUNE

A impune mâinile (În ritul catolic) = A pune mâinile pe capul cuiva pentru binecuvântare:

Pentru fiecare dintre cele trei trepte, episcopul îşi impune mâinile pe capul celui care primeşte Sacramentul, rostind rugăciunea de consacrare. (http://www.credinta-catolica.ro/)

INC

A umbla de-a incului = A căuta să se joace:

Fetiţa lor umbla de-a incului toată ziua.

INCIDENT

A ridica un incident (Jur.) = A interveni în dezbaterea unui proces cu o problemă accesorie pentru a împiedica sau a întârzia terminarea procesului:

În pledoaria sa, avocatul a ridicat un incident.

INCIDENŢĂ

A fi (sau **a intra**) **sub incidenţa legii** = A fi pasibil de a suporta rigorile legii:

Cei înscrişi deja într-o asociaţie profesională erau consideraţi ziarişti, nu intrau decât parţial sub incidenţa legii. (MARIAN PETCU)

Amenda instituită persoanelor care intră sub incidenţa legii este de 5 000 dolari. (CLAUDIA MARIA RADU)

INDEX

A pune la index (Fig.) = **a)** A trece o lucrare în lista cărţilor interzise:

Iar cele neconforme cu pretenţiile lor sau care spuneau un adevăr contrar intereselor lor, [evangheliile] *au fost trecute la index şi interzise, aşa că nu comuniştii au inventat cenzura* [...] (MARCEL SECUI)

b) A socoti pe cineva nedemn; a pune pe cineva la respect:

Dar îl vom pune pe băieţelul ăsta bătăios la index şi până la urmă, adevărul va ieşi la suprafaţă ca untdelemnul! (CĂLIN KASPER)

Trebuia să vină Corina [Ştefănescu] să facem la germană. E ora 12 şi n-a venit. A doua oară chiuleşte. O voi pune la index, desigur. (JENI ACTERIAN)

INDUCE

A induce în eroare. v. **eroare.**

INEL

A fi tras (**ca**) **prin**(**tr-un**) **inel** = A fi suplu:

Pândeşte, bată-l crucea! şi-n somn colea mi-ţi vine / Ca brad un flăcăiandru, şi tras ca prin inel [...]. (I. HELIADE RĂDULESCU)

Din autobuz au coborât vreo opt oameni, remarc un domn tras ca prin inel, încărunţit de timpuriu, tip de balerin la pensie, cu mers elastic. (ION LAZU)

INFLUENŢĂ

A avea influenţă (sau **înrâurire**) **asupra...** (**cuiva** sau **a ceva**) = A influenţa (pe cineva sau ceva):

Ştiam că amicul meu... are multă influenţă asupra unei persoane de care atârnau la un moment nişte interese ale mele. (I. L. CARAGIALE)

Ceea ce [gazetarul] *debitează zilnic trebuie să aibă o înrâurire cât de mică asupra cugetării şi părerile lor* [cititorilor]. (*IDEM*)

INIMĂ

A (**i se**) **rupe** (sau **frânge**) **inima** sau **a fi cu inima ruptă** (sau **frântă**) (Pfm.; fig.) = A-i fi milă:

Dacă nu mi-ar fi cerut-o şeful cu insistenţă, nici n-aş fi primit o misiune atât de covârşitoare! Vă dau cuvântul meu, n-aş fi primit!... Biata femeie, cum mai plângea! Mi se rupea inima... (LIVIU REBREANU)

Până am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dânsul familiei nerăbdătoare, urcând în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decât vie, biata fată… Am văzut-o. Ţi se frânge inima. (*IDEM*)

A (**mai**) **prinde** (**la**) **inimă** = A scăpa de senzaţia de slăbiciune după ce a mâncat:

După ce mai prinse niţică inimă, strânse frâul. (P. ISPIRESCU)

Harap-Alb, mai prinzând oleacă la inimă, încalecă. (ION CREANGĂ)

A (**se**) **simţi greu la inimă** (Pop.) = A i se face greaţă:

El s-a simţit greu la inimă şi a ieşit afară.

A arde (**a încinge** sau **a frige**) **la inimă** (Pop.; fig.) = A simţi o durere puternică:

Foc la inimă mă-ncinge. (POP.)

O cloşcă cu pui mai rămăsese, şi mi-a păpat-o şi p-aia. Puii o caută pretutindenea, ţipând de te arde la inimă. (BARBU DELAVRANCEA)

A avea (**prea multă**) **inimă** (Fig.) = A fi (prea) sentimental:

Dar chiar n-aveţi inimă, Domnule Gore! Dacă nici el nu avea inimă, cine altul din capitală, din ţară, din lume, avea? (CONSTANTIN STOICIU)

A avea ceva pe inimă sau **a-i sta** (**cuiva ceva**) **pe inimă** (Fig.) = A fi chinuit de un gând neîmpărtăşit:

MIRON: *Cum nu ştii? Ien nu mai îmbla şi-mi spune ce ai. Ştii că eu ţie îţi spun tot ce am pe inimă, că tu eşti bun de sfat.* (C. NEGRUZZI)

Nu numai politica ne împiedică să spunem ce avem pe inimă. (I. L. CARAGIALE)

A avea foc la inimă (Pop.; fig.) = A dori foarte mult:

De cum se trezea, femeia avea foc la inimă să-şi vadă părinţii şi casa părintească.

A avea inimă bună (sau **de aur**) sau **a fi bun la inimă** (sau **cu inima bună**) = A fi bun, milos:

Şi avea o inimă bună, cum nu prea se găseşte. (MIHAIL SADOVEANU)

Nevasta acestui serac era muncitoare şi bună la inimă. (ION CREANGĂ)

Era în Iaşi un tânăr... frumos şi bun la inimă. (C. NEGRUZZI)

A avea inima îndoită = A şovăi, a fi nehotărât, a avea temeri:

Au priceput Ştefan-Vodă îndată îndoita inimă a lui Constantin-Vodă. (MIRON COSTIN)

Totuşi, întârziind, dar cu inima îndoită, procurorul nu putea să închidă cercetările. (ION MARIN SADOVEANU)

A avea inima tare (sau **de piatră** ori **împietrită**) sau **a i se împietri** (**cuiva**) **inima** (Fig.) = (A fi sau) a deveni insensibil la orice sentiment, durere, bucurie etc.:

Eu sunt dragostea ta cea mai mare, iar tu nu ai o inimă de piatră, ca să faci aşa ceva. (PAULA SĂCUI)

Ce vrajă mai poate avea inima împietrită în faţa unei mari iubiri? Pasiunea fără de iubire este un cer fără de stele. (SORIN CERIN)

I s-a împietrit inima. Nu mai crede pe nimeni. Şi cu toate astea inima îi dă brânci spre ideile progresului. (P. ISPIRESCU)

Lui Faraon i s-a împietrit inima şi n-a lăsat pe copiii lui Israel să plece, după cum spusese Domnul prin Moise. (BIBLIA)

A avea pe cineva la (sau **în**) **inimă** (Fam.; fig.) = (A îndrăgi sau) a simpatiza pe cineva:

Pentru că regele Ștefan Báthory nu-l avea la inimă pe sultan şi, deci, nici sultanul pe el. (PETRU DEMETRU POPESCU)

Uite-aici, în inimă, vă am pe toţi ! Aşa sunt eu!... Şi începu să-i sărute pe rând. (PETRU DUMITRIU)

A avea tragere de inimă (**pentru**) sau **a-l trage** (**pe cineva**) **inima să...** (Fig.) = A se simţi atras să facă ceva:

Avea tragere de inimă penru oamenii din satul lui. Nu! pe oamenii din satul lui nu putea el să-i încurce, cum ar fi încurcat bunăoară pe oamenii din satul lui Tândală. (IOAN SLAVICI)

De altfel, tragere de inimă pentru învăţătură n-avusesem eu niciodată. (AL. VLAHUŢĂ)

Nu-l trăgea inima a pleca. (P. ISPIRESCU)

Toată ziua muncea bietul băiat ca un rob, iar noaptea învăţa, căci avea tragere de inimă. (D. BOLINTINEANU)

A avea un foc la inimă. v. **foc.**

A coace pe cineva la inimă. v. **coace.**

A creşte inima din (sau **în**) **cineva** ori **a-i creşte cuiva sufletul** sau **pieptul.** v. **creşte.**

A da inima din cineva = Se spune despre cel care face un efort foarte mare:

Am muncit de-a dat inima din noi. (ION CREANGĂ)

A da şi inima (**din sine**) (Fig.) = A se dedica trup şi suflet unei acţiuni, idei etc.:

Am muncit de-a dat inima din noi. (ION CREANGĂ)

A fi cu inima (**în**)**frântă** (Fig.) = A fi foarte îndurerat:

Avea puţin timp să citească iar, de multe ori, cu mintea plină de gânduri şi cu inima frântă abia mai găsea puterea de a deschide televizorul […] (CAMELIA PANTAZI TUDOR)

După moartea bărbatului, femeia era cu inima frântă.

A fi cu inima împăcată (Fig.) = A fi cu conştiinţa împăcată:

Desigur, nici el nu era cu inima împăcată, dar o anumită bucurie îl învăluia şi-l ridica deasupra realităţii, văzând câtă lume se lăsa absorbită de stabilimentul său. (MATEI VIȘNIEC)

Când o afacere ne stă la inimă, vrem să avem inima împăcată, iar o inimă tânără înseamnă o inimă zburdalnică. (IOAN PETRU CULIANU)

A fi fără inimă sau **a fi rău** (sau **negru** ori **câinos**) **la inimă** ori **a avea inima haină** (sau **sălbatică**) (Pop.; fig.) = A fi om rău:

Fata babei era slută, leneşă... şi rea la inimă. (ION CREANGĂ)

[…] *unii spuneau că împăratul Roş, având inimă haină, nu se mai satură de a vărsa sânge omenesc.* (*IDEM*)

A fi moale la inimă (Pop.; fig.) = A nu avea voinţă:

Poporul a rămas încremenit şi cu inima moale ca apa. (BIBLIA)

Femeia era moale la inimă şi n-o puteai clinti în niciun fel.

A frânge inima (**cuiva**) (Fig.) = A supăra pe cineva foarte rău:

ZOE: (înecată) *Nu mai pot, nu mai pot. Vorbele lui Dandanache mi-au luat toată puterea, mi-au frânt inima...* (I. L. CARAGIALE)

A frige (**pe cineva**) **la inimă** (ori **la ficaţi**) sau **a-i frige** (**cuiva**) **inima.** v. **frige.**

A i (**se**) **rupe cuiva băierile inimii.** v. **baieră.**

A i se face (**cuiva**) **inima cât un purice** sau **a fi cu inima cât un purice** (Fam.; fig.) = A se emoţiona, anticipând greutăţi sau pericole, a fi foarte speriat:

Toată ziua umblă rătăcind cu inima cât un purice de frică. (P. ISPIRESCU)

Cum o văzui, inima se făcuse cât un purice în mine, iară când intră pe uşă, aşteptai până să-mi vie bine, şi unde dedei o dată cu

sete, încât dintr-o lovitură îi tăiai câtetrele capetele. (*IDEM*)

Avea inima cât un purice şi tot timpul emisiunii stătuse cu Oana în braţe. (MUGUR BURCESCU)

A i se muia (**cuiva**) **inima** (sau **a se muia la inimă**) = A deveni bun, îngăduitor; a se îndupleca:

Versurile acestea, pronunţate cu o mare doză de duioşie, îşi făcură efectul lor, căci inima maghiarei noastre se muie, uşa se deschise şi amanţii noştri dispărură prin întunecoasele coridoare […] (NICOLAE FILIMON)

A i se pune soarele drept la inimă (Pop.) = A i se face foame:

Când s-a pus soarele drept inimă, am ospătat şi am cinstit iar şi atuncea mai ales ne-am făcut ca fraţii de cruce […] (MIHAIL SADOVEANU)

Umblă el ce umblă prin pădure, şi, de la o vreme, i se pune soarele drept la inimă. (ARTUR GOROVEI)

A i se sfârşi inima sau **a se sfârşi la inimă** (Pop.; fig.) = A avea o senzaţie de epuizare:

Mi se sfârşea inima, doar că apuca cea mai mică amintire să-şi facă loc în cap. (GIB I. MIHĂESCU)

A i se strica cuiva inima. v. **strica.**

A i se tăia inima (**cuiva**) (Fig.) = A fi cuprins de slăbiciune, pierzându-şi curajul:

De când am auzit lucrul acesta, ni s-a tăiat inima şi toţi ne-am pierdut nădejdea înaintea voastră […] (BIBLIA)

A nu lăsa pe cineva inima să (**nu**)**...** = Se spune când cineva nu-şi poate opri pornirile bune, acţiunile generoase:

Pe mine însă inima nu mă lasă a crede la atâta necredinţă. (C. NEGRUZZI)

(La forma afirmativă, numai în interogaţii) *Cum te-a lăsat inima să pleci?* (AUREL BARANGA)

A nu-l trage inima (Fig.) = A nu avea niciun impuls:

El pricepu, hoţomanul, de ce nu-l mai trage inima să meargă la vânat […] (P. ISPIRESCU)

Cinci milioane nu l-ar mai ajuta cu nimic şi nici să se întoarcă acasă nu-l mai trage inima. (RADU ALDULESCU)

A prinde la inimă (Pop.; fig.) = A-şi reveni:

În cele din urmă, ea a prins la inimă şi a început să vorbească.

A pune ceva la inimă (Fig.) = A se supăra pentru ceva mai mult decât merită:

Titu Herdelea nu se simţi cu adevărat bine decât când, după cină, rămase singur în camera ce-i fusese pregătită şi unde îl adusese Grigore, explicându-i să nu puie la inimă cuvintele bătrânului […] (LIVIU REBREANU)

A râde inima în cineva sau **a-i râde** (**cuiva**) **inima** (Pop.; fig.) = A se simţi foarte bine, a se bucura:

Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, şi Marei îi râde inima când pe la Sinte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămână de zile, cete-cete, cu praporele în vânt, cu crucile împodobite cu flori şi cântând psalmi şi litanii. (IOAN SLAVICI)

Rămânând singur cu Ana şi cu copiii, Ghiţă priveşte împrejurul său, se bucură de frumuseţea locului şi inima îi râde când Ana cea înţeleaptă şi aşezată deodată îşi pierde cumpătul şi se aruncă răsfăţată asupra lui […] (*IDEM*)

Aşa făcu; şi-i râdea inima babei de bucurie când gândea numai cât de fericită are să fie, ajutată de feciori şi mângâiată de viitoarele nurori. (ION CREANGĂ)

A rămâne cu inima frântă (Pfm.; fig.) = A rămâne dezolat:

Andreea Marin a rămas cu inima frântă în aeroport după plecarea iubitului turc! (http://www.cancan.ro/)

A rupe inima târgului. v. **rupe.**

A se muia la inimă = A deveni bun, milos; a se îndupleca:

La inimă m-am muiat / Și nu l-am mai înecat. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A spune de la (sau **din**) **inimă** = A spune cu toată sinceritatea, drept, fără reticențe:

Spune-mi, bade, din inimă, / Bagă-mi maică-ta vreo vină? / – Eu îți spui de la inimă / Că nu-ți bagă nicio vină. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A sta (sau **a ședea**) **grecește** (sau **călare**) **pe inima cuiva** (Înv.; fig.) = A-i cunoaște cuiva toate gândurile tainice:

Eu șăd călare în inima lor și, nu că mă laud dar știu toate măruntaiele dintr-însele. (ION CREANGĂ)

A strica cuiva inima (Fig.) = A-i strica cuiva o plăcere:

Du-te, dor, cu Mureșu, / Nu-mi mai strica sufletu. / Du-te, dor, cu Dunărea, / Nu-mi mai strica inima. (POP.)

Ea nu voia să-i strice inima copilei și i-a cumpărat iar multe dulciuri.

A topi (**cuiva**) **inima** sau **a i se topi** (**cuiva**) **inima** sau **a se topi la inimă** (**de dragoste, de dor**) (Fig.) = A suferi foarte tare din dragoste:

Fața mi s-a vestejit. / Inima mi s-a topit! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A unge (**pe cineva**) **la** (sau **pe**) **inimă** (ori **la suflet**) (**cu miere, cu unt**). v. **unge.**

A(-i) merge (**ceva**) (**drept**) **la inimă** (sau **la suflet**). v. **merge.**

A(-și) face inimă rea (sau **amară** sau **sânge rău**). v. **face.**

A-i cădea inima în călcâi (sau **jos**) (Fig.) = A se speria:

Au căzut tuturor inimile gios cât nime n-avea nădeajde de izbândă, ce mâhniți toți și înspăimântați. (MIRON COSTIN)

– Vezi să nu-ți cadă inima-n călcâi!, zise bunicul.

A-i rămâne cuiva inima la... (Fig.) = A rămâne cu gândul la cineva sau la ceva care i-a plăcut:

Mie mi-a rămas inima la fata dumitale din casă. (P. ISPIRESCU)

– Văd că ți-a rămas inima la cel București. De ce-ai mai alergat acasă? (ILEANA CUDALB)

A-i spune inima. v. **spune.**

A-i ține cuiva inima (Pop.; fig.) = A-l consola:

Nu mai știa cum să-i țină inima, dar a reușit s-o liniștească.

A-i trece (sau **a-i da cu**) **un fier ars** (sau **roșu**) **prin inimă** (Fig.) = A-i produce cuiva, printr-o veste rea, neașteptată, o durere puternică:

Îi mai trecea apoi, parcă, și un fier roșu prin trup când vedea cum trec peste pod oameni, ba până chiar și care, fără ca să plătească creițarii cuveniți. (IOAN SLAVICI)

Dascălul bătea șeaua să priceapă iapa. Femeii îi dete un fier ars prin inimă. (P. ISPIRESCU)

Îndată îi trecu un fier ars prin inimă, gândindu-se că poate i-au călcat porunca. (*IDEM*)

A-i veni (**cuiva**) **inima la loc** (Fig.) = A-și reveni după un moment de (spaimă sau) descurajare:

Acesta, cum o văzu, îi veni inima la loc, fiindcă fata cam întârziase. (P. ISPIRESCU)

Îi veni puțin inima la loc numai când auzi câinii lătrând și glasul slugii strigând în curte [...] (ION AGÎRBICEANU)

A-i zburda (**cuiva**) **inima.** v. **zburda.**

A-l lăsa (sau **a-l îndura**) **inima** (Fig.) = A se îndupleca:

Fata cea mică a împăratului ar fi voit să se înduplece a crede cele ce îi spuneau surorile; dară n-o lăsa inima. (P. ISPIRESCU)

Știind că Pintea ceruse mâna Laurei și trecându-i prin mână telegrama, nu l-a lăsat inima

să nu fie cel dintâi care trimite familiei întregi felicitările cuvenite. (LIVIU REBREANU)

A-l seca (sau **a-l strica**) **la inimă** sau **a-i seca inima** (Pop.; fig.) = A provoca cuiva o durere sfâşiitoare:

Te-am îndrăgit de pe mers / Că-ţi e mersul legănat / La inimă m-au secat! (VASILE ALECSANDRI)

[...] *să punem pe flăcăii aceştia să ne pregătească o masă cumsecade, căci negreşit drumul trebuie să te fi secat şi pe dumneata la inimă.* (NICOLAE FILIMON)

Te seca la inimă. Dacă te afundai câteva minute în ea, scoteai pistolul şi îţi zburai creierii. (DAN LUNGU)

A-şi călca pe inimă (Fig.) = A face ceea ce raţiunea, pudoarea, demnitatea etc. ar trebui să te împiedice să faci:

Atât era acum de hotărâtă să plece mâine la Arad, încât îşi călcă pe inimă şi vorbi cu Gheorghe ca să rămâie în lipsa ei la pod. (IOAN SLAVICI)

Şi-a călcat totuşi pe inimă şi i-a spus: Să ne ajuţi la gospodărie, fată. (ZAHARIA STANCU)

A-şi face (sau **a-i face cuiva**) **inimă rea** = A se mâhni (sau a mâhni pe cineva):

Nu-ţi face şi d-ta atâta inimă rea, că odată avem să mergem cu toţii acolo. (ION CREANGĂ)

A-şi lua inima în dinţi (Fig.) = A învinge frica:

– Uite, frate Pricupescule, de ce venisem eu la tine, zic eu şi înghit în sec... apoi, îmi iau inima-n dinţi. (I. L. CARAGIALE)

Fata babei atunci şi-a luat inima-n dinţi şi a zis: – Las', mamă, că nu-i prădată lumea de bogăţii; mă duc să-ţi aduc eu şi mai multe. (ION CREANGĂ)

A-şi răcori (sau **a-şi săra**) **inima** (Pop.; fig.) = **a)** A spune cuiva ceva pe şleau, a spune ce are pe suflet:

Trebuia să-şi răcorească inima şi femeia i-a spus tot bărbatului.

b) A se răzbuna:

Şi voi mii de păsărele, / Ce ştiţi dorurile mele, / Faceţi cumva, cum voi ştiţi, / Inima de-mi răcoriţi. (POP.)

Vederea noilor noştri suverani mi-a răcorit inima. Să plângem cu înţelepciune şi să facem din lacrimile noastre rouă pe florile nevestejitelor speranţe! (GALA GALACTION)

Bună să-ţi fie inima! (Pop.) = Formulă de salut, folosită la întâlnire:

– Bună vreme, cumătro! Da' ce vânt te-a abătut pe-aici? – Bună să-ţi fie inima, cumătre, cum ţi-i căutătura... apoi da, nu ştii dumneata că nevoia te duce pe unde nu ţi-i voia? (ION CREANGĂ)

Bună să-ţi fie inima, Ionică! Dar văd că te-ai pus serios pe treabă! (CĂLIN KASPER)

Cât îi cere inima (Fig.) = Cât vrea:

Mâncară şi se veseliră cât le ceru inima. (P. ISPIRESCU)

Intenţiona să repare câteva camere pentru a mări şcoala şi să aducă un profesor mai bun: Nu poate să facă binele aşa cum îi cere inima – scria Ana Racoviţă fraţilor săi Ştefan şi Nicolae […] (ANASTASIE IORDACHE)

Cu inima uşoară = Fără griji, bine dispus; cu conştiinţa împăcată:

Iar el, cu inima uşoară şi mintea cuprinsă de un fel de beţie, umbla repede. (PETRU DUMITRIU)

Cu jumătate de inimă sau **cu inima pe jumătate.** v. **jumătate.**

Cu (sau **din**) **toată inima** sau **cu dragă inimă** = Cu tot sufletul, bucuros, cu mare plăcere:

Mă supun cu toată inima la slujba măriei-voastre, stăpână. (ION CREANGĂ)

Inimă de aur = Inimă bună, miloasă a omului înzestrat cu înalte calităţi:

Am fost blândă şi plină de tact şi în timp ce vorbeam mi-am dat seama ce inimă de aur are şi ce prieten bun mi-am făcut pe viaţă. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

Inimă dreaptă = Om drept, cinstit:

Băditţă inimă dreaptă, / Vino la noi câteodată. (POP.)

Inimă rea = Mâhnire, întristare, amărăciune:

Văzând că se prăpădeşte de atâta inimă rea, i s-a făcut bătrânei milă şi s-a gândit cum i-ar mai risipi gândurile negre. (I. L. CARAGIALE)

Ce stai, bade, cât colea, / Cu-atâta inimă rea? (JARNÍK-BÎRSEANU)

Inimă-albastră. v. **albastru.**

Pe inima goală (sau **nemâncată**) (Pfm.) = Pe nemâncate:

Că doar nu-ţi pleca de aici pe inima goală. (CALISTRAT HOGAŞ)

Cu barbaria şi cu civilizaţia se întâmplă ca şi cu faptul banal că nu poţi mânca două mere pe inima goală, ba nici măcar unul singur, căci a doua îmbucătură nu mai e într-adevăr pe „inima goală” [...] (TRAIAN CHELARIU)

INIŢIATIVĂ

A lua iniţiativa (sau **a avea iniţiativa**) (**unei lucrări**) = A începe o acţiune (primul sau) din îndemn propriu:

Au doară nu posed toate calităţile unui om de stat ? n-am patriotism, n-am experienţă, n-am elocinţă, n-am iniţiativă? (VASILE ALECSANDRI)

Ce fericire ar fi pentru ţară... când am dovedi că suntem în stare de a lua în mânile noastre nobila iniţiativă a acestei mari reforme sociale. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Din proprie iniţiativă = Fără a fi (îndemnat sau) silit de altcineva:

Aghiotantul ieşise afară, din propria-i iniţiativă, să roage pe domnii din coridor să facă linişte. (LIVIU REBREANU)

Curtea de la Alba Iulia a remarcat în privinţa Mădălinei Dumitru şi că aceasta s-a stabilit în Bucureşti din proprie iniţiativă [...] (GABRIEL ANDREESCU)

INSTANŢĂ

A băga istanţie (Îvp.) = A depune plângere*:*

La anul 1767 au băgat o istanţie o rugare tote satele şi tote pustele la Domnul cel de pământ (földesur) unde se pomeneşte şi despre Micherechiu în următoriul mod. (IZVORUL, nr. 32, 2011)

În ultimă instanţă = În cele din urmă:

Aşadar, tăcerea, muţenia este atributul misterului, al intangibilului şi, în ultimă instanţă, al idealului. (CRIȘU DASCĂLU)

Pentru ca ordinea legală să aibă sens, trebuie să existe o situaţie normală şi este suveran acela care decide în ultimă instanţă dacă această situaţie normală există în fapt. (CRISTIAN PREDA)

INTENŢIE

A avea intenţii serioase = a) A fi hotărât să facă ce şi-a propus:

Refugiaţii români aflaţi acolo nu păreau prea bucuroşi de sosirea mea, semn că noua putere din ţară avea intenţii serioase de lansare a relaţiilor româno-americane [...] (SILVIU BRUCAN)

b) A fi hotărât să ia în căsătorie pe cineva:

Are intenţii cu copila aceea cu ochii vineţi. (ION AGÎRBICEANU)

Domnişoara părea să-l simpatizeze, iar el, la a treia întrevedere, i-a făcut aluzii că ar avea intenţii serioase. (LIVIU REBREANU)

A face cuiva proces de intenţie. v. **proces.**

INTENŢIONA

Bine (sau **rău**) **intenţionat** = Cu intenţii bune (sau rele), cu gânduri bune (sau rele):

El e un om cam slab, cu ciudăţeniile lui, dar bine intenţionat, te asigur că e bine intenţionat. (G. CĂLINESCU)

Din miniştrii respectivi... alţii, mai ageri, dar şi mai rău intenţionaţi, au falsificat şi au călcat în picioare tot ce nu corespundea cu tendenţele lor. (AL. ODOBESCU)

INTERCEPTA

A intercepta mingea (sau **balonul**) (Spt.) = A opri mingea să ajungă la cel căruia îi era adresată:

Ghindă a interceptat o minge luftată de Kiriţă, a pasat în mijlocul careului, iar Albeanu a şutat [...] (CLIPA, vol.10, 2000)

INTERDICŢIE

A pune pe cineva sub interdicţie = A declara pe cineva incapabil să-şi exercite drepturile civile:

Este însă adevărat că opinia contrară are de partea sa, aşa cum am arătat, puternice argumente juridice. Aceasta deoarece o dată ce soţul a fost pus sub interdicţie operează o prezumţie de „insanitate permanentă." (IOAN LEŞ)

INTERES

A fi de mare interes = A fi de mare folos sau importanţă:

Articolele sale din „Viaţa Românească", citite şi astăzi, sunt de un mare interes. (MANUSCRIPTUM, vol. 12, 1981)

Astfel, o informaţie minoră din perspectiva generală (adică pentru presa naţională) poate fi de mare interes într-un plan particular (adică pentru presa locală sau specializată). (CRISTINA COMAN)

Criza globală a refugiaţilor devine de mare interes pentru Casa Albă. (http://www.romanialibera.ro/)

A fi în interesul cuiva = A fi spre binele cuiva:

Curtea din Viena nu avea niciun drept asupra bucăţii de pământ, pe care o cerea şi pe care în urmă a şi luat-o, era însă interesul apărării puternicului argument, pe care îşi întemeia cererea. (MIHAI EMINESCU)

Îţi spun în interesul reputaţiei dumitale, al fericirii dumitale! (G. CĂLINESCU)

A purta cuiva interesul (Înv.) = A avea grijă de cineva; a se interesa de cineva:

[...] *fruntaşul zărăndean „a purtat interesul cel mai viu pentru mersul bun şi înaintarea lui."* (VASILE RUS, ION CHIOREAN)

A-şi face interesele (Lpl.) = A fi preocupat numai de rezolvarea problemelor personale:

Acum nu mai sunt bun de nimic pentru ei; şi-au făcut interesele. (DUDU VELICU, ALINA TUDOR-PAVELESCU)

Am avut prea mulţi politicieni care, cu regret, au reuşit doar să-şi facă interesele, în detrimentul aspiraţiilor pe care le are poporul nostru. (http://jurnal.md/ro/import/)

Ce interes am? = Pentru ce să...:

Te-asigur că n-a ascultat. Ce interes ar avea? adaugă el cu un zâmbet liniştitor. (A. PHILIPPIDE)

INTEROGATORIU

A lua un interogatoriu = Totalitate a întrebărilor puse de un judecător unei părţi implicate într-un proces, care contribuie la rezolvarea cazului:

Anchetatorul penal are dreptul de a reţine persoana bănuită de săvârşirea unei infracţiuni şi de a-i lua un interogatoriu [...] (CODUL de PROCEDURĂ PENALĂ, 1998)

A doua zi mi s-a luat primul interogatoriu. (MIRCEA CARP)

INTESTAT, -Ă

A muri intestat = A muri fără a lăsa testament:

[...] *în materie de testament, lovea numai modalitatea, se legitima prin deosebita favoare de care se bucurau dispoziţiile de ultimă voinţă, într-o epocă în care împrejurarea de a muri intestat era o cauză de desconsiderare.* (MIHAIL ELIESCU, DORU COSMA)

INTIMITATE

A fi (sau **a trăi**) **în intimitatea cuiva** (sau **în intimitate cu cineva**) = **a)** A avea legături strânse de prietenie cu cineva:

Mi s-a spus că unchiul d-tale avea mari sume de bani în valută străină şi totuşi noi n-am găsit nimic. Cum îţi explici asta? D-ta care erai în intimitatea lui... – Eram în intimitatea lui, negreşit – sublinie Romulus [...] (LIVIU REBREANU)

b) (Euf.) A trăi împreună cu cineva având raporturi sexuale:

Poate că acolo, singur în intimitatea cu femeia, era ceea ce căuta el. (EMIL RAŢIU)

[...] *totul era întâmplător, pentru că nu exista o adresă unde ar fi putut să-şi trăiască intimitatea*. (AURORA LIICEANU)

INTRA

A intra (**cuiva ceva**) **în sânge.** v. **sânge.**

A intra (**cuiva**) **ceva în cap** = **a)** A se convinge de ceva:

Greu i-a intrat în cap că ar fi vremea să se cuminţească.

b) A reţine ceva:

Nu pot să cred că până acum nu ţi-a intrat în cap ideea de bază [...] (BEBE MIHĂESCU)

c) A fi obsedat de o idee:

I-a intrat în cap că trebuie s-o batjocorească şi el, încă de astă-iarnă, când au fost la Bucureşti. (LIVIU REBREANU)

A intra (sau **a băga** ori **a se băga**) **la stăpân.** v. **stăpân.**

A intra (sau **a cădea**) **în** (ori, înv. **întru**) **păcat** sau (rar) **a da de păcat** = A comite o nelegiuire, o faptă urâtă:

Lipseşti din ochii mei, că intru acuşi într-un păcat! (VASILE ALECSANDRI)

După ce, în articolul său de la 19 curent, afirmă din nou urbi et orbi că partidul liberal, îndată ce un fiu al său cade într-un păcat, îl sacrifică pe altarul patriei, ca odinioară Brutus de clasică memorie […] (MIHAI EMINESCU)

A intra (sau **a fi**) **de serviciu.** v. **serviciu.**

A intra (sau **a se băga, a se vârî**) **în sufletul cuiva** (Fam.) = **a)** A plictisi pe cineva cu amabilităţi şi insistenţe:

Frizerul n-o mai suporta pentru că ea avea obiceiul să-i intre mereu în suflet, fiind prea prefăcută.

b) A-i deveni cuiva drag:

Codrul, izvoarele, satul din cale intraseră de mult în sufletul lui Eminescu. (G. CĂLINESCU)

A intra (sau **a se băga, a se vârî**) **într-o belea** (sau **chichion**, **încurcătură, impas, necaz**) = A avea de îndurat un necaz, o încurcătură etc.:

Acum iaca în ce chichion am intrat. (ION CREANGĂ)

– Dragul meu căluţ, la grea belea m-a vârât iar Spânul!... (*IDEM*)

– Apoi dar... dăă!... fă cum ştii; numai să nu ne bagi şi pe noi în belea. (*IDEM*)

Iaca în ce încurcătură am intrat... Nici tu sat, nici tu târg, nici tu nemica. De ce mergi înainte numai peste pustietăţi dai. (*IDEM*)

– Judecătorul e foarte supărat… Ai intrat în belea mare cu dânsul… (LIVIU REBREANU)

A intra boala în cineva (sau **în oasele cuiva**) = A da boala în cineva, a se îmbolnăvi:

Mare boală-mi intră-n oasă [= oase]. (ŞEZĂTOAREA, I)

A intra ca în brânză (Fam.) = A nu întâmpina nicio rezistenţă:

Au intrat ca prin brânză, nu au simţit nicio rezistenţă din partea ruşilor, care s-au retras în stânga şi s-au îndepărtat de Odessa. (IOAN T. MORAR)

Au intrat ca-n brânză în proprietatea noastră! (http://m.cugetliber.ro/)

A intra chezaş (Înv.) = A deveni garant:

[...] *însă eu, Precup, am intrat chezaş pre uneheaşul* [unchiaşul] *Stan cel bătrân.* (ANDREI OŢETEA, ŞTEFAN PASCU)

A intra cu sila la cineva = A veni nepoftit şi cu insistenţă:

Ţiganii s-au strâns buluc la poartă, dar n-au îndrăznit să încerce a intra cu sila, mărginindu-se a striga [...] (RADU ROSETTI)

A intra de serviciu = A începe garda la un spital, o unitate militară etc.:

În anul 1934, când am intrat în Serviciul S., acesta era împărţit în două despărţăminte. (MARIAN ŞTEFAN)

Ofiţerul intra de serviciu abia peste două zile.

A intra epitrop. v. **epitrop.**

A intra în (ori **la**) **cheltuială** sau **cheltuieli =** A face cheltuieli:

Te-ai hotărât a intra în cheltuiala unei nunţi? (VASILE ALECSANDRI)

Toate chefurile astea, din zi în zi mai costisitoare, l-au aruncat pe Abu-Hasan în cheltuieli. (I. L. CARAGIALE)

A intra în (sau **sub**) **stăpânirea cuiva** = A ajunge în puterea cuiva:

Neguţătorul a murit, şi Abu-Hasan a intrat în stăpânirea avuţiei pe care o grămădise tată-său o viaţă întreagă. (I. L. CARAGIALE)

Singura cetate din regiune care a intrat, pentru o vreme, în stăpânirea domnilor munteni este Severinul. (MARIAN COMAN)

A intra în agonie = A se lupta cu moartea:

Manu m-a recunoscut la sosire, un minut, afabil, şi a intrat în agonie. (PETRE PANDREA)

A fost chemat de urgenţă doctorul Măldărescu, dar acesta nu i-a mai putut acorda pacientului niciun fel de ajutor, deoarece, spre seară, a intrat în agonie. (http://www.ziartricolorul.ro/)

A intra în cârd cu cineva = A face afaceri dubioase cu cineva:

El se păzea să mai intre în cârd cu asemenea oameni.

A intra în favoarea (înv. **favorul** sau **în graţiile cuiva**) = A deveni cuiva plăcut, simpatic:

Clienţii de la mese, ca să poată intra în graţiile fetei patronului, repetă comanda de câte două ori şi chiar de trei ori. (ION MINULESCU)

Intrat în graţiile voievodului, tânărul nobil părea a se fi apropiat hotărâtor de un viitor comun cu Merinda [...] (ADRIAN VOICU)

A intra în foc pentru cineva = **a)** A se expune la un mare pericol pentru cineva:

El, care nu râdea niciodată, când auzea că vin turcii asupra noastră, că se năpustea păgânii ca vijelia, când cu gândul nu gândeai, el de bucurie începea să cânte şi să joace ca un copil. Intra în foc, domnule, parc-ar fi mers la nuntă. (ION GHICA)

b) A garanta pentru cineva:

Cântăreţul era în stare să intre în foc pentru ea.

A intra în groazele morţii (Îvp.) = A fi cuprins de frică la apropierea morţii:

Împăratul, cum văzu pe Ţugulea, intră în groazele morţii. (P. ISPIRESCU)

Dar şi Cuza, dar şi poporanii i-au băgat în groazele morţii. (NICOLAE IORGA)

A intra în gura lumii (sau **satului, mahalalei**)**.** v. **gură.**

A intra în joc (sau **în horă**) (Fig.) = A se amesteca într-o afacere:

Toate bune şi frumoase; dar mult stimaţii mei amici, dr. Vaida şi Goldiş, sunt cel puţin intraţi în horă şi trebue să joace... Dar eu?... eu ce căutai ca să mă vâr în joc? (I. L. CARAGIALE)

A intra în materie. v. **materie.**

A intra în pământ = A muri. (Fig.) A dispărea:

– Nu ştiu, părerea m-a amăgit, ori am auzit mai multe glasuri? Dar ce Dumnezeu?! Parc-au intrat în pământ... Unde să fie? (ION CREANGĂ)

Când, iară nu se mai văzu. Nu se ştiu ce se făcu. Pare că intrase în pământ. (P. ISPIRESCU)

A intra în pământ de ruşine (Fig.) = A-i fi foarte ruşine:

Domnul se uită la mine cu nişte ochi osteniţi. Intrasem în pământ. Când deschise gura, mi se păru că mă şi înghite. (BARBU DELAVRANCEA)

Împărăteasa se rușină, plecă ochii în jos și se gândi: „Dar dacă o ghici și la ce m-oi fi gândit înainte, intru în pământ! De câte ori n-am dat dracului sfaturile împărăției când nu se mai isprăveau până după miezul nopții.” (*IDEM*)

A intra în platcă (sau **a fi de platcă**). v. **platcă.**

A intra în posesie (Jur.) = A lua în stăpânire un bun imobil sau mobil în urma acordării dreptului de judecată:

În astfel de situație cumpărătorul bunului are același drept de a intra în posesie ca și creditorul garantat, în condițiile prezentului titlu. (LEGISLAȚIA ROMÂNIEI, vol. 2, 1999)

A intra în război (sau **în luptă, în acțiune** etc.). v. **război.**

A intra în serviciu. v. **serviciu.**

A intra în spital = A se interna (în spital):

O luase sub ocrotirea ei pe Evantia, din ziua în care intrase în spital. (JEAN BART)

A intra în vigoare. v. **vigoare.**

A intra în vorbă (**cu cineva**) sau (reg.) **a se da în** (sau **la**) **vorbă** ori **a se lua în** (ori **la**) **vorbă** (**cu cineva**). v. **vorbă.**

A intra în vorbă cu o fată = A începe să facă curte unei fete. (Pex.) A-i face propuneri de căsătorie:

Miai al nostru intră în vorbă cu Aristița lui Bâzdoveică. (MARIN PREDA)

A intra la (sau **în**) **griji** (Pfm.) = A fi îngrijorat:

Băiatul intra din nou la griji și supărare. (PERICLE PAPAHAGI)

A intra la apă. v. **apă.**

A intra la gânduri = A deveni suspicios:

Îl îngrijește pe pretenaru’ ăsta al meu nevasta de-a doua ceva de speriat, că intra la gânduri să se despartă de Vanda, să-și caute alta, mai de casă. (STELIAN TĂNASE)

A intra la idei (sau **la idee**)**. v. idee.**

A intra la tocmeală cu cineva. v. **tocmeală.**

A intra pe mâna cuiva (Fig.) = **a)** A ajunge la discreția cuiva:

Nu exista oare primejdia de a intra din nou pe mâna celor care ne nenorociseră vreme de câteva decenii? (http://www.contributors.ro/)
b) A fi luat la bătaie*:*

Dacă intri pe mâna lui, n-o să scapi prea ușor.

A intra sub judecată. v. **judecată.**

A intra (sau **a cădea**) **mesa** = A se lăsa păcălit, a ajunge într-o situație neplăcută, de care profită alții:

Cu toate astea, am intrat mesa, se văicări el, am intrat și nu pot afla mângâiere. (MATEIU I. CARAGIALE)

A intrat murga în sat = S-a înserat:

Au stat la pândă de când a intrat murga-n sat până în zori.

A(-i) intra cuiva în voie, (rar) **a intra în voile cuiva =** A satisface toate dorințele, gusturile cuiva:

Și numai în câteva zile așa se schimbase, încât nu o mai cunoșteai; din rumenă și veselă ce era, ajunsese de se ofilise și nu-i mai intra nimeni în voie. (P. ISPIRESCU)

Era un boier poznaș, căruia nu prea putea să-i intre în voie oricine. (*IDEM*)

A-i intra (sau **a i se băga cuiva**) (**pe**) **sub piele** ori **a intra** (sau **a se băga**) **pe sub pielea cuiva** (Fig.) = **a)** A câștiga bunăvoința cuiva (prin mijloace dubioase):

Ca să-i intru pe sub piele și să nu mai stăruie să fiu alungat, mă înclinai și mai adânc în fața ei. (IOAN SLAVICI)

Ce făcu dascălul, ce drese, se dete pe lângă muma copiilor și, cu șoșele, cu momele, îi

intră pe sub piele şi se înădi cu dânsa. (P. ISPIRESCU)

Afurisitul! şi-a spus ea, n-ar avè noroc! cum i-a intrat el şi lui Tica sub piele, cu întrebările lui [...] (MARTA PETREU)

b) A câştiga prin insistenţe şi servicii bunăvoinţa cuiva:

Invidios pe cei din jur, încercă să-i intre contelui pe sub piele ca să câştige astfel o funcţie la curtea sa. (ION NĂLBITORU)

A-i intra (**cuiva**) **un morcov** (sau **morcovul**) **=** A avea emoţii; a-i fi frică:

– N-ar strica să vă mor în braţe – V-a intrat morcovul, domnule Comandant? (PAUL GOMA)

N-a intrat vremea (**n-au intrat zilele**) **în sac** (Pfm.) = Este timp destul. Nu e nicio grabă:

Da' o să-mi zici că cu încetul se face oţetul, ori că mai rabdă, că n-a intrat zilele-n sac. (I. L. CARAGIALE)

Parcă a intrat în pământ sau **parcă l-a înghiţit pământul** = Se spune despre cineva sau ceva care a dispărut fără urmă, care nu poate fi găsit cu niciun preţ:

Am strigat la el, până ce-ai ieşit dumneata; ş-acuma nu-i, parc-ar fi intrat în pământ. (MIHAIL SADOVEANU)

Parc-au intrat în pământ... Unde să fie, unde să fie? (ION CREANGĂ)

INTRIGĂ

A face (sau **a băga, a vârî** ori **a iscodi**) **intrigă** (Pfm.) = A încerca să realizeze un scop prin intrigi:

– Aia e, soro, aia eee... că tu eşti femeie cinstită la casa dumitale şi vine duşmanca şi bagă intrigă la bărbat, că te culci cu nu-mai-ştiu-cine şi nu-mai-ştiu-cuum... (G. M. ZAMFIRESCU)

IORDAN

A se ţine de iordane (Arg.) = A minţi:

Nu-l mai credea nimeni, că prea se ţinea de iordane toată ziua.

A umbla cu iordane (Fam.) = A spune vorbe goale. A se ţine de lucruri neserioase:

Lasă-ne, bre, cu iordane d-astea! Discutăm concret pe 25 septembrie când vedem cine se aliniază la start. (http://www.daciaclub.ro/)

IORGA

A umbla iorga (Buc.) **=** A umbla mereu, fără astâmpăr:

Nu-i mai dai de capăt moşului, căci umblă iorga de vreo săptămână.

IORGUSA

A umbla iorgusa (Reg.) = **a)** A se agita mult pentru a obţine ceva:

[...] *umblă iorgusa primprejur, trăgând nădejde să se capete cu ceva.* (ŞEZĂTOAREA, V)

Degeaba umbli iorgusa, că tot n-ai s-ajungi la capăt cu el.

b) A umbla de colo-colo, fără rost:

– Mai stai acasă şi nu mai umbla iorgusa cât e ziua de mare!

IOTĂ

Nici (**o**) **iotă** (Pop.) = Deloc, câtuşi de puţin, nimic:

– Dragul meu Greucene, răspunse împăratul, nu pot să schimb nicio iotă, nicio cirtă [(pop.) lucru foarte mic, neînsemnat] *din hotărârea mea.* (P. ISPIRESCU)

Nu ieşise cu nicio iotă din literele reci ale regulamentelor şi rămăsese surd la plângerile şi necazurile soldaţilor. (EUSEBIU CAMILAR)

N-au voie... a schimba o iotă măcar din textul meu. (I. L. CARAGIALE)

IPOLIPSIS

A avea ipolipsis asupra cuiva (sau **la cineva**) = A avea trecere, a fi în mare cinste la cineva:

Făceam, cum zic, versuri pe moarte, zece do para, dar eu nu le-aş fi dat nici pe zece parale unul, pentru că le aveam dimpreună cu mine la mare ipolipsis [(înv.) trecere, consideraţie, vază] *(după cum se vorbea p-atunci).* (I. HELIADE RĂDULESCU)

IRGHIE

A avea irghie la burtă (Reg.) = A putea să bea mult, fără să se îmbete:

Turna în el ca-ntr-un butoi, de parcă ar fi avut irghie la burtă.

IRONIE

Ironia sorții (sau **soartei**) = Joc neașteptat al întâmplării:

Ironia sorții e că scriitorilor menționați până să ajung la „cazul Tolstoi" nu le este indiferentă soarta USR [...] (AURA CHRISTI)

Astfel, ironia soartei a *făcut ca tata să fie arestat, nu cum se temuse, pentru delict de vorbire, ci pentru delict de gândire.* (SANDA SÂNTIMBREANU)

ISCĂLITURĂ

A plăsmui iscălitura altuia (Înv.) = A falsifica semnătura cuiva:

– Ei au alcătuit cărțile și au plăsmuit iscălitura? – Asta nu pot ști cu adevărat, luminate Doamne, și n-aș putea pune mâna pe cruce, arătând pe cineva anume. (MIHAIL SADOVEANU)

ISON

A cânta p(r)e ison (Spc.; Ban.) = A cânta pe un ton gros, din gât, care acompaniază cântecul din fluier:

Numai el știa să cânte pe ison.

A ține (cuiva) isonul = a) A acompania o melodie:

[…] *se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună și cânta de răsuna lacul: „Frunzuliță lobodă, of! țațo, gura lumii slobodă!" iar părintele lucra din lopeți și-i ținea isonul pe glas al optulea...* (I. L. CARAGIALE)

b) (Fam.) A aproba, a susține faptele cuiva:

[…] *și seara, când vine cireada de la câmp, cumpăna puțului, scârțâind neunsă între furci, ține isonul berzelor de pe coșare, ale căror ciocuri, răsturnate pe spate, toacă de-ți iau auzul.* (DUILIU ZAMFIRESCU)

ISPITI

A-și încerca (sau **a-și ispiti**) **norocul.** v. **încerca.**

ISPRAVĂ

A face ispravă = A duce la bun sfârșit o misiune:

Numai așa se poate face ispravă, căci, explică el : „nu se poate face nimic cu un neam din ai cărui fii o parte mare sunt mai într-o linie cu vitele pe care le păzesc". (NICOLAE IORGA)

De nicio (sau **nici de o**) **ispravă** = Care nu e bun de nimic, care nu inspiră încredere:

Taci, nebună bătrână ce ești, că numai vorba-i de tine... nu ești nici de-o ispravă. (VASILE ALECSANDRI)

Fără nicio (sau **vreo**) **ispravă** = Fără niciun rezultat:

Mă tem să nu te întorci fără nicio ispravă. (P. ISPIRESCU)

Acest pârâiaș neînsemnat... se repede ca să îmbrățoșeze pre mândrul râu, pre care îl curtenește de atâția ani fără vreo ispravă. (C. NEGRUZZI)

ISPRĂVI

Am isprăvit! = Nu mai stau de vorbă!:

– Da mie nu-mi trebuie păpușă. Ai isprăvit? – Am isprăvit... Asta nu-i frumos, Olguța! Ce-are să spună tante Alice! (IONEL TEODOREANU)

Isprăvește odată! = Taci! Termină!:

– Haide, isprăvește odată și mișcă-te de aici. (TUDOR ARGHEZI)

Doamne, isprăvește odată istoria asta! Sunt trei după douăsprezece și mă leșin de somn […] (I. L. CARAGIALE)

S-a isprăvit = a) Ai dreptate, așa e:

Fie cum zici. S-a isprăvit.

b) Nu mai e nimic de făcut:

S-a isprăvit, Sfinte Petre, mă simt zdrobit de atâtea plimbări! (I. L. CARAGIALE)

[…] *o să le facă rochii de doliu la toate; o să mai dea și pentru ce nu-i vine în minte acum și cu asta s-a isprăvit!* (ION MARIN SADOVEANU)

IŞLIC

A călca pe colţul işlicului sau **a pocni la coada işlicului** (Înv.) = A jigni:

Mă picneşte [(pop.) a atinge, a nimeri pe cineva cu o lovitură bine ţintită], *vorba de pe vremuri, la coada işlicului.* (I. L. CARAGIALE)

Nevastă! Nu mă călca pe colţul işlicului. (ANTON PANN)

IŢĂ

A descurca iţele (Pfm.) = A rezolva o problemă complicată:

Vedeţi, domnilor, că am şi eu dragoste pentru Bucureşti şi această dragoste nu e numai de a discuta şi a descurca iţele încurcate ale comunei Bucureşti. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A fi în patru iţe (Pop.) = A fi beat:

Seara, când venea acasă de la cârciumă, el era mereu în patru iţe şi căuta scandal.

A încurca cuiva iţele (Pfm.) = A strica planurile cuiva; a produce confuzie, a complica lucrurile:

Are dreptate. Să mai muncesc încă o zi. Să vedem. De ce să încurc iţele? (MARIN PREDA)

[…] *se-nţelege că o politică începută în dileme şi contraziceri căta să se încurce din ce în ce mai mult în propriile sale iţe*. (MIHAI EMINESCU)

A se încurca iţele (Pfm.) = Se foloseşte atunci când o problemă se complică:

S-au adunat atâtea în viaţa ta, încât nu mai ştii ce a fost bine sau rău, unde ai fost tu sau au fost alţii, de ce ţi s-au încurcat iţele, care e nodul pe care trebuie să-l dezlegi. (CONSTANTIN CUCOŞ)

IUBIT

A-i face cuiva de iubit (Pop.) = A face cuiva farmece de dragoste:

Baba ştia să le facă fetelor din sat de iubit şi multe i-au călcat pragul.

IUFT

A rămâne iuft de parale (Înv.) = A nu mai avea niciun ban:

[…] *rămânem iuft de parale.* (ANTON PANN)

IUSDĂNIT, -Ă

A fi iusdănit de mă-sa (Reg.) = A avea ghinion în toate:

Orice făcea, nimic nu-i ieşea, de parc-ar fi fost iusdănit de mă-sa.

IUREŞ

A da iureş (sau **iureşul**) = A da năvală, a năvăli:

În ceea ce priveşte atacul pe puntea inamică, asta depinde de modul în care se dă iureşul. (CAMIL PETRESCU)

Zburam, loveam, dam iureş şi-n crunta bătălie / Mă zvârcoleam întocmai ca trăznetu-n mânie. (AL. MACEDONSKI)

IUŞCĂ

Iuşcă de femeie (Rar) = Femeie temperamentală sau plină de şiretenie:

Tu eşti mititică şi trebuie să fii o iuşcă de femeie! (CEZAR PETRESCU)

IUTE, IUŢI

Iute de fire (Fig.; d. oameni) = Care nu se poate stăpâni:

Totuşi, deşi (roaba) nu era prea uşor de manevrat, el a reuşit, fiind deosebit de iute din fire. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

După ce trăsura se opri la scară, bătrânul adause: – Eşti cam iute din fire. (DUILIU ZAMFIRESCU)

IUŢI

A se iuţi ca piperul (Pop.; d. oameni) = A se supăra:

După cele auzite, femeia s-a iuţit ca piperul şi n-a mai scos o vorbă.

Se iuţeşte tărâţa în borş (Pop.; d. oameni) = A se înfuria:

[…] *şi s-a iuţit tărâţa în noi, dar în loc să facem ce trebuie, mai dăm câte un interviu la presă şi bagăm, desigur, pentru „imagine", lua-o-ar dracu, ca să dăm scuipat la furcă puterii.* (http://stimtot.ro/)

IVEALĂ

A ieşi la iveală = A apărea, a se înfăţişa:

Dacă mai e ceva bun în tine, să iasă la iveală. (LUCIA DEMETRIUS)

Ieşi, bădiţă, la iveală. (ŞEZĂTOAREA, III)

A scoate (sau **a da**) **la iveală = a)** A da pe faţă, a face evident:

A scoate la iveală... acest mare şi definitiv adevăr este datoria tuturor. (CONTEMPORANUL, 1950, nr. 185)

(Cu pronunţare regională) *Ideile nouă au trebuinţă de cuvinte nouă, dar nevoia trebuia să le deie la ivală.* (ALECU RUSSO)

b) A face să fie văzut, cunoscut; a arăta (ceva care era ascuns):

Nu-l lăsa nicidecum să scoaţă inelul la iveală. (P. ISPIRESCU)

O aduseră cu nepusă în masă, căci ei nu-i prea era voia să se dea la iveală îmbrăcată în pielea de măgar. (*IDEM*)

IVI

A se ivi între obraze (Înv.) **=** A se vedea la faţă:

Părintele Bimbirică s-ar mai împrieteni şi el cu oameni, i-ar da inima şi lui să mai iasă şi el la obraze, cum se zice; (P. ISPIRESCU)

A se ivi pre sine (Înv.) = A se declara:

Că Dumnezeu în cuvântul său aşa a ivit pre sine, cum aceşti trei unul de altul să fie semeliuri sau obraze osebite, acel un Dumnezeu de vecie. (LAJOS TAMÁS)

IZBELIŞTE

A fi (sau **a se găsi**) **în izbeliştea vântului** (sau **a primejdiilor**) = A fi, a se găsi într-un loc bătut de vânturi (sau expus primejdiilor):

Casa... era în izbeliştea vântului, la o coadă de iaz îngheţat. (MIHAIL SADOVEANU)

În ceasul acela, nu mai erau străini, orfani, săraci şi-n izbeliştea nenorocirilor. (AL. VLAHUŢĂ)

A lăsa de izbelişte = A lăsa la voia întâmplării, părăsit de toţi, fără supraveghere:

Şi l-a lăsat Moartea de izbelişte să trăiască: Cât e lumea şi pământul, / Pe cuptor nu bate vântul. (ION CREANGĂ)

Patronul conta pe el până în pânzele albe, nu plătea cât ar fi meritat treaba asta, dar nici nu-l lăsa de izbelişte. (G. BĂLĂIŢĂ)

IZINĂ

A băga pe cineva în izină = A-l înfricoşa foarte rău:

Nu ştiu plină de rugină, / [puşca] *Bagă potera-n izină.* (POP.)

A scoate pe cineva din izină = A-l ridica deasupra nevoilor:

Iar am păşit cu stângu […], *din pricina cloanţei ăleie şi acu nu mai e nimic de făcut că de rândul trecut m-ai scos din izină* […] (UNIVERSUL LITERAR, XXXVI, nr. 23, 1920)

A scoate rufele din izină = A le spăla foarte bine, până se albesc:

Gospodina a reuşit să scoată rufele din izină şi le-a întins să se usuce.

IZLAZ

A-şi trece viaţa în izlaz (Pop.; d. oameni) = A-şi pierde vremea (huzurind):

Toată viaţa şi-a trecut-o în izlaz şi acum a rămas pe drumuri.

IZMANĂ

A da izmene pe călător (Pop.) = A încredinţa ceva de preţ unei persoane necinstite:

Fusese [garsoniera] *a părintelui Stăniloae, preot şi teolog celebru. Iar acum ne înfiinţaserăm, eu şi iubita mea, izmene pe călător.* (FLORIN IARU)

Se confirmă aşadar teoria conform căreia izmenele pe călător reprezintă liantul de bază al maidanezului politic. Trăiască Galileo, cel care ne-a învăţat forma pământului şi a izmenelor pe călătorul politic! (http://www.romanialibera.ro/)

A fi cu izmenele pe băţ (Pop.) = A fi foarte sărac:

Bietul om, acum la bătrâneţe e cu izmenele pe băţ şi nimeni nu se-ndură să-l ajute cu ceva.

A lăsa (pe cineva) cu izmenele dezlegate. v. **lăsa.**

Î

ÎMBĂTA

A (**se**) **îmbăta cu apă rece** (sau **chioară**) = **a)** A (se) zăpăci:

În zadar marele om de stat caută să îmbete lumea cu apă rece. Publicul nostru în scurt timp a făcut de multe ori trista experienţă a acestui fel de îmbătare gratuită; (MIHAI EMINESCU)

b) (Pfm.) A (se) înşela, a amăgi cu vorbe goale:

Ei ! Să lăsăm frazele, nene Caţavencule! Astea sunt bune pentru gură-cască... Eu sunt omul pe care d-ta să-l îmbeţi cu apă rece? (I. L. CARAGIALE)

Şi aceştia vă ameţesc cu vorbe şi vă îmbată cu apă rece. (MIHAI EMINESCU)

A (**se**) **îmbăta cuc** (sau **clei, criţă, crup, lulea, tun, turtă**) (Pfm.) = A (se) îmbăta foarte tare:

Bucătăreasa mare, mama Floricăi, suflecată până-n genunchi şi cu un linguroi uriaş în mână, umbla printre mesele încărcate, lăudându-şi mâncările şi chiuind la întrecere cu Zenobia care, de mândră că era soacră mare, se îmbătase tun. (LIVIU REBREANU)

Mergând la Tanasă potcovarul, să-i firitisească [(înv.) a felicita; a cinsti cu băutură (pe cineva)] *ţiganca, de ziua ei, părintele a dus cu el un clondir de rachiu, l-a îmbătat turtă pe fierar, iar pe ţigancă a făcut-o „preoteasă”.* (MIHAIL SADOVEANU)

Şi(-i) mai dete unul, şi încă unul, până îl făcu cuc. Se îmbătă boierul de se coclise turtă. (P. ISPIRESCU)

A se îmbăta lesne (Pfm.) = A nu ţine la beţie:

Bărbatul s-a îmbătat lesne şi vorbea vrute şi nevrute.

ÎMBĂTRÂNI

A îmbătrâni în vatră. v. **vatră.**

ÎMBÂCSIT, -Ă

A fi (**cam**) **îmbâcsit la minte** (Pfm.) = A fi prost:

E o femeie îmbâcsită de idei republicane, care jură întotdeauna pe statuia Libertăţii din Ploieşti. (IONEL OPRIŞAN)

Nu pari îmbâcsit la minte, de ce te faci niznai? (http://www.gsp.ro/)

Mihai Răzvan Ungureanu l-a criticat dur marţi seara pe Crin Antonescu, precizând că în opinia liberalului România este o „colonie” şi că „numai o minte îmbâcsită de ceauşismul cel mai negru” poate gândi aşa. (http://www.bucharestherald.com/)

ÎMBÂRLIGA

Am îmbârligat-o (Fig.) = Se spune atunci când intri într-o mare încurcătură:

Acuma ai îmbârligat-o... l-ai contrazis pe apostolul PSD […] *De ce s-o îmbârlig? Mi-am scris numai părerea mea că doar suntem oameni liberi* […] (http://www.virtualarad.net/)

ÎMBINA

Se îmbină (sau **se luptă**) **ziua cu noaptea** (Pfm.) = Se spune când începe să se facă ziuă:

La ora la care ziua se îmbină cu noaptea dincolo de perdele, m-am trezit cu un gol în stomac şi cu o durere de cap şi greaţă. (BEATRIS SEREDIUC)

Ei au plecat grăbiţi când se lupta ziua cu noaptea.

ÎMBLĂCIU

A-i măsura (**cuiva**) **vorba cu îmblăciul** = A nu înţelege nimic din ce spune cineva:

– Apoi na, zise Ipate. Măsură-i vorba cu îmblăciul. Balan să-ţi aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbeşti desluşit. (ION CREANGĂ)

ÎMBOLNĂVI

A se îmbolnăvi de deces (Gmţ.) = A muri:

Ducesa s-a îmbolnăvit... de deces!!! (http://sebitoma.blogspot.ro/)

ÎMBRĂCA

A (**se**) **îmbrăca bine** = A (se) îmbrăca cu haine fine, de calitate. A (se) îmbrăca la modă:

Îmi plac toate dacă sunt drăguţe şi dacă se îmbracă bine, sunt blonde şi au braţe drăguţe e şi mai bine. (N. STEINHARDT)

Altfel, se îmbrăca bine, cu gust, deşi purta pantofi de piele de şarpe, vara! (CONSTANTIN ŢOIU)

A îmbrăca (**pe cineva**) **cu uşa** (Pop.; fig.) = A face pe cineva să plece:

Enervat, bărbatul a fost nevoit s-o îmbrace cu uşa şi să n-o mai primească pe femeie.

A îmbrăca păşunile cu vite (Pop.; fig.) = A scoate la păscut un număr mare de vite, în raport cu suprafaţa păşunii:

Îmbrăcatu-s-au păşunile cu oi şi văile vor înmulţi grâul. (https://unsufletortodox.wordpress.com/)

A îmbrăca pe cineva (Pop.; fig.) = **a)** A-l îmbogăţi:

Hărnicia şi priceperea l-au îmbrăcat bine pe negustor.

b) (Pop.; fig.) A-l împovăra cu o sarcină:

Omul avea destule de făcut şi nu mai trebuia să-l îmbrace cu trimiterea la cumpărături.

A îmbrăca ziua (Pop.; fig.) = A face cât mai multe lucruri utile pe parcursul zilei:

El povestea că în tinereţe ştia să îmbrace ziua, dar acum s-a lenevit.

ÎMBREDELI

A se îmbredeli cu cineva = A avea o relaţie amoroasă cu cineva:

Tot satul ştia că băiatul şi fata se îmbredeliseră de ceva vreme, dar ei nu se gândeau încă să facă nunta.

Mi s-au îmbredelit băierile = Mi s-au încurcat treburile, de nu le mai pot desface:

Femeia a făcut ce a făcut şi acum i s-au îmbredelit băierile.

ÎMBROBODI

A îmbrobodi pe cineva (**la ochi**) = **a)** A cuceri pe cineva:

Să-ţi fac eu un lucru, ascultă la mine, / Să trăieşti cu dânsul încă şi mai bine. / Îl îmbrobodeşti, ştii, chiar ca p-o muiere, / Îl pui în cap ţestul şi rabdă-n tăcere. (ANTON PANN)

b) A înşela:

V-au îmbrobodit şi pe voi, măi feciori... râse Cocoran. (EUSEBIU CAMILAR)

Dacă erai înţeles cu ei şi-ai vrut să mă îmbrobodeşti, atunci eşti un pungaş. (ION PAS)

Spui tu drept, mamă, nu mă îmbrobodeşti cu vreo minciună? (GALA GALACTION)

ÎMBUCA

A îmbuca două ţevi = A le introduce una într-alta:

Nişte bolte ogivale ce se îmbucau între ele. (AL. ODOBESCU)

Instalatorul a reuşit cu greu să îmbuce cele două ţevi.

A îmbuca precum lupul (sau **lupeşte**) = A mânca cu lăcomie:

Iară eu, mâncând lupeşte, mă făceam smerit şi numai râdeam în mine, mirându-mă tot atunci de ghibăcia minciunilor ce potrivisem […] (ION CREANGĂ)

ÎMPĂCA

A se împăca cu gândul (Pop.) = A ajunge la o înţelegere, la un acord; a se învoi:

Merse, merse, prin câmpii cu inima plină de foc pentru măiastra lui, trecu prin păduri, şi nu se putea împăca cu gândul că n-o să-şi mai poată vedea odorul. (P. ISPIRESCU)

Mama a început să se împace cu ideea aceasta. (CEZAR PETRESCU)

ÎMPĂNA

A împăna un lan (**cu secerători**) = A aşeza secerătorii la locurile lor: *După ce a împănat lanul bine, ei au început să secere grâul.*

ÎMPĂRŢI

A împărţi două paie la trei măgari (Pop.; gmţ.) = A împărţi o cantitate (de alimente etc.) sau o sumă infimă (de bani) între două persoane:

Pentru că era evident că-n ziua în care Neranţula va fi liberă, noi n-o să putem împărţi două paie la trei măgari, cum zice proverbul, şi nicio femeie cinstită, între doi bărbaţi cinstiţi. (PANAIT ISTRATI)

A nu avea ce împărţi (sau **a nu avea nimic de împărţit**) **cu cineva** = A nu avea nimic în comun cu cineva:

Nu-ţi vreau nici rău, nici bine, / N-am ce împărţi cu tine. (VASILE ALECSANDRI)

Eu cu ierbile poienii / N-am nimic de împărţit, / Jale mi-i că moldovenii / Încă nu s-au înfrăţit. (A. MATEEVICI)

Nu mai avem nimica de-mpărţit împreună! (I. L. CARAGIALE)

ÎMPĂTRA

A o împătra cu ceva (sau **cu cineva**) (Rar) = A o păţi. A da de bucluc:

Am împătrat-o cu el şi nu ştiu ce-o să fac acum.

ÎMPIELIŢAT, -Ă

Drac împeliţat = Se spune despre un copil neastâmpărat, poznaş, obraznic:

Acu să pleci că te iau şi eu la bătaie, drac împieliţat ce eşti! (LIVIU REBREANU)

Ce ochi de drac împieliţat avea Mogâldea; şi ca un viezure îşi răsucea capul – o clipă n-avea astâmpăr. (AL. VLAHUŢĂ)

Din ochi scântei slobozea,/ Flocii pe cap îşi zburlea, / Încât semăna a fi / Diavol împeliţat. (CONSTANTIN STAMATI)

ÎMPIEDICA

A i se împiedica (**cuiva**) **limba** = A nu putea articula bine sunetele din cauza beţiei:

I se împiedica limba, gângăvea, şi-n mai puţin de o secundă se văzu mort ca toţi morţii, străpuns de colo până colo de un glonţ. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A se împiedica în picioare = A se împletici:

Ion însă, împiedicat cu picioarele în mânecile contăşului, căzuse alivanta la pământ, zvârcolindu-se ca şarpele şi blestemându-ne […] (ION CREANGĂ)

A se împiedica la vorbă = A gângăvi:

Dar ce ai în gură? Te împiedici la vorbă. (AL. SAHIA)

Împiedică la deal şi despiedică la vale = Se spune despre un om îndărătnic, care face lucrurile pe dos:

Toţi prietenii lui spuneau despre el că împiedică la deal şi despiedică la vale, dar el nu se sinchisea de asta.

ÎMPIETRI

A avea inima tare (sau **de piatră** ori **împietrită**) sau **a i se împietri** (**cuiva**) **inima.** v. **inimă.**

A i se împietri cuiva inima (sau **sufletul**) = A deveni insensibil în urma unei dureri:

Sărmane Lupu, să fi suferit tu oare atât de mult încât să ţi se fi împietrit inima? (PANAIT ISTRATI)

Ce nenorociri te-au zdrobit, ce dureri ţi-au împietrit sufletul? (MIHAIL SADOVEANU)

Chinul şi durerea simţirea-mi a-mpietrit-o. (MIHAI EMINESCU)

A împietri ouă (Reg.) = A vopsi ouă în galben:

De Paşti, gospodinele împietreau ouăle.

ÎMPINGE

A împinge (**pe cineva**) **pe marginea prăpastiei** (sau **în prăpastie**)**.** v. **prăpastie.**

A împinge (sau **a îndemna, a duce**) **pe cineva păcatul** (sau **păcatele să...** sau **de ...**). v. **păcat.**

A împinge bani (**cuiva**) = A mitui (pe cineva):

După ce mi-au luat fetiţa, n-am stat cu mânile-n sân... am împins bani comandanţilor de jandarmi. (EUSEBIU CAMILAR)

A împinge la roată cu cineva = A ajuta pe cineva:

Dacă n-ar fi împins la roată cu vecinii săi care-l preţuiau mult, casa nu era gata nici acum.

A se împinge cu vorba = A se îndemna:

Flăcăii se împingeau cu vorba şi până seara au terminat de cosit.

ÎMPLETI

A împleti cosiţă albă. v. **cosiţă.**

A împleti din picioare = A mişca repede din picioare, a dansa:

Mata ştii să împleteşti din picioare? (VASILE ALECSANDRI)

ÎMPLINI

A i se împlini cuiva sau **a o împlini cu cineva** = **a)** A (se) pune capăt unei relaţii:

Peste un an a implinit-o cu fata şi nu s-au mai văzut.

b) A o păţi rău cu cineva:

Cu cucoana Marieta o-mplineşti numaidecât. (CALISTRAT HOGAŞ)

Poartă-te bine... c-apoi o împlineşti cu mine. (VASILE ALECSANDRI)

Hait! I s-a împlinit lui Tache... Nenea e supărat foc. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A-şi împlini somnul = A dormi suficient:

– Dormi; mai ai până ce-ţi vei împlini somnul, ş-ai să uiţi visul rău. – Da, a şoptit Nicoară, ş-a adormit iarăşi. (MIHAIL SADOVEANU)

ÎMPOTRIVĂ

A fi (sau **a sta, a se pune** etc.) **împotrivă** = **a)** A se împotrivi:

Dar cine poate sta împotriva lui Dănilă Prepeleac? (ION CREANGĂ)

În loc să fie de partea lui Alexandru al II-lea, marele reformator, ea [burghezia] *i s-a pus împotrivă*. (ANTOANETA OLTEANU)

b) A rezista:

Numai el a reuşit, în cele din urmă, să fie împotrivă şi să scape teafăr.

A zice (sau **a răspunde, a vorbi** etc.) **împotrivă** = A se contrazice:

Ieri erai de altă părere şi azi răspunzi împotrivă.

ÎMPREJUR

A face stânga-mprejur = **a)** Comandă militară la care persoana căreia i se ordonă face o întoarcere de 180^0 spre stânga:

„La dreapta, la stânga, la stânga-mprejur!” – comanda Vancea aşa cum învăţase el însuşi când făcuse armata. (HORIA ARAMĂ)

b) A-şi schimba opinia, părerea, atitudinea etc.:

– Ba bine că nu! zise Ivan, făcând stânga-mprejur şi punându-se drept în calea Morţii. (ION CREANGĂ)

A lua (**pe cineva**) **împrejur** = **a)** A-l zori cu vorba, cerându-i socoteală:

De nu l-ar fi luat împrejur, nu reuşea să afle nimic de la el, căci băiatul era încăpăţânat.

b) A ironiza pe cineva; a- şi bate joc de cineva:

Femeii îi plăcea să-i ia împrejur pe cei lăudăroşi şi plini de sine.

A umbla pe-mprejur = A umbla pe căi lăturalnice:

Ar fi fost mai cinstit dacă ea ne spunea ce avea de spus şi nu umbla pe-mprejur.

ÎMPREUNĂ

A fi împreună cu cineva = A trăi în concubinaj cu cineva:

Fata era împreună cu băiatul de mulţi ani, dar ea nu era hotărâtă să se mărite.

ÎMPROŞCA

A împroşca (**pe cineva**) **cu noroi** sau **a zvârli** (sau **a izbi, a stropi**) **cu noroi** (**în cineva**)**.** v. **noroi.**

ÎMPRUMUT

A fi ca (sau **a părea**) **de împrumut** = A nu i se potrivi ceva cuiva:

Care e Meleli?... Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încât pare că e de împrumut. (C. NEGRUZZI)

A lua sau **a da** (**cu**) **împrumut** = A împrumuta:

Apoi brusc, cu o sinceritate cinică: Vezi dumneata biblioteca asta? Ei, bine, află că toată

este alcătuită numai din cărţi pe care le-am luat cu împrumut de la cunoscuţi […] (GRIGORE BĂJENARU)

Să-l roage să-i dea cu împrumut o mie de franci. (GALA GALACTION)

Omul da bani cu împrumut, şi fireşte veneau la el... negustori, slujbaşi, fel de fel de lume cu daraveri. (I. L. CARAGIALE)

Toţi îi dau bani împrumut. (JARNÍK-BÎRSEANU)

ÎMPUIA

A împuia urechile (sau **capul, capetele, sufletul**) **cuiva** = A face să intre o idee în mintea cuiva, repetând-o la nesfârşit; a ameţi cu vorba:

Adică eu nu-mi iubesc ţăranii şi nu-i las să trăiască? Eu, care am împărţit cu ei tot ce-am avut şi le-am purtat de grijă, eu nu-i iubesc, şi-i iubiţi voi care, le împuiaţi capetele cu făgăduieli şi vorbe goale! (LIVIU REBREANU)

Eu nu vreau să ştiu de alde calici ţanţoşi care umblă să-i împuieze capul. (*IDEM*)

Când veni împăratul a doua zi şi auzi orăcăitul copiilor de-i împuiase urechile, se luă cu mâinile de păr şi plecă îndată. (P. ISPIRESCU)

ÎMPUNGE

A o împunge la (sau **de**) **fugă** = A fugi:

Calul spăimântat al urmăritului o împungea la fugă nebună, târându-şi stăpânul căzut şi aninat numai în scară. (MIHAIL SADOVEANU)

Cânele se simţi foarte fericit s-o poată împunge de fugă şi să se ascundă, schiolălăind, după picioarele lungi ale stăpânului său. (CALISTRAT HOGAŞ)

ÎMPUŞCA

A împuşca francul (Fam.) = A avea o situaţie materială precară. A trăi din expediente:

Mai c-ar fi regretat Florin vremurile când lua de la stat. Era mult mai lesne. Doar câteva publicaţii, „Sportul", revista „Fotbal", „Săptămâna", „Informaţia"... dar împuşcai francul fără să te doară capul. (RADU ALDULESCU)

A împuşca (sau **a prinde**) **doi iepuri deodată** (sau **dintr-un foc**)**.** v. **iepure.**

Împuşcă-n lună = Om nesocotit şi cutezător; extravagant:

Bre, ce împuşcă-n-lună! (VASILE ALECSANDRI)

Spune-mi... despre viaţa ta de holtei, năzdrăvăniile voastre de-mpuşcă-n-lună. (C. NEGRUZZI)

ÎMPUŞCAT, -Ă

A fugi (sau **a ieşi, a se duce**) (**ca**) **împuşcat** = A se deplasa foarte repede:

De spaimă, copilul a fugit ca împuşcat până acasă.

ÎMPUŢI

S-a împuţit brânza. v. **brânză.**

ÎMPUŢINA

A i se împuţina (**cuiva**) **sufletul** (sau **a se împuţina cu inima**) = A se descuraja; a se înfricoşa:

Ia las'... nu te-mpuţina cu inima, că tot mai am oleacă de nădejde. (ION CREANGĂ)

ÎMPUŢIT,-Ă

A avea gura împuţită = A fi un mincinos:

Pe urmă s-a dus spre peretele împopoţonat cu icoane, zăbovind mult timp, în picioare în faţa acestora, în timp ce din gura sa împuţită izbucni un puhoi de sudalme turceşti. (OCTAVIAN SOVIANY)

La ce bună însă, când mintea-mi stă chircită şi vine un altul, cu gura împuţită? Şi zice vrute şi nevrute, iar eu, un cască-gură, îl las în curtea-mi, în a casei bătătură! (http://www.art-emis.ro/)

ÎNAINTA

A înainta în vârstă (Fig.; d. oameni) = A îmbătrâni:

Cu toate acestea, pentru mulţi oameni, a înainta în vârstă înseamnă a pierde într-o oarecare măsură din atractivitatea fizică, din vigoare şi din forţă. (FLORINDA GOLU)

ÎNAINTE

A (**o**) **lua cu gura înainte.** v. **lua.**

A fi (sau **a merge**) **înainte** (D. ceas) = A indica o oră mai înaintată decât în realitate:

Din cauza ceasului, care era înainte, a ajuns cu o oră mai devreme la gară.

A ieşi înainte = A fi cel dintâi:

De câţiva ani, băiatul iese mereu înainte şi câştigă toate premiile puse în joc.

A i-o lua (**cuiva**) (rar **a-l lua pe cineva**) **înainte** (sau **pe dinainte**)**.** v. **lua.**

A o lua înainte (**cu ceva**) = A da semnalul, a începe:

Bocăneţ o luă înainte cu râsul şi râseră şi ceilalţi. (CEZAR PETRESCU)

A pune (**ceva**) **înainte** = **a)** A aduce în faţă:

Învăţătoarea a pus tabloul înainte şi toţi îl priveau cu atenţie.

b) A aminti de ceva:

Şi-mi tot pune înainte / Câte nu-mi trec prin minte. (G. DEM. TEODORESCU)

A spune înainte = A continua să vorbească:

Spunea înainte lecţia fără să se oprească.

A vedea înainte (Înv.) = A prevedea:

Că nime nu mai gândia că voru mai eşi feciorii lui Cantemiru Vodă la domnie, precum se va vedea înainte. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

[…] *şi pentru isteţimea sa,* [Iancu] *avu un zâmbet de înţelegere şi de satisfacţie, cu toată greutatea pe care o vedea înainte.* (ION MARIN SADOVEANU)

A (sau **a-i**) **ieşi** (**cuiva**) **înainte** = A întâmpina pe cineva, a ieşi în cale:

Ceilalţi... îi ieşiră înainte şi o întâmpinară. (P. ISPIRESCU)

A-i da cuiva înainte = A oferi un avantaj:

Ea n-ar fi acceptat nimic, chiar dacă i-ar fi dat ceva înainte.

A-l lua (**pe cineva**) **ceva înainte** = A fi cuprins, a fi copleşit de…*:*

Le-a trece lor zburdăciunea când ar fi mai mari şi i-or lua grijile înainte. (ION CREANGĂ)

Cu... (**mai**) **înainte** sau (**mai**) **înainte cu...** = Arată cât timp a trecut de la întâmplarea de care este vorba:

Nici nu visasem eu cu un an înainte, când plecasem acasă în concediu, ce cumpănă ne ameninţa. (MIHAIL SADOVEANU)

De mai înainte = De mai de mult:

Pare-mi că-mi aduc aminte / Cum câ-n vremi de mai nainte / Te-am văzut şi te-am iubit. (MIHAI EMINESCU)

Înainte vreme = Mai de mult, odinioară:

Grupul lui de zurbagii se destrămase şi el, de când Roşu le retrăsese protecţia, şi nu-şi mai făceau mendrele ca înainte vreme. (ION IOANID)

Mai înainte = **a)** Mai demult:

Arar şi-aduce cineva aminte / Că şi acolo a trăit un om / Mai înainte. (DEMOSTENE BOTEZ)

Totul rămânea ca mai nainte. (P. ISPIRESCU)

Mai nainte, calea-valea; erai deprins a trăi singur. (ION CREANGĂ)

b) Mai repede (decât altcineva sau altceva):

Întrec pe ceilalţi, ajungând mai nainte ţinta. (C. NEGRUZZI)

ÎNAPOI

A (**se**) **da înapoi** = **a)** A face câţiva paşi îndărăt, a se retrage:

Calul fiului de crai... începe... a sări în două picioare şi a da înapoi. (ION CREANGĂ)

(Fig.) *Făcând un pas ca acesta nu mai puteam da înapoi.* (I. L. CARAGIALE)

b) (Fig.) A regresa, a decădea, a fi în declin:

N-a mai luat note bune în ultima vreme, parcă a mai dat înapoi.

A da înapoi = A restitui, a înapoia:

Pământul înapoi nu-l mai dăm! (LIVIU REBREANU)

A lua ceva înapoi (sau **îndărăt**)**.** v. **lua.**

A se trage înapoi = A se retrage:

Uncheaşul s-a tras înapoi şi a dat prin nişte râpi străine. (MIHAIL SADOVEANU)

Râul înapoi se trage... munţii vârful îşi clătesc. (GR. ALEXANDRESCU)

A veni carte-napoi = A veni răspuns la o scrisoare:

Ş-o venit carte-napoi. (JARNÍK- BÎRSEANU)

A veni înapoi = A reveni, a se întoarce:

A venit înapoi la Cernăuţi şi a luat caii, căruţa şi pe noi […] (ANIŢA NANDRIŞ-CUDLA)

A-şi lua vorba înapoi. v. **vorbă.**

ÎNARMA

A se înarma cu răbdare = A-şi impune răbdare, a aştepta cu stăpânire de sine desfăşurarea faptelor:

Dacă văzu aşa, se înarma şi el cu răbdare şi se făcu că nu bagă de seamă cicăliturile ei. (P. ISPIRESCU)

Italienii trebuiau să aştepte şi Aldo Carosso, ca şi ceilalţi compatrioţi ai săi, nu avea altă şansă decât aceea de a se înarma cu răbdare. (MIHAI PELIN)

A se înarma până în dinţi (sau **din cap până în picioare**) = A fi foarte bine înarmat:

Înarmat până în dinţi, cu sabia la brâu şi-n fiecare buzunar cu câte un revolver, se urcă într-o căruţă având drept vizitiu un harabagiu turc […] (ANTON BACALBAŞA)

ÎNĂCRI

A i se înăcri cuiva (**de ceva** sau **de cineva**) (Pop.; fig.) = A se sătura de cineva sau ceva:

[…] *el se da drept victimă a unei femei gâlcevitoare, înăcrit de boala ei, de gelozia şi de ambiţiile ei!* (H. PAPADAT-BENGESCU)

– Nu te iuţi aşa, Radule, încearcă să mă domolească ţaţa Dumitra. Ia-o încet. – Păi mi s-a înăcrit de atâta tocmeală […] (NICOLAE TEICĂ)

A i (se) înăcri sufletul = A (se) supăra. A se plictisi:

Belciug rămăsese văduv din primul an al preoţiei. Îşi iubise mult nevasta şi pierderea ei i-a înăcrit sufletul. (LIVIU REBREANU)

– Da, că şi eu... Ducă-se dracului gramatica! Mi s-a înăcrit sufletul de dânsa! Şi osebit de asta, nici nu-mi e bine. (ION CREANGĂ)

ÎNĂLŢA

A (**se**) **înălţa la tron** (Înv.) = A prelua domnia:

Cantacuzinii pe de o parte, Bălenii pe de alta, îşi dispută puterea, doresc supremaţia, în cele din urmă, straşnicul Şerban vodă – înălţat la tron – reduce la tăcere tabăra adversă Cantacuzinilor […] (RADU GRECEANU)

După moartea lui Bogdan a fost înălţat la tron fiul său mezin Ştefan, iar după dânsul a urmat Petru Rareş […] (ION ARDELEANU)

A (**se**) **înălţa pe cal** (Înv.) = A încăleca:

Curând se înălţară pe cai. Tropotele deodată treziră singurătatea dumbrăvii din preajma drumului. (MIHAIL SADOVEANU)

A înălţa din umeri (**umerele, cu umerele**) = A strânge din umeri, exprimând neputinţă, nedumerire, neştiinţă sau nepăsare:

Vechea ei teamă de moarte o îndemna să închidă ochii asupra cusururilor ginerelui: „e cam bătrâior, da' e om de ispravă, harnic, bogat – Ce mai vrei?" Conu Dinu înălţa din umeri […] (DUILIU ZAMFIRESCU)

A înălţa numele lui Dumnezeu (Fig.) = A slăvi pe Dumnezeu:

Noi vom cânta Domnului / Vom slăvi doar pe El / Vom înălţa Numele Lui, / Stânca lui Israel. (http://www.resursecrestine.ro/)

A (sau **a-şi**) **înălţa ochii** = A-şi ridica privirile (spre cer, spre o persoană etc.; atestat în forma *nălţa)*:

Ochii mei nălţam visători la steaua Singurătăţii. (MIHAI EMINESCU)

ÎNĂLŢIME

A fi (sau **a se ţine**) **la înălţimea cerută** (sau **dorită, aşteptată** etc.) = A se prezenta aşa cum cere situaţia. A fi egal valoric cu cineva:

SAMSON: *Vreau să spun că dacă ne-or mai lua la vale, să ne ţinem la înălţime.* (ŞT. O. IOSIF)

Dar în ăst-an bojotaia avea o importanţă şi mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreşit în ianuarie şi cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaş, mai ales că luau parte şi părinţii lui Pintea, în faţa cărora familia Herdelea voia să se arate la înălţime. (LIVIU REBREANU)

ÎNCĂ

Ba încă sau **şi încă** = Chiar mai mult decât atâta:

Este fată şi încă din cele mai prefăcute. (P. ISPIRESCU)

Aduce piatra la mine şi i-o plătesc cât nu face; ba încă sunt bucuros că o pot căpăta. (ION CREANGĂ)

Încă o dată = Din nou, iarăşi, a doua oară:

Tot nu te-am auzit. Încă o dată. (ION CREANGĂ)

Încă pe atât (sau **pe-atâta**) = Dublu:

Scurteica fusese încă p-atât de lungă, dar o scurtase mereu. (BARBU DELAVRANCEA)

Dar încă = **a)** Cu atât mai mult:

Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om. (ION CREANGĂ)

b) (După o propoziţie negativă) Cu atât mai puţin.

ÎNCĂLECA

A încăleca pe nevoie (Pop.) = A răzbi. A ieşi la liman:

De-aceea alerga singur zi şi noapte în toate părţile, cum putea, şi muncea în dreapta şi în stânga, că doar-doar a încăleca pe nevoie, ş-apoi atunci, văzând şi făcând. (ION CREANGĂ)

ÎNCĂLŢA

A se încălţa (**cu cineva**) (Pop.) = A face cunoştinţă cu o persoană dezagreabilă, de care nu mai poţi scăpa:

Vezi să nu te încalţi cu ea, că nu ştiu cum o să-ţi fie!

ÎNCĂLZI

A încălzi pe cineva (Reg.) = A bate pe cineva:

L-a ameninţat că dacă nu-l ascultă pe loc îl încălzeşte.

A-şi încălzi măseaua (Reg.) = A consuma o băutură alcoolică:

Ercule îşi încălzi măseaua şi se cam turlăci [a se îmbăta, a se turmenta; a se zăpăci], *şi aşa cum era, îl puse împăratul într-o cămară unde să se odihnească singur, singurel.* (P. ISPIRESCU)

Ce-o tot încălzeşti atâta? (Reg.) = Se spune despre cineva care întârzie să răspundă:

– Nu ne mai fierbe! Spune mai repede! Ce-o tot încălzeşti atâta?

ÎNCĂPEA

A încăpea cu mintea = A înţelege:

Nu încăpea în mintea lui gândul că s-ar putea ca el să nesocotească voinţa părinţilor săi şi mai ales pe a bunicului său, care era protopop. (IOAN SLAVICI)

A încăpea pe mâna (sau **mâinile**) **cuiva** = A fi (în posesia sau) la discreţia cuiva:

[…] *şi pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, şi pe ce mâini a-ncăput!... o s-o bage-n pământ păgânul!”* (I. L. CARAGIALE)

Aceste cărţi încăpând pe mâna unor şarlatani ignoranţi, ai să auzi vorbindu-se că fac minuni. (ION CREANGĂ)

Sărmane cărăbuş, pe ce mâni încăpuşi! (VASILE ALECSANDRI)

A nu-i încăpea cuiva strigările (Reg.) = A fi excedat de treburi:

De dimineaţă şi până seara târziu, femeii nu-i mai încăpeau strigările.

A nu-l (**mai**) **încăpea** (**pe cineva**) **locul** (**de bucurie, de veselie** etc.) = A fi (foarte neastâmpărat sau) foarte bucuros:

[…] *un cioban, cum a intrat azi de dimineață în biserică, pasărea a început să cânte de să se spargă, și este așa de veselă, încât pare că nu o încape locul.* (P. ISPIRESCU)

Câtă-i curtea hanului de mare, ca p-o beizadea n-o să-l mai încapă locul! (BARBU DELAVRANCEA)

A nu-l încăpea (**pe cineva**) **vremea** (sau **a nu încăpea cu timpul**) (Înv.) = A nu avea timp suficient pentru a face ceva:

[…] *apoi, după o mică pauză, ne adresă aceste cuvinte: – Dacă m-ar încăpea vremea, v-aș povesti de când se numește acest fel, căci înainte de vro douăzeci și unul de ani se chema Turnul Bicazului.* (PROPĂȘIREA, vol. 1, 1980)

A-i încăpea (sau **a-i pica, a-i cădea**) **în labă** (sau **în labe**)**.** v. **labă.**

A nu-și (**mai**) **încăpea în piele** sau **a nu-l mai încăpea pielea** (**de bucurie**) (**de mândrie**) sau **de fericire** (Fig.) = A fi foarte bucuros, mândru sau fericit:

Nu mai încăpea-n piele kir Ianulea de fericire... Ziafeturi peste ziafeturi zi și noapte, cu toate bunătățile și trufandalele. (I. L. CARAGIALE)

– Apoi vezi c-așa sunteți voi, proștii… Uite-așa, nătângi și căpcăuni!… Adică pentru că tu ai câteva petice de pământ, nu-ți mai încapi în piele de fudulie? (LIVIU REBREANU)

PAPURĂ: *Frumoasă imagine!... umbra sceptrului... mi-o repetați în toate zilele... e cam monotonă, însă plăcută... și ce mai face poporul?... nu l-am văzut de mult...* TÂNDALĂ: *Nu-și încape în piele de fericire.* PAPURĂ: *Așa să fie, Păcală, își încape sau nu-și încape?* PĂCALĂ: *Nu-și încape... e burduf...* (VASILE ALECSANDRI)

A nu-și (**mai**) **încăpea în piele** sau **a nu-l mai încăpea pielea de gras** (Pfm.) = A fi foarte gras:

Ș-apoi, nu știi? Sunt o persoană vertuoasă... vertuoasă, de nu-mi încap în piele... sunt jurată să păzesc credință... (VASILE ALECSANDRI)

Nu (**mai**) **încape vorbă** (sau **îndoială, discuție**) (Pop. și fam.) = Este cert, este neîndoielnic:

– Bine-ați făcut, că i-ați mai tăiat puțin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privința asta nu mai încape discuție. Dar iarăși nu trebuie să ajungem la cuțite. Nu-i frumos și nu se cuvine. (LIVIU REBREANU)

S-a uitat tot timpul să vadă ce scriu și a mers până la a înțelege greșit ce scrisesem și a se contrazice cu mine pe o chestiune în care nu încăpea discuție. (JENI ACTERIAN)

Nu mai încape vorbă (sau **Mai încape vorbă?**) = Este cert:

Mai încape vorbă?! Nu numai că voiam, eram încântat! (PANAIT ISTRATI)

Dar nici nu mai încape vorbă, desigur că merge și d-nu Dan cu noi. (AL. VLAHUȚĂ)

Acum încalte numai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie. (I. L. CARAGIALE)

Nu-l încape cămașa (Îvp.) = Este neliniștit:

Din cauza datoriilor mari nu-l mai încape cămașa și este abătut.

ÎNCĂRCA

A fi încărcat de ani = A fi în vârstă, bătrân:

Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani. (D. BOLINTINEANU)

A se încărca de (sau **cu**) **doamne-ajută** = A-și găsi beleaua:

S-a încărcat Mușat de Doamne-ajută, a intrat în cârcotă cu avocatul, începe să spuie și el una-două […] (MIHAI EMINESCU)

Mă încălecase parcă Necuratul, de credeam c-am prins pe Dumnezeu de un picior, și abia târziu am ajuns să văd că m-am încărcat cu Doamne-ajută și mi-am luat ciumă în casă (IOAN SLAVICI)

A-și încărca bateriile (Fam.; fig.) = A se reface (fizic sau) psihic:

Sunt sigur că revenirea în România, pentru câteva săptămâni măcar, i-ar fi încărcat bateriile […] (ION COJA)

A-şi încărca stomacul cu... = A mânca prea mult:

Un om, al cărui stomac e încărcat cu mâncări, se teme de orice muncă şi caută tot numai odihnă. (VICTOR LAZĂR)

A-şi încărca sufletul cu... = A-şi împovăra conştiinţa:

Făt-Frumos, Făt-Frumos, decât să-ţi încarci sufletul cu mine, mai bine ai face să-mi legi aripa, că mult bine ţi-oi prinde. (P. ISPIRESCU)

Oameni suntem, de ce să-mi încarc sufletul? (MARIN PREDA)

Îşi încarcă sufletul, peste cele nouăzeci de omoruri cu încă nouă. (GALA GALACTION)

ÎNCÂNTAT, -Ă

Încântat de cunoştinţă = Formulă de politeţe prin care se arată plăcerea de a fi făcut cunoştinţă cu cineva:

Apoi a reuşi să fie mai penibil decât mine, adăugând: „Încântat de cunoştinţă”. (DAN LUNGU)

– Mă bucur de cunoştinţa dv. Un evreu este totdeauna încântat când se găseşte în preajma slujitorilor Domnului. (GALA GALACTION)

ÎNCEPE

A începe o bute = A începe o bute plină cu vin sau cu altă băutură:

De bucurie că avea un oaspe aşa ca Ercule, el dete cep la o butie de vin foarte vechi. (P. ISPIRESCU)

Iară Setilă, dând fundurile afară la câte o bute, horpl ţ-o sugea dintr-o singură sorbitură […] (ION CREANGĂ)

A o începe bine = A obţine succes de la început, a păşi cu dreptul:

Ce trebuie să fac ca s-o încep bine? (V. EM. GALAN)

ÎNCEPERE

A face începere (Înv.) = A porni o activitate:

În documentul menţionat, cererea lui I. Hartulari, inginer de profesie, este recomandată în următorii termeni: „hotărând a face începere ca să deschidă baie în pământul acesta […] (GH. PLATON)

ÎNCEPUT

A avea începuturi bune = A avea o pregătire bună:

Iar dacă ai crede că aici în Braşov ar mai putea lua ori la saşi, ori la altă şcoală ceva începuturi bune de latină şi germană pe lângă celelalte cunoştinţe elementare […] (EUGEN LOVINESCU)

ÎNCERCA

A încerca marea cu degetul. v. **deget.**

A-şi încerca (sau **a-şi ispiti**) **norocul.** v. **noroc.**

ÎNCERCARE

A pune la încercare = A testa calităţile (unei persoane sau) ale unui obiect. A testa puterea de rezistenţă a unei persoane:

Am văzut la ucraineni, bieloruşi şi poloni cum flăcăul pune la încercare inteligenţa fetei, dându-i diferite enigme spre dezlegare […] (PETRU CARAMAN)

De fapt, el te iubeşte cu disperare, dar, neştiind dacă şi tu îl iubeşti, te pune la încercare să vadă dacă poţi să-l iubeşti şi aşa nesuferit. (IRINA PETREA)

ÎNCERCAT

A cumpăra (sau **a vinde**) **pe încercate** = A cumpăra (sau a vinde) cu condiţia ca marfa să poată fi probată sau verificată înainte de a fi cumpărată:

Tovarăşe, ochelarii se iau pe încercate... Viu eu poimâine aci din nou, cu mai multe perechi de ochelari, să-ţi alegi... (CAMIL PETRESCU)

Pepenii se vând pe încercate.

ÎNCETIȘOR

A (se) lua pe (lângă) cineva cu binele (rar **bine**)**, cu binişorul** (**cu buna**)**, cu frumosul** sau **încet** (**încetişor** ori **cu încetişorul**)**.** v. **lua.**

ÎNCHEGA
Minte de încheagă (sau **îngheaţă**) **apele.** v. **apă.**

ÎNCHEIA
A i se încheia (**calea în**) **codru** (Reg.) = A nu mai avea nicio posibilitate. A se termina cu plăcerile:

Şi merg ei o zi, merg două, şi merg patruzeci şi nouă, până ce de la o vreme le întră calea în codru şi atunci numai iaca ce le iesă înainte un om spân […] (ION CREANGĂ)

A încheia pace = A face să înceteze ostilităţile:

În acest război, atât decizia lui Ştefan de a redeschide ostilităţile cu turcii, cât şi aceea de a încheia pace separată nu au fost probabil concertate cu alte state europene. (BOGDAN MURGESCU)

A încheiat-o cu... = A renunţat (la...):

De fapt, am cam încheiat-o cu televiziunea. Am mai avut tentative de a mă întoarce de vreo două ori, dar ce naiba mai poţi face după Călinescu? (IULIAN COMĂNESCU)

A se încheia la gură (Arg.) = A fi discret. A nu trăda:

– Ai grijă să te închei la gură şi să-ţi vezi de treburile tale!, i-a zis individul taximetristului.

A-şi încheia zilele sau **viaţa** (**undeva**) = A-şi petrece ultima perioadă din viaţă într-un anumit loc:

[…] *neputându-se împărţi de a petrece la schitul Brazii lângă mormântul maicei, şi la Galaţi, lângă acel al părintelui său, au preferat a-şi încheia zilele lângă Mormântul Mântuitoriului.* (GH. ASACHI)

Apoi se urcă pe muntele Nebo, de unde priveşte pământul făgăduit înainte de a-şi încheia viaţa, la 120 de ani. (ARINA AVRAM)

S-a încheiat bobocul (Reg.) = Gata, nu mai merge!:

Ei nu se mai înţelegeau deloc şi ea i-a spus că s-a încheiat bobocul şi de acum fiecare va merge pe drumul lui.

ÎNCHIDE
A (**se**) **închide urna** = A (se) termina, conform legislaţiei în vigoare, timpul în care cetăţenii îşi pot exercita dreptul la vot:

Emblematic rămâne, în acest sens, faptul că, după 1996, toate partidele care au organizat alegerile nu s-au mai regăsit la putere după ce urnele s-au închis. (CRISTIAN PREDA)

A i se închide cuiva cărările = A nu mai avea nicio soluţie de a rezolva o problemă. A nu mai putea face nimic:

Şi mergând el tot înainte prin codri întunecoşi, de la un loc se închide calea şi încep a i se încurca cărările, încât nu se mai pricepe fiul craiului acum încotro să apuce şi pe unde să meargă. (ION CREANGĂ)

A i se închide cuiva glasul (Pfm.) = A amuţi:

De când te-am văzut, nu pot nici striga; mi s-a închis glasul. (PETRU REZUȘ)

A i se închide cuiva ochii (**de somn**) = A-i fi foarte somn. (Fig.) A fi foarte obosit:

Deşi e evident că ţi se închid ochii de somn! (ALINA NEDELEA)

A închide cu cheia (sau **cu lacătul**) = A încuia:

Deschide uşa... – Nu pot, că m-o închis moşu-meu cu cheia. (VASILE ALECSANDRI)

A închide cuiva ochii = A fi lângă cineva în momentul morţii:

Soţia îi ţinea lumânarea aprinsă, i-a închis ochii şi i-a coborât pleopele până s-a stins.

A închide gura = A lipi buzele una de alta. A nu mai vorbi. (Pex.) A muri:

Fără să-i pese de răspunsul celuilalt, Gingă a închis gura şi acum avea în ea o smochină zaharisită, pe care a început s-o mestece tacticos. (ȘTEFAN AGOPIAN)

Dar au şi ei, ca toată lumea, o mână de suflet şi-şi leapădă şi ei potcoavele, cum se zice, după ce au fript în dreapta şi au pârjolit în stânga, adică când vine o sfântă de moarte şi le închide gura. (P. ISPIRESCU)

A închide (sau **a astupa**) **gura** (**cuiva**) = **a)** A face pe cineva să tacă:

Se ţinea tare şi i-a închis gura cea mare când a început să insinueze că ştia ea bine ce fel de poamă îi este nepotul. (MARIUS OPREA)

b) (Fig.) A pune capăt protestelor sau obiecţiilor cuiva:

[…] *cu aceste îndrăzneţe cuvinte ei au voit să închiză gura conservatorilor, puindu-i între necesitatea de a tăcea şi pericolul de a vorbi* […] (MIHAI EMINESCU)

I-a închis gura doar cu două teancuri groase de bani cu banderola Băncii Naţionale. (CRISTIAN TEODORESCU)

A închide mâna = A strânge degetele, făcând mâna pumn:

El a închis mâna dreaptă şi era gata să bată cu pumnu-n masă.

A închide ochii (**pentru totdeauna**) (Fig.) = A muri:

[…] *şi încep să mă gândesc cu spaimă ce se va alege de biata asta de gospodărie când voi închide eu ochii*. (LIVIU REBREANU)

[…] *la 93 de ani,* [Jean Negulescu] *avea să închidă ochii pentru totdeauna.* (CĂLIN CĂLIMAN)

A închide ochii = **a)** A coborî pleoapele, acoperind globii ocular:

De oboseală, ea a închis ochii.

b) (Fig.) A se face că nu observă un lucru. A trece cu vederea:

Ai să vezi însă că o să fii silit să te ocupi şi de socotelile lui, fiindcă ai să găseşti contracte făcute, bani daţi pe muncă, datorii la ţărani. – O să închid ochii. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Chiar în Amara vor închide ochii faţă de abaterile mai mici, cum au şi făcut de altfel de vreo câteva zile de când se frământă mai stăruitor lumea, dar vor împiedica cu energie devastările sau incendiile. (LIVIU REBREANU)

A închide ochii şi urechile = A se preface că nu observă:

Cârciumarul închidea ochii şi urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, şi doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau domnii şi numai ca să vadă să fie toate în ordine. (LIVIU REBREANU)

A închide paranteza = **a)** A pune, în scris, partea a doua a parantezei la locul cuvenit:

Din neatenţie, copilul a uitat să mai închidă paranteza.

b) (Fig.) A încheia o digresiune făcută în timpul unei comunicări:

O înrudire relativă cu punctul de vedere sămănătorist – pentru a închide paranteza despre descendenţa maioresciană – o înregistrăm şi în cuprinsul ideologiei poporaniste […] (FLORIN MIHĂILESCU)

A închide pliscul cuiva (Fam.) = A face pe cineva să tacă. A reduce pe cineva la tăcere:

– Ho, cioară, fi-ţi-ar neamul de râs, ho!… Şi închide pliscul că te pocnesc de-ţi sar măselele tocmai în curtea bisericii!… (LIVIU REBREANU)

A închide dosarul (sau **un dosar**)**.** v. **dosar.**

A închide uşa pe din afară! (Arg.) = Pleacă! Ieşi!:

Închide uşa pe din afară şi să nu te mai văd aici niciodată!

A nu închide ochii sau **un ochi** (**toată noaptea**) = A nu putea dormi:

Şi după cum vă spuneam, doamnă farmacistă, am o insomnie atât de păcătoasă, încât n-am putut închide un ochi toată noaptea. (FLORENTIN SMARANDACHE)

A se închide în sine = A-şi interioriza gândurile sau sentimentele:

Se închide în sine, în amară, exclusivă dualitate cu sinea sa acum trează. (N. STEINHARDT)

Dar Mateiu e un giuvaer, un unicat, închis în sine (orice creaţie, orice univers e închis în sine), tainele şi talismanele şi le dăruieşte anevoie. (*IDEM*)

A se închide părul cuiva (Spc.) = A căpăta o nuanţă mai închisă:

Parcă nu e ea, înainte avea părul mai închis la culoare, dar dacă tot e părul ei, de ce şi-l ascunde sub pălării? (RADU SERGIU RUBA)

A-şi închide porţile = A-şi încheia activitatea:

Tot studenţii însă pot face ca universitatea să-şi închidă porţile. (LUCIAN NASTASĂ)

A-şi închide urechile (Pfm.) = A-şi astupa urechile pentru a nu auzi ceva:

Jucaţi-vă cu pavilioanele urechilor, unde se găsesc 115 puncte de presopunctură pentru tot corpul. Închideţi urechile timp de 10-15 secunde. (CONSTANTIN DRĂGAN)

(Fig.) A nu voi să asculte ceva sau de cineva: […] *iar când ajunge la intersecţia cu cealaltă parte implicată, închide ochii, închide gura, închide urechile şi merge mai departe.* (CRISTINA FRÎNCU)

ÎNCHINA

A închina armele sau **steagul** (Fig.) = A capitula:

Cum solul nu vorbea, Dariu înţelese că sciţii îi închină, cu aceste semne, pământul, apele, aerul şi armele lor. (AL. VLAHUŢĂ)

[…] *spătarul Coman se ridică din mijlocul sfatului: „De ce să închini steagul Moldovei, măria-ta? De ce să închini steagul?*” (EUGEN LOVINESCU)

A închina averea (Înv.) = A da, a dona cuiva toate bunurile:

Şi unul dintr-aceştia a fost şi Ciubuc mocanul, care, neavând femeie, nici copii, ce i-a venit mai târziu, de evlavia cea multă ce avea, sau din alte împrejurări, a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamţului […] (ION CREANGĂ)

A închina cuiva o cetate (Înv.) = A preda o cetate în semn de supunere :

Apoi după predarea lui Osman-paşa, ne-am dus de am înconjurat Vidinu; acolo, pe când aşteptam din ceas în ceas să iasă turcii la luptă dreaptă, ne-am pomenit într-o bună dimineaţă că ardică steag alb şi trămit la gheneraru nostru să-i închine cetatea. (ION GHICA)

A închina cuiva o ţară sau **cheile ţării** = A face declaraţii de supunere în numele ţării:

Întâiu au scris la nemţi, de închina ţara, apoi au fugit de la leşi în Cameniţă. (ION NECULCE)

A închina o mănăstire = A subordona o mănăstire altei mănăstiri sau unei patriarhii:

Iar dacă ctitorul se teme că mănăstirea se va dărâma sau că ar putea să se ruineze după moartea lui, atunci o închină. (DIMITRIE CANTEMIR)

A închina paharul (sau **un pahar, un pocal, o cupă** etc.) = A închina în cinstea cuiva:

Stan a închinat un pahar chiar în sănătatea clopotului celui mare, care s-a făcut pe socoteala lui Mitrea. (IOAN SLAVICI)

Se hotărâse să intre în prima cârciumă, în faţa fabricii de pe calea Plevnei, să asculte o vorbă, să închine un pahar de vin cu un cunoscut şi să mai întrebe ce se mai aude prin lume. (G. M. ZAMFIRESCU)

A închina steagul (Fig.) = A muri:

Nici pre un tătar nu-l lăsau să calce teafăr în cetate... care cum se apropia închina steagul. (SIMION FLOREA MARIAN)

A se închina cu slujba = A se pune la dispoziţia cuiva, a servi interesele cuiva sau a susţine o anumită cauză:

Auzind şi el de făgăduinţa împărătească, ce se gândi, ce se răzgândi, că numai îşi luă inima în dinţi, încumetându-se pe ajutorul lui Dumnezeu şi pe voinicia sa, şi plecă şi el la împăratul să se închine cu slujba. (P. ISPIRESCU)

A se închina dracului = A se devota practicilor necreştine:

Dacă te uiţi atent la fundamentele lor, e de parcă s-ar închina la Dracu'. (ANDREI RUSE)

A se închina pântecului = A fi gurmand:

Argatul unui preot de sat era foarte amărât. Preotul, cam strâns, nu-i da niciodată mâncare până să se sature bine, sub cuvânt că un om nu trebuie să se închiuie burţii. (P. ISPIRESCU)

A-şi închina viaţa. v. **viaţă.**

Mă închin de sănătate (Înv.) = A transmite cuiva salutări:

Dumneaei jupânesei Dumitranei şi la fiul dumisale chir Costandin şi la chir Zamfir mă închin cu sănătate; jupâneasa Hagica să închină dumitale cu sănătate. (DIN ISTORIA COMERŢULUI la ROMÂNI)

ÎNCHIPUIRE

A-şi face închipuiri = **a)** A intra la griji sau la bănuieli:

Uneori n-o vedea câte două zile. Atunci era trist, îngrijat, îşi făcea fel de fel de închipuiri. (AL. VLAHUŢĂ)

b) (Înv.) A-şi imagina:

Doctorul îmi zice că se teme că mă fac ipohondru: asta nu mă fac, în înţelesul care se ia, adecă unul care-şi tot face închipuiri; ba, din contra, nu-mi pot închipui nemica, ci văd numai o realitate goală şi rece. (TITU MAIORESCU)

O închipuire de... = Un fel de..., ceva asemănător cu...:

Un om i-a cârpit coperişul şi i-a făcut o vatră cu o închipuire de horn. (LIVIU REBREANU)

ÎNCHIS, -Ă

A face un lucru cu ochii închişi = A face un lucru uşor, fără dificultate; a face un lucru fără o cercetare prealabilă:

Ştia cu ochii închişi ce trebuie să predea fiecărei clase, era conştientă că unora de abia le rămâne ceva în minte oricât le repeta ea săptămână de săptămână […] (STELIAN ŢURLEA)

Am făcut calculul cu ochii închişi.

A se desfăşura sau **a se ţine cu uşile închise** (D. şedinţe, adunări etc.) = A se desfăşura fără participarea unor persoane din afară:

Între 6 şi 13 aprilie 1954 s-a desfăşurat, cu uşile închise, „Procesul grupului de spioni şi complotişti în frunte cu L. Pătrăşcanu". (ION IANOŞI)

La primul [proces] *nu am luat parte, nu a luat parte nimeni, a fost judecat cu uşile închise şi a fost condamnat la temniţă grea pe viaţă.* (LUCIA HOSSU LONGIN)

Se joacă cu casa închisă (D. un spectacol) = Se spune atunci când s-au vândut toate biletele cu multă vreme înainte (la un spectacol):

Nimic altceva decât spectacolul care, de cel puţin 70 (şaptezeci) de ani, se joacă cu casa închisă la Teatrul numit România. (G. BĂLĂIŢĂ)

Toate spectacolele se jucau cu casa închisă, era un public extraordinar, seară de seară aveam succes, se cereau bisuri... (OANA GEORGESCU)

ÎNCHISOARE

A ţine pe cineva la (sau **în**) **închisoare** = A ţine pe cineva închis:

Deţinutul a fost ţinut la închisoare cinci ani.

ÎNCLEŞTA

A i se încleşta (**cuiva**) **fălcile** (sau **gura**) = A i se înţepeni cuiva maxilarele. (Pex.) A nu mai putea vorbi:

Mi se încleştaseră fălcile, de nu mai puteam vorbi. (CAMIL PETRESCU)

O emoţie distrugătoare îi încleşta fălcile, bătăile inimii îl sufocau. (AL. VLAHUŢĂ)

ÎNCOACE

A avea pe vino-ncoace. v. **avea.**

A se da mai încoace = A se apropia:

Deschide-ţi cutiile să vedem şi noi. Ai, dă-te mai încoace! (NICOLAE FILIMON)

Ce mai încoace (**şi**) **încolo** = E inutilă orice discuţie. Nu avem altă alternativă:

E nebun, ce mai încoace şi încolo; e nebun furios şi vrednic de gheenă. (N. STEINHARDT)

Că erau încurcaţi bine, ce mai încoace şi încolo, toată lumea vorbea. (VALERIU ANANIA)

Mai încoace de... = Mai aproape de timpurile noastre:

Mult mai încoace de timpii fabuloşi... muzica a fost preţuită. (AL. ODOBESCU)

ÎNCOLO

A căuta încolo, a căuta pe dincolo (Pfm.) = A căuta în toate părţile:

Aşa Sf. Aranghel se face că-l caută prin pădure. Îl caută încolo, îl caută pe dincolo, nu e, nu e! (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1913)

Se iţeşte el pe colo, se iţeşte pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăiri!... (ION CREANGĂ)

A lăsa (sau **a da**) **pe cineva încolo** (Pfm.) = A ignora:

– Aş, agitaţii, mormăi silvicultorul. Mai dă-le încolo de agitaţii! Parcă statul are să se prăbuşească din pricina unui cântec… (LIVIU REBREANU)

A se duce până (**mai**) **încolo** (Pop.) = A se duce destul de aproape:

Băiatul s-a dus până mai încolo şi vine repede.

A umbla (sau **a se duce**) **încolo şi încoace** ori **încolo... încoa** (Pfm.) = A umbla sau a se duce dintr-o parte în alta:

Şi atunci am început să umblu repede, cu capul în pământ, mergând ca-n vis pe pietrişul aleii, încolo şi încoace. (MARIN MĂLAICU-HONDRARI)

În timp ce ne pregăteam, foindu-ne încolo şi încoace ca nu cumva să uităm ceva, tata se apropia de noi. (GH. VÎRTOSU)

De astăzi (sau **de mâine** etc.) **încolo** = Începând de azi (de mâine etc.):

De mâine încolo puteţi să aşteptaţi demisia mea. (LUCIA DEMETRIUS)

De atunci încolo = De atunci înainte, după aceea:

Cu sunete de flaut / Poţi să-ntâmpini patrioţii ce-au venit de-atunci încolo? (MIHAI EMINESCU)

Fugi încolo! (Pfm.) = Nu mai spune fleacuri!:

Dacă vorba-i e plăcută, şi tăcerea-i încă place, / Vorba zice: „fugi încolo”, râsul zice: „vino-ncoace!” (MIHAI EMINESCU)

– Cum să ne fie popă, măi vericule? Nu ne-am îmbătat împreună? Şi unul ca el să mă grijască, să mă spovedească? Fugi încolo, frate! (ION AGÎRBICEANU)

Încolo şi încoace = De colo până colo, în toate părţile, dintr-o parte în alta:

Începe a purta caii încolo şi încoace. (ION CREANGĂ)

Lasă-l (sau **dă-l**) **încolo** = (Eufemism pentru «dă-l dracului») nu te mai ocupa de el, nu-i mai arăta atenţie sau afecţiune:

Lasă-l încolo! Că prea e nu ştiu cum!... Auzi d-ta! pălărie nouă şi biletul! zice mamiţa, prefăcându-se foarte supărată. (I. L. CARAGIALE)

Mai încolo = Mai departe:

Calul porneşte la pas, până ce iesă mai încolo, departe. (ION CREANGĂ)

Până (**mai**) **încolo** = Până nu departe:

Mergeţi sănătos, moş Vasile, zicem noi, petrecându-l până încolo. (ION CREANGĂ)

ÎNCOLŢI

Mă încolţesc nevoile (Pfm.; fig.) = Nu mă lasă nevoile:

Dă-i timp celuilalt să se convingă singur că nu eşti vreun căpcăun; că, până la urmă, eşti tot un om ca şi el, încolţit de griji şi nevoi, şi care nu vrea altceva decât să le poată pune copiilor în faţă o farfurie de mâncare. (ION LAZU)

De câteva zile, toaletele multor restaurante din Bucureşti sunt „tapetate” cu astfel de arme electorale, plasate taman acolo unde-i pică ochii alegătorului când îl încolţesc nevoile. (http://bancuri.federal.ro/)

ÎNCOPCIA

A încopcia mâinile (pe piept) (Pop.) = A încrucişa mâinile pe piept. (Pex.) A muri:

Când Huţu cânta sau citea apostolul, Budulea îşi încopcia mânile pe piept, privea o dată la dascăl şi rămânea cu capul plecat. (IOAN SLAVICI)

ÎNCORNORAT, -Ă

A o face prea încornorată (Pop.) = A spune ceva de necrezut:

Apărătorul a citat însă şi această prea încornorată poveste tot din dosarul unui proces, al altui om care furase şi el o pâine. (CEZAR PETRESCU)

A spune una încornorată (Pop.) = A exagera:

De data asta, el a spus una încornorată şi toţi se ghionteau şi pufneau în râs.

ÎNCOTRO

A nu mai avea încotro = a) A nu mai avea nicio posibilitate. A nu avea altă scăpare. A nu găsi altă soluţie:

Ce face toată lumea, vom face şi noi, că n-avem încotro. (LIVIU REBREANU)

b) A fi constrâns să... A nu avea altceva decât...:

Dacă văzu că n-are încotro, merseră la grajd. (P. ISPIRESCU)

N-am încotro; mort-copt, trebuie să te ieu cu mine. (ION CREANGĂ)

Care (sau **cine**) **încotro** (**poate**) = În toate direcţiile. Care pe unde poate:

Voi împrăştiaţi-vă care încotro şi vă duceţi acasă. (P. ISPIRESCU)

Fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. (C. NEGRUZZI)

N-ai încotro! = Nici că se poate! Nici vorbă! Vorba vine!:

Da, de onest, n-ai încotro! (I. L. CARAGIALE)

ÎNCRÂNCENA

A i se încrâncena cuiva carnea = A-i fi frică:

[…] *s-a încrâncenat carnea pe dânsul şi i-a venit aşa o jale şi o părere de rău, cum numai cel ce vrea să se pocăiască le are!* (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, vol. 22-24, 1914)

De câte ori dascălul Pamfil ceteşte în gromovnic[carte populară cu caracter astrologic] *că iar are să fie zavistie mare şi tăiere şi războaie între împăraţi, mi se încrâncenă inima şi n-am somn.* (MIHAIL SADOVEANU)

ÎNCREDERE

A da vot de încredere = A aproba în parlament activitatea sau programul unui guvern:

Ia să schimbăm acum situaţiunea şi să ne închipuim că noi am da un vot de blam, şi Senatul un vot de încredere; (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

În toate ţările, şeful guvernului cere din când în când un vot de încredere parlamentului. (MIHAIL FĂRCĂȘANU)

A inspira (sau **a influenţa cuiva**) **încredere** = A dovedi unei persoane că se poate conta pe ea:

Securitatea îl introduce în acţiune pe Costică Niculescu, care prin trecutul lui de fost deţinut legionar poate inspira încredere. (LUCIA HOSSU LONGIN)

Faţa lui, tânără şi bărbătească, insufla încredere. (C. NEGRUZZI)

A pune chestiunea de încredere = A cere deputaţilor să-şi precizeze în anumite împrejurări, prin vot, atitudinea faţă de politica guvernului:

Când am ridicat chestiunea prealabilă, am făcut – o pentru că voiam să evit a vorbi în chestiunea de încredere sau de neîncredere; fiindcă stăruiţi, însă, ca să se dea un vot de încredere guvernului, mă văd nevoit să vorbesc şi eu […] (GH. MANU)

Om (sau **persoană**) **de** (**mare**) **încredere** = Persoană pe a cărei cinste (fidelitate, vrednicie, discreţie) cineva se poate bizui, căreia îi poate încredinţa chestiuni sau sarcini importante:

Vătăşelul [(în trecut) funcţionar inferior la primărie] *Lazăr Odudie, omul de încredere al*

lui Cosma, venea în urma lui, cu capul gol. (LIVIU REBREANU)

Post de (mare) încredere = Post care se încredinţează numai persoanelor vrednice de încredere deplină:

Cu aceste însuşiri Costin şi-a atins ţelul intrigilor sale, dar nu s-a mulţumit cu atât şi, deşi ocupa un post de încredere pe lângă domnitor, a continuat să slujească lui Besack […] (NICOLAE ŞUŢU)

ÎNCREDINŢARE

Cu (bună) încredinţare (Pop.) = Cu speranţă, în mod sigur:

Atunci puse împăratul oameni să strige prin toată împărăţia că cine se va găsi să aducă lapte de pasăre de peste apa Iordanului, acela să ştie cu bună încredinţare că va dobândi cal împărătesc şi jumătate împărăţia. (P. ISPIRESCU)

ÎNCREDINŢAT, -Ă

A fi (sau **a rămâne**) **încredinţat că...** = A fi convins, a avea siguranţa că...:

Erau încredinţaţi că tatăl lor ştia ce spune. (P. ISPIRESCU)

Fii bine încredinţată că n-are să ne ştie nici pământul. (ION CREANGĂ)

Încredinţat fiind că cetitorul îmi va rămânea mulţămitor. (C. NEGRUZZI)

ÎNCREMENI

A-şi încremeni ochii (sau **cu ochii**) = A se holba la ceva sau la cineva:

Ciobănaşul, zărindu-mă, încremeni cu ochii la geamantan. Când vrui să-l întreb, copilul se dete sfios cu câţiva paşi îndărăt; (SILVIAN IOSIFESCU)

ÎNCRESTA

A încresta pe cineva = A bate zdravăn pe cineva:

La Grumăzeşti, pe maluri, unde cazacul jură / Pe mine, chiar pe mine, m-au încrestat la gură! (VASILE ALECSANDRI)

ÎNCREŢI

A încreţi (sau **a încrunta**) **sprâncenele.** v. **sprânceană.**

A i se încreţi (sau **încrâncena**) (**cuiva**) **carnea** (**de pe trup**) = A se încrâncena, a se înfiora:

Se încreţea carnea pe trup, auzindu-se grozăviile şi cruzimile făcute de aceşti tâlhari. (ION GHICA)

ÎNCROPI

A încropi din tei curmei (Pop.) = A strânge câte puţin:

S-au gândit şi s-au socotit că e mai uşor a lega viaţa în tei şi-n curmei dacă sunt împreună. (PETRU DEMETRU POPESCU)

Am pus aceste întrebări nu pentru mine, care de bine, de rău am o bucată de păine, cât în locul domniilor voastre, care legaţi tei de curmei ca s-o duceţi de azi pe mâine. (NICOLAE DABIJA)

A-şi încropi traiul (Pop.) = A-şi îmbunătăţi traiul:

Copilaşii să-mi hrănesc, / Traiul să mi-l încropesc. (POP.)

E vorba de fiul unor ţărani nevoiaşi, dar harnici, care trudeau din greu, asemenea bunilor şi străbunilor, să-şi încropească traiul de azi pe mâine […] (VIAŢA ROMÂNEASCĂ, vol. 31, 1978)

ÎNCRUCIŞA

A încrucişa săbiile = A se duela:

Săbiile începură a se încrucişa. (MIHAI EMINESCU)

Răspunsul la problema de a şti dacă cele două popoare vor încrucişa din nou săbiile fără să fie silite la aceasta de cauze ce le constrâng va depinde de aceste decizii. (GH. BUZATU)

Timuş depuse trupul domniţei la umbra unui copac şi încrucişă sabia cu Coribut, căci el era inamicul ce i se pusese în cale. (NICOLAE GANE)

A pune (sau **a încrucişa**) **mâinile pe piept.** v. **mână.**

A-şi încrucişa braţele = A sta inactiv (în semn de protest). A avea o atitudine de indiferenţă:

În loc să încrucişăm braţele pe piept... să ne facem mai bine datoria. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi încrucişa privirile = A se privi unul pe celălalt:

Şi când ni s-au încrucişat privirile, parcă s-ar fi risipit o vrajă, s-a răsucit pe călcâie şi a luat-o pe coridor […] (RADU MĂRCULESCU)

ÎNCRUCIŞAT, -Ă

A sta, a şedea etc. **cu braţele** (sau **mâinile**) **încrucişate** = A sta în inactivitate:

Sta bietul om cu mâinile încrucişate. (P. ISPIRESCU)

Se lăsă mai mult să cadă decât să se aşeze pe scaun, cu mâinile încrucişate pe genunchi şi cu capul plecat. (CALISTRAT HOGAȘ)

ÎNCUIBA

A i (**se**) **încuiba în cap** (sau **în inimă**) = A-i intra în cap o idee:

Cu cât se apropia însă sorocul, cu atât frica-i se încuiba în inimă. S-ajungă el la bătrâneţe să-l mănânce procesele şi avocaţii! (LIVIU REBREANU)

ÎNCUIETOARE

A avea două chei pentru o încuietoare (D. oameni) = A fi şiret:

Bănuiau ei că femeia are două chei pentru o încuietoare, dar n-au crezut că poate fi atât de şireată.

ÎNCURCA

A (**i**) **se lega** (**cuiva**) **limba** (**în gură**) sau **a-i pieri** (sau **a i se încurca, a-i îngheţa, a i se îngroşa, a i se lua, a i se scurta**) (**cuiva**) **limba.** v. **limbă.**

A (**se**) **încurca lucrurile** = A (se) crea o situaţie complicată, din care cu greu mai poate ieşi cineva:

Na, na, că se încurcă lucrurile. (ION PAS)

A fi încurcat în trebi = A fi ocupat peste măsură:

E încurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoştinţa locuitorilor. (C. NEGRUZZI)

A i se încurca (**cuiva**) **potecile** = A da de belea:

Şi mergând el tot înainte prin codri întunecoşi, de la un loc se închide calea şi încep a i se încurca cărările, încât nu se mai pricepe fiul craiului acum încotro să apuce şi pe unde să meargă. (ION CREANGĂ)

De data asta i s-au încurcat rău potecile şi acum nu mai ştia ce să facă.

A i se încurca zilele cuiva sau **a încurca lumea** = A fi inutil. A stânjeni pe cei din jur:

Vai de amărâtul care şi-o încurca zilele cu o smintită ca tine. (OVIDIU CONSTANTINESCU)

Da' mai încurcă lumea câteva fetişcane ce nu s-au prins în horă şi li se scurg ochii să fie şi ele printre cele mari. (BARBU DELAVRANCEA)

Fostul ei bărbat va trăi mai puţin, dar prea mult pentru a încurca lumea şi a face tot rele. (ION SÎRBU)

A încurca borcanele (Pop.) = A face o confuzie:

Deşi prostul ştie să citească, el încurcă borcanele, din cauza gândirii. (GEORGE TUICĂ)

Nevoile şi le face, fireşte, în pat, şi adeseori încurcă borcanele: urinează în gamela din care mănâncă […] (N. STEINHARDT)

A încurca cuvinte = **a)** A îngăima cuvinte, a bolborosi din cauza uimirii:

Aci se întuneca glasul, ce tremura ca de fiori, şi vioara s-auzea limpede şi puternic, aci glasul se deştepta şi încurca cuvinte ciudate, iar vioara-şi zbârnâia coardele ciupite. (BARBU DELAVRANCEA)

b) A minţi:

Nu cumva Nae încurca puţin cuvintele, le schimba posesorul, ca în jocul acela din copilărie […] (SORIN STOICA)

A încurca locul (sau **lumea, zilele** etc.)**.** v. **loc.**

A încurca vorba = A vorbi confuz pentru a ascunde adevărul. A da răspunsuri evazive:

Băiatul încurcă vorba. (ŞEZĂTOAREA, II)

Evident că nu mă voi plânge... dar voi bâlbâi, mă voi încurca în aşa fel în vorbă, încât ea să înţeleagă. (GIB I. MIHĂESCU)

Iar mama Iana, strecurându-se printre prunii brumării, încurcă două-trei vorbe: – Să vedem... om veni... că de... mai cu deretecatul curţii... mai cu cârpitul casei... om veni... să vedem... (BARBU DELAVRANCEA)

A o încurca (Pop.) = A duce o viaţă chinuită. A avea de îndurat un necaz:

– Ba n-am încurcat-o deloc, protestă Eminescu, ori dacă am încurcat-o, tot eu o descurc. (EUGEN LOVINESCU)

– Am încurcat-o, Gilică! Să nu afle careva! – Cum am încurcat-o? – Rău de tot! (LIVIUS CIOCÂRLIE)

A o lăsa încurcată = A nu se mai ocupa de o afacere neclară. A lăsa un lucru nelămurit:

Aşa făcea totdeauna când se pomenea în faţa vreunei greutăţi: se dedea la o parte şi o lăsa încurcată. (IOAN SLAVICI)

– Măria-ta, vorbim şi noi. – Ei, las-o încurcată! (G. COȘBUC)

Încurcă-lumea = Persoană care încurcă lucrurile:

Ca să adaptez o vorbă de duh din moşi-strămoşi, o să spun că Încurcă-lume sunt cei care nu-ţi dau voie să mori, dar nici să trăieşti, sunt leit criminalii ăia în serie, care se ţin scai de tine de parc-aţi fi legaţi prin cordonul ombilical. (https://journalulevei.wordpress.com/)

Unchiaşul Petru, curat la inimă şi tare în credinţă, stătu niţel de se gândi şi o îndoială oarecare păru a se furişa în inima lui. Atunci prinse a întreba pe încurcă-lume […] (P. ISPIRESCU)

Nu se încurcă = Nu se lasă. Nu glumeşte. Nu-şi pierde vremea:

De aceea, călugării nu se încurcă cu deşertăciunile vieţii şi nu se împovărează cu târguiala vieţii, cu nevastă, copii şi cu gospodărie. (DANIELA DANIELESCU)

Ei îşi trăiesc viaţa până la adânci bătrâneţi, dacă sunt sănătoşi. Nu se încurcă „filosofând” ori analizându-se. (OCTAVIAN PALER)

Tăbârcă nu se încurcă! „Vom încerca o surpriză cu Steaua în Cupă!” (http://www.prosport.ro/)

Se încurcă lucrurile sau **iţele** = A (se) produce o situaţie complicată, confuză:

Eu, văzând că iţele se-ncurcă şi că, înduioşat cum era, el avea de gând să o ţie drug înainte, mi-am furat căciula, m-am strecurat nebăgat în samă pe uşă, şi m-am dus ca un om cuminte acasă […] (NICOLAE GANE)

Na, na, că se încurcă lucrurile. (ION PAS)

ÎNCURCĂTURĂ

A pune (**pe cineva**) **în încurcătură** = A pune pe cineva într-o situaţie din care nu mai ştie cum să iasă:

Prima întrebare mă pune în încurcătură, pentru că am evocat de la firul ierbii zilele acelea […] (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

Câte unul îşi închipuie, spunându-le că nu-şi citesc toate cărţile, că-i pune în mare încurcătură. (EMIL BRUMARU)

A scoate (**pe cineva**) **din încurcătură** = A ajuta (pe cineva) să iasă dintr-o situaţie dificilă:

Acum, numai o minune mă mai scoate din încurcătură... (FLORIN LĂZĂRESCU)

Ramură crezu că o ieşire bruscă l-ar scoate mai de-a dreptul din penibila încurcătură şi ar aduce la realitate pe nebun. (GIB I. MIHĂESCU)

A se afla în încurcătură = A nu şti cum să procedeze:

Împăratul şi împărăteasa se afla într-o mare încurcătură. Nu ştia pe care să aleagă din doi. (P. ISPIRESCU)

ÎNDĂRĂT

A da (**ceva**) **îndărăt** = A înapoia:

Ea uitase să-i dea îndărăt banii.

A da (**pe cineva** sau **ceva**) **îndărăt** = **a)** A regresa; a da pe cineva cu o treaptă mai jos, a-l retrograda:

De la o vreme încoace, însă, văzură că dau îndărăt. Unde până aci era bilşugul în casa

lor, acum ajunseră negustori grei ca fulgul pe apă, cum se zice. (P. ISPIRESCU)

Auzi, 25 şi cu 15 să facă 8000 ! Monitor general, ia-l şi du-l în clasa a doua ! Monitorul general mă înhăţă de mânecă şi mă scoase pe uşă afară. Pe drum îmi spuse: te-a dat îndărăt. (BARBU DELAVRANCEA)

b) (D. lucruri) A restitui ceva:

Elevii au dat îndărăt cărţile împrumutate de la bibliotecă.

A lua ceva înapoi (sau **îndărăt**). v. **lua.**

ÎNDELUNGA

A se îndelunga cu zile (Înv.) = A trăi mult, a-şi prelungi viaţa:

Frumos va fi la chip acel copil şi va bucura ochii părinţilor săi; şi anii vieţii lui se vor îndelunga până la nouăzeci. (MIHAIL SADOVEANU)

ÎNDEMÂNĂ

A (**nu**) **fi la îndemână** = **a)** A (nu) fi în preajmă ceva:

Îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie şi el să vadă petrecerea mai târziu, ca să fie la îndemână când o fi de plecat. (LIVIU REBREANU)

Ai la îndemână toate uneltele ca să repari cât mai repede ce ai stricat.

b) A (nu) fi pe plac:

Fiindcă preotul nu-i era la îndemână, croi pe ţigan, ţipând: – Marş!… Afară de-aici, tâlharilor!… (LIVIU REBREANU)

Nu mi-e la îndemână să merg până acolo tocmai acum.

c) A (nu) fi uşor să acţioneze, să rezolve ceva:

Nu este o atitudine la îndemâna oricui… (http://expressdebanat.ro/)

A avea (**ceva**) **la îndemână** = A fi (ceva) în imediata lui apropiere:

– Lasă că am eu la îndemână... Trebuie să schimb şi, fără să controleze ţidula [(pop. şi fam.) bucată (mică) de hârtie cuprinzând o însemnare scurtă (şi servind ca permis, ca dovadă, ca chitanţă etc.)], *i-o restitui lui Mişu, ca o bancnotă.* (ION VINEA)

[…] *a avea la îndemână cupeaua unui tren, roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal înseamnă a merge şezând şi a vedea numai ceea ce ţi se dă, nu însă şi tot ce ai voi.* (CALISTRAT HOGAŞ)

A avea toate la îndemână = A nu-i lipsi nimic:

Era foarte bogat şi avea toate la îndemână. (POP.)

Pe lângă aceasta mai avea la îndemână şi o babă, care i le ţinea toate-n bună rânduială. (IOAN SLAVICI)

A da (sau **a sta**) **îndemână** (Înv.) = A se ivi o ocazie favorabilă:

Că odată au trimis pe Sinan paşa cu mulţi turci, în chip ca să să înpreune cu Matei vodă prieteneaşte şi de-i va da îndemână, să-l prinză şi să-l ducă la Poartă. (CRONICARI MUNTENI)

A nu-i fi cuiva îndemână = A nu se simţi în largul său:

Nu-i era îndemână în camera asta. (JEAN BART)

Nu mi-e îndemână să-l mai aud şi nici să-l văd.

A-i face îndemână (**cuiva**) = A-i înlesni, a-i uşura (ceva, cuiva):

Au făcut îndemână turcilor să poată cuprinde locurile. (MIRON COSTIN)

ÎNDEPLINIRE

A duce la sau (**întru**) **îndeplinire** = A pune în aplicare:

Am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-aţi poroncit. (ION CREANGĂ)

Salutul cel mai demn de memoria lui Corneliu Coposu pe care îl pot aduce cei ce-l însoţesc pe ultimul său drum este promisiunea de a duce la îndeplinire cele începute de el. (CRISTIAN FULGER)

ÎNDESA

A-şi îndesa căciula pe urechi (Pop.) = A se arăta nepăsător, a se preface că nu ştie despre ce e vorba:

Orice i-ai spune, el îşi vedea de treburile lui şi îşi îndesa căciula pe urechi, fără să zică un cuvânt măcar.

Pe îndesate sau **pe îndesatele** = În mod apăsat, accentuat:

Ea repeta din când în când pe îndesatele: Mitocanule! Mitocanule! (DUILIU ZAMFIRESCU)

ÎNDOIALĂ

A (**nu**) **rămâne îndoială că...** = A (nu) fi sigur că...:

– Mai rămâne îndoială despre asta? zise Gerilă. (ION CREANGĂ)

Nu rămâne îndoială... că sturnii lui Pliniu şi lui Marţial sunt graurii noştri. (AL. ODOBESCU)

A avea îndoială sau **îndoieli** = A nu fi sigur:

Aci i se părea că Magdala era fata muftiului de dragostea căreia se turcise, căci acum nu mai avea îndoială că-şi schimbase legea. (ION GHICA)

Era mai tot timpul voios, nu avea îndoieli, afişa o încredere în partid şi în viaţă […] (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A cădea la îndoială = A nu fi sigur:

Şi ştiu... curiozitatea a căzut picătură cu picătură, din bunele dumitale intenţii a căzut acolo, în locul acela din suflet unde sălăşluieşte îndoiala. (GIB I. MIHĂESCU)

Era firesc ca omul să cadă la îndoială, din moment ce nu avea toate informaţiile.

A pune la îndoială = A se îndoi de cineva sau ceva:

Toate au pe lumea asta un loc pare să fie un adevăr puţin pus la îndoială de gânditorii de meserie ori de oamenii de rând. (IRINA PETRAȘ)

A sta (sau **a rămâne**) **la îndoială** = A nu fi hotărât; a şovăi:

Clipele treceau însă, şi ea nu se mai întorcea. Muma începu să stea la îndoială şi să se uite prin casă. (IOAN SLAVICI)

Împăratul, cum o văzu, rămase la îndoială şi nu-i venea să crează că ea este zâna pe care o lăsase el acolo. (P. ISPIRESCU)

Sisoe stătu oarecum la îndoială. Îi cuprinse la urmă grumazul cu braţele şi i se aburcă în spate, unde rămase nemişcat cu genunchii sprijiniţi de şoldurile ei pietroase. (G. TOPÂRCEANU)

Nu încape îndoială sau **mai încape îndoială?** = E sigur:

Vinovaţi eram, îndoială nu încăpea. (ZAHARIA STANCU)

ÎNDOIT, -Ă

A avea inima îndoită. v. **inimă.**

ÎNDREPTA

A îndrepta (**cuiva**) **spatele** = A bate pe cineva:

Mama l-a certat pe băiat şi i-a spus să se astâmpere că de nu îi îndreaptă spatele.

A se îndrepta ca un băţ = A lua o ţinută dreaptă:

Militarul s-a îndreptat ca un băţ în faţa comandantului de regiment.

A se îndrepta de păcat (Înv.) = A se mântui de păcate:

Tot aşa s-au îndreptat, / Nu numai că n-au păcat, / Dar că pot să fie numite / De Sânte. (CONSTANTIN STAMATI)

[…] *mijlocul pe care l-a întrebuinţat un duhovnic iscusit ca să îndrepte pe un păcătos neştiutor care a căzut în păcat cu o junincă.* (SFÂNTUL NICODIM AGHIORITUL)

Nu putem îndrepta un păcat fără să-l înţelegem mai întâi. (SORIN CERIN)

A-şi îndrepta gândul asupra cuiva sau **a ceva** = A se gândi la cineva sau la ceva:

De atâtea ori mi-am deschis sufletul pentru voi şi de atâtea ori mi-am îndreptat gândul spre voi. (IOAN SCURTU)

Românii şi-au putut îndrepta, cu o credinţă neînfrântă, gândul şi năzuinţele spre viitor. (MIHAIL FĂRCĂŞANU)

A-şi îndrepta ochii (sau **privirile**) **asupra cuiva** sau **a ceva** = A se uita la cineva sau la ceva:

Dezolată şi frumoasă, ea îndrepta ochii ei mari, ce-ar fi putut mişca o inimă de aramă. (MIHAI EMINESCU)

Spre Moscova se îndreaptă privirile tuturor popoarelor care n-au izbutit să scuture încă de pe umerii lor jugul robiei capitaliste. (ZAHARIA STANCU)

A-şi îndrepta pasul (sau **paşii**) sau **a îndrepta paşii cuiva** = A păşi sau a face pe cineva să păşească spre..., a călăuzi, a conduce:

Mi-a îndreptat paşii către acest loc. (P. ISPIRESCU)

Din umbra falnicelor bolţi / Ea pasul şi-l îndreaptă / Lângă fereastră unde-n colţ / Luceafărul aşteaptă. (MIHAI EMINESCU)

Omul îşi îndreaptă pasul cătră desul stejăriş, / Unde umbra cu lumina se alungă sub frunziş. (VASILE ALECSANDRI)

ÎNDRUGA

A îndruga (**la**) **verzi şi uscate** sau **cai verzi pe pereţi** sau **ca la moară** sau **moşi pe groşi** = A înşira multe (fleacuri sau) minciuni:

Să vă tot îndrug la verzi şi uscate. (P. ISPIRESCU)

Toţi sătenii se pun la masă şi încep a îndruga la verzi şi uscate. (ŞEZĂTOAREA, I)

ÎNDULCI

A se îndulci la (sau **cu**) **ceva** = A descoperi un lucru bun şi a-l căuta mereu; a se nărăvi la ceva, a se deda la...:

Hoţul, şiret şi smerit, la pungi de parale... s-a îndulcit. (VASILE ALECSANDRI)

S-o îndulcit cu chilipiruri, de când o pus mâna pe moşia cucoanei Săfticăi. (*IDEM*)

ÎNDURARE

A avea îndurare cu cineva = A avea milă. A se milostivi:

– Vă pare rău de ce-aţi făcut? continuă prefectul. – Păcatele noastre!... Milă şi îndurare! plânse corul în genunchi. (LIVIU REBREANU)

ÎNECA

A i se îneca (**cuiva**) **corăbiile** sau **a scăpa corabia pe apă.** v. **corabie.**

A se îneca (**tocmai** sau **ca ţiganul**) **la mal** = A suferi un eşec în ultimul moment:

Sta, sta s-o doboare cu totul întristarea: cum se poate să se lase ea să se înece tocmai la mal. (P. ISPIRESCU)

D. Ştefan Săftoiu se îneacă ca ţiganul la mal (nu facem aluziune la d. N. N. Ionescu) căci d-sa obţinu 219 voturi, pe când majoritatea absolută era de 221 voturi. (STOICA LASCU)

Aşa suntem noi, românii, ne înecăm ca ţiganul la mal. (DAN COMAN)

A se îneca în vorbă = A se încurca în timp ce vorbeşte:

Odinioară i se îneca vorba în gât şi behăia de umilit ce era, mai târziu se făcea grozav şi te lua straşnic de sus. (OCTAVIAN GOGA)

Acum nu mai voia s-o vadă şi totuşi se uita mai cu dinadins la ea, ba tremura când ea se apropia de dânsul, şi glasul i se îneca dacă trebuia să vorbească cu dânsa. (IOAN SLAVICI)

A-şi îneca sufletul = A bea foarte mult:

Actriţa şi-a înecat sufletul în băutură şi n-a mai trăit decât un an.

ÎNFĂŢA

A înfăţa patul = A schimba lenjeria patului:

Pe urmă a fost plină de bunăvoinţă, a dus cearceafuri curate, a înfăţat patul, m-a poftit să mă folosesc de frigider şi de plita electrică […] (RADU TUDORAN)

Patul, înjghebat din trei lăzi goale, părea incomod, dar salteaua era de lână şi perna proaspăt înfăţată. (OVIDIU CONSTANTINESCU)

ÎNFIGE

A înfige corturile (**tabăra** sau **şederile**) **undeva** (Înv.) = A se instala într-un loc:

Mihai... își înfipse tabăra în locul părăsit de dușman. (NICOLAE BĂLCESCU)

[…] *și în depărtare de două miliare* [piatră sau stâlp care indică o distanță de o mie de metri] *de la castrele lui Mihaiu își înfige corturile într-un loc cuviincios și mai sigur.* (ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE, 1908)

A înfige mâna sau **mâinile** (**în ceva**) = A apuca ceva cu putere (fără a avea dreptul):

Îi înfige o mână-n păr. (I. L. CARAGIALE)

A înfige ochii = A se uita fix, a privi țintă:

Omul își înfipse ochii o clipă în ochii mei și, întorcând capul, se împotrivi. (CEZAR PETRESCU)

A înfige parul = A pune piatra fundamentală:

Satul, casa, biserica erau edificate pe locul (în jurul) punctului consacrat unde a căzut săgeata/securea sau unde a fost înfipt parul: „Când se întemeia un sat – susține o tradiție de la sfârșitul secolului al XIX-lea – cel dintâi om bătea un par în pământ, pe care îl considera ca fundament sau temelie”. (ANDREI OIȘTEANU)

A se înfige la ceva = **a)** A se apuca de ceva fără dreptul sau priceperea necesară:

Se pricepea, nu se pricepea, el se înfigea la orice lucru.

b) A insista într-o acțiune:

Am tresărit, m-am dat la o parte să-i fac loc să treacă, dar „unchiul George” s-a înfipt autoritar și amenințător în fața mea […] (OCTAVIAN PALER)

A se înfige undeva (D. oameni) = A sta neclintit:

S-a înfipt în recepție, a pertractat exact un minut și apoi și-a fluturat cheia pe deget. (FLORIN IARU)

ÎNFRUNTA

A înfrunta privirea (sau **privirile**, rar **căutătura cuiva**) = A se uita drept, fără sfială în ochii cuiva; a se arăta dârz, a nu se lăsa intimidat de cineva:

Petre îi înfruntă privirea simplu, ca și când ar fi zis că el nu se sperie de o muiere. (LIVIU REBREANU)

N-ar fi putut înfrunta privirile camarazilor. (JEAN BART)

El se uită la ea lung; ea îi înfruntă căutătura. (I. L. CARAGIALE)

ÎNFRUPTA

A se înfrupta din oala cu smântână (Pop.) = A face o greșeală greu de scuzat:

Să nu se înfrupte în oala cu smântână și bietul vameș?... Păi iacă de unde-i venise lui Ion Istețul cei 600 lei, pe cari îi dăduse în mânile căpitanului Gloanță să-i păstreze până la liberare. (V. A. URECHIA)

ÎNFUNDA

A i se înfunda (**cuiva**) = A se afla într-o situație fără ieșire. A o păți:

„Ai umblat tu, vulpe, pe cât ai umblat, / Dar tocma acuma ți s-a înfundat!” (ANTON PANN)

I s-a înfundat la proba de limba elină. (G. CĂLINESCU)

De astă dată are să i se înfunde lui Ercule. (P. ISPIRESCU)

A înfunda ocna (sau **temnița, pușcăria**) (Pfm.) = A fi condamnat la ani grei de închisoare:

Da pe urmă tot am plecat ca să nu mă puie Necuratul să cad într-un păcat mai mare, că, Doamne păzește, omul la mânie și la supărare își pierde socoteala și-mi era frică să nu fac moarte de om și să înfund ocna pentru o zdreanță de femeie... (LIVIU REBREANU)

A se înfunda în noroi (sau **în mocirlă**) (Fam.) = **a)** A duce o viață din ce în ce mai imorală. A fi depravat, destrăbălat:

Pe zi ce trece, ei se înfundau tot mai mult în mocirlă.

b) A se compromite:

[…] *din contra, ea* [mărturisirea] *distruge ultimele iluzii, taie ultimele punți de salvare, înfundă parcă definitiv, pe cel care se spovedește, în mocirlă.* (NICOLAE MANOLESCU)

Lasă pe raneţi să facă ce ştiu şi ce pot: nu cumva să-i împiedici prea devreme de a se înfunda în balta cu noroi! (I. L. CARAGIALE)

c) A se întovărăşi cu persoane decăzute, a intra într-un mediu degradant:

[…] *să-mi anihilez orice urmă de demnitate, să mă înfund în noroiul în care unii se simt atât de bine în mod permanent, într-un cuvânt să fug de gânduri.* (LUCIAN MAREŞ)

A-i înfunda (**cuiva**) **gura** = A reduce pe cineva la tăcere:

Când au început să-l lovească, s-a pornit şi el să-i înjure, până ce i-au înfundat gura şi nu i s-au mai auzit decât gemetele. (ION IOANID)

I-au înfundat gura ca să nu mai spună atâtea prostii.

A-l înfunda râsul (**pe cineva**) (Pfm.) = A izbucni în râs:

Pe femeie a înfundat-o râsul, după ce el i-a povestit ce a păţit.

ÎNGER

A face îngeraş (**pe cineva**) (Irn.) = A ucide (pe cineva):

Maria Gloria a zis că mai era puţin şi îl făceai îngeraş pe bebe. (GEORGE C. DUMITRU)

Nepoţica noastră Arina s-a făcut îngeraş. O meningită fulminantă ne-a răpit-o în câteva ore. (http://news.ournet.ro/)

A fi slab de înger = A ceda cu uşurinţă, a se lăsa uşor intimidat, înduioşat; a fi lipsit de voinţă:

Nu te-aş fi crezut aşa slab de înger. (ION CREANGĂ)

Faptul că băiatul a ţinut să se întoarcă acasă, în loc să se bucure a petrece în Bucureşti, umplea pe Platamonu de o îngrijorare cu atât mai urâtă, cu cât n-o putea împărtăşi nimănui, nici nevestei sale, care era slabă de înger. (LIVIU REBREANU)

A fi tare de înger (sau **de fier**) sau **a fi tare la inimă** = A nu se lăsa uşor intimidat sau înduioşat; a nu ceda; a fi ferm; a fi rezistent, neînduplecat, curajos:

Aflaşi domniile voastre că eu îs tare de înger şi nu mă înfricoşez de nimic. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi ţine îngerii (Rar) = A-şi ţine firea, a nu-şi pierde cumpătul:

Ţine-ţi îngerii... şi ce-i vedea, să nu te sperii. (BARBU DELAVRANCEA)

Slab de înger = Care se descurajează uşor. Timid, fricos:

– Vai de mine şi de mine, Harap-Alb, zise Sfânta Duminică; parcă nu te-aş fi crezut aşa slab de înger, dar, după cât văd, eşti mai fricos decât o femeie! (ION CREANGĂ)

– Stăpâne, nu te credeam aşa slab de înger. Eşti cu mine. Nu te întrista aşa de mult. (P. ISPIRESCU)

Tare de înger = Care nu se lasă uşor intimidat sau înduioşat. Rezistent:

Oricât era Peruzescu de genial şi tare de înger; oricât limba lui pe care nu i-a tors mumă-sa, precum zicea el cu modestie, pusă la serviciul unei închipuiri neînfrânate, ştia să împodobească lucrurile […] (NICOLAE GANE)

ÎNGHESUI

A se înghesui (**ca**) **la pomană** = A se buluci pentru a obţine lucruri gratuite, avantaje:

Mai lasă-mă, frate, să-i spun şi eu o vorbă, că parcă eşti ţiganul care a murit înghesuit la pomană, zise Eminescu. (PETRU VINTILĂ)

A se înghesui ca sardelele = A călători într-un mijloc de transport supraaglomerat:

Căldura era insuportabilă. Nu-mi mai amintesc asemenea temperaturi. Stăteam înghesuite ca sardelele.

ÎNGHEŢA

A-i îngheţa cuiva inima (sau **sângele în vine**) = A fi paralizat de teamă. A încremeni, a înlemni:

Aceste cuvinte ne îngheaţă inima. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Aoleu! dară zmeii când simţiră! unde veneau cu o falcă în cer şi cu una în pământ, şi unde răcneau de-ţi îngheţa sângele în vine. (P. ISPIRESCU)

A-i îngheţa (**cuiva**) **sângele în vine** sau **a îngheţa sângele** (**în cineva**). v. **sânge.**

A-i îngheţa (**cuiva**) **rahatul** (Arg.) = A se înspăimânta, a se îngrozi:

Şi îmi amintesc ce culoare are maşina mea. Şi îngheaţă rahatul în mine. Ei mulţi, eu singur în micul meu Polo. (http://tvdece.ro/)

ÎNGHIŢI

A înghiţi hapul (**găluşca, gutuia**) sau **a o înghiţi** = **a)** A suporta sau a face să suporte o neplăcere fără să crâncnească:

Iar boierul, luându-i înainte cu glume, a înghiţit găluşca şi a tăcut molcum. (ION CREANGĂ)

Ne-am zburlit de parcă ne pusese să lingem chinină, dar am înghiţit hapul. (FLORIN IARU)

Altul poate că n-ar fi înghiţit atât de uşor un hap amar ca ăsta. (MARCEL SECUI)

b) A fi păcălit de cineva:

Văzură în cele din urmă că sunt păcăliţi, se cătrăniră de mânie, însă înghiţiră găluşca. (P. ISPIRESCU)

A înghiţi în sec (sau **în gol** sau **uscat**)**.** v. **sec**.

A înghiţi noduri. v. **nod.**

A înghiţi pastila (Arg.) = A muşca momeala. A se lăsa păcălit:

La rândul său, Washingtonul a înghiţit cu greu pastila amară oferită de Paris, deoarece a dăunat imaginii S.U.A. în întreaga lume. (FLORIAN GÂRZ)

A înghiţi strâmb (sau **rău**) = A scăpa mâncarea sau băutura pe laringe; a se îneca:

Lui Ionuţ i se părea că înghite strâmb. (MIHAIL SADOVEANU)

A înghiţi (**pe cineva**) **din ochi** (sau **cu ochii**) (Fam.) = A nu se mai sătura privind pe cineva:

Arald nebun se uită, cu ochii o-nghiţea. (MIHAI EMINESCU)

A nu înghiţi (**pe cineva**) (D. persoane) = **a)** A nu putea suferi pe cineva. A avea păreri proaste despre cineva:

Nimeni nu-l mai putea înghiţi, pentru că era rău şi invidios din cale-afară.

b) A nu adopta principiile cuiva. A nu admite să i se impună ceva:

De la o vreme, el nu-i mai înghiţea asemenea principii.

A o înghiţi = A rămâne păcălit*:*

Am înghiţit-o şi pe asta, dar nu te mai cred şi atunci când vei spune adevărul.

A-i veni cuiva să înghită pe cineva de bucurie (Pop.) = A-şi manifesta o mare bucurie, afecţiune:

Mamei îi venea să mă înghită de bucurie. (ION CREANGĂ)

A-şi înghiţi amarul sau **necazul.** v.**amar.**[2]

A-şi înghiţi lacrimile (sau **plânsul**) = A-şi stăpâni plânsul, a-şi opri lacrimile; a reprima izbucnirea unui sentiment:

Mitrea şi-a înghiţit lacrimile şi-a tăcut. (MIHAIL SADOVEANU)

Îşi înghiţi plânsul cu greutate... (*IDEM*)

A-şi înghiţi limba. v. **limbă.**

Înghite Agachi! = A face un lucru silit; a fi nevoit să rabzi ironiile altuia:

Îra!... boierii-s la masă... Ian vezi-i cum chilesc!... Înghite-Agachi... să te văd... înc-o dată... ha... dăi, dăi, dăi. (VASILE ALECSANDRI)

L-a înghiţit pământul (sau **mormântul**) = A murit:

Am avut un fecior şi ne-a lăsat, l-a înghiţit pământul ! (MIHAIL SADOVEANU)

Toţi se întoarseră acasă încredinţaţi că l-a înghiţit pământul; numai povestea despre dânsul rămase la vetrele ostaşilor. (NICOLAE GANE)

Parcă l-a înghiţit pământul = Se spune despre cineva (sau ceva) care a dispărut fără urmă, care nu mai poate fi găsit:

Feciorul împăratului nu mai venea nici cu pasăre, nici fără pasăre, parcă l-a înghiţit pământul. (EMIL BOTA)

De când, în poarta gării, Gogu Nicolau s-a despărţit de tovarăşul său de drum, parcă l-a înghiţit pământul sau s-a înălţat la cer. (MATEIU I. CARAGIALE)

ÎNGHIŢITURĂ

A bea dintr-o înghiţitură = A bea sorbind toată băutura dintr-o singură respiraţie:

Roşul bea dintr-o înghiţitură paharul ce i-l adusese minerul. (M. DAVIDOGLU)

El îşi comandă trei pahare de whisky şi le bea dintr-o înghiţitură pe toate. (FLORENTIN SMARANDACHE)

ÎNGLODA

A se îngloda (sau **a se îneca**) **în datorii** (Fig.) = A face multe datorii, fără a le mai putea plăti:

Ghica Grigorie, viind la domnie, a găsit ţara secată cu totul în belşugul ei, înecată în datorii; boierii şi negustorii pribegiţi în toate părţile şi răscoale pretutindeni: în sate, în oraşe şi pe drumuri. (ION GHICA)

M-ai înglodat în datorii pân-în urechi. (VASILE ALECSANDRI)

ÎNGRĂŞA

A îngrăşa porcul în ajun = A încerca să facă ceva serios în ultimul moment:

Ei [studenţii] *pricep sistemul, se ţin de petreceri şi amână învăţatul, apoi îngraşă porcul în ajun* […] (MARCU MIHAIL DELEANU)

Nu se îngraşă porcul în ajun. Nu poţi într-o lună să dublezi, să triplezi, să convingi. (https://octavpelin.wordpress.com/)

A îngrăşa porcul la ignat. v. **ignat.**

ÎNGRIJIRE

A da primele îngrijiri = A da primul ajutor unui accidentat, unui bolnav etc.:

Abia când a intrat în faza finală a bolii i s-au dat primele îngrijiri medicale, care n-au mai servit însă la nimic. (ION IOANID)

ÎNGROPA

A îngropa mingea-n terenul adversarului (La volei) = A obţine un punct la capătul unui atac executat în forţă:

[…] *când a îngropat mingea în terenul advers pentru a face 5-2, Horia a sărbătorit sonor, cu pumnul strâns şi un miniatural tur al izbânzii.* (http://www.gsp.ro/)

Echipa gazdă a reuşit să îngroape mingea-n terenul adversarului şi a câştigat partida.

A îngropa zilele cuiva = A nenoroci pe cineva:

Fiică-sa însă plângea de se sfărma, tot zicând: Tată şi mamă ! mă rog nu-mi îngropaţi zilele. (I. G. SBIERA)

Să mă îngropi sau **să-l îngrop** = Se spune ca o întărire a celor spuse pentru a părea mai convingător, a face pe ascultător să creadă:

Să mă îngropi, sufletul meu, Năică, nu citi... stăi s-o ascult şi eu. (I. L. CARAGIALE)

– Care? Cel de colo? Să-l îngrop de l-am mai zărit pân-acu. (VASILE ALECSANDRI)

ÎNGROŞA

A (**i se**) **îngroşa** (**cuiva**) **obrazul** = **a)** A răbda insulte, neajunsuri. A se face că nu ştie faptul că un lucru este altfel decât ar trebui:

Din nefericire, hotărârea lor de a îngroşa obrazul, până la situaţia hilară în care se mai şi victimizează, va afecta BOR, înteţind secularizarea societăţii. (http://www.romaniaculturala.ro/)

b) A deveni obraznic:

Cred că ţi s-a cam îngroşat obrazul!

A îngroşa rândurile = A-şi spori numărul:

Unii dintre prizonierii armeni risipiţi prin România şi care, în lipsa unor lagăre de concentrare, fuseseră puşi la diferite munci, au fost trimişi în Germania, pentru a reîncepe

instrucţia şi a îngroşa rândurile Legiunii. (VARUJAN VOSGANIAN)

Cei aproximativ 500 de absolvenţi vor îngroşa rândurile şomerilor din judeţ, al căror număr se ridica la sfârşitul lunii trecute la zece mii de persoane. (http://www.glasul-hd.ro/)

Se îngroaşă gluma (sau **lucrul, mămăliga, treaba**) (Fig.) = Situaţia ia o întorsătură neplăcută, îngrijorătoare:

„A-ngălbenit ca turta de ceară."/ C-acel care / „Să ştie cu cuiul la inimă." / Zicând: / „S-a îngroşat gluma." / „Şi de este glumă, dar nu e bună." (ANTON PANN)

Nu, se-ngroaşă mămăliga şi ne bate ăsta ca pe hoţii de cai. (D. R. POPESCU)

Treaba să îngroaşă, boieri d-voastră!... ascultaţi-mă pe mine, că eu ştiu ce ştiu... (VASILE ALECSANDRI)

ÎNGROŞAT, -Ă

A rămâne (sau **a se întoarce**) **cu buza umflată** (sau **buzele îngroşate**). v. **buză.**

ÎNMUIA

A (**i se**) **înmuia** (**cuiva**) **inima** (Pfm.) = A (se) înduioşa:

Copilului bogat i se înmuia inima de compătimire; inima celui sărac tresărea de speranţă în bunătatea lui Dumnezeu, pe ici-pe colo chiar şi în acea omenească. (PAUL ZARIFOPOL)

Cum o văzu împăratul, i se muiă inima şi prinse un dor de dânsa, de nu se poate povesti. (P. ISPIRESCU)

ÎNNĂDI

A se înnădi la caşcaval. v. **caşcaval.**

A se înnădi la vorbă (Pfm.) = A se antrena la vorbă:

Şi se vede că prezenţa mea lucra deja asupră-le ca un leac de beţie, căci, plictisiţi de ei înşişi, s-au înnădit la vorbă […] (ALEXANDRU SEVER)

A umbla înnădind teie putrede (sau **a înnădi din tei curmei**). v. **nădi.**

ÎNNEBUNI

A înnebuni de cap (**pe cineva**) = A exaspera; a sâcâi (pe cineva):

Ei şi – veţi zice ... tablou – fie acesta şi pictat de un artist meticulos, nu lipsit de talent, te pot – cum zic precupeţele – înnebuni de cap. (TUDOR OCTAVIAN)

– Nu mă înnebuni de cap! – De la poştă! Nu-i lângă Mişu? De aia ai scris Mişu în calendar. Ca să te duci la poştă! (MIRCEA DANELIUC)

A înnebuni după cineva (sau **după ceva**) = A-i plăcea cuiva foarte mult cineva sau ceva:

Îmi zâmbi trist. Pentru că ne-am căsătorit din dragoste... ţi-aminteşti?... Şi pentru că erai nebun după mine... (MARCEL SECUI)

La începutul anilor '70, Nae era înnebunit după Cornel Chiriac, Metronom, după Lennon, McCartney etc. (SORIN STOICA)

Eu nu pot refuza, deşi nu sunt înnebunit după fructele de mare. (IOAN T. MORAR)

Ai înnebunit? (Fam.) = Exprimă mirarea şi blamul faţă de vorba sau purtarea nepotrivită a interlocutorului:

– Ai înnebunit, Matei? spunea şi râdea în hohote Vlasia. Tu ai înnebunit, repeta şi simţea cum şarpele fricii alunecă pe şira spinării ei cu forme rubensiene. (AURA CHRISTI)

„Ai înnebunit? Chiar ai înnebunit de tot?" se înfurie Rafael. „A, nu! N-am înnebunit", zâmbi Elena cu rictusul acela atât de dispreţuitor. (MUGUR BURCESCU)

Nu mă înnebuni! (Pfm.) = Se spune cuiva pentru a exprima (mirarea sau) neîncrederea faţă de cele auzite. Lasă-mă în pace!:

– Nu mă-nnebuni, onorabile! Dumneata eşti? (I. L. CARAGIALE)

– Au făcut vro bazaconie la d-ta în casă?... nu mă-nnebuni! (VASILE ALECSANDRI)

Să-nnebunesc! (Arg.; vlg.) = Pe cuvânt de onoare!:

Când mama nu-l crede, tata îi zice: Să-nnebunesc de nu-i aşa. Dacă nu mă credeţi

că lumea asta e făcută într-un mare fel, vă zic şi eu vouă: Să-nnebunesc de nu-i aşa! (VLAD I. POPESCU)

ÎNNEGRI

A înnegri hârtia (Fam.) = A scrie:

Cu gândiri şi cu imagini / Înnegrit-am multe pagini, / Şi-ale cărţii, şi-ale vieţii / Chiar în zorii tinereţii. (MIHAI EMINESCU)

Şi pe urmă nu e vorba de a scrie despre viaţă spre a înnegri hârtia, ci de a lua parte la lupta pentru prefacerea vieţii. (G. CĂLINESCU)

ÎNNODA

A i se înnoda cuiva tusea-n gât = A-l apuca tusea:

Dimineaţa i se înnoda tusea-n gât şi nu-i înceta uşor.

A se înnoda cu cineva = A începe o relaţie de dragoste cu cineva:

De la banchetul de absolvire, fata s-a înnodat cu Mihai şi n-a durat mult şi s-au căsătorit.

A se înnoda la vorbă (sau **la ceartă**) sau (tranz.) **a-şi înnoda vorbele** = **a)** A se prinde la ceartă, a începe cearta, a se certa:

De nebun şi de muierea rea fiece înţelept fuge / Şi nu se înnoadă la ceartă. (ANTON PANN)

Sus pe rămurele / Două păsărele / Ceartă-mi-se ceartă, / Vorbele-şi înnoadă. (POP.)

b) A se porni pe vorbă; a se aşterne la vorbă, la taifas:

De câte ori îţi venea în casă se înnoda la vorbă, de nu mai putea fi urnit din loc.

ÎNOT

A o da (sau **a se da** ori **a-şi da calul**) **înot** = A trece o apă înot:

Se gândea / Că mare-i Cerna, / Că neagră-i apa, / Şi că s-o-neca / Înot deac-o da. (POP.)

Şi-not mi se da / Şi se cufunda. (VASILE ALECSANDRI)

ÎNSCRIE

A se înscrie în fals (Jur.) = A declara în faţa unui organ de jurisdicţie că un înscris de care se serveşte partea adversă este fals. (Pex.) A contesta veracitatea unei afirmaţii sau a unei dovezi, a fi de altă părere decât cea susţinută de alţii:

Judecătorul român procedează, fără discuţie, legal – deşi incomplet – când e vorba de o înscriere în fals. […] *Dacă nu e adevărat, replică judecătorul înscrie-te în fals împotriva procesului verbal* […] (BORIS DEŞLIU)

ÎNSEMNA

A arde (sau **a însemna**) **cu fierul roşu.** v. **arde.**

A nu însemna nimic = A nu avea nicio valoare:

O lacrimă în ochii ei / Nimic nu-nseamnă. (G. COŞBUC)

Ce înseamnă asta? = Se spune pentru a arăta dezaprobarea faţă de purtarea cuiva:

– Ce înseamnă asta? Sperii copiii, unde te trezeşti? (AL. SAHIA)

– Ce înseamnă asta? *– Nu contează. – Te-am întrebat ceva*. (SIMONA STOICA)

ÎNSOŢIRE

A lua întru însoţire (Nob.) = A se căsători:

Dintre toţi adoratorii, cel mai fericit a fost marele logofăt C. Sturza, carele a şi luat-o întru însoţire. (G. SION)

Nu ştiu. Mi-i dragă fata. Am avut o nădejde de însoţire. (MIHAIL SADOVEANU)

Văd nişte mari piedici la însoţirea noastră. (C. NEGRUZZI)

A fost o-nsoţire ce trăia-n iubire. (ANTON PANN)

ÎNŞELA

A înşela aşteptările cuiva = A dezamăgi pe cineva:

Dacă data viitoare le vei înşela aşteptările, te vor pedepsi. Din nou. Cu asprime neumană. (AURA CHRISTI)

Chiar atunci când îşi încasează bacşişul, pare că o face numai pentru a nu-i înşela aşteptările unei străine obişnuite să dea bacşişuri. (IOAN PETRU CULIANU)

Dacă nu mă înşel = Arată că cineva nu e sigur de cele susţinute:

De fapt eşti brună şi până acum un an şi jumătate, doi, ba trei, dacă nu mă înşel, aveai un minunat păr negru. (GIB I. MIHĂESCU)

Astăzi, dacă nu mă înşel, poate ieri sau abia mâine, sunt tocmai patru luni când mi-a spus da. (TRAIAN CHELARIU)

ÎNŞIRA

A o înşira = A o lua drept înainte pe-un drum, a umbla:

Veniseră aduşi de dorinţa să precizeze ceea ce era confuz în ei, să hotărască, să înfăptuiască ceva. Când o înşiraseră pe străzi până aci, erau plini de nerăbdare. (CEZAR PETRESCU)

A spune (sau **a înşira, a îndruga**) **moşi pe groşi** (sau **moşi păroşi** ori **a înşira la gogoşi** sau **verzi şi uscate** ori **multe şi mărunte**). v. **moş.**

Înşiră-te (sau **înşir'te**) **mărgărite** = **a)** Formulă în basmele populare pe care o repetă povestitorul pentru a arăta că povestirea continuă:

Înşiră-te mărgărite / Pe lungi fire aurite, / Precum şirul din poveste, / Că-nainte mult mai este. (VASILE ALECSANDRI)

b) (Substantivat, rar) Poveste obişnuită, fără un titlu precis:

Numai un soldat poate înţelege rezbelele lui Ioan-vodă, ce se povesteau până acuma ca un lung înşiră-te mărgărite, fără plan şi fără succesiune. (B. P. HASDEU)

ÎNŞURUBA

A înşuruba pe cineva împotriva altuia = A aţâţa:

Îl înşuruba în articole de legi, îl purta la judecătorie. (ION PAS)

Acum se ştia că numai el i-a înşurubat împotriva primarului.

ÎNTÂI, - ÎNTÂIA

De (**mare**) **clasă** (sau **de clasa întâi**). v. **clasă.**

ÎNTÂLNI

A se întâlni cu Sf. Paraschiva (Fam.) = A bea mult:

Se întâlneşte cu Sf. Paraschiva la fiecare sfârşit de săptămână şi nu te mai poţi înţelege cu el, fiindcă bea prea mult.

ÎNTÂLNIŞ

Bun întâlnişul! (Pop.) = Formulă de salut adresată unei persoane întâlnite pe drum:

– Bun întâlnişul, om bun! zise Dănilă. – Cu bine să dea Dumnezeu! (ION CREANGĂ)

ÎNTÂMPINARE

A ieşi sau **a veni în** (ori **întru**) **întâmpinarea cuiva** = **a)** A primi cordial pe cineva; a întâmpina:

O mulţime de popor şi toţi boierii au ieşit întru întâmpinarea sa la malul Dunării; (MIHAI EMINESCU)

Iese întru întâmpinarea zmeului, punându-se de pândă sub podul de argint. (ION CREANGĂ)

[…] *poporul a stat şi el nemişcat în câmp, sub cerul liber, hotărât a ieşi întru întâmpinarea Turcilor, când vor intra în Capitală, şi a le arăta că Românii sunt credincioşi.* (ION C. BRĂTIANU)

b) (Fig.) A ghici dorinţele cuiva înainte de a fi exprimate:

Apariţia sa, pe care ne bucurăm să o putem saluta, vine în întâmpinarea unor certe necesităţi în acest domeniu. (NICOLAE CRISTIAN)

ÎNTÂRZIERE

A exploda cu întârziere (D. bombe) = A exploda la un anumit interval de timp după momentul amorsării:

[…] *dacă se va proceda cu aceeaşi nepricepere, victime vor mai fi, deoarece mai sunt circa 15 bombe cu întârziere, care – se spune – pot exploda* […] (MIHAI PELIN)

A fi în întârziere = A fi rămas în urmă:

Trenul de la 5 era în întârziere din cauza unui regiment de artilerie, ce se încărca cu greu pe linie. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A pune în întârziere (Jur.) = A trimite o înştiinţare sau o somaţie expresă, cu scopul ca

destinatarul să nu poată invoca în apărare faptul de a fi fost în necunoştinţă de cauză:

Dacă obligaţia consistă în a da sau în a face, debitorul se va pune în întârziere prin o notificare ce i se va face prin tribunalul domiciliului său. (CONSTANTIN CRIŞU)

Cu întârziere de... = Întârziind cu...:

Grigore sosi de la ţară cu întârziere de câteva zile. (LIVIU REBREANU)

Fără întârziere = Imediat, numaidecât, fără zăbavă:

Se va aşterne fără întârziere la lucru. (CEZAR PETRESCU)

Trebuia fără întârziere, pentru liniştea sa, să-şi vază băiatul. (I. L. CARAGIALE)

ÎNTINDE

A (nu) întinde aţa (să nu se rupă). v. **aţă.**

A întinde (cuiva) mâna (sau **mâinile**) = **a)** A înainta braţul către o persoană pentru a da mâna cu ea (în semn de salut); a-i strânge cuiva mâna în semn de recunoştinţă. (Fig.) A-şi manifesta dragostea sau prietenia pentru cineva:

Fata zâmbi, întinse mâna: Dumneata eşti domnu Macovei? (MIHAIL SADOVEANU)

Vartolomeu Diaconu întinse mâna prietenos. (CEZAR PETRESCU)

A plecat fără să-mi întindă mâna. (AL. VLAHUŢĂ)

Trebuie să le întindem mânile cu dragoste. (VASILE ALECSANDRI)

b) (Fig.) A veni în ajutorul cuiva:

[…] *la 1406 îşi întinde mâna în Asia şi scoate pe Musa ca pretendent în contra lui Soliman I, îl susţine cu bani şi arme şi îl face împărat.* (MIHAI EMINESCU)

A întinde (sau **a lungi**) **compasul.** v. **compas.**

A întinde (sau **a pune**) (**cuiva**) **o cursă** (sau **laţul, un laţ**). v. **cursă.**

A întinde coarda până se rupe (sau **plesneşte**) sau **a întinde prea tare coarda.** v. **coardă.**

A întinde compasul = A se grăbi, a iuţi pasul:

Ca să prindă trenul, ei au fost nevoiţi să întindă compasul.

A întinde cuiva o mână de ajutor (sau **mână bună**) ori **a da** (**a cere**) **o mână de ajutor.** v. **ajutor.**

A întinde hora = A forma o horă:

Nu-s crunt, nici hapsân, / Puternic şi bun, / Pe toţi îi cuprind şi horele-ntind. / Aduc sărbătoare la mic şi la mare. (MARIA BANUŞ)

Hori de-mi întindea, / Hori de-mi învârtea. (POP.)

A întinde la jug = A trage (din greu):

Boii se spetesc întinzând la jug. (VASILE ALECSANDRI)

A întinde masa sau **masă** (**mare**) sau **a ţine masa întinsă.** v. **masă.**

A întinde mâna (sau **o mână**) = A indica ceva orientând braţul în acea direcţie. (Fig.) A cerşi:

Atunci S-a mâniat Domnul pe Uza şi l-a lovit, pentru că şi-a întins mâna spre chivot; (BIBLIA)

Asta nu însemna că banii o dădeau afară din casă, însă faptul că avea independenţă, că nu era silită să stea cu mâna întinsă, o făcea să spere că lucrurile se vor îndrepta. (CONSTANTIN MATEESCU)

A întinde pasul = A merge cu paşi mari şi grăbiţi:

Acuma Aurel întindea paşii ca şi când i-ar fi fost ruşine să mai rămână în urmă. (LIVIU REBREANU)

A întinde pedeapsa asupra cuiva (Înv.) = A pedepsi pe cineva:

[…] *să văd dacă mai e curios să vadă până unde i se poate întinde pedeapsa.* (GIB I. MIHĂESCU)

A întinde pelteaua = A vorbi mult şi fără sens; a lungi vorba:

Postează un comentariu şi este pe loc aplaudat sau înjurat şi se întinde pelteaua, încât

comentatorului de bună credinţă îi pare rău că a fost lipsit de inspiraţie când a scris aceste cuvinte! (ELENA STAN)

A întinde praznic = A da mâncare de pomană pentru morţi:

În ograda aceasta moş Bodrângă, după moartea babei, la câţiva ani, s-a gândit să întindă un praznic. (MIHAIL SADOVEANU)

A întinde undiţa = A lăsa undiţa la apă. (Fig.) A momi. (Fig.) A înşela:

Undiţele lor întinse pipăiau drumul acvatic al peştelui, cu legănări delicate. (ION POPESCU-SIRETEANU)

A o întinde (**la drum**) = A pleca repede la drum. (Fig.) A o şterge:

Întinse unchiaşul la drum. Nu mai căuta nici de mâncare, nici de odihnă, şi se întoarse acasă cum plecase. (P. ISPIRESCU)

A o întinde (**la fugă**) = A o lua la fugă:

Şi atunci am început să trag în aer, să-l înspăimânt, până a întins-o la fugă. (AUGUSTIN BUZURA)

A se întinde ca alviţa (D. un discurs, o conferinţă) = Se spune despre un orator a cărui expunere este foarte lungă şi fără conţinut serios ori vrednic de a fi luat în considerare:

Acest istoric se întinde ca alviţa pe aproape jumătate din întreaga operă a d-lui Cuza, de la pag. 96–315. (EMANUEL SOCOR)

A se întinde ca o pomană ţigănească = A se extinde pe un spaţiu mai mare decât ar fi necesar:

Mici şi întinse [gropi] *ca o pomană ţigănească*, *ascunse şi deşănţate, pline de apă, pline de noroi.* (ŞTEFAN ION GHILIMESCU)

A se întinde cu cineva = A avea relaţii sexuale cu cineva:

Însemna că Gicu o iubeşte, m-am pomenit vorbind singur. Uite ce chestie, deşi fata asta, Tanţa, s-a întins cu toţi. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

A se întinde cu vorba sau **la vorbă** (**la sfat, la cuvinte**) sau **a întinde vorba** = A prelungi discuţia mai mult decât trebuie; a se întinde la taifas:

Dar mi se pare că ne-am prea întins cu vorba, şi luminarea-sa nu ştie cum să ne mai intre în voie. (ION CREANGĂ)

Până să fiarbă vinul, şi în vreme ce ceilalţi se întinseră la vorbă, Titu ieşi, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s-o şteargă de tot. (LIVIU REBREANU)

Dacă nu va fi gata podul, după cum dau poruncă, ce să mai întindem vorba, ştiţi voi ce vă aşteaptă! înţeles-ai, moşnege? (I. POP-RETEGANUL)

A se întinde galopului (D. cai) = A o lua, a merge în galop:

Într-un mers obişnuit, iepuşoara... ar fi părut o mârţoagă...; acum, abia se zărea prin fulgi, întinsă galopului. (CONTEMPORANUL, II)

A se întinde la caşcaval. v. **caşcaval.**

A se întinde mai mult decât îi e plapuma (sau, regional, **oghialul**) = A se lansa în acţiuni sau cheltuieli care îi depăşesc posibilităţile:

Nu mai lungi vorba... Nu te-ntinde mai mult decât ţi-i oghialul! (VASILE ALECSANDRI)

Dacă vezi că este frig, binevoieşte a-i cumpăra o păreche de pantaloni de iarnă. Nu cred că este de trebuinţă a-ţi recomanda să nu fie scumpi, ci să ne întindem după cât ne ajunge pătura. (P. ISPIRESCU)

ÎNTINS, -Ă

Cu braţele (sau **cu braţe**) **întinse** = Cu mare dragoste, cu braţele deschise:

M-aşteaptă toţi cu braţe-ntinse. (ŞT. O. IOSIF)

Cu pânzele întinse (D. ambarcaţiuni) = Cu pânzele desfăcute (pentru ca puterea vântului să facă posibilă înaintarea vasului):

Într-o zi, la ora plimbării, se oprise pe dig ca să privească la orizont un vas, care venea cu pânzele întinse. (JEAN BART)

Era o corabie cu pânzele întinse, ce se apropia de port. (*IDEM*)

Masă întinsă = Masă pregătită pentru ospăţ:

Ne-aştepta cu masa-ntinsă tata-moşu, mama-mare. (AL. MACEDONSKI)

Vezi o masă mare-ntinsă, cu făclii prea luminate. (MIHAI EMINESCU)

Pe scară întinsă = În stil mare, intens:

Se spune că pe un munte, nu departe de aici, sunt câteva sate unde se cultivă pe scară întinsă şi tufa de ceai […] (G. TOPÂRCEANU)

[Caragiale] *a scris o operă destul de întinsă.* (MIHAIL SADOVEANU)

Vedea-te-aş întins = Vedea-te-aş mort:

Vedea-te-aş rece întins lângă mama ta! (http://www.prosport.ro/)

ÎNTOARCE

A (**i**) **se întoarce cuiva inima** = A i se schimba cuiva dispoziţia:

Văzând-o atât de radioasă, i s-a întors inima şi devenise parcă alt om.

A (**se**) **întoarce inima cuiva** = A (se) îmblânzi. A câştiga încrederea cuiva:

Mult se întoarse inima Vitaliei de cuvintele maicii stariţe. (DAMIAN STĂNOIU)

A (**se**) **întoarce pe dos** = A (se) supăra foarte tare. A (se) tulbura. A (se) bosumfla:

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. (I. L. CARAGIALE)

Femeia a văzut că-i întors pe dos şi nu i-a mai spus nimic.

A i se întoarce cuiva mâncarea = A avea o indigestie:

După aşa un prânz copios, băiatului i s-a întors mâncarea şi nu mai era vesel.

A i se întoarce cuiva mânia = A-i trece cuiva supărarea:

Du-te, maică, şi te-ntoarce, / Doar mânia i s-o-ntoarce. (POP.)

A i se întoarce maţele (sau **stomacul**) **pe dos** = A i se face greaţă, scârbă; a fi scârbit, dezgustat:

Ieşi repede afară. În nări îi stăruia un miros necăcios şi atât de răscolitor, de parcă-i întorcea stomacul pe dos. (LIVIU REBREANU)

A întoarce (sau **a învârti**) **cheia în broască** = (A încuia sau) a descuia uşa:

Şi ea, drept mulţumire, întoarce cheia în broasca uşii mele, trântindu-mă astfel la închisoare până la epoca sosirii nagâţilor [cucuvea]. (ION GHICA)

Tipul e uriaş ... Învârt cheia în broască, dau uşa de perete, mă întorc spre client şi îl invit să intre. (RADU GĂVAN)

A întoarce casa pe dos (sau **cu susu-n jos**) = A răscoli totul în casă:

Copilul a necăjit-o pe Ioana toată vara şi toamna, până deunăzi, i-a întors pe dos căsuţa, strângând după dânsul o liotă întreagă de alţi nebunatici. (LIVIU REBREANU)

Când se întoarse cu caii, baba începu să turbe, să răstoarne casa cu susu-n jos şi să bată fata, care nu era de vină. (MIHAI EMINESCU)

[…] *a trebuit să cureţe servitorii în urma lor, că toată casa era-ntoarsă cu susu-n jos*. (G. TOPÂRCEANU)

A întoarce ceasornicul (sau **ceasul**) = A învârti resortul ceasului pentru a nu se opri:

Deodată mătuşa tuşi, cu-n horcăit, apoi i-am auzit bine glasul spunând tatii: – Întoarce ceasornicul... c-a stat. Tata se dezlipi de lângă fereastră şi întoarse ceasul, care ţârâi, o clipă, ca un greier. (EM. GÎRLEANU)

(Meşterul îmi întoarce ceasornicul lent surâzând.) – Viaţa, arătătoarele ţi le-a echilibrat. Acum numai eşti nici trist nici vesel. (NICHITA STĂNESCU)

A întoarce cuiva capul = **a)** (A prosti sau) a înşela pe cineva:

Ce a făcut, ce n-a făcut, dar ne-a întors capul la toţi.

b) A face pe cineva să se îndrăgostească:

Fata, bună mehenghe [(pop.; adesea substantivat) priceput, isteţ, abil]*, îi întoarce capul şi Ipate vede că nu-i de lepădat.* (ION CREANGĂ)

A întoarce cuiva spatele (sau **dosul, ceafa**) = **a)** A pleca în mod ostentativ de lângă cineva. A părăsi pe cineva:

– Domnule Chiriţă, rogu-te, ajută-mi mătăluţă niţeluş la procesele-verbale! strigă deodată plutonierul, întorcând spatele primarului. (LIVIU REBREANU)

Domnul Christos îi întoarse spatele, îl lăsă să hondrănească, şi, văzând mai cât colea pe Dumnezeu Tatăl, îi zise […] (P. ISPIRESCU)

b) A nu mai vrea să ştie de cineva sau de ceva; a fi indiferent:

Nu mai spuse nimic, mulţumindu-se a întoarce spatele cu dispreţ. (LIVIU REBREANU)

Ştia însă foarte bine că popa întorcea capul când trecea prin faţa casei lor, ca să nu salute, şi că, întâlnindu-se deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea… (*IDEM*)

(**A fi**) **întors de la ţâţă.** v. **ţâţă.**

A întoarce foaia sau **a** (**o**) **întoarce pe foaia cealaltă.** v. **foaie.**

A întoarce logodna = A desface logodna:

După ce o fată se logodeşte, atât ea, cât şi mă-sa, cu celelalte, de mai are, nu mai torc până se face nunta, ca să nu se întoarcă logodna. (IRINA NICOLAU, CARMEN MIHALACHE)

A întoarce pe cineva de la moarte = A salva pe cineva de la moarte:

Numai printr-o minune, poate, el a reuşit să-l întoarcă de la moarte pe bunul său prieten.

A i se întoarce (**cuiva**) **punga pe dos.** v. **pungă.**

A întoarce sau **a învârti negoţul** sau **comerţul** = A face afaceri comerciale:

[...] *se pot dovedi mai mulţi negoţitori, atât din Săcele, cât şi din Bran şi din tot Cercul Braşov că învârtesc negoţ însemnat.* (ŞTEFAN PASCU, IOSIF PERVAIN)

A întoarce sau **a învârti şuruburi.** v. **şurub.**

A întoarce târgul = A anula o înţelegere:

Acum el nu mai avea cum să întoarcă târgul şi a plecat cu marfa acasă.

A întoarce vizita. v. **vizită.**

A întoarce vorba = A replica cu ostentaţie, cu impertinenţă:

Nu întoarce vorba, că alta spusei. (ION LAZU)

A o întoarce ca la Ploieşti (Fam.) = A se dezice de o afirmaţie anterioară:

Ba ai spus-o, recunoaşte, nu minţi, n-o întoarce ca la Ploieşti! (ION LĂNCRĂNJAN)

Te întoarce ca la Ploieşti, azi o teorie este perfect demonstrată şi mâine afli că argumentele alea sunt un bluf şi alte descoperiri făcute în timpul nopţii [...] (STELIAN TĂNASE)

A o întoarce la viclenie (sau **şiretlic**) sau **a întoarce vreun vicleşug** = A recurge la şiretlicuri:

Văzu ţiganca că de astă dată nu i se prinde vorba, o întoarse la viclenie. (P. ISPIRESCU)

O întoarse şi dânsa la şiretlic. (*IDEM*)

A o întoarce pe (sau **la**) **şurub** = A-şi schimba atitudinea pentru a ieşi dintr-o încurcătură:

Văzând bietul popă că s-a pus în cârd cu nebunii, începe s-o întoarcă la şurub. (ION CREANGĂ)

A o întoarce şi pe o parte şi pe alta = A discuta amănunţit o problemă:

Întinde Augustin constatarea de la doctor prin gaura de la ghişeul patru, o altă domnişoară o ia, o studiază, o întoarce şi pe-o parte şi pe alta şi i-o întinde înapoi. „Nu e bună”, zice. (ALEXANDRU POPA)

De o sută de ori, fastidios, prosteşte, întoarce pe o parte şi pe alta problema refuzului

lui Varia şi repetă că, totuşi, nu vrea să rupă punţile cu el […] (MARIA BANUŞ)

A se întoarce într-un călcâi = **a)** A se învârti pe loc, sprijinit într-un călcâi:

Musafirul s-a întors într-un călcâi şi a început să se răstească la noi.

b) A face un lucru repede:

[…] *ba să aducă apă proaspătă de la fântână, ba să gătească, ba una, ba alta; mă rog, ca o tânără ce era, se întorcea într-un călcâi, şi nu lăsa pe alde soacra să se ostenească căci de! o şi ajunsese vârsta.* (P. ISPIRESCU)

Se întorcea numai într-un călcâi când poruncea şi aşeza lucrurile de călătorie. (*IDEM*)

A-şi întoarce cojocul pe cealaltă parte (sau **pe dos**). v. **cojoc.**

A-şi întoarce faţa de la cineva = A părăsi pe cineva:

Din acest punct de vedere şi Dumnezeu are o faţă şi ştim aceasta chiar de la psalmistul David: „Nu-ţi întoarce faţa ta de la mine". (BARTOLOMEU ANANIA)

– Fă-ţi cruce, fata mea, fă-ţi cruce, avuseşi un gând rău. ...Domnul ş-a întors faţa de la noi, păcătoşii... (BARBU DELAVRANCEA)

A-şi întoarce mantaua după vânt. v. **manta.**

A-şi întoarce paguba (sau **cheltuiala**) = A recâştiga pierderea, cheltuiala:

Cu greu, el şi-a întors paguba şi acum era mult mai atent.

A-şi întoarce vorba = A-şi retrage cele spuse:

Eu îmi întorc vorba, pui lacăt la gură, / Dacă e pricina pentru legătură. (ANTON PANN)

ÎNTORS, -OARSĂ

A face (sau **a apuca**) **cale(a) întoarsă.** v. **cale.**

A face cale întoarsă = A reveni la punctul de pornire, a se înapoia, a se întoarce:

Ştirbu i-a cinstit cu bucăţi de pâine, şi au făcut calea întoarsă cu oarecare tristeţe. (PANAIT ISTRATI)

Se opri – avansase până atunci cu paşi mari, aproape alergând – şi, cu mâinile înfipte adânc în buzunare, făcu cale întoarsă. (RADU MAREŞ)

A îndrepta (**pe cineva**) **spre calea întoarsă** (Nob.) = A trimite înapoi, a alunga, a goni:

Îl cumperi ?... ori te îndrept spre calea-ntoarsă. (VASILE ALECSANDRI)

A o da la întors (Arg.) = A se dezice de o afirmaţie anterioară:

Şi la americani, nici „măcar" în astfel de cazuri n-o poţi da la întors nici cu poliţiştii sau agenţii care te-au prins […] (MARCEL SECUI)

La început ne-am bucurat, că ne-a mulţumit la toţi Iliescu că muncitorii au scăpat ţara de legionari. Da' p'ormă n-a mai fost chiar aşa şi până şi Iliescu a dat-o la întors. (VARUJAN VOSGANIAN)

ÎNTRE

A murit de foame ca ţiganu între pâini = Se zice despre cei ce nu pot lua o hotărâre:

Dacă nu te hotărăşti, o să mori de foame ca ţiganu între pâini.

A pleca (sau **a ieşi, a fugi, a se duce, a se întoarce**) **cu coada între picioare** (sau **între vine**). v. **coadă.**

Între acestea (sau **între timp**) = În răstimp, în intervalul acesta:

Gheorghe Eminovici căpătase într-acestea copii, patru băieţi şi două fete. (G. CĂLINESCU)

Între acestea veni seara. (P. ISPIRESCU)

ÎNTREBA

A întreba în dreapta şi în stânga = A întreba pe toată lumea:

Iacă eu îmi căutam de cale şi întrebam în dreapta şi în stânga, rugându-mă de toţi să mă înveţe ceva ca să putem avea un copil. (P. ISPIRESCU)

A întreba pe cineva de sănătate = A se interesa de starea în care se află cineva; a intra în vorbă cu cineva:

Stătură ei ce stătură de vorbă, se întrebară de ale sănătății, își spuseră păsurile […] (P. ISPIRESCU)

Ieri, marți, a schimbat macazul, a cinstit pe cine a trebuit dintre cei mai mici și așa a izbutit să vorbească câteva minute cu Ionel, care nici până azi nu știe de ce l-au închis, pentru că nimeni nu i-a spus și nici măcar de sănătate nu l-a întrebat. (LIVIU REBREANU)

A întreba sfat = A cere sfatul cuiva:

Iar împăratului i să supărasă cu zorbaleli, și să miera ce va face, și întreba sfat și pre unul și pre altul. (ION NECULCE)

Întreabă-mă, să te întreb = Se spune cuiva care cere o informație despre un lucru asupra căruia nici cel întrebat nu știe mai mult:

Ochii lui Vintilă Vodă prinseră culoarea întunericului: – Cine-i nemernicul care a cutezat? – Cine, voievoade? Întreabă-mă să te întreb. (PETRU DEMETRU POPESCU)

ÎNTREBARE

A pune sau **a face** (rar **a spune**) **o întrebare** (sau **întrebări**) = A întreba:

[…] *și tot atunci și tot fără voie, îți pui singur o mulțime de întrebări, la care ortodoxia monahală n-ar putea răspunde decât strângând din umere.* (CALISTRAT HOGAȘ)

Cât pentru prețurile celorlalte cărți, despre care d. Cihac face întrebare, vă alătur un exemplar din Bibliografia română, în care sunt trecute toate cărțile cu prețurile lor. (P. ISPIRESCU)

Întrebarea n-are supărare (sau **întrebarea vină** (sau **greș**) **n-are** = Se spune pentru a sublinia că nu este rău să întrebi dacă te îndoiești de ceva:

– Tocmai cum ești dumneata din satul dumitale. Și-apoi întrebarea n-are supărare; dar cum se face de mă cunoști? (CALISTRAT HOGAȘ)

Atunci baba zice: – Să vedem; întrebarea n-are greș. (ION CREANGĂ)

ÎNTRECE

A întrece așteptările (**cuiva**) = A se dovedi mai presus decât s-a așteptat (cineva):

Asta întrece toate așteptările mele... îți spun drept! (VICTOR EFTIMIU)

Numărul celor arestați întrece așteptările: în celulele miliției se găsesc în jur de 1.000 de manifestanți. (ADRIAN BUZ)

A se întrece (**cu firea**) (Trs.) = **a)** A se copilări:

Bărbatului îi plăcea, uneori, să se întreacă cu firea.

b) A face mofturi, fasoane:

Fetițo, prea te întreci cu firea! Ajunge!

c) A fi nesuferit:

Nu ne-a plăcut de ea, că prea se întrecea cu firea și nu i-am vorbit toată seara.

A se întrece cu gluma (sau **vorba, deochiul, nebuniile, șaga**) = A depăși limitele bunei-cuviințe; a exagera:

– Ia ascultă, te prea întreci cu șaga, piciule! Dacă șezi la cinste, și toți îngrijesc de tine, cum zici, de ce li împungi degetele? (ION CREANGĂ)

– Dar știi că te prea întreci cu șaga, Ivane... (*IDEM*)

– Ho, destul, că pun câinii pe voi! se răsti deodată Urmatecu, văzând că voiniceasca asta se întrece cu gluma. (ION MARIN SADOVEANU)

De data aceasta se întrece cu gluma și o lege serioasă a presei ar trebui să sancționeze asemenea atentate la demnitatea și prestigiul statului. (N. STEINHARDT)

ÎNTRECUT, -Ă

De întrecut = Mai mult decât trebuie, peste măsură, în plus:

Dumneata ai avut numai o bucată de întrecut, iar tovarășul dumitale, patru bucăți. (ION CREANGĂ)

Aceste erau de ajuns, ba și de întrecut. (*IDEM*)

Pe întrecute = În întrecere, întrecându-se; care de care mai mult, mai repede, mai tare:

Bea cu gamela parcă era vorba pe întrecute. (MIHAIL SADOVEANU)

Pornesc şi turturica şi calul, fugind pe întrecute. (ION CREANGĂ)

ÎNTREG, ÎNTREAGĂ

(**Cu**) **inimă întreagă** = Caracter îndrăzneţ, curajos:

Frunzuliţă foaie fragă, / A cui eşti, fetiţă dragă? / – A ălui cu musteaţa neagră / Şi cu inima întreagă. (ŞEZĂTOAREA, I)

Mi-oi face inima-ntreagă. (JARNÍK-BÎRSEANU)

ÎNTUNECA

A i se întuneca mintea = A deveni confuz; a-şi pierde cumpătul:

Vasilie-vodă, aproape de mazâlie, au greşit lui Dumnădzău că i s-au întunecat mintea spre lăcomie, de au stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, şi n-au găsit. (ION NECULCE)

Nu putea să se gândească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mânia şi i se întuneca mintea. (LIVIU REBREANU)

Dar mie mi-era bine şi mi se întuneca mintea, şi nu-i simţeam decât braţele şi gâtul. (MARIA BANUŞ)

A se întuneca (**la faţă**) sau **faţa i se întunecă** (D. om) = A lua o înfăţişare tristă:

[…] *şi când dă iar de Ivan, i se întunecă lumea înaintea ochilor şi zice oftând: – Dar bine, Ivane, iar ai de gând să mă chinuieşti cu turbinca ceea a ta?* (ION CREANGĂ)

Stătea pe margine, întunecat la faţă, şi pe gânduri. (ION IOANID)

Şi toate suferinţele cari ne-au întunecat faţa nu sunt ele tot atâtea izvoare ale schimbării noastre la faţă? (MARTA PETREU)

Care mânecă, nu întunecă (Pop.) = Cine pleacă dimineaţă devreme pentru a se întoarce seara mai repede:

Moşneagul ştia prea bine că cel care mânecă, nu întunecă şi se trezea cu noaptea-n cap în fiecare zi.

Mânecă şi întunecă = Munceşte de dimineaţa până seara:

Omul harnic mânecă şi întunecă.

ÎNTUNERIC

A fi întuneric în pungă = A nu avea niciun ban:

Văzând că-i era întuneric în pungă, el începuse să chivernisească paralele.

A i se face cuiva întuneric (sau **negru**) **înaintea ochilor** = A nu mai vedea nimic (de supărare sau) de mânie:

[…] *am izbutit, măicuţă, să facem şi acum pe cheful Spânului, rămânere-aş păgubaş de dânsul să rămân, şi să-l văd când mi-oi vedea ceafa; atunci, şi nici atunci, că tare mi-i negru înaintea ochilor!* (ION CREANGĂ)

Negru i se făcu dinaintea ochilor de necaz. (MIHAIL SADOVEANU)

Întunerec de lume (Reg.) = Lume foartă multă:

La hramul mănăstirii era întunerec de lume.

ÎNTURNA

A înturna inima pe cineva să... = A simţi nevoia să...:

Atunci l-a înturnat inima să se întoarcă acasă.

ÎNŢĂRCA

A înţărcat bălaia. v. **bălai.**

L-a înţărcat dracul (sau **Scaraoţchi**) (Pop.) = Se spune despre un om foarte şiret:

Mare hâtru mai eşti!... Să juri că te-o înţărcat Scaraoţchi. (VASILE ALECSANDRI)

Unde (**şi-**)**a înţărcat dracul copiii** (sau **unde şi-a dus mutul iapa** ori **şi-a pierdut dracul potcoavele**) (Pop.) = **a)** Foarte departe:

Iară Greuceanu se duse, se duse pe o potecă care-l scoase tocmai la casele zmeilor, aşezate unde-şi înţărcase dracul copiii. (P. ISPIRESCU)

Apoi dă, jupâne, eu nu-s cărturar ca d-neta, care ştii Alexandria pe de rost şi care ai

umblat pe unde ș-a-nţărcat dracul copiii. (VASILE ALECSANDRI)

b) Dincolo de limitele lumii cunoscute:

Şi-n loc să mă iei mireasă, m-ai lăsat să zac borţoasă şi te-ai dus, duce-te-ar apa unde şi-a dus mutul iapa! (MIRON RADU PARASCHIVESCU)

ÎNŢELEGE

A bate şaua (**ca**) **să** (**se**) **priceapă** (sau **înţeleagă**) **iapa** (sau **calul**)**.** v. **bate.**

A da (**cuiva**) **să înţeleagă** (sau **a înţelege, de înţeles**) **că...** = A face (pe cineva) să priceapă ceva prin aluzii sau gesturi, fără a se exprima:

Când îi dăduse apoi de înţeles Polinei că se gândeşte să se ia cu ea, Polina se făcuse roşie şi se uitase la el cu nişte ochi ciudaţi, ca în seara aceea la clic […] (MARIN PREDA)

Dă a înţălege că dreptăţile politice... erau a se întinde preste tot. (ALECU RUSSO)

A înţelege de glumă = A nu se supăra pentru o glumă făcută pe seama lui:

Profesorul avea simţul umorului şi înţelegea întotdeauna de glumă.

A înţelege pe cineva = **a)** A pricepe ce spune cineva:

Copilul l-a înţeles foarte bine pe tatăl său şi încerca să-şi schimbe atitudinea.

b) A pricepe (şi a aproba) cauzele comportării cuiva:

Până la un punct el o înţelegea, dar nu pricepea insistenţa rugăminţilor ei.

A nu înţelege nimic din ceva = A nu profita cu nimic de ceva:

Cum nu mai înţelege nimic din ce se vorbeşte în jurul său, el are, evident, dintr-odată, impresia că a devenit surd. (MATEI VIȘNIEC)

Bătrâna n-a înţeles nimic din banii câştigaţi în ultima lună.

A rămas înţeles sau **rămânem înţeleşi.** v. **rămâne.**

A se înţelege din ochi (**cu cineva**) (Fam.) = A schimba (cu cineva) priviri încărcate de o semnificaţie ascunsă:

Cu tovarăşii de muncă se putea înţelege din ochi. Braţe să ai, îşi zicea. Şi braţe vânjoase avea! (CORNELIU ALBU)

Aşa (**mai**) **înţeleg şi eu** = Aşa e pe placul meu:

Aşa mai înţeleg şi eu! Domnule Sergiule, eu cred că trebuieşte să-i mulţumeşti în numele tuturor pentru atenţie... (CEZAR PETRESCU)

Aşa mai înţeleg şi eu! să ai noroc, nepoate! grăi Mihu şi plecă mai departe, iară Miron se aruncă din nou în car […] (IOAN SLAVICI)

Mă-nţelegi! = Se foloseşte când vorbitorul vrea să atragă atenţia interlocutorului asupra celor spuse sau când presupune că interlocutorul pricepe o aluzie sau o insinuare:

Eu, familia mea, de la patuzşopt...luptă, luptă, şi dă-i, şi luptă... Și eu, mă-nţeledz, tocmai acuma să rămâi pe dinafară […] (I. L. CARAGIALE)

Mă-nţelegi? = Se spune cuiva pentru a verifica înţelegerea celor spuse:

Nu mă-nvăţa tu pă mine, sergen-majur, că ştiu eu mai bine! Eu sunt catană veche, mă-nţelegi? (ANTON BACALBAȘA)

Ne-am înţeles! = Marchează o situaţie în care s-a ajuns la o înţelegere:

Nu sunt papugiu de oraş. Mă pricep şi la secerat şi la treierat. – Atunci, ne-am înţeles. (ZAHARIA STANCU)

Deci ne-am înţeles. Suntem de acord. Dar ce însemnează că ne-am înţeles? însemnează că dăm acelaşi nume unui aceluiaşi fapt, dar nu înseamnă că eu şi dumneata pricepem acelaşi obiect în acelaşi fel […] (NAE IONESCU)

Se înţelege (**de la sine**) = Este evident:

Ce priveşti zâmbind în unde ? / Eşti frumoasă, se-nţelege. (MIHAI EMINESCU)

Se înţelege de la sine că relatarea s-a realizat la Bucureşti şi că evenimentul se

petrece în prima zi a lunii curente […] (MIHAI COMAN)

ÎNŢEPA

A înţepa pe cineva orzul sau **ovăzul** = A nu-şi mai încăpea în piele:

De ceva vreme parcă-l înţepa orzul pe vecinul nostru, căci umbla cu nasul pe sus toată ziua.

Înţepat la minte = Ascuţit la minte, inteligent:

Măi copile mic de stat, / Dar la minte înţepat... (POP.)

Înţepat la vorbă = Care înţeapă cu vorba; înţepător, ironic, sarcastic:

Era mic de statură, dar înţepat la vorbă.

ÎNVĂŢA

A învăţa minte pe cineva = **a)** A pedepsi pe cineva pentru a-l face să fie mai cu judecată:

M-ai adus până aici ca acuma să mă faci de râs înaintea oamenilor?… Las că ştiu eu ce poamă eşti şi tu! Am să te învăţ eu minte şi pe tine, becisnicule! (LIVIU REBREANU)

b) A da cuiva o pedeapsă exemplară:

L-a învăţat minte atunci şi acum e om la locul lui.

A învăţa de bine pe cineva = A da cuiva sfaturi bune:

L-am învăţat de bine. Puchi se fereşte de toată lumea, mai puţin de mine. (DAN LUNGU)

A învăţa la troacă = Se spune despre cineva care este lipsit de orice învăţătură:

Se vede c-ai învăţat la troacă, îi spuse nervos şoferul.

A învăţa pasărea să zboare (Irn.; d. oameni) = A învăţa un lucru pe cineva mai competent, mai experimentat decât sine în respectivul domeniu:

Să-i dea lui sfaturi e ca şi cum ar învăţa pasărea să zboare.

A învăţa păsăreşte (sau **ca papagalii** ori **papagaliceşte**) = A învăţa cuvânt cu cuvânt, fără a înţelege în profunzime:

La crearea acestui mediu au contribuit toate: şcolile, în care copiii în loc de idei învaţă papagaliceşte mii de mii de cuvinte […] (MIHAI EMINESCU)

Oricum să fie, însă el ştie mai puţin decât nimica şi el vorbeşte ce au auzit pe alţii, ca papagalii, dar nici de o învăţătură elementară nu are ştiinţă. (CONSTANTIN STAMATI)

A învăţa (sau, refl., **a se învăţa**) **minte** = A (se) cuminţi:

Te-i învăţa tu minte de altă dată. (ION CREANGĂ)

Gură, tu, învaţă minte, nu mă spune nimănui! (MIHAI EMINESCU)

A se învăţa ca faurul cu scânteiele sau **ca broasca cu grindina** = A se obişnui (cu lucrurile neplăcute sau) cu greutăţile vieţii:

Bietului om unii îi spuneau că s-a învăţat ca faurul cu scânteiele şi el nu se supăra niciodată.

ÎNVĂŢĂTURĂ

A călca învăţătura (Înv.) = A încălca legea. A nu urma poruncile bisericeşti:

Samoil să mânie şi zise cătră Saul: „Iată că ai călcat învăţătura lui Dumnezău” […] (PALIA ISTORICĂ)

Pentru că nu sunt eu acela ce tulbur, ci voi ce aţi călcat învăţătura cea de demult a părinţilor şi aţi învăţat nouă glăsuire deşartă în Biserică. (http://e-mistic.org/)

A da cuiva o învăţătură = A învăţa minte pe cineva, punându-l în faţa unui fapt neplăcut:

Cu toate acestea, am avut mari îndoieli în ce priveşte exactitatea socotelilor ei psihologice până în ziua în care o păţanie petrecută în nişte condiţii incredibile mi-a dat o învăţătură şi mai straşnică. (MIRON ŞTEFAN)

A da învăţătură (Jur.; înv.) = A da ordin:

Iară Ştefan vodă s-au întorsu cu mare laudă şi au dat învăţătură tuturor boierilor să să strângă la Hârlău […] (GR. URECHE)

A nu se lipi învăţătura (**de cineva**)**.** v. **lipi.**

A-i fi cuiva ceva de învăţătură = A-i servi cuiva ceva drept experienţă pentru a nu mai greşi:

Ceea ce mi se întâmpla era spre învăţătura şi spre pedeapsa mea. (GALA GALACTION)

De vei păgubi în vreo neguţitorie, să-ţi fie de învăţătură! (C. NEGRUZZI)

Învăţătură de minte = Dobândire de experienţă:

Greşeala asta îţi va fi de acum învăţătură de minte.

ÎNVÂRTEJI

A i se învârteji capul cuiva = A avea ameţeli:

După atâtea discuţii furtunoase, ea simţea că i se învârtejea capul şi a ieşit pe terasă.

ÎNVÂRTI

A învârti (sau **a duce, a purta, a juca**) **pe cineva pe deget**(e)**.** v. **deget.**

A învârti capital mare = A investi o sumă mare de bani:

A prosperat acum, dar a şi învârtit capital mare.

A învârti capul cuiva (Pop.) = **a)** A convinge. A determina pe cineva să facă ceva:

– Mi-au dat medicamente, acolo, la infirmeria închisorii. Unul a fost destul de tare, mi-a învârtit capul ceva extraordinar. (BOGDAN SUCEAVĂ)

b) A câştiga dragostea unei fete. A stăpâni pe cineva:

– Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i învârtească el capul fetei?… (LIVIU REBREANU)

A învârti cuţitul în rană (Fam.) = A adăuga la suferinţa cuiva un nou motiv de suferinţă. A spori suferinţa cuiva:

Sigur, ar trebui să apreciem dexteritatea aproape chirurgicală cu care învârte cuţitul în rană cel pus în fruntea treburilor ţării […] (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 20, 2009)

A învârti de cap pe cineva (Pop.) = A seduce:

Flăcăul era copt la minte şi-a învârtit-o de cap pe fata avocatului.

A învârti dulap (sau **dulapuri**) sau **a întoarce chichiţe şi dulapuri.** v. **dulap.**

A învârti hora (sau **a se învârti în horă**) = A juca într-o horă:

[…] *cu gospodari tot unul şi unul, cu flăcăi voinici şi fete mândre, care ştiau a învârti şi hora, dar şi suveica* […] (ION CREANGĂ)

Fiindcă se arătase a vreme frumoasă, cârciumarul Cristea Busuioc avuse grijă să tocmească lăutari ca să poată tineretul să învârtească hora toată după-amiaza, iar seara să se veselească şi bătrânii la un pahar de băutură. (LIVIU REBREANU)

A se învârti ca funia în traistă = A nu putea ţine direcţia în mers, fiind beat:

Abia se ţinea pe picioare când venea de la cârciumă şi se învârtea ca funia în traistă.

A se învârti ca o curcă chioară = A umbla de ici-colo (încurcând lumea):

Nu că m-au dat ăia afară, ci m-am cerut eu, din ruşinea de cum mă învârteam, ca o curcă chioară, pe teren. (FLORIN LĂZĂRESCU)

A se învârti ca un cui într-o căldare (Pop.) = A se agita fără rost, fără a face nicio treabă:

Toată ziua se învârtea ca un cui într-o căldare, fără să mişte un deget.

A se învârti ca un prâsnel = (A se mişca sau) a face ceva foarte repede:

Cucoana Catinca se învârti ca un prâsnel, coborî în pivniţă şi se întoarse repede c-o cană plină de vin care sfârâia încă. (MIHAIL SADOVEANU)

A se învârti casa (**locul, capul** sau **pământul**) **cu cineva** (Pfm.) = A avea ameţeli; a se simţi ruşinat:

Nu mi-e bine... pământul se învîrteşte cu mine. (D. BOLINTINEANU)

Vai de mine, se învârteşte casa cu mine. Toate le văd pe dos. (VASILE ALECSANDRI)

A se învârti într-un călcâi = A fi iute la treabă:

[…] *ba să aducă apă proaspătă de la fântână, ba să gătească, ba una, ba alta; mă rog, ca o tânără ce era, se întorcea într-un călcâi, şi nu lăsa pe alde soacra să se ostenească căci de! o şi ajunsese vârsta.* (P. ISPIRESCU)

A se învârti (sau **a se întoarce, a sări**) **într-un călcâi.** v. **călcâi.**

A se învârti pe lângă cineva (sau **în jurul cuiva**) = A căuta să câştige simpatia sau bunăvoinţa cuiva:

El tot încerca să se învârtă pe lângă şeful lui, dar n-a reuşit să-l câştige de partea lui.

A suci, a învârti (Pop.) = A roti în gol:

Luând de sub grindă tocul şi gresia, flăcăul întrebă pe Glanetaşu care se tot sucea şi se-nvârtea căutând cine ştie ce […] (LIVIU REBREANU)

A-şi învârti ochii = A privi în toate direcţiile:

O tăcere îngheţată se lăsase în vis şi mi-am învârtit ochii în jurul meu. (DANIELA ZECA)

ÎNVECHIT, -Ă

A fi învechit în zile rele (Pfm.) = A fi deprins cu practicarea unor fapte sau obiceiuri condamnabile. A fi înrăit:

A crede că un om care toată viaţa sa s-a servit de corupţie pentru venirea şi menţinerea la putere a partidului său ar fi devenit acum, după ce s-a învechit în zile rele, un prototip de moralitate ar fi naiv şi nejustificabil. (MIHAI EMINESCU)

Dar tu, Moţoace? Învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toţi domnii, ai vândut pre Despot, m-ai vândut şi pre mine […] (C. NEGRUZZI)

ÎNVELIT, -Ă

A fi învelit ca un pepene (Pfm.) = (A fi) foarte gras:

Iară baba nu ştia ce să mai facă de bucurie că are un băiat aşa de chipos, de hazliu, de gras şi învelit ca un pepene. (ION CREANGĂ)

ÎNVOI

A se învoi din preţ (sau **asupra preţului**) = A se pune de acord asupra preţului:

Domnule judecător, răspunse boiangiul, omul acesta mi-a adus în adevăr un brâu ca să il vopsesc, şi mi-a zis să nu il fac nici roşu, nici galben, nici verde, nici albastru, nici negru, nici fistichiu etc. şi ne-am învoit din preţ. (P. ISPIRESCU)

Vă veţi învoi amândoi asupra preţului ca doi oameni de onoare ce sunteţi. (MIHAI EMINESCU)

ÎNVOIALĂ

A face (sau **a cădea la**) **învoială** = A cădea de acord, a conveni, a se învoi (cu cineva):

O peţi de la tatăl ei, împăratul, şi învoiala se şi făcu. (P. ISPIRESCU)

Nu pot să facă un lucru mai cuminte, decât să trimită deputaţie la dumnialor boii, cu rugare smerită, să facă învoială. (POP.)

Michi a înţeles că nu mai vreau să plec de acolo şi a căzut la învoială. (CELLA SERGHI)

Prin bună învoială = Prin bună înţelegere:

[…] *se poate pune întrebarea dacă nu ar fi mai bine ca în vreme de pace, ori cel puţin nu aşa zicând în ultima oară, să se facă această înaintare, mai ales când ea s-ar putea face prin bună învoială?* (MIHAI EMINESCU)

Neînţelegerile dintre indivizi şi colectivităţi se vor regla după adevăr şi dreptate, prin bună învoială sau pe cale judecătorească. (GH. COMAN)

ÎRACAN

Îracan de mine! = Săracul (săraca) de mine! bietul de mine! vai de mine!:

Î... ra... ca de mine şi de mine ! Dar nici atâta lucru nu ştii? (ION CREANGĂ)

J

JAF

A da în (sau **de**) **jaf** (Înv.) = A lăsa pradă, a îngădui ca cineva să fie jefui:

Năvăliră în Polonia și deteră în jaf provinciile Volynia și Podolia. (NICOLAE BĂLCESCU)

A da jaf (**la ceva**) = A se repezi la pradă:

A patra, au dat jaf caselor boerești și neguțătorilor și tuturor câți știia ei că se biruesc și au bucate. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

Temându-să să nu dea jaf nărodul la svintele moștii. (DOSOFTEI)

A face jaf = A jefui, a prăda:

Mari răutăți și jacuri au făcut. (DIMITRIE CANTEMIR)

Măria-ta, astă babă / Mi-a făcut jaf în tarabă. / Vindeam și eu niscai ouă / Să strâng bani de haine nouă. (G. CĂLINESCU)

A fi de (sau **în**) **jaf** (Înv.) = A fi de batjocură:

– Ce să văd, tată? Blăstămăție! Târgul îi în jac. Leșii pradă și dezbracă pe bieții oameni. (C. NEGRUZZI)

Și voi lepăda rămășita moștenirii Mele și-i voi da în mâinile vrăjmașilor lor, și vor fi de pradă și de jaf pentru toți prietenii lor […] (BIBLIA)

Atâta (sau **mare**) **pagubă!** sau (**atâta**) **pagubă** (sau **jaf**) **în ciuperci!.** v. **ciupercă.**

JALBĂ

A face o jalbă = A cere insistent un drept sau o favoare:

Iară Alixandru vodă au năzuitu iară spre léși și au făcut jalbă de iznoavă [din nou, iarăși, încă o dată] *pre Bogdan vodă.* (GR. URECHE)

O dată-n viața noastră am băgat jalbă la măria sa și în loc să ne facă dreptate, ne-am pomenit cu o ceată de arnăuți, care ne-au rupt oasele. (NICOLAE FILIMON)

A umbla (sau **a veni, a purta, a se înfățișa** etc.) **cu jalba** (sau, rar, **cu hârtia**) **în proțap** (Înv.) = **a)** A porni o răscoală cu anumite revendicări:

Vezi, atunci s-au sculat târgoviștenii cu mic, cu mare, ș-au venit la Divan la București cu rogojini aprinse în cap și cu jalba în proțap […] (ION GHICA)

Pentru mulți se suise dânsul în trăsură și pornise cu jalba în proțap la Vodă. (EM. GÎRLEANU)

b) (Fam.) A cere insistent și ostentativ un drept sau o favoare:

Cu jalba în proțap, marele partid roșu conjura pe M.S. să nu cumva să sancționeze convenția comercială. (MIHAI EMINESCU)

Iar mulți din adevărații proprietari bat drumurile ministerului de resort cu... jalbe în proțap. (TRIBUNA ECONOMICĂ, 1992)

JALE

A (**cu**)**prinde** (ori **a ajunge, a lua**) **pe cineva o jale** sau **un jăl** (Îvp.) = A-i fi dor. A se întrista:

Când te uitai noaptea după o movilă, te lua jalea: vedeai numai focuri în toate părțile cât luai cu ochiul. (ION GHICA)

Dar te cuprinde jalea că te-ai jertfit durerii, / Și-ai prăpădit o viață, luptând cu mici mizerii. (ȘT. O. IOSIF)

Te coprinde jalea mai apoi, când vezi că acele rădăcini și rădăcioare, acele rădăcioare cu mustățile lor cu trunchi cu tot, sunt răsturnate și atârnate gata în tot minutul a se nimici. (P. ISPIRESCU)

A-i fi jale (**cuiva**) **de cineva** (sau **de ceva**) (Înv.) = **a)** A-i fi dor de cineva sau de ceva:

Abia după ce-a plecat i-a fost jale de ea.

b) A compătimi pe cineva:

Sărmane prietene! mi-e jale de tine. (C. NEGRUZZI)

Atâta că nu era aer și-mi era jale de el... (MIRCEA DANELIUC)

JANTĂ

A rămâne (sau **a fi**) **pe jantă** = **a)** A avea cauciucul dezumflat:

45 de şoferi de pe aceeaşi stradă au rămas pe jantă. (http://www.libertatea.ro/)

Nu mai puţin de nouă maşini au rămas pe jantă, după ce au fost vandalizate de un grup de tineri care treceau prin zonă. (http://www.monitoruldegalati.ro/)

b) (Fam.) A rămâne fără bani:

În scurt timp însă, mi-am cheltuit şi ultimele copeici… Şi iar am rămas pe jantă. (DUMITRU CRUDU)

JAPCĂ

A lua cu japca (Pfm.) = A lua cu forţa şi pe nedrept:

– Vreţi să cumpăraţi moşia cucoanei, ori vreţi s-o luaţi cu japca? (LIVIU REBREANU)

E greu de imaginat că industria turismului nu a luat cu japca zecile de plaje de aici. (IOAN T. MORAR)

JAR

A sta ca pe jar (Fig.) = A fi foarte nerăbdător:

În jumătatea aceea de ceas am stat ca pe jar. (MIHAIL SADOVEANU)

Fiecare îşi trage jarul la oala lui (Pop.) = Fiecare îşi urmăreşte propriile interese:

La nivel local, fiind an electoral, fiecare doreşte să-şi tragă jarul la oala sa. (http://bistritaonline.ro/)

Jarul potolit te arde (Pop.) = Se spune despre un om ascuns care pare blând:

Nu te încrede în ea, căci jarul potolit te arde.

JĂGNEAŢĂ

A da jecneaţă oalei (Reg.) = A face focul mai mare pentru ca mâncarea să fiarbă mai repede:

Dacă n-ar fi dat jecneaţă oalei, gospodina n-ar mai fi terminat aşa de repede mâncarea la prânz.

JĂRATIC

A arde (**pe cineva**) **jăraticul sub tălpi** (Pop.) = A fugi repede:

Băiatul fugea de parcă-l ardea jăraticul sub tălpi.

A mânca jăratic (Pop.; d. cai) = A fi foarte iute:

Mâne dimineaţă, o trăsură de aur şi cai cari or mânca jăratic ş-or bea pară, şi mie straiele cele mai frumoase din lume să mi le aduci. (MIHAI EMINESCU)

Şi numai iaca, şi a treia oară, tot gloaba cea de cal vine şi începe a mânca la jaratic, de n-a mai rămas. (ION CREANGĂ)

A sta (sau **a şedea**) **ca pe jăratic** = A fi extrem de nerăbdător şi de neliniştit. A fi foarte grăbit:

La ghişeu lumea se rărise de-a binelea. Abia vreo câţiva ţărani bătrâni şi slăbănogi mai forfoteau şi se înghesuiau, parc-ar fi stat pe jăratic. (LIVIU REBREANU)

În tot timpul sfintei liturghii el stătea ca pe jăratic şi privea mereu la uşile bisericii, că doară va vedea pe Huţu intrând [...] (IOAN SLAVICI)

A trage jăratic sub oala lui (Pop.) = A fi preocupat în primul rând de interesele personale:

Femeia încerca acum să tragă jăraticul sub oala ei şi n-o mai interesa ce vor spune rudele.

Jăraticul stă şi sub cenuşă (Pop.) = Se zice atunci când o primejdie este pe cale să apară:

Convins că jăraticul ar putea sta şi sub cenuşă, el se păzea de orice acum.

JĂRĂGAI

A sta (**parcă** sau **ca**) **pe jărăgai** (Reg.) = A fi foarte nerăbdător:

Ea sta ca pe jărăgai şi se tot uita la poartă.

JĂRÂT

A rămâne jărât = A cheltui tot. A nu mai avea nimic:

După ce i-a ars şi casa, bietul om a rămas jărât şi fără nimic.

JIDAN

A avea cap de jidan (Pop.) = A umbla cu înşelăciuni:

[…] *cu toate că mă interesează afacerea, dar, las-că şi moldoveanul are cap de jidan pe umeri.* (BASARABIA, 1994)

Exclamații admirative, de genul „Deştept ovreiu'!" sau „Cap de jidan!" […] *erau atât de obişnuite printre neevrei, încât au fost preluate de evreii înşişi, în încercarea de a-şi defini propria identitate.* (ANDREI OIȘTEANU)

Parcă se bat jidanii la gura lui (Pop.) = Se spune despre cineva care vorbeşte repede şi nedesluşit:

Nu înțelegea nimeni ce spune, parcă se băteau jidanii la gura lui.

JIDOV

De când cu jidovii (Reg.) = Din vechime:

La Bobâlna se află mine de fier, şi românii socot că pe vremea jidovilor (aşa numesc ei vremile vechi în general) se zidea acolo pe fier […] (NICOLAE IORGA)

JIMBA

A se jimba la cineva (D. copii) = A scoate limba şi a se schimonosi la cineva:

Stoica şi ceilalți au părut că n-aud asemenea poruncă şi nu s-au supus. S-au jimbat la el, pieziş. (MIHAIL SADOVEANU)

Numai Fasolă se jimba ca oligofrenul, vizibil încântat de jocul de scenă al zmeoaicei. (DAN LUNGU)

JIND

A duce jind(ul) = A duce dorul cuiva. A dori, a tânji după cineva sau ceva:

Nici mă mir, că ziua toată dus-am jind garafei pline. (AL. TOMA)

[…] *veți pricepe de ce mereu duc jindul locurilor acelea.* (SEMĂNĂTORUL, vol. 7-8, 1908)

A privi cu jind la ceva = A dori mult ceva:

De să duce la primblare, umblă singur ca un cuc/ Şi priveşte cu jind mare la câți de brațet se duc. (ANTON PANN)

Zânele se uitară cu jind la dânsul şi nemaiavând ce face, se întoarseră acasă şi vorbiră între ele ca să nu mai bage argat strein la curtea lor, cât or trăi ele. (P. ISPIRESCU)

Când ai o ştire senzațională trebuie să-ți muşti unghiile şi să te uiți cu jind cum o publică „Adevărul"... (LIVIU REBREANU)

JIR

A mâna (sau **a întoarce**) **porcii** (**de**) **la jir** (sau **acasă** ori, rar, **la Braşov**) = A sforăi în somn:

Soțul său, fiul împăratului, adormise, şi-i da nişte sforăieli de părea că mână porcii. (P. ISPIRESCU)

După aceea începe a-şi arunca țărnă după cap, ca buhaiul, şi apoi, scurmând de trei ori cu piciorul în pământ, se tologeşte jos pe pajişte, acolo pe loc, mai rumegă el cât mai rumegă, şi pe urmă se aşterne pe somn, şi unde nu începe a mâna porcii la jir. (ION CREANGĂ)

JOARDĂ

A măsura pe cineva cu joarda (Reg.) = A bate:

Se scoală şi voinicul de cuscru, ia şi el o joardă în mână, intră şi el în grădină; şi unde începe a face o gălăgie de să deştepte şi pe morți din groapă; şi dând cu joarda în bietul sârb […] (P. ISPIRESCU)

JOC

A avea jocul liber = A putea acționa după dorință:

Acuma Castel mare are jocul liber. (MIHAI EMINESCU)

A descoperi (sau **a pricepe**) **jocul cuiva** = A înțelege manevrele sau intențiile ascunse ale cuiva:

Ştia foarte bine că Demetru Demetrian i-a priceput jocul şi că nu mai poate cădea la nicio tocmeală. (CEZAR PETRESCU)

A face jocul (rar, **jocurile**) **cuiva** = A servi (conştient sau nu) prin activitatea sa interesele altuia:

Face toate jocurile patronului. (LUCIA DEMETRIUS)

După aceea, ca preşedinte, a devenit un conservator de stânga şi, în bună tradiţie locală, a făcut jocurile structurilor autohtone […] (PAUL CERNAT)

A fi în joc = A se afla într-o situaţie critică. A fi în pericol. A fi vorba de...:

Era în joc acolo ceva mai de preţ decât inima mea. (LUCIA DEMETRIUS)

Până la urmă era în joc demnitatea lui.

A ieşi la joc = A începe să ia parte la petrecerile la care se dansează; a ieşi la horă:

– Da de ieşit la joc ai ieşit? – Hei! încă nu, încă n-am şaisprezece ani. (MIHAIL SADOVEANU)

A juca un joc mare (sau **periculos**) = A întreprinde o acţiune riscantă:

Jucau amândoi un joc periculos, dar plin de surprize şi deloc plictisitor. (AURORA LIICEANU)

Riscul pe care ţi-l asumi este mare şi cred că eşti conştient că joci un joc periculos.

A lua la joc (sau **la dans**). v. **lua.**

A pune (**totul**) **în joc** = A risca (totul) în vederea realizării unei acţiuni nesigure:

Gates a pus totul în joc ca să îşi urmeze impulsul…şi a reusit. În acest moment, compania Microsoft are un succes uriaş, reuşind să domine piaţa. (http://www.psychologies.ro/)

A-şi bate joc (**de cineva** sau **de ceva**). v. **bate.**

A-şi pune (sau **a-i fi cuiva**) **capul** sau **viaţa în joc** = A-şi risca viaţa:

Dar tata, când era jignit, îşi pierdea capul şi, pentru a da adversarului o replică, era în stare să-şi puie viaţa în joc. (CELLA SERGHI)

Şi-a pus viaţa în joc numai ca ei să se bucure de realizările lui.

Dac-ai intrat în joc, trebuie să joci! = Dacă te-ai angajat la ceva, nu mai poţi da înapoi:

Şi aşa l-am vlăguit, de-i era acum lehamete de noi. Dar vorba ceea: Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci! (ION CREANGĂ)

Jocurile sunt făcute = Totul este deja hotărât:

Nu mai apare nimic nou, jocurile sunt făcute, cum se spune la ruletă, ştiu totul sau aproape totul dinainte şi, cumva, mi se pare că sunt trişat, adică mi se fură anii ăştia pe care îi mai am de trăit. (NICOLAE BREBAN)

JOI

A îndruga ca de joia mare (Pop.) = A spune verzi şi uscate:

Tare-i mai plăcea femeii să îndruge ca de joia mare, dar acum n-o mai băga nimeni în seamă.

De joi în Paşti (Înv.) = Rar:

Ne vedem la două săptămâni – din joi în Paşti – la anul şi la mulţi ani. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Când era cu comuniştii, şi-aşa vedeam carne din joi în Paşti. Tot poporu' era vegetarian. (IOANA BĂEŢICĂ MORPURGO)

De joi până mai apoi (Pfm.) = La nesfârşit, mereu, niciodată. Se spune despre un lucru făcut de mântuială:

[…] *dar când îşi aducea aminte uneori de câte i-au spus că au pătimit unii şi alţii de la femeile lor, se lua pe gânduri şi amâna, din zi în zi şi de joi până mai de-apoi, această poznaşă trebuşoară şi gingaşă în multe privinţe, după cum o numea el* […] (ION CREANGĂ)

Mi-a căzut dintr-o dată atâta de lucru pe cap, încât treburile cele mai delicate le-am tot amânat de joi până mai apoi […] (CARMEN BURCEA)

După cum aţi făcut gardul, o să ţină de joi până mai apoi.

JOS, JOASĂ

A (**se**) **lăsa jos** = A(-şi) da drumul spre pământ. A (se) trânti la pământ. A (se) culca la pământ:

Câinele s-a lăsat jos şi, alergând cu burta aproape de pământ, se depărta. (VASILE REBREANU)

A da jos = A lua (pe cineva sau ceva) dintr-un loc mai înalt şi a pune la pământ. A doborî ceva sau pe cineva:

Ea a dat jos toate cărţile din bibliotecă şi le-a înregistrat.

A lăsa jos = A lăsa din mână. A renunţa de a mai face ceva:

Ștefan şi-a lăsat lingura jos, liniştit, şi a început să soarbă şi el supa din farfurie cu gura. (AL. SAHIA)

A lăsa ochii în jos = A privi în pământ din cauza ruşinii, timidităţii etc.:

Da, stăpâne, zise Harap-Alb, lăsând ochii în jos. (ION CREANGĂ)

A nu fi (sau **a nu se lăsa, a nu rămâne**) **mai pe** (sau **pre**) **jos** = A nu fi întrecut, a nu rămâne în urmă, a nu se face de ruşine:

S-au bătut bine băieţii noştri... dar... şi noi n-am fost mai pe jos. (ION GHICA)

Fie însă că şi băiatul nu se lăsă mai pe jos. Şi cum spusei, se luptară pe capete. (P. ISPIRESCU)

A privi (sau **a măsura**) **pe cineva de sus în jos** = A se uita la cineva cu atenţie, dispreţ:

A terminat fluieratul cu un accent final de mulţumire şi abia atunci l-a măsurat de sus până jos şi a dat din umeri. (MIRCEA DIACONU)

Le-a privit de la dreapta la stânga şi de sus în jos. (DANIEL SUR)

A pune jos = A lăsa din mână. A pune pe masă, pe pământ:

Ea a pus geamantanul jos şi a aşteptat un taxi.

A se da jos = A veni jos dintr-un loc mai ridicat; a coborî:

Se dete fata jos din pom. (P. ISPIRESCU)

Iedul cel mic se dă iute jos din horn şi încuie uşa bine. (ION CREANGĂ)

A se muta jos = A se muta la un etaj inferior (parter, subsol):

Vecinii s-au mutat jos, la parter.

A sta jos = A se aşeza; a şedea:

Copilul sta jos pitulat, cu inima cât un purice de frică să nu-l simtă măiestrele şi să-l omoare. (CRISTEA SANDU TIMOC)

A trage jos = A jupui de piele. A scoate mănuşa, cizmele:

Ea a tras repede jos papucii încărcaţi de zăpadă.

A-şi da jos = A-şi scoate un obiect de îmbrăcăminte:

Şi-a dat jos cuşma din blană de oaie şi a privit lung, perplex cerul mohorât şi indiferent. (GEORGE DRĂGAN)

Cu capul în jos = **a)** Cu capul plecat:

Cu capul în jos, rămase o clipă pe gânduri. (I. MIRONESCU)

b) Atârnat sau spânzurat de picioare. (Fig.) Pe dos, alandala, anormal:

Lumea asta e pe dos. / Toate merg cu capu-n jos. (ION CREANGĂ)

Cu faţa în jos = Culcat pe burtă:

Îl culcă pe pat cu faţa în jos.

Cu nasul în jos = Supărat, umilit; amărât, trist:

Ce-aş mai râde să te văd întorcându-te cu nasul în jos! (P. ISPIRESCU)

De sus în jos = În direcţie verticală coborâtoare:

Adună cifrele de sus în jos.

De sus până jos = În întregime, tot:

Ne-a stropit cu noroi de sus până jos.

Jos pălăria! = Exprimă admiraţia sau respectul faţă de cineva:

Meritele dumneavoastră personale nu pot fi tăgăduite de nimeni. De nimeni! Jos pălăria! Jos pălăria! (GH. SCHWARTZ)

În fond, dacă o făcuse conştientă, jos pălăria. Avea personalitate. (IOAN GROȘAN)

Muncă de jos = Muncă la care este trimis cineva pentru că nu a corespuns într-o muncă de răspundere:

Lasă tu, lasă, că tot câştigi mai multe parale decât noi la munca de jos, Mitule. (CEZAR GIOSAN)

S-a sinucis când eram eu mic, participase la Meditaţia transcendentală şi fusese trimisă la munca de jos, ca toţi ceilalţi. (STELIAN ŢURLEA)

Pe din jos de... = Dintr-o regiune inferioară, într-o parte situată mai jos:

Pe din jos de Orăştie, vin doi fraţi din cătănie. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Pe din jos de ochişori, / Rumeiorii obrăjori / Sunt tocmai ca doi bujori. (*IDEM*)

JUCA

A avea bani sau **a se culca pe bani, a mânca banii cu lingura, a se juca cu banii, a fi doldora** (sau **plin**) **de bani.** v. **ban.**

A face (sau **a juca**) **o festă** sau **festa** (**cuiva**). v. **festă.**

A i se face coliva sau **a fi cu** (**a îi bate, a îi suna, a îi juca**) **coliva în piept** sau **a mirosi a colivă.** v. **colivă.**

A i-o juca cuiva = A râde de cineva. A înşela pe cineva:

Acesta, luând banii, se gândi el: „Lasă, că ţi-o joc eu!” I-a jucat-o el dară şi-a făcut de cap. (P. ISPIRESCU)

A învăţa jucându-se = A învăţa fără efort:

Jucându-se, copilul învaţă să voiască şi să lucreze. (VICTOR LAZĂR)

Copilul învăţa jucându-se şi în scurt timp era cel mai bun din clasă.

A învârti (sau **a duce, a purta, a juca**) **pe cineva pe deget**(**e**)**.** v. **deget.**

A juca (**ca**) **pe funii.** v. **funie.**

A juca (**cu cărţile**) **pe faţă** = A-şi arăta deschis gândurile şi intenţiile, a fi corect în relaţiile cu alţii:

Eu sunt un om căruia-i place să joace pe faţă... (I. L. CARAGIALE)

A juca balonul (sau **mingea**) (Spt.) = A lovi balonul cu mâna sau cu piciorul:

A jucat mingea în careul adversarului.

A juca la bursă. v. **bursă.**

A juca la ciupeală (În sport) = A profita prompt de fiecare greşeală a adversarului. A juca mediocru, speculând orice greşeală a adversarului:

Mergem să atacăm în Ungaria, nu vom juca la ciupeală. (http://www.realitatea.net/)

Echipa gazdă juca la ciupeală şi a reuşit să înscrie în cele din urmă.

A juca la două capete = A fi oportunist; a se alia sau a încheia înţelegeri cu parteneri ireconciliabili între ei:

Colonelul juca aşadar la două capete, cum îi sugera de altfel şi lui Emanuel să facă. (RADU ALDULESCU)

În toată „cariera” sa diplomatică, una din ocupaţiile vitale în viaţa sa de lider comunist, Ceauşescu a jucat mereu la cel puţin două capete, între marile puteri ale vremii, SUA şi URSS. (http://adevarul.ro/)

A juca pe cineva în ciur sau **în palmă** (Pop.) = A duce pe cineva după voia proprie:

De-ai juca ca nuca-n ciur, / La străini tot nu eşti bun, / De-ai juca ca aluna, / Străinu-ţi bagă vina; (MIHAI EMINESCU)

Acum îi juca pe toţi apropiaţii în palmă şi nimeni nu i se împotrivea.

A juca pe sfoară = A înşela:

El nu reuşea să-l joace pe sfoară pe vecinul său, deşi era o persoană mai abilă.

A juca un rol (**important**) sau (înv.) **a juca o rolă** = A fi factor hotărâtor într-o afacere. A avea o mare însemnătate. A fi decisiv pentru cineva sau ceva:

În această operă ce pare a se pregăti, românii trebuie să joace un rol eminamente activ. (MIHAI EMINESCU)

Dar în ăst-an bojotaia avea o importanţă şi mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreşit în ianuarie şi cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaş, mai ales că luau parte şi părinţii lui Pintea, în faţa cărora familia Herdelea voia să se arate la înălţime. (LIVIU REBREANU)

A juca (**cuiva**) **renghiul** (sau **un renghi**). v. **renghi.**

A juca cuiva vicleşug (sau **un lucru neplăcut**) (Îvp.) = A înşela pe cineva:

Să-i joace un astfel de vicleşug. (ANTON PANN)

A se juca cu focul (Pfm.) = A trata cu uşurinţă o problemă gravă sau un lucru primejdios. (Rar) A nu lua dragostea în serios:

Aşa marţafoilor ! Vreţi să vă cercaţi femeile ! Bine, bine. Jucaţi-vă cu focul dacă vi-i voia să vă frigeţi. (C. NEGRUZZI)

Doamnă senator, vă jucaţi cu focul, toţi 560 sau câţi aţi mai rămas în libertate. (http://politicstand.com/)

A se juca cu sănătatea = A nu se îngriji de sănătate:

(Eliptic) *Nu te juca, soro, boala n-alege.* (I. L. CARAGIALE)

Te cam joci cu sănătatea, deşi vezi că nu eşti bine.

A se juca cu viaţa = A se expune primejdiei:

Vocea care m-a fascinat în toamna lui 1989 în sala îngheţată de la Izvor era vocea cuiva care încă se juca şi cu viaţa. (SIMONA SORA)

S-a jucat cu viaţa... S-a răsfăţat cu viaţa. De câte ori n-a ascultat acuzaţia asta idioată. (TEODOR MAZILU)

A se juca curvia (Iuz.) = A fi desfrânat:

Giuca curvia şi toate păcatele făcea. (VARLAAM)

A-i juca cuiva ochii în cap = **a)** Se spune despre un om şiret cu o privire nesigură:

A observat ea că-i joacă ochii în cap după băieţi, dar a gândit că aşa-i firea lucrurilor, că doar n-are să se facă nici ea călugăriţă. (LIVIU REBREANU)

Frumos bărbat, da ce îndrăcit trebuie să fi fost, se vedea după cum îi juca ochii în cap. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

b) Se spune despre un om isteţ, cu privirea ageră, inteligentă:

Băiatului îi jucau ochii în cap şi a priceput repede despre ce este vorba.

A-şi face (sau **a-şi juca**) **mendrele** (**cu cineva**). v. **mendre.**

A-şi juca calul. v. **cal.**

Cine se joacă cu dracu', dă şi peste tată-său (Pop.) = O mică greşeală te împinge spre alta mai mare:

Na! c-am scăpat de dracul şi am dat peste tată-său: acesta mă asurzeşte! (ION CREANGĂ)

Îi joacă paraua (**banii**) (Fam.) = A nu duce lipsă de bani:

Lui mereu i-a jucat paraua şi n-a dus lipsă de nimic.

Se joacă o drăcie (Înv.) = Nu-i lucru curat:

Muma zmeului pricepu că aci la mijloc se joacă vreo drăcie. (P. ISPIRESCU)

Te joci! = Crezi că-ţi poţi măsura puterile cu cineva:

Cine o să-mi gătească.. te joci, păgânule! Crezi că dacă vorbeai turceşte, eu nu te-am înţeles? (ANTON BACALBAȘA)

JUCĂRIE

A strica jucăria cuiva (Înv.) = A dejuca planurile cuiva:

Ce voi face? Aveam frica geloziei Daniei. Un sentiment care putea strica toată jucăria dintre noi. (ANTON HOLBAN)

A-şi lua jucăriile (**şi a pleca**) (Fam.; gmţ.) = A renunţa la asocierea cu cineva. A pleca:

I-am dat un ultimatum: „Dacă până mâine nu-mi arăţi convenţia voastră, îmi iau jucăriile şi plec! (SANDA BUDIŞ)

JUDECA

A judeca bine despre sine = A avea o părere bună despre propria persoană:

Ea judeca mereu bine despre sine, chiar şi atunci când trecea prin momente mai grele.

A judeca la rece = A analiza, a cumpăni cu atenţie, fără prejudecăţi sau patimă:

El nu e capabil, oricât ar voi (şi nu contest că ar voi), de a judeca rece evenimentele [...] (G. CĂLINESCU)

Eşti incă sub impresia celor întâmplate şi nu poţi judeca rece. Şi numai judecata rece e bună... (I. PELTZ)

A judeca pe alţii după sine = A-i considera pe alţii în funcţie de propriul caracter:

Singura naivitate certă a lui Golescu este această obişnuinţă de a-i judeca pe alţii după sine. (SIMONA T. POPESCU)

JUDECATĂ

A da în (sau **a chema, a merge cu cineva, a trage, a soroci la**) **judecată** = A intenta proces contra cuiva:

– Nu vorbi! Am să te dau în judecată pentru părăsirea postului în faţa inamicului... Târşoru te mănâncă de-acuma! (ANTON BACALBAȘA)

O mulţime de oameni au fost daţi în judecată; altă mulţime a fost perchiziţionată; (I. L. CARAGIALE)

Horia Gârbea îşi face publică intenţia de a-l da în judecată, pentru acelaşi motiv, pe acelaşi incomod Liviu Ioan Stoiciu. (AURA CHRISTI)

A face judecată = A judeca:

A doua zi de dimineaţă, bogatul, văzându-şi vita moartă, sări cu gura mare asupra săracului, îl luă de piept şi cu el târâş se duse la curtea boierului, să le facă judecată. (P. ISPIRESCU)

Aşa făcu judecată / Ca să vie altă dată, / Fiindcă, cum trebuieşte, / Văzu unde lăcuieşte. (ANTON PANN)

A intra sub judecată (Înv.) = A fi dat în judecată:

Cel ce va fi rânduit din poruncă „spre a săvărşi vr'o slujbă, şi va păşi peste instrucţiile şi poruncile ce a luat, abătându-se împrotivă la alte urmări", se supune „vinovăţiei şi va intra sub judecată" [...] (BULETINUL DECIZIUNILOR, vol. 2, 1863)

Judecata lui Dumnezeu (sau **înfricoşată, cea mare, cea din** sau **de pe urmă, cea de apoi**) = Hotărâre luată de Dumnezeu la sfârşitul lumii în legătură cu viii şi morţii:

Şi crezi tu, omule, care judeci pe cei ce săvârşesc astfel de lucruri şi pe care le faci şi tu, că vei scăpa de judecata lui Dumnezeu? (BIBLIA)

Mi-e teamă că în ziua de pe urmă, când trâmbiţa cerească ne va chema la judecata cea mare, nu ne vom putea înţelege cu strămoşii noştri, nici în limbă, nici în idei. (ALECU RUSSO)

JUG

A apleca în jug = A supune, a umili:

Religia – o frază de dânşii inventată / Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug [...] (MIHAI EMINESCU)

A pune cuiva jugul după cap (Îvp.) = A stăpâni pe cineva cu totul:

[...] *așa că aceea ce vreau capitaliştii cu poporul învăţat şi luminat nu mai pot face, ca să-i mai pună jugul după cap nu rabdă.* (DOCUMENTE din ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI din ROMÂNIA)

Și boierii de duzină, ce-au ţinut de coarne plugul, / Uitând traiul de la ţară, azi ţăranului pun jugul. (N. BELDICEANU)

A se băga în jug = A se angaja să facă ceva foarte greu:

Ce să-ţi pui osul ori creierul la jug când cu negustorie de vorbe capeţi pensie reversibilă? Ce să te ocupi de meserii când poţi, actor caraghioz, scuipând pe un senator în faţă, să aibi mii de franci pe an din Casa Pensiilor? (MIHAI EMINESCU)

A trage în jug de fier (Îrg.) = A se lupta din greu cu viaţa. A fi la ananghie:

Şi înfrânţi de umilire, cu priviri stinse şi crunte, / Regii ţărilor învinse gem cu greu trăgând în jug. (MIHAI EMINESCU)

A trage la jug (D. animale) = A trage carul, căruţa, plugul. (Fig.; d. oameni) A munci din greu, a munci peste puteri:

Și în lumea animalelor, ca şi în societate, vaca dă lapte şi boul trage la jug. (GEORGE TUICĂ)

Nu mă plâng, dar mă simt ca boul care trage la jug, care nu mai vede punctul de unde a pornit pe brazdă şi nu-i vede nici sfârşitul. (IOANA PÂRVULESCU)

JUMĂTATE

(**O dată**) **şi jumătate** = Exprimă ideea de superlativ:

Să-ţi trăiască părintele, că-i un om şi jumătate. (LIVIU REBREANU)

A face ceva pe jumătate = A nu duce un lucru până la capăt:

[...] *dar face întotdeauna lucrurile pe jumătate sau, când le-a făcut altcineva până la capăt, se străduieşte să le strice.* (RADU PAVEL GHEO)

Am în urma mea, trebuie s-o recunosc, nu puţine aspiraţii prea vagi sau, pur şi simplu, uitate, lucruri făcute pe jumătate sau făcute rău, ambiţii la care am renunţat [...] (OCTAVIAN PALER)

A se opri la calea jumătate = A nu termina ceea ce a început. A termina rău ceea ce a fost început bine:

[...] *în această luptă pentru adevăr şi dreptate să nu se oprească la calea jumătate.* (CULTURA CREȘTINĂ, vol. 6, 1917)

Copilul îşi opri lingura la jumătate cale spre gură şi se uită lung la mine. (CALISTRAT HOGAȘ)

A spune cu jumătate de gură = **a)** A vorbi cu glas slab, abia auzit:

Copilul a început să spună cu jumătate de gură şi abia îl auzeam.

b) A vorbi în mod nehotărât, fără convingere:

– Bine! grăi feciorul de împărat cam cu jumătate de gură. Să fie pe voia ta; să stârpim paltinii: dar din unul să facem un pat pentru mine, din altul un pat pentru tine. (IOAN SLAVICI)

A vorbi cu jumătate de gură (sau **de glas**) sau **a vorbi cu gura** (**pe**) **jumătate** (ori **cu gura altuia**) = A vorbi fără convingere, entuziasm, curaj; cu voce scăzută:

Voiam să te întreb, zise el cam cu jumătate de gură, dacă Lică are slăbiciune pentru muieri. (IOAN SLAVICI)

– Dar muieţi-s posmagii? zise atunci leneşul, cu jumătate de gură, fără să se cârnească din loc. (ION CREANGĂ)

Vorbea cu jumătate de glas, înfricoşat parcă de ceva. (MIHAIL SADOVEANU)

Cu jumătate de inimă sau **cu inima pe jumătate** = Fără curaj, fără hotărâre:

Treaba o făcuseră numai cu jumătate de inimă. (PETRU DUMITRIU)

Cu jumătate de preţ (sau **în jumătate preţul**) = Cu reducere de 50%:

Se mai pune şi întrebarea, cu mult mai serioasă, de ce vând ei marfa la jumătate de preţ? (MARIANA NEȚ)

Odată cumpărase pe stradă un tub de spray aftershave la jumătate de preţ, iar când ajunse cu el acasă, constată că fusese umplut cu apă [...] (PETRU CIMPOIEȘU)

Jumătate (sau **jumătăţi**) **de măsură** = Măsură fragmentară, incompletă. Treabă incompletă:

Jumătăţile de măsură nu aduc niciodată soluţii în probleme aşa de grave. (MIHAIL SADOVEANU)

România a contrazis chiar şi opinia lui Thomas Mann care spunea: „Ţările care acţionează cu jumătăţi de măsură nu sunt lovite decât de jumătăţi de catastrofe şi sunt incapabile de un destin adevărat”. (BUJOR NEDELCOVICI)

La calea (**drumul**) **jumătate** sau **la jumătate calea** (sau **drumul**) ori **la jumătatea căii** (**drumului**) (Înv.) = La egală distanţă şi de locul de unde a pornit şi de locul unde vrea să ajungă:

Mârcu e un han aşezat pe valea Negrei, cam la jumătate calea dintre Şarul Dornei şi Broşteni. (CALISTRAT HOGAȘ)

Merse el, merse şi chiar la calea jumătate, îl apucă o sete pe inimă, că nu mai putu răbda şi scobori de pe cal să bea apă dintr-un bunar! (CRISTEA SANDU TIMOC)

Un om şi jumătate sau **un măgar** (**drac, dobitoc, prost, hoţ, porc de câine, ramolit**) **şi jumătate** = Om care-i întrece pe toţi ceilalţi în destoinicie, prostie, măgărie, dobitocie:

Bietul Aghiuţă! ştia el de ce sta pitit pântre plevuşcă, măcar că era un drac şi jumatate: bănuise ce-l aştepta, că iar o să-i dea cine ştie ce grea sarcină. (I. L. CARAGIALE)

Să trăieşti, cucoane, şi să-ţi trăiască părintele, că-i un om şi jumătate! (LIVIU REBREANU)

Aşa-ţi trebuie dacă eşti un prost şi jumătate. (ȘEZĂTOAREA, IV)

JUMULI

Gâscă (**bună**) **de jumulit** = Om naiv şi încrezător, de pe urma căruia se poate profita:

Ai găsit gâsca de jumulit. (ALECU RUSSO)

Pentru prieteni, sunt de cele mai multe ori o gâscă bună de jumulit. Pentru cei de la cazarmă, o vacă de muls. (PANAIT ISTRATI)

JUPÂN

Jupân frige-linte (Pop.) = Persoană care vrea să facă pe boierul:

Trebuie să fie cineva un frige-linte ca d-nu Bursuflescu, pentru ca să facă gură pentru un strugur. (VASILE ALECSANDRI)

Cine să fie?... Ia un stropşit, un mofturean, un frige-linte, un palavragiu, ziceau unii şi alţii, judecându-l după înfăţişare. (NICOLAE GANE)

JUPUI

A jupui de viu (**pe cineva**) (Fam.) = **a)** A bate foarte tare (pe cineva):

Unul zicea să-l taie. Altul să-l spânzure. Altul să-l jupoaie de viu. (P. ISPIRESCU)

Când auzi că ţăranii au bătut şi pe Leonte Bumbu, ba şi pe nevastă-sa, şi i-au cam prădat locuinţa, se gândi în sine că pe dânsul cu siguranţă l-ar fi jupuit de viu. (LIVIU REBREANU)

b) A-i lua (cuiva) toţi banii:

[...] *pentru că acolo unde totul ţi se ia din mână, de pe tine, eşti jupuit de viu, unde nu mai eşti nimic, nu mai eşti tu profesorul, nu mai eşti tu scriitorul.* (NICOLAE BALOTĂ)

JURĂMÂNT

A depune jurământul = **a)** (D. o parte în litigiu sau despre un martor) A se angaja să spună tot adevărul în legătură cu faptele unui proces:

În Codul de procedură penală din România se prevede formula jurământului pe care îl depune martorul înaintea ascultării sale de către organele judiciare: „Jur că voi spune adevărul şi că nu voi ascunde nimic din ceea ce ştiu. Aşa să-mi ajute Dumnezeu!”. (http://ro.wikipedia.org/)

b) (D. unele categorii de oameni şi despre militari) A se angaja solemn să-şi îndeplinească îndatoririle cu respectarea legilor ţării:

În ziua de 10 mai 1866 noul ales, care-ntrupă speranţele întregului nostru neam, depune jurământul în Adunarea ţării, jurământul de

domn păzitor legilor, credinţei şi hotarelor ţării. (AL. VLAHUŢĂ)

În poalele Carpaţilor, / La vechiul tău mormânt, / Toţi în genunchi, o! Ștefane, / Depunem jurământ […] (VASILE ALECSANDRI)

A lăsa cu jurământ sau **cu legământ, cu blestem, cuvânt** = A face pe cineva să îndeplinească un ordin, o obligaţie, o dorinţă etc.:

Murind împărăteasa, a lăsat cu sufletul la ceasul morţii ei şi cu jurământ ca împăratul, soţul ei, să nu văduvească, ci să ia de soţie pe aceea la care se va potrivi condurul ei. (P. ISPIRESCU)

A-i da cuiva jurământ (Spc.) = A da cuiva dreptul de a se jura:

[...] *probele pot fi ca în orce proces, scrise, marturi, fără prejudiciul fiecărei părţi de a se prevala de mărturisirea celeilalte sau de a-i da jurământ decizor.* (CURIERUL JUDICIAR, 1922)

JUSTIŢIE

(**A chema**) sau **a se prezenta în faţa justiţiei** = (A cita sau) a se prezenta la judecată:

Dacă patrioţii arestaţi vor fi deferiţi naziştilor, se va prezenta el însuşi în faţa justiţiei naziste ca să fie şi el judecat şi împuşcat. (TRAIAN D. LAZĂR)

A da pe mâna justiţiei = A înainta pe un infractor organelor judiciare, pentru a fi cercetat, judecat etc.:

El va fi prins de cei trei bravi jurnalişti, care-l vor da pe mâna justiţiei implacabile şi incapabile a-l apuca fără ajutorul lor. (I. L. CARAGIALE)

Profesorului i se păru la început limpede ca lumina zilei că o va da pe mâna justiţiei [...] (IOAN PETRU CULIANU)

JUVĂŢ

A-i pune cuiva juvăţul de gât = A prinde pe cineva pe care îl acuzi. A forţa pe cineva să facă ceva:

– Şi credeţi că o să-şi bage singur juvăţul în gât? – Da, că n-are încotro. (BASARABIA, nr. 1-2, 1997)

„Prietenii” abia aşteaptă să-l vadă cu juvăţul la gât, atunci să vezi dezvăluiri şocante şi despre alţi maidanezi din prejma buncărului liberal. (http://www.somaxtv.com/)

L

LABĂ

A avea la labă pe cineva sau **a juca în labe pe cineva** (Pop.) = A dispune de cineva:

Acum individul îi avea la labă pe toţi şi era, uneori, agresiv cu ei.

A bate palma (sau **mâna**) (gmţ., **laba**) **cu cineva**. v. **bate.**

A da cuiva peste labe (Pfm.) = A admonesta o persoană obraznică:

Nu l-a mai suportat şi i-a dat peste labe, dar el nu s-a liniştit.

A lua în (sau **la**) **labe** (**pe cineva**) (Pop.) = A bate:

Nervos cum era, el a început să-l ia în labe pe fotbalist.

A mânca labe de pui (Pop.) = A purta vorba dintr-un loc în altul. A fi indiscret:

– Vai de mine! a zis bătrâna; S-ar putea?... N-am obiceiul!... În viaţa mea n-am mâncat labe de pui!... Hei! kir Ianuleo; eu am slujit la case mari boiereşti... Câte am văzut ş-am auzit eu!... n-am vreme acuma să ţi le povestesc!... (I. L. CARAGIALE)

A pune (**pe cineva**) **cu botul pe labe.** v. **bot.**

A pune laba pe ceva (Pop.) = A apuca; a-şi însuşi ceva:

Pune ursul repede laba pe arici, să nu scape. Ariciul, speriat, se face ghem. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Lingăule, mâine ai pune laba pe spitalul ăsta... şi-ai fi mai feudal şi mai satrap chiar decât el. (D. R. POPESCU)

A pune laba pe cineva (Pop.) = A prinde:

A lu Modreanu să aduci neapărat un cal, da ai grijă când pleci să fii deştept să nu puie ăia laba pe tine. (FĂNUȘ NEAGU)

Cum să nu-l pândească! Dar de când aşteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul şoricuţ. (EM. GÎRLEANU)

Mă, să nu pun laba pe voi! (MIHAIL SADOVEANU)

A se scula în două labe (**împotriva cuiva** sau **a ceva**) (Pop.; irn.) = A se revolta:

Umplusem coşarca pe jumătate, când iată mă trezii la spate cu un afurisit de urs zburlit, rădicat în două labe, care venea spre mine mormăind şi scuipându-mă parcă vroia să mă mustre că de ce i-am călcat răzăşia. (NICOLAE GANE)

A umbla în patru labe (**în faţa cuiva**) = **a)** A se umili (în faţa cuiva):

Neştiind ce dorinţă să îmi mai îndeplinească, de plictiseală i-am cerut să umble în patru labe şi să îmi lingă degetele ... (LUCIAN MAREȘ)

b) A linguşi (pe cineva):

Cum îl îndrăgisem pe acest Ionuţ Contraş, care se dăruia cu tot sufletul – căra boxe, alerga de colo-colo, umbla în patru labe, făcea tot ce-i spuneam [...] (NICOLAE COVACI)

A-i încăpea (sau **a-i pica, a-i cădea**) **în labă** (sau **în labe**) (Pop.) = A pune mâna pe ceva. A ajunge la discreţia cuiva:

Aşa-i că mi-ai căzut în labă, câne de zmeu ce eşti! (ION CREANGĂ)

A-şi bate labele (Pop.) = A pierde timpul:

Mereu îi spunea mama odraslei sale să nu-şi bată labele toată ziua şi să se apuce de învăţat.

A-şi muşca labele (Pop.) = A se căi amarnic pentru o faptă:

„Aha! ia, acum i-am găsit leacul, zise ea în gândul său. Taci! că i-oiu face eu cumătrului una de ş-a muşca labele!” (ION CREANGĂ)

A-şi pune botul pe labe (Rar) = A se resemna:

Bunicului nu i-a mai rămas decât să-şi pună botul pe labe şi să aştepte.

Cu botul pe labe = (D. câini) Culcat cu botul pe labele dinainte:

[Ogarul] *dezamăgit se întoarse la loc, cu botul așternut pe labe.* (CEZAR PETRESCU)

LAC

A sări (sau **a cădea, a da, a nimeri**) **din lac în puț** (Pfm.) = A trece dintr-o situaţie grea în alta şi mai grea:

Păi, aveam cinşpe ani, tocmai fugisem d'acasă, fugisem de dementu ăla de Mitică, da am sărit din lac în puț [...] (CRISTIAN SĂILEANU)

Regionalizarea nu trebuie să „descentralizeze" un sistem prezervându-i tarele; poți ajunge din lac în puț! (DANIEL DĂIANU)

LACĂT

A fi cheia și lacătul = A fi elementul esenţial, de prim ordin, într-o problemă:

Primarii au „cheia și lacătul" eliminării intermediarilor din piețe! (http://gazetaoltului.ro/)

A pune lacăt pe ceva (Reg.) = A pune stăpânire pe ceva:

A pus lacăt pe toată gospodăria şi nu se mai dă dus.

A pune sub lacăt = A încuia:

Închid, pun lacăte şi sigilii, şi să îndrăznească să intre în lipsa noastră, să îndrăznească. Porcul şi câinele de pămătuf! (LIVIU REBREANU)

Sătenii însă au pus lacăt pe uşa bisericii şi au declarat că nu vor lăsa pe „veneticul" să ia locul bătrânului lor duhovnic. (CONSTANTIN STERE)

A ține sau **a avea, a pune lacăt la gură** ori **gurii** sau, rar, **a ține lacătul asupra gurii** (Pfm.) = A-şi impune tăcerea:

– Mă rog, bărbăţele! mai stăi! conteneşte! / Stăi să ne-nţelegem, puţin odihneşte! / Eu îmi întorc vorba, pui lacăt la gură, / Dacă e pricina pentru legătură. (ANTON PANN)

A ține sub trei lacăte și şapte peceți sau **a păstra cu nouă lacăte** (Pop.) = A manifesta mare grijă pentru siguranţa a ceva sau a cuiva:

Aş fi fost fără îndoială dezamăgit de moarte să fi aflat într-o zi că zenitul mă trădează. Şi continuam să ţin taina sub trei lacăte şi şapte peceți. (LUCIAN BLAGA)

El ştia că le ţine pe toate închise la un loc, într-o cămară din palatul său, încuiate şi zăvorâte cu nouă uşi de fier şi cu nouă lacăte mari. (P. ISPIRESCU)

[...] *voi nu înţelegeţi că tainele intime ale unei gospodării nu se scriu pe faţadă, să le pască ochii trecătorului, ci se păstrează încuiate cu şapte lacăte.* (OCTAVIAN GOGA)

A-i pune lacăt (**cuiva**) (Îvr.) = A obliga, a sili pe cineva să facă ceva:

Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt pe sufletul omului? (LIVIU REBREANU)

LACRIMĂ

A râde cu lacrimi = A râde cu poftă:

Medicul râdea cu lacrimi, sora mea era vag conştientă că ceva nu-i chiar în regulă, dar nu se putea opri!! (AURA CHRISTI)

Şi Irinel începea să râdă. Şi râdea, râdea, până ce lacrimile îi curgeau pe obrajii ei rumeni. (BARBU DELAVRANCEA)

A vărsa lacrimi fierbinți sau (pop.) **de sânge** sau **a vărsa șiroaie de lacrimi, a plânge cu lacrimi fierbinți,** (fam.) **a plânge cu zece rânduri** (sau **cu șiroaie**) **de lacrimi.** v. **vărsa.**

A-i curge (**cuiva**) **lacrimi amare.** v. **amar.**

Cu lacrimi de sânge. v. **sânge.**

Lacrimi de crocodil. v. **crocodil.**

Până la lacrimi = Gata să plângă, aproape de plâns:

Apostol al culturii de vârf, mersese pe la autoritățile regimului, pledând până la lacrimi cauza studiului de performanță. (ANCA MANOLESCU)

Mişcaţi până la lacrimi.

Vreme de lacrimi (Rar) = Anotimp ploios, vreme ploioasă:

Era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi. (MATEIU I. CARAGIALE)

LADĂ

A nu avea ladă cu cineva (Pop.) = A nu se împăca cu cineva:

Femeia nu mai avea ladă cu el de ceva vreme şi se gândea să-l lase.

A prinde la ladă (Pop.) = A prinde cu minciuna:

De când bunica l-a prins la ladă, băieţelul spunea adevărul întotdeauna.

A trăi cu (sau **ca**) **banu-n ladă** (Reg.) = A trăi în linişte şi în belşug:

– Daţi-mi pace să merg unde mi-am pus gândul, gătaţi-mi merinde şi nu aveţi nicio grijă, vă va ţine împăratul ca banu-n ladă până voi veni eu, că mult ştiu că nu o să zăbovesc. (I. POP-RETEGANUL)

LAF

A şedea (**cu cineva**) **la lafuri** (Fam.) = A pălăvrăgi cu cineva, a sta la taifas:

Şedeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la ţară, dinaintea unui borcan de vin. (I. L. CARAGIALE)

A tăia frunză verde şi lafuri şi talafuri (Înv.) = A spune minciuni:

[…] *fiindcă era mititelul mucalit şi când se plictisea împăratul de treburile-mpărăţiei, pe el îl chema, să-i spuie lafuri şi să-i facă giumbuşuri.* (I. L. CARAGIALE)

LAIE[1]

A se ţine laie (**după cineva**) (Pop.) = A sta nedespărţit de cineva:

Copilul se ţinea laie după maică-sa.

A face o laie (Arg.) = A eşua, a nu izbuti, a suferi un eşec:

A făcut o laie la examen.

LAIE, LĂI[2]

Că e laie, că-i bălaie sau **ba e laie, ba-i bălaie.** v. **bălaie**

Nici laie, nici bălaie = Nici aşa, nici aşa:

– Atunci, voi să vă faceţi moarte-n păpuşoi, să nu spuneţi nici laie, nici bălaie. Oi vorbi eu şi cu dânşii, şi las' dacă va fi ceva!... (ION CREANGĂ)

Alegerea mea a căzut asupra unei femei de lume, nici laie, nici bălaie, săracă, lipsită de eleganţă şi divă păguboasă. (ION IOVAN)

Ori laie, ori bălaie. v. **bălaie**

LAMPĂ

A face lampa mică (Arg.) = A fugi, a se ascunde, a-şi pierde urma:

El l-a sfătuit pe muzicant să facă lampa mică şi să nu-l mai vadă prin cartier.

A fi făcut lampă (Ljc.) = A fi învins la o diferenţă mare de puncte. A pierde într-o manieră penibilă:

La ultimul joc, el a fost făcut lampă de colegul din faţa lui şi s-a enervat rău de tot.

A stinge (**cuiva**) **lampa** = A lovi peste ochi pe cineva:

Tânărul i-a dat un pumn zdravăn de i-a stins lampa şi bietul copil a căzut în noroi.

A vorbi la lampă (sau **la bec**) = A nu fi ascultat:

Vorbim la lampă. De două luni magistraţii României fac tot ce doresc pe spatele publicului justiţiabil. Toată lumea scrie, toată lumea se revoltă, nimic nu se întâmplă. (https://theophylepoliteia.wordpress.com/)

A-i lipsi (**cuiva**) **o lampă, a avea o lampă lipsă** (ori **stinsă**) sau **a-i fila** (**cuiva**) **o lampă** = A fi nebun:

Bun, am mai trăncănit noi pe-acolo şi Tina m-a luat cu ea la bucătărie, s-o ajut la cafea. Nenică, atunci m-am prins că gagicii îi cam filează o lampă. (OVIDIU VERDEŞ)

După cum judeca şi vorbea, cu toţii au crezut că-i lipseşte o lampă.

LANCE

A pleca lancea = A ceda; a se declara învins:

Lovinescu, – trecând peste unele aprecieri restrictive, iniţiale – până la urmă îşi va pleca lancea, reverenţios, în faţa «frumoasei» opere. (AL. OPREA)

A rupe lancea cu cineva (Rar) = A purta o discuţie în contradictoriu cu cineva:

Obiectivitatea de cugetare şi stăpânirea de formă sunt singura pavăză de care se poate rupe lancea pamfletarului. (GH. GHEORGHIŢĂ)

LANDRĂ

A se ţine (sau **a pleca, a se duce**) **landră** (Reg.) = A merge în grup; a merge în şir:

Se ţin landră pe uliţele satului. (ZAHARIA STANCU)

A-şi lua landra = A-şi lua gândul:

Ea şi-a luat landra de la bani şi nu s-a mai gândit toată ziua.

Mai ţine-ţi loandra! (Reg.) = Taci din gură!:

Femeia i-a spus să-şi mai ţină loandra şi să lase fetele în pace!

LANSA

A lansa moda (sau **o modă**) = A face ca vestimentaţia, comportamentul, creaţia sa originală să fie adoptată de un număr mare de oameni:

Un turban verde, cu penaj alb, ceru el – tocmai se lansa moda turbanelor din catifea pentru femei. (NICOLAE ŢIC)

Înfloreşte un adevărat comerţ cu relicve franceze (grade militare, Legiunea de Onoare, mânere de spadă) şi se lansează o modă a denigrării lui, modă ce contaminează nu numai societatea saloanelor […] (CONSTANTINA RAVECA BULEU)

A lansa un mandat de arestare = A emite un ordin de arestare împotriva unei persoane:

Tot legea arată când şi în ce condiţiuni se poate lansa un mandat de arestare şi anume când […] (BULETINUL DECIZIUNILOR, vol. 68, 1931)

LANŢ

A băga (sau **a pune** ori **a arunca,** ori, rar**, a azvârli**) **în lanţuri** (**pe cineva**) = A încătuşa; a întemniţa:

Atunci au fost luaţi dintre noi, de aici, doi oameni, eu şi cu Caţicu, macedonean, din celelalte colonii, Baia Sprie şi Nistru, în total şapte inşi, am fost puşi în lanţuri şi trimişi ca un fel de cap de grevă. (LUCIA HOSSU LONGIN)

A face lanţ (D. oameni) = A se înşirui pentru a-şi transmite un obiect din mână în mână. A încercui:

În marginea pădurii începu să se întindă lanţul de trăgători care se târau pe brânci în zăpadă. (PETRU DUMITRIU)

Fluturi mulţi, de multe neamuri, vin în urma lui un lanţ, / Toţi cu inime uşoare, toţi şăgalnici şi berbanţi. (MIHAI EMINESCU)

Oamenii au făcut un lanţ în jurul casei.

A scoate (sau **a slobozi**) **din lanţuri** (**pe cineva**) = A descătuşa. A elibera din captivitate:

Abia scoşi din lanţuri, boierii eliberaţi simt că le vine din nou apa la moară, odată cu noua domnie […] (MIRCEA ANGHELESCU)

Aduseră urşii. Zazu şi Babaia mormăiră şi căutară, zbătându-se, să scape din lanţuri. (ZAHARIA STANCU)

A se ţine lanţ = A se succeda în număr mare:

Domiţian se uita uimit în gura ei, ascultând cum se ţin lanţ vorbele una după alta. (I. A. BASSARABESCU)

Începu a-i tânji trebile împărăţiei... ba supuşii lui vor să facă răzmeriţă; ba vitele de pe moşiile lui au călcat hotarul altei împărăţii şi sunt luate de pripas; ba că moartea a dat în ele, şi câte neajunsuri toate se ţineau lanţ. (P. ISPIRESCU)

LAPTE

(**A fi**) **de un lapte** (**cu cineva**) (Olt.) = (A fi) de aceeaşi vârstă cu cineva. (A fi) asemănător cu cineva în privinţa ideilor sau a sentimentelor:

Cei doi feciori erau de un lapte şi se ştiau din şcoala primară.

(**A fi**) **în lapte** (D. cereale) = (A fi) necopt, crud:

Ştiuleţii de porumb erau în lapte.

A (**se**) **băga oile în lapte** (sau **în lapţi**) (Psr.) = A despărţi oile de miei primăvara şi a începe mulsul, pentru a face brânză:

Bărbaţii ies la câmp, la stână. Astăzi se înţarcă mieii şi oile se bagă în lapte. (MIHAI EMINESCU)

Făceau petrecere când se băgau oile în lapţi, spre vară. (ION GHINOIU)

A avea dinţii de lapte (Pop.) = A fi încă tânăr. A fi lipsit de experienţă de viaţă:

Se-mbracă după modă şi mestecă cărţi bine,/ De-i şi cu dinţi de lapte, oricare treaptă naltă/ Îi pare foarte mică la vrednicia lui; (ALECU DONICI)

Auzi sugariule? să te facă vel-armaş [mare dregător care supraveghea închisorile şi execuţiile] *pe tine, un băieţel cu dinţi de lapte!* (B. P. HASDEU)

A cădea (**a se băga, a se lovi, a pica, a se potrivi**) **ca musca-n lapte.** v. **muscă.**

A curge lapte şi miere = A fi îmbelşugare:

Tu le-ai dat ţara aceasta pe care jurasei părinţilor lor că le-o vei da, ţară în care curge lapte şi miere. (BIBLIA)

În textele sfinte ale iudaismului şi creştinismului, Dumnezeu promite poporului Israel că le va da o ţară unde curge lapte şi miere. (https://benidradici.wordpress.com/)

A fi învăţat ca mâţa la lapte. v. **mâţă.**

A fi lapte cu păsat sau **a fi păsat dulce.** v. **păsat.**

A fi numai lapte şi miere (Pfm.; d. oameni) = A se purta mieros; a fi binevoitor:

O alianţă în care la început totul era numai lapte şi miere a ajuns să scârţâie din toate încheieturile. Ingredientele de mai sus au fost înlocuite cu otravă şi fiere. (http://www.cotidianul.ro/)

A fi supt lapte de capră (Pop.) = Se spune despre o persoană excesiv de energică:

Uite la el ce iute mai e, parc-a supt lapte capră!

A pune tot laptele în păsat (Pop.) = A fi risipitor:

De n-ar fi pus tot laptele-n păsat toată viaţa, ar fi avut un trai liniştit acum.

A scoate oile din lapţi (Reg.) = A înceta mulsul oilor:

Ciobanii, odată cu venirea toamnei, au scos oile din lapţi

A spune şi laptele pe care l-a supt (Pop.) = A mărturisi tot, cu lux de amănunte:

Iar nenorocita aia, după ce i-au băgat curent electric prin toate găurile, a spus şi laptele pe care l-a supt de la mă-sa! (MARCEL SECUI)

A stoarce (sau **a scoate**) **laptele din piatră** (Pop.) = A realiza lucruri extraordinare, învingând obstacole de netrecut:

Nimic nu este mai periculos pentru un stat ce voieşte a se reorganiza, decât a da frânele guvernului în mâinile parveniţilor, meniţi din concepţiune a fi slugi şi educaţi într-un mod cum să poată scoate lapte din piatră cu orice preţ!... (NICOLAE FILIMON)

Boierul dumneaei, nu ştiu cum îl cheamă, dar e om al trebii, scoate lapte din piatră. (I. HELIADE RĂDULESCU)

A-i curge (sau **a-i cădea cuiva**) **lapte** (sau **laptele**) **în păsat** sau **a** (**se**) **vărsa laptele în păsat** (Pop.) = A beneficia de un ajutor neaşteptat. A-i merge foarte bine:

Neamţul meu se uita la mine ca o broască la soare şi, în sfârşit, a primit... De-atunci, slavă Domnului, ne curge bine laptele-n păsat!... (VASILE ALECSANDRI)

Cât lumea n-avem să trăim, nu-i aşa? Cât vom trăi, să ne curgă laptele-n păsat... (MIHAI EMINESCU)

De lapte acru (Reg.; d. ochi) = De culoare deschisă:

Era un bărbat chipeş şi avea nişte ochi de lapte acru.

E lapte cu păsat (Pop.) = Se spune despre un lucru bun, util:

– Hei, hei, domnişoară! Gloanţele turcilor sunt lapte cu păsat pe lângă alte gloanţe! (I. POP-RETEGANUL)

Tare-i lapte acru! (Pop.) = E foarte greu de suportat:

– Să nu te mai văd, că tare mai eşti lapte acru!, spuse bunica.

LAPŢI

Umbli să-ţi laşi lapţii cu folos (Rar) = Umbli să profiţi:

Umbli să-ţi laşi lapţii cu folos. Bre, cum te mai înfigeai în undiţă la Masinca, o luaşi pe coarda razachie, cu sacâz dulce, uşor. (MATEIU I. CARAGIALE)

[…] *tot Bucureştiul postrevoluţionar te îndemna să-ţi cheltuieşti banii şi să-ţi depui lapţii cu folos. Apăruseră cupoanele. Se deschiseseră băncile.* (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

LARG, -Ă

A avea (sau **a fi cu**) **mână largă** (sau **deschisă**) ori (înv.) **a fi slobod la mână** (sau **a fi larg la mână** ori **la buzunar**). v. **mână.**

A da (**ceva**) **cu mâneci largi.** v. **mânecă**

A face gură (**largă** sau **mare**). v. **gură.**

A fi (sau **a se simţi**) **la** (sau **în**) **largul său** = A fi (sau a se simţi) în deplină libertate, nestingherit:

Seara numai, seara / Mă simt la largul meu. (G. COȘBUC)

Văzându-se Pepelea acum la largul său, sări gardul din ogradă şi se... duse. (I. G. SBIERA)

Dragă primăvară, / De-ai veni când aş vrea eu... / Să fiu iar la largul meu. (VASILE ALECSANDRI)

A ieşi (sau **a scoate pe cineva**) **la** (sau **în**) **larg** (Pop.) = A scăpa (pe cineva) dintr-o situaţie dificilă:

Întâmpinatu-m-au ei în ziua necazului meu, dar Domnul a fost întărirea mea. Şi m-a scos la loc larg, m-a izbăvit, că m-a voit. (BIBLIA)

Prin toate a trecut Duţu, din toate a scăpat şi numai norocul lui cel orb l-a scos în larg, încât putea iar să se uite fără de sfială în ochii orişicui. (IOAN SLAVICI)

A lua largul = A fugi:

Strecurându-se cu abilitate printre vapoarele acostate în radă, navigând orbeşte, fără luminile de poziţie, pentru a fi descoperit cât mai târziu, vasul a luat largul, nu fără de a fi „salutat” din urmă de câteva salve, trase la întâmplare după fugari. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A se duce (sau **a fugi, a pleca**) **în lume** (sau **în toată lumea, în lumea largă**) (ori **a-şi lua lumea în cap**). v. **lume.**

A umbla (sau **a rătăci**) **în lumea largă** = A călători mult în locuri diferite:

Au umblat ei cât au umblat, aşa hoinari, multă vreme pân lumea largă de colo până colo, şi ce să vezi ? (I. L. CARAGIALE)

A-i fi cuiva larg = A-i fi cuiva îndemână, a se simţi bine, a avea libertatea de mişcare:

În mijlocul codrului, / Unde-i larg voinicului. (VASILE ALECSANDRI)

Du-te în lumea (sau reg. **ţara**) **largă** = Se spune pentru a arăta cuiva că e liber să plece unde doreşte:

– Du-te-n lumea largă, pentru totdeauna, / Trist şi singur du-te, du-te! zice luna. (G. TOPÂRCEANU)

În (sau **la**) **largul meu, tău, său** etc. = În deplină siguranţă sau libertate:

Ah, seara, numai seara, / Mă simt la largul meu, / Că-ngrop în perne capul / Și, până-n zori mereu […] (G. COȘBUC)

În (sau, rar, **la**) **lumea largă** = În lumea mare, în toată lumea, în locuri depărtate, în străinătăţi:

Lăsând... clădirea afumată / Din care-n lumea largă pornisem altădată. (AL. MACEDONSKI)

Unde-i vremea ceea, când eu cercam un vad / Să ies la lumea largă. (MIHAI EMINESCU)

Mână largă = Se spune despre cei darnici, generoşi:

Om cu casa deschisă şi cu largă mână. (P. ISPIRESCU)

[Românul] *are mâna largă, deşi el este sărac.* (VASILE ALECSANDRI)

LARMĂ

A face (sau **a stârni**) **larmă în jurul** (sau **împrejurul**) (**cuiva** sau **a ceva**) = A produce senzaţie:

Şi atâta larmă făcură, încât se deşteptară toţi slujitorii împărăteşti. (P. ISPIRESCU)

[…] *se stârniră strigăte şi bătăi din palme, însoţite de exclamaţii, o larmă din care puteai să înţelegi că oamenii se bucurau.* (TRAIAN FĂGĂRĂȘANU)

Fă-ţi idee de larma ce poate să facă în codru şi mai ales în munţi vreo două sute de oameni şi vreo treizeci de câini. (D. BOLINTINEANU)

A face larmă asupra cuiva (Îvp.) = A certa:

– Moşule, de ce eşti zurbagiu? Te sfădeşti necontenit cu soră-ta nicovala, ţipaţi şi faceţi larmă, de-mi ţiuie urechile. (ION CREANGĂ)

LARVĂ

A pune larva jos (Înv.) = A se demasca:

Veni-va-o zi fatală, când intriga făţară, / Ce ţese la cabale, va pune larva jos; / Când pizma, nedreptatea vor fi expuse-afară. (MIHAI EMINESCU)

LAT, -Ă

A avea gură lată (Pop.; gmţ.) = A vorbi mult şi tare:

Îţi venea să te tot duci când vorbea soacră-sa, căci avea gura lată şi turuia fără oprire.

A da latul pe spate (Pop.) = A cădea lungindu-se la pământ:

El a dat latul pe spate şi privea spre pădurea de brazi.

A fi lat de foame (Reg.) = A fi foarte flămând:

Când intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina se repezi ca un tigru şi înghiţi o prăjitură, mormăind apoi cu gura plină: – Sunt lată de foame! (LIVIU REBREANU)

– De ce-s oile aşa late de foame ? (I. G. SBIERA)

A fi lată (**rău** sau **de tot**) (Fam.; d. o situaţie) = A lua proporţii neaşteptate şi neplăcute:

CETĂȚEANUL: *Acu ce treabă avem?... Nu vă uitaţi la mine că sunt aşa de... Am făcut-o de oaie de tot. Să vezi d-ta cum de a devenit la băutură...* (sughite) *că a fost lată de tot...* (I. L. CARAGIALE)

Să-ţi spun ce am aflat acuma... E lată rău. (*IDEM*)

Mi se pare că o să fie lată. (ION PAS)

A fi limbă lată (Pop.) = A vorbi defectuos, din cauza unei malformaţii a aparatului fonator:

Omul se ridică în picioare, îşi frânse mâinile de la încheieturi, ca pe nişte labe de câine care face frumos, scoase o limbă lată şi plesnită, o răsuci ca pe un sul şi, săltând greoi pe călcâie, grohăi a spaimă. (ION MARIN SADOVEANU)

A lăsa (**pe cineva**) **lat** (Fam.) = **a)** A bate pe cineva foarte tare, lăsându-l în nesimţire:

CHIRIŢA: *O fugit şi m-o lăsat lată în mijlocul drumului!... bre! c-o să mă lovească ceva!* (VASILE ALECSANDRI)

André a pus mâna pe cazmaua de campanie şi mi-a repezit una de m-a lăsat lat. (ALEXANDRU ECOVOIU)

b) A impresiona puternic pe cineva:

Pe mine m-a lăsat lat, distrus. Distrus, dar plăcut distrus... mă înţelegi, nu? (GH. JURGEA-NEGRILEȘTI)

A o face lată (**rău de tot**) = **a)** A face un chef straşnic:

Vezi, tu, nu prea are obiceiul să bea, dar când o face, o face lată de tot. (DAN-MARIUS SABĂU)

b) A face o prostie:

[…] *că ei nu te vor mai ierta. că ai făcut-o atât de lată, încât nu mai poţi renunţa; de-acum totul este hotărât: ori tu ori ei.* (DANIEL VIGHI)

A se da (sau **a se perpeli**) **şi pe lat şi pe uscat** (sau **lat pe lat**) (Pop.) = A face eforturi disperate pentru a realiza ceva:

Disperat, omul s-a perpelit şi pe lat şi pe uscat până ce a terminat de acoperit casa.

A spune vorbe mari şi late (Pop.) = A vorbi pompos, dar fără conţinut:

V-am adunat pentru ca să vă spun vorbe mari si late, cum n-aţi auzit de când trăiţi. (VASILE ALECSANDRI)

Nu zău! îmi place foarte mult / S-aud palavre lungi şi late, / Şi despre-aceasta probe pot da necontestate […] (I. L. CARAGIALE)

Se repede la tribună şi prin vorbe mari şi late / Vrea să mişte-ale mulţimei inimi slabe şi-ngheţate. (AL. MACEDONSKI)

A trece (sau **a tăia**) **latul** (**în lat, pe lat, de-a latul**) = A traversa pe diagonală:

Acest defileu, împreună cu celelalte două – al Dunării şi al Jiului – care taie de-a latul Carpaţii Meridonali, este apreciat pe bună dreptate ca individualitate geografică de primă categorie în ansamblul frumuseţilor pământului românesc. (LUCIAN BADEA)

A vorbi lat (Pop.) = A se exprima greoi:

Acesta-i moş Vasile Blană. Vorbeşte lat, răguşit puţin. Cam moale la treabă, face amiezile lungi, îşi răsuceşte câte-un sfert de ceas ţigara. (MIHAIL SADOVEANU)

LATITUDINE

A lăsa la latitudinea sau **aprecierea**, (înv.) **chibzuinţa, arbitrul**, (rar) **propunerea cuiva.** v. **lăsa.**

Pe (sau **sub**) **toate latitudinile** = Pe întreg globul:

[…] *tot ce oamenii celor cinci rase cară de sub toate latitudinile, încarcă, vânează, pescuiesc, cultivă cu savante rafinamente şi adună pentru belşugul acesta al rafturilor de băcănii.* (CEZAR PETRESCU)

LATURĂ

(**Stai**) (sau **feri**) **în lături!** (Pop.) = Taci! Dă-te la o parte!:

Dă-te-n lături! nenorocitule căpitan Mişu; dă-te-n lături! te stropeşte! (I. L. CARAGIALE)

Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? Avea dreptate norodul să strige asupra ta! În lături, păcătosule! (C. NEGRUZZI)

A (**se**) **da** (sau **a se pune, a se trage, a se feri**) **în** (sau ïvp. **de o**) **lature** (sau **în lature** ori **în lături**) = A (se) da deoparte; a face loc să treacă cineva, a (se) feri din calea cuiva:

Şi cu drăguţa de muiere trăii bine oleacă de vreme, aşa un an-doi, până ce să îndrăci şi prinse a da în lături. (I. POP-RETEGANUL)

Dumnezeu a poruncit atuncea apelor să se tragă în lături, ca să lase să iasă pământul deasupra. (LEGENDE POPULARE ROMÂNEȘTI)

A bate laturile. v. **bate.**

A da (**a împinge, a arunca**) **în lături** (sau **laturi**) (Pop.) = A arunca; a îndepărta, a abandona:

Eu, scăpând din mână paharul cu ceai împing pe madam Piscopesco cât colo, dau în lături pe fecior şi într-o clipă sunt în curte. (I. L. CARAGIALE)

[…] *ce o să se întâmple după ce o s-o arunce în lături, ca pe un lucru uzat, după ce o trânteşte într-un colţ unde sufletul ei mocneşte învelit printre păreri de rău* […] (MARIA BANUŞ)

A da (**a pune**) **în lături = a)** A păstra; a ascunde:

Ea a dat în lături câteva lucruri de valoare, ca să nu le vadă ceilalţi.

b) A sustrage:

Cu mare grijă, ea dădu în lături ceasul de aur şi lănţisorul de argint, iar restul bijuteriilor au rămas neatinse.

c) (Pex.) A nu lua în consideraţie:

Doctorul credea că ar fi mai bine să dea în lături toate criticile aspre.

A da (sau **a deschide**) **în lături** (**o uşă, o fereastră** etc.) = A deschide larg o uşă, o fereastră etc.:

Văd uşile cum stau deschise, date în lături, la fel ca uşile ce s-au deschis în faţa mea. (ANDREI TRIFĂNESCU)

A da pe de lături = A se revărsa:

Coca dulce, lipicioasă, care dă pe de lături, scurgându-se peste marginea ligheanului, muiată în căldura aromată a bucătăriei încinse. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

A fi într-o lature (Reg.; d. oameni) = A fi nebun:

Lumea îl ştia că e într-o lature şi mulţi oameni îl ocoleau, deşi bărbatul era liniştit.

A nu se da în lături de la nimic = A fi capabil de orice:

A nu iubi şi a nu voi nimic în afară de chiverniseala personală, şi a nu te da în lături de la nimic ca s-o ajungi – iată maxima cea mai înaltă a vieţii noastre publice. (I. L. CARAGIALE)

A nu se da în lături = A nu ezita, a nu se codi (de la o acţiune urâtă):

Dacă a venit vremea de jertfă, apoi cât m-ajunge partea, nu mă dau în lături. (I. L. CARAGIALE)

Nici de asta nu te-ai da în lături. (ION CREANGĂ)

A privi (sau **a se uita**) **în lături** (sau **în laturi**) = A privi în altă parte:

Slabi, murdari, hămeşiţi, cu faţa suptă şi cu ochii sticloşi, ca de pe altă lume, toţi calcă târâş, fără să privească în lături. (G. TOPÂRCEANU)

Ea se uită tot în laturi, / Se închină şi suspină / Când cu zâmbet, când cu sfaturi, / Când cu-a ochilor lumină […] (MIHAI EMINESCU)

A privi dintr-o latură (Pfm.) = A privi în mod iscoditor. A privi bănuitor; a privi cu răutate:

Ea s-a retras pe fotoliu şi-l privea dintr-o latură pe musafirul nou-venit.

A pune degetul pe latura dureroasă = A descoperi punctul slab:

Nu de puţine ori, bătrâna reuşea să pună degetul pe latura dureroasă a fiecăruia.

A se uita într-o latură (Pfm.) = A trage cu coada ochiului:

De fiecare dată când le intra cineva în casă, vecina de peste drum avea obiceiul de a se uita într-o latură şi nimic nu-i scăpa privirii.

A se uita la cineva pe (sau **pe de**) **toate laturile** = A examina cu multă atenţie:

Când i-a întâmpinat la poartă pe oaspeţi, gazda se uita la ei pe de toate laturile.

A spune (sau **a face**) **ceva pe de lături** = A spune sau a face ceva pe căi ocolite, în mod indirect:

Deosebit de acestea, Mihai făcu a se propune pe de lături agenţilor împăratului: că de vreme ce Ardealul i se face din ce în ce mai iubit, el doreşte ca să-l stăpânească şi după dânsul să treacă la fiul său, prin drept de moştenire. (NICOLAE BĂLCESCU)

N-a îndrăznit niciodată să-i spună direct, dar acum soţia lui îi spunea toată aventura pe de lături.

A trece în lături de... (sau **a lăsa de lături**) (Înv.) = A ocoli:

Dar căruţa trece-n lături de acea privelişte scârboasă; ea înaintează încetinel şi rătăceşte fără de ţel […] (AL. ODOBESCU)

A ţine laturile (Pop.) = A ezita să păşească înainte. A înainta în mod şovăielnic:

La început ea ţinea laturile şi se gândea ce să facă şi ce să le zică oamenilor.

A umbla în laturea cuiva (Reg.) = A face curte unei femei:

Degeaba a umblat tânărul în laturea fetişcanei, căci ea îl tot ocolea.

A vorbi (sau reg. **a băsădi, a vorovi, a grăi, a buigui**) **într-o lature** (sau **în lături**) = A aiura; a flecări:

Vorbea într-o lature de dimineaţă şi până seara.

A-şi feri privirea în lături = a) A evita să se uite în mod deschis, direct, la cineva sau la ceva:

După incidentul de ieri, ea îşi ferea privirea în lături şi devenise tăcută.

b) (Pex.) A se eschiva:

– Dacă a venit vremea pe jertfă, apoi cât m-ajunge partea, nu mă dau în lături! (I. L. CARAGIALE)

Fie fată de împărat, fie fată de ţăran, trebuia să muncească şi să nu se dea în lături de la nicio greutate. (POP.)

Dintr-o latură până într-alta = Pe toată suprafaţa:

[…] *un grup de muncitori ridicaseră un steag roşu şi o pancartă cu lozinci sovietice, dintr-o latură într-alta a halei.* (ANNIE BENTOIU)

Pe de lături = Pe lângă; (fig.) pe ocolite, indirect:

Proprietarul viei îi plătea bine, dar le mai pica şi pe de lături câştig. (PETRU DUMITRIU)

Oanţă a trecut pe de lături, luându-i înainte. (AL. SAHIA)

Măi copii! cum vreţi să spun... de-a dreptul? ori pe de lături? (VASILE ALECSANDRI)

LAŢ

A băga (**pe cineva**) **cu gâtu-n laţ** (Pop.) = A aduce pe cineva într-o situaţie disperată, fără ieşire*:*

Numai prietenii l-au băgat cu gâtu-n laţ, încât el nu mai ştia cum s-o scoată la capăt.

A întinde (sau **a pune**) (**cuiva**) **o cursă** (sau **laţul, un laţ).** v. **cursă.**

A lăsa pe cineva cu laţu-n gât (Pop.) = A lăsa pe cineva la greu:

Nu le-a fost milă de bătrân şi l-au lăsat tocmai acum cu laţu-n gât.

A se da (**ca cioara**) **în laţ** (sau **laţe, leţe**) sau **a se alinta ca cioara în laţ** (**laţe, laţi**) (Pop.) = A face mofturi. A munci fără elan, fără energie:

Fata babei era slută, leneşă, ţâfnoasă şi rea la inimă; dar, pentru că era fata mamei, se alinta cum s-alintă cioara-n laţ, lăsând tot greul pe fata moşneagului. (ION CREANGĂ)

A se prinde (ori **a fi atras, a cădea, a pica, a intra**) **în laţ** (sau **în laţuri**, ori **laţe**) (Pfm.) = A fi înşelat de cineva*:*

Eu mă duc să anunţ domnului poliţai deciziunea ta de a intra în onorabilul corp al spionilor; până la întoarcerea mea, tu îngrijaşte de prinde pe cineva în laţ. (NICOLAE FILIMON)

Se mai spune că femeile sunt ahtiate după măritiş, în timp ce bărbaţii ar da orice pe lume pentru a nu „cădea în laţ”. (MARIANA NEŢ)

Nu mă mir de Rege că a căzut în laţ. (MANUSCRIPTUM, vol. 14, 1983)

A-şi băga capul în laţ sau **a-şi pune laţul de gât** (Pop.) = A se spânzura:

[…] *fiindcă nădăjduiau că acesta îşi va lepăda cu vremea firea sălbatică, iar atunci când va fi sleit de puteri îi vor putea pune lesne laţul de gât.* (DIMITRIE CANTEMIR)

[…] cazul unei femei care a fost surprinsă de sora ei tocmai în momentul când îşi băga capul în laţ. (NICOLAE MINOVICI)

Te înjunghii ca pe o oaie şi apoi mă duc şi eu şi-mi pun laţul de gât. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A-şi pune laţul de gât (Reg.) = A se căi:

După ce-a făcut ce-a făcut, femeia îşi punea acum laţul de gât şi regreta faptele.

A-şi scoate capul din laţ (Pop.) = A fugi de greu, părăsindu-şi tovarăşii:

Voia să-i rămână fidel lui Hitler şi totodată să-şi scoată capul din laţ. (MIHAI STOIAN)

Când erau mai necăjiţi, ea şi-a scos capul din laţ şi-a plecat din tovărăşia lor.

LAUR

A culege (sau **a aduna**) **lauri** = A obţine succese:

Nu o dată s-a întâmplat ca un personaj mult prea chibzuit să dea greş, în timp ce un altul, care a riscat totul, fără să reflecteze nici măcar o clipă, să culeagă laurii victoriei. (ARINA AVRAM)

La începutul deceniului patru al secolului nostru, Grigore Antipa începea să culeagă laurii gloriei. (ȘTEFAN NEGREA)

A pune (**cuiva**) **cunună de lauri** = A recunoaşte victoria, succesul cuiva. A lăuda:

Timpul i-a pus coroană de-argint, ţara, de aur, / Şi gloria măreaţă i-a pus cununi de laur. (VASILE ALECSANDRI)

Fetele cele tinere aduseră o cunună de laur şi i-o aşezară [cavalerului] *pe frunte, ea-l luă de mâni şi-l duse în capul mesei, unde şezu de-a stânga lui.* (MIHAI EMINESCU)

A purta laur = A obţine succes. A fi lăudat:

Asklepios era fiul zeului Apollo care, cum zice Ovidiu, „laur în mână purta şi [drept cunună] *pe fruntea lui sacră tot aur."* (ANDREI OIȘTEANU)

A se culca pe lauri = A se mulţumi cu succesele obţinute şi a nu duce activitatea mai departe:

Noi ne-am culcat pe lauri, am făcut un război glorios, atât şi nimic mai mult. (GH. BUZATU)

Succesul te îmbată, îţi abureşte luciditatea, îţi atenuează spiritul autocritic, te invită să te culci pe lauri. (N. STEINHARDT)

Am mâncat laur(**i**)**?** sau **doar n-am mâncat laur**(**i**)**!** (Fam.; interogativ sau exclamativ) = Doar nu-s nebun:

– Da' ce! am mâncat laur ca să mă ostenesc eu cu tine până să te sleiesc? (P. ISPIRESCU)

LAZARET

A(**-şi**) **face lazaretul** (Îvp.) = **a)** A sta în carantină până la vindecarea unei boli sau până la terminarea investigaţiilor medicale:

[…] *să-l ia cu orice vor găsi asupra lui şi să-l ducă înaintea Epistatului ca să-l rânduiască a-şi face lazaretul.* (V. A. URECHIA)

b) A trăi până la sfârşitul zilelor:

[…] *să mă fac bine şi din pensionarul unui lazaret să devin un adevărat om viu, purtător al educaţiunii* […] (ȘTEFAN AGOPIAN)

c) A-şi face stagiul legal pentru o avansare în serviciu:

Nici nu şi-a făcut bine lazaretul şi a fost numit în altă funcţie de conducere.

LĂCOMI

A-i lăcomi (**cuiva**) **ochii** (Reg.) = A-şi manifesta, prin privire, dorinţa fizică provocată de vederea cuiva:

Feciorului îi lăcomeau ochii la fata megieşului, dar se ferea să i-o spună.

LĂCOMIE

A-i cădea (**cuiva**) **lăcomie** (**pe cineva**) (Trs.) = A fi cuprins de patimă pentru cineva:

De nu i-ar fi căzut lăcomia pe ea, astăzi era, poate, alt om.

A-i fi cuiva lăcomie de... (Reg.) = A râvni la...:

Nu mai ştia acum de ce i-a fost lăcomie de bunurile târgoveţului.

Lăcomia pierde (sau **strică**) **omenia** = Tendinţa de acaparare dăunează bunelor relaţii dintre oameni:

O veche vorbă românească spune că „Lăcomia strică omenia”, însă acest lucru nu pare să-l deranjeze pe preşedintele încă în funcţie al Camerei Deputaţilor. (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 16, 2005)

LĂMÂIE

A stoarce cuiva lămâia în nas (Rar) = A înfrunta pe cineva:

Decât să-i stoarcă primarului lămâia în nas, funcţionarul a preferat să tacă.

A stoarce pe cineva ca pe un burete (sau **ca pe o lămâie**)**.** v. **stoarce.**

A-i plăcea un lucru ca grecului lămâia (Îvp) = A-i plăcea un anumit lucru foarte mult:

La masă el spunea că-i plac supele de pasăre ca grecului lămâia.

LĂMURI

A (**se**) **lămuri liniştea** = (A lăsa sau) a rămâne nedumerit în urma unei explicaţii insuficiente, neclare:

După cele auzite, s-a lămurit liniştea.

A se lămuri de ziuă = A se ivi zorile:

Când s-a trezit, tocmai se lămurea de ziuă.

LĂMURIRE

A da (sau **a aduce, a veni cu**) (**o**) **lămurire** (sau **desluşire, lămuriri, desluşiri**) = A lămuri, a clarifica, a desluşi:

Să dau din nou o mică desluşire supărăcioşilor noştri confraţi. (I. L. CARAGIALE)

Cuvântul parcă destrămase din vraja ce se ţesea în jurul lor. Tanţa, ca o scuză şi un îndemn, se crezu obligată să dea lămuriri. (LIVIU REBREANU)

LĂPTĂRIT

A da vitele la lăptărit = A aduna vitele în turmă, la munte, în timpul verii, pentru păscut şi muls:

De cum se desprimăvărează, muntenii dau vitele la lăptărit.

A scoate vitele din lăptărit = A retrage vitele din turmă, de la munte, la sfârşitul verii, împreună cu produsele lactate rezultate:

Toamna, ţăranii scot vitele din lăptărit şi le coboară la şes.

LĂPTOS, -OASĂ

A le crede pe toate lăptoase = A le crede pe toate adevărate; a fi lesne crezător:

Şi mama, creştină bună, crezându-le toate lăptoase, după răbuş, cum i le spusesem eu cu măguleli, m-a lăudat de vrednicia ce făcusem şi mi-a dat şi demâncare. (ION CREANGĂ)

LĂRGI

A (**se**) **lărgi gura** (sau **buzele, rostul, ustna**) **asupra cuiva** (sau**spre cineva**) (Înv.) = A certa:

Şi-au lărgit gura lor ca să-şi bată joc de mine şi au zis: L-aţi văzut? (BIBLIA, 1688)

A-şi lărgi mâinele (**maţele**) (Înv.) = A deveni foarte lacom:

[…] *proclamând în el un ins* [Gheorghe Duca] *de o lăcomie inepuizabilă („şi-au lărgit mânile spre lăcomie” sau „că i se desfrânase şi i se lărgise maţele spre luat” ori „scrâşca cu dinţii şi îşi lărgia maţele”), generator al unui sindrom ucigaş* […] (DAN HORIA MAZILU)

LĂRGIME

Lărgime de vederi = Orizont intelectual deschis, înţelegere cuprinzătoare:

Aceste defecte inerente marei lui ambiţii, fără ca să fie compensate de oarecare lărgime de vederi şi de pasiune politică, cum este cazul d-lui A. Lahovary, face ca d. Manu nu a fost, nici nu poate fi odată om politic. (GEORGE PANU)

LĂSA

A (**se**) **lăsa în** (ori **pe**) **seama** (sau **în grija, în voia**) = A (se) da în seama sau în grija, voia cuiva:

După aceea i-am lăsat în seama Ilenei şi a „Isprăvii”, iar eu m-am tuns şi m-am spălat pe cap. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

O picoteală plăcută îmi amorţi simţurile şi m-am lăsat în voia ocrotitorului meu, care îmi mângâia încetişor fruntea. (OCTAVIAN SOVIANY)

A (**se**) **lăsa la** (sau **în**) **voia întâmplării** (ori **sorţii, valurilor**) sau **în plata** (sau **în mila**) **Domnului** ori **a** (**se**) **lăsa în seama** (sau **în plata, în ştirea,** înv. **în mâna, în judecata**) **lui Dumnezeu,** ori **a se lăsa la Dumnezeu** sau **a** (**se**) **lăsa în plata Sfântului** (sau **în paza Celui de Sus, în ştirea Tatălui**) ori (înv.) **a se lăsa la mila Cerescului Împărat.** v. **plată.**

A da (sau **a lăsa**) (**cuiva** sau **la ceva**) **frâu liber** (sau, reg. **slobod**) sau (pop.) **a lăsa** (**pe cineva**) **în frâul său.** v**. frâu.**

A lăsa (**ceva** sau **pe cineva**) **pe ultim**(**ul**) **plan** (Pfm.) = A desconsidera:

Iorga nu a lăsat pe ultimul plan al preocupărilor forma literară a operei sale […] (GH. BUZATU, VICTOR SPINEI)

O metodică ştiinţifică pentru predarea gramaticii ar fi fost cu atât mai utilă, cu cât studiul gramaticii a fost lăsat pe ultimul plan de şcoala burgheză din trecut. (LIMBA ROMÂNĂ, 1953)

A lăsa (**pe cineva**) (**tocmai când e**) **la aman.** v. **aman.**

A lăsa (**pe cineva**) **cu gura căscată** (sau **praf**, **interzis**, **ţuţ**, **fleaşcă**, pop. **brebenel, mut, mască**) (Pfm.) = A uimi foarte tare:

Simt un blocaj pe care nu pot nici în ruptul capului să-l depăşesc; e ceva rău înlăuntrul meu, e ceva care mă oripilează, mă lasă cu gura căscată, şi aşa, cu gura căscată, simt cum mă scufund, mă scufund într-un abis fără fund […] (AURA CHRISTI)

Iar când fu acolo: bâtă! rămase mut când văzu ce nu-i mai văzură ochii de când e. (I. POP-RETEGANUL)

A lăsa (**pe cineva**) **cu izmenele dezlegate** (Pop.) = A părăsi pe cineva într-un moment nepotrivit:

L-au lăsat tocmai acum cu izmenele dezlegate, când omul avea mai multe treburi în gospodărie.

A lăsa (**pe cineva**) **de** (sau **în**) **râsul cuiva** (ori **de râs**, **de batjocură**, înv. **în sfârlă**, sau **de** ori **în ruşine**) (Pfm.) = A face de râs:

Iară Moartea răspunde înăduşit din turbincă: – Iată-mă-s, Doamne, pusă la opreală; m-ai lăsat de râsul unui şui ca Ivan, nenorocita de mine! (ION CREANGĂ)

A lăsa (**pe cineva**) **în pace** sau (pop.) **încolo** (sau **în odihnă**). v. **pace.**

A lăsa (**pe cineva**) **oltean** sau **în sapă de lemn** ori **la papuci**, **la tinichea**, **cu scândura**, (reg.) **la lemn**, **cu mâna la burtă**, **cu** (ori **în**) **pielea goală** sau **gol** ori **cu buzele umflate** sau **cu buza umflată** sau **pe drumuri** (Pfm.) = A sărăci pe cineva:

Ciobanii nu ghiciră, şi călugărul le luă turmele de oi şi-i lăsă cu buzele umflate. (BARBU DELAVRANCEA)

[…] *ba, vitele de pe moşiile lui a călcat hotarele altei împărăţii şi sunt luate de pripas; ba, că moartea a dat în ele, şi câte neajunsuri toate se ţineau lanţ, de ajunsese bietul împărat în sapă de lemn.* (P. ISPIRESCU)

A lăsa (**pe cineva**) **rece.** v. **rece.**

A lăsa (**pe cineva**) **viu**, **cu viaţă**, **cu zile** sau (**a-i lăsa cuiva zilele**) (Pfm.) = A cruţa:

Iară cel mai bătrân dintre dânşii zise să-l lase cu viaţă, căci cine ştie la ce le-o fi şi el bun, poate că va izbuti el să fure pe fata unui împărat după care umblau ei să o răpească, şi nu puteau. (P. ISPIRESCU)

Aproape de Sfântul Nicolae am plecat şi l-am lăsat viu, dar după trei zile a murit. Mult mi-a părut rău că n-am stat să fiu şi eu la înmormântare. (PAISIE OLARU)

A lăsa (**pe**) **jos** (sau **lat, pe coaste**) (Pfm.) = A lovi pe cineva făcându-l să se prăbușească:

Constănțeanul care a bătut un bărbat până l-a lăsat lat a fost arestat. (http://www.ziuaconstanta.ro/stiri/)

A lăsa (rar **în**) **afară** sau **pe din afară** (Pfm.) = A nu include:

Eliminat din jocurile politice internaționale, lăsat pe din afară în problema infiltrării în Orientul Mijlociu, Stalin începe o campanie antisemită malignă […] (DORA PETRILĂ)

A lăsa (sau **a da**) **la o parte** sau (înv.) **în lături** (Pfm.) = A nu folosi, fiind necorespunzător. A înlătura, a da deoparte:

Un director nu și-ar permite să plătească un regiment de inutili, nu și-ar permite să dea la o parte talentele și să scoață înaintea publicului nulitățile. (I. L. CARAGIALE)

Când află doamna Mariuca Constantinescu că, în sfârșit, divorțul a pornit, lăsă la o parte discreția și se apucă să-i povestească nepotului câte a știut despre Nadina și nu i le-a spus până acuma, ca să nu-l întristeze sau să-și închipuie că vrea să-i strice casa. (LIVIU REBREANU)

A lăsa (**toată**) **libertatea** (**de** sau **de a …**) = A permite:

Pe deasupra, îi mai și lăsa toată libertatea în ceea ce privește legăturile cu compatrioții săi și nu-i cerea socoteala despre cele ce face împreună cu dânșii. (IOAN SLAVICI)

De aceea poate nici nu deschidea gura: pentru a ne lăsa toată libertatea și tot răgazul de a ne răspunde la întrebarea aceea cardinală […] (ALEXANDRU SEVER)

A lăsa (**un ostaș**) **la vatră.** v. **vatră.**

A lăsa buza (Pop.) = A-și manifesta vizibil nemulțumirea prin mimică:

Margareta a lăsat buza în jos, a plâns. (SANDA MOVILĂ)

Pe drum, s-a vlăguit, a albit la față, i s-a lăsat buza. (O. NIMIGEAN)

A lăsa câmp (**liber** sau **întins**)**.** v. **câmp.**

A lăsa ceva (sau **pe cineva**) **la dracu** (ori) **naibii, boii, pustiei, pârdalnicii** sau **dracului,** (ori **focului, morții, păcatelor** sau euf. **încolo**), ori **în năpust**, ori (îrg.) **în năpust** (sau **năpustului**) ori **în trudă** (În imprecații, exclamativ) = Exprimă îndemnul (de a întrerupe o acțiune, o stare etc. percepută ca fiind dăunătoare, malefică sau) de a nu se mai preocupa de cineva nedemn:

– Aide, țaţo! lasă-le focului de gogoși! nu simți că miroase a rânced? Iar o să-ți strici stomacul. (I. L. CARAGIALE)

NEAGA: *Lasă focului basmul. La noapte. Vântul se umflă. Frunzele cad.* (BARBU DELAVRANCEA)

Lasă-l naibii pe Goebels în borcanul cu spirt. Și gândește-te cum l-ar citi Goethe. (G. BĂLĂIȚĂ)

A lăsa ceva la spate (Pfm.) = A nu ține seama de un anumit lucru, de un anumit fapt. A ascunde intenționat. A piti:

De câteva zile, ea a lăsat învățatul la spate și a ținut-o numai în petreceri.

A lăsa ceva sau **pe cineva** (ori **a o lăsa**) **baltă** (ori **încurcată**) sau (reg.) **a o lăsa moartă** (în **popușoi** ori, rar, **în cânepă**) (Pfm.) = A renunța să se mai preocupe de ceva:

Ce mai tura-vura, mă Palere și tu, fă Safto, acum văd că n-a fost nimic și... hai s-o lăsăm încurcată și să ne împăcăm. (G. M. ZAMFIRESCU)

Impresie rea mi-au făcut, cum ți-am spus, dar de ce n-am lăsat-o moartă, mulțumindu-mă să renunț la „scrisoarea cordială”? (GABRIEL LIICEANU)

A lăsa ceva sau **pe cineva la bunul plac** (sau **la discreția, la cheremul, pe** ori **la mâna cuiva**) = A pune la dispoziția cuiva ceva sau pe cineva:

Acceptarea mediaţiunii engleze atrăgea, pentru sovietici, obligaţia de a-l trata pe Maniu (şi România) ca pe un protejat britanic, deci cu menajamente, nu lăsat la bunul plac, la discreţia lor, ceea ce nu le convenea. (TRAIAN D. LAZĂR)

Ori de câte ori ocazia s-a ivit, Occidentul a pierdut partida, au lăsat pe cei care îndrăzneau să reziste, i-a abandonat, i-a părăsit cu desăvârşire şi i-au lăsat la discreţia ruşilor. (CASSIAN MARIA SPIRIDON)

A lăsa cu burta la gură (D. bărbaţi) = A lăsa (o femeie) gravidă:

Am lăsat-o cu burta la gură pe Anda, nevastă-mea, şi pe atunci erau alte vremuri. (DAN DOBOȘ)

A lăsa cu jurământ sau **cu legământ, cu blestem, cuvânt.** v. **jurământ.**

A lăsa de azi pe mâine. v. **mâine.**

A lăsa de capul lui (sau **în doaga** sau **dodiile, frâul, treburile, banii, salba, apele, moarea, râul, sucul**) (Pfm.) = A permite unei fiinţe, unui lucru, fenomen etc. să acţioneze, să se desfăşoare etc., conform propriei voinţe, tendinţe etc., fără a-l mai supraveghea:

Acesta n-a venit, iar el se grăbea, cu îndărătnicia lui de pui de ţăran lăsat de capul lui şi fără nicio încurajare. (RADU MAREȘ)

După scena melancolic penibilă de la „sediul secret” al ziarului, aveam sentimentul că mă evita. Pur şi simplu, mă lăsa în banii mei. (DAN LUNGU)

A lăsa de dorit = A avea lipsuri sau defecte:

Purtarea parchetului dv. lasă de dorit. (I. L. CARAGIALE)

Dotarea lasă de dorit, cea mai mare parte a tehnicii fiind depăşită fizic şi moral. (ADELIN PETRIȘOR)

A lăsa din preţ (Pfm.) = A ieftini:

Numai că de data asta ţăranul nu lăsa din preţ nici în ruptul capului. (CONSTANTIN ABĂLUŢĂ)

A lăsa grea, îngreunată sau (înv.) **îngrecată,** (pfm.) **borţoasă, cu burta mare, cu burta la gură** (Euf.) = A fecunda o femeie:

Şi nevastă-ta la fel. S-a chinuit singură, săraca. Doar ce-ai lăsat-o grea că te-au şi luat la război. (ALEXANDRU POPA)

Ea s-a încurcat cu un şmecher care a dus-o la Bucureşti şi a lăsat-o borţoasă. (MIHNEA GHEORGHIU)

A lăsa în braţe, la piept = A îmbrăţişa pe cineva:

Şi-n adevăr, Bubico se tot apropie de mine, până se lasă să-l iau în braţe. (I. L. CARAGIALE)

A lăsa în bună pace sau înv. **în odihnă** ori **a lăsa în pacea lui** (Pfm.) = A nu strica starea de linişte sau de repaus a cuiva:

Omul era clar, aşa a vrut, aşa are, trebuie lăsat în pacea lui. (MIRCEA BĂTRÂNU)

A lăsa în loc(ul) = A substitui:

După ce a plecat în concediu de odihnă, el a lăsat-o în loc pe colega sa.

A lăsa în suspensie = A abandona o idee, o acţiune etc. înainte de a o fi dus până la capăt:

În viitorul apropiat, Pământul poate exploda: acest final absurd ar lăsa în suspensie pentru totdeauna problemele care ne preocupă de zece mii de ani. (ȘTEFAN BOLEA)

A lăsa în urmă (Şfg.) = A trece înaintea cuiva sau a ceva; a depăşi, a întrece:

Copilul din prima bancă i-a lăsat în urmă pe toţi ceilalţi şi a câştigat concursul.

A lăsa la apă = A da drumul unui obiect plutitor pe suprafaţa apei:

Ei au lăsat la apă noua barcă.

A lăsa la latitudinea sau **aprecierea**, (înv.) **chibzuinţa, arbitrul,** (rar) **propunerea cuiva** (Pfm.) = A accepta libera decizie a cuiva:

Deci, legea lasă la aprecierea organului de urmărire penală şi a instanţei de judecată

constatarea necesității și oportunității efectuării percheziţiilor […] (EMILIAN STANCU)

A lăsa la naiba (Pfm.) = A trata cu indiferenţă. A nu se mai gândi la ceva:

Lasă-le la naiba pe toate şi gândeşte-te ce vei face de acum înainte!

A lăsa la o parte sau (înv.) **într-o parte** = A trece cu vederea:

Cei din Paris sunt îndemnaţi a lăsa la o parte resentimentele şi problemele personale în favoarea interesului general […] (ANASTASIE IORDACHE)

Ci noi, acum, de această dată, vom lăsa într-o parte cele ce au zis Anaxagora, Aristotel, Dimocrit și Anaxament […] (ANTIM IVIREANUL)

A lăsa loc (Pfm.) = **a)** A permite să ocupe un spaţiu:

[…] *muzeul nu are spaţiu de expunere destul de mare, aşa încât unele obiecte sunt trimise, din timp în timp, în depozite, pentru a lăsa loc altora.* (MARIANA NEŢ)

b) A permite în cadrul unui discurs, a unei atitudini etc., pătrunderea unei noţiuni, a unei interpretări etc.:

Forma impersonală, pasivă sau reflexivă a verbelor poate lăsa loc de confuzii, pentru că favorizează imprecizia. (MIHAI COMAN)

A lăsa mască (sau **paf**) (**pe cineva**). v. **mască.**

A lăsa nasul în jos (Pfm.) = A nu mai fi îngâmfat:

Ispravnicul [dregător care avea în răspunderea sa îndeplinirea poruncilor domneşti; conducător al unui judeţ sau ţinut], *care se făcuse roşu ca un rac fiert, lăsă nasul în jos şi cu ochii în pământ, răspunse* […] (P. ISPIRESCU)

A lăsa pe cineva cu buzele umflate (Pfm.) = A frustra pe cineva; a indispune, a dezamăgi:

Soţul meu, paharnicu Bârzoi, cam cârnea din nas, dar l-am sărutat între sprâncene, după obicei, şi l-am lăsat cu buza umflată... (VASILE ALECSANDRI)

A lăsa pe cineva în boii lui. v. **bou.**

A lăsa pe cineva în voie (Pfm.) = A da cuiva multă sau întreaga libertate:

Bibi s-a obişnuit şi cu doamna aceasta, cum se obişnuise şi cu guvernanta, îl mai ocăra ea uneori, dar îl lăsa în voie să alerge, să se joace de dimineaţă până seara. (LIVIU REBREANU)

A lăsa pe cineva mare şi devreme. v. **mare.**[1]

A lăsa pe cineva mort (Pfm.) = A ucide:

Odată a mers domnul la pădure şi, părându-i-se că pădurarul ar fi dat cuiva lemne fără slobozenie domnească, atâta l-a bătut, până ce l-a lăsat mort. (I. POP-RETEGANUL)

A lăsa pe planul al doilea (Pfm.) = A considera pe cineva sau ceva ca având o importanţă secundară:

[…] *circulaţia deformată a informaţiei îşi găseşte justificarea în pura şi perversa plăcere a comunicării, lăsând în planul al doilea ceea ce ar avea de câştigat una sau alta dintre femeile angajate în procesul de transmitere*. (ADRIAN MIHALACHE)

A lăsa sânge. v. **sânge.**

A lăsa să-şi (**mai**) **joace calul** (Pop.) = A lăsa să creadă că avantajul este de partea lui:

Să fi vrut, de mult i-aş fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-şi mai joace calul. (ION CREANGĂ)

A lăsa tabără (Pfm.) = A părăsi diferite obiecte în dezordine:

După ce el a anunţat-o, femeia a lăsat totul tabără în casă şi a plecat în grabă.

A lăsa timp = A amâna:

Procurorul simţi o mulţumire secretă când îl zări pe paşii lui şi fără a-i lăsa timpul să se dezmeticească, începu să-i vorbească […] (I. M. BUJOREANU)

A lăsa toate sau **tot**(**ul**) **jos** ori **la** sau **în pământ** (sau **a lăsa jos**) (Pfm.) = A întrerupe brusc o acţiune, un proces de gândire etc.:

Când a auzit că intră ruşii în ţară, Fănică a lăsat totul deoparte şi s-a dus să cumpere vin şi ţuică, înainte să crească preţurile. (CRISTIAN TEODORESCU)

A lăsa un gol (D. persoane) = A reprezenta o mare pierdere prin dispariţia fizică:

Când recapitulez în acest context, îmi dau seama că dispariţia lui Tudor Vianu lăsa un gol adânc, pentru multă vreme […] (ION ZAMFIRESCU)

A lăsa un nume = A face să rămână în urma sa o anumită faimă sau un anumit prestigiu:

Vom vedea, însă, că din aceste suferinţe s-a născut o pioasă râvnă, aceea de a lăsa Bucureştiului un nume şi o amintire de neuitat: numele domniţei Bălaşa, fiica lui Constantin Brâncoveanu. (CORNELIU ȘENCHEA)

A lăsa viaţa (**lumea** sau **ortul popii**) (Îvp.) = A muri:

Odată şi-a sacrificat viaţa, mai bine zis s-a sinucis, atunci când şi-a lăsat viaţa în România şi a plecat de urgia comunismului în Occident. (EMIL RAŢIU)

A lăsa (**pe cineva**) **cajbec** (Ljc.) = A câştiga (de la cineva) toţi banii sau toate bunurile puse în joc:

În acea seară, el i-a lăsat pe toţi cajbec şi le-a luat toţi banii.

A lăsa (**pe cineva**) **cu ochii-n soare** (Fam.) =
a) A face (pe cineva) să aştepte mult şi fără rost:

La ora stabilită însă după „sfertul academic” de aşteptare, frumoasele au aflat că fuseseră lăsate cu ochii-n soare de cel ce le chemase la rendez-vous. (V. D. FULGER)

b) A retrage (cuiva) sprijinul, a refuza (cuiva) un ajutor:

A trebuit să aranjez asta chiar cu ministrul personal, care fusese cât pe ce să mă lase cu ochii-n soare!... (MARCEL SECUI)

A lăsa (**pe cineva**) **în boli** (sau **în moarea lui**) (Pop.) = A lăsa (pe cineva) în pace:

Până la urmă, el a lăsat-o în moarea ei şi a făcut cum a crezut el că e mai bine.

A lega (sau **a lăsa cuiva**) **pe cineva cu limbă de moarte** (sau **cu jurământ**)**.** v. **moarte.**

A mai lăsa din cataramă (Pfm.) = A renunţa la o serie din pretenţiile sale:

Dacă el ar mai fi lăsat din cataramă, poate că s-ar fi înţeles bine.

A nu (**mai**) **lăsa nici piatră pe** (sau **peste**) **piatră.** v. **piatră.**

A nu fi (sau **a nu se lăsa, a nu rămâne**) **mai pe** (sau **pre**) **jos.** v. **jos.**

A nu lăsa (**pe cineva** sau **ceva**) **nici în ruptul capului** (ori) **nici mort** (Pfm.) = A nu ceda sub nicio formă:

În orice caz, nu va lăsa nici în ruptul capului să fie izgonit din iubirea Martei. (LIVIU REBREANU)

Părinţii căutau să-i ia cartea din mână, să i-o puie sub căpătâi, dar în zadar, el nici mort nu lăsa cartea din mână, nici ziua şi nici noaptea. (CRISTEA SANDU TIMOC)

A nu lăsa cartea din mână (Pfm.) = A citi continuu, pentru a se instrui:

Copilul nu lasă cartea din mâini, citeşte întruna şi în gura mare, călugărul vrea să-i smucească cartea şi nu poate […] (G. CĂLINESCU)

A nu lăsa pe cineva sau **ceva din mână** (Pfm.) = A ţine cu autoritate lângă sine; a nu pierde o ocazie favorabilă:

Părinţii nu-l lăsau din mână pe copil şi erau permanent în preajma lui.

A nu lăsa pierzării (Îvp.) = A sări în ajutorul cuiva:

În fiecare an, mergea acolo, la şcoala primară din Nouvion, şi, împărţind cărţi micilor şcolari (din cari desigur nici unul talentat nu e lăsat pierzării), ţinea un discurs, vorbind tuturor tinerilor Franţei. (NICOLAE LUPU)

A nu mai lăsa (**cuiva**) **nicio** (sau **vreo**) **îndoială** = A da certitudinea:

Conservarea mai cu seamă a proprietăţii mici în mâna proprietarului român, conservarea meseriilor în mâna meseriaşilor români", nu mai poate lăsa nicio îndoială. (G. IBRĂILEANU)

Îi era limpede că dovezile care ar fi lăsat vreo urmă de îndoială asupra competenţei medicilor fuseseră în aşa fel aranjate încât să rezulte că fata murise din pricina tratamentului inuman […] (TATIANA NICULESCU BRAN)

A nu se lăsa cu una, cu două (sau **odată cu capul**) (Pfm.) = A nu ceda cu uşurinţă:

– Asta nu se poate, odată cu capul, răspunse băiatul. (P. ISPIRESCU*)*

Dară ce credeţi că arapii mi-l lăsară numai aşa, cu una, două? Nici să vă gândiţi. (*IDEM*)

A nu se lăsa deolaltă (Reg.) = A nu dori să se despartă:

Cei doi nu s-ar fi lăsat deolaltă nici în ruptul capului.

A nu-şi lăsa vorba (sau **cuvântul jos**) sau **a nu se lăsa de cuvânt** (Îvp.) = A-şi ţine o promisiune:

Bunicul nu şi-a lăsat vorba şi le-a făcut pe plac nepoţilor.

A o lăsa (ori **a lăsa ceva**) **mai ieftin** (sau **mai moale, mai domol, mai încet**, înv. **mai slab**) (Pfm.) = (A nu exagera sau) a reduce din pretenţii. A nu se pripi:

Ei, cucoane, cucoane! Puternic eşti, megieş îmi eşti, ca răzeş ce mă găsesc, şi ştiu bine că n-are să-mi fie moale când m-oi întoarce acasă, unde mă aşteaptă nevoile. (ION CREANGĂ)

A o lăsa încurcată. v. **încurca.**

A se lăsa (**mai**) **pe** (sau **pre**) **jos** (De obicei în construcţii negative) = A îngădui să fie întrecut de cineva, a-şi recunoaşte slăbiciunea:

Scoaseră şi muierile securile lor cele cu două ascuţişuri şi nu se lăsau mai prejos decât bărbaţii. (P. ISPIRESCU)

A se lăsa dus de curent (sau **de val**) = A acţiona sub influenţa unor factori externi. A-şi trăi viaţa fără a lua decizii privitoare la propria persoană:

[…] *da, dar eu, poate printr-o latură feminină a caracterului meu pe care mi-o suspectam adesea, eu m-am lăsat dus de val.* (NICOLAE BREBAN)

Era răbdător din fire, se adapta repede la orice, se lăsa dus de val şi apoi revenea la locul lui. (TATIANA NICULESCU BRAN)

A se lăsa dus de nas (Fam.) = A se lăsa păcălit...:

Dacă lumea s-ar lăsa dusă de nas de alde Popovici, atunci n-are ce să-mi pară rău că mă înlătură pe mine, care, oricum, sunt mai bun. (LIVIU REBREANU)

He, he, o să-ţi faci autocritica la sânge că te-ai lăsat dus de nas de nevasta banditului de Calagherovici […] (D. R. POPESCU)

A se lăsa greu = **a)** A apăsa cu toată greutatea corpului:

Ea se lăsase dulce şi greu pe al lui braţ. (MIHAI EMINESCU)

b) (Fig.) A nu accepta (ceva) fără a face rezerve, a nu admite de îndată:

Cristea dăduse de ştire la primărie să-i vie, la legat snopii şi la treier, datornicii. Oamenii se lăsau greu şi se uitau pe subt căciulă. (MIHAIL SADOVEANU)

Vezi că aranjasem altceva... crezu de cuviinţă să se lase greu Ion Ozun. (CEZAR PETRESCU)

c) (Arg.; d. femei) A nu se lăsa sedusă uşor:

Deşi el o curta mereu, fata se lăsa greu şi, uneori, nici nu-l băga în seamă.

A se lăsa la fund (Pfm.) = A nu se mai evidenţia într-o activitate, într-o acţiune:

Toni Bucevschi s-a dat la fund pentru un timp. (MATEI VIŞNIEC)

A se lăsa păgubaş. v. **păgubaş**

A se lăsa pe o ureche (sau reg. **pe urechea aia**). v. **ureche.**

A se lăsa pe tânjală. v. **tânjală.**

A se lăsa pe-o rână sau **într-o dungă** (Pfm.) = (A se culca sau) a se apleca pe o parte:

Cu toate că în colibă era extrem de cald el îşi păstra mantaua pe umeri şi se lăsă cu jumătatea trupului pe-o rână în pat. (GIB I. MIHĂESCU)

A se lăsa pradă (ori **prada**) **cuiva** = A (se) abandona:

[…] *şi până la urmă nici Lidia n-ar fi avut ce căuta la masa celor doi domni în vârstă, dacă nu s-ar fi lăsat pradă aceleiaşi pasiuni pentru literatură.* (ION LAZU, ION MURGEANU)

L-am rugat pe Mr. Stuart să se ducă să o vadă pe Nini, care în ultimul timp s-a lăsat pradă deznădejdii. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

A se lăsa sec(**ul**) (Bis.) = A începe zilele de post. A petrece cu ocazia ultimei zile dinaintea unui post:

La crâşma lui moş Precu / E-atâta zvon şi veselie, / De parcă azi se lasă secu. (G. TOPÂRCEANU)

A(**-şi**) **lăsa** (**o**) **portiţă de scăpare.** v. **portiţă.**

A(**-şi**) **lăsa** (sau **a se lăsa de**) **de legea sa** sau **creştinească** ori **a lăsa pe Dumnezeu**(**l**) (**său**) = A trece de la o religie creştină la o altă religie:

Lui Brâncoveanul zicea: – Brâncovene, Constandine, / Lasă legea creştinească / Şi te dă ‘n legea turcească. (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1910)

A-i lăsa cuiva gura apă. v. **apă.**

A-i lăsa cuiva mână (sau **mâna**) **liberă** (ori, rar, **mâinile slobode**) (Pfm.) = A-i permite cuiva realizarea unei anumite acţiuni:

Eu l-am combătut şi pe el şi pe Mihăiescu, rămânând ferm pe poziţia mea, că până la urmă Franţa şi Anglia nu vor lăsa mână liberă lui Hitler să atace Uniunea Sovietică. (IOAN HUDIŢĂ, DAN BERINDEI)

A-i lăsa cuiva stârvul (**pradă**) **ciorilor** (sau **corbilor**) (Pfm.) = A nu îndeplini ritualul înmormântării:

Apoi, lăsându-i stârvul ciorilor şi coţofenilor, se duseră până ajunseră la locul unde se afla herghelia. (P. ISPIRESCU)

A-i lăsa (**cuiva**) **gura apă.** v. **apă.**

A-şi lăsa lumea sa (Îvp.) = A-şi părăsi universul existenţial:

– Zilele, mele s-au numărat, zise ea. Astăzi, mâine voiu lăsa lumea asta deşartă. (D. BOLINTINEANU)

A-şi lăsa opincile la barieră (Fam.) = A se muta de la sat la oraş:

Ţăranul, înainte de a intra în oraş, şi-a lăsat opincile la barieră, dar obielele, ba! (GH. NICULESCU, FLORENTIN SMARANDACHE)

Las’ dacă = a) Desigur că nu:

[Voi] *vorbi eu şi cu dânşii şi las’ dacă va fi ceva!* (ION CREANGĂ)

b) (În legătură cu o negaţie) Nu mai încape îndoială că...:

Las’ dacă nu i-a da odihna pe nas! (ION CREANGĂ)

Las’(**ă**) (sau **lasă-te**) **pe mine!** (Pfm.) = Exprimă îndemnul de a avea încredere în sprijinul celui care vorbeşte:

Cucoană soacră […] *las’ pă noi!* (VASILE ALECSANDRI)

Lasă asta (sau **astea**) = Nu mai insista, treci la altele:

Lasă astea acum. O dată dacă te-am ales, tu eşti a mea. (P. ISPIRESCU)

Lasă că … (Pfm.) = În afară de faptul că …:

Las' că era de la Piatră de locul ei, dar era şi îmbojorată Maica... din pricina plânsului, că se despărţeşte de socri. (ION CREANGĂ)

Avea un nas... las' că era grozav de mare, dar apoi era cârligat. (C. NEGRUZZI)

Lasă să fiu = Ce-ţi pasă ţie!:

– Mă duc […] *şi tu eşti un măgar. – Las' să fiu. Nu te duce!* (MIHAI EMINESCU)

Lasă vrăjeala! (Arg.) = Nu te cred!:

– Lasă vrăjeala, crezi că noi n-avem ochi, suntem nişte fraieri sau ce? (RADU GĂVAN)

Lasă-mă să te las (Pfm.) = Se spune despre un om indiferent, lipsit de energie (neglijent sau) comod:

E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-mă să te las. (LIVIU REBREANU)

În ceea ce mă priveşte, am fost şi eu conştiincios toată viaţa, deşi vocaţia mea ar fi fost una de leneş, de lasă-mă să te las, de jemanfişist. (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

Las-o mai moale! = **a)** Nu insista!:

Haide, las-o mai moale cu sentimentalismele! (GEORGE ARION)

Costea, uite ce e, las-o mai moale. Ştii că mătuşă-mea o are la inimă şi ea ne-a adus pe amândoi aici. (RALUCA IGNAT)

b) Încetează! Termină!:

Las-o mai moale cu treaba! (LINA MOACĂ)

Te (vă) las cu bine (sau **sănătos, cu sănătate, cu Domnul, cu Dumnezeu**) ori **a lăsa (cuiva) ziua bună** (sau **sănătate**) = **a)** Formulă de salut la despărţire sau de încheiere a unei scrisori:

– Te las, pardon, vă las cu bine! La revedere, la şcoala de dans! (I. PELTZ)

b) Formulă prin care un muribund se desparte de cei apropiaţi.

LĂSAT, -Ă

Lăsat în banii (boii, apele) lui (Pfm.) = Abandonat propriilor idei, atitudini etc.:

Lăsat în banii lui, nimeni nu l-a înţeles niciodată.

Lăsat oltean (în sau **la sapă de lemn, la papuci, la tinichea**, reg. **la lemn, cu mâna la burtă, gol** sau **cu buza umflată** ori **pe drumuri**) (Pfm.) = Sărăcit, păcălit:

Printre care mă număr şi eu, dobitocul care s-a întors la sapă crezând că a descoperit filonul căpătuielii, dar de fapt robind pentru cei care l-au adus la sapă de lemn. (ADRIAN BUȘILĂ)

Chiar, hai să presupunem, dacă a fugit cu un ibovnic şi te-a lăsat cu buza umflată? (VLAD NEAGOE)

Lăsat pe drumuri de rude şi părăsit de prieteni, el a murit într-un azil.

Lăsatul- (sau **lăsata-**) **secului** = (În practica religioasă creştină) Ultima zi înainte de începerea unui post (îndeosebi a postului mare); petrecere, ospăţ care se face de obicei cu acest prilej:

Am fost cu ei în seara de lăsata-secului. (GALA GALACTION)

Aseară a fost lăsata-secului. (I. L. CARAGIALE)

În ziua de lăsatul-secului de postul Sân-Petrului, făcând mama un cuptior zdravăn de alivenci... cheamă pe mătuşa Măriuca. (ION CREANGĂ)

LĂSCAIE

A i se şterge lăscaia (cuiva) (Pop.) = A-şi pierde rangul:

Am cătat-o pe la vânturi este hazardat desigur, dar este o monetă poetică care nu prea a fost pusă în circulaţie. Prin urmare, nu i s-a şters lăscaia ca stelelor şi aurelelor […] (AL. MACEDONSKI)

A nu avea (sau **a nu face**) **nicio para** (sau **leţcaie, boabă**) **chioară** (sau **frântă**) = **a)** A nu avea bani:

Aşa să ştiţi!... Aşa!... Că n-am bani... N-am chioară lăscaie... P-aşa vremuri nu poţi să ai... (BARBU DELAVRANCEA)

b) A nu avea (sau a nu valora) absolut nimic:

[…] mai gios de opt mii, nicio para frântă! (VASILE ALECSANDRI)

Lăscaie frântă = Ban de cea mai mică valoare; para chioară:

Nu ţi-a dat lescaie frântă? Uite! Eu îţi dau o pungă. (B. P. HASDEU)

(Cu construcţia inversată) *Dă-mi o frântă de leţcaie, / Că foamea cumplit mă taie.* (VASILE ALECSANDRI)

LĂSTUN

A sta lăstun pe capul cuiva (Pop.) = A plictisi pe cineva prin insistenţă:

Nu ştie cum să scape de pacostea asta, care stă lăstun pe capu-i. (AL. VLAHUŢĂ)

LĂTRA

A lătra (sau **a urla**) (**precum câinele**) **la lună** (sau **la stele**, ori, rar, **în vânt**) (Fam.) = A vorbi fără rost. A vorbi de rău; a protesta inutil :

Se mulţumeşte atunci şi el să permită adversarilor „de a lătra la lună ... şi, prin urmare şi la stea" şi să reproducă, pur şi simplu, în ziarul său ceea ce spusese despre el ziarul transilvănean. (PETRE V. HANEŞ)

Degeaba o să lătraţi la lună, nu mai puteţi face nimic acum.

Câinele care latră nu muşcă. v. **câine.**

LĂUDA

A lăuda de rău (Pop.) = A bârfi: *Vecina laudă de rău pe fiecare dintre noi.*

A-şi lăuda marfa (**ca ţiganul ciocanul** ori **pila**). v. **marfă.**

Cum te mai lauzi? (Fam.) = Cum o mai duci?:

– Ei, cum te mai lauzi? ce-ai mai făcut? întrebă bătrânul Lunceanu. (MIHAIL SADOVEANU)

– Aşa! dar tu, Hanţ, cum te mai lauzi? Cum o duci cu curtea boierului? (P. ISPIRESCU)

Laude-se Iisus Hristos (Reg.) = Formulă de salut folosită la întâlnirea unei persoane:

De câteva decenii practică un frumos obicei, pe care îl găsim şi în alte părţi, şi anume acela ca salutul de întâlnire între doi «oameni» să fie astfel: în loc de «bună ziua» să se zică «laude-se Isus Hristos» sau, prescurtat, numai «laude-se» […] (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1914)

Nu că mă laud (sau **ne lăudăm, nu ca să mă laud** sau **ca să ne lăudăm**) (Fam.) = Se spune pentru a sublinia adevărul, exactitatea, obiectivitatea celor relatate:

Căci eu şed călare în inima lor şi, nu că mă laud, dar ştiu toate măruntaiele dintr-însele. (ION CREANGĂ)

Ce poezii frumoase citeam eu când eram mică! Nu că mă laud, dar am învăţat bine! (ELENA BRĂDIŞTEANU)

LĂUDĂTOR

A-i fi murit (**cuiva**) **lăudătorii** (Irn.) = Se spune despre cineva sau cuiva care se laudă singur:

– Domnule doctor, v-au murit lăudătorii? spuse ea, dar nu era niciun umor în vorbele sale. (RADU DEMER)

Am auzit că de obicei oamenii cărora le-au murit lăudătorii au tendinţa să fabuleze mult. Cred că au complexe de inferioritate, cine ştie? (ANA GEORGIANA DRĂGAN)

LĂUTAR

A aduce o femeie în casă cu lăutari (Pop.) = A se însura:

El se tot gândea să aducă o femeie în casă cu lăutari, aşa cum au făcut-o şi alţii de seama lui.

A aduce pe dracul în casă cu lăutari (Pop.) = A da de necaz:

Dar tare mă tem nu cumva să-mi iau pe dracul după cap, să-l aduc cu lăutari în casă şi pe urmă să nu-l pot scoate nici cu o mie de popi; c-apoi atunci, lehamete şi de însurat, şi de avere, şi de tot! (ION CREANGĂ)

LEAC

A (**nu**)**-şi mai da de leac** (Pop.) = A (nu) se mai putea vindeca:

Şi vrăjitorul ăla şi apele încheagă; Aleargă la ei, mamă, că doar mi-or da de leac. (IOAN POP-CURȘEU)

Da unul dintre cei mititei întreabă pe cel mai mare: – Şi oare să nu mai aibă leac omul cela? (ELENA SEVASTOS)

A avea leac de cojocul cuiva (Reg.) = A putea învinge pe cineva:

Iară de să vor ispiti şi altă ceva, mai mult de aceasta grijă nu purta, căci avem noi ac de cojocul lor. (DIMITRIE CANTEMIR)

A căuta (**pe cineva**) **ca iarba de leac** sau **a umbla** (**după cineva**) **ca după iarba** (sau **buruiana**) **de leac** = A căuta pretutindeni (pe cineva) cu multă grijă (ca pe un lucru rar şi extrem de necesar):

Unde... să fie?... îl cat ca iarba de leac. (VASILE ALECSANDRI)

După care îmblă ca după iarba de leac. (ȘEZĂTOAREA, III)

A da de leac unei boli (**unui bolnav** sau **unui organ bolnav**) (Pop.) = **a)** A descoperi tratamentul adecvat:

Ba c-o fi una, ba c-o fi alta, ba c-o fi deochi, ba c-o fi săgetătură, şi toate descântătoresele şi vracii nu-i putură da de leac. (P. ISPIRESCU)

Fireşte că dacă i-ai da de leac, degeaba n-are să-ţi fie... Bărbatul femeii ori părinţii fetei or să te răsplătească frumos... (I. L. CARAGIALE)

Măseaua nu o mai scoţ; i-am dat de leac: călduri cu magnetism de jamaică [rom]. (*IDEM*)

b) (D. oameni) A-i veni de hac (cuiva):

Se gândea cum să-i dea de leac fetei.

A fi (**cineva**) **fântână de leac** (Mun.) = A fi bogat şi a fi generos cu cei din jur:

Pentru săteni, el a fost fântână de leac şi toţi l-au plâns când a trecut la cele veşnice.

A găsi sau **a afla** ori **a şti leacul** (**cuiva** sau **a ceva**) (Pop.) = **a)** A găsi remediul:

Desluşindu-ţi defectele, vei găsi leacul mândriei. (GRETE TARTLER)

Aşa-i că s-a spart buba, drăguţă? îi ştiam eu leacul ei. (I. L. CARAGIALE)

b) A găsi mijlocul de a rezolva ceva:

Purtăm o grea moştenire care va sângera crunt şi dureros până când se va găsi leacul justiţiar. (PETRU URSACHE)

c) A găsi ac de cojocul cuiva, a-i veni de hac cuiva:

„Aha ! ia, acum i-am găsit leacul, zise ea în gândul său. Taci ! că i-oiu face eu cumătrului una de ş-a muşca labele !” (ION CREANGĂ)

D-apoi las pe mine, că ţi-a găsi baba leacul! (POP.)

A umbla ca după (sau **a-i trebui ca**) **iarba de leac** (Pop.) = A căuta ceva deosebit de preţios:

Apoi te caută, ca iarba de leac, să facă la fabrică din tine hârtie. (ION CREANGĂ)

O aşteaptă băieţii ca iarba de leac. (CEZAR PETRESCU)

A-i face (**cuiva**) **de leac** (Mun.) = A bate pe cineva:

L-a urmărit pas cu pas şi i-a făcut de leac băiatului.

Atâta ţi-i leacul! (Mol.) = O să fie vai de tine!:

Și doar te-a împinge păcatul să clinteşti vreo piatră din locul său, iară mai ales acea mare din fruntea cerbului, c-apoi atâta ţi-i leacul! (ION CREANGĂ)

Boală cu leac = Problemă care se poate rezolva:

– Măria-ta, zice sfetnicul, nu trebuie să te superi aşa de tare. Cine n-a trecut prin asta? La tinereţe e boală cu leac, să-i trimetem pe copii să se plimbe pân lume un an; (I. L. CARAGIALE)

Fără (**de**) **leac de...** = Fără (nici un) pic de...:

Toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea. (ION CREANGĂ)

Nu ştiu cum i s-a-ntâmplat / Că papucii lui căzură, / Ce păcat, o, ce păcat! / Căci erau cu-alesătură, / Fără leac de tivitură / Ce păcat! (G. COŞBUC)

Leac şi babii colac (Reg.) = Formulă glumeaţă de urare:

Maică, Sântă Mărie, / De la mine leacul să-i fie. / Leac, Şi babi[i] *colac. / Fugi deochi, dintre ochi. / Fugi deochetură, / Că te ajunge vânt din gură.* (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1910)

(**Nici**) **de leac** (În construcţii negative) = Câtuşi de puţin, nicidecum, de loc:

Pricepură ei că n-are să se mai vază... de leac. (P. ISPIRESCU)

LEAFĂ

A striga (sau **a chema**) **în leafă** (Înv.) = A angaja mercenari:

Şi fulgeră... spre oştenii... pe care-i avea în leafă. (MIHAIL SADOVEANU)

Chemase în leafă o seamă de cazaci. (NICOLAE BĂLCESCU)

LEAGĂN

A se da în leagăn = A se legăna:

Pe flori a se da-n leagăn c-o aripă uşoară... / A fluturelui astfel e soarta. (GR. ALEXANDRESCU)

Din (sau **de la**) **leagăn până la** (sau **în**) **mormânt** = Pe tot parcursul vieţii:

Să fugi de fapta rea, creştine, / Ascultă-al Domnului cuvânt, / Şi făptuieşte numai bine / Din leagăn până la mormânt. (A. MATEEVICI)

În viaţă trăim altfel: de la naştere până la moarte, din leagăn până la mormânt. În artă se trăieşte totul invers. E vorba de trecut care e prezent şi viitor. (AURA CHRISTI)

Lumea piere şi vecina se dă în leagăn = Se spune despre o persoană preocupată de lucruri neînsemnate, când în jurul ei se petrec evenimente importante:

Cum îşi începuse afacerile, şi el, ca tot românul, nu mai avea chef să se dea peste cap pentru salariu; cetăţenii simţeau nevoia să se odihnească după cei patruzeci şi cinci de ani de muncă forţată şi cvasi neplătită: lumea piere şi vecina se dă-n leagăn. (http://alternativaonline.ca/)

LEANCĂ

A umbla sau **a lua** (**la**) **leancă** = A fugi:

Băiatul umbla leanca pe drum.

A-şi mânca leanca = A înşela pe cineva. A-şi pierde onoarea:

Ţi-ai mâncat leanca, întârziatule ! Cei căzuţi, murdăriţi vor fi de-a pururi! (MARIUS TUPAN)

LEASĂ

A bate (sau **a face**) **leasă** = A snopi pe cineva în bătaie:

Cu toată că era vinovat de multe, el n-ar fi trebuit să-l bată leasă.

A cădea (sau **a prinde** ori **a da**) **în leasă** = A intra într-o încurcătură. A da de necaz:

De la jumătatea poeziei ironia se căzneşte să treacă în sarcasm, spre a deveni, propagandistic, mai percutantă: În alb palat la Washington / Stau democraţii de carton, / Din ghem de ură ţes o plasă, / Pe Ares iar să-l prindă-n leasă. (EUGEN NEGRICI)

A face (sau **a turna** ori **a rămâne**) **leasă** (Reg.) = A culca o plantă cultivată la pământ. A strivi. (Fig.) A ucide:

După o asemenea furtună, grânele au rămas leasă la pământ.

A fi (sau) **a se face** (**beat**) **leasă** = A se îmbăta foarte tare:

Nu l-am văzut niciodată aşa: era beat leasă şi abia mergea.

LEAT

A fi (**de**) (**un**) (**acelaşi**) **leat cu cineva** (Pop.) = A fi de aceeaşi vârstă cu cineva:

V-a luat leatul la oaste, nu? (V. EM. GALAN)

După dânşii cot la cot / Suiam orbiş, noi leatul tot. (G. COȘBUC)

El era de acelaşi leat cu vecinul său.

LECŢIE

A chema, a scoate la lecţie = A numi un elev pentru a fi ascultat:

Domnul Iftodiu m-a scos la lecţie după primele ore de franceză. (OCTAVIAN PALER)

A da cuiva o lecţie = A dojeni, a mustra pe cineva:

,,Românul" este şi mai nedrept cu noi şi, ce n-ai crede, se apucă să ne dea lecţii de logică! Ce logică şi ce profesori! (MIHAI EMINESCU)

– Obraznic! sâsâi Belciug mai îndârjit. Las c-am să-ţi dau eu o lecţie să n-o uiţi aşa curând!… (LIVIU REBREANU)

A da lecţii sau **meditaţii** = A preda cuiva lecţii particulare:

Eliad îmi da lecţii de gramatică română şi învăţam pe dinafară traducerile din Meditaţiunile lui Lamartine. (ION GHICA)

E un om plin de ştiinţe, şi l-am poftit să vie ca să-ţi dea lecţii de trei ori pe săptămână. (C. NEGRUZZI)

Aducea cu dânsa pe tânărul Franz, care de curând se legase a da lecţii de desen celor trei copile Dieter. (SIMONA ANTONESCU)

A ieşi la lecţie = A fi ascultat:

Copilul voia cu orice chip să iasă la lecţie, căci se pregătise foarte bine.

A lua lecţii = A studia cu ajutorul unui profesor în afara unei instituţii de învăţământ:

Cucoana isprăvniceasa lua lecţii de limba franceză, pentru că astăzi în Moldova e cam ruşine să vorbească cineva româneşte […] (VASILE ALECSANDRI*)*

Când pe Zelda a apucat-o dorinţa de a deveni balerină şi lua lecţii intense de dans, a cheltuit enorm, pentru că aceste lecţii costau mult, iar Zelda era excesivă. (AURORA LIICEANU)

A spune lecţia = A expune în faţa învăţătorului sau a profesorului cunoştinţele însuşite:

Şi în momentul când un elev îşi spune lecţia şi se căzneşte să fie cât mai priceput ca să mă mulţumească, şi pândeşte aprobarea din ochii mei, eu mă gândesc la Dania. (ANTON HOLBAN)

A-şi face lecţia (sau **lecţiile**) = A-şi pregăti temele:

Acum însă a prins gust de învăţătură. Îşi face lecţiile singur. (MARIA BANUȘ)

LECUI

A(**-şi**) **lecui** (sau **a** (**în**)**griji**) **sufletul** = A (se) curăţa de păcate. A (se) purifica sufleteşte:

– Doamne! Rogu-te să fiu îngăduit macar trei zile, în care să-mi grijesc sufletul, să-mi lucrez racla cu mâna mea asta slăbănoagă şi să mă aşez singurel într-însa. (ION CREANGĂ)

LEFTER, -Ă

A rămâne (sau **a lăsa pe cineva**) **lefter** = A rămâne (sau a lăsa pe cineva) fără niciun ban:

Rămânea lefter, dar dădea acatiste că a scăpat cu atât. (ION PAS)

Când rămânea lefter, venea la maică-sa. (MIHAIL SADOVEANU)

Am fost azi-noapte la judecător la un poker. M-a lăsat lefter al dracului, dar ştii lefter. (MIHAIL SEBASTIAN)

LEFTERIE

A avea lefterie la cineva = A se bucura de încrederea cuiva:

El avea lefterie la toţi negustorii din târg.

A-şi mânca (sau **a-şi pierde**) **lefteria** = A-şi pierde reputaţia de om cinstit faţă de cineva:

Să ştii că ţi-ai mâncat lefteria de la mine, spânzuratule! (ION CREANGĂ)

În schimb, domnul Popescu şi-a pierdut lefteria, adică libertatea, ajungând un moşneguţ fără

nume care patrulează maniacal în spaţiul închis al nevrozei sale obsesionale. (I. L. CARAGIALE)

LEGA

A (**nu**) **lega două în** (sau **într-un**) **tei** (Prin etimologie populară *trei*) (Pop.) = A (nu) pune nimic de-o parte din câştigul obţinut:

[...] *fiindcă el se ştia că munceşte şi mai şi decât înainte, şi de la o vreme încoa, două în tei nu putea lega.* (P. ISPIRESCU)

Preoteasa, femeie muncitoare şi cu frica lui Dumnezeu, era credincioasă bărbatului şi muncea împreună cu dânsul cât era ziulica de mare. Numai astfel putuseră să lege şi ei două-n tei. (*IDEM*)

Şi unul din tovarăşi era om aşezat, cumpătat şi legă paraua cu nouă noduri, că-i mergeau treburile strună, iar celalt era cheltuitor şi beţiv, de nu legă două în tei. (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, vol. 25-26, 1914)

A (**nu**) **putea să lege un cuvânt, o vorbă** (sau **vreo câteva cuvinte, vorbe**) = A (nu) putea rosti. A (nu) putea construi (decât) cu dificultate un enunţ:

A fost foarte greu la început, mai ales handicapul de a nu putea lega două cuvinte. (LEON VOLOVICI)

Ajunsă în faţa judecătorului, ea n-a mai putut lega un cuvânt.

A avea inima legată cu curele (Fig.) = A fi nepăsător; a fi insensibil:

De-ar fi avut inima legată cu curele şi tot i-ar fi fost milă de bieţii oameni năpăstuiţi de soartă.

A fi legat cu Duhul (sau, rar, **cu cel necurat**) (Îvp.) = A fi unit cu Duhul Sfânt sau cu cel necurat:

Mi s-a arătat în cărţi si-n bobi, duducuţă. Şi ţi-am spus eu că unguroaica aceea a lui Ferenţ e legată şi cu cel necurat [...] (MIHAIL SADOVEANU)

A fi legat cu veşnicia (Rar) = A fi predestinat veşniciei:

Întuneric – frate bun cu nebunia, cu iubirea, cu păcatul şi cu crima – tu eşti ritmul infinitului şi rima, ce ne legi în somn cu veşnicia. (ION MINULESCU)

Ochii săi mari albaştri priveau spre eternitate, iar chipul părea dăltuit în piatră, despărţit de materie şi cununat cu veşnicia. (CRISTIAN FULGER)

A fi legat de poalele mamei (Reg.) = (D. copiii mici) A depinde total de ajutorul mamei:

De izdat [colici intestinale; crampe stomacale], *pe neaşteptate, murise Ochian, şi mama, la şaptesprezece ani rămăsese văduvă, cu doi copii legaţi de poale.* (OVIDIU GHIDIRMIC)

[...] *ea îl alintase ca pe singurul băiat pe care îl avea, iar el nu se putea deslipi de poalele ei.* (LUCIA DEMETRIUS)

A fi legat de scaun (Pop.) = (D. musafiri) A nu mai pleca:

Era deja târziu şi cele două familii erau legate de scaun şi nu mai terminau de vorbit.

A fi nebun (sau, rar, **bun**) **de legat** (Fam.) = A fi bolnav psihic, aflat într-o criză de agitaţie psiho-motorie; a se comporta ca un nebun:

E nebun, domnule, e nebun de legat, ţine căniţa în mâna stângă şi se spală cu dreapta. (N. STEINHARDT)

Toată lumea va şti că am crescut un nebun, un nebun de legat şi de dus la spitalul de ţicniţi. (AURA CHRISTI)

A lega (**pe cineva**) **la stâlpul infamiei** (Rar) = A condamna pe cineva în public. A blama*:*

Dimineaţa următoare, toţi aceşti patru deţinuţi au fost legaţi la stâlpul infamiei, unde au fost ţinuţi până la orele 16. (NICOLAE CAJAL)

Sigur că aceşti bărbaţi erau prea inteligenţi ca să-l aşeze pe Don Juan la stâlpul infamiei. (OCTAVIAN PALER)

A i (**se**) **lega cuiva limba =** (A face să nu mai vorbească sau) a nu mai putea vorbi; a amuţi:

Se uită ţintă la localul Camerei şi i se pare că i s-a legat limba în gură. (SPIRIDON POPESCU)

Nu-ţi aflu nume... / Limba-n gură mi se leagă. (MIHAI EMINESCU)

Mă îngâni pentru că mi se leagă limba când te văd. (VASILE ALECSANDRI)

După ce a mâncat mierea, fetei i s-a legat limba, iar băiatul – la interval de o săptămână – a murit. (ION POP-CURȘEU)

A lega (**cuiva**) **drumul** = A împiedica pe cineva să meargă pe unde doreşte; a zădărnici planurile cuiva:

Ea nu mai reuşea să ducă la bun sfârşit ce începea, căci se găsea câte unul care parcă-i lega drumul.

A lega (**pe cineva**) **de mâini şi de picioare** (Fig.) = A imobiliza total pe cineva. (Fig.; pex.) A priva pe cineva de libertatea de mişcare sau de acţiune:

Deţinutul era legat de mâini şi de picioare, genunchii trecuţi printre braţe, iar pe sub genunchi şi braţe i se introducea o bară metalică. (ANDREI MURARU)

– N-am oşti, sfinţia ta... Sunt legat de mâini şi de picioare... N-am decât şase sute de călăreţi. (RADU THEODORU)

A lega (**pe cineva**) **fedeleş** (sau **burduf, butuc, bute, cobză, nod, snopi**). v. **fedeleş.**

A lega (**pe cineva**) **spate în spate** (sau **la spate**). v. **spate.**

A lega (sau **a strânge**) **băierile pungii.** v. **baieră.**

A lega cartea (sau **vornicia** etc.) **de gard** (Fam.) = A întrerupe o activitate:

Că unu-i român din Ardeal, că celălalt în copilărie a legat câtăva vreme cartea de gard şi şi-a făcut mendrele printre actori nu dovedeşte nimic rău nici în privirea caracterului, nici în privirea inteligenţei lor. (MIHAI EMINESCU)

Cu tata sunt prietin; şcoala o mai leg de gard. (MIHAIL SADOVEANU)

A legat de gard Politehnica prin 1991, când era clar că a fi inginer însemna să faci poliţie cu muncitori beţi. (IULIAN COMĂNESCU)

A lega căţeaua, leagă-ţi căţeaua (sau **haita**)**!** (Fam.) = A se opri din vorbit:

– Leagă căţeaua, fruntaş! fără vorbă! (MIHAIL SADOVEANU)

– Ia mai leagă căţeaua, mă ! se răsti Mere-Mere spre Laur, şi ăla lunecă printre nuielele mlădioase în nisip [...] (FĂNUȘ NEAGU)

A lega cuvânt = A face un legământ:

Aşa le e jurământul, / Îs legate cu cuvântul / Să le despartă pământul! (VASILE ALECSANDRI)

A lega de glie (sau **de pământ**, rar, **de moşie**) (Înv.) = (A aduce pe cineva sau) a fi adus în situaţia de rob, de subordonare din punct de vedere economic, social, politic faţă de un anumit ţinut, o anumită moşie:

Ei nu ştiu că neamul românesc sedentar e legat de glie, este defensiv, nu e ofensiv, ca năvălitorii ce şi-au făcut loc cu paloşul ca să se aşeze pe locurile noastre, cei căsăpiţi. (SANDA BUDIȘ)

Ardeleanul era însă „glebae adscriptus”, legat de pământ, supus unui singur stăpân, care avea dreptul de a-l ţine legat. (MIHAI EMINESCU)

A lega gura pânzei, a lega nodurile, a lega la gură. v. **gură.**

A lega la ochi pe cineva = A amăgi, a înşela pe cineva:

Mi se pare că... te-a legat la ochi şi, în loc de iapă, ţi-a vândut o mâţă. (CALISTRAT HOGAȘ)

A lega la schelă (Mrn.) = A opri într-un port o corabie, fixând-o cu parâme de stâlpii cheiului:

Marinarii au legat imediat la schelă corabia.

A lega limba (sau **gura**) **cuiva** = A împiedica pe cineva să vorbească; a reduce la tăcere pe cineva:

Răspunde într-un fel, ce stai, pare că ţi s-a legat limba în gură! (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

A lega mâinile (Fig.) = A lipsi pe cineva de puterea de acţiune:

Părerea lui însă ar fi că nu trebuia să-i dea lui Platamonu nici măcar asigurarea platonică. De ce să-şi lege ea mâinile pentru viitor? (LIVIU REBREANU)

A lega pacea (sau **împăcăciunea**) (Înv.) = A încheia pace:

Brâncoveanu spune adevărul atunci când în cronica sa vorbeşte de încercarea de a lega pacea între muscali şi turci prin Gheorghe Castriotul. (RADU GRECEANU)

A lega paraua cu şapte (sau **nouă, zece**) **noduri** (**aţe**) (Pop.) = A cheltui cu economie o sumă de bani. A fi zgârcit:

Pe lângă acestea mai avea strânse şi părăluţe albe pentru zile negre; căci lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban. (ION CREANGĂ)

Şi unul din tovarăşi era om aşezat, cumpătat şi legă paraua cu nouă noduri, că-i mergeau treburile strună, iar celalt era cheltuitor şi beţiv, de nu legă două în tei. (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, vol. 25-26, 1914)

A lega sec = A nu rodi:

Mărul a legat sec anul acesta.

A lega tabăra (sau, rar, **lagărul**) (Înv.) = A fortifica, prin diverse întărituri, în special prin care de luptă, o armată care staţionează sau se află în marş, pentru a împiedica intruziunea inamicului în rândurile proprii. A pune o armată în dispozitiv de luptă:

Măria-sa, cu aceiaşi luptători... legase tabără între codri şi smârcuri. (MIHAIL SADOVEANU)

A lega tei (sau **teie**) **de curmei** (sau **curmeie**) (Îvp.) = A căuta subterfugii. A vorbi fără temei:

Nu te puteai baza pe ea, căci avea obiceiul să lege mereu teie de curmeie.

A lega vorbă (sau **vorba**,înv. **voroavă**) = A intra în vorbă cu cineva:

Am legat vorbă cu munteni leiţi ca ai noştri [...] (CEZAR PETRESCU)

Ci după ce au grăit cu aga într-acesta chip şi au legat voroava, cum mai sus scriem, dându-i şi mulţi bani, trimis-au şi au chemat pe boiari [...] (CRONICA ANONIMĂ a MOLDOVEI)

A lega vorbe fără şir (Rar) = A vorbi incoerent:

De două nopţi n-a dormit aşa de liniştit. Cum aţipea, lega vorbe fără şir cu unele gânduri întunecate... (BARBU DELAVRANCEA)

A nu lega două (Rar) = A nu putea înţelege nimic din vorbirea cuiva: *Când îi venea rândul să vorbească şi ea, nu putea să lege două.*

A se lega de cineva (sau **a se agăţa de cineva**) **ca scaiul de oaie, a se lega de capul** (**cuiva**) (Îvp.) = A sta mereu în preajma cuiva, devenind uneori agasant:

Până atunci fusese el leneş, nu-i vorbă, da batâr era om bun şi cinstit, acu, parcă nu mai era în toate minţile, se lega de om tam-nisam, ca scaiul de oaie, se sfădea furcă cu megieşii [...] (MIHAIL SADOVEANU)

Nicolae cu feciorul şi cu baba, care acum se ţinea de dânşii ca scaiul de oaie, alergând neîncetat de la un capăt al rampei la celălalt, priveau rugători în răstimpuri la vardistul care le răspundea printr-o încruntare din sprâncene. (LIVIU REBREANU)

– Şi ce te-ai legat de capul meu, îi răspunde fiica cu verigi în urechi, roşindu-se pe obraz de mânie, eu am vorbit cu dânsul de filozofii? (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

A se lega de coada (**cuiva**) (Rar) = A se ţine după cineva:

Dacă apuca să se lege de coada mamei, copilul umbla toată ziua după ea.

A se lega la cap fără să-l doară (Fam.) = A-şi crea complicaţii, greutăţi inutile:

O dată, că nu poţi, şi te mai şi legi la cap fără să te doară! (SORIN STOICA)

Iar [Găbiţă] *se leagă la cap fără să-l doară. O, şi de-ai şti cât l-am rugat să mai stea pe margine, măcar o vreme, până-l dă afară, că trebuie să-l dea şi pe el, într-o zi.* (NICOLAE ŢIC)

A spune cuvinte care leagă = A-şi lua un angajament faţă de cineva cu ocazia logodnei sau căsătoriei:

Viitorul ginere încerca acum să spună cuvinte care leagă, dar era emoţionat.

A ţine (**pe cineva**) **legat de fusta** (**cuiva**) (Fam.) = A fi nedezlipit de cineva:

Ca adult, el îşi va dori o femeie, va vrea să stea cu ea, să trăiască cu ea şi să se căsătorească. Nu poate fi legat de fusta mamei la nesfârşit. (AURORA LIICEANU)

Mă lasă să alerg pe coclauri, nu mă ţine aparent legat de fusta ei, nu am senzaţia că sunt purtat de lesă. (ARETA ȘANDRU)

A(**-şi**) **lega numele** (**de ceva**)**.** v. **nume.**

A-i lega (**cuiva**) **băşica** (sau **tinicheaua**) **de coadă** (Îrg.) = A concedia pe cineva cu scandal. (Îrg.) A retrage cuiva bunăvoinţa sau favoarea de care se bucura:

În schimb, să fi poftit un inferior să facă o greşală: acela care odinioară lega tinicheaua de coada lui Samurache găsise un întreg sistem pentru a introduce disciplina în rândurile armatei. (ANTON BACALBAȘA)

A-i lega (**cuiva**) **lingurile de gât** (Îvr.) = A nu aştepta cu masa pusă pe cineva invitat, care a întârziat. A lăsa flămând pe cineva:

– Eşti surdă, soro?, zbiară cu severitate d. Piscopesco; vrei să ne atârne lingurile de gât? nu face pentru ca să ne aştepte! întâia oară! înţelege-mă! (I. L. CARAGIALE)

A-şi lega capul cu…, a-şi lega de cap necaz (sau **nevoie**) = **a)** A se căsători:

Ei nu-i da inima să-şi lege capul cu niciunul din peţitorii ce veneau să o ceară. (P. ISPIRESCU)

b) A-şi complica existenţa :

Acum şi-a mai legat capul şi cu terenul vecinului, pe care ar vrea să-l cultive de anul acesta.

A-şi lega destinul (**soarta**) **de cineva** (sau **de soarta** ori **de destinul cuiva**) = A împărtăşi aceeaşi soartă, evoluţie cu cineva:

Oricum, două mari puteri, până mai ieri rivale, îşi vor lega destinul sub palida stea a totalitarismului [...] (MIHAI STOIAN)

Domnul Mareşal a răspuns că România nu-şi poate lega soarta de a unei Mari Puteri şi că opinia publică română se îndoieşte de victoria germană. (GH. BUZATU)

A-şi lega ochii (**de ceva**) (Rar) = A nu-şi putea lua privirea de la ceva:

Dacă-şi lega ochii de o jucărie din vitrină, copilul ţipa până ce părinţii erau nevoiţi să i-o cumpere.

A-şi lega viaţa (sau, rar, **vieţile**) ori **soarta** (**şi viaţa**) (**de cineva**)**.** v. **viaţă.**

Bun să-l legi la rană (Pop.) = Se spune despre un om blând şi generos:

Era ascullător, supus, muncitor şi bun, să-l legi la rană. (CONSTANTIN SANDU-ALDEA)

Ștefan domnul era aşa de bun când vedea dreptatea înaintea lui, încât să mi-l pui la rană şi să se vindece. (P. ISPIRESCU)

Ce te legi (**de cineva**)**?** = Se spune când o persoană nu este lăsată în pace:

– De ce, domn'e, de ce să-i dai? Ce te legi de noi? Ce, n-avem voie să stăm aici, pe scări? (PAUL GOMA)

– Dar ce ai tu cu Laurenţ? Ce rău ţi-a făcut ţie Laurenţ? De ce te legi tu de Laurenţ? – Nu mă leg. Nu mi-a făcut nimic omul. (ZAHARIA STANCU)

Leagă-ţi gura (sau **clanţa, fleoanca, leorpa, trompa**)**!** (Fam.) = Nu mai vorbi!:

Voi câţiva colţoşi sunteţi capii răutăţilor şi grevelor. Băgaţi-vă minţile în cap şi păziţi-vă clanţa, c-o să vă achităm odată. (JEAN BART)

Daca ţi-e frig, dă-te jos şi vino de te încălzeşte; dacă nu, tacă-ţi fleoanca şi mă lasă în pace, nu mă tot supăra. (P. ISPIRESCU)

Lega-s-ar moartea de…! = Blestem prin care se doreşte moartea cuiva:

Potera, dacă-l vedea, / Lega-s-ar moartea de ea, / De dânsul s-apropia / Şi-l lega, şi-l fereca [...] (VASILE ALECSANDRI)

Omul nebun şi bătrân leagă-l de gard şi-i dă fân (Pop.) = Se zice despre cel care nu mai poate fi educat sau îndreptat:

Când se-ntâmplă de se leagă / Amorul de vrun bătrân, / Să mă crezi că nu-i de şagă, / Leagă-l de gard şi-i dă fân. (C. NEGRUZZI)

Să-i legi cu tei (**într-un curmei**) **şi să-i dai pe apă** (sau **în gârlă**) (Pop.; gmţ.) = Se spune despre doi oameni la fel de netrebnici sau de ineficienţi:

Să-i legi într-un tei, să-i dai pe Olteţ când vine mare [...] (P. ISPIRESCU)

Şoarecele nu-ncape în gaură şi-şi mai leagă şi-o tigvă de coadă (Pop.) = Se spune despre oamenii care încearcă să facă mai mult decât pot:

Vorba ceea: nu intră şoarecul în bortă, şi-şi mai leagă tigva de coadă! Pe la noi, pâclă cu furtună uscată. (I. L. CARAGIALE)

Viaţă legată cu aţă = Se spune despre existenţa precară sau periclitată a cuiva:

Dar să ne-nţelegem! preveni Vlad Stanca: Doctorii îi dau încă trei, patru luni de viaţă legată cu aţă. E ultima lui zbatere. (NICOLAE ŢIC)

Mai bine moarte decât aşa viaţă! Viaţă legată cu aţă, ca vorba ceea, nepoate! (SPIRIDON POPESCU)

LEGALITATE

A fi în legalitate = A fi în conformitate cu legile:

În ceea ce priveşte atitudinea legionarilor faţă de autorităţi, le-a recomandat că în cazul când autorităţile vor fi în legalitate, să stea în rezervă [...] (CORNELIU CIUCANU)

A intra (sau **a reintra**) **în legalitate** = A se conforma legilor:

Municipalitatea a intrat miercuri în legalitate, după ce Guvernul Dacian Cioloş a aprobat două proiecte de hotărâre necesare [...] (http://www.pandurul.ro/)

Prefectul Giurcă a reintrat în legalitate. (http://www.satmareanul.net/)

LEGĂNA

Celui bogat şi dracul îi leagănă copiii (Pop.) = Omului bogat i se fac toate plăcerile:

Trebuie să ştii a trăi, în ziua de azi, ca să poţi prinde oleacă de său, zicea, apoi închidea dintr-un ochi. Căci celui bogat îi leagănă şi dracul copiii, iar celui sărac îi trage mâţa de coadă. (ION GRĂMADĂ)

Bogatului i se arată multe rude; celui bogat şi dracul îi leagănă copiii. (ARINA AVRAM)

LEGĂNAT, -Ă

A nu avea (**cu cineva**) **cuvânt legănat** (sau **vorbă legănată**)**, a nu fi vorbă legănată între…** (Trs.) = A nu se certa deloc cu cineva:

[...] *căpătă cartea de despărţire şi Vasilică, de părere de rău, numaidecât luă pe cea mai frumoasă fată din sat, cu care, între noi fie zis, cuvânt legănat n-a avut nici el, nici părinţii lui.* (I. POP-RETEGANUL)

A nu(**-i**) **zice, a nu spune, a nu sufla** (**cuiva**) (**nici**) **două vorbe** (sau **boabe**) **legănate** (sau **o vorbă legănată, cuvânt legănat**) (Pop.) = A nu-i spune cuiva absolut nimic. A vorbi fără sens:

– Mamă, eu mă însor, dar pe femeia mea numai eu vreau să fiu precătuş, nu şi dumneata, nici o vorbă legănată n-ai să-i zici, că eu nu-s tata, să rabd câte vrute şi nevrute de la dumneata [...] (I. POP-RETEGANUL)

– Ce să avem? Uite tu aci la Niculae, că nici n-a adus pe grefeaia morariului în casă şi-mi şi dă porunci, ca să nu-i zic nici o vorbă legănată, ca şi cum eu nu aş şti ce să zic, şi când să zic? (*IDEM*)

LEGĂTURĂ

A (**nu**) **avea legătură cu…** = A (nu) se referi la... A (nu) privi pe...:

Frica avea legătură cu faptul că nu reuşise să o facă pe maică-sa să întrerupă orice legătură cu Neculai Crăciun. (EUGEN URICARU)

Pentru că, în cele din urmă, fiecare gest al său, fiecare rând vor avea legătură cu eticul. Vor avea legătură. (MIRCEA MIHĂIEȘ)

A lua legătura cu cineva = A contacta pe cineva:

Ăştia erau cei care aveau legătura cu Burlacu. Burlacu, prin Grovu, lua legătura cu mine. (LUCIA HOSSU LONGIN)

Codruţ îi lăsă şi lui o carte de vizită, cu indicaţia expresă de a lua legătura cu don Emanuel [...] (RADU ALDULESCU)

A nu avea nicio legătură (**cu cineva** sau **cu ceva**) = A nu şti nimic despre cineva sau ceva. A nu avea de-a face cu ceva sau cu cineva:

Noi nu suntem unguri şi de acum Joji nu avea nicio legătură cu Iosif. (RADU ALDULESCU)

Era încadrat la politici, deşi nu avea nicio legătură cu contestatarii regimului comunist, cu mulţimea de intelectuali [...] (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

A stabili legătură (**cu cineva**) = A stabili relaţii cu cineva:

Ce i-a apropiat şi a stabilit o legătură între ei? Pentru că istoria lor cronologică era atât de diferită. (AURORA LIICEANU)

A veni în legătură cu... (Fig.) = A ajunge să aibă relaţii, raporturi, datorită vecinătăţii etc. cu…:

Veselia ei, puţin forţată, m-a făcut să bănuiesc că venise în legătură cu Laura. (OCTAVIAN PALER)

În legătură cu = Referitor la, care se referă la, în ceea ce priveşte:

E o chestie în legătură cu fabrica. (LUCIA DEMETRIUS)

Iakober spune că ar vrea să ştie când capătă răspuns în legătură cu toate problemele discutate. (AURORA LIICEANU)

LEGE

(**Nu**) **e lege** = (Nu) este neapărat aşa:

Problema ţărănească nu se poate rezolva fără sacrificii din partea celor ce stăpânesc pământul. Asta-i lege! (LIVIU REBREANU)

A aplica (sau **a suferi**) **rigorile legii.** v. **aplica.**

A citi legea (Pop.) = A pronunţa o sentinţă:

[...] *nici n-a oprit-o de vrea să se mărite a doua oară, nici n-o îndeamnă să se mărite dacă nu vrea, ci i-a citit legea, zicând: „Este liberă să se mărite cu cine vrea”.* (TEODOSIE PARASCHIV)

A duce (sau **a băga,** îvr. **a chema, a scotoci**) **la lege** (Trs.) = A da în judecată:

El a fost nevoit să-l cheme la lege pe făptaş.

A face lege, a da lege, a rupe lege (Îrg.) = A soluţiona în favoarea sau în defavoarea cuiva o cauză juridică sau un litigiu. A decide în urma unei dezbateri judiciare:

Să aleagă el hotarele şi să ne facă lege. Și la ziua pusă, împuterniciţii lui nu vin. (BARBU DELAVRANCEA)

A fi sub lege (Trs.) = A fi inculpat:

Degeaba încerca să se apere, căci acum el era sub lege.

A pune (sau **a face, a da, a tocmi**) **legea, a da** (sau **a dicta, a face**) **legi** (Înv.) = A statua. A statornici. A hotărî. A porunci:

Căci dovedit lucru este cum că / A pune legi ş-a n-avea tărie / De-a sâlirea spre-a legii poruncă / Pe cei supuşi, este mişelie!... (ION BUDAI-DELEANU)

A pune (sau **a scoate**) **în afara legii** (D. oameni) = A decreta că o persoană încetează de a mai fi sub ocrotirea normelor cu caracter obligatoriu stabilite şi apărate de puterea de stat, devenind pasibilă de execuţie fără judecată. A declara ceva ca fiind incompatibil cu normele de drept:

Se ştie că plecând de la Primărie, care era loc de detenţie, Robespierre nu respecta hotărârea Convenţiei şi se punea în afara legii, ceea ce însemna condamnarea la moarte fără altă judecată. (OCTAVIAN PALER)

Pentru o clipă m-am gândit că în Coreea de Nord culorile au fost scoase în afara legii. (ADELIN PETRIŞOR)

A pune lege, a da lege (Înv.; d. divinitate sau d. persoane considerate ca purtătoare ale graţiei divine) = A fixa normele de conduită, în conformitate cu preceptele religioase:

Că acesta e testamentul pe care îl voi face cu casa lui Israel, după acele zile, zice Domnul: Pune-voi legile Mele în cugetul lor şi în inima lor le voi scrie, şi voi fi lor Dumnezeu şi ei vor fi poporul Meu. (BIBLIA)

Este deci Legea împotriva făgăduinţelor lui Dumnezeu? Nicidecum! Căci dacă s-ar fi dat Lege, care să poată da viaţă, cu adevărat dreptatea ar veni din Lege. (*IDEM*)

A rămâne de lege (Înv.) = A pierde un proces:

Deci au rămas de lege şi de judecată den divan şi au rămas funea Iu Dade toată, preste tot, pre seama Stanciului [...] (DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA: ŢARA ROMÂNEASCĂ)

A-şi face de lege, a-şi face (sau **a sta de**) **legi** (Trs.) = A chibzui:

Stau în loc şi-mi fac de lege / Peste care munte-oi trece ! (JARNÍK-BÎRSEANU)

Cum e legea (Trs.) = Cum se cuvine:

– Bine, doamnă! aprobă Dolga galant. Cu toate că tot pe rând o să vă ascult, după cum e legea şi obiceiul... (LIVIU REBREANU)

[...] *nume pus de îmbuibaţi care n-au muncit niciodată, străini adică, şi care şi acum se ascund, şi care ascund în continuare aur şi altele, în loc să le predea la stat, cum e legea.* (CRISTIAN ROBU-CORCAN)

În lege = De-a binelea, în toată regula, cu totul; adevărat:

Noi dârdâiam de frică, de frig. Dârdâiam în lege. (ZAHARIA STANCU)

Când ajunse cu mâna spre frunte, dă de două cucuie tari... nişte corniţe în lege. (I. L. CARAGIALE)

În legea cuiva = În felul cuiva, cum ştie, cum se pricepe:

S-a luptat cum ştie el în legea lui. (P. ISPIRESCU)

În numele legii = Formulă care se utilizează atunci când se invocă autoritatea legală şi cu care încep anumite acte sau hotărâri judecătoreşti:

– În numele legii... Cuvintele procurorului, înfricoşate şi uscate, nu le auzi prefectul Baloleanu. (LIVIU REBREANU)

Presa democrată a protestat, în numele legii, contra acestei măsuri; de pildă, Vinea scrie în „Facla": Protestăm deci în numele legii în contra dizolvării gărzilor devastatoare ale dlui Codreanu. (MARTA PETREU)

Pe legea mea, (înv.) **pre**(**a**) **me**(**a**) **lege** = Se spune, adesea, în exclamaţii, pentru a întări o afirmaţie sau un jurământ:

Pre legea mea, urmai, ştergându-mi sudoarea, arată-mi un om care să scrie romanul Mizeriilor acestei generaţiuni [...] (MIHAI EMINESCU)

Pe legea mea, Gregorio, să nu le mai permitem să ne ia de sus. (I. L. CARAGIALE)

CHIRIŢA: *Ba să nu te-mpingă păcatul, că, pre legea mea, te azvârl din naselă ca pe-o minge.* (VASILE ALECSANDRI)

Vorba (sau **cuvântul cuiva**) **e lege** = Vorba cuiva se respectă cu stricteţe:

Vorba de pe urmă a lui Ştefan e lege tuturora? (BARBU DELAVRANCEA)

În postul lui de înalt demnitar, Amidon stă ca un comandant de cetate. Cuvântul lui e lege. Te scoate din pâine cu o simplă parafă. (ION VINEA)

LEGENDĂ

A intra (sau **a trece**) **în legendă** = A deveni foarte cunoscut:

Au intrat în legendă amenințările cu emigrarea făcute în câteva rânduri. (GABRIEL DIMISIANU)

LEGUMI

A-și legumi vorbele (Reg.) = A vorbi rar, încet, stins:

Bunica își legumea vorbele și nepotul o asculta cu atenție.

LEHAMITE

A-i fi lehamite, a i se face lehamite (**de ceva** sau **de cineva**) = A-i fi silă. A fi sătul de ceva sau de cineva. A se lipsi de ceva sau de cineva:

Încă mă mir cum am scăpat cu viață; lehamite și de împărăție și de tot, că doar, slavă Domnului, am ce mânca la casa d-tale. (ION CREANGĂ)

Mi-e lehamite de frăția voastră. (*IDEM*)

Și poate că șarpele s-ar fi dus bucuros să tânjească-n altă parte, că-i era și lui lehamite de când tot sta acolo. (G. TOPÂRCEANU)

LEI

A se lei de cineva (Olt.) = A se sătura de cineva:

Femeii i s-a cam leit de atâția musafiri.

LEICĂ[1]

Altă Stancă, leică vorbă = Se spune despre cineva care nu înțelege sensul spuselor cuiva:

Dar declarațiile lor n-au fost deosebite de celelalte, conform principiului (tot nemuritor și el) „Altă Stancă, leică vorbă”. (N. STEINHARDT)

LEICĂ[2]

A face gâtul (**gurița**) **leică și pântecele balercă** = A bea mult:

Vinu-i bun... / Cules toamna mai târziu, / Ca să-ți faci gurița leică / Și pântecele balercă. (ELENA SEVASTOS)

[...] *și eu când mă sculai azi dimineață mă rugai și eu la Dumnezeu, ca bătrânu, ca tata, c-asta-i rugăciunea lui de toate zilele acum; zice: „dă doamne să pot să-mi fac și-n sfânta zi de joi burta butie, gura pâlnie, gâtul leică și burta balercă, amin!* (CORNEL RUSU)

A pune mâna leică la ureche = A pune mâna ca o pâlnie în dreptul urechii pentru a auzi mai bine:

De nu-și punea mâna leică la ureche, s-ar fi trezit cu hoții la poartă.

LEIT, -Ă

A fi (sau **a semăna**) **leit** (**poleit**) (sau (înv.) **leit poseclit**) (**cu cineva**) = A fi întocmai, aidoma cu cineva, a semnăna, a aduce (bine) cu cineva:

Sultănica e leită-poleită răposatului. Când se aprinde, nu te poți apropia cale d-o poștie. (BARBU DELAVRANCEA)

Mumă-sa, cum îl văzu, îl cunoscu, căci era leit tată-seu. (P. ISPIRESCU)

Trei lulele de lut negru, care sunt leite-poseclite «lulele românești». (AL. ODOBESCU)

A fi leit cu, a semăna leit cu … = Asemenea cu… A fi întocmai:

Era vorba de doi inși, dintre cari unul trebuia să fi semănat leit cu atât de popularul la noi „Nazone” ca să treacă drept acesta. (MATEIU I. CARAGIALE)

Cei doi seamănă leit unul cu altul.

LELA

A fi un bate lela = A fi un om de nimic:

Mulți i-au spus că e un bate lela, dacă nu-și vede de treabă.

A purta pe cineva lela = A face pe cineva să umble fără rost:

I-au tot promis că-l ajută, dar l-au purtat lela aproape un an și n-au făcut nimic pentru el.

A umbla (**a bate, de-a**) **lela** (Reg.) = A bate drumurile fără rost; a hoinări, a vagabonda:

Până acuşi unde bătuşi lela, de nu-i căutaşi? (I. POP-RETEGANUL)

El de mic îmbla numai lela încolo şi-ncoace. (I. G. SBIERA)

Bine-ţi şede, coşcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri. (ION CREANGĂ)

TÂNDALĂ: *Cine poate şti... de un veac de om umblăm lela pe faţa pământului, fără a-i da de capăt... Ne-am pierdut şi drumul şi cărarea.* (VASILE ALECSANDRI)

LELE

A umbla frunza (sau **în dorul**) **lelii** = A umbla fără rost, degeaba:

Luă şi dânsul nişte haine, numai să nu zică nescine că nu s-a gătit, şi de cheltuială ce pe apă nu curge, şi plecă şi el, ştii, cam în dorul lelii. (P. ISPIRESCU)

A vorbi în dorul lelii (Fam.) = A vorbi fără sens:

Aici, în librărie, vorbesc fără chef, puţin în dorul lelii. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 104, 2009)

Nu-l mai asculta nimeni, căci începea să vorbească în dorul lelii.

Fecior (sau **fiu, copil, pui,** rar**, fată**) **de lele** (Pop.) = Bastard; (pex.) Șmecher, şiret, coţcar; ticălos:

Trei voinici feciori de lele tăbărât-au pe-nserate; / Dairaua cu cimpoiul şi ghitara tac speriate. (ȘT. O. IOSIF)

M-ai mâncat friptă ! fecior de lele ce mi-ai fost. (P. ISPIRESCU)

În pădurea de la Strungă / Sunt de cei cu puşca lungă ... / Feciori de lele nebună! (VASILE ALECSANDRI)

LEMN

A ajunge pe drumuri sau **la** (ori **în**) **sapă de lemn** ori (reg.) **la lulele** sau **la mucuri de ţigări.** v. **ajunge.**

A dormi de poţi tăia lemne pe el = Se spune despre cineva care doarme foarte adânc:

Când se întoarce beat, mă-njură şi se culcă şi doarme dus de poţi tăia lemne pe el. (I. L. CARAGIALE)

Ăsta ar fi neajunsul cu două femei, că te înghesuie, mai ales cum dorm Doina şi Lenţi ca moarte, de poţi să tai lemne pe ele... (RADU ALDULESCU)

A dormi lemn (sau **ca lemnul**) = A dormi profund:

Ei vorbeau tare, căci el dormea ca lemnul şi sforăia.

A fi de lemn (sau **ca lemnul**) = A nu simţi nimic. (Fig.) A fi insensibil la ceva. A rămâne imobil:

– Da tat'tu de ce doarme, măi? Ce, el e de lemn? (PETRU DUMITRIU)

La instrucţie mergea binişor, dar la teorie era ca lemnul. (MIHAIL SADOVEANU)

A fi de lemn (**Tănase**) (D. oameni) = **a)** A fi lipsit de energie, de iniţiativă:

Nemţii îi persecută, îi batjocoresc pe coreligionarii lor şi ei de lemn Tănase, nu le pasă, se fac că plouă şi cumpără mărfuri germane şi se înghesuie la filmele nemţeşti. (N. STEINHARDT)

b) A fi prost:

Poţi să-mi zâmbeşti, iar când cineva mă salută, nu stai de lemn Tănase. Răspunzi şi tu! (GH. JURGEA-NEGRILEȘTI)

A fi lemn = A fi foarte beat:

Nu se puteau înţelege cu el în niciun chip, căci era lemn de atâta băutură.

A încurca lemnele degeaba = A nu face nimic:

El nu ne ajuta cu ceva, mai mult încurca lemnele degeaba.

A îngheţa lemn = A îngheţa foarte tare:

E îngheţată lemn. Nici nu poate vorbi. (PAUL BUJOR)

A o pune de mămăligă cu lemne verzi = A acţiona ineficient:

– E cât ai fierbe o mămăligă cu lemne verzi. – Ba cât ar mătura casa o femeie leneşă, zise altul mai bătrân. (SOFIA NĂDEJDE)

A porni (sau **a începe**) **de la lingură** (**de lemn**). v. **lingură.**

A rămâne (**de**) **lemn** (sau **ca de lemn**) = A rămâne nemişcat din cauza surprizei, a unei emoţii puternice etc. A încremeni, a înlemni:

Când a auzit una ca asta, femeia a rămas lemn.

A se face de lemn = A înţepeni (din cauza frigului, a băuturii excesive etc.):

Şi au băut cu toţii până ce li s-au făcut fălcile de lemn. (MIHAIL SADOVEANU)

A sta (sau **a şedea**) **ca găina** (sau **curca**) **în lemne** (Mol.; d. oameni) = A fi posac; a fi tăcut:

Te uiţi aşa, ca găina în lemne şi te gândeşti la lucruri sfinte, până te ştergi pe la ochi. (MIRCEA DANELIUC)

A sta de lemn (**Tănase**) = A sta degeaba:

Dar mai pune şi tu mâna pe o valiză, mon chou, ce stai aşa, de lemn-tănase? (ION VINEA)

A tăcea lemn = A nu scoate nicio vorbă:

De ruşine, ea tăcea lemn şi privea în tavan.

Crapă lemnele (sau **pietrele**) **de ger** sau **e un ger de crapă lemnele** (ori **pietrele**)**.** v. **crăpa.**

LENE

A-i fi lene = A se complăcea în inactivitate:

Îmblă parcă amintindu-şi vreun cântec, alintată, / Pare că i-ar fi tot lene. (MIHAI EMINESCU)

Eu... eram după gard, că mi-a fost lene să mă duc în poiană. (PETRU DUMITRIU)

A-i pica lene (Reg.) = A-şi pierde vigoarea:

Lui i-a picat lene şi nu mai era în stare să facă mare lucru.

Nu ţi-e lene? (Fam.) = Nu ţi-e ruşine?:

Nu ţi-e lene să spui asemenea gogomănii?

LEPĂDA

A (**nu**) **se lepăda de Hristos** (Rel.) = A (nu) renunţa la credinţa sa:

Căci înainte de a se lepăda de Hristos, Petru se lepădase de sine. Aceasta şi este drama lui adevărată. (LUCIAN RAICU)

N-a să treacă mult, şi vă veţi lepăda şi de Hristos, căci sunteţi în stare a face orice! (C. NEGRUZZI)

A (**nu**) **se lepăda de Satana** sau **dracul, diavolul, Ucigă-l toaca** (ori **crucea**) = A (nu) se alunga de la sine orice ispită, orice gând sau fapt rău:

Toţi boierii începură a-şi scutura hainele şi a se lepăda ca de satana de o astfel de năpaste […] (P. ISPIRESCU)

A (**se**) **lepăda** (**de**) **lege**(**a**) (**lui Hristos** sau **mea, ta** etc. ori **creştinească**) = A trece de la religia creştină la o altă religie:

[...] *s-a început împotriva lor* [creştinilor] *o prigoană cumplită şi unii au fost ucişi, iar alţii s-au lepădat de legea creştină ori s-au risipit în toate părţile.* (NICOLAE MILESCU SPĂTARU)

Domnul să fie pe veci domn, şi urmaşii săi, încât neamul lui să nu iasă din domnie, atâta vreme cât nu s-o haini [a pribegi; (pex.) a se înstrăina] *şi nu-şi vor lepăda legea.* (ION NECULCE)

A lepăda (**un**) **cuvânt** (**cuiva**) (Înv.) = A da de veste, a anunţa (pe cineva):

Lepădaţi grabnic cuvânt la oameni că avem o primejdie asupra noastră şi să-şi gătească armele. (MIHAIL SADOVEANU)

A lepăda armele = A înceta o luptă. A se preda:

Iar tovarăşii lui Haralambie dintr-odată s-au tras şi s-au risipit de lângă el ş-au prins a lepăda armele. (MIHAIL SADOVEANU)

A lepăda potcoavele = A muri:

Dar au şi ei, ca toată lumea, o mână de suflet şi-şi leapădă şi ei potcoavele, cum se zice, după ce au fript în dreapta şi au pârjolit în stânga, adică când vine o sfântă de moarte şi le închide gura. (P. ISPIRESCU)

A lepăda (**pe cineva** sau **ceva**) **ca pe o măsea stricată.** v. **măsea.**

A nu fi de lepădat = A fi vrednic de luat în seamă. A avea preţ, valoare:

Ea îl privi drept în ochi, căci nici el nu era om de lepădat. (DAMIAN STĂNOIU)

Ipate vede că [fata] *nu-i de lepădat.* (ION CREANGĂ)

– Nu, la asta nu m-am gândit, deşi, să fim drepţi, ştiu că nu-s de lepădat; (DUMITRU ALMAŞ)

A nu fi lepădat încă mucii de la nas = A fi încă prea tânăr şi lipsit de experienţă:

Nici nu şi-au şters bine mucii de la nas, şi-i dau zor cu trăitul şi cu muritul ! (ION LĂNCRĂNJAN)

A se lepăda de păcate (sau **a-şi lepăda păcatele**) (Rel.) = A se mântui:

Felicia intrase în baie, pentru a se lepăda de păcatele de peste zi, aşa că m-am cuibărit, ca o cioară plouată, lângă copilul meu […] CĂLIN TORSAN)

A se lepăda de sine (Rel.) = A-şi părăsi condiţia individualistă a vieţii materiale şi a se dedica ascezei. A-şi pierde identitatea individuală, naţională etc.:

Căci însuşi Domnul a zis: „Cel ce voieşte să vină după Mine, să se lepede de sine şi să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie.” (TEODOSIE PARASCHIV)

Căci înainte de a se lepăda de Hristos, Petru se lepădase de sine. Aceasta şi este drama lui adevărată. (LUCIAN RAICU)

A-şi lepăda cojoacele (D. iarnă) = A vremui:

Pesemne baba Dochia nu-şi lepădase toate cojoacele. (ION CREANGĂ)

A-şi lepăda masca = A-şi dezvălui adevăratul caracter. A-şi arăta adevăratul scop:

Când îşi lepăda masca de cuceritor ieften pe care o afişa în lume, rământea un suflet sfios şi delicat care putea inspira o duioşie. (LIVIU REBREANU)

Atunci Iancul lepădă masca, îşi dezveli urâtul caracter. (C. NEGRUZZI)

LER

A-i trece lerul (**cuiva**) = A fi trecut de vârsta tinereţii:

Mi-a trecut leriul degrabă: / Nici la plug şi nici la sapă / Nu m-am dus şi nu mă duc [...] (TUDOR PAMFILE)

Femeii i-a trecut lerul, dar se ţinea încă bine şi nu se da cu una cu două.

LEŞCHED, -Ă

A fi leşched la inimă (Reg.) = A fi flămând:

După atâta drum, el era leşched la inimă şi voia să mănânce.

LEŞIE

A avea (sau **a simţi**) **leşie pe suflet** = A avea o dispoziţie proastă:

Da, mai avusesem, iubisem o femeie aproape din copilărie la o mânăstire la Dej şi de-atunci parcă mă blestemase Dumnezeu, parcă cineva-mi scăldase sufletul în leşie şi nu puteam să mai iubesc pe cineva! (http://www.actualitateairl.com/)

A-i turna cuiva leşie pe inimă (Îvp.) = A supăra pe cineva:

În locul credinţelor tradiţionale, turnaseră pe suflete – leşie! (SĂMĂNĂTORUL, vol. 6-7, 1907)

LEŞINA

A leşina de râs = A râde foarte tare:

Oamenii ce priveau, şi mai ales băieţii leşinau de râs. (ION CREANGĂ)

De mult nu ne-ai spus ceva hazliu. Dac-om leşina de râs, să ştii că ai venit sărac şi vei pleca bogat. (BARBU DELAVRANCEA)

LEU

A face din iepure leu = A da curaj unui fricos:

Şi pare că sus la nuori zboară, / Face dintr-un iepure fricos / Viteaz neînvins şi leu inimos. (ION BUDAI-DELEANU)

A lua partea leului (sau, rar, **a lupului**). v. **parte.**

Leu-paraleu (În basme) = Leu mare şi cu putere extraordinară. (Fig.) Om curajos, viteaz, vajnic:

Atunci numai iaca şi împăratul vine ca un leu-paraleu, să-şi ieie fata. (ION CREANGĂ)

Spune mie, dragul meu, / Cine din miel cu blândeţe te-a făcut leu-paraleu? (VASILE ALECSANDRI)

Dară până una alta ascunde-te, vai de mine! undeva, să nu dea zmeul peste tine în casa lui, că e năbădăios şi se face leu-paraleu. (P. ISPIRESCU)

LEUCAŞ, -Ă

A umbla (sau **a merge**) **leucaş** = A merge legănat:

Moşul umbla leucaş prin curtea casei.

LEUCĂ

A fi drept ca leuca = A fi strâmb, gârbov:

Bunicul lor era acum drept ca leuca.

A fi lovit (sau **bătut, pălit, trăsnit**) **cu leuca** (**în cap**) (D. oameni) = **a)** A fi prostănac:

Mai pe urmă însă îşi găsi ea unul, / Cam lovit cu leuca, făcând pe nebunul. (ANTON PANN)

Bag seama, zice muncitorul, d-ta or eşti lovit cu leuca, or altă treabă n-ai decât să râzi de mine... (I. L. CARAGIALE)

E trăsnit cu leuca, pe legea mea! (VASILE ALECSANDRI)

b) (D. cuvinte, expresii etc.) A fi pus la întâmplare, nepotrivit:

Cuvintele din compunerea lui parcă sunt bătute cu leuca.

c) (D. oameni) A fi beat:

Simion Lungu, beat leucă, rezemat de un colţ de masă, îşi înjura nevasta care stătea lângă el, în picioare, cu un copilaş la ţâţă. (LIVIU REBREANU)

Mi se pare cam trăsnit cu leuca, că-i prea roş la faţă. (VASILE ALECSANDRI)

A vorbi de-a leuca (Mol.) = A vorbi în batjocură:

În cele din urmă, ei şi-au dat seama că ţăranul vorbea de-a leuca.

LEURDĂ

A pieri ca leurda (Îdt.) = A dispărea:

Când nici nu te aşteptai, ea pierea ca leurda.

LIBER, -Ă

A avea mână liberă (sau **câmp liber**) = A dispune în mod absolut de posibilitatea de a face ceva. A avea permisiunea de a face ceva:

Îl mai aşteptau atâtea de făcut, iar el avea să le facă pe toate, pe rând – pentru că avea, în sfârşit, mână liberă. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Primarul îi plăcea, avea mână liberă din partea preşedintelui. – Faci ce vrei, i-a spus, numai să te acoperi. (VIORICA RĂDUȚĂ)

Mareşalul urmărea şi el ieşirea din război, dar avea o concepţie proprie în această privinţă lăsând însă şi opoziţiei câmp liber de acţiune [...] (TRAIAN D. LAZĂR)

A da frâu (sau, rar, **drum**) **liber** = A permite să acţioneze; a favoriza:

Faptul că departamentele nu îşi administrează liber propriul buget a dat frâu liber abuzurilor financiare de tot felul. (VALENTIN MUREȘAN)

M-am învinovăţit că am dat dovadă de nerăbdare, că am dat frâu liber curiozităţii! (GH. VÎRTOSU)

A vorbit fără rezerve, deschis. A dat drum liber sentimentelor sale faţă de guvernul d-lui Tătărescu. (MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU)

A fi (sau **a avea**) **liber** = A se afla în afara obligaţiilor profesionale pe o perioadă de timp. A dispune de timpul propriu:

În ziua aceea de 4 aprilie 1944 eram liber, de abia scăpat din lagăr, mergeam în autobuz spre mânăstirea Polovragi [...] (VALERIU ANANIA)

Dacă avea fereastră, o lua pe bulevard şi se plimba, iar când avea liber mai mult de două ore, se aşeza la una din terasele de pe pietonal [...] (DAN COMAN)

A fi (sau, rar, **a rămâne**) **liber să** ori (**de**) **a…** = A i se permite să… A avea posibilitatea de a…:

Este liber oricine să susţie orce teorie va voi. (TITU MAIORESCU)

Eram liber să spun orice, în funcţie de ceea ce urmăream eu să obţin, şi nu potrivit unei anumite morale. (LEONARD ANCUȚA)

A fi pus pe liber (sau **pe făraş**) (Fam.) = A fi dat afară, a fi concediat:

Bănuiam că jigodiile îl şantajau pe patron; nu m-aş fi mirat să mă anunţe într-o dimineaţă că sunt pus pe liber. (CONSTANTIN ARCU)

Băiatul lui e arhitect, „pus pe liber” fiindcă n-a vrut să lucreze la proiectele unor locuinţe din teritoriile ocupate. (RADU COSAȘU)

Constantin Scripat a fost pus pe făraş de organizaţia municipală a PDL Bacău. (http://www.vremeanoua.ro/)

A vorbi liber = a) A ţine un discurs, o prelegere etc. fără a citi un text:

Adică îşi citea textul, dar – pentru a ne face pe noi să credem că ar vorbi liber – îşi mişca mâinile şi capul ca mimul din Scaunele lui Eugen Ionescu [...] (ILEANA MĂLĂNCIOIU)

b) A spune deschis ceea ce gândeşte. A fi sincer:

Medicul prinde oarecare încredere, simte poate şi nevoia de a se destăinui, de a vorbi liber. (N. STEINHARDT)

Bine măcar că pot vorbi liber, amicul Florinel nu a reuşit să-şi instaleze încă telefon, deci n-o să-i intre nimeni în casă să-i vâre microfoane, pretextând că s-a stricat. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

LIBERTATE

A pune în libertate = A acorda drepturi cetăţeneşti. A elibera din detenţie, captivitate etc.:

El este pus în libertate la 16 noiembrie 1966, în baza deciziei ministrului justiţiei. (VASILE PATULEA)

A-şi lua libertatea să... (sau **de a**) = A-şi permite să …:

Îmi iau libertatea a vă trimite un mic tratat asupra literaturii române. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Deci, îmi voi lua libertatea să abandonez cifra pe care mi-a dat-o d-sa şi să o iau pe aceea care corespunde realităţii [...] (GH. BUZATU)

LIBOV

A fi cu libov (Reg.) = A fi atrăgător:

Ba mai îngăduie, om bun, i-a zis pe neaşteptate şi cu blândeţă uncheşul. Înţeleg că eşti barbat cu libov şi cu inima ca pânea. (MIHAIL SADOVEANU)

LICĂR

A nu vedea nicio licură (Olt.) = A nu putea distinge nimic din cauza întunericului:

Ei orbecăiau prin pădure şi nu vedeau nicio licură.

LICĂRI

A-i licări ochii după ceva (Olt.) = A dori ceva foarte mult:

Băiatului îi licăreau ochii după strugurii gălbui.

LICURICI

A avea licurici la cap (Mun.) = A avea idei neobişnuite. A avea toane:

Nu credeau ce le spunea femeia, căci mulţi săteni ştiau că ea are, uneori, licurici la cap.

A-i scoate cuiva licuricii din cap (Mun.) = A determina pe cineva să devină serios:

Mama i-a spus fetei că dacă nu se astâmpără, îi scoate ea licuricii din cap.

LIHNI

A i se lihni (**cuiva**) **inima** (Pop.) = A i se face cuiva rău (de foame sau) de oboseală. A leşina; a se clătina (din cauza slăbiciunii sau) a unei infirmităţi:

Găteşte-te acuma, omule, că am să te mănânc. Nu mai pot, uite, de foame, sunt lihnit de la inimă. (P. ISPIRESCU)

Aci dacă am ajuns, eram lihniţi de foame, de parcă nu mâncasem cine ştie de când. (*IDEM*)

LIMAN

A ajunge (sau **a ieşi cu bine**) **la** (sau **într-un**) **liman** ori (rar) **a afla** (sau **a atinge**) **limanul** = **a)** A ajunge la ţărm:

Corăbierii au ajuns cu bine la liman.

b) A ieşi dintr-o situaţie dificilă; a-şi realiza scopul propus:

Şi aşa, a zis Dumnezeu să se desfacă sicriul acolo unde era şi să iasă Moartea la liman ca să-şi răzbune şi ea acum pe Ivan. (ION CREANGĂ)

Îl încolţise creditorii, dar până la urmă a ieşit la liman. (G. COȘBUC)

Am răsuflat din rărunchi şi am mulţumit Domnului că am ieşit la liman, cu faţa curată. Însă rupţi de osteneală. (P. ISPIRESCU)

A ajunge la (**un**) **liman** (sau **a ajunge limanul**) = A atinge ţinta dorită, a-şi ajunge scopul:

Dacă ţăranii vor să ajungă la un liman, trebuie să se grăbească... (V. EM. GALAN)

Toţi oamenii care se petrec pe acest pământ... ar fi să ajungă... limanul unei fericiri neclintite. (MIHAIL SADOVEANU)

A duce sau **a scoate la** (**bun**) **liman** sau **a aduce la limanul odihnei** = A salva pe cineva dintr-o situaţie grea:

Mergând corăbioara pe apă, ea se ruga lui Dumnezeu cu zdrobire de rărunchi ca să o scoaţă la liman bun, ca unul ce cunoaşte nevinovăţia ei, şi ca pe una ce nu se ştia la sufletul ei cu nicio prihană. (P. ISPIRESCU)

LIMBAJ

A avea (sau **a găsi**) **un limbaj comun** = A cădea de acord asupra unui subiect:

Ceauşescu vorbea de una, Gorbaciov de alta: nu găseau un limbaj comun. (GH. BUZATU)

O să insişti că farmecul stă în faptul că am dintr-odată un limbaj comun cu toţi cei ca mine. Că ne vom înţelege din priviri. (PAULA SĂCUI)

LIMBĂ

A (**i**) (**se**) **dezlega** (**cuiva**) **limba** sau **a se dezlega la limbă** (ori **a prinde**) **la limbă** sau **a prinde limbă** (Fam.) = A căpăta chef de vorbă:

Ș-apoi, să fi văzut ce vesel era la masă, cum i se dezlega limba după un pahar de Cotnar. (NICOLAE GANE)

Nu e revuluţie, domnule, e reacţiune; ascultă: […] *Reacţiunea a prins iar la limbă.* (I. L. CARAGIALE)

Polcovnicul Ioniţă băuse în sănătatea însurăţeilor un pahar de vin roşu de Dealul Răzvadului şi prinsese la limbă. (ION GHICA)

A (**i**) **se lega** (**cuiva**) **limba** (**în gură**) sau **a-i pieri** (sau **a i se încurca, a-i îngheţa, a i se îngroşa, a i se lua, a i se scurta**) (**cuiva**) **limba** (Pop.) = A nu mai avea curajul să vorbească; a amuţi; a rosti cu greutate cuvintele din cauza unei emoţii, a băuturii etc.:

Lui Homer i s-ar fi încurcat limba, n-ar fi putut finisa un singur hexametru, dacă n-ar fi avut în jur ascultători geniali, care să-l asculte cu gura căscată. (MARIN SORESCU)

Din cauza tulburării i se încurca limba în gură. Iar sentimentul că nu spusese ceea ce

trebuia să spună îi spori neliniştea. (IULIAN CIOCAN)

Femeii i s-a legat limba-n gură şi a plecat în grabă.

A (**nu**) **pune pe limbă** (**ceva**) (Pfm.) = A (nu) gusta din ceva:

Cât despre medicul navei, căpitanul mi-a spus că n-a mai pus alcool pe limbă de douăzeci de ani... (MARCEL SECUI)

[…] *sfinţitul Amfilohie n-a pus pe limba sfinţiei sale un strop de vin.* (MIHAIL SADOVEANU)

A umbla (sau **a alerga, a aştepta, a veni** etc.) **cu limba scoasă** = A alerga sau a umbla, a veni, a aştepta cu mare nerăbdare, agitat:

Câţi sunt cu averi mari, cari aleargă după pensie cu limba scoasă. (VASILE ALECSANDRI)

Toţi alerg cu limba scoasă / După slujbele de stat; / Chiar o boală lipicioasă / De români s-a aninat. (*IDEM*)

Se zicea că umblă cu limba scoasă să se mărite… Dar unde-i fata, tânără ori bătrână, care nu doreşte să se mărite? (LIVIU REBREANU)

– Dar la cumpărat cine te-a chemat? Şi ai umblat cu limba scoasă! sări din nou Toader. (*IDEM*)

A asuda sub limbă. v. **asuda.**

A avea limba ascuţită (sau **a-i umbla limba cu ascuţime**)**.** v. **ascuţit.**

A avea limbă de aur = A avea darul de a vorbi frumos şi elocvent:

Un bun orator are limbă de aur şi cucereşte publicul de la primele fraze.

A avea limba legată (Pfm.) = A refuza să vorbească:

Ce i-aş mai fi răspuns eu la toate lamentările sale dacă n-aş fi avut limba legată! (MIHAI BOBOC)

La crâşmă trebuia să tac, să-mi fie limba legată. (A. MATEEVICI)

A avea limbă lungă sau (**a fi**) **lung de** (ori **la, în**) **limbă** (Pop.) = A fi vorbăreţ. A fi incapabil de a păstra un secret:

Şi au dreptate oamenii cu limbă lungă: un lucru care nu-i bun la ceva nu se ţine pe lângă casă. (MIRCEA OPRIŢĂ)

A avea (sau **a simţi**) **mâncărime** (sau, reg. **mâncărici, mâncătură**) **la** (sau **de**) **limbă** ori **a avea vierme** (sau reg. **gâdilici**) **la limbă** sau **a-l mânca** (ori **a-l arde limba**) sau reg. **a-l frige limba** (ori **la limbă**)**.** v. **mâncărime.**

A avea păr pe limbă (Reg.) = A fi lipsit de educaţie:

Acum ei îl ocoleau de fiecare dată, căci era unul din aceia care avea păr pe limbă şi vorbea urât.

A cădea în limbă (Arg.) = A se îndrăgosti de cineva:

Eram căzut în limbă după o fată care îşi făcuse loc acolo, fără pile, fără bani, fără trafic de influenţe frumoase. (FLORIN IARU)

O faci pe Elvira să creadă că ai căzut în limbă după puştoaică, să te acuze la proces şi acolo, pac, vii cu dovada că fata e fecioară? (EUGEN PATRICHE)

A fi (sau **a avea**) **limba** (**foarte**) **ascuţită** (ori **veninoasă, otrăvită, rea, neagră, de şarpe**) (Pfm.) = A spune vorbe răutăcioase; a fi bârfitor:

Am limbă rea. Le cam potrivesc [poreclele]. (ZAHARIA STANCU)

Avea limba ascuţită şi forfeca pe orice cunoscut cu care ne încrucişam pe stradă, începând de la îmbrăcăminte […] (MARTA PETREU)

Cred că nu l-a chemat, pentru că el stă bine cu exportul, arunc eu la întâmplare, provocând-o astfel să-şi dezlege limba veninoasă! (SILVIU CURTICEANU)

A fi cu două limbi sau **a avea** (**mai**) **multe limbi** (Fam.) = A fi mincinos sau prefăcut; a fi ipocrit:

Viperă cu două limbi! / Astăzi juri şi mâini te schimbi! / Astăzi juri pentr-a-nşela, / Mâine-nşeli pentru-a jura […] (G. COŞBUC)

A fi cu limba fagure de miere = A vorbi excesiv de prietenos şi amabil:

Pentru el [Eminescu] *limba română e ca un fagure de miere, dulce şi străvezie, dar nu răzleţită în lipsă de contururi, ci prinsă în celula regulată a fagurelui.* (TITU MAIORESCU)

A fi iute de limbă (Pfm.) = A vorbi prea repede:

Femeia era iute de limbă şi ei nu mai înţelegeau ce spune.

A fi slobod la limbă (sau **limbă slobodă** ori **a avea limba dezlegată**) (Fam.) = A fi excesiv de sincer şi direct în vorbire. A fi necontrolat în vorbire. A fi incapabil de a păstra un secret:

Seara, după ce Glanetaşu şi Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat şi pe când dăscăliţa făcea planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povesti lui Titu cum stă cu Ana. (LIVIU REBREANU)

Nu fi slobod la gură. Aici nu e cumetrie cu chef şi cu lăutari. (BARBU DELAVRANCEA)

Iar Lupuleţul nostru, cum e slobod la limbă, s-a lăudat la toată lumea. (SÎNZIANA POPESCU)

A înţepa cu limba sau (reg.) **a fi cu** (sau **a avea**) **piper, ţepi pe** sau **aguridă sub limbă** (Fam.) = A fi sau a vorbi ironic sau maliţios; a batjocori:

– Căpitane Gâlcă, râse voievodul, văd că ai femeie isteaţă, fără frică de stăpânii ţării ! Ba chiar şi cu niţel piper pe limbă! (RADU CIOBOTEA)

A lega (sau **a lăsa cuiva**) **pe cineva cu limbă de moarte** (sau **cu jurământ**). v. **moarte.**

A lua limbă (Nob.) = A lua cuvântul, a începe să vorbească:

Cel mai de frunte dintre sfătuitori luă limbă... aducând vorba cam aşa. (BARBU DELAVRANCEA)

A năduşi sub limbă (Reg.) = A obosi:

De atâta muncă, el a năduşit sub limbă şi acum se odihneşte.

A nu avea limbă în gură (sau **de grăit**) (Îvp.) = A nu dori să vorbească:

– De ce nu spui nimic ? N-ai limbă-n gură ? Spune ceva !

A nu vorbi aceeaşi limbă sau **a vorbi două limbi diferite** = A nu avea acelaşi mod de a gândi sau de a simţi:

Mă tem că nu vorbim aceeaşi limbă, efendi [(înv.) titlu onorific dat în Turcia învăţaţilor, funcţionarilor]*, râse Berilă, muşcând dintr-o smochină.* (ADRIAN VOICU)

Nu observi că noi gândim diferit, că încă vorbim două limbi diferite? (VALERIU ANANIA)

A nu-şi băga limba (sau **nasul**) **unde nu-i fierbe oala** (Pop.) = A nu se amesteca într-o problemă care nu-l priveşte:

Trebuie pus la punct, fiindcă îşi bagă nasul unde nu-i fierbe oala. (EMIL IORDACHE)

A prinde (**la**) **limbă** = A căpăta curaj, a începe să vorbească:

Polcovnicul [(înv.) grad militar corespunzător colonelului] *Ioniţă băuse în sănătatea însurăţeilor un pahar de vin roşu de dealul Răzvadului şi prinsese la limbă.* (ION GHICA)

A prinde limbă = A culege informaţii, a spiona, a iscodi:

Le-a dat nemţilor mare dezghin; pe unii i-a tăiat; ş-a prins şi limbă. (MIHAIL SADOVEANU)

Am cercat să m-apropii de lagărul leşesc ca să prind limbă şi să aflu ceva. (VASILE ALECSANDRI)

A scoate (sau **a-i ieşi cuiva**) **limba de-un cot** (Fam.) = A i se tăia respiraţia datorită efortului sau oboselii; a gâfâi, a fi foarte obosit:

Am să te strâng în braţe, până ţi-o ieşi sufletul. – Şi eu pe tine, până ţi-o ieşi limba de-un cot. (VASILE ALECSANDRI)

După fiecare bal du monde, a doua zi, caii doftorilor mondains aleargă până le iese limba de un cot. (I. L. CARAGIALE)

Vezi, că eu nu sunt Dumnezeu, eu te gonesc la pas gimnastic până ţi-o ieşi limba de-un cot! Ai înţeles? (ANTON BACALBAŞA)

A scoate limba (**la cineva**) (Pfm.) = A dispreţui pe cineva; a sfida:

Elia scoate limba la Cara. Nu mă pot abţine să nu râd. N-am mai văzut până acum vreun Erudit care să scoată limba. (VERONICA ROTH)

A scurta (**a tăia** sau **a lega**) **limba cuiva** = A opri (pe cineva) să vorbească:

Cum văz eu, a zis califul [titlu purtat de suveranii musulmani, succesori ai lui Mahomed]*, dumneata ai dori să le mai scurtezi limba acelor bârfitori ?* (I. L. CARAGIALE)

A trage (**pe cineva**) **de limbă** (Fam.) = A pune întrebări multe şi insistente pentru a afla anumite lucruri. A iscodi:

Ai fi vrut să intri în vorbă cu niscai băieţi... să-i tragi de limbă. (ION PAS)

Va trebui să încerce să o tragă de limbă, să afle cât mai multe din secretele acestei perechi ciudate de frate şi soră. (EUGEN PATRICHE)

A vorbi sau (**a grăi**) **în vârful limbii** (sau **în** ori **pe limbă**) sau **a-i fi** (**cuiva**) **limba prinsă** (ori **împiedicată**) (Pfm.) = A fi peltic:

Copilul vorbea în vârful limbii şi cei din jur se amuzau pe seama lui.

A-i merge (**cuiva**) **limba ca o moară stricată** (sau **de vânt**) (Pfm.) = A vorbi repede şi fără întrerupere. A flecări. A pălăvrăgi:

Tocmai el, care toacă mereu ca o moară stricată şi nu ascultă niciodată! (SÎNZIANA POPESCU)

A-i sta (sau **a-i umbla, a-i veni**) (**cuiva**) **pe limbă** (sau **pe vârful limbii**) (**ceva**) = A fi pe punctul de a spune ceva; a nu-şi aminti un lucru bine ştiut:

Lui Bogdan îi sta pe limbă: „N-ar fi rău”! – dar s-a abţinut. (CONSTANTIN BANU)

– Da-n obraz tot d-aia te vopseşti? Îi sta ei pe limbă s-o-ntrebe. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

A-l trece (**pe cineva**) **apa sub limbă** (Reg.) = A-i fi foarte frig:

Omul tremura de câteva ceasuri afară, de l-a trecut apa sub limbă.

A-şi bate limba (**-n gură de pomană**) sau **a-şi toci limba** (Pfm.) = A vorbi mult şi neîntrerupt, fără a fi luat în seamă:

Ni s-a tocit limba de atâta savantlâc ideatico-verbal – cam asta vrea să ne sugereze Sorescu. (IAŞUL LITERAR, vol. 21, 1970)

A-şi bate limba-n gură ca calicii la pomană (Reg.) = A vorbi repede şi prost:

Atuncea să vezi cum prinde mutul limbă, de parcă i se bat calicii la gură ca la pomană. (MIHAIL SADOVEANU)

A-şi înghiţi limba (Fam.) = **a)** A mânca cu mare poftă:

Mânca cu atâta pofta, de parcă-şi înghiţea limba.

b) A amuţi de uimire, de emoţie etc. A se abţine de la a spune ceva nepotrivit:

– Ce ai, mă? Ori te-ai ruşinat de mine? Zi cine eşti dacă nu ţi-ai înghiţit limba! (VASILE LUPAŞC)

– Dar vorbeşte, omule, ce, ţi-ai înghiţit limba? a zis Damian Bordea răbdător şi cu naturaleţe, ca şi când ar fi purtat o nevinovată conversaţie, ca între prieteni. (GABRIEL CHIFU)

– Ei! Ai amuţit? Chris rămase în continuare mut. – Ţi-ai înghiţit limba? Te ţii tare! Şi ce-ai făcut cu el? (ALEXANDRU PETRIA)

A-şi muşca limba (sau **buzele**)**.** v. **muşca.**

A-şi pune frâu la limbă (sau **limbii**) ori **a-şi înfrâna** (sau **a struni**) **limba.** v. **frâu.**

A-şi ţine (sau **a băga**) **limba în gură** (Pfm.) = A tăcea*:*

Aşa că ţineţi limba în gură şi nu-i da decât ce ştie, şi asta puţin, cât să uite de mâncare şi să aştepte mai degrabă ziua când n-o să mai aibă nevoie nici de hrană, nici de bucătar. (SIMONA SORA)

Mai bine ţi-ai ţine limba-n coteţ. (DAN LUNGU)

A-şi toarce pe limbă. v. **toarce.**

Cu limbă de moarte = Ca ultimă dorinţă, exprimată pe patul morţii:

Bietu răposatu tată-meu mi-a lăsat cu limbă de moarte că, de-a fi să-mi vând casa vrodată, să-mi păstrez în stăpânire cuiu ist mare din părete. (VASILE ALECSANDRI)

Tată-su cu limbă de moarte îl oprise de-a merge acolo. (ŞEZĂTOAREA, VII)

Inima o are pe limbă sau **ce-i pe inimă aceea-i şi pe limbă** sau **ce are-n suflet are şi pe limbă** (Pop.) = Se spune despre o persoană sinceră şi onestă:

Că-i om de sânge nobil ce-n apă nu se schimbă. / Viteaz! Ce are-n suflet el are şi pe limbă. (VASILE ALECSANDRI)

L-a(**u**) **muşcat albinele** (sau **albina**) **de limbă** (Reg.) = Se spune despre cineva care nu vorbeşte (prea mult):

El tăcea mâlc pe scaun, de parcă l-ar fi muşcat albina de limbă.

Muşcă-ţi limba! = Se spune celui care prezice ceva nedorit:

– Boier Mandache... i-a spus Toader Galan şi l-a cuprins de la picioare un frig; muşcă-ţi limba şi stupeşte-ţi în sân! Puşchia pe limba domniei tale... – Ba pe a domniei tale! s-a mâniat Mandache. (EUSEBIU CAMILAR*)*

Emilian o întrebase totuşi: – Luni începe montajul. Nu cumva să se înţepenească namila când ne-o fi lumea mai dragă ! – Muşcă-ţi limba! – Mi-am muşcat-o! (CONSTANTIN BANU)

Nici limba nu-i asudă (Reg.; irn.) = **a)** Se spune despre cineva care vorbeşte încontinuu:

Vorbeşte mereu şi nici limba nu-i asudă.

b) Se spune despre cineva care nu munceşte cu tragere de inimă:

Dacă ceilalţi se speteau muncind, el umbla de ici-colo şi nici limba nu-i asuda.

Nu i-a (sau **nu v-a** etc.) **tors mama pe limbă** = Se spune despre cineva care vorbeşte cu uşurinţă. Se spune despre cineva care vorbeşte morocănos:

Dar părintelui Duhu nu i-a tors mă-sa pe limbă. (ION CREANGĂ)

Puşchea(**-ţi**) **pe limbă**(**-ţi**) (Pfm.) = Se spune cuiva care vorbeşte despre un lucru neplăcut, pentru ca acesta să nu se îndeplinească:

Adeluţa mea face manevre? Puşche pe limbă-ţi cucoană! (VASILE ALECSANDRI)

Dacă se sparge, puşchea pe limbă, te-ai nenorocit! L-am asigurat că n-o să se spargă şi s-a liniştit. (ŞTEFAN AGOPIAN)

LIMITĂ

A câştiga înainte de limită (Spt.) = A câştiga prin knock-out sau abandonul adversarului, înainte de sfârşitul meciului de box:

A câştigat o mulţime de meciuri înainte de limită. O lovitură norocoasă şi adio titlu de campion. (CLIPA, vol. 10, 2000)

Nici Floyd Mayweather nu a mai încheiat un meci înainte de limită din 2011. (http://www.prosport.ro/)

A trece peste (sau **dincolo**) **de orice limită** (sau **limite**) = A merge dincolo de ceea ce este permis de lege, de morală etc.:

Nu ştiu... uneori am impresia că am trecut dincolo de orice limită fără să ne mai

întrebăm cine ne-a împins în această fundătură […] (BUJOR NEDELCOVICI)

A devenit celebră o cugetare a lui Pascal: „Orice nefericire a oamenilor are o singură cauză, aceea de a nu şti că trebuie ... să se treacă dincolo de orice prag, de orice limită a rezistenţei fizice.” (VIAŢA ROMÂNEASCĂ, vol. 104, 2009)

În limita (sau **în limitele**) **posibilităţilor** = Punct până la care pot ajunge posibilităţile, facultăţile, mijloacele cuiva:

Totodată, unor experienţe cunoscute în străinătate a încercat, în limita posibilităţilor sale, să le dea o concretizare în ţară. (SABINA CANTACUZINO)

Mă voi opri deci la câteva din notele ce separă prostia de inteligenţă pentru a încerca să conturez, în limitele posibilităţilor de aici (şi de acum!), chipul său, să încerc să-l aproximez măcar. (LIVIU ANTONESEI)

LIMPEZI

A se limpezi la minte (Pfm.) = A se calma. A-şi reveni dintr-o stare confuză:

[…] *după peripeţiile anului 1934 şi după ce el însuşi s-a limpezit la minte*, *presupun că şi l-a distrus singur, din neplăcere faţă de propriul său trecut.* (MARTA PETREU)

LINGE

A linge în bot pe cineva = A linguşi:

Lui îi plăcea să-l lingă-n bot pe noul director.

A linge melesteul (Reg.) = A fi foarte sărac:

Familia lor a lins melesteul toată viaţa şi a avut numai datorii.

A linge mâna (sau **mâinile, laba**) **cuiva** (Pop.) = A manifesta servilism faţă de cineva, sărutându-i, insistent, mâna:

Moţoc îi sărută mâna, asemenea cânelui care, în loc să muşce, linge mâna care-l bate. (C. NEGRUZZI)

A linge ţărână (sau **lut**) (Îvp.) = A nu avea nicio scăpare:

Înaintea lui vor îngenunchia etiopienii şi vrăjmaşii lui ţărâna vor linge. (BIBLIA)

A linge unde a scuipat (Pop.; dep.) = A-şi schimba în bine atitudinea faţă de ceva blamat înainte; a-şi retrage vorbele (răuvoitoare):

Şi numai ce mi-i învârte el vârtos şi ce mi ţi-i răsuceşte el pe faţă şi pe dos, măi tată, măi, şi numai ce încep dânşii a se milogi şi a linge unde-au scuipat şi a scuipa unde-au lins […] (CEZAR PETRESCU)

Şi-l ţine şi boier Tudor, că e om întreg, nu linge unde a scuipat. (ION LAZU)

A putea linge mac (sau **miere**) **undeva** = A fi un loc foarte curat, datorită hărniciei proprietarului:

La W.C. e atât de sclipitor totul, încât ai putea linge mac de pe jos. Ca să nu mai vorbim de celelalte înlesniri ale civilizaţiei germanice în domeniu […] (MARCEL PETRIŞOR)

Iar la baie, poţi linge mac de pe jos, dacă s-ar pune vreodată problema. (http://atelier.liternet.ro/)

A se linge în bot cu cineva (Pop.) = A se săruta:

El se lingea în bot cu fata vecinului.

A se linge (sau **a se şterge**) **pe bot** (sau **pe gură**, rar, **buze, pe guriţă, pe mâini, pe barbă**). v. **bot.**

A-şi linge degetele (sau **buzele**) ori **a se linge pe degete** (sau **pe buze**) = A trece cu limba peste buze sau degete (spre a lua şi ultimele resturi după ce a mâncat ceva bun sau ca manifestare a unei pofte mari, a unei senzaţii de plăcere etc.):

Atât de mult plăcură acestor fii de împăraţi bucatele, încât îşi lingeau şi degetele când mâncau. (P. ISPIRESCU)

– *N-aibi grijă, duducuţă; cu noi nu moare nimene de foame. Îndată îţi voi face eu o mămăligă, de-ţi vei linge buzele.* (NICOLAE GANE)

Se linse pe buze de dulceaţă. (I. POP-RETEGANUL)

La masă de-l pofteşte, el degetele-şi linge. (C. NEGRUZZI)

LINGURĂ

A avea bani sau **a se culca pe bani, a mânca banii cu lingura, a se juca cu banii, a fi doldora** (sau **plin**) **de bani.** v. **ban.**

A porni (sau **a începe**) **de la lingură** (**de lemn**) (D. tinerii căsătoriţi) = A porni în viaţă fără avere:

[...] *flăcău chipeş, să renunţe la patul cu baldachin şi la dolarii de pe noptieră, să rămână de dârvală şi să înceapă totul de la lingură?* (IULIAN CIOCAN)

Toţi am început de la lingură de lemn şi sare. Este o didactică pe care adulţii o invocă ori de câte ori novicii sunt pe cale de a-şi întemeia o familie. (http://ziarullumina.ro/)

A se lăsa de lingură (Pop.) = A muri:

Atunci neică te-oi lăsa / Când oi lăsa lingura / Când oi lăsa post de pâne / Atunci te-oi lăsa pe tine. (MARTA ALUPULUI RUS)

A sorbi (**pe cineva**) **cu lingura** (sau **ca dintr-o lingură**) ori **a sorbi** (**pe cineva**) (sau **a înghiţi**) **într-o lingură de apă** (sau **de sorbitură**). v. **sorbi.**

A-i atârna cuiva lingura (sau **lingurile**) **de gât.** v. **atârna.**

A-şi amesteca (sau **a-şi băga, a-şi pune**) **lingura unde nu-i fierbe oala** (Pop.) = A interveni în treburile altora:

Că / Nepoftitul scaun n-are. / Unde nu-ţi fierbe oala, nu-ţi băga lingura. / Nu te amesteca ca mărarul în toate bucatele. (ANTON PANN)

[...] *dar şi-aduse aminte de sfatul căpitanului: Nu-ţi băga lingura unde nu-ţi fierbe oala.* (V. A. URECHIA)

Dai cu baniţa şi scoţi cu lingura (Pop.) = Se spune atunci când se dau cu împrumut bani mulţi şi se iau înapoi câte puţini:

Decât să-ţi dau acum banii cu baniţa şi apoi să-i scot cu lingura, mai bine nu-ţi dau nimic.

LINGUROI

A fi sub linguroi (Pop.; d. bărbaţi) = A se supune autorităţii nevestei; a fi sub papuc:

El nu mai avea cuvânt în casă, căci era sub linguroiul nevestei.

A mânca banii (sau **averea, paralele**) **cu linguroiul** (Pop.) = A cheltui fără măsură:

Când stai la Paris... mănânci paralele cu linguroiul. (CEZAR PETRESCU)

LINIE

A fi (**a se menţine** sau **a aduce**) **pe linia de plutire** = A (se) situa la limita normalităţii, a acceptabilului etc.:

Mai poate fi România adusă pe linia de plutire? (CRISTINA NEMEROVSCHI)

Iată, probabil, una din sursele forţei ei, ale voinţei ei de a se menţine pe linia de plutire [...] (AURA CHRISTI)

Dezarmat, el nu mai găsi destule resurse sufleteşti pentru a se menţine pe linia de plutire şi se afundă [...] (AL. ZUB)

A sta (**drept**) **la linie** (D. cumpănă) = A se echilibra:

Atunci ce-i veni împăratului, se sui şi el deasupra banilor, cam cu necaz, şi o dată braţul cu talerul în care era puşi banii se lăsă în jos şi stătu drept la linie, tocmai pe tocmai cu cela în care era petecul de mătase, veni adecă la cumpănă dreaptă. (P. ISPIRESCU)

A trece (sau **a depăşi**) **linia** = A exagera:

Ei şi-au dat seama că vorbitorul cam depăşise linia, dar nu l-au întrerupt.

LINIŞTI

A (**se**) **linişti spiritele** (D. grupuri sociale, opinia publică etc.) = A (se) calma. (D. stări conflictuale) A (se) atenua:

În foarte scurtă vreme s-a instaurat o nouă atmosferă, care a liniştit spiritele şi a

ajutat la stingerea adversităţilor care mocneau. (ION IOANID)

Şedinţa Comitetului Coordonator a avut momentele ei dificile. Dar cred că s-au liniştit spiritele. (ION RAŢIU)

A(-şi) linişti conştiinţa = A face să înceteze o stare de neîmpăcare cu sine, prin ignorarea remuşcărilor:

Am pierdut – fizic şi psihic – natura pentru a o supune, acum o recuperăm moral şi homeopatic pentru a ne linişti conştiinţa [...] (VINTILĂ MIHĂILESCU)

Şi tocmai fiindcă miza este atât de mare, fiindcă incertitudinea este atât de insuportabilă, şi tentaţia de a scăpa rapid din situaţie şi de a ne linişti conştiinţa este pe măsură. (CAIUS DOBRESCU)

LINIŞTIT, -Ă

(**Să**) **fii** (sau **stai**) **liniştit** = Fii fără grijă:

– Te-ai speriat? Fii liniştit, puişor! Fii liniştit! Aici ne purtăm frumos cu oamenii cinstiţi. (BUJOR NEDELCOVICI)

– Măi băiatule, stai liniştit, dragă, acolo, să nu-ţi fie frică, că nu-mi iau familia şi să plec, zice, fii liniştit, stai liniştit! (SMARANDA VULTUR)

A rămâne liniştit din partea cuiva = A nu avea necazuri, probleme cu cineva:

Din partea mea poţi să rămâi liniştit, nu vor fi probleme.

A răsufla (sau **a respira**) **liniştit** = A scăpa de o grijă, de un necaz. A simţi o uşurare sufletească:

Văzând obrajii lui Ivan, literalmente sfâşiaţi de pumnalele de sare şi vânt şi sudoare şi disperare ale efortului, am răsuflat liniştit. (GH. TOMOZEI)

Am respirat liniştit în curte, unde albine şi viespi se adunau lângă mausoleu, chemate de florile umede. (MIRCEA ELIADE)

A sta sau **a şedea liniştit** = A nu se agita, nu se alarma; a nu se sinchisi:

A desfăcut ziarul, a comandat o bere şi am sperat că o să pot sta liniştit să-mi beau cafeaua în pace. (BUJOR NEDELCOVICI)

[...] *femeia pregătea mâncarea la foc, copiii zburdau veseli prin casă, iar Niţă şedea liniştit pe laiţă cu luleaua între dinţi.* (NICOLAE GANE)

LINTE

A fi (**în**) **linte** (Reg.; d. porumb) = A fi necopt suficient pentru a fi fiert:

Porumbul nu mai era în linte şi era cum mai bun de fiert.

Până la un bob de linte = Până la ultima posibilitate, până la ultimul ban:

Poruncă dau să se plece toţi vistieriei, plătind rânduielile până la o para şi până la un bob de linte. (MIHAIL SADOVEANU)

Pentru un blid de linte (Pop.) = Pentru un profit nesemnificativ:

Dar nu se va găsi nimeni să nu facă deosebirea cuvenită dintre acest copil de ţăran, pe care-l doare, pe care-l ucide imposibilitatea de a munci pentru ideile lui, şi între fiul necinstit al unui necinstit târgoveţ, care şi-a vândut şi trup, şi suflet pentru un blid murdar de linte [...] (ANTON BACALBAŞA)

LIPCĂ

A rămâne (sau **a sta**) **lipcă** = A fi neclintit. A fi statornic:

Când bunica îi spunea poveşti, copilul rămânea lipcă.

A se ţine lipcă (**de cineva** sau **de ceva**) = A însoţi mereu pe cineva sau ceva, incomodând:

Ne ţinem de mata lipcă. (EUSEBIU CAMILAR)

Când dete însă cu ochii de bourelul cel cu trei stele în frunte, atât el cât şi tovarăşii săi se ţinură lipcă de dânsul, ca să nu-l piardă din vedere [...] (SIMION FLOREA MARIAN)

A sta (sau **a şedea**) **lipcă pe capul cuiva** = A insista mult pe lângă cineva:

În acelaşi registru se înscriu şi fructele sau apa dăruite jurnaliştilor care stau săracii, câtu-i ziulica de mare, lipcă, la poarta sediului său de campanie. (http://www.bzi.ro/)

A sta lipcă, a şedea lipcă, (rar) **a se lipi lipcă** (**undeva, de** sau **lângă cineva**) = A sta mult timp undeva şi cu cineva, incomodând:

[...] *că şezi lipcă unde te duci şi scoţi sufletul din om cu obrăzniciile tale, uşernic ce eşti!* (ION CREANGĂ)

Toader Maftei şi frate-său Mutu stau lipcă lângă stiva lor de peri. (MIHAIL SADOVEANU)

A umbla lipcă după ceva = A dori ceva foarte mult:

Cinsteam pe Moţăt cu bragă, alviţă... lucruri după care el umbla lipcă. (CALISTRAT HOGAŞ)

LIPEALĂ

A-şi face o lipeală (sau **lipeala cu cineva**) = A avea o relaţie de dragoste cu cineva:

Îl cunoşti mai bine ca mine, doar tu mi-ai făcut lipeala... (VARUJAN VOSGANIAN)

Îl ştiu şi colegele ei, a, da' nici nu am făcut prezentările! Tâmpita insistă. Vrea să le facă lipeala ... (SORIN STOICA)

LIPI

A nu se lipi învăţătura (**de cineva**) (Pfm.) = A nu asimila cu uşurinţă cunoştinţe noi; a nu fi atras de învăţătură:

Învăţătura filozofilor nu se lipea de juristul berlinez, ca apa de fulgul lucios al înotătoarelor. (CEZAR PETRESCU)

A nu se putea lipi de cineva (Pop.) = A nu se putea înţelege cu cineva; a nu se putea baza pe sprijinul cuiva:

Împăratul se luase de gânduri cu atâta cheltuială pe condurii fetelor sale şi pentru inima lor de gheaţă, de care nu se putea lipi niciun june din cei ce veniseră în peţit. (P. ISPIRESCU)

De amar de vreme nu se mai putea lipi de ea cu nimic, deşi n-avea alt ginere decât pe el vrăjitoarea aia beţivă. (RADU ALDULESCU)

A se lipi ca scaiul (**de cineva**) = A însoţi permanent, stânjenind pe cineva:

Grasu' ăla mic şi damblagiu s-a lipit azi scai de mine. (BEATRICE OGENOVICI)

A se lipi de inima (sau **de sufletul**) **cuiva** = A(-i) fi drag cuiva:

E condiţia cu care îmi lipesc sufletul de sufletul tău, e condiţia cu care pot uita tot, tot ce-a amărât amorul meu, tot ce-a întunecat viaţa mea, e condiţia renaşterii mele. (MIHAI EMINESCU)

Uitându-mă de colo-colo, la roabele dezbrăcate de vestminte ca să se vază dulceaţa trupurilor şi lipsa cusururilor, zării deodată pe una, de care mi se lipi inima. (TRAIAN FĂGĂRĂŞANU)

A se lipi (**de cineva**) **ca marca de scrisoare** (Fam.) = A se ţine după cineva cu insistenţă fără a se mai putea scăpa uşor de el; a nu lăsa în pace (pe cineva):

Ea era numai zâmbet şi soare, se lipea de mine ca marca de scrisoare, vorba cântecului, şi când să trecem iarăşi la interes, apare ăl bătrân [...] (EUGEN SIMION)

M-am lipit de ea din prima clipă. Sudură. Ca marca de scrisoare. Nu mai vroiam nimic, mâncare, somn, şcoală, lecturi, nimic. Străbăteam în neştire străzile cu ea înaintea ochilor. (CONSTANTIN ERETESCU)

A-şi lipi (sau **a i se lipi**) **inima** (**de** sau **către ceva**) (Pop.) = A fi atras de ceva sau cineva:

[...] *regele a rămas tot german, nu şi-a lipit inima de noi şi n-a vrut să ne cunoască, iar regina ne urăşte de-a binelea.* (IOAN LĂCUSTĂ)

LIPICI

A avea lipici (**la vorbă**) (Îvr.) = A seduce (prin cuvinte):

Oaspeţii nu-şi mai luau ochii de la dânsa şi urechile lor nu mai ascultau alte vorbe, decât vorbele ei, că mult erau cu lipici. (P. ISPIRESCU)

Acum trebuie să spun că Tache nu e un tăntălău de-i spui ceva şi gata, a şi căzut pe spate, numai că indivizii aveau lipici la vorbă,

se pricepeau al naibii să te ducă acolo unde vor [...] (CONSTANTIN MATEESCU)

A avea lipici (Fam.) = A se face agreat de către cei din jur, a intra în graţiile celor din jur:

Auzi d-ta cum sporovăieşte Ilinca Ciupita, şi ea a îmbătrânit fată mare. Se dă ea pe lângă mulţi, şi mulţi se dau pe lângă ea, c-ar avea bune părăluţe. Da' ce face, ce drege, că n-are lipici. (BARBU DELAVRANCEA)

– Am văzut! Ia zi unde le găseşti, să mergem şi noi, poate ne lipim de ceva frumos, văd că în ultima vreme că ai mare lipici la ele. (ADRIAN SERGHE)

A fi cu lipici (Îvr.) = A atrage prin frumuseţe, prin gingăşie:

Brătescu-Voineşti are o nuvelă, „Un regiment de artilerie", unde e vorba de un cârciumar vesel, bun, gospodar, având o soţie cu lipici. (MANUSCRIPTUM, vol. 29, 1998)

A prinde lipici de cineva (Rar) = A se îndrăgosti de cineva:

Când văzu fiul împăratului că zâna lipseşte, atâta îi fu. Căzu la grea boală. Pasămite prinsese lipici. (P. ISPIRESCU)

Ai prins tu lipici de fata asta a Profirii şi ţi-i dragă, ca ochii, te văd eu. (I. MIRONESCU)

A râde cu lipici (Îvr.) = A avea un zâmbet care cucereşte:

Râde cu lipici... povesteşte, ca orice bătrân, lucruri trăite. (DAMIAN STĂNOIU)

Fata era frumoasă şi râdea cu lipici.

A-i fi vorba cu lipici (Îvr.) = A vorbi fermecător, a fi plăcut la vorbă:

Oaspeţii nu-şi mai luau ochii de la dânsa şi urechile lor nu mai ascultau alte vorbe, decât vorbele ei, că mult erau cu lipici. (P. ISPIRESCU)

LIPIT, -Ă

A avea coastele lipite sau **a i se lipi coastele de spinare.** v. **coastă.**

A fi lipit de foame sau **a avea** (ori **a fi cu**) **coastele lipite de foame** (Pfm.) = A fi foarte flămând:

[...] *nu i-ar fi părut mai bine decât când văzu căsuţa aceea, că era şi supărat şi obosit, dar era şi lipit de foame, şi gătase merindea.* (POP.)

A fi sărac (sau, rar**, calic** sau **sărman**) **lipit pământului** (Pop.) = A fi foarte sărac:

– D-apoi m-aţi bătut voi destul, măi creştini, că mă lăsaţi pe drumuri, lipit pământului, om bătrân şi cu trei fete de măritat! făcu colonelul cu amărăciune. (LIVIU REBREANU)

[Popa Bradu] *n-a vrut... să pornească cu mortul până nu i se aduce o trăsură, măcar că neamul mortului era sărac lipit.* (ION PAS)

I s-o scos averea la mezat... o rămas lipită pământului. (VASILE ALECSANDRI)

– Na, Hagiule, cap sec, strigi cât te ia gura, parcă cine ştie ce-ai fi având! Iaca, n-ai, n-ai, n-ai, eşti sărac lipit! (BARBU DELAVRANCEA)

LIPSĂ

A avea (sau **a duce, a simţi,** rar **a trage**) **lipsă de** sau **a simţi** (**a resimţi** ori **a duce**) **lipsa** = A nu avea ceva în cantitate suficientă. A nu avea ceva atunci când este nevoie:

Când vei avea lipsă de mine, numai scutură frâul, că eu voi fi la tine. (I. POP-RETEGANUL)

Avem lipsă de ploi. (VASILE ALECSANDRI)

A face lipsă = A produce o pagubă:

Nici lipsă fă, dar nici prisos! (IENĂCHIŢĂ VĂCĂRESCU)

A fi lipsă de sau **a se simţi lipsa** (**cuiva** sau **a ceva**) = A nu se găsi într-un loc unde ar trebui să se afle:

Şcolile sunt însă pe punctul de a se deschide, dar se simte lipsa atât de învăţători şi profesori, cât şi de manuale didactice. (VADIM GUZUN)

A fi sau (înv.) **a se afla lipsă** (D. persoane) = A nu fi prezent:

Cei doi militari erau lipsă la apelul de seară.

A fi sau **a se afla** ori **a rămâne în lipsă de** = A nu mai avea ceva în cantitate suficientă. A nu mai avea ceva în caz de nevoie:

Ei n-au crezut c-o să rămână vreodată în lipsă de bani.

A fi sau **a se afla, a se găsi în** sau (rar) **cu lipsă** sau **a duce lipsă** ori **lipsuri** = A trăi într-o stare de mare sărăcie:

Acest negoţ nepermis nu l-ar fi exercitat pentru nimic în lume Stamate dacă nu ar fi dus lipsă aproape completă de mijloace, fiind silit chiar să facă armata când era abia în vârstă de un an, numai ca să poată ajuta […] (URMUZ)

Mărturisi că a dus lipsuri grele, n-a avut de coşniţă, dar Bechsteinul nu l-a vândut... (H. PAPADAT-BENGESCU)

A pune (sau **a da**) **lipsă** (D. persoane) = A declara absent:

Pe drum se mai vedea încă câte un flăcău alergând să ajungă mai repede, să nu fie pus lipsă. (MARIN PREDA)

O dată scăpat în Italia, puteam fi dat lipsă la apel. (HORIA SIMA)

A simţi, a resimţi ori **a duce lipsa** (D. persoane) = A-i fi dor de cineva sau de ceva:

Descoperă, gândindu-se la mama sa, că nu prea îi simte lipsa pentru că oricum nu se văzuseră de ceva vreme. (VICTOR TIŢA)

De lipsă = Necesar, indispensabil:

Pământul îi e de lipsă [poporului]. (ALECU RUSSO)

În lipsa (**cuiva**) = Cât timp sau în timp ce cineva lipseşte de undeva (mai ales de acasă):

Are să ne aştepte nepoata Cecilia cu automobilul la gară şi are să ne arate ce-a învăţat dânsa în lipsa noastră. (CEZAR PETRESCU)

Viind şi boierul acasă, întrebă: – Cine a mai fost p-aici în lipsa mea? ce s-a mai petrecut? (P. ISPIRESCU)

Voi priveghea nurorile... şi nu le-oi lăsa nici pas a ieşi din casă în lipsa feciorilor mei. (ION CREANGĂ)

Mai bine lipsă = Mai bine fără...:

– ...Ca să mai am a face iar cu cine ştie ce maţe-pestriţe ca dl Georgescu... mai bine, lipsă! mai bine, sărac şi curat! (I. L. CARAGIALE)

Astfel de prietenii, pentru nepoata mea, mai bine lipsă! (NICOLAE BREBAN)

LIPSI

(**Să**) **lipseşti din ochii mei** (**din faţa mea** sau **dinaintea mea** ori **de aici!**) (Rar) = Dispari din faţa mea!:

Matei, supărat, îl dete afară: – Hai, lipseşti din ochii mei. Baciu se întoarse încet şi puse mâna pe ivor să iasă. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Şi-acum lipseşti din faţa mea, că nu fac taifet [(înv.) taifas] *cu slugile.* (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

A fi lipsit (**de...**) (Pop.) = A fi foarte sărac:

O femeie aşa de lipsită, că nu avea după ce bea apă. (POP.)

A-i lipsi cuiva o doagă sau **a fi** (**cam**) **într-o doagă.** v. **doagă.**

Asta (sau **atâta**) (**îi**) **mai lipseşte** = Se zice în faţa unei perspective neplăcute, adăugată la o neplăcere deja existentă:

Doar asta îi mai lipseşte acum! (AUREL MIHALE)

Dar lui Luca, tocmai asta îi lipseşte: arta de a compune. (PAUL GEORGESCU)

– Îndrăzneşti, ciocoiule, să-mi vorbeşti aşa? Nu ştii că am putere să te spânzur? – Ba ştiu, atât ne mai lipseşte, să ne iei şi viaţa. (DIMITRIE PAPAZOGLU)

Puţin sau, rar, **nu mult** sau **un fir de păr lipseşte** sau **a lipsit** (**ca**) **să** sau **că** ori **de** = Ar mai fi trebuit îndeplinite foarte puţine condiţii pentru ca o acţiune sau o stare să fie posibile:

Ridicase securea să-l lovească; un fir de păr a lipsit că nu i-a despicat tidva. (I. MIRONESCU)

Îl socotiră nebun şi puţin a lipsit să-l închidă. (C. NEGRUZZI)

LIRU

A lua (pe cineva) cu liru-liru = A trata pe cineva cu amabilitate (nesinceră); a flata, a înşela, a seduce:

[...] *îl luase cu liru-liru, cu doremifa, mă rog, nu vroia să repete toate osanalele, repetă-le!, „că sunt mare, că poate el m-a făcut mare când m-a dat cu capul de pereţi"*[...] (RADU COSAȘU)

Luaţi-i şi voi cu binişoru, cu lugu-lugu, liru-liru. (http://www.jupanu.ro/)

Liru-liru-crocodilu' (Arg.; gmţ.) = **a)** Tentativă de seducere (a cuiva):

[...] *a încercat şi el sărăcuţu' să-ţi intre pe sub fustă, întâi cu liru liru crocodilu' şi când a realizat că nu-i iese nimic la afacerea asta, s-a supărat ca văcarul pe sat.* (http://www.kudika.ro/)

b) Vorbărie multă şi fără rost:

Liru-liru-crocodilu... Chestii-trestii-manevre... Pe şleau, gargară de muiere. (DAN LUNGU)

[...] *aşa că o las baltă cu scrisul, nu vreau să plictisesc pe nimeni scriind vrute şi nevrute, că o fi, că o păţi, bla, bla, bla, liru, liru crocodilu.* (https://gradinavisata.wordpress.com/)

LIŞIŢĂ

A fi lişiţă de foame (Reg.) = A fi foarte flămând:

Nu numai că băieţii erau osteniţi, dar, pe deasupra, erau lişiţă de foame şi abia mergeau.

LITERATURĂ

A face literatură (Prt.) = A ocoli esenţialul unei probleme prin artificii de exprimare:

– Spune, frate, nu mai face literatură! îl întrerupse enervat secretarul. – Ei bine, guvernul e căzut! zise reporterul, păstrând mereu un accent de durere în glas. (LIVIU REBREANU)

LITERĂ

A fi (a deveni, a rămâne etc.) literă moartă (D. un tratat, o lege etc.) = A nu se mai aplica:

Convenţia nu trebuie să rămâie literă moartă şi orice trecere peste ea trebuie respinsă în orice moment. (MIHAI EMINESCU)

Astfel multe legi rămân literă moartă. De asemenea se constată că multe legi se fac stând cu faţa către infractori nu către cei care apără legea. (LAZĂR PLĂCINTĂ)

A fi (sau **a rămâne**) **scris cu litere de aur** (sau **neşterse**) = A fi demn de a fi păstrat în memoria colectivă:

– Seara asta va fi înscrisă cu litere de aur în analele României! (LIVIU REBREANU)

În cartea cea mare a vieţii stă scris cu litere de aur că binefăcători ne sunt nu cei ce ne iubesc, ci cei ce ne fac să-i iubim [...] (IOAN SLAVICI)

Numele marelui domn al Moldovei e scris cu litere de aur pe pagina istoriei Basarabiei. (GH. BUZATU)

A fi (sau **a rămâne**) **scris cu litere de foc** = A fi consemnat într-o manieră pregnantă, impresionantă etc.:

Uluit că cineva i se adresează ca unui om liber, Vindicius îşi întreabă ciudatul interlocutor dacă îi cunoaşte destinul în care ar fi scris cu litere de foc ce se va întâmpla cu el. (ALEXANDRA CIOCÂRLIE)

A fost spusă [expresia preferată] *prima dată de un scriitor obscur de la început de mileniu şi de atunci mi-a rămas întipărită în memorie cu litere de foc.* (DAN-MARIUS SABĂU)

A fi scris cu litere de sânge = A fi marcat printr-o serie de crime:

În toate părţile unde vor alerga ochii, ei vor vedea adevărul scris cu litere de sânge, şi acest adevăr este că Ţările Româneşti au fost, în vechime cât şi în veacurile de mijloc, pragul templului civilizaţiei, şi că poporul român s-a ţinut totdeauna cu tărie în poziţia sa de santinelă a acestui templu. (VASILE ALECSANDRI)

Literă cu literă = În întregime, până în cele mai mici amănunte, din fir în păr, întocmai, aidoma:

Totul se îndeplinise literă cu literă, cum au prevăzut planurile încă tuturor tăinuite. (CEZAR PETRESCU)

LITURGHIE

A da (**o**) **liturghie** = A plăti preotului o sumă de bani, pentru a pomeni numele rudelor sau celor apropiaţi, în viaţă sau decedaţi, cu prilejul oficierii liturghiei:

Pe la schituri, sehăstrii / A dat multe liturghii. (C. NEGRUZZI)

A face (sau **a fi**) **liturghie cu bragă** (Înv.) = (A face un lucru sau) a fi superficial, contrar regulilor stabilite:

Se poate mitropolitul sau episcopul să nu sară în sus când un „adevărat ortodox" îi spune cu lacrimi de mâhnită evlavie că popa din mahalaua cutare umblă beat şi face liturghia cu bragă? (I. L. CARAGIALE)

Liturghie cu bragă! Poftim, n-ai decât să faci dumneata pe popa. Tot vorbeşti pe nas. (VIAŢA ROMÂNEASCĂ, vol. 24, 1971)

LOBODĂ

A se plimba (sau **a umbla**) **ca vodă prin** (sau **în**) **lobodă** (Pfm.) = A umbla fără griji (dându-şi importanţă):

– Ce te primbli aşa ca vodă prin lobodă? îmi zise Mihăiţă, ieşindu-mi fără veste înainte la o cotitură de uliţă. (NICOLAE GANE)

Mă plimb prin bibliotecă ca vodă prin lobodă, dacă vreau pot să îmi pun o păturică pe jos, să pregătesc o cafea şi să-mi fac de cap cu orice carte. (CRISTINA FRÎNCU)

LOC

A (**nu**) **fi la locul lui** = (A fi) aşa cum se cuvine, unde se cuvine (să stea); cu rost, cu chibzuială, potrivit:

Când da câte-o vorbă dintr-însul, vorba era vorbă, la locul ei. (ION CREANGĂ)

Ca tot ce nu e la locu-i, va cădea trufia lor. (GR. ALEXANDRESCU)

Vorbeşte... la locu lui. (ŞEZĂTOAREA, II)

A (**nu**) **fi locul** = A (nu) fi cazul, a (nu) fi nimerit, a (nu) fi potrivit cu împrejurarea:

Nu era locul să vorbim acolo, în capul scărilor. (CEZAR PETRESCU)

Nu aci este locul să judecăm dacă aceasta [libertatea presei] *spre folosul sau paguba publicului românesc a fost.* (I. L. CARAGIALE)

A avea loc (D. un eveniment) = A se întâmpla, a se petrece, a se produce:

În acelea vremi a avut loc întâmplarea. (I. POP-RETEGANUL)

Acţiunea a avut loc în Basarabia, imediat după Primul Război Mondial. (ION D. VULCĂNESCU)

A bate (**pasul**) sau (**a sta**) **pe loc.** v. **bate.**

A da loc la... = A avea drept urmare; a determina, provoca:

În Austria, în Rusia, aplicarea legii rurale a dat loc la mii de acte de crude represalii. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Bănuielile unora au dat loc la o polemică ce a degenerat în pamflet şi profesorul Ion Cantacuzino, preşedintele juriului, a fost atacat de către un sculptor indignat […] (KRIKOR H. ZAMBACCIAN)

A face la loc (Fam.) = A reface:

Fiind zidar face zidul la loc şi pleacă liniştit ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic rău. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Ce să te-apuci să dai la zăpadă, trebuie să fii nebun, peste noapte se face la loc. (MIRCEA DANELIUC)

A face loc = A se da la o parte pentru a permite trecerea cuiva sau a ceva:

Face-ţi-mi loc, striga el, să aud ce nu e crezut. (POP.)

Zâmbind fericită, cu ochii febrili, îi făcu loc doctorului pe pat. (JEAN BART)

Îi făcu loc pe poartă. (I. M. BUJOR)

A fi (sau **a avea**) **loc** = A se putea, a încăpea:

În lumea de mizerii şi lacrimi nu e loc / Pentru atâta milă şi pentru-atât noroc... (MIHAI EMINESCU)

A fi de loc (sau **de locul lui** ori **ei**) **din...** = A fi originar din...:

Ea-i de loc din părţile deschise de la Prut şi-acolo lumea-i altfel, între holde şi-n soare. (MIHAIL SADOVEANU)

Noi suntem de loc din Bucureşti. (M. SEVASTOS)

Numai armăsari şi iepe sunt primiţi să alerge; cai nu, şi nu de alt soi decât de loc. (C. NEGRUZZI)

A încurca locul (sau **lumea, zilele** etc.) = A stânjeni activitatea celor prezenţi. A nu fi de niciun folos:

– D-apoi de ce mi l-a dat tata de-acasă? numai de vrednicia lui, zise Spânul; căci altfel nu-l mai luam după mine, ca să-mi încurce zilele. (ION CREANGĂ)

Se vede lucru că nici tu nu eşti de împărat, nici împărăţia pentru tine; şi decât să încurci numai aşa lumea, mai bine să şezi departe, cum zici, căci, mila Domnului: „Lac de-ar fi, broaşte sunt destule”. (*IDEM*)

A lua loc = A se aşeza:

Vă rog să luaţi loc. Domnul secretar trebuie să vină numaidecât. (LUCIA DEMETRIUS)

A merge (**a se deplasa, a se duce** etc.) **la faţa locului** = A se deplasa acolo unde s-a întâmplat ceva, pentru a face cercetări:

Judecătorul sau judecătorii cari vor merge la faţa locului vor fi în drept a asculta, în modul prescris de secţiunile precedenţi martorii sau esperţii. (VASILE BOERESCU)

(Irn.) *Cocostârci, pe catalige, / Vin la faţa locului.* (G. TOPÂRCEANU)

Comisia a plecat la faţa locului pentru a ancheta incidentul.

A muta din loc = A duce în altă parte:

Furnica nu răstoarnă muntele, dar îl poate muta din loc: încet însă, încet, bucăţică după bucăţică. (IOAN SLAVICI)

A trecut anotimpul revoltei care muta din loc ziduri. (AURA CHRISTI)

A nu (**mai**) **avea loc de cineva** (Pfm.) = A fi incomodat de cineva. A se lega mereu de cineva, provocându-i necazuri, neajunsuri:

[...] *l-am întrebat: „Dar cine îl ameninţa pe Beniamin, cine avea ceva de împărţit cu el şi nu avea loc de frate-miu?”* (EUGEN URICARIU)

A nu avea capul la loc (Îvp.) = A fi zăpăcit:

Nu aveam încredere în el, căci nu avea capul la loc şi mereu încurca lucrurile.

A nu putea sta locului (sau **la un loc, pe loc**) (Fam.) = A alerga încoace şi încolo:

Începu să se plimbe cu paşi mari prin cameră; nu putea sta locului; cum ajunsese în starea asta? (MUGUR BURCESCU)

A nu-l prinde locul (sau **starea**) **pe cineva** (Îvp.) = A nu avea astâmpăr:

Troian iute s-a întors / Şi din grajd pe loc a scos / Un alt cal mai năzdrăvan, / Cum îi place lui Troian, / Negru ca corbul, / Iute ca focul, / De nu-l prinde locul. (VASILE ALECSANDRI)

A nu-l prinde vremea în loc (Rar) = A fi foarte ocupat:

Tâmplarul avea mult de lucru şi nu-l prindea vremea în loc.

A nu-şi (**mai**) **afla** (sau **găsi**) **locul** sau **a nu-l** (**mai**) **ţine** (sau **încăpea**) (**pe cineva**) **locul** (Pfm.) = A nu mai avea astâmpăr sau odihnă; a fi neliniştit, a fi nerăbdător:

De-amar năvalnic n-o mai ţine locul. (G. COŞBUC)

Grija călătoriei îl pusese într-un neastâmpăr, că nu-şi mai găsea loc, nu se mai gândea ce face. (I. A. BASSARABESCU)

Supărat, nu-şi afla acuma loc. (I. G. SBIERA)

Începu a sălta şi a juca de bucurie, de nu-l mai încăpea locul. (P. ISPIRESCU)

Nu mă ţine locul de bucurie... îmi vine tot să cânt şi să joc. (VASILE ALECSANDRI)

A o lua (sau **a o rupe** ori **a porni**) **din loc** = A pleca de undeva. (Reg.) A începe o activitate:

Simone a clătinat din cap deranjată de întârziere și a luat-o din loc. (DAN DOBOȘ)

Ne-am închinat iar şi am rupt-o din loc. (PETRU POPESCU)

A pune (**pe cineva** sau **ceva**) **la loc sigur** = A pune într-un loc ferit de orice pericol. A ascunde:

Dacă se va întâmpla aşa, tu aşteaptă până ce termină, apoi pune scândurile la loc sigur pentru ca atunci când vin eu, a doua zi, să pot reface şandramaua. (LIVIUS CIOCÂRLIE)

A pune (**pe cineva**) **la locul lui** (Fam.) = A da cuiva o lecţie de bună-cuviinţă:

A trebuit s-o pună la locul ei, ca s-o înveţe minte pentru totdeauna.

A puţi locul (**sub cineva**) (**de lene**) sau **a-i puţi cuiva şi urma** (**de lene**). v. **puţi.**

A se învârti locul (**cu cineva**) (Pfm.) = A avea ameţeli:

De obosită ce era, fata simţea că se învârte locul cu ea.

A se pune în locul cuiva = A se închipui în situaţia cuiva, pentru a-l putea înţelege:

Ei, dar ăsta să mă-nfrunte ?... Pun'te un moment în locul meu! (G. TOPÂRCEANU)

A sta (sau **a se ţine, a rămâne, a încremeni**) **ţintuit locului** = A sta neclintit:

Ar fi stat Făt-Frumos locului, dar scumpă-i era frăţia de cruce, ca oricărui voinic, mai scumpă decât zilele, mai scumpă decât mireasa. (MIHAI EMINESCU)

Iar noi locului ne ţinem, / Cum am fost aşa rămânem. (*IDEM*)

Tătari stând locului / Şi frigând un miel furat. (VASILE ALECSANDRI)

A sta grămadă (sau **roi**) (**la un loc**) (Îvp.) = A se îngrămădi:

Într-un colţ, împrejurul unui mangal, lumea sta grămadă, ascultând cum se cârâiau unul pe altul trei inşi aşezaţi pe o laviţă. (VASILE ALECSANDRI)

De jur împrejurul curţii se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se ţese, de cu primăvară până-n toamnă, tulpina de rochiţa rândunicii. (EM. GÎRLEANU)

A sta la un loc (Pfm.) = A sta cuminte, liniştit:

– Copile, stai la un loc!

A sta la un loc cu cineva (Înv.) = A convieţui:

El a stat la un loc cu Maria, soţia lui credincioasă, mai bine de jumătate de secol.

A sta pe (sau **la, în**) **locul său** (Fam.) = A se găsi la locul obişnuit, stabilit sau destinat; A păstra măsura:

Colegul lui ştia întotdeauna să stea la locul său.

A sta pe loc = A se opri:

Un străin... în calea fetei pe loc stătu. (VASILE ALECSANDRI)

A sta pe loc ca turta-n foc (Reg.) = A sta nemişcat. (Pex.; reg.) A nu acţiona:

Ba stai pe loc ca turta-n foc. (PAUL EVERAC)

A ţine (**ceva**) **pe loc** = A împiedica să se dezvolte:

Nu cred că ar mai putea fi loc şi de teamă acolo şi, în orice situaţie, eu încerc să merg mai departe fără teamă, pentru că frica de orice fel te ţine pe loc, te paralizează. (CRISTINA NEMEROVSCHI)

A ţine la un loc (Îrg.) = A fi uniţi:

Părinţii au reuşit să-i ţină la un loc pe toţi copiii şi să nu se certe niciodată.

A ţine loc de... = A înlocui:

Să privim acum şi la sărăcia iluminată de razele unei lumânări de său [seu] *băgate în gâtul unui clondir ce ţinea loc de sfeşnic.* (MIHAI EMINESCU)

A(-i) sări inima din loc. v. **sări.**

A-i sta mintea în loc. v. **minte.**

A-i veni faţa la loc (Rar) = A-şi recăpăta expresia sau înfăţişarea firească după o emoţie puternică, o boală etc.:

După ce a intrat în casă i-a venit faţa la loc şi a fost mai vorbăreaţă.

A-i veni inima (sau **sufletul**) **la loc** (Fam.) = A-şi reveni dintr-o sperietură, o emoţie etc. A se linişti:

Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului, rămânând uimit de spaimă şi mirare, dar pe urmă, venindu-i inima la loc şi plin de încredere în sine că va izbuti la ceea ce gândea, se înfăţişază înaintea tată-său […] (ION CREANGĂ)

Încă fiind acolo, văzu cum înfloreşte pomul, cum îi cade florile şi cum roadele se arată iarăşi. Atunci îi mai veni inima la loc. (P. ISPIRESCU)

A-i veni mintea (sau **minţile**) **la loc.** v. **minte.**

A-şi afla locul (Pop.) = A se stabili undeva:

Aceştea dară împăraţi cărora papa, cum s-au zis, le-au dat titluşul de a să chiema împăraţi ai Apusului, iară de la Carol cel Mare au început, în Ţara Nemţească i s-au aflat locul de a fi. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

A-şi face loc = A da la o parte pe cineva sau ceva spre a putea trece înainte:

Stroie îşi făcea loc, cu trupul lui mare. (MIHAIL SADOVEANU)

Iar eu, făcându-mi loc printre dame... am alergat la celalalt capăt. (C. NEGRUZZI)

Cum îl rabdă locul? (Pop.) = Se spune despre un om rău:

Rău e şi Lisandru! / Dacă-l are drag / Într-atâta fata – şi el ştie bine – / Cum îl rabdă locul, doamne, cum îi vine / Suflet să mai umble zile supărat […] (G. COȘBUC)

De locul lui (sau **ei**) = Originar:

Malca aşa era numele nurorii lui jupân Ştrul a ieşit afară să-şi vadă harabagiul. Ş-apoi, povestea cântecului; lasă că era de la Piatra de locul ei, dar era şi îmbujorată Malca...din pricina plânsului […] (ION CREANGĂ)

Din loc în loc = a) De colo până colo, încoace şi încolo (fără astâmpăr, fără odihnă):

Umblând din loc în loc, m-am rătăcit. (ION CREANGĂ)

Povestesc... cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc. (AL. ODOBESCU)

b) Din distanţă în distanţă, ici şi colo.

Ia loc! = Şezi!:

– Ai putea să-ţi aduci aminte de vecini. Poftim în casă! Poftim în casă! Ia loc! Gafiţo! Gafiţo! Fa Gafiţo, da' unde eşti? Ia adă dulceaţă şi apă rece, repede. Şi ce vânt te-a adus? (CONSTANTIN STERE)

În loc de... = Arată o înlocuire, o substituire:

O beşică-n loc de sticlă e întinsă-n ferestruie. (MIHAI EMINESCU)

Primăvara cu lăcrămioare / În locul iernii vine zâmbind. (VASILE ALECSANDRI)

În locul fericirii capătă pizmă. (C. NEGRUZZI)

În (sau **peste**) **tot locul** = Pretutindeni:

El în tot locul se întinde. (COSTACHE CONACHI)

La loc comanda (Mil.) = Comandă prin care se revine asupra unui ordin dat anterior:

Exasperat, cu venele umflate la gât, arătă în direcţia de unde venise soldatul insolent, urlând: – La loc comanda soldat!!! (LIVIU BALAC)

La un loc = Laolaltă, împreună:

Pe urmă, ar mai fi de strâns la un loc, / Toate inimile tinere, proaspete, / Și de încins un foc. (DAN DEȘLIU)

Îmblă şi ei mai câte mulţi la un loc. (ION CREANGĂ)

Cânii latră la un loc. (VASILE ALECSANDRI)

Minte de se opresc apele (sau **de stă soarele**) **în loc** (Reg.) = Se zice despre cineva care spune minciuni foarte mari:

Dar nici unul nu putea veni; unul zicea că-i teacă, altul că-i pungă, al treilea că pe dincolo, ştiţi dumneavoastră, cum e omul când îşi pune în cap să nu ajute: minte de stă soarele în loc, iar luna se bagă după nor de ruşine. (I. POP-RETEGANUL)

O palmă de loc = O distanţă mică, o depărtare pe care n-o bagi în seamă:

De la Neamţ la Fălticeni... era pentru noi o palmă de loc. (ION CREANGĂ)

Pe loc repaus (Mil.) = Comandă militară indicând ieşirea din poziţia de nemişcare a soldatului şi adoptarea unei poziţii mai libere, fără a se deplasa din loc:

Pe loc stai! La stânga! Pe loc repaus! Suntem pe o alee în spatele dormitorului. Îl scoate pe răcanul nesincronizat şi vorbăreţ din formaţie […] (ADRIAN BUZ)

Pe loc = **a)** Unde este cineva sau ceva:

Voi, stând aici pe loc, vă găsirăţi rostul. (MIHAI BENIUC)

Să se ducă la părinţi?... Să rămâie pe loc? (ION CREANGĂ)

b) Pe aceeaşi bucată de pământ:

Flăcăii... ţopăie pe loc, ridicând tălpile. (LIVIU REBREANU)

c) (Temporal) Pe dată, îndată, imediat:

– Tocmai visam, rosti el cu oarecare greutate, dar am uitat pe loc. (MIHAIL SADOVEANU)

Muri pe loc. (P. ISPIRESCU)

Pe loc li s-au muiet ciolanele. (ION CREANGĂ)

Pe une(le) locuri = Ici şi colo, pe alocuri:

Omătul se pusese pe une locuri până la brâu. (ION CREANGĂ)

LOCAŞ

A da (**cuiva**) **locaş** (Pop.) = A primi pe cineva în casă. A adăposti, a găzdui:

Sătenii erau primitori şi dădeau locaş multor pelerini.

LOGODIT, -Ă

(**Ca un**) **ţap** (sau, rar, **gâscan, gânsac**) **logodit** (Pop.) = Se spune despre un om mândru şi fudul:

– Ian vezi-l parcă-i un ţap logodit, zicea Mărioara, trăgându-mă de mâneca mantalei. (NICOLAE GANE)

– Şi tu? Ce stai ca un ţap logodit?... Eşti mândru... Ai sabie... Şi ce-ai să faci cu ea? (BARBU DELAVRANCEA)

A-i fi (sau **a umbla cu,** ori **a avea**) **ochii logodiţi** (Reg.) = A fi beat:

Mai ales, ne-a dat limbajul celor făcuţi, adică al oamenilor cărora le place mult pustiul de picuş [băutură alcoolică (în cantitate mică)] *şi sunt cu ochii logodiţi sau tulburaţi de ţucsuială şi cari, până să ajungă să ţie ţapul de coarne deocamdată merg drept ca funia în sac.* (BARBU LĂZĂREANU)

LOGODNĂ

A întoarce logodna. v. **întoarce.**

LOPATĂ

A da la lopată (D. cereale) = A vântura:

[…] *grâul nu se putea înmagazina şi de fapt a fost expus la soare şi dat la lopată timp de 2 zile şi apoi vânturat şi înmagazinat.* (AGRIPA POPESCU)

În curte, înaintea magaziei, se aşternuseră poloage, deasupra cărora un strat de boabe mărunte şi negre ca alicele trebuiau date la lopată. Câteva fete din sat vânturau boabele cu picioarele goale […] (DAN C. MIHĂILESCU)

Sapa şi lopata (Fam.) = Moartea:

Belea, de care nu poate scăpa, fără numai o dată cu viaţa...: sapa şi lopata are să-l scape. (P. ISPIRESCU)

Numai sapa şi lopata gândeam să ne despărţească. (C. NEGRUZZI)

LOVEALĂ

A-i fi (**cuiva ceva**) **la loveală** = A i se potrivi cuiva, ceva:

Apoi tot vorbea drept omul ista, că iată vine la loveală vorba matale cu a lui. (POP.)

Şi, ciudată loveală, nici stăpâna casei nu se mai arăta. (AL. CAZABAN)

LOVI

A fi lovit (sau **bătut, pălit, trăsnit**) **cu leuca** (**în cap**). v. **leucă.**

A lovi (sau **a bate**) **cu pumnul în masă** (Fam.; şfg.) = A-şi manifesta (mânia sau) autoritatea, într-un mod foarte categoric, imperativ; a-şi impune punctul de vedere:

– Cum vine asta? Te primim la noi în casă, te omenim şi, drept mulţumită, mai şi baţi cu pumnul în masă? (MIHAIL SADOVEANU)

Manaru goli trei pahare pe nerăsuflate, cum făcea când era rău întărâtat, şi bătu cu pumnul în masă. – Să ridicăm şedinţa! strigă el sălbatic. (GIB I. MIHĂESCU)

A lovi (sau **a pocni, a plesni**) **pe cineva în pălărie** sau **a-i turti** (**cuiva**) **pălăria.** v. **pălărie.**

A lovi cuiul în cap (Pop.) = A aduce argumentul hotărâtor într-o discuţie:

„Băiatul” a lovit cuiul drept în cap. Dar pentru că problema a fost pusă, şi pentru că noi am socotit necesar să subliniem faptul, tot necesar este, după socotinţa noastră şi să încadrăm – fie şi numai în schiţă cu creionul – problema aceasta. (NAE IONESCU)

A lovi de moarte (Fam.) = A ataca cu forţă:

Indivizii loveau de moarte şi plecau în mare grabă.

A lovi din palme (Fam.) = A bate din palme:

De bucurie, copiii loveau din palme.

A lovi pe cineva guta. v. **gută.**

A lovi sub centură (Fam.) = **a)** (La box) A lovi sub nivelul admis de regulament:

Unui boxer nu i se permit următoarele acţiuni pe durata meciului de box: să lovească adversarul sub centură, să se ţină de adversar, să muşte, să împingă. (http://www.bonusbonusbonus.ro/)

b) (Fig.) A face manevre necinstite în raport cu cineva, a surprinde (pe cineva) printr-o acţiune, faptă necinstită:

Nicio încercare de a trişa, de a lovi sub centură, nicio privire rea, nicio înjurătură, numai răcnete scurte. (C. T. POPESCU)

A se lovi (sau **a se potrivi, a se nimeri**) **ca nuca-n perete** (sau, rar**, în gard**)**.** v. **nucă.**

A se lovi (sau **a** (**se**) **da** ori **a se izbi**) **cu capul de prag** (sau **pragul de sus**) (Fam.) = A dobândi experienţă în urma unor întâmplări nefericite:

Tu eşti un copil de ieri-de-alaltăieri, nu ştii nimic. Ascultă-mă pe mine, că sunt lup bătrân, am dat cu capul de pragul de sus şi am văzut pe cel de jos. (NICOLAE FILIMON)

Îşi zicea că generozităţile acestea sunt ale tinereţii şi că băiatul se va cuminţi când se va izbi el însuşi cu capul de pragul de sus. (LIVIU REBREANU)

Mi-am dat seama că nu e posibil să fie lămurit d-l Chirnoagă şi că trebuie să fie lăsat a se lovi cu capul de pragul de sus. (ŞTEFAN PALAGHIŢA)

A se lovi de (sau **din**) **ani** (**cu cineva**) (Reg.) = A fi de o vârstă cu cineva:

Bunicul şi-a amintit că se lovea de ani cu prietenul său care murise nu de mult.

A-l lovi în ceafă cu un bulgăre de iască sau **l-a lovit cu un bulgăre de iască în spate şi se vaită că-l doare în coastă** (Pfm.) = A spune vorbe nepotrivite:

Farsa lui Hasdeu fu şi ea citită în „Junimea” chiar de Eminescu, care dădu din umeri la terminarea lecturii, cu ... umoristice ca

acestea: Loveşte-mă, lele-n spate cu un bulgăre de iască, / Să ştie toată lumea din Ţara Românească. (G. CĂLINESCU)

A-l lovi în cinste = A umili, a jigni pe cineva:

Numai Dumnezeu să-i dea sănătate şi bine, dar amarnic m-a lovit în avere şi în cinste! (ION CREANGĂ)

A-l lovi unde îl doare (Fam.) = A-i spune cuiva lucruri neplăcute:

Satire de vrei a face, / Trebui să te cumpăneşti; / Ştii că multor nu le place / Unde-i doare să-i loveşti. (G. SION)

LOVIRE

A da lovirea (**cea**) **de moarte** (Pfm.) = A da cuiva lovitura mortală:

L-a ameninţat pe bietul om că nu se lasă până ce nu-i dă lovirea cea de moarte.

LOVIT, **-Ă**

A fi lovit de stârpiciune (Înv.; d. pământ) = A fi steril:

Holda lui frumoasă, ca o mătasă de aur, rămase acum o stârpiciune. Toată se-nchircise, iar dintre paie răsăreau acum spinii scaietului şi firele încurcate ale măzărichii. (MARCEL OLINESCU)

Lovit de dambla (Pop.) = Bolnav de apoplexie. Apopletic, paralizat:

În mintea mea aburită miji frica să nu mă fi lovit damblaua! (MATEIU I. CARAGIALE)

Când află adevărul, căzu jos de supărare şi, izbit de dambla, îşi dete în curând duhul. (AL. MACEDONSKI)

Lovit în inimă = Mâhnit:

Întorcându-şi faţa ca să nu-i vedem frământul, Mama ne spuse: „Tata e bolnav!" M-a lovit cu ascuţiş în inimă. (LUCIAN BLAGA)

Actorul Florin Piersic trece prin momente cumplite după ce a aflat vestea morţii lui Mircea Albulescu. „Sunt foarte îndurerat. Sunt lovit în inimă. (http://www.expresspress.ro/)

Parc-ar fi lovit de prostie (Pfm.) = Se spune despre un om care este cam nebun:

Umbla de colo-colo şi vorbea întruna, de parc-ar fi fost lovită de prostie.

LOVITURĂ

A da (**cuiva**) **o lovitură** = A acţiona în detrimentul cuiva, producându-i o pagubă, o vătămare:

Înseamnă, chibzui Sofia, că spionul dumitale a dat o lovitură straşnică punând mâna pe hârtiile acelea. (LIGIA RUSCU)

A da lovitura sau **a da** (rar, **a face**) **o lovitură.** v. **da.**[2]

A primi o lovitură = A fi supus unei acţiuni care aduce o pagubă, o vătămare:

Niciodată Faranga, în viaţa-i bogată totuşi în evenimente, nu primise o lovitură atât de neaşteptată şi de cruntă. (LIVIU REBREANU)

De când a murit Raluca... eu am căzut tare din ce eram mai înainte. Ce vrai? Aşa lovitură cumplită... (MIHAIL SADOVEANU)

LUA

A (**nu**) **lua** (**ceva** sau **pe cineva**) **în serios** = A (nu) trata un lucru sau pe cineva cu seriozitate:

Cu alte cuvinte, nu s-a luat în serios ca profesionist al artei sale, cum a făcut Rubens. (NICOLAE MANOLESCU)

Pentru bonomul Levente, un personaj comic era cel ce nu trebuie luat în serios sau doar luat în serios ca atare […] (NICOLAE BREBAN)

A (**o**) **lua** (**pe**) **urma cuiva** = A semăna cu cineva; a îmbrăţişa aceeaşi meserie: *Fratele cel mic a luat-o pe urma celorlalţi doi şi s-a făcut tot avocat.*

A (**o**) **lua cu gura înainte** (Pop.) = A răspunde fără a lăsa pe altul să vorbească:

– Ba nu, trăsnit... m-a luat gura înainte... Ah! Chiriţoaie, eşti o zână […] (VASILE ALECSANDRI)

Pe fată a luat-o gura înainte şi a spus tot.

A (**o**) **lua în nas** (sau **a lua peste nas**) (Pop.) = A primi mustrări aspre:

Au luat-o mulţi peste nas, şi nu s-au învăţat minte. (FLORENTIN SMARANDACHE)

A (**o**) **lua la măsea** = A bea peste măsură:

Vorbele dascălului Pandele păreau rostite în vânt, potrivite cu felul său de a fi când o lua la măsea. (ION PAS)

A (**se**) **lua pe** (**lângă**) **cineva cu binele** (rar **bine**)**, cu binişorul** (**cu buna**)**, cu frumosul** sau **încet** (**încetişor** ori **cu încetişorul**) (Pop.) = A proceda cu blândeţe, înţelegere sau bunăvoinţă faţă de cineva supărat sau irascibil:

– Mie oamenii mi se par liniştiţi, zise Titu. Dacă-i iei cu binele, te poţi înţelege cu dânşii. Nu se ştie însă până când [...] (LIVIU REBREANU)

Împărăteasa îl luă cu binişorul şi-l mai domoli olecuţă. (P. ISPIRESCU)

A luat-o cu binişorul. I-a oferit o ţigară şi i-a spus: – Să uităm ce-a fost... (ION VINEA)

[...] *îl sfătuia să se gândească bine unde ar putea fi acele preţioase scule, să o ia cu binişorul şi să scotocească pentru că în casă erau* [...] (EUGEN BARBU)

Deacă voiţi şi vă place / Să vă răspundem cu pace, / O luaţi cu-ncetişorul. (POP.)

A i se lua (sau **a** (**i se**) **ridica**)(**cuiva**) **o piatră** (**de moară**) **de pe inimă** (sau **cuget** ori **suflet** etc.) = A scăpa de o grijă, de o durere, de o suferinţă chinuitoare:

Vestea izgonirii jandarmilor se răspândi repede dintr-un capăt la altul al satului, împrăştiind o bucurie, parcă tuturor li s-ar fi ridicat o piatră de pe inimă. (LIVIU REBREANU)

Se străduise mult să-i intre în voie şi, acum că reuşise întrucâtva, simţea că-şi ia o piatră de pe inimă. (GH. VÎRTOSU)

Ce să spun, mi s-a luat o piatră de pe inimă când am văzut că ginerică nu e negru. (DAN LUNGU)

A i-o lua cuiva înainte (pop. **pe dinainte**) (Fam.) = **a)** A sosi înaintea cuiva:

Ceilalţi colegi i-au luat-o înainte şi fata a plâns că n-a câştigat concursul.

b) A întrece:

Conacul deveni curând un furnicar de bărbaţi, femei, copii, toţi îngrijoraţi să nu le ia alţii înainte la împărţire... (LIVIU REBREANU)

A i-o lua (**cuiva**) (rar **a-l lua pe cineva**) **înainte** (sau **pe dinainte**) = A întrece (pe cineva), a sosi sau a face ceva înaintea altuia:

Cât pe ce, cât pe ce să nu-l ieie carul înainte. (ION CREANGĂ)

Paraschivoiu ne-a luat-o înainte. Nu a mai aşteptat să fie întrebat. (ION IOANID)

A lăsa (**pe cineva**) **în cămaşă** sau **a-i lua** (**cuiva**) **şi cămaşa de pe el.** v. **cămaşă.**

A lua (**Avram**) **cuiva sporul.** v. **spor.**

A lua (**cuiva**) **vorba din gură.** v. **gură.**

A lua (**o lucrare**) **cu ruptu** (Pop.) = A face o lucrare cu bucata: *Ei s-au înţeles să ia lucrarea cu ruptu.*

A lua (**pe cineva** sau **ceva**) **la bani mărunţi** (Fam.) = A examina, a analiza, a discuta amănunţit:

Ne-am dus toţi cei implicaţi în realizarea spectacolului şi am fost luaţi la bani mărunţi text cu text, replică cu replică: „Asta se taie, asta se taie.” (ALEXANDRU ARŞINEL)

Ce-ar fi să-l mai luăm la bani mărunţi!? Mâine Ioane, acum mă gândesc la cum va decurge ancheta mâine, se voia convingător şeful. (MIRCEA CRĂCIUN)

A lua (**pe cineva** sau **ceva**) **la că**(**u**)**tare** sau **la ochi** (Reg.) = A ţine pe cineva sub observaţie, suspectându-l de ceva rău:

Dar, pe el l-au luat la cătare pentru arma aceea care i-au găsit-o. Aşa-i? (DENISA BODEANU)

De atunci m-a luat la ochi şi de atunci până acum m-a considerat un intrus de slabă calitate în lumea literară. (COSMIN PERȚA)

A lua (**pe cineva**) **de departe** (sau **în sus, în jos**) (Reg.) = A începe cu cineva o discuţie pe ocolite, cu scopul de a obţine ceva de la el, de a-i comunica ceva neplăcut etc.:

Maică-sa ştia să-l ia pe copil de departe, cu încetişorul.

A lua (**pe cineva**) **de olac.** v. **olac.**

A lua (**pe cineva**) **în** (**pe**) **gurgui** (Reg.) = A alunga:

Ea s-a supărat pe vecina din deal şi când i-a mai cerut bani a luat-o în gurgui şi n-a mai venit.

A lua (**pe cineva**) **în primire.** v. **primire.**

A lua (**pe cineva**) **la depănat** (sau **la descântat**) = A mustra, a lua din scurt (pe cineva):

De-amu bine că mi-ai spus, las' pe mine, că ţi-l iau eu la depănat! (ION CREANGĂ)

Boierul îţi ieşea în scară, te ducea în odaia de primire, îţi da dulceţi şi cafea, apoi te lua la depănat. (EM. GÎRLEANU)

A lua (**pe cineva**) **la sigur.** v. **sigur.**

A lua (sau **a apuca**) (**pe cineva**) **în unghii** (**în unghie** sau **în colţi şi-n unghii**). v. **unghie.**

A lua (sau **a apuca**) **din** (sau **de**) **scurt pe cineva.** v. **scurt.**

A lua (sau **a bea, a sorbi**) **credinţa.** v. **credinţă.**

A lua (sau **a da**) **în** (sau **la, prin**) **tărbacă.** v. **tărbacă.**

A lua (sau **a da**) **în** (sau **la, prin**) **tărbacă.** v. **tărbacă.**

A lua (sau **a îmbrăca**) **caftanul.** v. **caftan.**

A lua (sau **a prinde**) **foc cu gura** sau **a mânca foc** (**pentru cineva**) = A face tot posibilul, a fi gata la orice sacrificii (în favoarea cuiva). A apăra cu tărie pe cineva:

Noi de copii ne ştim, şi-am fost / Ca fraţii, ba mai bine... / Şi tu cu gura foc prindeai / Să-mi dai ajutorare. (G. COȘBUC)

A lua (sau **a pune**) (**pe cineva**) **în** (sau **la goană**), ori **la** (sau **pe**) **fugă** (sau **la fugărit**). v. **goană.**

A lua act de ceva. v. **act.**

A lua aer. v. **aer.**

A lua altă vorbă (sau **a lua pe cineva înainte**) sau **a schimba** (sau **a-şi întoarce**) **vorba.** v. **vorbă.**

A lua aminte la ceva. v. **aminte.**

A lua apă (D. ambarcaţiuni) = A se umple de apă:

[…] *când s-a trezit mi-a împrumutat barca. Nu era grozavă, lua apă şi n-avea decât o vâslă.* (RĂZVAN PETRESCU)

A lua apă la galoşi (Pop.) = A o păţi:

[…] *eu am luat multă apă la galoşi, tone întregi: am fost radiat din barou şi oprit pentru totdeauna de a mai pleda în faţa vreunei instanţe.* (EMIL BOTTA)

A lua aspectul, înfăţişarea etc. = A se prezenta sub aspectul, înfăţişarea etc. A da impresia. A părea:

Trădarea începută cu atâta fineţe de Duduca şi de Păturică din zi în zi lua aspectul unui amor sentimental. (NICOLAE FILIMON)

Dacă feţele oamenilor ar lua aspectul cărţilor, m-aş simţi confortabil şi le-aş arunca privirea mea. (LUCIA DĂRĂMUȘ)

Printre cei mulţi, timiditatea lua înfăţişarea unei dezaprobări; ceilalţi se simţeau chiar stânjeniţi […] (CEZAR PETRESCU)

A lua biciul (**din cui**) (Pop.) = A ameninţa pe cineva cu pedeapsa:

Şi, în loc să ia biciul din cui să le arate care li-i popa lor, au zis: „De, dragii moşului, aşa o fi. N-om fi ştiind nici româneşte...” […] (MIHAI EMINESCU)

A lua ca din strachină (sau **ca din oală**) (Pfm.) = A face ceva fără nicio dificultate:

Noi am avut declaraţiile toate la zi, la minut, toate informaţiile date la secundă, la amănunt, că ne-au luat ca din oală. (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

Ei erau ca picaţi din lună, nu primiseră niciun ordin, pentru că armistiţiul nu fusese semnat încă de partea sovietică, şi l-au luat ca din oală pe bietul tata, l-au dus din aproape în aproape […] (SANDA BUDIȘ)

A lua ceva asupra sa sau (înv. **spre sine**) (Pfm.) = A-şi asuma o răspundere, obligaţie, o vină etc.:

Deocamdată Vasile Bumbac, un bucovinean mai în vârstă, a luat asupra sa sarcina de preşedinte, iară eu am primit să-i fiu secretar. (IOAN SLAVICI)

Iar acum Dumnezeu dăruiaşte omului mila sa, că au luat spre sine firea lui cea căzută, iar îngerului nu va să-i arate acea milă; şi pentru aceia n-au luat spre sine firea lui, după cum zice fericitul Pavel […] (ANTIM IVIREANUL)

Martorul a luat asupra sa toate acuzele.

A lua ceva de (sau **drept**) **bani buni** (sau **de bună**). v. **bun.**

A lua ceva înapoi (sau **îndărăt**) (Pfm.) = A recupera:

În 1990 însă, când a început să se vorbească despre spargerea ceapeurilor şi despre restabilirea proprietăţii ţărăneşti, toţi cutcanii şi-au luat înapoi ce-au avut. (MARTA PETREU)

[…] *Vasile l-a prădat pe proprietar. A fost prins şi i s-a luat îndărăt banii. – Da' nu i-a luat pe toţi, adaugă filozofic vizitiul.* (EUGEN LOVINESCU)

A lua comanda = A fi numit la conducerea unei unităţi sau acţiuni militare:

Locotenent-colonelul Coco Aslan, ajutorul Comandantului, a luat comanda Divizionului I, în locul căpitanului Moldovanu. (ION PANTAZI)

A lua cu asprime (**în răspăr**) (Pop.) = A trata aspru pe cineva:

– Să mergem repede, în faţa vântului, să-l luăm în răspăr, „să cucerim universul”, cum a spus odată cineva la Vorniceni... (G. IBRĂILEANU)

A jelit-o copilul cât a jelit, până ce l-a luat în răspăr tătâne-său, zicându-i că dacă nu pune osul la treabă, n-o să mai capete de la el nici măcar un boţ de mămăligă. (http://www.anidescoala.ro/)

A lua cu japca. v. **japcă.**

A lua cu mâna (ori **cu căuşul**) **boala** sau **durerea, suferinţa** etc. (Pfm.) = A vindeca repede pe cineva:

Ştiam că şi părintele B. se plângea de slăbăciuni fizice ale inimii. Se vede că i-a luat boala cu mâna acea cucoană! (MIHAI COSTĂCHESCU)

Îi punea acolo nişte iarbă de casă, o varietate care lua cu mâna durerile de pântec. (ANA BARTON)

Mi-ai luat durerea cu mâna. Asta poţi să faci. Poţi să o iei oricui, numai să încerci. (EUGEN URICARU)

Parcă-ţi ia cu mâna aleanul de la inimă. (ŞEZĂTOAREA, III)

A lua cuiva pâinea (sau **pita**) **de la gură** (Pfm.) = A lăsa pe cineva muritor de foame:

– Aoleo, doar n-o să ne iei purcelul, domnule, să-mi rămâie copiii flămânzi, că atâta avem şi-am rupt de la gura noastră să-l cresc, că vite nu putem ţinea dacă nu-i nutreţ şi porumbul… (LIVIU REBREANU)

A lua de suflet. v. **suflet.**

A lua doliu (sau **haine de jale**) (Pop.) = A se îmbrăca în negru:

La moartea Măriei Lecinska, Galia toată luă doliu... Era în asta simbolul mâhnirei adâncî pentru o mamă bună și nefericită. (SĂMĂNĂTORUL, vol. 6-7, 1907)

Femeia îmbracă haina de mireasă la nuntă și haina de jale la bocet. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 86, 1991)

A lua drumul (Fig.; urmat de determinări care arată o orientare, o preocupare) = A se apuca de…:

Totdeauna lua drumul cel mai bun, atitudinea justă, condus parcă de un instinct sigur. (ION IOANID)

Și iar e drept că am luat drumul exilului spre insula aceasta numită Rhodos […] (PETRU DEMETRU POPESCU)

Asemenea părinților săi, fata a decis să ia drumul profesoratului.

A lua drumul uliței (Fig.) = A umbla fără țintă:

Sora i-a spus fratelui cel mic că decât ar lua drumul uliței toată ziua, mai bine ar sta acasă și ar mai face câte ceva.

A lua foc. v. **foc.**

A lua focul cu mâna altuia sau **a scoate castanele din foc cu mâna altuia.** v. **foc.**

A lua frica cuiva (sau **a ceva**), (înv.) **a lua de frică** (Pfm.) = A se teme de ceva sau de cineva:

Și uite, de ani și ani, să fie câteva rânduri de oameni, nimeni nu mai vrea să se ia la trântă cu mine. Pesemne că mi-au luat frica. (ION LAZU)

Deci, de multă frică ce a luat când i-a tăiat sabia grumazul lui, s-a deșteptat îngrozit […] (DIN MINUNILE MAICII DOMNULUI)

A lua grânele la mână (Reg.) = A vântura grânele:

După ce au treierat, țăranii au luat grânele la mână.

A lua hasnă (sau **folos**) **din ceva** (Pop.) = A profita de ceva:

[…] *în treaba hotarului nost i-am luat și până acuma hasna și bizuințile noaste ni li-o isprăvit bine.* (SIMION RETEGAN)

A lua în cap (Pop.) = **a)** A pricepe:

După ce luă în cap tot ce auzi, ieși afară și se duse pe drumul ce ducea la Codru Verde. (P. ISPIRESCU)

b) (Pop.) A începe să facă un lucru cu entuziasm.

A lua în parte (Reg.; d. pământ) = A lua în arendă, dând proprietarului jumătate din recoltă:

În fiecare an, familia lor lua în parte câteva hectare pe care ei le lucrau toată vara.

A lua în porneală (Reg.) = A mâna oile la pășune:

Și după aceea, sculându-se, o lua în porneală și nu mai da pe la izvor iar până a doua zi pe la amiază. (ION CREANGĂ)

Amu, iacă vine rândul în cutare sară să se ducă în porneală cu cârlanii ciobanul iest ce-o găsit cânele. (LITERATURĂ POPULARĂ din MOLDOVA, 1984)

A lua în spăngi sau **la briptă** (Reg.) = A lua la bătaie; a tăia cu cuțitul:

Călărașii începură să-i ia în spăngi și să-i gonească pe târgoveții calici ieșiți în drum să se zgâiască la alai […] (ALEXANDRU MITRU)

Atuncea au luat oamenii pe drăguț la briptă, de l-au bătut până ce-au mărturisit toate. (I. G. SBIERA)

A lua în șuturi (**pe cineva**) (Arg.) = **a)** A bate:

De cum a intrat în restaurant, indivizii l-au luat în șuturi și l-au lăsat lat.

b) A certa:

Credeam că mă vor lua în șuturi, că întrebarea mea îi supărase! (GH. VÎRTOSU)

A lua întru minte (Reg.) = A ține seama de ceva; a înțelege:

Să luăm întru minte judecata ceea ce va să fie. (CORESI)

A lua la (sau **a-i lua cuiva**) **dopros** (Reg.) = A interoga pe cineva:

Dacă nu mă credeţi, excelenţie, puteţi să-i luaţi dopros chiar dumnisale. (VASILE ALECSANDRI)

A lua la cunoştinţă = A fi înştiinţat:

Românii vor lua la cunoştinţă care le sunt drepturile civile şi cum trebuie să reacţioneze când cineva le încalcă drepturile la o viaţă decentă. (http://www.b1.ro/)

Adresantul lua cunoştinţă de păreri pe căi indirecte. (ION IANOȘI)

A lua la joc (sau **la dans**) (Pfm.) = A invita la dans:

Lăutarii începură să cânte „Mărunţeaua", jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, şi dl. Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea târziu, şi o luă pe Persida la joc. (IOAN SLAVICI)

A lua la mijloc (pe cineva) (Arg.) = A ironiza (pe cineva), a batjocori (pe cineva):

Când a văzut că-i luat la mijloc de cei din jur, el a încetat să se mai laude.

A lua la poceală = A bate foarte tare pe cineva desfigurându-l:

I-au luat la poceală să spună ce misiune aveau de îndeplinit. Era gata să-i împuşte. (VICTOR STOICA)

Ananghie e când te iau la întrebări şi la poceală pe bune, la noi, la subsol. Pe strada Băncii. (EUGEN URICARU)

A lua la rapanghel (sau **la trei păzeşte**) **pe cineva** (Pop.) = A reproşa, a certa:

M-a făcut de două parale... M-a luat la rapanghel. (ION PAS)

Mi-am luat... pe leliţa Măranda la rapanghel... până i-am pus minţile la loc. (AL. VLAHUŢĂ)

– Mă aşteptam s-o iei la trei păzeşte pe domnişoara Angheliu... (ZAHARIA STANCU)

A lua lecţii. v. **lecţie.**

A lua lucrurile aşa cum sunt (Fig.) = A fi realist. A se împăca cu situaţia:

Niciodată n-am fost de acord cu ideea pragmatică şi cinică de „a lua în considerare lumea, oamenii şi lucrurile aşa cum sunt". (BUJOR NEDELCOVICI)

Nu doar că suntem un popor de păguboşi, dar nici nu avem tăria de spirit de a lua lucrurile aşa cum sunt. (ION LAZU)

A lua mana de la vite (Reg.; în superstiţii) = A face ca vitele să nu dea lapte:

Se ung cu usturoi ţâţele vacilor, care au lapte, ca să nu le poată lua mana fermecătoarele. (MARCEL OLINESCU)

În Muntenia şi Moldova cei ce au vite buciumă din buciume sau fac sgomot cu ţeava de la cazan, ca vrăjitoarele să nu se poată apropia de vaci şi de celelalte vite pentru a le lua mana. (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1914)

A lua martor (sau **în mărturie**) **pe cineva** (Pop.) = A se servi de cineva ca martor:

Cineva te-a luat martor la o discuţie, căutând la tine confirmarea unor argumente şi a trebuit să găseşti o scuză plauzibilă […] (GH. SCHWARTZ)

A lua o afacere în mână (Pfm.) = A începe o treabă pentru a o duce la bun sfârşit:

Procurorul luă afacerea în mână şi, „cu o inteligenţă şi un zel care-i fac adevărată onoare", descoperi că „victima raptului" se află la popa Niţă […] (I. L. CARAGIALE)

A lua o mină bună (Pfm.) = A arăta mai bine la faţă:

Faţă de ieri, fata avea azi o mină mai bună şi era mai veselă.

A lua o notă bună (sau **rea**) = A obţine o notă bună (sau rea):

Ştiu, când voi lua o notă bună, cum vor reacţiona părinţii şi bunicii; (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

Pe cel prins afară din bancă îl lua de ureche, îl trăgea până la catedră, îl asculta verbe neregulate sau declinări, îi punea notă rea şi-l trimitea la loc! (GR. BĂJENARU)

A lua pasărea din zbor (Pop.) = A doborî o pasăre cu săgeata sau glonţul. Se spune despre un vânător foarte bun:

El era cel mai iscusit vânător, căci ştia să ia pasărea din zbor ca nimeni altul.

A lua pe cineva (**ceva**) **de** (sau **drept**)**...** (Pfm.) = A considera pe cineva sau ceva drept altcineva sau ceva; a confunda:

M-ai luat drept o gâsculiţă, eu te-am luat drept profesor, tu mi-ai şoptit că mă visezi numai pe mine. (CONSTANTIN STOICIU)

El vorbea atât de bine româneşte, încât dacă cealmaua de pe cap, pistoalele de la brâu şi şalvarii cei largi nu-l arătau turc, lumea l-ar fi luat drept moldovean neaoş. (G. SION)

Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei. (C. NEGRUZZI)

A lua pe cineva aşa (Pop.) = A vorbi urât cuiva. A repezi:

Mie-mi poţi spune tot. Mama intervine:

– Da' ce l-ai luat aşa tare? Parc-ar fi comis cine ştie ce. – Da' are bacul! sare tata. (VLAD A. POPESCU)

A lua pe cineva cu bâta (**ciomagul, topoarele, mătura** etc.) (Pop.) = A ataca pe cineva cu bâta, ciomagul, topoarele, mătura etc.:

Daţi-vă seama, cu mintea limpede şi neorbită de patimă, dacă o astfel de gazetă e utilă şi trebuie susţinută, sau trebuie luat ciomagul pentru a o desfiinţa în numele „solidarităţii naţionale". (OCTAVIAN GOGA)

A lua pe cineva cu cuvântul (Pop.) = A duce cu vorba:

Nu mai avea încredere în avocaţi, fiindcă-i era frică să nu-l mai ia cu cuvântul ca şi data trecută.

A lua pe cineva cu furca (**cea**) **lungă** (Pop.) = A certa:

N-a mai trecut pe la bunici, căci ştia ce a făcut şi se temea să nu-l mai ia cu furca şi să-l batjocorească.

A lua pe cineva de sus (Fam.) = A trata pe cineva cu superioritate:

Deşi se învârtise de cărţi de intrare la două cluburi mari, Pirgu mergea zilnic la tripoul său de baştină ca să se grozăvească cu banii – îi ţinea toţi la el – şi să se dea la Paşadia cu care era certat, să-l ia de sus. (MATEIU I. CARAGIALE)

A lua pe cineva de ţuluc. v. **ţuluc.**

A lua pe cineva în gură (Fig.) = A vorbi de rău pe cineva; a bârfi, a critica pe cineva:

De cum venea acasă îi lua în gură pe colegii de birou şi-i toca până n-o mai băga nimeni în seamă.

A lua pe cineva moartea sau **Dumnezeu** (sau **dracul** sau **mama dracului**) (înv.) **a se lua de pe pământ** sau **a-şi lua cale**(**a**) **spre drumul veşniciei** (Pfm.) = A muri:

Dar cum ai plecat, nu te-ai mai întors / Că te-a luat moartea cu grabă. (PAISIE OLARU)

Mai putea trăi femeia, dar a luat-o Dumnezeu dintre noi prea devreme.

A lua pe cineva părtaş (sau **tovarăş**) (Pfm.) = A face pe cineva asociat:

Oricât ţi-ar fi de neplăcut un om, când are cu tine o discuţie de taină în care-şi spune cu sinceritate povestea, te-a cucerit, pentru că te-a luat părtaş, te-a făcut să intri în soarta lui ca-ntr-o casă în care el e gazda cea mai primitoare. (IOANA PÂRVULESCU)

A lua pe cineva pe procopseală (Pop.) = A ţine pe cineva pe lângă sine pentru a-l ajuta:

Pe mine, văzându-mă plângând, şi-a făcut pomană căpitanul de m-a luat pe procopseală – întâi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăş... (I. L. CARAGIALE)

Se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său. (*IDEM*)

A lua pe cineva rău (sau **cu răul**) (Pop.) = A se purta urât cu cineva:

N-a făcut bine că l-a luat cu răul pe bătrân.

A lua pe credinţă (Pop.) = A lua pe datorie:

Toate bunurile au fost luate pe credinţă.

A lua pe nepusă masă (sau **a lua pe cineva pe nepregătite**) (Reg.) = A nimeri peste cineva fără veste, fără să fie aşteptat:

O aduseră cu nepusă în masă, căci ei nu-i prea era voia să se dea la iveală îmbrăcată în pielea de măgar. (P. ISPIRESCU)

Şi huiduindu-l, şi lovindu-l, şi îmbrâncindu-l, îl scoaseră îngerii din rai cu nepusă în masă, şi-l aruncară în tartarul cel mai din afară unde este scrâşnirea dinţilor şi munca de veci, acolo unde locuieşte pizma, învrăjbirea şi neunirea. (*IDEM*)

A lua pe sus (Pfm.) = A duce pe cineva cu sine, fără voia acestuia:

Ioanis însuşi se simţi ispitit să-l caute din privire pe acel Leun, dar, până să-şi dea seama încotro erau întoarse toate capetele, se trezi luat pe sus, trecut peste braţele unor bărbaţi şi apoi rostogolit până-n marginea râului. (DOINA RUȘTI)

A lua prin surprindere (pe cineva). v. **surprindere.**

A lua purceaua de coadă (sau **de nas**) (Fam.) = A se îmbăta:

Dacă apuca să ia purceaua de coadă, nu te mai puteai înţelege cu el toată ziua..

A lua puterea = A prelua conducerea unei armate, instituţii, a unui stat etc. (prin abuz, lovitură de stat etc.):

Am luat puterea, am făcut fabrici, am făcut oraşe, am schimbat destinul oamenilor. (CORNELIU LEU)

Să ştii că ar fi de mirare ca omul, după ce a luat puterea, să mai vrea să scadă din ceasurile sale de muncă, pentru a creşte orele fără griji, răgaz, pasiuni, petrecere […] (GRETE TARTLER)

A lua sau (rar) **a avea** (**pe cineva**) **în nume de bine** (sau **de rău**) = A (nu) aprecia pe cineva:

Și fiindcă ai avut inimă bună să-mi comunici şi mie cu ce te ocupi, apoi te rog, să nu iei în nume de rău, dacă îţi voi spune şi eu câte ceva din neînsemnatele mele ocupaţii. (P. ISPIRESCU)

Se sperie şi împăratul de atâta bogăţie ce văzu la băiat şi-l luă în nume de bine. (*IDEM*)

Toţi slujbaşii curţii o luau în nume de bine, văzându-i vrednicia, şi toţi aveau milă de ea. (*IDEM*)

A lua sau **a da** (**cu**) **împrumut.** v. **împrumut.**

A lua un nou aspect, o nouă formă = A se transforma:

Ruinele, care formau o grămadă de pietre invadate de plante căţărătoare, au luat un nou aspect. (DAN NASTA)

Critica, deci, ia un nou aspect. (G. IBRĂILEANU)

A lua veste (sau **scrisoare, răspuns** etc.) (Înv.) = A primi veste, scrisoare sau răspuns etc.:

Duca Vodă mergând la Iaşi au luat veste din ţeară că Radul Creţulescul cu toată casa lui au fugit în Ardeal. (GH. ȘINCAI)

A lua (**ceva**) **de nimic** (sau **de nimic lucru**) = A socoti că ceva nu are destulă însemnătate, a nu lua în serios:

Apoi de nimic lucru iei tu că am pierdut inelul? (P. ISPIRESCU)

Dumneta mă mustrezi că am luat de nimica tulburarea dumitale la scrisoarea pârâtoare ce au trimis domnul Hufeland. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

A lua (**pe cineva**) **cu măgulele** sau (refl.) **a se lua pe lângă cineva cu binele** = A măguli pe cineva (pentru a-i câştiga bunăvoinţa):

Calul îi iese înainte […] şi o ia cu măgulele. (ION CREANGĂ)

A lua (**pe cineva**) **dumnezeu** (sau, peiorativ, **dracul, naiba**) = A muri:

Apoi, dacă i-ar fi luat dumnezeu, ce mi-ar fi? D-apoi aşa? (ION CREANGĂ)

(În imprecaţii) *Ba nu vin, taică. Şi nici dumneata să nu-l ajuţi, să-l ia dracul mai bine.* (PETRU DUMITRIU)

Harnică-i nevastă-mea, / Harnică, dracu s-o ia! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A lua (**pe cineva**) **în colimator** = **a)** A urmări, a observa comportamentul cuiva:

Agenţia Naţională de Administrare Fiscală (ANAF) îi ia în colimator pe patronii de restaurante. (http://psnews.ro/)

b) A persecuta (pe nedrept) pe cineva:

Securitatea fiind gardianul înrobirii poporului, cine făcea cel mai mic gest de frondă era imediat luat în colimator. (EUGEN ŞERBĂNESCU)

c) (Arg.) A curta o persoană de sex opus:

El a luat-o în colimator pe vecina de vizavi şi mereu caută prilejul să vorbească cu ea.

A lua (**pe cineva**) **la încins** (Arg.) = A bate (pe cineva):

De cum a intrat în restaurant, individul i-a luat la incins şi nu s-a lăsat până ce nu i-a invineţit bine.

A lua (**pe cineva**) **la rost** (sau **la socoteală, la trei parale, la trei** (**păzeşte**)**, la refec, în răspăr, din** (sau **de**) **scurt, repede** = A fi aspru cu cineva, a cere cuiva socoteală de faptele sale, a-l sili să se justifice; a-i face mustrări:

Surorile erau gâlcevitoare şi-i numărau gologanii... şi-l luau de scurt când îl cinsteau oamenii la cârciumă. (ION PAS)

– Aşa ţi-e treaba? Încă mă iei la trei parale? Paşol na turbinca, Vidma! (ION CREANGĂ)

D. Iordan Hagi Iordan se credea în drept să-l ia la rost, fiindcă înstrăinează acţiuni fără nicio socoteală. (CEZAR PETRESCU)

A lua (**pe cineva**) **la sentiment** (Fam.) = A apela la sensibilitatea cuiva, a înduioşa (pe cineva):

Ca să-i câştige încrederea, el o lua la sentiment pe femeie şi era tot timpul atent cu ea.

A lua (**pe cineva**) **moartea** = A muri: *Moartea nu vine când o chemi, ci te ia când nu te temi.*

A nu şti de unde să iei pe cineva = A nu-şi aduce aminte în ce împrejurare a cunoscut pe cineva:

Ştiam eu că te cunosc de undeva... dar nu prea ştiam de unde să te iau! (MARCEL SECUI)

Deşi îmi părea foarte cunoscut, nu ştiam „de unde să-l iau”. M-am tot întrebat şi pentru că mintea mea nu mi-a dat răspuns, am lăsat-o în pace. (http://www.daniela-floroiu.ro/)

A nu-şi lua ochii de la (sau **de pe**) **ceva** = A privi insistent ceva sau pe cineva:

Unde lovea el cu nuiaua, şi unde se deschidea talazurile care înconjura vârful nuielei, acolo, ţâşt! şi dânsa, şi ochii de la dânsul nu şi-i mai lua. (P. ISPIRESCU)

Oaspeţii nu-şi mai luau ochii de la dânsa şi urechile lor nu mai ascultau alte vorbe, decât vorbele ei, că mult erau cu lipici. (*IDEM*)

A o lua (sau **a o apuca**) **la** (**pe**) **picior** sau **a-şi lua picioarele la spinare** (sau **pe umeri, la umăr**) ori **a-şi lua uşa-n cap** sau **în spate** (Fam.) = A începe să fugă din toate puterile, a porni în grabă, a se grăbi foarte tare, a încerca să se facă nevăzut prin fugă:

O luă la picior chinuit de arşiţa crâncenă a gâtlejului. (PETRU DUMITRIU)

Du-te şi caută-l pe Neicu. Hai, ia-o la picior. (FĂNUȘ NEAGU)

O luară iute la picior. (P. ISPIRESCU)

A o lua acana (Arg.) = A se abate de la calea cea dreaptă; a avea un comportament deviant:

Moş Ioniţă, n-o lua acana, atât te rog! sare Stan Boarţă. Eu am fost acolo, şi-n alte colective, ştiu cum e. (NICOLAE TEICĂ)

A o lua alăturea cu drumul (Fam.) = A divaga, a se abate de la subiect:

[…] *lăcomie fără frâu şi cvasi dementă de a se amesteca în toate, beţie plebee de costum şi paradă, idei ca din capul unui regizor de varietăţi care vrea să filozofeze, semeţii inutile şi amabilităţi alături cu drumul.* (PAUL ZARIFOPOL)

A o lua de bună (Fam.) = A crede ceea ce se spune:

Mircea a luat-o de bună, dar, la un moment dat, a trecut în extrema cealaltă. (NICOLAE COVACI)

Mi-o fi spus, nu era sănătos la cap, nu am luat-o de bună. (ANCA ȘTEF, RAUL ȘTEF)

A o lua de coadă (Pfm.) = A se pune pe treabă:

Rămas liber şi nerăspunzător către nimeni, el luă iarăşi de coadă petrecerile, cărţile şi mesele. (NICOLAE GANE)

Ne-om întoarce iar la Măgura, ca să luăm de coadă toate câte-am lăsat. (MIHAIL SADOVEANU)

A o lua hăbăuca. v. **hăbăuc.**

A o lua în freză (Arg.) = **a)** A fi certat, mustrat cu asprime:

Ghionistul zilei a fost Bănel – şi-a luat-o în freză, dar nu s-a plâns. (http://www.sport.ro/)

b) A fi umilit, ridiculizat:

Până şi Zmeul, care părea să ştie jocul, a luat-o serios în freză! (NANA PIȚ)

A o lua în glumă (Fig.) = A socoti drept o glumă:

El lua viaţa în glumă. Sau cel puţin părea că o ia în glumă. Nu era un urs serios. (CEZAR PETRESCU)

A o lua în porneală (Reg.) = A porni la păscut:

Cerbul... o luă în porneală şi nu mai da pe la izvor iar până a doua zi. (ION CREANGĂ)

A o lua înainte cu ceva (Fam.) = A continua:

– Ia, poate că şi Roată al nostru să aibă dreptate!... Iar boierul, luându-i înainte cu glume, a înghiţit găluşca şi a tăcut molcum. (ION CREANGĂ)

A o lua înainte = A merge înaintea altuia sau a altora (pentru a-i conduce):

Hai, Oarţă! Ia-o înainte. Oarţă plecă. (CEZAR PETRESCU)

A o lua la dreapta (**la stânga**) = A coti la dreapta sau la stânga:

Am pornit-o, el înainte, noi după el, pe urmă a luat-o la dreapta, pe urmă din nou la dreapta, pe urmă la stânga […] (NICOLAE CORBEANU)

A o lua la vale (D. preţuri) = A scădea:

Nu-i nevoie să ai mai multe clase decât trenu' pentru a pricepe că junghiul din coasta puterii influenţează bursa valorilor. Îmi amintesc cum a luat-o la vale dolarul mai an […] (MIRCEA DINESCU)

Mai ales în ultima săptămână, preţurile la fructe au luat-o la vale.

A o lua pe altă cale. v. **cale.**

A o lua pe arătură (**pe câmpii** sau **pe mirişte**) (Irn.) = A devia de la subiectul unei discuţii:

Deci să nu te fereşti să o iei şi pe arătură, pentru că te tâmpeşti. (ALEXANDRU VOICESCU)

[…] *dar ai adormit de mult şi mintea ţi-a luat-o pe mirişte.* (ION LAZU)

A o lua pe coajă (sau **la ceafă** ori **pe cocoaşă**). v. **coajă.**

A o lua pe departe (sau **pe ocolite**). v. **departe.**

A o lua pe ulei. v. **ulei.**

A o lua peste bot = a) A primi o bătaie zdravănă:

Dacă n-ar fi fost aşa de arţăgos, poate că n-ar fi luat-o peste bot de la acel individ.

b) A fi ridiculizat în public:

A luat-o repede peste bot şi a tăcut mâlc. S-a trezit astfel simplu redactor […] (DAN STANCA)

A o lua peste câmp (Pfm.) = A se abate de la subiectul vorbirii. A aiura:

Publicul un mai înţelegea nimic, căci vorbitorul o cam luase peste câmp şi nici n-avea de gând să se oprească.

A o lua sau **a** (**o**) **spune moldoveneşte.** v. **moldoveneşte.**

A se duce (sau **a fugi, a pleca**) **în lume** (sau **în toată lumea, în lumea largă**) (ori **a-şi lua lumea în cap**). v. **lume.**

A se lua (**a fi, a sta, a se ţine**) **de gât** (**cu cineva**) (Pop.) = A fi prieten la cataramă cu cineva:

A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar mai povesti... de când se luau de gât lupii cu mieii, de se sărutau. (P. ISPIRESCU)

Când eram pe la 1829 la Craiova, l-am văzut de gât cu generalul Roth, juca cărţi cu miile de galbeni, căci era peste proviant [(înv.) provizii, merinde, alimente (mai ales pentru armată)]. (ION GHICA)

A se lua (**cu cineva**) **în coarne.** v. **corn.**

A se lua cu cineva (Pfm.) = **a)** A fi ocupat cu cineva:

Ziua ca ziua... mă mai ieu cu caprele, dar noaptea... toate stihiile năpădesc pe mine. (VASILE ALECSANDRI)

El s-a luat toată ziua cu nepoţii săi şi nici n-a băgat de seamă că s-a făcut noaptea.

b) A începe să se certe cu cineva:

Ea s-a luat acum cu nepoata ei, căci nu se mai înţelegeau.

A se lua cu cineva (sau **cu ceva**) = A-şi petrece vremea cu cineva sau cu ceva şi a uita de o grijă, de o preocupare (supărătoare):

Toate ca toate, dar urâtul îi venea de hac. În zile de lucru, calea-valea, se lua cu treaba şi uita de urât. (ION CREANGĂ)

Eu m-am luat cu alţi muşterii, iar voi atunce aţi fugit. (ŞEZĂTOAREA, II)

A se lua cu cineva = a) A pleca la drum împreună (sau în acelaşi timp) cu cineva:

Gerilă atunci se ia cu Harap-Alb şi pornesc împreună. (ION CREANGĂ)

Domnul oştile lăsa, / Cu ciobanul se lua. (VASILE ALECSANDRI)

b) A se întovărăşi cu cineva, a se înhăita:

S-a luat cu nişte derbedei. (CEZAR PETRESCU)

Aşa păţeşti dacă te iei cu nişte bicisnici. (ION CREANGĂ)

A se lua cu mâinile de cap (sau **de păr**) (Pfm.) = A fi îngrozit de ceva:

Când auzi împărăteasa de cele ce se întâmplase, se luă cu mâinile de păr. (P. ISPIRESCU)

Moromete se luase cu mâinile de cap, gâfâia şi avea ochii înspăimântaţi şi aprinşi. (MARIN PREDA)

A se lua cu una, cu alta = A vorbi de toate:

Ele s-au luat cu una, cu alta, până ce le-a prins noaptea sporovăind în faţa porţii.

A se lua cu vorba. v. **vorbă.**

A se lua de (sau **la**) **ceva** (Pfm.) = A se apuca de ceva:

Când se lua la cosit, el îi întrecea pe toţi cosaşii.

A se lua de (sau **pe**) **gânduri, de mirare** (Pop.) = A fi cuprins (de gânduri sau) de mirare. A începe să fie îngrijorat. A se îngrijora, a se nelinişti:

A început a se cam lua şi el de gânduri de năzdrăvăniile lui. (ION CREANGĂ)

A se lua de cineva (Fam.) = A ataca verbal pe cineva. A pune stăpânire pe cineva:

Putea zice orice despre mine, nu ar fi fost nici prima, nici ultima, dar când se lua de copilul meu era deja prea mult! (LAVINIA CĂLINA)

A se lua de gânduri (Pop.) = A fi dezamăgit de ceva sau de cineva:

A început a se cam lua şi el de gânduri de năzdrăvăniile lui. (ION CREANGĂ)

Când veni împăratul şi văzu, se lua de gânduri cu Ţugulea ăsta năzdravanu. (POP.)

A se lua de mână cu cineva (Pfm.) = A avea aceleaşi obiceiuri:

Poţi să te iei de mână cu fratele tău, căci sunteţi făcuţi pe acelaşi calapod!

A se lua de piept (sau **de cap**) **cu cineva** (Pop.) = A sări la bătaie. A se certa în mod violent cu cineva:

Apoi, văzând că oamenii numai prin hambare scotocesc, s-a repezit el singur la vătăşelul Lazăr şi l-a luat de piept, să-l dea la o parte, ca să poată intra în casă. (LIVIU REBREANU)

A doua zi de dimineaţă, bogatul, văzându-şi vita moartă, sări cu gura mare asupra săracului, îl luă de piept şi cu el târâş se duse la curtea boierului, să le facă judecată. (P. ISPIRESCU)

Tot beu până se-mbată / Şi apoi se ieu de cap. (ŞEZĂTOAREA, I)

A se lua dragi = A se îndrăgosti:

Din ziua aceea, fata şi băiatul s-au luat dragi şi erau nedespărţiţi în fiecare zi.

A se lua după cineva (sau **după ceva**) = **a)** A porni (şi a merge) în urma cuiva (sau a ceva), a se ţine de...:

Petrache... năvăli în crâşmă. Părintele Ştefan se luă după el. (MIHAIL SADOVEANU)

Cum îl vede trecând, se ia după el şi-l apucă de haină. (I. A. BASSARABESCU)

Se ia după moşneag şi cât colea mergea în urma lui. (ION CREANGĂ)

b) A porni împreună cu cineva, însoţindu-l la drum; a se alătura cuiva, a se întovărăşi cu cineva:

Flămânzilă... se ia după Harap-Alb şi pornesc tustrei înainte. (ION CREANGĂ)

c) A fugi după cineva (pentru a-l ajunge, a-l goni, a-l prinde); a urmări, a alunga, a fugări:

După vânător se luase un alt porc şi mai năprasnic. (P. ISPIRESCU)

Cânele începe a alerga prin pădure şi se ia după un ied sălbatec. (C. NEGRUZZI)

d) A porni undeva, orientându-se după cineva sau după ceva; (fig.) a imita pe cineva, a urma sfatul cuiva, a se conforma, a asculta de..., a ţine seamă de...:

Voi, fetele, niciodată să nu vorbiţi singure noaptea cu flăcăii, nici să vă luaţi după dânşii, că iată ce păţiţi. (I. G. SBIERA)

O povăţui să se ia după drumul robilor. (P. ISPIRESCU)

Moşneagul... se ia după gura babei. (ION CREANGĂ)

A se lua în (sau **de**) **gură** (**cu cineva**). v. **gură.**

A se lua în goană cu cineva = A se lua la întrecere din fugă cu cineva:

Avea... o fată slujitoare care se lua în goană cu ogarii. (P. ISPIRESCU)

A se lua la (sau **de**) **vorbă cu cineva** = A intra în vorbă cu cineva:

Cauza părăsirii locurilor natale din Ţara-Mumă băştinaşii n-o ştiau, dar nici veniţii nu se luau de vorbă cu nimeni în această privinţă. (GH. MATCIN)

Când am auzit de numele lui Kamenski şi de bătălia din alţi timpi, m-am apropiat şi m-am luat cu polcovnicul la vorbă. (ION GHICA)

A se lua la ceva = A se îndemna la ceva:
Când se întâlneau, cele două prietene se luau la bârfit şi vorbeau ore în şir.

A se lua la prinsoare = A se prinde rămăşag, a paria:
Oamenii se luau la prinsoare că nici în cer nu se găsea o mai mare frumuseţe. (P. ISPIRESCU)

A se lua pe (sau **în, după**) **urma** (sau **după urmele**) (**cuiva** sau **a ceva**) sau **a lua urma** (**cuiva** sau **a ceva**)**.** v. **urmă.**

A se lua (**cu cineva**) **la trântă** = A se lupta (cu cineva) corp la corp:
Aceşti nelegiuiţi... îl silea să se ía la trântă cu dânşii. (P. ISPIRESCU)
Ne-am luat doar la trântă, că eu sunt cel mai tare la trântă, şi m-au pus băieţii să mă înfrunt cu ea. (MIRCEA ELIADE)

A şi-o lua în cap = A se obrăznici. A se crede mai important, mai valoros decât este în realitate:
Ţi-ai luat-o-n cap, hai, vrei „mălai”?! Prost, mă, de dai cu bâta-n baltă! cobori la prima haltă. (FLORENTIN SMARANDACHE)
Copilul şi-a luat-o în cap şi nimeni nu se mai putea înţelege cu el.

A(-i) lua (sau **a-i tăia**) **cuiva respiraţia** (Pfm.) = A provoca cuiva o emoţie mare:
[…] *am avut surpriza să descoperim intrarea într-un subteran care, pe moment, mie mi-a tăiat respiraţia.* (FLORIN LOGREȘTEANU)
Tensiunea conflictului şi jocul actorilor ne-au luat respiraţia.

A(-i) lua cuiva cuvântul (Pfm.) = A întrerupe:
Inginerul a trebuit să-i ia cuvântul, deoarece se abătea de la subiect.

A(-i) lua cuiva maul. v. **mau.**

A(-şi) lua (sau **a apuca**) **câmpii.** v. **câmp.**

A-i lua (sau **a-i tăia**) (**cuiva**) **apa de la moară.** v. **moară.**

A-i lua (sau **a-i tăia, a-i curma**) (**cuiva**) **piuitul** (sau **piuita**)**.** v. **piuit.**

A-i lua ciuful (sau **părul**) **foc cuiva** (Pop.; fig.) = A fi bătut foarte rău:
El l-a tot ameninţat pe clopotar că dacă nu se astâmpără o să-i ia părul foc într-o zi.

A-i lua cuiva comanda = A înlătura pe cineva de la comanda unei unităţi militare. (Pex.) A înlătura pe cineva de la un post de răspundere:
Marele Cartier General neînsuşindu-şi atunci aceste păreri ale generalului Culcer, i-a luat, în seara de 10 octombrie, comanda Armatei [...] (PÂRVU BOERESCU)
Totuşi Cantemir nu i-a luat comanda lui Velicico după atâtea insuccese. (DAN BĂDĂRĂU)

A-i lua cuiva minţile (Pfm.) = A face pe cineva să-şi uite judecata:
Ţi-a luat minţile, bătrâne, aia e. (MIHAI BENDER)

A-i lua cuiva ochii, vederile (sau **vederea**)**, văzul** sau **luminile** (Pfm.) = A atrage privirea cuiva, orbindu-l prin frumuseţe sau strălucire. A impresiona puternic pe cineva. A ului, a zăpăci:
Un pat cu totul şi cu totul de aur, împodobit cu pietre de rubin, smarand şi diamant cât pumnul de mari, care străluceau de-ţi lua ochii. (SPIRIDON POPESCU)
Pe ţol, toarnă o movilă de galbeni, cari străluceau la soare de-ţi luau ochii. (ION CREANGĂ)

A-i lua cuiva perdeaua de pe ochi = A face pe cineva să înţeleagă, să vadă clar:
Scăpase brusc de o povară apăsătoare. I se luă perdeaua de pe ochi. (IULIAN CIOCAN)

A-i lua cuiva porumbul de pe foc. v. **porumb.**

A-i lua (**cuiva**) **vopseaua.** v. **vopsea.**

A-l lua (**pe cineva**) **dracul** (sau **dracii, mama dracului, toţi dracii, naiba**). v. **drac.**

A-l lua (sau **a-l scăpa**) **gura pe dinainte** = A se destăinui fără voie. A spune un lucru pe care mai târziu regretă că l-a spus:

[…] *iar foaia oficială a Rusiei publică „bugetul administraţiei civile a provincielor ce se vor ocupa în vremea războiului". Adică, cum îl ia pe om gura pe dinainte,... câteodată ruşii uită că e vorba de o ocupaţie pacifică a Bulgariei.* (MIHAI EMINESCU)

Gura păcătosului adevărul vorbeşte. / Şi-a pierdut cumpătul ca găina umbletul. / L-a luat gura pe dinainte. / Minciuna are loc şi ea pe unde se trece. (ANTON PANN)

A-l lua pe „nu" în braţe (Fam.) = **a)** A refuza categoric să facă un lucru:

Recunoscuse ca un prost şmecheria în loc să-l ia pe nu în braţe. Se crezuse invulnerabil în faţa Almei […] (EUGEN PATRICHE)

– Nu ştiu nimic! – L-ai luat pe nu în braţe. O să vezi tu pe dracu la noapte, dac-o ţii tot aşa! (IOAN ION DIACONU)

b) A nega cu încăpăţânare un lucru, chiar împotriva evidenţei:

Iar dacă veni boierul acasă şi află, chemă pe toţi ţăranii care lucrau în grădină. Îi întrebă. Dar ei luară toţi pe nu ştiu în braţe, şi căuta fiecare să se scape de năpastă. (P. ISPIRESCU)

[…] *iar de te-ntreabă, orice te-ar întreba, ia-l în braţe pe nu, în seara asta şi mâine toată ziua şi poimâine.* (ION LAZU)

Numai că Pădureţ l-a luat pe nu în braţe şi aşa a ţinut-o câteva luni. (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

A-l lua (**pe cineva**) **ceva înainte.** v. **înainte.**

A-şi lua (sau, înv. **a-şi răpi**) **viaţa** (sau **zilele**). v. **viaţă.**

A-şi lua calea în picioare (Îvp.) = A pleca:

Şi murgu-şi lua calea în linişte deplină / Prin codri fără drumuri şi fără de lumină. (VASILE ALECSANDRI)

A-şi lua de gând. v. **gând.**

A-şi lua gândul de la.... v. **gând.**

A-şi lua gura de pe cineva (Pop.; fig.) = A nu mai certa pe cineva:

În cele din urmă, femeia şi-a luat gura de pe fată şi-a iertat-o.

A-şi lua iertăciune. v. **iertăciune.**

A-şi lua inima în dinţi. v. **inimă.**

A-şi lua măsuri (Pop.) = A se proteja:

Văzând pericolul şi-a luat măsuri din timp.

A-şi lua nădejdea (**de...** sau **de la...**) (Pop.) = A nu mai spera:

Călugărul, văzând că nu-i mai vine capra, începu s-o caute, şi caut-o în sus, caut-o în jos, capra nicăiri. Îşi luase nădejdea de la dânsa, când într-o zi se pomeneşte cu ea. (P. ISPIRESCU)

De-a veni turturica mea înainte... ie-ţi nădejdea despre mine. (ION CREANGĂ)

Ia-ţi nădejdea de la mine, / Că eu nu mai ştiu de tine. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-şi lua numele (înv. **naştere**) (Pfm.) = A se trage din… A purta un nume care aminteşte de…:

Populaţiile ilirice din actuala Iugoslavie şi-au luat numele şi limba de la triburile slave, sârbeşti şi croate, venite din Galiţia […] (GEORGE MANU)

A-şi lua o grijă de pe cap (Pfm.) = A scăpa de o grijă. A se elibera:

Bine că şi-a mai luat o grijă de pe cap, căci era mereu neliniştit.

A-şi lua ochii de la (sau **de pe**) **ceva** (Pfm.; fig.) = A se uita în altă parte:

De când a intrat în cameră, femeia şi-a luat ochii de la copii.

A-şi lua pălăria (**din** sau **de pe cap**) = A saluta:

Intră înlăuntru şi nici nu-şi luă pălăria de pe cap. (I. POP-RETEGANUL)

A-şi lua poalele-n brâu (Reg.) = A depăşi orice limită:

Popa Buligă, deşi era bătrân, dacă vede că ni-i treaba de-aşa, unde nu-şi pune poalele antereului în brâu, zicând: – Din partea mea, tot chef şi voie bună să vă dea Domnul, fiilor, cât a fi şi-ţi trăi! (ION CREANGĂ)

Furtună dorea ca preotul să se distingă prin activitate pastorală, iar politica de partid s-o lase pe seama altora. «N-aş vrea să văd pe preot punându-şi poalele în brâu – scria el – şi ca agent electoral să pornească la înşelat, la corupt, la furat conştiinţele”. (http://www.seminaruldorohoi.ro/)

A-şi lua rămas-bun, ziua bună etc. (Pfm.) = A se despărţi de cineva, rostind cuvinte de rămas-bun:

Atunci Făt-Frumos îşi luă ziua bună de la părinţi, ca să se ducă, să se bată el singur cu oştile împăratului, ce-l duşmănea pe tată-său. (MIHAI EMINESCU)

Claudia şi-a dat seama că Stăncuţă n-a vrut să fie martorul acelui moment, adică cel în care ne vom lua rămas-bun, şi şi-a lăsat capul pe umărul meu […] (NICOLAE SIRIUS)

A-şi lua rândul (Pop.) = A se aşeza în şir:

El a fost obligat să-şi ia rândul după ultimul venit.

A-şi lua seama (sau **de seamă**) sau (reg.) **a trage de seamă.** v. **seamă.**

A-şi lua tălpăşiţa (sau **catrafusele**) = A părăsi repede un loc în care prezenţa sa nu este dorită; a o şterge:

– Hai, gata eşti? Ia-ţi tălpăşiţa! (ION CREANGĂ)

Noi însă, cu toate blestemele lui, mai punându-i în alte nopţi câteva poşte şi făcându-i-se tălpile numai o rană, a fost nevoit să-şi ia tălpăşiţa spre Humuleşti […] (*IDEM*)

Ba mai bine-ţi caută de nevoi şi-ţi ie tălpăşiţa până nu vine neneaca ca să te deie de urechi afară. (VASILE ALECSANDRI)

A venit s-o îngroape şi iar îşi ia tălpăşiţa. Cică are muiere şi copchii la ţara lui. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A-şi lua timp (Pop.) = A-şi face timp pentru a îndeplini ceva:

Și-a luat timp ca să mai cureţe prin curte.

A-şi lua traista şi ciubucul (Reg.) = Se spune despre un om foarte sărac, atunci când părăseşte un loc:

Bietul om şi-a luat traista şi ciubucul şi-a plecat unde a văzut cu ochii.

A-şi lua vorba înapoi. v. **vorbă.**

A-şi lua zborul = A porni în zbor, a zbura. (Fig.) A se depărta foarte repede, a fugi:

Murgu-şi lua zborul în linişte deplină / Prin codrii fără drumuri şi fără de lumină. (VASILE ALECSANDRI)

Ia-l de unde nu-i (Pfm.) = Se spune despre ceva care nu se află la locul lui:

Însuşi împăratul bănuia aceasta, şi ar fi dorit ca să-l mai întâlnească o dată, să-i mulţumească. Dară ia-l de unde nu e. (P. ISPIRESCU)

Ajunsă în compartiment [fata] *găsi poşeta deschisă, iar portofelul cu biletul şi banii, ia-l de unde nu-i!* (LULU MODRAN)

L-a luat dracul (sau **mama dracului, naiba**) (Pfm.) = Se spune atunci când cineva se află într-o situaţie critică. (Pfm.) Se spune atunci când cineva este la capătul puterilor în urma unui efort fizic foarte mare:

Pe Slavik, cel bănuitor şi înciudat deopotrivă, l-a luat dracul, pe pocitania făurită într-un clistir de rase, religii şi apucături imposibil de amestecat altcumva […] (CORNEL IVANCIUC)

Nu le-am furat [cărţile]. *Am muncit pentru ele de mi-au sărit ochii, am crăpat de foame pentru ele, m-a luat dracul pentru ele!* (PLATON PARDĂU)

Nu mă lua aşa (Pop.) = Nu-mi vorbi în felul ăsta nepotrivit:

– Nu mă lua aşa, căci din ale mele nu poţi să mă scoţi, grăi dânsa aşezată. (IOAN SLAVICI)

Parcă a luat în arendă vorba (Pop.; fig.) = Se spune despre cineva care nu lasă şi pe alţii să vorbească:

Nu era de chip să mai vorbească cineva, de parcă primarul a luat în arendă vorba.

LUARE

Luare în considerare (sau **în consideraţie**) = Atenţie acordată unei circumstanţe, punctului de vedere al cuiva etc.:

Desigur că de multe ori, mai ales atunci când procesul economic supus modelării trebuie considerat pe o perioadă de termen lung, este necesară şi luarea în considerare a influenţei modificării preţurilor. (CONSTANTIN ANDERCA)

În realizarea sistemului conceptual operaţional se iau în consideraţie trei cerinţe […] (ILIE BĂDESCU)

LUCERNĂ

A scăpa în lucernă (Pop.) = A se îmbăta:

Dacă-l scăpau în lucernă de dimineaţă, omul nu mai făcea nimic în ziua aceea.

LUCI

A-i luci ochii departe (Pfm.) = A dori altceva decât ceea ce i se oferă: *Femeia era îngândurată şi-i luceau ochii departe.*

LUCIU, -IE

A fi sărac luciu (Pop.) = A fi foarte sărac:

L-a băgat în judecăţi... şi l-a lăsat sărac luciu. (BARBU DELAVRANCEA)

Sărăcie lucie = Sărăcie totală, desăvârşită:

N-au nici de unele. Sărăcie lucie. Podul gol, staulul gol. (ION PAS)

Mai trecu ce trecu şi amândoi bătrânii dară ortul popii, rămâind în urma lor casa toacă şi o sărăcie lucie. (P. ISPIRESCU)

Măi! Dar ce sărăcie lucie pe aici pe la rai, zise Ivan. (ION CREANGĂ)

LUCRA

A lucra (**pe cineva**) **în foi de viţă** (sau **pe la spate**) (Pfm.) = A unelti împotriva cuiva cu multă şiretenie, fără ca cel vizat să simtă:

Toată lumea îşi amintea cum îl «lucrase în foi de viţă» pe Tudor Vladimirescu... în acele luni din 1821. (CAMIL PETRESCU)

Dar serviciile secrete i-au lucrat în foi de viţă. (MARIAN OPREA, VIOREL PATRICHI)

Cornea fusese lucrat de Berzovici pe la spate şi ajunsese acolo nevinovat! (MARCEL SECUI)

A nu avea ce lucra = A face un lucru care trebuia sau poate fi evitat:

Într-o zi, fiind Irinuca dusă în sat şi având obicei a şedea uitată, ca fata vătămanului, noi n-avem ce lucra? (ION CREANGĂ)

Şi bădiţa Vasile n-are ce lucra ? – Hai şi noi, măi băieţi, să dăm ajutor la drum. (*IDEM*)

LUCRARE

A pune în lucrare = A începe efectuarea, executarea, a pune în practică:

Căta deci vreme cu prilej să-şi puie în lucrare cugetul său. (P. ISPIRESCU)

Legiuiri înţelepte şi prevăzătoare, pe care le şi pune în lucrare o sistemă de administraţiune regulată ca ceasornicul. (AL. ODOBESCU)

Poate ar fi mai întârziat a-şi pune în lucrare planul. (C. NEGRUZZI)

Ca fanariot născut în uliţele cele strâmte ale Fanarului, unde se urzesc şi se pun în lucrare cele mai întunecoase intrigi ce au ruinat Imperiul greco-roman, el moştenise din naştere un mare talent de intrigă şi de linguşire; (NICOLAE FILIMON)

LUCRU

A avea de lucru (sau **de treabă**) = **a)** A avea un loc de muncă:

El nu mai avea de lucru, căci s-a închis fabrica.

b) A fi ocupat:

Tu, de socoţi că ai de treabă acolo, stai şi drege şi lucrează cum te pricepi. (ION GHICA)

A avea de lucru (reg. **a avea lucru**) = **a)** A avea treabă, a fi ocupat:

Am lucru cu caii. (I. POP-RETEGANUL)

Ştiu că are să aibă de lucru la noapte. (ION CREANGĂ)

b) (Reg.) A avea de furcă (cu cineva):

Vedeau cu cine are de lucru. (I. POP-RETEGANUL)

Cu dânşii să am eu de acuma de lucru? (I. G. SBIERA)

A da de lucru = **a)** A da cuiva ceva să muncească:

Se năimi [(înv. şi pop.) a (se) angaja, a (se) tocmi pentru o muncă plătită] *argat la un om din satul său, care nu-i dederă alt de lucru decât să păzească patru cai.* (POP.)

Aşa că nu numai fiecărui lucru, ci şi naturii întregi Dumnezeu i-a dat de lucru, adică a aşezat-o în lucrarea ei anume. (ILIE BĂDESCU)

b) (Pex.) A crea dificultăţi cuiva:

Strângerea recoltei i-a dat mult de lucru, apoi şi Smărăndiţa era la început preocupată de luarea în posesiune a mecanismului căsniciei, şi avea nevoie de un timp şi pentru restabilirea echilibrului său sufletesc. (CONSTANTIN STERE)

Exerciţiul i-a cam dat de lucru…

A fi în lucru = A fi în curs de fabricare. (D. opere literare sau ştiinţifice) A fi în curs de elaborare:

Când a sosit lotul nostru, barăcile erau în lucru. (ADRIAN OPRESCU)

Tratatul de istorie era în lucru de câţiva ani.

A nu avea de lucru = **a)** A nu avea, a nu găsi ce (sau unde) să munceşti, a nu fi ocupat:

Ea n-a mai avut de lucru şi a intrat în şomaj.

b) A nu avea de făcut altceva mai bun decât un lucru nepotrivit, nelalocul lui:

– Nu ai de lucru? De ce nu-ţi vezi de treaba ta?

A pune (**pe cineva**) **la lucru** = A sili (pe cineva) să muncească:

Chirică atunci... într-o clipă adună toată drăcimea şi-o pune la lucru pe câmp. (ION CREANGĂ)

A scoate (sau **a aduce**) **lucrul la cap**(**ăt**) = A ajunge la un rezultat satisfăcător:

Asta-i o treabă foarte grea şi mare lucru să fie ca s-o putem noi scoate la capăt. (ION CREANGĂ)

Un bun ardelean este un om care duce un lucru până la capăt. (CORNEL MIHAI UNGUREANU)

A se pune pe lucru (sau **a se apuca de lucru**) = A începe să muncească, dându-şi tot interesul:

Strigă deşi ştiu că, îndată ce se vor pune pe lucru la rândul lor, are să se scoale opoziţiunea celoralalţi în contra lor […] (ION GHICA)

A se scutura (sau **a-şi spăla**) **mâinile de un lucru** = A refuza asumarea responsabilităţii pentru o faptă:

Când era de muncit mai mult, ea îşi spăla mâinile şi dusă era.

A(**-i**) **scăpa un lucru printre degete** = A nu reuşi într-o întreprindere:

Jupânul era bun, era cinstit, da' de... două chei la o tejghea... două mâni în parale... douăzeci de degete în firfirici... patru buzunare şi două socoteli... Cine ştie!... Din greşeală... banii sunt mici... uşor îţi scapă printre degete... ba în buzunar... în pungă... în căptuşeala hainei... (BARBU DELAVRANCEA)

A-şi face de lucru (**cu cineva** sau **cu ceva**) = **a)** A-şi pierde vremea cu o treabă lipsită de importanţă; a părea că lucrează:

Simina îşi făcea mereu de lucru prin şopron. (IOAN SLAVICI)

b) A-şi pierde vremea cu o persoană care creează dificultăţi:

Văzându-l cu ce-şi face el de lucru, l-a întrebat. (ŞEZĂTOAREA, V)

c) A-şi crea singur încurcături:

– Priceput, Măria ta, zise moşneagul, şi apoi îşi luă rămas bun şi porni încetişor cătră casă, gândindu-se: Mi-am făcut de lucru cu dracul. (I. POP-RETEGANUL)

Şi-a făcut singur de lucru, luându-şi tovarăş de drum un om aşa de sucit.

Bun lucru (Înv.) = Formulă de salut:

– „Bun lucru, jupâneasă Joi, / Bun lucru!" zice el din tindă, / Şi-atuncea poc! cu fruntea-n grindă / Şi-fulger, trăsnete şi ploi! (G. COŞBUC)

Frumos, lucru mare = Foarte frumos:

Împăratul îşi împlini pofta inimei lui. El dorise, vezi, să-şi cunune toţi copiii într-o zi, şi aşa şi făcu. Era vesel împăratul pentru aceasta, cât un lucru mare. (P. ISPIRESCU)

Lucru de nimic (sau, rar, **nimică**) = Ceva fără însemnătate:

Atâta râs pentr-un lucru de nimic... începea să-l indispuie. (AL. VLAHUŢĂ)

Lucru rău (sau **prost**) **nu piere** (Fam.) = Se spune unei persoane (sau despre o persoană) de care suntem nemulţumiţi sau care nu e bună de nimic:

Dumnezeu să odihnească pe moş Ţandură şi pe tovarăşul său! Şi, vorba ceea: Lucrul rău nu piere cu una, cu două. (ION CREANGĂ)

Mare lucru = (De obicei cu valoare exclamativă sau ironică) Ceva vrednic de mirare, fapt extraordinar, minunat:

Întreab-o când a văzut întâi pe Alexandru şi, dacă o ştii, mare lucru. (MIHAIL SADOVEANU)

Asta-i o treabă foarte grea şi mare lucru să fie, ca s-o putem noi scoate la capăt. (ION CREANGĂ)

Nu-i lucru curat. v. **curat.**

Se vede lucru = Se deduce:

Se vede lucru că nici tu nu eşti de împărat, nici împărăţia pentru tine. (ION CREANGĂ)

LULEA

(**A fi**) (**cu capul**) **lulea** = A fi ameţit, zăpăcit (de băutură):

Trebuie să fii lulea ca tine ca să nu pricepi. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Câte un mitocan cu capul lulea de vin îşi făcea de vorbă cu păreţii. (MIHAI EMINESCU)

A ajunge pe drumuri sau **la** (ori **în**) **sapă de lemn** ori (reg.) **la lulele** sau **la mucuri de ţigări.** v. **ajunge.**

A da (sau **a turti**) (**cuiva**) **luleaua în** (sau **sub**) **nas** (Reg.) = A dispreţui, a nesocoti:

Nu-ţi mai caută-n obraz, îţi dă cu luleaua-n nas. (ANTON PANN)

A fi (sau **a se face, a se îmbăta**) **lulea** (Pfm.) = A se îmbăta foarte tare:

Când am ajuns acasă la Mihai am mâncat, am băut vreo 4 litri de bere, apoi mi-a făcut cunoştinţă cu ţuica românească. M-am îmbătat lulea şi m-am culcat. (http://www.freerider.ro/)

A fi beat (sau **făcut**) **lulea** (Pfm.) = A fi foarte beat:

După câteva pahare, meşterul s-a făcut lulea şi abia mai vorbea.

A fi îndrăgostit (sau **amorezat**) **lulea** (Pfm.) = A fi foarte îndrăgostit:

ZÂNA: *Adică înamorat?* ZMEUL: *Înamorat lulea.* ZÂNA: *Lulea?* (VASILE ALECSANDRI)

Numai că omul era îndrăgostit lulea de o fată şi nu avea ochi pentru altcineva. (ALINA NEDELEA)

A sosit frate-meu la Bucureşti, amorezat lulea şi solicitând permutarea în regimentul de dorobanţi ai Brăilei, pentru ca să se statornicească alături cu viitoarea sa soţie. (MIHAI EMINESCU, VERONICA MICLE)

A fura (sau **a apuca, a lua, a prinde, a pupa, a turti**) **luleaua neamţului** (**cu zale cu tot**), **a se lua cu luleaua lui Dumnezeu** sau **a se afuma cu luleaua** (Pop.) = A se îmbăta:

Cam lua el, nu-i vorbă, luleaua neamţului sâmbătă seara şi nu se trezea până luni. (CEZAR PETRESCU)

Cu toată depărtarea la care se afla, nu era greu de ghicit că luase de dimineaţă „luleaua neamţului”. (PANAIT ISTRATI)

A nu-i arde cuiva nici luleaua = A-i merge cuiva foarte rău:

De ani buni, lor un le mai ardea nici luleaua şi o duceau de azi pe mâine.

A scoate luleaua de la ciubuc = A-şi schimba atitudinea. A se înfuria:

Da, mă gogule, i-am răspuns şi eu, cată-ţi de drum până ce nu scot luleaua de la ciubuc!... (VASILE ALECSANDRI)

A(-i) da (**cuiva**) **luleaua prin cenuşă** (Pop.) = A se face de râs:

Şi de data asta, femeia a dat luleaua prin cenuşă şi s-a înroşit la faţă.

LUMÂNARE

A căuta (**pe cineva** sau **ceva**) **cu lumânarea** (Pop.) = A căuta pe cineva sau ceva cu multă insistenţă:

Şi-o găsit gineri în sfârşit?... Slavă domnului!... că mult o mai umblat căutându-i cu lumânarea. (VASILE ALECSANDRI)

I-am căutat cu lumânarea şi n-am dat de ei. (MARIA BANUŞ)

A căuta (**cuiva**) **ceartă** (sau **bătaie, pricină, vrajbă**) **cu lumânarea** = A căuta ceartă (sau bătaie) cu orice preţ:

Şi de astă dată se alegară de dânsul şi-i cătau cearta cu lumânarea. (P. ISPIRESCU)

Aşa sunteţi dumneavoastră, căutaţi cearta cu lumânarea şi pe urmă mai ziceţi că alţii se ceartă. (LIVIU REBREANU)

Dumneata, moşule... cauţi pricină, ziua-n amiaza mare, cu lumânare. (ION CREANGĂ)

A fi cu lumânarea în mână (Pop.) = A se afla în pragul morţii:

Mama stătea rezemată de perete cu lumânarea în mână. A dat deodată un ţipăt – aşa ţipăt nu mai auzisem până atunci –, şi-a podidit-o sângele pe gură. Peste câteva minute se răcise. (ZAHARIA STANCU)

A lua mucul lumânării (Reg.) = A lua puţin din ceva:

Toţi s-au repezit la bunurile moştenite şi el a luat mucul lumânării, dar era mulţumit în sinea lui.

A mânca mucul lumânării (Reg.) = A fi în mare pericol:

Ea se ferea să mănânce mucul lumânării, dar scăpa teafără întotdeauna.

A muri (sau **a se stinge**) **fără lumânare** (Pop.) = A muri pe neaşteptate*:*

Poţi să-l întinzi pe perini de mătase, să-i aprinzi o mie de lumânări, dacă a murit fără lumânare, n-o să-ţi vie oameni la priveghie [(pop.) veghere a unui mort noaptea înainte de înmormântare] *şi popii n-au voie să-l prohodească* […] (IOAN SLAVICI)

Floarea se cutremură, se închină şi zise: – Aprinde fuga o lumânare!... Doamne fereşte! A murit ca un păgân, fără lumânare! (LIVIU REBREANU)

A o căuta cu lumânarea. v. **căuta.**

A se arde ca musca la lumânare (Pop.) = A se înşela:

Nu mai fi aşa sigur c-o să te arzi ca musca la lumânare.

A ţine (**cuiva**) **lumânarea** (Pop.) = A veghea pe cineva în momentul morţii, ţinându-i lumânarea aprinsă:

În ceasul morţii lui a sosit o fiică a sa, nechemată de nimeni, şi i-a ţinut lumânarea plângând la căpătâi […] (PAISIE OLARU)

A umbla cu lumânarea (după)… (Pop.) = A insista mult într-o acţiune:

[…] *convertit la fronda avangardei, umblând cu lumânarea după nou şi pârjolind totul, în cale.* (MONICA SPIRIDON)

A-i sufla (cuiva) în lumânare (Pfm.) = (A pricinui sau) a dori cuiva moartea:

Îl ura din ziua ceea pe pădurar şi mereu căuta să-i sufle-n lumânare.

A-şi mânca lumânarea cu feştilă cu tot (Pop.) = A-şi pierde onoarea:

N-a făcut bine ce-a făcut, căci şi-a mâncat lumânarea cu feştilă cu tot şi i-a dezămăgit pe toţi.

Nici să-l (sau **să mă, să ne** etc.) **pici cu ceară** (sau **cu lumânarea**)**.** v. **pica.**

LUME

A (a)dormi ca dus de pe (sau **din**) **lume** = (A dormi sau) a adormi foarte adânc:

Bietul moşneag, cum era şi bătrân şi obosit de cale, cum puse capul pe aşternut, cum adormi ca dus din lume. (I. POP-RETEGANUL)

A ajunge (sau **a fi**) **de râsul** (sau **de minunea**) **lumii** (Pfm.) = (A ajunge sau) a fi într-o situaţie degradantă. (Pfm.) A se face de râs:

Din acestă pricină, şi fiind şi săraci, unchiaşul cu mătuşa şi copiii lor ajunseră de râsul tuturor megiaşilor din sat. (P. ISPIRESCU)

Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decât un singur copil. Dac-ar fi venit mai mulţi poate c-ar fi ajuns de minunea lumii… (LIVIU REBREANU)

Adică să fi vrut flăcăul să-şi bată joc de Ana şi s-o lase pe urmă de râsul satului? (*IDEM*)

Da' nu s-o făcut ea de minunea lumii povestindu-i asta lui P., despre care nu ştia că-i doctor? (MARTA PETREU)

A face lumea dragă (Reg.) = A face farmece, sub pretextul de a procura cuiva fericirea:

Fata a mers şi la o bătrână din sat să-i facă lumea dragă.

A fi de beleaua lumii. v. **belea.**

A fi în (sau **pe,** ori **a trăi pe**) **lume** (Pop.) = A fi în viaţă. A exista:

Dacă omul îşi pierde credinţa el poate trăi în lume, dar nu va putea nici s-o organizeze, nici s-o fondeze. (ILIE BĂDESCU)

A fi în rând cu lumea (Pfm.) = A fi ca ceilalţi oameni. (Pfm.) A fi aşezat, chibzuit:

Eram măcar în rând cu toată lumea. (LULU MODRAN)

Că eu, ca bunică, trebuie să o ştiu pe fată-n rând cu lumea... (AURORA LIICEANU)

A fi om (sau **femeie**) **de lume** = A-i plăcea societatea şi petrecerile:

Atunci eram om de lume, / Acuma sunt procuror, / Ce am făcut ca om de lume / Nu o fac ca procuror. (C. NEGRUZZI)

Ieşisem de mult din lumea socială şi readaptarea se făcea cu multă dificultate. Mai ales că niciodată n-am fost ceea ce se numeşte un foarte bine educat „om de lume". (ADRIAN MARINO)

Veronica, intrând în rolul ei de femeie de lume, obişnuită cu eticheta, îi pofti să şadă. (FLORINA ILIS)

A fi pătruns de-ale lumii (Reg.) = A avea experienţa vieţii:

El le ştia pe toate şi se vedea că era pătruns de-ale lumii.

A ieşi la (sau **în**) **lume** (ori **a scoate capul în lume**) (Pop.) = **a)** A intra în societate. A lua contact cu oameni şi relaţii noi:

Coseau, mai toată vremea, la gherghef, în liniştea odăilor pline de miresme de gutui şi de odogaci, fără să iasă în lume şi fără să întrebe cineva de dânsele. (ION GRĂMADĂ)

N-avea să scoată capul în lume Sultănica, ea, care, de bună ce era, şi-ar fi dat şi dumicatul din gură. (BARBU DELAVRANCEA)

b) (Reg.) (D. flăcăi şi fete) A se prinde pentru prima dată în horă:

Fata era neliniştită, căci ieşea în lume şi ea la prima horă de după sărbătorile Crăciunului.

A ieşi la lume = A ajunge la un loc larg, deschis:

(Fig.) *Ah ! unde-i vremea ceea când eu cercam un vad / Să ies la lumea largă.* (MIHAI EMINESCU)

A lua lumea de-a lungul (**şi de-a latul**) (sau **a umbla prin lume** ori **a cutreiera lumea**) (Pop.) = A călători mult şi în locuri diferite. A colinda, a cutreiera:

Avea cum s-o ştie, el care cutreierase ţara de la un cap la altul şi ştia pe dinafară aproape toate baladele noastre populare. (PANAIT ISTRATI)

A nu mai şti de lume dragă (Reg.) = A nu mai fi fericit:

Ea nu mai ştia de lume dragă şi nu mai vorbea cu nimeni.

A nu şti pe ce lume e (sau **se află**) = **a)** A nu avea conştiinţa clară. (Fam.) A nu şti nimic din ceea ce se întâmplă în jurul lui. (Fam.) A fi foarte aiurit:

O frângea, o frământa de nu mai ştia pe ce lume e şi nici cum o mai cheamă. (CAMIL PETRESCU)

Dar Tudor era un gogoman care nu ştia pe ce lume trăieşte. (DAN LUNGU)

b) (Fam.) A fi foarte fericit:

Ficiorul nostru de împărat nu mai ştia pe ce lume e de fericit, alături de o nevastă atât de frumoasă […] (POEZII şi BASME POPULARE din CRIȘANA şi BANAT)

A o duce ca vai de lume (Arg.) = A avea o situaţie materială precară:

[…] *să-ţi faci şi tu rost aici ca toţi megiaşii, nu mai hoinări prin a lume, ca să nu ajungi fără niciun căpătâi, ca vai de lume*. (P. ISPIRESCU)

A purta lumea pe degete = A induce în eroare; a-şi bate joc de oameni:

Of! crăişorule! crede-mă, că să aibi tu puterea mea, ai vântura ţările şi mările, pământul l-ai da de-a dura, lumea aceasta ai purta-o, uite aşa, pe degete, şi toate ar fi după gândul tău. (ION CREANGĂ)

Să-i strâmbi gâtul oleacă, să se înveţe ea de altă dată a mai purta lumea pe degete. (*IDEM*)

A se bate pe (sau **peste**) **burtă cu toată lumea** (sau **cu cineva**). v. **bate.**

A se duce (sau **a fugi, a pleca**) **în lume** (sau **în toată lumea, în lumea largă**) (ori **a-şi lua lumea în cap**) (Pfm.) = A pleca departe, fără a se ştie unde, de obicei pentru a scăpa de un necaz; a pleca în lume:

În sfârşit, s-a hotărât a se duce în toată lumea, să-şi caute bărbatul. (ION CREANGĂ)

Apoi pleacă iar în lume năzdrăvanul cel voinic. (MIHAI EMINESCU)

Hai ş-om fugi în lume, / Doar ni s-or pierde urmele / Şi nu ne-or şti de nume. (*IDEM*)

De urât m-aş duce-n lume, / Dragostea capu mi-l pune. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Ce-i pasă lui?... Mă duce-n lumea largă! / Nici zmeul din poveste nu-l întrece. (ȘT. O. IOSIF)

În urma lor acasă se bocea împăratul, împărăteasa şi fraţii fetei, de-ţi venea să-ţi iei lumea în cap. (P. ISPIRESCU)

– Omul cât poate tot rabdă, că altfel ar trebui să-ţi iei lumea-n cap! observă Serafim Mogoş, amărât. (LIVIU REBREANU)

A se duce fiecare în lumea lui (Pop.) = A-şi vedea fiecare de treburile sale:

Pe urmă m-am dus în lumea mea cu Ioniţă. Atâta am avut şi eu drag pe lume, şi m-am dus cu el. (MIHAIL SADOVEANU)

A se duce în lumea albă (Pop.) = A se duce departe, ca să nu-i dea cineva de urmă:

N-a mai ştiut nimeni de numele ei, căci femeia s-a dus în lumea albă de vreo câţiva ani.

A se duce pe lumea cealaltă (Pop.) = A muri:

Iară d-al de dreptul comun, probe insuficiente, amânări, cestiuni de apreciere, contestaţii şi câte nagode toate, plăsmuindu-se în creierii lor, se fac una cu aburul ce iese dintr-înşii la ceasul morţii, şi aşa amestecat se duce pe lumea cealaltă ca un fum ieşit din fel de fel de mirodenii. (P. ISPIRESCU)

A se hârşi cu lumea. v. **hârşi.**

A se lua (sau **a se da**) **după lume** (Reg.) = A face cum fac alţii:

El nu voia să se ia după lume şi făcea numai cum ştia.

A umbla prin lume (sau **a cutreiera** (**toată**) **lumea**) = A călători mult şi în locuri diferite, a umbla de colo-colo, a colinda:

Sunt nevoit să cutreier toată lumea. (P. ISPIRESCU)

Când te-i sătura tu de umblat prin lume, atunci să vii să slujeşti şi la poarta mea. (ION CREANGĂ)

A(-şi) lua lumea (sau **averea**) **în cap** (sau **în traistă**) (Pfm.) = A pleca departe, spre a-şi găsi condiţii de viaţă mai bune:

Desperat era să iee lumea-n cap – când deodată vede răsărind din fundul mării cei şapte cai, muşcaţi de-o mulţime de raci. (MIHAI EMINESCU)

– Te omor! Să ştii că te omor! striga el. Mai bine să-ţi iei lumea-n cap! (PANAIT ISTRATI)

Ciobănaşul, un flăcăiandru chipeş şi tras ca pân inel, daca văzu că nu mai vine fata pe acolo, îşi luă şi el lumea în cap, şi se duse în altă parte […] (P. ISPIRESCU)

A-i fi (**cuiva**) **lumea dragă** (sau **dragă lumea**) = **a)** A-i fi dragă viaţa, a-i plăcea să trăiască:

Tuturor li-i dragă lumea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) A avea multă plăcere să..., a fi foarte plăcut să...:

Fata împăratului se făcu un flăcău de-ţi era dragă lumea să te uiţi la el. (P. ISPIRESCU)

A-i părea lumea vânătă (Pop.) = A fi foarte trist:

De când i-a murit nevasta, bărbatului îi părea lumea vânătă.

Că (**doar**) **nu piere lumea** (sau **târgul**). v. **pieri.**

Când ţi-e lumea (sau **viaţa**) **mai dragă** = Când te simţi mai bine. Când nu te aştepţi:

Te trezeşti cu o criză de nervi când ţi-e lumea mai dragă. (IRINA PETREA)

Cum apare nedorită şi neinvitată de nimeni, atunci când te aştepţi mai puţin, când ţi-e lumea mai dragă! (GH. VÎRTOSU)

De-acuma era dovedit că învăţătorul i-e duşman şi prin urmare se credea îndreptăţit să caute şi el să-l lovească şi încă tocmai când îi va fi lumea mai dragă. (LIVIU REBREANU)

Cât (**e** sau **îi**) **lumea** (**şi pământul**) = (Mai ales însoţind un verb în construcţii negative) **a)** Veşnic:

Doar n-am a trăi cât lumea. (ION CREANGĂ)

b) (După negaţie) Niciodată, nicăieri:

Alt stăpân în locul meu nu mai face brânză cu Harap-Alb, cât îi lumea şi pământul. (ION CREANGĂ)

Mândră ca dumneata / Nu-i nime câtu-i lumea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

În (sau **din**) **fundul lumii** sau (**de**) **peste lume** = (De) foarte departe:

Din fundul lumii, mai din sus, / Şi din Zorit şi din Apus... / Venit-au roiuri de-mpăraţi. (G. COŞBUC)

Lume(**a**) (**toată**) **de pe lume** = Mulţime nenumărată, oameni mulţi (şi de pretutindeni):

S-a adunat lumea de pe lume la această mare şi bogată nuntă. (ION CREANGĂ)

Lumea toată de pre lume / Ne-a şi pus urâte nume. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Lumea de pe lume = Totul, orice:

Pentru altul n-aş face-o, să ştiu că mi-ar da lumea de pe lume. (ION CREANGĂ)

Nici pentru toată lumea (sau **pentru nimic în lume**) = Cu niciun preţ:

Buzduganul ista îl avem lăsat moştenire de la strămoşul nostru; şi nu-l putem da nici pentru toată lumea. (ION CREANGĂ)

O lume (**toată** sau **întreagă**) = Mulţi oameni, o mulţime de persoane:

O lume-ntreagă mi-a rămas în urmă / Cu goana ei pripită după viaţă. (OCTAVIAN GOGA)

O lume se plângea de nedreptăţile ce făcea. (P. ISPIRESCU)

O lume toată-nţelegea / – Tu nu m-ai înţeles. (MIHAI EMINESCU)

Până-i lumea (Reg.) = Veşnic, pentru totdeauna. (Mai ales însoţind un verb în construcţii negative) Niciodată:

Eu mă duc, mândruţă, duc... / Nu mai vin până-i lumea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Parcă toată lumea e a lui = Se spune despre cineva care este foarte fericit:

O ducea tot într-un cântec, de parcă era toată lumea a lui. (ION CREANGĂ)

Zi-i lume şi te mântuie! (Pfm.) = Asta e, n-ai ce-i face!:

Zică cine-o zice şi cum a vrea să zică, dar când este să dai peste păcat, dacă-i înainte te sileşti să-l ajungi... Vorba ceea: zi-i lume şi te mântuie. (ION CREANGĂ)

LUMINA

A lumina calea (sau **drumul**) (**cuiva**) = A conduce pe cineva la plecare; a îndruma spre o ţintă:

Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mâine la prânz e aşteptat. (LIVIU REBREANU)

A se lumina de (sau **a**) **ploaie** (Pop.; d. cer) = A se pregăti de ploaie:

Vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină ceţoasă; începe să cearnă mărunt şi-nţepos. (I. L. CARAGIALE)

A se lumina de ziuă sau (înv.) **a lumina ziua** (Pfm.) = A se face ziuă în zori. A se însenina:

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nimerească negreşit acasă, ieşind pe poartă se gândi că trebuie să lase la o parte orice sfială şi să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă… (LIVIU REBREANU)

A se lumina la faţă (sau **la chip**) = **a)** A se însenina la faţă:

După ce a aflat vestea, copilul s-a luminat la faţă.

b) A căpăta o expresie de bucurie:

Parcă mai crescuse, se mai îndreptase, se mai luminase la faţă. (PETRU DUMITRIU)

LUMINĂ

A arunca (sau **a răspândi**) **o lumină asupra unei chestiuni.** v. **arunca.**

A căuta ceartă cu lumina (sau **cu lumânarea**). v. **lumânare.**

A da lumină = A lumina:

(Fig.) *Apari să dai lumină arcatelor fereşti, / Să văz în templu-i zâna cu farmece cereşti.* (MIHAI EMINESCU)

A fi lipsit de lumină sau **a-şi pierde lumina** (Pop.) = A nu vedea:

Omul şi-a pierdut lumina într-un accident şi de atunci suferă cumplit.

A ieşi (sau **a scoate, a da**) **la lumină** (sau **iveală,** (înv.) **la arătare**) = **a)** A (se) arăta, a (se) vădi, a (se) da pe faţă, a (se) da în vileag:

Va ieşi la lumină mişelia ţigăncii. (POP.) *Adevărul a ieşit la lumină.*

b) A ieşi cu bine (sau a scoate pe cineva) dintr-o situţie grea:

O, minune ! Iată-ne, iată, / C-am ieşit iar la lumină. (VASILE ALECSANDRI)

c) A deveni public, a publica, a da publicităţii:

Al. Russo, Vasile Alecsandri scot la lumină poesia poporului. (NICOLAE IORGA)

Poveştile unchiaşului sfătos m-am hotărât să le dau la lumină, fără prefaţa d-lui Odobescu. (P. ISPIRESCU)

Poeziile ei... vor ieşi la lumină, căci am gând să le tipăresc. (C. NEGRUZZI)

Pe tine eu din umbră te-oi scoate la lumină, / Căci fosta Baba Rada de-acum e a ta zână. (VASILE ALECSANDRI)

A îngriji (**a păzi, a feri**) **pe cineva ca** (**pe**) **lumina ochilor** (Pfm.) = A îngriji, a păzi, a feri pe cineva cu multă grijă şi atenţie:

– Tu să şezi la grajd nedezlipit şi să îngrijeşti de calul meu ca de ochii din cap, că de-oi veni pe-acolo şi n-oi găsi trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie. (ION CREANGĂ)

A fost un împărat ş-o împărăteasă. Ei aveau numai o fată şi o păzea ca lumina ochilor lor. (P. ISPIRESCU)

A lucra la lumină = A lucra noaptea la lampă:

Toată noaptea ea a lucrat la lumină.

A nu avea parte de lumină (Pop.) = A muri singur, fără să-i ţină cineva lumânarea:

Dacă n-a avut parte de lumânare, rudele [mortului] *împart lumânări trei ani în şir.* (IRINA NICOLAU, CARMEN MIHALACHE)

A nu mai vedea lumina (Pfm.) = A orbi:

Ea nu mai vedea lumina de câţiva ani şi era mereu însoţită de cineva.

A prezenta, a privi, a aprecia ceva sau **pe cineva într-o lumină oarecare** = A prezenta, a privi, a aprecia pe cineva într-un anumit fel sau dintr-un anumit punct de vedere:

Ştiu că se întâmplase pe neaşteptate ceva care mi l-a prezentat într-o lumină diferită […] (SILVIA CELAC)

L-a prezentat într-o lumină prielnică. (CEZAR PETRESCU)

A pune (**o chestiune**) **în lumină** = A atrage atenţia asupra ei. A sublinia:

[…] *am mai reţinut trei idei care ne vor servi drept suport pentru capitolele următoare şi care, implicit, pun chestiunea amazonismului într-o nouă lumină.* (ADRIANA BABEŢI)

A pune lumina sub obroc (Îrg.) = A ascunde adevărul:

Şi cred oare salvatorii că în veacul al XIX-lea în România vor izbuti a pune sub obroc lumina. (D. BOLINTINEANU)

În ceea ce priveşte darul previziunii eu ştiu un lucru, un principiu biblic: dacă ţi s-a dat lumina, n-o pune sub obroc! Fie că e gând poetic, premoniţie, nu ai voie să taci. (GEORGETA ADAM, IOAN ADAM)

A pune (**ceva**) **într-o lumină frumoasă** (sau **zdrobitoare, urâtă** etc.) = A scoate în evidenţă aspectele pozitive (sau negative) din viaţa sau din activitatea cuiva:

Peste câteva zile se publicau mărturisiri, autografe, fotografii, care puneau într-o lumină zdrobitoare tot trecutul... prin care trecuse omul acesta. (AL. VLAHUŢĂ)

A răsări (sau **a se arăta**) **la lumină** (sau **la lumina zilei**) = A apărea (dintr-o ascunzătoare), a ieşi la vedere:

Paserile îşi văd de hrană, gâgâlicii răsar iarăşi la lumină şi liniştea şi pacea se lasă peste curtea mea. (EM. GÎRLEANU)

El la lumina zilei nu s-a mai arătat. (GR. ALEXANDRESCU)

A scoate (**pe cineva**) **la lumină** = A scăpa de primejdii, a scoate dintr-o încurcătură:

O, tu zână adorată, / Scoate-ne iar la lumină. (VASILE ALECSANDRI)

A se face lumină în capul (sau **în mintea**) **cuiva** = A i se lămuri cuiva ceva, a pricepe, a înţelege:

În capul lui Raţă se făcu lumină... Ştiu totul, totul cum s-a petrecut. (AL. SAHIA)

Dintr-o dată s-a făcut lumină în capul meu. Deci Martha era fetiţa domnului Hager, de la care cumpăram noi vin la sărbători sau când aveam musafiri! (LIDIA STĂNILOAIE)

A ţine lumina (sau **lumânarea**) **cuiva** (Pfm.) = **a)** A fi naş la cununia cuiva:

Niciodată n-are să-şi amintească dacă el a ţinut lumânarea în mână sau nunul; dacă el a băut întâi din paharul cu vin sau Odeta. (CEZAR PETRESCU)

b) A asista la moartea cuiva, punându-i în mână o lumânare aprinsă:

[…] *şi i-a ţinut lumânarea plângând la căpătâi: „Scumpul meu tată, scumpul nostru!". Era de 73 de ani. Dumnezeu să-l ierte!* (PAISIE OLARU)

A vedea lumina tiparului (sau **a ieşi de sub tipar**) (D. texte, scrieri) = A tipări:

Vede lumina tiparului prima variantă a romanului „Manoil". (D. BOLINTINEANU)

După 1990 cărţile lui aveau să vadă lumina tiparului una după alta. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

A vedea lumina zilei = **a)** A fi înzestrat cu simţul văzului:

Și el îmi dete ochii să văd lumina zilei. / Și inima-mi umplut-au cu farmecele milei. (MIHAI EMINESCU)

b) (Fig.) A se naşte:

Pentru că tu aparţii acestei insule unde ai văzut lumina zilei. (PETRU DEMETRU POPESCU)

Creangă a văzut lumina zilei la Humuleşti.

A-i fi (**cuiva**) **drag ca lumina ochilor** (Pfm.) = A-i fi cuiva foarte drag:

Frică i-a fost de o eventuală ridicare a ţăranilor numai din pricina fetelor pe care le iubea ca lumina ochilor şi-i era să nu se întâmple să se năpustească asupra lor ticăloşii, să le nenorocească pentru toată viaţa. (LIVIU REBREANU)

La lumina mare (Rar) = Făţiş, în mod deschis, în văzul tuturor:

A luptat pe faţă, cu curaj, la lumina mare, pentru libertate, contra despotismului. (ION GHICA)

La lumina... (Rar) = Cu puterea..., cu mijloacele..., cu ajutorul...:

Arată-ne, la lumina talentului tău, durerile şi aspiraţiile societăţii noastre de azi. (AL. VLAHUŢĂ)

Limpede ca lumina zilei = De netăgăduit, clar, evident:

I se pare limpede ca lumina zilei, şi inima lui, plină de dorinţa nemărginită de a câştiga procesul, îi făureşte iluzii. (AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI)

Profesorului i se păru la început limpede ca lumina zilei că o va da pe mâna justiţiei [...] (IOAN PETRU CULIANU)

LUNĂ[1]

A creşte într-o lună cât alţii într-un an = A creşte foarte repede:

Și crescu şi se făcu mare ca brazii codrilor. Creştea într-o lună cât alţii într-un an. (MIHAI EMINESCU)

LUNĂ[2]

A apuca (sau **a prinde**) **luna cu dinţii** (**şi soarele cu picioarele**) (Pop.) = A încerca realizarea unui lucru aproape imposibil sau greu accesibil:

Văzând că reuşise, i se păru că apucase luna cu dinţii.

A cere (**şi**) **luna de pe cer** (Pop.) = A cere foarte mult:

Cu alte cuvinte, vă dau posibilitatea să-mi cereţi luna de pe cer, ştiind că nu vă pot înlocui. (RADU DERMER)

Însă io-s bărbat galant, / Port în suflet briliant / Din vremea lui Ipsilant, / De aceea nu îţi cer / Decât luna de pe cer […] (EMIL BRUMARU)

A da (**a arunca** sau **a zvârli**) **cu barda** (**cu toporul** sau **cu puşca**) **în lună.** v. **bardă.**

A făgădui (sau **a povesti**) **câte în lună şi în soare** (sau **în stele**) = A promite lucruri irealizabile:

Şi le povesteau câte în lună şi în soare, câţi cai verzi pe pereţi toţi, c-un cuvânt câte prăpăstii toate. (MIHAI EMINESCU)

A fi (**gravidă**) **într-o lună** (sau **în două, trei luni**) sau **a fi gravidă în prima lună** (sau **în a doua, în a treia lună**) (D. femei) = A fi parcurs o perioadă bine determinată din cele nouă luni de sarcina:

Ea era gravidă în luna a şaptea atunci. Erau doi tineri fericiţi şi inocenţi care nici nu bănuiau complotul pus la cale de trupurile lor bronzate şi aparent sănătoase. (BOGDAN COSTIN)

A fi (**o**) **lună ca ziua =** Se spune despre o noapte foarte luminoasă:

Şi cum era o lună ca ziua şi mirosea liliacul... am petrecut o seară... să-l întrebi pe el. (AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI)

Era frumos, căzuse omăt mare şi o lună plină lumina ca ziua. (MIHAIL SADOVEANU)

A fi ca o lună plină (Pop.) = A fi cu obrazul (sau faţa) rotund(ă) şi plin(ă):

Acolo, aşezată în bancă, eu mă vedeam ca la optsprezece ani, dar am făcut o fotografie. Eu sunt fiinţa aceea cu faţa rotundă ca o lună plină? (ELENA BRĂDIȘTEANU)

A fi cu luna în cap (Rar) = A fi labil psihic:

Ai grijă, să nu fie vreunul din aceia cu luna-n cap!

A pica (**a fi picat**) (**ca**) **din cer** (ori **din lună, din nori, din stele** etc.)**.** v. **pica.**

A fi un (**îm**)**puşcă-n lună** (Reg.) = A fi nebun:

Că eşti un împuşcă-n lună, / Drac ce apa o închează... / Haide vino, fii cuminte, / Dac-ai fost împuşcă-n lună, / Eu am fost, adu-ţi aminte / Şi zglobie şi nebună... (MIHAI EMINESCU)

Bre, ce împuşcă-n-lună! (VASILE ALECSANDRI)

Spune-mi... despre viaţa ta de holtei, năzdrăvăniile voastre de-mpuşcă-n-lună. (C. NEGRUZZI)

A lătra (sau **a urla**) (**precum câinele**) **la lună** (sau **la stele**, ori, rar, **în vânt**)**.** v. **lătra.**

A promite (**cuiva**) (**şi**) **luna de pe cer** (Pop.) = A promite (cuiva) ceva imposibil de realizat:

Au promis toată luna de pe cer şi au zis că sunt nişte rătăciţi, şi că se căiesc, şi că vor să ajungă oameni cinstiţi şi fără prihană. (RADU CIUCEANU)

Dacă mi-ar fi promis că-mi pune în poală luna de pe cer, l-aş fi crezut cu ochii închişi. (MARIANA VARTIC)

A se schimba (sau **a fi schimbător**) **ca luna** (Reg.) = A fi inconsecvent în păreri sau în comportare:

Prostul e schimbător ca luna. (AL. BORZA)

A se uita ca la lună nouă = A fi mirat de ceva sau de cineva:

Şi cum, rogu-te, putea întâlni pe cineva, când toată lumea era adunată în satul împăratului şi se uita la curţi ca la lună nouă; nu se puteau destul mira de ceea ce le vedeau ochii. (I. POP-RETEGANUL)

A se zări de lună = A răsări luna:

Ici-colo vrun zăvor mai sună / Începe-a se zări de lună / Şi-i linişte pe drum. (G. COȘBUC)

A trăi (sau **a fi căzut**) **în** (**din**) **lună** (Fam.) = A fi rupt de realitate:

Circumstanţa atenuantă pe care... o acordau acestei fiinţe şubrede, cu capul mare susţinut pe un gât ca un vrej, trăind în lună. (CEZAR PETRESCU)

Nici nu-nţeleg, – parc-am căzut din lună./ Prin suflet simt durerea lumii toată, / Pe care însă nimeni niciodată / Nu a putut prin vorbe să mi-o spună. (DEMOSTENE BOTEZ)

A-i răsări (sau **a-i ieşi cuiva**) **luna în cap** (sau **în ceafă**) (Pop.) = A cheli:

El a îmbătrânit şi i-a răsărit luna-n cap.

Câte-n lună şi-n stele (sau **în soare**) = De toate, de tot soiul, tot felul de lucruri:

Toată noaptea mi-a pus fel de fel de întrebări... Câte-n lună şi-n stele. (EUSEBIU CAMILAR)

Cinsteau şi vorbeau; mai ales Ghiţă Botgros îşi dezlegase traista, spunea câte-n lună şi-n stele. (MIHAIL SADOVEANU)

Parcă e căzut din lună (Rar) = Se spune despre cineva aiurit şi lipsit de simţ practic:

Te comporţi ciudat, de parcă ai fi căzut de pe lună! De ce ne tot chestionezi cu tot felul de întrebări, de parcă ai fi detectiv? (GH. VÎRTOSU)

LUNECA

A se luneca cu vorba = A spune mai mult decât vrea:

Ea se luneca cu vorba tocmai atunci când nu trebuia.

A-i luneca cuiva ochii după ceva (sau **după cineva**) (Pop.) = A-i plăcea cuiva ceva sau de cineva:

Tare-i mai lunecau ochii copilului după merele roşii din livada vecinei.

LUNG, -Ă

A (**nu**)**-şi cunoaşte** (sau **vedea**) **lungul nasului.** v. **nas.**

A avea mâna lungă (sau **degete lungi**) sau **a fi lung de mână** (sau **a fi lung în degete**) (Pop.) = A avea obiceiul să fure:

Odată, trecând pe aici nişte binecredincioşi, zice că unul dintre ei, mai lung de mână, ar fi îndrăznit s-apuce din treacăt, pe furiş, un măr căzut în iarbă. (P. ISPIRESCU)

Toţi îl bănuiau că ar avea degete lungi, dar nimeni nu l-a prins furând ceva.

A cădea cât este de lung (Pop.) = A cădea lungindu-se pe jos:

[…] *m-am împiedicat şi am căzut în noroi cât eram de lung, făcându-mă de nerecunoscut.* (GH. VÎRTOSU)

A fi lung în (sau **de**) **limbă** sau **a avea limba lungă** (Pop.) = A vorbi prea mult şi a spune ce nu trebuie:

Toate femeile o ştiau că e din cele care avea limba lungă.

A se uita sau **a** (**se**) **holba, a privi, a căta** (**la cineva** ori **la ceva**) **lung** = A privi mirat, nedumerit sau mult şi atent:

Baciul... cată lung spre creste / Și spre ţarcurile goale. (G. TOPÂRCEANU)

Plopii ! / Mă cunosc ei bine... / Dau din cap şi lung privesc / Buimăciţi spre mine. (G. COȘBUC)

Capra atunci holbând ochii lung prin casă... rămâne încremenită. (ION CREANGĂ)

La aceste vorbe, ţăranii ceilalţi au început a strânge din umeri, a se uita lung unul la altul şi a zice […] (*IDEM*)

Zamfira tristă... cu ochi umezi lung se uita / La cornul lunii ce se ivise. (VASILE ALECSANDRI)

Vorbă lungă = Vorbă multă şi inutilă:

Ce mai atâta vorbă lungă, dintr-o păreche de boi m-am ales c-o pungă. (ION CREANGĂ)

Vorbă lungă, sărăcie-n pungă. (VASILE ALECSANDRI)

Zeamă lungă = Se spune despre o mâncare cu multă apă şi fără gust sau (fig.) despre o cuvântare, o lucrare literară etc. fără conţinut:

Era notoriu că în anumite zile mama ne hrănea – ca în romanele tâmpite ale lui Dickens – cu zeamă lungă şi pâine. (OVIDIU PECICAN)

În loc de slujbă, el preferă să-mi servească lecţii de conduită, o predică absurdă, ca o zeamă lungă-lungă. (GRID MODORCEA)

Zile (sau **ani**) **lungi** = Zile sau ani întregi, timp îndelungat:

Zile lungi mi le-am pierdut să mă-mprietenesc cu tine. (G. COȘBUC)

LUNGI

A (**nu**) **lungi vorba** (Pop.) = A (nu) vorbi mai mult decât trebuie:

Ca să nu lungesc vorba, hainele bărbăteşti şi femeieşti, din creştet până în tălpi, şi alte nenumărate lucruri frumoase şi scumpe, fără de mine nu se pot face. (ION CREANGĂ)

Nu lungi vorba cu el, nici nu crede cuvintelor celor multe ale lui. (BIBLIA)

A i se lungi (**cuiva**) **maţul** (sau **urechile**) (**de foame**). v. **maţ.**

A i se lungi (**cuiva**) **nasul** (Pop.) = A se obrăznici:

Aveţi grijă că vi s-a lungit nasul cam mult şi trebuie retezat. (http://www.napocanews.ro/)

A i se lungi (**cuiva**) **ochii** (sau **căutătura**) **a drum** (Pop.) = A fi dornic de a pleca departe:

Dar după vrun an ori doi, unii mai degrabă, alţii mai târziu, cum e firea fiecăruia, încep să cadă mereu pe gânduri şi li se lungesc ochii a drum... (G. TOPÂRCEANU)

De-abia îngăima câte-o vorbă... şi iar cădea pe gânduri, şi ochii largi i se lungeau a drum. (AL. VLAHUŢĂ)

A i se lungi cureaua (Pop.) = A i se mări averea:

Mulţi vedeau că familiei crâşmarului i se lungea cureaua în fiecare an.

A lungi pasul (Pop.) = A se grăbi:

Lupul... lungi pasul lupeşte. (P. ISPIRESCU)

Am lungit pasul, profitând de picioarele mele lungi, şi încercam să-mi controlez ticul, dar nu prea îmi reuşea. (TEODOR FLONTA)

LUNGIŞ

A se da (**în**) **curmeziş şi în lungiş** (Pop.) = A încerca toate posibilităţile; a face pe dracu-n patru:

În curmeziş ţiganul şi-n lungiş s-a dat, / Două oi în urmă a căpătat. (POP.)

LUNI

A ţine lunea (sau **lunile**) (Pop.) = A posti în zilele de luni:

Bunica ei ţinea un numai miercurea şi vinerea, ci şi lunea, mai ales în postul Paştelui.

LUNTRE

A se face (sau **a se aşeza, a se pune**) **luntre** (sau, rar, **munte,** reg. **cruce, scară**) **şi punte** (Pfm.) = A încerca prin toate mijloacele să obţină, să realizeze, să împiedice ceva; a-şi da toată silinţa în vederea realizării unui scop:

S-a pus el, nu-i vorbă, luntre şi punte ca să-şi vâre codiţa cea bârligată undeva, dar degeaba i-a fost, că, pe unde se ducea, tot în gol umbla. (ION CREANGĂ)

Tot el se aşezase luntre şi punte... să potolească îndârjirea oştirii. (CEZAR PETRESCU)

A sta (sau **a fi** ori **a umbla**) (**cu curul** sau **cu fundul**) **în două luntrii** (ori **pe două, între scaune**) (Pfm.) = A juca pe două planuri. (Pfm.) A fi indecis; evita o opţiune fermă pentru a nu pierde un profit. A da dovadă de duplicitate:

Nu umbla cu curul în două luntri, nici te mândri, căci mândrului îi stă Dumnezeu împotrivă. (C. NEGRUZZI)

Golescu Negru umblă şovăind cu curu în două luntri. (ION GHICA)

A sta între două luntrii = A ţine şi cu unul şi cu altul. A îmbina două interese opuse:

[…] *stai cu fundul în două luntrii. Nu se poate! Şi la Putere, şi în Opoziţie!* (PETRE P. CARP)

La ce ne-a folosit politica lui Ceauşescu care zicea că stă cu fundul în două luntri şi stătea în realitate? Oare ne-am rezervat pentru eternitate o politică în două luntri? (MONITORUL OFICIAL al ROMÂNIEI, vol. 13, 2000)

LUP

A avea foamea lupului sau **a fi** (**a veni**) **cu nouă** (sau **cu şapte**) **lupi** (Pop.) = A fi înfometat:

– Am o foame de lup! strigă Adela de pe scări şi se repezi cu gura deschisă la doamna M... s-o mănânce... în sărutări. (G. IBRĂILEANU)

A avea gură de lup (Pop.) = A fi lacom:

Şi, ca şi la începutul veacului trecut, urmările bunei lor credinţe au fost cumplite. Bătrânii aveau gură de lup şi inimă de miel; au venit liberalii cu gura de miel, plină de cuvinte amăgitoare, dar cu inima de lup. (MIHAI EMINESCU)

A avea peri de lup (Pop.) = A fi duşmănit de toţi; a fi un om rău, hain la inimă:

Nu mai stă nimeni de vorbă cu el, de parc-ar avea peri de lup.

A avea urechi de lup (Pop.) = A auzi bine:

Ambasadele SUA au... urechi de lup! (TEODOR FILIP)

A da oile în paza lupului (Pop.) = A lăsa pe cineva la discreţia duşmanilor; a încredinţa ceva unei persoane care nu este de încredere:

Deci, lupul fusese numit păstor la stână. Cu un astfel de om, cu mai multe feţe, vrem noi să aflăm adevărul? i-am spus eu […] (SABIN IVAN)

Dar cum să le potolească dacă el, abilul Lupu vodă, a dat „oile în paza lupului.” (PETRONEL ZAHARIUC)

A înghiţi (sau **a mânca**) **ca** (sau **cât**) **lupul** (Pfm.) = A înghiţi sau a mânca mult şi cu lăcomie:

Olimpia făcuse un morman de felii de salam, şi comesenii luau acum pe tăcute şi mâncau. Vasiliad înghiţea ca un lup, aplecat asupra farfuriei. (G. CĂLINESCU)

A intrat lupul în coşar (Pop.) = Se spune cuiva ca îndemn pentru a se feri de hoţi:

Băgaţi de seamă să nu intre lupu-n coşar la voi, că noi am păţit-o rău de tot cu hoţii.

A scoate (sau **a scăpa**) **ca din gura lupului** (Pfm.) = A salva un lucru aproape pierdut. A se salva dintr-o situaţie foarte grea:

Eram bucuroşi că am reuşit să tragem sforile pentru a-i scoate din gura lupului pe cei vizaţi […] (ADRIAN CHRISTESCU)

A se arunca (sau **a intra**) **în gura lupului** (Pop.) = A se expune primejdiilor:

Am intrat de bună voie în gura lupului. Apoi ca să nu mi se pară mie că e lipsit de curaj, zâmbi copilăreşte şi zise: – Nu scăpăm cu pielea întreagă. (ZAHARIA STANCU)

Zubaşcu spunea că n-are rost să intrăm de bună voie în gura lupului. (ŞTEFAN BELLU)

A se arunca cum se aruncă lupii la miei (Reg.) = A se repezi la cineva cu toată cruzimea:

Tâlharii s-au aruncat asupra bietului om cum se aruncă lupii la miei şi l-au pus la pământ.

A se bate lupii la gura cuiva (Pfm.) = Se spune despre cineva care mănâncă cu multă lăcomie:

El îşi trase iute, iute, căciula pe ochi şi începu iarăşi a mânca, de părea că se bat lupii la gura lui. (P. ISPIRESCU)

A se duce (**ca**) **pe gura lupului** (Pop.) = A dispărea cu repeziciune:

D-apoi noi, ziseră dascălii cei însuraţi, oftând; ne-am calicit cu desăvârşire: zimţi, ba oiţe, ba stupi, ba cai şi boi s-au dus pe gura lupului! Părintele catihetul să trăiască!... (ION CREANGĂ)

– Ei, ce veste ne mai aduci de pe la târg? – Ia, nu prea bună! Bieţii boişorii mei s-au dus ca pe gura lupului. (*IDEM*)

A trăi ca lupul în (sau **la**) **stână** (Pop.) = A trăi rău:

Cei doi trăiesc ca lupul la stână şi se ceartă tot timpul.

A trăi ca lupul în pădure (Pop.) = A trăi fericit:

El a scăpat de toate grijile şi trăieşte ca lupul în pădure.

Iarna n-au mâncat-o lupii = Iarna încă nu s-a sfârşit:

– Aşă-i că s-a deocheat vremea? zise unul dintre plăieşi oftând. Mă miram eu să fi mâncat lupul iarna asta aşa de în pripă. (ION CREANGĂ)

– Bine, zice românu, că iarna n-o mănâncă lupu... (VASILE ALECSANDRI)

Lup îmbrăcat în piele de oaie sau **lup în pielea oii** (Pop.) = Se spune despre un om şiret, rău şi prefăcut:

Despre Iliaş, fiul lui Petru Rareş, bunăoară, cronicarul Eftimie scrie că era ,,un lup îmbrăcat în piele de oaie.” (REVISTĂ de FILOZOFIE şi de DREPT)

Nici lupul flămând, nici oaia cu doi miei = Nu e bine ca unul să aibă prea mult şi altul nimic:

Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând. (C. NEGRUZZI)

Și lupul sătul şi oaia întreagă = Se spune când se face dreptate ambelor părţi aflate în conflict:

Aşadar directoarea Lidia Gurali nu era o femeie rea. Diplomată da, putem spune. Vorba proverbului: avea grijă să fie şi lupul sătul, şi oaia întreagă! (GH. VÎRTOSU)

Vorbeşti de lup şi lupul la uşă = Se spune atunci când se vorbeşte despre cineva care tocmai soseşte:

– Na poştă; când vorbeşti de lup, lupu-i la uşă. Oare nu cumva îi Iorgu, vere Enachi?... (VASILE ALECSANDRI)

LUPTA

A (se) lupta în luptă dreaptă (Pop.) = A (se) bate respectând anumite reguli:

Se luptă o zi întreagă, în luptă dreaptă, până îl trânteşte pe zmeu şi-l taie şi-i taie şi calul. (ION MUŞLEA)

Ian aşteapt’ aşteapt’ aşteaptă / Să luptăm la luptă dreaptă, / Căpitan Caracatuci, / Vătăjel peste haiduci […] (VASILE ALECSANDRI)

A (se) lupta pentru existenţă = A (se) lupta pentru supravieţuire:

Or, la peste un deceniu după Marea Unire, generaţia tânără ardeleană are misiunea de a crea ceea ce generaţiile trecute n-au putut-o face, fiindcă au luptat pentru existenţă. (ION VARTIC)

A se bate (sau **a se lupta**) **cu morile de vânt.** v. **moară.**

A se lupta cu gândul (Pop.) = A fi preocupat în mod constant şi intens de ceva:

Când mă luptam cu gândul să pot afla pricina / Turbării tuturora, s-apropie de mine / Un om cu barba albă, un pântecos bătrân […] (ALECU DONICI)

A se lupta cu moartea (sau **între viaţă şi moarte**) (Pfm.) = A fi în agonie:

La masă, aşezat pe laviţă, cu fruntea răzimată în palme, Luca privea ca un lup flămând la locotenentul care se lupta cu moartea. (LIVIU REBREANU)

După ce se luptase între viaţă şi moarte, Neranţula birui, îşi uită suferinţa. (PANAIT ISTRATI)

A se lupta cu sine (**cu inima sa, cu el**) **însuşi** (Pfm.) = A se autocontrola:

Şi, conştient de pericol, Octavian se lupta cu sine însuşi ca să-şi menţină şi să-şi întărească virtuţile pe care, în anii de temniţă, le descoperise în adâncul său […] (GABRIEL CHIFU)

A se lupta cu somnul (Pop.) = A încerca să rămână treaz:

Tic se lupta cu somnul. Nu voia să se lase doborât. (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

A se lupta cu viaţa sau **cu lumea** (**întreagă**) (Pop.) = A înfrunta dificultăţile şi neajunsurile existenţei:

A dus o luptă strânsă, inegală cu propriul destin, cu propria existenţă. O luptă cu viaţa din care n-a ştiut niciodată dacă a ieşit învingător sau învins. (ALEXANDRU POPA)

A se lupta ziua cu noaptea (Pop.) = A se face ziuă:

Ei au plecat grăbiţi când se lupta ziua cu noaptea.

LUPTĂ

A (**se**) **angaja în luptă** (D. ţări, popoare etc.) = A (se) implica în cheltuielile şi pregătirile pentru desfăşurarea unor acţiuni armate:

Caracterul de război al întregului popor român pentru apărarea independenţei, suveranităţii şi unităţii naţionale a fost conferit de angajarea masivă în lupte a unităţilor militare de tip popular [...] (CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU)

A cădea în luptă (D. oameni) = A muri în timpul unei confruntări armate:

Bravul ofiţer a căzut în luptă în apropiere de Oremov Laz, lovit de un proiectil vrăjmaş. (FLORIAN TUCĂ)

În aceste lupte au căzut eroic căpitanul Brăileanu şi caporalul Constantin Muşat. (IOAN SCURTU)

A ieşi la luptă. v. **ieşi.**

A intra în luptă (D. ţări, persoane) = A interveni cu trupe, tehnică militară în desfăşurarea unui război:

Mi-a dat totdeauna un preţios concurs. În momentele cele mai grele a intrat în vălmăşagul luptelor [...] (GH. NICOLESCU)

A lupta lupte (Îvp.) = A depune eforturi:

M-am luptat lupta cea bună, mi-am isprăvit alergarea, am păzit credinţa. (BIBLIA)

A scoate din luptă = A îndepărta de pe câmpul de luptă ceva sau pe cineva devenit ineficient:

El a lăsat pe câmpul de luptă mulţi morţi şi răniţi, trei care de luptă incendiate, precum şi armament greu scos din luptă. (VALERIU ACHIM)

A se da pe (sau **în**) **luptă =** A se trânti:

Copiii era neastâmpăraţi şi s-au dat pe luptă în curtea casei.

A se ridica la luptă = A veni la război. A se mobiliza:

Alături de muncitorimea ceferistă s-au ridicat la luptă petroliştii din Valea Prahovei. (IOAN SCURTU)

În anul 1185, doi români din Balcani, Petru şi Asan, au ridicat la luptă toate popoarele din Balcani aflate sub stăpânirea Imperiului Bizantin. (http://www.rgnpress.ro/)

A se scula (**asupra cuiva**) **cu luptă** (Înv.) = A declanşa un conflict, o ceartă, un atac etc. împotriva cuiva:

M-am sculat spre a lupta / Pentru astă Românie / Ce ciocoii o trăda! (CEZAR BOLLIAC)

LUT

A fi ca lutul în mâna olarului (Pop.; d. persoane) = A fi lipsit de personalitate, putând fi uşor influenţat:

Iată, ce este lutul în mâna olarului, aceea sunteţi şi voi în mâna Mea, casa lui Israel! (BIBLIA)

A se face lut şi pământ (Reg.) = A se supune fără comentarii:

Orice îi ziceai, el se făcea lut şi pământ şi executa întocmai.

LUX

A face lux = A duce o existenţă foarte costisitoare. (Spc.) A se îmbrăca extrem de costisitor şi de elegant:

Aici în adevăr nu s-a făcut lux. În sfârşit, iată un început de seriozitate, iată o prevestire de vremuri nouă. (MIHAIL SADOVEANU)

Ei fac lux pe banii ţării.

M

MAC[1]

Cât un fir (sau **un sâmbure, un grăunte**) **de mac** (Pop.) = Foarte mic:

Sub icoana afumată unui sfânt cu comănac / Arde-n candel-o lumină cât un sâmbure de mac. (MIHAI EMINESCU)

De atunci a rămas apoi în om un fir de inimă cât un fir de mac în şapte despicat, şi firul sau sâmburele acela e răutatea omului. (P. ISPIRESCU)

MAC[2]

A nu zice (sau **a nu spune**) **nici mac** = A nu scoate o vorbă, a tăcea chitic:

Fata, săraca, aşa se inspăimântase, că.. nu putea zice nici mac. (TUDOR PAMFILE)

MACAZ

A schimba macazul (Fam.) = **a)** A-şi modifica în mod contrar atitudinea faţă de cineva:

Totuşi, ea nu s-a dat bătută. Ieri, marţi, a schimbat macazul, a cinstit pe cine a trebuit dintre cei mai mici şi aşa a izbutit să vorbească câteva minute cu Ionel, care nici până azi nu ştie de ce l-au închis, pentru că nimeni nu i-a spus şi nici măcar de sănătate nu l-a întrebat. (LIVIU REBREANU)

Dacă ar schimba macazul, aceasta ar implica un efort fizic şi intelectual prea mare pentru lenea lui.

b) A-şi schimba total părerile, concepţia etc.:

Iar dacă înţelegi să mergi pe acest drum, vom schimba macazul. (CONSTANTIN TRIFAN)

Când vezi că ai dat greş, schimbi macazul. (AUGUSTIN BUZURA)

MAHMUR

A scoate mahmurul (**din cineva**) = A duce la exasperare, a enerva (pe cineva):

Ştii că şi mătuşa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul din om; nu-i o femeie de înţeles, ca mătuşa Anghiliţa lui moş Chiriac, s-a mântuit vorba. (ION CREANGĂ)

Ei, nu, că femeia aiasta îţi scoate mahmurul din tine. Ce tot caţi s-o ghibăneşti, că n-o să-i tihnească omului ista? (EUGEN LOVINESCU)

MAI[1]

Aşa (sau **acum**) **mai vii de acasă.** v. **acasă.**

Mai e vorbă? (Fam.) = Sigur!:

– Adevărat să fie, mai întrebară fraţii, că însemna ceva acele slove? – Mai e vorbă! răspunse el. (P. ISPIRESCU)

– Bine... Ai ceva şanse? – Mai e vorbă! (I. L. CARAGIALE)

Mai ieri, (rar) **mai alaltăieri** = De curând:

La noi evul mediu au ţinut până mai ieri-alaltăieri, şi mulţi bătrâni vor fi ţinând minte epoca în care un străin nu putea fi breslaş. (MIHAI EMINESCU)

Mai rar = Întâlnit rareori; deosebit:

Aşa om, mai rar!

Unul (sau **una**) **mai...decât altul** (sau **alta**) sau **care** (**mai**) **de care mai...** = (Precedă un calificativ) Se spune când vrem să arătăm că într-un grup de fiinţe, de obiecte etc., fiecare în parte excelează în privinţa unei anumite calităţi:

În ultimele săptămâni însă am devenit, iată, contrariul meu: mă împrăştii în tot felul de nimicuri, unul mai plăcut decât altul. Unul mai inutil decât altul. (AURA CHRISTI)

Spre deosebire de noi, sovieticii nu au dărâmat nicio statuie, toate sunt la locul lor de cinste, care mai de care mai falnică […] (ANAMARIA SIMIGELSCHI)

MAI[2]

A se ţine ca maiu cu coadă (Pop.) = A fi nedespărţit de cineva; a se ţine cu statornicie de ceva:

Fetişcana s-a ţinut o vreme de băiat ca maiu cu coadă.

MAI[3]
A(-i) plesni (cuiva) maiul în el (de …) (Pop.) = A fi grozav de supărat:

Și cum să nu-mi plesnească maiul în mine, când le auzeam blau-blaul la bucătărie despre cât de mari și tari sunt comuniștii. (DUMITRU CRUDU)

MAIA
A prinde maia (Pop.) = A prinde puteri, a prinde cheag:

Buzunarul văz că-ți sună, / Văz că ai mai prins maia. (ȘT. O. IOSIF)

Nu puteam prinde maia decât din dragoste sau credință și, în loc să le caut, să mă dăruiesc lor, iată, între sutele de harabale burdușite cu mărfuri […] (NICOLAE CRIȘAN)

Cu maiaua în (sau **la**) **cap** (Pop.) = Amețit de băutură:

Nimeni nu se mai înțelegea cu el, căci umbla toată ziua cu maiaua în cap și n-avea grijă de nimic.

MAICĂ
De când maica m-a făcut (Pop.) = De când sunt pe lume:

De când mama m-a făcut așa drum n-am mai bătut, călăream pe luna plină, trupul ei de ciută lină. (MIRON RADU PARASCHIVESCU)

De când mama m-a făcut n-am mai întâlnit un animal ca tine! (PAUL GOMA)

MAIDAN
A ajunge la mal (sau **la maidan**)**.** v. **ajunge.**

A bate maidanul (sau **maidanele**) (D. copii) = A-și pierde vremea hoinărind sau jucându-se:

Ea înjugă pe tată și pe mamă la munca din fabrică, din atelier, din magazin, și lasă pe copii să bată maidanele și să crească acolo, printre plantele veninoase și printre apași. (GALA GALACTION)

[elevii] *vor face agricultură de subzistență alături de părinți, se vor încadra în munca la negru, pe salarii de mizerie, sau vor bate maidanul din spatele blocului.* (http://pmponline.ro/)

A scoate (sau **a ieși**) **la maidan** (Pop.) = A scoate sau a ieși la vedere; a (se) arăta, a (se) face cunoscut:

Sacul nelegalităților, abuzurilor, crimelor se desfundă mereu și daca, fiind chiar făptuitorii la putere, aceste monstruoase fapte tot străbat pe ici pe colo la cunoștința publică, închipuiască-și cine cunoaște pe radicali câte minuni vor ieși la maidan când făptuitorii nu vor mai avea mâna pe putere și pe dosarele afacerilor publice. (MIHAI EMINESCU)

Tarafurile politice se-nmulțesc pe toată ziua. Care au mai ieșit la maidan? (VASILE ALECSANDRI)

MAIMUȚĂ
A fi în anii maimuței (Reg.) = A fi bătrân și senil:

Intrase în anul maimuțelor, ceea ce se cam putea spune și, despre mine care, de unde mai înainte îl ocoleam cu grijă, ajunsesem să mă țiu după el. (MATEIU I. CARAGIALE)

Oricine, aflat în altă situație, încearcă să improvizeze ceva de acest gen, este socotit deplasat, privit cu contrarietate de musafiri și enervare de gazde, este considerat tânăr necuviincios sau bătrân intrat în anii maimuței. (ADRIANA ILIESCU)

Coadă de maimuță. v. **coadă.**

MAL
A ajunge la mal (sau **la maidan**)**.** v. **ajunge.**
A cădea ca un mal (Pfm.) = A cădea greoi:

Calul se învârti împrejur și căzu ca un mal. (BARBU DELAVRANCEA)

A da carul de mal (Pop.) = A eșua într-o acțiune sau într-o întreprindere:

Tatăl i-a zis să nu mai dea carul de mal ca data trecută și să aibă mai multă încredere în el.

A da de mal (**pe cineva** sau **ceva**) = A prăpădi, a nimici, a ruina:

Cu informațiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta. (I. L. CARAGIALE)

A ieşi la mal (Fig.) = A duce ceva la bun sfârşit, a o scoate la capăt:

Şi pe tine tot asta te aşteaptă, o cloacă fardată cu roşu, din care vei încerca să ieşi la mal. (BUJOR NEDELCOVICI)

În vis eşti prizonierul visului. Aluneci pe apele lui şi nu poţi să ieşi la mal decât dacă un val al visului vrea să te azvârle. (OCTAVIAN PALER)

A se bate ca apa de maluri (Pop.) = A se frământa zadarnic, a nu găsi ieşirea dintr-o situaţie dificilă:

Norocul a fugit de mine, mai dihai decât dracul de aghiazmă; pesemne m-a blestemat cineva să mă lupt cu nevoia, cum se bate apa de maluri şi vântul de dealuri! (SOFIA NĂDEJDE)

Geaba se bătea sărmana ca apa de maluri, că pe morţi nu-i mai învie nimeni. (POP.)

A se îneca (**tocmai** sau **ca ţiganul**) **la mal.** v. **îneca.**

Din mal în mal (D. o apă) = De la o margine la alta, pe toată porţiunea albiei:

[Gârla] *se umflă din mal în mal, parc-ar fi Dunărea.* (LIVIU REBREANU)

L-a scos apa la mal (Pop.) = Se zice când cineva scapă cu bine dintr-o primejdie sau dintr-o nenorocire:

Nu mă pricep, domnule Nisipoiu, îngână Mihnea, fericit că apa l-a scos şi de astă dată, ca şi de multe ori înainte, singură la mal. (GIB I. MIHĂESCU)

Mal de om (sau **de femeie**) = Namilă de om (sau de femeie), bărbat (sau femeie) mare din cale-afară:

Olivanca, un mal de femeie, cu un ochi umflat, gemea într-un colţ. (EUSEBIU CAMILAR)

Un deal ş-un mal (Reg.) = Interval mare de timp:

Mai e un deal ş-un mal până la primăvară. (POP.)

MALDĂR

A sta (sau **a fi lăsat**) **pe maldăr** = A trăi în belşug, fără griji:

De când sta pe maldăr, îşi permitea orice şi nici nu-i păsa de cei din jur.

MAMĂ

(**Pe**) **când era bunica** (sau **mama**) **fată** (**mare**). v. **bunică.**

A cere cât pe mă-sa (Pop.) = A pretinde un preţ exagerat:

La început, negustorul a cerut cât pe mă-sa, dar a mai scăzut din preţ.

De când mama m-a (sau **te-a, l-a** etc.) **făcut** sau **de când m-a** (sau **te-a, l-a** etc.) **făcut mama** = De când sunt (sau eşti, este etc.) pe lume. De totdeauna:

De când mama m-a făcut, / Tot prin codri am şezut / Şi lumea n-am mai văzut / Decât numai Soarele, / Decât căprioarele. (VASILE ALECSANDRI)

[…] *numai Cel-de-Sus ştie câte-am tras de când mama care m-a făcut a pus mâinile pe piept!* (ION CREANGĂ)

N-am văzut atâta peşte de când mama m-a făcut. (SORIN STOICA)

De mama focului = Cu mare intensitate, cu încordare, în gradul cel mai înalt; extraordinar, straşnic:

Mitralierele prinseră a răpăi de mama focului. (EUSEBIU CAMILAR)

Se apucase, că n-avea nicio treabă, să mai dreagă gardul şi cioplea şi bocănea de mama focului. (LIVIU REBREANU)

Era frumoasă de mama focului. (ION CREANGĂ)

La mama-dracului = Să nu-l mai văd; foarte departe:

Pentru că, de ce să vină ei de la mama dracului sau de unde vin, să-l chinuiască pe amărâtul şi nenorocitul ăsta de ţăran? (ȘTEFAN DUMITRESCU)

De ce să meargă la mama dracului, când sunt aici, aproape, atâtea locuri frumoase? (CORINA OZON)

O mamă de bătaie = O bătaie straşnică, grozavă:

Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea, ori o mamă de bătaie. (MIHAIL SADOVEANU)

Se aşterne tata să ne burduşească o mamă de bătaie. (CEZAR PETRESCU)

Vai de mama mea (sau **a ta, a lui** etc.) = Vai de mine (sau de tine, de el etc.):

N-au şi dânşii neveste şi copii şi necazuri, de vai de mama lor? (CEZAR PETRESCU)

Am auzit că e diagnosticat cu cancer, ceva tumoare, nu poate fi operată. Nu mai are zile multe, amărâtul. Vai de mama lui. (COSTIN BOGDAN)

MANĂ

A nu fi de vreo mană sau **a nu fi mare mană** (**de**) = A nu fi de valoare sau folos, a nu aduce profit:

Nu e vreo mană mare de ele, dar totuşi dă-ţi părerea, îmi va servi mie la ceva. (TRAIAN DEMETRESCU)

MANGAL

A freca mangalu' (sau **ţiparu'**) (Arg.) = A lenevi, a trândăvi:

Dar ăsta stă toată ziua la Parlament şi freacă mangalu'. (http://atelier.liternet.ro/)

– Hai, bre, nu mai freca mangalu' ca prostu'. Ai auzit bine, am treabă. Dă-te-ncolo. (http://cititordeproza.toateblogurile.ro/)

A târnosi mangalul (Pfm.) = A pierde vremea în zadar:

Ce pramatie; faci pe cocoşu, cotoi mare dumneata. Ei, dar ai de învăţat încă multe; eşti junic; ca să le fii pe plac maimuţelor trebuie să fii porc, şi cu şoriciul gros. Şi mai ales nu târnosi mangalul că te usuci. (MATEIU I. CARAGIALE)

MANGĂ

A fi (**beat**) **mangă** sau **a se îmbăta mangă** (Fam.) = A se îmbăta foarte tare:

L-am înţepat, făcând aluzie la seara când fusese mangă şi făcuse urât, ca un puşti la prima lui beţie. (DAN MIRON)

Aveam un coleg care vine-acasă la patru după-masă mangă. (SORIN STOICA)

A fi mangă (**la cap**) (Ban.) = A fi încăpăţânat:

Ea nu s-a înţeles niciodată cu el, fiindcă era mereu mangă la cap.

MANGĂR

A da mangărul cel de apoi (Înv.) = A muri:

Ursache, închis în temniţă cu tâlharii, legat la pusce, bătut la talpe, până au dat mangărul [(înv.) cea mai mică monedă turcească] *cel de apoi*. (LAZĂR ŞĂINEANU)

MANSARDĂ

A fi deranjat la mansardă (Fam.) = A nu fi în toate facultăţile mintale, a fi scrântit:

Deci gheboasa ştie: că există o incintă în care o să fiu şi eu la un moment dat; că am iubit-o pe ea, fapt care m-a cam deranjat la mansardă. (ADRIAN BUŞILĂ)

Fireşte că trebuie să ai un interes, ori să fii deranjat rău la mansardă ca să susţii că aceste cazuri au fost fumigene menite să distragă atenţia. (http://www.comunitarism.ro/)

A fi mobilat la mansardă (Fam.) = A avea o cultură generală solidă; a fi şcolit, a fi învăţat:

Eşti suficient de mobilat la mansardă să găseşti singur răspunsul corect. Reintrăm în joc şi trebuie să rămâi cu noi. (CARMEN ZAMFIRESCU)

MANTA

A feşteli băţul sau **briceagul** sau **mantaua** (şi eliptic, astăzi) **a o feşteli.** v. **feşteli.**

A-şi găsi mantaua (**cu cineva**) (Reg.) = A o păţi cu cineva, a-şi găsi beleaua:

Apoi nu mă faceţi din cal măgar, că vă veţi găsi mantaua cu mine. (ION CREANGĂ)

A-şi întoarce mantaua după vânt (Pop.) = A se adapta cu abilitate împrejurărilor:

[…] *când scria că Maximilian este jumătate luteran, jumătate catolic şi din cauza aceasta nimic pe de-a-ntregul, ci îşi schimbă mantaua după vânt.* (ILEANA CĂZAN)

Foarte mulţi au fost deportaţi, mulţi au fugit peste Prut, iar o mare parte şi-au întors mantaua după vânt, cu toate că ştiau prea bine care e adevărul. (http://www.zdg.md/)

Manta de vreme rea = Om pe care nu-l bagi în seamă decât atunci când ai nevoie de el:

Nu-s manta de vreme rea, nu-s manta. / Duşmanii îmi sunt indiferenţi. / Pe prieteni îi urăsc. (MARIA BANUŞ)

MARE[1], -I

(**A fi**) **mare minune** sau **minune mare** (Fam.; exclamativ) = Exprimă uimire, admiraţie etc. (Reg.; cu valoare de superlativ) (A fi) foarte frumos sau bun etc.:

Mare minune! Nemţii ceia îs cu dracu, zău! (VASILE ALECSANDRI)

Mare minune! Zice să cauţi la căpătâiul patului, c-o să găseşti rachiu. Bărbatul căută şi găsi. – Mare minune! Cine l-o fi pus oare? (IOAN SLAVICI)

Sună telefonul – minune mare! Dar marea minune se explică imediat: un tovarăş securist din popor mă întreabă câţi arginţi […] (PAUL GOMA)

(**A fi**) **ziua în amiaza mare** = (A fi) la amiază, e vremea (ceasul) amiezii:

– Hai scoală, zise el desmierdând-o – e ziua-n amiaza mare. (MIHAI EMINESCU)

Şi era ziua în amiaza mare! – Ziua? În amiaza mare? (GH. VÎRTOSU)

(**A-i fi cuiva**) **mai mare dragul** (sau **mila, ruşinea, ciuda** etc.) = Se spune când cineva simte multă plăcere (sau mila, ruşinea, ciuda etc.):

Începuseră greieraşii să ţârie şi păsărelele pe ramuri să ciripească, de ţi-era mai mare dragul. (POP.)

Astfel grădina raiului răsuna în toate zilele de cântări bisericeşti din zori şi până noaptea, de ţi-era mai mare dragul. (G. TOPÂRCEANU)

Ilinca era copil din flori, la catalog era doar o linie trasă unde ar fi tebuit să fie numele tatălui, şi locuia doar cu maică-sa într-o dărăpănătură, o coşmelie de-ţi era mai mare mila […] (CRISTIAN SĂILEANU)

Şi la proces tot beat a venit, făcea urât, mai mare ruşinea. (ION LAZU)

(**Ar fi**) **mare minune să** (**nu**)**...** (Pfm.) = Ar fi de mare minune să (nu)...:

Mare minune să mai poată fugi! – La aşa trai, aşa cai – zise celălalt zdrobind o ceapă. (IOAN GROŞAN)

Ce mare minune să eviţi o retrogradare? (RADU COSAŞU)

(**Nu**) **e mare lucru** = **a)** (Nu) este un lucru care impresionează sau trezeşte mirare. (Nu) este un lucru semnificativ:

Boiangiu era calm. Se stăpânea. Îşi zicea că mare lucru n-are să fie nici acuma. Doar să patruleze puţin, să facă act de prezenţă. (LIVIU REBREANU)

b) (Îcn.) (Nu) este un lucru care reprezintă mult pentru cineva. N-aş crede (că nu sau) că da:

Că arunci pe jos nişte furaj tăiat nu e mare lucru dacă nu te vede nimeni. (MARCEL SECUI)

A avea (sau **a fi cu**) **gura mare.** v. **gură.**

A avea mari cuvinte să... (Rar) = A avea motive puternice, întemeiate să...:

[…] *ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi.* (C. NEGRUZZI)

A face (sau **a deschide** etc.) **ochii** (sau **ochi**) **mari** (**cât cepele**) = A privi cu uimire, cu atenţie, cu interes vădit:

Femeia holbă întâi nişte ochi cât cepele, apoi, venindu-şi în fire, bolborosi lacom: – Aoleu, Maică Precistă!... Ţugu mamei, ţugu, ţugu, ţug! (LIVIU REBREANU)

A face pe marele = A-şi da importanţă. A se considera sus-pus:

Ăsta care a venit în presă cu un căcat de-o palmă face pe marele director de revistă! (CRISTIAN TEODORESCU)

[…] *dar şi asta-i în realitate o mască pe care n-o înţelege, de fapt descendentul a mii de generaţii de servitori mărunţi încearcă să facă pe marele senior.* (LIVIU RADU)

A fi (sau **a umbla**) **cu capul mare** sau **a fi cap mare** (ori **mare de cap**) = A avea o părere foarte bună despre sine. A fi încăpăţânat:

Îl ştiau cu toţii că e din aceia care umblă cu capul mare şi de nimeni nu ascultă.

A lăsa (**pe cineva**) **mare şi devreme** (Reg.) = A lăsa pe cineva dezamăgit:

Pupăza, zbrr! pe-o dugheană şi, după ce se mai odihneşte puţin, îşi ia apoi drumul în zbor spre Humuleşti şi mă lasă mare şi devreme cu lacrimile pe obraz, uitându-mă după dânsa!... (ION CREANGĂ)

A râde mare (Reg.) = A râde cu hohote:

De obicei, fratele era tăcut, dar acum râdea mare.

A se face mare pe ceva (sau **pe cineva**) (Reg.) = A face pe stăpânul unui lucru sau unei persoane. A face pe superiorul cuiva:

Acum el s-a făcut mare şi pe pământul fratelui plecat de acasă.

A se face mare (D. copii) = A creşte, a deveni adult, matur:

Dragii mei copii, v-aţi făcut mari. (P. ISPIRESCU)

A se ţine mare = A fi mândru, semeţ:

Iară cine iaste întru noi mai bun de alalţi să nu se ţie mare şi să nu se prea înalţe. (CORESI)

Se ţinea mare şi acum la bătrâneţe.

A trage (sau **a călca**) **a mare** sau (nob.) **a o lua pe mare** = A-şi da importanţă. A căuta să ajungă pe cei sus-puşi:

El nu a scăpat ocazia să tragă a mare şi când a fost în vizită la socrii săi.

A striga (**a răcni** sau **a ţipa**) **cât te ia** (sau **te ține**) **gura** (sau **în gura mare**)**.** v. **gură.**

A vorbi mare (Reg.) = A vorbi tare. A comanda. A vorbi cu aroganţă, cu ifos, provocator*:*

Când ajungea acasă, căpitanul vorbea mare, de se cutremurau pereţii.

Cu mare ce (Mol.) = Cu dificultăţi deosebite. (Pex.) În cele din urmă:

Se duce românul la boier, se căciuleşte cum ştie şi cum poate, şi cu mare ce greu capătă o falcie de loc. (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1914)

Păucescu, luând cuvântul serios şi gânditor, cu mare ce zeflemiştii au putut să păstreze o figură cuviincioasă. (GEORGE PANU)

Cu mic, (**cu**) **mare** = Toată lumea:

Înţelegându-se astfel ei, toţi oamenii din satul lui Păcală, cu mic, cu mare, cum erau, luară sacul, luară sfoara pentru gura sacului […] (IOAN SLAVICI)

La mai mare (Fam.) = Urare adresată unei persoane avansate în grad:

Felicitări! Şi la mai mare!

La mai mare! = Formulă de urare de bine, de propăşire:

– Să trăieşti, înălţime! Şi la mai mare. – Asta nu se poate, Pierre – şi voievodul reveni la vorba lui obişnuită. Nu ţintesc nici spre tronul lui Murad, nici spre cel al lui Henric de Valois. (PETRU DEMETRU POPESCU)

La zile mari = La ocazii deosebite; rar de tot:

Carne, la zile mari. (ION PAS)

Casele de obicei se îngrijesc numai la zile mari; la Paşte, hram etc. (CONSTANTIN BĂRBULESCU)

Mai-marele = Şeful, superiorul:

A luat poziţie de drepţi dinaitea mai-marilor, aşa cum se ia la armată. (ION PAS)

Mai-marii lui văzându-l că şi-a făcut datoria de ostaş, l-au slobozit din oaste. (ION CREANGĂ)

Mare lucru. v. **lucru.**

Mare şi tare = Puternic, influent:

Iară mare şi tare-i în comună primarele. (CEZAR PETRESCU)

Statul german trebuie să fie tare pe Marea de Est şi la Sud; Statul român şi poporul român trebuie să fie mare şi tare la Marea Neagră. (GH. BUZATU)

Să creşti mare! = **a)** Formulă cu care i se răspunde unui copil la salut:

– Bună ziua! – Să creşti mare, băiete!

b) Formulă cu care i se mulţumeşte unui copil pentru un serviciu etc.:

– Să creşti mare, fetiţo! Nu ştiu ce mă făceam fără tine.

Vorbe mari = Cuvinte umflate:

[Omul] *acopere cu vorbe mari, cu o ipocrizie vecinică, care ţine cât istoria omenirei, acel sâmbure negru şi rău, care-i rădăcina adevărată a vieţei şi a faptelor sale – egoismul.* (MIHAI EMINESCU)

Vorbe mari, se va spune, vorbe goale! Vorbe mari şi goale pentru şmecheri şi turnători. (N. STEINHARDT)

MARE[2]

A făgădui (sau **a cere**) **marea cu sarea şi** (**Oltul cu totul** ori **munţi de aur**). v. **făgădui.**

A vântura (sau **a cutreiera**) **ţările şi mările** = A hoinări:

Of! crăişorule! Crede-mă, că să aibi tu puterea mea, ai vântura ţările şi mările, pământul l-ai da de-a dura, lumea aceasta ai purta-o, uite aşa, pe degete, şi toate ar fi după gândul tău. (ION CREANGĂ)

PAPURĂ: *Hai!... de-acum aibă parte Sânziana de zmeul ei; m-am săturat de vânturat lumea.* (VASILE ALECSANDRI)

Darea trece marea (Pop.) = Cu bani se poate face orice:

Ştie bietul om că darea trece marea. (VASILE ALECSANDRI)

De la mare până la mare (Înv.) = De la un capăt la altul al pământului. Pretutindeni:

Şi va domni de la mare până la mare şi de la râuri până la marginile lumii. (ZOSIMA PASCAL PRODORMIT)

Peste mări negre (Pop.) = Foarte departe:

Peste mări negre-oiu aruncă / Toată boala lui, / Toată frica lui […] (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1914)

Peste nouă (sau **şapte**) **mări şi** (**nouă** sau **şapte**) **ţări** sau (rar) **peste nouă ţări şi mări, peste nouă mări şi nouă ţări** (Pop.) = Foarte departe:

Şi merg ei şi merg, cale lungă să le-ajungă, trecând peste nouă mări, peste nouă ţări şi peste nouă ape mari. (ION CREANGĂ)

Ştefan Vodă a fost un domn despre a cărui isteţime şi vitejie s-a dus vestea, cum se zice, peste nouă mări şi nouă ţări. (TUDOR COLAC)

MARFĂ

A lua (**pe cineva**) **marfă** (Reg.) = A lua pe cineva în spate, în cârcă:

Pe băiat l-a luat marfă sora cea mare, căci nu mai putea merge de obosit ce era.

Altă marfă (Rar) = Se spune când este vorba despre alt aspect al unei probleme, despre altă situaţie, altă împrejurare. Bun material!:

Ceea ce-mi spui e altă marfă şi nu mai ştiu ce să cred acum.

A-şi lăuda marfa (**ca ţiganul ciocanul** ori **pila**) (Pfm.) = A-şi lăuda lucrurile pe care le posedă sau meritele personale:

ZAMFIRA: *Ei! dragă cucoane Grigori, tot ţiganu-şi laudă ciocanu.* (VASILE ALECSANDRI)

La capra podului, un ţigan îşi laudă marfa în gura mare, praf, praf pentru moartea puricilor. (G. BĂLĂIŢĂ)

Desigur, toţi suntem subiectivi (tot ţiganul îşi apără ciocanul, nu-i aşa?), controlaţi de simţuri. La urma urmei, totul este îndoielnic. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Există o diferenţă precisă între însufleţire şi strigătele vânzătorilor ce-şi laudă marfa de pe tarabă. (N. STEINHARDT)

Bună marfă sau **marfă bună** (Dep.) = Se spune despre un om şmecher sau imoral:

Ce marfă bună-mi mai eşti, doamne, doamne! (TUDOR PAMFILIE)

Bună marfă mai e şi fotbalistul nou venit...

Nu-mi vinde el mie marfă (Pop.) = Nu mă poate înşela, deoarece cunosc situaţia reală:

El ştia foarte bine ce s-a întâmplat şi nu-i vinde ea lui marfă acum.

MARGHIOLIE

A umbla în marghiolii = A umbla după aventuri galante:

Vicleana mai umbla şi cu marghiolii, căci făgădui lui Paris că de o va alege pe dânsa de cea mai frumoasă dintre muierile fără de moarte, să ştie cu hotărâre că-i va da de soţie pe cea mai frumoasă femeie d-ale oamenilor. (P. ISPIRESCU)

MARGINE

A fi (sau **a ajunge**) **la marginea gropii** sau **a fi cu un picior în groapă.** v. **groapă.**

A fi pe (sau **la**) **marginea prăpastiei** = A se afla într-un moment critic. A fi ameninţat de o mare primejdie:

Am fost din cauza ei pe marginea prăpastiei. (NICOLAE GANE)

A nu (**mai**) **avea margine** (sau **margini**) = A întrece orice măsură:

Îl uram, şi ura mea, de victimă nevinovată, n-avea nicio margine. (BARBU DELAVRANCEA)

[…] *trecând pe lângă păduri, toţi s-au împodobit cu frunze verzi, entuziasmul nu mai avea margini* […] (APULUM, vol. 19, 1981)

A ţine marginea = A merge, a înainta pe (sau aproape de) linia unde se termină o suprafaţă:

Călca cu băgare de seamă... ferind noroiul şi băltoacele, ţinând marginea. (LIVIU REBREANU)

A umbla huci marginea (Reg.) = A umbla fără rost, fără ţintă; a fugi de frică:

De unde până atunci mă duceam cu drag la şcoală, am început a umbla huci-marginea. (ION CREANGĂ)

Să nu-mi umbli huci-marginea şi să nu te ruşinezi când întinzi mâna unui om sărman, cinstit şi harnic. (CEZAR PETRESCU)

De la (sau **din** ori **la**) **marginea** (sau **marginile**) **lumii** (sau **de lume, pământului, de pământ**) = (De) foarte departe:

Am venit cu apă tămăduitoare de la marginea lumii ca să dau viaţă fiicei voastre. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Vântul venea de la marginea lumii. Dar unde era marginea lumii? Nimeni nu ştia unde se află marginea lumii, pentru că lumea nu avea margini... Lumea n-are margini... (ZAHARIA STANCU)

De nu mai are margini = Foarte mare (sau tare), fără pereche:

E un încăpăţânat de nu mai are margini. (MIHAIL SADOVEANU)

Atunci vom deveni lumină şi ne vom confunda cu el, şi fericirea noastră nu va mai avea margini. (ȘTEFAN DUMITRESCU)

MARINAR

Marinarii pe covertă (Ljc.) = Îndemn pentru ca jucătorii să depună miza:

Şi încă ceva, adaugă Cotin. Te joc la cât vrei, dar... marinarii pe covertă! (IORGU IORDAN)

MARMURĂ

A fi de marmură sau **a fi rece ca o marmură** (sau **ca marmura**) = A fi insensibil, a nu se tulbura de nimic, a rămâne rece la toate:

Atâta de frumoasă... şi tot numai femeie? / Ah, am crezut o clipă că eşti poate o zeie, / Ca marmura de rece că treci pe lângă oameni. (MIHAI EMINESCU)

A rămâne de marmură = A rămâne împietrit, încremenit de spaimă, de uimire etc.; a înmărmuri:

E plin oraşul de femei care ar fi încântate să primească o dedicaţie de la un june poet. Şi te asigur eu. Care n-ar rămâne de marmură... (CEZAR PETRESCU)

MARŞ

Înainte marş! = Se foloseşte pentru a da comanda de pornire militarilor:

Eram straşnic pătruns de datoria mea. Cu câtă seriozitate comandam: Înainte-marş! La dreapta-marş! La stânga-marş! Pluton la-front! (MIHAIL SADOVEANU)

Colonelul stă deoparte, iar maiorul comandă: – Pe semiplutonul din cap în gloată răriţi coloana! batalion, înainte, marş! (ANTON BACALBAŞA)

Fetiţa se linişti într-adevăr, spre admiraţia tuturor. Herdelea profită de ocazie şi-i pofti în casă, comandând milităreşte: – Înainte... marş! În casă!... (LIVIU REBREANU)

Marş de aici! (Se foloseşte pentru a alunga un animal sau în mod grosolan o persoană) = Pleacă numaidecât! Afară!:

„Credeam că nu vă mai găsesc aici." „Eee, păi unde să ne ducem...", făcu femeia. „Poftim, doamnă, nu vă temeţi, nu muşcă. Marş de-aici." (IOAN GROŞAN)

Marş de-aici, păcătosule... Mai bine pune-o de-a dreptul la mezat că tot atâta ai câştiga... barim eşti ferit de gloanţe şi de puşcărie... (GIB I. MIHĂESCU)

MARŞRUT

A-i da (**cuiva**) **marşuta** (Reg.) = A face pe cineva să plece:

Nu bine a intrat în casă, că femeia i-a şi dat marşuta cerşetorului.

MARTIE

Martie din post nu lipseşte sau (nob.) (**E**) **ca-n marte postul** (Pop.) = Se spune despre cineva care e nelipsit de undeva, de obicei de acolo de unde poate obţine un avantaj, un profit:

Mă-ntrebi ca prostul! Vorba din bătrâni: / Eu la chef ca-n marte postul. / Vinu-l beam din coji de-alună / Şi-azvârleam, de voie-bună […] (G. COŞBUC)

MARTOR

A lua martor (sau **în mărturie**) **pe cineva.** v. **lua.**

Dumnezeu mi-e martor! = Jur să spun adevărul:

– Draga mea Margareta. Dumnezeu mi-e martor, pe crucea mea, n-am vrut să iasă aşa (VLAD NEAGOE)

MARŢ

A face (sau **a fi, a rămâne** etc.) **marţ** = **a)** (A câştiga sau) a pierde la unele jocuri, în special la jocul de table, în condiţiile în care se punctează dublu:

A dat bine cu zarul şi a fost marţ.

b) (A întrece sau) a fi întrecut cu mult. (A pune sau) a fi pus în situaţia să nu mai poată obiecta sau spune nimic:

[…] *organe, fluiere, chitări, alăute, buciume, cimpoaie şi alte multe d-alde astea cântau într-o unire de rămâneau marţ cei mai buni muzicanţi din lume.* (P. ISPIRESCU)

Nu e decât un an... de când a auzit-o el făcând marţi pe m-me Krauss de la opera din Paris. (BARBU DELAVRANCEA)

MARŢI

Parcă e făcut marţea (**pe gratii**) (Pop.) = Se zice despre un om lipsit de noroc:

Toate îi ieşeau pe dos fetei, de parcă era făcută marţea.

Toate pe dos și nunta marțea (Pop.) = Se spune despre un șir de lucruri, de întâmplări care de care mai nepotrivite:

Din zicalele populare rezultă că marțea și vinerea sunt și ele potrivnice ceremoniilor nupțiale: „Toate pe dos și nunta marțea!” (ION GHINOIU)

MAS

A primi (sau **a lăsa**) **de mas** = A găzdui peste noapte. A adăposti:

Colo pe la cina cea bună nimerește însă într-un sat. Acum începuse a răsufla mai ușor văzându-se-n sat și începu a bate pe la ușile oamenilor să-l lase de mas. (I. POP-RETEGANUL)

A se așeza de (sau **pe**) **mas** ori **a cădea la** (sau **de**) **mas, a rămânea cu masul.** v. **așeza.**

A-l ajunge (**pe cineva**) **masul** (Reg.) = A-l apuca seara sau noaptea într-un anumit loc:

– Acuma, jupâneșică, mai că-mi vine să zic și eu ca omul cela, că are să ne fie masul în pădure. (ION CREANGĂ)

MASĂ

A aduce sau **a duce** (**ceva**) **la masă** = A servi mesenilor o mâncare sau o băutură:

Adică cum vine vorba aiasta: dacă se aduce pe masă o ciorbă, să mă mulțumesc cu aburul și cu mirosul, iar domnul Cotiugă să o mănânce? (EUGEN LOVINESCU)

– Ce mai e nou prin Cheriot? L-am întrebat, după ce ne-am așezat unul în fața celuilalt la masă și servitorul ne-a adus apă rece și o tavă cu fructe. (DAN MIRON)

A avea casă și masă = A avea cele necesare pentru existență. A duce o viață tihnită:

La socrul meu avea casă și masă. Ani în șir a avut odaia lui, conu Mihai, și n-a adus vreodată un pachet. (PETRE PANDREA)

Chiar ar fi o idee, dacă reușești să o aduci înapoi pe mama ta, noi o primim cu drag la moșie, va avea casă, masă, nu-i va lipsi nimic. (IOAN T. MORAR)

A avea ce pune pe masă = A avea existența asigurată. (Îcn.) A fi foarte sărac:

Nu mai era problema de gust al mâncării, dacă-l nimerește sau nu, ci de a avea sau a nu avea ce pune pe masă. (DAN LUNGU)

Și toți aveam și unde lucra și casă și ce pune pe masă. (MIRCEA BĂTRÂNU)

A întinde cuiva masă = A da cuiva de mâncare:

– Ei, dacă n-ai fi prânzit, ți-aș fi întins o masă pe cinste! (NADIA ANGHELESCU)

A întinde masa sau **masă** (**mare**) sau **a ține masa întinsă** = A pune masa; a oferi ospăț îmbelșugat:

De bucurie că are un fiu așa de procopsit și de iscusit, tatăl său făcu o masă mare, unde chemă pe toți împărații, vecinii lui, ca să le arate fiul său procopseala. (P. ISPIRESCU)

Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuți, ba nici nu-i mai întâlnea oriunde i-ar fi căutat, fiindcă fugeau de el îndată ce-l zăreau […] (I. L. CARAGIALE)

Când boierul întindea masă mare... chema tacâmul curții ca să desfăteze pe mosafiri. (GALA GALACTION)

A pune (sau **a întinde**) **masa** = A pune, a pregăti pe masă toate cele necesare pentru servirea mâncării:

Se pune masa, apar și două sticle de vin și alte câteva de bere. O tărie... (TRAIAN DOBRINESCU)

A strânge masa = A aduna de pe masă mâncărurile rămase, vasele din care s-a mâncat, tacâmurile etc.:

Până se strânge masa, îmi fac plinul. Dacă se strânge masa până pleacă: ghinion, ochesc altă masă. (VLAD I. POPESCU)

Prietenii care mănâncă de obicei la noi îmi ajută la strâns masa, la spălat vasele. (MARIA BANUȘ)

A-i fi cuiva casa casă și masa masă. v. **casă.**

N-are casă, n-are masă = Se spune despre un om fără căpătâi:

Prostia-i la rang de mare vedetă eu dorm pe-o mochetă / n-am casă / n-am masă / n-am lucru / n-am scop / n-am viață / n-am nume / n-am stare de loc / sunt omul hip-hop. (GELU VLAȘIN)

Casă ai, copii n-ai. Nici trebuinţa dumitale nu-i aşa mare. El n-are casă, n-are masă. Aşadar, el primeşte mai mult. (ALEXANDRU POPA)

Poftim (sau **poftiţi**) **la masă!** = Formulă de politeţe cu care inviţi pe cineva să se aşeze la masă pentru a mânca:

Puţin mai târziu, au venit în pas grăbit două fete, îmbrăcate în şorţuri albe şi cu tichie albă pe cap şi ne-au invitat: „Poftiţi la masă, domnilor ofiţeri". (DIMITRIE BEJAN)

Pune-te (sau **întinde-te**) **masă, scoală-te** (sau **ridică-te**) **masă** (Fam.) = **a)** Se spune despre cei care duc o viaţă plină de desfătare, care trăiesc fără griji, care aşteaptă totul de-a gata:

Când voiai ceva, era destul numai să porunceşti şi îndată se făcea. Aci era în adevăr: pune-te masă, ridică-te masă. (P. ISPIRESCU)

b) Se spune când eşti obligat să serveşti mereu de mâncare:

M-am gândit să le faci dumneata rost de un capitălaş, să s-apuce şi dânşii' de vreo negustorie, că sunt gogeamite găliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun-te masă! scoal-te, masă!… (I. L. CARAGIALE)

– Cine vă întrece? răspunse Catrina. Aşează-te masă, ridică-te masă. Abia se mişcă, abia se aşează, cleaf-cleaf, parcă i-ai da să mănânce otravă. (MARIN PREDA)

MASCARA

A da de mascara (Reg.) = A se face de râs:

Și de data asta ea a dat de mascara.

A face (**pe cineva**) **de mascara** = A face de râs. A certa cu asprime:

Că umblă prin mahala / Ne-a făcut de mascara, / Râd boerii în cafenea. (GR. TOCILESCU)

– Căpitan Balaure, / Îndărăt cu potera, / Că te fac de mascara. / Cruciuliţa ta […] (P. ISPIRESCU)

Ne-au făcut de mascara. (POP.)

MASCĂ

A lăsa mască (sau **paf**) (**pe cineva**) (Fam.) = A uimi, a ului pe cineva. A lua prin surprindere:

Dacă nu vă plac polonezii în mod deosebit […] *să ştiţi că şi finlandezii au un sistem de învăţământ care poate lăsa mască multă lume.* (MARCEL SECUI)

Aseară m-ai lăsat mască, iubitule, şi nu căuta scuze că n-ai! (EUGEN PATRICHE)

A(-i) cădea (sau **a i se lua cuiva**) **masca** = A (se) dezvălui minciuna, înşelătoria cuiva. (A apărea sau) a face să apară în adevărata lumină:

A căzut masca falsă de pe obrazul vostru. / Şi nu a căzut pentru un ceas. / Nu a căzut pentru o zi. (ZAHARIA STANCU)

A-şi scoate (sau **a-şi arunca, a-şi lepăda** etc.) **masca** ori **a ridica** (sau **a lua, a smulge, a rupe**) **cuiva masca** = A(-şi) arăta adevărata fire, intenţiile ascunse. A (se) demasca:

Atunci Iancul lepădă masca, îşi dizvăli urâtul haracter şi, puţină vreme după întâlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestii istorii, îi scrise răvaşul următor […] (C. NEGRUZZI)

V-am smuls masca. Acolo unde pretindeţi că se află iubirea de ţară, am găsit trădarea. (ZAHARIA STANCU)

MAT

A face mat (**pe cineva**) (Fam.) = **a)** A bate (pe cineva) la jocul de şah:

După-masă, am jucat cu bătrânul şah şi m-a făcut mat; apoi pastorul s-a culcat şi eu am stat de vorbă cu preoteasa în mod foarte plăcut fiind nespus de amabilă; (D. VATAMANIUC)

b) A pune pe cineva în situaţia de a se recunoaşte învins într-o luptă, într-o dispută etc.:

Câţiva tineri care asistaseră la finalul discuţiei îl priveau pe Şerban ca pe o insectă rară, un bărbat făcut şah mat de nevastă-sa. (EUGEN PATRICHE)

MATCĂ

A readuce la matcă = A readuce pe calea cea bună:

Atunci George s-a legătuit că, orice s-ar întâmpla, nu se va abate de la îndatoririle naţionale şi i-a spus învăţătorului că trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciţi; (LIVIU REBREANU)

A reveni la (sau **a reintra în**) **matcă** = **a)** A reveni la starea obişnuită:

Sătenii au revenit la matcă.

b) (D. ape) A-şi relua cursul normal:

După două zile de umblat pe un drum în sfârşit bun, ajunserăm la Călăraşi, unde Borcea se supără pe Dunăre şi-o ia razna pe o sută cincizeci de kilometri, până la Hârşova, unde intră iar la matcă. (PANAIT ISTRATI)

Ca un roi fără (**de**) **matcă** = Dezorientat:

Iară ce tocmală să hie la o oaste care era ca un roi fără matcă. (ION NECULCE)

MATERIE

A intra în materie = A începe expunerea subiectului, a temei, studiului etc.:

Cucoana Marieta, nerăbdătoare, intră de-a dreptul în materie. (CALISTRAT HOGAȘ)

Înainte de a intra în materie – în istoria Moldovei de la jumătatea secolului al XVI-lea – Hasdeu îşi înalţă în Prefaţă câţiva ditirambi ştiinţifici [...] (MIHAI ZAMFIR)

Stănică, în numele unei rudenii pe care n-o legalizase, lua pe Aurica în braţe şi o săruta viguros pe amândoi obrajii. Apoi intra în materie: – Cumnată, viaţa mea e un lung martiriu! (G. CĂLINESCU)

MAŢ

A cârceia la maţe sau **la inimă** (**pe cineva**) (Pop.) = A avea crampe:

După ce mânca, pe femeie o cârceia la maţe şi nu se simţea bine.

A fi pestriţ (sau **negru**) **la maţe** (ori **pe cerul gurii**) sau **a avea** (sau **a fi cu**) **maţe pestriţe** (sau, rar, **cu oase**) **pestriţe** sau **a avea maţe pestriţe** = A fi rău la suflet:

Pe Domnul X îl bănui că e grozav de pestriţ la maţe şi ţine minte unde l-a ars, fără să-i pese nici de adevăr, nici de artă – nici măcar de arta românească. (PAUL ZARIFOPOL)

Negru catran la maţe, Conea ăsta nu s-a putut învoi cu nimeni pe lume, nici cu ai lui, nici cu ai Măriei. (ION LAZU)

A fi pestriţ (sau **tărcat, rău, câine**) **la maţe** sau **a fi cu maţe** (sau **maţele**) **tărcate** sau **bălţate** ori **a avea maţe pestriţe** (sau **negre**) (Pfm.) = A fi rău la suflet:

Nevasta acestui sărac era muncitoare şi bună la inimă, iar a celui bogat era pestriţă la maţe şi foarte zgârcită. Vorba veche: „Tot un bou ş-o belea”. (ION CREANGĂ)

Ai să vezi, de altfel, că nu-i chiar aşa de pestriţ la maţe, cum pare, dar e fricos şi se teme de inspectorul maghiar. (NICOLAE MĂRGINEANU, MIRCEA MICLE)

A fierbe maţele în cineva (Pfm.) = A fi foarte enervat, înfuriat:

– Fă, buzato, dă-te la o parte că tu ai fiert destul. – Ba dă-te tu la o parte, scurto ce eşti, că au fiert şi maţele în tine. (GH. VRABIE)

A frige (sau, rar, **a pătrunde**) **pe cineva la maţe** (Pop.) = A face cuiva un mare neajuns:

Nu se aştepta ca tocmai rudele lui să-l frigă la maţe.

A i se lungi (**cuiva**) **maţul** (sau **urechile**) (**de foame**) (Pop.) = A fi foarte flămând:

Aşa ş-aşa, nici prea-prea, nici foarte-foarte... numai că mi s-au cam lungit urechile de foame. (VASILE ALECSANDRI)

A-i chiorăi (**cuiva**) **maţele** (**de foame**) = A-i fi cuiva foarte foame:

Acolo dete o colibă de pescar. Îi chiorăia maţele de foame şi fu nevoit să se abată. (P. ISPIRESCU)

Ba de mâncare şi casă i-a trebuit omului întâi ş-apoi haine frumoase, cum zici tu; cu rufe de ale tale îţi ghiorăiesc maţele de foame. (ION CREANGĂ)

A-i face cuiva maţele coadă de zmeu (Arg.) = A ucide pe cineva:

– *Vine el nenea de la pârnaie, o să-ţi facă maţele coadă de zmeu! Era legat cu hoţii Cuţaridei.* (EUGEN BARBU)

MAU

A face (**cuiva**) **mau** (**pentru...** sau **să...**) (Pop.) = A înlesni să...:

I-am făcut mau să fugă.

A(**-i**) **lua cuiva maul** (Pfm.) = **a)** A face pe cineva să-şi piardă cunoştinţa în urma unei lovituri:

Paraschiv nu mai avu curajul să se apropie, spuse mânios: *– Când oi pune mâna pe par, îi iau maul cât ai clipi!* (PAVEL PEREŞ)

b) A pune (pe cineva) în situaţia să nu mai poată spune nimic:

V-a luat maul, nenorocitelor! Vă dădeaţi mari în faţa mea, nu ştiaţi că mă bucur de protecţie, că sunt cineva! (EUGEN BARBU)

Oricum ar fi, portarul stătea în faţa mea ca un zid şi îmi înmână o scrisoare ce mi-a luat cu totul maul, dar şi mai perplex am rămas lecturând-o. (DUMITRU CRUDU)

Răspunsul nesperat mi-a luat maul şi deja mi se depăna filmul viitorului […] (MARIUS CHIVU)

c) (Rar) A ucide, a omorî.

A-şi pierde (sau **a i se lua cuiva**) **maul** (Pfm.) = A-şi pierde curajul, cumpătul. A rămâne perplex:

După cele întâmplate, bărbatul şi-a pierdut maul şi îşi vedea de treburile lui.

MĂCĂU

A cinsti cu măcăul (Trs.; Mar.) = A bate cu măcăul:

Le-a spus copiilor că dacă nu se astâmpără o să-i cinstească cu măcăul [baston, bâtă, ciomag].

MĂCINA

A măcina cuiva (Pop.) = A împlini cuiva dorinţele, a-i face pe plac:

Oricât i-ar fi măcinat nevestei, ea era mereu nemulţumită.

Altă făină se macină la moară. v. **făină.**

MĂCIUCĂ

A i se face (sau **a i se pune, a i se sui, a i se ridica, i se zburli cuiva**) **părul** (sau **chica**) **măciucă** (**în vârful capului**) (Pfm.) = A fi cuprins de o spaimă puternică; a se îngrozi, a se înspăimânta:

Şi aşa cum zisei, începu el a povesti, după ce înhăţai colivia şi o luai la sănătoasă cu bidiviul luat de la zmei, începură să nincheze caii ceilalţi şi să facă un zgomot de ţi se făcea părul măciucă. (P. ISPIRESCU)

Poate că-l şi cunoaşteţi? Ei, câte a îndurat bietul om, ţi se face părul măciucă. (LIVIU REBREANU)

Şi mai desluşii ceva ce făcu să mi se ridice părul măciucă în cap. (NICOLAE COVACI)

Însă dacă puii ar fi auzit atunci ce plănuia Irodia să-i facă Anei, după ce ar fi primit pasărea, li s-ar fi ridicat părul măciucă în cap, nu alta. (SÎNZIANA POPESCU)

MĂDUVĂ

A-i cerca (**cuiva**) **măduva şi oasele** (Reg.) = A pune pe cineva la tot felul de încercări, pentru a afla cât preţuieşte:

Din prima zi, stăpânul i-a cercat omului măduva şi oasele ca să vadă cât de credincios este.

A-i degera (sau **a-i îngheţa cuiva**) **măduva-n oase** (sau **în ciolane** etc.) (**de frig**) (Pfm.) = A-i fi foarte frig:

[…] *şi până-n ziuă fiind ieşiţi din sat, cam pe la prânzul cel mare ne-aflam iar în Fălticeni, trecând desculţi prin vad, în dreptul Baiei, Moldova îngheţată pe la margini, şi la dus şi la întors, de ne degera măduva-n oase de frig!* (ION CREANGĂ)

Vai de noi şi de noi, că ne-a îngheţat limba în gură şi măduva în ciolane de frig! (*IDEM*)

Până în măduvă sau **până în** (sau **la**) **măduva oaselor** = Profund, adânc:

Răsărea un soare, Anghelache, de te pătrundea până la măduva oaselor. (MARIN PREDA)

Roasă până-n măduvă, se surpă / Putredă, o-ntreagă-mpărăţie. (MIHAI BENIUC)

Sunt înveninat până în măduvă şi până în vârful degetelor (MIHAIL SADOVEANU)

MĂGAR

A face (sau **a ajunge**) **din cal măgar** (Pop.) = **a)** (A ajunge sau) a aduce pe cineva dintr-o situaţie mai bună în alta mai rea:

Ajunge din cal măgar / Şi catâr din armăsar. (ANTON PANN)

b) (A ajunge sau) a face pe cineva de râs:

Apoi nu mă faceţi din cal măgar, că vă veţi găsi mantaua cu mine! (ION CREANGĂ)

A fi măgarul cuiva (D. oameni) = A-i face cuiva tot felul de servicii care cer eforturi fizice obositoare şi umilitoare:

El era acum măgarul şefului său şi alerga toată ziua numai să-i facă pe plac.

A împărţi două paie la trei măgari. v. **împărţi.**

A nu fi nici cal, nici măgar (Fam.) = A nu aparţine niciunei categorii determinate, a nu avea nicio situaţie precisă:

Sub acest aspect noi nu suntem nici cal, nici măgar! Nici ca Bulgaria, dar nici ca Polonia. (EMIL RAŢIU)

MĂGĂREAŢĂ

A cădea măgăreaţa pe cineva (Fam.) = A avea de suportat o neplăcere, o acuzaţie, o pedeapsă etc. fără a fi vinovat:

Tot pe Mirela cădea măgăreaţa. Ea era şi de plimbăreală, şi de chefuială, şi de tăvăleală. (RADU ALDULESCU)

Erau responsabili, pe ei cădea măgăreaţa. (EUGEN URICARU)

MĂLAI

A apropia mălaiul de traistă (Reg.) = A-şi risipi aproape întreaga avere:

Omul simţea că s-a apropiat mălaiul de traistă şi se luase pe gânduri.

Şi-a trăit traiul, şi-a mâncat mălaiul (Pfm.) = Se spune despre cineva sau ceva care a îmbătrânit, s-a învechit, s-a uzat:

– Ei, Ivane, destul de-acum; ţi-ai trăit traiul şi ţi-ai mâncat mălaiul! De milostiv, milostiv eşti; de bun la inimă, bun ai fost, nu-i vorbă. (ION CREANGĂ)

Numai moş Doroftei judecă cel din urmă clondir şi-l stoarce, picătură cu picătură. – Aşa să se scurgă ochii fetelor după mine. – Ei, aş! ţi-ai trăit traiul, ţi-ai păpat mălaiul, zise una dintre femei. (BARBU DELAVRANCEA)

MĂMĂLIGĂ

A căuta nod în mămăligă (Reg.) = A căuta nod în papură:

Femeia i-a spus bărbatului să nu mai caute nod în mămăligă şi să se gândească la lucruri mai serioase.

A face (**ceva**) **mămăligă** = A distruge, a nimici, a face praf:

Trimite avioane să arunce bombe peste oraş. Ne face mămăligă. (ION PAS)

A o pune de mămăligă sau (Mol.) **a pune de mămăligă fără făină** (sau **fără apă**) (Pfm.) = A se afla sau a ajunge într-o situaţie dificilă, neplăcută, într-o încurcătură. A da greş:

Numai atâta, că el a trecut mai departe în drumul său, iar noi am stat pe loc şi am pus-o de mămăligă, fără apă. (ION CREANGĂ)

– Duceţi-vă cu Dumnezeu! Şi luaţi seama la Marinică să nu vă facă vreo ruşine, că dânsul a cam pus-o de mămăligă! (LIVIU REBREANU)

A-şi scoate mămăliga (sau **pâinea**) (Reg.) = A-şi câştiga strictul necesar pentru trai:

[…] *doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia îşi puteau scoate mămăliga.* (ION CREANGĂ)

Mămăligă nefiartă = Om nătărău:

Mi-ai stricat tot cheful, îi zise el răstit lui Iorgovan, apoi îşi aruncă puşca-n spinare şi se întoarse în sat certându-l mereu pe Filip, că e papă-lapte, că e prinde muşte, că e mămăligă-nefiartă şi câte şi mai câte. (IOAN SLAVICI)

[…] *şi ai mai şî înţepenit cu căruţa de lucernă la podul de peste Călmăţui, de te-a înjurat Stan, fermierul, şi ţi-a zis că eşti mămăligă nefiartă?* (NICOLAE FULGA)

Se îngroaşă gluma (sau **lucrul, mămăliga, treaba**). v. **îngroşa.**

MĂNĂSTIRE

A închina o mănăstire. v. **închina.**

A se duce sau **a** (**se**) **închide, a intra, a trimite, a băga la** (**o**) (sau, rar, **în**) **mănăstire** = A (se) călugări:

Să ştiu de bine că mă duc la mănăstire, pâine şi sare nu mai mănânc cu el! (I. L. CARAGIALE)

A se face mănăstire (Arg.) = A se produce învălmăşeală, înghesuială. A începe bătaia:

Când se bat mai mulţi şi se produce învălmăşeală, căci cad unii peste alţii, golanii care privesc strigă: Haideţi, mă, că se face mănăstire. (BULETINUL FILOLOGIC, IV)

MĂNUŞĂ

A arunca (**cuiva**) **mănuşa** = A provoca la duel. (Pgn.) A provoca pe cineva:

Hilbert a aruncat mănuşa unei rodnice provocări, pe care numeroase minţi excepţionale s-au grăbit s-o ridice, spre folosul matematicii şi al altor discipline. (NICOLAE MANOLESCU)

Nichita Stănescu a aruncat mănuşa în arena poeziei patriotice. (MAGDA URSACHE)

A ridica mănuşa = A primi provocarea cuiva:

[…] *va avea nevoie de adversari pe măsură care să se-ncumete a ridica mănuşa.* (NICOLETA SĂLCUDEANU)

A se potrivi (**ca o**) **mănuşă** (Fam.) = A se potrivi perfect:

Asta-i singura meserie care mi s-ar potrivi ca o mănuşă. (TEODOR MAZILU)

Cert este că aceşti ani vor aduce câteva evenimente care i se vor potrivi liderului Gheorghiu-Dej ca o mănuşă. (ADRIAN CIOROIANU)

A umbla (sau **a se purta cu cineva**) **cu mănuşi** (Fam.) = A se purta cu atenţie şi îngăduinţă, cu multă politeţe:

Regreta sincer că locotenentul se purta în general cu mănuşi, era la fel de blând şi cu oamenii cinstiţi şi cu vagabonzii. (AUGUSTIN BUZURA)

Îl complimenta, se purta cu mănuşi. Să nu care cumva să-l sperie şi să plece. (RADU ALDULESCU)

MĂR[1]

A trăi ca în flori de măr (Rar) = A duce o viaţă fericită, lipsită de griji:

După nuntă, s-a aşezat feciorul împăratului pe trai şi trăia ca în flori de măr. (POP.)

MĂR[2]

A bate (sau **a face**) **măr** sau **a lăsa** (**bătut**) **măr** = A bate foarte tare pe cineva:

Aflase că sunt unii oameni care şi-au pus în gând să-l bată măr şi să-i aprindă casele din ură că i-ar fi năpăstuit cândva. (LIVIU REBREANU)

L-au lăsat măr şi s-au dus fiecare la treaba sa. (I. L. CARAGIALE)

De florile mărului sau **de flori de cuc.** v. **floare.**

MĂRAR

A se băga în vorbă ca măraru-n ciorbă sau (rar) **a se amesteca ca mărarul în bucate** (Pfm.) = A interveni nepoftit în treburile cuiva; a participa nepoftit la o discuţie:

Că / Nepoftitul scaun n-are. / Unde nu-ţi fierbe oala, nu-ţi băga lingura. / Nu te amesteca ca mărarul în toate bucatele. (ANTON PANN)

Şi pentru Putin unul ca Ponta nu contează, de vreme ce şi-a permis să-l ţină în picioare, ca pe chelneri, la ultima manifestare sportivă la care

dâmboviţeanul nostru s-a băgat în vorbă ca măraru'n ciorbă. (http://www.nasul.tv/)

MĂRĂCINE

(**Umblă**) **parcă treieră la mărăcini** (Pop.) = Se zice despre un om nevolnic sau neajutorat, care nu reuşeşte să ducă un lucru la bun sfârşit:

De cum l-a văzut că intră pe poartă, el a înţeles că meseriaşul e unul din aceia care parcă treieră la mărăcini.

A călca (**ca**) **pe mărăcini** (Rar) = A trăi rău, în neînţelegere cu cineva:

Înţelegere n-a fost niciodată în casa lor, căci amândoi călcau ca pe mărăcini şi numai certuri erau toată ziua.

A pune parul în uşă şi mărăcini la fereastră. v. **pune.**

A sta (**ca dracul**) **pe mărăcini** (Fam.) = A nu avea astâmpăr; a fi foarte nerăbdător să plece:

Stăteai pe mărăcini să se facă ziuă mai repede, ca să ajungi acasă. (ION PAS)

Stă ca pe mărăcini. Nu-i mai ajunge curtea în care-a crescut. (MARIN RADU MOCANU)

A şedea ca dracu-n spini (sau **pe mărăcini, în cânepă**). v. **şedea.**

A trăi ca pe mărăcini (Reg.) = A trăi rău, în neînţelegere cu cineva:

Nu poţi trăi nici în sat; / Nici în sat, nici în vecini, / Trăieşti ca pe mărăcini. (I. BIBICESCU)

Ruşinea iniţială o părăsi repede pe educatoarea transformată în negustor ambulant: o sumedenie de oameni trăiau ca pe mărăcini în ultima vreme, iar oraşul putea fi lesne confundat cu un uriaş talcioc. (IULIAN CIOCAN)

MĂRGĂRITAR

(**Ce-i lipseşte chelului?**) **Tichie de mărgăritar** (Pfm.) = Se spune despre cei care au sau doresc să aibă lucruri de preţ nefolositoare, deşi sunt lipsiţi de strictul necesar:

Chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b… de fată mare nu se fac ouăle roşii. (C. NEGRUZZI)

A arunca mărgăritar (**înaintea**) **porcilor** (Pop.) = A da un lucru de valoare cuiva care nu ştie să-l preţuiască:

Să nu daţi câinilor lucrurile sfinte şi să nu aruncaţi mărgăritarele voastre înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce în picioare şi să se întoarcă să vă rupă. (BIBLIA)

Trebuie să recunoaştem că mereu arunca „mărgăritare înaintea porcilor". Chiar în tinereţe acest obicei al ei mă punea pe ghimpi. Când se pornea pe câte un subiect; se lăsa târâtă de propria ei elocinţă şi fără a mai socoti firea ascultătorilor. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

A înşira la mărgăritare = A spune basme:

Boierul făcu clacă, adunând pe toţi copiii şi fetele din sat ca să înşire la mărgăritare. (P. ISPIRESCU)

Păcat de mărgăritar, că e la gât de măgar (Pop.) = Se spune despre un lucru de valoare ajuns pe mâna unui om care nu ştie să-l preţuiască sau nu-l merită:

Deasupra tuturor candidaţilor…aşa alegători, aşa candidaţi: Păcat de mărgăritar că e la gât de măgar. (http://www.lucianvisa.ro/)

MĂRIŞOR, - OARĂ

A lăsa (**pe cineva**) **mare-mărişor** (Reg.) = A părăsi; a lăsa pe cineva să facă ce vrea:

Nemaiştiind ce să facă l-a lăsat pe bietul om mare-mărişor şi a plecat.

MĂRIT

A-şi face de mărit (În superstiţii) = A face vrăji, farmece pentru a se mărita:

Fata a fost sfătuită de o babă să-şi facă de mărit.

MĂRTURIE

A lua martor (sau **în mărturie**) **pe cineva.** v. **lua.**

A veni la mărturie (Olt.) = A apuca pe calea cea bună. A se da pe brazdă:

În cele din urmă, el a venit la mărturie şi parcă acum e alt om.

MĂRUNTAIE

A şti toate măruntaiele (**din cineva**) = A cunoaşte gândurile cele mai ascunse ale cuiva:

Eu şăd călare în inima lor, şi nu că mă laud, dar ştiu toate măruntaiele dintr-însele. (ION CREANGĂ)

MĂSEA

A (**o**) **lua la măsea.** v. **lua.**

A clănţăni din măsele = A tremura de frig:

[…] *de-abia mi-i lua pe Gerilă de ţuluc şi l-îi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi câtuşi de cât şi n-a mai clănţăni atâta din măseleca un cocostârc din cei bătrâncioşi, că parcă mă strânge în spate când îl văd aşa.* (ION CREANGĂ)

A lepăda (sau **a arunca**) (**pe cineva** sau **ceva**) **ca pe o măsea stricată** = A se debarasa de cineva sau de ceva fără părere de rău:

[…] *dar dracii ştiu că se bucurară când se văzură cortorosiţi de un musafir ce le sta ca gunoiul în ochi, pentru care îl şi scoaseră din iad ca pe o măsea stricată din gură.* (P. ISPIRESCU)

Dar memoria comună a oraşului refuzase să o expulzeze ca pe o măsea stricată. (MATEI VIŞNIEC)

A nu avea ce pune (**nici**) **pe o măsea** sau **a pune abia pe o măsea** ori (**nici**) **cât** (**să**) **pui pe o măsea** = A avea foarte puţin de mâncare:

Şi, nici una, nici două, haţ ! pe ied de gât, îi răteză capul pe loc şi-l mănâncă aşa de iute şi cu atâta poftă, de-ţi părea că nici pe-o măsea nu are ce pune. (ION CREANGĂ)

Dară de unde să le ajungă ce brumă le aducea el? Abia puneau p-o măsea. (P. ISPIRESCU)

A nu avea cu ce-şi stropi măseaua (Pop.) = A nu avea ce bea. A fi sărac:

De sărac ce era n-avea cu ce-şi stropi măseaua.

A nu-l durea (**pe cineva**) **măseaua** (**de ceva**) (Pop.) = A nu-i păsa de ceva:

De te-ar calici numai pe tine... nu m-ar durea măseaua. (VASILE ALECSANDRI)

A trage (sau **a o lua, a suge**) **la măsea** sau **a pune** (ori, pop. **a-şi încălzi, a-şi pili, a-şi stropi**) **măseaua** = A bea mult băuturi alcoolice:

Ca să dau o idee despre ce este în stare să istorisească un vânător sătul cu o ploscă de Cotnar trasă la măsea, e destul să spun următoarea întâmplare a lui Codreanu […] (NICOLAE GANE)

A-i crăpa (sau, rar, **a-i scăpăra**) **măseaua** sau **măselele** (**în gură**) = A fi foarte nerăbdător să... A avea mare nevoie (de…):

Mă uitam.. aşteptând cu neastâmpăr să vie un lainic de şcolar de afară... şi-mi crăpa măseaua-n gură când vedeam că nu mai vine. (ION CREANGĂ)

A-i scoate (sau **a-i vinde**) (**cuiva**) **şi măselele** (**din gură**) (Pfm.) = A-i lua cuiva tot ce are. A sărăci:

Cu sila-ţi vinde şi măselele din gură. (GLIGORE M. JIPESCU)

La cât de zgârcită era femeia, ar fi fost în stare să-i scoată bietului om şi măselele din gură.

A-şi încălzi măseaua. v. **încălzi.**

Fiecare ştie unde-l doare măseaua (Pop.) = Fiecare om îşi cunoaşte necazurile:

El nu se mai încrede în sfaturile prietenilor, căci ştie cel mai bine unde-l doare măseaua.

Oltean cu douăzeci şi patru (sau **cu gura plină**) **de măsele** = Om vioi, isteţ şi priceput să se descurce; abil, şmecher:

Tinereţea aceasta înflăcărată, prisosul acesta de viaţă au făcut să se zică despre olteni

că au «douăzeci şi patru de măsele». (AL. VLAHUȚĂ)

MĂSELAR

(**Parcă**) **a mâncat măselar** = Parcă e nebun:

Ea umbla de colo-colo parc-ar fi mâncat măselar.

MĂSURA

A lua la măsurat (Pfm.) = A lua la bătaie:

Nu ofensiva marcată de succese îl bucura, ci faptul că odată ajunşi pe meleaguri mioritice ruşii vor lua la măsurat pe toţi cei care în nechibzuinţa lor au purces la război împotriva lor. (MIRCEA CRĂCIUN)

A măsura banii cu dimirlia (Pop.) = A fi foarte bogat:

De când măsura banii cu dimirlia, birtaşul parcă înnebunise.

A măsura pe cineva (**cu privirea** sau **cu ochii**) **de sus până jos** (**şi de jos până sus**) = A examina cu atenţie, a cerceta:

Măsură din ochi gloaba jigărită, harabaua prăpădită: – ...Vrei să mergi cu mine, puştiule? făcu el. (PANAIT ISTRATI)

Daca te apucai cu un român get-beget la vorbă pe la nămiez, când e soarele-n putere, şi-l întrebai: ,,Măi Muşate, ce e acuma, zi ori noapte?", badea se scărpina sub căciulă, se gândea câtva, te măsura cu ochii să vază ce fel de negustor îi fi, şi-ţi răspundea : „Apoi de! domnule, zi este". (MIHAI EMINESCU)

A măsura oile (sau **laptele**) (Reg.) = A cântări laptele muls o dată de la oile dintr-o turmă, pentru a evalua cantitatea de brânză ce se va produce:

– Dragomire, maică, au înflorit fragile şi noi n-am mai măsurat oile ! (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1914)

La nunta oilor (ruga oilor se mai zicea), se măsura laptele (cântăritul oilor, spuneam), fiecare [stăpân de oi] *îşi mulgea oile pentru măsurat.* (ION GHINOIU)

A măsura pe cineva cu joarda. v. **joardă.**

A măsura pe cineva (sau **a măsura cuiva ceva**) **pe spinare** = A bate, a lovi, a trage o bătaie:

Las' să-ţi măsor eu boieria pe spinare cu ciubucu ista. (VASILE ALECSANDRI)

A nu se putea măsura (**cu cineva** sau **cu ceva**) = A fi în inferioritate evidentă faţă de cineva sau faţă de ceva:

Era o prostie ceea ce făcea Trică, deoarece om voinic o fi fost el, nu-i vorbă, dar cu Naţl nu se putea măsura. (IOAN SLAVICI)

Bucuria soţiei că pleca din satul în care-şi îngropase cei mai frumoşi ani ai tinereţii nu se putea măsura decât cu părerea de rău […] (AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI)

A umbla gonind vânturile şi măsurând câmpurile (Pop.) = A umbla fără niciun rost:

De n-ar fi umblat gonind vânturile şi măsurând câmpurile, azi ar fi fost om la locul lui.

A-i măsura (**cuiva**) **vorba cu îmblăciul.** v. **îmblăciu.**

A-şi măsura puterile = A se lua la întrecere în luptă:

– Eşti tu în stare să-ţi măsori puterile cu ale mele? (VASILE ALECSANDRI)

De! nu se simţea el destul om pentru ca să se-ncumete a-şi măsura puterile cu asemenea matahală. (IOAN SLAVICI)

MĂSURĂ

A avea măsură bună (Reg.) = A avea fire bună, temperament bun:

Bunica avea măsură bună şi avea grijă să nu le lipsească nimic nepoţilor.

A bate măsura = A executa cu mâna sau cu piciorul mişcări egale şi regulate, care marchează diviziunile grupurilor de note aflate în fiecare unitate delimitată de barele de măsură:

Paraschivescu deschise cu dezgust cartea şi începu să cânte nesigur şi fals, bătând măsura cu scandaloasă lipsă de sincronitate. – La-si-do-la-mi.

La-si-do-re-do-si. – Nu este aşa! Bate măsura bine! La-si-do-laa-miii. (G. CĂLINESCU)

Cristian şi-a vârât urechea în aparatul de radio şi, absorbit de muzică, bate măsura, imitând gesturile profesorului. (COSTIN DODU)

A băga oile în (sau **la**) **măsură** (Reg.) = A izola oile de miei, spre a stabili cât lapte dă fiecare oaie:

Ciobanii se pregăteau să bage oile în măsură.

A fi de o măsură (**cu cineva**) (Pop.) = A fi de aceeaşi vârstă cu cineva:

El nu era de-o măsură cu prietenul lui.

A fi în măsură (**să...**) = A fi în stare, indicat, a avea posibilitatea de a face ceva, de a reuşi:

Şi cum e elevul dumitale, eşti cel mai in măsură să-mi dai un sfat din vreme. (CEZAR PETRESCU)

El se credea în măsură de a fixa sfârşitul lunii mai drept moment de încheiere pozitivă a luptei pentru Unirea deplină pe plan administrativ. (DAN BERINDEI)

A fi pe o măsură (**cu cineva**) = A se asemăna la fapte rele:

Cei doi fraţi sunt pe o măsură şi numai obrăznicii fac.

A i se umple măsura (Pop.) = A se sătura de ceva sau de cineva. A-şi pierde răbdarea. A-şi ieşi din fire:

O, tu, cel ce locuieşti lângă apele cele mari şi eşti plin de comori, venit-a sfârşitul tău şi măsura lăcomiei tale ţi s-a umplut! (BIBLIA)

A întrece măsura = A depăşi anumite limite (convenţii) stabilite, a deveni excesiv:

Paraschiv însă deodată îşi reveni: întrecuse măsura. Dădu paharul pe gât. (MARIN PREDA)

Tata socoteşte că frate-meu Ion a întrecut măsura. Îl ceartă. Şi în timp ce-l ceartă îl măsoară cu băţul pe spinare. (ZAHARIA STANCU)

A lua (**cuiva**) **măsură** = A măsura diferite dimensiuni ale cuiva în vederea confecţionării unor obiecte de îmbrăcăminte sau încălţăminte:

Apoi la Crăciun şi la Paşte, se ştia rîndul de haine. Numai mă pomeneam cu croitorul că vine. „Ce vrei mă?" îi ziceam. „M-a trimis cuconul ispravnic să-ţi iau măsură." „Nu-mi trebuie. Am haine destule. Să am eu zile să le port." „Nu se poate. Coconul a zis, şi trebuie să se împlinească porunca." De voie, de nevoie, mă lăsam să-mi ia măsură. (P. ISPIRESCU)

A lua măsuri = A împlini o serie de lucrări sau a duce o acţiune în vederea realizării unui anumit scop:

Se scoală mâine dis-de-dimineaţă, ca să ia măsuri. – Ce măsuri? – Măsuri, ca la un asemenea eveniment. Facem, cunoscut oamenilor, explicăm, sfătuim. (MIHAIL SADOVEANU)

Hei, hei! Când aud eu de popă şi de Smărăndiţa popii, las muştele în pace şi-mi iau alte gânduri, alte măsuri: încep a mă da şi la scris. (ION CREANGĂ)

A umple măsura = A ajunge la limită:

Se pare că împotriva celor buni conspiră încă ceva, o putere ocultă, să-i zicem soarta, fatalitatea – ceva care umple măsura nefericirii. (G. IBRĂILEANU)

A veni (sau **a sosi**) **la măsura vârstei** sau **la măsură de vârstă** = A depăşi vârsta adolescenţei:

Şi vei creşte apoi pe neobservate la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos. (TEOCTIST CAIA)

A veni la măsură = A atinge o anumită limită dinainte stabilită în ce priveşte mărimea, dimensiunea, cantitatea etc.:

[…] *pârâtul i-au zis să-i trimită cu un om al lui după dânsul la gazdă, de-i va veni la măsură, li va cumpăra.* (ACTE JUDICIARE din ŢARA ROMÂNEASCĂ, 1775-1781)

A-şi da măsura = A arăta tot ce este capabil să facă, să dea:

Patruzeci de ani sunt o vârstă a marilor schimbări. Terry e un exemplu, abia după patruzeci de ani şi-a dat măsura valorii ei. (NORA IUGA)

Din păcate, nu se mai poate face nimic, neamul nostru şi-a dat măsura ticăloşiei şi acolo. (IOAN T. MORAR)

Fără măsură = Nechibzuit, din cale-afară, fără socoteală:

Mă ceartă fără măsură. (DAN DEŞLIU)

Vorbeşte tare şi cam fără măsură. (BARBU DELAVRANCEA)

I-a uitat Dumnezeu măsura sau **i-a pierdut dracul măsura** (Pop.) = Se spune despre un om foarte înalt:

Se ridică în picioare lent, deşirându-se, etalându-şi statura impresionantă de flăcău de la ţară strămutat la oraş, căruia i-a uitat Dumnezeu măsura […] (RADU ALDULESCU)

Dacă ne-am îngădui să grăim ca oamenii de rând, am spune că i-a pierdut dracul măsura. (MIHAIL SADOVEANU)

În măsura posibilităților = Atât cât se poate:

Eu nu mă împotrivesc nimănui şi oricui i-aş ajuta în măsura posibilităţilor mele. (VALERIU ANANIA)

Permanent trebuie să luptăm cu factorii negativi din noi, să-i învingem şi, în măsura posibilităților, să ne ajutăm semenii să facă acelaşi lucru. (ION D. VULCĂNESCU)

În măsura posibilului = Atât cât va fi posibil:

Un adevărat călător va reţine mai ales ce este frumos din ceea ce vede şi îşi va nota, în măsura posibilului, lucrurile care l-au impresionat. (AURELIA MARINESCU)

Să nu fie de o măsură sau **n-ar fi de o măsură!** (Îvp.) = Se spune când se vorbeşte despre o nenorocire, despre o boală, despre un mort etc. De n-ar fi la fel!:

Când îl zăreau, ţăranii socoteau că au pe bătrân dinaintea lor: ,,Conul Iordache în picioare, să nu fie de o măsură", îşi spuneau. (EM. GÎRLEANU)

Avea nişte friguri aşa de straşnice, încât tremura cum tremur eu acum, n-ar fi de o măsură. (NICOLAE GANE)

MĂTASE

A fi (sau **a face, a da, a da în, a lepăda, a slobozi**) **mătase** (sau **mătăsi, mătăşi, mătăsuri**) (D. porumb) = A începe să lege:

Porumbul a făcut mătase şi va fi o recoltă bună.

Crescut în mătase = Crescut în avuţie, în belşug; răsfăţat:

Fata crescută-n mătasă / N-ai la ce-o aduce-n casă. (JARNÍK-BÎRSEANU)

MĂTRĂGUNĂ

Parcă i-a dat cineva (sau **a mâncat**) **mătrăgună** (Fam.) = Se spune despre cineva care pare să fie nebun:

Dar cum ai crede tu c-aş face eu una ca asta, că doar n-am mâncat mătrăgună! (ION CREANGĂ)

Dar n-am mâncat încă stregoaie / [Nici] *mătrăgună, să nu sâmţim* […] (ION BUDAI-DELEANU)

MĂTRĂȘI

A mătrăşi din lumea asta = A ucide:

De demult erai tu mătrăşit din lumea asta […] *dacă nu-ţi intra Dumnezeu în voie.* (ION CREANGĂ)

MÂC

A nu zice nici mâc = A tăcea:

Dar fata, săraca, aşa se înspăimântase, că i se legase limba în gură şi nu putea zice nici mâc. (DIN VIEAŢA POPORULUI ROMÂN, 1916)

A tăcea mâc = A nu scoate o vorbă; a nu răspunde la o întrebare:

Copilul tăcea mâc, când îl întrebai ceva.

MÂINE

A lăsa de azi pe mâine (Pfm.) = A amâna continuu finalizarea unui proiect, efectuarea unei acţiuni:

M-am tot lăsat de azi pe mâine şi am rămas cu eseul neaşternut pe hârtie, dar cu ideile sedimentate. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Nu putem lăsa neamul nostru sub blestemul vremelniciei, a existenţei de azi pe mâine. (ILEANA CUDALB)

Azi-mâine. v. **azi.**

Ba azi, ba mâine. v. **azi.**

Ca mâine (**poimâine**) = În curând:

Iar astăzi petrece în linişte lângă zidurile mănăstirii, Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească întru împărăţia cerească! Căci şi noi ca mâine avem a ne duce acolo! (ION CREANGĂ)

Mâine, poimâine poate, soarele fericirii / Se va arăta vesel pe orizon senin. (GR. ALEXANDRESCU)

Eu mă duc, mândră, ca mâne, / Inima la tin' rămâne. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Cu azi, cu mâine. v. **azi.**

Pe mâine = Formulă de salut la despărţire, indicând o reîntâlnire în ziua următoare:

Atunci, pe mâine, tată, pe mâine. Ştiu eu un loc retras, dacă vrei şi tu, ne vedem pe strada Picturii, la numărul 33 […] (CAMELIA CAVADIA)

MÂLC

A tăcea mâlc (sau **mâlcă**) = A nu spune niciun cuvânt:

În acelaşi timp, Cosma Buruiană îşi zicea că are să-şi aprindă paie-n cap cu declaraţia de renunţare şi se hotărî să tacă mâlc deocamdată. (LIVIU REBREANU)

Numai Ana tăcea mâlc şi suspina, ca o osândită care-şi aşteaptă verdictul. (*IDEM*)

A luat-o repede peste bot şi a tăcut mâlc. S-a trezit astfel simplu redactor […] (DAN STANCA)

MÂLCI

A o mâlci (Mun.) = A încremeni. A o sfecli:

Până să încarce braţul de lemne, până să vină în casă, ninsoarea îl albise, căci ningea ca în mijlocul iernii. Când îl văzură procopsiţii plin de ninsoare o mâlciră. (P. ISPIRESCU)

MÂNA

A mâna (sau **a întoarce**) **porcii** (**de**) **la jir** (sau **acasă**, ori, rar, **la Braşov**). v. **jir.**

A(-şi) mâna viaţa sau **a o mâna** = A-şi duce viaţa:

Şi-a mânat viaţa până la bătrâneţe în satul natal.

Mână măgaru'! = Pleacă de aici!:

– Mână măgaru... Vorbele rămân suspendate undeva. Proaspăt coafată, doamna Cornelia face o piruetă pe un călcâi şi pleosc! o palmă pe obrazul nebărbierit al domnului Mitu. (http://incertitudini2008.blogspot.ro/)

MÂNĂ

A avea (sau **a fi cu**) **mână** (sau **mâna**) **lungă** sau **a fi bun de mână** (Fam.) = A fi hoţ:

Cine e cu mână lungă / Pierde şi ce are-n pungă. (ANTON PANN)

Kominternul avea mână lungă şi agentură promptă. (MIHAI UNGHEANU)

A avea (sau **a fi cu**) **mână largă** (sau **deschisă**) ori (înv.) **a fi slobod la mână** (sau **a fi larg la mână** ori **la buzunar**) = A fi darnic:

[…] *fiindcă se spune despre cel ce dă bani cu generozitate că are mână largă.* (GRETE TARTLER)

Mai are un prieten mare la Paris, tot român, multimilionar şi cu mână largă. (ONISIFOR GHIBU)

[Românul] *are mâna largă, deşi el este sărac.* (VASILE ALECSANDRI)

A avea (sau **a fi la cineva**) **mâna** (Ljc.) = A-i veni rândul să împartă cărţile:

Acum avea el mâna şi avea o mare dexteritate la împărţirea cărţilor.

A avea (sau **a lăsa, a da cuiva**) **mână** (sau **mâna**) **liberă** = (A acţiona sau) a lăsa pe cineva să acţioneze după bunul său plac:

[…] *spre a lăsa mână liberă doamnei director.* (I. L. CARAGIALE)

[…] *Ce, mi-e frică mie de moarte, mă? D-aia-s eu militar, mă?... Ori să mă prădaţi? Prădaţi-mă, dacă vă dă mâna!* (LIVIU REBREANU)

A avea mâini de aur. v. **aur.**

A avea mâna curată (sau **mâinile curate**) (Pop.) = A fi cinstit:

Afacerile au mers mai bine ca oricând, ţi-ai păstrat mâinile curate, ţi-ai câştigat printre conservatori reputaţia unui tip de treabă. (RADU MĂRCULESCU)

Cel ce este drept se ţine însă de calea sa şi cine este cu mâinile curate e din ce în ce mai tare. (BIBLIA)

A avea mâna strânsă (sau **scurtă**) sau **a fi strâns de mână** = A fi zgârcit:

Ţăranul era strâns la mână, deoarece avea bani puţini.

A avea mână bună sau **a fi bun** (ori **la**) **de mână.** v. **bun.**

A bate (sau **a da**) **mâna** (sau **palma**) (**cu cineva**). v. **bate.**

A cere mâna cuiva = A cere în căsătorie pe cineva:

Vestea despre frumuseţea ei merse departe, peste hotarele ţării, şi mulţi magnaţi poloni, unguri şi germani venise la Curtea Moldovei spre a-i cere mâna, însă nici unul nu avu fericirea să atragă privirile ei. (NICOLAE GANE)

De multe ori el se încercă a se duce la banul ca să ceară mâna fiicei sale: dar totdeauna un simţământ fatal îl oprea din această întreprindere. (NICOLAE FILIMON)

A da cu mâna în foc (sau **prin spuză, prin şperlă**). v. **foc.**

A da din mâini şi din picioare = A depune eforturi pentru a învinge o dificultate. A se strădui; a face eforturi disperate:

Aruncată în valurile prăpăstioase ale lumii, ea, de atunci, s-a zbătut cu uraganul, dând din mâini şi picioare, şi a dat aşa de bine, din fericire, că la fiecare mişcare, a nemerit cu mâna numai peste perle. (I. L. CARAGIALE)

Să dai din mâini şi din picioare, să urli. Dar să nu te laşi. Câteodată merge. Despre asta vorbisem şi cu Ion. (ION VIANU)

A da mâna cu moartea sau **a vedea moartea cu ochii.** v. **moarte.**

A da mâna la ceva (Înv.) = A sprijini ceva:

Lăsaţi de-o parte orice vrajbă, uitaţi orice interese particulare, jertfiţi orice ambiţiuni sau ţâfne personale, şi, fără gând ascuns, daţi-vă toţi până la unul mâna frăţeşte pentru reînchegarea integrală a solidarităţii naţionale... (I. L. CARAGIALE)

A da pe mâna justiţiei. v. **justiţie.**

A duce de mână (**pe cineva**) = A călăuzi, a conduce pe cineva. (Fig.) A sprijini, a proteja pe un necunoscut:

Într-o zi, mama m-a dus de mână la şcoala de fete şi m-a înscris în clasa întâi. (CELLA SERGHI)

Ca un orb uriaş, dus de mână de-un copil, aşa intrase pipăind vaporul nostru, remorcat pe-o noapte neagră, în port la Liverpool. (JEAN BART)

A fi (**om**) **cu dare de mână** (Pfm.) = A fi om înstărit:

Dar noi, popor de ţărani, nu le putem toate acestea decât cu-ncetul, şi unde franţuzul e cu dare de mână noi trebuie sa legăm paraua cu trei noduri, pentru că ceea ce un popor agricol nu are niciodată sunt banii. (MIHAI EMINESCU)

Ţăranii cu dare de mână să îndesau să-şi găsească loc între grânari. (BARBU DELAVRANCEA)

El venea des pe la Moara cu noroc, şi de câte ori venea era vesel şi bun şi om cu dare de mână. (IOAN SLAVICI)

A fi (sau **a ajunge**) **în** (ori **pe**) **mâini bune.** v. **bun.**

A fi greu de mână = A fi neîndemânatic:

Dentistul era greu de mână.

A fi mâna (**cea**) **dreaptă a cuiva** = A fi principalul ajutor, omul de încredere al cuiva:

Trică era omul lui de încredere, mâna lui cea dreaptă, al doilea stăpân la casă […] (IOAN SLAVICI)

Baciul Micu era tot mâna dreaptă, cu toate că Aglaia îl ura mai mult ca oricând. (DUILIU ZAMFIRESCU)

– Mă mir, arhon postelnice, cum domnia ta, care eşti mâna cea dreaptă a măriei sale, să te plângi de nenorociri? (NICOLAE FILIMON)

A fi peste mână = A fi dificil de realizat, de obţinut:

Văzând că s-au înmulţit norodul în Iaşi, şi apa le este puţină şi peste mână, au socotit să aducă, să aibă săracii îndestul. (MIHAI EMINESCU)

[…] *ştergare de borangic alese şi alte lucruri, ce le duceau lunea în târg de vânzare, sau joia pe la mănăstirile de maice, cărora le vine cam peste mână târgul.* (ION CREANGĂ)

A fi uşor (sau **ager**) **de mână** sau **a avea mână uşoară** = A lucra cu fineţe şi cu abilitate:

Vezi că fiul împăratului era mai ager de mână, mai isteţ şi mai îndrăzneţ. (P. ISPIRESCU)

A încăpea pe mâna (sau **mâinile**) **cuiva.** v. **încăpea.**

A întinde cuiva mâna = A ajuta pe cineva:

Îţi întind mâna fulgerător, din oficiu, fără să-i intereseze cine eşti şi dacă meriţi să fii prietenul lor. (CRISTI LAVIN)

A lăsa (ori **a da, a încredinţa** etc.) **pe mâna** (**cuiva**) = A lăsa ceva sau pe cineva în grija sau paza cuiva:

Aşa încăpui eu pe mâna Domnului Vucea. (BARBU DELAVRANCEA)

– Asemenea destrăbălaţi trebuiesc daţi pe mâna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai aşa s-ar face oameni de omenie… Păcat că Ion nu l-a scuturat puţin… Ar fi meritat… (LIVIU REBREANU)

A lega (sau **a-i tăia**) **cuiva mâinile** (**şi picioarele**) sau **a lega de mâini şi de picioare** = A împiedica sau a pune în imposibilitatea să acţioneze într-o anumită direcţie. A-i lua, a-i readuce cuiva posibilitatea de a se manifesta:

Bătrânul nu ţi-ar arenda un petic de pământ, mai bine să-i tai mâinile. Aşa ceva mai rar, ce să-ţi spun... (LIVIU REBREANU)

Monica Gabor, chinuită de insomnii şi depresii în America! "Sunt legată de mâini şi de picioare"! (http://www.wowbiz.ro/)

A lua cu mâna (ori **cu căuşul**) **boala** sau **durerea, suferinţa** etc.. v. **lua.**

A lua cu o mână şi a da cu alta (sau **cu zece**) (Pfm.) = A cheltui mult; a fi risipitor:

Cu o mână li se dă şi cu alta li se ia. (CĂLINA TRIFAN)

A muri cu zilele în mână (Pop.) = A muri înainte de vreme:

A murit cu zilele în mână, deoarece nimeni n-a avut grijă de el.

A nu da (sau **lăsa**) **hăţurile din mână** = A păstra pentru sine puterea, conducerea:

Primarul n-a dat hăţurile din mână până la alegeri.

A primi în (sau **a lua în**) **mână** (În legătură cu sume de bani) = A obţine ca venit net:

Ea aştepta acum să primească în mână toţi banii.

A prinde (**pe cineva**) **cu mâna în sac** (sau **în traistă, în sân**) (Reg.) = A surprinde pe cineva furând sau înșelând:

Dară acum, prins cu mâna în sac, cum se zice, după datinile noastre, cu moarte trebuie să mori. (P. ISPIRESCU)

Toți începeau bine, dar după un an, doi, trei, băgau mâna până la umăr în sac. (NICOLAE COVACI)

A pune (sau **a încrucișa**) **mâinile pe piept** = A muri:

[…] *fără mamă și fără tată, pot zice, numai Cel-de-Sus știe câte-am tras de când mama care m-a făcut a pus mâinile pe piept!* (ION CREANGĂ)

Iar această deșartă victorie a unei moarte întinsă în încăperea de alături, cu mâinile încrucișate pe piept și cu lumânările milenarelor rituri de îngropăciune la căpătâi, mărea senzația zădărniciei. (CEZAR PETRESCU)

A pune mâna = **a)** A face, a întreprinde ceva. A acționa:

Era de-a dreptul bucuroasă că a reușit să pună mâna la reușita acestei construcții.

b) A fura:

Pe unde mergea, el avea prostul obicei de a pune mâna.

A pune mâna pe cineva = A prinde:

– Mă! da' sprinten și sprințăroi copil mai ai, drept să-ți spun! Când aproape-aproape să pun mâna pe dânsul, i-am pierdut urma, și să te duci, duluță! (ION CREANGĂ)

Aha!, gândește Leiba, a pus mâna pe un tâlhar! (I. L. CARAGIALE)

A pune mână de la mână (sau **de la mână la mână**) = A aduna bani, obiecte etc. prin contribuție benevolă:

O să mă rog de ei să pună fiecare de la mână la mână, să m-ajute a mă sălta din starea nenorocită în care am căzut. (I. L. CARAGIALE)

Deocamdată să punem mână de la mână ce avem și ce-om mai putea aduna, noi, câți suntem, și alții care-or vrea, să facem arvuna c-apoi nu ne-om lăsa noi de rușine să nu plătim! (LIVIU REBREANU)

A purta (sau **a ține**) **pe cineva pe mâini** = A avea o grijă deosebită față de cineva:

Atunci el era în stare s-o poarte pe mâini pe viitoarea lui soție.

A ridica mâna asupra cuiva = A amenința pe cineva cu bătaia. A fi agresiv:

Niciodată el n-ar fi ridicat mâna asupra mea dacă nu l-aș fi lovit eu mai nainte. (IOAN SLAVICI)

Victima a cerut ca agresorului să i se aplice pedeapsa capitală, deoarece a ridicat mâna asupra unui patriot, asupra unui om de stat. (IURIE COLESNIC)

A scoate castanele (sau **cărbunii**) **din foc** ori **a stinge cărbunii** (reg.) **a prinde șarpele**) **cu mâna altuia.** v. **castană.**

A se prinde cu mâinile de vatră. v. **vatră.**

A se spăla pe mâini sau **a-și spăla mâinile** (**ca Pilat din Pont**) = A pierde ceva. A refuza să-și ia răspunderea unei probleme dificile sau a unei fapte reprobabile:

În loc să tragă cu gloanțe direct în răsculați, guvernul trage întâi în vânt, cu manifestul, ca să se poată spăla pe mâini mai târziu că n-a vrut vărsare de sânge, dar... (LIVIU REBREANU)

Cel care se dăduse stăpânul statuii, speriat de perspectiva de a fi condamnat pentru încălcarea contractului de vânzare-cumpărare, se grăbi să-i anunțe pe noii proprietari că se spală pe mâini ca Pilat din Pont. (VARTAN ARACHELIAN)

A se ține de mână (Fam.) = A fi nedespărțiți:

Cei doi îndrăgostiți se țineau de mână toată ziua.

A trece (sau **a ceda**) **mâna** (Ljc.) = A ceda rândul jucătorului sau jucătorilor următori:

Acum el a cedat mâna, dar tot avea ghinion.

A(-i) pune (**cuiva**) **mâna în piept** (sau **în gât**) = **a)** A înşfăca:

Dar Banu văzând că îi tot dă Voica brânci i s-au pus şi el mâna în piept şi i-au dat brânci [...] (MIHAI GABRIEL POPESCU)

b) A trage la răspundere pe cineva:

Până ce nu i-a pus mâna în gât, el n-a vrut să-i dea nico informaţie.

A(-şi) pune sau **a(-şi) băga mâna în foc** (**pentru cineva** sau **pentru ceva**). v. **foc.**

A-i da mâna = A putea, a-i permite situaţia sau împrejurările să facă ceva. A-i conveni să...:

Conservatorii, stând cu voi de vorbă în particular, ar face efectul unor gazde de hoţi, ar acoperi cu numele lor turpitudinile voastre, v-ar da mâna ca să vindeţi Moldova cum aţi vândut pe ţăranii din opt ţinuturi lui Warszawsky […] (MIHAI EMINESCU)

Nu-i da mâna să iasă cu dânsul. (ION CREANGĂ)

Ca mâine o să te văd cu unul în poală, cu altul în cârcă şi cu altul în troacă, şi bunico, încoa, bunico, încolo, mai înţelegi, capule, dacă-ţi dă mâna! (BARBU DELAVRANCEA)

A-şi da mâna (**cu cineva**) = **a)** A strânge mâna cuiva în semn de salut sau în semn de împăcare:

Cei doi şi-au dat mâna şi au început să discute.

b) A se uni prin căsătorie:

Vino, mândră, să dăm mâna şi să fim amândoi una! (POP.)

c) A colabora:

Şi-au dat mâna cu toţii şi au reuşit să ducă la bun sfârşit proiectul.

A-şi disputa mâna cuiva (D. doi sau mai mulţi bărbaţi) = A concura pentru a se putea căsători cu o anumită fată:

Să-i fi spus de toate: toate ocările din lume, numai să nu-l fi pus alături de Sile, flăcăul cu care şi-a disputat mâna Titei în tinereţe. (CORNELIU FILIP)

A-şi face mână bună la cineva (sau **pe lângă cineva**) = A obţine simpatia sau încrederea cuiva:

Până într-atât izbutiră ei a-şi face mână bună la turci, încât Împărăţia le arăta a sa bunăvoinţă şi a sa încredere […] (AL. ODOBESCU)

Se zvonea că potentatul urmărea să trimită cele mai frumoase femei ale Rhodosului la Stanbul, la marele harem al marelui turc, pentru a-şi face mână bună cu sultanul. (PETRU DEMETRU POPESCU)

A-şi lua mâna de pe cineva = A înceta de a mai ajuta, de a mai ocroti pe cineva:

În ultima vreme, prietenii şi-au luat mâna de pe el şi chiar îl ocoleau.

A-şi pune mâna pe inimă (sau **pe cuget**) = A se angaja să spună adevărul:

Cu mâna pe inimă, nu-i pot face aşa ceva nici prinţului meu. (VLAD I. POPESCU)

Ar putea el să spună, cu mâna pe inimă, că nu ştia de afacerile ilegale derulate de Roibu şi camarila lui la Oltchim? (http://www.criterii.ro/)

Cu amândouă mâinile (sau pop. **cu mână bună** sau **cu o mână ca c-o mie**) = În cantitate mare; cu toată bunăvoinţa:

Un om mai cu minte ar primi cu amândouă mâinile. – Un om mai cu minte e mai cuminte şi poate când nu poate prostul, îi răspunse Păcală. (IOAN SLAVICI)

Cu mâinile (sau **mâini**) **în şolduri** (sau **încrucişate**) = Impasibil; fără nicio grijă, în voie:

Se opri cu picioarele răşchirate în faţa lui Ion Ozun, cu mâinile în şolduri, privindu-l în creştet cum stătea pe marginea patului. (CEZAR PETRESCU)

Cu mâinile la piept sau **cu căciula în mână** (Reg.) = Umil:

Nasol să baţi pe la alte uşi care nu ţi se deschid, dar ce să mai spui când eşti nevoit să stai cu căciula în mână în faţa propriei tale uşi? (FLORIN LĂZĂRESCU)

Cu mâna cuiva = Cu ajutorul cuiva:

El pusese caii la căruţă, chiar el cu mâna lui îi deduse lui Iorgovan biciul, i-a văzut plecând, le-a zis „noroc bun”. (IOAN SLAVICI)

Cu mâna lui (ori **mea, ta** etc.) sau **cu mâinile lor** (ori **noastre, voastre** etc.) = În mod direct. Personal:

– Şi mai ai încă o mie şi una de păcate pe care, cu mâna ta, ai să le pui pe hârtie. Auzi, cu mâna ta. (PLATON PARDĂU)

Cu mâna pe inimă (În legătură cu declaraţii) = Cu conştiinţa curată:

– Apropii-te, fiică, zise sfântul, şi mărturiseşte adevărul, în cuget curat şi cu mâna pe inimă, pentru că de la asta atârnă soarta ta de faţă şi viitoare. (C. NEGRUZZI)

De la mână până la gură = a) În timp scurt:

Prostul uită, din natură, de la mână pân' la gură. (ANTON PANN)

b) (Reg.) Foarte puţin:

Milă de mână până la gură. (IULIU A. ZANNE)

Dintr-o mână în alta sau **din mână în mână** = De la unul la altul:

Pachetele de cărţi treceau din mână în mână, trântite pe masă de cel care pierdea şi aşezate delicat de cel care avusese o mână norocoasă. (BARBU DELAVRANCEA)

Coşul trecu din mână *în mână până făcu ocolul mesei.* (ZAHARIA STANCU)

I-a pus Dumnezeu mâna în cap = A dat norocul peste el:

– Dacă ai putea să te înfigi administrator la moşia lui măcar vreun an, doi, ştiu că ţi-ar pune Dumnezeu mâna-n cap şi te-ai face om! (LIVIU REBREANU)

Pe Gheorghe Năftică îl văzuse Dumnezeu şi-i pusese mâna-n cap de când venise în compania de la Kadichioi. (ANTON BACALBAŞA)

Ia-te (sau **poţi să te iei**) **de mână cu...** sau **puteţi să vă luaţi de mână** (Fam.) = Vă potriviţi la fapte rele sau la caracter urât:

Pune-te serios pe carte, că dacă nu, o să ajungi să te iei de mână cu el! (ADINA DABIJA)

Una la mână (Fam.) = Se spune pentru a marca primul element al unei enumerări:

– Boierule, acest prăpădit de om, venetic în satul nostru, n-ar mai avea parte de el! după ce ţi-ai făcut pomană de i-ai dat un petec de loc, el tocmai lângă mine şi-a ales să-şi facă bordei! Una la mână. Bagă de seamă că, după ce e sărac, apoi e şi cu nasul pe sus. Al doilea, groapa ce şi-a făcut pentru bordei, după ce că e mare foarte, apoi n-a avut grije să o acopere peste noapte cu ceva […] (P. ISPIRESCU)

A doua zi Păturică plecă din moşia Răsucita la celelalte moşii ale stăpânului său şi, după ce făcu pe la toate câte o cercetare de felul celei descrise mai sus, se întoarse în Bucureşti cu două sute pungi de bani, pe care le puse deocamdată pe fundul sipetului, zicându-şi în sine cu o nespusă bucurie: “Doamne-ajută!... Una la mână!” (NICOLAE FILIMON)

MÂNCA

(**Parcă**) **a mâncat bureţi** (sau **ciuperci, ceapa-ciorii, laur, măsălar**). v. **burete.**

A(-şi) mânca (sau **a-i mânca cuiva**) **banii** (sau **averea**) = A cheltui, a risipi, a toca averea:

Boierii stau vara la moşie, îşi umplu lăzile cu aur şi pe urmă, iarna, vin la oraş de-şi mănâncă banii şi petrec cu toţii. (SPIRIDON POPESCU)

Pentru mândra cea din colţ / Mâncai şaptezeci de zloţi. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A avea ce mânca (Pfm.) = A avea din ce trăi:

Slavă Domnului, am ce mânca la casa d-tale. (ION CREANGĂ)

A crede că tot ce (sau **toate câte**) **zboară se mănâncă** = A-şi imagina că se poate obţine orice:

Fă cunoştinţă cu fata. N-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănâncă tot ce zboară, şi

se-ntâmplă de departe trandafir, şi de aproape borş cu ştir. (C. NEGRUZZI)

A fi mâncat ca alba (sau **iapa**) **de ham** (Reg.) = A fi sătul, plictisit de ceva:

Ea era mâncată ca alba de ham de când lucra acolo.

A fi mâncat pâine (sau **pită**) **din multe cuptoare** sau **a fi mâncat** (**mai**) **multe paşti** (sau **mai mulţi crăciuni decât cineva**) (Pfm.) = A fi mai bătrân. (Pop.) A fi cu mai multă experienţă:

– Nu mă învăţaţi voi pe mine cum să vorbesc, c-am mâncat pâine din multe cuptoare, zise bătrânul.

A fugi (sau **a alerga**) **mâncând pământul** (sau **de mănâncă pământ** ori **pământul**) sau **a mânca pământ** (ori **pământul**) (**fugind** sau **alergând**) (Pfm.) = A fugi foarte repede, în mare goană:

– Fugi!... Fugi! răsunau împrejurul lui glasurile batjocoritoare. Fără să-şi dea el seama, picioarele ascultau singure îndemnul şi alergau mâncând pământul. (LIVIU REBREANU)

Aleargă de groaza pieirii bătut. / Mănâncă pământul. (G. COȘBUC)

Fugea iapa, de mânca pământ cu gura. (ȘEZĂTOAREA, IV)

A mânca (**cuiva**) sau **a-şi mânca** (**cu cineva** sau **cu ceva**) **viaţa** sau **zilele, tinereţile, norocul** etc. = A(-şi) irosi existenţa:

Cărăuşia i-a fost mai dragă decât pământul şi tot cărăuşia i-a mâncat capul. (LIVIU REBREANU)

Prefăcătorie a fost dulceaţa, precum prefăcătorie a fost până şi îmbrăţişarea lui cea dintâi, în culcuşul ei de pe cuptor, până ce a lăsat-o însărcinată… până ce i-a mâncat norocul şi toată viaţa… (*IDEM*)

A mânca bătaie (sau **chelfăneală, palme, papară, trânteală** etc.) = A fi bătut. (Pex.) A fi învins într-o luptă, la o întrecere, la un joc de societate etc.:

– Doamne, zise atunci Sfântul Petre, speriat: ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte, nu cumva ostaşul cela să aibă harţag, şi să ne găsim beleaua cu dânsul. Ştii c-am mai mâncat eu o dată de la unul ca acesta o chelfăneală. (ION CREANGĂ)

Astfel învingerea nu putea să fie decât a lui Trică: bătaie, ce-i drept, a mâncat, părul i s-a cam rărit, gâtul îi era zgâriat, dar din bancă tot n-a ieşit şi în genunchi nu l-a pus decât dl. Blăguţă, care ţinea ca autoritatea lui Costi să rămână întreagă. (IOAN SLAVICI)

Dacă domnii de mai sus şi prepuşii lor; dacă ziarele lor, „Ideea europeană” şi „Aurora”, nu vor dovedi afirmaţiile cuprinse în somaţia de mai sus, – ei vor mânca bătaie, căci unei bănci internaţionale nu poate să-i fie totul permis. (TUDOR ARGHEZI)

A mânca ca în târgul (sau **în satul**) **lui Cremene** (sau **în codru**) (Pfm.) = A mânca fără socoteală:

Moşneagul într-o zi pierdu răbdarea şi zise: – Măi babă, mănânci ca în târgul lui Cremene. (ION CREANGĂ)

A mânca ca o pasăre (sau **ca o vrabie**) (Pfm.) = A mânca puţin:

Deveniţi zvelte mâncând ca o vrabie? Sigur că da. (http://fitxbody.ro/)

A mânca carne de (sau **din**) **om** ori **a-şi mânca din carne** (sau **carnea de pe el**) (Pop.) = A fi crud (cu alţii sau) cu sine:

Cum strigă zgripţuroaicele prin poveşti că ar mânca carne de om, aşa striga ea […] (DAN LUNGU)

A mânca cartea (Pfm.) = A învăţa bine şi cu ambiţie:

A ajuns acolo învăţând pe brânci, desigur, chinuindu-se şi târându-se pentru a mânca cartea, tot aşa cum se târa noaptea cu sacul la furat pe tarlaua ceapeului. (RADU ALDULESCU)

A mânca cât (sau **ca**) **un lup** (sau **cât patru, cât şapte, cât un turc din cei calici, ca o căpuşă, ca o lăcustă, ca un popă, ca diacul de**

pomene, de parcă n-a văzut fir verde) (Pfm.) = A mânca mult şi cu lăcomie:

El mânca ca un lup flămând, căci nu mai ţinea minte de când nu mâncase el legumă fiartă. (P. ISPIRESCU)

Însă Oşlobanu, care mânca cât şeptesprezece, ne cam pusese pe gânduri. (ION CREANGĂ)

După primele patru luni am început să pot mânca. Și am mâncat cu şapte guri! (IOANA CHICET-MACOVEICIUC)

A mânca cuiva zilele (sau **viaţa**) = A-i face cuiva viaţa grea, a amărî, a chinui (pe cineva):

Trăsnită asta de fată are să-mi mănânce zilele cu-ndărătnicia ei. (I. POP-RETEGANUL)

A mânca de dulce = A mânca de frupt:

Căci în vremea postului mare numai popa şi învăţătorul mâncau de dulce: Belciug fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă el nu voia să dea ascultare minciunilor popeşti… (LIVIU REBREANU)

A mânca de-a gata (Pfm.) = A profita de munca altuia:

Că a moştenit avere de-a gata şi mănâncă de-a gata din ea. (CEZAR PETRESCU)

A mânca foc (sau **jăratic**) (Pfm.) (D. cai) = A fi foarte iute:

Trase la scară o căruţă ferecată în aur cu patru telegari de mâncau foc. (P. ISPIRESCU)

A mânca foc pentru cineva (Pfm.) = A face orice pentru a servi pe cineva. (Pfm.) A-şi pune viaţa în primejdie pentru cineva:

Celor ce nu ştiau carte le scria şi le citea scrisorile. Iară soldaţii mâncau foc pentru el. (EUSEBIU CAMILAR)

A mânca labe de pui. v. **labă.**

A mânca lut şi pământ (Reg.) = A tăgădui cu încăpăţânare:

Mânca lut şi pământ şi n-ar fi scos un cuvânt potrivnic lui nici să-l omori.

A mânca nori de... (Pfm.) = A fi extraordinar de...:

Mănâncă nori de frumoasă. (PETRE COMAN)

A mânca pâine şi sare (**de pe un talger**) **cu cineva** (sau **împreună**) sau **a mânca toţi o pâine şi o sare** ori **a mânca** (**cu cineva** sau **toţi**) **dintr-un blid** (sau **dintr-o zeamă**) (Pop.) = A trăi la un loc. A convieţui:

Să te găsesc sănătoasă! Dar să ştii că la-ntoarcere trebuie să găsesc şi copil în casă; de unde nu, pâine şi sare cu mine nu mai mănânci! (I. L. CARAGIALE)

– Mă bărbate, de nu ţi-ei lua copiii să-i duci undeva în pustietate, ca să-i prăpădeşti, eu pâine cu sare de pe un taler cu tine nu mai mănânc. (P. ISPIRESCU)

Am mâncat din acelaşi blid, oho, încă din copilărie... Prin lumea strâmbă am umblat cu tine, şarpe încălzit la sân. (NICHITA STĂNESCU)

Mâncau dintr-un blid sarmale şi friptură ca să fie împreună toată viaţa. (ION GHINOIU)

Muierea tot supăra mereu pe moş, ca s-o ducă, s-o ducă de la casa ei, că altfel nu mai mănâncă pâine şi sare dup-un taler cu moşul. (http://www.e-calauza.ro/)

A mânca pâinea (sau **pâinea şi sarea, pita**) **cuiva** (Pop.) = A fi găzduit, întreţinut de cineva. (Pop.) A fi în slujba cuiva. A se folosi de binefacerile cuiva:

Dumnezeu i-au osândit, căci s-au viclenit de către stăpânul lor, împăratul, a cărui au mâncat pâinea şi sare, şi au vrut să se închine la svezul. (NICOLAE COSTIN)

A mânca pe cineva (**fript** sau **de viu**) = A nimici, a răpune, a doborî pe cineva; a chinui pe cineva:

Vorincea mânca zece premianţi cu pătrunderea şi cunoştinţele lui. (AL. VLAHUŢĂ)

Cu nevastă-mea, mizerabile! Te-am mâncat! (I. L. CARAGIALE)

Da unde-s ticăloşii să-i mănânc! (VASILE ALECSANDRI)

M-ai mâncat friptă, fecior de lele ce mi-ai fost! (P. ISPIRESCU)

A mânca pe cineva (rar, **din cineva**) = A frustra, a jecmăni, a păgubi:

De mult te mănâncă megieşii şi neamurile. (ZAHARIA STANCU)

Cum, şi tu ai să mănânci din noi? (VASILE ALECSANDRI)

A mânca piatră (Pfm.) = A răzbi toate greutăţile:

Omul harnic mănâncă piatră.

A mânca praz (sau **borş, haram, rahat, ciuperci**) (Pfm.) = A minţi; a vorbi fără rost:

– Multe mai vede omul acesta cât trăieşte! Măi tartorule, nu mânca haram şi spune drept, tu eşti Gerilă? (ION CREANGĂ)

Nu ţi-ai primit toată leafa?... – Mănânci haram, Ioane... N-am luat nicio leafă. (VASILE ALECSANDRI)

„Noi am mâncat rahat în plenare ca să vă puteţi băga voi şopârlele în cărţile editate de noi", avea să consemneze în carnetele lui de editor Mircea Sântimbreanu […] (MARIN RADU MOCANU)

A mânca pumni (sau **palme, bastoane** etc.) = A fi bătut. (Fig.) A fi aspru certat:

Chiriţă se încolţi cu oamenii şi mâncă la repezeală nişte pumni de la Toader Strâmbu, care de mult îl păştea. (LIVIU REBREANU)

A mânca răbdări prăjite (sau **ciuperci, coaste fripte**) (Pfm.) = A nu mânca nimic; a răbda de foame:

– La ceafă?... vede toate? n-am mâncat moarea ei?... Bine că mi-am adus aminte... Dar ce mâncăm noi, fetelor hăi? – Ia, răbdări prăjite, dragă cumnăţică... (ION CREANGĂ)

Nu tot umblaţi după bunătăţi; mai mâncaţi şi răbdări prăjite, că nu v-a fi nimica! (*IDEM*)

A mânca singur bucatele şi a lăsa altora zeama (Pop.) = A trage singur foloasele:

El nu era dintre aceia care mânca singur bucatele şi lăsa altora zeama.

A mânca (**ceva**) **cu ochii** = A fi ispitit de o mâncare atrăgătoare. (Fig.) A dori mult ceva:

Ceasuri întregi pierdea Penelopa, mâncând cu ochii lacomi bijuteriile. (JEAN BART)

A mânca (**pe cineva**) **din ochi** = A nu-şi mai lua ochii de la cineva drag, a nu pierde din ochi:

Ceilalţi oameni îl mâncau din ochi pe Uracu. (PETRU DUMITRIU)

Albert o mânca din ochi, ea-i trimitea pe furiş câte o privire caldă. (AL. VLAHUŢĂ)

A se mânca cu lucrul (Reg.) = A se speti muncind:

Să ştiu cânta ca cucul, / Nu m-aş mânca cu lucrul. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Leneş cum era, nu se mânca cu lucrul.

A-i mânca colacul (sau **colacii, coliva**) **cuiva** sau **a-i mânca** (**cuiva**) **din colivă** (Pfm.) (De obicei, în imprecaţii) = A vedea mort pe cineva. (Pfm.) A omorî:

Când îl văzu pe Cubreacov, în minte îi ţâşni o amintire dureroasă şi odată cu ea îl năpădi un val de ruşine, fiindcă, într-o bună zi, el i-a mâncat colacul lui Vlad Cubreacov. (DUMITRU CRUDU)

Profane mâini mi-au răsfoit, / La Iaşi, arhiva. / Revistele m-au prohodit, / Amicii mi-au mâncat coliva. (G. TOPÂRCEANU)

Să declare […] *că – altminteri – îi mănâncă, fără milă, coliva şi-l aruncă, fără popi şi bocitoare, în groapa cu gunoi.* (G. M. ZAMFIRESCU)

A-i mânca inima (sau **sufletul**) **cuiva** (Pfm.) = A necăji pe cineva peste măsură:

Maria Mitu ieşise din casă şi urla la ea, să se dea jos că destul i-a mâncat sufletul, a ţinut-o pe mâncare şi haine, şi ea i-a furat ţuica din butoi […] (MIRCEA DIACONU)

A-i mânca norocul (**cuiva**)**.** v. **noroc.**

A-l mânca (**pe cineva**) **să...** (Pfm.) = A simţi impulsul, îndemnul să...:

Mă mănâncă să mă duc la iarmaroc. (TUDOR PAMFILE)

A-l mânca palma (sau **palmele**)**.** v. **palmă.**

A-l mânca palma dreaptă (Pfm.) = A simţi o senzaţie de mâncărime în palma dreaptă, semn că trebuie să dea o sumă de bani:

I s-a mai întâmplat s-o mănânce palma dreaptă şi să dea bani toată săptămâna.

A-l mânca palma stângă (Pfm.) = A simţi o senzaţie de mâncărime în palma stângă, semn că va primi o sumă de bani*:*

Era bucuros, căci de dimineaţă îl mânca palma stângă şi tocmai era zi de târg.

A-l mânca spinarea sau **pielea,** (pop.) **cojocul** (Pfm.) = A se comporta ca şi cum ar cere să fie bătut:

Pesemne te mănâncă spinarea, cum văd eu, măi ţică, şi ia acuş te scarpin, dacă vrei, ba ş-un topor îţi fac, dacă mă crezi, de-i zice aman, puiule! când îi scăpa de mâna mea! (ION CREANGĂ)

Atunci iedul de sub cherşin, să nu tacă ? – Îl păştea păcatul şi-l mânca spinarea, sărăcuţul! (*IDEM*)

Taci, mă, din gură şi pleacă d-aici... Ori te mănâncă pielea? (MARIN PREDA)

A-l mânca tălpile (Pfm.) = A nu avea astâmpăr să stea într-un loc:

Copila era mereu agitată, de parcă o mâncau tălpile.

A-şi mânca (sau **a-şi pierde**) **lefteria.** v. **lefterie.**

A-şi mânca amarul (sau **viaţa**) = A avea o viaţă grea, chinuită:

Una din cele patru moşii pe care ne mâncăm, muncind, amarul. (ZAHARIA STANCU)

A-şi mânca averea (sau **banii, aurul**) **cu lingura** (Pfm.) = **a)** A cheltui fără măsură:

Când eram copilă, auzeam de multe ori femeile din Hălmagiu spunând: „Şi pe mine m-a crescut naşa, m-a înzestrat şi m-a cununat”, ca pe urmă să înţeleg reproşurile mamei că părinţii ei au mâncat averea cu lingura (MAGAZIN ISTORIC, vol. 38, 2004)

b) (Pfm.) A fi foarte bogat:

El a fost zgârcit toată viaţa şi la bătrâneţe îşi mănâncă banii cu lingura.

A-şi mânca credinţa sau **omenia, lefteria,** (reg.) **leanca** (Pfm.) = A-şi pierde prestigiul, cinstea:

Cine a minţit o dată nu se mai crede când spune adevărul. Îşi mănâncă credinţa ca ţiganul biserica. (ANTON PANN)

Aşa şi tu ţ-ai mâncat credinţa de acum înainte, că dacă, când te-am mângâiat, răul mi-ai cugetat, acum, când te pedepsesc, binele o să-mi gândeşti? (POP.)

Pentru comparaţie, vă voi informa că am avut şi noi doi deputaţi care şi-au mâncat omenia şi pe care i-am dat afară fără discuţie. (OCTAVIAN ANDRONIC)

A-şi mânca de sub unghii (sau **de sub unghie, de sub tălpi, de sub dânsul**) (Pfm.) = A fi foarte zgârcit:

Zicându-i: frige-linte, / Îşi mănâncă de supt tălpi (de supt unghii). / Pentru o para îşi pune ştreangul de gât. / Pentru bani îşi vinde sufletul. (ANTON PANN)

Dumneata nu trebuia sa te fi-nsurat, dacă te ştiai pârlit, să iei pe Acriviţa, fata lui Hagi Cănuţă, care n-a fost învăţată la casa părintească să-şi mănânce de sub unghie!... (I. L. CARAGIALE)

A fost odată un sârb. El avea o spuză de copii şi era aşa de ligănos, de-şi mânca de sub unghii, cum se zice. (P. ISPIRESCU)

b) (Pop.) A se afla în raporturi de strânsă prietenie cu cineva:

Ei erau nedespărţiţi, de parcă-şi mâncau de sub unghii.

Îi mănâncă câinii (sau **raţele**) **din traistă** (sau **din buzunar**) (Pfm.) = **a)** Se zice despre un om mic de statură:

De mic ce e, îi mănâncă şi câinii din buzunar.

b) (Pfm.) Se zice despre un om prost, bleg:

Dar, cum am spus, omul nostru era un om de aceia căruia-i mânca câinii din traistă, şi toate trebile, câte le făcea, le făcea pe dos. (ION CREANGĂ)

Îţi vine să-l (sau **s-o**) **mănânci** (**din ochi, de viu, de vie**) (Pfm.) = Se spune despre o persoană frumoasă, atrăgătoare:

– Da vezi ce frumuşică-i, diavoloaica! Îţi vine s-o mănânci de vie. (VASILE ALECSANDRI)

Mănâncă-l fript sau **mănânc-o friptă** (Pfm.) = Formulă care exprimă dispreţul faţă de cineva sau ceva, precum şi hotărârea de a renunţa să mai facă ceva:

– Mă mâncaşi friptă, Greucene, precum ai mâncat şi pre bărbatul meu. (P. ISPIRESCU)

Mânca-ţi-aş ochii sau **mânca** (**-mi**)**-te-aş** (Pfm.) = Exprimă afecţiunea faţă de interlocutor, căutând să-i câştige bunăvoinţa:

– Te lauzi, grozavule! – Mânca-ţi-aş ochii, dacă nu-mi vine să răstorn puşcăria asta şi să vin să te iau din braţele starostelui! (EUGEN BARBU)

MÂNCARE

A fi tot o mâncare de peşte = A fi acelaşi lucru, a fi totuna:

La tine creştinul şi păgânul sunt tot o mâncare de peşte? (GALA GALACTION)

A i se întoarce cuiva mâncarea. v. **întoarce.**

A o duce (sau **a petrece** etc.) (**tot**) **într-o mâncare şi** (**într-o**) **băutură** = A chefui foarte des:

Erau veseli tot timpul, căci o duceau tot într-o mâncare şi băutură.

A strica mâncarea degeaba (Pfm.) = A trăi fără a fi de vreun folos:

Din trei feciori, câţi are tata, niciunul să nu fie bun de nemica? Apoi drept să vă spun că atunci degeaba mai stricaţi mâncarea, dragii mei. (ION CREANGĂ)

Nu vezi că nu-i bun de nimic şi strică mâncarea degeaba.

Asta-i altă mâncare (**de peşte**) = Asta e cu totul altceva:

M-a prins, nu m-a prins, aia e altă mâncare de peşte. Acu', povestea asta a fost! (SORIN STOICA)

MÂNCĂRICI

A avea mâncărici la (sau **de**) **limbă** (Pfm.) = A avea chef de vorbă:

Femeia vorbea întruna de parcă avea mâncărici la limbă.

MÂNCĂRIME

A avea mâncărime la degete = A fura:

Individul povestea că atunci când intra în magazin avea mâncărime la degete şi fura lucruri mărunte.

A avea (sau **a simţi**) **mâncărime** (sau, reg. **mâncărici, mâncătură**) **la** (sau **de**) **limbă** ori **a avea vierme** (sau, reg. **gâdilici**) **la limbă** sau **a-l mânca** (ori **a-l arde limba**) sau reg. **a-l frige limba** (ori **la limbă**) = A vorbi prea mult. A fi limbut, palavragiu, vorbăreţ; a nu putea păstra un secret:

Numai atâta, că moş Ion Roată, după câte văzuse şi după câte păţise el în viaţa sa, nu prea punea temei pe vorbele boiereşti şi avea gâdilici la limbă, adică spunea omului verde în ochi […] (ION CREANGĂ)

[…] *începură deodată să aibe toţi o mâncărime de limbă.* (ION AGÎRBICEANU)

Sora împăratului... simţea o mâncărime de cuvânt în vârful limbei. (BARBU DELAVRANCEA)

Avea, biet, mâncărime de limbă, dară îi era frică de cap ca să dea pe faţă taina. (P. ISPIRESCU)

MÂNECĂ

A (**nu**) **se lăsa tras de mânecă** (Pfm.) = A (nu) se lăsa prea mult rugat:

Paraschiv se uită la tatăl său şi murmură cu nepăsare: – Lasă-l să se dărâme!... Să nu ziceţi că nu v-am rugat şi nu v-am tras de mânecă! (MARIN PREDA)

A da cu mâneci largi (Pop.) = A da cu plăcere:

Părinţii fetei... au de bucurie că le-a picat un om aşa de bun şi o dau cu mâneci largi. (ION CREANGĂ)

A nu avea nici în clin, nici în mânecă (**cu cineva**). v. **clin.**

A o băga pe mânecă (Pfm.) = **a)** A se speria de consecinţele unei fapte săvârşite:

El însă o cam băgase pe mânică, dară se prefăcea că nu-i pasă. (IOAN SLAVICI)

Cum auziră ginerii împăratului, o băgară pe mânecă şi mărturisiră că aşa este. (P. ISPIRESCU)

b) (Arg.) A da de necaz, a intra într-o încurcătură:

Piciul, însă, o băga pe mânecă, fiindcă vedea că slujba nu se mai sfârşeşte, îşi spunea ca s-au dus boii dracului şi se hotăra, orice ar fi să iasă, să nu mai dea semn de viaţă, să facă pe mortul. (AL. MACEDONSKI)

A scoate din mânecă (Pfm.) = A găsi la repezeală un răspuns, o explicaţie, o soluţie:

Accidentul înscenat de Ivan spre a masca ruina propriei cariere, atentatul unui tânăr Sokolov împotriva sa, este ultimul as pe care părintele Ivan îl mai poate scoate din mânecă […] (IOAN STANOMIR)

A trage (**pe cineva**) **de mânecă** (Pop.) = A insista:

Femeia îl trăgea întruna de mânecă, zicându-i cu glas monoton, fără să se sinchisească de ocările lui: – Hai, Simioane, hai zău acasă, că mâine trebuie să te scoli cu noaptea-n cap să te duci după lemne [...] (LIVIU REBREANU)

A-şi sufleca mânecile = A se apuca cu toată seriozitatea de un lucru:

Apoi, de sus, îi veneau avizul şi eventualele observaţii, în urma cărora se conforma, îşi sufleca mânecile şi se apuca efectiv de lucru. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

Unii îl priveau pe preot cu admiraţie, alţii cu duşmănie pentru că popa cel tânăr şi-a suflecat mânecile şi s-a pus pe treabă! (CĂLIN KASPER)

A-şi şterge nasul cu mâneca (Pop.) = A fi prost crescut:

Şi pentru că am auzit că, în altă parte, oamenii sunt într-adevăr binecrescuţi, ne-om şterge noi numai acasă nasul cu mâneca hainei […] (TUDOR ARGHEZI)

MÂNJI

A mânji (**cuiva**) **o palmă** = A da cuiva o palmă:

Individul i-a mânjit o palmă chelnerului de nu s-a văzut.

A o mânji la ceafă (Reg.) = A spune un lucru cu totul nepotrivit; a face o mare prostie:

Face ce face şi-o mânjeşte la ceafă!

Nici cât te-ai mânji la un ochi = Foarte puţin, aproape deloc:

N-am bani nici cât te-ai mânji la un ochi. (IULIU A. ZANNE)

MÂNTUI

A mântui în bătaie (Reg.) = A bate zdravăn:

L-a mântuit în bătaie pe bietul copil, încât nu se putea ridica de jos.

A se mântui (**cu cineva**) = A muri:

N-a mai dus-o mult bătrânul, s-a mântuit cu el.

A se mântui aţa de pe ghem. v. **ghem.**

S-a mântuit = S-a terminat, s-a isprăvit, gata, nu mai e nimic de zis sau de făcut:

Numai ochii să-i fi văzut şi s-a mântuit! Straşnic român! (MIHAIL SADOVEANU)

Ei, apoi s-a mântuit, că cu d-ta nu mai poate să vorbească nimeni. (ŞEZĂTOAREA, I)

MÂNZ

A lua mânz (**pe cineva**) (Reg.) = A-şi face pe cineva tovarăş nedespărţit:

Oriunde mergea, el îl lua mânz pe fratele cel mic.

A umbla (sau **a bate, a face, a se duce**) **calea mânzului** = A se obosi zadarnic; a umbla fără rost şi fără folos:

Am bătut, oh, numai calea mânzului! / Şperlă şi pară! M-a făcut de râs la lume, de batjocură la ţară!... (G. COŞBUC)

Într-o astfel de situaţie, la ce să mai fac eu calea mânzului la Bucureşti? (ONISIFOR GHIBU)

A umbla ca mânzul după iapă sau **a merge** (ori **a se ţine**) **mânz** (**după cineva**) = A se ţine pretutindeni după cineva, a nu se dezlipi (de cineva), a se ţine scai (de cineva):

Şi nu te mai ţine după mine ca mânzul după iapă! (MIHAELA GHEORGHE)

Mergem. Ei doi înainte, eu după ei, mânz. (ZAHARIA STANCU)

MÂNZEŞTE

A râde (sau **a zâmbi**) **mânzeşte** = A râde (sau a zâmbi) silit, nenatural:

Creangă în vestonul lui de dimie descheiat, desculţ, pantalonii suflecaţi deasupra gleznelor, stă pe o buturugă, râde mânzeşte şi clatină capul. (G. BĂLĂIŢĂ)

Ca şi cum abia se abţinuse până atunci, Protectorul meu zâmbi mânzeştevşi bătu cu palma în masă […] (GH. VÎRTOSU)

MÂRC

A bate mârcă = A bate zdravăn:

L-a bătut mârcă pe chelner şi a venit imediat poliţia.

A face mârcă (**pe cineva**) = A face pe cineva să nu scoată nicio vorbă:

Şapte arapi, de carele ţiţăia inima şi îi făcea mârcă în toată vremea povestirilor. (I. GHERASIM GORJAN)

A nu zice nici mârc = A nu zice nimic, a tăcea din gură:

Voinicul, cum îi dete feciorul drumul, nu zise nici mârc. (SIMION FLOREA MARIAN)

A se face mârcă (**pe pământ**) = A se ghemui:

Caprele începură să behăiască cu întristare şi să se uite spre băiat care se făcuse mârcă pe pământ într-unul din colţurile cămării. (SPIRIDON POPESCU)

Pă urmă legai cu brâul o halcă de carne în spinare foarte strâns şi mă făcui mârcă pe pământ, pe brânci, puind în gând că numai cu această născocire voi putea ieşi din acea prăpastie grozavă. (I. GHERASIM GORJAN)

MÂRLĂ

A se face mârlă (Pop.) = A se ghemui de frig în pat, în culcuş:

Intrase în casă tremurând de frig şi repede s-a făcut mârlă.

A(-i) cădea mârlă pe pârlă (Pop.) = A se îndrăgosti de cineva:

Şi i-a căzut mârlă pe pârlă. / Şi i-a căzut la inimă tronc, / Ca cloşca pe ouă clonc. / Ş-apoi, / Dragostele prenoite / Ca bucatele-ncălzite. (ANTON PANN)

MÂŢĂ

A fi (**ca o**) **mâţă plouată** (sau **udă**) (Fam.) = A fi fără chef, abătut. A fi ruşinat, umilit:

Scheaun în surdină, ca o mâţă plouată şi fără personalitate şi încerc să ies. (https://insiratemargaritarebyadrianatirnoveanu.wordpress.com/)

A fi învăţat ca mâţa la lapte (Pop.) = A fi rău învăţat. A avea un obicei prost:

Copilul era învăţat ca mâţa la lapte şi întârzia la masă.

A fi mâţă blândă (Fam.) = A fi prefăcut, ipocrit:

Să nu ne facă el mai târziu să plângem! Să nu fie mâță blândă, zic... (VASILE LUPAȘC)

Eşti mâţă blândă, mai bine zis cotoiaş tăcut, care zgârie mai dihai decât cei care se duc noaptea la nuntă! (BUJOR NEDELCOVICI)

A nu avea nici mâţă la casă (Reg.) = A fi foarte sărac:

De săraci ce erau, nici mâţă la casă n-aveau.

A păţi cinstea mâţei la oala cu smântână (Reg.) = A fi bătut:

Recent, în bârlogul lor, politrucii barosani s-au stupit ca mâţele şi vor avea cinstea mâţei la oala cu smântână. (http://unimedia.info/)

A prinde (**pe cineva**) **cu mâţa** (sau **cu mâna**) **în sac** = A surprinde pe cineva care caută să înşele:

Şi asta din pricina ta; dacă eşti prost şi laşi să te prindă la cărţi cu mâţa-n sac? (VASILE ALECSANDRI)

A prins pe boieri îmblând cu mâţa-n sac şi i-a pus la pedeapsă. (*IDEM*)

[…] *dară acum, prins cu mâna în sac, cum se zice, după datinele noastre cu moarte trebuie să mori.* (P. ISPIRESCU)

Să nu care cumva să vă prind şi pe voi cu mâţa-n sac, că vai de mama voastră! (CEZAR PETRESCU)

A rupe mâţa-n două (Fam.) = **a)** A fi voinic; a fi energic, hotărât. A fi vrednic:

Acu văd şi eu că eşti bărbat, om verde, colea, care rupe mâţa-n două. (VASILE ALECSANDRI)

Ele sunt vesele, glumeţe şi au o plecare mare pentru voinici. Un om vrednic, care rupe mâţa-n două, după proverbul poporal […] (*IDEM*)

b) A se învoi la preţ cu cineva:

Până la urmă au rupt mâţa-n două şi s-au înţeles la preţ.

A se da de-a mâţa-popii (Pop.) = A se da peste cap, de-a rostogolul, de-a berbeleacul:

Copiii s-au dat de-a mâţa-popii până-n vale.

A se face mâţă (Reg.) = A se ghemui ca o pisică la pândă:

Vânătorul s-a făcut mâţă şi sta în aşteptarea vânatului.

A se învârti ca mâţa în jurul oalei cu smântână (Reg.) = A da târcoale unui lucru sau unei fiinţe care îi place:

Din conţinutul celor 26 de întrebări reiese că noul guvern se purta ca pisica în jurul oalei cu smântână, cu scopul de a găsi posibilitatea transferării unor drepturi de proprietate asupra pământurilor deţinute de mănăstiri […] (LIA DRAGOMIR, CORNELIU MIHAIL LUNGU)

Flăcăul se învârtea în jurul fetei ca mâţa în jurul oalei cu smântână.

A se învârti ca mâţa pe lângă blidul cu păsat (Reg.) = A evita să spună adevărul:

Fata se învârtea ca mâţa pe lângă blidul cu păsat şi nu ştia cum să înceapă.

A se spăla ca mâţa (Pfm.) = A se spăla superficial:

Fiindcă se spăla ca mâţa, fetiţa era mereu certată de bunica.

A se stupi ca mâţele (Reg.) = A nu se înţelege bine. A se certa mahalageşte:

Cuprinse pe neaşteptate de o ruşine ascunsă, ele se scuipau cu furie ca mâţele, batjocoreau, se muşcau şi în cele din urmă aruncau vina pe bărbat […] (G. BĂLĂIŢĂ)

A se uita (sau **a se pricepe** etc.) **ca mâţa** (sau **pisica**) **în calendar.** v. **calendar.**

A se uita ca mâţa la peşte (Reg.) = A privi cu lăcomie:

Robinson s-au pus să şadă pe pat uitându-să la frigarea cu friptură ca mâţa la peşte. (VASILE DRĂGHICI)

Degeaba s-a uitat ea ca mâţa la peşte, că n-a primit nimic din bunătăţile de pe masă.

A trage mâţa de coadă (sau reg. **pe rogojină**) (Fam.) = A o duce greu din cauza sărăciei:

Fasolă s-a privatizat şi el oleacă, da' mai mult trage mâţa de coadă. Îi ies bani de-o bere. (DAN LUNGU)

A trăi (sau **a se înţelege** etc.) **ca mâţa cu şoarecii** (sau **cu şoarecele** ori **cu câinele**) (Fam.) = A fi în relaţii foarte rele unii cu alţii:

Toată viaţa, cei doi s-au înţeles ca mâţa cu şoarecii.

A trăi ca mâţa pe rogojină (Reg.) = A o duce rău:

De când îi ştiam, ei trăiau ca mâţa pe rogojină.

A umbla ca mâţa pe lângă laptele fierbinte (Reg.) = A dori ceva de care se teme:

Voia să-i vorbească fetei şi umbla de câteva zile ca mâţa pe lângă laptele fierbinte.

A-i oua şi mâţa (Reg.) = A fi om norocos:

Unora le ouă şi mâţa, iar altora toate le ies pe dos.

Când o prinde mâţa peşte şi coada la urs o creşte sau **când o face ursul coadă şi prepeliţa noadă** ori **când se va vedea ursul cu cercei umblând după miei, lupul cu cimpoi umblând după oi** ori **când oi vedea ursul în doi craci, văcar după vaci.** v. **urs.**

MEDALIE

Reversul medaliei = Aspectul complementar, opus (adesea neplăcut) al unui lucru, al unei probleme, al unei situaţii:

Există şi reversul medaliei: tocmai din această cauză, faţă de opera altor memorialişti, cea a lui Sion se prezintă infinit mai spontană şi mai naturală. (MIHAI ZAMFIR)

Reversul medaliei, îmi spunea colega mea, este răspândirea exponenţială a serviciilor psihiatrice care se ocupă de efectele secundare ale acestei fericiri planificate. (VINTILĂ MIHĂILESCU)

MEI

Cât ai zice mei (Rar) = Într-o clipă, imediat:

Când puse mâna pe colivie, o dată ţipă pasărea şi, cât ai zice mei, se văzu încongiurat de o mulţime de paseri, cari mai mici, cari mai mari, ţipând pre limba lor. (P. ISPIRESCU)

MELC

A avea o faţă de melc obosit (Arg.) = A fi urât, a avea fizionomie neplăcută:

Tipul avea o faţă de melc obosit.

A se mişca ca melcul (sau **cu paşi de melc**) = A se mişca foarte încet:

Mai repede, mai repede, ziceam în gând, dobitocul ăsta de băcan mişcă mai ceva ca melcul. (DAN COMAN)

Din cafeneaua de peste drum ieşi la vedere şi se apropie de noi, venind cu paşi de melc, un tătăruş cu fes vechi pe cap, cu şalvari largi şi rupţi şi desculţ. (ZAHARIA STANCU)

A tăcea ca melcul = A nu rosti nicio vorbă:

De obicei, Rami tăcea ca un melc. Uneori abera. E clar că nu ştia nimic în legătură cu acţiunile viitoare ale Organizaţiei. (DRAGOȘ MARIUS CHIRIAC)

MELEAG

A umbla meleagurile (Pop.) = A hoinări prin împrejurimi:

Aş umbla meleagurile, / Păn' ţi-aş găsi leacurile. (M. SEVASTOS)

Iancu stătea în «casele Dudescului», ale unchiului său Constantin, care umbla meleagurile prin Europa. (NICOLAE IORGA)

A-i şti cuiva meleagul (Pop.) = A-i cunoaşte cuiva secretele, gândurile:

Numai fata îi ştia acum bine meleagul.

MELIŢA

A meliţa din gură (Fig.) = A vorbi mult şi fără rost:

Țața Niculina nu mai ostenea melițând cu gura, în dreapta și în stânga, și ajutându-se și cu mâinile. (ION PAS)

Îi meliță gura (Fam.) = Se zice despre un om care vorbește repede:

Vecinei îi melița gura ca o moară stricată.

MELIȚĂ

A da cu melița (sau **din meliță**) = A trăncăni, a flecări:

Ș-apoi, când venea moșneagul de pe unde era dus, gura babei umbla cum umblă melița. (ION CREANGĂ)

O dat cânipa prin meliță (Pop.) = Se zice despre un om flecar:

De cum intră în casă și deschide gura, parcă dă cânipa prin meliță.

Parcă te-a făcut mumă-ta la meliță (Pop.) = Se zice celui bun de gură:

Trăncănești de parcă te-a făcut mumă-ta la meliță, gură spartă ce ești!

MEMORIE

A avea memorie (sau **memoria**) **scurtă** = A nu putea (sau a nu vrea) să țină minte ceva; a uita repede ceva; a fi uituc:

Au memoria scurtă, s-au obicinuit cu relele și uită lesne pe cei care i-au asuprit. (ION GHICA)

Nu-mi amintesc să mai fi fost vreodată în viață atât de nehotărâtă și să mai bolesc atâta înainte de o decizie, dar am memoria scurtă, așa că e posibil să se mai fi întâmplat. (LAVINIA BRANIȘTE)

În memoria cuiva (sau **a ceva**) = În amintirea cuiva, spre aducerea-aminte a cuiva:

Aproximativ 30 de jandarmi din cadrul Inspectoratului Județean de Jandarmi Sibiu au participat, luni, la un ceremonial religios în memoria colegului lor, care a fost omorât în urmă cu patru ani […] (http://www.mediafax.ro/)

MENDRE

A-și face (sau **a-și juca**) **mendrele** (**cu cineva**) = **a)** A-și face toate gusturile, a-și satisface orice capriciu. A-și face de cap:

După a noastră părere organele statului nu există pentru a fi batjocorite de oricine și pentru ca inferiorii să-și poată face mendrele înlăuntrul organismului social. (MIHAI EMINESCU)

Și din pricina asta socotea cuminte să-i lase pe săteni să-și facă mendrele, cum îi taie capul. (LIVIU REBREANU)

b) A-și bate joc de cineva. A necinsti, a batjocori o femeie:

[…] *dar nu poate uita că asta s-a întâmplat numai și numai din pricina târfei de nevastă-sa, care-și face mendrele cu tăticuțul ei...* (RADU ALDULESCU)

MENI

A meni a bine (sau **a rău**) = A prezice lucruri favorabile (sau nefavorabile):

Glasul său menește a bine când răsună de-a dreapta auzului, și dinpotrivă, menește a rău când răsună în stânga. (VASILE ALECSANDRI)

MERCHEZ

A ști merchezul cuiva (sau **la ceva**) (Reg.) = A ști socoteala cuiva (sau la ceva), a cunoaște rostul:

Cine nu-i știe merchezul poate scotoci-n sertar cât poftește, că nu-i dă de fundul adevărat. (I. L. CARAGIALE)

A-i veni (**cuiva**) **la merchez** = A-i veni la socoteală.

Ha, aferim, frumos […] *așa-mi mai vine la merchez.* (VASILE ALECSANDRI)

MERGE

A bate (sau **a freca, a croi, a flocăi pe cineva**) **de-i merg** (sau **să-i meargă**) **fulgii** (sau **peticele, colbul, untul**). v. **fulg.**

A merge (sau **a pleca**) (**fiecare**) **în** (sau **la**) **treaba lui** (Pop.) = A-și relua treburile obișnuite, a-și vedea de interesele sale:

Cei trei camarazi se despart, să meargă fiecare la treaba lui. (I. L. CARAGIALE)

– Nici nu cred că mă aşteptam la altceva, râse Melina şi-şi luă rămas bun de la Sebastian, fiecare plecând în treaba lui. (DIANA PETCU)

A merge aţă. v. **aţă.**

A merge ca pe roate. v. **roată.**

A merge ca racul (Arg.) = **a)** A merge cu spatele înainte:

Copilul încerca să meargă ca racul.

b) (Fig.) A regresa:

Poate n-o să fie chiar aşa, căci înainte şi la noi tot capitalism a fost şi nu se poate spune că pe-atunci se mergea ca racul, a replicat unchiul Valentin. (NICOLAE SIRIUS)

Vai de biet român săracul, / Îndărăt tot dă ca racul, / Nici îi merge, nici se-ndeamnă, / Nici îi este toamna toamnă […] (MIHAI EMINESCU)

A merge ca un ceasornic (sau **ca ceasul** ori **ca uns**) (Arg.) = A funcţiona foarte bine, a evolua perfect:

Şi merge ca un ceasornic: şi la prepeliţi, şi la iepuri. Merge şi la iepuri? Cum nu, merge şi la iepuri; doar l-am dresat eu singur. (MIHAIL SADOVEANU)

Și cu ninsoarea trebuia rezolvat. În ziua vizitei, totul va merge ca uns. Se înțelegeau ei și cu Dumnezeu dacă era nevoie. (VIORICA RĂDUȚĂ)

A merge de-a roata (sau **de-a zbârdigoala**) (Reg.) = A se da peste cap:

Muzicanţii produc o cacofonie sălbatică, evreii cântă un soi de psalmodie trăgănată, copiii sar ţipând sau se dau de-a roata […] (VASILE ALECSANDRI)

A merge după cineva = **a)** (Înv.) A urma (pe cineva):

Cine va sluji mie, după mine să meargă! (CORESI)

b) (Pop.; d. femei) A se mărita:

Of! Draga mea! dacum de-ai putut tu merge după un mire hâd ca acesta! (I. G. SBIERA)

c) A accepta sfaturile cuiva:

Ş-au închis şi pe Iordache vornicul […] *ş-au pus caimacam în locul lui pe Ion Buhuş* […]*, ca să proprească ţara să nu margă după dânsu să-l pârască.* (ION NECULCE)

A merge în bobote. v. **b o b o t.**

A merge înaintea cuiva = A întâmpina pe cineva:

El încă m-a cunoscut, şi salutându-mă au dat mâna cu mine, apoi l-am întrebat că unde merge, la care el mi-a răspuns că merge înaintea părinţilor lui care vin de la Bernadea la Oşorheiu […] (IOAN OROȘ, RALUCA RANCA)

A merge la cartuş (Arg.; înv.) = A fi condamnat la moarte:

Militarilor le era frică acum că vor merge la cartuş şi nu va mai şti nimeni de ei.

A merge la pieire (sau, mai rar, **la pieirea capului**) = A ajunge în primejdie, a-şi periclita existenţa:

Să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său. (P. ISPIRESCU)

A merge mână în mână (cu...) = **a)** A fi în strânsă legătură, a se desfăşura concomitent, a se înlănţui:

Era un admirator al talentului lui Titu şi de aceea se întreţineau deseori despre literatură, ajutaţi de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrişor, spunând veşnic că vinul şi literatura merg mână-n mână. (LIVIU REBREANU)

b) (Pop.; d. persoane) A fi înţeleşi pentru săvârşirea unei nereguli, fraude etc.:

El a mers mână în mână cu directorul băncii şi au furat împreună sume mari de bani.

A merge până... = A ajunge până la...:

Ştiam până unde merge afecţiunea mamei. (CAMIL PETRESCU)

O prietenă a mers cu îndrăzneala până chiar să-mi tragă palme. (I. L. CARAGIALE)

Duhul de superstiţie merse până a crede că şi schimbarea portului ce ei făcuseră de vreo câţiva ani fuse un semn rău. (NICOLAE BĂLCESCU)

A merge pe gât (D. mâncăruri) = A aluneca pe gât:

Mă răped în cramă ș-aduc și un cofăiel de vin ca să meargă plăcintele acestea mai bine pe gât. (ION CREANGĂ)

A merge pe lângă pantof (Arg.) = A fi foarte prost:

Dacă mergi pe lângă pantof nu înseamnă că te ții după cineva sau că nu poți ține pasul cu cineva. Înseamnă că ești prost. Atât. (http://ianculescuhimself.ro/)

A merge prea departe = A-și îngădui prea multe, a depăși limitele îngăduite:

Sub aspect negativ, Vives merge prea departe în separarea pe care o face între logică și limbaj […] (EUGEN COȘERIU)

Dacă are norocul să aibă timp să scrie, să-și exprime organizat ce spune, cred că ar putea merge foarte departe. (ALICE VOINESCU)

A merge șontâc-șontâc = A șchiopăta:

Și merge șontâc-șontâc la masa părintelui să-i arate bănuții de nichel. (I. L. CARAGIALE)

A merge (sau **a umbla**) **pe două cărări.** v. **cărare.**

A(-i) merge (**ceva**) (**drept**) **la inimă** (sau **la suflet**) (Pop.) = A(-i) plăcea foarte mult:

Într-una din zile, lui Stamate, ocupat fiind cu obișnuitele sale cercetări filozofice, i se păru, o clipită, că a pus mâna și pe cealaltă jumătate a „lucrului în sine”, când fu distras de o voce femeiască, o voce de sirenă, ce mergea drept la inimă și se auzea în depărtare, pierzându-se ca un ecou. (URMUZ)

Apoi, țiindu-și firea și luându-și inima în dinți, dete niște răspunsuri de merse fetei tocmai la inimă. (P. ISPIRESCU)

Avea convingerea mare că verbul său fierbinte merge drept în inima țăranului și o modelează după intențiile lui. (LIVIU REBREANU)

A-i merge (**cuiva**) **vestea** (sau **numele, vorba** etc.) = A se spune despre el că... A fi renumit:

Toate fiind gata, se cununară și făcură o nuntă, de se duse vestea în șapte sate. (P. ISPIRESCU)

A-i merge (sau **a-i umbla, a-i toca**) (**cuiva**) **gura ca o moară** (**hodorogită** sau **stricată, neferecată** etc.)**.** v. **moară.**

A-i merge cuiva în (sau **din**) **plin.** v. **plin.**

Așa mai merge = Așa e bine, se potrivește:

– Șervet vărgat, pe Dunăre aruncat? – Șarpele. – Minți, moțato! – Curcubeul. – Ei, așa, așa mai merge. (BARBU DELAVRANCEA)

– Ei, dacă nu se poate altfel, hai să vedem ce întrebări aveți pentru mine. – Așa mai merge, Papa! Fii cooperant și totul o să se termine cu bine. (IULIAN SÎRBU)

De ce merge (sau **pe zi** ori **pe an**) **ce merge** = Pe măsură ce trece timpul:

[…] *lipsa de disciplină în fabrici și mine, precum și conducerea plină de ignoranță a marilor întreprinderi industriale produc un gol care crește pe zi ce merge.* (VADIM GUZUN)

Joacă de-i merg peticele (sau **de-i merge colbul**) = Joacă cu multă pasiune, cu mult foc:

Zâna... au început deodată să joace, și unde nu juca și juca de-i mergea petecele. (I. G. SBIERA)

Și juca și juca de-i mergea colbul. (*IDEM*)

Meargă-i numele! = Să nu se mai audă de el sau de ea decât numele:

Că-s proastă foc și gură rea! / Și auzi! îi umblă-n cap, tu, soră, / S-ajungă ea Lucsandrei noră! / O, meargă-i numele! / N-o vezi / La horă? (G. COȘBUC)

Merge vorba = Se spune, se vorbește peste tot:

– Nu. ... Domnia ta, știu că ai nasul mult prea delicat, dar din vechime merge vorba că banii n-au miros. (ILEANA CUDALB)

Așa le merge vorba Odobăceștilor că-s viță de uriași. (EM. GÎRLEANU)

Pe zi ce merge sau **de ce, pe cât merge** = Pe măsură ce trece vremea, pe zi ce trece; progresiv:

Şi în chaosul uitării, oricum orele alerge, / Ea, din ce în ce mai dragă, ţi-ar cădea pe zi ce merge. (MIHAI EMINESCU)

Târgul Frumos, de ce merge, se face urât. (C. NEGRUZZI)

Treacă (**şi**) **meargă** = Fie! Să zicem că se poate:

– Greu lucru mă întrebaşi, mamă! dar, aide, treacă-meargă. (NICOLAE FILIMON)

Cât pentr-o piele, treacă şi meargă, / Fiindcă singur spui c-ai dreptate. (GR. ALEXANDRESCU)

Unde merge mia, meargă şi suta (Pfm.) = Dacă s-a cheltuit atât de mult, se mai poate cheltui încă puţin:

PEPELEA: *Bună tocmală!... Dar ceva adalmaş?* ARVINTE*: O baniţă de nuci uscate... hai, treacă de la mine; unde-o mers mia, meargă şi suta...* (VASILE ALECSANDRI)

MERTIC

A(-şi) lua (sau **a da cuiva**) **merticul** = A primi (sau a da cuiva) o bătaie:

[…] *şi încă să mai ştiţi că eu am toane: pe cine m-o supăra cu atâtica măcar, îl plesnesc şi-l trimit numaidecât la agie să-şi ia merticul şi de-acolo! Scurt!... Aţi înţeles?…* (I. L. CARAGIALE)

MESERIE

(**Om**) **de meserie** = (Om) de specialitate, cu experienţă într-un domeniu de activitate:

E cel mai concret şi mai colorat dintre psihologii de meserie. (G. IBRĂILEANU)

A face (**ceva**) **la meserie** (Fam.) = A face (ceva) într-o manieră ireproşabilă, fără cusur:

Era o tipă planturoasă, sculpturală, solidă, cu ochelari enormi, crupă la etaj, pulpe fine, şlefuite la meserie, ce mai, cancer! (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

Bineînţeles, în timpul ăsta îl vedeam deja cum freacă aplicat ciorapii, maiourile, chiloţărimea, cămăşile şi poate uneori pantalonii, storşi la meserie şi atârnaţi în vreun geam, să se usuce. (DOINA RUȘTI)

Celui cu meserii multe casa-i este fără curte (Pop.) = Cine se ocupă de prea multe lucruri deodată, nu realizează mare lucru:

Alteori, satira proverbului loveşte şi mai în plin enciclopedismul tehnic, ca atunci când constată că: „Celui cu meserii multe, / Casa-i este fără curte!”. Prin urmare, enciclopedismul se răzbună crunt asupra meseriaşului care-l practică, prin repercusiunile cele mai nefaste asupra bunei lui stări. (MARCEL LUTIC)

La meserie (Arg.) = La perfecţie:

Bă, dar le scrie la meserie. Tipul lucra la un ziar pe la Giurgiu, unde făcea texte, pentru ocazii, pe care să le spună activiştii de la partid, să le pună în telegrame la zilele festive […] (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

MEȘ

A nu-i da meşii (**cuiva**) (Fam.) = A nu-i conveni, a nu-i da mâna (cuiva); a nu cuteza:

Pe unde îl ştie, / Nu-i dă meşii să mai vie. (ANTON PANN)

A-i da (**cuiva**) **meşii** = A-i da (cuiva) mâna, a cuteza:

Să se ducă acolo, nu-i da meşii, căci nu ştia că ce drăcovenie să fie aia. (P. ISPIRESCU)

Însă pe unde îl ştie, / Nu-i dă meşii să mai vie. (ANTON PANN)

A-l ţine pe cineva meşii = A fi în stare, a putea:

Ei, şi dumneata ai vrea să te arunci, crezi că te ţin meşii? (MATEIU I. CARAGIALE)

MEU, MEA

A rămâne (sau **a fi**) **pe-a mea** = A rămâne (sau a fi) aşa cum vreau eu, aşa cum zic eu:

Până la urmă tot pe-a mea a rămas.

MEZAT

A scoate (sau **a vinde**) **la mezat** = A vinde (ceva) la licitaţie:

Urloi scotea la mezat în uliță boarfele oamenilor în nevoi. (I. BOTEZ)

[…] *într-o zi tot ce mai avea în țară trebuia să fie vândut și scos la mezat.* (EUGEN BARBU)

Parcă s-ar pune în sfârșit la mezat pentr-un preț oarecare până și idealul unora din eroii și martirii noștri, a cărui realizare e mai departe decât orișicând. (MIHAI EMINESCU)

MIAU

A nu zice nici miau (Fam.) = A nu mai zice nimic:

Mititelul era vânăt ca un ficat de bivol bătrân, nici miau nu mai zicea; clipea numai din ochișorii lui cârpiți ca un broscoi în pierzare. (I. L. CARAGIALE)

Într-o dimineață a călcat pe broasca-țestoasă a Veronicăi, dar nu s-a spart. Nici miau n-a zis. (DAN LUNGU)

A-i lua cuiva miaul (Fam.) = A face pe cineva să tacă:

Dacă îl prindea nea Ghiță cu șoalda... îi dedea una cu ciocanul de ferecat pietrele de-i lua miaul. (MIHAIL SADOVEANU)

MIC, -Ă

(**A fi**) **mic la os** = (A fi) cu oase mici, delicate:

Slăbuț, timid, mic la os, cam deșirat la trup, cu pielea străvezie. (I. A. BASSARABESCU)

A avea (**pe cineva**) **la degetul** (**cel**) **mic** sau **a fi în** (sau **la**) **degetul mic al cuiva.** v. **deget.**

A face ochii mici = **a)** Se spune despre un om obosit care este pe punctul de a adormi:

Femeia era obosită și începuse să facă ochii mici.

b) Se spune despre un om care se preface că nu vede:

Tresare și, după cum a tresărit, se vede clar că îi e frică să nu fie recunoscut. Face ochii mici. (BOGDAN SUCEAVĂ)

A se face (sau **a deveni**) **mic** = A deveni umil sau timid:

[…] *sub pavăza unei lumini false s-a făcut mic în umilința și neajutorarea sa.* (NICOLAE CRISTACHE)

Intendentul deveni mic, spășit și nefericit, și gafa pe care o făcuse părându-i-se ireparabilă […] (EMIL BOTTA)

Cu mic, cu mare = Toată lumea:

Ajungând la împărăția tatălui său și auzind că vine fiul său cel mic, îi ieși înainte cu mare, cu mic, ca să-l priimească, după cum i se cuvenea. (P. ISPIRESCU)

Atunci mulțimea, cu mic, cu mare, și împăratul împreună cu dânsa, strigară într-un grai, că acești soți să-i domnească de aci înainte. (*IDEM*)

Din mica copilărie = Din vârstă fragedă:

El din mica copilărie au fost dat către aceste. (VASILE DRĂGHICI)

Mic la minte = Cu orizont limitat, mărginit:

El e mare și stogos [(pop.) corpolent, voluminos]. */ La minte mic și prost!* (JARNÍK-BÎRSEANU)

Mic la suflet = Cu caracter josnic, meschin, egoist, lipsit de generozitate:

Noi... la niște astfel de oameni le zicem mișei, ori mici la suflet. (P. ISPIRESCU)

MIE

A avea o mie și o sută pe cap (Fam.) = A avea foarte multă treabă sau griji, nevoi etc.:

Ea se plângea mereu că are o mie și o sută pe cap, dar nu făcea mare lucru.

A-l trece o mie de nădușeli (sau **de sudori**) = Exprimă starea cuiva care izbutește cu greu să facă ceva sau care se află într-o situație dificilă:

Un fior îl străbătu de la degetele picioarelor și până în creștetul capului. Il trecură o mie de nădușeli și o amețeală puternică îi cuprinse tot capul. (JEAN BĂILEȘTEANU)

Două rânduri de răcori și două rânduri de nădușeli îl trec într-o clipă. (N. D. COCEA)

Mii şi sute (sau **mii şi mii, mii de mii**) = Extrem de mulţi:

Să fi dat mii de mii de lei, nu găseai fir de mac, printre năsip. (ION CREANGĂ)

Frunză verde-a mărului, / Nu crede feciorului / Că te pune pe-un genunche / Şi-ţi tot minte mii şi sute. (JARNÍK-BÎRSEANU)

MIEL

A avea somnul mieilor (Pop.) = A dormi mult:

Bătrânii mei spuneau: cine doarme în noaptea aceasta capătă somnul mieilor. Acum întelegeţi? Nu vreau să capăt somnul mieilor. (VASILE ANDRU)

De dimineaţă tot sforăie, parc-ar avea somnul mieilor.

A face miel de ghindă (Pop.) = A fi lipsit de caracter:

Dacă ştiam că se face miel de ghindă, nu mă lăsam pe mâna lui.

A umbla ca mielul orbului (Pop.) = A umbla neîngrijit:

Mama mereu îi spunea băiatului să nu mai umble ca mielul orbului şi să fie atent cum se îmbracă.

Mielul blând suge la două oi = Se spune despre persoanele care trag foloase din două părţi:

Până la urmă strategia Chişinăului faţă de Bucureşti se rezumă foarte puţin la vorbe şi foarte mult la fapte pe principiul „mielul blând suge de la două oi”. (http://www.timpul.md/)

MIERE

A avea miere de şarpe la inimă (Pop.) = A fi rău:

Inginerul era din aceia care aveau miere de şarpe la inimă şi toţi se fereau să-şi facă de lucru cu el.

A da bani pe miere (Reg.) = A mustra. A batjocori:

Las’, zice vulpea [...] *că mi te-oi prinde eu, cioară spurcată ce eşti, ţi-oi da eu bani pe miere că numai tu mi-ai făcut şotia asta!* (ŞEZĂTOAREA, III)

A da de miere sau **a-i pica** (**cuiva**) **miere-n păsat** (Pop.) = Se zice despre cineva care are un noroc neaşteptat. Se zice despre cineva căruia îi merge foarte bine:

O dat de miere şi dumneei. (VASILE ALECSANDRI)

A fi bun (sau **dulce**) **ca mierea câinelui** (Pop.) = A fi răutăcios:

Cei care-l ştiau acum îi spuneau că e bun ca mierea câinelui.

A înota în miere (Pop.) = A fi foarte bogat:

Înoată în miere, cum să nu-i dea mâna să arunce banii în stânga şi-n dreapta.

A-i tăia cuiva cuvântul cu miere (Rar) = A întrerupe pe cineva din vorbire, spre a-l ajuta:

Dacă nu este cu putinţă, mai zise Ţugulea [...] *– Să-ţi tai cuvântul cu miere, răspunse Ursul, dară trebuie să fie cu putinţă.* (P. ISPIRESCU)

În buze (sau **gură**) **miere şi în inimă fiere** = Exprimă viclenia şi făţărnicia cuiva:

L-a sfătuit să nu se mai încreadă în ea, căci în buze e miere şi în inimă fiere.

Să fie (sau **să ştiu, să ştii** etc.) **că este** (**şi**) **miere** (**şi tot nu...**) = Se spune pentru a arăta hotărârea nestrămutată a cuiva de a respinge propunerea sau o situaţie, oricâte avantaje aparente ar prezenta:

Să fie şi miere şi tot nu mă întovărăşesc cu el.

MIEZ

A hrăni (sau **a creşte pe cineva**) **cu miez de nucă** (Pfm.) = A ţine pe cineva în huzur, a răsfăţa:

Când îl văzu pe Făt-Frumos în pustiu, zise calului său: Spune frăţine-tău să-şi arunce stăpânul în nori şi să vină la mine, că l-oi hrăni cu miez de nucă şi l-oi adăpa cu lapte dulce. (MIHAI EMINESCU)

A intra în miezul lucrurilor = A pătrunde în fondul problemelor, a studia chestiunile adânc, în profunzime:

Iată, unii cârtesc împotriva Stareţului socotind că el nu intră în miezul lucrurilor, că nu vrea să-i primească [...] (TEOCTIST CAIA)

Am crezut, înainte de a intra în miezul lucrurilor, că locul întâi, numeric, va fi acela al stejarului şi al „speciilor” sale [...] (VALERIU DINU)

A pipăi miezul cuiva (Rar) = A afla adevărata valoare a cuiva:

Era un gând vechi al lui, dar nu-l putea dezghioca, nu-i putea pipăi miezul. (DAN LUNGU)

A vorbi fără miez = A vorbi cuvinte deşarte, fără temei:

Toţi vorbesc, de la muncitor la ministru. Mult şi fără miez. (PAVEL CORUŢ)

MIGDALĂ

A încânta (**pe cineva**) **cu migdale amare** (Reg.) = A spune cuiva vorbe răutăcioase, aparent plăcute:

Ele se săturaseră de prezenţa musafirei care mai mult le încânta cu migdale amare.

MIHOHO

Pentru behehe vei prăpădi şi pe mihoho (Pop.) = Exprimă situaţia cuiva care, umblând după un lucru mărunt, riscă să piardă un altul de preţ:

Nu băga mâna unde nu-ţi fierbe oala, nici căuta cai morţi să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi şi pre mihoho. (C. NEGRUZZI)

MIJI

A (**se**) **miji de ziuă** = A se face ziuă:

Şi ajungând el în pădure pe când se mijea de ziuă, a tăiat lemne, a încărcat carul zdravăn şi l-a cetluit bine, şi pân-or mai mânca boii, s-a pus să mănânce şi el ceva. (ION CREANGĂ)

A miji a râs (sau **a râde**) = A schiţa un zâmbet, a surâde:

Kira, mijind a râs, răspunde. (BARBU DELAVRANCEA)

A(**-i**) **miji** (**cuiva**) **mustaţa** = A începe să-i crească unui tânăr mustaţa, a fi pe punctul de a deveni bărbat:

D-abia îi mijea mustaţa deasupra gurei, mică, ce semăna atât de mult cu a Saşei. (DUILIU ZAMFIRESCU)

MIJLOC

A apuca (sau **a prinde, a cuprinde, a ţine** etc.) **de mijloc** = A petrece braţul în jurul taliei cuiva (în semn de afecţiune):

Abia după ce ai început să mă prinzi de mijloc, atunci parcă am simţit că te gândeşti la mine ca la o femeie! (CĂLIN KASPER)

Fata mi se speria, / Da’ la luptă s-apuca; / Namila se năcăja, / Pe Novac îl apuca, / Îl apuca de mijloc, / Să-l arunce în potoc [(reg.) pârâu]. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Haide, prinde-mă mai bine de mijloc. (G. COŞBUC)

A băga (**pe cineva**) **la mijloc** (Pfm.) = **a)** A înconjura pe cineva cu simpatie, cu afecţiune:

Colegii o băgau întotdeauna pe fată la mijloc.

b) (Fam.) A pune pe cineva într-o situaţie dificilă. A face din cineva obiectul glumelor, ironiilor:

Du-te acolo, că e cineva 24 de ore în permanenţă. Afacerea nu poţi ... Fiecare e băgat la mijloc, la rândul lui. (SORIN STOICA)

Nu-i plăcea să fie băgat la mijloc şi pleca imediat.

A fi ceva la mijloc = A fi ceva nelămurit, necunoscut, suspect:

BRÂNZOVENESCU: *Dacă e ceva la mijloc...* FARFURIDI: *Ceva la mijloc...* TRAHANACHE: *Ceva la mijloc?* FARFURIDI: *Da, aşa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie.* (I. L. CARAGIALE)

Gândindu-se mai bine, George îşi zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Şi gândindu-se iar, îi fulgeră prin minte: – Ion! (LIVIU REBREANU)

A fi la mijloc (Înv.) = **a)** A fi prezent într-o adunare, la o consfătuire:

Or sta la pace, fiind şi alţi crai megieşi la mijloc să socotească şi să judece. (ION NECULCE)

b) A fi în cauză, în joc:

Totuşi, dacă n-ar fi fost Olga la mijloc, el n-ar fi avut tăria s-o alunge cu atâta brutalitate. (LIVIU REBREANU)

A fi (**cineva**) **la mijloc** = A fi (cineva) pricina, cauza, explicaţia unui lucru sau a unei situaţii:

Aici încă trebuie să fie un drac la mijloc. (ION CREANGĂ)

A fi moale de mijloc (Pop.) = A fi linguşitor:

Bărbatului îi plăcea să fie moale de mijloc cu autorităţile.

A se pune (sau **a sta**) **la mijloc** = A se amesteca între cei care se ceartă pentru a mijloci o împăcare, a interveni:

Văzând noi că era cât pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc şi-i împăcăm cu mare greu. (ION CREANGĂ)

A-şi pune capul (sau **gâtul**) **la mijloc** (Fam.) = A garanta cu viaţa:

Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o [pupăza]*; gâtul îmi pun la mijloc.* (ION CREANGĂ)

Cale (sau **drum**) **de mijloc** = Soluţie intermediară, între două extreme:

Când îi alb, spun alb, şi la negru, spun negru... ori, ori! Că drum de mijloc nu există. (M. DAVIDOGLU)

Liberalismul rus din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se doreşte a fi un fel de cale de mijloc între spiritul reacţionar şi radicalism [...] (ANTOANETA OLTEANU)

MILĂ

(**A fi**) **vrednic de milă** = (A fi) într-o situaţie jalnică, (a fi) demn de compătimit:

Făcând deosebire între nepoţii vrednici de milă şi între Sergiu, pe care se vedea că altfel îl preţuia, îl luă sub binevoitoarea sa ocrotire [...] (CEZAR PETRESCU)

Am văzut negru în faţa ochilor în clipa aceea. Vasăzică ajunsesem vrednic de milă? (OCTAVIAN PALER)

(**Ţi-e**) **mai mare mila** = Se zice despre cineva care se află într-o stare demnă de compătimit:

Gemea copila. / Şi-apoi plângea, mai mare mila. (G. COŞBUC)

Dar tocmai aşa, izgonit de peste tot din lume, de ţi-e mai mare mila, el ştie să se întoarcă dintr-o dată în inima lucrurilor. (CONSTANTIN NOICA)

A avea milă de... = A se purta cu grijă, cu menajamente, faţă de cineva sau de ceva:

– Vere, nu faci bine ceea ce faci. Dacă este că a lăsat Dumnezeu să fim mari peste alţii, ar trebui să avem milă de dânşii, că şi ei, sărmanii, sunt oameni! (ION CREANGĂ)

Avea milă de ea, deşi nu voia să-i inspire speranţe deşerte, precum ar fi făcut orice bărbat [altul] în locu-i. (MIHAI EMINESCU)

A cere milă = A cerşi:

Îi învăţă baba să-şi ia pălăriile din cap... când va cere ea milă. (I. POP-RETEGANUL)

Şi s-a pus Mărcuţ în silă / Să ceară mereu la milă. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A face (**cuiva**) **milă** = A provoca compătimirea, a fi vrednic de plâns:

Gândindu-se la propria sa viaţă, searbădă şi neînsemnată, tânărului i s-a făcut milă de cel pe care tocmai se pregătea să îl trimită la moarte. (IULIAN TĂNASE)

A lăsa (**pe cineva**) **în mila Domnului** = A lăsa (pe cineva) în voia sorţii, a nu se mai interesa de el:

Ercule îi lăsă în mila Domnului. De aci, tot întorcându-se, se coborî la uscat într-o ţară pe marginea mării ca să se mai odihnească oleacă, după atâta muncă. (P. ISPIRESCU)

A nu avea sau **a nu afla milă** (**undeva** sau **la cineva**) (Pop.) = A nu găsi bunăvoinţă (undeva sau la cineva):

Străinu-s ca pasărea, / N-am milă nicăierea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A nu fi mijloc (**de a...**) = A nu exista o posibilitate de înfăptuire, de realizare; a fi imposibil de înfăptuit, a nu fi chip:

Caută, cum vei şti, a căpăta [bani] *de la turci, altminterea nu e mijloc de lucrare.* (NICOLAE BĂLCESCU)

A-i fi (sau **a i se face**) **milă** (**cuiva de cineva**) = **a)** A compătimi (pe cineva):

Mi-e milă de mama şi nu pot să-i spun nici un cuvânt. (AL. SAHIA)

Fie-ţi milă de două suflete nevinovate. (ION CREANGĂ)

D-tale ţi-e milă de mine. (C. NEGRUZZI)

b) A se îndura, a se milostivi (de cineva):

Văzând Dumnezeu că gângăniile şi gujuliile... necontenit îi necăjesc pe oameni, i s-a făcut milă de aceştia. (POP.)

A-i fi milă ca ţiganului de pilă = A nu cruţa pe nimeni:

Mi-e jale, mi-e milă / Ca ţiganului de pilă. (IOAN POPOVICI)

Aveţi milă de câini cum are ţiganul milă de pilă! (http://www.observatordebacau.ro/

A-i plânge (**cuiva**) **de milă** = A fi cuprins de părere de rău pentru suferinţele sau pentru starea cuiva:

Dar în gândul meu: Când aţi şti voi câte a pătimit, sireaca, din pricina mea, şi eu din pricina ei, i-aţi plânge de milă! (ION CREANGĂ)

– De ce să nu-mi plângeţi de milă? Sunt ruda voastră. – Nu ţi-aş plânge de milă, Costandino, nici dacă te-aş vedea întinsă pe năsălie şi cu lumânare aprinsă la cap. (ZAHARIA STANCU)

A-şi face milă de (sau **cu**) **cineva** = A se îndura, a se milostivi (de cineva):

Maica Domnului să-şi facă milă de fata mea! (C. NEGRUZZI)

[…] *şi fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaşte margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică. Însă nu-şi mai putea lua cuvântul înapoi.* (EM. GÎRLEANU)

Să vii, bade, şi la mine, / Ca să-mi fac milă de tine / Cu-o cojiţă de mălai. (JARNÍK-BÎRSEANU)

De mila cuiva = Din compătimire faţă de cineva; de jalea cuiva:

Grăbit poporul cruci făcea / De mila ei, şi sta-ngrozit. (G. COȘBUC)

Au venit la dânsa o mulţime de vulturi, numai de mila ei şi au întrebat-o de ce tânguieşte. (I. G. SBIERA)

De milă = Din compătimire:

Începu a se boci, de ţi se rupea rărunchii de milă. (P. ISPIRESCU)

Eu o iubesc acum mai mult de milă. (C. NEGRUZZI)

(Fig.) *Și frunzele cad de milă.* (JARNÍK-BÎRSEANU)

De silă, de milă sau **de milă, de silă** = Vrând-nevrând. De voie, de nevoie:

De milă de silă, luă el şi niţele merinde ce-i dase fata; dară lui nu-i ardea de mâncare. (P. ISPIRESCU)

Avea cincizeci de ani şi nişte rude îndepărtate pe acolo, care de silă de milă l-ar fi ajutat. (RADU ALDULESCU)

Fără milă de păcat (Pop.) = Fără teama de a greşi:

Am putea zice, fără milă de păcat, că era cel mai bun meşter între megieşi. (P. ISPIRESCU)

Prin (sau **din, cu**) **mila lui Dumnezeu** (Înv.) = Formulă de introducere la scrierile vechi, în acte administrative, scrisori etc.:

În tractaturile sale de alianţă cu regele Poloniei Vladislav, Mircea se intitula astfel: „Mircea, din mila lui Dumnezeu voievodul Valahiei, ducsul Făgăraşului şi al Omlaşului, comitul Severinului, despotul Dobrodiciului şi Domnul Drăstiorului” etc. (VASILE ALECSANDRI)

Flatule de Bará, proaspătul cardinal ales prin mila lui Dumnezeu, a celor trei

prieteni episcopali şi a încă vreo patru feţe bisericeşti din Conciliul Episcopal de la Avignon, se ridică [...] (ADRIAN VOICU)

Unde (sau **pe ce**) **pune el mâna, pune şi Dumnezeu mila** = Se spune despre acela căruia îi merg toate din plin:

Pe ce punea mâna, punea şi Dumnezeu mila. (P. ISPIRESCU)

Chiar se şi spune: „unde pune Ficu mâna, pune şi Dumnezeu mila”. (LEONARD ZĂICESCU)

MILITĂRIE

A da jos milităria din pod (Pfm.) = A deveni aspru:

Bulgarii au dat milităria jos din pod. Antreprenorii şi-au deschis firme într-o fostă baza a Armatei, transformată în parc de startupuri. (http://www.startupcafe.ro/)

Ioan Radu este hotărât să coboare milităria din podul Areniului după episodul de la Galaţi şi să nu mai tolereze niciun gest de indisciplină în cadrul lotului. (http://www.gazetasv.ro/)

A face militărie cu cineva (Fam.) = A se purta cu cineva aspru, a struni pe cineva:

S-a apucat să facă o straşnică militărie cu ofiţerii şi trupa. (CAMIL PETRESCU)

Cu mine pot face militărie şi e de efect, dar dacă cineva din afară s-ar purta aşa cu mine, atunci, oare, care mi-ar fi reacţia? (EUGENIA LÁSZLÓ)

A lua (**pe cineva**) **la militărie** = A încadra pe cineva, la recrutare, în categoria celor apţi pentru serviciul militar:

Am recrutat anul trecut şi nu m-au luat la militărie. (ZAHARIA STANCU)

– Auzi, mă Ştefane, pe ăsta când l-a luat la militărie, acu-s vreo cinci-şase ani, a stat cât a stat, şi pe urmă l-a pus dracu s-o şteargă. (LETIŢIA PAPU)

A se pune cu milităria pe cineva (Pfm.) = A crea cuiva un regim (militar) sever; a ţine din scurt:

Până n-o să ne punem cu milităria pe el, nu se dă pe brazdă.

MILOSTENIE

A face milostenie = A da de pomană cuiva:

Tu însă, când faci milostenie, să nu ştie stânga ta ce face dreapta ta. (BIBLIA)

Crescându-ţi averile, bagă de seamă ca nu cumva să ţi se împietrească inima, ca să neglijezi a face milostenie şi să nesocoteşti pe sărac când îl vezi [...] (DIMITRIE CANTEMIR)

A-i tremura mâna de milostenie (Irn.) = A fi un om zgârcit:

Se vedea că e omul care-i tremura mâna de milostenie, aşa că l-au lăsat în pace şi nu i-au mai cerut nimic.

MINCIUNĂ

A da (sau **a face**) (**pe cineva**) **de minciună** sau **a prinde** (**pe cineva**) **cu minciuna** = A dovedi că cineva a spus un neadevăr:

Mihai îl dete de minciună scoţând carte a împăratului. (NICOLAE BĂLCESCU)

Dar niciodată nu îi spune cuiva că l-ai prins cu minciuna şi nici nu da semne că nu ai încredere în el! (CRISTIAN SIMA)

A fi putină de minciuni (Pop.) = A fi foarte mincinos:

La dracu cu poveştile tale!... putină de minciuni ce eşti!... strigă Costachi, speriat de noua istorie cu care Nicolai îl ameninţase. (NICOLAE GANE)

A ieşi de minciună. v. **ieşi.**

A purta (sau **a duce, a ţine**) (**pe cineva**) **cu minciuni** = A promite mereu (ceva cuiva), fără a se ţine de cuvânt; a duce cu vorba:

Turcii şi tătarii tot cu menciuni l-au purtat pe Cifed şi nu i-au dat agiutor. (ION NECULCE)

A umbla cu traista (sau **cu plosca**) **de minciuni.** v. **umbla.**

Ce-i în mână nu-i minciună = Îndemn de a nu se lăsa ademenit de avantaje nesigure:

Tată-său, popa Neculai, nu-i vorbă, avea de unde să-i trimită; dar ce-i în mână nu-i minciună. (ION CREANGĂ)

– Măi Ioane, eu ştiu una şi bună, că ce-i în mână nu-i minciună! făcu Vasile Baciu apăsat. (LIVIU REBREANU)

Cu toate aceste, ştii una? / Ce-i în mână nu-i minciună. / Hai, să fugim împreună. (VASILE ALECSANDRI)

Minciună gogonată (Mai ales despre minciuni, prostii) = Mare, exagerat, încornorată:

Iliescu e un prost când crede că, spunând minciuni gogonate, zdruncină moralul taberei duşmane. (ION PAS)

He ! he !... gogonată o mai spuseşi, jupâne. (VASILE ALECSANDRI)

Strunga minciunilor şi vama rachiului (Pop.; gmţ.) = Om mincinos şi beţiv:

Cunosc un vaporean, căpitan de apă dulce; călătoreşte din şanţ în şanţ, dar îi om de nădejde: strunga minciunilor şi vama rachiului. (VALERIU RÂPEANU)

MINTE

A învăţa minte pe cineva. v. **învăţa.**

A(nu) fi întreg la (sau **de**) **minte** = A (nu) fi cu judecata normală, sănătoasă:

Temându-se că va pierde ce avea de moştenit, unul din fiii săi l-a dat în judecată, acuzându-l că nu mai era întreg la minte. (OCTAVIAN PALER)

Aşa-i că primarul vostru nu e întreg la minte? – Dona, de ce vorbeşti aşa? (ION LAZU)

A ajunge (sau **a cădea, a fi** etc.) **în mintea copiilor** = A avea judecata slăbită (din cauza bătrâneţii):

– Parcă am dat în mintea copiilor, scânci Margareta. – Ştiu, trebuie să te gândeşti la un tratament. (VLAD NEAGOE)

N-a apucat să termine căci toţi au tăbărât cu gura, s-o sfâşie: se vede c-a intrat în mintea copiilor de se gândeşte la asemenea bazaconii. (LIVIU REBREANU)

A avea mintea-n colţuri (Arg.) = A fi prost:

După ce alte generaţii demnitare cu mintea-n colţuri le-au luat şpaga respectivilor comercianţi pentru a-şi ridica supermagazinele în oraşe, gânditorii în funcţie azi vor să le teleporteze pe câmpuri, că tot au fost dacii inventatorii teleportării fără combustibil. (http://www.academiacatavencu.info/)

A fi orb de minte (Reg.) = A fi prost:

Selim Zahid-kiaţirul, Selim crunt, orb de minte, / Ucis-au cu-a sa mână pe bunul meu părinte! (VASILE ALECSANDRI)

Norodul cel orb de minte / Credea acestor cuvinte [...] (B. P. HASDEU)

A i se întuneca mintea. v. **întuneca.**

A încăpea cu mintea. v. **încăpea.**

A se aluneca cu mintea (Reg.) = A-şi pierde judecata: *O face pe femeie să se alunece cu mintea.* (ION CREANGĂ)

A se limpezi la minte. v. **limpezi.**

A(-i) suci (**cuiva**) **capul** (ori **mintea** sau **minţile**). v. **suci.**

A (**nu**)**-l duce mintea** (sau **capul**) = A (nu) fi inteligent:

– Atâta m-a tăiat capul şi m-a dus mintea, luminate împărate, atâta am făcut. Măria ta judecă şi fă ce e cu dreptul. (P. ISPIRESCU)

A-i lua (sau **a-i suci, a-i fura**) **cuiva mintea** (sau **minţile**) = A face pe cineva să-şi piardă judecata, să nu mai ştie ce face:

Eu să-mi dau fata la asemenea mojici?... Doar dacă mi-o lua Dumnezeu minţile! Bă-dă-rani!... (DUILIU ZAMFIRESCU)

Apoi socoteala asta e strâmbă, măi oameni! Cine v-a învăţat şi v-a sucit minţile rău a făcut, că, iată, v-aţi pierdut cumpătul şi umblaţi după potcoave de cai morţi în loc să vă

vedeţi de treburi ca oamenii cumsecade. (LIVIU REBREANU)

A-i sta cuiva mintea în loc = A rămâne uimit, uluit; a nu mai înţelege nimic:

În acest scop s-au alocat nişte fonduri de îţi stă mintea în loc. (AURA CHRISTI)

Când se va sfârşi această epocă nefastă? Îmi stă mintea în loc la gândul ce se petrece în Ungaria. (ALICE VOINESCU)

Dar făcea nişte lucruri de-ţi stătea mintea în loc. (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

A-i veni ceva în minte sau **a-i trece, a-i da, a-i trăsni cuiva ceva prin minte** (sau **prin cap**) (Pfm.) = A se gândi (dintr-o dată) la cineva sau la ceva:

Părinţilor copilului nici nu le trecea prin minte să oropsească pe cotoşman. (P. ISPIRESCU)

Fiul craiului, boboc în felul său la trebi de aieste, se potriveşte Spânului şi se bagă în fântână, fără să-i trăsnească prin minte ce i se poate întâmpla. (ION CREANGĂ)

Aici îi trăsni în cap lui Dănilă că el ar fi bun de călugăr, după vorbele frăţine-său. (*IDEM*)

– A, Saşo, nu ştii o comedie?... Ghiceşte... Nici nu-ţi trăsneşte prin cap: avem un ginere pentru Tincuţa. (DUILIU ZAMFIRESCU)

S-ar fi a sfârşit rău pentru musafiri înfiorătoarea tăvăleală, dacă nu-i dădea fratelui prin minte o stratagemă. (I. L. CARAGIALE)

Îşi aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Şi frumoasă… Şi cât a iubit-o până ce nu i-a trăsnit prin minte gândul să ia pe Ana!… (LIVIU REBREANU)

A-i veni mintea (sau **minţile**) **la loc** (Fam.) = A se cuminţi. (Pex.) A se maturiza:

Refuz însă – în sfârşit mi-a venit mintea la loc – să mă adâncesc în melancolii deşarte şi bolnăvicioase atâta vreme cât sunt sănătoasă. (JENI ACTERIAN)

A-i veni (**cuiva**) **minţile acasă** (sau **la loc, la cap**) sau **a-şi băga minţile în cap** = A deveni mai înţelept, mai chibzuit; a se cuminţi:

Să fi fost într-adevăr cu putinţă ca Ghindă să nu-l mai recunoască? Nu, nu era cu putinţă decât dacă acesta nu mai avea minţile acasă. (PETRU DEMETRU POPESCU)

Strângeţi minţile acasă, zăludule! (ION CREANGĂ)

A-şi aduna minţile. v. **aduna.**

A-şi bea minţile. v. **bea.**

A-şi frământa mintea (sau **minţile**) = A se gândi mult la ceva. A-şi bate capul:

Mă ciudeam în mine cum de să nu-l văz încotro a apucat, şi tot frământându-mi mintea să ştiu cum a venit şi cum s-a dus fără să bag de seamă, am adormit. (P. ISPIRESCU)

A-şi ieşi din minţi = A înnebuni; a-şi pierde cumpătul:

Dară rămase ca ieşit din minţi, când, în loc de mere coapte aurii, văzu că pomul înmugurise din nou, iară merele nicăiri. (P. ISPIRESCU)

– Mie mi-a necinstit fata cu sila, bătând-o până şi-a ieşit din minţi. (NICOLAE FILIMON)

A-şi pierde minţile (sau **mintea**) sau **a nu fi în toate minţile** = A înnebuni sau a fi nebun:

Da el de dragă ce i-a picat fata ş-a pierdut mintea. (MIHAI EMINESCU)

Unii de necaz când dau / Pierd şi mintea ce o au. (ANTON PANN)

Amabilul Fănică trebuie să facă venin de moarte... atât mai bine pentru mine! Îşi pierde minţile, atât mai rău pentru el! (I. L. CARAGIALE)

– Am iubit-o mult, nespus de mult, tată – făcu Puiu cu ochii în gol şi parcă pipăindu-şi sufletul. Mult de tot şi cu toate astea vezi bine cum... Tăcu şi apoi adăugă aproape în şoaptă: Poate că mi-am pierdut minţile... (LIVIU REBREANU)

A-şi pune mintea cu cineva = A lua în serios pe cineva (care nu merită):

Dar Sfânta Duminică, blândă şi îngăduitoare, n-a vrut să-şi puie mintea c-o şturlubatică [(pop.) nebunatic, neastâmpărat, zvăpăiat] *şi c-o leneşă de fată ca aceasta.* (ION CREANGĂ)

Zidaru clătină din cap: – Da dumnealor ce-şi mai pun mintea cu copiii? (LIVIU REBREANU)

A-şi veni în minte (Înv.) = **a)** A deveni înţelept:

Şi-a venit el în mintea lui şi-i spune la urs [...] (CRISTEA SANDU TIMOC)

b) (Pop.) A-şi recăpăta calmul:

Cu greu şi-a mai venit în minte după o asemenea ceartă.

Aproape de mintea omului. v. **aproape.**

La mintea omului (fam. **a cocoşului**) = Uşor de înţeles, clar:

Întâi nu înţeleg, deşi e la mintea omului, cum poate să nu-ţi fie dor, când mie mi-e aşa cum îmi e. (MARIA BANUȘ)

E la mintea cocoşului, care dintre femeile care au citit cartea nu a simţit la fel?! (EUGEN ISTODOR)

Mintea românului cea de pe urmă (Pfm.) = Înţelepciune pe care o capătă cineva după ce a greşit acţionând pripit:

– A, vasăzică l-au arestat?... Foarte bine au făcut... Acuma cred că o să vă vie şi vouă mintea cea bună a rumânului! (LIVIU REBREANU)

M-am rugat să-mi dea Domnul mintea românului de pe urmă, convins că cei din urmă vor fi cei dintâi. (GEORGE COLPIT)

MINŢI

A-şi minţi foamea (Pop.) = A-şi potoli temporar foamea cu mâncare puţină:

Îmi mai minţii niţel foamea cu poamele ce găseam. (I. GHERASIM GORJAN)

Minte de stinge (sau **de stă soarele-n loc, de-ţi stă ceasul, de-ngheaţă apele**) = Se spune despre un om foarte mincinos:

Minte de stă soarele-n loc, iar luna să bagă după nor de ruşine. (I. POP-RETEGANUL)

Orice ai face şi oricum le-ai vorbi, nu-i poţi îndupleca; şi mint de îngheaţă apele pe o rază de zece kilometri. (N. STEINHARDT)

Mi se pare însă legitimă întrebarea dacă un primar care distruge tot pe ce pune mâna, care are ieşiri necontrolate faţă de cetăţenii Iaşului, fie en gros, fie la bucată, care minte de stinge şi când n-ar avea nevoie, nu a luat-o el cumva razna. (http://www.romaniacurata.ro/)

MINUNE

A ajunge (sau **a fi**) **de râsul** (sau **de minunea**) **lumii.** v. **lume.**

A face minuni = **a)** (Determinat prin «de vitejie», «de bravură» etc.) A face ceva uimitor, greu de îndeplinit, a se distinge prin fapte strălucite:

L-am văzut cu ochii mei făcând minuni de vitejie. (VASILE ALECSANDRI)

Românii făcuseră minuni de vitejie şi dovediseră cât de puternică este naţia cea mai mică când se luptă pentru libertatea sa. (NICOLAE BĂLCESCU)

b) A produce un efect foarte bun:

Atât pentru digestie, cât şi pentru reumatism, ghimbirul poate face minuni. (http://www.csid.ro/)

Medicamentul acesta face minuni.

A se duce minune (Reg.) = A se duce vestea:

Se duce minune ce rău ne cunoaştem noi unii pe alţii, chiar naţiile acestea ale Transilvaniei împreună locuitoare, una pe alta. (G. BARIŢ)

De-a (sau reg. **d-a**) **minune** (Rar) = Iacă numai aşa, ca o încercare, să vedem ce-o să se întâmple:

D-a minune, ia să vedem unde are să se mai ascundă. (P. ISPIRESCU)

Mare minune să... = M-aş mira să..., sunt aproape sigur că nu...:

Mare minune să vină el acum.

Mare minune (sau **minune mare**) = Exclamaţie care exprimă uimire, admiraţie etc.:

Și atunci, minune mare! numai iaca au şi început a curge furnicele cu droaia, câtă pulbere şi spuză, câtă frunză şi iarbă. (ION CREANGĂ)

Mare minune !.. Da bine, cum de vă găsiţi amândoi în catrinţe? (VASILE ALECSANDRI)

MIRA

Mă miram eu să nu... = Eram sigur că...:

Mă miram eu, să nu-ţi dai în petec. (CALISTRAT HOGAŞ)

(În forma regională *miera*): *Mă mieram eu să nu se îngrijească biata babă de mine.* (ION CREANGĂ)

Te miră de nu… (Rar) = Cine ştie dacă nu…:

Noroc că i se scurtase calea şi ajunse acasă, căci, de ţinea drumul mai lung, te miră de nu rămânea cu gâtul strâmb [...] (P. ISPIRESCU)

Te miri cum = Nu se ştie cum, fără voie:

Câte a suferit şi nenorocita asta de fiinţă, parcă nu-ţi vine a crede şi te miri cum le poate îndura! (LIVIU REBREANU)

Un sentiment trăit cu atâta putere, încât te miri cum de nu-ţi sparge coşul pieptului. (AURA CHRISTI)

Alteori, nostalgiile izbucneau te miri cum şi te miri unde. (VARUJAN VOSGANIAN)

Te miri unde = Undeva, cine ştie unde:

Aşa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neştiute şi te miri unde ajungi. (IOAN SLAVICI)

Mai aveau şi alte marafeturi, adunate de pe te miri unde. (ION PAS)

Te miri (sau **miră**) **ce** (**şi mai nimica**) (Cu valoare de substantiv) = Nimica toată; cine ştie ce, lucru mărunt:

Inimă slabă, aşa ca să se clatine şi să se-nduioşeze de te miri ce, n-avea cuvioasa. (AL. VLAHUŢĂ)

Lui îi da, te miri ce. (P. ISPIRESCU)

MIRARE

A se lua de (sau **pe**) **gânduri, de mirare.** v. **lua.**

Ar fi de-a mirarea sau **a-i fi cuiva de-a mirare** (Pop.) = A i se părea surprinzător, a fi surprins, mirat, nedumerit, uimit:

Aşa-i că vi-i de-a mirare? grăieşte el râzând. (MIHAIL SADOVEANU)

Mi-i de-a mirarea de unde ai să-l iei, dacă n-are fiinţă pe lume. (ION CREANGĂ)

N-ar fi de mirare să... = Ne putem aştepta să..., e posibil să...:

N-ar fi de mirare să-l vedem deschizând două-trei afaceri scandaloase. (CEZAR PETRESCU)

N-ar fi de mirare să se ridice şi cei de-aici. (LIVIU REBREANU)

MIRAZ

A fi (sau **a se face**) **de miraz** sau **de mirazul lumii** = A se face de râs:

Dar eu, taică, am rămas / Să-mi perd noaptea cu necaz, / Să fiu lumii de miraz, / Şi de râsul fetelor, / Clevetea nevestelor ! (POP.)

A fi vrednic de miraz = A fi vrednic de batjocură:

Nu ştiu de minune sau de miraz iaste vreadnic. (D. ŢICHINDEAL)

MIREASĂ

A fi mireasă cu... (Înv. şi pop.; d. fete, femei) **=** A se căsători cu...:

Da şi Sfânta Duminică ştia că Luna-i mireasă cu Soarele. (POP.)

A mânca ca o mireasă = A mânca foarte puţin:

La masă, fata a mâncat ca o mireasă, dorind să facă o impresie bună.

A plânge ca o mireasă = A plânge tare, cu foc:

Şi cu toată stăruinţa lui Moş Fotea şi a lui băditţa Vasile, Smărăndiţa a mâncat papara, şi pe urmă şedea cu mâinile la ochi şi plângea ca o mireasă, de sărea cămăşa de pe dânsa. (ION CREANGĂ)

Plânge, ca orice mireasă... Are să se potolească! (PETRE DULFU)

A sta (**de**) **parcă i-a murit mireasa** (Pop.) = A sta supărat:

Seara, bunicul sta de parcă i-a murit mireasa şi nu mai vorbea cu nimeni.

A sta ca o mireasă (Pop.) = A nu lucra nimic, a sta degeaba:

– Ce stai ca o mireasă? tuna moaşa Leanţa când se înapoia mai devreme şi o găsea

făcându-şi lecţiile. Nu vezi că nu-i nimic de mâncare? (CELLA SERGHI)

Şi caută-mi nişte cartuşe bune, hai, nu mai sta ca o mireasă. (FĂNUȘ NEAGU)

MIRIŞUG

A umbla în mirişug = A umbla după afaceri:

Negustor fiind, el umbla în mirişug [beneficiu, câştig, profit] *prin toate iamaroacele din împrejurimi.*

MIRONOSIȚĂ

A face pe mironosiţa = A-şi lua aere de nevinovăţie, a simula pietate şi modestie:

Pentru rest şi detalii precise, adresaţi-vă domnului, care face pe mironosiţa! (CEZAR PETRESCU)

Ea întinde palma să-l acopere pe al ei, dar o face prea încet. – Hai, hai, o repede. Hai, hai, nu mai face pe mironosiţa! Ce înseamnă un pahar la valoarea ta?! (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

MIROSI

A mirosi a butoi (Pfm.) = A fi beat:

El mirosea a butoi toată ziua...

A nu mirosi a nas de om (Pop.) = A nu fi cinstit, onorabil, demn:

Să umblaţi numai aşa frunza frăsinelului [...] *şi vă lăudaţi că sunteţi feciori de crai, asta nu miroase a nas de om.* (ION CREANGĂ)

A-i mirosi (**cuiva**) **a catrinţă** (D. bărbaţi; pop.) = A începe să umble după femei:

Când s-a face mai mărişor, are să înceapă a-i mirosi a catrinţă, şi cu astă rânduială n-am să am folos de el niciodată. (ION CREANGĂ)

Nici nu pute, nici nu miroase. v. **puţi.**

Nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroase (Pfm.) = Se spune despre cineva care se preface că nu ştie nimic despre o faptă la care a participat:

Dar / Vremea descoperă adevărul. / A mânca usturoi şi gura a nu-ţi puţi nu se poate. (ANTON PANN)

Dar ea îi răspunse, ca şi cum nici usturoi nu mâncase, nici gura nu-i mirosea […] (P. ISPIRESCU)

Nu miroase a bine = E semn rău:

Nasul lui de copoi îi spune că ce se întâmplă cu Paşenka nu miroase a bine! (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

Ceva nu miroase a bine în lumea voastră... (SÎNZIANA POPESCU)

Miroase a... = Prevesteşte (ceva), denotă, anunţă (ceva):

Toată forfota asta mirosea a inspecţie. (EUSEBIU CAMILAR)

Miroase a ceară. Miroase a fum şi miroase şi a tămâie. Cel mai tare însă miroase a mort... Miroase a mort... A murit mama... (ZAHARIA STANCU)

MISTUI

A nu putea mistui (**pe cineva** sau **ceva**) (Fam.) = A nu putea suporta pe cineva (sau ceva):

Feciorii de împărat nu putură mistui vorbele ciobănaşului. (P. ISPIRESCU)

MIŞCA

A mişca din urechi (Fam.) = A sugera cuiva că îi dai un bacşiş în schimbul unui serviciu, al unei favori etc.:

Până la urmă bancherul trebui să mişte din urechi. (ZAHARIA STANCU)

A mişca toate pietrele (sau **toată piatra, toată coarda, tot firul**) (Pop.) = A face tot ce e posibil pentru atingerea unui scop:

[…] *de când au auzit că vreau să-l aleagă pe Axente, şterg din liste pe mulţi dintre cei cu 8 florini şi mişcă toate pietrele ca românii să rămână în cercul întâi al comitatului Albei de Jos în minoritate.* (SIMION RETEGAN)

Mişcă (La imperativ sg.) = Du-te! şterge-o!:

Mişcă! mişcă, caracudă [(fig.) om fără valoare, fără însemnătate (într-un partid, într-o adunare)]*! – Ba nu... Mă rog! Fără pripă!... Mai avem o socoteală.* (B. P. HASDEU)

Mişcă, băiete! (AL. ODOBESCU)

MIŞCARE

A (**se**) **pune în mişcare** = A intra sau a determina pe cineva să intre în acţiune:

El se duse personal să vadă puterea aceea colosală de tragere, dar mai ales voinţa ce o punea în mişcare. (CONSTANTIN ŢOIU)

A face mişcare = A se plimba, a umbla în aer liber:

După cină, bătrânul a ieşit în curte, singur, ca în toate serile bune, să facă puţină mişcare înainte de a se culca. (LIVIU REBREANU)

A prinde mişcarea (Fam.) = A înţelege repede desfăşurarea unei acţiuni sau rostul ei ascuns:

D-l Chiriţescu are un suflet de artist, care prinde mişcarea sufletească a indivizilor şi a maselor, în cari se frământă energii mari, simple, naturale, necioplite. (ANALE, 1912)

Nu i-a venit a crede, dar ea a prins mişcarea şi le-a dejucat toate planurile.

Nicio mişcare! (Cu valoare de imperativ) = (Să fie) linişte! tăcere!:

Iancu rărea din ce în ce cuvintele, apropiindu-se de bătrân. Nicio mişcare, nicio clip[ire], niciun răsuflet. Îl auzea? (ION MARIN SADOVEANU)

MIŞCORICI

A avea mişcorici (D. copii) = A fi neastâmpărat:

Ofelia are mişcorici la tălpi, ai impresia că dansează şi când merge. Atunci când mai cântă? (http://www.revistasingur.ro/)

MIŞTO

A lua (**pe cineva**) **la mişto** = A-şi bate joc (de cineva), a-l ironiza:

Nu-i plăcea comportamentul lui Gelu, pentru că tot timpul îl lua la mişto, şi de fiecare dată când intra în vorbă cu câte o fată el venea peste ei şi-l întreba de faţă cu ea […] (DAN CHIŞU)

Îmi plăcuse de el, tot timpul mă lua la mişto că scriu poezii, dar aşa, cu drag (LAVINIA BRANIŞTE)

MIZERIE

A-i face cuiva mizerii = A cauza cuiva neplăceri; a şicana:

Apoi i-au făcut atâtea mizerii, încât Assaky, după ce i se suprimă postul de la spitalul Brâncoveanu, părăseşte ţara la 1889. (CONSTANTIN BACALBAŞA)

Le dă câte un serviciu prost, îi năpusteşte undeva, le face mizerii până când se prezintă cu sacul de făină, cu un curcan etc. (MARIA BANUŞ)

MOACĂ

A da (sau **a lovi, a arde**) **la moacă** (Pop.) = A bate rău, lovind la cap:

Da' o să-ţi frig vreo câteva mai uşoare. Şi te las şi pe tine să-mi dai una-n moacă. (LUCIAN DAN TEODOROVICI)

Însă în alte condiţii aş fi procedat bărbăteşte – l-aş fi invitat şi i-aş fi dat la moacă, a declarat Marian Lupu pentru Pro Tv. (http://www.timpul.md/)

A o lua la moacă (Pop.) = A primi o bătaie zdravănă, cu lovituri la cap:

Până la urmă o s-o ia la moacă, dacă nu-şi vede de treburi.

Pe de-a moaca (Arg.) = Gratuit, pe gratis:

[…] *sezonul trecut a luat o mie de goluri de la nişte nătăfleţi, da' are pile la federaţie şi-l selecţionează ăştia pe de-a moaca, chit că azi, când echipa a învins, el a apărat un unsprezece metri şi două goluri sigure* […] (CĂTĂLIN ŢÎRLEA)

– Şi până la sfârşitul lui aprilie să muncesc pe de-a moaca? (VARUJAN VOSGANIAN)

MOALE, MOI

A avea picioare moi = A umbla, a se mişca încet:

Căpitanul de altădată, vioi şi sprinten, avea acum picioarele moi şi mergea din ce în ce mai greu.

A fi moale (sau **tare**) **în gură** ori **a avea gura moale** (sau **tare**)**.** v. **gură.**

A fi moale la inimă = A fi bun, milos, îngăduitor:

Maica era tare moale la inimă, duioasă. (I. G. SBIERA)

Bunica era moale la inimă cu nepoţii ei.

A nu-i fi cuiva moale = A nu se simţi bine. A avea neplăceri:

Ei, cucoane, cucoane! Puternic eşti, megieş îmi eşti, ca răzeş ce mă găsesc, şi ştiu bine că n-are să-mi fie moale când m-oi întoarce acasă, unde mă aşteaptă nevoile. (ION CREANGĂ)

Da să ştii d-ta, că babei mele n-are să-i fie moale, când m-oi întoarce acasă. (*IDEM*)

A o lăsa mai moale (Arg.) = **a)** A-şi reduce eforturile într-o direcţie. A se relaxa:

Îi lăsa să se apropie cât să nu intre în bătaia puştilor, apoi lovea caii care alergau până se distanţau o bucată bună de drum şi iarăşi îi lăsa mai moale. (BUJOR NEDELCOVICI)

b) A se purta mai frumos cu cei din jur, a fi mai paşnic:

Vorba e, acum, ce facem? Mergem aşa cum am mers, oblu, ori o lăsăm mai moale? (CAMIL PETRESCU)

El a realizat că mă pierd cu firea şi mi se păru că o va lăsa mai moale. (GH. VÎRTOSU)

c) A nu mai exagera:

– Las-o mai moale, *zic, ce te chinui pe frigul ăsta? Mi-a răspuns vioi, şmecheros: – Ce dracu' să fac, tată, c-am ieşit la pensie, ce alte griji să am?* (FLORIN LĂZĂRESCU)

A trăi pe moale = A duce o viaţă bună, liniştită:

Eu trăiesc bine, pe moale şi la cald. (BARBU DELAVRANCEA)

A-i fi (**cuiva**) **moale** sau **a trăi** (ori **a se aşeza**) **pe moale** = A duce o viaţă liniştită, fără griji. A o duce bine:

Babei mele n-are să-i fie moale, când m-oi întoarce acasă. (ION CREANGĂ)

MOARĂ

(**Pe rând**) **ca la moară** = Unul după altul, fiecare la rândul său:

Pe uşile deschise larg unii intrau şi alţii ieşeau ca la moară. (LIVIU REBREANU)

Pe poarta Covalciucilor intrau şi ieşeau ca la moară. (DAN LUNGU)

A ajunge de la moară la râşniţă = A ajunge rău. A decădea, a scăpăta:

Omul nemulţumit fuge de bine şi dă peste mărăcine. / Sare din lac în puţ / Şi ajunge de la moară la râşniţă. (ANTON PANN)

A da la moară = A bea zdravăn:

De n-ar fi dat la moară toată viaţa, poate că ar mai fi trăit şi azi.

A dejuga la moară rea. v. **dejuga.**

A isprăvi de moară (Pop.) = A-şi epuiza toate proviziile, toate resursele materiale:

Venitul îmi era prea mic pe lângă cheltuielile saltanaturile [(înv.) alai (domnesc), suită, cortegiu] *ce aveam, şi, în sfârşit, isprăvii de moară.* (I. GHERASIM GORJAN)

A lăsa (**pe cineva**) **în moara lui** (Pop.) = A lăsa (pe cineva) în pace:

Văzând că nu se mai înţeleg, ei l-au lăsat în moara lui pe drumeţ.

A mâna apa la moara sa = A căuta să tragă foloasele singur:

Părea neajutorat şi timid, dar ştia să mâne apa la moara lui, atunci când alţii mai isteţi nu reuşeau.

A se bate (sau **a se lupta**) **cu morile de vânt** (Liv.) = A întreprinde acţiuni inutile, ridicole. A se lupta cu duşmani ireali:

Să ai... o victorie care să-ţi dea toate satisfacţiile, nu să te baţi cu morile de vânt ca un zevzec ca mine. (CEZAR PETRESCU)

Don Quijote se lupta cu morile de vânt ale trecutului, eu mă lupt cu morile de vânt ale viitorului. (NICOLAE CRISTACHE)

Fără îndoială, un Don Quijote care se luptă cu morile de vânt fiindcă are mintea tulbure ar cere – sper că sunteţi de acord – nu atât înţelegere, cât milă. (OCTAVIAN PALER)

A se întoarce ca moara în vânt = A fi nestatornic:

Ea era cunoscută că era în stare a se întoarce ca moara în vânt.

A trimite pe cineva de la moară la râşniţă = A face pe cineva să sărăcească; a purta (pe cineva) de colo până colo:

Ce mă tot trimiţi de la moară la râşniţă? (TUDOR PAMFILE)

A(-i) da (**cuiva**) **apă la moară** = A-i crea cuiva o situaţie favorabilă, a-i înlesni să facă un anumit lucru; a încuraja:

Mi-a dat apă la moară Claudel. Cred că abaterea mea vine din constatarea că nu am voie să trăiesc şi eu mai comod. (ALICE VOINESCU)

Iată de ce o carte recentă, care în alt moment mi-ar fi dat apă la moară şi m-ar fi uns pe suflet, îmi lasă un gust foarte amar […] (ALEXANDRU PALEOLOGU)

A-i lua (sau **a-i tăia**) (**cuiva**) **apa de la moară** (Pop.; fig.) = **a)** A priva pe cineva de anumite avantaje de care s-a bucurat:

[…] *schimbându-se directorul, li s-a mai tăiat apa de la moară, însă amicul nostru a continuat să antreneze grupul său întru neascultare şcolărească a cursurilor mele.* (MIOARA ANTON, LAURENŢIU CONSTANTINIU)

b) A întrerupe pe cineva în timp ce vorbeşte, a nu-i permite să mai vorbească sau a face să nu mai vorbească:

Aceasta i-a luat apa de la moară şi a trebuit să bată în retragere cu „discuţia" minată. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

Atunci, temându-mă să nu-l deprind pisălog, i-am tăiat apa de la moară luându-l peste picior.(V. EM. GALAN)

A-i merge (sau **a-i umbla, a-i toca**) (**cuiva**) **gura ca o moară** (**hodorogită** sau **stricată, neferecată** etc.) (Pop.) = A vorbi mult (şi inutil). A vorbi tare:

Are cineva cap să se liniştească de răul tău? I-auzi-l-ăi: parcă-i o moară hodorogită. Numai gura lui se aude în toate părţile. (ION CREANGĂ)

Într-o sară, după apel, când era teoria mai înfocată, când căprarul Florescu tuna şi dârdâia în gura mare ca o moară hodorogită – se auzi un semnal de corn. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i umbla (**cuiva**) **moara** = A-i merge bine, a-i merge toate din plin:

Să ne veselim, cât ne îmblă moara, că destul ne vom pocăi la bătrâneţe. (NICOLAE FILIMON)

A-i veni (**cuiva**) **apa la moară** = A se schimba împrejurările în favoarea cuiva:

Băieţii încep a curge toţi, care dincotro cu blăstemurile părinteşti. Îi venise acum şi lui Dănilă apa la moară. (ION CREANGĂ)

Cu certitudine că şi această stare de lucruri va trage greu la dosarul cu acuzaţii, încercă ofiţerul care simţi că i-a venit apa la moară. (MIRCEA CRĂCIUN)

Altă făină se macină acum la moară!. v. **făină.**

Unul macină la moară = Unul singur trage toate foloasele:

Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos; puţini suie, mulţi coboară, unul macină la moară. Ş-apoi acel unul are atunci în mână şi pâinea, şi cuţitul şi taie de unde vrea şi cât îi place, tu te uiţi şi n-ai ce-i face. (ION CREANGĂ)

MOARE

A mânca (sau **a gusta**) **moarea** (sau **din moarea**) **cuiva** = A avea de suportat supărarea, toanele cuiva:

– Nu căuta că horăieşte, zise cea mijlocie, mămuca are la ceafă un ochi neadormit, cu care vede tot ce facem, ş-apoi tu nu ştii cine-i mămuca, n-ai mâncat niciodată moarea ei. (ION CREANGĂ)

A ști (sau **a cunoaște**) **moarea cuiva** (Reg.) = A cunoaște firea, obiceiurile cuiva:

– Degeaba te mai sclifosești, Ioane, răspunse mama cu nepăsare! la mine nu se trec acestea... Pare-mi-se că știi tu moarea mea... (ION CREANGĂ)

Îmi bag capul în moare de sare numai să… (Reg.) = Sunt dispus să fac orice numai să…:

Era în stare să-și bage capul în moare de sare numai să-i reușească planul.

MOARTE

(**A fi**) **rău de moarte** (sau **de boală**) = (A fi) semn prevestitor, aducător de moarte (de boală); a aduce ghinion, a fi semn rău:

Săptămâna mare… să nu prea lipești sau spoiești, căci e rău de boală. (POP.)

Când ginerele nu se rade la nuntă e rău de moarte. (IRINA NICOLAU, CARMEN MIHALACHE)

A azvârli (sau **a băga**) **moartea-n țigani** (Arg.) = **a)** A învinui pe nedrept pe cineva, a da vina pe alții:

Dar poate c-a fost chiar așa, și ovreiul de frica închisorii a răsucit șurubu, a și aruncat, vorba ceea, moartea în țigani […] (NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ, vol. 9, 1911)

b) A lansa o idee, un proiect fără finalitate, care provoacă doar confuzie, derută:

Din câte scrie Christofi, zicând că clica și Bolliac vor să arunce moartea în țigani: că fac ei, și se spală pe alții. (I. HELIADE RĂDULESCU)

A da mâna cu moartea sau **a vedea moartea cu ochii** (Fam.) = A trece printr-o mare primejdie:

Cu cât observa mai mare îngrijorare la interlocutori, cu atât era mai mândră, râdea și declara nepăsătoare că îi plac grozav emoțiile violente și îi pare bine c-a văzut și moartea cu ochii. (LIVIU REBREANU)

Deprinși a-și trăi traiul în timpi de voinicii / Ș-a da mâna cu moartea făr-a mișca din loc. (VASILE ALECSANDRI)

Atunci ea se prefăcu așa de bolnavă, încât zmeul crezu că o să dea mâna cu moartea. (P. ISPIRESCU)

Ne-am bătut cu turcii patrusprezece luni mereu, ziua și noaptea, sub comanda lui Geismar și a lui Roth; vedeam în toate zilele moartea cu ochii, că ne puneau muscalii tot înainte la avant-posturi. (ION GHICA)

A da moartea (**în ceva**) = A muri în număr foarte mare:

N-a trecut însă mult, că a dat moartea în turmele de oi și era cât pe aci să se prăpădească toate, dacă o parte nu săreau în râu și nu treceau pe malul unde piaza rea nu avea nicio putere. (CRISTEA SANDU TIMOC)

A da morții pe cineva (Înv.) = A ucide pe cineva:

Iar pre fățarnic l-au dat morții. (GR. URECHE)

A dezgropa morții (Arg.) = A aduce în discuție lucruri mai vechi, fără legătură cu obiectul unei dispute:

Simion, omul așa de blând și părând chiar stupid […] *avea din când în când toane, considerate ca „păcatele lui”, și atunci „dezgropa morții”. Făcea scandal, și toată lumea din casă tăcea.* (G. CĂLINESCU)

Am scris acest capitol și am redat „Chemarea” respectivă nu pentru a dezgropa morții, nici pentru a incita spiritele, ci pentru a prezenta adevărul. (TEODOR FILIP)

A face moarte (**de om**) (Înv. și pop.) = **a)** A omorî, a ucide pe cineva:

Ți-ai găsit dușman în mine, / Căci fac moarte / Pentru ea. (G. COȘBUC)

Să nu te fi cărat păcatul să-i zici atunci vreo vorbă, că se făcea moarte de om. (POP.)

– Stai, Zaharie, că se face moarte de om în casa asta, și noi avem să dăm seama! zic eu tremurând ca varga de frică. (ION CREANGĂ)

b) (Pop.) A provoca un chin, o suferință:

Una mie foarte-mi place / Cealaltă moarte-mi face. (I. BIBICESCU)

Sprâncenele moarte-mi fac. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A fi bolnav (sau **beteag**) **de moarte, a fi pe moarte, a se zbate** (sau **a se lupta**) **între viaţă şi moarte, a fi pe patul de moarte** (sau **pe patul morţii**) = A fi în agonie, în comă:

Stancu... înţelegea că e pe moarte. (MARIN PREDA)

Slabă, stâlcită cum era, căzu la pat bolnavă de moarte. (ION CREANGĂ)

Nu mă da, maică, departe, / Să viu cu hainele-n spate, / Cu trupul beteag de moarte. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Bine! răspunse stejărelul, du-te şi să nu vii decât numai atunci când voi fi eu pe patul de moarte, precum ai zis! (POP.)

Episcopul Teofan Zăvorâtul îi scrie unei femei care era pe patul de moarte: „Nu vei muri. Trupul tău va pieri, dar tu vei trece într-o altă lume […] (http://www.sfaturiortodoxe.ro/)

A fi murit şi moartea (**în cineva**) = A fi prăpădit, lipsit de vlagă:

Nu vedeţi că a murit şi moartea-n el!

A fi uitat de moarte (**de Dumnezeu** sau **de moarte şi de Dumnezeu**) sau **a-şi uita anii** = A fi foarte bătrân:

Când, o dată văz înaintea mea un moş, fleoş [moleşit, fleşcăit] *de bătrân, uitat de moarte şi de Dumnezeu.* (POP.)

Indianul Mahashta Murasi are 179 de ani şi spune că-i cel mai bătrân om din lume. E sătul de viaţă, dar moartea pare să-l fi uitat pentru totdeauna. (http://www.atitudineaonline.ro/)

A întoarce pe cineva de la moarte. v. **întoarce.**

A lega (sau **a lăsa cuiva**) **pe cineva cu limbă de moarte** (sau **cu jurământ**) = A obliga pe cineva (prin jurământ) să-ţi îndeplinească o ultimă dorinţă, exprimată înainte de moarte:

Testamentul lui frumos, prin care lasă în limbă de moarte ca să fie îngropat cu gura la cep, e mai cunoscut decât crezul mult evlaviosului Leonat […] (MIHAI EMINESCU)

Părintele a lăsat cu limbă de moarte ca nimeni să nu se atingă de osemintele lui „până la a doua venire a lui Hristos”. (https://intamplarisavante.wordpress.com/)

Biata mămucă lasă cu limbă de moarte: că fratele cel mare să ia locul şi casa cea despre răsărit; cel mijlociu, cea despre apus; iară noi, ca mezini ce suntem, să rămânem aici, în casa bătrânească. (ION CREANGĂ)

Sfatul împărăţiei, ştiind hotărârea împărătesei, lăsată cu grai de moarte, se tot ţinea de câra împăratului ca să se însoare, şi mai multe nu. (P. ISPIRESCU)

A muri cu moarte (Înv. şi pop.) = A muri condamnat la moarte şi executat:

După datinele noastre cu moarte trebuie să mori. (P. ISPIRESCU)

A muri de moarte bună = A muri de moarte firească (de boală, de bătrâneţe):

Mihai a murit de moarte bună. (M. DAVIDOGLU)

Dar, după moartea lui Dan, moldovenii puseră domn un alt fiu din flori al lui Mircea, care se numi Alexandru, după numele domnului Moldovei. El muri de moarte bună în 1433. (NICOLAE IORGA)

A nu avea moarte (D. obiecte) = A fi foarte durabil:

Ghetele acelea nu au moarte.

A se da de ceasul morţii. v. **ceas.**

Asta e moartea mea (**ta, lui** etc.) = **a)** Asta e preferinţa (sau slăbiciunea) mea (ta, lui etc.):

Ciocolata e moartea mea, spuse femeia.

b) Acesta este lucrul cel mai nesuferit pentru cineva:

Mersul la cumpărături, asta era moartea lui, căci nu avea răbdare.

A-şi afla moartea= A muri:

Tătâne-său a plecat cu oastea şi şi-a aflat moartea pe meleaguri străine. (POP.)

[…] *unul zicea că popa cel bătrân e înger care-i îndeamnă să meargă să se pocăiască*

că în groapa aceea şi-or afla moartea şi să nu-i afle nepocăiţi; (I. POP-RETEGANUL)

A-şi face moarte (**singur** sau **cu mâna lui**) (Înv. şi pop.) = **a)** A se omorî, a se sinucide:

M-ai dat, maică, şi nu-mi place, / Moarte cu mâna mi-oi face. (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) A face eforturi disperate:

Pisica îşi făcu moarte să ajungă untul. (G. F. CIAUȘANU)

Bun să-l trimiţi după moarte = Se spune despre o persoană, care, fiind trimisă undeva, este aşteptată prea mult:

Nimeni nu este mai bun decât el de trimis după moarte.

Ca de frica morţii = Înfrigurat, febril:

Alerga peste tot, întrebând încoace şi încolo, de frica morţii, ce s-a întâmplat.

Cu moartea în suflet = Extrem de mâhnit, disperat, deznădăjduit:

Arald cu moartea-n suflet... / Pe jeţ tăcut se lasă. (MIHAI EMINESCU)

– Vrei să ne despărţim? am întrebat-o pe un ton de prefăcută nepăsare, deşi eram cu moartea în suflet. (ION VINEA)

Moarte de om (Fam.) = Mare înghesuială, îmbulzeală:

E moarte de om, nu alta! Nimeni nu mai poate intra.

Pe viaţă şi pe moarte. v. **viaţă.**

Primejdie de moarte = Primejdie mare, care ameninţă viaţa cuiva:

Cât pe ce a fost să nebunesc când am aflat că te-ai găsit în primejdie de moarte. (VASILE ALECSANDRI)

Şi de ce suntem noi în primejdie în orice clipă? În fiecare zi eu sunt în primejdie de moarte; (ANA TĂTAR ANDRAS)

S-a strâmbat moartea la el (Reg.) = Se spune despre cineva care a murit:

– Şi-a revenit când i-a turnat popa grijania [(bis.; pop.) cuminecătură, împărtăşanie] *pe gât. Mamaie zicea că s-ar fi strâmbat moartea la el.* (NICOLAE BĂLAȘA)

Viaţă fără de moarte (În basme) = Viaţă veşnică, nemurire:

Taci, fătul meu, că ţi-oi da tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte. (P. ISPIRESCU)

MOAŞĂ

A-şi găsi moaşa să-l moşească (Reg.) = A-şi găsi naşul:

Abia cu mine ţi-ai găsit moaşa să te moşească…

MOAŞTE

A avea rude printre moaşte (Rar) = A fi de neam mare:

E din cei cu oase sfinte, are rude printre moaşte, / Şi-i atâta de puternic, că ades abia mă ţin / Să nu-ncep să bat metanii şi la dânsul să mă-nchin! (D. C. OLLĂNESCU-ASCANIO)

A păstra ceva ca pe nişte moaşte = A păstra cu mare grijă:

Cu toate astea, fiecare ţăran îl păstra ca pe nişte moaşte. (PANAIT ISTRATI)

A ieşit împăratul înaintea poporului şi i-a povestit întâmplarea. Apoi fiecare ins a luat câte o bucăţică din hlamida ciobanului sfânt, spre a o păstra ca pe nişte moaşte sfinte. (FLACĂRA SACRĂ, vol. 1-6, 1934)

MOBILAT, -Ă

A avea cap (**bine**) **mobilat** (D. persoane) = A fi citit foarte mult, asimilând multe cunoştinţe:

Prejudecata comună a fost şi mai este şocată de faptul că tocmai oamenii cu intuire, cum au fost Lovinescu şi Călinescu, au dovedit a avea şi capul teoretic cel mai bine mobilat. (NICOLAE MANOLESCU)

Substanţa spuselor dovedeşte aici ce nu mai era de dovedit: o înzestrare deosebită, un cap extraordinar de bine mobilat. (MARIANA ȘORA)

MOBILIZA

A mobiliza (**pe cineva**) **pe loc** = **a)** A păstra în timp de război (pe cineva) pe postul civil pe care-l ocupă, supunându-l disciplinei militare impuse de starea de război:

Deocamdată, unul dintre voi ar fi mobilizat pe loc. (CAMIL PETRESCU)

Şeful gării fusese mobilizat pe loc, cu grad de sublocotenent. Nu purta uniforma armatei, ci tot hainele lui de ceferist. (CRISTIAN TEODORESCU)

b) (Fam.) A chema într-un anumit loc, cu un anumit scop. A convoca, a întruni, a aduna:

[…] *adepţi ai Frontului Salvării Naţionale s-au mobilizat, la rândul lor, venind în Piaţa Victoriei pentru a manifesta în sprijinul CFSN şi al guvernului.* (ION ILIESCU)

MOCAN

A rămâne mocan (Arg.) = A rămâne cu gura căscată:

După ce i-a povestit întâmplarea, el a rămas mocan şi nu-i venea să creadă.

MODĂ

A fi (sau **a ajunge**) **la** (înv. **de**) **modă** = A se bucura de mare trecere la un moment dat:

Pe-atunci era la modă vara, când plecau la băi, / Regii, meşteri în bătăi, / Să-şi ia drumul încotrova / Totdeauna prin Moldova. (G. COŞBUC)

O, eroi!... Aţi ajuns acum de modă de vă scot din letopiseţi / Şi cu voi drapându-şi nula [(cifra) zero; semn grafic care reprezintă această cifră; (rar) lipsă de orice merit; incapacitate totală], *vă citează toţi nerozii.* (MIHAI EMINESCU)

A-i trage (**cuiva**) **o modă de bătaie** (Reg.) = A bate zdravăn pe cineva:

Cântăreţul l-a ameninţat c-o să-i tragă o modă de bătaie de-o să-l lase lat.

MODEL

A lua model de la ceva = A se orienta după ceva, a imita ceva:

De la ştiubeiul albinei ia model şi aşezare. (COSTACHE CONACHI)

A servi (sau **a sluji**) **ca** (sau **drept**) **model** = A constitui un exemplu vrednic de imitat:

Scrieri originale nu are, dar limba traducerilor sale este aproape clasică şi poate servi de model oricărui scriitor român. (MIHAI EMINESCU)

Paginile lui de polemică pot sluji ca model de discuţie serioasă. (AL. VLAHUŢĂ)

MODRU

A fi modru (Reg.) = A putea, a fi chip:

Văzând oamenii că nu-i modru să-i scoată cu puterea, s-au dat cu rugăciunea la Dumnezeu. (POP.)

A nu fi (sau **a nu** (**mai**) **avea**) **modru** (Reg.) = **a)** A nu mai putea, a-i fi imposibil să...:

N-are cap de-a o uita,/ Nici modru de-a o lăsa. (POP.)

„Nu-i modru, nu! De ce stau par? / Îşi zice, el: Ce dracu-i asta? / Mă duc ca să-mi găsesc nevasta; / Mă duc, duc, zău! Plec astăzi chiar!” (G. COŞBUC)

b) A fi peste măsură de..., a fi fără seamăn de...:

Năcăjitu-s, de nu-i modru. (NERVA HODOŞ)

MOFLUZ, -Ă

A face mofluz = A aduce la faliment (pe cineva):

Pierdirea corăbiei lui îi făcusă mofluz. (VASILE DRĂGHICI)

A ieşi (sau **a rămâne**) **mofluz** = A da faliment:

Cum s-a răspândit vorba şi despre asta, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mufluz, şi s-au adunat cu toţii la cafeneaua de la Hanul cu Tei […] (I. L. CARAGIALE)

– Apoi vezi, nici asta nu se mai poate de-acum, vorbi el. Toate sărbătorile cele mari au fost prinse de alţii... gata, s-a isprăvit! care-a apucat a se chivernisi de la început, bine de bine. Care nu, rămâne mofluz pe vecii vecilor. (G. TOPÂRCEANU)

A lăsa (**pe cineva**) **mofluz** = A înşela pe cineva în aşteptările sale:

Fuge când nu te-aştepţi, fuge cu altul şi te lasă mofluz, sau se scutură. (PAUL ANGHEL)

MOFT

A face mofturi = A fi exagerat de pretenţios:

La masă Pintea de-abia mâncă, iar Laura ciuguli şi mai puţin ca de obicei din bunătăţile ce le căra Ghighi, care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit fac atâtea mofturi de ţi-e şi necaz. (LIVIU REBREANU)

Miţo dragă, te rog nu face mofturi... (I. L. CARAGIALE)

A umbla cu mofturi = A invoca motive lipsite de temei:

– Asta-i, fraţilor! mormăi Stan Răcani cu ironia-i mult gustată de confraţi. Ce-mi umblaţi mie cu mofturi şi acadele patriotice! Că doar noi suntem stăpânii! (LIVIU REBREANU)

MOHOR

A-şi drege mohorul (Rar) = A încerca să repare o gafă:

Și-a dat seama că a greşit şi acum încerca să-şi mai dreagă mohorul.

MOLCOM, -Ă

A sta (sau **a şedea**) **molcom** = A sta (sau a şedea) nemişcat, liniştit:

Nu-l răbda inima să stea molcom. (LIVIU REBREANU)

Să şadă acolo molcom. (ȘEZĂTOAREA, I)

A tăcea molcom = A păstra tăcere completă, a nu spune nimic:

Dar Harap-Alb tăcea molcom şi de-abia îşi putea descleşta picioarele din sângele închegat, care era mai-mai să umple groapa. (ION CREANGĂ)

– Ia taci mulcom, măi drace, nu-mi tot cobi a rău, mormăi ţăranul necăjit, bojdicăind până în mijlocul ogrăzii. (LIVIU REBREANU)

MOLDOVENEŞTE

A o lua sau **a** (**o**) **spune moldoveneşte** = A acţiona sau a vorbi direct, făţiş, cu hotărâre şi energie:

[…] *nu va sfiiţi; spuneţi verde, moldoveneşte, ca la nişte fraţi ce vă suntem; că de aceea ne-am adunat aici, ca să ne luminăm unii pe alţii* […] (ION CREANGĂ)

MOLIE

Ros, mâncat de molii = Foarte bătrân şi ramolit; foarte vechi:

Ameţiţi de limbe moarte, de planeţi, de colbul şcolii / Confundam pe bietul dascăl cu un crai mâncat de molii. (MIHAI EMINESCU)

MOLITVĂ

A ieşi la molitvă (D. lăuze) = A se duce la biserică pentru a i se citi rugăciunea rituală, la 40 de zile de la naştere:

La 40 de zile, când trebuie să i se facă molitva, iese numai mama sau şi copilul? La 40 de zile iese mama cu copilul pentru molitvă, dacă copilul este botezat; dacă nu, le face pe amândouă atunci. (http://babylenuta.blogspot.ro/)

MOMEALĂ

(**A umbla**) **cu şoşelele şi** (sau **cu**) **momele.** v. **şoşele.**

MONEDĂ

A bate monedă. v. **bate.**

A plăti (**cuiva**) **cu aceeaşi monedă** = A răspunde (cuiva) printr-o comportare similară:

La rândul nostru, eu şi Buzdugan suntem foarte necăjiţi şi avem sentimentul că într-o zi va plăti cu aceeaşi monedă. (REGINA MARIA a ROMÂNIEI)

Cu toate că este cu şase ani mai mare decât el, o va iubi cu pasiune şi va suferi cumplit din cauza geloziei. Nu va trece multă vreme şi îi va plăti cu aceeaşi monedă. (ARINA AVRAM)

Asta e moneda plătită (Fam.) = Se spune despre o întâmplare neplăcută survenită în viaţa cuiva ca o pedeapsă pentru fapta sau faptele rele făcute:

O tipă-mi zicea că îmi stă mai bine machiat, să-nţeleg că asta a fost doar o vorbă femeiască, aruncată ca monedă plătită sau chiar sunt al dracului de simpatic aşa spoit? (http://www.bunescu.ro/)

MONOSILABIC, -Ă

A răspunde monosilabic (sau **cu monosilabe**) = A răspunde foarte laconic:

I-a zâmbit, a răspuns monosilabic de câteva ori, a plătit consumaţia şi a plecat. (MIHNEA RUDOIU)

La început mi-a răspuns monosilabic, dar treptat a devenit mai prietenos. (ADINA DABIJA)

MORAL

A avea moralul ridicat = A suporta cu curaj, cu tărie o situaţie grea, a nu se lăsa copleşit de o nenorocire:

Echipajul avionului „IL-4” era compus din patru oameni, dar putea fi deservit şi de trei. Personalul regimentului era tânăr şi avea moralul ridicat. (PAVEL MORARU)

A ridica moralul cuiva = A-l îmbărbăta, a-l încuraja:

Strigă cu noi, să-i ridicăm moralul. Urcă, Urcane! Urcă, Urcane! Dumitraş nu prea avea nevoie de multe îndemnuri. Avea moralul destul de ridicat. Şi unchiaşul îşi aminti cum i-a ridicat lui moralul, cu treizeci şi şapte de ani în urmă […] (CEZAR PETRESCU)

A(-i) scădea (**cuiva**) **moralul** = A (se) demoraliza, a (se) descuraja:

Reprezentanţii sovietici în Comisia Aliată (Sovietică) de Control (CASC) susţin că moralul acestor unităţi (române) este foarte scăzut şi că cei mai mulţi, ofiţeri şi trupă, nu mai au interes în purtarea războiului […] (DINU C. GIURESCU)

MORALĂ

(**A fi**) **certat cu morala** = A fi imoral:

Ştim că se fabrică piese imorale nu fiindcă autorul e certat cu morala, ci pentru că publicul cere să fie amăgit. (ILARIE CHENDI)

Respectivele satire vizau nu numai un „caz” sau un individ certat cu morala, ci defecţiuni etice ca ipocrizia, oportunismul, minciuna, inerţia, care stăteau (stau?) la baza sistemului social-politic. (CĂLIN CĂLIMAN)

A face morală (**cuiva**) = A moraliza pe cineva:

Mi-aduc aminte că i-am făcut o morală lungă de un ceas, şi în momentul când i-o făceam simţeam ce inutilă e această morală […] (ANTON HOLBAN)

D. Nae, ştii, mai galant, i-a luat biletul şi vreo cinci franci câţi i-avea în buzunar, i-a făcut un moral bun, din porc şi din măgar nu l-a mai scos, i-a tras vreo două palme şi l-a dat pe uşe afară... (I. L. CARAGIALE)

MORIŞCĂ

A ajunge de la moară la morişcă = A ajunge rău, a decădea; a sărăci:

Nu credea c-o să ajungă de la moară la morişcă şi o s-o ducă aşa de greu.

A face morişcă (**de vânt**) **în chică** (sau **în cap, în păr**) (**cuiva**) (Pop.) = A trage de păr (pe cineva); a bate zdravăn (pe cineva):

Ah! Dumnezeule, când i-am văzut, era să nebunesc de bucurie şi în prima furie am tras trei palme ţigancei, precum şi lui jupânu Guliţă i-am făcut o morişcă în chică […] (VASILE ALECSANDRI)

– Trebuie să vreţi, le mai zise românaşul, că de unde nu, vă fac morişcă în păr. (P. ISPIRESCU)

A-i umbla (**cuiva**) **gura ca o morişcă** = A vorbi mult şi fără rost:

Sergentul din Armata Sovietică râdea îngăduitor, în vreme ce lui Petruţ Gândac îi turuia gura ca o morişcă. (CEZAR PETRESCU)

Fetiţa lui Andricu m-a cam înspăimântat, îi merge gura ca o morişcă în care s-ar fi turnat numai cârpe murdare! (ALICE VOINESCU)

MORMAN

A cădea morman = A cădea grămadă, la un loc:

Vânătorul căzu morman de pe cal. (P. ISPIRESCU)

A face morman (**pe cineva**) (Fam.) = A zdrobi, a omorî pe cineva:

– Pe el l-au jupuit de la tălpi până la creştet, apoi l-a dumicat bucăţele şi l-au făcut morman în mijlocul casei; în vârful mormanului i-au pus capul cu dinţii rânjiţi. (BARBU DELAVRANCEA)

MORMÂNT

A duce (**pe cineva**) **în mormânt** sau **a băga** (**pe cineva**) **în mormânt** = **a)** A pricinui moartea cuiva:

Se apropiase de el boala care avea să-l ducă... la mormânt. (ZAHARIA STANCU)

b) (Pex.) A necăji, a chinui foarte mult (pe cineva):

– David al meu are de gând să mă bage de vie în mormânt, cu apucăturile lui, cum văd eu. (ION CREANGĂ)

Copilul acesta are să ne bage în mormânt. (CEZAR PETRESCU)

A fi cu un picior în mormânt (sau **a fi pe marginea mormântului**) = A fi slăbit de boală sau de bătrâneţe. A nu mai avea mult de trăit:

Rudele vedeau că bătrâna e cu un picior în mormânt şi se aşteptau de la o zi la alta să treacă la cele veşnice.

A-şi săpa singur mormântul = A-şi cauza singur nenorociri care îi pot aduce moartea:

În patimi, tu singur îţi sapi mormântul. (COSTACHE CONACHI)

Linişte de mormânt = Tăcere deplină:

Împrejur satul dormea sau se prefăcea că doarme într-o linişte de mormânt. (LIVIU REBREANU)

Când am intrat în pădure, s-a făcut o linişte de mormânt; sub bolta brădetului, vânt nu bătea şi era o pace, ca-ntr-o catedrală. (DIMITRIE BEJAN)

Nici în mormânt = Niciodată:

Nici în mormânt n-am să uit binele ce mi l-ai făcut. (CAMIL PETRESCU)

După comasare, au rămas, fireşte, în sat şi o seamă de nemulţumiţi, cari s-au jurat să nu-l cruţe pe „popa”nici în mormânt. (LUCIAN BLAGA)

MORT, MOARTĂ

A ajunge la un sau **într-un punct mort** = A fi în imposibilitatea de a găsi o soluţie:

Deşi totul pare sclipitor, nu-i merge nimic; existenţa lui tensionată a ajuns într-un punct mort de circa doi ani […] (AURA CHRISTI)

– Deci, dragă... vere, dacă pot să-ţi spun aşa, te afli într-un punct mort. Adică mort... dacă înţelegi ce vreau să spun. (DAN-MARIUS SABĂU)

A băga mortu-n casă (Arg.) = **a)** A-i face cuiva neplăceri:

Ce mai, le-ai băgat mortu-n casă oamenilor cu îmbârligăturile tale. (RADU ALDULESCU)

b) (Spt.) A da unui adversar o lovitură decisivă:

Deşi Mutu a fost la striptease, le-a băgat mortu-n casă finlandezilor şi macedonenilor. (SORIN STOICA)

A fi (**a deveni, a rămâne** etc.) **literă moartă.** v. **literă.**

A fi (sau **a se afla, a trece**) **pe linie moartă** = A fi înlăturat ca necorespunzător dintr-un post de răspundere; a fi considerat inutil:

Numit la „Convorbiri literare” am înţeles că fusesem tras pe linie moartă […] (CASSIAN MARIA SPIRIDON)

Toţi acei care văd eventual lucrurile mai bine, sau critică tovărăşesc unele greşeli, sunt puşi pe linie moartă, sunt compromişi. (MIOARA ANTON, LAURENŢIU CONSTANTINIU)

A fi mai mult mort (**decât viu**) = A fi istovit, epuizat (de boală, de frică etc.):

[…] *haiducul prinse să râdă, îl cinsti cu o palmă bine aşternută peste obraz, pentru ca altă dată să nu mai poarte degeaba pistoale la drum, şi, după ce-i luă arma şi punga, îşi căută*

de treabă, lăsând pe bietul Leuştean mai mult mort decât viu. (NICOLAE GANE)

Până am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dânsul familiei nerăbdătoare, urcând în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decât vie, biata fată… Am văzut-o. Ţi se frânge inima. (LIVIU REBREANU)

A fi mort fără (sau **după**) **cineva** sau **ceva** = A nu putea trăi fără cineva sau ceva; a fi doritor sau ahtiat de (sau după) ceva, a ţine mult la cineva sau la ceva:

E mort după căimăcămie [(înv.) formă de guvernământ provizoriu în timpul cât tronul era vacant sau pe timpul absenţei domnitorului: locotenenţă domnească]. (CAMIL PETRESCU)

Pentru că era mort după tipa asta, încă din clipa când o văzuse în tren. Şi începu să plângă. (DUMITRU CRUDU)

A nu ieşi nici mort (sau **nici în ruptul capului**) **din...** = A nu-şi schimba convingerile, obiceiurile; a o ţine una şi bună:

Din ce ştie ea, nu vrea să iasă nici moartă. (I. L. CARAGIALE)

A o lăsa moartă (**în păpuşoi**) = A lăsa o chestiune încurcată, a renunţa la ceva:

S-a trece ea şi asta; obraz de scoarţă, şi las-o moartă-n păpuşoi, ca multe altele ce mi s-au întâmplat în viaţă, nu aşa într-un an, doi şi deodată, ci în mai mulţi ani şi pe rând, ca la moară. (ION CREANGĂ)

A o lăsa moartă (Fam.) = **a)** A înceta brusc o acţiune:

Proprietarul maşinii i-a spus meşterului să-şi strângă repede sculele şi s-o lase moartă, că nu se pricepe la motoare.

b) A-şi întrerupe brusc firul ideilor, o argumentaţie, un discurs etc.:

Las-o moartă, băiete, că ştiu io ce ştiu. Nu-i de glumă. Ce-am văzut la televizor şi-n ziare... (RADU ALDULESCU)

Hai, las-o moartă! Nu vreau să ne scandalizăm mai mult decât este cazul. (VLAD A. POPESCU)

A scula (sau **a trezi, a deştepta**) **şi morţii** (sau **din morţi**) = Se spune în legătură cu zgomote sau surse de zgomot foarte puternice:

Unde mai pui că avea ochi foarte buni şi o voce care trezea morţii din mormânt. (TUDOR NEDELCEA)

Câteodată, mi se întâmplă să mai scap câte un castron metalic în chiuvetă, iar zgomotul ăsta îmi pare că ar putea scula morţii din morminte. (CĂLIN TORSAN)

A se face mort în păpuşoi sau (substantivat) **a face pe mortul în păpuşoi** = A se face că nu ştie nimic. A simula nevinovăţia. A face pe prostul:

Să vă faceţi moarte-n popuşoi, să nu spuneţi nici laie, nici bălaie. (ION CREANGĂ)

Catrina, văzând şi ea pe bărbatu-său că-i aşa de nătărău, a închis ochii ca mâţa şi s-a făcut moartă-n păpuşoi… (*IDEM*)

Face pe mortul în păpuşoi. Te pomeneşti că l-o fi apucat ruşinea de cât a tras la măsea... (D. R. POPESCU)

A umbla sau **a merge ca după mort** = A merge foarte încet:

Merge încet, încet de tot, cum mergem cu toţii, merge ca după mort. Mama e mortul după care mergem încet, ca după mort. (ZAHARIA STANCU)

A învia din morţi (Fam.) = A se reface după o boală sau un accident extrem de grav:

Acum soldatul arăta foarte bine, era rumen în obraji, de parcă ar fi înviat din morţi.

Mai mult mort (**decât viu**) = Istovit, prăpădit (de boală, de frică etc):

Palid ca o umbră, eu alintam de-a lungul zidurilor oraşului mai mult mort decât viu. Fălcile mi se-nfundase adânc, albul ochilor se-ngălbenise şi negrul era turbure şi stins […] (MIHAI EMINESCU)

Deacii [diacii] *văzându-l ei leşinându şi mai mult mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit şă i-au pus nume de călugărie Pahomie.* (GR. URECHE)

Mort-copt = Cu orice preţ, neapărat, vrând-nevrând, cu chiu, cu vai:

Dar, fiindcă mi-au mai ieşit până acum înainte încă doi spâni, şi cu tine al treilea, apoi mai-mi vine a crede că asta-i ţara spânilor şi n-am încotro; mort-copt, trebuie să te iau cu mine, dacă zici că ştii bine locurile pe aici. (ION CREANGĂ)

Mort-copt, trebui să fac pe cheful mamei, să plec fără voinţă şi să las ce-mi era drag! (*IDEM*)

Mortul de la groapă nu se mai întoarce = Se spune despre un lucru pierdut definitiv, despre ceva care nu mai poate fi îndreptat:

Vrusei să glumesc cu dânsul şi-i cerui înapoi banii. El îmi răspunse: – O! o! Domnule, mortul de la groapă nu se mai întoarce. (P. ISPIRESCU)

Sanda, când era vorba de comunism, mereu spunea că mortul de la groapă nu se mai întoarce şi că ea se bucură de ceea ce are. (DAN LUNGU)

Morţii cu morţii, viii cu viii = Se spune în legătură cu atitudinea egoistă, nepăsătoare a cuiva care nu regretă moartea rudelor sau a prietenilor:

Morţii cu morţii, viii cu viii. Mortul nu mai are nevoie de nimic. Viului i se face foame, i se face sete. Trebuie să-i dai să mănânce, trebuie să-i dai să bea. (ZAHARIA STANCU)

Morţii cu morţii, viii cu viii. Tu eşti viu şi nevătămat. (IOAN GROȘAN)

Nici mort sau **mort-tăiat** = Cu niciun chip, sub niciun motiv:

– N-aţi vrea să plecaţi de aici? – Nici mort. (MIHAIL SEBASTIAN)

Mi-e drag ca ochii mei din cap / Și nu l-aş da nici mort. (G. COȘBUC)

Dar noi aveam poruncă de la Miloradovici, morţi-tăiaţi să nu părăsim locul. (ION GHICA)

MOŞ

A se strânge (sau **a se aduna**) **lumea ca la moşi** = A se aduna lume multă pentru a vedea ceva neobişnuit:

Mese libere nu se găseau, ringul de dans gemea, înghesuială ca la Moşi, dar printre consumatori se afla – şi le ieşi în întâmpinare ca un fachir – Raul însuşi. (VIRGIL DUDA)

Toţi jucau şi chiuiau în mijlocul drumului, de se strânsese lumea ca la moşi.

A spune (sau **a înșira, a îndruga**) **moşi pe groşi** (sau **moşi păroşi** ori **a înșira la gogoşi** sau **verzi şi uscate** ori **multe şi mărunte**) = A îndruga nimicuri, a spune vorbe fără temei, minciuni. A povesti lucruri fanteziste:

Eu nu vă spun moşi-pe-groşi, ci numai lucruri pe care le-am auzit de la oameni ce trebuiesc crezuţi. (AL. MACEDONSKI)

Ori gândeşti că-ţi spun moşi-pe-groşi, ca să glumesc cu d-ta? (I. L. CARAGIALE)

Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoşul, se dedeau bine cu găina; îi turnau fel de fel de gogoşi, care de care mai umflate pe placul dumneei: că dumnealui face şi drege, că umblă aşa şi pe dincolo. (*IDEM*)

– Ei bine, tu mi-ai înşirat verzi şi uscate; ia stăi să-ţi spun şi eu pe ale mele […]. (ION CREANGĂ)

Tot înşiră la gogoşi, spuind despre moşi-păroşi. (ANTON PANN)

A-i veni cuiva moş Ene pe la gene = A i se face somn, a începe să moţăie:

[…] *ca pe vremea copilăriei mele, unde să am lampa de citit şi cartea, cu care să-mi umplu timpul, înainte de a veni moş Ene pe la gene. E cel mai simplu lucru cu putinţă.* (IOANA IONESCU)

Din (sau **de la**) **moşi,** (**de la**) **strămoşi** = De demult:

Îi dete un inel ce zicea că îl are de la moşi, de la strămoşi. (P. ISPIRESCU)

Din moşi-strămoşi la noi se spune / C-a fost a raiului minune / Pe timpii naşterii lumeşti. (VASILE ALECSANDRI)

La moşii ăi verzi = Niciodată, la sfântu-aşteaptă:

Vei mai căpăta şi tu cap la moşii ăi verzi ori la paştele cailor. (P. ISPIRESCU)

MOTIV

A da cuiva motiv să... = A provoca pe cineva să... A da cuiva pretext să...:

Recomandarea pe care a făcut-o romancierului francez a conţinut şi dânsa o „perlă”, care i-a dat motiv, totuşi, a se făli cu dânsa mai târziu. (ION PETROVICI)

Judec după atitudinea pe care o au faţă de mine. Nu mi-au dat motive să-i bănuiesc de discriminare. (IRINA NECHIT)

MOTOTOL

A face mototol = A mototoli:

Furtunile sunt nişte copile nebunatice... într-o clipă fac pe om mototol, îl dărâmă la pământ. (MIHAIL SADOVEANU)

Omul face un sac mototol şi-l pune sub cap. (EM. GÎRLEANU)

Lovind-o cu burduful după cap, o făcu mototol după uşă. (P. ISPIRESCU)

A se face mototol = A se strânge, a se ghemui:

Când ajunse jos, se făcu mototol de durere. (P. ISPIRESCU)

MOŢ

(**A fi**) **cu moţ** (**în frunte**) sau **mai cu moţ** = (A se socoti) mai deosebit, mai iscusit, mai grozav:

Să-l vezi pe Martin: el cu moţu-n frunte. (M. DAVIDOGLU)

Cum te-ai brodit tu mai cu moţ, / Mai firoscos decât noi toţi ? (POP.)

A face (**pe cineva**) **cu moţ** (Reg.) = A defăima:

Ea nu pierdea niciodată ocazia s-o facă cu moţ pe vecina ei.

A spune lucrurile cu moţ = A exagera, a înflori ceva:

Spune-le niţel mai cu moţ, iar nu aşa, hodoronc-tronc ca din topor. (P. ISPIRESCU)

Moţ şi el = Se spune când cineva intervine (nechemat) într-o discuţie:

Când ţi-e lumea mai dragă, moţ şi el!

MUC

A ajunge pe drumuri sau **la** (ori **în**) **sapă de lemn** ori (reg.) **la lulele** sau **la mucuri de ţigări.** v. **ajunge.**

A avea muci în cap (Arg.) = A avea idei ciudate, extravagante:

„Ai muci-muci-muci în cap”, aud (şi nu-mi vine să cred că aud asta; C.N.A.-ul o fi surd?) (MAGDA URSACHE)

A da cu mucii-n fasole (Arg.) = A face o gafă:

Şi-acum, ca să nu mai dai cu mucii în fasole, intelighentu lu tata, să-ţi explic […] (http://www.tion.ro/)

– Aţi dat-o cu mucii în fasole cu articolul ăsta! (http://www.timesnewroman.ro/)

A lua mucul lumânării = A se alege numai cu ceva lipsit de valoare, a rămâne păcălit, pentru că n-a ştiut să profite de împrejurări:

La sfârşit numai el a luat mucul lumânării, căci toţi ceilalţi au luat ce a fost mai bun.

A se face muci (Irn.; în limbajul adolescenţilor) = A se îmbăta, a fi în stare avansată de ebrietate:

M-am făcut muci! Am făcut scandal! (SORIN STOICA)

Cum se reface studentul ăsta din Vaslui după ce s-a făcut muci de Revelion! (http://www.wowbiz.ro/)

A-i ajunge (sau **a-i veni**) **cuiva mucul la deget** = **a)** A se afla într-o situaţie dificilă, a fi în primejdie:

Simţea că i-a ajuns mucul la deget şi era speriat de tot ceea ce s-a întâmplat.

b) A ajunge la capătul răbdării:

Şi-apoi românul, mai ales când îi vine mucul la deget, nu se lasă cu una cu două. (SIMION FLOREA MARIAN)

A-i da muci (sau **bice**)**.** v. **bici.**

A-i pica (sau **a-i curge**) **mucul** (sau **mucii**) **după cineva** (Fam.) = A-i plăcea cuiva mult cineva. A fi foarte îndrăgostit de cineva:

Vă imaginați cum arată un prost fudul căruia îi curg mucii după pipițe? (http://www.telegrafonline.ro/)

A-i pica mucul (sau **mucii**) **undeva** (sau **la cineva**) (Fam.) = Se spune despre cineva care merge prea des undeva:

Toată ziua îi pică mucul la casa plutonierului. (ZAHARIA STANCU)

Să nu dai (**nici**) **mucii pe el** (Fam.) = Se spune despre o persoană lipsită de orice valoare:

Acuma, când toată lumea stă cu sufletul la gură să nu-i dea afară, el își pune palma-n fund și pleacă de bună voie, c-are ... Nu merită nici mucii să ți-i dai pă ei. (RADU ALDULESCU)

MUCHIE

(**A fi** sau **a sta**) **pe muchie de cuțit.** v. **cuțit.**

(**Ca**) **de o muchie de cuțit** (Rar) = Foarte puțin, puțin de tot:

De o muche de cuțit mai trebuia ros lemnul. (ȘEZĂTOAREA, II)

Pisicuța, străbătând parcă drumul înalt al celor nouă vămi, mi se părea că merge pe o cale îngustă numai cât o muchie de cuțit. (CALISTRAT HOGAȘ)

A tăcea muchie (Reg.) = A nu scoate niciun cuvânt:

Rușinată, fata a tăcut muchie toată seara.

Cât ai pune pe o muchie de cuțit = Foarte puțin, mai nimic:

O fugit iapa ceia di-o crăpat și e, da nici de țigan nu s-a ales nici macar cât ai puni pi-o muchi di cuțit. (ȘEZĂTOAREA, IV)

MUGUR

A fi ca mugurul brumat = A fi trist, posomorât:

Muiere dragă, ce gând te mustră de ești tot ca mugurul brumat în raza soarelui? întreba soțul într-o zi. (IOAN SLAVICI)

MUIA

A i se muia (**cuiva**) **balamalele.** v. **balama.**

A i se muia (**cuiva**) **gura.** v. **gură.**

A muia cuiva gârbița (sau **gârlița**). v. **gârbiță.**

A muia oasele (sau **ciolanele**) **cuiva** (Fig.; pfm.) = A bate foarte tare pe cineva:

– Asemenea destrăbălați trebuiesc dați pe mâna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai așa s-ar face oameni de omenie… Păcat că Ion nu l-a scuturat puțin… Ar fi meritat… (LIVIU REBREANU)

A se muia la inimă. v. **inimă.**

MUIE

A da muie (D. bărbați) = (A invita o femeie să practice sau) a practica sexul oral:

B. zice că vrea să-i dea muie. (CRISTINA NEMEROVSCHI)

A duce cu muia = A face promisiuni înșelătoare:

Autorii români – cu o intuiție sigură și o putere aperceptivă care-i onorează (și e o dovadă în plus a greutății de a-l duce pe român cu muia, fie ea oricât de savantă) – au respins-o […] (N. STEINHARDT)

MUIERE

A lua muiere = A se căsători, a lua în căsătorie:

Și bogatu-mi dă avere / Să iau fata lui muiere. (JARNÍK-BÎRSEANU)

MUJDEI

A avea mujdei la inimă = A fi plin de mânie, furios:

Nițu Șerpe, călare pe-un căluț alb, venea în galop și când se arăta el așa în galop însemna că avea mujdei la inimă. (EUSEBIU CAMILAR)

MULT, -Ă

A fi mai mult mort (**decât viu**). v. **mort.**

A nu fi mult să… = A lipsi puțin ca să… A fi pe punctul de a…, gata să:

Și ce să vezi, peste scurt timp s-a îmbolnăvit, că nu era mult să pierd baietul. (ANIȚA NANDRIȘ-CUDLA)

A nu mai avea mult = A fi pe moarte, a nu mai avea de trăit decât puţine zile:

Ştiu că nu mai am mult: de aceea te-am chemat. (MIHAIL SADOVEANU)

A nu mai avea zile multe = A fi aproape de moarte:

Părinte, zicea un ţigan rob, în vârstă ca de 70 de ani, văd că nu o să mai am zile multe de trăit. (P. ISPIRESCU)

Păcat şi de ea, dar tot nu mai avea zile multe. (AL. VOITIN)

A nu şti multe = **a)** A trece repede la acţiune, a lua hotărâri energice:

Şi, îţi spun ca o mamă, o trântit-o acolo unde se găsea, că nu ştie multe, s-o umplut tot de fulgi şi cu plozii de faţă. (MIRCEA DANELIUC)

Habar nu am de unde venise plin de râie, şi madam Ana, care nu ştie multe, l-a înşfăcat şi l-a muiat în gaz. (GABRIELA ADAMEȘTEANU)

b) A se supăra uşor: *Ai grijă cu ea, vorbeşte-i frumos, că nu ştie multe.*

A voi (ceva) şi mai multe nu = (A voi) cu orice preţ, cu tot dinadinsul, a nu renunţa cu niciun chip:

Voia cu dinadinsul să aibă pentru dânsul inelul lui Făt-Frumos şi mai multe nu. (P. ISPIRESCU)

Asta-i prea mult (Fam.) = Asta întrece măsura, depăşeşte ceea ce trebuie sau se cuvine:

Zular [(înv.) gelos]? *Bărbatu meu! Asta-i prea mult!* (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Ce să spun (sau **să fac**) **mai mult?** = Asta e tot, nu pot (sau nu-i necesar) să fac sau să spun altceva:

Unii secerau, alţii legau snopi... mă rog, claca dracului era; ce să spun mai mult? (ION CREANGĂ)

Cel mult = **a)** Maximum:

Voi pleca din Bucureşti pentru cel mult două zile.

b) În cel mai bun caz:

Lăsaţi măcar strămoşii ca să doarmă-n colb de cronici; / Din trecutul de mărire v-ar privi cel mult ironici. (MIHAI EMINESCU)

Cu atât (sau **atâta**) **mai mult** = Într-o măsură şi mai mare, mai intensă:

Mintea cu câtu-i mai mare, cu atâta mai mult lucrează, / Căci lenevindu-se moare. (COSTACHE CONACHI)

De mult = **a)** De o bună bucată de vreme:

Mămăliga se răcise de mult pe măsuţă. (EUSEBIU CAMILAR)

Un duşman de lup... de mult pândea vreme cu prilej ca să pape iezii. (ION CREANGĂ)

Dar cuibu-mi jos cade, / Că de mult îl roade / Un şarpe cumplit. (VASILE ALECSANDRI)

b) (Reg.) Devreme:

Dimineaţa de mult, când se deschid măcelăriile, se târa şi el afară şi, şontâc-şontâc, venea să cerşească la uşa magherniţelor roşii. (GALA GALACTION)

Din mult în mai mult (Rar) = Din ce în ce mai mult:

Defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei. (C. NEGRUZZI)

Mai mult decât probabil sau (fam.) **mai mult ca sigur** = Exprimă o probabilitate foarte mare:

Mai mult decât probabil cum că o parte ocupa înălţimea predomnitoare. (B. P. HASDEU)

Nu se va da bătut, ştia asta, pentru că niciodată nu o făcuse şi, mai mult ca sigur, nici acum nu o va face. (SILVIU UDREA)

Mai mult = Mai ales, mai cu seamă, în special, îndeosebi:

Mai mult de bucurie că au venit, îi scăpă ea. (P. ISPIRESCU)

Eu o iubesc acum mai mult de milă. (C. NEGRUZZI)

Mai mult sau (**ori**) **mai puţin** = În oarecare măsură, întrucâtva, aproximativ:

Consum am avut noi, mai mult ori mai puţin, şi altădată. (M. DAVIDOGLU)

Tot ce doreşti dumneata se poate realiza mâine, poimâine, într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. (CEZAR PETRESCU)

Mult şi bine = Vreme îndelungată; pentru totdeauna:

Dormeai tu mult şi bine Harap-Alb, de nu eram eu. (ION CREANGĂ)

El bătuse capul mult şi bine să dea în cap pe fata împăratului, în lipsa fiului său, dară toate mrejele lui rămăseseră de râs. (P. ISPIRESCU)

Multe (**şi**) **de toate** sau (rar) **multe toate** = Tot felul de lucruri:

Nebun, din ce?... Din multe toate. (G. COȘBUC)

Gândindu-se mereu la multe de toate. (ION CREANGĂ)

Multe şi mărunte = **a)** Lucruri de tot felul:

De la un asemenea flecar, cu agerime descusut, multe şi mărunte se puteau afla. (CEZAR PETRESCU)

Începe a se chicoti şi a spune de la nuntă multe şi mărunte. (ION CREANGĂ)

b) (Substantivat) Fleacuri, nimicuri:

Multe şi mărunte am a-ţi spune, stimate d-le doctor. (I. L. CARAGIALE)

Multul cu multul (sau **multul cu mult, multul cu pământul**) = Oricât de mult, foarte mult:

Cafea aşa bună […] *nu găsea el, să fi dat multul cu multul în altă parte.* (I. A. BASSARABESCU)

Nu mai e mult până departe = Se spune pentru a arăta că un lucru care părea foarte îndepărtat, greu realizabil, urmează a se produce, a se realiza curând:

Circul plecase să vândă bucurii în urbea lipsită de pâine. Mai am puţin şi ajung în locul din care nu mai este mult până departe. (FLORENTIN SMARANDACHE, GH. NICULESCU)

Nu mai în mult să... (Înv.) = De aici înainte să nu mai...:

Nu mai în mult voroava Lupului să se trăgăneze. (DIMITRIE CANTEMIR)

Și mai multe nu... = Nimic altceva decât..., cu orice chip, neapărat:

Voia să aibă pentru dânsul inelul lui Făt-Frumos şi mai multe nu. (P. ISPIRESCU)

MULŢUMIRE

A aduce mulţumire(a) (sau **mulţumiri(le)** (**cuiva**) = A mulţumi (cuiva):

Aduc mulţumirile mele d-lui Pătârlăgeanu pentru solicitudinea generoasă ce arată. (I. L. CARAGIALE)

A avea de mulţumire (Înv.) = A fi mulţumit să…; a considera ca bucurie să…:

N-ai fi avut de mulţămire şi bucurie să priveşti aşa feliu de crude morţi. (VASILE DRĂGHICI)

MULŢUMITĂ

A fi de mulţumită = A da satisfacţie, a mulţumi:

Ne-a dat felurite mâncări şi melşpaize [(reg.) prăjitură (de casă)], *ca să ne fie de mulţumită.* (MIHAIL SADOVEANU)

Toţi, în loc de mulţumită / Pre mumă au umilit. / Să mă vadă prăpădită, / După ce i-am fost cinstit. (NAUM RÂMNICEANU)

MUNCĂ

A fi muncă de muncă (Reg.) = A fi greu să…:

Acolo era muncă de muncă şi nu s-a mai dus nicio zi.

A se da la muncă = A se pune pe treabă; a-i plăcea să muncescă, a munci:

Dar sfinţi încă nu avea Dumnezeu, căci încă nu se dăduse nime la muncă. (POP.)

A trece (**pe cineva**) **la munca de jos** (D. şefi) = **a)** A trasa (unui subaltern) o sarcină neplăcută:

S-a terminat cu şefia… De mâine treceţi cu toţii la munca de jos şi mai faceţi mişcare…

b) (Irn.) A retrograda (pe cineva) dintr-o funcţie:

Aşa că, drept pedeapsă, m-au trimis la munca de jos, să spăl două swathers (cositoare) Krone. (MARCEL SECUI)

Dacă mai întârzii, de mâine te trec la munca de jos…

A-i fi muncă de cineva (Reg.) = A se jena:

Mi-e muncă de el, drept să-ţi spun, şi mai bine plec în lumea mea.

Muncă silnică = Pedeapsă care se aplică pentru fapte penale grave, pentru crime (pronunţată printr-o hotărâre judecătorească):

Didina... îl orbeşte, riscând astfel să fie arestată şi să meargă la munca silnică. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Elena Pătrăşcanu a primit 14 ani de muncă silnică, Alexandru Ionescu a fost condamnat la 15 ani de muncă silnică. (COSMIN BUDEANCĂ, FLORENTIN OLTEANU)

MUNCI

A se munci (sau **a se frământa**) **cu gândul** = A se frământa, a nu avea astâmpăr:

Ziua, noaptea, îl munceau aceste gânduri şi nu ştia cum să facă să-şi împlinească pofta inimei […] (P. ISPIRESCU)

Până atunci bietul flăcău se frământa cu gândul ce o să facă el şi unde o să-şi ducă mireasa. (*IDEM*)

Se frământa multă vreme cu feluri de gânduri. (VASILE DRĂGHICI)

– Dănilă însă ofta din greu lângă burduful cu bani şi se tot frământa cu gândul ce-i de făcut. (ION CREANGĂ)

A-l munci (**pe cineva**) **dracul** (Pop.) = A avea convulsii epileptice:

[…] *a aflat de la precupeţi că pe una din fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, a de s-a logodit cu Ilie Bogasierul de la Barăţie, o munceşte dracul de vreo zece zile...* (I. L. CARAGIALE)

MUNTE

De peste munţi (În raport cu regiunea Moldovei şi a Munteniei) = Din Transilvania:

Românii de peste munţi.

Prin munţi şi văi = Peste tot:

Chemarea-ţi porţi prin munţi şi văi: / Şi vin închinătorii tăi. (A. MATEEVICI)

Familia lui Lisandru a fost mânată de foame din Basarabia, purtată peste munţi şi văi, prin zăpezi […] (CORNEL IVANCIUC)

MURG

Paşte, murgule, iarbă verde. v. **paşte.**

MURGAN, -Ă

A înţărcat murgana = A dispărut posibilitatea unor avantaje nemeritate:

Dar oare, dac-ar înţărca murgana, tot cu progresu-ar merge? Şi-o să-nţarce-odată, pasămite, că nu sunt în toate zilele Paştile şi atunci s-or convinge şi confraţii că unii sunt prietenii mesei, alţii ai nevoii. (MIHAI EMINESCU)

MURI

A muri cu moarte. v. **moarte.**

A muri cu zile = A muri înainte de vreme (în împrejurări nefaste sau neglijând o boală):

Tot aşteptând doctorul, el a murit cu zile.

A muri de foame = **a)** A fi foarte flămând:

[…] *şi tăbărau pe bietul om cu gura: tată, mi-e foame, tată, mor de foame.* (P. ISPIRESCU)

Nu ştii să te porţi, frăţie, cu firile omeneşti; / Şi cu tine mor de foame! / Dar şezi tu, eu să mă duc, / Şi să vezi acum îndată bucate cum îţi aduc. (ANTON PANN)

b) A fi foarte sărac:

Da', slavă Domnului, nimeni pe-atunci nu pierea de foame, nici că rămânea la Crăciun fără porc, la Paşte fără veşminte noi şi la Moşi fără doniţi şi ulcioare şi pomană morţilor. (BARBU DELAVRANCEA)

A muri de moarte bună. v. **moarte.**

A muri după cineva (sau **după ceva**) = **a)** A ţine foarte mult la cineva (sau la ceva):

Fete mari şi mititele, / Moare neica după ele. (POP.)

Sfântul soare, dacă-i soare, / Şi tot după tine moare; / Dară eu fecior sărac, / Cum să nu mor de-al tău drag? (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) A suferi foarte tare pentru cineva (sau ceva):

Dacă nu-i ştia acasă lângă ea, mama băieţilor murea după ei şi se tot gândea ce fac.

A muri fără lumânare = A muri pe neaşteptate, fără a putea fi îndeplinită datina aprinderii unei lumânări:

– Lasă c-a murit, ca un dobitoc, fără lumânare şi fără ca să-i fi închis cineva ochii, adăugă cellalt, cel puţin la înmormântare să aibă parte de rânduiala cerească. (IOAN SLAVICI)

Biserica s-a umplut de versuri mirene, iar Tomozei şi-a amintit că Nichita a murit nespovedit, neîmpărtăşit şi fără lumânare… (DORIN ȘTEF)

A muri intestat. v. **intestat.**

A muri să… = A fi foarte dornic de a…:

Murea să afle toate despre toţi şi să clevetească. (LIVIU REBREANU*)*

[…] *căci murea să fie pe scenă alături de Irene Worth, de la care voia să fure secretele meseriei.* (ANDREI ȘERBAN)

Nici nu trăieşte, nici nu moare = Se spune despre cei ce zac bolnavi vreme îndelungată:

– Dar nevasta ce are? – D-apoi cine-o mai ştie ce are? răspunde omul întunecat. De doi ani gogeşte [a fi bolnav timp îndelungat, fără a prezenta simptome clare şi fără a sta la pat], *nici nu trăieşte*, *nici nu moare... vai de păcatele ei!* (OTILIA CAZIMIR)

El nici nu trăieşte, *nici nu moare. Câmpul s-a încleştat în el ca o lipitoare, şi nu-i dă drumul de pe bucata de ogor.* (TUDOR ARGHEZI)

Nu i-ar muri mulţi înainte! (Gmţ.) = Se spune la adresa unei persoane pe care o urăşti, căreia îi doreşti moartea:

Numai de nu i-ar muri mulţi înainte! să trăiască trei zile cu cea de-alaltăieri! (ION CREANGĂ)

Şi veni tovarăşul Vanghele Ion, nu i-ar mai muri mulţi înainte. (VALERIU RÂPEANU)

Până mor = Vreme îndelungată; întreaga viaţă (de acum înainte):

Da blidu-i de cositor, / Nu se sparge, până mor! (POP.)

– S-ar spune că până mor nu am înlocuitor. (CONSTANTIN BANU)

Să mor! = Formulă pentru a întări o afirmaţie:

Să mor dacă înţeleg ceva. (I. L. CARAGIALE)

Să mor io de nu-i aşa! Nu ţi-am spus? Ce mi-ai spus? Că la Gherla este un rât / Cu iarbă de despărţit[…] (GRIGORE LEȘE)

Trăind şi nemurind = Dacă vom trăi:

Trăind şi nemurind te-oi sluji eu, măi badeo! (ION CREANGĂ)

MUSAFIR

Casa nemăturată musafiri aşteaptă = Se spune despre un lucru care vine pe neaşteptate, într-un moment nepotrivit:

Firul narativ principal prezintă întâlnirea Maşei cu Extraterestrul, care apare pe neaşteptate (cum este şi firesc) în curtea ei într-o seară, confirmând zicala conform căreia „Casa nemăturată musafiri aşteaptă”. (VASILE SPIRIDON)

MUSCĂ

A cădea (a se băga, a se lovi, a pica, a se potrivi) ca musca-n lapte = A sosi undeva într-un moment rău ales sau a interveni într-o discuţie în mod nepotrivit:

– De ce nu-ţi vezi de treabă, Mladin? Ai o meserie bună, eşti apreciat. Ce te bagi ca musca-n lapte? (GEORGE ARION)

A face musca cât cămila = A exagera:

[…] *îi crăpau măselele în gură de sete, tipul umbla cu pantahuza prin oraş, era uns cu toate alifiile, face musca cât cămila, îi căzu nasul, în piept îi băteau patruzeci de inimi* […] (DUMITRU CRUDU)

Mincinosul cu de-a sila face musca cât cămila. (TEODOR FLONTA)

A muri ca muştele = A muri în număr foarte mare:

[…] *în timp vei vedea cum nu trebuie să simţi nimic pentru ei nu trebuie să simţi nimic pentru nimeni trebuie să ştii că orice ai face vor muri toţi ca muştele toamna târziu.* (BOGDAN COȘA)

Ea povestea aceste lucruri cu o seninătate care uneori mă speria. Îmi povestea cum a „intrat foametea în ţară”, cum oamenii nu mai aveau ce mânca și „mureau ca muştele”. (VASILE ERNU)

A se aduna (sau **se strânge, a veni**) **ca muştele** (**la miere**) = A se aduna în număr mare şi cu mare plăcere, acolo unde se pot obţine anumite avantaje:

La concursul organizat de acel post privat, tinerii setoşi de glorie şi de bani se adunaseră ca muştele la miere, iar şansele lui Marcel nu au părut nicio clipă mai mari decât ale miticului Sisif. (IULIAN CIOCAN)

Nouă ne sunt mai apropiaţi oamenii simpli, încă neîntinaţi, decât această pleavă artistică ce dă năvală la arta nouă ca muştele la miere. (LEO BUTNARU)

A se auzi musca (**zburând**) = A fi o tăcere deplină:

N-apucară să se aşeze bine şi auziră un sunet de bucium. Atunci se făcu o tăcere de se auzea musca zbârnâind. (P. ISPIRESCU)

A se bate ca de muscă = A nu-şi găsi locul:

Băieţii se băteau ca de muscă aşteptând să le vină rândul să alerge.

A se bate de muscă = A sta degeaba:

Până la urmă călăreţul străin este zvârlit de pe spinarea calului undeva. După aceea, toate hergheliile îşi iau din nou locurile lor şi pasc mai departe sau se bat de muscă. (ȘTEFAN BĂNULESCU)

A se lua după muscă = A ţine cont de sfaturile unor povăţuitori răi:

Nu te lua după cele ce vezi la alţii, ci lasă să se ia alţii după ştiinţa ta; că „cine să ia după muscă ajunge la bălegar”. (POP.)

A se simţi (sau **a se şti**) **cu musca pe căciulă.** v. **căciulă.**

A se speria de toate muştele = A se speria de orice fleac, de toate nimicurile:

E viteaz nevoie mare! Nu se sperie el de toate muştele!

Nu toate muştele fac miere = Nu oricine poate face ceva bun şi folositor:

[…] *şi când la treabă, hâţ în sus, hâţ în jos, da din colţ în colţ şi nu ştia de unde s-o înceapă şi unde s-o sfârşească, vezi că nu toate muştele fac miere.* (P. ISPIRESCU)

Pentru o muscă îşi dă palme = Se spune despre omul iute, mânios şi îndărătnic:

Slugi, câine, pisică bătea cu sudalme, / Şi pentru o muscă îşi da-n obraz palme […] (LAURENŢIU ULICI)

Să se audă musca! = Să fie tăcere deplină, să fie linişte perfectă:

[…] *iar generalul de ordine, care nu punea note la învăţătură, ci numai însemna cu o cruce, cu două şi cu trei, pe cei ce nu stau smirna, când îi venea lui poftă „să se audă musca în tavan”, lua ce putea de la monitori, primi şi şcolari.* (BARBU DELAVRANCEA)

MUSTAŢĂ

A râde (sau **a zâmbi**) **pe sub mustaţă** = A râde (sau a zâmbi) pe ascuns:

Domnul nostru se zâmbi pe sub mustăţi de minciuna ce cârpise Toderică. (C. NEGRUZZI)

– Cucoane, dă-mi o mână de ajutor să îndrept sania! spuse vizitiul bătrân, zâmbind pe sub mustaţă. (CEZAR PETRESCU)

A trage (sau **a duce**) **la mustaţă** (Reg.) = A bea mult:

Când tragi la musteață, de ce nu te olicăiești [(reg.) a se văita, a se văicări, a se tângui] *atâta?* (ION CREANGĂ)

A(**-i**) **miji** (**cuiva**) **mustața.** v. **miji.**

A-i râde (sau **a-i zâmbi**) (**cuiva**) **mustața** = A se bucura:

Cum văzu pe Ercule, îi zâmbi mustața. (P. ISPIRESCU)

Gestul nostru tandru și sincer l-a surprins plăcut; îi zâmbea mustața. (GH. VÎRTOSU)

A-și răsuci (sau **a-și suci**) **mustața** ori **a face cu mustața** = A cocheta cu o femeie, răsucindu-și mustața:

Într-o zi se încumese a-i face cu mustața, dară cam cu sfială; ea se uită galeș la dânsul. (P. ISPIRESCU)

Să-mi razi (sau **să-mi radă, să-mi radeți**) **mustața** (sau **mustățile**) (**dacă nu...**) (Fam., ca întărire a unei afirmații) = Se spune pentru a arăta că ești foarte sigur de cele ce afirmi; fă-mi ce vrei:

Dacă nu vă va pune într-o săptămână stăpânul pe picioare, să-mi radeți mie mustața! (MIHAIL SADOVEANU)

De n-oi aduce un neamț viu-viuleț, să-mi radeți mustața. (VASILE VOICULESCU)

MUSTRA

A da în mustrare (Înv.) = A mustra, a dojeni:

Prin ce-ț greși omul, l-ai dat în mustrare. (DOSOFTEI)

A-l mustra cugetul sau **a avea mustrări de cuget** (sau **de conștiință**)**.** v. **cuget.**

MUȘAMA

A face mușama (Arg.; înv.) = A mușamaliza. A ascunde o greșeală care ar trebui pedepsită:

Acum ne rămâne să ne păzim aici vro câtăva vreme, pân' ce s-a face lucru mușama. (VASILE ALECSANDRI)

MUȘCA

A mușca pământul (sau **țărâna**) = A cădea la pământ (rănit sau mort):

Văru-miu Tuguriu mușcase pământul, cu ranița în spinare, la Prunaru. Îl îngropaseră acolo. (ZAHARIA STANCU)

A-l mușca pe cineva de inimă să... = A se lăsa ispitit să... A fi cât pe-aci să...:

– Iacă: cum d-ta, om cu destulă doxă la cap, trecut și prin ciur și prin dârmon, lovit cu capul și de pragul de sus și de cel de jos, și la vârsta dumitale, cum d-ta, zic, te-ai lăsat să te muște șarpele de inimă și să faci greșeala d-a lua de muiere o fată mare? (P. ISPIRESCU)

A-și mușca labele. v. **labă.**

A-și mușca limba (sau **buzele**) = A-și ascunde un sentiment puternic de bucurie, durere etc., strângând limba sau buzele între dinți; a tăcea, evitând să spună ceva nepotrivit:

Flăcăului îi pieri toată oboseala din oase. Sângele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar își mușcă buzele și-și urmă apoi calea zicând nepăsător doar atâta: – Bine, bine… Noapte bună! (LIVIU REBREANU)

Mulțumesc, îi răspunse Titus și băgă în viteză, după care autobuzul porni pe drumeag la dreapta, în timp ce șoferul își mușca limba pentru prostia care tocmai îi ieșise din gură. (LIVIU OLTEAN)

Știi că, atunci când minți, ai obiceiul de a-ți mușca buzele pe interior? Faye lăsă să-i scape un oftat adânc. Știi ce? Și chiar dacă mi-a păsat atunci, nu-mi mai pasă acum, mai zise ea, coborându-și genele și având grijă să nu-și mai muște buzele. (MIHAELA GHEORGHE)

A-și mușca mâinile (sau **degetele**) = **a)** A se căi amarnic de ceea ce a făcut:

Ai să-ți muști mâinile... și ai să te dai cu capul de toți pereții. (CAMIL PETRESCU)

b) A se înfuria:

Își mușca fata acum degețelele.. de ciudă și de rușine, dar n-avea ce face. (ION CREANGĂ)

L-a muşcat albina de limbă = Se zice despre un om tăcut şi prostănac sau despre un om beat:

De înţeles nu te puteai înţelege cu dânsul, de parcă l-ar fi muşcat albina de limbă.

Să nu te muşte şarpele (**de inimă**) = Nu cumva să... să nu te laşi ispitit:

Să nu care cumva să te muşte şarpele de inimă să te duci acolo, că e stingere de tine. (P. ISPIRESCU)

MUŞCHI

A avea muşchi (sau **pitici**) **pe creier** (Arg.) = A fi nebun:

– Are pitici pe creier? Sinceră să fiu, Bitchy avea dinainte pitici pe creier, dar poate că abia acum le-a făcut rost de cetăţenie neuronală. (CRISTINA FRÎNCU)

C-aşa vrea muşchii mei! (Arg.) = Fiindcă aşa vreau eu!:

– De ce l-ai caftit pe ăla ? – Aşa a vrut muşchii mei. (http://www.123urban.ro)

Se uită la mine chiorâş, şi mă întreabă care-i treaba mea. E casa lui, face ce vrea muşchii lui. (http://www.sebastianbargau.ro/)

MUŞTAR

A-i sări (**cuiva**) **muştarul** (Fam.) = A se înfuria, a se supăra:

Era la costum, se maturizase, dar vorbele – tot naşpa! Şi mi-a sărit muştarul. (FLORIN IARU)

Mi-a sărit muştarul şi ne-am certat. Declaraţia era o porcărie, mai ales când venea de la un om care nu mai trecuse de ani de zile pe la locul de muncă. (ŞTEFAN AGOPIAN)

MUT, -Ă

A rămâne mut = A nu răspunde:

Una din cele două umbre dispăru într-o casă apropiată […] *Cealaltă rămase mută.* (MIHAI EMINESCU)

El rămâne mut. Ea se anină de el ca o plantă vie de un trup mort, şi insistă, îl întreabă: – Ce ai Virgil, ce ai? Ţi-am făcut eu vreun rău? (EMIL RAŢIU)

S-o spui (sau **să i-o spui**) **lui mutu** (**de la Manutanţă**) = S-o spui cui vrea să te creadă, căci eu nu te cred:

– Aşa crezi tu, să i-o spui lui mutu. – E o femeie ca toate femeile, şireată ca toate femeile vulpe. (VLAD NEAGOE)

Asta să i-o spui lui mutu ! se răţoi Tifoen. După ce-ai băgat în cap toate istoriile astea vechi, de-ţi zboară vorbele ca albinele din cojniţă, acuma vii să-mi spui verzi şi uscate, că nu ştii ceti. (ION BRAD)

Asta să i-o spui lu' Mutu de la Manutanţă!, replică dur şi parţial. de fapt batjocoritor, cel din faţă, de lângă şofer fără să mă întrebe cine e Monica. (IOAN ION DIACONU)

Unde a dus (**surdul roata şi**) **mutul iapa** = Foarte departe, la dracu-n praznic:

Haiti! lipseşti dinaintea mea şi du-te unde-a dus surdul roata şi mutul iapa, ca să nu mai aud de numele tău. (ION CREANGĂ)

Şi-n loc să mă iei mireasă, m-ai lăsat să zac borţoasă şi te-ai dus, duce-te-ar apa unde şi-a dus mutul iapa! (MIRON RADU PARASCHIVESCU)

MUTA

A-i muta (**cuiva**) **fălcile** (sau **căpriorii**) (Fam.) = A-i trage (cuiva) o palmă cu putere, a lovi peste obraz:

Vânăt de furie, majurul se repezea la om şi-i muta fălcile, apoi îi smulgea din mână goarna […] (PANAIT ISTRATI)

Jandarmii vă suduie şi vă mută căpriorii. (CEZAR PETRESCU)

Ş-apoi ian să mi te-mpingă păcatul să te clatini... valeu, mamulica mea! îţi toarnă nişte propele [(fam.) pumn] *la fălci de-ţi strămută căpriorii...* (VASILE ALECSANDRI)

A-şi muta gândul = A-şi schimba părerea, intenţiile. A a se răzgândi:

Vezi că duhul ştia că de nu va putea nici în a treia seară să izbutească, apoi trebuia să-şi mute gândul; (P. ISPIRESCU)

MUTRĂ

A aranja (sau **a boţi, a stâlci**) **mutra cuiva** = A desfigura pe cineva în bătaie:

Cum s-o întreb cine i-a stâlcit mutra în halul ăla? (CONSTANTIN ARCU)

Individul i-a aranjat mutra băiatului şi a fugit.

A face mutre (Fam.) = **a)** A face mofturi, nazuri, a nu fi de acord:

Muza îmi face mutre. (VASILE ALECSANDRI)

Richi se uită la mine, face mutre. Mă fac că beau ca să mă aflu în treabă. (MARIA BANUȘ)

b) A fi exagerat de pretenţios:

Nu-l limita, nu-i face crize de gelozie, lasă-l liber, fără să-i faci mutre la întoarcere, ne-am înţeles? (http://www.stilultau.com)

A tăia mutre (Rar, calc după germ. *Gesichter schneiden*) = A se strâmba, a se schimonosi:

Ea începu să râdă, când văzu pe un bătrân mucalit silindu-se a tăia mutre evlavioase, pentru a impune trecătorilor. (MIHAI EMINESCU)

După mutra cuiva = După rangul, după condiţia socială a cuiva:

Luă de soţie o zână după mutra lui. (P. ISPIRESCU)

Mai ai mutră să vorbeşti (Fam.) = Mai ai îndrăzneala să spui:

– Mai ai mutră să vorbeşti?, i-a spus bunica.

Nu e de mutra lui (Fam.) = E mai presus de ceea ce i se cuvine:

Pescarul cunoştea şi el că nu prea e de mutra lui aşa bucăţică şi nu-i venea să crează […] (P. ISPIRESCU)

MUZICUŢĂ

A avea muzicuţă (Reg.) = A vorbi excesiv:

Femeia are muzicuţă, nu glumă!

N

NA

Na-ţi-o (**bună**) sau **na-ţi-o frântă** (**că ţi-am dres-o**) = Se spune pentru a arăta contrarietate, surpriză, decepţie etc. Se spune pentru a marca lipsa de acord cu cele spuse de cineva:

Ei, na-ţi-o bună, o aud murmurând. Nu ştiu ce poate să însemne acest „Ei, na-ţi-o bună". „Ei, na-ţi-o bună, cum să te înşel?!" sau „Ei, na-ţi-o bună, cum dracu' să te iubesc doar pe tine?!" (LUCIAN DAN TEODOROVICI)

Ia el punga o suceşte, o învârteşte ş-apoi zice: „Na-ţi-o frântă, că ţi-am dres-o! Dintr-o pereche de boi de-a mare dragul să te uiţi la ei am rămas c-o pungă goală. (ION CREANGĂ)

NADĂ

A da de nadă = A prinde gust pentru ceva. A se înnădi:

El venea acum des la ei, fiindcă a dat de nadă bună în familia lor.

A(-şi) face nadă = A-şi face un obicei, o deprindere, un nărav:

Nadă nu se face în prieteşug, că nada-i bună numai la plug. (ANTON PANN)

NAFTALINĂ

(**Parcă-ar fi**) **scos de la naftalină** (Fam.) = **a)** A fi învechit, demodat, desuet:

Purta o pălărie veche, care parcă era scoasă de la naftalină.

b) A reveni în atenţie după o lungă uitare:

Şi în Italia sau Franţa există partide comuniste, deci putem tolera renaşterea PCR, în varianta PSM, sub conducerea unui lider comunist scos de la naftalină. (ALEX ŞTEFĂNESCU)

Maiorul Hartford a fost chemat la datorie, scos de la naftalină alături de alţi eroi din campanii de mult uitate […] (RADU MĂRCULESCU)

Periodic, ei scot de la naftalină câteva lozinci, câteva devize, pe care nici măcar nu le pot susţine, pentru că sunt de o incultură îngrozitoare. (PETRE P. CARP)

A pune (**ceva**) **la naftalină** (Fam.) = A nu se mai interesa de ceva. (Fam.) A da uitării:

Românul nu-şi uită prietenul, ci îl pune la naftalină. (PANAIT ISTRATI)

Comparaţia între marile naţiuni pune de asemenea în lumină diferenţe sensibile. […] *Planul francez a fost pus la naftalină.* (ALTERNATIVE, vol. 2, 1991)

NAIBA

(**A fi**) **dat naibii** = **a)** Care pricinuieşte multă bătaie de cap:

E dat naibii, grija lui cea mare este să dea impresia că tot ce face, voit face, slobod face, din condescendenţă şi mărinimie. (N. STEINHARDT)

Planul lui Becali, dat in vileag de Dragomir: „E dat naibii, e diabolic" (http://www.ziare.com/)

b) Care este foarte dezgheţat şi descurcăreţ:

E dat naibii la literatură. Dar la ce îţi spun eu toate astea. N-ai să înţelegi mai nimic. (MIHAIL SEBASTIAN)

E dat naibii la matematică; a făcut cele mai grele probleme într-un timp record.

A căuta pe naiba = A se aventura în ceva, care poate avea urmări neplăcute:

– Nu ţi-e bine aşa? Cauţi pe naiba?

A da (sau **a lăsa**) **la naiba** (sau **naibii**) = A renunţa la... A nu mai ţine seama de... A nu se mai interesa de ceva sau de cineva. A abandona, a părăsi:

Şi eu te-aş sfătui mai bine să-ţi cauţi de treabă şi să laşi la naiba şi zmeu şi tot, că poate să-ţi răpuie viaţa. (P. ISPIRESCU)

Vecinătatea Austriei e omorâtoare pentru noi dacă nu ne vom trezi de cu vreme şi nu vom arunca la naiba toţi perceptorii, subperceptorii, sub - sub - perceptorii, dacă nu vom descărca pe ţăran şi nu-i vom asigura o dezvoltare liniştită […] (MIHAI EMINESCU)

Te las naibii, sărăcie, / Şi mă duc la vitejie. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A da de (sau **a vedea pe**) **naiba** = A o păţi; a nimeri într-o încurcătură:

Dacă se atingea cineva de un câine al Cazangiilor... da de naiba cu ei. (ION PAS)

Într-o zi o să vezi şi tu pe naiba şi nu e departe ziua. Abia acum ai dat de naiba. Să văd cum ieşi din asta.

A nu avea nici pe naiba (sau **nici pe dracul**) = **a)** A nu avea nimic, a fi perfect sănătos:

Jucăm, zău, toată ziua şi n-avem nici pe naiba! (POP.)

b) A nu se resimţi în urma unui efort:

După meci, jucătorii n-aveau nici pe naiba; erau în stare să mai joace.

A-l lua (**pe cineva**) **dracul** (sau **dracii, mama dracului, toţi dracii, naiba**). v. **drac.**

Al naibii! = Se spune pentru a exprima mirarea:

Al naibii! A reuşit şi de data aceasta.

Ce naiba! = Se spune pentru a exprima nerăbdarea sau nemulţumirea:

Odată sări drept în sus. – Ce naiba, trebuie să fie ceva. Mă repez să văz ce dracovenie să fie aceea. (P. ISPIRESCU)

Du-te (sau **fugi**) **la naiba!** sau **du-te naibii!, lua-te-ar naiba!, fire-ar** (sau **fir-ar**) **al naibii** (**să fie**)**!** = Se spune pentru a exprima o imprecaţie sau un blestem:

Năzdrăvani-s, bată-i naiba, cum ne simt îi vezi că-ndrugă, / Unul bate, altul cântă... ş-o tulim urât la fugă. (MIHAI EMINESCU)

– Să te ia naiba, izbucni băiatul hohotind şi făcându-se nevăzut. (MARIN PREDA)

La naiba! = Formulă (de dispreţ) prin care se exprimă dorinţa de a renunţa la ceva, de a se lepăda de ceva:

Dar la naiba frunza verde ! / Ce să mai tocăm degeabă ? (B. P. HASDEU)

Naiba de... = Afurisitul, blestematul de...:

Ei, iaca naiba de părău, / Mi-l puse focu-n drumul tău ! (G. COȘBUC)

NAMIAZĂ

Ziua nămiaza-mare = (În) plină zi:

E ziua nămiază-mare, e soare de început de toamnă. (CAMIL PETRESCU)

NANI

A face nani (În limbajul copiilor; substantivat) = A se culca, a adormi; a dormi:

Știe că acum e timpul să mănânce, apoi se va juca, pe urmă va face baie, după care ascultă povestea, după care face nani. (IRINA PETREA)

NAP

(**Gol**) **nap** sau **ca un nap, ca napul** = Complet dezbrăcat; (pex.) foarte sărac:

Acelaşi drum ca la sosire, aceiaşi „grădină universală”, aceiaşi stradă Eliade Rădulescu, în porţile căreia se iveşte, din când în când, statueta de bronz a unui Ţigănuş gol ca napul. (NICOLAE IORGA)

E îmbrăcat ca un nap / Din câlcâie pân’ la cap. (ANTON PANN)

Unde-ncepe a stărosti pe mire... că-i îmbrăcat (arată un deget al mânei în sus; adică gol ca napul). (ȘEZĂTOAREA, III)

Prost ca napul = Foarte prost; tembel, imbecil:

Oameni ce stau prost cu capul / Şi din ce în ce mai graşi / Oameni graşi şi proşti ca napul! (http://groparu.ro/)

NARĂ

A băga pe sub nară (sau **nări**) (Reg.) = A mânca:

La masă, el nu mai contenea să bage pe sub nări.

A se umfla în nări sau **a-şi umfla nările** = **a)** A-şi lua un aer semeţ, o ţinută mândră:

Cel mai mare... / Se rădică în scări, / Se umflă în nări / Și-şi face ochii roată / Peste oştirea toată. (ELENA SEVASTOS)

Și prostatecele nări / Şi le umflă orişicine în savante adunări / Când de tine se vorbeşte. (MIHAI EMINESCU)

b) (Pex.) A se îngâmfa. A se enerva:

Ea şi-a umflat nările şi izbea în stânga şi-n dreapta.

Cu nările (sau **nara**) **în vânt = a)** (D. cai) Cu gâtul întins, în goană mare:

Roibii cu nările-n vânt / Vor trece-n sălbatec galop. (G. COŞBUC)

b) (D. oameni) Mândru, ţanţoş, sigur de sine:

El venea cu nările-n vânt ca un prinţ şi vorbea poruncitor celor prezenţi.

NART

A face nart (**la ceva**) = A începe un lucru. A lua iniţiativa:

A făcut nart la ţarină. (POP.)

A fi cu nart (D. oameni) = A avea obligaţia de a termina un lucru până la o anumită dată sau până la un anumit punct. (D. lucrări) A trebui să fie terminat la o dată fixă:

Puţini bani toamna; multă muncă vara; că le puneţi asemenea nart, de nu se mai pot descurca. (MIHAIL SADOVEANU)

A pune (sau **a da, a face**) **nart** sau **a tăia nartul** (Îrg.) = A fixa un preţ de vânzare, peste care nu se poate trece:

Au tăiat nartul grâului la schelele Dunării pe şase lei chila. (ION GHICA)

Să puneţi nart la toate lucrurile ce veţi târgui. (NICOLAE FILIMON)

A-i pune (**cuiva**) **nart** (Înv.) = A fixa un termen cuiva; a impune cuiva o obligaţie:

Ciobul începu să se vaite: Hop, hop, hop! / Că m-am spart. / Sfânta cruce mi-a pus nart. (ION C. VISSARION)

NAS

(**A fi**) **ca de nasul tău** (**lui** etc.) = (A fi) potrivit cu...:

Îţi dau o parohie aşa, ca de nasul sfinţiei-tale. (DAMIAN STĂNOIU)

A (**nu**) **avea nas = a)** A (nu) îndrăzni:

Nu mai avea nas să se arate.

b) A (nu) avea autoritate, trecere, credit:

Mincinosul nu mai are nas în faţa noastră.

A (**nu**) **fi** (sau **face**) **de nasul** (**cuiva**) = A (nu) fi potrivit cu cineva. A (nu) fi destul de bun pentru cineva:

– O! o! voinicule, mai încet, mai încet, te-ai prea grăbit; nu e de nasul tău o asemenea bucăţică! (P. ISPIRESCU)

Zenobia, trăgând cu urechea pe ici şi pe dincolo, ca toate femeile, auzea şi-i spunea că lumea vorbeşte c-ar fi mai bine să se astâmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui. (LIVIU REBREANU)

A (**nu**)(**-i**) **da nas** (**cuiva**) = A (nu) permite cuiva să fie prea familiar, prea îndrăzneţ sau obraznic:

Nu cunoştea la sufletul ei ce sunt ispitele şi cursele dragostei, şi prin urmare nu da nas spurcatului să se întinză. (P. ISPIRESCU)

Pentru că i s-a dat nas când era mic, acum băiatul a devenit un impertinent.

A (**nu**)**-şi cunoaşte** (sau **a**(**nu**)**-şi şti**) **lungul nasului** = A (nu) şti să-şi limiteze pretenţiile. A (nu) fi modest. A (nu)-şi da seama de măsura pe care trebuie să o păstreze faţă de alţii. (Pex.) A nu se comporta cuviincios. A (nu)-şi da seama de câte este în stare să facă cu forţele proprii:

[…] *şi acest tânăr şi gros colaborator de la „N. Fr. Presse” nu-şi cunoaşte lungul nasului, judecă făr' a şti nimic şi batjocoreşte toate popoarele câte n-au plecare de-a se săruta cu jidanii.* (MIHAI EMINESCU)

Cu Adnan Ianovici polemizase şi altădată, dar acum tânărul îi dovedea că nu-şi cunoaşte lungul nasului: fusese contrazis chiar Profesorul, ceea ce i se părea inadmisibil. (FLORIN LOGREŞTEANU)

Pe zi ce trece, chiar şi cei care îşi mai ştiau cât de cât lungul nasului şi mai aveau o umbră de bun-simţ şi l-au pierdut. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

A avea (sau **a fi cu**) **nas de câine** (Reg.) = A fi fără ruşine:

Mama i-a spus fetei să se ferească de el că are nas de câine şi vorbeşte vrute şi nevrute.

A avea lumânări la nas = Se spune despre cineva care este încă un copil. Se spune despre cineva care se comportă copilăreşte, prosteşte:

Abia vi s-a uscat laptele pe bot, iar din nas… Ştergeţi-l, măi, că vă picură şi acuma! Aferim! Ruşine obrazului să vă fie; cogeamite feciori ca voi! Ca mâine îmblaţi după fete, sărind gardurile, şi cu lumânări la nas? (ION GRĂMADĂ)

Nu vezi că ai lumânări la nas! Fii atent că schimbăm foaia…

A avea nas de prepelicar = A presimţi, a intui exact o situaţie:

E neapărat nevoie să vezi mai departe decât lungul nasului, să ai nas de prepelicar. (N. STEINHARDT)

A avea nas, a-şi ridica nasul sau **a-i da** (**cuiva**) **nasul** = A îndrăzni, a cuteza:

De i-a mai da lui nasul să mai miroase pe-aici, apoi las'! (ION CREANGĂ)

Gospodarii buni... nu-şi rădică nasul mai sus decât se cuvine. (VASILE ALECSANDRI)

A cădea cu nasu-n terci sau **a-şi turti nasul, a lua în nas** (**ruşinea**) = A-şi pierde reputaţia. A păţi ceva ruşinos:

Dacă nu te-aş cunoaşte, diavole nemţesc, ţi-aş turti nasul. (D. R. POPESCU)

De când a căzut iar cu nasu-n terci, nu l-a mai văzut nimeni la cafenea.

A da (sau **a băga**) **pe sub nas** = A mânca (cu lăcomie):

Soru-sa […] *se silea a băga pe sub nas cât mai iute.* (P. ISPIRESCU)

Privea lacom în farfurie şi băga pe sub nas tot ce era în ea.

A da cu nasul (**pe undeva** sau **prin ceva**) = A trece în grabă pe undeva. A trece întâmplător pe undeva:

A dat cu nasul pe la şcoală şi imediat a şters-o în parc.

A da cu nasul de ceva = A întâmpina o dificultate:

Cât dă cu nasul de greu, nu mai rezolvă nicio problemă.

A da nasul (**cu ceva**) = A lua cunoştinţă de ceva. A se familiariza cu ceva:

După ce vei da nasul cu greutăţile vieţii, abia atunci îţi vei da seama că va trebui să te schimbi.

A da nasul cu cineva = A se întâlni cu cineva pe neaşteptate şi de obicei fără a dori:

Tocmai când se aştepta mai puţin, a dat nasul cu directorul liceului.

A da (**cuiva**) **nas** (sau **obraz**). v. **da.**[2]

A duce (sau **a purta, a târî, a ţine**) **de nas** (**pe cineva**) = **a)** A stăpâni pe cineva, determinându-l să acţioneze într-un anumit fel:

M-am gândit: „Doamne, un om aşa de cumsecade, aşa de inteligent şi de cult, cu aşa meteahnă... ce uşor i-ar fi unui şarlatan, prost şi incult, să-l ducă de nas şi să-şi bată joc de el!” (I. L. CARAGIALE)

b) A purta pe cineva cu vorba. A amăgi, a înşela pe cineva:

În toate zilele se adună împreună cu toţii şi alta n-au de vorbit decât bârfeli şi răutăţi, ca să vâre fitiluri şi zâzanie în toată mahalaua: crapă de necaz că nu pot să stăpânească dumnealor pe toţi mahalagiii noştri, să-i poarte ei de nas după cum le place lor. (I. L. CARAGIALE)

Ba regele Rampsinit însuşi dete mâna fiicei lui iubite celui mai mare hoţ din ţară care ducea de nas şi poliţia publică şi cea secretă […] (MIHAI EMINESCU)

A duce (sau **a trage**) **pe cineva cu nasul la teică** (Reg.) = A da în judecată pe cineva:

Păgubitul nu s-a lăsat până ce nu l-a dus pe vecin cu nasul la teică şi s-au judecat doi ani.

A fi cu nasul de ceară. v. **ceară.**

A lăsa (sau **a pune**) **nasul în jos** (sau **în pământ**) = A se ruşina, a se simţi vinovat:

George puse nasul în pământ şi tăcu. (LIVIU REBREANU)

A lua (**cuiva ceva**) **de sub** (sau **de la, de lângă**) **nas** = A lua cuiva ceva din faţă, din apropiere:

Poporul!... Să sară poporul! Cum?... să-mi fure bunătate de fată de sub nas? (VASILE ALECSANDRI)

Mama... i-a luat farfuria de sub nas. (AL. SAHIA)

A merge cu nasul în vânt = A merge mândru, ţanţoş:

El – maliţiosul, cu nasul în vânt. (MARIA BANUȘ)

Când vine la noi, merge cu nasul în vânt mereu şi ne priveşte de sus.

A nu vedea de nas = Se spune în bătaie de joc, atunci când cineva nu vede un lucru aflat chiar în apropierea sa. A fi neatent:

Cred că nu mai vezi de nas, de ce nu eşti mai atent?

A nu vedea mai departe de(**cât**) **lungul nasului** = (A fi prost sau) a fi limitat din punct de vedere intelectual. A fi neprevăzător:

[…] *e îngrădită de atâtea prejudecăţi şi obiceiuri şi idei preconcepute, încât nu poate vedea mai departe de lungul nasului.* (MARIA BANUȘ)

Îmi pare rău, dar mie asta mi se pare o gândire de om prost care nu vede mai departe de lungul nasului. (http://farasuparare.ro/)

A ajuns la faliment, pentru că nu vede mai departe de lungul nasului.

A nu-i ajunge (**cuiva**) **cu prăjina** (sau **cu strămurarea** ori **strămurariţa**) **la nas.** v. **ajunge.**

A nu-şi cunoaşte lungul nasului = A fi arogant:

Apollon nici că-l băga în seamă; dar venindu-i cu greaţă de atâta cutezare, vru în cele din urmă să-i taie de unghişoară şi să-i arate că nu-şi cunoaşte lungul nasului; (P. ISPIRESCU)

A pune (sau **a lăsa**) **nasul în jos** (sau **în pământ**) = A se ruşina; a se simţi vinovat:

George puse nasul în pământ şi tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros că a scăpat uşor de invitaţia la dans, se apropie şi el de Belciug […] (LIVIU REBREANU)

După ce şi-a dat seama că ştiu cu lux de amănunte cum s-au petrecut faptele, a pus nasul în jos.

A râde (**cuiva**) **în nas** (sau **în faţă, în obraz**)**.** v. **râde.**

A râde pe sub nas = A râde pe ascuns, discret:

S-a anunţat la radio, i-a zis Anton lui Ivanov, care a râs mânzeşte pe sub nasul lui borcănat şi ne-a dat cheia. (ADINA POPESCU)

Individul cu greu se stăpânea şi râdea pe sub nas.

A se împiedica de nas = A avea nasul excesiv de lung:

Fetele îi ziceau, mai în glumă, mai în serios, că se împiedică de nas şi băiatului nu-i plăcea.

A se întâlni (sau **a da**) **nas în nas** (**cu cineva**) = A se întâlni cu cineva, pe neaşteptate, faţă în faţă:

În faţa liceului, nas în nas, cu judecătorul. (LIVIU REBREANU)

După un somn reconfortant, pe la orele 12 m-am dus la regiment şi, culmea, m-am întâlnit nas în nas cu Elefterescu. (ION PANTAZI)

Şi cu cine credeţi cā dau nas în nas? Cu domnul Papadopol. (CRISTIAN SĂILEANU)

A se întoarce (**de undeva**) **cu nasul în jos** = A se întoarce ruşinat:

A doua zi pândi şi cel mijlociu; dară nici el nu fu mai breaz, ci se întoarse la tatăl său cu nasul în jos. (P. ISPIRESCU)

A strâmba (sau **a cârni**) **din nas** (sau **din buze**) sau (rar) **a-şi cârni nasul** = A-şi manifesta nemulţumirea, dezaprobarea, dispreţul:

Căci într-adevăr un public care strâmbă din nas îndată ce vede repetându-se de două sau

trei ori o piesă bună şi aşteaptă cu nerăbdare tot lucruri nouă crezând pe actori cai de poştă […] *un asemenea public pierde dreptul de-a avea un teatru bun* […] (MIHAI EMINESCU)

– Hai, pleacă d-aici, să nu te mai aud flecărind! Mi-e scârbă şi-mi vine rău când vă văd, izbucni şeful strâmbând din nas, apoi trânti geamul şi scuipă cu greaţă. (LIVIU REBREANU)

A tăia sau **a frânge, a rupe, a scurta,** (reg.) **a tâmpi** (**cuiva**) **nasul** = A pune pe cineva la locul lui. A pedepsi pe cineva:

Bietul Ştefan Voievod ! El ştia să facă fărâme pe turci, tătari, leşi şi unguri, ştia niţică slavonească, avuse[se] mai multe rânduri de neveste, bea bine la vin vechi de Cotnar şi din când în când tăia capul vreunui boier sau nasul vrunui prinţ tătăresc. (MIHAI EMINESCU)

– Bine-aţi făcut, că i-aţi mai tăiat puţin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privinţa asta nu mai încape discuţie. (LIVIU REBREANU)

A umbla (sau **a fi**) **cu plosca** (ori **cu ţuica**) **la** (sau **în**) **nas** sau **a puţi a nas belit, a-i ieşi cuiva vinul în nas** = A fi beţiv:

Umbla toată ziua cu plosca-n nas şi nu făcea nimic.

A umbla (sau **a fi, a se ţine, a merge**) **cu nasul pe sus** (sau **în vânt**) sau **a-şi ţine** (ori **a-şi ridica**, **a-şi purta** etc.) **nasul** (**pe** sau **în**) **sus** = A fi îngâmfat. A fi obraznic. A fi sfidător:

Bagă de seamă că, după ce e sărac, apoi e şi cu nasul pe sus. (P. ISPIRESCU)

Albumul? Bal-mascat cu lume multă, / În care toţi pe sus îşi poartă nasul, / Disimulându-şi mutra, gândul, glasul... / Cu toţi vorbesc şi nimeni nu ascultă. (MIHAI EMINESCU)

A vorbi (sau **a cânta** etc.) **pe nas** = A vorbi (sau a cânta etc.) fonfăit:

Matache, în capul mesii, cânta pe nas. (I. L. CARAGIALE)

Un bondar rotund în pântec / Somnoros pe nas ca popii glăsuieşte-ncet un cântec. (MIHAI EMINESCU)

A zvârli sau **a arunca** (**cuiva ceva**) **în nas** (Fam.) = A reproşa, a spune direct, fără înconjur, fără menajamente:

– Ce te ţii, mă, după mine ? – răcni oşteanul tare, înturnându-se şi zvârlindu-i vorbele în nas. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i atârna cuiva belciug(ul) în nas sau (reg.) **a-i atârna** (**cuiva**) **cinghelul** (sau **iabaşaua**) **de nas.** v. **atârna.**

A-i cădea (sau **a-i pica**, rar, **a i se muia cuiva**) **nasul** (Fam.) = **a)** A-şi pierde mândria. (Fam.) A-şi pierde îndrăzneala:

– Ţi-a cam picat nasul, nu-i aşa?

b) (Fam.) A rămâne ruşinat. (Fam.) A rămâne umilit:

După ce i-am dezvăluit toate întâmplările, i-a mai căzut nasul şi cred că a înţeles până la urmă.

A-i creşte (**cuiva**) **nasul cel tăiat** = A se obrăznici din nou, după ce a fost mustrat, pedepsit:

Acum merită o pedeapsă mai aspră, că i-a crescut nasul cel tăiat.

A-i da (**cuiva**) **cu ardei** (sau **cu chibritul, cu frunză de tutun, cu ceva**) **pe la nas.** v. **ardei.**

A-i da (**cuiva**) **peste nas** sau **a da** (sau **a pune cuiva, ceva**) **peste nas, a scoate** (**cuiva ceva**) **pe** (ori **prin, pe sub**) **nas, a(-i) trece** (**cuiva ceva**) **pe sub nas, a-i freca** (**ceva**) **sub nas, a-i trage una** (ori **un ibrişin**) **pe la nas** = A face pe cineva să se simtă că nu s-a purtat cum se cuvine. A-i face cuiva aluzii răutăcioase. A-i reproşa cuiva ceva cu răutate:

– Tu îi dai nas, zise Tita. – Vezi să nu-ţi dau eu una peste nas, ameninţă mama. (MARIN PREDA)

Pentru fapta comisă, părinţii îi dădeau mereu peste nas, dar el nu se sinchisea niciodată.

A-i da (**cuiva**) **şi pe gură şi pe nas** = A da cuiva mai mult decât îi trebuie. A îmbuiba:

Era de aşteptat să-i dea şi pe gură şi pe nas, pentru că îl ştia un gurmand înrăit.

A-i da (sau **a-i ajunge, a-i mirosi cuiva**) **pe sub nas** = A se simţi jignit:

I-a dat pe sub nas şi-i tare supărat pe el.

A-i da (sau **a-i ieşi cuiva**) **ceva pe nas** sau (înv.) **a vărsa ceva pe nas** = A o păţi:

Spânul vrea să-ţi răpună capul cu orice chip şi de-aceea te-a trimis să-i aduci sălăţi din Grădina Ursului, dar i-or da ele odată pe nas... (ION CREANGĂ)

Eu am un unchi bătrân de 999 de ani şi 52 de săptămâni; şi de-l vei putea trânti pe dânsul, atunci să te încerci şi cu mine, dar cred că ţi-a da pe nas. (*IDEM*)

Bine, bine! cercaţi voi marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ţi da de fund? Vă vor ieşi ele toate aceste pe nas. (*IDEM*)

A-i întoarce (**cuiva**) **nasul** = A ignora în mod voit şi ostentativ prezenţa cuiva. A manifesta dispreţ faţă de cineva:

Mi se pare sau chiar îmi întorci nasul? Nu ştiu ce să mai cred…

A-i lua cuiva ceva de sub nas = A-i lua cuiva ceva din faţă, de sub ochi; a deposeda:

Tu, dragul meu, ai luat moşia ta de sub nasul sătenilor care umblau s-o cumpere şi s-o împartă între ei. (LIVIU REBREANU)

A-i sta (**cuiva**) **ca piperu-n nas** = A nu-i fi pe plac cuiva:

Ori de câte ori trecea pe la noi, chiar dacă nu zicea nimic, îmi sta ca piperu-n nas.

A-i trânti (sau **a-i închide, a-i da cuiva cu**) **uşa-n nas** = **a)** A refuza să primească pe cineva. A goni pe cineva cu dispreţ:

Pentru o secundă păru că-i va trânti uşa-n nas, dar nu, trase aer în piept, reuşi să se calmeze cât de cât. (RADU ALDULESCU)

– Ce, n-ai mai văzut adolescenţi beţi turtă? Acum ieşi afară, că eu şi fii-mea avem de purtat o discuţie serioasă! Şi i-am trântit uşa-n nas. (ANDREI RUSE)

b) A pleca supărat, trântind uşa:

A plecat furios de acasă, trântindu-i soacrei uşa în nas.

A-i trece (**cuiva**) **pe la** (sau **pe lângă, pe sub**) **nas** = A-i trece pe dinaintea ochilor. A pierde un prilej favorabil:

– Afurisiţilor! care dintre voi nu e zevzec, să-i treacă pe sub nas toate şi el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca şi mine, că toţi oamenii sosiţi de pe la dânşii aici la noi nu se plâng decât numa şi numa de soţiile lor. (I. L. CARAGIALE)

I-a trecut pe lângă nas ocazia unică de a vizita America.

A-i trece pe sub nas = A-i reproşa:

Văd că mă socotiţi ahtiat după averi şi milioane, cum mi-a trecut-o aceasta pe sub nas şi prietenul Zaharia. (CEZAR PETRESCU)

A-şi arăta sau **a(-şi) scoate nasul** (**la iveală**) (Fam.; d. oameni) = A se arăta undeva unde nu a mai fost văzut de mult timp; a apărea:

De vreme ce le găseşti bune a-şi arăta nasul în coloanele „Convorbirilor”, publică-le sub numele meu. (VASILE ALECSANDRI)

A-şi băga (sau **a-şi vârî**) **nasul** (**undeva**) sau **în** (ori **la**) **ceva** sau **unde nu-i fierbe oala** (Fam.) = A se amesteca într-o problemă, afacere etc. care nu-l priveşte:

Pretutindenea vârându-şi nasul, au venit la acest... izvor. (D. ŢICHINDEAL)

Mereu îşi bagă nasul în treburile mele, dar nu înţelege.

A-şi beli (sau **jupui, rupe**) **nasul** = A fi în primejdie; a o păţi:

Dacă nu te astâmperi, o să-ţi beleşti nasul.

A-şi lua nasul la purtare sau **a-şi lungi nasul** = A deveni prea îndrăzneţ. (Pex.) A se obrăznici:

N-a trecut apoi mult, şi Midhat-paşa, despre care nu-ncetau a vorbi gazetele toate mai mult ca de Mahomet ba că e isteţ om de stat, ba că e bătut la cap ca berbecul la coadă, ba că e geniu şi câte toate secături – începu să-şi ia nasul la purtare: prinsese muhalibiul coaje. (I. L. CARAGIALE)

Cât a fost George al meu de delicat şi de nobil, nici n-am cuvinte să vă spun. (Nu v-aş scrie complimentele acestea, dacă n-aş fi sigură că el nu le va afla niciodată; altfel ar fi în stare să-şi ia nasul la purtare, dragul meu drag!) (LIVIU REBREANU)

După acest succes nemeritat şi-a luat nasul la purtare.

A-şi pleca nasul = A se umili:

Alexa Totârnac puse piciorul în scară şi se zvârli pe cal; apoi îşi plecă nasul ascuţit spre Domnul său: – Dacă nu-l găsim aici, măria ta, zâmbi el, căutăm un loc tainic pentru hodina măriei tale […] (MIHAIL SADOVEANU)

Zilnic îşi pleca nasul pe lângă unii dintre colegii săi şi de aceea ei fugeau de el.

Cu nasu-n şold, cu mâna-n vânt = Se spune despre ceva nepotrivit:

A vorbit cu nasu-n şold, cu mâna-n vânt, de aceea nimeni nu l-a ascultat.

Îi curge untura (sau **îi dă grosul**) **pe nas** (Gmţ.; irn.) = Se spune despre oamenii slabi:

De gras ce e, îi curge untura pe nas. (B. P. HASDEU)

Nu miroase a nas de om = Nu e faptă de om vrednic:

Să umblaţi numai aşa, frunza frăsinelului, toată viaţa voastră şi să vă lăudaţi că sunteţi feciori de crai, asta nu miroase a nas de om... (ION CREANGĂ)

Nu-i (sau **nu face**) **de nasul tău** (**lui** etc.) = Nu meriţi, e mai presus de ceea ce ţi se cuvine:

Îmi aduce ... două sticle de lichior... – De unde le găsişi, mă urâtule? – întreb – astea nu sunt de nasul tău! (CEZAR PETRESCU)

Nu-ţi pică sau **nu-ţi cade nasul** ori **nu-ţi ia din nas** (Fam.) = Nu ţi se întâmplă nimic. (Fam.) Nu-ţi pierzi din demnitate:

O să-mi fie greu să îndur atâtea ocărî într-o singură zi. – Şi ce? îţi cade nasul dacă te ocărăşte? Nu-ţi cade. (ZAHARIA STANCU)

Încearcă să-i vorbeşti, că n-o să-ţi pice nasul.

Să-mi tai nasul dacă... = Se spune pentru a întări o afirmaţie sau o negaţie:

Să-mi tai nasul dacă te mint… Întreabă-i şi pe ceilalţi.

Să-ţi fie de nas! (Fam.) = Se spune pentru a arăta că unei persoane ar trebui să-i fie ruşine:

Pentru ce ai făcut, ar trebui să-ţi fie de nas.

NAŞ

A-i fi (**cuiva**) **naşul** (sau **naşa**) = A găsi mijlocul de a potoli, de a cuminţi, de a face inofensiv pe cineva. A-i veni cuiva de hac. A pune la punct pe cineva:

Buni căţei! dar tot eu sunt naşul lor, zise el, şi iar îi netezi şi, aşa pas cu pas, se apropia de cârciuma părăsită. (IOAN SLAVICI)

Las' pe mine, că eu li-s naşa. (TUDOR PAMFILIE)

(Pex.) A bate pe cineva.

A-şi găsi naşul sau **a da de** (sau **peste**) **naş** (D. copii neastâmpăraţi sau persoane capricioase, năzuroase) = A întâlni omul energic care ştie să-l potolească. (Pex.) A întâlni pe cineva care ştie să pună la punct pe cel vizat:

Maica Emilia a întâmpinat pe cuviosul părinte Flavian la intrarea chiliei duhovniceşti. – Cinstite părinte, ce să zic, o fi el Diavolul destul de tare, dar cu sfinţia-ta şi-a găsit naşul. (DAMIAN STĂNOIU)

O fi el grozav stagiarul, dar şi-a găsit naşul. (CONSTANTIN NOVAC)

NAŞTE

A fi născut în zi de lucru = Se spune despre omul harnic:

Munceşte cât şapte, parcă-i născut în zi de lucru.

Născut, iar nu făcut = Ale cărui însuşiri sunt înnăscute sau ereditare, nu dobândite (cu inversiunea expresiei):

Caracterul foarte laborios al creaţiunii flaubertiene ar indica în autorul ei un scriitor făcut, iar nu născut. (TUDOR VIANU)

În primul rând, Florin a fost un ziarist născut, nu făcut. N-a prea avut nimeni ce să-l înveţe. (http://ziarullumina.ro/)

NAŞTERE

Ada naştere = a) A naşte, a crea:

Iar îndrăgindu-se de unul dintre tinerii noştri boieri, a rămas în capitala noastră până când a murit, dând naştere unuia din bătrânii noştri generali. (ION GHICA)

b) A genera, a produce, a provoca, a stârni:

Meşteşugul cuvântului …a dat naştere literaturii şi elocvenţei. (TUDOR ARGHEZI)

Crăiţarii, oriunde ar fi căzut... dau naştere la încăierări. (AL. MACEDONSKI)

NATA-PLATA

A merge nata-plata (Mun.) = A merge lipăind şi cu paşi mari:

Ele mergeau nata-plata peste câmp.

NAŢIUNE

A fi de naţie spurcată (sau **rea, a dracului**) = A fi răutăcios. A fi cu năravuri rele:

De îndată însă ce se iviră cele dintâi semne ale boalei, nu mai fusei pentru iubita mea decât „o naţie spurcată”. (PANAIT ISTRATI)

Spurcată naţie! – Altminteri, sunt boieri. nu vor să mănânce toţi dintr-o oală, că li s-apleacă. (G. TOPÂRCEANU)

Eşti de naţie rea, pe toată lumea împungi cu vorba.

A fi naţie blagoslovită = A fi om bun, blând:

[…] *consolarea vine din faptul că nu suntem singura naţie blagoslovită cu eşecuri arhitectonice.* (http://www.clon.ro/)

După faptele tale bune se vede că eşti naţie blagoslovită.

NAVETĂ

A face naveta = A parcurge un drum dus-întors în mod regulat:

El face naveta. Vreo cinci sau şase din opt fac naveta tot pe linia asta a Olteniţei. (RADU ALDULESCU)

NAZ

A face nazuri = A se comporta ca un om răsfăţat, cu pretenţii schimbătoare sau nechibzuite. A se fandosi. A refuza ceva în mod afectat:

Începu să-mi facă nazuri, tocma ca un copilaş. (ANTON PANN)

– Hai, vino, nu mai face nazuri, că dacă faci nazuri mă supăr, şi dacă mă supăr trag, şi dacă trag nu trag deloc în gol. (ZAHARIA STANCU)

Fata-l plăcea şi ea pe el... A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o. (I. L. CARAGIALE)

NAZAR

A ajunge la nazarul cuiva = A obţine bunăvoinţa cuiva:

[…] *din cauza inteligenţei lui, – căci altmintrelea e inteligent tâlharul – s-a pomenit luat la mare nazar de Cuza, care era tocmai pe atunci pârcălab în Galaţi.* (TEODOR VĂCĂRESCU)

A avea (**pe cineva**) **la nazar** (Înv.) = A acorda cuiva protecţie. A avea pe cineva în graţie; a fi binevoitor (cu cineva):

Şi cu postelnicul nu-i vorba în zadar, / Fiindcă tiţa mea îl are la nazar. (ALECU DONICI)

Întoarce-te în grădină şi răspândeşte vorbă în dreapta şi-n stânga că ministrul mă are la nazar şi că m-a chemat azi în cabinetul său ca să-mi poroncească ceva. (VASILE ALECSANDRI)

A scoate (**pe cineva**) **de la nazar** = A dizgraţia pe cineva:

De ce te-a scos de la nazar ? Una, pentru că îi vorbeşti adevărul, şi alta că te-i fi învrăjbit cu vreun măscărici al său. (I. GHERASIM GORJAN)

NĂBĂDAIE

A băga în nărădăi = a) A speria. A face pe cineva să-şi piardă calmul, stăpânirea de sine:

Această corporaţie liberală şi umanitară nedreptăţeşte, batjocoreşte şi jupoaie pe ţăran fără nicio milă; sunt membri în această onorabilă corporaţie al căror numai numele bagă în năbădăi sate întregi. (MIHAI EMINESCU)

b) A înnebuni, a zăpăci:

Lelea, cu făptura ei, / M-a băgat în năbădăi. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-l apuca (sau **a-l găsi**) **pe cineva năbădăile** = A se mânia, a se înfuria:

– Minuni ca toate minunile! zbieră Pitac. N-am văzut cu ochii, da' am auzit. Zice c-a vindecat pe Lina Todiresei, care-o aduse mă-sa astă-iarnă la sfinţia-ta să-i citeşti de ducă-se-pe-pustii... de era să moară de tot după aia, c-a apucat-o şi mai rău năbădăile... (G. TOPÂRCEANU)

Cum s-a arătat Negoiţă, domniţa a stat din cap şi a-nceput să ţipe, apucată de toate năbădăile […] (I. L. CARAGIALE)

NĂDEJDE

A (**nu**) **trage nădejde** (**de cineva**) sau (reg.) **a-i trage** (**cuiva**) **nădejde = a)** A spera, a nădăjdui:

– Ai făcut grâu mult? – Tot am făcut, dar nu cât trăgeam nădejde. (DUILIU ZAMFIRESCU)

b) A spera să revadă o fiinţă iubită. A spera să aibă aproape pe cineva. (Spc.) A spera să ia în căsătorie o fiinţă iubită:

– Băiete, i-a răspuns mama, nu vreau să te opresc de la ce ai pus de gând ; dar îţi pot mai dinainte spune că degeaba tragi nădejde. (I. L. CARAGIALE)

De ţi-a cânta cucul bine, / Trage nădejde de mine. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Mulţi trăgeau nădejdea să-l ia de ginere, dar flăcăul era chitit la capul său şi nu se da cu una, cu două. (ION CREANGĂ)

c) A spera să aibă copii:

De băieţi nu mai trag nădejde, pentru că baba mea e o sterpătură. (ION CREANGĂ)

A fi slabă nădejde (**să...** sau **de...**) = A avea prea puţină încredere sau speranţă în ceva:

– Aş vrea să mă înveţi cum să caut de moşie, fiindcă de la d-l Nae slabă nădejde... (DUILIU ZAMFIRESCU)

Vom da de dânsa pe cale, că aici, precum văd, îi nădejdea slabă. (ION BUDAI-DELEANU)

A se lăsa în nădejdea cuiva = A se bizui pe...:

O vreme chiar se lăsă în nădejdea lui, şi el a tot amânat şi a cam dus-o cu vorba […] (RADU ALDULESCU)

A trage nădejde ca ursul de coadă = A nădăjdui lucruri imposibil de realizat:

Ştiu că n-am noroc... dar trag şi eu nădejde ca ursul de coadă: doar îmi va pica şi mie într-o zi o companie de turişti care să mă salte niţel! (MANUSCRIPTUM, vol. 6-7, 1975)

Trage nădejde ca spânul de barbă şi ca ursul de coadă. (www.grai.ro/)

A(**-şi**) **lua nădejdea** (**de...** sau **de la...**). v. **lua.**

A-şi pune (sau **a avea**) **nădejdea** (**în cineva**) = A avea încredere în forţele şi capacitatea cuiva, a se încrede în...:

– Ce te face să-ţi pui asemenea nădejde în mine? (MIHAIL SADOVEANU)

– Pot să am nădejde în voi? (ION CREANGĂ)

E nădejde să… (sau **de…**) (Reg.) = Este posibil:

Nu e nădejde de el, zise Werner Stauffacher, şi însă el ar fi fost un puternic aliat. (C. NEGRUZZI)

Auzi sbierând o gaie, / E nădejde s-avem ploaie. (IULIU A. ZANNE)

Slabă nădejde (Pfm.) = Puţin probabil, nesigur:

Slabă nădejde să vie altul şi să-ţi spuie. (CEZAR PETRESCU)

Că de la muşterii ca tine slabă nădejde de viaţă, măi Spiridoane! (LIVIU REBREANU)

Slabă nădejde, am urmat, căci n-are nicicum aer călăresc. (C. NEGRUZZI)

NĂDI

A nădi din tei curmei (Îrg.) = A fi foarte sărac:

Unora nu le lipsea nimic, dar ei nădeau tei de curmei şi abia îşi duceau zilele.

NĂDRAG

A-i scutura (**cuiva**) **nădragii de praf** (Fam.) = A bate zdravăn pe cineva:

I-a scuturat nădragii de praf, de l-a făcut zob.

NĂDUF

A-şi vărsa năduful (**pe cineva**) = A-şi manifesta supărarea faţă de cineva:

Din tufiş îţi poţi vărsa năduful şi nu te vede nimeni, nici nu te poate lua cineva de guler. (TRAIAN CHELARIU)

Lipsiţi de drepturi politice, românii nu-şi pot vărsa năduful decât făcând greve şi manifestaţii. (DOINA URICARIU)

NĂDUŞEALĂ

A-l trece (**a-l cuprinde**) (**toate**) **năduşelile** = A transpira abundent din cauza căldurii, a efortului fizic, a emoţiei, a spaimei etc. (Pex.) A depune mari eforturi. (Pex.) A avea mari emoţii:

Omul asculta şi-l treceau năduşelile de câte auzea. (ION PAS)

Îl treceau năduşeli pe bietul băiat, şi vederile i se întunecau. (AL. VLAHUŢĂ)

NĂJIT

A-şi face de năjit = A căuta ceartă, bătaie:

Copilul îşi face de năjit, iar mama se supără.

NĂLUCĂ

A-şi face nălucă sau (reg.) **a-şi lua năluca** = **a)** A fi cuprins de panică. A se speria:

El spuse că voind a trece peste o punte, pe unde trecea în toate zilele cu oile, de astă dată nu ştie cum îşi făcu nălucă o oaie şi sări în râu, după dânsa alta, după asta alta, până ce se năpustiră oile şi săriră mai toate în râu. (P. ISPIRESCU)

b) A se amăgi singur. A i se părea că vede sau aude ceva; a i se năzări:

Îşi fac nălucă despre întoarcerea… lui Attila. (AL. ODOBESCU)

NĂMOL

A face (**băi de**) **nămol** = A-şi acoperi corpul cu un strat de nămol cu proprietăţi radioactive, în scopuri curative:

Dragul meu Geo, sunt din nou aici ca să-mi îngrijesc durerile de braţe, dar asta îmi face foarte bine şi cred că ţi-ar face şi ţie, băi de nămol, băi termale, piscină etc. (MĂDĂLINA LASCU)

Mai bine îl luam cu mine la mare, să facă băi de nămol.

NĂPASTĂ

A cădea (sau **a pica**) **năpaste** = **a)** A provoca cuiva neplăceri, necazuri, nenorociri:

– Ce vorbe sunt aceste? Tu să-mi zici că ţi-am picat năpaste? (VASILE ALECSANDRI)

b) A nedreptăţi; a persecuta:

– Mare năpastă a căzut pe capul nostru, cuconaşule! strigară mai mulţi deodată o să ne ducem în lume, căci Dumnezeu a luat dreptatea de pe pământ; (NICOLAE FILIMON)

A grăi cu năpaste = A spune neadevăruri, nedreptăţind pe cineva:

Grăiesc cu năpaste şi ca nişte oameni care nu pricep şi nu ştiu. (ION NECULCE)

NĂPĂDI

A-l năpădi sudorile = A-şi da osteneala. A trudi:

Nu a înlemnit atunci de spaimă, nu au năpădit-o sudori reci şi nu s-a închinat pe la icoane după ajutor? (ION AGÎRBICEANU)

Muncea din greu, de-l năpădeau sudorile.

NĂPUST

A fi năpust de păduchi = Se spune despre cineva care are păduchi mulţi:

Prizonierii erau năpust de păduchi.

A lăsa năpustului = A nu se mai preocupa de..., a lăsa în pace:

Lasă-l năpustului, zise bătrâna, să te ferească Dumnezeu să nu-l cunoşti, ci să fii totdeauna ocolit de el. (I. POP-RETEGANUL)

A veni năpustă = A năvăli peste cineva:
Hoţii au venit năpustă în casă.

NĂRAV

A (se) învăţa cu nărav = A (se) obişnui să pretindă ceva ca pe un drept al său:
Tu, cu şcoala ta, l-ai deprins cu nărav. (ION CREANGĂ)

A fi cu nărav (D. oameni) = A fi capricios, dificil; a fi încăpăţânat:
Nora cea răsfăţată mâncă pe nerăsuflate, da şi de muncit, o ţinea tot înainte, era fată cu nărav […] (CRISTEA SANDU TIMOC)
Degeaba o ponosea el pe Simonetta că e cu nărav rău şi spurcată şi în slujba satanei […] (D. R. POPESCU)

NĂVALĂ

A da năvală. v. **da.**[2]

A-i da (cuiva) năvală (Rar) = A copleşi, a covârşi (pe cineva):
De ce-aş simţi că suie vremea şi n-aş opri-o pas cu pas, / Să văd că singură din urmă îmi dă năvală şi mă curmă. (TUDOR ARGHEZI)

Ceas de năvală (Înv.) = Împrejurare grea, copleşitoare; ceas de cumpănă:
Ce tu, Doamne sfinte, la ceas de năvală / De sus îmi trimite a ta sprejeneală. (DOSOFTEI)

NĂVALNIC, -Ă

A avea năvalnic (Reg.) = **a)** A fi iubit, simpatizat de lume:
Năvalnic avea şi marea virtute de a face să năvălească peţitorii în casa fetei. (IORDAN CHIMET)
b) Se spune despre o prăvălie care are mulţi clienţi.

NEAGĂ

A fi gol neagă (Reg.) = A fi gol puşcă:
Când a ieşit din apă, el era gol neagă.

A fugi de cineva ca de neaga-rea = A fugi de cineva ca de dracul:
Când o vedea că intră în curte, ei fugeau ca de neaga-rea.

A o ţine ca neaga-rea = A susţine mereu unul şi acelaşi lucru; a o ţine una şi bună:
Femeia o ţinea ca neaga-rea, dar nimeni n-o mai băga în seamă.

A sta neagă-rea în spinarea cuiva = A se ţine scai de cineva; a nu slăbi pe cineva din ochi:
Mă ghiorlane, nu-mi mai sta neagă-rea în spinare! (ION PAS)

NEAJUNS

A face cuiva neajuns (Înv.) = A face un lucru în detrimentul cuiva. A provoca cuiva neplăceri:
Unde sunt cu trei, cu doi, / Vorba le e tot de noi, / Şi fac sfaturi pe ascuns / Să ne facă-un neajuns. (VASILE ALECSANDRI)

NEAM

A avea neamuri (bune) = A fi dintr-o familie bogată, aleasă şi influentă:
Căci sărac e tare şi nici neamuri n-are. (G. COŞBUC)

A fi (sau **a se face**) **neam (cu...)** = A avea sau a intra în legături de rudenie cu cineva:
Ţi-oi da car cu şase boi, / Să te faci rudă cu noi. (POP.)

A fi de neam de... sau **a-şi trage neamul din...** = A fi de origine...:
Boierul din casă obicinuia se vede a şedea cu toate rudele şi cu toţi servii de-o ordine superioară la una ş-aceeaşi masă. E drept că cei mai mulţi din aceştia erau de neam, deşi sărăciţi, şi s-ar fi simţit atinşi dacă lucrurile mergeau altfel. (MIHAI EMINESCU)

A fi de un neam (cu)... = A fi din aceeaşi familie cu...:

Saşii ţineau fireşte cu stăpânitorul nemţesc, care era de un neam cu dânşii. (NICOLAE IORGA)

A fi neam după Adam sau **a fi neam** (**de**) **a cincea** (sau **a şasea, a noua**) **spiţă** = A fi rudă foarte îndepărtată sau a nu se înrudi de loc cu cineva:

Erau şi neamuri aşa mai departe, a cincea, a şasea spiţă. (I. POP-RETEGANUL)

De neam (sau **de neamul lui**) sau **neam de...** = De origine, de naţionalitate:

Jder a aflat că, de neamul lui, acel slujitor e alvanit [(înv.) albanez] *şi-l cheamă Grigore Doda.* (MIHAIL SADOVEANU)

Sunt, paşă, neam de beduin, / Şi de la Bab-el-Mandeb vin. (G. COŞBUC)

De tot neamul = **a)** De diferite naţionalităţi:

Trăiau în oraşul acela oameni de tot neamul. (VASILE SCURTU)

b) De toate felurile, fel de fel:

Teodoros creştea sub pat şi în podul casei porumbei de tot neamul şi de toată pana: şi de cei moţaţi, şi de cei încălţaţi […] (ION GHICA)

Fără neam şi fără ţară = Se spune despre cineva care nu-şi cunoaşte originea:

Cei fără neam şi fără Dumnezeu – aşa cum i-a botezat poporul – au pornit să aprindă focul în ţară şi s-o înece în sânge. (IOAN SCURTU)

Şi totuşi de ce scânteia Revoluţiei s-a aprins tocmai la Timişoara? În primul rând pentru că timişorenii erau la curent cu tot […] *împotriva asupritorului comunist, fără Dumnezeu, fără neam şi fără ţară, cum îi denumise generalul Nicolae Rădescu.* (SABIN IVAN)

Ia cu pâine neamule! (Înv.) = Expresia era folosită de negustorii ambulanţi şi de precupeţe ca reclamă pentru desfacerea produselor comercializate (în diverse asocieri ironice se regăseşte şi astăzi):

Contează? Nu contează, neamule, ia d-aci pâine şi circ gratis, să ne mai destindem, că s-a săturat românul să tot audă că-i merge rău. (http://www.oraan.ro/)

Neam de neamul meu (**tău** etc.) = **a)** (În propoziţii negative, întărind negaţia) Nimeni din familia mea (ta etc.):

N-a călcat neam de neamul lui Precup pe covoare persieneşti. (CEZAR PETRESCU)

Crezi că eu de bine bat drumurile cu traista de icoane în spinare? Aoleu! N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru. (LIVIU REBREANU)

– Ceapă cu mămăligă? d-apoi neam de neamul meu n-a mâncat aşa bucate! (ION CREANGĂ)

b) (În propoziţii afirmative) Din tată în fiu, din moşi-strămoşi:

Ai voştri să fie [aceşti munţi] *de veci, şi neam de neamul vostru să-i stăpânească-n pace.* (AL. VLAHUŢĂ)

Tămădăienii... neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan. (AL. ODOBESCU)

NEAMŢ

A fura (sau **a apuca, a lua, a prinde, a pupa, a turti**) **luleaua neamţului** (**cu zale cu tot**), **a se lua cu luleaua lui Dumnezeu** sau **a se afuma cu luleaua.** v. **lulea.**

A merge (sau **a umbla**) **drept ca neamţul** (Rar) = A fi beat şi a merge clătinându-se:

A plecat de la cârciumă, mergând drept ca neamţul.

A se face (sau **a fi**) **neamţ** = A se preface că nu înţelege:

Nu te face neamţ, că pricepi foarte bine ce spun!

A spune drept ca neamţul (Rar) = A spune lucrurilor pe nume:

Nu te mai codi atâta, spune drept ca neamţul ce ai de spus.

A tăcea ca neamţul (Rar) = A fi foarte tăcut şi închis; a tăcea chitic:

El sta într-un colţ al casei şi tăcea ca neamţul.

NEAPĂRAT, -Ă

A(**nu**) **fi neapărat** (**necesar**) = A (nu) trebui:

Nu e neapărat necesar să se conchidă de aici că e vorba de influenţe orientale, în special babiloniene. (ION PETRU CULIANU)

NEAVENIT, -Ă

Nul şi neavenit = Lipsit de valabilitate, considerat ca inexistent:

Verdictul Arbitrajului de la Viena din 30 august 1940 este declarat nul şi neavenit. (GH. BUZATU)

NEBĂGARE

A fi de (sau **a avea**) **neapărată nevoie** sau **trebuinţă** = A fi sau a avea absolută nevoie:

[Eu cer] *poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată trebuinţă.* (AL. ODOBESCU)

Să aibă... foc, lucru ce-i era de neapărată trebuinţă. (VASILE DRĂGHICI)

Nu-i vorbă, că mie una nu-mi face trebuinţă. Dar tare mă mier şi eu de aşa comédie!… (ION CREANGĂ)

Cu nebăgare de (sau **în**) **seamă** = Fără a da atenţia cuvenită:

Să nu trecem cu nebăgare în seamă pe lângă Bălăneşti. (C. NEGRUZZI)

Cu nebăgare de samă, bând o dată apă pe osteneală, au căpătat oftică. (VASILE DRĂGHICI)

NEBĂGAT, -Ă

Nebăgat în (sau, rar, **de**) **seamă** = **a)** Care nu este luat în consideraţie, trecut cu vederea, ignorat; neştiut, necunoscut, obscur:

De ce unii sunt puternici şi alţii nebăgaţi în seamă? (NICOLAE FILIMON)

b) Care nu a fost observat:

M-am strecurat, nebăgat în seamă, pe uşă. (NICOLAE GANE)

Pe nebăgate de (sau, mai rar, **în**) **seamă** = Fără a (se) băga de seamă, neobservând sau nefiind observat; pe nesimţite:

Pe nebăgate de seamă, mă depărtam de ţintă. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Şi vânează ici, vânează colea, se depărtase de oamenii săi, pe nebăgate în seamă. (P. ISPIRESCU)

NEBĂGĂTOR, NEBĂGĂTOARE

Nebăgător de (sau **în**) **seamă** = **a)** Indiferent, nepăsător; dispreţuitor:

Nu fi mândru şi nebăgător în seamă, ci cercetează-ţi […] *amicii sau prietenii.* (ANTON PANN)

b) Care poate fi trecut cu vederea; neglijabil, imperceptibil:

Asemenea chiar şi mie s-a-ntâmplat acest amor, / Prea mic i-a fost începutul şi în seamă nebăgător. (ANTON PANN)

NEBUN, -Ă

A (**o**) **face pe nebunul** = **a)** A-şi acorda o importanţă exagerată. A fi mereu cu nasul pe sus. A fi nemulţumit:

Nu face pe nebunu'! se răsti el în şoaptă. Când cunoşti scara, cobori aşa! (ION VINEA)

Şi ieri l-am văzut, e nebun. Nu, o face pe nebunul. Ba e chiar nebun de legat. (G. BĂLĂIŢĂ)

b) (Fam.) A se preface că nu ştie nimic:

Se vedea că o făcea pe nebunul, dar cei de faţă nu l-au mai întrebat nimic.

A fi nebun (sau, rar, **bun**) **de legat.** v. **lega.**

A fi nebun de bucurie (**de groază, de durere** etc.) = A fi cuprins, a fi copleşit de bucurie (groază, durere etc.):

Mulţimea, nebună de groază, îşi caută scăparea-n fugă. (AL.VLAHUŢĂ)

I-a opărit pe toţi, de ţipau şi fugeau nebuni de usturime şi de durere. (ION CREANGĂ)

A fi nebun de carte = Se spune despre cineva care a învăţat foarte mult:

Ei cred că învăţaţii nu pot ca să nu-şi piardă mintea, aşa încât, voind să laude

învăţătura cuiva, zicea despre densul că este nebun de carte. Ruşinos proverb se poartă în privinţa aceasta prin gura Moldovenilor! (CONSTANTIN V. OBEDEANU)

[…] *atunci când vor să laude ştiinţa cuiva, spun că a ajuns nebun de prea multă învăţătură.* (DANIEL BARBU)

A fi (sau **a umbla**) **nebun după cineva** (sau **după ceva**) = A fi foarte îndrăgostit de cineva, a iubi peste măsură pe cineva; a-i plăcea la nebunie, a se da în vânt după cineva (sau ceva):

Când eram fată... umblam nebună după el. (M. DAVIDOGLU)

Eram nebun după o vară a mea. (BARBU DELAVRANCEA)

Aceste domniţe... erau nebune după joc şi pe fiecare noapte rupeau câte o pereche de conduri de mătase albă, dănţuind. (P. ISPIRESCU)

Nu te fă nebun! = a) Nu te face a nu pricepe:

– Nu te fă nebun. – Unde l-ai dus? – Pe cine? – Pe Lenin. – Lasă-mă-n pace, batono! (ANATOL MORARU)

b) Nu-ţi face de cap! Astâmpără-te!:

Nu te fă nebun! Stai liniştit!

NEBUNEALĂ

A băga în nebuneli = A face pe cineva să-şi piardă dreapta judecată. A zăpăci pe cineva. A scoate pe cineva din minţi:

Tu i-ai da cu fierbinţeală, / Ea te-a bagă 'n nebuneală. (POP.)

NEBUNI

A se nebuni după cineva (sau **după ceva**) (Fam.) = A-i plăcea cineva (sau ceva) foarte mult, a nu mai putea după...:

– Ce vorbiţi împreună? Ian spuneţi şi mie. Că mă nebunesc după cabazlâcuri [(înv. şi reg.) păcăleală, poznă, glumă]. (VASILE ALECSANDRI)

NEBUNIE

A-i veni (**cuiva**) **nebunia** (sau, rar, **nebunie**) (Fam.) = A-şi pierde stăpânirea de sine, a se înfuria foarte tare; a-şi ieşi din fire:

Eram însă pasionată de poeţii romantici francezi, de acolo cred că mi-a venit nebunia cu poeziile. (MONICA PILLAT)

O nebunie = Se spune ca elogiu superlativ despre un lucru, despre o întâmplare, o situaţie excepţională:

Ţii minte dumineca trecută la Sân-Dominic […] *Era o nebunie.* (MIHAIL SEBASTIAN)

E o nebunie ce mi s-a întâmplat. Înţelegi, o nebunie. (AURA CHRISTI)

NECAZ

A avea necaz (**pe cineva**) = A fi supărat (pe cineva), a purta (cuiva) pică, a purta (cuiva) sâmbetele:

Avea chiar necaz pe oamenii care se uitau la el cu milă. (AL. VLAHUŢĂ)

M-aş face un flutur uşor... / M-aş pune pe-o floare de crin / Să-i beau sufleţelul din sân / Căci am eu pe-o floare necaz. (MIHAI EMINESCU)

A da de ziua necazului = A ajunge în împrejurări neplăcute:

Ele nu credeau c-o să dea de ziua necazului tocmai acum.

A face haz de necaz. v. **haz.**

A muri (sau **a crăpa**) **de necaz** (sau **de ciudă**) = A nu mai putea de ciudă:

Văzând el dracul că nici aici n-a izbutit nimica, crâşcă din măsele şi crapă de ciudă, pentru că era îngrijit cu ce obraz să se înfăţişeze înaintea lui Scaraoschi. (ION CREANGĂ)

De ciudă-i venea să crape, / Să mira iar cum să scape. (ANTON PANN)

Boierul, când mai vede şi astă dandanaie, crăpa de ciudă şi nu ştia ce să mai facă, doar va scăpa de cucoş. (ION CREANGĂ)

A scoate din necaz = a) A ajuta pe cineva la o mare nevoie:

Dar nu te prea întrista pentru fratele postelnic, că-l vom scoate şi pe el din necaz, cu ajutorul Maicii Domnului, ca azi, ca mâine, căci mare e mila măriei-sale lui vodă. (B. P. HASDEU)

b) A crește copii sau pui de animale până la o vârstă când nu mai necesită prea multe îngrijiri:

Aveau odată un vițel; îl scoseseră din necaz – se prăpădise vaca și rămăsese bietul fără țâță. (I. L. CARAGIALE)

A se vedea deasupra necazului = A învinge o greutate, fără a-i mai păsa de cei care l-au ajutat:

Dacă pe de o parte admiri încordarea, cu care muncește bărbatul ca să se salte deasupra necazului, pe de altă parte te uimește ușurința cu care femeia americană se adaptează puterilor bugetului soțului ei […] (NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ, vol. 9, 1911)

A(-i) face (**în**) **necaz** = A supăra pe cineva în mod intenționat. A căuta să întărâte pe cineva. A face cuiva în ciudă:

Piticii care-or rămas, / Pun căciulile pe nas / Și fac la fete năcaz. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-i fi (**cuiva**) **necaz** = A-i fi ciudă, a-i părea rău (de ceva):

Scăpa de data asta Pirgu și mi-era necaz, deoarece n-aveam ochi să-l văd. (MATEIU I. CARAGIALE)

Nu știu ce-avea fata, că-i era necaz / Și umbla de colo până colo beată. (G. COȘBUC)

Nu ți-e necaz când te izbește un armăsar, / Ci când te trântește un măgar. (ANTON PANN)

A-i fi (sau **a avea, a purta**) **necaz pe cineva** = A fi supărat pe cineva. A purta pică, ranchiună cuiva:

Aceea femeie îi purta necaz bătrânei, că nu trăia bine cu soacră-sa. (POP.)

A-și îneca necazurile (sau **amarul**) **în băutură** = A se apuca de băut (din cauza unei decepții, a unor supărări etc.):

Nevastă-sa și copilașii se țineau după dânsul, goi și rupți, ca vai de ei. Iar el căuta să-și înece amarul și necazurile în clondirile cârciumarului. (P. ISPIRESCU)

A-și înghiți amarul sau **necazul.** v.**amar.**[2]

A-și vărsa necazul pe cineva = A-și descărca mânia asupra cuiva:

Și dacă el, din sentimentul superiorității, rămânea aparent rece la ironii sau atacuri, în hârtiile sale își vărsa necazul în chip de epigrame […] (G. CĂLINESCU)

Ca să nu stârnești geloziile celorlalți copii din casă pentru atenția și tratamentul preferențial acordate bolnavului, nu-i neglija, nu le reproșa că „nu înțeleg", nu țipa la ei, nu te răzbuna pe ei, nu-ți vărsa necazul asupra lor […] (IRINA PETREA)

Îi dă necazul de nod = A avea de înfruntat mari greutăți. A fi foarte nenorocit:

Zmeul nu fu mulțămit nici cu asta. Îi dăduse necazul de nod, și mai cearcă una. (ANTOLOGIE de LITERATURĂ POPULARĂ: BASMUL, 1956)

La necaz = **a)** În momente de supărare, când e supărat:

Camarazii erau oameni cumsecade, care își credeau la necaz. (CAMIL PETRESCU)

La necaz, spune omul multe. (I. L. CARAGIALE)

b) Într-un moment critic, în primejdie:

Auzit-ați de-un viteaz / Care veșnic șede treaz / Cât e țeara la necaz? (VASILE ALECSANDRI)

NEFĂCUT, -Ă

A face o nefăcută = A face o prostie; a comite o poznă, o boroboață:

Dar să vrea să rămână. Nu ne mai faci vreo nefăcută? O să te tăiem de la Facebook, a spus Dragnea, zâmbind, privind către Ponta, care se afla în sală. (http://rnews.ro/)

Copila a făcut iar o nefăcută.

NEFIERT, -IARTĂ

A vorbi fierte și nefierte = A vorbi multe și de toate, și ce trebuie și ce nu trebuie:

Ei vorbesc fierte și nefierte, dar nimeni nu-i mai bagă în seamă.

NEGHINĂ

A alege neghina din grâu = A alege binele de rău, a despărţi pe cei buni de cei răi:

Ah! maşteră haină / Însăşi tu ales-ai pentru mine grâul de neghină. / În această culă neagră bob cu bob am adunat / Rodul bun. (AL. DAVILA)

A nu şti să deosebească grâul de neghină = A nu putea face distincţie dintre bine şi rău sau dintre cei buni şi cei răi:

E treaba lui să deosebească rodul bun de cel stricat, grâul de neghină, hrana de otravă. (AUREL C. POPOVICI)

Nu oricine avea înţelepciunea de a despărţi grâul de neghină. (NICOLAE CARANDINO)

A semăna neghină (**în urechile cuiva**) = A produce discordie, ceartă:

[…] *lipsiţi de conştiinţa responsabilităţilor slovei scrise sau a cuvântului rostit, falsifică cu bună ştiinţă realitatea pentru a semăna neghina discordiei, a învrăjbirii dintre popoare.* (ȘTEFAN PASCU)

NEGLIJEU

A fi în neglijeu = A fi îmbrăcat sumar, a fi cu toaleta neterminată:

Sunt de-abia îmbrăcată, sunt în neglije, în cel mai mare neglije. (C. NEGRUZZI)

NEGRU, NEAGRĂ

A avea sau **a-i fi** (**cuiva**) **inima neagră** = A fi foarte trist:

Însă Ileana tot numai pe taică-său era supărată. Îi părea om cu inima neagră, deşi prea mult ţinea la el. (IOAN SLAVICI)

A avea suflet negru sau **a fi negru la suflet** (sau **la inimă**) ori **a fi negru în cerul-gurii** (Reg.) = A fi rău, neîndurător:

Și alegerea fu bună şi pe placul tuturor. Numai Șoiman era negru la faţă şi la suflet. (PETRU DEMETRU POPESCU)

Soacra, deh! Ca soacrele, era neagră-n cerul gurii. (POP.)

A deosebi albul de negru = A deosebi binele de rău:

[…] *după părerea mea socotită îndestul de bună, şi ai ajuns într-o vârstă cât să poţi cunoaşte şi deosebi albul din negru, dulcele din amar şi bunul din rău* […] (POP.)

A face (**cuiva**) **zile negre** = A supăra pe cineva foarte tare şi frecvent:

Propriu-zis, ea nu prea credea în nebunia lui şi-l trata ca şi când el s-ar fi prefăcut, ca să-i facă ei zile negre. (G. CĂLINESCU)

Nu s-a supărat pe mine şi nici nu a încercat să-mi facă zile negre, aşa cum mă aşteptam. (MARIUS OPREA, STEJĂREL OLARU)

A face albul negru = A denatura spre rău adevărul despre ceva sau despre cineva. A dovedi că un lucru este altfel decât în realitate:

[…] *îl dete să înveţe retorica ce pe atunci se zicea că este arta de a face negru alb şi albul negru, de a face minciuna adevăr şi adevărul minciună.* (I. HELIADE-RĂDULESCU)

A face din alb negru şi din negru alb (Fam.) = **a)** A avea o mare putere de convingere:

Eu socot că treaba asta se putea face şi fără de noi; că, dă, noi ştim a învârti sapa, coasa şi secera, dar dumneavoastră învârtiţi condeiul şi, când vreţi, ştiţi a face din alb negru şi din negru alb... (ION CREANGĂ)

b) A fi inconsecvent:

Căci, într-adevăr, ce credinţe poate avea un om care azi susţine, mâini combate unul ş-acelaşi lucru, un om a cărui meserie este să dovedească că negru-i alb şi albu-i negru? (MIHAI EMINESCU)

A fi (sau **a se face**) **negru** (**ca**) (**pământ**(**ul**) = A fi foarte supărat, mânios; a fi negru de mânie, de supărare:

Spune-mi, mândră, ce ţi-e gândul, / De eşti neagră ca pământul? (POP.)

Avrum, negru de supărare, din pricina unei afaceri cu notarul, servea totuşi rachiul mai prompt chiar decât alte dăţi. (LIVIU REBREANU)

A fi negru în cerul gurii = **a)** (D. câini) A fi rău:

În toate zilele îi deschidea botul, ca să vadă dacă are negru sub cerul gurii; avea negru, dar ce folos, că nu era rău deloc. (DUILIU ZAMFIRESCU)

b) (D. oameni) A afișa o atitudine caustică, ironică:

Bogza are cel mai mult negru în cerul gurii dintre toți avangardiștii. (EUGEN ISTODOR)

A nu-i zice (**cuiva**) **negri ți-s ochii** (Îrg.) = A nu face nicio imputare cuiva. (Îrg.) A nu mustra pe cineva. (Îrg.) A nu supăra cu nimic pe cineva. (Îrg.) A nu lua în seamă pe cineva:

[El] *umblă în toate părțile fără să-i zică nimene: negri ți-s ochii!* (M. SEVASTOS)

[…] *cică pornesc așa prin țară, fac ce vor și nu îndrăznește nimeni să le zică nici negri ți-s ochii! ... halal de dânșii! halal de noi!* (SPIRIDON POPESCU)

Șapte ani departe de mine și nu mi-ai scris măcar: negri ți-s ochii!... Nu mai știam de ești mort ori viu ! (V. A. URECHIA)

A se îmbrăca în negru = **a)** A se îmbrăca în haine negre:

Când e să-și plătească taxele, se îmbracă la negru și stă înfipt, oficial, ca la o veghe de mort. (OCTAVIAN DĂRMĂNESCU)

b) A fi în doliu:

Ea se îmbrăcă în negru și-și lăsă părul despletit [pe] *spate, și așa merse de petrecu pe frate-său la groapă.* (P. ISPIRESCU)

A vedea (sau **a zugrăvi**) **toate în negru** = A fi pesimist:

Aceștia îi face pe mulți să creadă că-și spun gândul adevărat cei ce-și dau silința de a-l prezenta drept pesimist, care le vedea toate în negru și exagerează păcatele altfel mici ale oamenilor. (IOAN SLAVICI)

În plângerile acestui neam de asupriți, cătănia e zugrăvită tot așa de negru ca ciocoimea. (ANTON BACALBAȘA)

Un analist, oricât de obiectiv, observând o societate cât de normală, va zugrăvi tot „negru" pe oameni. (G. IBRĂILEANU)

Albă, neagră, asta este = Se spune pentru a arăta că un fapt împlinit nu mai poate fi schimbat:

Albă, neagră, cum o fi... dar eu îți aduc când vrei o duzină de familii care și-au făcut rost de nebuni proaspeți!... (MARCEL SECUI)

Ba e albă, ba e neagră. v. **alb.**

Nici albă, nici neagră. v. **alb.**

Post negru = Post foarte sever, fără nici un fel de mâncare sau băutură:

Am să țin post negru douăsprezece vineri în șir. (MIHAIL SADOVEANU)

NEGUSTOR

Negustor greu ca fulgul de apă (sau **cu marfă de un leu**) sau **negustor de piei de cloșcă** (sau **de ploșniță, de purici**) = Negustor sărac, care face comerț cu mărfuri mărunte, lipsite de valoare:

De la o vreme încoace, însă, văzură că dau îndărăt. Unde până aci era bilșugul în casa lor, acum ajunseră negustori grei ca fulgul pe apă, cum se zice. (P. ISPIRESCU)

Dacă nu-i plăcea să scobească rămășițele de printre dinții rânjiți de hoituri, putea să se facă negustor de piei de cloșcă. Minunat și bănos meșteșug! (ION CĂLUGĂRU)

Văzându-l intrând cu doi hamali după dânsul, încărcați de buccele, cocoșatul a ridicat brațele în tavan: – Ce-i cu tine, frate Andrei?... Te-ai făcut negustor de piei de cloșcă? Andrei a încercat să scape cu o minciună. (NICOLAE D. COCEA)

NEÎNTORS, -OARSĂ

A dormi somn neîntors = A dormi adânc, liniștit:

Intră în dormitor și se îndreptă spre pat, unde căzu obosit într-un somn greu. Dormi neîntors până a doua zi dimineața. (ANASTASIA POPA)

A se duce pe drum neîntors (sau **pe cale neîntoarsă**) = A muri:

De n-ar fi avut soacră-sa Constandia milă să-l aplece la o capră, s-ar fi dus și Ghiță pe drum neîntors. (MIHAIL SADOVEANU)

NELUCRARE

A lăsa în nelucrare (Jur.) = A nu da curs unei acţiuni judiciare:

Judecătorii au lăsat dosarul în nelucrare.

A rămâne în nelucrare, a ţine în nelucrare (Înv.) = A nu fi aplicat, folosit, exploatat:

Cât pentru cei sănătoşi, pe care împrejurări deosebite îi ţin într-o nelucrare silită, societatea le este datoare cu muncă. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

În loc d-a porni asupră-i, el stă în nelucrare, măgulindu-se cu nădejdea că cu vorba îi va aduce la cunostinţă. (NICOLAE BĂLCESCU)

NEMŢEŞTE

A plăti nemţeşte (Fam.) = A plăti părţi egale din preţul unor bunuri de care s-a beneficiat în comun:

Mi se pare mai curat şi mai frumos să plătim nemţeşte, fiecare partea lui. E aşa de frumos ca oamenii să plătească nemţeşte, fiecare partea lui. (TEODOR MAZILU)

Am avut un prieten ce avea o politică din a plăti nemţeşte. (http://forum.softpedia.com/)

A se îmbrăca nemţeşte (Iuz.) = A se îmbrăca după moda occidentală:

Ea băga şi aşa prin întuneric de seamă că el era îmbrăcat nemţeşte. (IOAN SLAVICI)

Lepădase lebadeaua [(învechit şi arhaizant; şi în forma *lebadea*) haină bărbătească, scurtă până la genunchi] *şi tombatera* [acoperământ pentru cap de modă orientală] *şi se îmbrăcase nemţeşte.* (ION GHICA)

NEOM

A (**se**) **face** (sau **a ajunge**) (**din om**) **neom = a)** (A face ca cineva să-şi piardă sau) a-şi pierde însuşirile de om normal. (A face pe cineva să nu mai fie sau) a nu mai fi el însuşi:

Mă-ta te-a făcut om ca toţi şi tu te-ai făcut neom. (BARBU DELAVRANCEA)

Negru-i, doamne, pământu, / Da-i mai negru urâtu; / Din om te face neom. (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) (Pex.) A (se) distruge:

Hei, domnule! oftă cu năduf gazda. Ploaia asta te face neom! (MIHAIL SADOVEANU)

NEPOFTIT, -Ă

Nepoftitul n-are scaun = Se spune despre cei care se amestecă în treburile sau în vorba altora:

Eram şi eu p-acolo şi căscam gura pe dinafară, pe la toate sărbările, căci nici pomeneală nu era să fiu şi eu poftit, şi apoi se ştie că nepoftitul scaun n-are. (P. ISPIRESCU)

Cată-ţi de treabă! ce te amesteci dumneata nepoftit în vorba noastră? (I. L. CARAGIALE)

NEPUTINŢĂ

A fi cu neputinţă = A fi imposibil:

Căldura miezului de iulie era covârşitoare şi ar fi fost cu neputinţă de înfruntat, dacă umbra pădurilor n-ar fi stâmpărat-o puţin. (CALISTRAT HOGAŞ)

Doamnă, mi-e cu neputinţă / Să scriu versuri cu tendinţă, / Dar cum mă sileşti să-ţi fac, / Voi învinge-anevoinţa, / Însă numai cu tendinţa / Să vă plac! (CINCINAT PAVELESCU)

A-l trece (**pe cineva**) **neputinţa** (Fam.) = A se scăpa pe el:

De frică l-a trecut neputinţa pe bietul copil.

NERV

A avea nerv = A fi plin de viaţă, energic, dinamic:

Olguţa nu râdea. În mâna ei, racheta avea nerv de cravaşă şi fantezii de spadă. (IONEL TEODOREANU)

Vorbea, vorbea, avea nerv, farmec şi ceva în plus. (AURA CHRISTI)

A avea nervi = A fi enervat, a fi irascibil, nervos; a face o criză de nervi:

Câteodată are nervi şi nu vrea să vadă pe nimeni. (CEZAR PETRESCU)

A avea nervii slabi = A fi uşor de enervat. A fi uşor impresionabil:

Tutilă, se pare, avea nervii mai slabi. Sau mai slăbiţi. (ION D. SÎRBU)

Dar coşciugele de metal aveau deja proprietari, toţi oameni înstăriţi, dar cu nervii slabi. (DAN STANCA)

A fi în nervi = A fi nervos. A fi în starea de spirit necesară pentru ceva:

Acum când sunt în nervi... mă opreşte mila. (ION PAS)

A-l apuca nervii = A avea un acces de furie:

M-au apucat toţi nervii. Hodoronc-tronc apăs pe clanţă, şi cobor din maşină, sub privirile îngrozite ale celor doi. (LIVIU BALC)

A-şi calma nervii = A-şi potoli surescitarea:

[…] *a băgat însă de seamă că e agitat şi s-a hotărât să-şi calmeze puţin nervii înainte de a ieşi în oraş.* (VLAD NEAGOE)

NESĂRAT, -Ă

A trăi cruda cu nesărata (Reg.) = A o duce când mai bine, când mai rău:

În ultima vreme, familia lor trăia cruda cu nesărata, dar nu se plângeau nimănui.

NESPĂLAT, -Ă

A fi nespălat la gură = A vorbi în termeni necuviincioşi, injurioşi, obsceni:

– Ştii ce, omule!.. păzeşte-ţi gura cea nespălată şi mă du unde ţi-a poruncit Măria-Sa să mă duci […] (SIMION FLOREA MARIAN)

Pe nespălate = Fără a se spăla, înainte de a se spăla:

Fierse buruienele... şi le bău de trei ori pe nespălate. (SPIRIDON POPESCU)

Zice Ciocârlanul: „E de dimineaţă şi din norocire / Gustarea ţi-e gata. / Dar pe nespălate / Cum să mânci, fârtate?” (P. ISPIRESCU)

NETED, -Ă

A merge (**ceva**) **neted** = A decurge normal, fără complicaţii sau dificultăţi:

Când a văzut ticălosul că cu grecu de ispravnic nu merge neted ca cu pungaşul de neamţ, a intrat la grijă. (ION CONSTANTIN FILITTI)

Deocamdată, în casa noastră lucrurile s-au liniştit şi toate mergeau bine. Totul va merge neted până prin anul 1950. (AURELIA BALABAN)

A-i fi (sau **a-i veni**) **neted** = A-i fi uşor, comod să facă ceva:

Lui îi venea neted, vezi bine, să se lupte... namila de om, cu oamenii de boiul nostru. (P. ISPIRESCU)

Oricum neted nu ne vine / De orişice nu ni-e bine. (ANTON PANN)

NETEZI

A netezi calea (sau **drumul**) = A înlătura dificultăţile, creând condiţii favorabile; a înlesni, a uşura:

Toţi aceştia nu erau însă decât oameni destinaţi a netezi calea şi a înlătura greutăţile mici, deoarece nu Poarta otomană era puterea de care se îngrijea Curtea din Viena. (MIHAI EMINESCU)

În esenţă, Tribuna poporului este o publicaţie de propagandă, menită a netezi drumul către impunerea ideologiei comuniste. (N. STEINHARDT)

NEVĂZUT, -Ă

A se face nevăzut = A pleca brusc. A dispărea dintr-o dată (şi în taină) de undeva:

Se strecură printre oameni, se făcu nevăzută şi rămăsei c-un gol în suflet. (MIHAIL SADOVEANU)

Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuţi. (I. L. CARAGIALE)

Poştaşul îmi descărcase bagaju lângă mine şi se făcuse nevăzut cu căruţă cu tot. (VASILE ALECSANDRI)

Atunci Sfântul Petru s-a făcut nevăzut dinaintea lui, urcându-se la cer. (POP.)

Pe nevăzute = Fără a vedea, fără a controla:

Biserica pe nevăzute ne creşte pentru acea stare superioară de credinţă, adică de realizare a tainelor. (ALICE VOINESCU)

Şoimul apucase cocoşul pe nevăzute şi îl ridicase în aer. (CĂTĂLIN DORIAN FLORESCU)

NEVOIE

A avea (sau **a fi**) **nevoie** (**de cineva** sau **de ceva**) = A fi necesar cineva sau ceva:

El a înţeles câtă nevoie are aceasta, în valea Dunării inferioare, de un aliat serios de altă rasă decât rasa slavă […] (I. L. CARAGIALE)

Ţara are nevoie mai mult ca oricând de linişte înăuntru şi de o atitudine serioasă şi limpede faţă cu străinătatea. (*IDEM*)

A avea (sau **a fi**) **nevoie** = (Urmat de un verb la conjunctiv sau la infinitiv) A trebui să…:

[…] *acele petreceri cinegetice, în care vânătorul n-are nevoie să umble pe jos.* (AL. ODOBESCU)

În astă-seară am însă nevoie să-mi amintesc despre ceilalţi. (CEZAR PETRESCU)

Mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. (C. NEGRUZZI)

A avea nevoie (**de** sau **de către, despre cineva** sau **ceva**) (Înv.) = A avea neplăceri, dificultăţi din partea cuiva sau a ceva. A avea de suferit din partea cuiva sau a ceva:

[…] *au trimis sol la dânsul den sfatul boiarilor de Ardeal, arătând nevoia ce au despre Mihai Vodă.* (NICOLAE COSTIN)

A da de nevoie (Reg.) = A ajunge într-o situaţie neplăcută, dificilă:

Totu-i bine şi frumos până dai de nevoie.

A fi (sau **a sta**) **în nevoie** (Înv.) = A se afla în pericol:

Vulturul îi zise: Nu da, Ţugulea viteazu, că mult bine ţi-oi prinde când vei fi în nevoie şi te vei gândi la mine. (POP.)

A fi de nevoie (sau **a face cuiva nevoie**) = A aduce cuiva neplăceri, a pricinui necazuri:

Jivinele cele mai voinice şi mai grase erau cele mai de nevoie. (GALA GALACTION)

Pre ardeleni nu-i lăsa să se odihnească, ce pururea le făcea nevoie. (GR. URECHE)

La alţi le-ai făcut pe voie. / Ţie ţi-ai făcut nevoie. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A fi la (**mare**) **nevoie** (Îvp.) = A fi într-o situaţie grea, la ananghie:

Dar eu bănuiam că, de câte ori e la mare nevoie, tot Cobadin o ajută. (CELLA SERGHI)

Erau cu toţii la mare nevoie şi nu mai ştiau ce să facă.

A fi mâncat de nevoi (sau **de necazuri**) = A suferi multe necazuri, lipsuri:

Mâncatu-s de nevoi, / Ca iarba de cele oi! (JARNÍK-BÎRSEANU)

– Ascultă-mă, draga tatii, şi ia seama bine ce-ţi spun, că-s om bătrân şi mâncat de toate necazurile din lume. (LIVIU REBREANU)

A fi nevoie de cap (Reg.) = A fi în pericol de moarte:

Să nu te ducă păcatele să vânezi p-acolo, că este nevoie de cap. (P. ISPIRESCU)

A încăleca pe nevoie. v. **încăleca.**

A nu avea (**nicio**) **nevoie** (**de cineva** sau **de ceva**) (Înv.) = **a)** A nu avea nicio grijă. A nu-i păsa de cineva sau de ceva:

De netrebnice urmări să n-aibi nicio nevoie. (ANTON PANN)

b) (Reg.) A nu avea habar de nimic:

Cât despre ea, n-avea nicio nevoie şi era mereu veselă.

A se da în nevoi (Înv.) = A avea de îndurat o nenorocire. A se nenoroci:

Bietul pădurar s-a dat iar în nevoi şi simţea că nu mai poate îndura.

A se ţine ca nevoia de om = A urmări permanent şi insistent pe cineva, cauzându-i neplăceri. A se ţine scai de cineva:

Copiii se ţineau ca nevoia de om de musafirul venit.

A-şi băga viaţa în nevoi sau **a băga** (**pe cineva**) **la** (**mare** sau **grea**) **nevoie** (Reg.) = (A intra sau) a băga pe cineva într-o mare încurcătură. (Reg.) (A intra sau) a băga pe cineva într-o situaţie foarte dificilă, primejdioasă:

Atunci Harap-Alb, ieşind plin de mâhnire, se duce în grajd la cal şi, netezindu-l pe coamă şi sărutându-l, zice: – Dragul meu tovarăş, la grea nevoie m-a băgat iar Spânul! (ION CREANGĂ)

A-şi căuta de nevoie = A se îngriji de propriile sale interese şi obligaţii, fără a se amesteca în lucruri care nu-l privesc şi fără a incomoda pe alţii:

Dacă auzeam aşa, mă spălam binişor pe la gură şi-mi căutam de nevoie... (ION CREANGĂ)

A-şi face nevoile = (A defeca sau) a urina:

L-a ucis glonţul...când îşi făcea nevoile. (CEZAR PETRESCU)

Seara, santinelele din postul din apropierea grădinii săreau de multe ori gardul pentru a-şi face nevoile. (FLORENTIN SMARANDACHE)

A-şi prinde o (sau **vreo**) **nevoie** (sau **nevoile cu ceva**)**.** v. **prinde.**

A-şi vedea (sau **a-şi căuta**) **de nevoi** = A-şi face lucrul de fiecare zi. A fi preocupat de propriile sale interese:

– Nu te pune în poară, măi omule, cu împăratul iadului; ci mai bine ia-ţi bănişorii şi caută-ţi de nevoi. (ION CREANGĂ)

Cu vai-nevoie = Cu greutate, cu greu; cu chiu, cu vai:

Cu vai-nevoie mă ţineam de dânsul cât colea. (CALISTRAT HOGAŞ)

Mă trezeşte mama într-o dimineaţă din somn cu vai-nevoie, zicându-mi: – Scoală, duglişule […] (ION CREANGĂ)

De nevoie = Fără voie, silit de împrejurări, neavând încotro:

Din atâtea sute de români nu am găsit pe nimeni şi, de nevoie, am plecat singură. (SANDA BUDIŞ)

Ursul joacă de nevoie.

De voie, de nevoie = Vrând-nevrând, silit:

De voie, de nevoie trebui să se scoale. (ION CREANGĂ)

Slut, neslut, ai să fii a mea de voie, de nevoie. (VASILE ALECSANDRI)

De voie, de nevoie, trebui să se ducă acolo, căci ochii nu-i dase în geană de nu ştiu cât timp. (P. ISPIRESCU)

De (sau **din**) **nevoia cuiva** (sau **a ceva**) (Înv.) = Din cauza...:

Ajutor care întârzie câtva din nevoia iernii. (NICOLAE BĂLCESCU)

În nevoie (**de ceva**) = Lipsit (de ceva); în suferinţă, în necaz:

Pe Nadina o ştie veşnic în nevoie de bani. (LIVIU REBREANU)

Creştinul nu-l mai vede pe aproapele său aflat în nevoie, ci se vede pe el însuşi aflat în nevoie. (RODICA POP)

La (**vreme de**) **nevoie** = În împrejurări grele, la necaz, la nenorocire:

El... te va învăţa... ce să faci la vreme de nevoie. (P. ISPIRESCU)

Păstreaz-o, că ţi-a prinde bine la nevoie. (ION CREANGĂ)

Prietenul la nevoie se cunoaşte.

La ultimă nevoie (Rar) **=** În ultimă instanţă:

Corneli scrie lui Şincai la 8 iunie, protestând că numai la ultima nevoie şi strâns de amicii săi şi-a prezentat cererea pentru cenzură. (NICOLAE IORGA)

Mă încolţesc nevoile. v. **încolţi.**

Nevoie mare = (Formând superlative) Straşnic, grozav:

Se aveau bine nevoie mare, încă de pe când erau surori. (DAMIAN STĂNOIU)

Era o zână naltă, subţirică şi drăgălaşă, şi frumoasă nevoie mare! (P. ISPIRESCU)

Fiul văduvei întrecuse pe toţi boierii şi împăraţii la boi [(pop.) trup, statură, înfăţişare, fizionomie] *şi la stat. El era arătos nevoie mare.* (*IDEM*)

Zor-nevoie = Numaidecît, cu orice preţ:

Bătrânul... vrea zor-nevoie să mă ginerească. (I. L. CARAGIALE)

Azi ar trebui să mergem zor nevoie la conferinţa dumnealui. (IOANA PÂRVULESCU)

NEVOINŢĂ

A pune (sau, rar, **a face, a avea**) (**multă**) **nevoinţă** (sau **toată nevoinţa**) = A depune eforturi deosebite:

Precum un om casnic, vrând ca să samene grâu curat în holda lui, pune multă nevoinţă de-l cerne şi-l curăţă de neghină şi de altele, aşa şi sfinţii părinţii noştri au pus multă nevoinţă de au cernut cu ciurul chibzuelii toată sfânta Scriptură […] (ANTIM IVIREANUL)

A pune nevoinţă la... = A insista pe lângă cineva:

[…] *poruncitu-se-au să facă cortu în carele să-şi ducă rugăminte şi rugă cătră plăcearea cea bună a Sfinţiei lui, iară în trupeasca socotinţă au zis celor care vor pune nevoinţă la sfintele bisearici* […] (REVISTA ISTORICĂ, vol. 7-8, 1921)

NEVRUT, -Ă

Vrute şi nevrute = Vorbe goale; fleacuri, palavre:

Dar în noaptea cu pricina s-au spus vrute şi nevrute. De la bancuri politice (cu tot riscul, astăzi pare de râs, atunci nu era deloc aşa) şi soldăţeşti fără perdea la povestirile bătrâneşti, stafii, strigoi, oameni cu puteri nebănuite etc. (G. BĂLĂIŢĂ)

Dacă vedeam din drum ceva interesant, ce putea să fie punct de atracţie turistică, ne îndreptam spre el, făceam fotografii, discutam vrute şi nevrute, ca într-o vacanţă. (MIRCEA BĂTRÂNU)

NICI

Nici cât (**e**) **negru sub unghie** = Absolut nimic:

Oşlobanu, prost-prost, dar să nu-l atingă cineva cu cât e negru sub unghie, că-şi azvârle ţărnă după cap, ca buhaiul. (ION CREANGĂ)

Ţărani? Nu sunt. Proprietari nu, învăţaţi nici cât negrul sub unghie, fabricanţi – numai de palavre, meseriaşi nu, breaslă cinstită n-au, ce sunt dar? (MIHAI EMINESCU)

Nici de loc (sau înv., **de leac**) = Absolut de loc:

Mult e duşmanul jurat: / Te vede că plângi de foc, / Lui nu-i pasă nici de loc. (POP.)

Nici mă ninge, nici mă plouă = Se spune despre bărbaţii care se află sub ocrotirea unei femei:

Vasilache era fericit: între două nu mă plouă. Nici mă plouă, nici mă ninge, Dar cu una, totdeauna! Din nefericire pentru el, ploaia, de care se credea scăpat între cele două, pornea o dată cu soţia sa. (VIRGIL BRĂDĂŢEANU)

Nici pas = De loc:

Voi priveghea nurorile... şi nu le-oi lăsa nici pas a ieşi din casă, în lipsa feciorilor mei. (ION CREANGĂ)

Nici tu..., nici tu... = Se spune pentru a accentua lipsa mai multor lucruri:

Habar n-aveţi de nimic! Am o veste foarte tristă: nici tu, nici tu, nici tu nu sunteţi altceva decât carne. Bucăţi de carne. (LORENA LUPU)

La urma urmei, nimeni nu e vinovat, nici tu, nici el. (IRINA PETRE)

Nici una, nici două sau **nici una, nici alta** = Fără multă vorbă, îndată, imediat, numaidecât:

Şi, nici una, nici două, haţ ! pe ied de gât, îi răteză capul pe loc şi-l mănâncă aşa de iute şi cu atâta poftă, de-ţi părea că nici pe-o măsea nu are ce pune. (ION CREANGĂ)

Fiul cel mic... se pomeni cu zâna că vine, şi nici una nici alta, ţop ! se prinse lângă dânsul în horă. (P. ISPIRESCU)

NICIODATĂ

A fost (**odată**) **ca niciodată** = Formulă folosită la începutul basmelor, pentru a arăta că acţiunea se petrece într-un timp foarte îndepărtat, nedeterminat:

A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi nu s-ar mai povesti. (P. ISPIRESCU)

A fost odată ca-n poveşti, / A fost ca niciodată / Din rude mari împărăteşti, / O prea frumoasă fată. (MIHAI EMINESCU)

NICOVALĂ

A fi (sau **a se afla** etc.) **între ciocan** (sau **baros**) **şi nicovală.** v. **ciocan.**

NIMENI

A fi ca nimeni de pe lume = A fi ciudat, cu comportări neobişnuite:

Fata părea a fi ca nimeni de pe lume.

A nu fi cununat cu nimeni (sau **cu cineva**)**.** v. **cununat.**

NIMERI

A (**o**) **nimeri** (**ca ţiganul**) **miercurea** (sau **vinerea**) **la stână** = A ajunge undeva într-un moment nepotrivit:

Numai în zilele de miercuri şi vineri nu se da niciodată brânză de la stână, pentru că fiind zile de sec, se credea că aceasta ar împuţina fruptul oilor. De unde a rămas până astăzi zicala în popor că „nimereşti ca ţiganul miercurea la stână" (când nimereşti rău undeva). (http://tidy.3x.ro/)

A (**o**) **nimeri ca Irimia** (sau **ca Ivan, ca Stan**) **cu oiştea-n gard** sau **a** (**o**) **nimeri ca ţiganul la împărat, a** (**o**) **nimeri ca nuca în perete** = **a**) A proceda exact cum trebuie.

b) A-şi face o socoteală greşită, nepotrivită:

Şi, dacă-l dau ăştia afară, c-a nimerit-o cu oiştea-n gard, pagubă-n ciuperci, s-a mai întâmplat! (ALEXANDRA STĂNESCU)

Cearta fără păruială, ca nunta fără lăutari. Se lovi ca nuca în perete şi vorba ta, iacă, răspunseră ei. Dară noi nu ne certăm, ci numai ne sfădim. (P. ISPIRESCU)

A nimeri bine (sau **nimeri rău**) = A acţiona corect (sau incorect):

Bob nimeri bine momentul. Pe la sfârşitul lui iulie începu şi la Viena şi la Pesta arestarea „iacobinilor". (D. PRODAN)

Aşa se face că se căsători la nimereală, drept pentru care nu nimeri rău deloc, deşi nici nu-i trecuse prin cap să parvină pe spinarea lui socru-său […] (RADU ALDULESCU)

Dar feciorul era neastâmpărat de dorul frate-său si al soră-sei, şi deci trebui să plece. Şi se duse şi nimeri nici mai bine, nici mai rău de cum o nimerise frate-său cel mai mare. (BASME POPULARE)

A o nimeri (**bine**) (Fam.) = A spune lucrurilor pe nume. (Fam.) A ghici:

Am aflat... se ştie... toată lumea vorbeşte numai de asta şi pot să vă spun că aţi nimerit-o bine cu domnul profesor... (MANUSCRIPTUM, vol. 11, 1980)

N-ai nimerit-o, aude înapoia sa glasul băieţelului şi întoarce spre el o faţă răvăşită. (FLORIN LOGREŞTEANU)

Poate mărgăritar! – Chiar ai nimerit. (VASILE DRĂGHICI)

A o nimeri ori **a o nimeri bine** sau **rău** (Fam.) = A proceda (aşa cum trebuie sau) cum nu trebuie:

Dar în gândul meu: Ştii c-am nimerit-o? bine că nu-s acasă; şi, de n-ar veni degrabă, şi mai bine-ar fi!... (ION CREANGĂ)

A-l nimeri pe cineva = A-i face cuiva pe plac. A satisface hatârul cuiva:

– Aşă-i că ne-ai nimerit? – Bine v-am găsit sănătoşi, măi băieţi, răspunse moş Vasile. (ION CREANGĂ)

M-ai nimerit; nu mă aşteptam la o asemenea surpriză.

NIMIC

A nu avea nimic a face = A nu avea nicio legătură cu ceva:

De aceea îşi făcea de fiecare dată când primea o misiune propriul său plan, uneori paralel, adică nu avea nimic de a face cu indicaţiile pe care i le dădea şeful […] (EUGEN URICARU)

Mai mult, Mihai era deplin convins că Victor Ursu n-avea nimic de a face cu incendiul. Aşa că se întoarse spre uşă şi ieşi […] (EUGEN PATRICHE)

NINGE

(**Parcă**) **îi tot ninge şi** (**îi**) **plouă** sau (**parcă**) **îi plouă şi** (**îi**) **ninge** = Se zice despre cineva care e mereu supărat, posomorât:

Ce naiba, parcă tot îţi ninge şi-ţi plouă!... se minună prietinul de mutra-i posomorâtă. (CEZAR PETRESCU)

Da ce stai, bre omule, aşa scârbit, de pare că... îţi ninge şi-ţi plouă. (ȘEZĂTOAREA, III)

Nu-l vedeţi cât e de întunecat, de parcă-i plouă şi ninge mereu? (ION AGÎRBICEANU)

A-i ninge în barbă (sau **pe cap**) = A încărunţi:

Acolo stă la masa lungă, albă, / Bătrânul zeu cu barba de ninsoare. (MIHAI EMINESCU)

E nins în luna lui mai = Se spune despre o persoană care a încărunţit devreme:

Românul iubeşte imaginile poetice, de pildă: Un om bun, e bun ca sânul mamei, sau e bun de pus pe rană; un voinic e Păunaş de codru; un tânăr cu părul alb e nins în luna lui mai; femeia frumoasă e ruptă din soare... etc. (VASILE ALECSANDRI)

Nici îl ninge, nici îl plouă (Fam.) = Nu are nicio grijă:

Dar acum, unuia care a ajuns într-o funcţie anume, nu-i mai plouă, nu-i mai ninge, indiferent cum munceşte […] (ION LĂNCRĂNJAN)

Ningă-plouă = În orice împrejurare. Orice s-ar întâmpla:

Pe-asta putea să plouă, să ningă, s-o trăsnească, rezista la orice, cârâia la fel, imperturbabilă. (IOAN GROȘAN)

Pe când ningea pe mirişte (sau **de când ningea în căruţă**) (Pop.) = Demult:

Aceasta era pe când ningea pe mirişte şi se prindea peşte pe brazdă. A fost odată un om păcălici, Păcală, ce-l fugăreau oamenii din casele lor afară. (ANGELA ȘERDEAN)

NISIP

A clădi (sau **a face, a funda**) (**ceva**) **pe nisip** = A întreprinde o acţiune fără a avea o bază care să o susţină, fără sorţi de izbândă:

[…] *dar cine mai ţinea minte aceste vorbe într-un loc unde totul se clădea pe nisip, mic şi în grabă, fără măreţia altor lăcaşuri.* (EUGEN BARBU)

A pune (**cuiva**) **nisip în ochi** = A face pe cineva să vadă lucrurile altfel de cum sunt. A înşela pe cineva:

Judecătoarea a început să nu mai aibă încredere în ea, de parcă cineva i-ar fi pus nisip în ochi.

Ca nisipul (**mării**) = În număr foarte mare:

Mulţi ca frunzele de brad, / Ca nisipul de pe vad. (VASILE ALECSANDRI)

NIZNAI

A face pe niznai (sau **pe niznaiul**) = A se preface că nu este la curent cu evenimentul petrecut. A pretinde că nu ştie nimic despre ceva:

– Încă te faci niznai? Ei, Ivane, Ivane! Numai răbdarea şi bunătatea lui Dumnezeu cea fără de margini poate să precovârşască fărădelegile şi îndărătnicia ta. (ION CREANGĂ)

Nu are niciun rost să facă pe niznaiul. (ZAHARIA STANCU)

NOD

A căuta (sau **a găsi**) (**cuiva**) **nod** (sau, rar, **noduri**) **în papură** = (A căuta sau) a găsi cu orice preţ greşeli, cusururi, acolo unde ele nu sunt. (A căuta sau) a găsi cuiva motiv de învinuire pe nedrept:

[…] *în fine publicul se indignează, văzând pe setoşii de vorbă căutând nod în papură pentru a pierde timpul pe nimicuri; se pierde timpul cu capriţii parlamentare, cu dezbateri seci, cari nu valorează nici jumătate cât diurna.* (MIHAI EMINESCU)

A căuta nod în mămăligă. v. **mămăligă.**

A da în noduri (D. cereale) = A creşte:

Grâul a dat în spic, iar orzul şi ovăzut dau în noduri. (BULETINUL, 1929)

A înghiţi (**cu** sau **la**) **noduri** sau **a înghiţi nodul** = A suporta un necaz, cu amărăciune, o umilinţă, fără a spune nimic. A înghiţi cu mare greutate din cauza unei neplăceri, supărări etc.:

Crezând-o dar eu aceasta, că e cum am auzit, / O şi luai de nevastă, la altele n-am gândit. / Şi după nuntă în grabă am înghiţit acel nod, / N-am vrut pentru aşa treabă să fim de râs la norod. (ANTON PANN)

Împăratul tăcea la toate aceste, îi asculta cu dezgust şi numai înghiţea noduri. (ION CREANGĂ)

A înghiţi noduri = A îndura ceva în tăcere:

Voia tânărul să nu ţie seama şi totuşi stătuse pe ghimpi la masă şi înghiţise cu noduri, căci Miron Iuga fusese şi mai ursuz, nu i-a adresat nicio privire şi s-a hărţuit toată vremea cu fiul său pe fel de fel de mărunţişuri. (LIVIU REBREANU)

Nevasta, nemaiavând încotro, tăcea şi înghiţea noduri. Toate ca toate, dar carul său era de haimana. (ION CREANGĂ)

A lega paraua cu zece noduri = A fi foarte zgârcit:

Pe lângă acestea mai avea strânse şi părăluţe albe pentru zile negre; căci lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban. (ION CREANGĂ)

Dar noi, popor de ţărani, nu le putem toate acestea decât cu-ncetul, şi unde franţuzul e cu dare de mână noi trebuie sa legăm paraua cu trei noduri, pentru că ceea ce un popor agricol nu are niciodată sunt banii. (MIHAI EMINESCU)

Lumea vorbeşte că Abdul-Hamid e mână spartă şi-i place oca mare, dar lumea n-are cuvânt; din contra, s-ar putea spune că leagă paraua cu şepte noduri şi are obiceiuri foarte simple. (*IDEM*)

A lega pe cineva nod = A lega pe cineva foarte strâns:

Pe hoţ l-au legat nod şi acum nu mai făcea nimic rău.

A merge sau **a se duce, a aluneca** (**pe gât**) **cu noduri** (D. mâncare sau băutură) = A aluneca foarte greu pe gât din cauza unei neplăceri, emoţii etc.:

El şi cavalerii lui îşi ţineau prea temutele paloşe aproape, la picioarele scaunelor ceea ce îi făcea pe păgâni să înghită cam cu noduri. (VASILE LUPAŞC)

Odată mă roşii ca focul, şi dintr-o sorbitură înghiţii tot salepul [băutură preparată de orientali din salep, miere şi apă]. *Ne-a mai dat încă câte unul. L-am băut cu noduri, că n-am mai îndrăznit să-mi ridic ochii din ceaşcă.* (BARBU DELAVRANCEA)

A se urca un nod în gât = **a)** A se sufoca:

Le contemplam cuprins de o tristeţe sfâşietoare ce urca năvalnic ca un nod în gât, ameninţând să mă înece. (NICOLAE CORBEANU)

b) A fi cuprins de nelinişte. A fi emoţionat:

[…] *mi se urcă parcă un nod în gât şi-mi vine să plâng. Şi asta mă face nervoasă, chiar rea.* (MARIA BANUŞ)

A tăia nodul gordian = A recurge la un mijloc extrem în rezolvarea unei situaţii, căreia nu i se poate găsi altă soluţie:

Art. 7 e fără contestare sabia lui Alexandru împărat, care taie nodul gordian fără a încerca de a-l descâlci, şi consecuent, demn ar fi fost din partea fracţiei <ca>, în loc de a motiva o declaraţie de revizuire în genere, de a nu face deloc o asemenea declaraţie şi de a se asocia fără rezervă cu opinia d-lui Docan. (MIHAI EMINESCU)

Piticu le sfidează şi încearcă să inducă în eroare justiţia, aparatul de stat condus de elemente corupte e incapabil de decizia necesară şi rolul de a tăia nodul gordian revine forţelor de stânga. (AL. IVASIUC)

A trăi cu noduri fripte (Reg.) = A nu avea ce mânca. (Reg.; pex.) A muri de foame:

[ţiganul] *trăia tot cu noduri fripte învăluite cu răbdări prăjite.* (POP.)

A-i sta nod sau **ghem** (**în capul pieptului**) = A se scârbi de o mâncare, de oameni etc.:

Îşi aminti strigătele disperate ale mercenarilor şi simţi un nod în capul pieptului. (COSTI GURGU)

NOIMĂ

A avea noimă = A avea un înţeles; a însemna ceva:

Împăratul chemă pe grădinar să-i spuie ce noimă să aibă florile ce trimisese fetelor sale. (P. ISPIRESCU)

Trecătorii se mirau, însă negustorii locului ştiau că apariţia bătrânei cu geamantan nu era nici singulară, nici întâmplătoare, că totul avea o noimă, un sens, pe care însă numai bătrâna avea de unde să-l cunoască […] (FLAVIUS ARDELEAN)

A găsi noima (Rar) = A găsi soluţia la o problemă. (Rar) A-i veni cuiva de hac:

– Care va să zică, petecul ăsta de mătase se poate cumpăra numai cu mine, zise împăratul, care înţelesese el noima acestei cumpene, ca un împărat ce era el acolo. (P. ISPIRESCU)

[…] *rostul oricărei contextualizări e de a găsi noima „ambiguităţilor" ce nu pot fi înlăturate spontan, din mers, de la nivelul lecturii textuale.* (GEORGE MUNTEANU)

A nu avea (**nicio**) **noimă** = A nu avea niciun înţeles, a fi absurd. A nu avea nicio explicaţie:

[…] *condamnă muzica clasică, care n-ar avea nicio noimă.* (C. NEGRUZZI)

[…] *dar era acelaşi lucru, căci existenţa nu mai avea noimă fără fiinţa aceea delicată de lângă dânsul.* (MIHAIL SADOVEANU)

NOJI

A nu noji două într-un tei (Olt.) = A nu reuşi să agonisească nimic:

Toată vara, ei n-au nojit două într-un tei şi se gândeau să se împrumute de la vecini.

NOR

A bate cu fruntea în nori. v. **bate.**

A fi sau **a trăi** (**cu capul**) **în nori** = **a)** A trăi izolat de realitatea înconjurătoare, într-o lume fantezistă:

Nimic n-ar părea mai natural decât ca oamenii să ia lucrurile aşa cum sunt şi să nu caute în nouri ceea ce-i dinaintea nasului lor. (MIHAI EMINESCU)

b) A fi distrat:

[…] *şi pentru că băiatul îi semăna numai ei, de parcă l-ar fi conceput singură, era sentimental, melancolic, puţin cu capul în nori, un artist în felul lui.* (CONSTANTIN STOICIU)

Parcă ar fi căzut din nor = Se spune despre o persoană străină de cele ce se petrec în jurul ei:

Ea arăta de parcă ar fi căzut din nori. (LEON NEGRUZZI)

[…] *nu-l auzi şi nici nu-l privi şi plecă spre camera de unde venise, nepăsătoare, ca şi cum ar fi căzut din nori pe o plajă pustie* […] (D. R. POPESCU)

NOROC

A avea noroc (sau **norocul**) **că ...** = A avea şansa să ...:

La Cameră şi la Senat n-a avut norocul să asiste decât la şedinţe obişnuite şi plicticoase, fără vreun discurs important, dar lui i-a plăcut şi aşa […] (LIVIU REBREANU)

A avut norocul să cunoască o persoană cu totul deosebită.

A avea noroc (sau **norocul**) **că ...** sau **noroc** (**de la Dumnezeu** sau **din cer până în pământ**) **că...** sau **norocul... că...** = Din fericire ..., bine că...:

Noroc de la Dumnezeu că era o fată robace şi răbdătoare. (ION CREANGĂ)

Noroc că preşedintele republicei, d-l I. Grévy, şi ministerul actual, condus de un om moderat şi înţelept ca d. Waddington, ţinând seamă şi de manifestaţia unanimă a guvernelor şi a presei străine, au priceput imensul ridicol a unei asemenea acuzaţiuni […] (MIHAI EMINESCU)

A avea noroc de (sau **la**) **cineva** (sau **de ceva**) = A avea avantajul de a da peste cineva (sau ceva) folositor; a putea profita sau a se bucura de cineva (sau ceva), a se putea sluji de cineva (sau de ceva):

Tot drumul avură noroc de vreme bună. (MIHAIL SADOVEANU)

Au avut noroc de un vânt bun de la coastă. (JEAN BART)

Ai avut mare noroc de mine. (ION CREANGĂ)

A avea noroc la... = A avea succes la..., a reuşi la...:

– Aţi avut noroc la vânătoare? (BARBU DELAVRANCEA)

Când mai năştea, îl vindea unei femei care avea noroc la copii. Mama îl dădea pe fereastră şi zicea: «Să fie al tău, că mie nu-mi trebe». (ION GHINOIU)

A avea noroc porcesc (sau **orb, chior, cu carul**) sau **a-i curge** (**cuiva**) **norocul gârlă** = A obţine întotdeauna succese foarte mari în acţiunile riscante întreprinse:

Uneori aveam noroc porcesc. Apărea un amic uitat, cu chef de dat. Altă dată, Dan Goanţă m-a luat la masă. (FLORIN IARU)

Uneori, oameni fără pic de inspiraţie scriitoricească aveau un noroc chior, în timp ce Igor... Ei bine, acest om era lipsit de noroc. (DAN DOBOȘ)

Din ziua în care s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gârlă. (ION CREANGĂ)

A avea noroc sau **a fi cu noroc** = A avea succes în acţiunile întreprinse, datorită unor împrejurări favorabile neaşteptate:

N-avea noroc la vânat. (P. ISPIRESCU)

Se vede că tot mai ai oleacă de noroc, de-ai nimerit tocmai la mine. (ION CREANGĂ)

Intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea. (C. NEGRUZZI)

A da noroc = a) A da mâna cu cineva. (Pex.) A saluta:

Au dat noroc şi au început să discute verzi şi uscate.

b) A ciocni paharul de băutură cu cineva:

Aşadar mânile-n sus şi noroc să dea Dumnezeu, ca să poată bea actualul ministru de interne aldămaşul acestei răscumpărări. Se ştie că nu-i displace acest soi de ocupaţie, mai ales când e în folosul „naţiunii”. (MIHAI EMINESCU)

A fi plin de noroc ca broasca de păr sau (înv.) **a-i sta norocul tot împotrivă** = A nu reuşi în acţiunile întreprinse. A fi ghinionist:

[…] *femeile bisericoase din sat îi băgase mamei o mulţime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate: ba că am să petrec între oameni mari, ba că-s plin de noroc, ca broasca de păr, ba că am un glas de înger, şi multe alte minunăţii* […] (ION CREANGĂ)

A-i cânta (**cuiva**) **de noroc** (D. păsări) = A-i prevesti cuiva succesul în acţiunile întreprinse:

Pasăre galbenă-n cioc, / Rău mi-ai cântat de noroc, / De ţi-ar pica ciocul tău / Precum mi-ai cântat de rău! (VASILE ALECSANDRI)

A-i mânca norocul (**cuiva**) = A fi vinovat de nereuşita acţiunii întreprinse de cineva; a nenoroci pe cineva:

Căprarului nu-i place trăncăneala tovarăşului, îşi aduce aminte de ce i-a făcut Haramu şi i se pare că tare-i prost de cară în spinare pe cel ce i-a mâncat norocul. (LIVIU REBREANU)

Prefăcătorie a fost dulceaţa, precum prefăcătorie a fost până şi îmbrăţişarea lui cea dintâi, în culcuşul ei de pe cuptor, până ce a lăsat-o însărcinată... până ce i-a mâncat norocul şi toată viaţa... Acuma degeaba s-ar mai căi. (*IDEM*)

Ridică-te neguriţă, / De pe casa badiului, / Să i-o văz, mânca-o-ar focul / Cum mi-a mâncat el norocul. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-i surâde cuiva norocul = A-i merge bine cuiva în viaţă:

Făgădui surorii sale că o va lua cu dânsa să o mai scoată prin lume, căci nu se ştie de unde sare norocul omului şi mai ales al unei fete. (LIVIU REBREANU)

După căsătorie i-a surâs norocul şi au trăit fericiţi până la sfârşitul vieţii.

A-şi face de noroc = A face descântece, vrăji etc. (pentru a-şi ghici soarta sau) pentru a-şi asigura succesul în acţiunile întreprinse:

Ţiganca i-a făcut de noroc fetei, căci nu se mai mărita şi se temea să nu rămână fată bătrână.

A-şi încerca (sau **a-şi ispiti**) **norocul** = A vedea dacă este norocos:

Dă-mi voie ca să mă duc şi eu pe urma fraţilor mei; nu de altă, dar ca să-mi încerc norocul. (ION CREANGĂ)

Ei, Cătălin, acu-i acu / Ca să-ţi încerci norocul. (MIHAI EMINESCU)

A rămas deci hotărât că ne vom încerca norocul când va veni primăvara şi va înverzi pădurea. (ION IOANID)

Cum (sau **ce**) **a** (sau **o**) **da târgul şi norocul** (Reg.) = A face ceva la întâmplare, indiferent de rezultat:

– Apoi dă, tată, cum a dat târgul şi norocul; am de trecut prin multe locuri şi nu vreau să mă ia oamenii la ochi. (ION CREANGĂ)

La cât mi (**ţi-, i-** etc.) **-a sta norocul** = În ce măsură este cineva favorizat de soartă:

Nu ştiu zău la cât mi-a sta norocul. (ION CREANGĂ)

La (sau **într-un**) **noroc** = La întâmplare, fără a fi sigur de rezultat:

Socotind că a venit vremea... o ceru de soţie într-un noroc. (NICOLAE GANE)

Apucă şi el într-un noroc spre răsărit. (P. ISPIRESCU)

Noroc că... = Din fericire s-a întâmplat că..., bine că...:

Noroc că tocmai atunci sosise pustnicul. (P. ISPIRESCU)

Noroc din cer până-n pământ, că nu m-a prins... haraminul [om rău, lipsit de milă] *de Trăsnea, căci avea mare ciudă pe mine.* (ION CREANGĂ)

Noroc! = Formulă de salut sau de urare:

– Noroc, noroc, cucoane! îi strigă Cârciumarul Busuioc, din prag, văzându-l trecând. (LIVIU REBREANU)

Unde-i norocul să... = Ce bine ar fi să...:

– Unde-i norocul să pot trece şi eu în ţară! suspină Titu cu mândrie. – Lasă, că asemenea noroace nu întârzie. (LIVIU REBREANU)

Incendiul s-a întins grozav în urma noastră. Parc-aş vrea acum să se stingă cât mai curând „de la sine”. Dar unde-i norocul ăsta... cu atâta apă dedesubt şi uscăciune deasupra! (G. TOPÂRCEANU)

NOROCIRE

Din norocire = Din fericire:

Din norocire, tatăl meu dormea […], *încât n-a auzit.* (MIHAI EMINESCU)

NOROI

A împroşca (**pe cineva**) **cu noroi** sau **a zvârli** (sau **a izbi, a stropi**) **cu noroi** (**în cineva**) = A calomnia pe cineva:

[…] *astăzi au ajuns la cele mai înalte demnităţi ale ţării, şi-au creat stări colosale şi stropesc cu noroi pe cei care nu i-au imitat!…* (NICOLAE FILIMON)

Doresc să arăt că un om care este sprijinit, criticat chiar, dar într-un mod obiectiv, are alt elan în a-şi îndeplini idealurile decât unul care este permanent împroşcat cu noroi înveninat. (ION HADÂRCĂ)

Cum ar fi dacă n-am mai împroşca, mult prea des şi nemeritat, cu noroi. Dacă nu am mai culpabiliza la modul general şi cu o frecvenţă mult prea mare […] (ELENA DICAN)

Cu siguranţă, l-ar fi împroşcat cu noroi şi i-ar fi aruncat în faţă acuzaţii […] (CAMELIA CAVADIA)

A se înfunda în noroi (sau **în mocirlă**)**.** v. **înfunda.**

A târî (**pe cineva**) **în noroi.** v. **târî.**

NOSTRU, NOASTRĂ

Ai noştri (Înv.) = **a)** Partizani politici:

Trăiască ai noştri, d-le Iancule! (I. L. CARAGIALE)

Trăiască ai noştri ... Trăiască marele nostru conducător şi învăţător, tovarăşul Stalin! (PAUL GOMA)

b) Persoane care împărtăşesc aceleaşi idei sau principii:

Iar dacă aveai bărbăţia de a le spune să nu se însoţească cu mişeii tuturor popoarelor din regatul ungar, căci asemenea patrioţi îi fac tuturor urgisiţi, deschise îţi erau temniţele cum mi-a fost mie cea de la Vaţ şi cum în urmă le-a fost altora dintre ai noştri cea din Seghedin. (IOAN SLAVICI)

NOTĂ

A face notă discordantă = A avea o atitudine care nu se potriveşte într-un caz dat. A avea o părere sau o atitudine diferită faţă de a altora:

Nici România nu face notă discordantă în această privinţă şi tendinţă, ci, dimpotrivă, deţine unele recorduri absolut triste. (IOAN TEȘU)

Astfel partidul conservator a înţeles a nu face din cestia izraelită cestiune de partid, iar nu intrând în comisiuni neconstituţionale şi venind a mai adăoga o notă discordantă la haosul de opiniuni ce purtarea fără demnitate […] (MIHAI EMINESCU)

A fi în notă = A se potrivi unei situaţii:

Ceea ce spui nu e deloc în notă cu ce s-a întâmplat zilele trecute.

A forţa (sau **a exagera**) **nota** = A trece dincolo de limitele obişnuite în atitudini, comportări etc.:

De astă dată Emanuel socotea că-i bine să facă pe ofensatul, pentru a-i tatona dispoziţia, să vadă dacă poate forţa nota. (RADU ALDULESCU)

A lua notă (**de ceva**) = A afla ceva. A reţine ceva. A ţine seamă de ceva:

Bârzotescu, parcă nici n-ar fi luat notă de existenţa ei, ieşi plecându-se adânc, să nu se lovească cu capul de pragul de sus. (LIVIU REBREANU)

Acuma înţeleg fierberea sătenilor! făcu jandarmul luminat. Acuma ştiu de unde porneşte aţîţarea… Foarte bine. Am luat notă. Dar aici sunt în exerciţiul funcţiunii şi te poftesc să părăseşti odaia imediat! (*IDEM*)

A lua note = A face însemnări:

De vei avea vreme, ia note tot despre acea epocă. (ION GHICA)

A lua o notă bună (sau **rea**). v. **lua.**

NOTORIETATE

A fi (sau **a deveni, a ajunge** etc.) **de notorietate publică** = A fi sau a deveni, a ajunge etc. cunoscut de toată lumea:

Credem de prisos a ne mai întinde în această privinţă; ne referim chiar la textul menţionatului raport, constatând în treacăt că este de notorietate publică şi netăgăduit că de la legea din 1851 a început în adevăr să progreseze agricultura, prăsila vitelor, starea săteanului, arendaşului, a proprietarului. (MIHAI EMINESCU)

După discuţia purtată cu Dorin Ursărescu, îmi sun câţiva buni prieteni să le spun şi lor ceea ce devenea de acum încolo de notorietate publică. (LIVIU BRĂTESCU)

NOU, NOUĂ

A se uita ca viţelul la poartă nouă. v. **viţel.**

Ce mai (**e**) **nou?** = Ce s-a mai întâmplat în ultima vreme?:

– Ce mai e nou? – Apăi... tot alea şi iar alea: noroi, ploaie, – mizerie goală. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Lasă lele Ioană, nu mi-e foame, am mâncat mai devreme şi nici frig nu-mi este. Stai dumneata mai bine aici lângă mine şi spune-mi ce mai este nou. (LIA MUREȘAN)

Lume nouă! = Exclamaţie cu care întâmpinăm pe oaspeţii rari:

O! Lume nouă! Bine aţi venit! Nu ne-am văzut de ceva vreme!

NOUĂ

(**Peste**) **nouă ţări şi nouă mări** sau (**peste**) **nouă mări şi nouă ţări, peste nouă ţări şi mări, peste nouă mări, peste nouă ţări** = Foarte departe:

Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite aşa şi aşa, că doar nu e peste nouă mări şi nouă ţări? Ori poate n-o fi dânsul tatăl copilului? (LIVIU REBREANU)

Şi merg ei şi merg cale lungă să le-ajungă, trecând peste nouă mări, peste nouă ţări. (ION CREANGĂ)

Vestea frumuseţii tale a trecut peste nouă mări şi nouă ţări. (VASILE ALECSANDRI)

Om ca badea nu se vede... / Poţi să cauţi nouă mări, / Nouă mări şi nouă ţări! (JARNÍK-BÎRSEANU)

A avea nouă băieri la (**gura de la**) **pungă.** v. **baieră.**

A avea nouă suflete (sau **vieţi**) = A fi foarte rezistent; a fi foarte viteaz:

Luându-mă între ei trei pe sus, ca pe o pană, şi întorcându-se spre cei trei securişti ce ne veghease, îşi ridică pălăria şi le spuse în treacăt: Ai noştri ca brazii, românii în veci nu pier, până şi bunicele au nouă vieţi în pieptul de aramă. (IOAN MUNTEANU)

Ducă-se, du-te etc., (sau **te duci** etc.) **opt cu-a brânzei** sau **opt şi cu a brânzei nouă.** v. **brânză.**

A merge pe nouă (sau **două**) **cărări** = A fi foarte beat:

Am ajuns acasă pe două cărări de la găleţile de vin şi Jack&Coke consumate. (CODIN MATICIUC)

Când venea vremea să ajungă acasă, ei mergeau pe nouă cărări de la cârciumă.

NOUĂLEA, NOUA

A fi în al nouălea (sau **în al nouăsprezecelea**) **cer** = A fi foarte fericit; în culmea fericirii, a măririi, a preţuirii:

L-am ridicat în fantasia mea până la al nouăsprezecelea cer! (VASILE ALECSANDRI)

În această nouă condiţiune, spiritul său se supţiază ca firul de borangic, imaginaţia lui se înalţă până la al noulea cer, devine filosof peripatetic […] (NICOLAE FILIMON)

Eram în al nouălea cer. Aplauzele ce răsunau îi asigurau catedra asta pentru cel puţin un an şcolar înainte. (ION D. SÎRBU)

Pe planul al nouălea = Se spune despre ceva neimportant, lăsat la o parte:

Ea a fost nevoită să le lase toate pe planul al nouălea.

NU

A nu zice nu = A nu nega. A accepta:

Cred că nici „Camera de relaxare” nu se va juca, deşi Paleologu o propune în repertoriu Teatrului Nottara. Lovinescu, scorpia intelectuală, nu zice da, nu zice nu. (MARIA BANUŞ)

A spune că nu = A nega:

Mă, dacă eu îţi spun că nu, şi tu nu crezi, atunci taci din gură şi nu-mi mai spune nimic. (MARIN PREDA)

A-l lua pe „nu” în braţe. v. **lua.**

Ba bine (**că nu**)**!.** v. **ba.**

De (sau **dacă**) **nu** = În caz contrar…:

De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini. (MIHAI EMINESCU)

Nu poţi construi o casă dacă nu respecţi întocmai legile geometriei, dacă nu ţii cont de rezistenţa materialelor […] (IRINA PETREA)

Nu altceva (sau **nu alta**) = Se spune pentru a confirma cele spuse anterior:

S-o baţi până la sânge, nu altceva... s-o baţi cu biciul, nu altceva! Asta e pedeapsa ei... (GIB I. MIHĂESCU)

Era frumoasă, băi frate, de dădeai în bâlbâială, nu alta! (DAN LUNGU)

Nu şi nu = Formulă care exprimă împotrivirea, refuzul categoric al cuiva de a-şi schimba punctul de vedere. Exprimă inutilitatea unui efort:

Oricât l-ai fi rugat să vină, el nu şi nu...

NUCĂ

A se lovi (sau **a se potrivi, a se nimeri**) **ca nuca-n perete** (sau, rar, **în gard**) (Pfm.) = A nu se potrivi deloc:

[…] *dar, dacă se-ntâmplă să cază cartea în mâna vreunui mecanic de drum-de-*

fier, apoi acela are să se amuzeze foarte mult cu balivernele documentare ale naturalistului: trei din patru părţi sunt potrivite ca nuca-n perete. (I. L. CARAGIALE)

Adevărul este că mai totdeuna localizarea se potriveşte ca nuca-n perete; (*IDEM*)

Apoi o ia la papuc şi hai, hai! hai, hai! ajunge în sat, la frate-său, şi pe loc cârpeşte o minciună, care se potrivea ca nuca în părete. (ION CREANGĂ)

Păi, atunci, dacă aici cuvântul de tovarăş se nimereşte ca nuca-n perete, cum o să audă, domnu părinte, cuvântul „Preacuvioase?” (TUDOR MANTA)

Când o face plopul nuci (sau **pere**) **şi răchita mere dulci** (sau **micşunele**) (Pop.) = Niciodată:

Când a creşte grâu în casă / Şi-a păli cu floarea-n casă, / Şi-a păli cu spicu-n masă, / Când a face plopul nuci / Şi răchita mere dulci – / Tocma-atunci şi nici atunci / Vom fi noi nemţilor slugi. (TUDOR COLAC)

NUIA

A da nuiele = A pedepsi prin bătaia cu băţul:

Să-i daţi douăzeci şi cinci de nuiele. (I. POP-RETEGANUL)

Li se trăgea câteva nuiele la tălpi, ca să le vie mintea la cap. (ION GHICA)

NUL, -Ă

A declara nul = A anula:

În cazul în care constată că actul respectiv a fost adoptat incorect sau că nu se bazează pe dispoziţiile din Tratate, Curtea îl poate declara nul şi neavenit. (http://ro.bab.la/)

A fi nul la... = A nu şti nimic (într-un domeniu oarecare):

Eram nul la matematici. (GALA GALACTION)

Bagajul lui de engleză era nul. În perioada din timpul pregătirii şi elaborării actelor de emigrare l-am învăţat câteva cuvinte în limba franceză crezând că ne vom stabili pe meleaguri francofone. (ADRIAN FLOREA)

Nul şi neavenit. v. **neavenit.**

NULĂ

A face nulă **=** A reduce la zero, a anula; (fam.) a face praf:

Vameşi de aceia care fac nulă pe cei de la “Vămile Văzduhului.” (FILOCALIA)

NUMAI

Fără numai = Decât:

N-au fără numai un mijloc a-şi păstra naţionalitatea lor, şi acesta e federaţia, iar nu supremaţia. (ION GHICA)

Nu numai = Mai mult decât...; afară de..., pe lângă:

Îi era drag pământul nu numai pentru câştigul ce-l produce. (LIVIU REBREANU)

Fuge lumea de dânsul de-şi scoate ochii; şi nu numai atâta, dar chiar când se uită la cineva, fie om sau orice dihanie a fi, pe loc rămâne moartă. (ION CREANGĂ)

Numai aşa = De formă, fără rost, degeaba:

Nu-l ducem noi la spânzurătoare numai aşa de flori de cuc. (ION CREANGĂ)

Numai cât sau **numai ce** = Abia, doar:

Numai ce-l privesc odată in ochi... şi-ţi spun: «alb ori negru». (M. DAVIDOGLU)

Şi numai cât a gândit Făt-Frumos, şi îndată au şi fost de faţă părinţii împărătesei lui. (ION CREANGĂ)

Numai ce (**iacă**) sau **numai** (**ce**) **iaca** = Iată, deodată:

Aştepta, aştepta... şi numai ce-o vede că vine, păşind încet prin iarba înrourată. (I. MIRONESCU)

Şi cum sta ea în preajma fântânei, numai ce iaca pe slujnica ştiută. (ION CREANGĂ)

Moş Nichifor deciocălase [(reg.) a desface în părţile componente; a demonta] *căruţa şi-o ungea; când numai iaca se trezeşte la spatele lui cu jupân Ştrul.* (*IDEM*)

Numai de sau **numai dacă** = Doar dacă, cu condiţia ca...:

Lucrurile se fac numai dacă le ştim face. (IOAN SLAVICI)

NUMĂR

A nu (**mai**) **avea număr** = A fi peste măsură de numeros:

Apoi preoţii, cântareţii şi faclele nu mai aveau număr. (NICOLAE BĂLCESCU)

Cu (sau **în**) **număr** = Numărat, cu socoteală, cât trebuie:

Aduse toate maţele şi le dete iarăşi în număr. (P. ISPIRESCU)

Fără (**de**) **număr** = Nenumărat, fără margini, nelimitat:

Întreaga faună fără număr, fiica mâlului primordial, se frământa. (MIHAIL SADOVEANU)

Ei trec ca vijelia cu aripi fără număr. (MIHAI EMINESCU)

Se zărea atunce pe umeda câmpie... delfini fără număr. (VASILE ALECSANDRI)

La număr sau **în număr de...** = În total:

Sfetnicii, nouă la număr, povesteau, şi fiecare înşira câte-o legendă, câte-un basm ori o-ntâmplare. (G. COȘBUC)

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesii. (C. NEGRUZZI)

Puţini erau la număr ostaşii României. (GR. ALEXANDRESCU)

NUMĂRA

(**A fi**) **slab** sau (irn.) **gras de-i numeri coastele** = A fi foarte slab:

Eu îl văd pe-acela: slab, de-i numeri coastele... Parcă ce, dacă ia şi el câteodată o oaie, ori un miel? (MIHAIL SADOVEANU)

A (**putea**) **număra** (**ceva**) **pe degete** (sau **pe o mână**) = Se spune pentru a arăta că e vorba de un număr foarte mic de obiecte sau de fiinţe:

De subt pălăria soioasă i se zbârlea părul lung, amestecându-se cu barba lăţoasă cafenie, în care firele argintii se puteau număra pe degete. (LIVIU REBREANU)

Afară de acestea, mai este încă o categorie foarte mică, pierdută în grămada celorlalte trei, dar pe care, pentru interesul obiectivităţii cercetării de faţă, nu trebuie s-o dăm uitării – categoria pieselor originale, cari sunt aşa de puţine că le-am putea număra pe degete. (I. L. CARAGIALE)

În teatrul românesc numeri pe degete actriţele care în afară de frumuseţe să aibă şi feminitate. (ION DICHISEANU)

A număra (**cuiva**) **îmbucăturile** (sau **înghiţiturile**) = A ţine cuiva socoteală de cât mănâncă. A da cuiva mâncare cu zgârcenie, cu părere de rău:

Le număra îmbucăturile; regreta fiecare înghiţitură a lor. Nu rămâne nicio îndoială asupra acestei stranii situaţii de duşmănie; omul acesta le dorea dispariţia. (MIHAIL SADOVEANU)

A număra paşii cuiva (Rar) = A supraveghea pe cineva de aproape:

Parcă numără paşii, parcă dibuie locul în mersul lor. Să ducă ei, pe patul de tufani, cerb trântit din muchie de stânca, ori mistreţ doborât la jiriştea pădurilor? (BARBU DELAVRANCEA)

A număra pietrele (sau **pavelele**) = A umbla fără treabă, fără rost:

Această „Dacie viitoare” nu e însă nimic alt decât un mijloc de-a crea celor ce numără pietrele şi mână muştele la apă […] (MIHAI EMINESCU)

Pe lângă aceasta, aceşti tineri sunt aproape toţi rude cu membrii consiliului, fii de patrioţi avuţi cari au ambiţia de-a număra pietrele capitalelor Apusului pe cheltuiala patriei. (*IDEM*)

A număra puţin = A dura puţin, a trăi puţin, a fi efemer:

Dar păstrăvul e prea trecător şi numără puţin. (MIHAIL SADOVEANU)

Până numeri (**la**) **trei** (Fam.) = Într-o clipă:

Capul trebuie să-l vâri în apă până la sprâncene. Picioarele, complet întinse, până numeri trei... (CELLA SERGHI)

NUMĂRARE

Nu-i vreme de numărare (Reg.) = Nu este vreme de pierdut:

Nu stați cu mâinile încrucișate, că nu-i vreme de numărare!

NUMĂRAT, -Ă

Bani numărați = Bani numerar, gheață, peșin:

Eu n-am jucat pe credit, ci-n bani numărați pe masă, și dac-am făcut-o, trebuie să am și curajul de a o mărturisi. (IOAN SLAVICI)

Vânzările cele atât de numeroase par a fi dat numai rar naștere la procese, deoarece se făceau mai totdeauna pe bani numărați înaintea domnitorului sau a martorilor ce erau față la facerea tocmelii. (A. D. XENOPOL)

Bob numărat = Exact, întocmai; lămurit, amănunțit:

Dovedește, bob numărat, că arenzile au scăzut. (BARBU DELAVRANCEA)

Țara Românească exista ca stat autonom de la 1260-70, va să zică bob numărat de șase secole [...] (MIHAI EMINESCU)

NUMĂRĂTOARE

A face numărătoare (Reg.) = A număra câte oi are o stână:

[…] *după ce se va hotărî la o moșie întinderea locului ce trebuie pentru o vită după temeiul de mai sus, se va face numărătoare tuturor vitelor sătenilor, legiuite* […] (CONSTANTIN TĂNĂSESCU, ȘTEFAN GRIGORAȘ)

În numărătoare = În numerar, în bani gheață:

Văzând că nu poți căpăta bani în numărătoare, ia o orânduială la visterie. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

NUME

(**Numai**) **cu numele** = De formă, în aparență:

[…] *el era numai cu numele capul familiei, fiindcă de fapt nevastă-sa, Aglaia, ducea toată treaba.* (DUILIU ZAMFIRESCU)

Era rege numai cu numele.

A (**nu**) **lua** (**cuiva ceva**) **în nume de rău** (Îcn.) = A (nu) interpreta greșit sau cu rea-voință vorbele cuiva. (Pex.) A nu se supăra:

Nu știm până astăzi decât numai două abateri ale studenților de la Cernăuți, care însă, departe de a constitui o crimă în ochii noștri, nu le-am putea lua în nume de rău decât dintr-un exagerat punct de vedere al poliției statului […] (MIHAI EMINESCU)

A auzi de numele cuiva = A cunoaște din auzite, din reputație:

– Credeți-mă, n-am auzit niciodată de persoană, zise ea. Eu sunt și în comitetul de bloc, dar n-am auzit numele ăsta. (VOICU BUGARIU)

Până acum, el n-a auzit de numele lui, deși era binecunoscut de specialiști.

A cunoaște (**pe cineva**) **numai după nume** (sau **din**) **nume** = A cunoaște ceva din auzite, fără să-l fi văzut vreodată:

Cunosc pe Ion Buzdugan, Victor Tulbure, pe nume Popescu, dar pe care-l cunosc numai după nume […] (VADIM GUZUN)

Nu s-a întâlnit niciodată cu ea, dar o cunoaște numai după nume.

A lovi (sau **a păli, a-i trage cuiva una**) **în** (sau **la**) **numele tatălui** (Fam.) = A lovi pe cineva drept în frunte (în locul unde se miruiesc creștinii):

– Ba nu-i destul! și-i mai trage și-n numele tatălui una! (ION CREANGĂ)

Măi slăbănogilor, eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în râpă. (MIHAIL SADOVEANU)

A lua sau (rar) **a avea** (**pe cineva**) **în nume de bine** (sau **de rău**)**.** v. **lua.**

A nu-i (**mai**) **ști** (sau **auzi**) **cuiva de nume** = A nu avea niciun fel de veste despre cineva:

Nu li s-au mai auzit, nimică de nume. (I. G. SBIERA)

Ni s-or pierde urmele / Și nu ne-or ști de nume. (MIHAI EMINESCU)

A scoate (sau **a scorni, a face, a-i ieşi cuiva**) **nume** (**rău**) = A (se) vorbi de rău despre cineva. A se afla sau a pune pe cineva într-o lumină defavorabilă:

Şi decât să-mi iasă nume rău, mai bine să mor; căci ce glăsuieşte o zicătoare: decât să iasă omului nume rău, mai bine ochii din cap. (P. ISPIRESCU)

A spune (sau **a zice cuiva, a chema pe cineva** sau **ceva**) **pe nume** = **a)** A rosti (cu voce tare) numele cuiva. A numi:

Mă strigă „mucosule" sau „piciule"... Niciodată nu mi-a spus pe nume. De parcă i-ar fi fost ruşine cu mine. (SÎNZIANA POPESCU)

b) (Pex.) A spune răspicat, fără ocolişuri:

Le-am zice noi pe nume şi încă ceva pe deasupra dacă ar fi vremea vreme şi ţara pe pace. (MIHAI EMINESCU)

A(-şi) lega numele (**de ceva**) = A (se) face cunoscut prin ceva. A (i) se asocia reputaţia cu ceva:

El voia cu orice preţ să rămână la conducerea guvernului, pentru a-şi lega numele de marile evenimente ce se desfăşurau. (ANASTASIE IORDACHE)

Nu pot suferi ideea de a nu însemna nimic în viaţă, de a nu contribui cu nimic la ea, de a nu-mi lega numele de ceva. (G. CĂLINESCU)

A-i da numele... (**cuiva**) (Înv.) = A se numi..., a se chema...:

Şi-i era numele Plachidas. (DOSOFTEI)

A-i merge (**cuiva**) **numele că...** = A i se duce vestea că...:

Femeii i-a mers numele în tot târgul, care s-a şi grăbit, după nedezminţitul obicei al bucureştenilor, să-i poreclească cârciuma aşa cum s-a arătat. (AL. OFRIM)

A-şi face (**un**) **nume** = A ajunge cunoscut, vestit, prin acţiuni pozitive. A-şi face o carieră:

În foarte scurtă vreme de la debut, prin comentariile sale literare şi prin articolele de actualitate culturală, Sebastian şi-a făcut un nume în lumea literară bucureşteană. (MARTA PETREU)

Cu (sau **sub**) **nume de…= a)** Cu titlul de… sub formă de…

b) Sub pretext că… spunând că…:

[…] baba se urcă în pod, cu numele să le aducă slănină. (POP.)

Cu numele sau **cu nume de...** = Numind, numit, având numele de...:

Au rămas în sfârşit singur numai cel mai mic fiu, cu numele Crusoe. (VASILE DRĂGHICI)

S-a sculat mai an / Bădica Troian / Și-a încălicat / P-un cal învăţat / Cu nume de Graur. (POP.)

Pe nume = Rostind numele (cuiva):

Dănilă însă a început a-i striga pe nume. (ION CREANGĂ)

Blând pe nume el o cheamă. (MIHAI EMINESCU)

Nimeni nu vrea să-mi zică pe nume! (B. P. HASDEU)

Pe numele cuiva (D. o proprietate, un act etc.) = Înscris ca proprietate legală a cuiva:

Să afli după un an, doi că-şi durează o casă cu trei etaje, pe numele nevestii. (CEZAR PETRESCU)

Pentru numele lui Dumnezeu (sau **al cerului**)**!** = **a)** Exclamaţie care subliniază, întărind, o rugăminte:

Pentru numele lui Dumnezeu nu vreau să mor! Nu vreau să mooooor! (ȘTEFAN DUMITRESCU)

b) Exclamaţie care exprimă indignare, nedumerire, exasperare:

Când şi-a dat seama că vroiam să-l părăsesc chiar înaintea controlului, a strigat: Pentru numele lui Dumnezeu, acum ţi-ai găsit să pleci în concediu? (DANIEL SUR)

Să nu-mi (**mai**) **zici** (sau **spui**) **pe nume dacă ...** (Fam.) = Să nu mă mai recunoşti dacă...:

Dacă nu te-oi face eu să izbuteşti, să nu-mi mai zici pe nume. (P. ISPIRESCU)

Sub (rar **în**) **nume de...** = Ca, drept, anume:

Să se ducă la dânsul supt nume de sol. (I. GHERASIM GORJAN)

În nume de om mort l-ați lăsat. (POP.)

Veniți-ar sau **pieriți-ar numele** sau **să nu-ți mai aud de nume, nu ți-aș mai auzi de nume, acolo să-ți rămână numele** (În imprecații) = Se spune unei persoane insuportabile. Se spune cuiva pe care nu vrei să-l mai revezi niciodată. Se spune cuiva căruia îi dorești moartea:

Să nu mai aud de numele tău! (ION CREANGĂ)

[…] *că de-mi faci rușine, cu mânile mele te-oi sluți și slută te-oi alunga din ocolul meu să te duci încotro te-or îndrepta ochii, și să nu-ți mai aud nici de nume!* (LIVIU REBREANU)

Zi-i pe nume! = Spune-mi numele lui, de care momentan nu-mi amintesc. Se spune când cineva nu-și amintește pe moment denumirea exactă a unui obiect:

– Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a fi mai chemând? – Zi-i pe nume să ți-l spun. (ION CREANGĂ)

Ei!... Nu faci un pas de aici până nu-i zici pe nume [...] *Zi-i odată pe nume!* (I. L. CARAGIALE)

NUMI

A-i numi cuiva rău (Reg.) = A prevesti cuiva ceva rău*:*

Bătrâna i-a numit rău fetei și acum ea a căzut pe gânduri.

Numindu-se pă sine (Reg.) = Făcându-și faimă, nume:

Fiind anchetați, acești țărani au mărturisit că tâlharii de acum numindu-se pă sine Curuții [nume dat țăranilor români și maghiari participanți la războiul țărănesc din 1514] *împăratului au jurat cu toții lui Horea* [...]. (ȘTEFAN PASCU)

NUMITOR

A aduce la același numitor = a) A transforma două sau mai multe fracții care au numitorul diferit în fracții echivalente care au numitorul identic pentru a efectua adunarea sau scăderea fracțiilor:

În cazul în care avem de efectuat adunări sau scăderi de fracții, așa cum deja știm, este necesar să aducem fracțiile la același numitor.(http://82.78.197.97)

b) (Fig.) A egaliza în mod forțat. A plafona:

Exagerând câteodată, așa cum obișnuia mereu, afirma uneori că numai o instrucție omogenă care elimină surprizele și aduce inidivizii la același numitor e în stare să crească societăți viabile, apte să urmeze o cale de supraviețuire și progres. (GH. SCHWARTZ)

c) A judeca nediferențiat două sau mai multe aspecte. (Fig.) A pune de acord puncte de vedere diferite. A uniformiza fără temei păreri, tendințe sau concepții diferite:

Cum să aduci la același numitor atâtea păreri ce se bat cap în cap? (AL. VLAHUȚĂ)

Urmăreau să aducă la același numitor simplist și vulgar activitatea scriitorilor și artiștilor, împinși, prin natura îndeletnicirii... (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

NUNTĂ

A da (**cuiva**) **de nuntă** (Rar) = A bate tare pe cineva:

După cele întâmplate, el se temea să nu-i mai dea iar de nuntă și a mărturisit.

A fi nuntă (Reg.; d. oameni) = A fi în număr mare:

– Da ce v-ați adunat atâția? E nuntă? (POP.)

A pleca cu nunta (D. câini) = A se ține haită după o cățea:

Toată noaptea câinii vecinilor au plecat cu nunta.

NUTREȚ

A pune (**cuiva**) **nutreț pe darac** (Pop.) = A face (cuiva) rău pe ascuns:

– Să fiți cu băgare de seamă, că femeia vă pune nutreț pe darac și n-o să vă meargă bine.

ISBN: 978-973-595-856-5
ISBN: 978-606-37-0020-0